

X 253.719

Szovjet diplomáciai jelentések Magyarországról a Hruscsov-korszakban

A kötetet összeállította,
a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta:

BARÁTH MAGDOLNA

A kutatást az MTA Bolyai János Ösztöndíja és az OTKA K 72511 számú pályázata támogatta.

A kötet megjelenését

a Politikatörténeti Alapítvány,

Nemzeti
Kulturális
Alap

a Nemzeti Kulturális Alap

és a Nagy Imre Alapítvány
támogatta.

Felelős szerkesztő:
ÓLMOSI ZOLTÁN

ISBN 978 963 338 075 8

Első magyar nyelvű kiadás, 2012
© Baráth Magdolna

www.napvilagkiado.eu
www.polhist.hu

Jelen könyvet vagy annak részleteit tilos
reprodukálni, adatrendszerben tárolni, bármely formában vagy eszközzel
- elektronikus, fényképeszeti úton vagy más módon -
a kiadó engedélye nélkül közölni.

Minden jog fenntartva

Printed in Hungary

TARTALOM

BEVEZETŐ	15
FORRÁSOK	41
1. Ju. V. Andropov budapesti szovjet nagykövet távirata Kádár Jánossal folytatott beszélgetéséről. 1956. november 8.	41
2. Feljegyzés V. K. Gulevszkij követségi első titkár és Magyar András földművelésügyi- miniszter-helyettes beszélgetéséről. 1956. december 18.	42
3. Feljegyzés A. P. Kovaljov követségi tanácsos és Tausz János kereskedelmi miniszter beszélgetéséről. 1956. december 18.	44
4. Feljegyzés A. P. Kovaljov követségi tanácsos és Antos István pénzügyminiszter-helyettes beszélgetéséről. 1956. december 19.	45
5. Feljegyzés V. K. Gulevszkij követségi első titkár és Magyar András földművelésügyi- miniszter-helyettes beszélgetéséről. 1956. december 21.	48
6. Feljegyzés A. P. Kovaljov követségi tanácsos és az Országos Tervhivatal elnöke, Kiss Árpád közötti beszélgetéséről. 1956. december 24.	49
7. Feljegyzés M. I. Petunjin követségi másodtitkár és az MSZMP KB instruktora, Gódor Ferenc közötti beszélgetéséről. 1956. december 27.	51
8. Feljegyzés V. V. Asztafjev követségi tanácsos és Marosán György beszélgetéséről. 1956. december 29.	55
9. Feljegyzés V. V. Asztafjev követségi tanácsos és Altomáré Iván beszélgetéséről. 1957. január 8.	57
10. Ju. V. Andropov nagykövet feljegyzése Apró Antal iparügyi miniszterrel és Horváth Imre külügyminiszterrel folytatott beszélgetéséről. 1957. január 10.	59
11. Feljegyzés Ju. V. Andropov nagykövet és Szarka Károly külügyminiszter-helyettes beszélgetéséről. 1957. január 29.	63
12. Ju. V. Andropov nagykövet feljegyzése Kiss Árpáddal és Vályi Péterrel, az Országos Tervhivatal elnökével és elnökhelyettesével folytatott beszélgetéséről. 1957. január 30.	65

13. Feljegyzés Ju. V. Andropov nagykövet és Vető Lajos lemondott evangélikus püspök beszélgetéséről. 1957. február 7.	67	33. Feljegyzés Ny. Sz. Oszipov követségi második titkár, V. Ny. Kazimirov harmadik titkár és Jakab Sándor, az MSZMP Nógrád Megyei Bizottsága első titkára közötti beszélgetéséről. 1959. január 28.	124
14. Feljegyzés Ju. V. Andropov nagykövet és Apró Antal beszélgetéséről. 1957. február 9.	70	34. Feljegyzés Ju. Ny. Csernyakov követségi tanácsos és Aczél György kulturálisminiszter-helyettes beszélgetéséről. 1959. február 10.	126
15. V. M. Baszszakov követségi attasé feljegyzése az SZKP KB munkatársai, Fedoszejev, Korionov és Pomelov, valamint Kiss Károly KB-titkár között lezajlott beszélgetéséről. 1957. február 20.	71	35. Feljegyzés Je. I. Gromov nagykövet és Sándor József, az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezetek Osztályának vezetője közötti beszélgetéséről. 1959. február 25.	130
16. Feljegyzés V. V. Asztafjev ideiglenes ügyvivő és Marosán György államminiszter beszélgetéséről. 1957. március 8.	75	36. V. Ny. Kelin követségi titkár feljegyzése Je. I. Gromov nagykövet és Sándor József beszélgetéséről. 1959. május 20.	135
17. Feljegyzés V. A. Krjucskov követségi III. titkár és Rákos Ferenc, a Legfőbb Ügyészség Politikai Főosztályának vezetője közötti beszélgetéséről. 1957. március 11.	79	37. Feljegyzés Ju. Ny. Csernyakov követségi tanácsos és Szirmai István, az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya vezetőjének beszélgetéséről. 1959. május 29.	137
18. Feljegyzés Je. I. Gromov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1957. március 13.	83	38. Feljegyzés A. A. Sztarcev követségi tanácsos és Kiss Károly beszélgetéséről. 1959. június 28.	139
19. Je. I. Gromov nagykövet feljegyzése Kádár Jánossal és Rónai Sándorral, az Országgyűlés elnökével folytatott beszélgetéseiről. 1957. március 15.	84	39. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Péter János külügyminiszter-helyettes beszélgetéséről. 1959. július 10.	142
20. Feljegyzés Je. I. Gromov nagykövet és Münnich Ferenc miniszterelnök-helyettes beszélgetéséről. 1957. március 16.	86	40. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1959. július 11.	144
21. Feljegyzés V. A. Krjucskov követségi III. titkár és Harsányi György újságíró beszélgetéséről. 1957. március 23.	87	41. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Marosán György beszélgetéséről. 1959. július 17.	146
22. Feljegyzés Je. I. Gromov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1957. április 7.	90	42. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Sík Endre külügyminiszter beszélgetéséről. 1959. július 17.	147
23. Feljegyzés Je. I. Gromov nagykövet és Kiss Károly KB-titkár beszélgetéséről. 1957. április 20.	91	43. Feljegyzés V. V. Asztafjev követségi tanácsos és Péter János beszélgetéséről. 1959. július 21.	149
24. Feljegyzés Je. I. Gromov nagykövet és Apró Antal, a Minisztertanács elnökhelyettese közötti beszélgetéséről. 1957. június 13.	93	44. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Kállai Gyula beszélgetéséről. 1959. július 22.	151
25. Feljegyzés Je. I. Gromov nagykövet és Kállai Gyula KB-titkár beszélgetéséről. 1958. február 8.	96	45. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Kiss Károly beszélgetéséről. 1959. július 22.	153
26. Feljegyzés Je. I. Gromov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1958. május 12.	102	46. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Biszku Béla belügyminiszter beszélgetéséről. 1959. július 24.	155
27. Feljegyzés Ju. Ny. Csernyakov követségi tanácsos és Kállai Gyula beszélgetéséről. 1958. június 18.	106	47. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Szirmai István beszélgetéséről. 1959. július 29.	157
28. Feljegyzés Je. I. Gromov nagykövet és Szilágyi Dezső, az MSZMP KB Nemzetközi Osztályának vezetője közötti beszélgetéséről. 1958. június 26.	109	48. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Dobi István, az Elnöki Tanács elnöke közötti beszélgetéséről. 1959. július 31.	162
29. Feljegyzés V. V. Asztafjev ideiglenes ügyvivő és Marosán György beszélgetéséről. 1958. augusztus 13.	112	49. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1959. augusztus 2.	163
30. Feljegyzés Je. I. Gromov nagykövet és Kiss Károly beszélgetéséről. 1958. szeptember 24.	116	50. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Münnich Ferenc miniszterelnök beszélgetéséről. 1959. augusztus 7.	167
31. Feljegyzés Je. I. Gromov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1958. október 25.	119	51. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1959. augusztus 10.	168
32. Feljegyzés Je. I. Gromov nagykövet és Apró Antal beszélgetéséről. 1958. december 27.	122	52. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Csergő János kohó- és gépipari miniszter beszélgetéséről. 1959. augusztus 14.	171

53. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1959. augusztus 15.	173	76. Feljegyzés B. V. Gorbacsov követségi I. titkár és Király István egyetemi tanár beszélgetéséről. 1960. március 11.	226
54. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Fock Jenő KB-titkár beszélgetéséről. 1959. augusztus 19.	177	77. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Marosán György beszélgetéséről. 1960. március 17.	231
55. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Marosán György beszélgetéséről. 1959. augusztus 28.	179	78. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Hollai Imre, a KB Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának vezetője közötti beszélgetésről. 1960. március 18.	233
56. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Kiss Károly beszélgetéséről. 1959. szeptember 17.	181	79. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Aczél György beszélgetéséről. 1960. március 18.	235
57. Feljegyzés A. A. Sztarcev követségi tanácsos és Biszku Béla beszélgetéséről. 1959. szeptember 24.	184	80. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Puja Frigyes beszélgetéséről. 1960. március 23.	239
58. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1959. október 12.	186	81. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1960. március 24.	243
59. Feljegyzés A. A. Sztarcev követségi tanácsos és Szilágyi Dezső, az MSZMP KB Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya vezetője közötti beszélgetésről. 1959. október 17.	189	82. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Kiss Károly beszélgetéséről. 1960. március 31.	245
60. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Sík Endre beszélgetéséről. 1959. november 12.	191	83. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Puja Frigyes beszélgetéséről. 1960. április 6.	247
61. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1959. november 14.	194	84. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Kiss Károly beszélgetéséről. 1960. április 13.	248
62. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Sík Endre beszélgetéséről. 1959. november 20.	196	85. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Apró Antal beszélgetéséről. 1960. május 18.	250
63. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Fock Jenő beszélgetéséről. 1959. november 23.	198	86. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Fehér Lajos KB-titkár közötti beszélgetésről. 1960. május 20.	251
64. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Kiss Károly beszélgetéséről. 1959. december 9.	200	87. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Dobi István beszélgetéséről. 1960. május 22.	253
65. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Szirmai István beszélgetéséről. 1960. január 6.	201	88. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Szirmai István beszélgetéséről. 1960. május 25.	254
66. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1960. január 11.	205	89. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Péter János beszélgetéséről. 1960. május 26.	255
67. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Kiss Károly beszélgetéséről. 1960. január 12.	206	90. Feljegyzés V. I. Usztyinov nagykövet és Marosán György beszélgetéséről. 1960. szeptember 19.	256
68. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1960. január 14.	208	91. Feljegyzés V. I. Usztyinov nagykövet és Marosán György beszélgetéséről. 1960. szeptember 22.	259
69. Feljegyzés A. A. Sztarcev követségi tanácsos és Kiss Károly beszélgetéséről. 1960. február 5.	209	92. Feljegyzés V. I. Usztyinov nagykövet és Szirmai István beszélgetéséről. 1960. szeptember 24.	261
70. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Sík Endre beszélgetéséről. 1960. február 10.	212	93. Feljegyzés V. I. Usztyinov nagykövet és Gáspár Sándor KB-titkár beszélgetéséről. 1960. szeptember 26.	263
71. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Kiss Károly beszélgetéséről. 1960. február 17.	214	94. Feljegyzés V. I. Usztyinov nagykövet és Marosán György beszélgetéséről. 1960. szeptember 29.	264
72. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1960. március 2.	216	95. Feljegyzés V. I. Usztyinov nagykövet és Nyers Rezső pénzügyminiszter beszélgetéséről. 1960. október 3.	266
73. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1960. március 5.	220	96. Feljegyzés V. I. Usztyinov nagykövet és Orbán László, az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztályának vezetője, valamint V. I. Usztyinov és Sándor József közötti beszélgetésekről. 1960. október 3. és október 6.	267
74. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Kiss Károly beszélgetéséről. 1960. március 9.	222	97. Feljegyzés V. I. Usztyinov nagykövet és Kiss Károly beszélgetéséről. 1960. október 7.	269
75. Feljegyzés Ty. F. Stikov nagykövet és Puja Frigyes külügyminiszter-helyettes beszélgetéséről. 1960. március 11.	223		

98. Feljegyzés V. I. Usztyinov nagykövet és Kiss Károly beszélgetéséről. 1960. október 8.	271
99. Feljegyzés V. I. Usztyinov nagykövet és Biszku Béla beszélgetéséről. 1960. október 21.	273
100. Feljegyzés A. A. Sztarcev követségi tanácsos és Kiss Károly beszélgetéséről. 1960. december 16.	275
101. Feljegyzés V. I. Usztyinov nagykövet és Fock Jenő beszélgetéséről. 1960. december 28.	277
102. Feljegyzés V. I. Usztyinov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1960. december 29.	278
103. Feljegyzés V. I. Usztyinov nagykövet és Puja Frigyes beszélgetéséről. 1961. március 15.	280
104. Feljegyzés V. I. Usztyinov nagykövet és Kállai Gyula beszélgetéséről. 1961. június 13.	283
105. Feljegyzés V. I. Usztyinov nagykövet és Puja Frigyes beszélgetéséről. 1961. szeptember 30.	285
106. Feljegyzés V. I. Usztyinov nagykövet és Szirmai István beszélgetéséről. 1961. november 7.	286
107. Feljegyzés V. I. Usztyinov nagykövet és Marosán György beszélgetéséről. 1962. január 6.	288
108. Feljegyzés V. I. Usztyinov nagykövet és Kristóf István, a Magyar–Szovjet Baráti Társaság főtítkára közötti beszélgetéséről. 1962. január 25.	289
109. Feljegyzés V. I. Usztyinov nagykövet és Marosán György beszélgetéséről. 1962. március 1.	291
110. Feljegyzés V. I. Usztyinov nagykövet és Péter János külügyminiszter beszélgetéséről. 1962. május 18.	293
111. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kállai Gyula miniszterelnök-helyettes beszélgetéséről. 1963. február 11.	294
112. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1963. február 14.	296
113. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Nemes Dezső KB-titkár beszélgetéséről. 1963. február 12.	299
114. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1963. február 20.	301
115. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Sándor József közötti beszélgetésről. 1963. február 22.	303
116. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Nezvál Ferenc igazságügy-miniszter beszélgetéséről. 1963. február 25.	305
117. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1963. február 26.	306
118. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Biszku Béla KB-titkár beszélgetéséről. 1963. február 27.	308
119. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Puja Frigyes beszélgetéséről. 1963. március 1.	310

120. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1963. március 6.	311
121. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Szirmai István beszélgetéséről. 1963. március 4.	312
122. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Ajtai Miklós, az Országos Tervhivatal elnöke közötti beszélgetésről. 1963. március 11.	313
123. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Apró Antal beszélgetéséről. 1963. március 12.	315
124. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kállai Gyula beszélgetéséről. 1963. március 13.	318
125. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kállai Gyula beszélgetéséről. 1963. március 20.	319
126. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Apró Antal beszélgetéséről. 1963. április 9.	321
127. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Péter János beszélgetéséről. 1963. április 17.	323
128. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Fock Jenő miniszterelnök-helyettes beszélgetéséről. 1963. április 20.	325
129. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1963. április 22.	326
130. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Nemes Dezső beszélgetéséről. 1963. április 24.	327
131. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Péter János beszélgetéséről. 1963. április 25.	328
132. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Gáspár Sándor, a budapesti pártbizottság első titkára közötti beszélgetésről. 1963. április 26.	329
133. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Erdélyi Károly külügyminiszter-helyettes beszélgetéséről. 1963. április 29.	331
134. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Péter János beszélgetéséről. 1963. május 8.	332
135. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Erdélyi Károly beszélgetéséről. 1963. május 8.	334
136. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1963. május 10.	335
137. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Péter János beszélgetéséről. 1963. május 13.	337
138. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Puja Frigyes beszélgetéséről. 1963. június 4.	339
139. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Péter János beszélgetéséről. 1963. június 8.	345
140. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1963. június 27.	346
141. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Nemes Dezső beszélgetéséről. 1963. június 28.	348

142. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1963. július 2.	349
143. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Erdélyi Károly beszélgetéséről. 1963. július 31.	350
144. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Apró Antal beszélgetéséről. 1963. augusztus 15.	351
145. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Puja Frigyes beszélgetéséről. 1963. augusztus 17.	353
146. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Péter János beszélgetéséről. 1963. augusztus 21.	355
147. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Hollai Imre, az MSZMP KB Külügyi Osztálya vezetője közötti beszélgetéséről. 1963. augusztus 22.	356
148. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Puja Frigyes beszélgetéséről. 1963. augusztus 29.	357
149. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Biszku Béla beszélgetéséről. 1963. szeptember 2.	361
150. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Puja Frigyes beszélgetéséről. 1963. október 5.	363
151. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Fehér Lajos miniszterelnök-helyettes beszélgetéséről. 1963. október 7.	366
152. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Erdélyi Károly beszélgetéséről. 1963. október 12.	367
153. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Fehér Lajos beszélgetéséről. 1963. október 19.	372
154. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Erdélyi Károly beszélgetéséről. 1963. október 19.	373
155. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1963. október 22.	374
156. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Darabos Iván, az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztályának vezetője közötti beszélgetéséről. 1963. október 25.	375
157. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Erdélyi Károly beszélgetéséről. 1963. november 1.	377
158. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Szirmai István beszélgetéséről. 1963. november 1.	379
159. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Erdélyi Károly beszélgetéséről. 1963. november 20.	380
160. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Erdélyi Károly beszélgetéséről. 1963. november 26.	381
161. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Fock Jenő beszélgetéséről. 1963. november 29.	383
162. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet, Szirmai István és Orbán László, a KB Agitációs és Propaganda Osztályának vezetője közötti beszélgetéséről. 1963. december 2.	385
163. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1963. december 3.	386

164. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1963. december 20.	387
165. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Ilku Pál oktatási és kulturális miniszter beszélgetéséről. 1963. december 22.	389
166. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Erdélyi Károly beszélgetéséről. 1963. december 22.	390
167. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Nemes Dezső beszélgetéséről. 1963. december 23.	392
168. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Nemes Dezső beszélgetéséről. 1963. december 30.	393
169. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Péter János beszélgetéséről. 1963. december 31.	394
170. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Erdélyi Károly beszélgetéséről. 1964. január 4.	395
171. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1964. január 8.	396
172. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1964. január 10.	397
173. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Nemes Dezső beszélgetéséről. 1964. január 24.	399
174. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1964. január 28.	400
175. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Erdélyi Károly beszélgetéséről. 1964. február 4.	402
176. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1964. február 5.	403
177. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1964. február 21.	405
178. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Apró Antal beszélgetéséről. 1964. február 22.	407
179. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1964. február 25.	408
180. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1964. február 28.	410
181. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Péter János beszélgetéséről. 1964. március 18.	411
182. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Szirmai István beszélgetéséről. 1964. március 20.	412
183. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1964. április 14.	413
184. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Péter János beszélgetéséről. 1964. április 18.	414
185. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Mód Péter külügyminiszter-helyettes beszélgetéséről. 1964. április 20.	416
186. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Péter János beszélgetéséről. 1964. április 27.	417

187. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Apró Antal beszélgetéséről. 1964. május 11.	418
188. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Apró Antal beszélgetéséről. 1964. május 22.	419
189. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Nemes Dezső beszélgetéséről. 1964. május 25.	420
190. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Péter János beszélgetéséről. 1964. május 25.	422
191. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Erdélyi Károly beszélgetéséről. 1964. május 27.	423
192. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Erdélyi Károly beszélgetéséről. 1964. június 3.	425
193. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Erdélyi Károly beszélgetéséről. 1964. június 4.	431
194. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1964. június 8.	432
195. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Apró Antal beszélgetéséről. 1964. június 17.	434
196. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1964. június 25.	436
197. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Erdélyi Károly beszélgetéséről. 1964. június 26.	437
198. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Erdélyi Károly beszélgetéséről. 1964. július 4.	439
199. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Erdélyi Károly beszélgetéséről. 1964. július 7.	441
200. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1964. július 15.	445
201. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Nemes Dezső beszélgetéséről. 1964. július 17.	446
202. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kállai Gyula beszélgetéséről. 1964. július 20.	447
203. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Nemes Dezső beszélgetéséről. 1964. július 22.	448
204. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Puja Frigyes, az MSZMP KB Külügyi Osztályának vezetője közötti beszélgetésről. 1964. július 22.	449
205. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Nemes Dezső beszélgetéséről. 1964. július 30.	450
206. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kállai Gyula beszélgetéséről. 1964. szeptember 9.	451
207. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Sándor József, az MSZMP KB Iroda vezetője közötti beszélgetésről. 1964. szeptember 14.	452
208. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Erdélyi Károly beszélgetéséről. 1964. szeptember 15.	454
209. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1964. szeptember 19.	456

210. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Biszku Béla beszélgetéséről. 1964. szeptember 25.	459
211. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Erdélyi Károly beszélgetéséről. 1964. szeptember 26.	462
212. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Erdélyi Károly beszélgetéséről. 1964. október 2.	463
213. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Péter János beszélgetéséről. 1964. október 6.	464
214. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1964. október 20.	465
215. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Erdélyi Károly beszélgetéséről. 1964. október 20.	469
216. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1964. október 24.	470
217. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1964. október 30.	472
218. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Erdélyi Károly beszélgetéséről. 1964. november 27.	473
219. Feljegyzés G. A. Gyenyiszov nagykövet és Kádár János beszélgetéséről. 1964. november 28.	476
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	479

NÉVMUTATÓ	
-----------------	--

BEVEZETŐ

A Napvilág Kiadó 2002-ben jelentette meg „Szovjet nagyköveti iratok Magyarországról 1953–1956” címmel azt a dokumentumválogatást, amely a Budapesten diplomáciai szolgálatot teljesítő szovjet nagykövetek – *Jevgenyij Kiszeljov* és *Jurij Andropov* – feljegyzéseit tartalmazta a magyar politikusokkal folytatott beszélgetéseikről. Ez a kiadvány ennek a kötetnek egyfajta folytatását kínálja az olvasók számára. Az itt publikált első dokumentumok 1956. november elején, a második szovjet intervenciót követően keletkeztek, a kötetet lezáró feljegyzéseket pedig *Nyikita Szergejevics Hruscsov* első titkári posztról történt leváltását követően, 1964. november végén vetették papírra. A könyvben közölt dokumentumokat ez alkalommal is a budapesti szovjet nagykövet, illetve kisebb részben a nagykövetség beosztott diplomatáinak a magyar politikusokkal, párt- és állami funkcionáriusokkal, a kulturális élet irányítóival folytatott beszélgetéseikről készített és ún. szolgálati naplójukba lejegyzett feljegyzésekből válogattam. Az iratok túlnyomó többsége az *Orosz Föderáció Külügyminisztériumának* levéltárából származik, de mivel a külügyi levéltárban a hozzáférés a dokumentumokhoz még mindig korlátozott, a válogatást kiterjesztettem más levéltárak iratanyagára is. A budapesti szovjet nagykövetség jelentéseinek egy része megtalálható az *SZKP KB Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának* iratai között is, azok a feljegyzések pedig, amelyek a kulturális életet, a kétoldalú kulturális kapcsolatokat és együttműködést érintették, a *Szovjetunió Minisztertanácsa* mellett működő *Külföldi Kulturális Kapcsolatok Állami Bizottsága* iratanyagába is bekerültek. Sajnálatos módon a rendelkezésünkre álló dokumentumok időbeli megoszlása még így sem egyenletes. Míg a szovjet diplomaták és a magyar politikusok 1957–1958-ban lezajlott találkozóirol csak kisebb számban kerültek elő feljegyzések, 1961-ből és 1962-ből pedig alig rendelkezünk dokumentummal (ezek között egyetlen feljegyzés sincs például a Kádár Jánossal folytatott beszélgetésről), addig 1963–1964-ből az ilyen típusú dokumentumok szinte hiánytalanul fellelhetők. Az említett jelentős hézag mellett az iratok hiányára sokszor a dokumentumokban található különböző utalásokból is következtethetünk. Az 1956. novembere és 1964. novembere közötti szovjet diplomáciai jelentések nyilvánvaló hiányosságaik ellenére mégis olyan összefüggő dokumentumegyüttest alkotnak, amely nem csupán a szovjet és a magyar diplomácia kulisszatitkaiba enged bepillantást, a fontos döntéseket megelőző háttértárgyalásokhoz ad új adalékokat, de egyes esetekben olyan kiegészítő információkkal is szolgál a *Magyar Szocialista Munkáspárt* vezetőtestületi üléseinek lefolyásáról, amelyeket a szó szerinti jegyzőkönyvek sem rögzítettek.¹

¹ Elegendő, ha itt csupán a Marosán György helytelen magatartását tárgyaló 1959. június 2-ai zárt PB-ülésről adott tájékoztatásra utalok, amelyről eddig semmilyen információval nem rendelkezünk. (Lásd a 38. dokumentumot!)

A korábban napvilágot látott szovjet dokumentumokat a szakirodalom eddig is szinte elsődleges forrásként kezelte és sokoldalúan felhasználta. Reméljük, hogy ez a válogatás is hozzásegít az 1956–1964 közötti időszak eseményeinek jobb megértéséhez és feldolgozásához.

A szovjet diplomaták jelentéseit a beszélgetések időpontjának megfelelő kronológiai rendben adom közre. A dokumentumok magyar nyelvre történő átültetésekor számos nehézséggel kerültem szembe. Az egyes jelentések stílárius színvonala nagyon különböző, ami egyrészt abból adódhatott, hogy mind a szovjet diplomaták, mind magyar beszélgetőpartnereik eltérő kulturális közegből érkeztek, másrészt ebben az is szerepet játszhatott, hogy a beszélgetésen tolmácsként jelen lévő követségi munkatársak magyar nyelvtudása sem volt egyforma. Emiatt sok esetben problémát okozott a többszörösen összetett mondatokból álló, sajátos – az irodalmi nyelvtől eltérő – „apparatszik nyelven” íródott szövegek értelmének pontos visszaadása. Miközben arra törekedtem, hogy a beszélgetéseket lehetőleg a korabeli magyar politikai nyelvezet használatával fordítsam magyarra, azt is szem előtt kellett tartanom, hogy a korszakra jellemző szovjet pártzsargon egyes fordulatainak bemutatásától sem tekinthetek el. Ez azt eredményezte, hogy egyes esetekben kénytelen voltam olyan, a magyar nyelvben idegenül hangzó, de a szovjet dokumentumokban gyakran előforduló terminológiát használni, mint például ideológiai front, kulturális építés stb.

A publikálásnál arra törekedtem, hogy a szerkesztett címek mellett megőrizsem a jelentések lényeges formai jegyeit is: az egyes dokumentumoknál feltüntettem a közölt irat korabeli minősítését (titkos, szigorúan titkos) és a beszélgetésekről készült jelentések formába öntésének és továbbításának időpontját is. Ez utóbbit azért is fontosnak tartottam jelezni, mert a találkozók és az ott elhangzottak lejegyzése között több esetben napok, sőt hetek teltek el.

A dokumentumok használatát magyarázó jegyzetek, a kötet végén pedig rövidítés-jegyzék és névmutató segítik.

* * *

Az 1956 novembere és 1964 novembere közötti nyolc esztendő alatt négy szovjet nagykövet váltotta egymást Magyarországon, és egyikük sem töltötte ki a diplomáciai gyakorlatban szokásos négyéves ciklust. Az 1953 őszén Budapestre érkezett, és 1954 júliusától nagykövetként itt dolgozó *Jurij Andropov* állomáshelyét azért hagyta el korábban, mert 1957 februárjában kinevezték az SZKP KB-nak az ún. népi demokratikus országok kommunista és munkáspártjaival való kapcsolattartásért felelős, frissen létrehozott osztályának élére.² Őt *Jevgenyij Ivanovics Gromov* váltotta, aki 1957. március 12-én érkezett Magyarországra. Gromov alig kétesztendő diplomáciai szolgálat után, 1959. május 24-én utazott el végleg Budapestről.³ Még rövidebb ideig tartózkodott Magyarországon az őt követő *Tyerenyij Fomic Stikov*,⁴ akit már 1960 második felében *Vlagyimir Ivanovics*

² Egyes vélemények szerint Andropov távozásának Magyarországról nem csak ez volt az oka. Az 1956. októberében–novemberében átélt események miatt 1956 decemberében infarktust kapott, és Moszkvába küldték gyógykezelésre. (Oleg HLOBUSZOV: *Nyetzvesztij Andropov*. Jauza, Moszkva, 2009. 46.)

³ J. I. Gromov szovjet nagykövet elutazott Budapestről. *Népszabadság*, 1959. május 24.

⁴ A Ty. F. Stikov magyar politikusoknál tett búcsúlatogatásairól szóló híradás a sajtóban egy időben jelent meg a *Boldoczki János* moszkvai magyar nagykövet leváltásáról szóló hírrel. Ezt szovjet részről nehezményezték, mert úgy vélték, ebből egyesek azt a helytelen következtetést vonták le, hogy a magyar–szovjet kapcsolatokban esetleg hibák történtek. (Magyar Országos Levéltár [MOL] XIX-J-1-j-SZU-TÜK-I-23-185/I. Pol. [3. d.]

Usztyinov váltott fel.⁵ Utóbbi végül háromévi szolgálat után, 1963 elején adta át a helyét *Georgij Apollinarjevics Gyenyiszonov*nak,⁶ aki ugyancsak három évig volt a Szovjetunió nagykövete Magyarországon.

Míg korábban az ún. népi demokratikus országokban szolgáló szovjet nagykövetek szinte totális ellenőrzést gyakoroltak a fogadó ország politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális élete felett, 1956 után a magyar belpolitikai helyzet alakításában játszott szerepük elhanyagolhatóvá vált, ugyanakkor továbbra is fontos információs forrást jelentettek a szovjet vezetés számára. Megmaradt korábbi kettős funkciójuk is: magyar partnereik a szovjet testvérpárt magyarországi képviselőit is látták bennük.⁷ A diplomáciai munkában azonban már törekedtek arra, hogy szétválasszák az államközi és pártkapcsolatokat. A szovjet nagykövetségen 1958. december 19-én, a „baráti nagykövetségek” protokolljai számára szervezett találkozón a Külügyminisztérium részéről jelen levő *Csatorday Károly* hangsúlyozta, hogy mivel a „baráti nagykövetek” nemcsak államukat, hanem pártjuk központi bizottságát is képviselik Magyarországon, a pártok közötti kérdésekben a nagykövetek ezután is közvetlenül az MSZMP KB illetékeseihez fordulhatnak, az összes többi ügyben a Külügyminisztérium politikai és protokollosztályai adják meg a szükséges tájékoztatást és segítséget.⁸

A szovjet nagykövetség jelentései, akár az államközi, akár a pártközi kapcsolatokat érintették, a szovjet külügyminisztérium magyar referatúrájára futottak be. A nagykövetek beszélgetéseiről vagy a nagykövet, vagy a találkozóon ugyancsak jelen lévő beosztott diplomata feljegyzést készített a nagykövet úgynevezett szolgálati naplójába. (A nagykövetség beosztott diplomatái ugyancsak saját szolgálati naplójukba jegyezték fel az általuk folytatott beszélgetések tartalmát.) Azt nem tudjuk, hogy a beszélgetés alatt készített-e jegyzeteket, vagy az elhangzottakat a találkozót követően, emlékezetből írták le. A feljegyzéseket általában négy-öt személy olvasta. A szovjet külügyminisztériumban a Magyarországgal foglalkozó osztály – ebben az időszakban az V. Európai Osztály – vezetője, az azt felügyelő miniszterhelyettes, a minisztérium tájékoztatási részlegének vezetője kapta meg a feljegyzéseket. Egyes kivételes esetekben a dokumentumot a külügyminiszternek is eljuttatták. „Pártvonalon” az SZKP KB-nak a kommunista pártokkal való kapcsolattartásért felelős osztályának vezetője (akkoriban Jurij Andropov) ismerkedett meg rendszeresen a Budapestre érkező jelentésekkel. Ha a nagykövet és partnerei a találkozó során olyan témát is érintettek, amely valamely más minisztérium vagy állami szerv (például a Külkereskedelmi Minisztérium, az Állami Tervhivatal, a Kulturális Minisztérium, a Külföldi Kulturális Kapcsolatok Állami Bizottsága) hatáskörébe tartozott, a feljegyzést megkapta az adott minisztérium vagy állami szerv vezetője, illetve a területet felügyelő miniszterelnök-helyettes is. Ha a beszélgetés során Magyarország és valamely más ország kapcsolata került szóba, az adott államban szolgáló szovjet nagykövet is megismerkedhetett a feljegyzés tartalmával.

Sztálin halála után Ny. Sz. Hruscsov a külpolitika terén is számos „újítást” vezetett be, de a szovjet diplomácia továbbra is erősen centralizált volt, a diplomaták mozgásterét a „Központból” érkező direktívák jelölték ki. Továbbra is érvényben volt a budapesti szovjet nagykövetnek küldött 1949. július 9-ei direktíva, amely a magyar kormány tagjaival és

⁵ Usztyinov 1960. augusztus 17-én adta át megbízólevelét.

⁶ Usztyinov 1963. január 4-én tett búcsúlatogatást *Péter János*nál, és január 21-én utazott el Magyarországról. Gyenyiszonov 1963. február 4-én érkezett. („Átadta megbízólevelét a Szovjetunió új magyarországi nagykövete.” *Népszabadság*, 1963. február 9.)

⁷ Erre a kettősségre egy-egy esetben maguk a magyar partnerek is utaltak. Kádár 1960. március 5-én Stikov szovjet nagykövettel folytatott beszélgetéskor azt hangsúlyozta, hogy „mint nagykövetet, és mint az SZKP KB képviselőjét” szeretné tájékoztatni néhány kérdéssel.

⁸ MOL XIX-J-1-j-SZU-TÜK-IV-138/2-1958. (9. d.)

a jelentős politikai és társadalmi személyiségekkel, különösen a párt vezetőivel való kapcsolattartásra utasította a szovjet diplomatákat.⁹ Az SZKP KB Elnökségének a korábbi lengyelországi szovjet nagykövetet elmarasztaló, 1954. március 29-ei határozata¹⁰ nem változtatott ezen a gyakorlaton, de felhívta a Szovjetunió népi demokratikus országokban szolgáló valamennyi nagykövetének figyelmét, hogy objektíven és mindenoldalúan tájékoztassák a szovjet kormányt a fogadó ország bel- és külpolitikájáról, s eközben ne avatkozzanak be az országok belügyeibe. E határozat szerint a Szovjetunió nagykövetei a kommunista és munkáspártok vezető szerveinek bármiféle tanácsokat és ajánlásokat csak az SZKP KB megbízásából adhattak, s tartózkodniuk kellett a tanácsok és ajánlások bármiféle saját értelmezésétől.¹¹

A szovjet külügyminisztérium 1959 júliusában olyan utasítást küldött Budapestre, amely arra kötelezte a mindenkor budapesti szovjet nagykövetet, hogy tevékenysége során az SZKP XXI. kongresszusa és az SZKP KB megfelelő határozatait, a két ország között 1948. február 18-án megkötött barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezményt, valamint az 1957-ben és 1958-ban elfogadott egyezményeket tekintse irányadónak. A direktíva külön részletezte, hogy a nagykövetnek a politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatok terén mely kérdésekkel kell elsősorban foglalkoznia (az egyezmények végrehajtásának ellenőrzése, a mezőgazdaság kollektivizálásának fejlődése, Magyarország külkereskedelmi kapcsolatainak alakulása, az ideológiai és kulturális élet helyzete, a szovjet kolónia életének és magatartásának figyelemmel kísérése). A nagykövetnek tanulmányoznia kellett Magyarországon kül- és belpolitikai helyzetét (különös tekintettel a pártépítésre, káderpolitikára, az értelmiség helyzetére), valamint a magyar gazdaság állapotát, és a legfontosabb eseményekről jelentenie kellett a szovjet külügyminisztériumnak. Az utasítás ösztönözte a szovjet diplomácia magyarországi képviselőjét, hogy alakítson ki bizalmas viszonyt a magyar vezető politikusokkal, de legyen tapintatos, és tanúsítson önuralmat. A direktíva előírta a nagykövet számára, hogy országon belüli utazásai és a különböző információk megszerzése során úgy járjon el, hogy az ne keltse a magyarokban a „felülvizsgálat” benyomását, és tevékenységével ne adjon alapot a szovjetellenes propaganda számára.¹²

A szovjet diplomaták tevékenységének vizsgálatakor ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni személyes tulajdonságaikat, képességeiket. A direktívák ellenére előfordultak esetek, amikor egy-egy konkrét kérdés iránti túlzott érdeklődésüket a fogadó ország vezetői a belügyekbe való beavatkozásként értékelték, mint ahogyan valószínűleg ez vezetett Ty. F. Stikov idő előtti visszahívásához is.

A rendelkezésünkre álló dokumentumok alapján nehezen ítéltethető meg, hogy milyen volt a magyar vezetők és a nagykövetek személyes kapcsolata. A forradalmat követő két évből sajnálatos módon csupán kisszámú – Kádár János és a szovjet nagykövet beszélgetését rögzítő – dokumentum került elő. A hiány persze adódhat abból is, hogy Kádár és a szovjet diplomácia magyarországi képviselői között nem volt olyan szoros kapcsolat és gyakori találkozó, mint az 1956 előtti vezetés és a nagykövetek között. Az első titkár és Gromov 1958. október végi találkozását megelőzően Kádár elfoglaltsága miatt

hosszabb ideig nem került sor beszélgetésre, és többször is előfordult, hogy az első titkár időhiányra hivatkozva valamelyik KB-titkárhoz irányította a szovjet nagykövetet. Mindazonáltal az iratok tanúsága szerint Kádár és Gromov között nemcsak jó hivatalos kapcsolat, de majdnem baráti viszony is volt: Gromov már első találkozásukkor otthoni ebédre volt hivatalos Kádárhoz, s a köztük lévő szívélyes kapcsolatra maga Kádár is utalt, amikor 1958. október 25-ei beszélgetésük alkalmával a hozzá ugyancsak közel álló V. Sz. Bajkov¹³ Budapestről történt váratlan elutazásának okait firtatta. *(Lásd a 31. dokumentumot!)*

Gromov utóda, Ty. F. Stikov 1959. július 11-én, megbízólevele átadásakor találkozott első ízben Kádárral. Az a meglehetősen hiányos szovjet diplomáciai anyagból is látszik, hogy Kádár viszonya az új nagykövettel korántsem volt olyan bensőséges, mint elődjével. Ebben valószínűleg közrejátszott az első találkozás alkalmával szerzett nem túl kedvező benyomás is. Kádár kérdésére, hogy volt-e kedve Magyarországra jönni, Stikov azt a nem éppen udvarias választ adta, hogy mivel nem szívesen hagyta ott a pártmunkát, nem kedvvel, hanem pártutasításra jött. A beszélgetésről készített feljegyzésen látható aláhúzások és lapszéli megjegyzések arról tanúskodnak, hogy választát sem a szovjet külügyminisztériumban, sem az SZKP KB-ban nem találták a legszerencsésebbnek.

A kettőjük közötti viszony azonban – legalábbis a dokumentumok tanúsága szerint – akkor romlott meg igazán, amikor 1960. március 2-án Stikov előállt „elvtársi kérésével”, és abban az ügyben kérte Kádár tanácsát, miként járjon el, ha nemcsak a Külügyminisztériumon keresztül szeretne Magyarországon utazásokat tenni, de szeretne közvetlenül is megismerkedni a megyei párttitkárokkal, tanácsi vezetőkkel, üzemekkel és szövetkezetekkel. A nagykövet felfigyelt rá – s feljegyzésében meg is említette –, hogy partnere e felvetésre érezhető ingerültséggel reagált. Kádár nem rejtette véka alá: egyáltalán nem volt elragadtatva attól az ötlettől, hogy a nagykövet a hivatalos út megkerülésével maga akart utazgatni az országban. Stikov kérésére reagálva Kádár a diplomáciában némileg szokatlan lépésre ragadtatta magát: nem éppen hízelgő módon elmondta általános észrevételeit a nagykövetség és általában a szocialista országok nagykövetségeinek tevékenységével kapcsolatban. Kádár esetében ez nem számított egyedi esetnek; a magyar vezetők között ő volt az egyetlen, aki a szovjet diplomatáknak kertelés nélkül elmondta véleményét. A szovjet nagykövetség propagandamunkáját érintő kritikai észrevételeit megosztotta a Stikovot felváltó Usztyinov nagykövettel is az 1960. december 29-én, a szovjet nagykövetségen tiszteletére rendezett ebéd alkalmával. A témát több alkalommal szóba hozták vezetőtársai – Marosán György, illetve Biszku Béla – is a szovjet nagykövettel történt 1960. őszi találkozósaik alkalmával. *(Lásd a 72., a 90. és a 99. dokumentumot!)*

Mindazonáltal Stikov gyors távozásának pontos okai még nem ismeretesek. Usztyinov Magyarországra érkezését a magyar Külügyminisztériumban örömmel vették, személyében biztosítékot láttak arra, hogy „a két ország közötti testvéri kapcsolat még tovább fog erősödni”.¹⁴ Az őt felváltó Gyenyiszov 1963 áprilisában szintén kedvező fogadtatásban részesült, s a párt- és állami vezetők széles körénél tehetett bemutatkozó látogatást.¹⁵ Kádár viszonya azonban vele sem volt felhőtlen, s a nagykövet magatartása miatti elégedetlenségének az SZKP KB Külügyi Osztályának képviselőjével folytatott beszélgetéseiben hangot is adott. Kádár nehezítését az váltotta ki, hogy a magyar delegáció szovjetunióbeli programjának kialakításakor a budapesti szovjet nagykövet a szovjet fél

⁹ A direktívát ismerteti *Centralno-Vosztocsnaja Jevropa vo vtoroj polovinye XX. veka. I. k. Sztanovulenyije „realnovo szocializma” 1945–1956.* Szerk. I. I. Orluk, Nauka, Moszkva, 2000. 311.

¹⁰ Az SZKP KB Elnökségének 1954. február 13-ai ülésén éles bírálatban részesítették G. M. Popovot, a Szovjetunió varsói nagykövetét, mert túllépte hatáskörét, tendenciózusan értékelt a lengyel belpolitikai helyzetet, és beavatkozott a LEMP ügyeibe. Az Elnökség 1954. március 29-ei határozatával leváltotta a nagyköveti posztról. *(Prezidium CK KPSZSZ 1954–1964. Tom I. Csernovijje protokolnijje zapiszi zaszedanyij. Sztjenogrammi. Glav. red. A. A. Furcsenko, ROSSZPEN, Moszkva, 2004. 24., 881.)*

¹¹ *Prezidium CK KPSZSZ 1954–1964. Tom I. I. m. 882–883.*

¹² Archiv Vnyesnyej Polityiki Rosszizszkoj Federacii [AVP RF] f. 077. op. 40. papka 205. gy. 12.

¹³ Kádárt a szovjet diplomaták közül valószínűleg az akkoriban követségi tanácsosként dolgozó V. Sz. Bajkovhoz fűzték a legszorosabb szálak.

¹⁴ MOL XIX-J-1-j-SZU-TÜK-IV-100/2-1960. (6. d.) és MOL XIX-J-1-u-339/I-1960. (57. d.) A magyar-szovjet kapcsolatok főbb eseményei. 1960. október 10.

¹⁵ MOL M-KS 288. f. 5. cs. 298. ó. e.

által javasolt programot önkényesen megváltoztatta, és azt úgy továbbította Moszkvába, mintha a program módosítás a magyar fél kívánsága lett volna. „Ezek után olyan meggyőződésre jutottam – mondta Kádár a PB előtt –, ha a követtel érdemi dolgom lesz, áttérek a rendes diplomáciai szokásra, vagyis amit elmondok szóban, azt azonnal átadom írásban is. Persze kérem mindenkitől, hogy udvariasak legyenek ezzel az emberrel, főleg azok, akikkel közvetlen kapcsolata van, Nemes, Kállai elvtársak és én, s ezt vegyük tudomásul.”¹⁶ A magyar párt- és kormányküldöttség útjáról adott tájékoztatásában a PB előtt 1963. július 31-én a következőket mondta Gyenyiszovról: „a jelenlegi szovjet budapesti nagykövet nagyon rossz. [...] Itt egy típusról van szó. Ez az ember egy bizonyos iskolában nevelkedett, nem vette észre, hogy ez az iskola már idejét múlta. Ennél az embernél csak a külső forma számít, a belső tartalomra a legkisebb gondja sincs.”¹⁷

Ha a szovjet nagykövetek magyar partnereikkel folytatott beszélgetéseiről készített feljegyzéseit vizsgáljuk, az első szembetűnő különbség az 1956 előtti időszakhoz viszonyítva az, hogy bővült az információs körük. Míg az 1956 előtt Magyarországon szolgáló nagykövetek beszélgetőpartnerei a pártvezetés legszűkebb magjából kerültek ki (*Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Nagy Imre, Farkas Mihály, Hegedűs András, Kovács István, Ács Lajos*), addig 1956 után a nagykövetek rendszeres beszélgetőpartnerei között Kádár Jánoson és az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagjain, valamint a KB titkárain kívül ott találjuk a MSZMP KB Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának, illetve Párt- és Tömegszervezetek Osztályának vezetőjét, a legszűkebb politikai vezetéshez nem tartozó külügyminisztert és helyetteseit, valamint különböző gazdasági vezetőket. A beszélgetőpartnerek körét a feljegyzésekből kitűnően az általuk betöltött funkció határozta meg. 1964-ig Kádár mellett *Marosán György, Kiss Károly, Sándor József, Szirmai István, Nemes Dezső, Fock Jenő, Apró Antal, Sik Endre, Péter János, Puja Frigyes és Erdélyi Károly* volt a nagykövet leggyakoribb vendége. A rendelkezésünkre álló – sajnálatos módon korántsem teljes körű – dokumentumok szerint viszonylag ritkán került sor beszélgetésre a szovjet diplomaták és a miniszterelnöki funkciót betöltő, KB- és PB-tag *Münich Ferenc* között. Ez annak fényében különösen szembetűnő, hogy Münichet, aki a forradalom előtt egy ideig Magyarország moszkvai nagykövete volt, a szovjet vezetők személyesen ismerték, és olyannyira megbíztak benne, hogy 1956. november első napjaiban Kádárral szemben az ő neve is felmerült a miniszterelnöki posztra. A nagykövet alkalmi vendégei közé tartozott *Dobi István* is, akinek mind Kádár, mind a szovjet vezetés hálás volt 1956. novemberi magatartása miatt.¹⁸ A nagykövetség beosztott diplomatáinak beszélgetőpartnerei hasonló körből kerültek ki.

A szovjet külügyi vezetés tudatosan törekedett a kapcsolatok szélesítésére, s erre ösztönözte diplomatáit is. Az 1957 márciusában Budapestre érkezett Jevgenyij Gromov nagykövet figyelmét külön felhívták arra, hogy a magyar Külügyminisztérium politikai osztályát gyakrabban kell felkeresnie.¹⁹ 1957 nyarán a budapesti szovjet nagykövetség diplomatái a különböző rendezvényeken rendszeresen visszatértek arra a gondolatra, hogy gyakrabban kellene összejönniük a magyar külügyi tisztviselőkkel. Ugyanez a szándék a szovjet külügyminisztérium részéről is tapasztalható volt. *Mányik Pál*, a Külügyminisztérium szovjet referatúrájának vezetője szerint a szovjet diplomaták azért tartották fontosnak az elevenebb kapcsolatok kialakítását, mert egyrészt több tájékoztatásra lett volna szükségük az ország belső életével és a külkapcsolatok alakulásával kapcso-

latban, másrészt alaposabban szeretnék volna megismerni az országot, de saját kezdeményezésre vagy egyedül nem szívesen vállalkoztak például vidéki utazásokra.²⁰

Mindazonáltal a szovjet külügyminisztérium V. Európai Osztályának vezetője, *P. Sz. Gyeduskin* 1958 nyarán még arra panaszkodott, hogy a budapesti szovjet nagykövetség diplomatái a kapcsolatalakítás terén nem elég aktívak. Az osztályvezető szerint a szovjet külügyi vezetést érdekelte, hogy a budapesti nagykövetségnek milyen kapcsolatai vannak, s érdeklődtek Magyarország külpolitikai tevékenysége iránt is, beleértve az ún. baráti országokkal való kapcsolatokat is. Gyeduskin szerint felhívták a szovjet nagykövetség figyelmét a minél bensőségesebb kapcsolatok kialakítására. „Köztünk olyan igaz a barátság, hogy mindent őszintén elmondhatunk egymásnak. A legkényesebb kérdésekre is felhívhatjuk egymás figyelmét” – mondta magyar partnerének.²¹ A szovjet diplomaták példákát is említett: szívesen vennék, ha megtudnák, hogyan vélekednek az emberek Magyarországon a szovjet csapatok ottlétéről, ők viszont nem titkolják, hogy véleményük szerint a magyar sajtó még mindig többet foglalkozik Jugoszláviával, mint a balkáni szocialista országokkal együttvéve.

Az V. Európai Osztály helyettes vezetője, *Popov* 1959 áprilisában a kapcsolatépítés terén már javulásról beszélt. Igényt tartott viszont magyar partnere segítségére abban az esetben, ha a nagykövetség beosztottai esetleg helytelen magatartást tanúsítanak. Kérte a magyarokat, figyeljenek arra, hogy a látogatásoknak nehogy olyan jellege legyen, mintha a szovjet nagykövetség beosztottai ellenőrzés céljából utaznának vidékre.²²

A feljegyzéseket tekintve a másik jól érzékelhető változás, hogy a nagykövet és a magyar politikusok között lezajlott beszélgetésekben a korábbinál sokkal nagyobb szerepet kaptak a külpolitikai kérdések; alig volt olyan találkozó, amelyen ne került volna szóba ilyen téma. A magyar fél részletes tájékoztatást adott az ország külkapcsolatainak alakulásáról, a párt- és kormányküldöttség látogatásairól stb. Ugyanakkor, habár a fontosabb belpolitikai eseményekről továbbra is rendszeres tájékoztatást kaptak, a forradalom után politikai súlyuk és a magyar belpolitikára gyakorolt befolyásuk nem hasonlítható össze az 1956 előttivel. Kádár számára továbbra is Moszkva volt az orientációs pont, a Szovjetunióval való szövetség volt bel- és külpolitikája alapja, annak azonban még a látogatás is igyekezett kerülni, hogy az egyes belpolitikai döntések szovjet nyomás vagy utasítás eredményeképpen születtek meg. Másrészt valószínűleg a szovjet diplomaták munkájában is érezte hatását a szovjet kormány 1956. október 30-ai nyilatkozata a Szovjetunió és a többi szocialista ország közötti barátság és együttműködés fejlesztésének és további erősítésének alapelveiről.

A változás jelei a diplomáciai kapcsolatokban tulajdonképpen már az SZKP XX. kongresszusa után érzékelhetővé váltak. 1956. március 17-én *Vjacseszlav Mihajlovics Molotov* külügyminiszter meghívta magához az ún. népi demokratikus országok diplomáciai képviselőiteinek vezetőit, és közölte velük, hogy a jövőben gyakrabban és rendszeresebben találkozni, hogy bizalmas információkat kaphassanak a szovjet kormánytól, és ilyen alkalmakkor maguk is felvethessék aktuális problémáikat és kérdéseiket. Az első alkalommal *Vaszipilij Vaszipiljevics Kuznyecov* külügyminiszter-helyettes adott tájékoztatást a nagyköveteknek *Anasztasz Ivanovics Mikojan* első miniszterelnök-helyettes

¹⁶ MOL M-KS 288. f. 5. cs. 309. ó. e.

¹⁷ MOL M-KS 288. f. 5. cs. 309. ó. e.

¹⁸ Kádár erre külön is utalt, amikor 1959. november 14-ei találkozásuk alkalmával Dobi István pártba történő felvételéről beszélt a szovjet nagykövetnek. (Lásd a 61. dokumentumot!)

¹⁹ MOL XIX-J-1-j-SZU-TÜK-IV-138/2-1959. (9. d.)

²⁰ MOL XIX-J-1-j-SZU-TÜK-IV-138/2. (9. d.) Mányik Pál feljegyzése a szovjet külügyminisztérium V. Európai Osztálya vezetőhelyettesének látogatásáról. 1957. augusztus 26.

²¹ MOL XIX-J-1-j-SZU-TÜK-IV-138/2-1958. (9. d.) Beszélgetés P. Sz. Gyeduskin elvtárral, a MID [Szovjetunió külügyminisztériuma] V. Európai Osztályának vezetőjével. 1958. július 21.

²² MOL XIX-J-1-j-SZU-TÜK-IV-138/-1959. (9. d.)

ázsiai újtjáról.²³ A következő ilyen jellegű megbeszélésre 1956. március 26-án került sor, amikor a nagykövetek a tájékoztatás mellett arra is lehetőséget kaptak, hogy ismertessék azokat a problémákat, amelyekben esetleg segítséget igényelnek.²⁴

Az 1950-es évek végén és az 1960-as évek első felében a Szovjetuniónak a szocialista tábor országaival kialakított politikai kapcsolataiban újfajta légkör alakult ki: rendszeresé váltak a felső szintű találkozók, a párt- és kormánydelegációk látogatásai, de nem voltak ritkák a vadászatot követő, „fehér asztal” melletti megbeszélések sem. A diktátumok és utasítások helyébe a véleménycsere, a konzultáció és az egyeztetett politika lépett, viszonyuk a sztálini időszakhoz képest partneri kapcsolatokra épült. A megváltozott politika lényegét Hruscsov a következőképpen fejezte ki az 1958. novemberi szovjet–lengyel tárgyalások alkalmával: „Belpolitikai kérdésekben mi senkire nem erőszakolunk rá semmit, ha pedig valamit tanácsolunk, azt egyenesen [megmondjuk]. Mindenről önök döntenek. Nemzetközi kérdésekben elmondjuk a véleményünket, és itt tanácskozunk. Ez nem irányítás vagy parancsnoklás, hanem politikai számítás.”²⁵

Azt sajnos továbbra sem tudjuk, milyen direktívák határozták meg 1956-ot követően az egyes országokban szolgáló diplomaták mozgásterét, az 1956. október 30-ai szovjet kormánynyilatkozat hatása azonban érzékelhetővé vált a szovjet diplomaták munkájában is. Andrej Gromiko külügyminiszter-helyettes egy 1957. május 25-ei feljegyzésében ezzel kapcsolatban ezt írta Hruscsovna: „Egyes országokban nagykövetségeink jelenleg túlzottan tartózkodóak, mivel attól félnek, hogy az ország egyik vagy másik kérdése iránti érdeklődésüket úgy értékelhetik, mint a belügyekbe történő beavatkozást.”²⁶ Gromiko ezzel összefüggésben azt kérte: engedélyezzék, hogy Moszkvába hívja a szovjet követeket, és elmagyarázza nekik a Szovjetunió és a népi demokratikus országok kapcsolatának lényegét.

A szovjet diplomaták és magyar partnereik közötti találkozókra általában valamelyik fél kezdeményezésére került sor, de előre nem egyeztetett találkozóra és beszélgetésre alkalom adódott egy-egy követségi filmvetítéskor, valamely diplomáciai misszió fogadásán, sőt esetenként a külföldre utazó vagy onnan hazaérkező párt- és kormánydelegáció repülőtéri vagy pályaudvari fogadásán is. A nagykövet beszélgetésein általában jelen volt a nagykövetség valamely alacsonyabb rangú diplomatája is, aki a tolmács szerepét töltötte be. (Előfordult olyan eset is, például Kádár János és Gromov 1958. október 25-ei találkozásaikor, hogy Kádár munkatársa, a későbbi külügyminiszter-helyettes, Erdélyi Károly tolmácsolt.)

A találkozások kezdeményezője kb. fele-fele arányban volt a szovjet nagykövet, illetve magyar partnere. A Kádár Jánossal folytatott beszélgetéseket általában a nagykövet kérte, a dokumentumok tanúsága szerint Kádár csupán 1964 folyamán mutatott nagyobb kezdeményezőkézséget, amikor rendszeresen tájékoztatást kért az SZKP KB és a szovjet államhatalmi szervek fontosabb döntéseiről. Amikor a szovjet nagykövet szorgalmazta a találkozót, feljegyzésében általában a „Központtól” (a szovjet külügyminisztériumtól), illetve az SZKP KB-tól kapott utasításra hivatkozott. Ilyenkor vagy a magyar fél korábbi megkeresésére adott válasz közléséről, levél átadásáról, vagy szovjet külpolitikai lépés, illetve elképzelés ismertetéséről volt szó. A szovjet diplomaták rendszeres tájékoztatást adtak többek között Hruscsov külföldi partnereivel folytatott beszélgetéseiről, levelezéséről, külföldi tárgyalásairól is. Az esetek túlnyomó többségében a magyar

fél által kezdeményezett találkozókknak is hasonló funkciójuk volt: a szovjet nagykövetet levél vagy üzenet továbbítására kérték fel, s általában csak ennek kapcsán került sor a magyar belpolitikai, illetve gazdasági helyzet ismertetésére, külpolitikai vonatkozású kérdések felvetésére. Kevesebb volt az olyan, magyar részről kezdeményezett beszélgetés, amelynek kizárólagos célja a tájékoztatás volt, illetve amikor valamilyen konkrét kérdésben a szovjet fél tanácsát vagy állásfoglalását kérték.

Miközben Kádár János tudatosan arra törekedett, hogy lehetőleg „ne teregesse ki a szennyest”, ez az önkorlátozó magatartás nem volt mindenre jellemző. A beszélgetések alkalmával továbbra is gyakran előfordultak olyan esetek, amikor a magyar beszélgetőpartnerek politikustársaik ellen intrikáltak. Magyarai András leginkább Fehér Lajost „mószorolta”, Szilágyi Dezső 1959 októberében Kiss Károlyra panaszkodott (mármár szovjetellenes színben feltüntetve a KB-titkárt), míg az „árulkodásban” élen járó Kiss Károly bírálatának célpontja leginkább Szirmai István volt. Ez a magatartás a külügyi vezetésre is jellemző volt: 1957 elején Szarka Károly miniszterhelyettes tett a nagykövetnek bíráló megjegyzéseket Horváth Imre külügyminiszter 1956 októberében tanúsított „ingadozó és határozatlan” magatartására, 1960 februárjában pedig „szigorúan bizalmas formában” Sík Endre külügyminiszter panaszkodott a nagykövetnek helyettese, Péter János – véleménye szerint – inkorrekt viselkedésére.

A feljegyzések egyes esetekben rávilágítanak a kapcsolatok rejtett hálóra is, képet adnak a vezetés tagjainak személyes viszonyáról, a „hazaiak” és a „moszkoviták” közötti lappangó ellentétekről. Ugyanannak az eseménynek a különböző beszélgetőpartnerek időnként eltérő értelmezését adják, s ezáltal az egyes kérdésekben megmutatkozó koncepcionális eltérések is megismerhetővé válnak.

A szovjet diplomaták a feljegyzésekben – a korábbi időszakhoz hasonlóan – általában csupán az elhangzottak rögzítésére törekedtek. Ez alól talán csak Jevgenyij Gromov és Ty. Stikov jelentett kivételt, akik több esetben fűztek kommentárt az elhangzottakhoz, illetve fogalmaztak meg javaslatokat a szovjet vezetés számára. Az előbbi Kállai Gyulával 1958. február 8-án folytatott beszélgetéséről készített feljegyzésében például egész javaslatsort állított össze magyar partnere kérésével összefüggésben (Lásd a 25. dokumentumot!), és részletesen kommentálta a Szilágyi Dezső által 1958. június 26-án elmondottakat is. (Lásd a 28. dokumentumot!) Stikov több esetben nemcsak kommentárt fűzött a beszélgetőtársa által elmondottakhoz, de az is előfordult, hogy egyenesen cáfolta az elhangzottakat. Kádár János az 1959. augusztus 2-ai találkozásukkor – Stikov szavai szerint „meleg, baráti beszélgetés” során – említést tett a Vlagyimir Jefimovics Szemicsasznij, a Komszomol KB első titkárának vezetésével Magyarországon járt szovjet pártmunkásküldöttség jelentésében megfogalmazott bírálatokról. A szovjet pártdelegáció tagjai állítólag azt kifogásolták, hogy Magyarországon túl gyakran hasonlítják össze a szocializmust a kapitalizmussal. Stikov a beszélgetéshez fűzött megjegyzésében viszont tagadta, hogy ilyen állítás elhangzott. (Lásd a 49. dokumentumot!) Nem sokkal később, 1959. augusztus 15-ei találkozásuk alkalmával a mezőgazdaság szövetkezetesítését érintve azt tudakolta a nagykövet, hogy ezzel, valamint a pártkongresszus előkészítésével összefüggésben nem tapasztalható-e az „ellenséges elemek” aktivizálódása. Bár Kádár határozott nemmel felelt, Stikov ennek ellenére ezt jelentette: „Adatokkal rendelkezünk arra vonatkozóan, hogy élénkül az ellenséges elemek tevékenysége, különösen falun, a mezőgazdaság szövetkezetesítése ellen.” (Lásd az 53. dokumentumot!)

Az 1957-es évből származó, rendelkezésünkre álló nagyköveti feljegyzések többsége a magyar párt- és kormánydelegáció szovjetunióbeli látogatása előtt keletkezett. A találkozók során a nagykövet partnerei (Kádár János, Marosán György, Apró Antal, Münnich Ferenc) a belpolitikai helyzet fokozatos konszolidálásáról, valamint a párt- és állami

²³ MOL XIX-J-1-j-SZU-TÜK-IV-138/1-1956. (9. d.) Nagyköveti beszélgetés Molotov elvtársnál. 1956. március 21.

²⁴ Uo.

²⁵ Idézi: *Centralno-Vosztocsnaja Jevropa vo utoroj polovinye XX. Veka*. I. m. 376.

²⁶ Uo. 373.

vezetés teljes egységéről beszéltek. A legfontosabb feladatnak valamennyien a termelés helyreállítását tekintették; a gazdasági helyzettel legrészletesebben Apró Antal foglalkozott. *(Lásd a 14. dokumentumot!)* Münnich Ferenc szerint a kormányban és a pártban teljes az egység, mindannyian támogatják Kádárt, ami biztosíték arra, hogy a nehézségeken úrrá tudnak lenni. *(Lásd a 20. dokumentumot!)* Ezt az optimizmust azonban nem osztotta mindenki. Az egykori élelmiszer-ipari miniszter, *Altomáré Iván* 1957. január első napjaiban másféle helyzetértékelést adott Andropovnak. Szerinte kívülről ugyan valóban úgy tűnhet, hogy az élet gyorsan normalizálódik az országban, a valóságban azonban a kormány és az MSZMP a hatalom megszilárdításához szükséges intézkedéseket lassan hajtja végre, a rendőrségi és állambiztonsági szervek nem folytatnak eredményes küzdelmet az „ellenforradalmi elemek” ellen, és ahelyett hogy „elítélték volna a nagyobb ellenforradalmárok csoportját, akiket le kellett volna lőni [...] megelégednek a másodrangú személyek elleni bírósági perek lefolytatásával”. *(Lásd a 9. dokumentumot!)* Szerinte ez a helyzet azért is veszélyes, mert a vezetésben nincs meg a kellő egység: „Egyfelől van a Kádár elvtárs vezette csoport, másfelől azoknak az elvtársaknak a csoportja, akik részt vettek a spanyolországi eseményekben, s amelyet Münnich elvtárs vezet. Amíg az első csoport a szocialista tábor országainak álláspontján áll, a másik csoport gyakorlati tevékenységében a jugoszláv orientációt támogatja.” Altomáré Iván a nagykövettel történő találkozásakor már semmilyen funkciót nem viselt, Andropovot mondhatni „magánemberként” kereste fel. A pártban lévő jugoszláv orientációjú csoportról általa elmondottak, valamint az, hogy a „spanyolosok” szervezeten juttatják funkcióba a saját embereiket, bekerült viszont abba a „háttéranyagba”, amit a szovjet külügyminisztérium információs bizottságának elnökhelyettese 1957. március 12-én, a magyar párt- és kormánydelegáció közelgő látogatásával összefüggésben készített *Mihail Szuszlov*nak.

A fenti dokumentum készítője elismerte, hogy a belpolitikai helyzet fokozatosan javul, és a magyarok jelentős eredményeket értek el az élet normalizálása területén. Véleménye szerint azonban aggodalomra adott okot a párttagság összetételének alakulása, a becsületes kommunisták „rákosistaként” és „sztálinistaként” való megbélyegzése, a vezetés körében is tapasztalható jugoszlávbarát hangulat és az 1956. októberi események értékelésében előforduló véleménykülönbségek. A feljegyzés hosszan foglalkozott a nacionalista és szovjetellenes tendenciák terjedésével is.²⁷

A feljegyzésben felvetett problémák közül a káderekérdések megoldása 1957 folyamán többször előkerült a különböző diplomáciai iratokban. A nagykövetségről a szovjet külügyminisztériumba érkező jelentések, valamint a Moszkvába utazó diplomaták elmondása alapján a külügyi vezetésben az a benyomás alakult ki, hogy komoly problémák vannak a káderek kiválasztásánál: olyan személyek kerülnek vezető posztokra, akik „kompromittáltak magukat az októberi események alatt”, míg a becsületes kommunistákat eltávolítják pozíciójukból. Ezért 1957. április 20-án *I. K. Zamcsevszkij*, a szovjet külügyminisztérium V. Európai Osztályának akkori vezetője arra utasította a budapesti szovjet nagykövetet, hogy alaposabban tanulmányozza az MSZMP káderpolitikáját, tegyen javaslatot, és tájékoztassa a Külügyminisztériumot.²⁸

Egy esetről van tudomásunk, amikor a budapesti szovjet nagykövetség valamely káderekérdéssel kapcsolatos nemtetszésének a magyar vezetés előtt is hangot adott. A nagykövetség tanácsosától, *V. V. Asztafjev*től kapott információk szerint a magyar kormánynak szándékában állt újjászervezni a Magyar–Szovjet Társaságot, és egyik vezetőjének az egykori parasztpárti politikust, *Erdei Ferencet* javasolták. Jelölése azonban ko-

moly aggodalmakat váltott ki a szovjetek részéről, mivel úgy tartották, hogy Erdei az októberi események alatt nyíltan Nagy Imre híve volt, s még szovjetellenes kijelentésekre is ragadtatta magát. Emiatt Gromov olyan utasítást kapott, hogy megfelelő alkalommal mondja el Kádárnak ezzel kapcsolatos véleményét: „Erdei Ferenc jelölése nem fogja elősegíteni a Magyar–Szovjet Társaság munkájának fejlesztését.”²⁹

Visszatértek a kádermunka hiányosságaira a magyar belpolitikai helyzetről készített 1957. november 12-ei összefoglalóban is. A nagykövetség véleménye szerint a kádermunkának még mindig nem szenteltek kellő figyelmet a pártban, nem vizsgálták meg a különböző funkciókba javasolt személyeket, sok gyenge, politikailag kétes egyént jelöltek a párt- és állami apparátusba. A feljegyzés szerint a pártaktíva körében az is elégedetlenséget váltott ki, hogy túl sok zsidó került vezető posztra, például állításuk szerint az MSZMP KB osztályvezetői között hat zsidó volt.³⁰

Az 1957-es diplomáciai iratok visszatérő témája a magyar gazdasági helyzet is. Apró Antal Jurij Andropovval folytatott 1957. január 10-ei beszélgetésén utalt Kádár elképzelésére, hogy egy széles körű, a KGST-tagállamok és Kína részvételével megtartandó gazdasági konferencián meg kellene vitatni Magyarország gazdasági helyzetét, és vázolta, milyen segítséget várnak a szocialista országoktól. Apró elmondta, hogy a magyar ipar struktúrájának átalakításáról szó sem lehet, mert a legfontosabb feladat a válságból való kilábalás, s ezért a „politikai bonyodalmak” elkerülése végett biztosítani kell a munkások foglalkoztatottságát, a magyar üzemek ellátását megrendelésekkel. *(Lásd a 10. dokumentumot!)* A magyar vezetés tisztában volt a gazdasági nehézségekkel és a struktúraváltás szükségességével, de politikai megfontolásból nem mert radikális lépéseket tenni. Apró Antal egy hónappal később, február 9-én is arról beszélt, hogy a gazdaság „a régi vágányon” fog fejlődni, ami ugyan lehetővé teszi a munkanélküliség elkerülését, de növeli a szakadékot a készterméket gyártó ipar és annak nyersanyagbázisa között. A magyar kormány nagymértékben számított a szovjet támogatásra, sőt politikai szempontból azt is kívánatosnak tartották volna, hogy a Szovjetunióval közösen építsenek valamilyen objektumot Budapesten, amely a magyar lakosság előtt demonstrálhatta volna a szovjet segítséget. *(Lásd a 14. dokumentumot!)*

Azt a már idézett 1957. november 12-ei feljegyzés is elismerte, hogy a gazdaságirányításban bonyolult feladatok várnak a magyar vezetésre, eredményes megoldásuk nagy politikai jelentőségű, „életfontosságú” a népi demokratikus rendszer megerősítése érdekében. Ugyanakkor a szovjet külügyi vezetésben az a vélemény alakult ki, hogy a magyarok „még mindig az élődsi hajlam foglyai, ami összeegyeztethetetlen a szocialista országok internacionalista kötelezettségeivel, [ezért] a magyaroknak felül kell vizsgálniuk a népgazdaság fejlesztésére irányuló politikájukat a belső erőforrások nagyobb mobilizálása irányában”. A dokumentum szerint a magyarok lebecsülték saját lehetőségeiket, amit az 1957-es terv túl alacsonyra tervezett mutatói is jeleztek. A szocialista országok és a Szovjetunió jelentős segítséget nyújtottak Magyarországnak, és a jövőben is segíteni fognak a gazdasági nehézségek leküzdésében, hiszen az „a testvéri kapcsolatok természetes következménye”. Ugyanakkor kifogásolták, hogy a magyarok úgy akarnak úrrá lenni a nehézségeken, hogy újabb valuta- és áruhitelt igényelnek a Szovjetuniótól és a többi államtól. A feljegyzés azt is a negatívumok közé sorolta, hogy a hároméves tervben az ország lehetőségeit meghaladó mértékben akarták emelni az életszínvonalat és a parasztság reáljövedelmét.

²⁷ Roszsijszkij Goszudarsztvennij Arhiv Novejszej Isztorii [RGANI] f. 5. op. 28. gy. 479.

²⁸ AVP RF f. 077. op. 38. papka 195. gy. 35.

²⁹ AVP RF f. 077. op. 38. papka 193. gy. 12.

³⁰ AVP RF f. 077. op. 38. papka 195. gy. 35.

A mezőgazdaság átszervezése az 1958. decemberi KB-ülést követően került a párt tevékenységének középpontjába, a „szocialista átalakítással” összefüggő kérdések 1959-től váltak dominánssá a beszélgetésekről készített feljegyzésekben; alig volt olyan alkalom, amikor a nagykövet valamelyik beszélgetőpartnere szóba ne hozta volna ezt a témát. Kádár János a nagykövettel folytatott 1958. október 25-ei beszélgetése alkalmával említette, hogy a KB soron következő ülésén a mezőgazdaság helyzetének megvitatását tervezik, mert az „a párt egész politikájának legfontosabb kérdése”, amelynek napirendre tűzését elkerülhetetlenné tették az MSZMP KB Mezőgazdasági Osztálya és a Földművelésügyi Minisztérium közötti belső viták. A véleménykülönbségekről a szovjet nagykövetség is tudott, hiszen a PB-ben lezajlott meglehetősen éles vitáról Kiss Károly 1958. szeptember 24-én részletesen tájékoztatta Gromovot, azt sem titkolva, hogy Fehér Lajos nézeteivel szemben *Dögei Imre* miniszter álláspontjával szimpatizált. (*Lásd a 30. dokumentumot!*) Fehér Lajos és munkatársai a mezőgazdaság szövetkezeti átalakítását úgy akarták végrehajtani, hogy közben ne csökkenjen a mezőgazdaság össztermelése, ezért nagyobb szerepet szántak a szövetkezetek alacsonyabb formáinak, és erőteljesen hangsúlyozták az önkéntesség elve szigorú betartásának szükségességét. A Dögei vezette Földművelésügyi Minisztérium ezzel szemben azt a véleményt képviselte, hogy a parasztságot csak gazdasági eszközökkel (adóemeléssel stb.) lehet a termelőszövetkezetekbe kényszeríteni. (Ezt a véleményt Kádár a nagykövetnek úgy interpretálta, hogy „Dögeinél sok balos elhajlás jelentkezik”. Kádár ebben a vitában egyensúlyozó szerepet vállalt, s Dobi Istvánnal értett egyet, aki az MSZMP PB 1958. szeptemberi vitájában mindkét irányzat képviselőjét kritikával illette.

Gromov nagykövet 1959. február végén az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezetek Osztályának vezetőjét, Sándor Józsefet kereste fel abból a célból, hogy a szövetkezeti mozgalom egyes kérdéseiről információkat szerezzen. Sándor hosszan és optimistán ecsetelte a mezőgazdaság szövetkezeti átalakításában addig elért eredményeket, a nagykövet azonban elsősorban az érdekelte, milyen módon zajlik a szövetkezetesítés folyamata, nem fordulnak-e elő törvénysértések, nyomásgyakorlás, fenyegetések.

A mezőgazdaság szövetkezetesítésében elért sikerek méltatása mellett a nagykövet partnerei a nehézségeket sem titkolták. Kiss Károly néhány hónappal később, 1959. július 22-én már az úgynevezett „őszi” szövetkezetekkel kapcsolatos nehézségekről is beszélt. A szövetkezetek melletti kampány elsősorban ősszel folyt, tavasszal, a mezőgazdasági munkák megindulásakor felfüggesztették. Kiss szerint gyakran előfordult, hogy a belépési nyilatkozatot ősszel aláíró parasztok később visszavonták szándéknyilatkozatukat, ezért a pártmunka fejlesztése itt elsődleges fontosságúvá vált. Az ügyben legélesebben talán Dobi István fogalmazott, aki 1960 márciusában az újonnan létrejött és a régi szövetkezetek szervezeti-gazdasági megerősítését és az állattenyésztéssel kapcsolatos problémák megoldását tekintette a legégetőbb feladatnak. (*Lásd a 81. dokumentumot!*)

A mezőgazdaság kollektivizálásával összefüggésben 1960 elején több alkalommal is szóba került Dögei Imre ügye. Kiss Károly 1960. február 17-én arra kérte Stikovot, tájékoztassa az SZKP KB-t a párt Dögei-ügyben hozott határozatáról. Dögei Imrét a Kádár által emlegetett „balos elhajlásai” miatt leváltották földművelésügyi miniszteri posztjáról, és KB-tagsága megtartásával Magyarország kínai nagykövetének jelölték. Dögei azonban ahelyett, hogy belenyugodott volna a döntésbe, felkereste Dobi Istvánt, aki előtt éles hangon bírálta a párt vezetését és a KB politikáját, és állítólag frakciós csoportosulást szervezett maga köré, amiért 1960 februárjában kizárták a KB-ból. Az eset azért vált különösen kellemetlenné, mert a kínai vezetést időközben már értesítették a Dögei nagyköveti kinevezésével kapcsolatos elképzelésekről. (*Lásd a 71. dokumentumot!*)

Az ügy azért is említésre méltó, mert a rendelkezésünkre álló iratok szerint ez volt az egyetlen káderügy, amely a szovjet diplomaták és magyar partnereik között ilyen részletesen szóba került. Kádár János általában tartózkodott attól, hogy a szovjet nagykövetekkel folytatott beszélgetései alkalmával személyi kérdéseket is szóba hozzon (ha mégis megtette, neveket általában akkor sem említett), ebben az esetben azonban – még a KB döntésének megszületése előtt – részletesen beszámolt, igaz, nem a budapesti szovjet nagykövetnek, hanem az SZKP KB Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya egyik munkatársának. *A. I. Ivanov* 1960. február első napjaiban az MSZMP szovjetunióbeli útjáról visszatérő delegációját kísérte a magyar–szovjet határig. Kádár János a vonatút alatt önszántából, tőle szokatlan részletességgel számolt be a „Dögei-problémával” összefüggő káderkérdésekről, s rávilágított arra is, miért vették újra elő a volt földművelésügyi miniszter ügyét. Kádár nem sokkal moszkvai utazása előtt szerzett tudomást arról, hogy Dögei gombba hangnemben nyilatkozott Dobi Istvánnak a magyar vezetésről, azt mondta, hogy „Magyarországon a hatalom a cionisták és revizionisták csoportjának kezében” van, és kijelentette: Dobi csupán „eszköz” ennek a csoportnak a kezében.³¹

Ami a Kádár és az SZKP KB referense közötti beszélgetésben még figyelemre méltó, hogy habár az MSZMP első embere a szovjet nagykövet előtt ilyen kérdésekről soha nem tett említést, ez alkalommal Apró Antallal és Kiss Károllyal szemben is kifogásokat fogalmazott meg. A „probléma” szerinte az volt velük, hogy mint a korábbi vezetés tagjai „bizonyos féltékenységet mutatnak, és nem objektívak, amikor a volt vezetőkkel vagy azokkal a személyekkel kapcsolatos kérdéseket kell eldönteni, akik még most is hajlamosak a baloldali elhajlásra és a szektásságra”. Apró Antal „bűnéül” rótt fel, hogy az MSZMP KB 1958. decemberi ülésén Dögei védelmében lépett fel, kijelentve, hogy utóbbi tisztességes ember, és jót akart. Kiss Károly vétke Kádár szerint az volt, hogy „hosszú ideig igyekezett mentetni az MDP KV korábbi titkárát, *Kovács Istvánt*, habár az igyekezett őt a jelenlegi Politikai Bizottság ellen hangolni”. Velük szemben ellenpéldaként hozta fel Fehér Lajos esetét, akit korábban „jobboldali elhajlásért” marasztaltak el, de önkritikát gyakorolt, s mióta meggyőzték – Kádár szavai szerint –, a mezőgazdaság szövetkezetesítésének élharcosa lett. Az MSZMP első titkára valószínűleg szándékosan hozta szóba az említettek ügyét, indítékai azonban egyelőre ismeretlenek. Apró Antal pozíciója érintetlen maradt, Kiss Károlyt csak 1962 augusztusában vonták felelősségre.

A mezőgazdaság szövetkezetesítésével kapcsolatos kérdések kivételével a belpolitikai helyzet a rendelkezésünkre álló dokumentumok szerint a következő években nem játszott meghatározó szerepet a nagykövet és magyar partnerei beszélgetéseiben. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy szóba sem kerültek a belpolitikával összefüggő kérdések. A magyarok továbbra is beszámoltak például egy-egy PB-ülés lefolyásáról, a KB üléseinek előkészítéséről, a pártkongresszussal vagy a választásokkal kapcsolatos előkészítő munkákról. Ilyen alkalmakkor mind Kádár, mind az állami és pártvezetés más tagjai a magyarországi helyzet stabilitását hangsúlyozták. Münnich Ferenc Stikovval folytatott 1959. augusztus 7-ei beszélgetése alkalmával az 1956 októberét követő időszakot felidézve kijelentette: „mindent megteszünk, hogy igazoljuk a bizalmat, és az ország jelenlegi helyzete azt mutatja, hogy igazoltuk ezt a nagy bizalmat”. (*Lásd az 50. dokumentumot!*)

A kapcsolatok megváltozott jellegét mutatta, hogy ezeknek a beszélgetéseknek már csak az informálás volt a funkciójuk. A magyar vezetés az 1956 előtti évekhez képest lényegesen ritkábban kért az SZKP KB-tól véleményt vagy tanácsot. Igaz, a szovjet vezetés is „önkorlátozó” volt ezen a téren. Erre a tényre Kádár János is utalt Stikovval folytatott 1960. március 5-ei találkozása alkalmával. „Az utóbbi években a szovjet elvtársak a be-

³¹ RGANI f. 5. op. 49. gy. 298.

szélgetések alatt kitérnek az elől, hogy párt- és állami vonalon valamiféle tanácsokat adjanak. Időnként a szovjet elvtársakkal folytatott beszélgetéskor megkérdezed, hogy lehetne jobban megoldani ezt a kérdést. Az adott esetben igyekeznek egyszerűen hallgatni, és ha másodszor is rákérdezel, akkor azt felelik: Maguk nyilván jobban ismerik az ottani helyzetet, döntsék el maguk ezeket a kérdéseket, ahogyan célszerűnek tartják.” (Lásd a 73. dokumentumot!) Az elvvel Kádár egyébként a legmesszebbmenőig egyetértett, szerinte ez az ügyek alaposabb és figyelmesebb előkészítését, gyakoribb és hosszadalmasabb tanácskozást, valamennyi részletkérdés körültekintő vizsgálatát és elemzését igényelte. Hasonló véleményt fogalmazott meg a nagykövetség tanácsosa, Ju. Ny. Csernyakov is, aki 1959. február 9-én Aczél Györggyel folytatott beszélgetésekor elhárította beszélgetőpartnerének azt a kérését, hogy mondja el kritikai észrevételeit. Arra hivatkozott, hogy „a magyar elvtársak nálunk sokkal jobban eligazodnak ebben az ügyben, ráadásul aligha volna helyes, ha a nagykövetség munkatársai elkezdenék összegyűjteni a kritikai megjegyzéseket és elmondani azokat a magyar vezetőknek. [...] ez egyoldalú és ezért hamis benyomást alakítana ki, és az is lehet, hogy ezt valaki helytelenül értelmezheti.” (Lásd a 34. dokumentumot!)

A magyar vezetés persze a kétoldalú kapcsolatok jellegének megváltozása ellenére – áttételesebb formában – továbbra is kapott javaslatokat és „tanácsokat” a szovjet vezetéstől, de azokat nem feltétlenül valósította meg a gyakorlatban. Előfordult olyan eset is, amikor Kádár a szovjet diplomataknak részletesen kifejtette, miért nem követhetik Magyarországon a szovjet példát. Erre az egyik alkalommal az 1959-ben Szemicsasznij vezetésével Magyarországon tartózkodó szovjet pártmunkásküldöttség már említett jelentése kapcsán került sor. Az MSZMP tevékenységét bíráló megjegyzések valószínűleg érzékenyen érintették Kádárt, mert Stikovnak a beszélgetésről készített beszámolóhoz fűzött megjegyzése szerint 1959. október 12-ei találkozásukkor az első titkár már harmadszor vetette fel ezt a témát. (Lásd az 58. dokumentumot!)

A Szemicsasznij-küldöttség a látogatásról készített összegzésében bírálta, hogy az MSZMP agitációs munkájában túl nagy figyelmet szentelnek a szocializmus és a kapitalizmus összehasonlításának, túl sokat beszélnek a szocializmus előnyeiről a kapitalista rendszerrel szemben. Kádár ennek indokoltságát a következőkkel támasztotta alá: „ezt meg kell tennünk, mert népünk nem ismeri eléggé a szocializmusnak a kapitalizmussal szembeni előnyeit, nálunk még a párttagoknak is kell erről beszélni. Ez nem úgy van, mint önöknél; önöknél a népnek nem is kell erről beszélni, a maguk emberei jól tudják, ők már a kommunizmust építik.” (Lásd az 58. dokumentumot!)

Kádár a továbbiakban a múlt hibáiról, a rossz tanácsok kritikátlan elfogadásából származó károkról beszélt, és nem minden célzatosság nélkül hozta fel az 1956. őszi kínai látogatásakor a kínai vezetőktől hallottakat. Hasonló szellemben nyilatkozott a szovjet nagykövetség tanácsosával 1959. október 10-én folytatott beszélgetésekor is, amikor a Szovjetunióban meghirdetett hétéves terv célkitűzéseivel kapcsolatban kijelentette: „nem kell hajszálpontosan másolni a Szovjetuniót, mivel a Szovjetunió és Magyarország gazdasága nem összehasonlítható.”³² Másfél hónappal korábban Marosán György is arról beszélt a szovjet nagykövetnek, hogy a fejlődésnek a második ötéves terv téziseiben meghatározott üteme eltér a szovjet népgazdasági tervben megszabottól, s ezt azzal indokolta, hogy nem akarják megismételni a múltban elkövetett hibákat. Ezzel együtt bírálta a magyar tervezési munkát, s mint említette: „ez az egyetlen terület, ahol a párt még nincs uralkodó helyzetben. A tervezéssel foglalkozó szerveknél még nem lelkiismeretes

elemek ülnek, akik akadályozzák a párt irányvonalának életbeléptetését.” (Lásd az 55. dokumentumot!)

A gazdasági kérdések két probléma kapcsán kerültek az érdeklődés középpontjába: 1959 folyamán a magyar-szovjet gazdasági együttműködésben mutatkozó vitás kérdésekkel, 1960-tól pedig a magyar gazdaságban mutatkozó kedvezőtlen jelenségekkel összefüggésben. A magyar-szovjet gazdasági együttműködésben mutatkozó problémákat 1959. február 17-én Csergő János kohó- és gépipari miniszter vetette fel a szovjet nagykövetségen a gazdasági együttműködés kérdéseivel foglalkozó tanácsosnak, M. I. Malahovnak. Csergő az 1957. december 18-án megkötött együttműködési megállapodásra hivatkozva több konkrét kérdés megoldásában kérte a szovjet fél segítségét (germánium előállítás, a dízelprogram végrehajtásához szükséges berendezések szállításának előbbre hozása), majd Apró Antal megbízásából arról tájékoztatta a gazdasági tanácsost, hogy a csepeli autógyár rekonstrukciójához nyugati cégektől szándékoznak hitelt felvenni, és megkérdezte Malahov ezzel kapcsolatos véleményét. Csergő a hitelfelvétel szükségességét azzal indokolta, hogy sem a Szovjetunió, sem a baráti országok (Csehszlovákia, NDK) nem teljesítették a magyar fél berendezések szállítására vonatkozó kérését.³³

A gazdasági együttműködést terhelő problémák felvetése szovjet részről sem maradt el. Stikov 1959. november 23-án Fock Jenő KB-titkárt kereste fel, hogy felhívja a figyelmét az 1959-es árucseré-forgalmi megállapodás teljesítésében mutatkozó magyar lemaradásra. Az év hátralévő részében magyar részről 52,5 millió rubel értékű árut kellett volna leszállítani (szovjet részről még 8,71 milliónyit), aminek teljesítését nem látták biztosítottak. Ebben az ügyben a szovjet kereskedelmi kirendeltség munkatársai már tárgyaltak a Külkereskedelmi Minisztériummal, de mivel a tapasztalatok azt mutatták, hogy a határidőket a magyar fél nem képes betartani, a nagykövet Fock Jenőt arra kérte: pártvonalon és az ipari minisztériumokon keresztül adják ki a szükséges utasításokat a szállítási terv teljesítésére. (Lásd a 63. dokumentumot!)

1959-től egyre több konfliktus és nézeteltérés jelentkezett a kétoldalú gazdasági kapcsolatokban (például a rubel-forint árfolyamvita), ezek azonban a rendelkezésünkre álló diplomáciai iratokban nem jelentek meg. Egyetlen kivétel Fehér Lajos Gyenyiszov nagykövettel folytatott 1963. október eleji beszélgetése, ahol a magyar miniszterelnök helyettes a Szovjetunióba szállított uránérc árának megállapítását illetően próbálta képviselni a magyar gazdasági érdekeket. Fehér ugyan állítólag szigorúan a magánvéleményét közölte a szovjet diplomatával, érvelésében azonban a magyar gazdasági szakemberek számításaira hivatkozott, akik szerint a magyar uránért a Szovjetunió által kínált ár nem fedezi az előállítás költségeit, és ebből komoly kára származik a magyar népgazdaságnak. (Lásd a 151. dokumentumot!)

1960-tól a magyarok részéről egyre több szó esett a gazdasági nehézségekről. Míg Kiss Károly 1960. október 8-án „balos” kritikával illette a mezőgazdaság túlzott fejlesztését, a többiek között a munka termelékenységénél nagyobb mértékben emelkedő fizetésekben is megmutatkozó „átgondolatlan” és „felelőtlen” gazdaságpolitikát, Fock Jenő a gazdasági nehézségeket az új technológiák bevezetésének és a gépesítés elmaradásával, a kis szériás gyártás magas költségeivel magyarázta. A probléma megoldása azonban nem csupán a magyar fél elhatározásán múlt. Amint arra Fock Jenő is utalt, a szocialista országok ipari termelésének specializációja és kooperációja 1958-tól a KGST-tanácskozások állandó napirendi pontja volt, lényegi előrelépés azonban nem történt. (Lásd a 101. dokumentumot!)

³² AVP RF f. 077. op. 40. papka 207. gy. 26.

³³ AVP RF f. 077. op. 40. papka 207. gy. 24.

A KGST-ben az 1950-es évek második felétől egyre nagyobb szerepet kapott a nemzetközi specializáció és kooperáció, megnőtt a tervezgetés jelentősége. A döntések azonban csak akkor léptek életbe, ha azt valamennyi tagország elfogadta.³⁴ Az 1960-as évektől fékező erőként jelentkezett Románia, amely – mivel nem volt érdekelt a KGST-n belüli munkamegosztásban – többnyire akadályozta a szervezet ilyen irányú tevékenységét. (A nagykövetségekkel folytatott beszélgetésekben a Romániát illető magyar kritikai megjegyzések egy része is a románok KGST-vel kapcsolatos politikáját érintette.) A magyar politikusok azonban a specializációval és kooperációval kapcsolatban másféle problémákat is felvetettek. Apró Antal a szovjet nagykövettel folytatott 1957. júniusi beszélgetése alkalmával arra panaszkodott, hiába gyártotta le Magyarország a KGST határozatának megfelelően Csehszlovákia számára is a kombájnokat, azt utóbbi – arra hivatkozva, hogy Csehszlovákia számára nem megfelelőek – nem vette át. Más alkalommal azt tette szóvá, hogy miközben Magyarország a specializáció jegyében lemondott bizonyos cikkek gyártásáról, az erre a termékre vonatkozó magyar igényeket az ígért ellenére nem elégítették ki. Apró arra is felhívta a figyelmet, hogy a specializáció és kooperáció önmagában még nem oldja meg a problémákat: előbb meg kell határozni, hogy az egyes országok gazdaságának milyen úton kell fejlődnie, és az ipar fejlesztésénél figyelembe kell venni a tudomány és technika területén elért színvonalat.

Az 1957–1964 közötti időszakban nem csupán a szovjet diplomatákkal folytatott beszélgetésekről készült, de a rendelkezésünkre álló egyéb diplomáciai iratokban is a külpolitikai vonatkozású kérdések domináltak. Ezt egyrészt Magyarország 1956 utáni nemzetközi helyzete, másrészt a Hruscsov által indított „békeoffenzíva” és a külpolitikai lépések egyeztetésének a szovjetek által kialakított gyakorlata magyarázza. A szovjet nagykövet Hruscsov minden fontosabb utazása, nyugati partnereivel történt üzenetváltása, külpolitikai kezdeményezése után felkereste és tájékoztatta a magyar első titkárt, aki megköszönte az információt, és általában méltatta Hruscsov lépését. Kádár 1960 tavaszán Stikovval folytatott beszélgetésében elismeréssel szólt az SZKP és mindenekelőtt Hruscsov gyakorlatáról, amelynek során rendszeres tájékoztatást adott a magyar pártnak a legfontosabb nemzetközi kérdésekről. „Az ilyen operatív és rendszeres tájékoztatás, amelyet a szovjet elvtársaktól kapunk, lehetővé teszi, hogy könnyen tájékozódjunk a nemzetközi kérdésekben, és következőképpen országunk nemzetközi kérdéseiben komoly hibák nélkül döntsünk.” (*Lásd a 73. dokumentumot!*)

Kádár pozitívan nyilatkozott a szovjet fél által kialakított tájékoztatási rendszerről 1963. december 20-án, Gyenyiszov szovjet nagykövettel folytatott beszélgetése során is. Ugyanakkor azzal a kijelentésével, hogy „ezeknek az információknak azonosnak kell lenniük a szocialista országok valamennyi kommunista és munkáspártja számára” Gomulka „sérelmét” kívánta a szovjet vezetés tudomására hozni, aki magyarországi látogatása alkalmával arról panaszkodott Kádárnak, hogy az SZKP KB-tól nem kap megfelelő információt fontos külpolitikai lépésekről. (*Lásd a 164. dokumentumot!*)

A szovjet diplomatákkal folytatott megbeszélések alkalmával a magyar részről felvetett problémák között legtöbbször a „magyar kérdés” ENSZ-ben történő tárgyalása, illetve Magyarország és az egyes országok közötti vitás kérdések rendezésének ügye volt napirenden, s ezekről a témákról készültek a szovjet külügyi elemzések is. 1957 tavaszán a szovjet ügyvivő az ENSZ különbizottságának készülő jelentése elleni fellépéshez, illetve a magyar álláspont támogatásához kért anyagokat a magyar diplomáciától (elsősorban *Kéthly Anna*, *Kövágó József* és *Király Béla* szereplésével kapcsolatosan).³⁵ Az ENSZ Köz-

gyűlés megnyitása előtt Asztafjev szovjet nagykövetségi ügyvivő a magyarországi előkészületek iránt érdeklődött, és ismételtén háttéranyagok átadását kérte. Alig két héttel később a magyar fél fordult a nagyköveten keresztül a szovjet vezetéshez, és igyekezett megismerni az SZKP KB véleményét az ENSZ különmegbízottja, *Wan Waithayakon* herceg beengedésére vonatkozóan. A válasz néhány napon belül megérkezett: a magyar kérdésben hozott határozat törvénytelen, s tekintettel arra, hogy Wan herceget e törvénytelen határozat alapján jelölték ki az ENSZ különmegbízottjának, a szovjet kormány véleménye szerint még magánszemélyként sem célszerű fogadni. Szerintük fogadása azt a látszatot keltene, hogy jogosnak ismerik el a magyar kérdés ENSZ-beli tárgyalását. *Sebes István* külügyminiszter-helyettes arra hívta fel Asztafjev figyelmét, hogy Gromiko és Horváth Imre beszélgetésükkor nem zárták ki annak a lehetőségét, hogy Wan herceg magánszemélyként meglátogathassa Magyarországot, a szovjet ügyvivő azonban kitarított álláspontja mellett.³⁶

Az 1956-os forradalmat követő időszakban a magyar külpolitika kiemelt fontosságú feladata volt a „magyar kérdés” levétele a különböző nemzetközi fórumok napirendjéről, a Kádár-kormánnyal szembeni diplomáciai bojkott megszüntetésének elérése. Magyarország diplomáciai elszigeteltsége önálló külpolitikai fellépést nem tett lehetővé, a magyar külpolitika az elemzések szerint lényegében a szovjet diplomáciai lépések támogatására korlátozódott.³⁷

A nemzetközi szervezeteknél és a nyugati országokban dolgozó magyar diplomaták szorosan együttműködtek a szovjet diplomatákkal,³⁸ magyar részről azonban szélesebb körű egyeztetéseket is szükségesnek tartottak volna, nem csupán ENSZ-ügyben, hanem az aktuális nemzetközi kérdésekben is. Sík Endre állítása szerint a szocialista országok rendszeres külügyminiszteri konzultációját Kádár János vetette fel 1958-ban, aminek nyomán Sík Endre levelet írt Gromiko szovjet külügyminiszternek, javaslatára azonban nem érkezett válasz. (*Lásd a 41. dokumentumot!*) A javaslatot Kádár János évekkel később, a magyar párt- és kormányküldöttség 1963-as moszkvai látogatása alkalmával konkrét formában ismét felvetette: hozzák létre a Varsói Szerződés külügyminisztereinek tanácsát. Javaslatát azzal indokolta, hogy akkor nem állna elő olyan helyzet, hogy a szovjet kormány különböző nyilatkozatairól a többi kormány csak a sajtóból szerez tudomást, és csak három nap múlva közli, hogy egyetért. Kádár előzetes konzultációra gondolt, s bár az ötlet a szovjet fél számára is szimpatikus volt, kérték, hogy a javaslatot Kádár ne vesse fel, mert félreérthetik: „Ez olyan dolog, hogy amikor a szuverenitási bejegyzés ütötte fel a fejét, erre rosszul reagálnának.”³⁹

Az ENSZ-szel és a magyar ügyvel kapcsolatos témák általában az ENSZ soron következő közgyűlésének előkészítésével összefüggésben kerültek előtérbe a magyar külügyi vezetők és a budapesti szovjet diplomaták találkozóinak alkalmával. Péter János külügyminiszter-helyettes 1960. május 26-án, az ENSZ közgyűlésére való felkészüléssel kapcsolatban a cselekvési program egyeztetése érdekében a szocialista országok képviselő-

³⁶ Uo. Az ENSZ rendkívüli ülészaka határozott arról, hogy a Magyarországon kialakult helyzetet az ENSZ-főtitkár által kinevezett bizottság vizsgálja meg. Az ENSZ Wan thaiföldi herceget nevezte ki az ENSZ magyarországi megfigyelőjének, akinek beutazási kérelmét a magyar kormány 1957. október 12-én elutasította.

³⁷ Asztafjev 1957. december 11-én azt kérte Szarka Károly külügyminiszter-helyettétől, hogy Nyikolaj Alekszandrovics Bulganyin miniszterelnök békefelhívásának publikálása után a magyar kormány a többi szocialista országgal együtt kormánynyilatkozatban vagy más formában fejtse ki álláspontját, támogassa a szovjetek háborúellenes akcióját. (MOL XIX-J-1-j-SZU-TÜK-IV-138/2. [9. d.])

³⁸ A magyar Külügyminisztérium irataiból jól látszik, hogy 1957 őszén a magyar külügyi vezetők és a budapesti szovjet nagykövetség tanácsosa rendszeresen egyeztettek az ENSZ-határozattal kapcsolatos fellépésekben. (MOL XIX-J-1-j-SZU-TÜK-IV-138/2. [9. d.])

³⁹ MOL M-KS 288. f. 5. cs. 309. ó. e.

³⁴ *Centralno-Vosztocsnaja Jevropa vo vtoroj polovinye XX. veka*. I. m. 381.

³⁵ MOL XIX-J-1-j-SZU-TÜK-IV-138/2. (9. d.)

lőinek konzultációs megbeszélését javasolta, s kérte a szovjet vezetés állásfoglalását. (Lásd a 89. dokumentumot!)

A diplomataknál merészebb ötlettel állt elő Fock Jenő 1959. augusztus 19-én. Az MSZMP PB nem sokkal az esemény előtt tárgyalta Hruscsov és Dwight David Eisenhower USA-elnök küszöbönálló találkozásával kapcsolatos kérdéseket. Kádár az MSZMP KB titkárán és a szovjet nagyköveten keresztül teljes egyetértéséről és támogatásáról biztosította Hruscsovot a megbeszéléseken felvetendő témákat illetően, de javasolta egy „szigorúan specifikus magyar kérdés” felvetését. Fock Jenő azt kérte, hogy amennyiben az nem akadályozza fontosabb, elvi jelentőségű nemzetközi kérdések megtárgyalását, Hruscsov Eisenhowerrel való eszmecsereje alkalmával szóljon az amerikai vezető köröknek a magyar belügyekbe történő beavatkozásáról is. A KB-titkár ehhez különböző háttéranyagok eljuttatását ígerte. Ezzel párhuzamosan arról is tájékoztatta a szovjet diplomatát, hogy Magyarországnak szándékában áll felvetni a kapcsolatok normalizálásának kérdését az Egyesült Államokkal, s ennek első lépéseként az amerikai-szovjet csúcstalálkozó után javasolni fogják a két ország között a diplomáciai képviselők cseréjét. Amennyiben amerikai részről ezt a javaslatot elutasították volna, a magyar fél Fock szavai szerint kész lett volna elmenni a diplomáciai kapcsolatok megszakításáig is. (Lásd az 54. dokumentumot!)

A Fock Jenő által felvetett kérdéseket a szovjet külügyi vezetés szélesebb nemzetközi összefüggésekben vizsgálta, ezért a szovjet külügyminisztérium V. Európai Osztályának vezetője, P. Sz. Gyeduskin azon a véleményen volt, hogy az Eisenhowerrel folytatott megbeszélések során nem lenne célszerű kezdeményezni és megvitatásra beterjeszteni „az USA beavatkozását Magyarország belügyeibe”. Abban az esetben, ha az amerikai fél a beszélgetések során érintette volna a „magyar kérdést”, határozott szembeszállást, és azon tények felsorolását javasolta, amelyek leleplezték volna az amerikaiak „durva beavatkozását” Magyarország belügyeibe, s egyúttal az amerikai fél értésére kellett volna adni azt is, hogy politikájuk Magyarország és az USA közötti diplomáciai kapcsolatok megszakadásához vezethet.

A magyar-amerikai kapcsolatok normalizálását illetően egyetértettek a magyar törekvésekkel, mert úgy vélték, a kapcsolatok rendezése hatással lesz Magyarország nemzetközi tekintélyének megerősítésére, és végképp leveszi majd az ENSZ napirendjéről a „magyar kérdést”.⁴⁰ Ebben pedig – amint azt egy 1960. áprilisi külügyi elemzés megállapította – a szovjet külügyi vezetés kétszeresen is érdekelt volt: az 1956-os magyar eseményeket a nyugati propaganda és diplomácia nem csupán a Magyarország ellen irányuló „felforgató célokra”, hanem sokkal szélesebb összefüggésben, a „hidegháború” fegyvereként is felhasználta, „mint fontos érvet a nemzetközi kommunista mozgalom, az egész szocialista tábor és a békeszerető szovjet külpolitika ellen”. Szerintük a „magyar kérdés” napirendre tűzése az ENSZ-ben és más nemzetközi szervezetekben az amerikaiak számára ürügyül szolgált a kommunista mozgalom és a szovjet külpolitika lejáratásához a kapitalista országok közvéleménye szemében, kétségbe vonhatóvá tette a szovjet béketörekvések őszinteségét, ráadásul néhány esetben Hruscsovnak személy szerint is kellemetlen pillanatokat okozott. Az Egyesült Államokban tett látogatása alkalmával „provokációs kérdéseket” tettek fel neki, párizsi utazásakor pedig a francia sajtó állandóan a magyar forradalomra, „Déry ügyére”⁴¹ emlékeztette, látogatását az 1956-os magyar ese-

ményekről szóló bekiabálásokkal zavarták meg, a párizsi házak falára pedig a „Budapest” szót festették.⁴² Éppen ezért a szovjet vezetés ösztönzött és támogatott minden olyan magyar lépést és kezdeményezést, ami – a szovjet külpolitikai érdekek és presztízs sérelme nélkül – a „magyar kérdés” végleges rendezéséhez vezethetett. Így például az ENSZ új különmegbízottjának beengedését illetően – akit a XIII. ülésszakon, 1958. december 12-én bíztak meg a Magyarországra vonatkozó határozatok végrehajtásáról szóló jelentés elkészítésével – rugalmasabb hozzáállásra biztatta a magyarokat. Egy 1959 végén született külügyi elemzés elismerte, hogy a Sir Leslie Munro látogatásával kapcsolatos magyar álláspont „világos és szilárd”, de alapot ad annak az ellenséges híresztelésnek a terjesztésére, hogy „Magyarország nem akar együttműködni az ENSZ-szel”. A szovjet elemzők szerint hasznos lett volna az ügy megoldására olyan formát találni, amely megszüntette volna az ellenséges propaganda érvelésének alapját, de nem okozott volna károkat Magyarország szuverenitásának és jogainak. Éppen ezért azt javasolták, a magyarok engedélyezzék, hogy Munro magánszemélyként látogatást tehessen az országban.⁴³

A „magyar kérdés” állandó napirenden tartása azért is kedvezőtlenül érintette a szovjet diplomáciát, mert amíg Magyarország minden erőfeszítését ennek az ügynek a rendezésére koncentrált, nem volt képes – a szovjet kezdeményezéseket támogató – önálló külpolitikai lépésekre. Azt valamennyi szovjet elemzés elismerte, hogy a magyar külpolitika mindig fő feladatának tekintette a szoros együttműködést a Szovjetunióval és a szocialista országokkal, mindig támogatta és széles körben ismertette a Szovjetunió kezdeményező lépéseit a fontos nemzetközi kérdésekben, de hiányolták az aktívabb támogatást és az önálló magyar fellépést. Az 1959-es összegzés elismerte, hogy a magyar külpolitikának az 1956 ősze óta elért sikerek ellenére még mindig nehéz a helyzete, de a dokumentum szerzője szerint a magyarok túlértékelik nehézségeiket, és a Magyarország elleni fellépésektől tartva azokat a lépéseket sem teszik meg, amelyeket meg kellene és meg lehetne tenni.⁴⁴ Egy 1961. június 22-én kelt dokumentum szerint Magyarország addigra már túllépett az 1956. októberi események negatív következményein, és eljött az aktívabb külpolitikai lépések ideje. Az elemzők a magyar külügyi vezetést megrohták azért, mert kormány szinten nem kezdeményeztek önállóan, aktivitásuk még mindig elmaradt számos szocialista országtól, és a többiekénél később nyilvánítják ki támogatási szándékukat. Szerintük mindez annak volt köszönhető, hogy a magyar vezetők lebecsülték a Külügyminisztérium szerepét (ahol pedig szerintük „jó káderek” vannak, akik jelentősebb feladatokat is el tudnának végezni), és hogy a külügyekkel foglalkozó szervek nem egyeztették lépéseiket a minisztériummal. A dokumentum készítői több javaslatot is tettek a helyzet javítására, ezek között szerepelt a magyarok által korábban már többször kezdeményezett, miniszterhelyettesi szinten megvalósuló rendszeres konzultáció és véleménycsere.⁴⁵

A szovjet külügyi elemzők azon a véleményen voltak, hogy a magyar-amerikai kapcsolatok normalizálása nemcsak Magyarország nemzetközi helyzetének megerősítését, valamint a belpolitikai helyzet stabilizálását segíti elő, de megfelel a szocialista tábor érdekeinek is, mert csökkenti a nemzetközi feszültséget. A magyar-amerikai közeledés azonban aggodalmat is okozott számukra. Egy 1961. július közepén készült feljegyzés szerint a budapesti nyugati missziók tevékenységében bizonyos jelek a Magyarországhoz való viszony megváltozásáról tanúskodtak, a nyugati diplomaták a kétoldalú kap-

⁴⁰ AVP RF f. 077. op. 40. papka 208. gy. 30.

⁴¹ Déry Tibor 1957. január 19-én – Háry Gyulával, Lengyel Balázssal, Zelk Zoltánnal, Varga Domokossal együtt – tartóztatták le. Részletesebben lásd STANDEISKY Éva: *Az irók és a hatalom 1956–1963*. 1956-os Intézet, Bp., 1996. 201–205.

⁴² AVP RF f. 077. op. 42. papka 216. gy. 32.

⁴³ AVP RF f. 077. op. 40. papka 208. gy. 30.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ AVP RF f. 077. op. 43. papka 220. gy. 34.

csolatokat nemcsak normalizálni, hanem továbbfejleszteni akarták, s elkezdtek a fokozatos közeledést Magyarországhoz. Ezt viszont a szovjet diplomaták a szocialista tábor országai egységének megbontására irányuló politika egyik eszközének tekintették. Emiatt szükségesnek ítélték az Egyesült Államok és más nyugati államok diplomáciai tevékenységének további figyelését, hogy ezeknek az országoknak a közeledése „ne menjen túl bizonyos határokon, mert az Magyarországot függő helyzetbe hozhatja a kapitalista országoktól”.⁴⁶

A „magyar kérdés” nem csupán Magyarország nemzetközi mozgásterét korlátozta, de az 1956-os események következtében a legtöbb nyugati országgal is megromlott a viszonya. A kétoldalú kapcsolat rendezése során a magyar–amerikai mellett elsősorban a magyar–osztrák viszony normalizálása került szóba a nagykövet és magyar partnereinek találkozóin.⁴⁷ A magyarok ebben az esetben sem csupán a két ország közötti kapcsolatok alakulásának aktuális történéseiről számoltak be a szovjet diplomatának, de előzetesen kikérték a szovjet külügyi vezetés véleményét tervezett lépéseikről is. A szovjet külpolitika irányítói készen mutatkoztak a magyar törekvések támogatására, s ilyen értelmű utasítást küldtek a bécsi szovjet nagykövetnek.⁴⁸

Nagyobb problémát jelentett a Magyarország és az egyes szocialista országok között megromlott viszony helyreállítása, a szocialista tábor egységének „kifelé” történő demonstrálása. A szovjet–jugoszláv kapcsolatok ugyan 1955-től javulásnak indultak, az 1956. októberi magyar eseményekkel összefüggésben azonban újra megromlott Magyarország és a többi szocialista állam Jugoszláviával való viszonya. A magyar–lengyel (és részben a szovjet–lengyel) kapcsolatokat a lengyelek magyar eseményekről adott, a magyar hivatalos vonaltól eltérő értékelése rontotta, Romániával pedig gyakorlatilag 1954 végétől rossz volt Magyarország viszonya. Ráadásul az 1960-as évek elején a nemzetközi kommunista mozgalomban a szakadásig mélyülő válság jelei mutatkoztak. A szovjet–kínai viszályt kihasználva Albánia és Románia önállósult, az utóbbi különvéleményével szinte megbénította a KGST és a Varsói Szerződés szervezetének munkáját, amire a szakosodásban és kooperációban jobban érdekelt magyarok állandóan panaszkodtak a szovjet diplomatáknak. Magyarország a kommunista mozgalmon belüli vitákat Romániával ellentétben nem a nagyobb függetlenség megszerzésére, hanem szövetségesi hűség demonstratív kinyilvánítására használta fel. A magyar politikuskok rendszeresen figyelemmel kísérték a szovjet–kínai viszonyt, tájékoztatást kértek annak alakulásáról, és „különösségi alapon” ugyancsak tájékoztatták a szovjet diplomatákat a budapesti albán és kínai diplomaták tevékenységéről, a Kínai Kommunista Párttól kapott anyagokról és az MSZMP-nek az SZKP és KKP közötti vitát érintő állásfoglalásairól.

A szocialista országokkal való kapcsolatok közül a magyar–román viszonyt terhelte a legtöbb megoldatlan kérdés. A szovjet diplomácia 1954 őszétől élénk figyelemmel kísértette a kapcsolatok alakulását. Jurij Andropov szovjet nagykövet már 1955 tavaszán ígéretet tett arra, hogy a két ország közötti viszony alakulásáról folyamatosan jelent a szovjet külügyi vezetésnek. 1956 kora őszen több elemzés is készült, amelyek Andropov jelentéseire hivatkozva erőteljesen elmarasztalták a magyar vezetést.⁴⁹ A román magatartás bírálata a nagykövet és a magyar vezetés közötti beszélgetésekben csak 1959-től vált állandóan visszatérő témává, de Apró Antal 1957. júniusi Gromovval való találkozásokor

a KGST tevékenységével összefüggésben már kritikával illette Romániát, amiért fölösleges földgázkészletével nem sietett Magyarország segítségére. (*Lásd a 24. dokumentumot!*)

Sándor József, az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezetek Osztályának vezetője szerint annak ellenére, hogy Kádár romániai látogatásakor ismételtlen kijelentette, hogy Magyarországnak nincsenek területi igényei Romániával szemben, a kétoldalú kapcsolatokat számos feszültség terhelte: a magyar–román kereskedelmi forgalom folyamatosan csökkent, a gazdasági egyezmények megkötésekor állandóan nehézségek léptek fel, a románok bezáratták a kolozsvári magyar egyetemet. Szerinte a Romániában tapasztalható magyarellenesség egyáltalán nem szolgáltatta a szocialista tábor egységének megerősítését, ezért az MSZMP KB olyan határozatot hozott, hogy Kádár János levelet ír *Gheorghiu-Dej*nek, és abban veti fel a problémákat.⁵⁰ (*Lásd a 36. dokumentumot!*)

A budapesti szovjet diplomatáknak már 1958-ban az volt a véleményük, hogy a magyar–román gazdasági tárgyalások során mutatkozó nehézségek kezdenek politikai jellegűt öltetni, s a problémákat valószínűleg felsőbb szinten kell majd megoldani.⁵¹ A nagykövetség magyar–román viszonyt elemző munkatársa objektivitásra törekedett, és óvakodott attól, hogy a két ország között folyó vitában állást foglaljon, a kapcsolatok megromlásáért szerinte mindkét oldalt felelősség terhelte. A feljegyzést olvasó szovjet külügyminisztériumi tisztviselők azonban még így is egyoldalúnak, a magyar szempontokat túlhangsúlyozónak tekintették írását.⁵² A kétoldalú kapcsolatokat áttekintő 1960. júniusi elemzés viszont már egyértelműen a magyarokat hibáztatta a kialakult helyzetért. A feljegyzés szerint a két ország között meglévő negatív jelenségek abból adódtak, hogy a bukaresti magyar követség nem adott objektív információkat, a nagyköveti posztot 1955–1960 között betöltő *Keleti Ferenc*⁵³ helytelenül viselkedett, nem vette figyelembe román partnerei véleményét, demonstratív utazásokat tett Erdélyben, román partnerei jelenlétében kedvezőtlenül nyilatkozott Romániáról. A dokumentum készítője szerint Kállai Gyula 1959. júliusi romániai látogatása fordulatot hozott a vitás kérdések eldöntésében; a kapcsolatokat terhelő hibákat pedig a meglévő nacionalista érzelmeknek tulajdonította.⁵⁴

A szovjet diplomácia 1961 elejére jutott el arra a felismerésre, hogy a két ország kapcsolatainak fejlődése elsőrendű fontosságú a szocialista tábor egységének megerősítéséhez, mert az ellentéteket a nyugati propaganda, mint a szocialista tábor „belső gyengeségét”, kihasználhatja. A feljegyzés elismerte, hogy a kapcsolatok fejlesztésében a magyar fél a kezdeményezőbb, a románok tartózkodó magatartását egyrészt a történelmileg kialakult bizalmatlansággal és az 1956. októberi magyar eseményekkel, másrészt a magyarok végig nem gondolt javaslataival magyarázta. A dokumentum a viszony rendezése érdekében néhány javaslatot is megfogalmazott: a különböző találkozók „óvatosan” orientálni kellene mindkét felet a közös külpolitikai fellépésre, a KGST-ben dolgozó szovjet képviselőknek feladatuk kell szabni, hogy fordítsanak külön figyelmet a két ország közötti kooperációra, és a szovjet sajtóban, rádióban kapjon nagyobb hangsúlyt az egyes szocialista országok közötti baráti kapcsolatok fejlődése.⁵⁵ A magyar–román

⁴⁶ AVP RF f. 077. op. 43. papka 220. gy. 35.

⁴⁷ Az 1956 utáni magyar–osztrák viszony alakulásáról részletesebben lásd Gecsényi Lajos bevezetőjét: *Itatok Magyarországtól és Ausztriától kapcsolatainak történetéhez 1956–1964*. Szerk. GECSENYI Lajos. Magyar Országos Levéltár, Bp., 2000. 11–28.

⁴⁸ AVP RF f. 077. op. 42. papka 216. gy. 32.

⁴⁹ AVP RF f. 077. op. 37. papka 190. gy. 37.; uo. papka 191. gy. 38.

⁵⁰ AVP RF f. 077. op. 40. papka 204. gy. 4.

⁵¹ AVP RF f. 077. op. 39. papka 203. gy. 45.

⁵² Uo.

⁵³ Keleti Ferenc (1910–1979). 1945-től 1946. júliusig az MKP Szervezési Osztály instruktora, majd az MKP Békés megyei első titkára. 1950 augusztusától az MDP KV Adminisztratív Osztály helyettes vezetője, majd 1952. július végétől 1955. júniusig az osztály vezetője.

⁵⁴ AVP RF f. 077. op. 42. papka 216. gy. 33.

⁵⁵ AVP RF f. 077. op. 43. papka 220. gy. 34.

viszony az elkövetkező években sem javult látványosan, Kádár 1964 elején a szovjet nagykövettel beszélgetve a kétoldalú kapcsolatok és a Romániában élő magyar kisebbség helyzetét érintve a következő egyenes kérdést tette fel: „Hol van itt a lenini nemzeti-ségi politika?” (Lásd a 172. dokumentumot!)

Románia a szovjet nagykövet és magyar partnerei beszélgetései során 1964-ben került a legtöbbször szóba, ekkor azonban nem csupán a kétoldalú kapcsolatok alakulásával, hanem a szovjet-román viszony megromlásával összefüggésben. Kádár János már 1963 nyarán panaszkodott román elvtársaira, akik kisebbsíteni próbálták a Szovjetunió által nekik nyújtott gazdasági segítség jelentőségét. „Beszédeikben és cikkeikben próbálják meggyőzni a román népet, hogy Románia a saját erejéből fejleszti a gazdaságát. [...] Mi lett volna Romániával és Koreával, ha a Szovjetunió 1945-ben azt mondta volna nekik, hogy gazdaságukat saját erejükkel és saját alapon kell fejleszteniük?” (Lásd a 140. dokumentumot!)

Erdélyi Károly külügyminiszter-helyettes 1964. január 14-én arról tájékoztatta Gyenyiszov szovjet nagykövetet, hogy a Külügyminisztérium az MSZMP KB megbízásából feljegyzést készít a magyar-román kapcsolatokról, amelyet a PB is megvitat majd.⁵⁶ Kádár János 1964. június első napjaiban később maga is találkozót kezdeményezett a szovjet nagykövettel, akinek részletesen beszélt az MSZMP KB Politikai Bizottságának a románok helytelen fellépésével kapcsolatban tervezett intézkedéseiről. Kádár szerint a románok nacionalista megnyilvánulásaikban olyan messze mentek, hogy azt már nem lehetett szó nélkül hagyni. Az első titkár hangsúlyozta, hogy Magyarország a KGST kérdésében az SZKP KB álláspontján van, és nem ért egyet a román nézetekkel a kínai kérdésben sem. Kádár azt kérte a nagykövettől, tájékoztassa az SZKP KB-t arról, hogy a magyarok a vitás kérdések megtárgyalására legmagasabb szintű nem hivatalos találkozót szándékoznak javasolni. Kádár külön is hangsúlyozta: „Ezeket az intézkedéseket a saját álláspontunk védelmében hozzuk meg és [azért], hogy megvédjük az SZKP-t azoktól a rágalmaktól, amelyeket az RMP vezető személyiségei az SZKP-ra szórnak.” Véleménye szerint olyan lépéseket kell tenniük, hogy azok ne váltsák ki a többi szocialista ország és Románia közötti kapcsolatok további bonyolódását, ezért azokat egyeztetni szeretnék a többi szocialista országgal, és mindenekelőtt az SZKP-val. (Lásd a 194. dokumentumot!) A két párt képviselői között végül 1964. július 1-jén nem hivatalos találkozóra került sor, de – amint arról Erdélyi Károly később a szovjet diplomatának beszámolt – az álláspontok nem közeledtek a vitás kérdésekben. A külügyminiszter-helyettes szerint a találkozón a román partner hibájából rendkívül éles vita alakult ki, amelynek alapján úgy vélte: hosszú és kitartó küzdelmet kell majd folytatni a román fél helytelen nézeteivel szemben. (Lásd a 198. dokumentumot!)

A magyar politikusok nem csupán a kétoldalú viszony aktuális kérdéseiről adtak rendszeres és kimerítő tájékoztatást, de egyetlen alkalmat sem mulasztottak el, hogy a szovjet diplomatáknak „feljelentsék” román kollégáikat állítólagos szovjetellenes megnyilvánulásaik miatt. 1964. május 22-én először Apró Antal számolt be a román pártaktívákon tapasztalt szovjetellenes megnyilvánulásokról, majd június első napjaiban Erdélyi Károly – külügyminisztériumi információkra hivatkozva – adott igen részletes és kimerítő beszámolót vezető román politikusoknak különböző pártaktívákon elhangzott beszédeiről. Ezek szerint a román politikusok rendkívül súlyos vádakkal illették a KGST-t, a szovjet vezetést és személy szerint Hruscsovot is: a KGST-t és a Szovjetuniót Románia gazdasági kizsákmányolásával, Hruscsovot belügyekbe történő beavatkozással és a szovjet diplomátákat kémkedéssel gyanúsították. (Lásd a 188. és a 192. dokumentumot!)

⁵⁶ AVP RF f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

Románia mellett többször szó esett a szovjet diplomáciai iratokban Lengyelországról és Jugoszláviáról is. Lengyelországgal a hagyományosan jó viszony 1956 októbere után romlott meg, ami abban is megnyilvánult, hogy az állami kapcsolatokban nehezebben sikerült megegyezésre jutni, pártvonalon pedig a lengyelek hosszú ideig elutasították az MSZMP vezetőivel való találkozást.⁵⁷ Kádár János a szovjet vezetőkkel történt 1957. szeptemberi találkozáskor arra panaszkodott, hogy a találkozóra vonatkozó lengyel kezdeményezést később visszavonták, és nem hajlandók személyes kapcsolatokat kiépíteni a magyar párttal.⁵⁸ A magyar első titkár a kapcsolatok javítására tett első lépésnek a lengyel párt- és kormányküldöttség 1958. májusi látogatását tekintette. A találkozón – a szovjet nagykövetség elmondottak szerint – a lengyelek kerültek a kényes témák felvetését, és lényeges politikai kérdéseket gyakorlatilag nem is érintettek, abból a szempontból mégis hasznos volt, hogy kinyilvánították őszinte szándékukat a kapcsolatok rendezésére. (Lásd a 26. dokumentumot!) Hruscsov személy szerint is figyelemmel kísérte a viszony alakulását: Kádár és a magyar párt- és kormányküldöttség 1960. márciusi lengyelországi látogatása alatt kétszer is felhívta a varsói szovjet nagykövetet, és érdeklődött a tárgyalások menetéről. (Lásd a 81. dokumentumot!)

A lengyelországi útról Puja Frigyes külügyminiszter-helyettes és Kádár János is beszámolt a szovjet nagykövetnek. A párt első titkára utazásuk eredményeit emelte ki („azt mondanám, hogy az eredmények nagyobbak, mint számítottunk. A LEMP vezetőivel és a kormány tagjaival történt találkozók kivételesen meleg és baráti jellegűek voltak”), és azt hangsúlyozta, hogy a pártügyekről folytatott véleménycsere során teljes egyetértésre jutottak. Pujára azonban kedvezőtlen hatást gyakorolt, hogy a delegációt Varsó utcáin meglehetősen passzívan és hűvösen fogadták. (Lásd a 80. és a 81. dokumentumot!) A kétoldalú kapcsolatok kérdésére ezt követően már csak Kádár 1964. októberi lengyelországi útjával összefüggésben tértek ki.

A szovjet diplomáciai iratokból kitűnően nagy érdeklődés kísérte a magyar-jugoszláv viszony alakulását is, amely 1957-től a vizsgált időszak végéig időről időre visszatérő téma a szovjet nagykövet és magyar partnerei beszélgetéseiben. A szovjet nagykövet ezek alapján arra a következtetésre jutott, hogy a magyar politikai irányvonal a jugoszlávokkal való kapcsolatokat illetően „szilárd és megingathatatlan”.⁵⁹ A magyar-jugoszláv kapcsolatokat elemző szovjet diplomata szerint a magyar fél a kapcsolatok alakításakor a jugoszlávok értékre adta, hogy a kétoldalú viszony Jugoszlávia és a többi szocialista ország közötti kapcsolatoktól függ. A feljegyzés elismeréssel szólt arról, hogy a magyarok a teljes szocialista tábor érdekeit figyelembe vevő, helyes utat választották.⁶⁰

Erdélyi Károly külügyminiszter-helyettes a szovjet nagykövetnek 1964. július elején azt mondta, hogy a kapcsolatok fejlődését normálisnak ítéli, sőt úgy vélte: „a jugoszláv fél nem mindig tartotta be a fokozatosság elvét a magyar-jugoszláv kapcsolatok fejlesztésében”, amint arról korábban megállapodtak. (Lásd a 199. dokumentumot!) Erdélyi mérleget vont a két ország közötti viszony alakulásáról, amire a nagykövetség érdeklődésén kívül Tito elnök küszöbönálló magyarországi látogatása szolgáltatott apropót. Tito látogatásának a magyarok nagy jelentőséget tulajdonítottak, mivel Kállai Gyula szavai szerint „a nemzetközi kommunista és munkásmozgalomban a helyzet most olyan, hogy

⁵⁷ A kapcsolatok alakulásáról és a nézeteltérések okairól lásd Tischler János bevezetőjét: *Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai*. Szerk. TISCHLER JÁNOS. 1956-os Intézet-Windsor Kiadó, Bp., 1996. 7–27.

⁵⁸ A megbeszélésekről készült feljegyzést lásd: Szovjet dokumentum Kádár Jánosnak és Marosán Györgynek az SZKP vezetőivel folytatott 1957. szeptember 25-ei beszélgetéséről. Közreadja BARÁTH Magdolna. *Századok*, 2006. 5. sz. 1289–1304.

⁵⁹ Lásd a 26. dokumentumot!

⁶⁰ AVP RF f. 077. op. 40. papka 208. gy. 30.

erőfeszítéseket kell tenni Jugoszláviának a többi szocialista országhoz való közelítésére". Kállai Gyula Erdélyivel összhangban azt állította, hogy a jugoszlávok szívesen veszik a közeledést, sőt még „bizonyos sietséget” is tanúsítanak ebben az ügyben. A „tartózkodóbb” magyar magatartást Kállai szerint az indokolta, hogy elvi kérdésekről volt szó, ezért elhamarkodottság és nyomásgyakorlás nélkül, „lépésről lépésre kell bevonni őket a szocialista országok baráti közösségébe”. (Lásd a 206. dokumentumot!)

Tito magyarországi látogatásáról Erdélyi Károly 1964. szeptember 15-én tájékoztatta Gyenyiszov nagykövetet. Beszámolója szerint Kádár eredményesnek ítélte a találkozást, és úgy vélte, az elősegíti majd a két ország közötti kapcsolatok fejlődését. (Lásd a 208. dokumentumot!) Néhány nappal később maga Kádár is beszélt a nagykövetnek a tárgyalásokról, de a kapcsolatok további fejlesztéséről továbbra is visszafogottan nyilatkozott, és a szovjet diplomátán keresztül a JKSZ kongresszusának majdani döntéseire célozgatva burkoltan az SZKP KB tudomására hozta, hogy a viszony javítását illetően a továbbiakban is tekintettel lesz a szovjet véleményre. (Lásd a 209. dokumentumot!)

Az 1956 előtt keletkezett, hasonló típusú szovjet diplomáciai dokumentumok első sorban az akkori vezetők gondolkodásmódjához és a magyar belpolitikai események alaposabb megismeréséhez szolgálnak lényeges adalékokat és új információkat. Az 1956 után keletkezett iratok, a szovjet diplomaták elemzései viszont sok esetben a külpolitikai döntéshozók mentalitásáról is árulkodnak. A magyar politikusok és a szovjet diplomaták között lezajlott beszélgetésekről készült feljegyzések gyakran már ismertnek tekinthető eseményeket is más megvilágításba helyeznek. Azt például korábban is tudtuk, hogyan reagált Kádár Hruscsovnak az SZKP KB 1964. októberi ülésén történt leváltására, az azonban kevésbé volt ismert, hogy Kádár már 1964 októberét megelőzően is gyakrabban kezdeményezett találkozót a Szovjetunió magyarországi diplomáciai képviselőjével. Az első titkár nemcsak a korábbiaknál részletesebben számolt be a különböző ügyekben tervezett lépésekről, de alaposabb tájékoztatást igényelt a szovjet belpolitikai helyzet alakulásáról is. Hruscsov leváltását követően tíz nap alatt háromszor találkozott Gyenyiszovval, és minden alkalommal tudomására hozta az SZKP KB döntésével való egyet nem értését. Fenntartásait azonban nemcsak a szovjet diplomatával és az új szovjet pártvezetéssel osztotta meg, de nyilvánosan is vállalta. 1964. október 20-án hangsúlyozta a nagykövetnek: „hogymi történik az SZKP-ban, az nem csupán az SZKP belügye, hanem [...] az egész kommunista világmozgalom ügye. Az SZKP lenini párt, és őrá a tekintélye, bizonyos hatást gyakorol a kommunista pártokra, különösen a szocialista országokban.” (Lásd a 214. dokumentumot!)

Kádárt a személyi változás mellett leginkább az izgatta, hogy változik-e majd a szovjet külpolitika irányvonala. Hogy mi nyugtalanította még, arra Erdélyi Károly világított rá a nagykövettel 1964. november 27-én, már Kádár Moszkvából történt hazatérése után folytatott beszélgetésében. Kádár tisztában lehetett azzal, hogy az új pártvezető, *Leonid Iljics Brezsnyev* nem felejt el egyhamar nyílt színvállását, ezért nem kizárt, hogy Erdélyi Károly, aki 1956. november első napjaitól jelen volt Kádár szovjetekkel folytatott szinte minden bizalmas megbeszélésén, az első titkár tudomásával, esetleg az ő kérésére kereste fel Gyenyiszovot. A nagykövet feljegyzése szerint hosszú beszélgetést folytatott a külügyminiszter-helyettessel, aki mindjárt az elején „szigorúan bizalmas” formában elmondta, hogy Kádár nagyra nagy benyomást gyakorolt az új szovjet pártvezetővel való találkozásra. Erdélyi mintha tompítani akarta volna Kádár korábbi véleménynyilvánításainak élet, és mintha a főtitkár nevében is mentegetőzött volna: azt állította, hogy a PB zárt ülésén Biszku Béla, Nemes Dezső, Gáspár Sándor és Szirmai István elítélte az SZKP KB októberi határozatát, és „erős nyomást gyakoroltak Kádár elvtársra, mind a vele folytatott telefonbeszélgetés idején, amikor Lengyelországban volt, mind Magyarországra

történő visszaérkezése alkalmával” tartott fogadáson. Ezzel a nyomással »megszorongatták» Kádár elvtársat, és arra kényszerítették, hogy szólaljon fel a lengyelországi út eredményeit értékelő nagygyűlésen, ahol elmondta ismert sajnálkozását Hruscsov leváltását illetően.” (Lásd a 218. dokumentumot!) Erdélyi ugyancsak az említett PB-tagokat tette felelőssé az MSZMP KB ülésének összehívásáért és a pártszervezetek levélben történt helytelen tájékoztatásáért. Hangsúlyozta, hogy amióta Kádár megismerte Hruscsov felmentésének indokait, „sajnálja a történeteket”, ezért a Brezsnyevvel folytatott beszélgetése is „egyfajta bocsánatkérés volt azért, amit az MSZMP KB elkövetett”. Erdélyi szerint Kádárt nagyon nyugtalanította ez a tény, ezért nagyon jónak tartotta volna, ha Brezsnyev és Ny. V. Podgornij elfogadja Kádár meghívását egy magyarországi vadászatra.

Az MSZMP vezető testületei üléséről készült, rendelkezésünkre álló dokumentumok egyáltalán nem támasztják alá az Erdélyi Károly által elmondottakat, így azt egyelőre nem tudjuk, mi motiválta az események ilyen utólagos beállítását, s miért éppen az Erdélyi által megnevezett négy PB-tagot tették meg „bűnbaknak”. (Erdélyi csupán annyit mondott, hogy már mindenki számára világos helytelen fellépésük, Gáspár pedig ráadásul nyíltan jugoszlávbarát.)

A beszélgetés további részéről készített feljegyzés arra is ad némi magyarázatot, hogy miért érdeklődött Kádár olyan intenzíven 1964 második felétől a szovjet belpolitikai történetekről a szovjet nagykövettől. A külügyminiszter-helyettes a Rákosi-kérdés szerepeltetését a Brezsnyevnek átadott feljegyzésben⁶¹ azzal indokolta, hogy Aczél György, az oktatási és kulturális miniszter helyettese azt találta mondani az első titkárnak, hogy az értelmiség körében Rákosi visszatéréséről beszélnek, aki „Kádár fölé fog emelkedni”.

Ez a híresztelés állítólag nagyon elkészerítette Kádárt, akit ráadásul 1964 nyarán az SZKP KB apparátusából is felhívtak, és aziránt érdeklődtek, mit szólna hozzá az MSZMP KB, ha Rákosi Kiszlovodszkba menne gyógykezeltetni magát. Kádár az erre vonatkozó orvosi vélemény firtatásával próbálta értésére adni az SZKP KB munkatársainak, hogy nem kell Rákosit gyógykezeltetni, de egy újabb telefonhívásban tudomására hozták, hogy Rákosinak megvannak a szükséges orvosi papírjai.⁶² Erdélyi elmondása szerint Kádárt az eset nagyon kihozta a sodrából, s arra a következtetésre jutott, hogy mindezt szándékosan csinálják. Az MSZMP első titkára ezek után még Dobi Istvánnak is azt tanácsolta, mégse utazzon el a gyógyfürdőjéről híres Kiszlovodszkba, nehogy összetalálkozzon Rákosival.⁶³ A külügyminiszter-helyettes szerint Kádár csak akkor nyugodott meg, amikor Brezsnyev közölte vele, hogy Rákosit „politikai hullának” tekintik.

November 28-án, az Erdélyi Károly és Gyenyiszov közötti beszélgetést követő napon a nagykövet közölte Kádár Jánossal, hogy Brezsnyev és Podgornij elfogadták a magyarországi vadászatra szóló meghívását, hogy megerősítsék a személyes kapcsolatokat az MSZMP KB és a magyar kormány vezetőivel. A látogatást még az év decemberében, al-

⁶¹ Kádár 1964. november 9-ei, Brezsnyevnek címzett feljegyzését lásd Békés Csaba: Magyar-szovjet csúcstalálkozók, 1957–1965. *Évkönyv* 1998. 1956-os Intézet, Bp., 1998. 163–166.

⁶² Az üggyel kapcsolatban az MSZMP KB munkatársa, Barta Istvánné 1964. augusztus 3-án készített feljegyzést Nemes Dezső részére. Eszerint Vlagyimir Krjucskov követségi III. titkár augusztus 1-jén telefonált, s Rákosiék kiszlovodszki beutalását illetően elmondta, hogy a kirgiz orvosok valóban Kiszlovodszkot ajánlották Rákosinak. Erre tekintettel megkapta a beutalót, és augusztus 8-án el is utazott. Krjucskov elismerte, hogy Rákosi az utóbbi időben nagyon aktív volt, és olyan félelmek is voltak, hogy tudtuk nélkül esetleg egy másik ország követségéhez fordul átköltözése ügyében. (MOI. M-KS 288. f. 5. cs. 341. ó. e.)

⁶³ Kádár János az MSZMP PB 1964. augusztus 25-ei ülésén adott tájékoztatást a Dobi Istvánnal folytatott beszélgetésről. Egyidejűleg megbízta a külügyeket felügyelő KB-titkárt, Nemes Dezsőt, hogy adandó alkalommal közölje az SZKP KB Külügyi Osztálya illetékes munkatársával: helytelenítik a Dobi István kiszlovodszki üdülésével kapcsolatos „át nem gondolt intézkedéseket”. (MOI. M-KS 288. f. 5. cs. 342. ó. e.)

kalmas időpontban kívánták realizálni. Kádár megköszönte az MSZMP iránt tanúsított figyelmet, az SZKP KB megértését, és a szovjet nagykövet tudomására hozta: lezártnak tekintti a Hruscsov-kérdést. Új szakasz kezdődött a pártvezetők és a két ország kapcsolatában.⁶⁴

⁶⁴ Erről részletesebben lásd FÖLDÉS György: Kötélhúzás felsőfokon. Kádár és Brezsnyev. *Ki volt Kádár? Harag és részrehajlás nélkül a Kádár-életútjáról*. Szerk. RÁCZ Árpád. Rubicon-Aquila Könyvek, Bp., 2001. 88–94.

FORRÁSOK

1. JU. V. ANDROPOV BUDAPESTI SZOVJET NAGYKÖVET TÁVIRATA KÁDÁR JÁNOSSEL FOLYTATOTT BESZÉLGETÉSÉRŐL

1956. november 8.

Szigorúan titkos
Másolat készítése tilos
Soron kívül

November 8-án beszélgettem Kádár elvtárral. Úgy véli, hogy Budapesten lassan áll helyre a normális élet. A kormánynak alig van kapcsolata a vidékkel és a budapesti üzemekkel. A munkások jelentős része elkezdené a munkát, de fél a banditák bosszújától. Kádár elvtárs elmondta, hogy a lázadó csoportok elleni harc fokozása érdekében bátrabban be kellene vonni magukat a magyarokat. Tegnap a hadtestparancsnokkal, Lascsenko¹ elvtárral folytatott beszélgetésében ő, Kádár elvtárs felvetette annak szükségességét, hogy haladéktalanul hozzák létre Budapesten a magyar hadsereg két ezredét kommunistákból és más elkötelezett emberekből.² Kádár elvtárs szavai szerint Lascsenko elvtárs helyeselte ezt a javaslatot, de hivatalos választ még nem adott. Kádár elvtárs elmondta, hogy szeretne még ma választ kapni az adott ügyben, mivel ennek a kérdésnek nagy politikai jelentősége is van.

Kádár elvtárs tájékoztatót arról, hogy ma nála lesz a jugoszláv követ, aki valószínűleg felveti Nagy Imre és más, a jugoszláv követségen elrejtőzött személyek kérdését.³ Kádár elvtárs elmondta, hogy véleménye szerint Nagytól egy dokumentumot kell követelni, amelyben közölné lemondását. Azonkívül Nagynak és a vele együtt lévő személyeknek dokumentumot kellene adniuk arról, hogy nem fognak kárt okozni Magyarországon munkás-paraszt kormánynak. Ezt követően, mondta Kádár, meg lehetne vizsgálni azt a kérdést, hogyan járjunk el velük a továbbiakban. Ennek kapcsán Kádár elvtárs előzetes jelleggel közölte személyes véleményét, hogy Nagyt és a többi személyt a fenti feltételek teljesítése esetén ki kellene engedni Jugoszláviába, hogy ne érezzék a viszonyt a jugoszláv vezetéssel. Kádár elvtárs megjegyezte, hogy a jugoszlávok nyilván nem azért akarják megmenteni Nagyt, mert nagy szükségük van rá, hanem attól való félelmükben, hogy Nagyon keresztül kiderülhetnek valamiféle „számukra nem kívánatos dolgok”. Kádár elvtárs kérte, adjam át a Nagy-üggyel kapcsolatos véleményét Moszkvának.

A beszélgetés végén Kádár elvtárs kérte, hogy a szovjet csapatok parancsnoksága nyújtson segítséget a magyar kormánynak a Kossuth rádió munkájának helyreállításában és nyomda beindításában újság kiadása céljából.

Megjegyzés: Miközben barátaink nem adnak ki saját újságot, a város utcáin széles körben terjed az *Igazság* c. felkelő újság, amely lapjain provokációs anyagokat publikál barátaink és a szovjet hadsereg ellen.

Figyelemre méltó a következő [dolog]. Kádár elvtársnál délelőtt 11 órakor voltam, munkaidőben. Ennek ellenére a Parlament óriási épülete teljesen néptelen volt; a hat miniszteren és katonáinkon kívül senki nem volt ott. Az Apró [Antal] és Kiss Károly elvtársakkal folytatott beszélgetésből, akik szintén a Parlamentben voltak, az a benyomás alakult ki, hogy barátaink még mindig nem tudtak kapcsolatba lépni az aktívával, és egyelőre attól elszakítva dolgoznak.

Andropov

Arhiv Prezidenta Rosszjszkoj Federacii (AP RF) f. 3. op. 64. gy. 486. – Közli: Szovjetszkij Szofuz i vengerszkij krizisz 1956 goda. Dokumenti. Szerk. JE. D. OREHOVA–V. T. Y. SZEREDA–A. SZ. SZTIKALIN. ROSSZPEN, Moszkva. 1998. 626–627.

¹ Lascenko, Pjotr Nyikolajevics (1910–1992). 1955 szeptemberétől a magyarországi szovjet csapatok különleges hadtestének parancsnoka.

² A kormány első ülésén, 1956. november 7-én a karhatalom és a közbiztonság megszervezéséről szóló határozatával már döntött arról, hogy fel kell állítani az 1. számú Budapesti Forradalmi Ezredet, illetve néhány ezredet kell létrehozni a honvédségből, a rendőrségből és a pártszervezetekből. (*Kádár János első kormányának jegyzőkönyvei 1956. november 7.–1958. január 25.* Szerk. BARÁTH Magdolna. Magyar Országos Levéltár, Bp., 2009. 41–42.) Az 1. számú karhatalmi ezredet 1956. november 10-én, a másodikat november 13-án, a harmadikat 16-án állították fel.

³ A Kádár János és Dalibor Soldatić nagykövet közötti megbeszélésről készített feljegyzést közli: *Top Secret. Magyar–jugoszláv kapcsolatok. 1956. Dokumentumok.* Szerk. Kiss József–RIPP Zoltán–VIDA István. MTA Jelenkor-kutató Bizottság. Bp., 1995. 181–183.

2. FELJEGYZÉS V. K. GULEVSKIJ KÖVETSÉGI ELSŐ TITKÁR ÉS MAGYARI ANDRÁS FÖLDMŰVELÉSÜGYIMINISZTER-HELYETTES BESZÉLGETÉSÉRŐL

1956. december 18.

V. K. Gulevskij naplójából

Titkos

1956. december 26.

Feljegyzés az MNK földművelésügyiminiszter-helyettesével,
Magyari [András] elvtárral folytatott beszélgetésről

1956. december 18.

Ma kérésére találkoztam Magyari elvtárral.

A beszélgetés során Magyari elvtárs közölte, hogy szeretné megosztani velem benyomásait a mezőgazdaságban a magyar események után kialakult helyzetről, és beszélni a parasztság hangulatáról, valamint azokról a tervekről, amelyeket a minisztérium a mezőgazdaság kérdésében most dolgoz ki.

Magyari elvtárs elmondta, annak ellenére, hogy a múltban a parasztság bizonyos mértékig elégedetlen volt az állami beszolgáltatással, a parasztok az események alatt az országban általában nyugodtan viselkedtek, és támogatták a népi demokratikus rendszert. Ugyanakkor, mondta Magyari elvtárs, számos faluban és járásban előfordult, hogy 10-15 főből álló ellenforradalmi csoportok léptek fel, amelyek főként egykori földbirtokosokból, kulákokból, valamint mindenféle bűnöző csőcselékből álltak.

Az ellenforradalmi elemek a falun, mondta Magyari elvtárs, arra törekedtek, hogy likvidálják a termelőszövetkezeteket, elrabolják a szövetkezeti vagyont. Üldözték, számos esetben pedig megverték a szövetkezetek elnökeit, a kommunistákat és a társadalmi munkásokat.

Így például a gyöngyösi járásban a Micsurin Szövetkezetben felgyújtották az állattenyésztő telepet és a takarmányt, elloptak sok szövetkezeti vagyont, ennek a szövetkezetnek az elnökét pedig erősen megverték. Azonkívül, mondta Magyari, számos termelőszövetkezetben bestiálisan megverték a szövetkezeti elnököket, a vagyont pedig széthordták.

Ez év november 4-ig számos eset fordult elő, amikor a volt földbirtokosok és a kulákok visszavették a földbirtokukat. És ennek ellenére, mondta Magyari elvtárs, a termelőszövetkezetek többsége továbbra is normálisan dolgozik. Ez ismét megerősíti a szocialista rendszer életképességét a falun.

Az előzetes adatok szerint a 3926 termelőszövetkezetből 1926 szövetkezet esett szét. Főként olyanok, amelyeket az utóbbi két évben hoztak létre, és csupán kisszámú régi, jól dolgozó szövetkezet.

A szövetkezetek nagyobb része az ellenforradalmi elemek nyomása alatt esett szét, és ott, ahol a múltban a szövetkezetesítésben megsértették az önkéntesség elvét.

Mindazonáltal, mondta Magyari elvtárs, öröndetes jelenség az, hogy az utóbbi napokban újra megalakulnak az erőszakkal felbomlasztott szövetkezetek. Így például míg Szolnok megyében korábban több mint 100 termelőszövetkezet bomlott fel, addig jelenleg közülük több mint 50 szövetkezet újra munkához látott; hasonló a helyzet Csongrád, Somogy, Komárom és egy sor más megyében. A megyei mezőgazdasági munkások és a Földművelésügyi Minisztérium munkatársainak véleménye szerint a termelőszövetkezetek kb. 70%-a megmarad, és gyümölcsözően fog dolgozni.

Már a mezőgazdasági év első eredményei azt mutatják, hogy a szövetkezetekben az egy hold földre jutó bevételek a folyó évben magasabbak lesznek, mint az egyéni gazdaságokban, a munkaegység értéke pedig kb. 35 Ft-ot tesz ki, szemben az 1955. évi 32 Ft-tal.

A továbbiakban Magyari elvtárs elmondta, hogy amint azt már korábban közölték a sajtóban, néhány faluban a szövetkezeti építés új formái jönnek létre, például Szolnok megyében az egyik faluban mezőgazdasági társulást hoztak létre. Ebben a társulásban körülbelül 100 tag van. A társulás legfelsőbb szerve a tagok gyűlése. A társulásban nincsenek termelés alól felmentett munkások. A társulás vezetése egy évre megállapodásokat köt a társulás tagjaival a munkák elvégzésére. Ennek a megállapodásnak megfelelően a társulás tagjainak a teljesítendő munkáért havi 500-800 Ft előleget kell kapniuk, a mezőgazdasági termelésből származó jövedelem 40%-át az év végén szét fogják osztani a tagok között, a bevételek fennmaradó 60%-a fogja fedezni a különböző kötelezettségeket, és ha ez után is marad felesleges pénz, azt munkaegységek szerint fogják szétosztani.

A parasztgazdaságok szövetkezetesítésének erről az új formájáról, mondta Magyari elvtárs, most nehéz bármi határozottat mondani. A minisztérium tanulmányozza ezt a kérdést, és azután megteszi a szükséges ajánlásokat.¹ Meg kell jegyezni, mondta Magyari elvtárs, hogy ez év december elején néhány faluban voltak olyan javaslatok, mint például, az állami gazdaságok földjének szétosztása a parasztok között, a parasztság jómódú kulák része pedig követelte az 1945-ös földreform előtti földhelyzet visszaállítását a falun.² Ilyen követeléssel jelent meg például a minisztériumban egy küldöttség Szegedről.

Gondolom világos, hogy az ilyen követelések kielégítése a földbirtokos és kulákgazdaságok helyreállítását jelentené. Számos járásban az egyéni parasztok követelték azoknak a földeknek a visszaadását, amelyek a szövetkezetekhez kerültek a tagosítás és a földbirtokrendezés idején. Ugyanakkor, mondta Magyari elvtárs, most már el lehet mondani, hogy szó sem lehet arról, hogy a tagosítás kérdésében a múltban elkövetett néhány

hiba kijavításának ürügyén a megmaradó termelőszövetkezeteknek kárt okozzanak, és újra feldarabolják a nagy földdarabokat kicsikre, és ily módon lehetetlenné teszik a nagygazdaság vitelét. A minisztérium minden erővel és eszközzel elő fogja segíteni a szocialista szektor fejlődését a falun, a szövetkezetek és az egyéni gazdaságok terméseredményeinek és jövedelmének növelését.

Sok faluban, mondta Magyar elvtárs, lehetőség van a dolgozó parasztok törvényes követeléseinek kielégítésére az állami tartalékföldről való földterület kijelölésével. A parasztoknak lehetőséget adnak, hogy visszakapják korábban tagosított földjeiket ott, ahol a termelőszövetkezetek feloszlottak.

Ma – mondta Magyar elvtárs – a minisztérium véglegesen megvizsgálta, és elküldte a Minisztertanácsnak a mezőgazdasági programtervezetet. Ebben a tervezetben fő feladat az intenzív gazdálkodásra való áttérés. Különös figyelmet fordítanak a gyümölcs-, a szőlő- és a zöldségtermelés növelésének. Ebben a tervezetben fontos helyet szentelnek az állattenyésztés fejlesztésének. A minisztérium véleménye szerint a gépállomásokat és az állami gazdaságokat meg kell őrizni, de emellett a termelőszövetkezeteknek lehetőséget fog-riak biztosítani, hogy mezőgazdasági nagygépeket, többek között traktort vásároljanak.

Az állami beszolgáltatásokról szóló részben a tervezet annak állami felvásárlással és szerződéses megállapodásokkal történő helyettesítésével számol.

Végezetül Magyar elvtárs elmondta, hogy ez év december 15-re az ország 87,2%-át vetették be őszi kultúrákkal, és ami az állami gazdaságokat és termelőszövetkezeteket illeti, azok teljes egészében teljesítették az őszi vetési tervet.

A Szovjetunió magyarországi nagykövetségének I. titkára

Gulevszkij

Arhiv Vnyesnyej Polityiki Rosszizskoj Federacii (AVP RF) f. 077. op. 37. papka 188. gy. 10.

¹ Az alacsonyabb típusú szövetkezeti forma, a termelőszövetkezeti csoportok és társulások működésének alapelveit az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1957. augusztus 27-ei ülésén a földműves-szövetkezeti mozgalom továbbfejlesztéséről elfogadott határozatban fogalmazták meg. A határozatot közli: *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai. 1956–1962.* Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1964. 129–135.

² Ilyen követelés megjelenéséről nincs tudomásunk. A forradalom alatti paraszti követelésekről lásd VARGA Zsuzsanna: *Paraszti követelések 1956-ban.* 1956 és a magyar agrártársadalom. Szerk. ESTÖK János. *Magyar Mezőgazdasági Múzeum*, Bp., 2006. 81–104.

3. FELJEGYZÉS A. P. KOVALJOV KÖVETSÉGI TANÁCSOS ÉS TAUSZ JÁNOS KERESKEDELMi MINISZTER BESZÉLGETÉSÉRŐL 1956. december 18.

A. P. Kovaljov naplójából

Titkos
1956. december 26.

Feljegyzés a Magyar Népköztársaság kereskedelmi miniszterével,
Tausz [János] elvtárral folytatott beszélgetésről

1956. december 18.

A Tausz elvtárral folytatott beszélgetésből a következők érdemelnek figyelmet.

Az ellenforradalmi események eredményeképpen a kis- és nagykereskedelemben a fosztogatásból eredő károk 1 milliárd forintot tettek ki. Ebből az összegből az elrabolt

árak 550 millió Ft, a berendezések megsemmisítése 450 millió Ft. Ezeknek a károknak 90%-a Budapest kereskedelmi hálózatára esik.

Jelenleg, mondta Tausz elvtárs, az élelmiszer-kereskedelemben normálisan zajlik. Ugyanakkor nehéz a helyzet az iparcikk kereskedelmével. Az üzemek sztrájkja eredményeképpen a kereskedelmi hálózat jelentéktelen mennyiségű iparcikket kapott. Az október elején 13,5 milliárd forintot kitevő iparcikk-tartalékok mostanra 6-7 milliárd Ft-ra csökkentek. Az áruk egy része (motorkerékpárok, kerékpárok, villanyrezsók, tüzelő és egyebek) teljesen eltűnt a kereskedelemről. Nagy hiány tapasztalható szappanból, mosóporból. Jelentősen csökkentek a készletek cipőből, bútorból és más árukban.

Tausz elvtárs úgy véli, hogy a lakosság iparcikkal történő ellátására 1957. első negyedévében nagy mennyiségű árut kell importálni a baráti és a kapitalista országokból, és csak ennek az intézkedésnek a segítségével, mondta Tausz elvtárs, lehet elkerülni a közeledő inflációt. Nem osztja mások álláspontját, akik azt mondják, elsősorban nyersanyagot és fűtőanyagot kell behozni. Tausz elvtárs azt mondta, jelen pillanatban nagyon fontos, hogy a kormány gazdasági programmal lépjen fel. Úgy véli, hogy Magyarországon Lengyelország példájára gazdasági tanácsot kell létrehozni a szakértők széles körének bevonásával, hogy kidolgozzák a gazdasági kérdéseket az országban.¹

Más, a beszélgetés során felvetett kérdések nem érdekesek.

A beszélgetés magyar nyelven folyt. A nagykövetség attaséja, Baszkakov tolmácsolt.

A Szovjetunió magyarországi nagykövetségének tanácsosa

A. Kovaljov

AVP RF f. 077. op. 37. papka 188. gy. 10.

¹ Kossa István már a kormány 1956. december 6-ai ülésére beterjesztette javaslatait a gazdasági életet érintő kérdésekről. Akkor a kormány úgy döntött, hogy a gazdasági kérdéseket közgazdászokból és vezető gazdasági szakemberekből álló bizottsággal dolgozza ki a Gazdasági Bizottság. A Gazdasági Bizottság 1956. december 12-ei ülésén két főbizottság (Közgazdasági és Ipari Termelési Bizottság), valamint Iparszervezési, Mezőgazdasági, Ár-, Anyaggazdálkodási, Bér- és Munkaügyi, Belkereskedelmi és Pénzügyi Bizottság létrehozását javasolta. E testületek vezetőit a kormány 1956. december 20-ai ülésén nevezték ki. (*Kádár János első kormányának jegyzőkönyvei*. I. m. 93., 127.)

4. FELJEGYZÉS A. P. KOVALJOV KÖVETSÉGI TANÁCSOS ÉS ANTOS ISTVÁN PÉNZÜGYMINISZTER-HELYETTES BESZÉLGETÉSÉRŐL 1956. december 19.

A. P. Kovaljov naplójából

Titkos
1956. december 26.

Feljegyzés az MNK pénzügyminiszter-helyettesével, Antos [István] elvtárral folytatott beszélgetésről

1956. december 19.

Kérésére felkerestem Antos elvtársat.

Antos hálával beszélt a Magyarországnak nyújtott 600 ezer tonna szén és 200 millió rubel szovjet kormánysegélyről.¹ Ennek kapcsán Antos elvtárs elmondta, hogy ez a segély elő fogja segíteni Magyarország gazdasági helyzetének javulását, ami most megle-

hetősen nehéz. Az ellenforradalmi lázadás eredményeképpen a népgazdaságban az üzemek leállása 9-10 milliárd forint veszteséget tesz ki. Ezenkívül a nagy- és kiskereskedelmi hálózatból 1 milliárd forint értékű élelmiszer és iparcikket raboltak el.² A hadi cselekmények miatt az épületekben keletkezett károk 2,5 milliárd forintot tesznek ki.³ Az ország nehéz gazdasági helyzetével összefüggésben létrehozták a Gazdasági Bizottságot, amelyet Apró elvtárs vezet, s amelynek tagjai Kiss Árpád elvtárs, a Tervhivatal elnöke, Kossa elvtárs pénzügyminiszter, Rónai elvtárs kereskedelmi miniszter, Friss elvtárs, az MSZMP KB képviselője, Antos elvtárs pénzügyminiszter-helyettes és mások.⁴ Ez a bizottság dolgozza ki az ország gazdaságában kialakult nehéz helyzet felszámolására irányuló intézkedéseket. A szén és elektromos energia hiányával összefüggésben a bizottság javaslatot tesz a termelés leállítására számos üzemben, néhány üzemben a két, illetve egy műszakban történő munkavégzésre, a munkások egy részének a termelésből való elbocsátására. Január 1-jétől az államapparátus 30 ezer fővel történő csökkentését tervezik. Az elbocsátott tisztviselők hat hétre teljes fizetés kapnak, s ha ez alatt az idő alatt nem állnak munkába, akkor munkanélküli-segélyt fognak kapni 6 hónapra – korábbi fizetésük 30%-át.⁵ Iparengedélyt adnak a kisiparosoknak és engedélyezik, hogy 3 fő munkaeót alkalmazzanak.⁶ Ezzel az intézkedéssel, mondta Antos elvtárs, az iparban felszabadult munkaeót kb. 50%-át le tudjuk kötni.

Antos elvtárs említést tett az ország súlyos pénzügyi helyzetéről. Jelenleg a forgalomban lévő pénz mennyisége 6300 millió forint. A pénzkibocsátás november-decemberben 5-6 milliárd forint volt. Ez alatt az időszak alatt jelentősen csökkent a lakossági megtakarítás. Az események alatt az 1 milliárd forint összes megtakarításból 400 millió forintot vettek ki a takarékpénztárakból. Jelenleg a lakosság többet vesz ki a takarékpénztárakból, mint amennyit betesz.

Az élelmiszer- és különösen az iparcikk-készletek jelentős csökkenésével és a pénztömeg növekedésével összefüggésben az infláció reális lehetősége alakult ki. A pénzügyi helyzet feszültsége különösen 1957-ben lesz majd érezhető. Csak a mezőgazdasági termékek kötelező beszolgáltatásának megszüntetése az 1957. évi költségvetés számára 4 milliárd Ft veszteséget jelent abban az esetben, ha a gabona felvásárlási ára 280 Ft/mázsa lesz. Ha a mázsánkénti árak felmennek 500 Ft-ig, mint a kukorica esetében, akkor ez a költségvetés számára kb. 8 milliárd Ft veszteséget fog jelenteni. Azonkívül a fizetések aránya 1957-ben az alacsony keresetű dolgozók 15%-os béremelésével összefüggésben 4 milliárd Ft-tal meg fogja haladni az 1956-os összeget. A gyermektelenek adó eltörlése⁷ a költségvetés számára 300 millió Ft veszteséget jelent évente, azonkívül az adók eltörlése (iparüzési és egyéb) 100 millió Ft veszteséget jelent.

Ennek ellenére, mondta Antos elvtárs, 1957-re kiegyensúlyozott költségvetést kívánunk bevezetni, a védelmi kiadások kb. 2 milliárd Ft-os csökkentésével, a beruházások 1956-hoz képest kb. kétszer nagyobb, vagyis mintegy 5 milliárd Ft-os csökkentésével. Tervezzük, hogy megemeljük az adókat az iparengedélyek kiadására, valamint a paraszt-ságra kivetett adókat, többek között a termelőszövetkezeti parasztságét is, akik adót fognak fizetni, mint az egyénileg gazdálkodók.

Azonkívül a parasztoknak nyújtott ingyenes állatorvosi segítség helyett a díjköteles segítségnyújtást tervezzük bevezetni, ami a költségvetésnek kb. 200 millió Ft bevételt ad. Az export 1957. évi csökkenésével összefüggésben jelentősen csökken majd azoknak az üzemeknek a dotációja, amelyek exporttermékeket gyártanak (ez a dotáció az 1956. évi költségvetésben 12 milliárd Ft-ot tett ki).

A Pénzügyminisztérium 1957-ben feladatává tette a lakosság vásárlóerejének egyensúlyba hozását az országban lévő árukészlettel.

Antos elvtárs megemlítette, hogy jelenleg az országban a helyes intézkedések mellett olyanokat is bevezetnek, amelyek nem válnak be. Helytelenítőleg nyilatkozott arról, hogy az országban senki nem szabályozza számos élelmiszer és iparcikk fogyasztását, ezért az elmúlt két hónapban (november-december) a kenyérfogyasztás kétszeresére emelkedett, a cukoré októberrel összehasonlítva több mint kétszeresére. A lakosság korlátlan mennyiségben vásárolhatja ezeket a termékeket, és tartalékokat hozhat létre akkor, amikor ezeknek a termékeknek a mennyisége az országban gyorsan csökken. Véleménye szerint célszerű lenne számos termékre – kenyér, cukor, zsír – ideiglenesen jegyrendszert bevezetni. Az iparcikkek hiányával összefüggésben – mondta Antos elvtárs – a vezetők körében kétféle vélemény van: egyesek úgy vélik, hogy az iparcikkhiányt ezeknek a termékeknek a baráti és kapitalista országokból való importjával kellene pótolni. Ha e véleménynek megfelelően járnánk el, aláásnánk a gazdaságot, és kénytelenek lennénk, ahelyett hogy biztosítanánk a munkások foglalkoztatottságát, még több munkást elbocsátani. Mások azt gondolják, hogy nyersanyagot és fűtőanyagot kell importálni, és ezzel egészséges alapokon felépíteni a gazdaságot. Az utóbbi véleményt támogatja Antos elvtárs is.

A magyar és szovjet kormányküldöttségek között sorra kerülő gazdasági tárgyalásokról⁸ beszélve Antos elvtárs kijelentette, hogy ezeken a tárgyalásokon a magyar fél a következő gazdasági kérdéseket szándékozik megvitatni:

- a nem kereskedelmi műveletekben keletkezett többletfizetések visszatérítése Magyarországnak 1950-től kezdve, 100 millió rubel értékben;
- a 470 millió rubel katonai célú speciális hitel törlesztése;
- a korábban rendelkezésre bocsátott és az új áruhitelk fizetése 1959-től.

A forint árfolyamának megváltozását a rubelhez és más valutákhoz képest Magyarország most nem kívánja megvitatni. Ennek a kérdésnek a felvetése, mondta Antos elvtárs, csak azt követően lehetséges, ha rendezték a nagykereskedelmi árakat az országon belül, vagyis 1957 végére.

A beszélgetés orosz nyelven folyt.

A Szovjetunió magyarországi nagykövetségének tanácsosa

Kovaljov

AVP RF f. 077. op. 37. papka 188. gy. 10.

¹ A szovjet segítségnyújtásról az SZKP KB Elnöksége 1956. november 5-én hozott határozatot. Lásd: A „Jelcindosszié”. Szovjet dokumentumok 1956-ról. Szerk. GÁL ÉVA-HÉGEDÜS B. ANDRÁS-LITVÁN György-RAINER M. JÁNOS. Századvég Kiadó-1956-os Intézet, Bp., 1993. 109-112.

² Vö. a 3. dokumentummal!

³ A Minisztertanács 1957. január 24-i ülésén tárgyalta meg az 1956. október 23-át követő események során a fővárosban keletkezett károkról és azok helyreállításáról szóló jelentést. A jelentés szerint 1956. október 23-át követően 543,5 millió Ft épületkárral keletkezett, amelyből 400 millió Ft a lakóépületeket, 143,5 millió Ft pedig a középületeket érintette. A tanácsi vállalatoknál ezenkívül még 31,6 millió Ft épületkárt mértek fel. (Kádár János első kormányának jegyzőkönyvei. I. m. 186.) Lásd még: „Milyen károk érték Budapestet?” Népszabadság, 1957. január 15.

⁴ A Gazdasági Bizottság létrejöttének körülményeiről és működéséről lásd BARÁTH Magdolna: A Gazdasági Bizottság 1956-1957-ben. Levéltári Közlemények, 2007. 2. sz. 213-251.

⁵ A kérdéssel a Minisztertanács 1956. december 6-ai ülésén foglalkozott. Kádár János első kormányának jegyzőkönyvei. I. m. 95. – A kormány 10056/1956. sz. határozatát a létszámcsoökkentéssel kapcsolatos egyes intézkedésekről közli: A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei 1956. november 14.-1957. június 26. V. kötet. Szerk. BARÁTH Magdolna-FRITZ István-NÉMETHNÉ VAGYI Karola-RIPP Zoltán. Napvilág Kiadó, Bp., 1998. 321-323.

⁶ A kisiparosok ipargyakorlásának engedélyezéséről 1957 folyamán a Gazdasági Bizottság és a kormány is több alkalommal tárgyalt, de végleges jogszabályt csak 1958 elején jelent meg. Lásd az 1958. évi 9. sz. tv.-t a Magyar Közlöny 1958. február 18-ai, 16. számában!

⁷ A gyermektelenek adóját a 8/1953. (II. 8.) MT sz. rendelet alapján kellett fizetni a nőknek 22-től 45, a férfiaknak 55 éves korig; mértéke a jövedelem 4%-a volt. A kormány 1956. december 10-ei ülésén határozta el a gyer-

mektelenségi adó eltörlését 1957. január 1-jével. (Kádár János első kormányának jegyzőkönyvei. I. m. 45.) A kormány erre vonatkozó 14/1956. (XII. 24.) számú rendelete a *Magyar Közlöny* 1956. december 24-ei, 105. számában jelent meg.

⁸ A magyar-szovjet gazdasági tárgyalások 1957. január 15-én kezdődtek Budapesten. A szovjet tárgyalódelegációt Nyikolaj Alekszandrovics Pautyin, a szovjet tervhivatal első elnökhelyettese vezette.

**5. FELJEGYZÉS V. K. GULEVSKIJ KÖVETSÉGI ELSŐ TITKÁR ÉS
MAGYARI ANDRÁS FÖLDMŰVELÉSÜGYMINISZTER-HELYETTES BESZÉLGETÉSÉRŐL**
1956. december 21.

V. K. Gulevskij naplójából

Titkos
1956. december 26.

Feljegyzés az MNK földművelésügyminiszter-helyettesével,
Magyar [András] elvtárral folytatott beszélgetésről

1956. december 21.

Ma kérésére beszélgetést folytattam Magyar elvtárral.

Magyar elvtárs elmondta, hogy őt nagyon nyugtalanítja az a körülmény, hogy jelenleg helytelenül folyik a káderek kiválasztása néhány fontos párt- és állami posztra. Azért nyugtalankodom emiatt, mondta Magyar elvtárs, hogy a továbbiakban ne ismétlődjenek meg másodszor a magyar események, mivel, Magyar elvtárs véleménye szerint, a káderek kiválasztása a párt- és állami apparátus meghatározó területeire elsőrendű fontosságú.

Ugyanakkor – mondta Magyar elvtárs – jelenleg számos esetben vezető állásokra nyilvánvalóan gyanús embereket választanak ki. Így például jelenleg az MSZMP KB Végrehajtó Bizottságának¹ tagjaként dolgozik Fehér Lajos, aki a Végrehajtó Bizottságban a mezőgazdaság kérdéseivel foglalkozik. Fehér Lajos szoros kapcsolatban állt Losonczy Gézával, és aktívan támogatta Nagy Imre politikáját. Fehér Lajos, mondta Magyar elvtárs, ellene van a parasztgazdaságok szövetkeztetésének. Javaslatot tett a gépállomások és az állami gazdaságok megszüntetésére, és minden módon támogatja az egyéni parasztgazdaságok fejlesztését.

Nekem – mondta Magyar elvtárs – szilárd meggyőződése, hogy Fehér Lajos választotta ki az MSZMP Mezőgazdasági Osztálya vezető posztjára a gyanús Nagy Gyulát,² aki korábban az Országos Tervhivatalban dolgozott, és szoros kapcsolatban állt az OT korábbi elnökhelyettesével, Mártonnal.³ Márton közeli kapcsolatban áll Fehér Lajossal is, és támogatta Nagy Imre politikáját.

Tegnap Mártont a Minisztertanács határozatával felmentették az OT-ben végzett munkája alól, amiért három napig rejtegetett egy bizonyos Musztót⁴, aki fegyvert tartott a lakásán.⁵ Ráadásul, mondta Magyar elvtárs, Márton a magyar események idején aktívan részt vett az OT „Forradalmi” Tanácsában, és provokatív és uszító munkát végzett a nép körében.

A Földművelésügyi Minisztériumban jelenleg miniszterhelyettesként dolgozik Soós,⁶ aki szintén szoros kapcsolatban áll Fehér Lajossal, valamint Mártonnal és Nagy Gyulával. Soós az események alatt aktív tagja volt a „Forradalmi” Tanácsnak, és más tagokkal együtt összeállított egy listát a minisztérium azon munkatársairól, akik szovjet felsooktatási intézményben végeztek, azért, hogy elbocsássák őket a minisztériumból. Soós – mondta Magyar elvtárs – ellenséges beállítottságú a Szovjetunió iránt.

Befejezésül Magyar elvtárs elmondta, hogy sajnos most úgy alakult, hogy valamenyny gyanús alak (Fehér Lajos, Nagy Gyula és Soós) vezető állásban van a párt- és állami apparátusban. Ők – mondta Magyar elvtárs – természetesen arra fognak törekedni, hogy kerül, amibe kerül, a mezőgazdasági szervek vezető posztjaira olyan embereket válasszanak, akik osztják az ő eszméi és szervezeti nézeteiket, és Nagy Imre és Losonczy Géza hívei.

A Szovjetunió magyarországi nagykövetségének I. titkára

Gulevskij

AVP RF.f. 077. op. 37. papka 188. gy. 10.

¹ Helyesen: Intéző Bizottságának.

² Nagy Gyula (1920–?). 1946–1947-ben az MKP KV Falusi Osztályának munkatársa, majd az FM főosztályvezető-helyettese. 1953-tól az OT-ban osztályvezető. 1956 novemberétől néhány hónapig az MSZMP KB Mezőgazdasági Osztályát vezette, majd ismét az OT osztályvezetője.

³ Márton János (1922–2009). 1950-től az Országos Tervhivatal munkatársa, 1955 októberétől 1956. december 24-ig elnökhelyettese. 1957 márciusa és 1986 között az MTA Agrárgazdasági Kutató Intézetében dolgozott, 1971-től igazgatóként, majd 1979-től főigazgatóként.

⁴ Személyéről semmit nem sikerült kideríteni.

⁵ Márton János felmentésének kérdése nem szerepelt a Minisztertanács előtt, arról a döntést Kádár János saját hatáskörben hozta meg. Lásd a 28/1956. (XII. 24.) sz. kormányhatározatot a *Magyar Közlöny* 1956. évi 105. számában!

⁶ Soós Gábor (1922–1993) agrármérnök. 1946-tól dolgozott a Földművelésügyi Minisztériumban. 1948-ban az Állami Gazdaságok főigazgatója. 1953 és 1956 között a Gépállomási Főigazgatóság vezetőjének helyettese, majd 1957 márciusáig földművelésügyminiszter-helyettes. Azt követően 1964-ig az FM főosztályvezetője.

**6. FELJEGYZÉS A. P. KOVALJOV KÖVETSÉGI TANÁCSOS ÉS
AZ ORSZÁGOS TERVHIVATAL ELNÖKE, KISS ÁRPÁD KÖZÖTTI BESZÉLGETÉSÉRŐL**
1956. december 24.

A. P. Kovaljov naplójából

Titkos
1956. december 30.

Feljegyzés az Országos Tervhivatal elnökével, Kiss Árpád elvtárral folytatott
beszélgetésről

1956. december 24.

A Szovjetunió Állami Tervhivatala elnökhelyettesével, Pautyin¹ elvtárral együtt meghívására felkerestem Kiss elvtársat.

Kiss elvtárs megismertett bennünket az 1957-es terv és az 1957. I. negyedévi terv ellenőrző számaival. Ennek kapcsán Kiss elvtárs kijelentette, hogy az MNK Országos Tervhivatala az 1957. évi tervjavaslat kidolgozásakor abból a szükségszerűségből indult ki, hogy kijavítsa a múltban a gazdaságfejlesztésben elkövetett hibákat. A tervjavaslat összeállítását az 1957. évi üzemanyag-energetikai bázisra alapozták. Ennek kapcsán figyelembe vették, hogy elsősorban azokat az ágazatokat kell ellátni elektromos energiával, amelyek a nép szükségleteit elégítik ki. A tervjavaslat ugyancsak számol a magántermelés kiszélesítésének lehetőségével úgy az iparban, mint a kereskedelemben. Ezzel kapcsolatban Kiss elvtárs megjegyezte, hogy az OT most csak az 1957. évi és az I. negyedévi terv alapvető mutatóinak megközelítő számításait készítette el, és hogy ezek a mutatók a továbbiakban pontosíthatók lesznek. 1957-ben a szénkitermelést 14,5 millió

tonnára, a szénimportot 3,5 millió tonnára tervezik. Az energetikai bázis hiányával összefüggésben, jelentette ki Kiss elvtárs, az ipari termékek termelése 1957-ben az 1956. évi szint 75-78%-át teszi ki. A tervben az állami iparban a munka termelékenységének 15%-os csökkenését vették alapul. Kiss elvtárs megemlítette, hogy a múltban a munka termelékenységét helytelenül tervezték, annak emelése a munka intenzifikálásának számlájára történt, és az iparban nem támasztották alá műszaki tökéletesítéssel. Kiss elvtárs véleménye szerint a munka intenzitásának csökkenése a termékek minőségének javulásához és a nyersanyagkiadások csökkenéséhez vezet, mivel például a bőráruk kézi megmunkálásakor lényegesen kevesebb a hulladék, mint a gépi megmunkáláskor. A tervjavaslatban a mezőgazdasági termelés 2-3%-os emelkedését tervezik az 1956. évi szinthez képest. E növekedés ellenére – jelentette ki Kiss elvtárs – a kötelező beszerzés rendszerének felszámolásával összefüggésben a mezőgazdasági termékek állami felvásárlása 15-16%-kal alacsonyabb lesz az 1956-os szintnél.

1957-ben élessé válik a munkanélküliség problémája. Az év második felében a munkanélküliek száma Magyarország népgazdaságában legalább 200-250 ezer fő. A munkanélkülieknek ez a száma, mondta Kiss elvtárs, az állami iparból elbocsátott 70-80 ezer emberből, az építőiparból elbocsátott 80-100 ezer főből, az államapparátusból elbocsátott 20 ezer emberből tevődik össze. Azonkívül a különböző társadalmi szervezetekből és fegyveres erőktől elbocsátottak száma 40-50 ezer személyt tesz ki. Kiss elvtárs kijelentette, hogy kb. 78 ezer munkanélkülit a magánkisiparban alkalmaznak. Az ipari termelésnek az 1956-os évhez képest 20-25%-os és a mezőgazdasági termelés növekedésének 2-3%-os csökkenése mellett az 1957. évi nemzeti jövedelmet az 1956. évinek 85%-ára tervezik. A nemzeti jövedelmen belül a fogyasztási alap 1956-tal összehasonlítva körülbelül 10%-kal emelkedik.

A felhalmozási alapot 1957-ben az 1956. évi 44%-ának színvonalán tervezik. Ezért az OT a népgazdasági beruházások jelentős csökkentését tervezi. 1957-ben a beruházások 5 milliárd Ft-ot tesznek ki az 1956-ban várt 9 milliárd Ft-tal szemben. A termelés lehetőségeiből kiindulva a termékek exportját 3,2 milliárd devizaforintban tervezik, az importot pedig 7 milliárd dFt-ban. Ily módon a külkereskedelem passzívuma kb. 4 milliárd dFt-ot tesz ki, amihez hozzá kell tenni a fizetési mérleg passzívumát 800 millió dFt összegben.

Különösen éles helyzet alakul ki 1957 első negyedében. Az első félévben a termelés jelentősen kevesebb lesz, mint az évi átlagos termelés. Az OT számításai szerint 1957 első felében a szénkitermelés az országban nem lesz több 2,5 millió tonnánál. Azonkívül 800 ezer tonna szénimportot terveznek, habár ilyen mennyiségű szénimport lehetőségében Kiss elvtárs kételkedik. 1957 I. felében a várható bruttó termelés 11 287,4 millió Ft, ami 60,8%-a az 1956. évi első felének. A termelés ilyen színvonalra – mondta Kiss elvtárs – csak akkor lehetséges, ha csökkentik a nagy energiaigényű ágazatok munkáját. Az első negyedévben az OT nem tervezi az alumíniumtermelés megújítását, a ferroszilíciumét és másokét, az olyan termékek termelése pedig, mint a timföld, cement, vasipari koks és egyebek, a minimumra csökken. Ennek kapcsán, mondta Kiss elvtárs, az állami ipar termelésének színvonalra az első negyedévben csak 54,9%, a helyi iparé 83,7% és a szövetkezeté 99,4% lesz 1956 első negyedéhez képest.

Az első negyedévben, jelentette ki Kiss elvtárs, még azoknak az ágazatoknak az energiaigényét sem elégítik ki, amelyek közszükségleti cikkeket gyártanak. Azt feltételezik, hogy az első negyedévben minimum 400-450 ezer fő munkanélküli lesz.

Az 1957. évi és 1957. első negyedévi termelési tervnek megfelelően az OT a béraltapot 34 530 millió Ft-ban, az első negyedévre 7650 millió Ft-ban állapította meg, vagyis az éves terv 22,1%-ában. A béremeléssel összefüggő intézkedések kiadásait 4800 millió Ft-ra tervezték, többek között az első negyedévben 1220 millió Ft-ra, vagyis az éves terv

25,4%-ára. Ezeknek a számoknak a meghatározásakor az OT abból indult ki, hogy a munkások egy része az első negyedévben hosszú szabadságon lesz, és számukra fizetésük 50%-át biztosítják. Ezenkívül az üzemekből elbocsátott munkásoknak 1957-ben körülbelül 200 millió Ft-ot fizetnek ki, többek között az első negyedévben 125 millió Ft-ot (6 heti fizetés + 26 heti munkanélküli-segély). Úgy tervezik, hogy 1957-ben a mezőgazdasági lakosság bevételei a kötelező beszerzési rendszer felszámolásával összefüggésben jelentősen növekednek. Kiss elvtárs megemlítette, hogy 1957 I. negyedében nagy szakadék lesz a lakosság vásárlóereje és az országban lévő árutömeg között. Az első negyedévben a lakosság áruigényei elérik a 14 milliárd Ft-ot, amelyből a belső termelés számlájára kb. 10,5 milliárdra van fedezet, a többit importból kell fedezni. A gazdasági nehézségeket, mondta Kiss elvtárs, erősíti az eladósodás a kapitalista országok felé, ami jelenleg 210,1 millió dollár. Ebből az összegből Magyarországnak folyó év végéig 71,1 millió dollárt kell törleszteni. Az OT számításai szerint 1957 I. felében az áru-export 589 millió dFt, az import 2432 millió dFt. A külkereskedelmi nehézségeket csak a baráti országok hiteleinek segítségével lehet leküzdeni.

Kiss elvtárs közölte, hogy a Szovjetunió által rendelkezésre bocsátott hitel mellett tárgyalások folynak áruhitelről Csehszlovákiából 60 millió rubel, az NDK-ból 60 millió rubel, Bulgáriából 40 millió rubel összegben. A közszükségleti cikkek egy része ezekből az országokból a hitel számlájára már megérkezett Magyarországra.

Egyéb, a beszélgetés során érintett kérdések nem tartanak számot érdeklődésre.

A beszélgetés magyar nyelven folyt. Az MNK Országos Tervhivatalának tolmácsa fordított.

A Szovjetunió magyarországi nagykövetségének tanácsosa

Kovaljov

AVP RF.f. 077. op. 37. papka 188. gy. 10.

¹ Nyikolaj Alekszandrovics Pautyin (1906-?). 1955-től volt a Szovjetunió Állami Tervhivatalának elnökhelyettese.

7. FELJEGYZÉS M. I. PETUNYIN KÖVETSÉGI MÁSODTTKÁR ÉS AZ MSZMP KB INSTRUKTORA, GÓDOR FERENC KÖZÖTTI BESZÉLGETÉSRŐL 1956. december 27.

M. I. Petunyn naplójából

Titkos
1957. január 3.

Feljegyzés az MSZMP KB instruktoraival, Gódor Ferenc elvtárssal folytatott
beszélgetésről

1956. december 27.

Találkoztam és beszélgettem Gódor elvtárssal. Miután közölte, hogy jelenleg az MSZMP KB apparátusában dolgozik és a pártépítés kérdéseivel foglalkozik Győr-Sopron megyében, Gódor elvtárs beszélt a Győr megyei pártszervezet helyzetéről.

A helyzet Győrben és a megyében, mondta Gódor elvtárs, továbbra is bonyolult. A Kádár-kormányban még nincs elegendő tekintélye a lakosság valamennyi rétegében.

A parasztság várakozó állásponton van, az értelmiség a kormány iránt nyílt ellenzéki séget mutat, a munkásosztály körében, amely alapvetően a munkástanácsok befolyása alá került, erősek a szociáldemokrata hangulatok. A politikai helyzetet Győrben szemléletesen jellemzi például az a tény, hogy az ez év december 11–12-i sztrájk a városban valóban általános volt, nem dolgoztak sem az üzemek, sem a hivatalok, sőt az üzletek többsége sem.

Az utóbbi időben, folytatta Gódor elvtárs, erősödött az ellenséges elemek tevékenysége a falun. A kormányellenes propaganda folytatására elsősorban a hazajáró diákokat használják fel. Az ellenség igyekszik meggyőzni a parasztokat, hogy a kormány ideiglenes, taktikai okokból szüntette meg a beszolgáltatást, csökkentette a szövetkezetesítés ütemét stb. Ugyanakkor, amint a kormány helyzete megerősödik, állítólag visszatér a korábbi politikához, vagyis a fejlődés szovjet útján halad, és ismeretes, hogy ez az út végtermékben a teljes kollektivizáláshoz vezet. A pártszervezeteknek a tömegekben való gyengeségével és a párt lassú növekedésével összefüggésben nem folyik mindennapos munka az ellenforradalmi elemek ármánykodásának leleplezésére, nem magyarázzák el a kormány és az MSZMP politikáját.

Gódor elvtárs szavai szerint az MSZMP Győr megyei végrehajtó bizottságában, amelyet november első felének végén választottak meg, jelentős szerepet játszanak az oportunisták és a nyilvánvalóan kétes személyiségek. A végrehajtó bizottság tagjai körében nincs egység az alapvető politikai kérdésekben, az a szélsőségesen káros hangulat terjed, hogy állítólag nem kell feltétlenül végrehajtani a Központi Bizottság valamennyi utasítását, mivel közöttük lehetnek „hibásak”. Általánosságban – hangsúlyozta Gódor elvtárs – a megyei pártszervben túl sok az anarchia, és mindenki azt teszi, amit akar. Például az MSZMP megyei végrehajtó bizottságának 3 tagja eddig nem akart formálisan belépni a pártba, közöttük a megyei ügyész, Kéri,¹ aki aktív résztvevője az ellenforradalmi eseményeknek, s aki együttműködött Szigethy Attilával² az ún. Győri Nemzeti Bizottságban; a szakszervezetek megyei tanácsának elnöke, Keszei³ és mások.

Nem kell csodálkozni azon, mondta a továbbiakban Gódor elvtárs, hogy az MSZMP KB decemberi ülése alapvető politikai kérdésekben hozott határozatának⁴ értékelésében nem volt egység sem az MSZMP megyei végrehajtó bizottságában, sem a párttagok körében. A kommunisták egy része nem ért egyet az októberi események ellenforradalomként történt értékelésével, mivel közülük többen aktív résztvevői voltak a demonstrációknak, gyűléseknek, sztrájkoknak, és ezért félnek, hogy őket is az ellenforradalmárok közé sorolják. Olyan vélemények terjednek, hogy nem kellett volna olyan élesen elítélni Nagy Imrét, mivel Kádár is tagja volt Nagy kormányának, és vele együtt hozta meg az alapvető döntéseket. Az értelmiség még mindig ragaszkodik Nagy visszatéréséhez a vezetésbe.

Ami Magyarország fejlődésének további útját illeti, jegyezte meg Gódor elvtárs, a pártmunkások és a kommunisták egy része hajlamos arra, hogy „Jugoszlávia felé orientálódjon”, amely szintén a szocializmust építi, de a Szovjetunióval kapcsolatos kemény politikájával állítólag kivívta annak tiszteletét. Az ellenséges agitáció „Jugoszlávia, Lengyelország, Magyarország egységes, szabad, független semleges blokkba történő egyesülése” gondolatát terjeszti. Ezt nem kis mértékben elősegítik maguk a jugoszlávok, akik az utóbbi időben a Novi Sad-i rádióállomáson keresztül aktív rádiópropagandát folytatnak Magyarországra felé.

Gódor elvtárs véleménye szerint a kialakult helyzetben különös jelentőségre tesz szert a pártszervezési és politikai munka erősítése a dolgozó tömegek körében. Ugyanakkor az MSZMP megyei végrehajtó bizottságának munkatársai nem látogatják az üzemeket, a járásokba nem mennek ki, az idő alapvető részét a megyei pártbizottságon töl-

tik különböző kérdésekről vitázva, mint például „jó-e a Kádár-kormány vagy sem” stb. Gódor elvtárs úgy véli, ezek az emberek félnek odamenni a munkásokhoz, és őszintén elmagyarázni a párt és a kormány politikáját. Pedig el kell magyarázni. Gódor nem egy alkalommal meglátogatta az üzemeket Győrben, és meggyőződött arról, hogy sok becsületes dolgozó, az MDP volt tagjai nem értik a legfontosabb belpolitikai kérdéseket.

A pártszervezetek, hangsúlyozta Gódor elvtárs, lassan növekszenek, például a Győri Vagongyárban az MSZMP-be mindössze kb. 100 tag lépett be a 9 ezer fős munkáskollektívából. (Az MDP-nek több mint 2000 tagja volt.) Falun a parasztság legszegényebb része és a termelészövetkezetek tagjai lépnek be a pártba, a középparasztok nem mennek az MSZMP-be.

A továbbiakban Gódor elvtárs érintette a munkástanácsok tevékenységét. Véleménye szerint a reakciós elemek a munkástanácsokban most nagyon ravasz politikát folytatnak. Hivatalosan a munkástanácsok a konszolidációra, a munka felvételére hívnak fel, fellépnek a sztrájkok ellen. A magánbeszélgetésekben a munkástanácsok egyes tagjai arra törekkenek, hogy meggyőzzék a munkásokat, hogy „Kádár-kormány nem önálló, de mivel Magyarországon tartózkodnak a szovjet csapatok, külsőleg támogatni kell a nyugalmat és a rendet, hogy létrehozzák a feltételeket a csapatok kivonásához. Amikor a szovjet csapatok kimennek, könnyű lesz megdönteni a Kádár-kormányt és újat létrehozni, amely független, semleges politikát fog folytatni.”

A munkástanácsok által folytatott politika, jegyezte meg Gódor elvtárs, teljesen megmagyarázható, ha figyelembe vesszük, hogy túlnyomó többségükben a vezető szerep a mérnököké, technikusoké, hivatalnokoké, nem is beszélve a reakciós elemek befolyásáról. Gódor a napokban részt vett a Győri Vagongyár munkástanácsának ülésén, amely reggel 10-től este 5-ig tartott. Az ülésen nagyrészt politikai kérdéseket tárgyaltak, és a nagyszámú felszólaló között csak két munkás volt.

Mindazonáltal – jegyezte meg Gódor elvtárs – a vég nélküli ülések, a nem elegendő figyelem a gazdasági kérdések iránt és az üzemek gazdasági helyzetének rosszabbodása a munkásokat elkezdte bizalmatlanná tenni a munkástanácsok iránt. Nemrégiben a soproni konfekciógyárban a munkások újraválasztották a munkástanácsot, és visszahívták dolgozni az igazgatót, a pártszervezet titkárát és a szakszervezeti bizottság elnökét. Ennek kapcsán a munkások kijelentették, hogy „inkább legyen három nem dolgozó, mint néhány tucat állandóan ülésező”.

Különös nyugtalanságának adott hangot Gódor elvtárs a rendőrség és a honvéderedek tevékenységét illetően. Véleménye szerint a rendőrség nem megbízható támasza a népi demokráciának. Káderei erősen „sárosak”, és közülük sokan nem támogatják a Munkás-Paraszt Kormányt. Mosonmagyaróváron a rendőrség vezetője fellép a pártszervezetek létrehozása ellen. A soproni rendőrség parancsnokának felesége a Vörös Hadsereg egységeinek a városba lépése előtt Ausztriába menekült, ahonnan csak a napokban tért vissza. A rendőrség Győr megyei parancsnoka állandóan hangsúlyozza, hogy a rendőrség nem foglalkozik politikai kérdésekkel. A legutóbbi győri sztrájk alkalmával a rendőrök megtagadták, hogy nappal járőrözzenek a városban. Hasonló helyzet figyelhető meg a megye több más városában is. Gódor javaslatát – számos Győr megyei rendőrségi vezető leváltását illetően – a központi rendőrigazgatóságon nem fogadják el, ahol meggyőződése szerint sok az álcázott ellenség.

A létrehozandó hadsereg vezetésében és elsősorban a Honvédelmi Minisztériumban – mondta Gódor – sokan vannak azok közül, akik az októberi események idején segítettek a lázadókban felfegyverkezni, és minden lehetségest megtettek, hogy ne adjanak fegyvert a szocializmus hű védelmezőinek kezébe. „Mi, a Pártfőiskola hallgatói – jegyezte meg Gódor elvtárs – három napig óráról órára vártuk a Honvédelmi Minisztériumból

a megígért fegyvereket, de így sem nem tudtuk kivárni. Az ellenforradalmárok kaptak fegyvert.” Gódor elvtárs véleménye szerint, ha újra nehézségek lennének, a kormány aligha támaszkodhat majd a hadseregre.

Miután megjegyezte, hogy még most is állandóan ütköznie kell a KB és apparátusa munkájával, Gódor elvtárs kitért számos, a KB munkájában előforduló nehézségre. Véleménye szerint az MSZMP KB-ban még mindig nincs egység és határozott harc a párt politikai és ideológiai vonaláért, azonkívül számos fontos kérdésben – mint pl. az októberi események, Nagy Imre szerepének és egyebek értékelése – nincs egységes vélemény.

A pártszervező munkát elhanyagolják. Az MSZMP megyei bizottságai nem kapják meg a szükséges segítséget és irányítást a KB részéről. A KB több mint egy hónapja nem hívta össze a megyei pártbizottságok titkárait. Az MSZMP Ideiglenes KB tagjai nagyon ritkán utaznak vidékre, nem szólalnak fel a kommunisták és a dolgozók előtt. Pedig az ilyen utazások, Gódor elvtárs szavai szerint, nagy hasznot hoznának. Marosán elvtárs elutazott Pécsre, ahol részt vett a megyei pártaktíva munkájában, azután pedig a város központi terén megszervezte a dolgozók tüntetését a kormány támogatására. Ez az utazás elősegítette mind a kormány befolyásának erősítését, mind magának Marosán elvtárs tekintélyének növekedését.

Végezetül Gódor elvtárs elmondta, érződik, hogy a KB vezetésében hiányzik az erős szervező. Kádár elvtárs – természetesen – az alapvető időt az állami munkának szenteli, a KB-ban a szervezési munkát pedig Kiss [Károly] elvtárs irányítja. Azok számára, akik ismerik Kiss elvtársat, világos, hogy nem képes fejleszteni ezt a munkaterületet, mivel nem rendelkezik elegendő szervezőkészséggel és a szükséges tekintéllyel. Kiss elvtárs – jegyezte meg Gódor elvtárs – jól elboldogult a Központi Ellenőrző Bizottság irányításával, de az egész párt szervezési munkájának irányítása erőn felüli számára.

Megköszöntem Gódor elvtársnak a beszélgetést.

Megjegyzés: Gódor Ferenc elvtárs mielőtt az MSZMP KB-ban dolgozott volna, Győrben, azután pedig Pécsen végzett pártmunkát. 1939 óta a kommunista párt tagja. 1956 őszétől az MSZMP KB Pártfőiskoláján tanult.⁵

A Szovjetunió magyarországi nagykövetsége második titkára

M. Petunjin

AVP RF.f. 077 op. 37. papka 188. gy. 10.

¹ Kéri József (1924–1985) Nagy Imre reformpolitikájának elkötelezett híve volt. A miniszterelnök félreállítását követően helyettként Győrbe megyei főügyésznek, ahol a helyi Petőfi Kör egyik szervezője. 1956. október 26-án tagja lett a győri Nemzeti Tanács elnökségének. 1957. augusztusában letartóztatták, a Fővárosi Bíróság népbírói tanácsa hét év börtönbüntetésre ítélte. 1961. tavaszán szabadult egyéni kegyelemmel.

² Szigethy Attila (1912–1957). 1950-től 1954-ig a Győr-Sopron megyei tanács elnökhelyettese, majd 1954. őszétől a Hazafias Népfront Győr-Sopron megyei alelnöke volt. Nagy Imre leváltása után elmozdították állásából. Az 1956. október 30-án megalakult Dunántúli Nemzeti Tanács elnöke. 1957. május 3-án letartóztatták, a Győr-Sopron Megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztálya indított ellene eljárást. Mielőtt ügyének bírósági tárgyalására sor kerülhetett volna, öngyilkosságot követett el.

³ Keszei Károly 1957. márciusában tagja lett az MSZMP Győr Megyei Intéző Bizottságának, 1959. novemberében pedig az MSZMP Győr megyei VB tagjává választják. (*Pártkonferenciák és pártértekezletek Győr-Sopron megyében 1946–1980. Dokumentumok.* Összeállította GECSENVI Lajos. Győr, 1983. 141., 185–186.) Keszeit 1962. februárjában a Szakszervezetek Budapesti Tanácsa vezető titkárává választották. 1966. novemberéig volt e tisztségben. 1963–1967 között tagja volt a SZOT elnökségének. 1966. után a budapesti PB munkatársa.

⁴ Az MSZMP IKB 1956. december 5-ei, az 1956. október 23-án kezdődött események okairól és előzményeiről hozott határozatáról van szó. A határozatot először a *Népszabadság* 1956. december 8-ai száma adta közre. A dokumentumot közli: *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületének jegyzőkönyvei. I. kötet. 1956. november 11.–1957. január 14.* Szerk. NÉMETHINÉ VÁGYI Karola-SÍPOS Levente. Intera Rt., Bp., 1993. 238–246.

⁵ Gódor Ferenc (1919–). 1945. júniusában az MKP KV Szervezési Osztály munkatársa lett, 1946. januárig választási iskolát vezetett, majd az MKP Győr Megyei Bizottsága Agitációs és Propaganda Osztályát irányította. 1949. szeptembertől az MDP KV Agitációs- és Propaganda Osztály munkatársa. Az egyéves pártfőiskola elvégzése után 1952. júliustól propagandamunkát végzett az MDP Baranya Megyei Bizottságán, előbb agitációs és propagandatitkár, 1954-től másodtitkár volt. 1956. novemberétől az MSZMP KB Szervezési Osztály instruktora, 1957. július és 1966. június 10. között az MSZMP Hajdú-Bihar Megyei Bizottságának első titkára volt. 1962. november 24. és 1966. december 3. között az MSZMP KB póttagja.

8. FELJEGYZÉS V. V. ASZTAFJEV KÖVETSÉGI TANÁCSOS ÉS MAROSÁN GYÖRGY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1956. december 29.

V. V. Asztafjev naplójából

Titkos
1957. január 16.

Feljegyzés a Marosán György elvtárral folytatott beszélgetésről

1956. december 29.

Meghívására ma felkerestem Marosán elvtársat.

A beszélgetés elején Marosán elvtárs közölte, hogy szeretne előzetesen felvetni egy, a magyar kormány számára meglehetősen érzékeny kérdést a Magyarországon élő görög politikai emigránsokról. A görög politikai emigránsok – akiknek száma Magyarországon kb. 5 ezer fő – jelentős része a szovjet csapatok oldalán aktívan részt vett a legutóbbi eseményekben. Ez különösen Dunapentelén (a korábbi Sztálinvárosban) fordult elő. Ennek következtében a magyar állampolgárok viszonya a görög politikai emigránsokhoz, ami az események előtt sem volt teljesen kielégítő, még jobban megromlott. „Tekintettel a kialakult helyzetre, a magyar kormány 5-6 héttel ezelőtt megvitatta ezt a kérdést, és megbízott engem – mondta Marosán elvtárs –, foglalkozzam a megoldásával.”¹ Ennek kapcsán már beszélgettem Andropov elvtárral.² Marosán elvtárs a továbbiakban megemlítette, hogy az említett kérdés felvetését elhalasztotta, abban reménykedve, hogy idővel lehetőséget találnak magyarországi szabályozására, vagyis anélkül, hogy a testvérországokhoz fordulnának. Marosán elvtárs ugyancsak elmondta, hogy a kormányon kívül a görög politikai emigránsok kérdésével pártvonalon Orosz³ elvtárs foglalkozott. A pártvonalon folyó tárgyalások eredményeképpen a csehszlovák elvtársak kifejezték készségüket, hogy fogadnak Csehszlovákiában 800 politikai emigránst.

Marosán elvtárs a továbbiakban hangsúlyozta, hogy a helyzet az országban jelenleg javult. Ugyanakkor, véleménye szerint, számolni kell azzal a körülménnyel, hogy 1957. januárjában a magyar kormány számos komoly intézkedést fog hozni a minisztériumok összevonására és az apparátus csökkentésére, valamint az ipar területén foglalkoztatottak létszámának csökkentésére.⁴ Az előzetes számítások szerint a munkanélküliek száma 1957. januárjában eléri megközelítőleg a 200 ezer embert. A kormány feltételezi, hogy kb. 100 ezer ember visszatér a faluba. A maradék rész munkanélküli-segélyt fog kapni. A kormány nehéz helyzetben van, mert ha ilyen körülmények között meghagyják a görög politikai emigránsokat a munkahelyükön, azt jelenti, hogy növelik irántuk a gyűlöletet a magyar lakosság egy része körében. Viszont elküldeni őket, olyan embereket, akik Magyarországon politikai menedékkjoggal rendelkeznek, politikai szempontból aligha helyes. Ezzel kapcsolatban célszerű lenne, ha a görög politikai emigránsok vagy egy részük elutazhatna a Szovjetunióba vagy más baráti országokba. Ezzel kapcsolatban

Marosán elvtárs kérte, hogy előzetesen vizsgálják meg ezt a kérdést abból a célból, hogy gyorsan szabályozni lehessen, ha erre szükség lesz. Marosán elvtárs ennek kapcsán hangsúlyozta, hogy ő reménykedik a görög politikai emigránsok kérdésének kedvező megoldásában, és nem kell segítségért a testvéri országokhoz fordulni. Ugyanakkor – jegyezte meg – késznek kell lennünk a legrosszabbra. Marosán elvtárs véleménye szerint jó lenne, ha a Szovjetunió fordulna ebben a kérdésben a népi demokrácia országainak kormányaihoz.

Megkérdeztem Marosán elvtársat, hogy a magyar elvtársak ebben a kérdésben nem beszéltek-e a görög kommunista párt képviselőivel, akik úgy tudom nemrégiben Magyarországon jártak.

Marosán elvtárs azt válaszolta, hogy tudomása szerint ilyen beszélgetés Görögország kommunista pártja vezetőivel nem volt. „Ugyanakkor tudunk beszélni velük, mivel ennek nincs akadálya” – tette hozzá Marosán elvtárs.

Azt válaszoltam Marosán elvtársnak, hogy szerintem a görög politikai emigránsok kérdését a görög kommunista párt képviselőivel való megfelelő tárgyalások útján lenne célszerű megoldani. Ami a magyar kormány kérését illeti, hogy vizsgálják meg azt a lehetőséget, hogy a Szovjetunió fogadja a Magyarországon élő görög politikai emigránsok egy részét, megígértem Marosán elvtársnak, hogy ezt átadom a megfelelő szervezeteknek Moszkvában.

Marosán elvtárs megköszönte, s elmondta, hogy szeretne hozzátenni a görög politikai emigránsok kérdéséhez néhány szót, ami jellemzi az országban lévő helyzetet.

A belpolitikai helyzet Magyarországon, véleménye szerint, bizonyos mértékig stabilizálódott. A szovjetellenes hangulatok tombolása, amely néhány héttel ezelőtt még előfordult, lecsendesedett. A pártban a hangulat a Szovjetunióval kapcsolatban jelentősen javult. Marosán elvtárs megemlítette, hogy 7 pártaktíván vett részt, ahol beszédét e szavakkal kezdte: „Önök előtt olyan ember áll, aki október 23-án nem kérte, hanem követelte a szovjet csapatok bevonulását.”⁵ Erre – Marosán elvtárs szavai szerint – valamenyi aktív közönsége tapssal válaszolt neki. A pécsi pártaktíva után a kommunisták hangulata jelentősen javult. Azok között az emberek között, akik nem az MSZMP tagjai, szintén végbemegy a kijózanodás.

A beszélgetés végén Marosán elvtárs elmondta, hogy már egy hónappal ezelőtt meghívta őt ebédre a jugoszláv kereskedelmi attasé, Mijatović.⁶ Tovább húzni nem lehet – jegyezte meg Marosán elvtárs. Ez alatt az ebéd alatt Marosánnak szándékában áll – szavai szerint – nyíltan kifejezni a véleményét számos, a magyar–jugoszláv kapcsolatokat érintő kérdésben.

A Szovjetunió magyarországi nagykövetségének tanácsosa

V. Asztafjev

AVP RF f. 077. op. 37. papka 188. gy. 10.

¹ A Minisztertanács 1956. november 27-ei ülésén foglalkozott a Magyarországon élő görögök ügyével, és valóban Marosán Györgyöt bízta meg, hogy lépjen érintkezésbe a baráti országokkal a mintegy 6000 görög menekült befogadásával kapcsolatban. Ezt megelőzően az MSZMP IIB 1956. november 16-ai ülésén került szóba a kérdés, akkor olyan döntés született, hogy Marosán György a szovjet nagykövetséggel beszélje meg ügyüket. (*Kádár János első kormányának jegyzőkönyvei*. I. m. 68.)

² Erről a beszélgetésről nem áll rendelkezésünkre dokumentum.

³ Orosz Nándor (1886–1966). 1950-től a *Tartós békéért népi demokráciáért* c. hetilap magyar kiadásának szerkesztője. 1954-től 1957 márciusáig az MDP KV, illetve az MSZMP IKB Nemzetközi Kapcsolatok Osztályát vezette.

⁴ A kormány már 1956. december 6-ai ülésén foglalkozott egyes minisztériumok és országos hatáskörű szervek összevonásával, valamint az ott dolgozók létszámának csökkentésével. A Minisztertanács 1956. december 13-ai ülésén tárgyalta a Gazdasági Bizottság javaslatait a minisztériumok összevonásáról, a következő, december

20-ai kormányülésen pedig a létszámcsoökkentés során elbocsátásra kerülő dolgozók felmondási illetményére vonatkozó előterjesztést. (*Kádár János első kormányának jegyzőkönyvei*. I. m. 94–95., 114–116., 119–121.)

⁵ Marosán György ezt 1957. március végén, az első budapesti munkásgyűlésen is elmondta: „Nos elvtársak, itt áll maguk előtt az az ember, aki október 23-ról 24-re virradó éjszaka nem kérte, hanem követelte a szovjet csapatok tűzbevetését. (Viharos taps.) Azt mondtam: ha 1919-ben vitéz nagybányai Horthy Miklósnak joga volt ide behozni más országok fegyveres erőit, köztük a szenegáli franciákat és vérbe taposni a Tanácsköztársaságot, akkor nekünk sokkal inkább jogunk van a népi hatalom védelmére segítségül hívni a szovjet csapatokat.” (*Vörös Csepel vezesd a harcot... Az első munkásgyűlés a fővárosban.* *Népszabadság*, 1957. március 24.)

⁶ Božidar Mijatović 1955. május elejétől vezette a budapesti jugoszláv kereskedelmi kirendeltséget. Azt megelőzően a bécsi jugoszláv követség kereskedelmi osztályának élén állt.

9. FELJEGYZÉS V. V. ASZTAFJEV KÖVETSÉGI TANÁCSOS ÉS ALTOMÁRÉ IVÁN BESZÉLGETÉSÉRŐL

1957. január 8.

V. V. Asztafjev naplójából

Feljegyzés az Altomáré I[vánnal] folytatott beszélgetésről

1957. január 8.

Találkoztam Altomáré¹ elvtárral, és beszélgettem vele.

Az ország belpolitikai helyzetét érintve Altomáré elvtárs arról beszélt, hogy ha az országban lévő helyzet elemzésénél a magyar lapokban megjelent anyagokat használjuk fel, bárki számára úgy tűnik, hogy az országban az élet meglehetősen gyors tempóban normalizálódik. A valóságban – mondta Altomáré elvtárs – a helyzet nehéz és bonyolult. Miután a Szovjetunióból visszatért,² Altomáré elvtárs sok régi kommunistával találkozott, akik – csakúgy, mint ő – úgy vélik, hogy a kormány és az MSZMP nagyon lassan hajtja végre a munkásosztály és a dolgozó parasztság hatalmának megerősítését célzó intézkedéseket. Az ellenforradalom szétverése az országban, amelyet a Vörös Hadsereg kezdett meg, lényegében abbamaradt. Mint ismeretes, az ellenforradalmi elemek egy része Nyugatra menekült, jelentős része azonban az országban maradt, és mély illegálitásba ment. Az illegálitásban lévő ellenforradalmi elemek jól szervezettek, nagy mennyiségű fegyverrel rendelkeznek és harcképesek. Sok üzemből saját ügynökségük van, amelyen keresztül a népi demokratikus rendszer elleni kirohanásokat szervezik. Egyáltalán nincs minden rendben a felsőoktatási intézményekben sem. Altomáré elvtárs elmondta, hogy a tanítás megkezdésének harmadik napján sok oktatási intézményben nyíltan felolvasták a Nyugatra menekült diákok leveleit. Ezekben a levelekben felhívást fogalmaznak meg a magyar fiatalokhoz, hogy utazzanak a nyugati országokba, ahol az odaérkezett magyar diákok állítólag jól berendezkedtek. Altomáré elvtárs megjegyezte, hogy az ellenforradalmi elemek ilyen fajta tevékenysége jó eredménnyel jár. Így például a napokban egy bizonyos Voger³ – Altomáré elvtárs jó ismerőse – arról beszélt neki, hogy fia a főiskoláról hazamenet közölte szüleivel: miután a többi egyetemistával együtt megismerte a leveleket, elhatározta, hogy a közeljövőben elhagyja Magyarországot. Altomáré elvtárs véleménye szerint az ellenforradalmi elemeknek még mindig sikerül ellenforradalmi tevékenységüket folytatni, mert a magyar rendőri szervek és állambiztonsági egységek nem folytatnak megfelelő harcot velük szemben, az ellenforradalmi fellépések vezetőit és szervezőit nem vonják szigorúan felelősségre. Ismeretes, hogy az ellenforradalmi lázadás leverése óta már jelentős idő telt el, ugyanakkor a megfelelő magyar hatóságok még egyetlen bírósági pert sem tartottak, amelyen elítélték volna a nagyobb ellen-

forradalmárok csoportját, akiket le kellett volna lőni. Ehelyett a magyar rendőrség vezetői megelégednek a másodrangú személyek feletti bírósági perek lefolytatásával, ami nem hozhatta meg a kellő politikai hatást. A magyar rendőrség tevékenységének köszönhetően, mondta Altomáre elvtárs, az országban az a szóbeszéd kezdett elterjedni, hogy az ellenforradalmi földalatti mozgalom új, szélesebb körű fellépést tervez a népi demokratikus rendszer ellen, amelyet a nemzeti ünnepen, március 15-én akarnak végrehajtani.⁴ Ehhez a fellépéshez állítólag aktív előkészületek folynak Nyugaton. Magyarországon területén szétszóródnak az ellenforradalmi elemek, Ausztriában és Nyugat-Németországban koncentrálnak az ellenforradalmi erők.

Ennek a helyzetnek a veszélyességét az a körülmény is erősíti, hogy az ország vezetésében Altomáre elvtárs véleménye szerint nincs meg a szükséges egység. Egyfelől van a Kádár elvtárs vezette csoport, másfelől azoknak az elvtársaknak a csoportja, akik részt vettek a spanyolországi eseményekben, s amelyet Münnich elvtárs vezet. Amíg az első csoport a szocialista tábor országainak álláspontján áll, a másik csoport gyakorlati tevékenységében a jugoszláv orientációt támogatja. Altomáre elvtárs megjegyezte, hogy kívülről ezek között a csoportok között nem látható semmiféle vita, a valóságban azonban a „spanyol csoport” egész tevékenysége a jugoszláv koncepción alapul. Altomáre elvtárs szavai szerint a „spanyol csoport” megfelelő módon helyezi el kádereit. Így Münnich elvtárs helyettese Mátyás [László], akit a Rajk-ügyben elítéltek.⁵ Amikor Mátyás a vezetésbe került,⁶ összeállított egy listát a régi állambiztonsági munkatársakról, akikkel Mátyás az arra alkalmas időpontban komolyan le akar számolni. Altomáre elvtárs azt mondta, hogy maga Münnich is – aki szavai szerint régi barátja – a jugoszláv vonal híve. Münnich nagyon elégedetlen a korábbi vezetéssel, amely hosszú ideig az ország határain kívül tartotta őt. Amint Altomáre elvtárs elmondta, Münnich nemegyszer panaszkodott neki, amiért Magyarország nagykövetségként a Szovjetunióban kell tartózkodnia.⁷ Többek között Münnich állítólag azt mondta Altomárenak, hogy amikor Finnországban és Bulgáriában volt⁸, morálisan és anyagilag jobban érezte magát, mint Moszkvában. A Szovjetunióban egy jelentéktelen lakása volt, nagy összeget kellett fizetni a gyógykezelésért és a gyógyszerekért. Az ebbe a csoportba tartozó bizalmi ember egy bizonyos Cséby [Lajos], akit magyar nagykövetségként Belgrádba szándékoznak küldeni.⁹ Csébyt annak idején mint jugoszláv ügynököt szintén elítélték. Most – mondja Altomáre elvtárs – szűk körben ismertté vált, hogy annak idején Cséby adta át Tito levelét Rajknak, amit Cséby nővére hozott Jugoszláviából. Cséby már elmúlt 60 éves. Sós [György],¹⁰ a budapesti rendőrség vezetője szintén ennek a csoportnak bizalmi embere.

Befejezésképpen Altomáre elvtárs azt mondta, hogy az általa elmondott körülmények nagyon nyugtalanítják nemcsak őt, hanem a többi elvtársat is, akikkel korábban véleményét cserélt az országban lévő helyzetről.

Megköszöntem Altomáre elvtársnak a beszélgetést.

Asztafjev

AVP RF. f. 077. op. 38. papka 192. gy. 5.

¹ Altomáre Iván (1894–1976). 1948-ban tért haza szovjet emigrációból. A Tejipari Igazgatóságon, majd a Belkereskedelmi Minisztériumban dolgozott, 1952-től 1956 júliusáig élelmiszer-ipari miniszter. 1956 végén egy időre a Szovjetunióba menekült.

² Altomáre Iván visszatérésének pontos időpontját nem ismerjük.

³ Személyére vonatkozóan nem rendelkezünk adatokkal.

⁴ Altomáre a MUK-ra („Márciusban Újra Kezdjük”) utalt, ami a gyengülő és illegális kényszerült politikai ellenállás jelszava volt, de ami így is félelmet keltett, és a korábbinál keményebb fellépésre készítette a hatalom cröjt. Ezzel kapcsolatban lásd KRAHULCSÁN Zsolt: MUK és HUKUK. A politikai rendőrség és az 1957. tavaszi „provokációk”. *Betekintő*, 2007. 2. sz. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2007_2_krahulcsan.pdf. (Letöltés ideje: 2011. december 1.)

⁵ Mátyás László (1911–?). 1936-ban Spanyolországban harcolt. 1939-ben internálták, ahonnan 1943-ban szabadult és a Szovjetunióba került. 1948-ban tért haza a Szovjetunióból, a Belügyminisztériumban teljesített szolgálatot. 1949-ben letartóztatták, s a Rajk-ügy egyik mellékperében (Marschall László pere) 15 évi börtönrre ítélték. 1954-ben szabadult, az Élelmezésügyi Minisztérium főosztályvezetője lett.

⁶ Mátyás László a Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Főosztályát vezette.

⁷ Münnich Ferenc 1954 szeptemberétől 1956 augusztusáig volt Magyarország moszkvai nagykövete.

⁸ Münnich Ferenc 1949 és 1954 között előbb Helsinkiben, majd Szófiában volt követ.

⁹ Cséby Lajos (1899–1976). Cséby Lajost a kormány 1956. december 20-án nevezte ki rk. és megh. nagykövetté, és bízta meg a belgrádi nagykövetség vezetésével. (*Kádár János első kormányának jegyzőkönyvei*. I. m. 125.)

¹⁰ Sós György (1909–1972). 1946-tól dolgozott a rendőrségen, előbb az államrendészeti nyomozócsoport vezetője, majd a Budapesti Rendőr-főkapitányság intellektuális főcsoportját irányította. 1949–1950-ben Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye rendőrfőkapitánya, 1950-ben budapesti rendőrfőkapitány-helyettes. 1951 és 1956 között a MfH Iroda főosztályvezetője, majd igazgatója. 1956 novemberétől nyugdíjazásáig a Budapesti Rendőr-főkapitányság vezetője.

10. JU. V. ANDROPOV NAGYKÖVET FELJEGYZÉSE APRÓ ANTAL IPARÜGYI MINISZTERREL ÉS HORVÁTH IMRE KÜLÜGYMINISZTERREL FOLYTATOTT BESZÉLGETÉSÉRŐL 1957. január 10.

Ju. V. Andropov naplójából

Feljegyzés a magyar iparügyi miniszterrel, Apró Antallal és a külügyminiszterrel,
Horváth Imrével folytatott beszélgetésről

1957. január 10.

Felkerestem Apró elvtársat azzal kapcsolatban, hogy érdeklődött, mi a véleményünk a magyar kormány közleménytervezetéről, [amely] az amerikai kormánynak arra az ENSZ Közgyűlésen tett javaslatára [reagál], hogy hozzanak létre bizottságot a magyarországi [helyzet] kivizsgálására.¹

Közöltem Apró elvtárssal egyetértésünket a dokumentum tartalmával. A részemről felvetődött egyes szerkesztési megjegyzéseket a fordítás számlájára lehetne írni. Érdeklődtem aziránt is, hogyan akarják a magyar elvtársak közölni, és az ENSZ-tagállamok tudomására hozni ezt a dokumentumot. Apró elvtárs azt válaszolta, hogy a közleményt az újságokban január 11-én közlik,² és elküldik az ENSZ főtitkárnak, Hammarskjöldnek.³ Ezzel kapcsolatban úgy véltem, hogy célszerű lenne a közlemény sajtóban történő és Hammarskjöldnek való elküldése mellett a közlemény szövegét eljuttatni a magyar ENSZ-delegációnak is, amely terjesztené ezt a dokumentumot a Közgyűlés küldöttségei között.

Apró elvtárs egyetértett véleményemmel. Ezzel kapcsolatban megjegyezte, hogy a sajtóban megjelent közlemény Hammarskjöld magyarországi meghívásáról ez év tavaszára, provokáció.⁴ Ennek a szóbeszédnek a terjesztéséhez azt a meghívást használták fel, amelyet a magyar kormány még a múlt év tavaszán küldött Hammarskjöldnek.⁵

Megjegyeztem, hogy a nyugati hatalmak, az USA-val az élen, makacsul Magyarországra akarnak erőltetni valamilyen megfigyelőkből vagy vizsgálókból álló bizottságot, vagy az ENSZ főtitkárnak utazását, ezért a magyar elvtársak szilárd álláspontja ebben az ügyben nagyon fontos. Apró elvtárs egyetértett ezzel, és kétségeinek adott hangot a magyar ENSZ-küldöttség egyik tagját, Vajda Imre⁶ professzort illetően, aki a budapesti egyetemen tartott előadásiban politikailag helytelen kijelentéseket tett. Apró elvtárs elmondta, hogy már gondolt Vajda Prágából történő visszahívására, de ezt megtenni már késő,

és csak reménykedni lehet, hogy Vajda rendesen viselkedik a Közgyűlésen, annál is inkább, mert a magyar delegáció vezetője Sík Endre,⁷ aki becsületes kommunista.

Megkérdeztem Apró elvtársat a január 6-án publikált kormánynyilatkozat⁸ visszhangjáról. Apró elvtárs azt válaszolta, most már el lehet mondani, hogy a kormánynyilatkozatot az országban összességében kedvezően fogadták. Éppen tegnap szólalt fel a megyei és városi tanácselnökök és a megyei kormányösszeülések ülésén, ahol elmagyarázta a kormánynyilatkozatot.⁹ Beszédét vita követte. Az elvtársak felszólalásaiban a [következő] kérdések vetődtek fel: bevezetik-e az országban a többpártrendszert, megmaradnak-e a munkástanácsok vagy nem, miért szentelnek kevés figyelmet a kisipar fejlődésének stb. Az értelmiség a nyilatkozatot különbözőképpen fogadta: a műszaki értelmiség egészében helyeslően, az alkotó értelmiség (írók, újságírók, művészek) elutasítja ezt a nyilatkozatot. A munkástanácsok, amelyeknek 99%-a nem kommunistákból áll, kedvezőtlenül fogadták a nyilatkozatot.¹⁰ Tegnap – mondta Apró elvtárs – kaptam egy levelet, amelyben arról volt szó, hogy a kormánynyilatkozat nem kielégítő, és ezért a [csepe] munkástanács ez ellen való tiltakozásul felosztatja magát.¹¹

A parasztság reakciójára vonatkozó kérdésemre Apró elvtárs azt mondta, hogy a parasztság egészében kedvezően fogadta a nyilatkozatot. Még új kedvezményeket is látnak benne – az osztásföld nagyságát 20-25 holdban állapították meg, lehet földet venni és eladni.¹² Minden valószínűség szerint – mondta Apró elvtárs – a föld ára emelkedni fog, de ez nem is rossz, mivel a parasztok jobban fogják értékelni a földet, jobban megművelik. A parasztok csak attól félnek, nehogy a kormány valami új, álcázott beszolgáltatási rendszert vezessen be.

A továbbiakban Apró elvtárs arról kezdett el beszélni, hogyan fogadták a nyilatkozatot pártkörökben. A KB egyes tagjai, akiknek véleménye nem jutott kifejezésre a kormánynyilatkozatban, továbbra is külön megjegyzéseket tesznek a nyilatkozattal kapcsolatban, és többek között arról beszélnek, hogy a nyilatkozatban túlságosan hangsúlyozták a magyar események ellenforradalmi oldalát. Ezzel összefüggésben Apró elvtárs elmondta, hogy valóban valamiképpen el kellett volna különíteni a nyilatkozatban a tudatos ellenforradalmárokat a megtévesztett tömegektől. Amiatt, hogy ezt nem tették meg, sok becsületes ember, akit összezavartak és részt vett a tüntetésen, úgy érzi, hogy a kormánynyilatkozat az ellenforradalmárokhöz sorolja őket.

Az ebben a témában folytatott beszélgetés folytatását megzavarta a külügyminiszter, Horváth Imre érkezése. Jelenlétében Apró elvtárs érzékelhetően kevésbé volt beszédes, és a továbbiakban nem érintette Magyarország belpolitikai helyzetét.

Miután Horváth elvtárral megvitattuk a kormánynyilatkozat-tervezetet, a beszélgetés témája a magyar menekültek helyzetére váltott. Horváth elvtárs elmondta, hogy tegnap beszélgetett a Népfront egyik munkatársával, Győri Gáborral, akinek sikerült meglátogatni egy magyar menekülttábort Ausztriában. Győri elmondta, hogy a menekültek helyzete nagyon nehéz, a hangulat többnyire közömbös, letargikus. New Yorkból hazafelé Horváth Londonban és Brüsszelben találkozott magyar menekültekkel, akik hazatérési kérelemmel fordulnak a magyar kormányhoz. Ezekből a beszélgetésekből az a benyomásuk alakult ki, hogy a menekültek fele a közeli hónapokban hazatér. Horváth olyan szellemben nyilatkozott, hogy jó lenne megállapodni az osztrákokkal, hozzanak létre a magyar határhoz közeli területükön speciális táborokat azoknak a menekülteknek, akik haza akarnak térni. Meg kellene erősíteni a rádiópropagandát a magyar menekültek számára, és többek között reklámozni ezt a táborot, és javasolni, hogy a hazatérni kívánó menekültek követeljék átszállításukat ebbe a táborba annak a forrásnak a terhére, amelyet más országokba történő átszállításukra költöttek volna. A menekültek között – mondta Horváth – nem kevés olyan ember van, akik meg tudják védeni magukat, és már

most sok gondot okoznak a megfelelő országok hatóságainak. Demonstrációkat, botrányokat szerveznek, különböző követeléseket vetnek fel stb. Horváth elvtárs elmondott egy felháborító esetet, amikor az egyik ausztriai táborban 16–19 éves lányokat válogattak ki, hogy elindítsák őket Dél-Amerikába, nyilvánosházakba.

A menekültekről folyó beszélgetés kapcsán elmondtam, hogy Kazakov¹³ tábornok szavai szerint, aki éppen most tért vissza Pécsről, erősödött a menekültáradat Jugoszláviába. Ezek a menekültek Jugoszláviából más nyugati országokba indulnak. Ezzel összefüggésben Kazakov elvtársban felvetődött a jugoszláv határszakasz megerősítésének gondolata. Nekem személy szerint – mondtam – a következő elképzelés jut eszembe: nem kellene-e a jugoszláv féllel baráti formában valahogyan szabályozni ezt a kérdést? Horváth elvtárs egyetértett ezzel, de azt mondta, mielőtt ezt a kérdést felvetnék a jugoszlávok előtt, össze kellene gyűjteni a Jugoszláviába menekülők pontos számadatait és megállapítani: növekszik vagy csökken-e a menekültek száma.

Azt mondtam Apró és Horváth elvtársnak, hogy annak idején Kádár elvtárs a velem folytatott beszélgetés során említést tett arról a javaslatról, hogy a KGST tartson ülést a magyar kérdésben. Érdeklődtem, hogy tárgyalanná vált-e ez a javaslat, vagy érvényben van.

Apró elvtárs azt mondta, hogy a magyar elvtársak széles körű gazdasági konferenciára gondolnak nemcsak a KGST-tagállamok, hanem Kína és más országok részvételével. Az elvtársak szeretnék a KGST valamelyik közeli, speciális ülésén megvitatni Magyarországi gazdasági helyzetét is. Nem csupán az 1957-es év perspektíváit kellene megvitatni, de néhány évre, mondjuk 3 évre előre, el kellene dönteni a kérdéseket. Apró elvtárs elmondta, hogy egész sor konkrét kérdés van, amelyet az elvtársak szeretnének megvitatni. Például a román földgáz felhasználásának ügye. A magyar elvtársak értesülései szerint a román földgáz szovjetunióbeli felhasználásának gondolata tárgyalanná vált. Ezért nagyon jó lenne ezt a gázt Magyarországon felhasználni, miután megépítették a gázvezetékét Diósgyőrig. Ez több évre részlegesen megoldaná a tüzelőanyag-problémát Magyarországon számára, amely nagy szükségét szenved szénben és elektromos energiában. A magyar elvtársak megértik, hogy ebben a kérdésben harc lesz, mivel a csehszlovák elvtársak szintén igényt tartanak a román földgázra.¹⁴ Ugyanakkor, mondta Apró elvtárs, a magyar közmondás szerint „a szegényebb rokon hangosabban kiabál”.

Akármiilyen nehéz a helyzet – mondta Apró elvtárs –, nem tudjuk bezárni a nehézipari üzemeket, és elbocsátani a munkásokat ezekből az üzemekből. El kell látni őket megrendelésekkel. Beszélgettünk Arisztov¹⁵ elvtárral, mondta Apró elvtárs, valamikor utazott magyar gyártmányú hajón, és nagyon kedvezően nyilatkozott a magyar hajóépítés színvonaláról. Megjegyeztem neki – mondta Apró elvtárs –, hogy a Szovjetunió adjon több megrendelést a magyar hajóépítésnek, és akkor a szovjet elvtársaknak nem kell különleges hajógyárakat építeni a Szovjetunióban. Nagy sikere van a magyar textilipari termékeknek is. Ezt az iparágat is el lehetne látni a Szovjetunióból és a baráti országokból érkező megrendelésekkel. Végezetül a magyar ipart le lehetne kötni a behozott nyersanyag feldolgozásával úgy, hogy a készterméket visszaviszik a megfelelő országba.

A közeljövőben néhány évig, mondta Apró elvtárs, nem lehet szó a magyar ipar struktúrájának átalakításáról. A legfontosabb kérdés most megrendelésekkel való ellátása, a magyar üzemek teljes kihasználása, a munkások foglalkoztatottságának biztosítása. Ki kell kerülnünk ebből a gazdasági válságból, különben ez újabb politikai bonyodalmakhoz vezet – fejezte be Apró elvtárs. Ime néhány azok közül a kérdések közül, amelyeket a magyar elvtársak meg kívánnak vitatni a baráti országok képviselőivel.

Közöltem Apró és Horváth elvtárral, hogy a Szovjetunió és a többi baráti ország megfelelő szervei tervezik, hogy a népi demokratikus országok területén létrehozzák a

meteorológiai központok hálózatát az atmoszféra rádiószondázására. Három ilyen központot hoznak létre Lengyelországban, kettőt Csehszlovákiában és egyet-egyet Romániában és Bulgáriában. Az ilyen hálózat létrehozásának stratégiai jelentősége van, és ebben az ügyben a konkrét tárgyalásokat katonai vonalon fogják lefolytatni.

Ugyanakkor megbízást kaptam, hogy tájékoztassam erről a magyar kormányt, és kérem meg előzetes elvi egyetértését. Apró és Horváth elvtárs kedvezően fogadták a közlést, és meggyőződésüket fejezték ki, hogy a kérdés kedvezően oldódik meg.

A beszélgetésen részt vett a Szovjetunió magyarországi nagykövetségének attaséja, Kazimirov elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ju. Andropov

AVP RF.f. 077. op. 38. papka 192. gy. 5.

¹ Az ENSZ Közgyűlés 1957. január 10-én öttagú különbizottságot jelölt ki a „magyar kérdés” vizsgálatára.

² „Felhívjuk az ENSZ minden tagállamát: hárítsák el a magyar belügyekbe való beavatkozási kísérleteket! A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány nyilatkozata.” *Népszabadság*, 1957. január 11.

³ Hammarskjöld, Dag (1905–1961). 1953 és 1961 között volt az ENSZ főtitkára.

⁴ Az utalás a *Népszabadság* 1957. január 8-ai számának „Hammarskjöldöt tavaszra hívta meg a magyar kormány” című cikkére vonatkozik.

⁵ Dag Hammarskjöld meghívása eredetileg 1956. február 21-re datálódott. Az általa megjelölt 1956. december 16-ai időpontot a magyar kormány nem fogadta el, bár kilátásba helyezték, hogy későbbi – mindkét fél számára elfogadható – időpontban készek fogadni a világszervezet főtitkárát.

⁶ Vajda Imre (1900–1969). 1945-től a Kereskedelem- és Szövetkezetiügyi Minisztérium szociáldemokrata államtitkára. 1945-től 1947-ig és 1948-ban az SZDP pártvezetőségének tagja. 1947 és 1949 között az OT elnökhelyettese, illetve elnöke. 1948-ban iparügyi államtitkár. 1948-tól a Közgazdaságtudományi Egyetem tanára. 1948–1950-ben az MDP KV és PB tagja. 1949–1950-ben a Belkereskedelmi Minisztérium államtitkára. 1950-ben koholt vádak alapján életfogytiglani börtönrre ítélték, 1956-ban szabadult. 1956 és 1965 között a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tanszékvezető tanára.

⁷ Sik Endre (1890–1978). 1945-ben tért haza szovjet emigrációból. 1947-től a Külügyminisztérium munkatársa, 1948–1949-ben washingtoni követ. Ezt követően a Külügyminisztérium Politikai Főosztályának vezetője, emellett a Külügyi Akadémia, illetve Külügyi Főiskola igazgatója. 1954-től 1955. januárjáig külügyminiszter-helyettes, majd 1958. februárjáig a külügyminiszter első helyettese. 1958 és 1961 között külügyminiszter.

⁸ „A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány nyilatkozata a legfontosabb feladatokról.” *Népszabadság*, 1957. január 6.

⁹ Az értekezlet jegyzőkönyvét lásd: MOL XIX-A-2-gg (49. d.); „Értekezletet tartottak a megyei tanácselnökök.” *Népszabadság*, 1957. január 9.

¹⁰ Az MSZMP IKB Agitációs és Propaganda Osztályának információját a kormánynyilatkozat visszhangjáról lásd: MOL M-KS 288. f. 11. cs. 10. ó. e.

¹¹ A csepeli munkástanács 1957. január 10-én oszlatta fel magát. A Csepeli Központi Munkástanács lemondása után tüntetésekre került sor, amelynek halálos áldozata is volt. Ezzel kapcsolatban lásd még: „Kudarcha fulladt provokáció Csepelen.” *Népszabadság*, 1957. január 12.

¹² A kormány 1957. január 18-ai ülésén foglalkozott először a mezőgazdasági ingatlanok tulajdoni és használati viszonyának rendezésével, majd január 24-én elfogadta az azzal kapcsolatos törvényerejű rendelet tervezetét. (Kádár János első kormányának jegyzőkönyvei. I. m. 148–149. és 180–183.)

¹³ Mihail Iljics Kazakov (1901–1979) hadseregátbornok. 1956-tól a szovjet szárazföldi csapatok főparancsnokának helyettese volt. 1956. novemberétől 1960-ig a Magyarországon állomásozó déli hadseregcsoport parancsnoka.

¹⁴ Kádár János 1957. január 24-én levéllel fordult Gheorghiu-Dejhez, és évi 1,5-2 milliárd m³ földgáz szállítását kérte Romániától, levelére azonban nem kapott választ. (MOL XIX-A-2-gg. [57. d.]) A román földgázra vonatkozó magyar igényt Apró Antal szóba hozta Pautyinnal történt 1957. január 31-ai beszélgetése alkalmával is. Pautyin közlése szerint a szocialista országok tüzelőanyag-ellátásának biztosítása érdekében Nyikolaj Konsztantyinovics Bajbakov (1955 májusa és 1957 májusa között a szovjet tervhivatal elnöke) már 1956-ban javasolta a Moszkvában tartózkodó román delegációnak 4-4,5 milliárd m³ földgáz szállítását Magyarországra és Csehszlovákiába (ebből Magyarországnak 2,5 m³-t). A Szovjetunió kész lett volna a földgázvezetékhez szükséges csőmennyiséget biztosítani még abban az esetben is, ha tőkés piacról kell beszerezni. A román fél a földgázexportot illetően azon az állásponton volt, hogy „számukra nagy nemzeti kincs a földgáz és helyesebb, ha maguk használják fel”. (MOL XIX-A-2-gg [39. d.])

¹⁵ Arisztov, Averkij Boriszovics (1903–1973). 1952-től 1971-ig az SZKP KB tagja, 1952–1953-ban, valamint 1955 és 1960 között a KB titkára. 1957-től 1971-ig az SZKP KB Elnökségének tagja. 1961-től a Szovjetunió varsói, 1971-től bécsi nagykövete.

11. FELJEGYZÉS JU. V. ANDROPOV NAGYKÖVET ÉS SZARKA KÁROLY KÜLÜGYMINISZTER-HELYETTES BESZÉLGETÉSÉRŐL

1957. január 29.

Ju. V. Andropov naplójából

Titkos

1957. január 31.

Feljegyzés Magyarország külügyminiszter-helyettesével, Szarka [Károly] elvtárral folytatott beszélgetésről

1957. január 29.

A követségünkön rendezett fogadáson beszélgettem a magyar külügyminiszter-helyettesével, Szarka [Károly] elvtárral.¹ Elmondta, hogy mivel három hónapos szünet után találkozik velem, meg szeretné osztani a benyomásait arról, hogyan változik a hangulat az országban és Budapesten az október ellenforradalmi események után. Szarka elvtárs elmondta, hogy október 23. óta csaknem naponta találkozik a különböző budapesti üzemek munkásaival, akik őszintén elmondják véleményüket a lezajlott eseményekről.

Elhiheti nekem – mondta Szarka –, hogy az összes szóbeszéd a szovjetellenes hangulatról, amelyet az ellenséges propaganda erősen gerjesztett, teljesen érthető okokból kétszeresen túlzott volt. Természetesen a munkások között előfordult nacionalista, sőt sovíniszta hangulat is. Ez nem meglepő, ha figyelembe vesszük a konkrét történelmi körülményeket, amelyek között Magyarország több évig fejlődött, valamint azt a körülményt, hogy a magyar munkásosztályba 1945 után sok idegen, nem proletár elem került, akik a munkásosztályba bevitték saját kispolgári ideológiájukat. Magyarországon, és különösen Budapesten, a munkásokra mindig eléggé erős befolyást gyakoroltak a szociáldemokraták. Ők természetesen felhasználták az októberi eseményeket saját pozícióik megerősítésére, és minden erővel arra törekedtek, hogy a munkásokat a Szovjetunió ellen hangolják. Ugyanakkor az ellenséges elemek provokációs céllal igyekeztek eltúlozni a szovjetellenes hangulatot. Számomra úgy tűnik – jegyezte meg Szarka –, pártvezetésünk az ügynek ezt az oldalát még nem vizsgálta meg kellőképpen, és a pártaktívát bizonyos tévútra vezetheti.

Amint Szarka elvtárs elmondta, az utóbbi 2-3 hét a dolgozók és különösen a munkásosztály politikai hangulatának észrevehető javulását mutatta. Az emberek kezdik helyesen értelmezni az októberi események célját, valamint azokat a komoly negatív következményeket, amelyeket okoz és okozni fog.

A Külügyminisztérium munkáját érintve Szarka elvtárs elmondta, hogy az októberi események az első időkben megrázták, és csaknem teljesen demoralizálták a külügyminisztériumi apparátus munkatársainak többségét. A Külügyminisztérium munkatársai között nem volt túl sok olyan személy, aki nyíltan együtt érzett volna az ellenforradalommal. Ugyanakkor sok munkatárs félt nyíltan fellépni a lázadók ellen, gyáván és határozatlanul viselkedett. Szarka elvtárs értesemre adta, hogy a Külügyminisztérium apparátusának ilyen viselkedése bizonyos mértékben összefüggésben áll azzal a nem egészen vi-

lágos állásponttal, amelyet a Külügyminisztérium mostani vezetése az októberi napokban foglalt el. Horváth elvtárs nevének említése nélkül Szarka elvtárs azt mondta, nehéz lenne az apparátustól elvi viselkedést követelni akkor, amikor a Külügyminisztérium legfeljebb vezetői határozatlanságot és ingadozást mutattak.

Az utóbbi időben a minisztériumban határozottan irányt vettek a Külügyminisztérium apparátusának „az egészségtelen politikai hangulatú” személyektől történő megtisztítására. Így a minisztériumból már eltávolították a Sajtóosztály korábbi vezetőjét, Rubin [Péter]t, a szovjet részleg egykori vezetőjét, Maráz [László]t és sok más munkatársat, akik az októberi napokban ingadozást és habozást tanúsítottak, számos esetben pedig nyíltan ellenforradalmi és szovjetellenes hangulatnak adtak kifejezést. Szarka elvtárs elmondta, hogy az említett személyeknek az apparátusból történő eltávolítását úgy kell tekinteni, mint a legelső lépést a Külügyminisztérium apparátusának megerősítésében, s hogy a legfontosabb dolognak a minisztérium hű, becsületes emberekkel történő megerősítésének kell lennie, jelentős mértékben a pártfunkcionáriusok javára.

A Magyar Munkás-Paraszt Kormány és a Külügyminisztérium vezetése alaposan meg akarja vizsgálni a külföldön lévő diplomaták összetételét, mivel a magyar diplomaták az események alatt számos esetben „nem a legjobban” viselkedtek. Komoly ingadozások voltak a magyar diplomaták között Franciaországban, Belgiumban, Ausztriában, az Egyesült Államokban, Argentínában és néhány más országban. A minisztérium meg akarja erősíteni ezeket a missziókat. Számos követ és nagykövet cseréjét tervezik, többek között Szkladán [Ágoston] helyett a Tervhivatal korábbi elnökhelyettesét, Révész [Géza]t akarják Pekingbe küldeni. Szarka elvtárs elmondta, hogy véleménye szerint az ilyen csere teljesen helyes, mivel Révész úgy ismerik, mint régi kommunistát, akinek nagy tapasztalata van a gazdasági munkában. Új követet szándékoznak küldeni Berlinbe is.²

Bizonyos ingadozás után Szarka elvtárs azt mondta, hogy a Külügyminisztériumban lényegében már előre el van döntve a moszkvai magyar nagykövet cseréje. Szarka elvtárs bizalmasan elmondta, hogy ő személy szerint a legjobb módon viszonyul Boldoczki³ elvtárhoz, és becsületes kommunistának tartja, olyan embernek, akitől teljesen idegen a nacionalista érzés. Ugyanakkor – jegyezte meg Szarka elvtárs – olyan helyzet alakult ki, amikor Boldoczki elvtárs nem képviselheti Magyarországot a moszkvai nagykövetségi poszton.⁴ Megkértem Szarka elvtársat, pontosítsa az okát, ami miatt Boldoczki nem képviselheti tovább Magyarországot a Szovjetunióban. Szarka elvtárs kitért az egyenes válasz elől, megjegyezve, hogy nem tud többet hozzátenni ahhoz, amit annak idején ebben az ügyben Horváth elvtárs mondott nekem.⁵

Elmondtam, hogy teljesen egyetértek az ő Boldoczki elvtárs személyes értékeiről adott ítéletével, akit úgy ismerek, mint becsületes kommunistát és olyan embert, aki változatlanul jóindulattal viszonyul a Szovjetunióhoz.⁶ Ezzel együtt hozzátettem, hogy a moszkvai magyar követ ügye természetesen kizárólag a magyar kormány ügye, akinek jogában áll ezt a kérdést úgy eldönteni, ahogyan szükségesnek tartja.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ju. Andropov

AVP RF.f. 077. op. 38. papka 192. gy. 5.

¹ Szarka Károly (1923–2005). 1948-ban került a Külügyminisztériumba. 1953 és 1956 között – követi rangban – Magyarország washingtoni külképviselete vezetője volt. 1956-tól 1968-ig külügyminiszter-helyettes; 1963-tól a minisztériumban a fejlődő országokkal foglalkozó osztályok felügyeletét látta el. 1968-ban megbízták a kairói nagykövetség vezetésével, 1970. júliustól Magyarország New York-i ENSZ-képviselőjének vezetője és meghatalmazott nagykövet. 1974-től ismét külügyminiszter-helyettes.

² Safrankó Emánuel és Szkladán Ágoston felmentéséről a *Népszabadság* 1957. január 22-ei számában jelent meg közlemény. Kínába Szkladán Ágoston helyett Nógrádi Sándort, az NDK-ba Safrankó Emánuel helyett Rostás Istvánt nevezték ki 1957. április 30-án.

³ Boldoczki János (1912–1988). 1949–1950-ben az MDP KV osztályvezetője, 1950 és 1953 között prágai követ, majd 1956-ig külügyminiszter. 1956-tól 1960-ig moszkvai nagykövet.

⁴ *Ezzel kapcsolatban lásd még a 22. dokumentumot!* Boldoczki Jánost csak 1960-ban váltották le.

⁵ Horváth Imre és Jurij Andropov említett beszélgetésének sem időpontját, sem konkrét tartalmát nem ismerjük. Nem tudjuk pontosan, hogy a magyar vezetés valójában miért akarta Boldoczki Jánost visszahívni. Ebben egyrészt valószínűleg szerepet játszott, hogy a nagykövet bukása után is lojális maradt Rákosi iránt, másrészt a Külügyminisztériumnak számos kifogása volt Boldoczki és az általa vezetett nagykövetség szakmai munkáját illetően is.

⁶ Hasonló véleménnyel volt Boldoczki Jánosról a szovjet külügyminisztérium egyik munkatársa, Zamcsevskij is. 1957. júniusi magyarországi tartózkodása alkalmával Mányik Pálnak, a Külügyminisztérium szovjet referatúrája vezetőjének azt mondta, Boldoczki jó kommunistát ismertek meg, aki „az ellenforradalom nehéz napjaiban megállta a helyét”. Állítása szerint Boldoczkiról nagyon jó vélemény alakult ki a szovjet pártelnökség tagjai körében is, és érthetetlennek tartotta, hogy november 4. után miért akarták Boldoczkit leváltani. (MOL XIX-J-1-j-SZU-TÜK-IV-138/2. [9. d.])

12. JU. V. ANDROPOV NAGYKÖVET FELJEGYZÉSE KISS ÁRPÁDDAL ÉS VÁLYI PÉTERREL, AZ ORSZÁGOS TERVHIVATAL ELNÖKÉVEL ÉS ELNÖKHELYETTESÉVEL FOLYTATOTT BESZÉLGETÉSÉRŐL

1957. január 30.

Ju. V. Andropov naplójából

Titkos

1957. január 31.

Feljegyzés a magyar Tervhivatal elnökével, Kiss Árpáddal és a Tervhivatal elnökhelyettesével, Vályi [Péter] elvtárral folytatott beszélgetésről

1957. január 30.

A beszélgetésen, amelyet kereskedelmi kirendeltségünk rendezett a szovjet gazdasági delegáció magyarországi látogatása alkalmából, beszélgetést folytattam a Tervhivatal elnökével, Kiss [Árpád] elvtárral, valamint helyettesével, Vályi elvtárral.

A velem folytatott beszélgetéskor mindkét elvtárs sokat beszélt a gazdasági nehézségekről, amelyeket a Magyar Népköztársaság most az ellenforradalom alatt és után az ország által elszenvedett veszteségekkel és károkkal összefüggésben él át. Mindketten, de különösen Kiss elvtárs nemegyszer hangsúlyozta azt a gondolatot, hogy a Szovjetunió és a többi népi demokratikus ország segítsége nélkül Magyarország nyilvánvalóan nem tud megbirkózni a hivatkozott nehézségekkel. Kiss és Vályi utaltak arra a körülményre, hogy az utóbbi 3 hétben a magyar bányászat jó növekedést mutat, és a magyar bányászat lehetőségeiről némileg hibás képzetet alakíthat ki. Mindazonáltal meg kell érteni, hogy a növekedés magas üteme azzal magyarázható, hogy a bányászat az ellenforradalmi lázadás után majdnem a nulláról kezdett el fejlődni (november elején Magyarországon mindössze napi 9 ezer tonna szenet bányásztak). Most, amikor a napi szénkitermelés elérte a majdnem 60 ezer tonnát, a szénkitermelés növekedésének üteme kisebb lesz, mivel a további növekedést csak hatalmas intézkedésekkel lehet megvalósítani, pénzráfordítás és idő szükséges. Ennek értelmében arra számítani, hogy a magyar bányászat biztosítani tudná a magyar ipar szükségleteit a többi ország segítsége nélkül, helytelen lenne. Kiss és Vályi mindenképpen hangsúlyozták, hogy a magyar kormány a Szovjetuniótól mindenekelőtt a magyar népgazdaság szénellátásának biztosításában vár segítséget.

Kiss érdeklődött, igaz-e, hogy a szovjet gazdasági delegáció a közeli napokban elutazik Moszkvába, és nem írja itt alá a megállapodást. Megerősítettem ezt. Kiss óvatos formában azt mondta, úgy gondolja, delegációnk elutazása kedvezőtlen benyomást válthat ki, ha nem tudjuk kellő módon megmagyarázni az elutazás okát.

Azt mondtam, küldöttségünk természetesen nem tud dönteni a Magyarországnak történő áruszállításról, annál inkább, mivel a magyar fél részéről kinyilvánított kérések elég jelentősek voltak. Felvetődött annak a szükségessége, hogy minden javaslatot a szovjet tervező szervek és a Külkereskedelmi Minisztérium rendelkezésére bocsássa. Ebből a célból a delegáció elutazik Moszkvába. Kiss elvtárs elmondta, hogy elégedett a magyarázattal, de még egyszer megismételte, hogy ugyanilyen magyarázatot szükséges adni a többi elvtársnak is.

A továbbiakban Kiss és Vályi elvtárs emlékeztettek a magyar fél kérésére, hogy a szovjet kormány bocsásson a részükre rendelkezésre 4 milliárd rubel összegű hitelt beruházásokra.¹ Kiss elmondta, hogy megérti az ilyen kéréssel összefüggő minden nehézséget és kellemetlenséget, mivel a magyar fél már számos kérdéssel fordult a szovjet kormányhoz. Mindazonáltal újra kénytelenek ezt tenni, mivel mind ő, Kiss, mind a többi magyar vezető funkcionárius nem látnak más utat arra, hogy beruházásokat eszközöljenek. Tekintetbe kell venni, mondta Kiss, hogy az elmúlt tíz évben Magyarország gazdasága helytelenül fejlődött, torzan, ami komoly aránytalanságokat szült a népgazdaságban. Nem egyszerű ügy kijavítani ezt a helyzetet, az eszközök újraelosztására van szükség, amelyeket lehet, hogy az ipar új ágazataiba, valamint a már épülő objektumok befejezésére kell befektetni.

Kiss megjegyezte, hogy az ilyen hitelnyújtás politikailag kedvező lenne a szovjet kormánynak, mivel Magyarországon sok ember a gazdaságpolitikai hibákat összekapcsolja a Szovjetunió felelősségével ebben az ügyben. Kiss elmondta, hogy a magyar fél a beruházási hitelt egy összegben szeretné megkapni, konkrét objektumok szerinti szétosztás nélkül. A hitel ilyen formája lehetővé tenné a magyar kormány számára, hogy rugalmasabban manőverezzen a megkapott eszközökkel, ezért ő és Vályi kérték elképzeléseik figyelembevételét.

Azt mondtam Kissnek és Vályinak, hogy most idő előtti a hitelnyújtás formáiról beszélni, mivel ezt e kérdést még elvben sem döntötték el, és semmit nem tudok felelni arra vonatkozóan, teljesíteni tudja-e a szovjet kormány ezt a kérést. Kiss azt mondta, megérti ezt a körülményt, de abban az esetben, ha kérésük támogatást kap, szeretnék, ha ezt a hitelt egy összegben biztosítanák.

Kiss elmondta, az eszközök szétforgácsolása oda vezetett, hogy sok ipari üzem, amelynek építése 5-6 évvel ezelőtt kezdődött, még mindig nem helyeztek üzembe, és nem a tervezett teljes kapacitással dolgoznak. Az általa elmondottak megerősítésére a sztálinvárosi példát hozta fel, amely szavai szerint gazdaságtalanul működik annak következtében, hogy még mindig nem készült el véglegesen. Arra a kérdésemre, hogy a magyar elvtársak tervezik-e Dunapentele (Sztálinváros) építésének befejezését, Kiss azt válaszolta, hogy előzetesen már megtárgyalták azt a kérdést, hogy a kombinátnak nem csak az első egységet fejezik be, hanem a második egység építését is. Ily módon az építés befejezése után a kombinátnak két nagyolvasztója, négy martinkemencéje és két hengerműve lesz.

Érdeklődtem, hogyan tervezik a kombinát koksszal és vasércel történő ellátását. Kiss és Vályi elvtárs azt felelték, hogy a dunapentelei kombinát második egységének üzembe helyezésével további 400-500 ezer tonna vasércre és körülbelül ugyanennyi kokszra van szükség. Ezt jelentős mennyiségnek tekintik, de feltételezik, hogy az a gazdasági előny, amely a kormánynak a kombinát második egységének üzembe helyezésé-

ből származik, kétségtelenül sokkal nagyobb lesz, és ezért a kombinát második egységét be kell fejezni.²

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ju. Andropov

AVP RF f. 077. op. 38. papka 192. gy. 5.

¹ 1957. január 21-én a magyar fél átadott egy tájékoztató anyagot a szovjet kormánydelegáció részére a magyar népgazdaság fejlesztésének egyes kérdéseiről, amelynek az volt a funkciója, hogy megalapozza a magyar kormány beruházási hitel-kérelmének indokoltságát. A magyar tárgyaló delegáció összességében négy milliárd rubel beruházási hitel-felvételének szándékáról tájékoztatta szovjet partnerét, amit az elkezdett beruházások befejezésére, az energiaellátás fejlesztésére (ennek keretében a román gáz és szovjet villamosenergia-import mellett 100 MW-os atomerőmű megépítése is szerepelt volna), valamint a magyar népgazdaság egyes ágainak (híradástechnika, dízelmotorgyártás, műtrágyagyártás) fejlesztésére fordítottak volna. (MOL XIX-A-2-gg [39. d.]) (Tájékoztató a szovjet kormánydelegáció részére a magyar népgazdaság fejlesztésének egyes kérdéseiről.)

² A Dunai Vasmű befejezésével a Gazdasági Bizottság 1957. február 18-ai ülésén foglalkozott. (MOL XIX-A-39/b-1. [4. d.])

13. FELJEGYZÉS JU. V. ANDROPOV NAGYKÖVET ÉS VETŐ LAJOS LEMONDOTT EVANGÉLIKUS PÜSPÖK BESZÉLGETÉSÉRŐL

1957. február 7.

Ju. V. Andropov naplójából

Titkos

1957. február 25.

Feljegyzés az evangélikus egyház volt tiszamelléki püspökével,
Vető Lajossal folytatott beszélgetésről

1957. február 7.

Az evangélikus egyház volt tiszamelléki püspöke, Vető Lajos¹ saját kezdeményezésére felkeresett a nagykövetségen. Elmondta, hogy szeretné megosztani velem elképzeléseit néhány kérdésben, amelyek nyugtalanítják őt, mint becsületes, „korunk haladó irányzataival” rokonszenvező embert.

Vető elmondta, hogy mint a Békevilág tanács tagja és olyan ember, aki aktívan támogatja a magyarországi szocialista építés ügyét, az októberi események alatt nagy veszélynek volt kitéve, különösen azt követően, amikor Mindszenty bíboros lett a katolikus egyház vezetője. Jelenleg, annak ellenére, hogy Mindszenty az amerikai követségen rejtőzködik, befolyása az egyházi személyekre még mindig nagyon erős. Mindszenty hatása alatt számos püspököt, akik aktívan együttműködtek a korábbi kormánnyal és felleptek a békéért, „sztálinistáknak” és „rákosistáknak” nyilvánítottak.² Ezek közé az emberek közé tartozik maga Vető is, aki a napokban kénytelen volt lemondani a püspöki tisztségről, és azt tervezi, hogy oktatói tevékenységgel foglalkozik, előadásokat tart a berlini és a budapesti teológiai akadémián.

Vető megemlítette, hogy mélyen megrázták az októberi események, amelyeket a reakció támadásának és ugyanakkor a magyar nép nemzeti tragédiájának tekint. Vető elmondta, hogy mivel szoros kapcsolatban áll a magyar lakosság széles rétegeivel, és aktív kapcsolatban van plébánosaival, jól ismeri az országban lévő helyzetet, amely az októberi eseményeket megelőzte. Ezért nem tartja teljesen helyesnek, hogy az ellenforra-

dalmi lázadás kialakulását – főként Rákosi és Gerő részéről – az ország politikai irányításában elkövetett hibákkal magyarázzák. Természetesen ő, mint egyházi személy, nem tudott, és nem tud együttérzéssel viszonyulni az erőszak és a terror módszereihez, amelyeket Rákosi irányítása alatt széles körben alkalmaztak. Ezek a módszerek sok becsületes magyar számára nagyon ellenszenvesek voltak. Ugyanakkor nem csak erről van szó.

Az ellenforradalmi lázadás keletkezésének fő okát Vető abban a körülményben látja, hogy az utóbbi néhány évben a magyar nép egy részének körében a szocializmus vonzereje elkezdett gyengülni. Véleménye szerint ezzel magyarázható mindenekelőtt a magyar dolgozók széles tömegének közömbössége az iránt a tény iránt, hogy a Nyugat-Németországból és Ausztriából érkező reakciós elemek és a fasiszták megpróbálták megszerezni a hatalmat, és restaurálni a kapitalizmust Magyarországon.

A katolikus egyház – mondta Vető – mindig éberrel figyelte, hogy a vallásos hit milyen mélyen hatol a tömegekbe, az emberek milyen okokból közelítenek a valláshoz és hagyják el. Ugyanígy – jegyezte meg – kellett volna elemezni, hogy milyen okok következtében törekednek a tömegek a szocializmus felé és bizonyos időszakokban távolodnak tőle. A szocializmus vonzerejének csökkenése a magyar dolgozók bizonyos részénél ideiglenes volt, de az adott ténynek még ebben az esetben is helyes magyarázatot kell kapnia.

Vető véleménye szerint a szocializmusba vetett hit gyengülése a magyar dolgozók egy részénél azért ment végbe, mert a Rákosi–Gerő-féle régi vezetés, az MDP, valamint a Szovjetunió a szocializmust úgy propagálta, a szocialista építés a magyar nép számára mindenekelőtt úgy jelent meg, mint valamiféle termelési-műszaki folyamat, amelynek eredménye a termelés volumenének növekedése, a műszaki mutatók javulása az iparban és a mezőgazdaságban, új üzemek, gigantikus erőművek és csatornák megjelenése. Lehetséges, hogy a szovjet nép számára a szocializmus ilyen propagálása valóban helyes, de az egyszerű magyar emberek számára, akiknek nincs érzékük a politikai élethez, ez teljesen elégtelen volt. Az egyszerű magyar nép, csakúgy, mint az egyszerű emberek millió a nyugati országokban – Vető véleménye szerint – más okokból törekszik a szocializmus felé: azért kívánják a szocializmust, mert más, jómódú kulturált életet akarnak. Ebből Vető arra a következtetésre jut, hogy a szocializmust olyan módon kell propagálni, hogy az egyszerű emberek tömegei Magyarországon, csakúgy, mint a többi országban, lássák a végeredményt: a nép jólétének javulását, kulturális színvonalának emelkedését. Mindezt annak figyelembevételével kell végezni, hogy a felsorakoztatott tények és érvek ne átlagosak legyenek, amelyet többbezzres tömegekre számítanak ki, hanem minden egyes ember, külön minden család igényének feleljenek meg. Ezt a gondolatot kifejtve Vető elmondta, hogy nem csak az egész magyar társadalomnak vagy az egész [munkás]osztálynak, hanem minden egyes embernek szemléletesen látnia, éreznie kell, hogy a szocializmusban számára az élet sokkal szabadabb, bőségebb, kulturáltabb, mint a kapitalizmusban. Ha a szocializmus propagandájának ezt a fő célját eléri, akkor az ipar és a mezőgazdaság vívmányainak bemutatása is nagy érdeklődést vált majd ki az emberekből, mivel tudni fogják, hogy ezek az eredmények szorosan összefüggnek azzal, hogy ők, az egyszerű emberek, milyen gyorsan jutnak el az általuk kívánt végcélhoz, a szocializmusához.

Vető véleménye szerint az amerikai propaganda és általában az egész nyugati világ, annak ellenére, hogy rossz a politikájuk, sokkal vonzóbban tudják bemutatni az ún. nyugati életmódot, mint azt a szocialista országok propagandája teszi. Annak ellenére, hogy a kapitalista rendszer elnyomja és meglopja a dolgozókat, a nyugati propaganda utat talál az egyszerű emberek szívéhez, és éppen annak bemutatásán keresztül, hogy mit kaphatnak az emberek saját, egyéni életük számára, ha jobban dolgoznak a kapitalistának.

Őszintén meg kell mondani, jegyezte meg Vető, hogy jelenleg az ún. amerikai életmód meglehetősen népszerű Magyarországon, és mindez nem azért jutott el idáig, mert az amerikaiak nagy eszmék segítségével propagálták Amerikát. Ezt nem tehették, mert ideológiájuk nagy távlatokban nagyon gyenge, sebezhető és ennek következtében nem népszerű. De az amerikaiak rádióállomásukon, mozijukon, magazinjaikon és más csatornákon keresztül naponta propagálnak olyan apró, de az egyszerű emberek szívéhez közeli dolgokat, mint az amerikai munkás nagy vásárlóereje, az iparcikkek és élelmiszerek alacsony ára, a háztartási cikkek (hűtőszekrények, mosógépek) nagy mennyisége és jó minősége. Mindez Magyarországon sokkal erősebben hatott és hat, mint az elvont politikai koncepciók. Vető hozzátette, hogy nem akarta bírálni a szocializmus propagandájának szervezését, barátként jött, hogy elmondja elképzeléseit ezzel kapcsolatban, amelyek talán hasznosak lehetnek számunkra.

Vető elmondta, több lelkeséssel és egyházzszolgálattal folytatott beszélgetése alapján az a benyomása alakult ki, hogy jelenleg az ellenforradalom mély illegalitásba megy, miközben igyekszik megőrizni erejét és szervezetét. Aggodalmának adott hangot azon tény kapcsán, hogy a fiatalság kezében még jelentős mennyiségű fegyver van, amit még nem koboztak el, s bizonyos veszélyt jelent a közbiztonságra. Óvatos formában kifejezte azt a gondolatát is, hogy jelenleg lebecsülik azt a szerepet, amelyet a katolikus egyház játszhat az amerikai provokációs propaganda terjesztésében, valamint az ellenforradalom szervezésében. Nem lehet nem látni – mondta Vető –, hogy az egyház mostani reakciós vezetői, akik szoros kapcsolatban állnak az amerikaiakkal, valószínűleg kapcsolatot tartanak az amerikai misszió tartózkodó Mindszentyvel. Ez a tény, valamint más rendelkezésekre álló egyéb közlések, mondta Vető, alapot adnak arra, hogy úgy véljem, a katolikus egyház jelenleg az ellenforradalom fő támogatója és hatékony szerve. Vető véleménye szerint a magyar katolikus egyháznak a Vatikánnal és az amerikai katolikus szervezetekkel való kapcsolatai sokkal erősebbek, mint ezt a magyar vezető hatóságok gondolták és gondolják. Ennek megerősítésére Vető a következő tényt hozta fel. Azt mondta, hogy még 1953 végén Genfben találkozott az amerikai katolikus egyház egyik vezetőjével, Frey-jel, aki közölte vele: a politikai helyzet Magyarországon úgy alakul, hogy másfél-két év múlva elképzelhető ott az ellenforradalmi felkelés. Ezzel kapcsolatban Frey azt javasolta Vetőnek, hogy hagyja abba aktív politikai tevékenységét, mint a béke híve, és foglalkozzon csak egyházi ügyekkel.

A beszélgetés végén Vető hangsúlyozta beszélgetésünk bizalmas jellegét, és kérte, tartsam titokban, mivel fél a reakciós papság megtorlásától.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ju. Andropov

AVP RF f. 077. op. 38. papka 192. gy. 5.

¹ Vető Lajos (1904–1989). Sopronban, Berlinben és Tartuban tanult teológiát. 1948–1952-ben nyíregyházi lelkész és a Tiszai Evangélikus Egyházkerület püspöke. 1952-től 1967. évi nyugdíjba vonulásáig budapest-budavári lelképásztor és az újonnan szervezett Északi Evangélikus Egyházkerület első püspöke. Egy ideig a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának ügyvezető elnöke, a Magyar Bibliatanács elnöke, az Országos Békatanács elnökségi tagja, a Hazafias Népfront Elnökségi Tanácsának tagja. 1953 és 1971 között országgyűlési képviselő.

² A Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatalának 1957. március 1-jei jelentése szerint a katolikus egyházban Mindszenty bíboros kezdeményezésére és intézkedése következtében mintegy 30 ún. „békepapot” függesztettek fel. *Mindszenty és a hatalom. Tizenöt év az USA-követségen*. Szerk. ÓLMO SI Zoltán. LEX Kft., Bp., 1991. 29.

14. FELJEGYZÉS JU. V. ANDROPOV NAGYKÖVET ÉS APRÓ ANTAL BESZÉLGETÉSÉRŐL

1957. február 9.

Ju. V. Andropov naplójából

Feljegyzés a magyar iparügyi miniszterrel, Apró Antallal folytatott beszélgetésről

1957. február 9.

Meghívására felkerestem Apró Antalt.

Átadta nekem az Ny. A. Bulganyin elvtársnak címzett, Kádár elvtárs által aláírt levelet,¹ és kérte, hogy sürgősen juttassam el rendeltetési helyére. Apró elvtárs megjegyezte, hogy a szovjet és a magyar szakemberek közötti, a levélben említett tárgyalásokat az uránról célszerű lenne Budapesten lefolytatni, mivel ebben az esetben a szovjet elvtársak lehetőséget kapnak, hogy a helyszínen ismerkedjenek meg az uránérc kitermelésével, valamint Magyarország azon területeivel, ahol több jel szerint uránkészletek vannak.

Megjegyzés: A levél tartalmát táviratilag átadtuk.

Ezt követően Apró elvtárs beszélni kívánt néhány kérdésről. Apró elvtárs szavai szerint az utóbbi időben Magyarország belpolitikai helyzete érezhetően javult. Az ország életének valamennyi területén fordulat következett be, habár még lehetségesek ellenforradalmi kirohanások. Két hónappal azelőtt Kádár elvtárral együtt felkeresték Pécsét, ahol beszélgettek üzemi munkásokkal és többek között bányászokkal. Akkor a munkások hozzájuk való viszonya leplezetlenül barátságos volt. A munkások még csak nem is próbálták leplezni a Kádár-kormánnyal szembeni érzéseiket, nyíltan szovjetellenes kijelentéseket tettek. Most más a helyzet. Két nappal korábban Apró elvtárs ismét beszélgetett a pécsi bányászokkal. Most már támogatják a Kádár-kormányt, elismerik felelősségüket az országgal szemben, ígéretet tettek, hogy április közepére a szénkitermelést olyan szintre emelik, mint amennyit az októberi események előtt termeltek. Amíg korábban a bányákban leszedték a vörös csillagot, most a bányászok úgy döntöttek, hogy az élenjáró bányákban felszerelik.

Apró elvtárs azt is elmondta, hogy a napokban felkereste Veszprémet, ahol először részt vett a pártaktíván, majd a városi nagygyűlésen. Apró elvtárs szavai szerint a városi nagygyűlés lelkes volt, a Kádár-kormány támogatásának szellemében zajlott le, s ebben a tekintetben magasabb színvonalú volt, mint a pártaktíva.

Apró elvtárs azt mondta, az országban lévő jelenlegi helyzet már lehetővé teszi a pártnak és a kormánynak, hogy komoly politikai és gazdasági intézkedéseket valósítsanak meg. Február 10-én közléseztik a [Forradalmi] Munkás-Paraszt Kormány határozatát a teljesítménybérézés visszaállításáról, s rámutatnak ezen rendelkezés szigorú betartásának szükségességére.² A normarendszert a munkások iránta táplált gyűlölete miatt egyelőre nem vezetik be, ugyanakkor lényegében a normarendszer és a bevezetendő teljesítménybérézési rend között nincs különbség, mivel az utóbbi a kifizetésnél a mennyiségi és minőségi mutatókat veszi figyelembe.³

Míndezzel együtt, jegyezte meg Apró elvtárs, nem lehet szemet hunyni a számos komoly nehézség felett, különösen a gazdaság területén. Az ország gazdasága a „régi vágáson” fog fejlődni, a teher- és utasszállító hajók, dízelmozdonyok és más hasonló ipari termékek gyártása a továbbiakban is növekedni fog, habár lassabb ütemben. Ez lehetővé teszi a munkanélküliség elkerülését, de másfelől a készterméket gyártó ipar és annak nyersanyagbázisa közötti szakadék növekedéséhez vezet. Ezzel összefüggésben határozatot hoztak, hogy a jövőben számos készterméket előállító üzemet építenek mind Ma-

gyarország, mind a szocialista tábor más országai érdekeinek figyelembevételével. Azonkívül egész sor más intézkedés bevezetését tervezik, ugyanakkor ez idáig nem állították össze az ország gazdasági fejlődésének távlati tervét.

Apró elvtárs hangsúlyozta, hogy a halaszthatatlan problémák közé tartozik a budapesti városi közlekedés megjavítása. Ezzel összefüggésben a magyar elvtársak bővíteni akarják a metró, aminél reménykednek a Szovjetunió segítségével. Apró elvtárs elmondta, érdekes lenne megismerni a szovjet szakemberek ezzel kapcsolatos véleményét. Meglehetősen átlátszóan célozgatott arra, hogy politikai szempontból kívánatos lenne Budapesten a Szovjetunió erejével vagy szovjet segítséggel felépíteni valamilyen objektumot abból a célból, hogy a lakosság számára a szovjet segítség még nyilvánvalóbb legyen.

Apró elvtárs, miközben kitért az ország fűtőanyag-ellátásának nehézségeire, panaszkodott a román elvtársakra, akik, szavai szerint, nem mennek elébe a magyar kormány kérésének az olajtermékek szállítását illetően. A magyar elvtársak számítottak arra, hogy Románia földgázt szállít, mivel a Szovjetunió elutasította a romániai gáz átvételét. Ebben az ügyben Gheorghiu-Dej elvtársnak külön levelet küldtek, amire ez idáig nem kaptak választ.⁴ Apró elvtárs azt mondta, jó lenne, ha a szovjet elvtársak hatnának a román elvtársakra az említett kérdés kedvező megoldásában.

Megígértem, hogy tájékoztatom erről kormányomat.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ju. Andropov

AVP RFf. 077. op. 38. papka 192. gy. 5.

¹ A levelet nem sikerült fellelnünk.

² A Minisztertanács 1957. február 7-én tárgyalta a vállalati gazdálkodás megszilárdítása érdekében teendő intézkedésekről szóló előterjesztést, melynek készítői úgy vélték, az infláció veszélyének elkerülését akadályozta az a körülmény, hogy a termelés önköltsége – elsősorban a munkabér-kiadások emelkedése következtében – aránytalanul megnövekedett, amit a teljesítmények csökkenése tovább növelt. A tárgyalás hozott 1020/1957. (II. 10.) sz. kormányhatározat a *Magyar Közlöny* 1957. február 10-ei, 19. számában jelent meg. (Kádár János első kormányának jegyzőkönyvei. I. m. 222.)

³ A teljesítménybérék bevezetésének tapasztalatairól lásd MBITNER Tamás: Munkásbérrendszerünk fő vonásai az átlagbér-ellenőrzés bevezetése előtt és után. (*Közgazdasági Szemle*, 1958. 2. sz. 162–175.)

⁴ Lásd a 10. dokumentum 14. számú jegyzetét!

15. V. M. BASZKAKOV KÖVETSÉGI ATTASÉ FELJEGYZÉSE AZ SZKP KB MUNKATÁRSAI, FEDOSZEJEV, KORIONOV ÉS POMELOV, VALAMINT KISS KÁROLY KB-TITKÁR KÖZÖTT LEZAJLOTT BESZÉLGETÉSÉRŐL

1957. február 20.

V. M. Baszkakov naplójából

Titkos

1957. március 5.

Feljegyzés az SZKP KB munkatársainak, Fedoszejev, Korionov és Pomelov elvtársaknak az MSZMP végrehajtó bizottsága [sic!] tagjával, Kiss Károly elvtárral folytatott beszélgetéséről

1957. február 20.

Ma jelen voltam Fedoszejev¹, Korionov² és Pomelov³ elvtársaknak Kiss Károly elvtárral folytatott beszélgetésén, amelynek során utóbbi beszélt az országban lévő helyzetről.

Kiss Károly elvtárs hangsúlyozta, hogy jelenleg a leginkább elhanyagolt terület az ideológiai munka. Ez részben érthető, mivel a legutóbbi események során és közvetlenül azokat követően nem volt lehetőség arra, hogy kellő figyelmet fordítsanak az ideológiai kérdésekre. Az utóbbi időben már bevezettek néhány, az ideológiai területen lévő helyzet kijavítására irányuló intézkedést. Így például nemrégiben a Központi Bizottságba meghívták az egyetemi oktatók egy csoportját. A velük történt beszélgetés során megvitatták az ideológiai munka kérdéseit. A vita során a párt védelmében felszólalt Fogarasi akadémikus.⁴ A Magyar Népköztársaság Tudományos Akadémiájának főtitkára, Erdey-Grúz,⁵ aki szintén jelen volt ezen a találkozón, megjegyezte Fogarasi akadémikusnak, hogy az MSZMP támogatásáért a hallgatói megölhetik. Fogarasi megjegyezte, hogy a párthovatartozás kérdése minden ember lelkiismereti ügye. Az említett találkozó mellett a Központi Bizottságba gyakran bejár a tudomány és kultúra számos képviselője. November közepén Kiss elvtársat felkereste a közgazdasági intézet igazgatóhelyettese, Nagy Tamás.⁶ Nagy Tamás kijelentette, hogy a magyar események új vonásokat hoztak a marxizmus-leninizmus elméletébe, ugyanakkor nem tudta megnevezni a marxizmus-leninizmus egyetlen ilyen, szerinte új vonását sem. Nagy Tamás azt mondta, hogy a magyar események eredményeképpen a marxizmus-leninizmus elméletét ki kell egészíteni, s e kérdés elméleti kidolgozásán neki legalább egy évig kell munkálkodnia. Kiss elvtárs ennek kapcsán megjegyezte, hogy Nagy Tamás a munkát úgy képzelte el, hogy közben megmarad korábbi beosztásában havi 2,5 ezer forint fizetéssel.

A másik magyar teoretikus, Mód Aladár történész,⁷ a párt régi tagja, aki már írt néhány könyvet, kijelentette Kiss Károly elvtársnak, hogy a magyarországi októberi események kétségkívül forradalmi jellegűek voltak, mivel véleménye szerint Budapest utcái teljes egészében az 1917-es Leningrád utcáira hasonlítottak. Most mindketten, Nagy Tamás és Mód Aladár beadták a tagfelvételi kérelmüket az MSZMP-be, miközben Nagy Tamást elutasították.⁸

Jelenleg már szükségessé vált, hogy aktív intézkedéseket vezessenek be az értelmiség bizonyos köreinek helytelen nézeteivel és ellenséges tevékenységével szemben. Néhány nappal korábban Révai József elküldte cikkét az ideológiai kérdésekről az MSZMP KB-nak. Kiss elvtárs úgy véli, hogy ennek a cikknek a megjelentetésével el lehetne kezdeni az értelmiséggel kapcsolatos aktív politika megindítását. A cikk éles hangnemben íródott, és felrázhatja a magyar értelmiséget. Révai elvtárs cikkének közlését követően⁹ a pártnak más intézkedéseket is életbe kell léptetnie. Ugyanakkor ennek a munkának az irányításához nagy tekintélyű ember szükséges, aki alaposan eligazodna a kultúra és a művészet kérdéseiben. Ilyen ember egyelőre nincs, de a kiutat kétségkívül megtalálják majd. Ami Révai József elvtársait érinti, ő súlyos beteg, és sokáig nem tud aktívan részt venni a munkában. Az ideológiai terület pártirányításának megjavítása érdekében az MSZMP KB-ban külön osztályt hoztak létre az értelmiség közötti munkára.¹⁰

Számos intézkedés, különösen a Magyar Írók Szövetsége és a Magyar Újságírók Szövetsége feloszlata,¹¹ valamint az irodalmi alap felszámolása eredményeképpen a magyar írók között bomlás megy végbe. Már 60-65 író fejezte ki azt az óhajtát, hogy együttműködik a párttal és támogatja. Alakul a helyzet az újságírók körében is.¹²

Kedvezőtlen a helyzet a színházakban is. Nem ritkák a szovjetellenes kijelentések. Például a múlt héten a budapesti Operaházban kijelentették, hogy orosz operákat és balettokat nem visznek színre a színházban.

Fokozta tevékenységét a katolikus egyház, amely erős hatást gyakorol az iskolai ifjúságra. Az utóbbi néhány hétben az iskolákban hét kísérlet volt tapasztalható a hittanóra fel nem iratkozott gyerekek akasztására. Meg kell megjegyezni, hogy jellemzően maguk a gyerekek próbáltak akasztani.¹³ Azonkívül az iskolákban felerősödtek az antisze-

mita hangulatok. Gyakoribbá vált a zsidó gyerekek megverése, ami nem fordult elő a horthysta idők óta.

Az íróknak az ellenforradalmi lázadás előkészítésében játszott szerepét jellemezve Kiss Károly elvtárs hangsúlyozta, hogy már jóval 1956. október előtt számos író, élén Háyval és Déryvel elkezdett kampányt folytatni a párt, a vezető pártkáderek ellen, ami végeredményben a magyarországi népi demokratikus rendszer bomlasztására irányult. A magyar írók pártellenes fellépése kezdetül Háy Gyula „Miért nem szeretem?” című cikke szolgált, amelyben az író a vezető pártfunkcionáriusokat úgy jellemezte, mint a néptől elszakadt embereket, akik hatalmas illetményt kapnak, zárt autókban utaznak, külön szanatóriumokban üdülnek, külön üzletekkel, sőt még színházzal stb. is rendelkeznek.¹⁴ A vezető párt- és állami funkcionáriusok tekintélyének aláásására irányuló irányvonalat folytatva az írók arra törekedtek, hogy önleplező jellegű cikkeket kapjanak tőlük az elkövetett hibák beismerésével. A volt kulturális miniszter, Darvas közreadott egy ilyen cikket. Nem sokkal ezután, mondta Kiss Károly elvtárs, eljött hozzám Háy Gyula, és azt javasolta, hogy írjak magamról hasonló, ahogyan kifejezte magát, „önkritikus” cikket. A pártfunkcionáriusok megrágalmazásakor az írók semmit nem mondtak a saját kolosszális jövedelmükről. Például Déry csupán a különböző szerkesztőségekben való munkájáért kb. 9,5 ezer forintot kapott havonta. Az egyetlen dolog, ami miatt aggódott, amikor kizárták az MDP-ből, hogy megőrizze bevételeinek szintjét, amire – szavai szerint – két család és édesanyja eltartásához szüksége volt. Az írók szoros kapcsolatot tartottak fenn a nyugati diplomáciai képviselőkkel, elsősorban az USA missziójával. Az ellenforradalmi események idején az amerikai misszió az íróknak jelentős anyagi segítséget nyújtott, élelmiszereket, köztük több mázsa kávé küldve az Írószövetségbe.

Hitelesen megállapították, jegyezte meg a továbbiakban Kiss Károly elvtárs, hogy Nagy Imre, amikor a miniszterelnöki posztot töltötte be, személyesen vezetett be néhány intézkedést, amellyel szabadjára engedte az ellenséges erők kezdeményezését. Habár kommunista volt, személyesen, senkivel nem konzultálva, elkezdte szétosztani az MDP vagyonát, amiről az akkori kabinet üléseinek jegyzőkönyvei tanúskodnak.¹⁵ Például egyetlen tollvonással nekijárandékozta a pártnyomdát a Petőfi Körnek. (Ez a nyomda a pártnak évente kb. 22 millió forint bevételt hozott.) Ugyancsak elajándékozta a pártgárázst stb. Az események során Nagy Imre kormányzata alatt szabadon engedtek 13 ezer bűnözőt. Az ellenforradalmi lázadásban aktív szerepet játszott az egyetemi ifjúság is, habár például a budapesti egyetem diákjainak 65%-a munkás- és parasztyerek. Másfelől nem maradtak távol az eseményektől a fiatal munkások sem, akik most fejezték be a Munkaerő Tartalékok Hivatala oktatási intézményeit. Az utóbbit azzal lehet magyarázni, hogy a különleges iskolákban és tanintézetekben tanuló kamaszok jobban éltek, mint ahogyan dolgozni kezdve éltek. A Munkaerő Tartalékok rendszerében tanuló minden egyes személyre az állam havonta 1060 Ft-ot költött. Az üzembe menve a fiatal munkás 600 Ft vagy jobb esetben 700 Ft fizetést kapott. Természetesen ez elégedetlenséget szülhetett és szült is a részükről. Az események általános láncolatában nem kevésbé jelentős volt az a tény, hogy 1954 áprilisától¹⁶ 1956 októberéig letartóztattak és börtönbe zártak kb. 600 kommunistát, akik közül 300 a párt régi tagja volt.

Kiss Károly elvtárs ezt követően beszélt a munkástanácsok jelenlegi tevékenységéről. Elmondta, hogy a munkástanácsok összetétele továbbra sem kielégítő. Alig van olyan munkástanács, amelyet kommunista irányítana. A munkástanácsok többsége nem támogatja a kormányt, kormányellenes tevékenységet folytat. Számos helyen a munkástanácsokon keresztül megjelent az az ötlet, hogy a magyarországi rendszernek sem kommunizmusnak, sem burzsoának nem kell lennie. Amikor ennek a gondolatnak a közvetítőit

megkérdezed, milyen berendezkedésnek kellene lenni az országban, azt válaszolják, hogy Magyarországon munkáshatalomnak kell lenni, igaz, a proletárdiktatúra keretei között. Adatok vannak arra vonatkozóan, hogy hasonló tevékenységet folytatnak a szociáldemokraták. Kiss elvtárs hangsúlyozta, hogy a szociáldemokraták, köztük a börtönből korábban kiengedettek tevékenysége az utóbbi időben jelentősen aktivizálódott. Adatok vannak arra, hogy illegális KB-t hoztak létre, szoros kapcsolatot tartanak fenn az osztrák szociáldemokratákkal, többek között az osztrák ifjúsági szövetségen keresztül.¹⁷ Számos magyar szakszervezetnek Béccsel szoros kapcsolataik voltak és számos esetben még most is vannak. Igaz, a pártnak az utóbbi időben sikerült a szakszervezetek többségének irányítását a saját kezébe venni. A legrosszabb helyzet a nyomdaipari munkások szakszervezetében maradt. A magyar szakszervezetek továbbra is kímélettel vannak a munkásosztály elmaradott része iránt, támogatva utóbbiak minden követelését a fizetések emelésére, annak ellenére, hogy ezen a területen már bizonyos aránytalanság alakult ki. Például a sofőrök fizetésének felemelése eredményeképpen fizetésük bizonyos esetekben eléri az 5-5,5 ezer forintot, vagyis több, mint az üzem- és gyárigazgatóké. Lényegesen elmarad az általános iskolai tanárok bérszínvonala. Ennek eredményeképpen az állami gazdaságokban a borjúgondozó nő többet keres, mint egy középiskola igazgatója.

A beszélgetés végén Kiss Károly kitért a nagyszámú magyar Nyugatra menekülésére és eredményeképpen jelentős pénzösszegek külföldre juttatásával összefüggő kérdésre. Az utóbbi hónapokban összességében legalább 250–300 millió forint áramlott külföldre. Nyugaton, többek között Ausztriában megszervezték a magyar menekülteknél lévő forint poton áron való felvásárlását. Az osztrák–magyar határon 100 forintért mindössze 3 osztrák schillinget adnak. A magyar elvtársak Bécsben megszervezték a menekülteknél lévő forint felvásárlását, ugyanakkor megfosztották őket attól a lehetőségtől, hogy a határhoz közel tevékenykedjenek, ahol a forint ára a legalacsonyabb. Ennek eredményeképpen néhány tucat milliót visszaadtak.¹⁸

A beszélgetést lejegyezte:

A Szovjetunió magyarországi nagykövetségének attaséja

V. Baszkakov

RGANI f. 5. op. 28. gy. 480.

¹ Fedoszejev, P. Ny. (1908–1990), filozófus, 1962 és 1967 között, valamint 1971-től 1988-ig a Szovjetunió Tudományos Akadémiája alelnöke.

² Korionov, B. G. (1917–?). 1953 és 1958 között az SZKP KB nemzetközi osztályának részlegvezetője, majd 1958–1959-ben a *Problemi mira i szocializma* (magyarul *Béke és szocializmus* néven jelent meg) című lap szerkesztőségének felelős titkára.

³ Pomelov személyére vonatkozóan nem találtunk adatokat.

⁴ Fogarasi Béla (1891–1959). 1945-ben tért haza emigrációból. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban miniszteri osztályfőnök 1948-ig, majd a Budapesti Tudományegyetem tanára. 1946 és 1953 között a *Társadalmi Szemle* főszerkesztője. 1953-tól 1957-ig a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem rektora volt, majd a Filozófiai Intézet igazgatói posztját töltötte be. 1956-tól az MTA alelnöke.

⁵ Erdély-Grúz Tibor (1920–1976). 1950–1953-ban az MTA főtítkára, 1952 és 1956 között felsőoktatási, illetve oktatásügyi miniszter. 1956-tól 1957 novemberéig, valamint 1964 és 1970 között ismét az MTA főtítkára, majd elnöke. 1954–1956-ban az MDP KV tagja.

⁶ Nagy Tamás (1914–1993). 1948 és 1952 között a Közgazdaságtudományi Egyetem kurátora, majd tanszékvezető tanára. 1954-től 1981-ig az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének osztályvezetője, majd igazgatóhelyettese. 1956. október–novemberben tagja volt a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságának, illetve a Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsának.

⁷ Mód Aladár (1908–1973). 1945–1946-ban a *Szabad Nép* munkatársa, majd 1953-ig a *Társadalmi Szemle* főszerkesztője, közben 1947-től az MKP, illetve MDP Oktatási Osztályán, 1950 és 1964 között az Agitációs és Propaganda Osztályon osztályvezető-helyettes. 1954-től 1961-ig a TIT, illetve TIT főtítkára, 1973-ig az ELTE tanszékvezető egyetemi tanára.

⁸ Nagy Tamás párttagságának elutasításáról az MSZMP IKB Ideiglenes Intéző Bizottságának 1957. február 19-ei ülésén született döntés. (*A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. II. kötet. 1957. január 25. – 1957. április 2.* Szerk. NÉMETHNÉ VÁGYI Karola–URBÁN Károly. Intera Rt., Bp., 1993. 142.)

⁹ A cikk „Eszmei tisztaság!” címmel a *Népszabadság* 1957. március 7-ei számában jelent meg. Az írás visszhangjával kapcsolatban lásd a 17. és 18. dokumentumot! A témáról lásd URBÁN Károly: Az 1957-es ideológiai restauráció történetéhez. Váltók és utak. *A Magyar Politikatudományi Társaság Évkönyve*. 1990. 214–218.

¹⁰ Az MSZMP IKB IIB 1956. december 11-én hozott létre értelmiséggel foglalkozó bizottságot Major Tamás vezetésével. (*Az MSZMP ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. I. kötet. I. m. 253.*)

¹¹ A Belügyminisztérium 1957. január 17-én függesztette fel az Írószövetség, január 20-án a Magyar Újságírók Szövetségének működését.

¹² Az MSZMP IKB Ideiglenes Intéző Bizottsága 1957. január 25-ei ülésén a *Népszabadság* munkájának megváltása kapcsán olyan határozat született, hogy a szerkesztőség a lap köré – írókból és publicistákból álló – aktívát szervezzen, akik irodalmi cikkek írásával segítik a lap munkáját. (*Az MSZMP ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. II. kötet. I. m. 28.*) Rényi Péter szervezte meg az íróaktívát, amelyen felkérte az írókat, hogy írjanak cikkeket a lapba. Ennek eredményeképpen Doboz Imre, Mesterházi Lajos, Urbán Ernő, Barta Lajos, Gergely Sándor és Illés Béla írásai 1957. január végétől rendszeresen megjelentek a *Népszabadságban*. (Úo. 47–48. 5. jegyzet.) Nagy Sándor a *Népkarat* 1957. február 24-ei számában „Sztrájkolnak-e az írók? Válasz Siklós János barátomnak” című írásában fejtette ki nézeteit az 1956. októberi eseményekről és az azt követő időszakról.

¹³ Egy 1957. január 30-ai feljegyzés szerint az 1956–1957-es tanév kezdetén az általános iskolai tanulók 30,6%-a jelentkezett hittanra, ez az arány a forradalom után 80–85%-ra emelkedett. Az Oktatásügyi Minisztérium jelentése szerint a hittanra nem jelentkezett tanulókat társaik gúnyolták, sőt tetteleg bántalmazták is. (MOL M–KS 288. f. 33. cs. 1957/1. ó. e.) Valóban volt olyan eset, hogy gyerekek felakasztották osztálytársukat, szerencsére azonban nem történt végzetes tragédia.

¹⁴ Hágy Gyula „Miért nem szeretem?” című cikke az *Irodalmi Újság* 1956. október 6-ai számában jelent meg.

¹⁵ A Kormány Kabinet 1956. november 2-án tartott ötödik ülésének jegyzőkönyve szerint a következő határozat született: „A Nemzeti Bank számláján fennálló MDP pénzügyi alapot a Kabinet a kormányának nyilvánítja és felhasználásáról a koalíciós pártok között történő megosztás útján gondoskodik, még a mai nap. Erre Bognár József elnökhelyettes tesz javaslatot.” (Újrakezdés. A Kormány és a párt vezető szerveinek dokumentumaiból. 1956. október 23.–november 4. Közzéteszi GLATZ Ferenc. *História*, 1989. 4–5. sz. 49.)

¹⁶ Valószínűleg elírás. 1945 áprilisáról lehet szó.

¹⁷ A szociáldemokraták állítólagos illegális tevékenységéről Kádár János is beszélt az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának 1957. február 26-ai ülésén. (*Az MSZMP ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. II. kötet. I. m. 165–166.*) Állítását valószínűleg a Belügyminisztérium „A jobboldali szociáldemokrácia illegális tevékenységéről” szóló 1957. február 12-én kelt jelentésére alapozhatta. (MOL M–KS 288. f. 10. cs. 1. ó. e.)

¹⁸ Erre vonatkozó adatokat nem találtunk.

16. FELJEGYZÉS V. V. ASZTAFJEV IDEIGLENES ÜGYVIVŐ ÉS MAROSÁN GYÖRGY ÁLLAMMINISZTER BESZÉLGETÉSÉRŐL 1957. március 8.

V. V. Asztafjev naplójából

Titkos

1957. március 13.

Feljegyzés a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány államminiszterével,
Marosán György elvtárral folytatott beszélgetésről

1957. március 8.

Felkerestem Marosán elvtársat és beszélgettem vele.

A következőket mondta el. Határozatot hoztak arról, hogy ő, Marosán és Münnich Ferenc nem utazik Moszkvába a tárgyalásokra.¹ Egyrészt ilyen bonyolult helyzetben nem lehet az országot a szükséges vezetés nélkül hagyni. Másrészt, Marosán elvtárs Ausztriába készül a kommunista párt március 28-án Bécsben megnyíló kongresszusára.² Az osztrák elvtársak kérték, hogy az MSZMP Marosán elvtárs vezetésével küldjön delegációt. Marosán elvtárs szavai szerint az osztrák elvtársak ennek kapcsán tekintetbe vették az ő

egykori szociáldemokrata párti tagságát. Marosán elvtárs úgy gondolja, hogy az osztrák kommunista párt kongresszusán alapvetően két kérdésről beszél: a nemzetközi munkásmozgalom egységéről és a magyar eseményekről.

A továbbiakban Marosán elvtárs közölte, hogy a magyar delegációt a moszkvai tárgyalásokon Kádár elvtárs vezeti majd. Hivatalosan a küldöttséget kormánydelegációnak hívják majd. A pártküldöttség négy elvtársból áll: Kádár elvtárs – a [delegáció] vezetője –, Apró Antal, Kiss Károly és Kállai Gyula. Marosán elvtárs hangsúlyozta, hogy a magyar elvtársak azt tervezik, hogy megfelelő előkészületeket tesznek a magyar kormányküldöttség fogadására Moszkvából történő visszatérése után.³ Ennek nagy politikai jelentősége lesz. Erről Marosán elvtárs beszélni fog majd az ez év április 3-ai, a Magyarországi felszabadulásának alkalmából rendezendő ünnepi ülésen.⁴

Marosán elvtárs azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy tájékoztassam az SZKP KB-t arról, hogy Révai, Hazai és Egri elvtársak most visszatérhetnek Magyarországra.⁵ Révai elvtárs orvosának engedélyezték, hogy Moszkvába utazzon Révai elvtárs kísérésére. A többi elvtárs Moszkvában marad, amiről az MSZMP KB a megfelelő levelet elküldte az SZKP KB-nak.⁶

Marosán elvtárs azt mondta, hogy március 7-én Romániába utazott Kállai elvtárs, aki közli a Nagy Imre-csoport ott tartózkodó tagjaival az MSZMP KB határozatát további sorukat illetően.⁷ Ennek a határozatnak megfelelően Lukács György haladéktalanul visszatérhet Magyarországra, és valószínűleg március 9-én, Kállaival együtt érkezik Budapestre.⁸ Szántó Zoltánnak és Vas Zoltánnak az MSZMP KB határozata alapján még egy évig Romániában kell maradnia.⁹ Ily módon a felsorolt személyeket leválasztják a Nagy Imre-csoport többi részéről.

Marosán elvtárs közölte, hogy befejeződött az MSZMP KB apparátus struktúrájának megszervezése. Mindössze kilenc osztályt szerveznek. Három osztályt – az adminisztratív, a szervezési, a Párt- és Tömegszervezetek Osztályát – Marosán elvtársnak rendelik alá. Idejének körülbelül 4/5-öd részét Marosán elvtárs a pártmunkának fogja szentelni. Még nem hoztak határozatot a megyei és kerületi pártbizottságok apparátusának struktúrájáról. A magyar elvtársak aggódnak, hogy például a megyei pártbizottságokon az olyan osztályok létrehozása, mint az ipari és mezőgazdasági, nem vezet-e a pártszervezetek státusznövekedéséhez, következésképpen bürokratikus vonások megjelenéséhez munkájukban. Ez a kérdés még napirenden van, és a közeli napokban eldöntik. Marosán elvtárs elmondta, hogy a 200 ezer párttagból legalább 190 ezer becsületes elvtárs, akikre a párt számíthat. Valószínűleg csak 10 ezer tag a karrierista, aki önző szándékoktól vezérelve lépett be a pártba, valamint az ellenséges elem. Ugyanakkor megvan minden alapja annak a feltételezésnek, hogy március 15. után megerősödik az új tagok pártba özőnlése, és számuk nemkívánatos mértékig gyorsan növekedhet. Ezzel összefüggésben a magyar elvtársak komolyan tárgyalják ezt a problémát, és megteszik a szükséges intézkedéseket ennek elkerülésére.¹⁰

Marosán elvtárs elmondta, hogy megkezdődtek az előkészületek az Országos Pártértekezlet körülbelül ez év júniusi megtartásához.¹¹ Körülbelül egy év múlva, 1958 júniusában összehívják az MSZMP kongresszusát.¹² Ez év május végén lejár a Magyar Országgyűlés képviselőinek mandátuma. Ugyanakkor az országgyűlési választások megtartását a magyar elvtársak nem tervezik ebben az évben. Hozzávetőleges adatok szerint az országgyűlési választásokat az MSZMP kongresszusa után tartják majd meg.¹³

Marosán elvtárs elmondta, hogy nagy hasznót kell hoznia Révai József „Eszmei tisztaságot!” című, a Népszabadság ez év március 7-ei számában közölt cikkének. A cikk megjelenése előtt a vezető magyar elvtársak körében tartalmát illetően sok vita volt. Marosán elvtárs személy szerint a publikálásáért küzdött. Marosán elvtárs véleménye sze-

rint két, a cikkel összefüggő negatív momentum van. Először is, a cikk kicsit későn jelent meg, másodszor, Révai elvtárs az események alatt nem volt Magyarországon.

Marosán elvtárs beszélt arról, hogy az elkövetkező két napban – március 15. közeledtével összefüggésben – az MSZMP KB értekezletre hívja össze az MSZMP megyei titkárait, a megyei végrehajtó bizottságok elnökeit, a párt kerületi bizottságainak titkárait és a belső fegyveres erők megyei részlegeinek vezetőit a közbiztonsági kérdések [megvitatására]. Azokkal a feladatokkal párhuzamosan, amelyeket felvetnek előttük, utasítást adnak majd nekik, hogy tartsanak szoros kapcsolatot a helyi szovjet parancsnoksággal, és határozottan lépjenek fel az ellenforradalom provokációs kitérései esetén. Marosán elvtárs véleménye szerint az országban rend lesz, és ha lesznek is provokációk, azok jelentéktelenek lesznek.¹⁴

Azután Marosán elvtárs saját kezdeményezésére érintette a magyar-jugoszláv kapcsolatok ügyét. Azt mondta, hogy a kapcsolatok az utóbbi időben észrevehetően romlottak. A jugoszláv sajtó és rádió egyáltalán nem elvtársi propagandát folytat Magyarországgal szemben. A sajtóban olyan kijelentésekkel lehet találkozni, hogy Magyarország marionett-állam. Mindez 1948-ra emlékeztet. A jugoszlávok helytelenül viselkednek, beavatkoznak Magyarország belügyeibe. Le kellett zárni a déli határt.¹⁵ A budapesti jugoszláv követség egyes képviselői egyáltalán nem úgy viselkednek, mint egy baráti ország képviselői. Marosán elvtárs elmondta, hogy a budapesti jugoszláv követség kereskedelmi tanácsosa, Mijatović néhányszor próbált vele találkozni.¹⁶ Ő ezt elutasította, de legutóbb, Kádár és Horváth Imre elvtársak tanácsára fogadta őt. Marosán elvtárs szavai szerint a Mijatović-tyal folytatott beszélgetése éles volt, és nem hagyott semmi kétséget afelől, hogy Mijatović nem a Szovjetunió barátja. Nemrégiben Marosán elvtárs két napra Romániába utazott, ahová a román elvtársak hívták meg, hogy „kialudja magát”. Marosán elvtárs utazását titokban tartották, ugyanakkor Mijatović tudott róla.

Marosán elvtárs elmondta, hogy a magyar elvtársaknak nemrégiben volt olyan gondolatuk, hogy tanácskozást tartanak a jugoszláv elvtársakkal a kínai elvtársak részvételével. Ám a magyar elvtársak arra a következtetésre jutottak, hogy a jugoszlávok ilyen találkozóra nem lesznek hajlandók, és aligha fogadnak el a közeljövőben bármiféle tanácskozást pártvonalon. Mindenekelőtt, jegyezte meg Marosán elvtárs, egy ilyen tanácskozáson a jugoszlávokat győzködni kell, ez pedig, mint ismeretes, a jelen körülmények között hiábavaló, a lényeg pedig az, hogy kell-e őket győzködni. Ezt a körülményt – Marosán elvtárs véleménye szerint – komolyan végig kell gondolni, és tanácskozni kell a többi országgal. Marosán elvtárs kedvezőtlenül nyilatkozott a korábbi budapesti jugoszláv nagykövet, Soldatic tevékenységéről, és azt mondta, hogy az új jugoszláv nagykövetnek, amikor utóbbi elment hozzá megismerkedni, mindezt egyenesen a szemébe mondta. Marosán elvtárs tréfálkozva hozzátette, hogy Magyarország külügyminisztere, Horváth Imre megszidta az új jugoszláv nagykövettel való beszélgetésének túl egyenes modora miatt, és azt mondta, hogy „ő, Marosán, rossz diplomata”.

A beszélgetést a nagykövetség harmadik titkára, Krjucskov elvtárs fordította.

A Szovjetunió magyarországi ideiglenes ügyvivője

V. Asztafjev

RGANI f. 5. op. 28. gy. 480.

¹ A Moszkvába utazó delegáció összetételéről az MSZMP IKB Titkárságának 1957. március 2-ai ülésén döntöttek. A küldöttség tagja lett Kádár János, Apró Antal, Kállai Gyula és Kiss Károly. Az eredeti javaslatban Kállai Gyula helyett még Münnich Ferenc szerepelt. (Az MSZMP ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. V. kötet. I. m. 120.)

² Az MSZMP IKB Ideiglenes Intéző Bizottsága 1957. február 5-én döntött arról, hogy az Osztrák Kommunista Párt 1957. március 28–31. között tartott kongresszusán Kiss Károly és Marosán György vesz részt. (*Az MSZMP ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. II. kötet. I. m. 90.*) – A magyar küldöttség végül mégsem vett részt a kongresszuson, mert Marosán György nem kapott beutazási engedélyt Ausztriába. („Az osztrák kormány megakadályozta a magyar küldöttség elutazását Ausztria Kommunista Pártja kongresszusára.” *Népszabadság*, 1957. március 28.)

³ A Szovjetunióból hazatérő magyar kormánydelegáció fogadásával kapcsolatos intézkedéseket az MSZMP IKB Ideiglenes Intéző Bizottsága 1957. március 26-ai ülésén fogadták el. (*Az MSZMP ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. II. kötet. I. m. 323.*) A delegáció 1957. március 31-én érkezett vissza Budapestre, fogadásáról a *Népszabadság* április 2-ai száma tudósított.

⁴ Marosán ünnepi beszédében a moszkvai tárgyalásokról a következőket mondta: „Ezeknek a tárgyalásoknak baráti légköre és az a rendkívül meleg fogadtatás, amelyben a magyar kormány- és pártküldöttséget részesítették, a nyilatkozatok aláírásának fényes külsőségei, megmutatták az egész világnak, hogy a két testvéri nép, a Magyar Népköztársaság és a Szovjetunió viszonya a teljes egyenjogúságon, a kölcsönös megbecsülésen és a közvetlen testvéri barátságon alapszik. [...] A tárgyalások eredményeképpen a Szovjetunió újabb közvetlen, széles körű gazdasági és egyéb segítséget nyújt Magyarországnak számára abból a célból, hogy a magyar nép a lehető leggyorsabban legyőzhessen az ellenforradalom következményeit, és hazánk haladjon az anyagi és kulturális fellendülés, a szocializmus sikeres építésének útján.” („Magyarország csak a szocialista táboron belül fejlődhet, lehet független és szabad. Díszünnepség az Operaházban felszabadulásunk 12. évfordulóján.” *Népszabadság*, 1957. április 4.)

⁵ Révai József, Hazai Jenő és Egri Gyula hazatérésének engedélyezéséről az MSZMP IKB Ideiglenes Intéző Bizottsága 1957. február 19-ei ülésén született döntés. (*Az MSZMP ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. II. kötet. 138.*)

⁶ Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága 1957. február 26-ai ülésének a volt vezetőkre vonatkozó határozatáról Kiss Károly 1957. március 5-ei keltezésű levélben tájékoztatta az SZKP KB Elnökségét. Ennek szövegét közli: *Az MSZMP ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. II. kötet. I. m. 372.*

⁷ Az MSZMP IKB Ideiglenes Intéző Bizottság 1957. március 5-ei ülésén a „Szántó és társai ügyében teendő intézkedésekre” vonatkozóan Kállai Gyulát bízta meg azzal, hogy Bukarestbe utazzon a román vezetőkkel és az érintett személyekkel (Szántó Zoltán, Vas Zoltán, Lukács György) való megbeszélésre. (*A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. II. kötet. I. m. 243. és 259.*)

⁸ Lukács György és felesége 1957. április 11-én tértek haza Romániából. Lukács és az MSZMP vezetésének kapcsolatára lásd URBÁN Károly: *Lukács György és a magyar munkásmozgalom*. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1985. 178–189.

⁹ Az MSZMP IKB Ideiglenes Intéző Bizottságának 1957. március 5-ei ülésén úgy határoztak, kérni kell az RMP vezetését, tegye lehetővé Szántó Zoltán és Vas Zoltán egy évig tartó romániai tartózkodását.

¹⁰ Az MSZMP IKB Ideiglenes Intéző Bizottsága 1957. május 28-ei ülésén tárgyalta meg a párttagság alakulásáról és összetételéről szóló jelentést. Ekkor a párttagok száma 283 390 fő volt (az MDP-tagság 32,9%-a), ebből 56,8% volt munkás, 18,8% paraszt, 6,4% értelmiségi. (*A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei 1957. május 21. – 1957. június 24. IV. kötet. Szerk. BARÁTH Magdolna – RIPP Zoltán. Intera Rt., Bp., 1994. 57.*)

¹¹ Az MSZMP Országos Értekezletét 1957. június 27–29-én tartották meg.

¹² Erre csak 1959 végén került sor.

¹³ A közös országgyűlési és tanácsi választásokra vonatkozó javaslatot az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1958. február 11-én tárgyalta meg; akkor született döntés arról, hogy a választásokat 1958 őszén tartják meg. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 66. ó. e.)

¹⁴ Vö. a 19. dokumentummal!

¹⁵ Kádár János a kormány 1957. január 24-ei ülésén jelentette be, hogy az engedély nélküli határátlépések megakadályozására, illetve az „ellenséges ügynököknek a határon át Magyarországra való csempészése kiküszöbölése” érdekében a határőrizeti szervek a nyugati és a déli országhatár mentén műszaki zárat létesítenek. A kormány úgy határozott, hogy a déli határ mellett a műszaki zár létesítését megelőzően a fegyveres erők minisztere arról tájékoztassa Jugoszlávia magyarországi képviselőjét. (*Kádár János első kormányának jegyzőkönyvei. I. m. 178.*) A déli határhozatról lásd: „Elrendelték a déli határhozatról visszaillesztését.” *Népszabadság*, 1957. február 5.

¹⁶ Vö. a 8. dokumentummal!

17. FELJEGYZÉS V. A. KRJUCKOV KÖVETSEGI III. TITKÁR ÉS RÁKOS FERENC, A LEGFŐBB ÜGYÉSZSÉG POLITIKAI FŐOSZTÁLYÁNAK VEZETŐJE KÖZÖTTI BESZÉLGETÉSRŐL

1957. március 11.

V. A. Krjuckov naplójából

Titkos
1957. március 13.

Feljegyzés az MNK Ügyészsége Politikai Osztályának vezetőjével,
Rákos Ferenc elvtárral folytatott beszélgetésről

1957. március 11.

Asztafjev elvtárs engedélyével saját kérésére fogadtam Rákos F[erenc]¹ elvtársat. Rákos elvtárs a következő kérdéssel fordult hozzám. A múlt év októberében az MDP KV bevette őt a régi kommunistáknak a nagy októberi szocialista forradalom évfordulójának megünneplésére utazó delegációjába. Ugyanakkor a magyarországi ellenforradalmi események miatt az utazásra nem került sor.² Most Rákos elvtárs hivatalosan kéri, hogy szervezzek számára és felesége számára utazást a Szovjetunióba gyógykezelésre Kiszlovodszk üdülőhelyre. Rákos elvtárs elmondta, hogy hosszú ideig élt a Szovjetunióban, felelős posztokat töltött ott be, 1936-ban letartóztatták és ellenforradalmi bűncselekmények elkövetésének vádjával elítélték, ugyanakkor 1948-ban megszüntették a büntetését, és a múlt évben teljes egészében rehabilitálták.³ Hangsúlyozta, hogy szeretné már rehabilitáltként felkeresni a Szovjetuniót, találkozni az ismerős szovjet elvtársakkal, valamint gyógykezeltetni magát. Rákos elvtárs hozzátette, hogy a feleségével szeretne a Szovjetunióba utazni, akit az Unióban úgy ismernek, mint Románia Kommunista Pártja elhunyt volt főtitkárának, Rozvány⁴ elvtársnak a feleségét. Kérte, hogy abban az esetben, ha kedvezően viszonyulnak a kéréséhez, ez év tavaszán vagy őszén szervezzék meg neki az utazást, mivel ez év nyarán azt tervezi, hogy Magyarországon találkozik a szovjet elvtársakkal és barátaival a népi demokratikus országokból.

Azután saját kezdeményezésére Rákos elvtárs elmondta, hogy nemrégiben Münnich Ferenc elvtárs felkérésére, akit nagyon jól ismer, és személyes barátjának tart, elfoglalta az MNK Ügyészsége Politikai Osztálya vezetőjének posztját. Ennek az osztálynak adtak át minden ügyet, amelyek korábban az állambiztonsági szervek hatáskörében voltak. Rákos elvtárs ezt a megbízatást nagyon komolyan tartja, teljes határozottsággal teljesíteni akarja, és rendet akar teremteni az ország közbiztonságának biztosításában. Szavai szerint október 23. után a börtönökből törvénytelenül kiszabadítottak kb. 3 ezer politikai elítélteket és 10 ezer köztörvényest. Rákos elvtárs már utasítást adott a kiszabadult politikai elítéltek 55-60%-ának felkutatására és a börtönbe való visszavitelére. Azonkívül a politikai bűnökért elítéltek közül egyeseket – Rákos elvtárs szavai szerint – megalapozatlanul szabadon engedtek még múlt év október 23. előtt. Mindezek az emberek kivételesen nagy szerepet játszottak az ellenforradalmi fellépésekben Magyarországon.

Rákos F[erenc] szavai szerint Magyarország belső fegyveres erői szerveinek munkájában most egy veszély van, amelyet haladéktalanul fel kell számolni. Fizikai hatás gyakorlásáról van szó a belső karhatalom egyes munkatársai részéről, akik meghalt elvtársaik miatti bosszúból néha verik a letartóztatott ellenforradalmárokat, nemritkán a többiek szeme láttára.

Rákos F[erenc] hangsúlyozta, hogy Münnich Ferencre, mint régi és edzett kommunista, valamint azokra az elvtársakra, akik vele együtt dolgoznak a belső karhatalom vonalán, támaszkodni lehet azzal kapcsolatban, hogy megteremtik a szükséges rendet az országban. Rákos tréfálkozva hozzátette, hogy Magyarországon szóbeszéd járja a „moszkoviták”, vagyis azon személyek aktivitásáról, akik korábban a Szovjetunióban voltak emigrációban, és most felelős posztokat töltenek be a belső fegyveres erők szerveinél.

A továbbiakban Rákos F[erenc] kitért Révai József „Eszmei tisztaságot!” című cikkére. Véleménye szerint ez a cikk korán jelent meg. Az emberek körében megerősítette azt a félelmet, hogy a párt jelenlegi vezetése visszatér a korábbi módszerekhez. „Révai túlságosan jól beszélt Rákosiról”, ezt egyelőre nem kellett volna. Megengedhetetlen a cikk hangneme – kioktató, fölényes. Itt mutatkoznak meg Révai személyes tulajdonságai, akinek van diktátori hajlama, és nehezen viseli el a neki címzett észrevételeket. Rákos F[erenc] nagyra értékelte Révait, mint a marxizmus-leninizmus ismerőjét, aki jól eligazodik Magyarország ideológiai életében, mint embert, aki képes komoly befolyást gyakorolni az ország értelmiségének hangulatára. Rákos F[erenc] véleménye szerint, aligha van értelme a közeljövőben Révait felhasználni valamilyen hivatalos vezető poszton a pártban, ugyanakkor mint konzultánst elméleti kérdésekben, Révait fel lehet és kell használni. Ez annál inkább szükséges, mivel jelenleg Magyarország ideológiai, kulturális frontján elég rosszul állnak az ügyek. Kállai elvtárs Révaival összehasonlítva „senki”. Írhatna talán nem rossz elméleti jellegű cikkeket a dolgozószobájában ülve. De szervezési képességekkel Kállai elvtárs nem rendelkezik. Minden ügynek szabad folyást enged. Nem tud ellenállni annak, hogy a szerkesztőségekbe, kiadókba, intézetekbe a párttal szemben álló idegen elemek hatoljanak be. Ezt még október 23. előtt látni lehetett, és ezt Kállai nem képes megakadályozni jelenleg sem. Kállai olyan emberekre támaszkodik, mint Szirmai,⁵ aki a magyar kormány mellett működő Tájékoztatási Hivatalt vezeti.⁶ Szirmai „nem a mi emberünk”. Sötét kapcsolatai voltak mocskos emberekkel, a mindennapi életben mocskos, és becsületes, a párt számára szükséges politikát Szirmai nem fog végrehajtani.

Rákos F[erenc] beszélt a letartóztatott írókról, hangsúlyozva ennek kapcsán, hogy jelenleg nagy figyelmet szentelnek a többiek igazi arculata megállapításának. Az ügyben folytatott vizsgálat során például megállapították, hogy Hágy Gyula magyar író, aki a múlt év november 4-én felhívást intézett a rádióban, hogy a „magyar népnek” nyújtsanak segítséget a szovjet hadsereggel való harcban, egy földbirtokos-kapitalista fia. A '20-as években maga vezette a szőnyegeladási részleget az úgynevezett Párizsi Nagyáruházban Budapesten. Azután tönkrement és emigrált, előbb Németországba, azután a Szovjetunióba. Apósa, feleségének apja most is Londonban él, nagyon gazdag. Hágy Gyula állandó kapcsolatot tartott vele. 1956-ban még saját fiát is elküldte a nagypapához Londonba. 1955-ben Hágy Gyula éves bevétele az írói pályán való tevékenységéért összesen 370 ezer forintot tett ki. Van olyan gyanú, hogy Hágy Gyulának külföldi bankokban letétben ugyancsak vannak pénzeszközei. Ismeretes, hogy Hágy Gyula sokat írt a „kucserákról”, bírálva a magyar vezetőket a túlságosan „fényűző életmód” miatt. De jellemző, hogy magának Hágy Gyulának két autója volt, szép villája és jó kis helye Leányfalun, amit az állam ajándékozott neki. Miközben bírálta a magyar vezetőket azért, mert villájuk volt, maga Hágy Gyula sem utasította vissza ezt a villát.

Rákos F[erenc] elmondta, hogy a halaszthatatlan és komoly feladatok közé tartozik a rendteremtés a rádióbizottság munkájában. Még október 23. előtt a rádióbizottság munkatársi státusza csökkentésének cégére alatt több becsületes kommunistát eltávolítottak. Ennek következtében a rádióbizottságban erősen lecsökkent a becsületes elvtársak viszonylagos száma, akik készek kiállni a párt politikájáért. A sajtó munkáját érintve Rákos F[erenc] elmondta, hogy teljes egészében számítani lehet az MSZMP központi

lapjának, a Népszabadságnak főszerkesztőjére, Nemes Dezső⁷ elvtársra, aki becsületes kommunista, szilárdan támogatja a Kádár-kormány politikáját. Nem rossz a helyzet a Népkarattal sem. Ugyanakkor – Rákos F[erenc] véleménye szerint – nagyon veszélyes a tendenciája ennek a szakszervezeti lapnak, amely abban a törekvésben mutatkozik meg, hogy támogassa a fizetésemelés követelését. Ez látható abból, hogy lapjain nem kevés olyan cikk jelenik meg, amely alaptalanul és demagóg módon veti fel a népgazdaság egyik-másik ágazatában dolgozók és a hivatalnokok fizetésemelésének kérdését.

Rákos F[erenc] szavai szerint még nem lehet úgy tekinteni, hogy Nagy Imre kérdése lekerült napirendről. Nagy Imre neve összekapcsolódik bizonyos politikai nézetekkel, amelyekkel szimpatizál az értelmiség és a parasztság egy része. Azonkívül, a munkásosztály jelentős részében Nagy Imre az október–novemberi események alatt olcsó népszerűsége tette szert. A munkásosztálynak ez a része magában foglalja a déklaszált elemeket, akik elvesztették osztályöntudatukat, s akik – Rákos elvtárs véleménye szerint – legalább 30-40%-ot tesznek ki.

Rákos F[erenc] elvtárs azon meggyőződésének adott hangot, hogy március 15-én nem lesz komoly provokáció. Ugyanakkor, minden kétséget kizáróan, egyes helyeken helyi jellegű provokációk lesznek.⁸

Rákos F[erenc] elmondta, hogy a következő két kérdést szeretné felvetni. Szavai szerint a magyarországi régi kommunisták maguk között csodálkozásuknak adnak hangot annak kapcsán, hogy az osztrák kormány tevékenységének leleplezésében, amely a magyarországi ellenforradalmi események időszakában megsértette semlegességét, nem vesz aktívan részt a szovjet kormány. Arról, hogy az osztrák kormány megsértette semlegességét, és továbbra is megsérti, az tanúskodik, hogy egyes Ausztria területén lévő magyar csoportok aktivizálták tevékenységüket, az osztrák kormány elutasította a magyar kormány képviselőinek beengedését a magyar menekülttáborokba és más tények. A Szovjetunió a többi nagyhatalommal együtt garantálta Ausztria semlegességét, és ezzel összefüggésben a szovjet kormány nyilatkozata arról, hogy azt az osztrák kormány megsértette, nagyon nagy jelentőségű lett volna. Ily módon a magyar kormány erőfeszítései hatékony támogatásra találtak volna a szovjet kormány részéről.

Befejezésképpen Rákos F[erenc] arról beszélt, hogy az utóbbi időben a Szabad Európa rádióállomás, valamint a nyugati országok rádióállomásai részéről erősödött a Magyarországra irányuló gátlástalan propaganda. Új felkelésre buzdítanak Magyarországon. Miközben rádióadásait nagyon jól lehet hallani Magyarországon, a Szovjetunióból jövő adásokat nehezen lehet fogni még jó rádióvevővel is. Ezzel kapcsolatban – Rákos F[erenc] szavai szerint – sürgősen meg kellene szervezni a nyugati rádióállomások Magyarországra irányuló rádióadásainak zavarását.⁹ Még ha ez sokba is kerül, „olcsóbb lesz, mint az a kár, amelyet okozunk, ha az imperialistáknak újra sikerül ellenforradalmi fellépést szervezni Magyarországon”.

Búcsúzáskor Rákos F[erenc] kijelentette, hogy a rendelkezésre álló adatok szerint Lukács György visszatér Magyarországra. Vitathatatlan, hogy ennek a ténynek csak örülni lehet. Sokan csodálkoztak, milyen módon került Lukács a Nagy Imre-csoportba. Ha Romániából történt visszatérése után Lukács György felelős posztot foglal el a Magyar Tudományos Akadémiánál, az semmivel sem lesz rosszabb, mint Rusznyák az MTA vezetőjének posztján.

A Szovjetunió magyarországi nagykövetségének harmadik titkára

V. Krjucskov

¹ Rákos Ferenc (1893–1963). A budapesti egyetemen szerzett jogi doktori diplomát 1916-ban. 1918 őszén a kispesti Munkástanács egyik elnöke; belépett a KMP-be, tagja lett a Központi Bizottságnak. A proletárdiktatúra idején a Budapesti Forradalmi Törvényszék, majd a Katonai Forradalmi Törvényszék elnöke volt. A diktatúra bukása után Ausztriába menekült, internálták 1921-ig, majd Prágában és Bécsben újságíró. 1925–1946 között a SZU-ban élt, 1938–1946 között internálótáborban volt. 1948-ban térhetett haza, irodalmi munkából élt, majd 1951 és 1956 között az Új Magyar Könyvkiadó igazgatója. 1956 és 1960 között, nyugdíjazásáig a Legfőbb Ügyészség Politikai Főosztályának vezetője.

² Az SZKP 1956-ban 20 régi párttagot hívott meg, hogy november 7. alkalmából töltsenek néhány hetet a Szovjetunióban, az utazásra azonban az októberi magyar események miatt nem került sor. Mivel a meghívás érvényben maradt, a KB Iroda a csoport május 1-jei kiutazását javasolta. Az IIB 1957. március 26-ai ülésén foglalkozott a kérdéssel, de akkor a javaslatot levették napirendről. Az IIB által meghatározott szempontok szerint új javaslatot készítettek, de az már nem került újra a testület elé, hanem a Titkárság 1957. április 26-ai ülésén döntöttek a kiutazók személyéről. A delegáció tagjai között Rákos Ferenc nem szerepelt. (*Az MSZMP ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. II. kötet. I. m. 326. és Az MSZMP ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. V. kötet. I. m. 214.*)

³ V. A. Krjucskov, a budapesti szovjet nagykövetség III. titkára 1956. július 30-ai találkozásiukkor adta át Rákos Ferencnek az igazolást arról, hogy a moszkvai katonai körzet katonai törvényszéke felmentette a vádak alól. (AVP RF f. 77. op. 37. papka 137. gy. 9.)

⁴ Rozvány Jenő (1873–1938). Az I. világháborút követően az *Erdélyi Népszava* főszerkesztője, a Brassóban megjelent *Dreptatea* című román munkáslap szerkesztője; az *Erdélyi Szikra* munkatársa. 1931-ben a Szovjetunióba költözött, 1932-től Moszkvában Varga Jenő mellett a Világgazdasági és Világpolitikai Intézet tudományos kutatója. Koholt vádak alapján letartóztatták, és 1938-ban kivégezték. A Szovjetunió Legfelsőbb Katonai Bírósága 1956-ban rehabilitálta.

⁵ Szirmai István (1906–1969). 1929 és 1940 között a román kommunista párt erdélyi tartományi szervezetében töltött be vezető funkciókat. 1942 őszétől a KMP, majd a Békepárt vezetőségének tagja. 1943 decemberében 15 évi fegyházra ítélték, ahonnan 1944 októberében megszökött. 1945-ben az MKP Dél-magyarországi Területi Bizottsága titkárának helyettese, majd titkára, a *Délmagyarország* felelős szerkesztője, illetve főszerkesztője. 1946-ban az MKP KV Tömegszervezetek Osztályának vezetője, 1947 és 1949 között az MKP, illetve MDP Szervező Bizottságának titkára. 1949–1953-ban a Magyar Rádió elnöke. 1953 elején hamis vádak alapján letartóztatták, 1955 végén rehabilitálták. A Begyűjtési Minisztériumban dolgozott, majd 1956 nyarán az *Esti Budapest* főszerkesztője lett. 1956 decemberétől a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának vezetője. 1957 júliusától 1959-ig az MSZMP KB Agit. Prop. Osztályának vezetője, majd 1966-ig a KB titkára, a KB Agit. Prop. Bizottságának vezetője.

⁶ A kormány 25/1956. (XII. 19.) számú határozata a Tájékoztatási Hivatal megszervezéséről a *Magyar Közlöny* 1956. évi 104. számában jelent meg. Szirmai Istvánt 1956. december 21-én nevezték ki a hivatal vezetőjévé. (*Magyar Közlöny*, 1956. 105. sz.)

⁷ Nemes Dezsőt az MSZMP IKB Ideiglenes Intéző Bizottsága 1957. január 15-én röpszavazással nevezte ki a *Népszabadság* főszerkesztőjének.

⁸ *Lásd a 19. dokumentum 2. jegyzetét!*

⁹ Az MSZMP IKB Ideiglenes Intéző Bizottsága 1957. február 12-ai ülésén tárgyalta a rádiózás időszzerű kérdéseiről. A testület elé került dokumentum külön foglalkozott az ellenséges rádiópropaganda-adások elleni védekezéssel. Ebből kiderül, hogy az ellenséges rádióadásokat 1952-től szervezetteren zavarták. Az ezzel foglalkozó szerv szovjet segítséggel jött létre, és szorosan együttműködött a szocialista országok hasonló szerveivel. Ennek köszönhetően az országban a hosszúhullámú sávban 100%-os, a középhullámú sávban kb. 80%-os, míg a rövidhullámú sávban 50-60%-os takarást sikerült elérni.

A forradalom alatt a berendezések megsérültek, azokat, amelyek nem szenvedtek súlyosabb károkat, a Posta helyreállította, és nagy részét 1957. február 1-jén már üzembe helyezte. A Magyarország felé irányuló ellenséges rádióadások zavarását a már üzembe helyezett magyar egységek mellett a Szovjetunió és Csehszlovákia segítette. Ugyanakkor már ebben az időben felmerült a magyar zavaróadó-hálózat fejlesztésének szükségessége. A Posta számítása szerint ahhoz, hogy a magyar hálózat az ellenséges propagandaadásokkal szemben eredményes legyen, mintegy 150 millió forintos beruházásra és hozzávetőlegesen évi 48 millió Ft üzemeltetési költségre lett volna szükség. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 15. ó. e.)

18. FELJEGYZÉS JE. I. GROMOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL

1957. március 13.

Je. I. Gromov naplójából

Szigorúan titkos
1957. március 19.

Feljegyzés a Kádár János elvtárral folytatott beszélgetésről

1957. március 13.

Ma Kádár elvtárs meghívására otthoni ebéden voltam nála. A beszélgetésből, amely baráti hangulatban zajlott le, figyelmet érdemelnek a következők.

Az ország belpolitikai helyzete – mondta Kádár elvtárs – még bonyolult, de a hatalom napról napra erősödik. Különösen aktívan folyik az MSZMP megerősítésének folyamata. Jelenleg a párt és a kormány vezetői gyakran látogatnak üzemeket, beszélgetnek a munkásokkal, felszólalnak a pártaktívaüléseken. A munka tartalmát illetően a Magyar Szocialista Munkáspárt különbözik attól, ami az MDP-ben volt. Jelenleg az MSZMP is élénk vitát folytat a megtett szakaszról. Ez a vita – hangsúlyozta Kádár – az MSZMP-tagok öntudatának jelentős fejlődéséről tanúskodik, arról a törekvésükről, hogy végig harcoljanak a szocialista vívmányokért. Most inkább, mint valaha, nagy mennyiségű kérés érkezik a munkásoktól, hogy vegyék fel őket a fegyveres munkásegységekbe [munkás-őrségekbe].

Érintve Révai elvtársnak „Eszmei tisztaságot!” című, a Népszabadságban megjelent cikkét, Kádár elvtárs helytelenítette, arra hivatkozva, hogy a cikk szerzője lényegében áthúzta azt a nagy munkát, amit a Magyar Szocialista Munkáspárt végzett az ellenforradalom leverése után. De ezzel együtt – mondta – a cikknek éppen ez a hangneme a párt számára pozitív jelentőségű is. Jelenleg ezt a cikket széles körben vitatják az MSZMP-ben, miközben a párttagok, valamint a pártonkívüliek Révait bírálva fellépnek azoknak a vívmányoknak a védelmében, amelyeket az ellenforradalmi lázadás leverése után értek el.¹ Jellemző – jegyezte meg Kádár –, még az újságírók között is olyan vélemény hangzik el, hogy Révainak nem volt joga elhallgatni az elért eredményeket.

A magyar delegáció moszkvai utazását érintve Kádár elvtárs azt mondta, hogy véleménye szerint ennek a küldöttségnek párt- és kormánydelegációnak kell lenni. A Magyar Népköztársaság Elnökségének elnöke,² Dobi elvtárs – tette hozzá – a delegáció tagjaként utazik Moszkvába. A küldöttség 8 napot tartózkodik a Szovjetunióban. Az első három-négy nap moszkvai tartózkodás után kíváncsatos lenne, ha a delegáció tagjai lehetőséget kapnának a Szovjetunió más városainak (például Leningrád, Szverdlovszk) meglátogatására is – a szovjet elvtársak belátása szerint. Amikor más városokat látogatnak meg, a delegáció két csoportra válhatna szét. Kádár elvtárs kifejezésre juttatta azt a kívánságát, hogy szervezzenek találkozókat a Szovjetunió dolgozóival, amelyeken ő és a delegáció többi tagja beszédet mondhatnának. Dobi elvtárs – mondta –, aki jól ismeri a mezőgazdaságot, felszólalhatna a kolhoztagok előtt.

Kádár elvtárs azt a kívánságát is elmondta, hogy a magyar delegáció miután TU-154-es repülőgépen érkezik Moszkvába, visszafelé vonattal menjen, vagy rendes repülőgépen, és szálljon le Kijevben.

Kádár elvtárs a továbbiakban azt kérte, a következő két-három napban ismertessem meg a magyar delegáció szovjetunióbeli programjával, hogy a delegáció tagjainak lehetősége legyen jó időben elkészíteni a szovjet dolgozók előtt tartandó beszédeiket.

Azt mondtam Kádár elvtársnak, hogy kívánságairól tájékoztatom Moszkvát.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Je. Gromov

AVP RF f. 077. op. 38. papka 192. gy. 5.

¹ A Révai-cikk visszhangjáról készült összefoglaló jelentést lásd MOL M-KS 288. f. 11. cs. 41. ó. e.

² A szövegben így. Helyesen: az Elnöki Tanács elnöke.

**19. JE. I. GROMOV NAGYKÖVET FELJEGYZÉSE
KÁDÁR JÁNOSSEL ÉS RÓNAI SÁNDORRAL,
AZ ORSZÁGGYÜLÉS ELNÖKÉVEL FOLYTATOTT BESZÉLGETÉSEIRŐL
1957. március 15.**

Je. I. Gromov naplójából

Szigorúan titkos
1957. március 19.

Feljegyzés a Kádár János és Rónai Sándor elvtársakkal folytatott beszélgetésről

1957. március 15.

Ma hivatalos látogatás céljából felkerestem Kádár elvtársat, utána pedig Rónai¹ elvtársat.

A velem folytatott beszélgetés során Kádár elvtárs beszélt az ország belpolitikai helyzetéről, s eközben megemlítette, hogy ez év március 14-én és 15-én még egy csapást mértek az ellenforradalomra azzal, hogy a magyar nép nem reagált felhívásaira.² Mind Budapesten, mind vidéken az élet normálisan folyik. Tegnap több mint 66 ezer tonna szemet termeltek ki, ami a legmagasabb mutatószám az októberi események óta. Ezzel kapcsolatban kifejtettem véleményemet, hogy erről az ellenforradalom felett aratott győzelemről, amelynek nagy jelentősége van nem csupán a magyar lakosság számára, hanem az egész világ számára, széles körben kellene szólni a sajtóban és a rádióban. Kádár elvtárs egyetértett ezzel, és kijelentette, hogy ezt fogják tenni.

Azután Kádár elvtárs általánosságban érintette gazdasági jellegű javaslatainkat, amelyeket Szemicsasznov elvtárs közölt a magyar kormányval.³ Véleményem szerint – mondta Kádár elvtárs – ezek a javaslatok összességükben elfogadhatók, ugyanakkor a nyersvas, hengerelt áru, szén szállítása tekintetében kéréseink nem teljesülnek, ami számunkra bizonyos nehézségeket okoz. Arra a kérdésemre, hogy ebben a helyzetben mik az eltérések, Kádár elvtárs azt válaszolta, hogy jelenleg semmi konkrétumot nem tud mondani, mivel a magyar kormány elhatározta, hogy még egyszer számításba veszi lehetőségeit, és ez év március 16-án átadja javaslatait Szemicsasznov elvtársnak. Amint Kádár elvtárs közölte, a magyar kormány nem akarja mindig a Szovjetunióval eltartatni magát, de most, amikor nemcsak az ellenforradalom által ejtett sebeket kell begyógyítani, de gyökeresen át kell alakítani az ország gazdaságát, meg kell szüntetni a népgazdaság egyes ágazatai közötti aránytalanságokat (amihez néhány év szükséges), különösen szükségük van a segítségre.

Azt követően Kádár elvtárs ismét kérte, hogy sürgessem meg a magyar kormányküldöttség szovjetunióbeli programjának kidolgozását és a delegáció tagjaival való megismertetését.

Rónai elvtárs a velem folytatott beszélgetés során az Országgyűlés ülészsaka összehívásának előkészületeiről beszélt. Jelenleg – mondta – a 298 képviselőből 204 képviselő aktívan dolgozik az Országgyűlés állandó bizottságaiban és számos fontos kérdésben törvénytervezetet dolgoznak ki. Az Országgyűlés összehívását a Szovjetunióval és Csehszlovákiával való tárgyalások befejezése után tervezik.⁴ Ezeknek a tárgyalásoknak a befejezése után a magyar kormány azonnal hozzákezd az állami költségvetés és a népgazdasági terv összeállításához, amelyet meg fognak vitatni ezen az ülészsakon.

Amint Rónai elvtárs elmondta, az Országgyűlés képviselőinek abszolút többsége az ellenforradalmi lázadás napjaiban méltón viselkedett, jelenleg pedig aktívan támogatja a pártnak és a kormánynak a munkás-paraszt hatalom megerősítésére irányuló intézkedéseit. Az összes képviselő közül csak 4-5 engedett az ellenforradalmi provokációnak, és egy külföldre menekült.⁵

Meg kell említeni, hogy ez év március 14-én és 15-én Budapesten a helyzet nyugodt volt. A tervezett ünnepi intézkedések normális körülmények között folynak. Az ország utcáin a forgalom olyan volt, mint más napokon. A lakosság nyugodtan viselkedett, semmiféle csoportosulás nem volt. Március 14-én és 15-én Budapesten a rendőrség és munkásőrség valamivel több őrzőjáratot tartott, mint más napokon. A magyar külügyminisztérium közleménye szerint ellenforradalmi fellépésekre nem került sor az ország más helyein sem. Az ellenforradalom felhívása és az imperialista propaganda előrejelzése ellenére a magyar nép nem engedett a provokációnak.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Je. Gromov

AVP RF f. 077. op. 38. papka 192. gy. 5.

¹ Rónai Sándor (1892–1965). 1945 és 1948 között az SZDP Pártvezetőségének és Politikai Bizottságának tagja. 1945-től 1950-ig közellátási, majd kereskedelem- és szövetkezetügyi, illetve külkereskedelmi miniszter. 1950-től 1952-ig az Elnöki Tanács, 1952 és 1963 között az Országgyűlés elnöke. 1948-tól 1956-ig az MDP KV tagja, 1954-ig PB-tag is. 1956 novemberétől 1957 februárig kereskedelemügyi miniszter.

² Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának az 1957. március 15-ei ünnepségekről készített tájékoztatója szerint „Általában az emberekben március 15-én és az azt megelőző napokban nagy volt a várakozás, hogy történik-e valami. Beszélgetések során megmutatkozott, hogy félnek, tartanak egy újabb fegyveres megmozdulástól, általában a rendzavarástól.” Kisebb rendbontások azért előfordultak: a Műszaki Egyetem Ménes utcai [sic!] diákokthonában két ízben levették a vörös zászlót, a XI. kerületben az ELTE autójáról röpcédulákat szórta, a VIII. kerületben a Makarenko diákokthonban a nemzetiszínű zászló alatt fekete lobogót tettek ki. A jelentés szerint a simontornyai Bórgyárban kézigránátot találtak, a Budai Pamutfonóban és a Kelenföldi Erőműben pedig március 14-én kormányellenes röpcédulát osztottak. Budapesten több kerületben március 14-én és 15-én röpcédulákat terjesztettek, amelyben március 15-én 3 és 4 óra között néma tüntetésre szólítottak fel. Hajdú megye egy-két üzemében 1-2 óras leállítás volt, és több megyében gyűjtogatások, erdőtűzek fordultak elő. (MOL M-KS 288. f. 11. cs. 36. ó. e.)

³ Ivan Fjodorovics Szemicsasznov (1905–1994) külkereskedelmi miniszterhelyettes 1957. március 12-én nyújtotta át Kádár Jánosnak a szovjet kormány választ azokra a gazdasági kérdésekre, amelyeket a magyar és szovjet delegáció 1956. december–1957. január folyamán tárgyalt. A szovjet fél ígéretet tett arra, hogy megvizsgálják a magyarországi ipari üzemek építéséhez nyújtandó gazdasági és pénzügyi segítség kérdését (ennek mértékét későbbi tárgyalások határozták volna meg), egyetértett a Magyarország területén tartózkodó szovjet hadsereg által igénybe vett szolgáltatások szabályozásában, és késznek mutatkozott a szovjet hadsereg magyarországi jogi státusára vonatkozó egyezmény megkötésére is. A szovjet kormánytól érkezett válaszigyzék azonban mintegy 520 millió rubel értékű áruhitel-kérelmet utasított vissza, ami a magyar gazdaság számára rendkívül nehéz helyzetet teremtetett.

⁴ Az Országgyűlés tanácskozására 1957. május 9-én, illetve június 3-7-én került sor.

⁵ Az MSZMP IKB Ideiglenes Intéző Bizottsága 1957. április 16-ai ülésén az Országgyűlés ülészsakának összehívása kapcsán foglalkozott az országgyűlési képviselők magatartásával is. (A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. III. kötet. 1957. április 5.–1957. május 17. Szerk. BARÁTH Magdolna–FERTI István. Intera Rt., Bp., 1993. 83., 112–114., 127.) Ezzel kapcsolatban lásd még Vass Istvánné 1957. március 22-ei összefoglaló jelentését az országgyűlési képviselők tevékenységéről. (MOL M-KS 288. f. 11. cs. 39. ó. e.)

**20. FELJEGYZÉS JE. I. GROMOV NAGYKÖVET ÉS
MÜNNICH FERENC MINISZTERELNÖK-HELYETTES BESZÉLGETÉSÉRŐL**
1957. március 16.

Je. I. Gromov naplójából

Titkos
1957. március 19.

Feljegyzés a Minisztertanács első elnökhelyettesével, Münnich elvtárssal folytatott beszélgetésről

1957. március 16.

Ma hivatalos látogatást tettem Münnich elvtársnál.

A beszélgetés során Münnich elvtárs számos, az ország belpolitikai helyzetével összefüggő kérdést érintve úgy jellemezte a helyzetet, mint ami napról napra javul. Úgy véli, hogy a dolgok most meggyőzően a hatalom megerősítésének útján haladnak. Nálunk a kormányban és a KB-ban – mondta Münnich elvtárs – teljes egyetértés van. Valamennyien támogatjuk Kádár elvtársat, és ez záloga annak, hogy a közeljövőben sikerül majd leküzdenünk azokat a nehézségeket, amelyeket az ellenforradalom szült. Munkánkban a fő feladat az ipari termelés leggyorsabb helyreállítása és a tömegek közötti pártmunka komoly megjavítása. Ezzel kapcsolatban utalt Rákosi elvtárs hibájára, aki elszakadt a tömegektől, egész napokat a dolgozószobájában töltött. „Nekem nemegyszer beszélnem kellett Rákosi elvtársnak az érlelődő eseményekről, a dolgozók elégedetlenségéről, ugyanakkor ő nem hallgatta meg ezeket a jelzéseket.”

Felhívtam Münnich elvtárs figyelmét arra, hogy a termelés fejlesztése mindenekelőtt a munka termelékenységének emelésétől függ, mindazonáltal jelenleg minden üzemben időbér van. Példát hoztam arra is, hogy a magyarországi magánvállalkozók, akik bér munkást foglalkoztatnak, munkásaiknak teljesítménybért fizetnek, mert úgy vélik, hogy az időbér számukra nem előnyös. Münnich elvtárs egyetértett ezzel, és elmondta, hogy gondolkodnak az intézkedéseken, és készülnek arra, hogy az ipari üzemek munkásait teljesítménybérezésre teszik át. Nálunk – mondta – most olyan helyzet van, hogy az üzemek nyereségének bizonyos részét (az állami szükségletek teljesítése után) a munkástanácsok rendelkezésére bocsátják. Ezt az összeget a munkások között prémiumként osztják szét, és más társadalmi szükségletekre fordítják. Ezért a munkások most érzik az érdekeltségüket abban, hogy az üzem rentábilisan dolgozzon, és nagy nyereséget adjon. Münnich elvtárs ennek kapcsán kijelentette, hogy ez természetesen bizonyos mértékig a jugoszlávok utánzása.

A beszélgetés további részében feltettem néhány kérdést, amelyek a népi demokratikus országok Jugoszláviával való kapcsolatait érintették. Münnich elvtárs elmondta, hogy jól ismeri a jugoszláviai helyzetet, mivel nemrégiben két hetet ott töltött. Véleménye szerint az, hogy a jugoszlávok nem akarnak barátkozni és együttműködni a szocialista tábor országaival, azzal magyarázható, hogy érzik az USA nyomását, aki hitelt ad nekik. Ugyanakkor e nagy pénzügyi és anyagi segítség ellenére a jugoszláv nép rosszul él, különösen a parasztok. „Saját szememmel láttam Belgrádban sok rosszul öltözött, toporgyos embert. Nem magas a munkások életszínvonala sem. Az üzemekben létrehozott munkástanácsok, véleményem szerint fikció, mivel semmilyen jogokkal nem rendelkeznek. A jugoszlávok sokat foglalkoznak demagógiával, azt állítva, hogy az ő tapasztalatuk a legjobb.”

Befejezésképpen Münnich elvtárs hangsúlyozta, hogy jól ismeri a Szovjetuniót, a szovjet embereket, családjában az alapvető nyelv az orosz. Arra számít, hogy ez év novemberében a Szovjetunióba utazik az októberi forradalom 40. évfordulójára, mivel maga is aktív résztvevője volt.¹

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Je. Gromov

AVP RF.f. 077. op. 38. papka 192. gy. 5.

¹ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1957. október 9-én döntött a Szovjetunióba utazó delegáció tagjairól. Annak Kádár János, Dobi István és Rónai Sándor mellett Münnich Ferenc is tagja volt. *Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvei 1957. július 2.–december 28. I. m. 552.*

**21. FELJEGYZÉS V. A. KRJUCSKOV KÖVETSÉGI III. TITKÁR ÉS HARSÁNYI GYÖRGY
ÚJSÁGÍRÓ BESZÉLGETÉSÉRŐL**
1957. március 23.

V. A. Krjucskov naplójából

Titkos
1957. március 28.

Feljegyzés a Magyar Rádió státuszon kívüli újságírójával,
Harsányi Györggyel¹ folytatott beszélgetésről

1957. március 23.

Asztafjev elvtárs engedélyével fogadtam Harsányi György elvtársat, aki a következőket mondta el.

A magyar értelmiség eléggé közömbösen viszonyul a moszkvai magyar-szovjet tárgyalásokhoz. Úgy vélik, a Kádár-kormány a Szovjetunióval való kapcsolatokban a korábbi politikát folytatja. Elmarasztalóan viszonyultak Sztálin emlékművének megkoszorúzásához, akit Magyarországon a tragikus események egyik felelőisének tartanak.² „De Sztálinnak – jegyezte meg Harsányi – idővel megbocsátanak, sőt bizonyos mértékben valamit már most megbocsátottak, de Rákosinak soha.” Harsányi szavai szerint Magyarországon az utóbbi időben a Szovjetunió és a szovjet hadsereg tekintélye elkezdett nőni. A szovjet hadsereg jelenléte az országban a belső nyugalom garanciája. Ezért nem véletlenül nő azoknak az embereknek a száma, akik szükségesnek tartják a szovjet csapatok Magyarországon maradását. Harsányi személyes véleménye szerint megbocsáthatatlan hiba lenne, ha a szovjet csapatokat nem hagynák hosszabb ideig Magyarországon.

Azután Harsányi elégedetlenségének adott hangot a Népszabadság főszerkesztője, Nemes Dezső cikke miatt, amely Révai Józsefnek „Eszmei tisztaságot!” cikkéről folyó vita keretében jelent meg.³ Harsányi véleménye szerint Nemes cikke nem elvi, szerzője hosszú cikket írt, de így sem foglalt állást sem „pró”, sem „kontra”. Harsányi egyet nem értett juttatta kifejezésre Révai és Nemes azon állításával, hogy a Rákosi-vezetés tevékenysége kritikájának konkrét jellegűnek kell lennie. Megjegyzésemmel összefüggésben, miszerint nem lehet egyet nem érteni Révai és Nemes elvtárssal, ha valóban le akarjuk vonni a tanulságot a múltból és ki akarjuk javítani a hibákat, Harsányi hangsúlyozta ennek elfogadhatatlanságát a magyar körülmények között. Azt mondta, hasonló ellenvetésekkel

elég gyakran találkozott, és ezzel a példával felelt rájuk. Annak idején azt mondta neki, Harsányinak, Ács [Lajos] elvtárs, hogy a Rajk-ügy vizsgálatának időszakában nyolc szovjet tanácsadót küldtek Magyarországra, akik segítettek kibogozni a Rajk-ügyet. „Jelenleg ismert a Rajk-ügy hamisítása, de ilyen körülmények között hogy lehet beszélni a konkrét kritikáról?” Azt feleltem Harsányinak, nem tudom, hogy folyt le a Rajk-ügy vizsgálata, de egyben nem kételkedem, hogy az általa mondottak nem felelnek meg a valóságnak.⁴

Harsányi véleménye szerint Rákosi nem kevésbé felelős, mint Nagy Imre, és az utóbbi tetteit nem lehet tisztán árulásnak nevezni. A Szovjetunióban – folytatta Harsányi – a szovjet emberek amiatt, mert nincs kellő tájékozottságuk a magyar valóságról, nem mindig értik meg a magyarokat. Neki, Harsányinak, az a véleménye, hogy a Szovjetunióban például nem értenek egyet a Rákosi-vezetés olyan mértékű bírálatával, amilyen mértékben az Magyarországon történt. „Ha a Szovjetunió jobban ismerne minket, magyarokat, akkor megértené a mi Rákosi-kritikánkat.” Azt mondtam Harsányinak, hogy nem tudok egyetérteni az ilyen állításokkal. A szovjet sajtó, különösen az utóbbi időben, teljes egészében vagy részletesen közölte Magyarország több politikusanak felszólalását, magyar cikkeket a legkülönbözőbb témákban, párhatározatokat és más anyagokat az MNK-ról. Azt válaszolta, hogy nem ismeri jól a szovjet sajtót, de néhány tény arra készíti, hogy így gondolja. Például nemrégiben akaratlanul tanúja volt szovjet filmoperatőrök beszélgetésének, akik azért érkeztek Magyarországra, hogy képeket készítsenek a Dunáról szóló film számára. Ezek a filmoperatőrök sehogyan nem tudták megérteni, a magyar elvtársak miért utasították el, hogy bevegék a filmbe Dunapentele (a korábbi Sztálinváros) bemutatását. „De hiszen minden magyar számára világos – hangsúlyozta Harsányi –, hogy Sztálinváros a magyar iparosítás selejtje.”

A továbbiakban, Harsányi véleménye szerint, a Szovjetunióban a propaganda általában olyan módon valósul meg, hogy az emberek csak „az egyik fél véleményével” ismerkednek meg, mivel a szovjet sajtó hasábjaira külföldről nem jutnak be a felszólalások, azoknak a személyeknek a cikkei, akik ellentétes álláspontot képviselnek, még abban az esetben sem, ha a szovjet sajtó vitába száll velük. Harsányi nem érti, miért zavarjuk a nyugati rádió adásait, a Szovjetunióban miért nem árulnak szabadon amerikai, francia és más napilapokat és folyóiratokat stb., akkor, amikor az egyik barátja Kaliforniából azt közli vele, hogy Amerikában szabadon lehet vásárolni még Pravdát is.

Abban az értelemben válaszoltam Harsányinak, hogy a Szovjetunióban proletárdiktatúra, a dolgozók hatalma van, aminek nincs más célja, mint a dolgozók létekezeinek védelme. Ezt a célt szolgálja a szovjet kormány is. Éppen ezért elősegítheti-e a Szovjetunióban mindenféle rágalom terjesztését társadalmi rendünkre és népünkre, elősegítheti-e például az amerikai irodalom terjesztését, amely dicsőíti a gyilkosságot, az erkölcs-telenséget, a háborút stb., vagyis minden, a szovjet ember számára idegen dolgot? Másfelől a szovjet nép jól ismeri más országok életét, többek között a kapitalistákét is, az objektív, haladó külföldi írók nagyszámú könyve, a nálunk bemutatott külföldi filmek stb. alapján. A Szovjetuniót sok művészeti, tudományos stb. küldöttség keresi fel, delegációink más országokba utaznak. Sajtónkban nem kevés olyan személy cikkét és felszólalását közlik, akikkel vitába szállunk, ugyanakkor egyáltalán nem vagyunk kötelesek, és nem akarunk, a fenti elgondolásokból kiindulva, közölni *minden* [kiemelés az eredetiben] ilyen cikket.

Harsányi megemlítette, hogy ő sajnos nem volt a Szovjetunióban, rosszul ismeri a szovjet sajtót, és ezért nehéz „valamiféle határozott következtetésre” jutni.

Harsányi elmondta, hogy a magyar értelmiség körében széles körben vitatták Zsukov elvtárs beszédét a kiváló katonák országos tanácskozásán 1957. március 16-án.⁵ Az értelmiség egy részének, sőt még a munkások körében is az a vélemény alakult ki,

hogy a Szovjetunió háborúra készül, és a legfőbb, harcolni *akár*. Ennek bizonyítására ezek az emberek többek között a múlt év végi szovjet jegyzékre hivatkoznak, amelyet az osztrák kormányhoz intéztek annak kapcsán, hogy két szovjet katona átlépte a magyar-osztrák határt.⁶ Sokak számára érthetetlen volt a jegyzék éles hangneme, habár a határt nem osztrák, hanem orosz katonák sértették meg. A továbbiakban Zsukov elvtárs beszédét olyan aktusként értékelték, mint amely erősíti a „hidegháborút”, és nem járul hozzá az atomfegyverek betiltásáért folyó harchoz.

Harsányi véleménye szerint a hasonló vélemények Magyarországon nem véletlenek. A magyar sajtó kevés figyelmet szentel az amerikai politika agresszív lényegének, a NATO-országok háborúra készülésének. Még a Speidel tábornokkal történeteket sem leplezte le kellőképpen a magyar közvélemény előtt sem a sajtó, sem a rádió.⁷

Harsányi szavai szerint Magyarországon nem mindenki értette meg a szovjet kormány politikáját a Szezi-csatornával kapcsolatban, habár a magyaroknak az októberi események miatt nem nagyon volt mikor gondolkodni erről a kérdésről. Harsányi személy szerint elítéli az izraeli kormány tetteit, de „szeretet nélkül” viszonyul Nasszer kormányához is. „Én zsidó vagyok, folytatta Harsányi, de nem ezért nem szeretem Nasszert, hanem azért, mert fasiszta rendszert teremtett az országban, üldözi a kommunistákat és a zsidókat”. Harsányi véleménye szerint előbb vagy utóbb Egyiptom megváltoztatja viszonyát a Szovjetunióhoz és szorosan együtt fog működni az Egyesült Államokkal.

Harsányi szavai szerint jelenleg Magyarországról nagyon sok zsidó utazik Nyugatra és Izraelbe, nem a szovjet hadseregtől, hanem a magyar fasisztáktól való félelem miatt utaznak el, akik a II. világháború időszakában rosszabbul bántak a zsidókkal, mint a németek, és most továbbra is leszámolással fenyegetik őket. Harsányi megjegyezte, hogy több esetet ismer, amikor barátait, zsidókat, az októberi–novemberi események alatt és azt követően a magyarok leszámolással fenyegették meg.

A Szovjetunió magyarországi nagykövetségének III. titkára

V. Krjucskov

RGANI f. 5. op. 36. gy. 40.

¹ Feltételezésünk szerint a Harsányi György csupán írói álnév. Eredeti neve Ábel Péter (1929–), aki 1951–1960 között a *Néphadsereg*, a *Magyar Honvéd*, a *Honvéd Újság* kulturális rovatánál dolgozott, és Harsányi György néven írt. 1960 után a *Népszabadság* munkatársa, majd a Tájékoztatói Hivatal osztályvezetője volt. (*Ki kicsoda a hírközlésben?* Babits Kiadó, Bp., 1994. 13.)

² A magyar kormányküldöttség Moszkvába érkezésének napján, 1957. március 20-án délután Kádár János és Dobi István két koszorút helyeztek el a Lenin Mauzóleumnál. A Sztálinnak szánt koszorún a következő felirat szerepelt: „J. V. Sztálinnak, a munkásosztály és a szocializmus megingathatatlan harcosának – A Magyar Népköztársaság kormányküldöttsége.”

³ Nemes Dezső „Alkotó vitát!” című cikkéről van szó, ami a *Népszabadság* 1957. március 21-ei számában jelent meg.

⁴ A szovjet tanácsadóknak a Rajk-perben játszott szerepéről lásd BARÁTH Magdolna: „Testvéri segítségnyújtás”. Szovjet tanácsadók és szakértők Magyarországon. *Történelmi Szemle*, 2010. 3. sz. 357–386. és Nyikita PETROV: *Po szcenariju Sztalina. Rol organov NKVD-MGB v szovjetizacii sztran Centralnoj i Vosztocnoj Jevropi 1945–1953*. ROSSZPEN, Moszkva, 2011. 188–221.

⁵ Georgij Konsztantyinovics Zsukov marsall (1896–1974). 1955. februártól 1957. október végéig a Szovjetunió honvédelmi minisztere volt. Beszédét a *Népszabadság* 1957. március 21-ei száma ismertette „Készek vagyunk megsemmisítő csapást mérni bármilyen ellenfélre, bárhol is tartózkodjék” címmel.

⁶ 1956. november 23-án Rechnitz/Rohonc térségében magyar állampolgárok üldözése közben két szovjet katona átlépte a határt, akiket az osztrák csendőrök lefegyvereztek. Amikor az egyik katona menekülni próbált, a csendőrök halálosan megsebesítették. Lapin bécsi szovjet nagykövet Mikojan bécsi látogatásáról Puja Frigyesnek adott tájékoztatása szerint a tárgyalások alatt szovjet részről nehezményezték, hogy kitüntették azt a csendőrt, aki a határsértő szovjet katonát lelőtte. (*Iratok Magyarország és Ausztria kapcsolatának történetéhez. 1956–1964*. I. m. 62.)

⁷ Az utalás valószínűleg arra vonatkozott, hogy Hans Speidelt (1897–1984), aki a II. világháború alatt a német hadsereg tábornoka volt, 1957 áprilisában a NATO szárazföldi erőinek főparancsnokává nevezték ki.

22. FELJEGYZÉS JE. I. GROMOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL
1957. április 7.

Je. I. Gromov naplójából

Titkos
1957. április 11.

Feljegyzés a Kádár elvtárral folytatott beszélgetésről

1957. április 7.

Ma nem hivatalos találkozóm volt Kádár elvtárral. A beszélgetés során megkértem, magyarázza el, a magyar kormány valóban elhatározta-e, hogy visszahívja Magyarországi szovjetunióbeli nagykövetét, Boldoczki elvtársat. Arra a kijelentésre hivatkoztam, amelyet ennek kapcsán Sík [Endre] elvtárs tett a követség tanácsosával, Asztafjev elvtárral folytatott beszélgetése során, akinek Sík elvtárs azt mondta, hogy a Külügyminisztérium a közeljövőben vissza akarja hívni Boldoczkit a Szovjetunióból.¹ Kérdésemre Kádár elvtárs azt válaszolta, hogy „ez Sík elvtárs véleménye, és egyáltalán nem a magyar kormányé”. A továbbiakban Kádár elvtárs rámutatott, hogy Boldoczki elvtárs munkájában akad számos hiányosság, ráadásul magyarul is rosszul tud. Ugyanakkor tekintettel arra, hogy Boldoczkit csak nemrégiben küldték ki nagykövetként a Szovjetunióba, a kormány nem szándékozik azonnal visszahívni.² Ebben az ügyben ő (Kádár) ez év februárjában beszélt Boldoczki elvtárral, és figyelmeztette utóbbit, hogy dolgozzon nyugodtan, és ne gondoljon semmiféle visszahívásra Magyarországra.³

E találkozás alkalmával átadtam Kádár elvtársnak a Szovjetunió külügyminisztériumának megkeresését a rádióadók gyártását illetően. Kádár elvtárs közölte velem, hogy megbízza Apró elvtársat, és nyilván találnak majd lehetőséget ennek a rendelkezésnek a teljesítésére.

A találkozó végén Kádár elvtárs azt mondta, hogy ma jól pihent, minden ügytől elterelte a figyelmét, ugyanakkor a szomszédok viselkedése (a jugoszlávokról van szó) nem megy ki a fejéből. Azt mondta, a jugoszlávok a Borba legutóbbi számában éles hangú cikkek közöltek az ő (Kádár) és Bulganyin moszkvai fellépése kapcsán.⁴ Most arra gondol, milyen lépéseket kellene tenni annak érdekében, hogy megfelelő választ adjanak erre.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Je. Gromov

AVP RF f. 077. op. 38. papka 192. gy. 5.

¹ Vö. a 11. sz. dokumentummal.

² Boldoczki Jánost 1956. július 30-án nevezték ki Magyarország moszkvai nagykövetének. Posztjáról 1960. május 13-án hívták vissza.

³ Lásd Zamcsevszkij feljegyzését Boldoczki Jánossal folytatott 1957. február 16-ai beszélgetéséről. (RGANI f. 89. perecseny 46. 66. sz. dok.)

⁴ Kádár János és Bulganyin a magyar párt- és kormánydelegáció szovjetunióbeli látogatásának végén, a Kremlben nagygyűlésen vettek részt, amelyen mindketten beszéltek Jugoszláviáról is. Kádár a következőket mondta: „Mint Központi Bizottságunk februári határozata megállapította, sajnálattal tölt el bennünket, hogy a Jugoszláv Kommunista Szövetségének egyes vezetői és a jugoszláv sajtó pártunk és hazánk fontos kérdéseivel kapcsolatban olyan álláspontot foglaltak el, amellyel szemben kifogásaink vannak, amellyel nem lehet egyetérteni. Így nem érthetünk egyet Kardelj és Popovics elvtárs nézeteivel, amelyek szerint Magyarországon a múlt évben forradalom volt. A marxizmus-leninizmus szerint a proletárdiktatúra politikai szervezetének megváltoztatása céljából végrehajtott fegyveres puccskísérlet neve: ellenforradalom.

Nem értjük, hogy Kardelj és Popovics elvtársak nem veszik észre, vagy ha észreveszik, nem zavarja őket, hogy az októberi magyar események értékelésében Dulles, a Szabad Európa és az Amerikai Hangja közismerten nem marxista értékelésével azonos álláspontot foglalnak el és hirdetnek.

Hasonlóképpen nem fogadhatjuk el azt az álláspontot sem, amely szerint a magyar kommunisták hiábavaló erőfeszítéseket tesznek, amikor a pártot a régi formájában akarják újjászervezni.

Marxista-leninista meggyőződésünk szerint marxista-leninista párt és ennek vezetése nélkül a munkásosztály nem harcolhat felszabadulásáért, még kevésbé gyakorolhat osztálydiktatúrát és őrizheti meg kivívott hatalmát.

Vissza kell utasítanunk Kardelj elvtársnak azt az annak idején elhangzott javaslatát is, hogy a népköztársaság állami hatalmát építsük a népi hatalom ellen fegyveres provokációkkal támadó úgynevezett központokra és területi munkástanácsokra.

Meggyőződésünk szerint a proletár internacionalizmus a nemzetközi munkásosztály és az emberi haladás nagy ereje, amely minden zsákutcába vezető nézetet is leküzdve halad előre a maga fejlődésének útján.”

Bulganyin szintén az 1956. októberi magyar események kapcsán hozta szóba Jugoszláviát: „A Magyarország számára nehéz napokban jugoszláv részről nemcsak elmélkedtek az októberi események jellegéről. Mindenki tudja, hogy Nagy Imre és csoportja gyakorlati támogatásra talált a jugoszláv vezetőknel. Ez a támogatás táplálta és ösztönözte Nagyot.

És nem véletlen, hogy az ellenforradalom budapesti szétverésekor Nagy Imre és csoportja a jugoszláv nagykövetségen talált menedéket.

Meg kell mondani, hogy mindezeknek a tényezőknek feltétlenül ki kellett éleznük azokat az ideológiai jellegű nézeteltéréseket, amelyek Jugoszlávia és a szocialista tábor országai között megvoltak. Őszintén sajnáljuk, hogy ilyen nézeteltérések vannak, és a magunk részéről minden lehetőt megtettünk és meg is teszünk, hogy kevesebb ilyen nézeteltérés legyen, és hogy a nézeteltérések teljesen megszűnjenek. Meggyőződésem, hogy a szocialista tábor minden más országa is erre törekszik. Reméljük, hogy jugoszláv részről is megnyilvánul ilyen készség.” („A magyar-szovjet barátság nagygyűlése a Kremlben.” *Népszabadság*, 1957. március 28.)

23. FELJEGYZÉS JE. I. GROMOV NAGYKÖVET ÉS KISS KÁROLY KB-TITKÁR BESZÉLGETÉSÉRŐL
1957. április 20.

Je. I. Gromov naplójából

Titkos
1957. április 23.

Feljegyzés az MSZMP KB titkárával, Kiss Károllyal folytatott beszélgetésről

1957. április 20.

Ma beszélgetést folytattam a KB titkárával, Kiss elvtárral. Érdeklődött, hogyan boldogulok az új munkával. Beszéltem neki a diplomákkal való találkozásaimról, benyomásaimról a nyugati országok diplomáciai képviselőiről, elmondtam neki, hogy a nyugati diplomaták nagyon barátságosak a magyar kormánnyal szemben. Kiss elvtárs maga részéről elmondtam, hogy a kormány adatokkal rendelkezik arról, hogy a nyugati diplomaták bomlasztó tevékenységet folytatnak Magyarországon. A Belügyminisztérium adatai szerint különös aktivitást mutat ebben az irányban az osztrák követ, Peinsipp,¹ aki a dán követtel folytatott beszélgetésében olyan irányú kijelentéseket tett, hogy a nyugati diplomatáknak gyakrabban kell találkozniuk, legalább hetente egyszer, és egységes irányvonalat kell kidolgozni a magyar kormánnyal való viszonyt illetően. Peinsipp minden nyugati misszióknak azt javasolja, állapodjanak meg arról, hogy május 1-jén a missziókra nem teszik ki a nemzeti zászlókat.

Ugyanezekből a forrásokból váltak ismertté Peinsipp kijelentései Mikojan elvtárs küszöbönálló ausztriai utazását illetően. Peinsipp kijelentette, hogy Raab kancellár kivételesen gyenge ember, és ha Mikojan elvtársnak sikerül vele baráti kapcsolatokat kialakítani, akkor Raab a feszültség enyhítésének érdekében megváltoztathatja Magyarorszá-

gal kapcsolatos magatartását. Peinsipp véleménye szerint Magyarországgal kapcsolatban kemény irányvonalat kell elfoglalni, s ha szükségessé válik, Ausztriának meg kell szakítani a kapcsolatokat Magyarországgal.

Az egyes budapesti diplomáciai képviselőket jellemezve Peinsipp kijelentette, hogy a francia követ, Paul-Boncour liberális ember, és nem kell rá számítani.

Kiss elvtárs egyidejűleg kijelentette, hogy a Magyar Népköztársaság Belügyminisztériuma információkkal rendelkezik arról, hogy a Nyugat reakciós körei provokációt készítenek elő az NDK-val szemben. A forrás azt nem közölte, hogy milyen jellegű a készülő provokáció. Ismeretes, hogy a rádiótársaságok képviselőinek egyik bizalmas tanácskozásán, amelyre nemrégiben Hamburgban került sor, állítólag elhangzott olyan gondolat, hogy ha valamilyen akciót kezdenek az NDK ellen, a nyugatnémet hatóságok csak saját erejükre számíthatnak, mivel az USA semmilyen katonai segítséget nem nyújt ebben az ügyben. Ugyanezen a tanácskozáson olyan vélemény is elhangzott, hogy most van a legalkalmasabb pillanat arra, hogy befolyást gyakoroljanak az NDK-ra, tekintettel arra, hogy a Szovjetuniót más ügyek kötik le, és komolyan nem avatkozik be.

A beszélgetés további részében Kiss elvtárs arról beszélt, hogy az MSZMP Végrehajtó Bizottsága [sic!] határozatot hozott, hogy a következő héten feloszlátja a [következő] szövetségeket: az írókét, az újságírókét, a dramaturgokét és a filmesekét. Ehelyett Irodalmi Tanács létrehozását tervezik, konzultációs funkciókat adva neki.² Az Írószövetség feloszlását közölni szándékoznak a sajtóban.³ „Természetesen tudjuk, mondta Kiss elvtárs, hogy ez most nagy port kavart. De készek vagyunk erre, és megfelelően szembeszállunk minden ellenünk irányuló támadással.” Egyidejűleg Kiss elvtárs közölte, hogy döntöttek az ismert író, Déry Tibor letartóztatásáról és bíróság elé állításáról, aki az októberi események előtt bomlasztó tevékenységet folytatott, amiért kizárták a pártból, és most is így viselkedik.

A beszélgetés a továbbiakban a moszkvai világifjúsági találkozón részt vevő magyar ifjúsági delegáció hozzájárulásának ügyét érintette. Néhány nappal azelőtt az SZKP KB osztályvezető helyettese, Vinogradov elvtárs a fesztivál rendezőbizottságában felvetette a hozzájárulás csökkentésének kérdését, amelyet a magyar delegációnak a fesztivál alapjába kell fizetnie. Kiss elvtárs elmondta, hogy ezt a kérdést az MSZMP KB tudtával vetették fel. E kérdés felvetésekor, mondta Kiss elvtárs, abból indultunk ki, hogy a hozzájárulás összege – egy napra 4 amerikai dollár fejenként – a mi pénzügyi és gazdasági nehézségeink mellett némileg megterhelő. Amikor a Komszomol képviselői Magyarországon jártak, értésünkre adták, hogy a Komszomol Központi Bizottsága ebben az ügyben valamennyit segíthet nekünk.⁴ Ezért – jelentette ki Kiss elvtárs – nagyon hálásak lennénk, ha ez a kérdés kedvező megoldásra talál. Elfogadtam elgondolását és az MSZMP KB kérését, hogy jelentsem az SZKP KB-nak. (Megjegyzés: Vinogradov elvtársat tájékoztattuk erről.) Ezekkel a kérdésekkel együtt Kiss elvtárs elmondta, hogy az MSZMP KB jelenleg az ismert devizagondok ellenére teljes segítséget nyújt a testvéri kommunista pártoknak, többek között Angliában, Franciaországban, Olaszországban és Görögországban. A múlt évig az MDP a nemzetközi segélyalapba 250 millió amerikai dollárt fizetett be. Ebben az évben meg kell újítanunk a fizetéseket ebbe az alapba. Ugyanakkor ilyen óriási összeget most nem tudunk befizetni.

Azután érintettük a különböző delegációk szervezésének és Szovjetunióba küldésének kérdését. Azzal összefüggésben, hogy az MSZMP különböző szervezetei az utóbbi időben önállóan végzik a szovjetunióbeli párt- és más társadalmi szervezeteknek a meghívását, az MSZMP Végrehajtó Bizottsága [sic!] úgy véli, hogy a delegációk küldésére csak az MSZMP KB tudtával és egyetértésével kerülhet sor. (Megjegyzés: Erről tájékoztattuk a KB-ban Vinogradov elvtársat.)

A beszélgetés végén Kiss elvtárs arról beszélt, hogy az MSZMP-nek az a szándéka, hogy az MSZMP tevékenységére vonatkozó összes érdekes és fontos információt előzetesen elküldi az SZKP KB-nak. Azt mondtam, erről tájékoztatom az SZKP KB-t.

A Kiss elvtárral folytatott beszélgetés során elmondtam azt a véleményemet, hogy meg kellene vizsgálni a szovjet mozifilmek jobb felhasználásának kérdését a munkáskollektíváknak és a fiatalságnak történő bemutatás végett. Példaképpen beszéltem neki arról, hogy tegnap a követségen a budapesti üzemeknek az „Ellenséges szelek” film bemutatóján részt vevő elmunkásai arról beszéltek, jó lenne, ha a filmet bemutatnák az üzemekben és a gyárakban is. Azt mondtam Kiss elvtársnak, ennek azért is nagy jelentősége van, mert az utóbbi időben a mozikban alig mutattak be szovjet filmeket.⁵ Kiss elvtárs azt mondta, ebben az ügyben tanácskozik az [Agitációs és] Propaganda Osztállyal.

A megbeszélésen részt vett a nagykövetség tanácsosa, Bajkov elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Je. Gromov

AVP RFf. 077. op. 38. papka 192. gy. 5.

¹ Walter Peinsipp (1906–1990) 1947-től állt külügyi szolgálatban – először Bernben követségi titkár, majd 1951-ig konzul Zürichben. 1952–1956 között Ottawában tanácsos, azt követően 1956 márciusától 1962 márciusáig követ Budapestben.

² Ezekről az MSZMP IIB 1957. április 16-ai ülésén az ideológiai élet egyes kérdéseiről szóló jelentés tárgyalása során született döntés. Lásd: *Az MSZMP ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. III. kötet. I. m. 80–81.*

³ A Belügyminisztérium 1957. januárjában ideiglenesen felfüggesztette az Írószövetség működését. Hónapokkal később, az IIB 1957. április 16-ai ülésére készült előterjesztés viszont úgy fogalmazott, hogy „A ma is károsan tevékenykedő egyes művészeti szövetségeket, az Írószövetséget, a Színház és Filmművészeti Szövetséget és a Táncművészeti Szövetséget azonnal meg kell szüntetni.” MOL M-KS 288. f. 5. cs. 22. ó. e.

⁴ A Komszomol delegációja 1957. január 30.–február 1. között folytatott megbeszéléseket Magyarországon. A tárgyalásokról készült feljegyzés erről a kérdésről nem tesz említést. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 14. ó. e.) Az MSZMP IKB Ideiglenes Intéző Bizottságának 1957. május 14-ei ülésén, amikor a VIT költségvetéséről tárgyaltak, a testület úgy foglalt állást, nem tartja szükségesnek, hogy a Szovjetuniótól ismételtlen kérjék a részvételi díj elengedését. (Az MSZMP ideiglenes vezető testületének jegyzőkönyvei. III. kötet. I. m. 248.)

⁵ 1957. januárjában szovjet filmeket az összes vetítési idő mindössze 0,9%-ában mutattak be. Ez az arány hónapról hónapra emelkedett (február 1,5%, március 5,3%, április 13,3%, május 16%, június 13%, július 19%), de igazán lényeges javulás csak 1957 novemberében, a szovjet filmfesztivál idején mutatkozott. 1957-ben a Magyarországon bemutatott filmeknek 19,4% volt szovjet film (miközben a nyugati filmek aránya meghaladta a 30%-ot, bár ezek zöme minőséget képviselő francia és olasz volt, amerikai alig.) (Goszudarsztvennij Arhiv Rosszizskij Federacii [GARF] f. 9518 op. 1. gy. 83. A Szovjetunió propagandájának néhány kérdéséről a Magyar Népköztársaságban.)

24. FELJEGYZÉS JE. I. GROMOV NAGYKÖVET ÉS APRÓ ANTAL, A MINISZTER-TANÁCS ELNÖKHELYETTESÉ KÖZÖTTI BESZÉLGETÉSRŐL 1957. június 13.

Je. I. Gromov naplójából

Titkos
1957. június 20.

Feljegyzés az Apró Antallal folytatott beszélgetésről

1957. június 13.

Június 13-án kezdeményezésére találkoztam Apró elvtárral. Az első kérdés, amelyet a beszélgetés során érintettünk, a szovjet ipari kiállítás budapesti megrendezésének ügye volt. Mint ismeretes, a szovjet ipari kiállítás magyarországi megrendezésének kér-

dését a múlt évben megtárgyalták, és a szovjet szervek pozitívan viszonyultak hozzá. Ugyanakkor az ellenforradalmi eseményekkel összefüggésben a kérdést nem oldották meg. Jelenleg, mondta Apró elvtárs, a magyar kormány úgy véli, hogy egy kiállítás megrendezése nagy politikai jelentőségű lenne, és elősegítené a Magyar Népköztársaság és a Szovjetunió közötti gazdasági kapcsolatok további fejlődését. Lehetőség van arra, hogy a kiállítást minimális költségekkel rendezzék meg, az éppen csak bezárt magyar ipari vásár bázisán. Meg lehetne rendezni a korábbi mezőgazdasági kiállítás területén is, amelynek megtartását ebben az évben nem tervezik. A szovjet kiállítás megnyitására a legmegfelelőbb időpont ez év szeptember vége lenne. Apró elvtárs még egyszer hangsúlyozta, hogy e kiállítás megrendezésének most nagy jelentősége lesz az országok közötti gazdasági kapcsolatok megerősítésében, s ami a fő, a szovjet és a magyar nép közötti barátság további megerősítésének és fejlesztésének ügyében.¹

A továbbiakban Apró elvtárs elmondta, hogy a nagyköveten keresztül tájékoztatni szeretné a szovjet kormányt azokról a kérdésekről, amelyeknek megtárgyalását a magyar küldöttség javasolni fogja a KGST ülésén. Ez év áprilisában a KGST lengyel képviselője, Jaroszewicz² előzetesen levelet küldött a KGST-tagországok képviselőinek.³ Ebben a levélben azt az ötletet vetették fel, hogy a gazdasági ügyek eldöntésében adjanak nagy szabadságot a KGST-be tartozó országoknak. Nyilvánvaló, hogy ezt a lengyeleknek az az óhaja diktálta, hogy szorosabb gazdasági kapcsolatokat építsenek ki a Nyugattal, többek között a lengyelek szeretnének szabadabban rendelkezni a szénükkel. A KGST-be tartozó országok képviselő-helyetteseinek előzetes tanácskozásán a lengyeleknek ezt a javaslatát elutasították, és [véleményükkel] egyedül maradtak. A KGST soron következő ülésén, amelyre Varsóban kerül sor, a lengyelek nyilván újra felvetik ezt a kérdést.

Ezzel összefüggésben Apró elvtárs kifejtette a magyar kormány álláspontját ebben az ügyben. Mint ismeretes, a KGST hetedik ülészakán határozatot hoztak az ipar egyes ágazatai fejlesztési funkcióinak a KGST-tagországok közötti felosztásáról.⁴ Mi a KGST határozatainak alapján állunk, mondta Apró elvtárs. Héttagú delegációnk szükségesnek tartja, hogy az ülészakon az országaink közötti szoros gazdasági együttműködés védelmében szólaljon fel. Ha úgy adódik, a lengyelek által felvetett javaslatot el kell utasítani. Nekünk a szocialista tábor országaival való gazdasági kapcsolataink fejlesztésére és erősítésére kell irányt venni. Mindezzel együtt javasolni akarjuk, hogy az ülészak tárgyalja meg a KGST gyakorlati munkája komoly átalakítására vonatkozó javaslatot.

Jelenleg a KGST nagyon rosszul biztosítja az országok közötti együttműködést. Az egyes országok közgazdászainak mindenekelőtt helyesen ki kell dolgozni a gazdaság fejlődésének közgazdasági problémát, meg kell határozni az utat, amelyen az egyes országok gazdaságának fejlődnie kell. Arra is szükség van, hogy a táborunk országaiban szerzett műszaki tapasztalatokat, valamint a világ tudományának és technikájának eredményeit elérhetővé tegyék a KGST-hez tartozó valamennyi ország számára. Jelenleg az ipar fejlesztése minden országban a tudomány és technika területén elért színvonal figyelembevétele nélkül történik. Ezért gyakran feleslegesen pazaroljuk az erőinket és eszközeinket, de nem kapjuk meg a szükséges gazdasági eredményt. Nemcsak a saját tapasztalatainkat kell megosztanunk, hanem a többi ország technikai eredményeiről szóló információkat is. Például Csehszlovákia nagyobb számú országgal áll kapcsolatban, mint Magyarország, és segítséget tudna nyújtani Magyarországnak azoknak az országoknak a műszaki újdonságait illetően, amelyekkel Magyarországnak nincs kapcsolata.

Az is jó lenne, ha a KGST-ben megjavítanák az együttműködést a pénzügyi és kereskedelmi politika területén. Most olyan helyzet alakul ki, különösen országainknak a kapitalista világgal való kapcsolataiban, hogy ebben az ügyben minden ország a maga önálló politikáját folytatja, és érdekeink gyakran ütköznek egyik vagy másik kapitalista

országban. A munkát oly módon kellene megszervezni, hogy gyakrabban legyen lehetőség konzultálni és véleményt cserélni a kapitalista országokban lévő helyzettel, az egyik vagy másik kapitalista ország által folytatott pénzügyi politikával kapcsolatban, és ebből kiindulva meghatározni magatartási vonalunkat. Mi [magyarok] gyakran nem ismerjük a világgazdasági helyzetet.

Ezzel együtt meg kell erősíteni a fegyelmet is a KGST-tagországok között. A KGST határozatait egyes országok nemritkán rosszul teljesítik. Ez sérti az egyes országok gazdaságának zavartalan fejlődését. Erre példa lehet, hogy a magyar ipar a KGST határozatának megfelelően köteles volt Csehszlovákia számára kombájnokat gyártani, s amikor a megrendelést teljesítették, a csehek elutasították, mivel a magyar kombájnok számukra nem megfelelőek.

Ahhoz, hogy a KGST munkáját a tudományos-gazdasági együttműködés területén jobban megszervezzük, felhasználjuk az élenjáró műszaki eredményeket, és emeljük az elfogadott határozatok tekintélyét, mindenekelőtt felül kell vizsgálni, és meg kell javítani a KGST munkájának szervezeti formáit. Jelenleg a KGST mellett tucatnyi különbizottságot szerveztek, amelyek a gazdaság és technika fejlődésével kapcsolatos egyik vagy másik problémás kérdést vizsgálják a népgazdaság egyik vagy másik ágazatában. Végeredményben ezeknek a bizottságoknak a munkáját senki sem koordinálja, ezeknek a bizottságoknak a határozata egyik ország számára sem kötelező. Ezért e bizottságok tevékenységének nincs semmilyen hatása, miközben sok szakembert elvonnak a [munkától] nagyszámú ülésekre és tanácskozásokra, valamint nagy anyagi eszközöket pazarolnak el. A kérdést olyan irányban kell végiggondolni és megoldani, hogy csökkentjük az ülések számát és mindenféle levelezést. A bizottságokban egyik vagy másik kérdésben hozott határozatokat be kell terjeszteni a KGST-be megvitatásra, ami után kötelezővé válik valamennyi ország számára.⁵

Annak a gondolatának az alátámasztására, hogy a népi demokratikus országok közötti gazdasági együttműködésben nem minden megy simán, Apró elvtárs a következő példát hozta fel. Nemrégiben a román kormány számos népi demokratikus országhoz, többek között Magyarországhoz fordult azzal a kéréssel, hogy különítsenek el számukra csöveket gázvezeték építéséhez. Sajnos mi ezt teljesíteni nem tudjuk, mivel a meglévő cső csupán saját igényeinket fedezi a gázvezeték-építésben, amelyet Romániából fektetnek le.

Mint ismeretes, Románia hatalmas mennyiségű gázkészlettel rendelkezik, Magyarország viszont meglehetősen szegény energiaforrásokban, ezért erősen érdekelt vagyunk abban, hogy megkapjuk a román gázt. A múlt évben a Szovjetunió 2,5 milliárd köbméter gázt kért Romániából, aztán törölte kérését. Ugyanakkor a szovjet elvtársak azt tanácsolták a románoknak, hogy ezt a gázt adják át Magyarországnak, mint a szocialista országok közül az energiaforrásokat tekintve legszegényebb országnak. Most ismertté vált, hogy erre a gázra igényt tartanak a csehek és a lengyelek is. A csehek még azt is javasolták a románoknak, hogy Románia területén felépítik a saját vegyi gázfeldolgozó üzemüket. Előfordulhat ily módon, hogy a románok nem akarják tekintetbe venni, hogy országunk energiaforrásokkal gyengén van ellátva, és korlátozzák a gáz szolgáltatását Romániából. Mindenesetre ezt a kérdést a jelen pillanatig nem oldották meg, csupán beszélgetések folytak. Nem kapcsolom össze ezt a kérdést felszólalásommal a KGST-ülésen, de szeretnék erről beszélni Varsóban a szovjet és a román küldöttséggel. Ugyanakkor, ha a románok felvetik a KGST-ben a csövek kérdését, akkor nekünk is fel kell vetni a román gáz kérdését.⁶

Tájékoztatásképpen Apró elvtárs azt is közölte, hogy a KGST korábbi határozatainak megfelelően valamennyi népi demokratikus országnak elő kell segítenie a lengyel szénbányászat további gazdasági fejlesztését. A napokban Apró elvtárs találkozott Budapes-

ten a lengyel követtel, [Adam] Willmannal, és elmondta neki, hogy tekintettel azokra a komoly gazdasági nehézségekre, amelyeket Magyarország most átél, tekintettel a beruházások végső csökkentésére és az 1958. évi terv hiányára, a magyar kormány 1958-ra nem vehet magára meghatározott kötelezettségeket. Ugyanakkor a lengyelek nyilván felvetik ezt a kérdést a KGST-ben, és hallani akarják, hogy milyen eszközöket tud Magyarország befektetni a lengyel szénbányászatba 1958-ban.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Je. Gromov

AVP RF f. 077. op. 38. papka 192. gy. 5.

¹ A kérdést Apró Antal a Minisztertanács aznapi, 1957. június 13-ai döntése alapján vetette fel a szovjet nagykövet előtt. Jevgenij Gromov Apró Antallal folytatott egyik korábbi beszélgetése során hozta szóba, hogy a Szovjetunió – amennyiben a magyar kormány azzal egyetért – 1957 őszén ipari kiállítást rendezne Budapesten. Apró Antal a kormány számára készített előterjesztésében támogatta a kiállítás 1957. októberi megrendezését. A Minisztertanács 1957. június 13-ai ülésén 3242/1957. sz. határozatával jóváhagyta annak megrendezését. (Kádár János első kormányának jegyzőkönyvei. I. m. 515.)

² Jaroszewicz, Piotr (1909–1992). 1954-től 1970-ig Lengyelország miniszterelnök-helyettese, majd 1970-től 1980-ig miniszterelnöke.

³ A levelet nem sikerült fellelnünk.

⁴ A KGST VII. ülészakára 1956 májusában került sor.

⁵ A kormány 1957. június 13-ai ülésén döntött a KGST VIII. ülészakára kiküldendő delegáció összetételéről és azokról a kérdésekről, amelyeknek napirendre tűzését magyar részről javasolták. Ezek között szerepelt a KGST szervezeti kérdéseinek túlmenően az 1957–1960. évek árucseré-forgalma, valamint a KGST-tagállamok fuvarozási kérdéseinek rendezése is. (Kádár János első kormányának jegyzőkönyvei. I. m. 515.)

⁶ Az előzményekre lásd a 10. és a 14. dokumentumot!

25. FELJEGYZÉS JE. I. GROMOV NAGYKÖVET ÉS KÁLLAI GYULA KB-TITKÁR BESZÉLGETÉSÉRŐL 1958. február 8.

Je. I. Gromov naplójából

Titkos
1958. február 15.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával és az MSZMP KB titkárával,
Kállai Gyula elvtárral folytatott beszélgetésről

1958. február 8.

Felkerestem Kállai elvtársat, aki nem sokkal ezt megelőzően egyetértését fejezte ki, hogy beszél nekem a magyarországi kulturális élet helyzetéről.

Kezdetben, amikor a beszélgetés a magyar kormány összetételében nemrégiben bekövetkezett változásokat érintette, kifejtettem azt a véleményemet, hogy miután Kállai és Kádár elvtárs teljes egészében a pártmunkára koncentrálnak, az elő fogja segíteni a pártirányítás megerősödését mind az állami és gazdasági életben, mind a kultúra területén.¹ Kállai elvtárs azt mondta, hogy éppen ezt a célt tűzték ki, amikor előkészítették a kormány bizonyos reorganizációjának, valamint Kádár elvtársnak és neki, Kállainak a Minisztertanácsban végzett munkájuk alóli felmentésének kérdését. Jellemző, hogy ezt teljesen világosan látják az ellenséges erők Nyugaton és az országon belül. Így a nyugati sajtó a vezetésben történt személyi változásokra vonatkozó találgatások mellett egyhangúan azt a véleményt hangoztatja, hogy a bel- és külpolitikai irányvonal Magyarorszá-

gon nem változik meg, vagy legalábbis nem történik semmilyen változás a kapitalisták által óhajtott irányba. Az Országgyűlés ülészakája előtt ülést tartott a Népfront elnöksége, amelyen Apró elvtárs közölte az MSZMP KB azon határozatát, hogy felmentik őt az elnökség elnöki tiszte alól abból a célból, hogy a Minisztertanácsban végzett munkára tudjon összpontosítani, elnöknek pedig Kállai elvtársat nevezzük ki.² Apró elvtárs ennek kapcsán megemlítette, hogy neki, mivel túl volt terhelve munkával, nem volt lehetősége arra, hogy elegendő figyelmet szenteljen a munkának az elnökségben, és hogy most az új elnöknek, Kállai elvtársnak erre több lehetősége lesz. Az elnökségben lévő népi írók, Veres Péter és Szabó Pál, a kisgazdapárt volt politikusai, Z. Nagy Ferenc és mások barátságosan biztosították arról, nem baj, hogy Apró elvtárs keveset foglalkozott az elnökségben való munkával, ők, ismerve az általános helyzetet, az összes munkát el tudják végezni maguk is stb. Általánosságban világosan látható volt, egyáltalán nem örülnek annak a perspektívának, hogy az MSZMP megerősíti a Népfront vezetését, és jobban szerették volna, ha ez az irányítás minél formálisabb maradt volna. Veres Péter, Szabó Pál, Z. Nagy Ferenc már hosszú ideje jól ismernek engem, személy szerint semmi ellenvetésük ellenem, reakciójuk az elnökségbe történő bekerülésemre azt tükrözi, hogy az MSZMP-vel együttműködő különböző kispolgári személyiségek még egyáltalán nem értenek egyet a párt vezető szerepével az ország életében, ezt csak szavakban ismerik el. Közülük sokan a Népfrontot idáig saját birtokuknak tekintették, amelynek nevében különböző gyűléseket és összejöveteleket szerveznek, ahol felszólalnak a párt ellen, és ezért nyugtalanította őket, hogy az MSZMP most határozottan kézbe veszi a Népfront irányítását.

Áttérve a kultúra kérdéseire, Kállai elvtárs azt mondta, hogy először szeretne kitérni a 300 pedagógus turista utazására a Szovjetunióban, amely a magyar vezetés véleménye szerint sikeresen zajlott le, és kivételesen fontos politikai intézkedés volt az értelmiségi munka területén.³ A fiatal nemzedéket oktató magyar pedagógusok, mondta Kállai elvtárs, még meglehetősen nagy mértékben a burzsoá ideológia hatása alatt állnak, az idealista világnézet, a nacionalista nézetek stb. formájában. Természetes, hogy ezeket a nézeteket ilyen vagy olyan mértékben átadják a fiataloknak is, akiket nevelnek, s ezzel összefüggésben az MSZMP vezetése most elsőrendű fontosságot tulajdonít a velük folytatott munkának. A pedagógusok szovjetunióbeli utazása, ahol saját szemükkel láthatták a szocialista állam vívmányait, gazdaságának és kultúrájának virágzását, kivételesen hatékony formája volt áttevelésüknek, és saját bevallásuk szerint egészen kivételes hatást gyakorolt rájuk. Az utazás résztvevői beszédeket mondanak, és mesélnek szovjetunióbeli tartózkodásukról, miközben intézkedéseket tettek arra vonatkozóan, hogy ezek a felépések ne ünnepi jellegűek legyenek, hanem a tanárok egyszerű baráti társalgás körülményei között beszélgessenek kollégáikkal, az értelmiség képviselőivel, valamint a lakosság más csoportjaival arról, amit láttak és éreztek.⁴ Mindenekelőtt az gyakorolt rájuk óriási hatást, hogy megismerkedtek a szovjet emberekkel, moráljukkal, társadalmi öntudatukkal, mindennapi életükkel. Valamennyi előadó említést tesz a szovjet emberek fegyelmességéről, arról, hogy a társadalmi érdekeket változatlanul a személyes érdekek elé helyezik, egyszerűségükről és munkaszeretetükről. A továbbiakban természetesen erős benyomást gyakoroltak rájuk a kulturális intézmények, mint például a moszkvai egyetem, a metró stb.

A kedvező jelenségek mellett – mondta a továbbiakban Kállai elvtárs – megjelentek bizonyos hiányosságok és fogyatékoságok is, amelyeket figyelembe veszünk majd munkánkban, de amelyekről tájékoztatni szeretnénk a szovjet elvtársakat.

Egyvalamit a pedagógusok a Szovjetunióban nem értettek, és Magyarországra visszatérve teljesen helytelenül értelmeznek. Így például, a Szovjetunióban az úttörőpályákban, klubokban stb. számos újról látván, azt mondják, hogy a Szovjetunióban

karácsonyfakultusz van, hogy ez a vallás tisztelete, Magyarországon viszont ebben a tekintetben bizonyos túlzás van, amit ki kell javítani, nagyobb szabadságot adva a vallási ünnepeknek és szertartásnak.

Még komolyabb figyelmet érdemel a pedagógusoknak az a kijelentése, hogy a Szovjetunióban az orosz nép sokkal gondosabban őrzi történelmi tradícióit és relikviáit, mint azt Magyarországon teszik. Miután megnézték a különböző régi relikviákat a Fegyvertárban, múzeumokban, régi templomokban, a tudósuk, művészek és írók más emlékeit, amelyeket Oroszország múltjának szenteltek, a magyar pedagógusok most kijelentik, hogy „az oroszok nem félnek oroszoknak lenni, és nekünk, magyaroknak nem ártana jobban magyaroknak lennünk”. Kállai elvtárs kijelentette, hogy ezeknek a helytelen elképzeléseknek, miszerint a Szovjetunióban állítólag olyan „nemzeti tradíciók” vannak, amelyek még Magyarországon sincsenek, egyik objektív oka, hogy a pedagógusküldöttséggel való munka során a Szovjetunióban túlzott hangsúlyt helyeztek a történelmi emlékekkel és múzeumokkal való ismerkedésre.

Azt mondtam Kállai elvtársnak, itt nyilván valóban kedvezőtlen hatást gyakorolt, hogy nem szerencsésen állították össze a magyar pedagógusdelegációnak a Szovjetunió életével való ismerkedési programját, aminek eredményeképpen a történelmi emlékek kerültek az első helyre, a Szovjetunió jelene, a szocialista társadalom, annak a gazdaságban és a kultúrában elért vívmányai pedig a másodikra. Megígértem, hogy tájékoztatom erről megfelelő intézményeinket abból a célból, hogy a továbbiakban ezt vegyék figyelembe, és egyidejűleg elmondtam azt a véleményt, hogy a Szovjetunióba utazó küldöttségek vezetőinek reagálniuk kell a szovjetunióbeli élettel kapcsolatban időnként felvetődő helytelen elképzelésekre, ítéletekre, és szerveinkkel együtt helyben tegyenek intézkedéseket az ilyen helytelen elképzelések tisztázására.

Kállai elvtárs egyetértett ezzel, és megjegyezte, hogy a fentebb említett helytelen vélemények a történelmi tradícióknak a Szovjetunióban lévő állítólagos kultuszáról összességében nem jellemzőek a delegáció tagjaira, a delegátusok látták és helyesen értelmezték a szovjet nép internacionalista tradícióit, legalábbis abból, amilyen örömmel a szovjet emberek fogadták őket. Különösen nagy hatást gyakoroltak a delegációra az olyan események, mint a leningrádi munkásnaggyűlésen való részvétel stb.

Összességében – mondta Kállai elvtárs – a delegáció utazása nagyon sikeresen zajlott le, az MSZMP vezetése nagyra értékeli eredményeit abból a szempontból, hogy milyen hatást gyakorolt a magyar értelmiségre. Ami az említett hiányosságokat illeti, azokat teljes egészében felszámolták, és semmi esetre sem zavarja az általános pozitív értékelést.

Azután Kállai elvtárs áttért az MSZMP kulturális programjára. Jelenleg, mondta Kállai elvtárs, a kulturális élet és az ideológiai munka a legelmaradottabb területünk, a leggyengébb pontunk. El kell mondani, hogy mostanáig pártunk lényegében nem foglalkozott komolyan ezekkel a kérdésekkel, és a burzsoá ideológiának a magyar lakosság, különösen az értelmiség körében meglévő komoly befolyása mellett az elmúlt években nagy hiányosságokat, hibákat követtek el a párt politikájában ezekben a kérdésekben. Kétségtelenül jelentősége van a kultúra, a művészetek stb. eltérő jellegének is, ahol az értékelés és a vélemények bizonyos mértékig szubjektív jellegűek, és nincsenek olyan pontos kritériumok, mint például a gazdaságban. Az alapvető kérdés, vagyis hogy szocialista kultúrát kell építeni, világos. Ugyanakkor a kulturális területen dolgozó munkatársaink, a párttagok, sőt még a vezető elvtársak sem tudják világosan elképzelni, hogyan hajtsák végre ezt az irányvonalat a konkrét kérdések megoldásakor: milyen mértékben szükséges szabadságot biztosítani az írók, színészek stb. alkotótevékenységének úgy, hogy ezzel egyidejűleg ne engedjék meg azok áttérését a burzsoá ideológia álláspontjára, de ne is avatkozzanak be adminisztratív módszerekkel alkotótevékenységükbe, amelynek kára az ügyre nézve ismert.

Ezzel összefüggésben elhatározták, hogy kidolgoznak egy dokumentumot, amelyben eléggé részletesen meghatároznák a párt alapvető feladatait a kulturális élet területén, és megmutatnák a módszereket és formákat, amelyeket a pártszervezeteknek és az állami hivataloknak alkalmazni kell ezeknek a feladatoknak a megoldásakor. Ezen a dokumentumon már megkezdődött a munka, már túl van néhány szerkesztésen. Alapvető kérdéseit megvitaták a pártaktívák vitaülésein és a kulturális területen dolgozókkal való találkozókra. Jelenleg ezt a dokumentumot – az aktívával folytatott vita figyelembevételével – a Politikai Bizottságban történő megvitatásra készítik elő, amelyre körülbelül február végén – március elején kerül sor.⁵ Miután a Politikai Bizottság megvitatta a párt kulturális programját, beterjesztik a KB április végére, május elejére tervezett ülésére.⁶

Ezzel a munkával összefüggésben – mondta Kállai elvtárs – kérdésünk van a szovjet elvtársakhoz, amelynek lényege a következő. Számunkra nagy segítséget jelentene, ha a Politikai Bizottság által megtárgyalt és a KB ülésre előkészített dokumentummal megismerkednének azok a szovjet szakemberek, akiknek tapasztalataik vannak a kulturális és az ideológiai munka területén, és elmondanák nekünk észrevételeiket.

Azt válaszoltam Kállai elvtársnak, feltételezem, hogy egy ilyen javaslat kedvező fogadtatásra talál, de nyilvánvaló, hogy a dokumentumtervezet érintő megjegyzéseink csak a politikai irányvonal elvi kérdéseit érinthetik, nem pedig a magyarországi kulturális élet konkrét kérdéseit, mivel a körülményeket és a magyar helyzet sajátosságait a magyar elvtársak mindenkinél jobban ismerik. Ugyancsak kifejezésre juttattam azt a véleményemet, hogy az említett dokumentumtervezet tanulmányozásával célszerű lenne nem a kultúra egyik vagy másik szakértőjét megbízni, hanem elküldeni azt az SZKP KB-nak. Hangsúlyoztam, hogy saját személyes véleményemet mondom el: ha megkaptuk ezt a dokumentumot a magyar elvtársaktól, akkor el tudjuk küldeni megfelelő szerveinkhez a Szovjetunióba, és támogatjuk ezt a kérést.

Kállai elvtárs azt felelte, hogy az MSZMP KB vezetése éppen így képzelte el a konzultációt az MSZMP későbbi kulturális politikájáról. Ennek kapcsán Kállai elvtárs arról is említést tett, hogy a kölcsönös véleménycsere, a konzultáció fontos elvi kérdésekben teljes egészében megfelel azoknak az elveknek, amelyeket a kommunista és munkáspártok 1957. novemberi moszkvai nyilatkozatában kifejtettek.

A kulturális-ideológiai munka területén való együttműködéshez tartozó egyik konkrét kérdésként Kállai elvtárs kitért a népi demokratikus országok küszöbönálló képzőművészeti kiállítására, amelyet a Szovjetunió kezdeményezésére ez év végén rendeznek meg.⁷ Kállai megjegyezte, hogy a magyar képzőművészet mostani nehéz helyzetében, ahol gyakorlatilag a formalista tendenciák uralkodnak, az ilyen kiállítás megmutatja a szocialista realizmus igazi erejét és jelentőségét, mint az egyetlen helyes utat a művészetben, és nagy nevelő hatást gyakorolhatna a magyar művészekre, emellett pedig segítene az MSZMP-nek feladatai megvalósításában. Ezzel összefüggésben Kállai elvtárs kérte, hogy lehetőség szerint részletesebben tájékoztassuk a kiállítás előkészítésének menetéről, hogy koordinálják a munkát a szovjet és a magyar szervezetek, valamint a népi demokratikus országok szervezetei között.

Azt mondtam, hogy amennyire én tudom, jelenleg a Szovjetunió Kulturális Minisztériuma tisztázza a népi demokratikus országok kulturális minisztériumainak véleményét a kiállítás megszervezésének részleteiről és lehetséges javaslataikat, azt követően pedig ezeknek a kívánásoknak és javaslatoknak a figyelembevételével összeállítják a konkrét tervet. Ezt a tervet természetesen a magyar elvtársak tudomására hozzák, és a kiállítás szervezésével kapcsolatos kérdésekben egyeztetnek velük.

A beszélgetés további részében, felhasználva Kállai elvtárs készségét arra, hogy magyarázatot adjon a magyarországi kulturális élettel összefüggő konkrét kérdésekre, el-

mondtam, hogy a magyar sajtó tájékoztatásából, a magyar elvtársak egyes kijelentéseiből, valamint a népi demokratikus országok néhány nagykövetének a velem folytatott beszélgetések során tett kijelentéseiből és véleményéből az a benyomás alakul ki, mint ha a kulturális területen kevésbé lenne érzékelhető a következetes irányvonal és a párt-szervezetek irányítása, mint például a gazdasági építómunkában és a gazdaságban. Meglehetősen gyakran kell arról hallani, hogy az irodalomban és a színházak előadásaiban antirealista, sőt a népi demokratikus rendszerrel szemben ellenséges művek jelennek meg. Néha arról kell hallani, hogy a kultúra területén erre vagy arra a felelős posztra olyan embereket jelölnek, akik nemrégiben még ellenséges politikai álláspontot foglaltak el. Arra hivatkozva, hogy én viszonylag rövid ideje tartózkodom Magyarországon, és ezért nagyon óvatosan viszonyulok az általános következtetésekhez, megkérdeztem Kállai elvtársat, mennyire tartja megalapozottnak az ilyen véleményeket.

Kállai elvtárs azt válaszolta, hogy a kulturális helyzetről alkotott ilyen vélemény összességében megfelel a valóságnak, és hogy ő beszélgetésünk elején éppen ilyen szellemenben jellemezte azt. Arra számíttunk, mondta Kállai elvtárs, hogy miután kidolgoztuk a pártnak a kulturális területre vonatkozó programját, a központban és a vidéken dolgozó munkatársainknak többé-kevésbé világos elképzeléseket adunk arról, hogyan kell viszonyulniuk a kulturális élet konkrét kérdéseinek megoldásához, a burzsoá ideológia megjelenéséhez és annak képviselőihez úgy, hogy ne tanúsítsanak indokolatlan gyengeséget, és ugyanakkor ne alkalmazzanak adminisztratív eszközöket a kultúra becsületes személyiségeivel szemben, akik ilyen vagy olyan hibákat és baklövéseket követtek el. Ennek kapcsán Kállai elvtárs hangsúlyozta, hogy az MSZMP vezetése különösen óv az adminisztratív túlkapásokról a kultúra területén, és állandóan hangsúlyozza, hogy elsősorban a meggyőzés és a nevelés módszereit kell alkalmazni. Természetesen, amikor ellenséges megnyilvánulásokról van szó, adminisztratív intézkedésekkel is véget kell annak vetni.

Megjegyeztem, hogy nálunk, a Szovjetunióban az írókkal, újságírókkal és más kulturális személyiséggel való gyakorlati munkában azt a magát teljes egészében igazolt módszert alkalmazták és alkalmazzák, hogy az egyes műveket a széles közvéleménnyel, az üzemek, hivatalok stb. kollektívaival megvitatják. A helytelen művek kritikája például egy üzemi kollektíva részéről, amelyről az adott művet írták, mindig meggyőző módszer arra, hogy a szerzőnek elmagyarázzák hibáját, és az kedvező befolyást gyakorol további munkásságára. Amennyire a sajtó közleményei alapján meg tudom ítélni, a magyar elvtársak szintén alkalmazzák ezt a módszert. Például, nemrégiben Angyalföld munkásai megvitatták a „Külvárosi legenda” c. hibás filmet,⁸ és kritikájukkal – nekem úgy tűnik – komoly segítséget nyújtottak a magyar filmművészet alkotóinak. Kállai elvtárs megerősítette, hogy ez a munkamódszer a kulturális élet személyiségeivel nagy eredményeket hozhat, és tervezik, hogy szélesebb körben alkalmazzák.

A beszélgetés alatt Kállai elvtárs szobájába bejött Kádár elvtárs, aki átadott nekem egy levelet az SZKP KB számára. Kádár elvtárs egy ideig jelen volt, de a beszélgetésben alapvetően csak mint hallgató vett részt.

Megjegyzés: 1. Szükségesnek tartanám, hogy kedvezően viszonyuljunk az MSZMP KB vezetésének azon ötletéhez, hogy cseréljünk véleményt az MSZMP kulturális programtervezetéről. Mivel a magyar kultúrában a helyzet rendkívül bonyolult, és széles körben elterjedt a burzsoá ideológia, ezeknek a hatásoknak a felszámolása adminisztratív túlzások és a burzsoá ideológia képviselőivel szembeni alaptalan gyengeség nélkül – számomra úgy tűnik – nemcsak a magyarországi szocialista építés sikeres menete szempontjából jelentős, hanem a Szovjetunió és a népi demokratikus országok kommunista és munkáspártjainak a szocialis-

ta kultúra megteremtése, nemzetközi pozíciója megszilárdítása érdekében, a szocialista és az imperialista tábor közötti ideológiai harc szempontjából is.

2. Szükségesnek tartom tájékoztatni a Magyarországról érkező kulturális küldöttségek fogadásával foglalkozó vezető szerveinket és hivatalainkat arról, hogy alapvető figyelmet szükséges fordítani a szovjet kultúra vívmányai és a szovjet nép élete, és csupán másodsorban a történelmi emlékek, relikviák stb. bemutatásának. Az Inturiszt és más szervezeteink nyilván nem eléggé differenciáltan közelítenek a külföldi küldöttségek kiszolgálásához, egyformán „inturisztosnak” tekintve a nyugati országok burzsoá turistáit és a népi demokratikus országokból érkező alkotó értelmiséget, ezeknek és azoknak is különböző történelmi objektumok, templomok, múzeumok stb. megtekintését ajánlva, és közben elfeledkezve arról, hogy a külföldi turisták említett csoportjai teljesen eltérő céllal érkeznek a Szovjetunióba.

3. Szükségesnek tartanám, hogy a Szovjetunió kulturális minisztériuma idejében tájékoztassa a magyar kulturális minisztériumot a nemzetközi képzőművészeti kiállítás megrendezésének terveiről és az ezzel kapcsolatban végrehajtott intézkedésekről, különösen azokról, amelyek a magyar elvtársakat érintik.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Je. Gromov

AVP RF f. 077. op. 39. papka 197. gy. 5.

¹ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1958. január 15-én, a Központi Bizottság 1958. január 24-ei ülésén döntött a párt- és az állami funkciók szétválasztásáról. A határozat értelmében Kádár János levelet intézett az Elnöki Tanács elnökének a kormányban végrehajtandó változásokról, amit a kormány 1958. január 25-ei ülésén tárgyalta meg. (*Kádár János első kormányának jegyzőkönyvei*. I. m. 1172.)

² A kormány 1958. január 25-ei ülésén Kádár János bejelentette, hogy a kormányban végrehajtandó személyi változásokkal összefüggésben kívánatos Apró Antal lemondása a Hazafias Népfrent elnöki tiszteréről, s hogy helyére az elnökség Kállai Gyulát válassza meg. (*Kádár János első kormányának jegyzőkönyvei*. I. m. 1172.)

³ Az MSZMP IKB Ideiglenes Intéző Bizottsága már 1957. május 14-ei ülésén támogatta azt a javaslatot, hogy 50 tagú pedagógusküldöttség utazzon a Szovjetunióba. Akkor Kállai Gyulát bízták meg azzal, hogy az erre vonatkozó kérést a Szovjetunió budapesti nagykövetének tolmácsolja, és kedvező válasz esetén szervezze meg a delegáció kiutazását. (*Az MSZMP ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei*. III. kötet. I. m. 251.) Az 1958-ban lezajlott egyhetes – Kijevet, Moszkvát és Leningrádot érintő – úton 300 pedagógus vett részt.

⁴ Az ún. Pedagógus Békevonat utasai hazatérésük után tapasztalataikról több száz élménybeszámolót tartottak. Az ezekről készült összefoglalót lásd MOL M–KS 288. f. 33. cs. 1958/3. ó. e.

⁵ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1958. március 11-én tárgyalta meg az MSZMP kulturális programjának tervezetét. A testület nem tartotta szükségesnek a kulturális élet egészét felölelő, rész kérdéseket is tárgyaló program elkészítését, csupán a pártnak a kulturális életre vonatkozó főbb irányelveit tartalmazó, „A kulturális munka irányelvei és fő célkitűzése” című dokumentum összeállítását. Az elkészült anyagot véleményezésre el kívánták küldeni a testvérpártok tudományos és kulturális osztályaihoz is. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 69. ó. e.)

⁶ Az MSZMP művelődéspolitikájának irányelveit a KB 1958. július 25-ei ülésén vitatták meg. (*A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1957–1958. évi jegyzőkönyvei*. Szerk. NÉMETHNÉ VÁGYI Karola–SOÓS László–T. VARGA György–UJVÁRY Gábor. Magyar Országos Levéltár. Bp., 1997. 472–516.)

⁷ A kiállítással kapcsolatban lásd a 34. dokumentumot!

⁸ A korszak egyik emblematikus filmjét Máriássy Félix rendezte, története az 1930-as években egy angyalföldi bérházban játszódik. <http://magyar.film.hu/filmtortenet/filmelemzesek/kulvarosi-legenda-1957-filmtortenet-elemzes.html>. (Letöltés ideje: 2011. december 8.)

26. FELJEGYZÉS JE. I. GROMOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL

1958. május 12.

Je. I. Gromov naplójából

Titkos
1958. május 15.

Feljegyzés a Kádár elvtárrsal folytatott beszélgetésről

1958. május 12.

Május 9. és 12. között Budapesten tartózkodott Lengyelország párt- és állami küldöttsége.¹ A delegáció itt-tartózkodása alatt főleg protokolláris rendezvényekkel és tárgyalásokkal volt elfoglalva. A küldöttség sem üzemekben, sem vidéken nem járt.² A tömegrendezvények közül csak egy gyűlést lehet megemlíteni Budapesten, ahol több mint kétezer ember volt jelen.³ Meg kell említeni, hogy a hivatalos beszédekben (a repülőtéren, a Parlamentben) Gomułka és Cyrankiewicz⁴ elvtárs megkerülték a kül- és belpolitika éles kérdéseit. Beszédeiknek formális udvarias jellege volt. Csak a budapesti gyűlésen elmondott beszédében értékelte Gomułka az 1956. októberi eseményeket nyíltan ellenforradalminak, és hangsúlyozta, hogy jelenleg a legnagyobb veszély Lengyelországban a revizionizmus.⁵ Kádár elvtárs és a magyar kormány többi vezetőjének beszédei előnyösen különböztek a lengyelektől abban, hogy azokban felvetették a nemzetközi politika összes fő aktuális kérdését.

Kádár elvtárs értékelése szerint a lengyel delegáció tagjai kifejezésre juttatták szándékukat a két ország közötti baráti viszony megteremtésére. Kádár elvtárs a következő esetet mondta el. A gyűlésen tartott beszédében ki akarta emelni, hogy korábban Magyarország és Lengyelország között jelentős nézeteltérések voltak, többek között a magyar eseményekhez való viszonyban. A beszédben hangsúlyozta, hogy most ezeket a nézeteltéréseket leküzdötték, vagyis Kádár elvtárs ezeket a nézeteltéréseket azzal magyarázta, hogy abban az időben a lengyel párt nem rendelkezett elegendő információval a magyarországi helyzetről.⁶ Gomułka elvtárs, aki megismerkedett a beszéd szövegével, azt a megjegyzést tette Kállai elvtársnak, aki állandó kísérője volt, hogy nem kellene emlékeztetni és arra helyezni a hangsúlyt, hogy korábban voltak nézeteltéréseink, hanem most a magyar és a lengyel nép közötti hagyományos baráti kapcsolatokat kell jobban hangsúlyozni. Az ebéd alatt, amelyet a Központi Bizottságban a pártküldöttség tiszteletére rendeztek, Gomułka elvtárs kitért azokra a nézeteltérésekre, amelyek nemrégiben a pártjaik között voltak. Kijelentette, hogy ezeknek a nézeteltéréseknek az oka abban rejlett, hogy a Lengyel Egyesült Munkáspárt abban a pillanatban gyenge volt, nem volt széles körű befolyása a tömegekre, és nem tudott határozottabban fellépni. A másik ok az volt, hogy a lengyelekhez hasonlóan a magyarok, az 1956. októberi eseményeket ellenforradalminak értékelték, csak az események okainak [értékelésében] tértek el. A lengyelek véleménye szerint a magyarok túlértékelték a külső tényezőket ezekben az eseményekben, a lengyelek viszont úgy vélték, hogy a legfőbb [ok] a belső tényező volt (a korábbi vezetés hibái).

A lengyel és a magyar küldöttség három alkalommal találkozott.⁷ E találkozások alkalmával lényeges politikai kérdéseket gyakorlatilag nem érintettek. Az első találkozás alkalmával, amely 45 percig tartott, Kádár elvtárs az országon és a párton belüli helyzetről beszélt. Válaszul erre a lengyelek szintén rövid tájékoztatást adtak a lengyelországi helyzetről. Először Gomułka szólalt fel, azután Ochab.⁸ A lengyel ipar és mezőgazdaság helyzetéről volt szó. Kádár elvtárs véleménye szerint a lengyel elvtársak helyes értékelést

adtak a lengyel gazdaságról. Objektívan beszéltek a meglévő nehézségekről, arról, hogy a világgpiaci árak esése következtében csak a bányászatban több mint 20 millió dollár veszteséget szenvedtek el. A lengyelek azt mondták, hogy náluk a legfontosabb feladat az állami fegyvererősítése, a munka termelékenységének emeléséért folytatott harc az üzemekben, és a termelési fegyvererősítése a munkások között. A munkástanácsokról nem esett szó, a beszédből érződött, hogy a lengyelek nem tulajdonítanak nagy jelentőséget neki.

Az utolsó, harmadik találkozóra május 11-én került sor. Ezt főként a közös közlemény szövege megvitatásának szentelték.

Megjegyzés: Május 9-én, Moszkvából való visszatérésemet követően részletesen tájékoztattam Kádár elvtársat a lengyel delegáció bulgáriai tárgyalásainak menetéről és azokról a momentumokról, amelyek a közös közlemény aláírásakor történtek.

A lengyel delegáció megérkezése napján a magyarok megállapodtak abban, hogy a közös közlemény alapjául a lengyel és a magyar szöveget veszik. Ezzel a javaslatral a lengyelek egyetértettek. A közös közlemény kidolgozására kijelölt bizottság munkája során kiderült néhány elvi nézeteltérés:

1. A magyar események értékeléséről. Ochab elvtárs, aki ezt a bizottságot a lengyelek részéről vezette, ragaszkodott ahhoz, hogy ezt a kérdést ne vegyék bele a deklarációba, azzal indokolva, hogy erről nem lehet egyszerűen írni, magyarázatot kell adni, beszélni kell az okokról, amelyek ezekhez az eseményekhez vezettek, ez pedig magának a dokumentumnak a kibővítéséhez vezet. A magyarországi ellenforradalomról folytatott hosszú vita után mégis bevették a dokumentumba.⁹

2. Az SZKP és a Szovjetunió vezető szerepéről. A korábbi beszélgetések során a lengyelek kijelentették, hogy egyetértenek az SZKP és a Szovjetunió szerepének értékelésével, de úgy vélik, hogy politikai és taktikai megfontolásból erről nem kell írni, mivel a lengyel nép bizonyos része ezt nem értelmezi helyesen. Azzal összefüggésben, hogy a bizottságban ebben a kérdésben nem sikerült egyetértésre jutni, a delegációk közötti vitára bocsátották. A delegációvezetőkkel való megállapodás kísérletét sem koronázta siker. A lengyelek ragaszkodtak ahhoz, hogy ezt a kérdést ne vegyék be a közös nyilatkozatba. Ebből kifolyólag a magyarok elhatározták, hogy a bolgár formulát alkalmazzák.¹⁰

3. Az imperialista táborról és az Amerikai Egyesült Államok agresszív politikájáról. A közös közleménybe a magyarok be akartak venni egy pontot arról, hogy a Nyugat imperialistái, élükön az USA-val, agresszív politikát folytatnak a kelet-európai országok irányában. Akkor Gomułka kijelentette, hogy ezt a kérdést nem kell bevenni a deklarációba, mivel a NATO legutóbbi üléséről rendelkezésünkre álló információk szerint a NATO-hoz tartozó több európai ország nem támogatja az USA-t abban, hogy a magas szintű tanácskozásokon a kelet-európai országokról tárgyaljanak. Másfelől még az USA sem mondta ki ebben az ügyben a végső szót. Ezért a lengyelek véleménye szerint ennek a formulának a [közlemény szövegébe történő] bevétele csak bonyolítaná az ügyet. Kétórás vita után a magyarok engedtek, és elfogadtak egy általános formulát a Nyugat imperialista reakciós köreiből (az USA említése nélkül), amelyek agresszív politikát folytatnak a népi demokratikus országok ellen.¹¹

A gazdasági kérdésekről folytatott tárgyalások semmilyen vitát nem váltottak ki, és azzal értek véget, hogy megállapodtak a két ország közötti gazdasági kapcsolatoknak a kölcsönös előnyökön nyugvó kiszélesítésének szükségességéről. Ebben az ügyben a továbbiakban kiegészítő megállapodásokat kötnek majd.

Kádár elvtárs megjegyezte, hogy a tárgyalások során más jelentős nemzetközi kérdést nem érintettek, így nem került szóba a jugoszláv kérdés sem. Ugyanakkor a magán-

beszélgetések során Gomułka elvtárs érintette ezt a kérdést. A Jugoszláviával való viszonyt érintő kérdésben Gomułka a következő megjegyzést tette. Meglehetősen dühös és elégedetlen hangon szólt a Zsenmin Zsipao kínai lapban megjelent cikkről.¹² Gomułka véleménye szerint a cikk szükségételenül éles és elvileg helytelen, mivel a Kominform 1948-as határozata lényegében helytelen volt, és a kínai elvtársaknak nem kellett volna felvetni ezt a kérdést. Általában „a kínaiak nagyon rosszul ismerik az európai viszonyokat, értékeléseiket nem lehet helyesnek tekinteni”.

Megjegyzés: Az MSZMP KB rendelkezésére álló információ szerint a Tribuna Ludu a közeli napokban kommentár nélkül publikálni szándékozik a kínai cikket, a Pravda cikkét és a jugoszlávok válaszát a Zsenmin Zsipao cikkére.

A továbbiakban Kádár elvtárs arról beszélt, hogy Gomułka úgy véli, a JKSZ programtervezetében több revizionista jellegű megállapítás van, amelyeket nem helyesnek, és amelynek kapcsán bírálják a jugoszlávokat. De a jugoszlávokkal való kapcsolatok olyan mértékű kiélezését, ahogyan az jelenleg történt, nem tartják helyesnek. „A szocialista országokkal kapcsolatban nem lehet így eljárni. Felvetődik a kérdés, hogy [Jugoszlávia] szocialista ország vagy sem. Tudjuk, hogy a jugoszlávok a szocializmust építik, és türelmesebben kell viszonyulni hozzájuk, elvtársi módon bírálva hibáikat és hiányosságaikat.”

Gomułka elvtárs olyan megállapítást is tett, hogy a mai nap fényében úgy véli, helyesebb lenne pártjaink delegációit elküldeni a JKSZ kongresszusára. És ha ezek a küldöttségek a kongresszuson bírálják a jugoszláv program megállapításait, ezt a jugoszlávok helyesebben értelmeznék, és nem vezetne [a viszony] ilyen kiéleződéséhez.

Kádár elvtárs szavai szerint Gomułka csak május 11-én tudta meg, hogy a Szovjetunió nem küldi el delegációját Vorosilov vezetésével Jugoszláviába. Erre meglehetősen betegesen reagált, kijelentve, hogy „nem érti, és nem helyesli ezt a döntést”. Kádár elvtárs véleménye szerint Vorosilov elvtárs Jugoszláviába történő utazásának elutasítása azért is nyugtalanítja Gomuľkát, mert a lengyelek most nagyon nehéz helyzetbe kerültek: hogyan fogadják Títót, aki ez év május végén szándékozik Lengyelországba utazni. Ezt Gomułka elvtárs egyenesen megmondta Kádár elvtársnak.

A Kádár elvtárral folytatott beszélgetésből arra a következtetésre jutottam, hogy a magyarok vonala a jugoszlávokkal való kapcsolatokat illetően szilárd és megingathatatlan. A Kádár elvtárs által a lengyel elvtársaknak adott válaszokból ítélve a magyar vezetők a következő irányvonalat támogatják: nem élezni a viszonyt a jugoszlávokkal, jó szomszédként élni velük, de ugyanakkor elvi ideológiai kérdésekben semmilyen engedelményt nem tenni nekik. Kádár elvtárs kijelentette Gomuľkának, hogy ha mi élezni akarunk a viszonyt a jugoszlávokkal, és ebbe az ügybe belevinnénk a nemzeti elemet, ez nekünk semmibe nem kerülne, de mi ezt soha nem tesszük, mivel ellentmondana a proletár internacionalizmus szellemének és a népeink közötti barátságának. Gomułka elvtársnak azzal a többszöri kijelentésével összefüggésben, hogy a jugoszlávokkal szemben több türelmet és elvtársi viszonyt kell tanúsítani, Kádár elvtárs kijelentette, hogy ha a lengyelek és a Lengyel Egyesült Munkáspárt élvezi a jugoszlávok bizalmát, és ha a lengyelek látják a jugoszlávok hibáit, akkor helyes lenne, ha a lengyelek hatnának a jugoszlávokra, és segítenének a hibák kijavításában és abban, hogy helyesebb viszonyt alakítsanak ki a testvéri kommunista és munkáspártokkal. Gomułka elvtárs szavai szerint a jugoszlávoknál erősen fejlett a „misszionáriusi” szellem, vagyis az a törekvés, hogy mindekit oktassanak és neveljenek.

A lengyel delegáció magyarországi tartózkodásának általános értékelését adva Kádár elvtárs elmondta, hogy a delegáció utazása minden szempontból hasznos volt. Meggyőződünk arról, hogy a lengyelek őszintén akarják az országok közötti baráti kapcsolatok

kialakítását, őszinte szándékuk, hogy országukat a szocialista építés útján vezessék, hogy Lengyelország vezetői Gomułka és Cyrankiewicz személyében jól viszonyulnak a magyarokhoz. Ami Ochabot illeti, ő kellemetlen benyomást keltett, mivel agresszívabb és gőgös ember. Kádár elvtárs véleménye szerint a delegáció itt-tartózkodását és az általa végzett munkát úgy lehet tekinteni, mint az első lépést a Magyarország és Lengyelország közötti kapcsolatok megerősítésében.

A lengyelek itt-tartózkodásuk végén meghívták a magyar elvtársakat lengyelországi utazásra. A magyarok beleegyeztek, hogy jövő évben elküldik delegációjukat Lengyelországba.¹³

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Je. Gromov

AVP RF. f. 077. op. 39. papka 197. gy. 5.

¹ A lengyel küldöttség érkezése 1957 folyamán végig napirenden volt, de Gomułka az MSZMP többszöri meghívása ellenére – a magyar vezetés egyes intézkedései miatti egyet nem értését ily módon kifejezésre juttatva – nem volt hajlandó Magyarországra utazni. A delegáció utazásáról a LEMP KB 1958. március 15-ei ülésén született döntés. (Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai. I. m. 18.) A két ország közötti viszonyra vonatkozóan lásd még Mirrovits Miklós: Egy barátság nehéz évtizede: A lengyel-magyar viszony szakítópróbái (1956–1968). *Múltunk*, 2011. 3. 137–164.

² A lengyel delegáció programját az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1958. április 29-ei ülésén fogadták el. A jóváhagyott programtervezetben szerepelt a Ganz Vagongyár meglátogatása. (MOI. M–KS 288. f. 5. cs. 76. ó. e.)

³ A Sportcsarnokban tartott nagygyűlésről a Népszabadság részletes tudósítást közölt. („A népek közötti leg-erősebb kapocs, a proletár nemzetköziség egyesít bennünket. A lengyel párt- és kormányküldöttség és Budapest dolgozóinak baráti találkozója a Sportcsarnokban.” *Népszabadság*, 1958. május 11.)

⁴ Cyrankiewicz, József (1911–1989). 1948 és 1975 között a LEMP KB, 1948-tól 1971-ig a Politikai Bizottság tagja, 1948–1954-ben a KB titkára. 1947 és 1952 között miniszterelnök, 1952–1954-ben miniszterelnök-helyettes, majd 1954-től 1970-ig ismét Lengyelország miniszterelnöke.

⁵ Gomułka az 1956. októberi magyar eseményekkel kapcsolatban a következőket mondta: „Mélységesen fáj-laljuk, hogy az ellenforradalmi erőknek, a belső és külföldi reakció erőinek sikerült kihasználniuk a múltban elkövetett hibák bírálatát arra, hogy félrevezessék és tévútra tereljék a társadalom egy bizonyos részét és a népi hatalom, a szocialista országok szolidaritása ellen fordítsák. Mélységesen tragikus dolog, hogy az ellenforradalom oldalán, a szocializmus ádáz ellenségei mellett megtevészt emberek is lehettek, olyanok, akik azt hitték, hogy a demokráciáért harcolnak. Sajnálatos, hogy az akkori politikai vezetés képtelen volt irányítani a múlt hibáinak bírálatára és kijavítására törekvő áramlatot és így annak irányítását felelőtlen, majd később nyíltan ellenforradalmi elemek ragadták magukhoz.” *Népszabadság*, idézett cikk.

⁶ A Külügyminisztérium Kollégiumának a magyar-lengyel kapcsolatokról 1957. április 24-én készült előterjesztése megállapította, hogy a lengyel vezetők állásfoglalása 1956. november 4. után hónapokig tartózkodó volt, és a magyar események ellenforradalmi jellegét a Népszabadságban 1957. március 15-én megjelent üzenetig egyszer sem hangsúlyozták. (MOI. M–KS 288. f. 32. cs. 1957/3. ó. e.)

⁷ A lengyel párt- és kormányküldöttséggel folytatott tárgyalásokról Kádár János 1958. május 13-án napirend előtt tájékoztatta a Politikai Bizottságot. (MOI. M–KS 288. f. 5. cs. 78. ó. e.)

⁸ Ochab, Edward (1906–1989). 1944-től a Lengyel Munkáspárt, illetve a LEMP KB, 1954-től a Politikai Iroda tagja, 1956. márciusától októberéig a LEMP első titkára. 1960 és 1964 között a LEMP KB titkára, majd 1968-ig lengyel államfő.

⁹ A közös közleményben az okokról nem esett szó, az 1956. októberi eseményekre csak közvetetten utaltak: „A tárgyalások során a lengyel fél meglegedéssel állapította meg a Magyar Szocialista Munkáspártnak azokat a sikereit, amelyeket a belső és külső reakciós erők által okozott súlyos nehézségek leküzdésében elért, amely reakciós erők a múlt hibáit kihasználva ellenforradalmat robbantottak ki a magyar népi hatalom ellen.” („Nyilatkozat a Magyar Szocialista Munkáspárt és a magyar forradalmi munkás-paraszt kormány, valamint a Lengyel Egyesült Munkáspárt és a Lengyel Népköztársaság kormánya küldöttségeinek tárgyalásairól.” *Népszabadság*, 1958. május 13.)

¹⁰ Nem sikerült kideríteni, hogy a „bolgár formula” alatt mit értekett.

¹¹ A közlemény szövegében ez a következő megfogalmazásban szerepelt: „A két küldöttség megállapítja, hogy a nemzetközi feszültség enyhítése, a világ népeinek biztonsága és együttműködésük felé vezető úton komoly lépést jelentene, ha megvalósulhatna a Szovjetunió kormányának az a kezdeményezése, hogy legfelsőbb szinten értekezletet hívjanak össze a fontos nemzetközi problémák megvizsgálására. E kezdeményezést mindkét fél a legteljesebb mértékben támogatja. Ugyanakkor úgy véli, hogy komolytalanok és felelőtlenek bizonyos nyugati reakciós és imperialista erők próbálkozásai, hogy az értekezlet napirendjére kerüljenek az európai népi de-

mokratikus országok társadalmi rendszerére vonatkozó kérdések, amelyről ezen országok népei maguk döntöttek. Ilyen kérdések felvetése az értekezleten beavatkozási kísérletet jelentene ezen államok belügyeibe, ami sértené szuverenitásukat és ellentétes lenne az Egyesült Nemzetek alapokmányának elveivel.”

¹² Valószínűleg a Zsenmin Zsipaó 1958. május 5-ei vezércikkére történt az utalás, amit „El kell ítélnünk a mai revizionizmust” címmel a *Népszabadság* is közölt 1958. május 9-én.

¹³ Kiss Károly az MSZMP KB 1959. június 2-ai ülésén jelentette be, hogy lengyel részről magyar párt- és kormánydelegációt hívtak meg 1959. szeptemberre. A testület akkor úgy foglalt állást, hogy a kongresszusi előkészületek miatt a látogatást 1960 elejére halasztják. A látogatásra 1960. január 20. és 30. között került sor. *Lásd a 80. és 81. dokumentumot!*

27. FELJEGYZÉS JU. NY. CSERNYAKOV KÖVETSÉGI TANÁCSOS ÉS KÁLLAI GYULA BESZÉLGETÉSÉRŐL

1958. június 18.

Ju. Ny. Csernyakov naplójából

Titkos
1958. június 18.
189. sz.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP KB titkárával,
Kállai Gyula elvtárrsal folytatott beszélgetésről

1958. június 18.

A nagykövetség azon megbízatásával összefüggésben, hogy adjuk át az MSZMP KB-nak az SZKP KB Kulturális Osztályának megjegyzéseit a „Kultúrpolitikánk elvi kérdései” anyaghoz (az említett dokumentumot azzal a kéréssel, hogy közöljék észrevételeiket, az MSZMP KB ez év májusában küldte el az SZKP KB-nak), felkerestem Kállai elvtársat, aki nek átadtam az említett észrevételeket.¹

Kállai elvtárs, miután megismerkedett a megjegyzésekkel, nagy elégedettségének adott hangot annak kapcsán, hogy a szovjet elvtársak összességében egyetértenek ezzel a dokumentummal, és számos elgondolást adtak a dokumentum egyes téziseinek megformálásához. Kállai elvtárs kérte a nagykövetséget, adja át az SZKP KB-nak az MSZMP KB vezetésének köszönetét az elvtársi segítségért és figyelemért.

Az ezt követő beszélgetés során Kállai elvtárs a következő módon beszélt az ez év június végén vagy július elején sorra kerülő MSZMP KB-ülés jelentőségéről, amelynek meg kell vitatnia a párt alapvető feladatait az ideológiai munkában és a kulturális élet irányításában. Mostanra, mondta Kállai elvtárs, teljes egészében kézbe vettük a kulturális élet irányítását, legalábbis annyira, hogy nyílt ellenséges fellépések és támadások nem lehetségesek. A kultúra minden területén biztosított az irányítás a párt részéről, de ahhoz, hogy a kijelölt feladatok azok többségének támogatása mellett valósuljanak meg, akiknek feladata életbe léptetésük – értelmiség, kulturális területen dolgozók –, mindekelőtt arra van szükség, hogy ezeknek az embereknek világos elképzelése legyen a párt politikájának lényegéről és realizálásának módjairól. Mi például, folytatta Kállai elvtárs, nagyon nagy figyelmet szenteltünk a diákságnak és felsőoktatási intézményeink professzori-tanári karának, amelyben – ha nem tekintjük az írókat és az újságírókat – az ellenforradalmárok talán a legnagyobb befolyással rendelkeztek, és nagy munkát folytattunk előadások, beszélgetések, konzultációk, a párt vezetőinek a professzorokkal és a diákokkal való találkozási stb. formájában. Ennek eredményeképpen sikerült a többségnek elmagyaráznunk, hogy az ellenforradalmárok megtévesztették a magyar diáksá-

got, hogy a magyar egyetemi diákság jövője elválaszthatatlanul összefügg a népi demokratikus berendezkedéssel. Ugyanakkor világosan és értelmesen el kell mondani, mit kell tennie az ifjúságnak, és hogyan kell őket nevelni a magyar felsőoktatási intézmények professzorainak. Hasonló a helyzet a kulturális élet összes más területén is.

Az elmúlt évek tapasztalataitól eltérően, amikor az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztályának bármely, legjelentéktelenebb munkatársa a párt nevében megfellebbezhetetlen ítéletet hozott színházi darabról vagy hatalmas tudományos munkáról („A párt ezt a darabot alapjában hibásnak tartja”, „A párt úgy véli, hogy az adott tudományos munka irányvonala helytelen” stb.), mi nemcsak arra törekszünk, hogy részletesen elmagyarázzuk céljainkat és feladatainkat, de a legkomolyabban tanácskozunk az értelmiséggel, úgy a párttagokkal, mind a pártönkívűliekkel, figyelembe vesszük tapasztalatát, véleményét, úgy tekintjük, mint a tömegek jelentős segítségét és az előkészítendő döntések helyességének feltételét. Így például a kulturális életet érintő mostani programtervezetet nem csupán a nagyszámú párt- és pártönkívűliekből álló, de bennünket teljes egészében támogató kulturális területen dolgozók számára tartott aktíván bocsátottuk vitára. Ezt a dokumentumot elküldtük azoknak is, akikkel szemben ideológiai munkánkban fel akarunk lépni. A párt előtt most a magyar írók úgynevezett népies csoportja ideológiai szétzúzásának feladata áll, ami kifejezésre jutott a programtervezetben is.² Nemrégiben a tervezetet elküldtük a népiek „vezéreinek” – Németh Lászlónak, Szabó Pálnak, Veres Péternek, Féja Géának és másoknak –, akik megjegyzéseikben (ezek terjedelme többszöröse a programnak) nagyszámú teljesen elfogadhatatlan dolgot hordtak össze, még ostobaságokat is, de ami ellenvetéseikből ésszerűnek tűnt, figyelembe vesszük a programtervezet végleges megfogalmazásakor.³ Azonkívül maga az a tény, hogy a pártszervek nyíltan bírálták a népiesek álláspontját, és egyidejűleg képesek helyes megjegyzéseik elfogadására, gyakorlatias, egészséges körülményt teremt a legélesebb kritika számára, amely végeredményben ennek az írói csoportnak – amely magában foglalja a legtehetségesebb és legnépszerűbb magyar költőket és prózaírókat – a párt oldalára állítására irányul. Kállai elvtárs ennek kapcsán megemlítette: az a törekvés, hogy elkerüljék a durvaságokat és a felesleges élességet a népiek bírálatában, egyáltalán nem jelenti a korábbi meghajlást irodalmi tekintélyük előtt, ellenkezőleg, ha makacsul kitartanak nacionalista és faji nézeteikben, megtagadják a proletárdiktatúra és a párt vezető szerepének elismerését, akkor egyáltalán semmit ne írjanak, és tűnjenek el az irodalomból. Az a fontos, hogy elérjük ideológiai szétzúzásukat, de nem irodalmi tevékenységük adminisztratív félbeszakítása [a cél]. Ezzel kapcsolatban Kállai elvtárs közölte, hogy a Társadalmi Szemle következő számában nagy cikket közölnek a magyar „narodnyikok” bírálatáról, és nem lenne rossz, ha a szovjet sajtó is tájékoztatná a szovjet közvéleményt ennek a cikknek a tartalmáról.⁴

Feltettem Kállai elvtársnak a kérdést, mit gondol arról a lehetőségről, hogy a szovjet sajtóban Lukács [György] filozófus nézeteit bíráló magyar fellépéseket publikáljanak.

Kállai elvtárs azt válaszolta, most nem indokolja semmi, hogy a szovjet sajtó visszafo-gott legyen Lukács ártalmas revizionista nézeteivel szemben Magyarországon folyó harcot illetően. Ha Lukács bírálatát a Szovjetunióban kezdték volna, mondta Kállai elvtárs, és az azután bontakozott volna ki Magyarországon, ez lehetőséget adott volna valakinek, hogy „a moszkvai utasításra történő bírálatról” beszéljen, de a nemzetközi kommunista mozgalom még ebben a legkedvezőtlenebb helyzetben is kétségtelenül hasznat húzna belőle. A valóságban úgy alakult, hogy a lukácsista befolyás elleni harcot először a német elvtársak kezdték (az *Einheit* című lapban 1957 nyarán), aztán felléptek a magyarok, most készülődnek az olaszok, és a szovjet elvtársak hallgatását már helytelenül értelmezhetik.⁵ Kállai elvtárs elmondta, hogy hasonló véleményét már elmondta a nemrégiben

Magyarországon tartózkodott Mityin akadémikusnak,⁶ és még egyszer felhasználja az alkalmat, hogy kíváncsi lenne a szovjet sajtó fellépése Lukács leleplezésével. Kérdésemre, a fellépés milyen formáját tartja Kállai elvtárs a legmegfelelőbbnek: a magyar cikkek szovjet lapok általi átvételét vagy szovjet szerzők saját cikkeit, Kállai elvtárs azt válaszolta, hogy véleménye szerint a szovjet elvtársak a Lukácsról szóló magyar cikkeket felhasználhatnák arra, hogy kifejtsek saját véleményüket, annál is inkább, mivel Lukácsot a Szovjetunióban elég jól ismerik.

Azt feleltem, hogy Kállai elvtárs elképzeléseit közöljük a megfelelő szovjet szervekkel.

A beszélgetés további részében Kállai elvtárs érintette a „Vasvirág” című magyar mozifilm kérdését azzal összefüggésben, hogy a magyar filmiparban dolgozók meglehetősen elbátortalanodtak attól, hogy a „Szovexportfilm” visszautasította ennek a filmnek a megvételét. Kállai elvtárs azt mondta, hogy a film természetesen magán viseli az olasz neorealizmus hatását egyfelől, másfelől a Gelléri Andor ideológiájában meglévő ellentmondásokat, akinek a műve alapján készült a forgatókönyv.⁷ Gelléri tehetséges és kétségtelenül haladó író volt, de a munkásosztály alatt nem az igazi munkásosztályt értette, hanem a lumpenproletariátust, ami természetesen kifejezésre jutott a filmben is. Ezért Kállai elvtárs úgy véli, hogy azt a magyar kérést, hogy kíváncsi lenne, ha ezt a filmet a „Szovexportfilm” megvásárolná, csak mint „a magyar filmművészet szovjet részéről való morális támogatása kérdését” lehet felvetni.

Ennek kapcsán Kállai elvtárs megjegyezte, hogy miközben tehetséges színészek, rendezők és operatőrök vannak, a magyar moziban politikai viszonylatban a helyzet meglehetősen rossz, illetőleg a lényegében folytatódó „írósztájk” miatt nagyon nehéz a filmipari irányítás: az írók vagy elfogadhatatlan ideológiai álláspontból, vagy egyáltalán nem írnak, ezért nincsenek forgatókönyvek. A dramaturgiában lévő helyzetet valamivel jobbnak jellemezte. Elmondta, hogy a légkört két új darab is alakította (Fehér [Klára] „Bekötött szemmel” és Dobozy [Imre] „Szélvihar”), amelyek az ellenforradalmi eseményekről szólnak. Miközben politikai nézőpontból Fehér darabja teljesen helyes, Dobozy darabjáról ezt nem lehet elmondani.

Ugyancsak figyelemre méltó volt megjegyzése az MSZMP álláspontjáról az egyházzal kapcsolatban és a klerikális reakció elleni harcot illetően. Ezen a területen, mondta Kállai elvtárs, abszolút ugyanaz az elv, mint a fentebb említettekkel – a felsőoktatási intézményekkel, irodalommal stb. – kapcsolatban: teljes világosság és mindenféle machiavelista manőver hiánya az MSZMP részéről.

Mi most egyenesen megmondjuk a katolikus püspökség szemébe – Grósz érseknek és Hamvas püspöknek: az állam nem szavakban, hanem a valóságban biztosítja minden hívőnek a vallásszabadságot. Azonkívül az államnak nincs semmilyen haszna abból, ha eltaszítja magától azokat a dolgozókat, akik hűek a népi demokráciához, de hisznek az Istenben is, azzal, hogy valamilyen mértékben szorongatják őket vallásosságuk miatt. Az MSZMP és az állami szervek felvilágosító munkát folytatnak és fognak folytatni, propagálják a materialista világnézetet, de sem a papoknak, sem a hívőknek a vallásos tevékenysége elé semmilyen akadályokat nem fognak állítani addig, amíg az egyház részéről nem látják a klerikalizmus megjelenését, vagyis azt a törekvést, hogy megteremtsék az egyház hatalmát a társadalmi életben.⁸ Ezért ha a pap és a hívők elismerik a néphatalmat, ha elismerik, hogy a nép számára a fő a szocializmus építése, akkor ezen az alapon az állam és az egyház közötti kapcsolat mindig normális és becsületes lesz. Ami a pap-ság körében nem kis számban előforduló ellenséges elemeket érinti, megmondjuk Grósznak: van olyan pap, amelyik nem azzal foglalkozik, amivel mint papnak foglalkoznia kell, és mit gondol az érsek úr, mi a jobb, ha ő penderíti ki, vagy ha nekünk kell megtenni. Grósz teljesen helyesen az első variációt tartja kíváncsiabbnak.

A beszélgetés zárásaképpen Kállai elvtárs még egyszer hangsúlyozta, hogy az MSZMP a kultúra területét érintő és az értelmiséggel kapcsolatos politikájában a leglelkismeretesebben arra törekszik, hogy teljes őszinteséget, nyíltságot és becsületességet biztosítson, mivel – ahogy kifejezte magát – múltbeli munkamódszereink, vagyis az MDP volt vezetéséé, gyakran kizökkentették a kerékvágásból az értelmiséget, bizalmatlanságot alakítottak ki benne a párttal kapcsolatban, bizonytalanságot a jövő iránt. Jelenleg az MSZMP által folytatott politika már pozitív eredményeket ad, habár természetesen még meglehetősen sok nehézség áll előttünk.

A Szovjetunió magyarországi nagykövetségének tanácsosa

Ju. Csernyakov

RGANI f. 5. op. 49. gy. 198.

¹ Az előzményekre lásd a 25. dokumentumot!

² Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1958. április 29-ei ülésén tárgyalta meg a Kultúrpolitikai Munkaközösség előterjesztését a „népiesekről”. A határozat kimondta, hogy a „népieseket”, mint politikai csoportot – elsősorban politikai eszközökkel – fel kell számolni. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 76. ó. e.)

³ A népi írók reagálásáról részletesebben lásd STANDESKY Éva: *Az írók és a hatalom 1956–1963*. I. m. 381–384.

⁴ „A „népi” írókról. Az MSZMP Központi Bizottsága mellett működő kulturális elméleti munkaközösség állásfoglalása. *Társadalmi Szemle*, 1958. július.

⁵ Az *Einheit* című lap 1957. 6. számában Hans Koch kezdte Lukács György bírálatát. Magyarországon 1957 novemberében kezdődött a Lukács-ellenes kampány, Lukács Györgyöt Szigeti József bírálta 1957-ben és 1958-ban a *Társadalmi Szemle*-ben. (Még egyszer a Lukács kérdésről. *Társadalmi Szemle*, 1957. 7–8. sz. 37–62., illetve Lukács György filozófiai és politikai nézeteinek összefüggése. *Társadalmi Szemle*, 1958. 2. sz. 26–39.)

E beszélgetést követően alig két hónappal a Szovjetunióban is megkezdődött Lukács György nézeteinek a bírálat. Erről részletesebben lásd A. Sz. SZITKALIN: Djord Lukacs – myszlityel i polityik. *Izdatyel Sztjepanyenki*. Moszkva, 2001. 196–209.

⁶ Mark Boriszovics Mityin, (1901–1987) szovjet filozófus, a „Znanyije” [Tudás] Társaság Igazgatóságának elnöke, 1960 és 1967 között a *Voproszi Filozofii* című folyóirat főszerkesztője.

⁷ A film forgatókönyvírója Köllő Miklós, rendezője Herskó János volt, története Óbudán játszódik az 1930-as évek elején. <http://magyar.film.hu/filmtortenet/filmelemzesek/vasvirag-1958-filmtortenet-elemzes.html>. (Letöltési ideje: 2011. december 8.)

⁸ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1958. június 10-én tárgyalta meg az állam és az egyházak viszonyáról és az egyházpolitikáról szóló előterjesztést, majd az 1958. július 22-ei ülésén foglalkozott és hozott határozatot a valós elleni eszmei harc és a világnézeti tömegnevelő munka feladatairól. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 82. és 87. ó. e.)

28. FELJEGYZÉS JE. I. GROMOV NAGYKÖVET ÉS SZILÁGYI DEZSŐ, AZ MSZMP KB NEMZETKÖZI OSZTÁLYÁNAK VEZETŐJE KÖZÖTTI BESZÉLGETÉSRŐL 1958. június 26.

Je. I. Gromov naplójából

Titkos
1958. július 1.

Feljegyzés az MSZMP KB Nemzetközi Osztályának vezetőjével,
Szilágyi Dezső elvtárral folytatott beszélgetésről

1958. június 26.

Ez év június 26-án beszélgetést folytattam Szilágyi elvtárral. A beszélgetésben érintettük Magyarország és Jugoszlávia jelenlegi kapcsolatainak kérdését, valamint azt a kampányt, amely Nyugaton Nagy [Imre] perével összefüggésben fellobbant.

1. Szilágyi elvtárs elmondta, hogy szombaton, június 21-én a jugoszláv nagykövet, Kapicić¹ átadta az MSZMP KB-nak annak a levélnek a másolatát, amelyet a JKSZ az SZKP KB-nak küldött. A kísérőlevélből, amelyet Vlahović² írt alá, azt lehet érzékelni, hogy a jugoszlávok a dokumentum átadása után bizonyos együttérzésre és támogatásra számítnak a magyarok részéről.

Egy nap múlva – június 23-án – Kapicić átadta a magyar külügyminisztériumnak a jugoszláv kormány jegyzékét a Nagy [Imre]-per kapcsán (ennek a jegyzéknek a másolatát átadtuk a Szovjetunió külügyminisztériumának).³ A magyar elvtársak ezt a jegyzéket pimasznak és durvának tartják. A Magyar Népköztársaság Külügyminisztériuma most készíti a választ. Szilágyi elvtárs szavai szerint a jugoszlávok jegyzékében minden ténnyel torzítottak. A jugoszlávok, miközben tiltakozásukat fejezik ki a magyaroknak Nagy [Imre] pere kapcsán, nyilván elfeledkeznek arról, amiről maguk beszéltek Kádár és Tito elvtárs találkozásakor.⁴ Ennek a találkozóknak az idején Szilágyi elvtárs jelen volt Kádár elvtárs és Tito valamennyi beszélgetésénél, és feljegyzést készített ezekről a beszélgetésekről. Nagy [Imre] ügyében Tito akkor teljes határozottsággal kijelentette a magyar delegációnak, hogy ők „nem vitatják, hogy Nagy bűnös, és a magyarok ügye, hogy elintézzék vele a kérdést”. Most a jugoszlávok mintha elfelejtették volna, hogy mit mondtak korábban. A magyaroknak az a szándékuk, hogy a válaszjegyzékben meglehetősen meggyőző tényeket sorolnak fel, amelyeket Nagy ügyének vizsgálatakor kaptak, és feltételezik, hogy ez letöri a szarvukat.

2. Szilágyi elvtárs azt is elmondta, hogy a belgrádi magyar nagykövet közlése szerint az ún. kominformisták⁵ tömeges letartóztatása folyik. Adatok vannak arra vonatkozóan, hogy Belgrádban több mint kétezer embert tartóztattak le. A napokban a nagykövet arról tájékoztatott, hogy letartóztatták a jugoszláv hadsereg vezérkarának felső vezetését négy vezérezredessel az élen. Belgrádban széles körben terjed az a szóbeszéd, hogy állítólag a Szovjetunióból érkezett utasításra Albániában, Romániában és Bulgáriában a Jugoszláviával közös határon a jugoszláv származású volt kominformistákból osztagok szerveződnek.

3. Az NDK-ban zajlott le nemrégiben a filozófusok kongresszusa, amelyen részt vettek Magyarország képviselői, valamint ott voltak a jugoszlávok is. Az egyik magyar tudós (régii professzor, Szilágyi elvtárs nem mondta meg a nevét) ezen a kongresszuson találkozott jugoszláv kommunista kollégájával, aki őszinte személyes beszélgetésben kijelentette a magyar professzornak, hogy „Jugoszlávia jelenlegi vezetői az országot nyíltan katasztrófa felé viszik. A széles tömegek és sok kommunista ezt jól érzékeli, de a represziótól félve nem beszélhetnek erről. Mindaz, amit vezetőink a Szovjetunióval és a szocialista tábor országaival kapcsolatban mondanak nekünk, nem felel meg a valóságnak, és senki nem hiszi el.” Szilágyi elvtárs véleménye szerint ennek a jugoszláv tudósnak a kijelentése jellemző, és a jugoszláv értelmiség és a lakosság más rétegeinek igazi hangulatát fejezi ki.

4. Néhány nappal ezelőtt a lengyelországi magyar nagykövet találkozott a LEMP KB titkárával, Morawskival.⁶ Utóbbi a beszélgetés során azt mondta a nagykövetnek, hogy a lengyel vezetők egyáltalán nem kételkednek abban, hogy Nagy [Imre] áruló, és hogy sorsának eldöntése a magyarok belügye, mindazonáltal Nagy ügyének eldöntései a magyaroknak tanácskoznia (konzultálni) kellett volna a testvéri kommunista pártokkal, többek között a LEMP-pel. Ez azért lett volna szükséges, mert Nagy [Imre] magyarországi pere komoly reakciót váltott ki Lengyelországban, és jelentős mértékben megnehezítette most a LEMP KB munkáját. Morawski hangsúlyozta, hogy a helyzet Lengyelországban meglehetősen bonyolult volt és bonyolult ma is, a magyaroknak pedig, tudván erről, számolniuk kellett volna vele, és tanácskozni a lengyelekkel.

A magyar nagykövet közlése szerint a nyugati sajtóban és a lengyel lakosság egyes rétegeiben olyan hírek terjednek, hogy Nagy [Imre] pere bizonyos nyomás alatt zajlott le a Szovjetunió részéről, hogy a magyarok, úgymond, nem szánták volna el magukat erre a lépésre. A Nagy [Imre]-pert kommentálva olyan híresztelések terjednek, hogy ez a per bizonyos mértékben figyelmeztetés Gomulka címére abban az értelemben, hogy megértse, milyen kimenetel vár minden revizionistára. Arról is folynak a beszélgetések, hogy Gomulka elvtársnak, úgymond, távozni kell a vezetésből.

5. Arra kérdésemre, mit szándékoznak a magyarok tenni az ellen a kampány ellen, ami most Nyugaton folyik a Nagy [Imre]-perrel összefüggésben, és nem kellene-e aktívabban mozgósítani az országon belüli közvéleményt ez ellen a rágalomhadjárat ellen, Szilágyi elvtárs azt felelte, hogy a politikai helyzet az országban jó, a munkások és parasztok többségükben helyeslően fogadták Nagy ítéletét. Egyes személyek részéről nem kevés felszólalás és kijelentés van arra vonatkozóan, hogy a per lényegesen korábban kellett volna lefolytatni. Sok munkás felteszi a kérdést, hogy miért nem kapott minden bűnös halálos ítéletet? Néhány üzemből a munkások elégedetlenségüknek adnak hangot amiatt, hogy Rákosi és Gerő büntetlenek maradtak, habár lényegében éppen ők vezettek az ellenforradalmi események kibontakozásához. Az egyénileg gazdálkodó parasztok egy része együttérzését fejezi ki Naggyal kapcsolatban. Néhány paraszt azt mondja, hogy Nagy mégiscsak sokat tett Magyarország parasztsága számára, mivel az ország felszabadulása után közvetlenül részt vett a földosztásban. Az értelmiség körében az ítélettel összefüggésben szintén nem lehet semmiféle negatív jelenséget tapasztalni. Ezt bizonyos mértékben az is kiválthatja, hogy az értelmiség fél attól, hogy nyíltan kimutassa Nagyhoz való viszonyát.

Megjegyzés: Az az értékelés, amit Szilágyi elvtárs adott az ország belpolitikai helyzetéről, teljesen megfelel a valóságnak. A lezajlott perrel gyakorlatilag szinte abbamaradtak a beszélgetések. Budapest és a vidék normális életét éli. Ez egyfelől kedvező jelenség, amely a népnek Nagy [Imre] bűnös tevékenységéhez való viszonyulásáról tanúskodik. Másfelől ennek negatív oldala is van. Akkor, amikor az egész nyugati világ emiatt lármázik, a magyar közvélemény viszont hallgat, nem száll szembe – ez érthetetlen. Véleményünk szerint a magyar elvtársaknak most mozgósítani kellett volna a széles közvéleményt, és kinyilvánítani az egész világnak a magyar nép viszonyát ehhez a perhez. Ezt az álláspontot elmondtam Szilágyi elvtársnak.

Szilágyi elvtárs egyetértett velem, és megjegyezte, hogy most dolgozzák ki az intézkedéseket, és amint Kádár elvtárs hazatért Bulgáriából,⁷ azt tervezik, hogy megvitatják intézkedéseiket a Politikai Bizottságban. Szilágyi elvtárs szavai szerint a magyaroknak lehetőségük van arra, hogy anyagaikat ebben a kérdésben széles körben publikálják a külföldi sajtóban. A Magyar Népköztársaság Külügyminisztériuma most készít egy anyagot az ENSZ küszöbönálló ülészakára és az Interparlamentáris Unió júliusi konferenciájára, ahol lehet, szintén felvetik a „magyar kérdést”. A közeljövőben nyilván felvetődik annak szükségessége – jelentette ki Szilágyi elvtárs –, hogy megtartsák a szocialista országok külügyminisztériumai képviselőinek egy vagy több találkozóját, és kidolgozzák az országok közötti közös akciókat az ENSZ ülészakára és az Interparlamentáris Unió konferenciájára.

6. A továbbiakban Szilágyi elvtárs elmondta, hogy a magyar külügyminisztériumot a napokban felkereste a budapesti kínai nagykövet, Hao De-cin. A külügyminisztérium munkatársaival folytatott beszélgetésében a nagykövet kijelentette, hogy mi, kínaiak jelen pillanattól Jugoszláviát nem tekintjük szocialista országnak, és ezért nincs szándékunkban, hogy képviselőikkel széles körű kapcsolatokat tartsunk fel, és elvtársaknak

nevezzük őket. Hao De-cin elvtárs szavaiból érzékelni lehetett, hogy nem személyes véleményét fejt ki, hanem a kínai kormányét.

Megjegyzés: Meg kell mondani, hogy a kínai nagykövet ilyen kijelentése megfelel a valóságnak, és azt gyakorlati tevékenysége is megerősíti. Június 26-án Prágából Budapestre érkezett a vietnami nagykövet, akit Budapestre fognak akkreditálni. A kínai nagykövet most a budapesti diplomáciai testület doyenje, közölte a vietnami nagykövet érkezését, és meghívta a népi demokratikus országok valamennyi nagykövetét, hogy menjenek ki fogadására a pályaúdvarrá. Ezt a meghívást elküldték valamennyi országunk nagykövetének, kivéve a jugoszlávokat. A jugoszláv nagykövet hiányzása szemet szűrt, és az egyik nagykövet megkérdezte Hao De-cint, miért nincs jelen Kapicić elvtárs. Hao De-cin körülbelül a következő szellemben válaszolt: ők most a másik táborban vannak, és neki, Kapicićnak semmi keresnivalója köztünk. Az ilyen válasz bizonyos értetlenséget váltott ki a nagyköveteknél. A román nagykövet, aki mellett ment, annak a véleményének adott hangot, hogy ezt helytelenül tette. Ennek kapcsán a doyennek senki nem tett megjegyzést, mivel nyilván a pályaúdvári körülmények nem tették lehetővé.

Je. Gromov

AVP RF f. 077. op 39. papka 197. gy. 5.

¹ Kapicić, Jovo (1919–?). 1947-től 1955-ig a jugoszláv szövetségi belügyminisztériumban volt miniszterhelyettes, majd a külügyi államtanács tanácsosa. 1956. decembertől Jugoszlávia budapesti nagykövete.

² Vlahović, Veljko (1914–1975). 1951–1952-ben külügyminiszter-helyettes, 1953-tól a Borba igazgatója. 1948-tól a JKP, illetve JK SZ KB, 1958-tól a VB tagja, a KB titkára.

³ A jegyzéket közli: *Top Secret. Magyar–jugoszláv kapcsolatok 1956–1959. Dokumentumok.* Szerk. Kiss József–Rupp Zoltán–Vida István. MTA Jelenkor-kutató Bizottság, Bp., 1995. 383–386.

⁴ A feljegyzés készítője Kádár János és Tito 1958. március 27-ei karagorgyevói találkozójára utal. A megbeszélésekről készült jugoszláv jegyzőkönyvet lásd uo. 295–296.

⁵ Azok a személyek, akik egyetértettek a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájával [Kominform] Jugoszláviát elítélő 1948-as és 1949-es határozatával.

⁶ Morawski, Jerzy (1918–?). 1956 májustól júliusig a *Trybuna Ludu* főszerkesztője, 1955–1956-ban, illetve 1957 és 1960 között a LEMP KB ideológiai titkára. 1956. október 21-től 1960-ig a PB tagja. 1964–1969-ben Lengyelország londoni nagykövete.

⁷ A Kádár János vezette magyar párt- és kormányküldöttség 1958. június 23-án utazott el ötnapos látogatásra Bulgáriába.

29. FELJEGYZÉS V. V. ASZTAFJEV IDEIGLENES ÜGYVIVŐ ÉS MAROSÁN GYÖRGY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1958. augusztus 13.

V. V. Asztafjev naplójából

Titkos
1958. augusztus 14.

Feljegyzés a Marosán György elvtárral folytatott beszélgetésről

1958. augusztus 13.

Ma felkerestem Marosán elvtársat, aki beszélt az országgyűlési és a helyi tanácsválasztások megtartásának előkészületeiről. A párt vezetése kidolgozta és jóváhagyta a vá-

lasztások előkészítésének és lebonyolításának részletes tervét.¹ Lényegében a párt tevékenysége augusztus 1-jétől az alapvető feladat – a választások legjobb előkészítése és megtartása – végrehajtására irányul. Az új parlament megválasztásával véglegesen lezárul az az időszak, amelynek legfontosabb eseménye az 1956-os ellenforradalmi lázadás volt. Pártvonalon ilyen funkciót tölt be a pártkongresszus, amelyre 1959 tavaszán vagy nyarán kerül sor.² A pártértekezlet³ ezt nem tudta megtenni, mert annak ideiglenes jellege volt. Ily módon az ellenforradalmi események a valóságból átkerülnek a történelem területére, és az emberek gyakorlati munkájukban már nem lesznek tekintettel erre.

Az elfogadott határozat értelmében az Országgyűlés összlétszámának körülbelül egyharmadát ki kell cserélni. Az összes képviselő cseréje az államhatalom törekvésének és súlytalanságának érzését keltette volna. Másfelől, a parlamentből el kell távolítani az olyan képviselőket, akik csupán magukat és a családjukat képviselik, és a helyükre olyan embereket kell választani, akik népszerűek az üzemi, a szövetkezeti, a falusi stb. Nem választják képviselőnek az olyan embereket, mint Veres Péter, Mekis [József]. Viszont sok új képviselő lesz, mint például Ortutay [Gyula] stb. Marosán elvtárs a továbbiakban elmondta, hogy a lecserélt képviselők száma gyakorlatilag meghaladja az Országgyűlés egyharmadát. Reálisabb szám lesz a 40–45%. Kedvezőtlen tendenciát jelent az a tény, hogy jelenleg néhány százalékkal csökkenteni tervezik az Országgyűlés női képviselőinek számát. Ez ellen a tendencia ellen határozott harcot kell folytatni, és ha nem sikerül elérni a női képviselők létszámának emelését, akkor legalább nem szabad megengedni a csökkentésüket. Azt tervezik, hogy nem minden minisztert és a vezető pártszervek nem minden tagját választják majd meg országgyűlési képviselőnek. Az egyéni jelöltek és képviselők listájára olyan személyek kerülnek majd fel, akiket a választók ismernek és tisztelnek. Például a megyei jelöltek listáját nem feltétlenül csak az MSZMP KB Politikai Bizottsága tagjának kell vezetni. Jobb lesz, ha a megyei listát az MSZMP megyei titkára vezeti, aki az adott megyében jobban ismert, mint a pártvezetésnek ez vagy az a tagja. A budapesti listát Kádár elvtárs vezeti majd, őt követi Marosán elvtárs jelölése. Mindezekkel az intézkedésekkel, mondta Marosán elvtárs, dolgozó parlamentet igyekszünk létrehozni, nem pedig egyszerű szavazógépet, ami jelenleg van. Úgy véli, hogy a választók túlnyomó többsége mindenféle nyomás nélkül „mellette” szavaz. Véleménye szerint „ellene” a szavazók átlag 3–5%-a szavaz, miközben Budapesten ez a százalék több lesz, vidéken viszont ennek megfelelően kevesebb.

Ez év szeptember 25-én az Országgyűlés bejelenti felhatalmazásának megszűnését. Hivatalosan ettől a naptól kezdődik a választási kampány, amely az ez év november 16-ai választásokkal ér véget. Ennek a kampánynak a keretében nagygyűlésekre és gyűlésekre kerül majd sor, amelyen felszólalnak a párt és az állam vezetői.⁴ Ugyanakkor nekünk, hangsúlyozta Marosán elvtárs, ennek a hivatalos választási kampánynak a kezdetére teljesen felkészülnünk kell lennünk. Ennek érdekében a párt nagy munkát végez, amely gyakorlatilag augusztus 1-jével elkezdődött. Az adott időszakban megtartott bármely nagyobb rendezvényt választási előkészületként valóstítják meg. Így zajlik majd le például az augusztus 20-ai Alkotmány napja megünneplése. A párt és az állam valamennyi vezetője számára a választásokig fennmaradó napokra konkrét intézkedéseket is kidolgoztak és jóváhagytak. Ez a program előírja, hogy mit kell tenni minden egyes elvtársnak a következő szombatokon és vasárnapokon, hol és kik előtt kell felszólalnia stb. A program például előírja, hogy Kádár elvtársnak nem csupán Csepelen kell felszólalnia, de egy kis üzemben is, ahol pár száz ember dolgozik. Az ilyen intézkedések a választási agitációt meggyőzőbbé teszik. Az elkészített választási munkaterv különféle rendezvények megtartását irányozza elő: zárt pártaktívák, amelyeken a helyi vezetés részletes instrukciókat kap arról, mit és hogyan kell tenni a pártnak a választásokra való elő-

készületei keretében. A budapesti pártszervezetekben az ilyen aktívák már a jövő héten elkezdődnek. Kidolgozták továbbá az agitáció konkrét formáit az üzemekben és gyárakban, a hivatalokban, a kerületekben az egyes városrészek és lakótelepek lakói között, valamint a közvetlen személyes agitációt a családokra vonatkozóan. Párt- és állami vonalon egész sor intézkedést realizálnak, amelyek nagy jelentőségűek lesznek az MSZMP-nek a választásokra való felkészülése szempontjából. A Politikai Bizottság ülésén megvizsgálják majd a munkásosztály helyzetének, valamint a magyar falu szocialista fejlődésének kérdését.⁵ Az első kérdést egy külön csoport már hosszú ideje készíti elő. Ennek az általános problémának egész sor konkrét oldala van: a munkásosztály és az MSZMP, a munkásosztály és a kormány, a munkásosztály és a szakszervezetek, a munkásosztály és az életszínvonal stb. Kidolgozzák és nyilvánosságra hozzák az állami eszközökből és a társadalmi vonalon történő 20 éves lakásépítési programot.⁶ A második kérdés megvizsgálásakor arra gondolnak, hogy a parasztságnak nyíltan megmondják, hogy a mezőgazdaság Magyarországon szocialista lesz. Ebben az ügyben a párt nem szándékozik hallgatni és becsapni a parasztokat. El fogják végezni azt a munkát is, amelynek célja, hogy konkrét ismeretekkel fegyverezze fel a párttagokat az ellenséges elemekkel és a vallási nézetekkel szembeni harc kérdésében. Ebből a célból jelenleg két brosúrát dolgoznak ki, amelyeket zárt pártdokumentumok formájában hamarosan kiadnak: a magyarországi belső ellenség elleni harcról és a vallásos nézetek elleni harcról.

Marosán elvtárs a továbbiakban elmondta, hogy ezen munka elvégzésére létrehoznak majd Budapesten egy hétagú különbizottságot: az elnöke Marosán elvtárs, a bizottság tagjai pedig vezető pártfunkcionáriusok. Később hivatalos bizottságot hoznak majd létre a választások előkészítésére és lebonyolítására, amelynek különböző társadalmi szervezetek képviselői, párttagok és pártonkívüliek, férfiak és nők lesznek a tagjai.

A választások megtartását majd később jelentik be, hogy a lakosságot hosszabb ideig ne izgassák a választásokat megelőző küzdelemmel. Ez azonkívül a nemzetközi helyzet szempontjából is célszerű.

Azután Marosán elvtárs jellemezte az országban lévő helyzetet. Véleménye szerint a belpolitikai helyzet jó, a parasztok elégedettek, a munkásoknak szintén nincs okuk az elégedetlenségre. Különböző körülmények következtében az értelmiség elkezdett megnyugodni. A helyzet javulásáról tanúskodik az a tény, hogy szinte teljesen eltűntek a szovjetellenes megnyilvánulások. Az ellenség elrejtőzött, kivár, nincs bátorsága fellépni. Amíg korábban minden fontos esemény az ellenséges elemek azonnali aktivizálódását váltotta ki, az utóbbi időben ilyen nem volt. Minden nyugodt volt a Nagy Imre és társai feletti ítélet körüli lármá idején, minden nyugodt a helyzet kiéleződésének pillanata óta az arab Keleten (Irak, Libanon). Ezért nem kellett letartóztatni 200-300 ellenséges értelmű személyt, habár ilyen intézkedést előkészítettek arra az esetre, ha az iraki, libanoni, jordániai helyzettel összefüggésben aktivizálódnak. Másfelől a párt, a hadsereg, a rendőrség néhány vezetőjénél a gondtalanság és önelégültség érzése jelent meg. Nemrégiben a tisztikar körében néhány körzetben riadót hajtottak végre. A riadó meghirdetésétől kezdve három órán belül valamennyi parancsnoknak teljes harckészültségben a helyén kellett lenni. Ugyanakkor Győrben kilenc óra telt el, amíg sikerült összegyűjteni a terület vezetését (a megyei bizottság titkára, a rendőrség vezetője stb.) és valamennyi parancsnokot. Ilyen helyzet megengedhetetlen az egyik nyugati megyében. A vezető személyek legalább minimális létszámának, akik abban az esetben, ha rendkívüli körülmények adódnak, meg tudják hozni a halaszthatatlan intézkedéseket, mindig a posztján kell lenni. Budapesten már hasonló rendet alakítottak ki. Szerencsére, mondta Marosán elvtárs, az ellenség nem tud a mi gondatlanságunkról, különben határozottabban és bátrabban cselekedne. Az elvtársak között előfordul még revizionista hangulat, valamint a

szektásság megnyilvánulása. Az utóbbira példaként szolgálhat a következő eset: a Párttörténeti Intézet előkészítette kiadásra néhány személy – ellenforradalmi lázadás időszakában elhangzott – felszólalásainak gyűjteményét. A kötetbe berakták Nagy Imre és Kádár elvtárs felszólalását ebben az időszakban. Ily módon, mondta Marosán elvtárs, a Kádár elvtárs elleni nyílt támadással van dolgunk, habár meg kell érteni, hogy az ellene való támadás jelenleg egyenértékű a párt, és annak a Kádár elvtárs körül tömörülő és a szovjet elvtársakkal szoros kapcsolatban álló vezetése elleni támadással.⁷

A beszélgetés végén Marosán elvtárs elmondta, hogy a londoni magyar követ, Földes régi párttag. Ugyanakkor morálisan nem szilárd, visszaélt a nőekkel való kapcsolatával. Amikor a londoni követi posztra való jelölését tárgyalták, néhány elvtárs ellene lépett fel, rámutatva erre a negatív vonásra, ugyanakkor nem voltak kitartóak és Földes jelölését megerősítették.⁸ Az elutasítás előtt Földes megnősült, de miután megérkezett Londonba, magához kérte a szeretőjét, és a feleségét elküldte Budapestre. Ez ismertté vált, s amikor Földes megérkezett Budapestre, az ügyét átadták a párt ellenőrző bizottságának, ahol szigorú megrovást kapott. Ugyanakkor Földes nem csillapodott le, és továbbra is szeretőkkel szórakozott. Ennek következtében felesége megbetegedett, ideggyógyintézetbe került. Akkor Földes levelet írt az igazságügy-miniszternek, amelyben kérte, hogy válaszával el a feleségétől, mivel Földes szavai szerint a kormány azt követeli tőle, hogy haladéktalanul induljon el Londonba (amiről valójában nem volt szó), a felesége viszont kórházban van, és alkalmatlan a házasságra. Az igazságügy-miniszter ezt a levelet elküldte az MSZMP KB Titkárságának, és Földes ügyét újabb vizsgálatra átadták a párt ellenőrző bizottságának. A büntetés szigorú lesz. Azoknak a személyeknek, akik magas állami és párttiszségeket töltenek be, példás életet kell élniük. Az ellenség, mondta Marosán elvtárs, éppen itt támadhat bennünket. Feltétlenül kihasználja a párt- és állami vezetőknek a néptől való elszakadása, az amorális viselkedés, az adminisztrálás, a nagyizálás stb. tényeit. Ezért a vezetőknek szigorúan vigyázni kell magukra.

A beszélgetésnél jelen volt a nagykövetség attaséja, V. M. Baszkakov elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi ideiglenes ügyvivője

V. Asztafjev

RGANI f. 5. op. 49. gy. 102.

¹ Az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1958. február 11-ei ülésén döntöttek arról, hogy közös országgyűlési és tanácsi választásokat tartanak. A PB 1958. június 10-ei ülésén vitatták meg a választások politikai és szervezeti lebonyolítására vonatkozó javaslatokat, majd a testület július 8-ai ülésén határozati javaslatot fogadtak el a választások előkészítésére. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 66., 81. és 86. ó. e.) A Központi Bizottság 1958. július 25-ei ülésén vitatták meg az országgyűlési és tanácsválasztások előkészítését.

² Az MSZMP VII. kongresszusát 1959. november 30. és december 5. között tartották meg.

³ Az 1957. június 27–29-ei országos pártértekezletről van szó, amely lezárta az ideiglenesség korszakát az MSZMP-ben.

⁴ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1959. szeptember 23-án tárgyalta a PB-tagok és a listavezetők választási programját, de azt nem fogadta el, mivel a programot túl zsúfoltnak tartotta. A testület a KB és a PB tagjai választási agitációs munkája alapelveként azt mondta ki, hogy minden PB-tagnak legalább öt, a KB-tagoknak három helyen kell nyilvánosan fellépni, függetlenül attól, hogy szerepelnek-e a képviselőjelöltek között. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 95–96. ó. e.) A PB 1959. október 7-ei ülésén hagyta jóvá a PB-tagok és a listavezetők választási programját. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 97–98. ó. e.)

⁵ Mindkét témával az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1958. szeptember 23-ai ülésén foglalkoztak. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 95–96. ó. e.)

⁶ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1958. október 7-ei ülésén foglalkozott a lakáshelyzettel. A határozat 1961 és 1965 között egymillió lakás építését irányozta elő. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 97–98. ó. e.)

⁷ Az MSZMP KB Titkársága 1957. november 8-ai ülésén a Párttörténeti Intézet javaslatára hozzájárult ahhoz, hogy az 1956 októberében keletkezett fontosabb eseményekről dokumentumkötetet állítsanak össze pártfunkcionáriusok és propagandisták számára 3000 példányban. A kötet anyagát már nyomdába adták, amikor az egyik

szerkesztő Kádár János titkárságához fordult azzal a kéréssel, hogy engedélyt kérjenek a Kádár Jánost érintő dokumentumok kiadásához. A kötet anyagát egy bizottság nézte át, amely arra a következtetésre jutott, hogy a változtatás „torz képet nyújt az ellenforradalom keletkezéséről és kifejlődéséről, s így nem is lehet összhangban a pártnak az ellenforradalomról adott értékelésével, hanem ellentmond annak”. A bizottság tagjainak megállapításai szerint a kötet olyan dokumentumokat tartalmazott, amelyek Nagy Imrét kommunistának, pártszerűnek mutatták, és azt a látszatot keltették, hogy Nagy Imre széles tömegbázissal rendelkezett. A legnagyobb probléma azonban az volt, hogy „A közölni kívánt dokumentumok egy része alkalmas arra, hogy a párt Központi Vezetősége [sic!] tagjainak az októberi napokban tanúsított magatartását rosszhiszeműen értelmezzék.” A Politikai Bizottság a kiküldött bizottság véleménye alapján 1958. szeptember 2-ai ülésén úgy döntött, hogy megtiltja a dokumentumok kiadását, leváltja Kálmán Endrét a Párttörténeti Intézet igazgatói posztjáról, a kötet szerkesztőit pedig pártbüntetésben (figyelmeztetés, dorgálás, megrovás) részesíti. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 93. ó. e.)

⁸ Földes Pál kinevezéséről londoni követé az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1957. július 30-án döntött. A Külügyminisztérium javaslatával szemben a pártközpont káderosztálya nevében Bárd András ellenvéleményt fogalmazott meg – Földest kevésbé fontos helyre javasolták kinevezni. A kormány 3346/1957. (VIII. 8.) sz. határozatával Földest nevezte ki londoni követé.

30. FELJEGYZÉS JE. I. GROMOV NAGYKÖVET ÉS KISS KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL 1958. szeptember 24.

Je. I. Gromov naplójából

Titkos
1958. szeptember 30.

Feljegyzés az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagjával,
Kiss Károllyal folytatott beszélgetésről

1958. szeptember 24.

Ma találkoztam Kiss Károly elvtárral.

A létrejött beszélgetés során Kiss elvtárs beszélt a Politikai Bizottság üléséről, amelyre szeptember 23-án került sor, s amelyen számos kivételesen fontos kérdést vitattak, és éles elvi vita bontakozott ki.¹ Már az a tény, hogy az ülés 12 óráig tartott, mutatja, hogy mennyire komolyan vitatták a napirenden lévő kérdéseket. Az első ilyen kérdés a Sándor elvtárs által adott információ volt a munkásosztály helyzetéről, amely az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezetek Osztálya által elvégzett nagy munka eredménye.² Ebben a munkába nagyszámú kommunistát vontak be Budapesten és vidéken. Az ily módon létrejött dokumentum nagyon értékes tényanyagot tartalmaz. Ugyanakkor, mondta Kiss elvtárs, amint azt a Politikai Bizottság ülésén is megjegyezték, a beszámoló több következtetése és javaslata politikailag helytelen, és elferdíti az országban lévő valós helyzetet. Példaképpen Kiss elvtárs azt a tájékoztatóban található kijelentést hozta fel, hogy Magyarországon az alacsonyan fizetett kategóriájú, többgyermekes munkások jelenleg teljesen kilátástalan, reménytelen helyzetben vannak. A többgyermekesekre eső [családi pótlék] emelés mértékének formális összevetése alapján a beszámolóban arra tettek kísérletet, hogy bebizonyítsák, a hasonló munkások anyagi helyzete számos kapitalista országban (például Franciaországban, Belgiumban) jobb, mint Magyarországon.³ Az ilyen kijelentés, hangsúlyozta Kiss elvtárs, megalapozatlan és teljesen helytelen, mivel egyfelől nem vették figyelembe a különböző kedvezményeket, amelyekkel a magyar munkások rendelkeznek a nagycsaládosokra vonatkozó [családi pótlék] emelés mellett (ingyenes orvosi ellátás, jelentős engedmény a közlekedési eszközökre, étkezési kedvezmény az üzemi étkezdében stb.), másfelől nem vették számításba a magas lakbért a kapitalista országokban (Franciaországban például több mint 30%-át teszi ki a fizetésnek), az élelmiszerek magas árát stb.

A Politikai Bizottság, mondta Kiss elvtárs, határozatot hozott a dokumentum átdolgozásáról és kijavításáról a kritikai észrevételek figyelembevételével. A benne foglalt adatok egy részét, amelyek a magyarországi népi demokratikus vívmányokról tanúskodnak, fel kell használni a választási kampány során.

A tájékoztatóban lévő javaslatok közül ki kell választani azokat, amelyek ebben vagy a következő évben teljesíthetők, és konkrét tervet kell összeállítani ezen javaslatok megvalósítására. Így 1959 közepén növelni lehet a sokgyermekesek pótléka emelésének mértékét, amelyet a munkások legalacsonyabban fizetett kategóriái kapnának meg, ugyancsak lehetőség van bizonyos nyugdíjak emelésére stb.

A munkásosztály helyzetét megvitató politikai bizottsági ülésről beszélve Kiss elvtárs nemegyszer hangsúlyozta, hogy a Politikai Bizottság és személy szerint Kádár elvtárs nagyon éles kritikával illette Sándor elvtársat, aki ennek az ügynek az előkészítését irányította.

A másik kérdés, ami nem kevésbé éles vitát váltott ki, Fehér elvtárs előadása volt az MSZMP KB határozattervezetéről a mezőgazdaság szocialista fejlődését illetően. A KB Mezőgazdasági Osztálya által nagyszámú kommunista bevonásával készített dokumentum Kiss elvtárs véleménye szerint nyilvánvalóan nem kielégítő. Nincs kimondva benne kellően világosan – mondta Kiss elvtárs –, hogy a szocialista fejlődés a magyar falu fejlődésének egyetlen lehetséges útja. Kivételesen nagy figyelmet szentel a szövetkezeti mozgalom alacsonyabb formáinak, feleslegesen gyakran hangsúlyozza az önkéntesség elvének tiszteletben tartását az új szövetkezetek létrehozásakor, a szövetkezeti földtulajdon növelésének céljából javasolja, hogy a szövetkezet vásárolja meg vagy bérelje az egyénileg gazdálkodó parasztok földjét. A tervezet arra orientálja a pártot, hogy 1965-ben a parasztok csupán 50%-ának kell a szövetkezetek tagjának lennie. A határozattervezet határozatlansága, szétfolyóssága, hibás megállapításai miatt – mondta Kiss elvtárs – Fehér elvtársat élesen bírálták, felszólalt Dobi elvtárs is. Dögei elvtárs ugyancsak egyet nem értésének adott hangot a beszámoló több megállapításával. Dögei elvtárs többek között arról beszélt, hogy a határozattervezet abból indul ki, hogy az egyénileg gazdálkodó parasztoknak a továbbiakban is biztosítani kell a korlátlan gazdagodás lehetőségét. Dögei elvtárs véleménye szerint az adózási rendszert úgy kell felépíteni, hogy a leggazdagabb parasztoktól el kell vonni a bevételek egy részét, és ezeket az eszközöket a szövetkezetek nagyobb anyagi támogatására kell fordítani. Számos felszólaló – többek között Kiss elvtárs is – felszólalásában érintette a föld adásvételének engedélyezéséről szóló törvényt, amelyet az 1956-os ellenforradalmi események után fogadtak el.⁴ Ez a törvény – mondta Kiss elvtárs – lehetőséget teremt az egyéni parasztgazdaságok növekedésére és megerősödésére, és ezzel új komoly akadályt jelent a falu szövetkezeti fejlődése útján. Ami azokat a megjegyzéseket illeti, hogy az 1956-os események után kiadott törvény hatálytalanításának kedvezőtlen politikai következményei lennének, Kiss elvtárs véleménye szerint ez még nem elég alap az olyan törvény fenntartására, amely akadályozza az ország szocialista fejlődését, azonkívül volt már precedens arra, hogy az 1956 végén – 1957 elején tett engedményeket a későbbiekben visszavonták. Így például már hatálytalanították az 1956 decemberében elfogadott törvényt a korábban elkobzott kis lakóházak tulajdonosaiknak történő visszaadásáról, mivel ez a törvény a gyakorlatban lehetőséget teremtett kispolgári elemeknek a meggazdagodásra és különböző spekulációs machinációkra.⁵ A Politikai Bizottságban tett felszólalásában Kiss elvtárs – szavai szerint – megemlítette, hogy jelenleg a pártszervezetek egész sor nehézséggel találkoznak a falu szövetkeztetésének munkájában. Nyilvánvalóan nem elegendő a pártfunkcionáriusok apparátusa. Így például Veszprém megyében a mezőgazdasági kérdésekkel foglalkozó egy pártfunkcionáriusra 7-8 falu jut. A falusi pártszervezetek kis létszámúak,

gyengék, és ráadásul nincsenek minden faluban. A megyei pártbizottságok számos akadályal találkozhatnak munkatársaik falura küldésekor. Nincs közlekedési eszköz, benzin stb. A helyi tanácsok munkatársai, akiknek elsődleges segítőnek kellene lenniük a pártnak a falu szövetkeztetéséért folyó harcában, a gyakorlatban általában az egyénileg gazdálkodó parasztok álláspontján állnak, mivel saját földdel rendelkeznek, vagy ilyet szereznek a már említett törvény alapján, amely megengedi a föld adásvételét. Ezek és más nehézségek megszüntetése nélkül – mondta Kiss elvtárs – nehéz jelentős sikereket várni a parasztok termelőszövetkezeti belépésében.

A vita eredményeképpen a Politikai Bizottság nem tekintette kielégítőnek a KB Mezőgazdasági Osztálya által készített határozattervezetet, és az elhangzott megjegyzések figyelembevételével visszaadta átdolgozásra.⁶ A pléniumot [KB-ülést] ez év november végén–decemberben tartják majd meg.⁷ A plénium határozatának még egyszer teljes határozottsággal hangsúlyoznia kell a falu szocialista fejlődésének szükségességét. Úgy tervezik, hogy a jövő év nyarán visszatérnek a falu helyzetének kérdéséhez és többek között a föld adásvételére vonatkozó törvény hatálytalanításának kérdéséhez, az adórendszer megváltoztatásához stb. Ezeknek az intézkedéseknek a végrehajtása, amint azt – Kiss elvtárs szavai szerint – a Politikai Bizottság ülésén Kádár elvtárs megemlíttette, szükséges, de az adott pillanatban idő előtti lenne.

A mezőgazdaság kérdéseinek megoldását, folytatta Kiss elvtárs, bizonyos mértékig nehezíti az egyfelől Fehér elvtárs, másfelől a mezőgazdasági miniszter, Dögei elvtárs között kialakult nem normális kapcsolat.⁸ Fehér elvtárs minden lehetséges intézkedést megtesz arra, hogy Dögei elvtárs helyett a mezőgazdasági miniszteri posztra Tömpe elvtársat (a jelenlegi mezőgazdaságiminiszter-helyettest) jelölje, az pedig a maga részéről minden kérdésben támogatja Fehér elvtárs álláspontját. Kiss elvtárs véleménye szerint az MSZMP KB által a falu szocialista átalakítása ügyében elfogadott határozat és a konkrét határozatok, amelyek kötelezően végrehajtandók mind Fehér elvtárs, mind Dögei elvtárs részéről, arra készítetik őket, hogy az ügygel foglalkozzanak és ne a vitákkal, amelyek csak zavarják a munkát.

A Politikai Bizottságban megvitatott többi kérdés (a küszöbönálló választásokról és egyebekről) nem váltott ki különösebb vitát.

A beszélgetésben részt vett a nagykövetség attaséja, L. Sz. Jagodovszkij.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Je. Gromov

AVP RF.f. 077. op. 39. papka 197. gy. 5.

¹ A Politikai Bizottság 1958. szeptember 23-ai ülésén nyolc fő kérdés szerepelt napirenden, a testület döntött személyi javaslatokról, és a különféle között hat bejelentést, illetve javaslatot hallgatott meg.

² A bizottság az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1958. február 4-ei határozatának megfelelően a munkásosztály helyzetét négy szempontból vizsgálta: „felszabadulás után történt változás; milyen mértékben hígult fel a munkásosztály kispolgári elemekkel; munkásosztályon belüli fluktuáció; kétlakiak problémája”. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 64. ó. e.)

³ A Kiss Károly által kifogásolt rész így hangzott: „Rosszabb életviszonyok között élnek a következő rétegek: A kevés keresővel és sok eltartottal rendelkező többgyermekes családok, különösen azoknak rossz a helyzetük, akiknél a gyermekek száma nagy és csak egy kereső van; a gyermeket eltartó egyedülálló asszonyoknak, a felszabadulás óta ezek száma növekedett; a nyugdíjból élőknek, különösen a régebben nyugdíjazott munkásoknak (a nyugdíjasok 70%-a minimális nyugdíjban részesül).

A bérből és fizetésből élő családok tagjainak egy főre eső havi jövedelme majdnem egynegyedénél 500 Ft, vagy annál alacsonyabb. Ebből az összegből csak a szükséges olcsóbb élelmiszeri cikkek szerezhetők meg, az iparcikkekben pedig az alacsony árúak. A legtöbb ilyen családban szórakozásra, mozira, színházra, művelődésre alig gondolnak. Sokan közülük munkaidő után vagonok kirakásában, vagy maszeknál dolgoznak. Nagy részük eladósodott, kölcsönöket vesz fel, zálogcédulája van. Lakásaik kevés kivétellel túlszűfoltak, berendezésük szegényes, ruházódásuk, ágyneműjük hiányos. Az üdülési lehetőségeket, az üzem szociális létesítményeit családi

adottságuk miatt kevésbé vehetik igénybe. Ezek a rétegek most kilátástalannak érzik helyzetüket, nagyon sok intézkedést várnak a párttól és kormánytól.”

⁴ Lásd a 10. dokumentum 12. jegyzetét!

⁵ A házingatlanok állami tulajdonba vételével kapcsolatos kérdések rendezése első alkalommal a Minisztertanács 1956. november 27-ei ülésének napirendjén szerepelt, a testület azonban az előterjesztést átdolgozásra visszaadta. A kérdés 1957. február 28-án került újra a kormány elé, a végleges határozat a Minisztertanács 1957. március 14-ei ülésén született meg. (Kádár János első kormányának jegyzőkönyvei. I. m. 65–66., 78–82., 280–281., 320–321.) Az Elnöki Tanács 1957. sz. 28. sz. törvényerejű rendelete, valamint a végrehajtásáról szóló 17/1957. (IV. 21.) P. M. sz. rendelet a Magyar Közlöny 1957. évi 46. számában jelent meg.

⁶ Az átdolgozott anyagot egy hónapon belül kellett újra a Politikai Bizottság elé terjeszteni. Az átdolgozással a Politikai Bizottság Fock Jenő vezetésével egy bizottságot bízott meg, amelynek tagjai Dobi István, Fehér Lajos, Sándor József, Dögei Imre, Tömpe István, Nyers Rezső és Keserű János voltak. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 95–96. ó. e.)

⁷ Az MSZMP Központi Bizottságának 1958. december 5-7-ei ülésén tárgyalták a párt agrárpolitikájával kapcsolatos kérdéseket. Az ülés jegyzőkönyvét közli A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1957–1958. évi jegyzőkönyvei. I. m. 684–869.

⁸ A Fehér Lajos és Dögei Imre közötti vita korábban nyílt vissza. Az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1958. március 12-ei ülésén elhangzott szóbeli utasításra március 15-én Fock Jenő, Apró Antal, Dögei Imre, Tömpe István és Fehér Lajos részvételével megbeszélést tartottak a párt agrárpolitikai téziseinek végrehajtásáról, a Földművelésügyi Minisztérium és a KB Mezőgazdasági Osztályának kapcsolatáról. Akkor arra a megállapításra jutottak, hogy a kapcsolat megromlásáért mindkét felet felelősség terheli. A helyzet rendezésére néhány intézkedést is javasoltak, így azt, hogy az FM-en belül a Tsz-főosztály irányítása Tömpéhez tartozzon, a Tsz-főosztály élére K. Nagy Sándort nevezzék ki (miközben Márcsiz Antal marad a helyettes vezető), és Keresztes Mihály a Tsz-főosztály helyett a birtokpolitikai és pénzügyi főosztályt irányítsa. Változtatásokat javasoltak a minisztérium pártbizottságában is. A megbeszéléstől készült feljegyzést lásd MOL M–KS 288. f. 11. cs. 237. ó. e.

31. FELJEGYZÉS JE. I. GROMOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL

1958. október 25.

Je. I. Gromov naplójából

Titkos

1958. november 1.

Feljegyzés a Kádár elvtárral folytatott beszélgetésről

[1958.] október 25.

Találkoztam Kádár elvtárral. Sajnálatát fejezte ki, amiért elfoglaltsága miatt nem tudott korábban találkozni velem. Egész sor kérdése van, amelyekről tájékoztatni és tanácskozni akar.

1. A beszélgetés elején Kádár elvtárs beszélt a választási kampány menetéről az országban. Értékelése szerint a választási előkészületek az országban nagyon jól mennek. A választók nagyfokú politikai aktivitása tapasztalható. A nép hangulata jó. A választók majdnem 50%-a részt vett a képviselőjelölt-állító gyűléseken. Mindez alapot ad arra, hogy kijelentsük: „nem kétséges, hogy a választások eredménye sikeres lesz. A rölapok, provokációs rémhírek és feliratok formájában megfigyelhető egyes ellenséges megnyilvánulások semmilyen kárt nem okozhatnak nekünk, mivel ezek a kijelentések a nép körében nem találnak támogatásra.”

Mostanra mindenütt befejeződött a képviselőjelöltek állítása. A Hazafias Népfront által ajánlott jelölteket a dolgozók a gyűléseken abszolút többségükben támogatták. A helyi tanácsokban (megyei, kerületi, városi, falusi) jelölteknek csak körülbelül 2%-át vetették el a gyűléseken, és helyettük a választók ugyanazon a gyűlésen új jelölteket állítottak, akik többségükben teljesen tiszteleltre méltó emberek. Csak egyes eseteket ismerünk, amikor a gyűléseken velünk szemben ellenséges, a múltban méltatlanul viselkedő személyeket

jelöltek. Egész sor példát lehetne hozni, amikor a gyűléseken a dolgozók ilyen vagy olyan okokból elvetették a pártonkívüliek jelölését, és helyettük kommunistákat jelöltek.

Kádár elvtárs közölte, hogy az új Országgyűlésben a képviselők körülbelül 80%-a kommunista lesz. Ez 10%-kal több, mint az előző Országgyűlésben volt. „Erre mi teljesen tudatosan mentünk rá, ez szükséges ahhoz, hogy biztosítsuk befolyásunkat az Országgyűlésben. Ami a többi tanácsot, a megyeieket, városiakat illeti, a pártréteg a képviselők között gyakorlatilag nem növekedett a múltbelihez képest.”

Néhány nappal korábban az MSZMP Politikai Bizottsága, megváltoztatva korábbi határozatát, elhatározta, hogy országgyűlési képviselőnek jelöli Veres Pétert (író, párt- és kormányellenes fellépéseiről ismert, különösen a felkelés napjaiban) és Kovács Bélát (a Kiszegdapárt egyik korábbi vezetője).¹ Ezt mi – mondta Kádár elvtárs – főként taktikai megfontolásból tettük. Ma ezek az emberek még nem állnak a mi oldalunkon, de már észrevehető próbálkozásokat tesznek „a felénk való közeledésre”. Ezért nem célszerű előltni őket magunktól. Ami az Országgyűlésbe történő beválasztásukat illeti, ez kárt nem okoz, a haszna pedig legalább az lesz, hogy az emigrációs köröknek és bizonyos embereknek az országon belül kiütik a kezéből az adut, hogy azt kiabálhassa, csak kommunistákat választunk meg, az ellenfeleinket pedig nem engedjük közel.

2. A továbbiakban Kádár elvtárs közölte, hogy a PB elhatározta a KB ülésének összehívását ez év november első napjaira, hogy megvitassák a mezőgazdaság helyzetét. Szavai szerint ez most „a párt egész munkájának legfontosabb kérdése”. Arról van szó, hogy helyesen jelöltük ki a mezőgazdaság szocialista átalakításának útját a szövetkezetesítés útján, de „egyelőre még kevés haladást értünk el ebben az ügyben”. Az alapvető oka annak, hogy ezek a kérdések lassan oldódnak meg, mindenekelőtt azokban a nézeteltérésekben gyökerezik, amelyek néhány vezető elvtársnál a szövetkezetesítés ütemét és formáját, a falusi helyzet értékelését stb. illetően fennállnak. A pontos irányelvek és a világosság hiánya ebben az ügyben „saját magunk esetében” negatívan hat vidéken is, a helyi pártszervezetekben. Ezt a gondolatot elmagyarázva Kádár elvtárs a következőket mondta: „Fehér elvtársnál (PB-tag, a KB Mezőgazdasági Osztályának vezetője) felesleges elővigyázatosság jelentkezik, határozatlanság, sőt félelem ennek az átalakításnak a végrehajtásában, ami időnként a párt általános irányvonalától történő eltéréshez vezet. Dögeinél (KB-tag, mezőgazdasági miniszter) sok balos elhajlás jelentkezik. Szavakban minden forradalmi, de tettekben a minisztérium rosszul dolgozik, teljes felelőtlenséget mutat. Véget kell vetnünk ennek a helyzetnek, véget kell vetni a Fehér és Dögei elvtársak közötti értelmetlen vitának, szilárd és pontos utasításokat kell kidolgozni és kiadni, hogy hogyan vigyük tovább mezőgazdaságunk szövetkezetesítésének ügyét.” Véleményem szerint – mondta Kádár elvtárs – ebben a kérdésben a leghelyesebb értékelést és álláspontot Dobi elvtárs foglalja el. Az ő javaslatai a mezőgazdaság további fejlesztésére és a szövetkezetesítés formáira a leghelyesebbek és legrealisabbak.

Megjegyzés: Mint ismeretes, az MSZMP KB Politikai Bizottságának ülésén (szeptemberben) Dobi elvtárs nagyon élesen bírálta Fehér elvtárs álláspontját a mezőgazdaság szövetkezetesítését illetően, amely főként a szövetkezetek alacsonyabb formáira támaszkodik. Dobi elvtárs rámutatott, hogy ezek a formák lényegében az egyéni gazdálkodók fedezésére szolgálnak, akik nem akarnak belépni a szövetkezetbe. Dobi elvtárs akkor a szövetkezetesítés magasabb formáinak felhasználása és fejlesztése mellett szólt. Erről a kérdéstről részletes tájékoztatást küldtem szeptemberben.²

Ezen az ülésen – mondta a továbbiakban Kádár – „végérvényesen el akarunk igazodni ezekben a nézeteltérésekben és egységes véleményt, egységes utasításokat akarunk

kidolgozni, hogy egyszer és mindenkorra véget vessünk a vidéki egy helyben topogásnak, és a választások lebonyolítása után alaposan foglalkozzunk a mezőgazdasági kérdésekkel. Vitathatatlan, hogy azonnal a jövő évben nagy ugrást nem teszünk, de komoly lépést kell tennünk ezen az úton és feltétlenül fogunk is tenni.” Arra a kérdésemre, hogy a választási kampány nem akadályozza-e a [KB]-ülés megtartását, Kádár elvtárs megjegyezte, hogy a megterhelés természetesen nagy lesz. De ha most nem vitatják meg ezt a kérdést, az elhúzódhat a következő évig, mivel a választások után meg kell tartani az Országgyűlés ülésszakát, meg kell alakítani a helyi tanácsok végrehajtó bizottságait, és egy sor más intézkedést kell hozni. Azonkívül december első felében vizontlátogatásra Csehszlovákiába kell küldenünk párt- és kormánydelegációnkat. Nyilván a delegációval nekem kell elutaznom.³ Januártól kezdve el kell kezdeni a felkészülést delegációnknak az SZKP XXI. kongresszusára történő lehetséges elutazásával összefüggésben.

3. A továbbiakban a beszélgetés a Magyar Tudományos Akadémia most zajló éves közgyűlését érintette. Kádár elvtárs elmondta, hogy a tudósok most jobban viselkednek, és ezt megmutatta a lezajlott közgyűlés is. Érdeklődtem, gondolt-e az MSZMP KB arra, hogy a jövőben ajánlani fogja Lukács Györgyöt (filozófus) az Akadémia elnöksége tagjának. Mint ismeretes, az ellenforradalmi események után, amelyekben Lukács szerepe nem a legutolsó volt, a mostani Elnökségből nem került ki. Erre Kádár elvtárs azt válaszolta, Lukácsot lényegében felmentették az egyetlen való aktív munkavégzés alól, nemrégiben nyugdíjazták, és a mostani Elnökségbe nem fogják javasolni.

4. A beszélgetés végén Kádár elvtárs elmondta, hogy fel szeretne tenni nekem egy őszinte kérdést, arra alapozva, hogy közöttünk nem csupán jó hivatalos kapcsolat, de baráti viszony van. „Érdekel, hogy mi történt Bajkov⁴ elvtárssal, és mi az oka Budapestről történő elutazásának. Ez nem csupán kíváncsiság és semmitmondó kérdés számomra. Nemrégiben megtudtam, hogy elutazott Moszkvába. Ne gondolja, hogy igényt tartok arra, hogy munkájának kérdését egyeztetni kell velem. Ez a szovjet szervek ügye. Az adott esetben engem a másik oldal érdekel. Nagyon közelről megismertem Bajkov elvtársat a közös munka ideje alatt. Ön tudja, hogy ez nagyon nehéz időszak volt, és ennek a periódusnak egyetlen napját más körülmények között hónapokkal sem lehet összehasonlítani. Ezekben a napokban mutatkoznak meg leginkább az emberek. Én személyesen megismertem Bajkov elvtársat, becsültem őt, sokat segített nekünk, önfeláldozóan dolgozott, és szilárd véleményem alakult ki róla, mint olyan emberről, aki feltétlenül hű a párthoz, ügyünkhöz. Most elutazott, és az nyugtalanít engem, milyen okból. Elutazása előtt még csak el sem jött elköszönni. Ez számomra érthetetlen, sőt, ha akarja némileg bántó is. Íme ezért tettem fel ezt a kérdést, és remélem, hogy ugyanilyen őszinte választ kapok rá Öntől.”

Erre azt válaszoltam Kádár elvtársnak, hogy szándékomban állt, hogy részletesen tájékoztassam Bajkov elvtársról, de sajnos ezt korábban nem tudtam megtenni, mivel ez alatt az idő alatt ő (Kádár elvtárs) nagyon elfoglalt volt. Részletesen beszéltem azokról a körülményekről, amelyek az utóbbi hónapokban a családjában kialakultak, arról, milyen zárójelentést adtak az orvosok Bajkov elvtárs feleségének állapotáról, és arról, hogy az orvosok a Szovjetunióba történő haladéktalan elutazását követelték. Ezzel összefüggésben Bajkov elvtársnak el kellett utaznia Moszkvába, hogy elkísérje feleségét. Ami Bajkov elvtárs további magyarországi munkáját illeti, azt mondtam neki, hogy a fentebb kifejtett körülmények alapján Bajkov elvtárs a továbbiakban nem dolgozhat a követségen. Ez ártani fog az ügynek és neki magának is. Most visszatért Budapestre összes ügyének lezárására, és néhány nap múlva nyilván végleg elutazik. Feltételezem, hogy vagy elmegy, vagy felhívja Önt, hogy elbúcsúzzon.⁵

5. A beszélgetés végén tájékoztattam Kádár elvtársat azokról a lépésekről, arról a puhatolózásról, amelyet néhány nyugati politikus (La Pira, Kreisky) Mindszentyvel kapcsol-

latban tesz. (L. a Külügyminisztérium megfelelő táviratát.⁶⁾ Kádár elvtárs megköszönte ezt a tájékoztatást.

Néhány szóban felhívtam Kádár elvtárs figyelmét a Magyar–Szovjet Baráti Társaság munkájának gyengeségére, többek között arra, hogy a Társaság elnöke, Vadász [Elemér]⁷ elvtárs az utóbbi időben gyakran betegeskedik, és gyakorlatilag nem irányítja a Társaságot, és kértem őt, mint a Magyar–Szovjet Baráti Társaság tagját segítse elő a magyar Társaság munkájának aktivizálását. Azzal összefüggésben, hogy Kádár elvtársnak el kellett mennie, elnézést kérve azt mondta, hogy erről a kérdésről feltétlenül beszélünk a következő találkozó alkalmával.

A beszélgetésen jelen volt és fordított Erdélyi elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Je. Gromov

RGANI f. 5. op. 49. gy. 102.

¹ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1958. szeptember 2-ai ülésén tárgyalta az országgyűlési képviselők jelölésével kapcsolatos személyi javaslatokat, s akkor Kovács Béla jelölését valóban elvetette (Veres Péter nem szerepelt a jelöltek között.) (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 93. ó. e.) A Politikai Bizottság 1958. október 14-ei ülésén született döntés arról, hogy Kovács Bélát az egyik visszalépett képviselőjelölt helyett jelöljék. A testület akkor bízta meg Kádár Jánost, hogy beszéljen Veres Péterrel képviselőjelöltsége ügyében, illetve a Budapesti Pártbizottság kapta feladatul, hogy gondoskodjék jelölésének megszervezéséről. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 99. ó. e.)

² Az utalás az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1958. szeptember 23-ai ülésére vonatkozik. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 95–96. ó. e.) Jevgenij Gromov nagykövet erről küldött jelentése nem áll rendelkezésünkre.

³ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1958. október 7-ei ülésén döntött a Csehszlovákiába utazó párt- és kormánydelegáció összetételéről. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 97–98. ó. e.) A PB november 5-ei döntése értelmében a küldöttséget Kádár János és Münnich Ferenc vezette volna. (Uo. 5. cs. 102. ó. e.), a testület azonban december 9-ei ülésén Kádár János szóbeli bejelentése alapján úgy határozott, hogy Kádár János egészségi állapota miatt ne utazzék, helyette Marosán György vegyen részt a delegációban. (Uo. 5. cs. 107. ó. e.) A látogatásra 1958. december 10. és 17. között került sor.

⁴ V. Sz. Bajkov a budapesti szovjet nagykövetség tanácsosa volt.

⁵ Kádárt a nagykövet magyarázata valószínűleg nem elégtette ki, mert az MSZMP PB 1958. október 29-ei ülésén a testülettől felhatalmazást kért és kapott, hogy magánlevelet írjon Bajkov ügyében az SZKP egyik vezetőjének. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 101. ó. e.) Kádár a PB 1959. február 11-ei ülésén arról számolt be a testületnek, hogy moszkvai látogatása alkalmával Bajkov érdekében is intézkedett: szovjet részről egyetértettek az észrevételekkel, s még az is felvetődött, hogy visszahelyezik Budapestre. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 117. ó. e.)

⁶ Az említett dokumentum nem áll rendelkezésünkre.

⁷ Vadász Elemér 1958 és 1961 között volt a Magyar–Szovjet Baráti Társaság elnöke.

32. FELJEGYZÉS JE. I. GROMOV NAGYKÖVET ÉS APRÓ ANTAL BESZÉLGETÉSÉRŐL 1958. december 27.

Je. I. Gromov naplójából

Titkos
1959. január 3.

Feljegyzés az Apró Antal elvtárrsal folytatott beszélgetésről

1958. december 27.

Ma felkerestem Apró elvtársat, aki Münnich Ferenc elvtárs távollétében Magyarország miniszterelnökének kötelezettségét látja el, és átadtam neki a szovjet kormány válaszanak tartalmát a magyar kormány azon kérésére, hogy növeljék a szovjet megrendeléseket ha-

jókra és néhány más ipari termékre. Apró elvtárs, miután megköszönte a választ, azt mondta, tájékoztatja róla a kormány tagjait még az eredeti levél megérkezése előtt.

A beszélgetés további részében Apró elvtárs érintette a szocialista országok közötti gazdasági együttműködés fejlesztésének kérdését. Megemlítette, hogy a gazdasági kooperáció a szocialista országok között, valamint a népgazdaság fejlesztésére irányuló erőfeszítéseik koordinálása már jelentős szintet ért el. Az államaink közötti gazdasági együttműködés, hangsúlyozta Apró elvtárs, állandó és sokoldalú. Ennek az együttműködésnek a megvalósításában minden ország részéről nagyszámú szakértő vesz részt, akik a szocialista országok kooperációja és koordinációja gyakorlati és elméleti kérdéseinek kidolgozásával foglalkozó személyek külön gárdáját alkotják. Másfelől a gyakorlatban látható, hogy a nemzeti határokon keresztül kolosszális árutömegek mozognak. Mindez Apró elvtárs véleménye szerint a proletár internacionalizmus elvének konkrét megnyilvánulása. Ugyanakkor, jegyezte meg Apró elvtárs, még kevés figyelmet szentelünk annak, hogy az egyes szocialista országokban a többi szocialista országgal való egyenrangú testvéri együttműködésben való részvétellel elért vagy realizálandó sikereket propagáljuk. Ennek kapcsán konkrétan meg kellene mutatni és elmagyarázni a Szovjetunió kiemelkedő szerepét, amely a szocialista országoknak komoly segítséget és támogatást nyújt. Miért nem beszél senki arról, kérdezte Apró elvtárs, hogy a Szovjetunió a népi demokratikus államok minden vásárcigényét gyakorlatilag kielégíti. Semmi titok nincs ebben, a megfelelő magyarázó munka elvégzése pedig az adott összefüggésben segítene a népi demokratikus tömegeknek mélyebben megérteni a proletár internacionalizmus értelmét. Szinte szó sem esik arról a döntésről, hogy olajvezetékét építenek a Szovjetunió és számos európai népi demokratikus ország között. Ennek a döntésnek a jelentőségét nehéz túlértékelni. Ugyanakkor nem beszélnek róla sem gyakorlati, sem elméleti síkon.

Ily módon, hangsúlyozta Apró elvtárs, politikai szempontból fel kell használni az országaink közötti gazdasági együttműködés valamennyi aspektusát, széles körben propagálni kell a néptömegek előtt a már elért eredményeket, valamint azokat az intézkedéseket, amelyek megvalósulóban vannak, vagy csak tervezik őket. Az embereknek el kell magyarázni az ilyen együttműködés tartalmát, értelmét és jelentőségét mind gyakorlati, mind elméleti síkon. Végezetül említést kell tenni valamennyi szocialista országnak, és különösen a Szovjetunióknak a közös ügyhöz való hozzájárulásáról. Apró elvtárs mosolyogva azt mondta: „Majdnem biztos vagyok benne, hogy Hruscsov elvtárs érinti ezeket a fontos kérdéseket az SZKP XXI. kongresszusán.”

A továbbiakban Apró elvtárs érintette a magyarországi szovjet tanácsadók kérdését, megjegyezve, hogy nagyon elégedett azoknak a szovjet szakembereknek a munkájával, akik a gazdasági, tudományos-műszaki együttműködés keretében érkeznek Magyarországra. A szovjet szakemberek tanulmányozzák a népgazdaság valamely területén az ügyek állását, és azután elmondják a véleményüket. Nem mondják azt, hangsúlyozta Apró elvtárs, hogy nekünk így vagy úgy kell eljárni, ezt vagy azt kell tenni, hanem megosztják velünk benyomásaikat, beszélnek a Szovjetunió tapasztalatairól az adott területen, elmondják a véleményüket arról, hogy melyik mód lenne a leggazdaságosabb és legracionálisabb. Ez a munka, mondta Apró elvtárs, bennünket teljesen kielégít, és nincsen semmilyen igényünk vagy megjegyzésünk a szovjet szakemberek magyarországi tevékenységével összefüggésben.

Mostanra Magyarország már megkötötte az 1959. évre vonatkozó árucseré-forgalmi megállapodásokat valamennyi szocialista országgal, kivéve Romániát. A román elvtársak ragaszkodnak ahhoz, hogy Magyarország olyan árukat szállítson, amikből a felesleget általában kapitalista piacon realizálják (például cukor, növényi olaj stb.). A maga részéről a román fél elutasította, hogy a szükséges mennyiségben szállítson Magyarorszá-

nak faárut, amelyet Románia a kapitalista piacon realizál. Jelenleg a tárgyalások arról folynak, hogy az 1959. évi áruszállítások keretét körülbelül 45 millió rubel összegben alapítsák meg akkor, amikor ez az összeg a múltban elérte a 100 millió rubelt. Apró elvtárs annak a meggyőződésének adott hangot, hogy mindezeket a nehézségeket leküzdik majd.

Érdeklődtem, milyen eredményekkel zárult az 1958-as év Magyarország népgazdasága számára. Apró elvtárs azt felelte, hogy véleményük szerint 1958 folyamán a magyar népgazdaság a lassú, de biztos fejlődés útján haladt. Az ipar körülbelül 4%-kal túlteljesíti az éves tervet, ami 6%-kal magasabb, mint a múlt évi terv teljesítése. Itt nem vették figyelembe az élelmiszeripar által elért eredményeket. A terv nemteljesítése az iparnak alapvetően azokban az ágazataiban fordul elő, ahol a késztermék felhalmozásra kerül, aminek következtében a termelést tudatosan csökkentették. Rosszabb a helyzet a mezőgazdasággal, amely az exporttervet 80-90 millió devizaforinttal nem teljesítette. Magyarországnak a szocialista országokkal való kereskedelmi egyenlege, mondta Apró elvtárs, aktívummal zárul. Ugyanakkor passzív marad a kapitalista államokkal, ami kétségtelenül a mezőgazdasági exporttervek elmaradásának, valamint a Magyarország által a kapitalista piacon 1958-ban végrehajtott kiegészítő áruvásárlásoknak az eredménye.

A beszélgetés végén Apró elvtárs megemlítette, hogy a jövő évben külön figyelmet szentelnek majd a kukoricának. A magokat összegyűjtötték az országban. Most a legcél- szerűbb agrotechnikai eljárásokat kell kiválasztani, felhasználva a Szovjetunió és a többi ország tapasztalatát. Annak érdekében, hogy a jövőben növeljék a vetőmagálapot, vannak olyan tervek, hogy növelik a hibrid kukoricamag előállításával foglalkozó üzemek számát. (Jelenleg hat ilyen állomás van.)

A beszélgetésnél jelen volt a Szovjetunió magyarországi nagykövetségének harmadik titkára, Baszkakov elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Je. Gromov

RGANI f. 5. op. 49. gy. 205.

**33. FELJEGYZÉS NY. SZ. OSZIPOV KÖVETSÉGI MÁSODIK TITKÁR,
V. NY. KAZIMIROV HARMADIK TITKÁR ÉS JAKAB SÁNDOR, AZ MSZMP NÓGRÁD
MEGYEI BIZOTTSÁGA ELSŐ TITKÁRA KÖZÖTTI BESZÉLGETÉSRŐL**

1959. január 28.

Ny. Sz. Oszipov és V. Ny. Kazimirov naplójából

Titkos
1959. február 10.

Feljegyzés az MSZMP Nógrád megyei titkárával, Jakab Sándorral folytatott beszélgetésről

1959. január 28.

Fogadtam Jakab Sándor¹ elvtársat, aki szolgálati ügyben érkezett Budapestre.

A beszélgetés során Jakab elvtárs hivatkozva a velünk folytatott beszélgetései alkalmával tett korábbi kijelentéseire,² elmondta, igaza volt, amikor azt mondta: Fehér elvtárs és Dögei elvtárs aligha változtatják meg nézeteiket az MSZMP KB decemberi ülésén te-

vékenységüket ért kritika után.³ Ezt alátámasztja Dögei elvtársnak nemrégiben az MSZMP KB Politikai Bizottságának címzett levele, amelyben kifejti nézeteit.⁴ Jakab elvtárs szavai szerint gyakorlatilag nem változtak Fehér elvtárs nézetei sem. A pártaktíva nemrégiben tartott országos tanácskozásán Kádár elvtárs kénytelen volt nevek említése nélkül két sükethez hasonlítani őket, akik amikor találkoztak a következő szavakat váltották: „Menjünk, sétáljunk”. „Á, nem, tudod, most nem tudok – sétálok”. „Én pedig azt gondoltam, hogy sétálsz.”⁵ Ezután mindkettő ment a maga útjára. Kádár elvtárs ezzel a tréfás történettel azt akarta megmutatni, hogy ezek az emberek, akiknek egy dolgot kellene csinálni, nem képesek megtalálni a közös nyelvet, és különböző utakon járnak.⁶

Jakab elvtárs azt mondta, hogy számára némiképp váratlan volt az a körülmény, hogy Kádár elvtárs a széles közönség előtt meglehetősen nyilvánvalóan beszélt ezekről a vezetésen belüli nézeteltérésekről. Ugyanakkor még jobban értesültek Budapesten dolgozó barátai, akik elmagyarázták neki, Jakabnak, hogy jelenleg meglehetősen élesen vetődik fel a pártegység megerősítésének szükségessége, és egyes tényekről beszélt, amelyek ezt a kérdést aktuálissá teszik (Réti László történetész ügye,⁷ a Partizánszövetségben meglévő nemkívánatos jelenségek⁸ stb.).

Jakab elvtárs szavai szerint az utóbbi időben pártkörökben makacs híresztelések terjednek a Kádár János és Marosán György elvtársak közötti nézeteltérésekről. A pletyka szerint ezek a nézeteltérések nem elviéek, hanem személyes jellegűek. Ugyanakkor bizonyos lényegi kérdésekben jelentkeznek, mint például az MDP korábbi vezetése hibáinak bírálata. Kádár elvtárs ebben az ügyben mérsékeltebb álláspontot foglal el, miközben Marosán elvtárs a rá jellemző temperamentumával néha túlzásokba esik a múlt hibáinak bírálatakor.

A Szovjetunió magyarországi nagykövetségének második titkára

Oszipov

A Szovjetunió magyarországi nagykövetségének harmadik titkára

Kazimirov

RGANI f. 5. op. 49. gy. 198.

¹ Jakab Sándor (1926–). 1954–1956-ban az MDP Nógrád Megyei Bizottságának osztályvezetője, illetve titkára volt, 1956 novemberétől az MSZMP Nógrád megyei első titkára.

² Jakab Sándor és a szovjet diplomaták korábbi találkozásáról nem áll rendelkezésünkre feljegyzés.

³ A Dögei Imre és Fehér Lajos közötti nézeteltérésekkel kapcsolatban lásd a 30. és 31. dokumentumokat!

⁴ Dögei Imre 1959. január 12-ei leveléről van szó.

⁵ Kádár János pontosan a következőket mondta: „Van olyan egyetértés is, amikor két süket találkozik, s az egyik mondja a másiknak, szervusz, hová mész? Nem jössz sétálni? A másik azt mondja: sajnos nem tudok, mert én sétálni megyek, szervusz. Sajnálom, mondja az előző, és együtt mennek tovább. Ilyen együttműködés is létezik, de ez nem az igazi. Van ilyen még miközöttünk is, de természetesen nem ez a jellemző.” Kádár János beszédének teljes szövegét lásd MOL M–KS 288. f. 28. cs. 1959/2. ó. e.

⁶ Az MSZMP KB országos aktívaértekezletére, amelyen megvitatták a KB-nak a párt agrárpolitikájával kapcsolatos kérdésekről és a termelőszövetkezeti mozgalom továbbfejlesztéséről szóló, 1958. decemberi határozatából adódó feladatokat, 1959. január 14-én került sor a budapesti Központi Tiszti Házban. („Az MSZMP Központi Bizottsága országos aktívaértekezletet tartott Budapesten.” *Népszabadság*, 1959. január 15.)

⁷ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1957. november 23-ai ülésén hozott határozatot arról, hogy meg kell vizsgálni a Párttörténeti Intézetben dolgozó, korábban szektás hibákat elkövető személyek (Réti László, Betlen Oszkár) politikai állásfoglalását, viszonyát a KB irányvonalához. (*A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottságának jegyzőkönyvei 1957. július 2. – december 28. I. m. 785.*) A jelentést a PB 1958. január 15-ei ülésén tárgyalta meg. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 62. ó. e.)

⁸ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága először 1957. november 26-án foglalkozott a Partizánszövetség ügyével, és jelentést kért arról, mi történt a Partizánszövetség 1957. november 23-án kezdődött küldöttertekezletén. A jelentést a testület december 3-án tárgyalta meg, amely mindenekelőtt a jelölés során mutatkozó szervezkedéssel foglalkozott. Ebből kiderült, hogy a küldöttgyűlés elején Hollós Ervin a jelölőbizottság tagjaivá nem az ideiglenes vezetőség által előre kijelölt személyeket, hanem azokat javasolta, akiket Sebes Imre indítványozott. A jelölőbizottságba ennek következtében bekerült három „spanyolos” is, ami azt eredményezte, hogy számos esetben megváltoztatták a jelölőbizottság elnöke által beterjesztett javaslatokat. A jelentés szerint „tendenciózusan” kihagyták a jelöltek kö-

zül a Szovjetunióban harcolt partizánokat (Földes Pál, Wagner Anna, Dékány Sándor) és a helyükre spanyolosokat vettek fel. Miután a jelölőbizottság elnökének figyelmét felhívták arra, hogy Dékányt a Politikai Bizottság a Partizánszövetség főtítkárának szeretné megválasztani, neve végül felkerült a jelölőbizottság listájára, a közgyűlés azonban nem fogadta el. A szavazás előtt állítólag két ellenlistát is köröztek, de hogy kik, arra a jelentés nem tudott válaszolni. A PB a történetek kivizsgálására Fehér Lajos vezetésével bizottságot küldött ki. A kiküldött bizottság Szabó Mihály, dr. Kovács György, Sebes Imre, Vándor László, Gerő László, Martin György és Szabados József ellenfegyelmi vizsgálatot javasolt, ügyüket a KEB 1958. február 5-én tárgyalta. (*A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottságának jegyzőkönyvei 1957. július 2. – december 28. I. m. 798., 886–887. és 1019.*)

34. FELJEGYZÉS JU. CSERNYAKOV KÖVETSÉGI TANÁCSOS ÉS ACZÉL GYÖRGY KULTURÁLISMINISZTER-HELYETTES BESZÉLGETÉSÉRŐL

1959. február 10.

Ju. Ny. Csernyakov naplójából

1959. február 26.

Feljegyzés az MNK kulturális minisztere első helyettesével,
Aczél György elvtárral folytatott beszélgetésről

1959. február 10.

Meghívására felkerestem Aczél elvtársat, aki elmondta, hogy a következő kérdésekről szeretne véleményt cserélni velem.

I. Az SZKP XXI. kongresszusával¹ kapcsolatban

Aczél elvtárs elmondta, az általános politikai lelkesedés, amit Magyarországon az SZKP XXI. kongresszusa váltott ki, többek között abban jut kifejezésre, hogy a dolgozó tömegek között az a vélemény terjed, hogy meg kell gyorsítani Magyarország gazdasági fejlődésének, a szocialista ipar megteremtésének és a mezőgazdaság szocialista átalakításának tempóját. Ezeknek a hangulatoknak a hatása alatt a kulturális területen dolgozó vezető munkatársaknak is komolyan el kellett gondolkodniuk a kulturális építőmunka [sic!] tempója gyorsításának módjáról és eszközeiről is. Magától értetődik, hogy egyébként elkezdett volna növekedni a szakadék a kulturális és a gazdasági építés tempója között. Mi most – mondta Aczél elvtárs – még csak gondolkodunk, milyen konkrét feladatokat jelöljünk ki ebben az irányban, ugyanakkor már most teljesen világos, hogy az egyik ilyen feladat a Szovjetunióval való kulturális kapcsolatok további szélesítése és megerősítése, és őszintén szólva, a szovjet szocialista kultúrának a magyar kultúrára gyakorolt befolyásának az erősítése. Ebből a célból, mondta Aczél elvtárs, személyes kapcsolat során szerettem volna megkérni a szovjet nagykövetség munkatársait, hogy gondolkodjanak konkrét javaslatokon, és őszintén cseréljünk véleményt az ideológiai fronton és a magyarországi kulturális építés terén lévő helyzetről. Ő, Aczél elvtárs, még azt is gondolja, hogy nagyon hasznos lenne, ha a kulturális terület vezető magyar munkatársai rendszeresen találkoznának a szovjet nagykövetség kulturális kérdésekkel foglalkozó munkatársaival, és ha az utóbbiak teljes nyíltsággal kifejtjenék véleményüket a Magyarországon tapasztalt hiányosságokról és esetleges hibákról.

Azt válaszoltam Aczél elvtársnak, hogy én, csakúgy, mint a nagykövetség többi munkatársa, lehetőségeink határán belül elmondhatjuk személyes elképzeléseinket a szovjet-magyar kulturális kapcsolatoknak erről vagy arról a kérdéséről. Ugyanakkor, ami az Aczél elvtárs által említett hiányosságok és hibák kritikáját illeti, ennek nincs meg az ob-

jektív alapja: a magyar elvtársak nálunk sokkal jobban eligazodnak ebben az ügyben, ráadásul aligha volna helyes, ha a nagykövetség munkatársai elkezdenék összegyűjteni a kritikai megjegyzéseket, és elmondani azokat a magyar vezetőknek. Úgy tűnik számomra, hogy ez egyoldalú és ezért hamis benyomást alakítana ki, és az is lehet, hogy ezt valaki helytelenül értelmezheti.

Én személy szerint igyekszem még egyszer elgondolkodni és tanácskozni munkatársaimmal arról, milyen konkrét javaslatokat lehetne felvetni a szovjet-magyar kulturális kapcsolatok további szélesítése terén.

Egy ilyen javaslatot személyes véleményemként most is el tudok mondani. Úgy tűnik számomra, hogy nagy kihasználatlan lehetőségek vannak a szovjet és a magyar baráti társaságok vonalán. Arról van szó, hogy a Szovjetunió és Magyarország közötti kulturális kapcsolatok most államközi kulturális megállapodás alapján zajlanak, amely tervbe veszi bizonyos tudósok, írók, művészek stb. cseréjét, színházi kollektívák vendégszereplését, sportcsapatok, a tudomány és kultúra területén dolgozók cseréjét, a különböző fajta információk, kiállítások cseréjét stb. stb. Mindezek az intézkedések a Szovjetunióban és Magyarországon a közvélemény meghatározott rétegeit érintik, de nekem úgy tűnik, a kihasználható lehetőségeknek csak egy kis részét realizálják. Most, amennyire én látom, a kulturális kapcsolatok elkezdtek jól fejlődni a szakszervezetek, nő- és ifjúsági és más társadalmi szervezetek vonalán is. Ahhoz, hogy elősegítsük mindezeknek a kapcsolatoknak a fejlődését, valamilyen mértékben koordináljuk és megerősítsük őket, számomra szükségesnek tűnik, hogy baráti társaságaink létrehozzanak, és állandóan növeljenek maguk körül egy stabil aktívát. Erre az aktívára támaszkodva, jobban ki lehetne választani és felkészíteni a küldöttségeket, és ami a legfontosabb, szélesebb körben bevonni a társadalmi szervezeteket az állami rendezvények lebonyolításába.

Aczél elvtárs elgondolkodott, majd azt mondta, hogy a baráti társaságokat még nem kellő mértékben használták fel a kulturális kapcsolatok kiszélesítésére, és hogy általában a baráti társaságok korántsem játsszák azt a szerepet, amelyet játszaniuk kellene. Aczél elvtárs hozzátette, hogy ha nekem vagy a nagykövetség más munkatársának valami konkrét elképzelése támad, kéri, hogy haladéktalanul és teljes nyíltsággal mondják el neki.

II. A szovjet és a magyar írók közötti kapcsolatokról

Aczél elvtárs elmondta, amikor döntést hoztak arról, hogy az év első félévében helyreállítják azokat az alkotói szövetségeket, amelyeket az ellenforradalmi lázadással összefüggésben oszlattak fel, az MSZMP KB jelentős nehézségekkel számolt e szövetségek pártirányítása kapcsán.² Ugyanakkor most, amikor hozzáláttunk a Magyar Írók Szövetsége helyreállításához, a nehézségek még a vártnál is nagyobbaknak bizonyultak. Vegyük például az Írószövetség vezetésének kérdését. Lényegében csak egy megfelelő jelölt van – Bölöni György író –, de ő már 77 éves, és fizikailag nem képes elvégezni a szükséges munkát. A „népieknek” jelentős vezető posztokat adni a Szövetségben sehogy nem lehet, mert mindenkinek emlékezetében frissek még az 1956-os emlékek. Másfelől nem vezethetik a Szövetséget azok az írók sem, akik régi párttagok, és sokáig dolgoztak a Szovjetunióban – Illés Béla, Gergely Sándor, Madarász Emil stb. –, mivel ők a gyakorlatban megmutatták alkalmatlanságukat erre. Ha vesszük például Illés Bélát, akinek közülük, mint írónak a legnagyobb a súlya, akkor egyenesen meg kell mondani, hogy szélsőséges elvtelensége és az anyagi kérdésekben megnyilvánuló becstelensége miatt nincs semmilyen tekintélye. Abban az időszakban, amikor Magyarországon kibontakozott az ellenforradalmi lázadás ideológiai előkészítése és ennek egyik központja a Magyar Írók Szövetsége volt, Illés, mint a vezetőség tagja, mindent megtett, hogy kitérjen a revizionisták elleni harc elől: vagy betegnek tettetve magát nem ment el a Vezetőség és a Titkár-

ság üléseire, vagy ebből a célból szanatóriumba ment alkotói szabadságra. Jellemző az a tény, hogy főszerkesztőként Illés neve szerepelt egészen 1956 októberéig az 1955-től pártellenes irányvonalat követő hírhedt Irodalmi Újság – a Magyar Írók Szövetsége lapja – első oldalán. Aczél elvtárs meglehetősen részletesen és nagyon éles kifejezéseket használva beszélt Illés magatartása és személyes tulajdonságai kapcsán. Szavai szerint az MSZMP KB és többek között Kádár elvtárs óriási felháborodását váltotta ki Illés elbeszélése, amelyet 1958 végén az Ogonyok című szovjet folyóiratban publikált. Arról van szó, hogy az ellenforradalmi lázadás leverését követő legnehezebb időszakban, 1957 elején, Illés Kádár elvtárhoz fordult azzal a kijelentéssel, hogy fűtetlen lakásban lakik, és neki, Illésnek szüksége van néhány tonna szénre. Az MSZMP KB Illéshez küldött munkatársa meggyőződött arról, hogy Illés kényelmes és egyáltalán nem fűtetlen villában lakik Budapest egyik legjobb utcájában. Kádár elvtárs hívatta Illést, és próbált rápirítani önző szokásai miatt abban a pillanatban, amikor az ország lakosságának túlnyomó része nehéz körülmények között él, a kommunisták pedig önfeláldozó harcot folytatnak az ellenforradalmi lázadás által kiváltott nehézségekkel. Illés végighallgatta, de nem nyughatott, és mégis szerzett valahol néhány tonna szenet. Ráadásul ezt a történetet felhasználta témaként az Ogonyok című lap számára szóló elbeszélésben, teljesen elferdített módon ábrázolva azt: Kádár elvtárs helyett ott valamiféle pártmunkás szerepel, egy fickó, akit annak idején majdhogynem Illés tanított meg írni-olvasni, maga Illés pedig egy némileg szórakozott neves író képében van ábrázolva stb.

Aczél elvtárs megemlítette, hogy amikor mindezekről részletesen beszél, abból indul ki, hogy az utóbbi időben a magyar elvtársak bizonyos meglepetéssel figyelik Illés növekvő népszerűségét a Szovjetunióban: nem telik el egy hónap sem, hogy ne érkezne hír műveinek kiadásáról Moszkvában vagy valamelyik szövetségi köztársaságban. Természetesen mi megértjük – folytatja Aczél elvtárs –, hogy a szovjet kiadóknak most nem könnyű magyar szerzőket publikálásra kiválasztani, azok után, hogy többségük helytelen politikai állásponton állt vagy áll, de szeretném felhívni a nagykövetség figyelmét arra, hogy Illés egyáltalán nem pozitív figura minden tekintetben, és mindenestre műveit a Szovjetunióban magasabb nagyságrendben adják ki, mint azt Illés elvtárs irodalmi és politikai szolgálatai megalapozták.

Megkérdeztem Aczél elvtársat, kell-e ezt közölnöm kiadói szervezeteinkkel, mint az MNK Kulturális Minisztériumának véleményét. Aczél elvtárs azt válaszolta, talán külön nem is kell közölni, de alkalomadtán célszerű lenne felhívni a figyelmüket az említett véleményre.

Visszatérve a Magyar Írók Szövetsége küszöbönálló újjászervezésének kérdéséhez, Aczél elvtárs elmondta, hogy tekintettel a Szövetség vezető szerveinek megválasztását illető nehézségekre, ő, Aczél, még azt is elhatározta, hogy tanácskozik Révai elvtárssal, aki korábban az MDP KV titkáráként foglalkozott a Magyar Írók Szövetségével. Igaz, elkövetett sok óriási hibát, de ugyanakkor magukat az írókat jól ismeri. Révai elvtárs sokat gondolkodott, kit lehetne ajánlani a Szövetség elnökének, azután arra a következtetésre jutott, hogy ki kell kérni Romániából az erdélyi író Nagy Istvánt, régi kommunistát, akinek nagy tekintélye van Magyarországon. Mi természetesen nem mehetünk bele ilyen „importba”, mondta Aczél elvtárs, de ez az eset világosan mutatja, mennyire nehéz a helyzet.

Ily módon jellemezve a Magyar Írók Szövetsége újbóli létrehozásával kapcsolatos helyzetet, Aczél elvtárs elmondta, hogy a magyar elvtársak jelen pillanatban különösen nagy jelentőséget tulajdonítanak a szovjet irodalom, a szovjet írók befolyásának, akik nagyon jelentős segítséget tudnak nyújtani a haladó erők konszolidálásának a magyar irodalomban. Ebben az irányban konkrét intézkedés lehetne, ha a közeli hónapokban meglátogatnák Magyarországot a legtekintélyesebb szovjet írók és kritikusok, hogy tájé-

koztassák a magyar írókat a szovjet irodalomról, eredményeiről és feladatairól, arról, hogy a szovjet irodalom hogyan járul hozzá a kommunista építéshez.

Mi most azon gondolkodunk, mondta Aczél elvtárs, kit kellene meghívni a szovjet írók közül, abból kiindulva, hogy ennek olyan embernek kell lenni, akinek művei ismeretek és népszerűség Magyarországon, és akinek jó tapasztalata van a külföldi írók közötti munkában. Az első kritérium szempontjából a legkívánatosabb Mihail Solohov érkezése volna, akit nagyon tisztelnek még az olyan magyar „népiesek” is, mint Veres Péter. Ugyanakkor a magyar elvtársakhoz olyan hírek jutottak el, hogy Solohov külföldön némileg kiegyensúlyozatlanul lép fel, és a bonyolult magyar viszonyok között lehet, hogy nem orientálódna azonnal.

Most az MSZMP KB-ban és a Kulturális Minisztériumban – amint azt Aczél elvtárs elmondta – azon gondolkodnak, hogy kit hívjanak meg, és ezzel kapcsolatban szeretne volna előre tájékoztatni a nagykövetséget az adott kérdésben. Abban az esetben, ha önöknek elképzelésük támad a megfelelő jelöltet illetően, mondta Aczél elvtárs, nagyon kérjük, közöljék velünk.

III. A nemzetközi művészeti kiállításról Moszkvában

Aczél elvtárs közölte, hogy a közeljövőben jelentenie kell az MSZMP KB-nak a magyar művészek kiállításának eredményeiről a moszkvai nemzetközi képzőművészeti kiállításon.³ Ennek kapcsán Aczél elvtárs tréfás formában panaszkodott, hogy Magyarországon nagyon meg voltak lepve a szovjet kritika fellépésétől a magyar művészek művei kapcsán, akik, amint az váratlanul kiderült Moszkvában, szilárdan állnak a szocialista realizmus pozícióján. Mi, mondta Aczél elvtárs, eléggé magasra értékeltük művészeinket, nem akarjuk lebecsülni vívmányaikat, de ezzel együtt nem tudjuk nem látni azt, hogy túlnyomó többségük elég messze van a szocialista realizmus álláspontjára való áttéréstől. Moszkvában a kritika a lengyel művészek formalista műveire összpontosított, és nyilván részben ezzel magyarázható az, hogy a magyarok a lengyelek hátterében szocialista realistának bizonyultak. Ez nagyon kellemes meglepetés, de nem tudjuk őszintének tekinteni, mivel sajnos művészeinknek nagyobbik része, ha nem a többsége, a „tisza művészet” híve, nem pedig a szocialista realizmus elveié. A szovjet elvtársak még némileg nehéz helyzetbe is hoztak bennünket: a magyar művészek már elkezdtek hivatkozni a szovjet kritika értékelésére annak bizonyítékeképpen, hogy Magyarországon állítólag igazságtalanul kötnek beléjük, nem értékelik stb.

Ezzel kapcsolatban Aczél elvtárs kérte, hogy a szovjet sajtóból vett kivágatokon kívül tisztázzuk még annak lehetőségét is, hogy a Szovjetunió Kulturális Minisztériumától megkapjuk a szovjet szakemberek hivatalos és objektív értékelését a kiállítás magyar műveiről. Hivatkozva a Szovjetunió kulturális miniszterhelyettesével, V. I. Pahomov elvtárssal való jó viszonyára, Aczél elvtárs kérte, hogy lehetőség szerint adjuk át neki az MNK Kulturális Minisztériumának ezt a kérését.

Megjegyzés: Néhány nappal később elküldtem Aczél elvtársnak a központi szovjet lapok említett kivágatait a kiállítás magyar részével foglalkozó visszhangokkal.⁴

Személyes véleményem szerint ezekben a visszhangokban valóban akadnak átgondolatlan vélemények és értékelések, amelyek időnként a teljesen megalapozatlan, indokolatlan agyondicsérés jellegét viselik. Így például a Szovjet kultúra című lap 1959. február 17-ei számában megjelent L. Aljosina nagy cikke, „Magyarország művészeinek munkássága”, amelyben például dicsérik az ismert magyar formalista szobrász, Kerényi Jenő műveit. Nyilván a nagyobb meggyőzés kedvéért közöl-

nek egy fotót is az egyik szoborról, amely embereket ábrázol levágott nyakszírttel és gerendaszerű kezekkel és lábakkal.

A Szovjetunió magyarországi nagykövetségének tanácsosa

Ju. Csernyakov

GARF f. 9518 op. 1. gy. 83.

¹ Az SZKP XXI. kongresszusa 1959. január 27. és február 5. között ülésezett.

² Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1958. november 25-ei ülésén döntött arról, hogy alapos előkészítő munka után a művészeti szövetségek működését helyre lehet állítani. A határozat ugyanakkor hangsúlyozta, hogy arra csak azt követően kerülhet sor, miután az országos aktívaértekezlet megtárgyalta az MSZMP művelődéspolitikai irányelveit. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 105. ó. e.) „A művészeti szövetségek helyreállításáról és a művészek közötti ideológiai és politikai munka egyes kérdéseiről” szóló határozat megjelent: *A Magyar Szocialista Munkáspárti határozatai és dokumentumai. 1956–1962. I. m. 281–285.*

A művészeti szövetségek újjászervezéséről szóló jelentést a Politikai Bizottság 1959. május 27-ei ülésén tárgyalta meg. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 132. ó. e.)

³ Az előzményekre lásd a 25. dokumentumot! A kiállításról „Több, mint háromezer műtárgy a moszkvai szocialista biennálén” címmel közölt cikket a *Népszabadság* 1959. január 11-én. A lap január 27-ei számában arról is hírt adott, hogy a magyar küldöttség megtekintette a központi kiállítási csarnokban a szocialista országok közös képzőművészeti kiállítását.

⁴ Az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztályának a moszkvai kiállítás magyar részvételéről készített tájékoztatóját, illetve visszhangjáról szóló feljegyzését lásd MOL M-KS 288. f. 33. cs. 1959/8. ó. e.

35. FELJEGYZÉS JE. I. GROMOV NAGYKÖVET ÉS SÁNDOR JÓZSEF, AZ MSZMP KB PÁRT- ÉS TÖMEGSZERVEZETEK OSZTÁLYÁNAK VEZETŐJE KÖZÖTTI BESZÉLGETÉSRŐL 1959. február 25.

Je. I. Gromov naplójából

Titkos

1959. február 26.

Feljegyzés az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezetek Osztálya vezetőjével,
Sándor József elvtárral folytatott beszélgetésről

1959. február 25.

Felkerestem Sándor elvtársat, és érdeklődtem az ország szövetkezeti mozgalmának egyes kérdéseiről.

Sándor elvtárs elmondta, hogy ez év január első felében Magyarország számos megyében elkezdődött a szövetkezeti mozgalom, amely mostanáig tart. Az események olyan gyorsan fejlődnek, hogy a szövetkezetesítés menetét illetően nehéz ma pontos naprakész adatokkal rendelkezni. Az MSZMP KB-ban rendelkezésre álló, február 24-ei állapotnak megfelelő megközelítő adatok szerint ez év január 1-jétől a termelőszövetkezetekbe 131 ezer új tag (120 ezer család) lépett be. A termelőszövetkezetek szántóterülete ez alatt az időszak alatt megközelítőleg 920 ezer holddal növekedett. 550 falu vált szövetkezeti faluvá. Ez azt jelenti, hogy jelenleg a szántóföldek 43%-a a szocialista szektorhoz tartozik. Ebből a mennyiségből az állami gazdaságok részesedése 11%. Sándor elvtárs hangsúlyozta, hogy mindezek körülbelüli adatok, az események gyorsan fejlődnek, és ami reggel volt, az estére jelentős mértékben megváltozik.¹

Az ország mostani szövetkezeti mozgalmának jellemző vonása a lendület, és az, hogy üteme és méretei az ország egyes megyéiben különbözőek. 1959. január végére a szövet-

kezetesítés először Győr-Sopron megyében öltött nagy méreteket, ahol a február 24-ei állapot szerint 173 települést szövetkezetesítettek, ami a megye összes szántóterületének 73%-át teszi ki. Azután a szövetkezetesítés Veszprém megyében bontakozott ki, ahol a szocialista szektor mostanra elérte a 65%-ot, valamint Szolnok (82%) és Vas megyében (88%).² A legutóbbi napokban a szövetkezeti mozgalom kiterjedt Komárom, Heves és Zala megyére is. A szövetkezetesítés legkisebb mértéke a keleti megyékben, Hajdú-Bihar, Békés és Borsod figyelhető meg. Ugyanakkor a helyi párt- és tanácsi szervezetek készülnek a szövetkezetesítéssel kapcsolatos agitációs-szervezeti munkára, és március elején a szövetkezeti mozgalom fellendülését lehet várni ezekben a megyékben is.

Érdeklődtem, hogy a párt számított-e hasonló ugrásra az ország szövetkezeti mozgalmának fejlődésében, milyen helyet foglalnak el ebben a mozgalomban a spontán elemek, valamint milyen irányban halad most a szövetkezetesítés folyamata: a csökkenés vagy a további emelkedés vonalán?

Sándor elvtárs azt mondta, hogy a magyarországi ellenforradalmi események óta eltelt két év alatt az élet fejlődése az országban a magyar elvtársak számára legalább három kellemes meglepetéssel szolgált. Először is Magyarország belpolitikai és nemzetközi helyzetének konszolidációjára minden várakozáson felüli rövid idő alatt került sor. Másodszor a múlt év november 16-án tartott országgyűlési és tanácsválasztások mindenféle várakozást felülmúló imponáló győzelemmel végződtek. Harmadszor az, ami most a magyar faluban történik, még egy kellemes meglepetés a magyar elvtársak számára.

Nemrégiben az ország még meglehetősen nehéz helyzetben volt, amelyet az ellenforradalmi puccs váltott ki. Akkor a fő feladat a munkás-paraszt szövetség megerősítése, az ország normális életének megteremtése, a számos nehézség leküzdése volt, amelyek olyan óriásiak voltak, hogy azt lehetett feltételezni, hosszú időre van szükség a helyzet valamennyire is tartós konszolidálásához. Ehhez hozzá kell tenni a munkásosztály, az értelmiség és a parasztság fejében lévő erjedést amiatt, hogy sokuknak megingott a hite a szocializmusban. Ugyanakkor eltelt két év – mondta Sándor elvtárs –, és minden alapunk megvan arra, hogy teljes konszolidációról beszéljünk. Már a választások előtt sem lehetett nem észrevenni a lakosság növekvő politikai aktivitását. Így például, 1958. november elején Kádár elvtárs felszólalt Pécsen. Önmagában a hír, hogy Kádár elvtárs felszólal a nagygyűlésen, elegendő volt ahhoz, hogy Pécs 34 ezer lakosa elmenjen a nagygyűlésre. Semmilyen szervezési munkát nem végeztek. Kellemes meglepetés volt nem csupán a magyar vezetés számára, de külföldi barátaink számára is, hogy a választásokon a szavazatok 99%-át kapták meg.

Az MSZMP vezető testületeinek ülésén nemegyszer felvetődött a kérdés, hogy mivel lehet magyarázni a fentebb említett tényeket. Van válasz erre a kérdésre. „Tévedtünk – folytatta Sándor elvtárs – a tömegek szocializmusba vetett hitének értékelésében, a szocialista célok iránti hűségükben. A széles tömegekben lényegesen több a pozitívum, mint azt vártuk.” Ebből másféle hibák következtek. Például a tervezéskor elszámítottuk magunkat, ami csökkentett tervekhez vezetett. Az élet maga, a tömegek tevékenysége gyorsan megcáfolták az összeállított termelési terveket, és megerősítették azok igazát, akik támadták a magyar gazdasági szervezeteket és mindenekelőtt a Tervhivatalt azokért a törekvésekért, hogy a biztonság kedvéért csökkentse a terveket.

Abban az erőteljes szövetkezeti mozgalomban, amely jelenleg az ország egyes megyéiben kibontakozott, elsőrendű jelentősége van az MSZMP KB decemberi ülésének, a mezőgazdaság helyzetéről és a szövetkezetesítés fejlesztéséről hozott határozatainak.³

Mi volt az MSZMP KB ülésének legfontosabb feladata? A [feladat] az volt, hogy pontosan megfogalmazza a párt politikáját a mezőgazdaság szövetkezetesítésének ügyében, a helyes rendelkezések kidolgozását illetően, vagy egyszerűbben mondva, hogy megta-

lálja a közös nyelvet. Hosszú ideig vita folyt az MSZMP KB Mezőgazdasági Osztálya, valamint Párt- és Tömegszervezetek Osztálya között, helyesebben szólva – jegyezte meg Sándor elvtárs – „köztem és Fehér Lajos között” a falusi pártszervezetek helyzetéről, lehetőségeikről a szövetkezetesítés feladatainak teljesítése kapcsán. A múlt év második felében a magyar sajtóban Fehér Lajos két olyan cikket közölték, amely a falusi pártszervezetekkel foglalkozott. Fehér Lajos nyilvánvalóan kisebbsítette lehetőségeiket, következőképpen jelentőségüket is. Ebből helytelen következtetésekre jutott. Hiszen nem titok, hogy az ügy időnként eljutott idáig. A Győr-Sopron megyei pártbizottság első titkára, Lombos⁴ elvtárs elvtársakat küldött a KB-ba, hogy tisztázzanak néhány, a falusi pártmunkával összefüggő kérdést. Ezek az elvtársak az MSZMP KB Mezőgazdasági Osztályán olyan instrukciókat kaptak, amelyek Lombos elvtárs értetlenségét váltották ki, és utóbbi kénytelen volt a lehető legszigorúbban megtiltani, hogy beszéljenek róla. A szövetkezeti mozgalom menete az országban megmutatta, hogy néhány elvtárs a legutóbbi ideig nyilvánvalóan lebecsülte a falusi pártszervezeteket. A mozgalom megmutatta, hogy a kommunisták a falvakban a helyzet urai. Becsületes és önfeláldozó munkával bizonyítják, hogy mire képesek.

A párt számított bizonyos lendületre és a falu szövetkezetesítése ütemének erősödésére, de nem ilyen méretekben és nem mindenütt, ahol most kibontakozott. Így például Magyarországot nemrégiben felkereste egy cseh pártküldöttség. Elutaztak Szolnok megyébe, ahol a megyei pártbizottság első titkára, Czinege [Lajos] elvtárs megismertette a delegációt a megye mezőgazdasága szövetkezetesítési tervével. Úgy tervezték, hogy 1960 elején befejezik a megye mezőgazdaságának szocialista átalakítását. Ugyanakkor a mai nap eseményei a tervet legalább egy évvel rövidebb időre jelölték ki, mivel február 24-én a megye mezőgazdaságát már 82%-ban szövetkezetesítették,⁵ a legközelebbi napokban [az ütem] kétségtelenül növekedni fog, és legkésőbb 1959 őszére Szolnok megyében lezárják ezt az ügyet. Ami a Győr-Sopron megyei eseményeket illeti, azok ott még gyorsabban fejlődnek, mint korábban feltételezték.⁶

Sándor elvtárs elmondta, hogy nagyon sok olyan ok van, amely biztosítja a szövetkezeti mozgalom viharos fejlődését az országban. Ezek még további tanulmányozást és elemzést igényelnek. Amellett, hogy lebecsülték a széles tömegek szocializmusba vetett hitét és a tömegekben meglévő pozitívumokat, az MSZMP KB ülése elsőrendű fontosságú volt azért is, mert határozatai nagy befolyást gyakoroltak a helyi párt- és tanácsi szervekre. Az ülés határozatai kibontakoztatták ezen szervezetek kezdeményezőképességét, szabadságot biztosítottak számukra, a pontos irányelvek segítettek megtalálni a szövetkezetesítés helyes módszereit. A KB ülése táplálta önbizalmukat, és fenntartás nélkül hangsúlyozta a mezőgazdaság szocialista átalakításának szükségességét.

Falun sok tapasztalt párt- és tanácsi funkcionárius van, akik akarnak és képesek megvalósítani olyan ügyeket, mint a szövetkezetesítés. De korábban hátrafelé néztek, a múltbeli tapasztalatokkal számoltak. Ez a tapasztalat pedig sok tekintetben szomorú volt. Sokan emlékeznek rá, hogy 1954-ben szigorúan felelősségre vonták a Vas megyei pártbizottság teljes vezetőségét. Rájuk hárították a teljes felelősséget az önkéntesség elvének megsértéséért, és az embereket leváltották posztjukról. Mostanáig volt bizonyos félelem, hogy ha valaki kezdeményezést mutat a falu szövetkezetesítésének ügyében, azt utolérheti elődei szomorú sorsa. A pontos direktívák után a párt- és tanácsi funkcionáriusokban most nincs félelem, és bátran hozzákezdtek az üggyhöz. Így például Győr-Sopron megyében meglehetősen bátor tervet dolgoztak ki a falu szövetkezetesítésére, amit az MSZMP KB jóváhagyott.

Sándor elvtárs elmondta, hogy a tavaszi mezőgazdasági munkák kezdetével a szövetkezeti mozgalom az országban természetes okok miatt abbamaradt, és ez év őszén kez-

dődik újra. Sándor elvtárs szavai szerint az újonnan szervezett szövetkezetek túlnyomó többsége ez év tavaszától kezd el saját gazdálkodást folytatni.

Sándor elvtárs megemlítette, hogy a szövetkezeti mozgalom lendületére Magyarországon kétségtelenül kedvező befolyást gyakorolnak a nemzetközi helyzet és mindezekelőtt a Szovjetunió vívmányai, annak hétéves terve, az SZKP XXI. kongresszusa, amely kijelölte a kommunizmus felépítésének programját, és megmutatja a fejlődés útját a többi népnek.⁷ A magyar dolgozók szintén tudatában vannak annak, hogy komolyan lemaradtak olyan országoktól, mint Csehszlovákia és Bulgária.

Érdeklődtem Sándor elvtárostól, gyakorlatilag hogy zajlik a szövetkezetesítés, tapasztalható-e törvénysértés, nyomásgyakorlás és fenyegetés. Sándor elvtárs azt válaszolta, hogy a szövetkezetesítés mostani formái és módszerei gyökeresen különböznek attól, amelyeket korábban alkalmaztak. Korábban a szövetkezetesítésre irányuló munkát általában csak vasárnap végezték. Vasárnap a faluba érkezett a járási elvtársak egy csoportja. Beszélgettek a paraszttal, és rábeszéltek őket, hogy lépjenek be a szövetkezetbe. Nem lehet azt mondani, hogy nem értek el semmilyen eredményt, de a következő vasárnapig tartó hat nap alatt a paraszttal meggondolták magukat, visszavonták a nyilatkozataikat, és az egész munkát előről kellett kezdeni. Most az agitációs-szervezési munkát „szolidabb” alapokra helyezték. A párt járási bizottsága megbíz egy 10-12 főből álló csoportot, és ha kell egy nagyobb csoportot is, hogy folytasson agitációt egyik vagy másik faluban a szövetkezetbe való belépés érdekében. Az elvtársak ágy neműt visznek magukkal, és teherautón elindulnak a faluba. Általában a falusi tanács épületében rendezkednek be, a helyi lakosokból bizottságot hoznak létre, gyűléseket tartanak a falu lakosságának, egyéni beszélgetéseket folytatnak a paraszttal. A paraszttal látják, hogy a járásból érkezett emberek alaposan berendezkedtek, ha kell hosszú időre, és mindez arra készteti a paraszttal, hogy komolyan elgondolkozzanak a szövetkezetbe való belépés kérdésén.

Az utóbbi időben viták folytak arról, hogyan kell értelmezni az önkéntesség elvét. „Úgy véljük – mondta Sándor elvtárs –, hogy ha a párt- vagy tanácsi funkcionárius napon 10-15 alkalommal felkeresi az egyénileg gazdálkodó paraszttal, az egyáltalán nem jelenti az önkéntesség elvének megsértését.” Kádár elvtárs nemrégiben felszólalt a budapesti pártaktíván, amit a falu szövetkezetesítésének szenteltek. Körülbelül a következőket mondta arról, hogyan kell értelmezni az önkéntesség elvét: „Nem szabad teljes egészében az egyénileg gazdálkodó parasztra támaszkodni annak a kérdésnek az eldöntésében, hogy belépjen-e a termelőszövetkezetbe. Segíteni kell neki meghozni a helyes döntést. Ellenkező esetben, ha teljes egészében csak rá fogunk támaszkodni, az ember könnyebben jut a Holdra vagy a Marsra, mint hogy a magyar paraszt belép a termelőszövetkezetbe.”⁸

Mindazonáltal, előfordulnak törvénysértések, fenyegetések és zsarolás.⁹ Ugyanakkor ezek a jelenségek nem általánosak, csak egyediek, és semmilyen esetben nem jellemzőek az ország termelőszövetkezeti mozgalmának mostani állapotára. Például a Szolnok megyei Jászberényben egy sok évvel ezelőtti plakátot találtak és akasztottak ki egy börtön képével, amelynek ablakából a rácson keresztül egy egyénileg gazdálkodó paraszt feje nézett ki.¹⁰ A falusi tanácsok egyes képviselői azzal a követeléssel fordultak az üzemekhez, hogy küldjék „tartós szabadságra” azokat a munkásokat, akiknek rokonai megtagadták, hogy belépjenek a termelőszövetkezetbe, és ne engedjék meg nekik, hogy visszatérjenek az üzembe addig, amíg meg nem agitálják rokonaikat, hogy lépjenek be a szövetkezetekbe.¹¹ A levelekben ugyanakkor azt is kéri, hogy ne fizessenek nekik fizetést a „tartós szabadság” idejére. A Somogy megyei pártbizottság első titkára, Szirmai¹² elvtárs helytelen cikkét közölt a szövetkezetesítés agitációs és propagandamunkáját illetően. Például a cikkben azt ígérte az egyénileg gazdálkodó paraszttal, hogy abban

az esetben, ha belépnek a szövetkezetbe, az adót utánuk a termelőszövetkezet fogja fizetni.

A párt Központi Bizottsága fellép minden törvénytörési kísérlet, nyomásgyakorlás és zsarolás ellen.

A szövetkezeti mozgalom lendületével összefüggésben természetesen számos nehézség, tisztázatlan kérdés vetődik fel. Nagy hiány van mindenekelőtt az állattenyésztésre alkalmas helyiségből a köztulajdonba vett jószág számára, nehézségek lesznek a termelőszövetkezetek gép- és traktorállományokkal való ellátásában. A Központi Bizottság minden pártszervezetnek azt javasolta, jobban használják fel a lóállományt, vizsgálják meg az igaerő felhasználását, ami elsőrendű ügy, és nem kevésbé fontos, mint a modern technika felhasználása. Felvetődött például egy ilyen kérdés, mi legyen a termelőszövetkezetbe belépő egyénileg gazdálkodó parasztok őszi vetésével. Győr-Sopron megyében elhatározták, hogy az őszi vetések értékét (munka és vetőmag) átszámítják munkaegységekre, Szolnok megyében viszont úgy döntöttek, hogy lehetővé teszik a betakarítást ezekről a földekről azoknak, akik bevetették. Az állattartáshoz szükséges helyiségek hiányával összefüggésben a jószág meghatározott ideig a termelőszövetkezet paraszt tagjainak tulajdonában marad, akik saját költségükre fogják tartani, és a kapott terméket saját belátásuk szerint használják fel.

Érdeklődtem, hogyan reagálnak a munkásosztály, az értelmiség és más rétegek a szövetkezetesítés menetére. Sándor elvtárs azt válaszolta, hogy összességében kedvező reakció figyelhető meg, habár sok a homályos kérdés, sőt egészségtelen híresztelés. Például Budapesten előfordulnak olyan híresztelések, hogy a szövetkezetesítéskor az adminisztratív módszerek, a kényszerítés dominál. Sajnos, hasonló szóbeszéddel még a főváros pártfunkcionáriusai körében is lehet találkozni. Ez abból ered, hogy nem teljesen tájékozottak a falun lévő helyzetről. Elhatározták, hogy közös tanácskozást tartanak a megyei pártbizottságok és az MSZMP budapesti kerületi titkárai részére a szövetkezeti mozgalom kérdéseiről. Most fontos feladat Magyarország munkásosztályának mozgósítása a mezőgazdasági gépek gyártási tervének határidő előtti teljesítésére és túlteljesítésére. Ezt a célt szolgálta nemrégiben Marosán elvtárs felszólalása az EMAG gyárban.¹³

Magyarország papsága lojális álláspontot foglal el. Ismeretes, hogy nemrégiben a győri katolikus püspök gyűlést tartott a papok számára, amelyen megvitatták a papság viszonyát a szövetkezeti mozgalomhoz. A tanácskozáson felszólították arra, hogy nem kívánatos fellépni a mozgalom ellen, mert az a veszélye, hogy szembeállítják az egyházat a szövetkezeti parasztsággal tömegeivel. „Ez az álláspont kielégít minket” – jegyezte meg Sándor elvtárs.

Nem tapasztalható az országban az ellenséges tevékenység erősödése.

Arra a kérdésre, hogy mi a helyzet az alacsonyabb típusú mezőgazdasági csoportokkal, Sándor elvtárs azt felelte, hogy „az élet elsodorta őket”.

Sándor elvtárs szavai szerint az MSZMP KB a magyar falu szövetkezetesítésének mértékével és ütemével összefüggésben számos intézkedést hoz. Életbe lép a határozat 500 tapasztalt elvtárs vezető munkára történő falura küldéséről.¹⁴ Intézkedéseket hoztak a trágya importjának növelésére, többek között Ausztriából és Olaszországból. Az Építőipari Minisztériumnak javasolták, hogy az újonnan szervezett szövetkezetekben terven felül biztosítsa számos állattenyésztéshez szükséges épület felépítését. Február 26-án és 27-én területi gyűlések tartását tervezték a szövetkezeti mozgalom kérdéseiről. Az elsőre Székesfehérvárott kerül sor az ország nyugati megyéi pártfunkcionáriusai számára, a másodikra Szolnokon az ország keleti megyéinek pártfunkcionáriusai számára.¹⁵ Mindkét gyűlés megtartásával őt, Sándort bízták meg. Fehér Lajos nem vesz részt

ezen a tanácskozáson, mivel „komor hangulatban” van – jegyezte meg Sándor elvtárs.

A beszélgetést a nagykövetség harmadik titkára, Krjucskov elvtárs fordította.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Je. Gromov

AVP RF.f. 077. op. 40. papka 204. gy. 4.

¹ Az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezetek Osztályának 1959. március 3-ai jelentése szerint a szocialista szektor aránya a mezőgazdaságban addigra elérte az 55,9%-ot. A szövetkezetesítésben Győr (90,4%), Veszprém (79,6%), Szolnok (76,9%) és Komárom megye (76,4%) járt az élen, a szövetkezetesítés üteme Szabolcs (36,2%), Csongrád (41,2%) és Zala megyében (41,8%) volt a leglassúbb. (MOL M-KS 288. f. 28. cs. 1959/2. ó. e.)

² Győr megyében 152-re, Vas megyében 40-re, Veszprém megyében 122-re, Komárom megyében 18-ra, Somogy megyében 20-ra növekedett az idén alakult termelőszövetkezeti községek száma. „Népszabadság, 1959. február 24.; „Szolnok megye területének 82 százaléka a szocialista szektorhoz tartozik.” *Népszabadság*, 1959. február 25.; „Győr megyében 30 ezer, Veszprém megyében 25 ezer, Szolnok megyében 33 ezer, Vas megyében 7 ezer, Somogyban 8 ezer család választotta az idén a szövetkezetést.” *Népszabadság*, 1959. március 1.

³ Az MSZMP Központi Bizottsága 1958. december 5-7-ei ülésén tárgyalta a párt agrárpolitikájával kapcsolatos kérdéseket. Az elfogadott határozatot a *Társadalmi Szemle* 1959. 1. számában közzétette. Lásd még: *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai. 1956-1962.* I. m. 267-277.

⁴ Lombos Ferenc (1923-2011). 1950-től az MDP Győr városi, majd dunaújvárosi bizottságának titkára. 1957 és 1966 között az MSZMP Győr-Sopron Megyei Bizottságának első titkára. 1959-től 1966-ig az MSZMP KB tagja.

⁵ A termelőszövetkezeti mozgalom Szolnok megyei helyzetéről szóló jelentést és az ehhez kapcsolódó kimutatásokat lásd MOL M-KS 288. f. 5. cs. 120. ó. e., valamint a különböző időszakokra vonatkozó részletes adatokat MOL M-KS 288. f. 28. cs. 1959/5. ó. e.

⁶ Győr megyében 1959. január 1. és 29. között 3641 család, 4207 tag 34 274 kat. h. összterülettel lépett be a termelőszövetkezetbe. A megye 31 helysége vált szövetkezetivé. A szövetkezetesítés menetéről Sándor József által készített jelentést, illetve Biszku Bélának a PB 1959. február 3-ai ülésén adott tájékoztatóját lásd MOL M-KS 288. f. 5. cs. 116. ó. e.

⁷ Az SZKP XXI. kongresszusa 1959. január 27. és február 5. között ülésezett. Ny. Sz. Hruscsov beszámolóját lásd: „Megkezdődött a Szovjetunió Kommunista Pártjának XXI. rendkívüli kongresszusa.” *Népszabadság*, 1959. január 28.; „N. Sz. Hruscsov elvtárs beszámolója az SZKP XXI. kongresszusán.” *Népszabadság*, 1959. január 29. A kongresszus határozatát a *Népszabadság* 1959. február 7-ei száma közölte.

⁸ Az 1959. január 14-ei országos aktíváról van szó. Kádár János felszólalását a sajtó nem közölte, annak szövege megtalálható: MOL M-KS 288. f. 28. cs. 1959/2. ó. e.

⁹ A tsz-szervezés során alkalmazott durva módszerekről az MSZMP KB Mezőgazdasági Osztálya több összefoglaló jelentést is készített. Ezeket lásd MOL M-KS 288. f. 11. cs. 586. és 603. ó. e.

¹⁰ A plakáton, amelyet kb. 1000 példányban ragasztkodtak ki a városban, a következő felirat szerepelt: „Így jár az, aki a termelőszövetkezet ellen agitál.” Olyan röplapot is nyomtattak, amelyen a tsz-be lépés előnyeit ismertették, de a „Kizsákmányolóknak, kulákoknak nincs helyük a termelőszövetkezetben” címmel is adtak ki röplapot. A szöveg mellett egy 15 fős listát közöltek, azzal a megjegyzéssel, hogy a felülvizsgálat tovább tart. (MOL M-KS 288. f. 28. cs. 1959/5. ó. e.)

¹¹ Ilyen esetekről a Győr megyei jelentés is említést tett. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 116. ó. e.)

¹² Szirmai Jenő (1921-). 1945-ben lépett be a Magyar Kommunista Pártba, a MADISZ Somogy megyei titkára volt, majd 1948-ban megválasztották a marcali járási pártbizottság első titkárává. 1950-1951-ben az MDP Somogy Megyei Bizottsága osztályvezető-helyettese, majd 1952-ig a fonyódi járási pártbizottság első titkára volt. A Somogy Megyei Tanács osztályvezetői beosztásából 1953-ban került a Komló-i Szénbányászati Tröszt vezérigazgató-helyettesi székébe. 1956. december 11. és 1962. április 14. között az MSZMP Somogy megyei első titkára volt. 1962-től 1968-ig a SZÖVOSZ elnöke, 1968-tól az OTP vezérigazgatója.

¹³ „Ötven kombájn terven felül. Marosán György elvtárs beszélt az EMAG munkásgyűlésén.” *Népszabadság*, 1959. február 21.

¹⁴ Az MSZMP KB Titkársága 1959. február 13-án hozott határozatot arról, hogy „a mezőgazdaság szocialista átszervezése sikeres megvalósításának elősegítésére döntően a meglévő gyenge és az újonnan alakuló termelőszövetkezetek, a községi pártszervezetek, kisebb részben a községi tanácsok vezetésének megerősítésére 500 politikailag szilárd, nagy szervezési és vezetési tapasztalatokkal rendelkező, a falusi életet jól ismerő és a falusi munkát önként vállaló elvtársat kell pártmegbízasként falura irányítani”. (MOL M-KS 288. f. 7. cs. 44. ó. e.)

¹⁵ A megyei pártbizottságok párt- és tömegszervezetek osztályai, illetve mezőgazdasági osztályai vezetői számára tartott tanácskozásokról készült feljegyzést lásd MOL M-KS 288. f. 28. cs. 1959/2. ó. e.

36. V. NY. KELIN KÖVETSÉGI TITKÁR FELJEGYZÉSE JE. I. GROMOV NAGYKÖVET ÉS SÁNDOR JÓZSEF BESZÉLGETÉSÉRŐL

1959. május 20.

V. Ny. Kélin naplójából

Titkos
1959. május 22.

Feljegyzés a Szovjetunió magyarországi nagykövete,
Je. I. Gromov elvtárs beszélgetéséről az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezete Osztálya
vezetőjével, Sándor [József] elvtárral folytatott beszélgetésről

1959. május 20.

Tolmácsként jelen voltam azon a beszélgetésen, amire Gromov elvtárs Sándor elvtársnál tett búcsúlátogatásakor került sor. A Sándor elvtárs által elmondottakból a következők érdemelnek figyelmet.

1. Jelenleg bizonyos sűrűlódások vannak a magyar-román kapcsolatokban. A magyar elvtársak úgy vélik, hogy számos Romániában található jelenségnek magyarellenés irányultsága van, és semmilyen mértékben nem szolgálják a szocialista tábor egységének megerősítését. Ezek a jelenségek Romániában zajlanak, a magyar elvtársak nem tudnak semmilyen módon reagálni rájuk. Ami Magyarország Romániával kapcsolatos álláspontját illeti, azt még egyszer megerősítette Kádár elvtárs utolsó romániai utazása alkalmával. Ő akkor kijelentette a gyűlésen, hogy Magyarországnak nincs semmilyen területi igénye Romániával szemben.¹ Ennek ellenére a magyar-román kereskedelem csökken, a gazdasági kapcsolatokban folyton nehézségek adódnak, nemrégiben Kolozsváron a román hatóságok bezárták a magyar egyetemet,² hasonló beállítottságúak a román diplomaták Budapesten stb. Az MSZMP KB határozatot hozott, hogy Kádár elvtárs ebben az ügyben forduljon speciális levéllel Gheorghiu-Dejhez. Ugyanakkor a magyar gazdasági küldöttség bukaresti utazásával kapcsolatban és azzal összefüggésben, hogy ennek az utazásnak az eredményeképpen bizonyos kedvező eredmények mutatkoznak, úgy döntöttek, hogy a levéllel várnak egy kicsit.

2. Az MSZMP KB apparátusában figyelemre méltó a KB Külügyi Osztályának nem kielégítő munkája: vezetőinek felelőtlen viszonyulása az ügyekhez, a gyakran előforduló rendetlenség stb. Nyilvánvaló, hogy a Külügyi Osztály tevékenységét hamarosan megvizsgálják, és megfelelő intézkedéseket hoznak.³

3. Az MSZMP kongresszusára történő készülődés jegyében jelenleg a beszámoló téziseit dolgozzák ki.⁴

A Szovjetunió magyarországi nagykövetségének titkára

V. Kélin

AVP RF f. 077 op. 40. papka 204 gy. 4.

¹ Kádár János a marosvásárhelyi díszbédén tartott pohárköszöntőjében is foglalkozott a határok kérdésével. „Itt laknak magyar származásúak is. A nacionalizmus mélyen él az emberek gondolkodásában. Sokszor nem is tudatos hat és húz vissza. Mi természetesen elsősorban forradalmárok vagyunk.

A határok problémája csak alárendelt kérdés. Élhet a magyar dolgozó Magyarországon rabságban és élhet a Román Népköztársaságban szabadon.

Ha Magyarországon 1956-ban felülkerekedik az ellenforradalom, a magyar emberek rabokká válnak, és a Román Népköztársaságban a magyar emberek szabadok maradnak volna továbbra is. Hogy ez nem következett be, azt a magyar dolgozók saját állhatatosságuk mellett a Szovjetunió segítségének köszönhetik.

Kádár elvtárs végül kijelentette: Mi szembeszállunk a 'minden magyar testvér' hazug jelszavával. A gyilkos nem lehet testvére áldozatának. Ezt bizonyította az ellenforradalom is. Mi azt akarjuk, hogy minden becsületes magyar dolgozó szabadon éljen, de szabadság néphatalom nélkül nincs és nincs nemzeti kultúra sem.

Mi a testvéri barátság mellett vagyunk és ezért kívánjuk, hogy a két népköztársaság együtt és egymás mellett erősödjék, mert ez a legjobb a magyaroknak is.” („Kádár elvtárs pohárköszöntője a marosvásárhelyi díszbédén.” *Népszabadság*, 1958. február 26.) A köszöntő teljes szövege megjelent Kádár János: *Szilárd népi hatalom: független Magyarország*. Bp., 1958. 369–371. – A marosvásárhelyi látogatás alkalmával Kállai Gyula is érintette a kérdést: „Megmondjuk világosan: nekünk semmiféle területi igényünk nincs. Azt tartjuk, hogy Magyarországnak van éppen elég földje és népe, hogy azon – testvéri egyetértésben a szomszéd népekkel – felépítse a maga szocialista hazáját.” („A magyar küldöttség Marosvásárhelyen.” *Népszabadság*, 1958. február 26.)

² 1959 áprilisában született döntés arról, hogy megszüntetik a kolozsvári Bolyai Egyetem önállóságát, és összevonják a Babeş Egyetemmel. Ennek körülményeiről részletesebben lásd FÖLDES György: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés 1956–1989*. Napvilág Kiadó, Bp., 2007. 42–43.

³ A Külügyi Osztály munkája nem szerepelt a Politikai Bizottság előtt.

⁴ A Politikai Bizottság 1959. július 10-ei – a kongresszust előkészítő bizottság tagjainak részvétel megtartott – ülésén vitatta meg az MSZMP Központi Bizottságának kongresszusi irányelveit. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 139. ó. e.)

37. FELJEGYZÉS JU. NY. CSERNYAKOV KÖVETSÉGI TANÁCSOS ÉS SZIRMAI ISTVÁN, AZ MSZMP KB AGITÁCIÓS- ÉS PROPAGANDA OSZTÁLYA VEZETŐJÉNEK BESZÉLGETÉSÉRŐL

1959. május 29.

Ju. Ny. Csernyakov naplójából

Titkos
1959. június 9.

Feljegyzés az MSZMP KB Agitációs- és Propaganda Osztálya vezetőjével,
Szirmai István elvtárral folytatott beszélgetésről

1959. május 29.

Felkerestem Szirmai elvtársat, aki korábban, amikor egy fogadáson találkoztunk, kifejezte kívánságát, hogy tájékoztat néhány kérdéssel. Mint kiderült, Szirmai elvtárs el akarta mondani, hogy határozat született az MNK Kulturális Minisztériuma Egyházügyi Hivatala vezetőjének, Horváth Jánosnak a leváltásáról.¹ Szirmai elvtárs közölte, hogy Horváth, nem rendelkezvén megfelelő felkészültséggel és személyes tulajdonságokkal ilyen fontos terület irányításához, mint az állam és az egyház viszonya, a javaslatok előkészítésekor nem mindig tanácskozott azzal, akivel kell stb. Többek között Horváth nemrégiben azt javasolta, engedélyezzék a magyar katolikus egyház vezetőinek, Grósz érseknek és Hamvas püspöknek, hogy elutazzanak a Vatikánba a római pápa meglátogatására. Horváth tudta, hogy a Szovjetunióban és a népi demokratikus országokban negatív módon viszonyulnak az új pápának ahhoz a kezdeményezéséhez, hogy erősítsék a kapcsolatot a katolikus püspökökkel ezekben az országokban, mindazonáltal lehetségesnek tartotta, hogy ilyen javaslatot tegyen, amely szembemegy a szocialista országok közös irányvonalával ebben a kérdésben. Horváth más hibákat is elkövetett, belezavarodott az egyháziakkal való személyes kapcsolatokba stb., mindez okául szolgált tisztségéről történt leváltásához. Horváth helyett Olt Károly elvtársat, a Minisztertanács felelős munkatársát fogják kinevezni, aki korábban az MNK pénzügyminisztere volt.² Magát az Egyházügyi Hivatalt kiemelik az MNK Kulturális Minisztériumból, és most önálló Hivatallal lesz a Minisztertanács mellett.³ Miután mindezt közölte velem, Szirmai elvtárs megkérdezte, nem kellett-e a nagykövetségnek az utóbbi időben bármiféle kérdést egyeztetnie Horváthtal. Szirmai elvtárs ennek kapcsán elmagyarázta, hogy az MSZMP KB most

nem biztos abban, hogy minden ügyről tud, amit Horváth megpróbált teljesen önkényesen megoldani, nem tájékoztatván erről a felsőbb szerveket.

Azt válaszoltam Szirmai elvtársnak, hogy amennyire tudom, az utóbbi hónapokban két kérdés fordult elő, de mindkettőről tájékoztattam Szirmai elvtársat is. Az egyik a litván katolikus papok csoportjának magyarországi látogatása, ami viszontlátogatás volt a magyar katolikusok múlt évi szovjetunióbeli látogatására. A másik kérdés a magyar pravoszláv egyházközségek csoportjának a moszkvai patriarcha jurisdictiója alá fogadásának közelgő 10 éves jubileuma.

Szirmai elvtárs megerősítette, hogy mindkét kérdésről tud, és teljes egészében egyeztetettnek lehet őket tekinteni.

A beszélgetés további részében tájékoztattam Szirmai elvtársat, hogy az utóbbi időben a Magyar–Szovjet Baráti Társaságtól meghívások érkeznek a nagykövetség munkatársai számára, akiket arra kérnek, hogy lépjenek fel ilyen vagy olyan gyűlésen, ünnepi esten stb. Többek között a Társaság meghívta a nagykövetség I. titkárát, [Borisz] Gorbacsov elvtársat, hogy szólaljon fel ez év május 31-én vasárnap a parasztyűlésen Heves megye egyik falujában. Ennek kapcsán úgy tűnik, hogy Gorbacsov elvtárs fellépését az SZKP XXI. kongresszusának szentelik. Tartva magamat a kialakult rendhez, amikor a nagykövetség hasonló kérdésekről általában konzultál az MSZMP KB munkatársaival, szerettem volna ezt Szirmai elvtárs tudomására hozni, és meghallgatni esetleges elképzeléseit az adott kérdésről.

Szirmai elvtárs, miután meghallgatott, azt felelte, hogy elvben természetesen nincs semmilyen ellenvetés az ellen, hogy a szovjet nagykövetség munkatársai találkozzanak és beszélgessenek magyar munkásokkal, parasztokkal és értelmiségiekkel. Az MSZMP KB APO a maga részéről még kész is bármilyen segítséget megadni és közreműködni az ilyen találkozók megszervezésében. Ugyanakkor, ami a szovjet nagykövetség munkatársainak az SZKP XXI. kongresszusa propagandaanyagaival való fellépését illeti, azt ő, Szirmai célszerűtlennek tartja.

Úgy véljük, mondta Szirmai elvtárs, a legjobb az lesz, ha az SZKP XXI. kongresszusának anyagait maguk a magyarok küldik szét. Ezt a gondolatot kifejtve Szirmai elvtárs elmondta, hogy az MSZMP széles körű munkát végzett, hogy elmagyarázza a magyar népnek az SZKP XXI. kongresszusa történelmi jelentőségét és anyagainak lényegét. Többek között ennek a feladatnak az elvégzésére állította át a pártoktatás teljes hálózatát, ezen a területen dolgoznak a kulturális-oktatási intézmények, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat stb.⁴ Ezért gyakorlatilag a szovjet nagykövetség munkatársainak kis csoportja aligha gazdagítja lényegesen ezt az ügyet, viszont magyarországi fellépésüket abból a célból, hogy a kongresszus anyagait propagálják, egyesek helytelenül értelmezhetik.

A beszélgetés további részében Szirmai elvtárs néhány ironikus megjegyzést tett az NDK magyarországi nagykövetségének munkatársaira, akik kivételes aktivitást mutatnak, hol itt, hol ott szerveznek előadásokat, sajtótájékoztatót stb. Mi nem akadályozzuk őket, mondta Szirmai elvtárs, de ezzel együtt nem is gondoljuk azt, hogy munkájuk nagy politikai eredményeket adna.

A Szovjetunió magyarországi nagykövetségének tanácsosa

Ju. Csernyakov

RGANI f. 5. op. 49. gy. 208.

¹ Horváth János (1921–1988) vasesztergályos 1952. január 5. és 1959. június 2. között vezette az Állami Egyházi Hivatalt. Leváltásáról az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1959. május 27-ei ülésén született döntés. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 132. ó. e.)

² Olt Károly kinevezéséről ugyancsak a PB 1959. május 27-ei ülésén döntöttek. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 132. ó. e.)

³ Erről a Minisztertanács 1959. május 28-ai ülésén hoztak határozatot. Lásd az 1959. évi 25. tvr.-t az Állami Egyházi Hivatal felállításáról, valamint az Állami Egyházi Hivatal felállításáról szóló 1959. évi 25. tvr. végrehajtásáról intézkedő 33/1959/VI. 2. sz. kormányrendeletet.

⁴ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1959. február 17-ei ülésén hozott határozatot az SZKP XXI. kongresszusának feldolgozásáról az agitációs és propagandamunkában. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 118. ó. e.)

38. FELJEGYZÉS A. A. SZTARCEV KÖVETSÉGI TANÁCSOS ÉS KISS KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1959. június 28.

A. A. Sztarcev naplójából

Szigorúan titkos
1959. június 28.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP KB titkárával,
Kiss Károly elvtárral folytatott beszélgetésről

A szovjet parancsnokság meghívására részt vettem Kecskeméten a Déli Hadsereg-csoport III. szpartakiádjának megnyitóján. A szpartakiád ünnepélyes megnyitóján részt vett Münnich Ferenc és Kiss Károly elvtárs is.

A kecskeméti tartózkodás alatt beszélgetést folytattam Kiss Károly elvtárral, aki saját kezdeményezésére beszélt az MSZMP KB Politikai Bizottságának június 2-ai zárt üléséről. Az ülésen csak a PB tagjai és pótagjai voltak jelen. Az ülést a PB tagja, az MSZMP KB titkára, Marosán elvtárs helytelen viselkedése megtárgyalásának szentelték.¹

Kiss elvtárs elmondta, hogy 1956 óta már korábban is több olyan eset volt, amikor Marosán elvtárs egyedül próbált megoldani számos, a Politikai Bizottság és a KB Titkársága kompetenciájába tartozó kérdést.

Ennek alátámasztására Kiss elvtárs számos példát hozott fel. Mindenki tudja – mondta –, hogy Marosán elvtárs szenvedélyes szurkoló, és kedvenc csapata a Vasas. Tudják ezt a csapat vezetői is. 1958 elején a Vasas egyik vezetője, ismerve Marosán elvtársnak a csapat iránt táplált gyengeségét, kéréssel fordult hozzá a Vasas belgiumi utazását illetően. Annak ellenére, hogy ebben az időszakban nem volt különösebb szükség az utazásra, Marosán elvtárs egyénileg eldöntötte ezt a kérdést, felhívta a BM Útlevél Osztályát azzal a kéréssel, hogy adjanak a csapat tagjainak vízumot. Ennek eredményeképpen az államnak 5 ezer dollár valutába került ez az utazás.

Nemrégiben, folytatta Kiss elvtárs, Marosán elvtárs előterjesztésére állami kitüntetésben részesítettek egy úszóedzőt, aki a lányát edzi. Ez ugyancsak az általánosan elfogadott rend egyenes megsértése, mivel a hasonló előterjesztéseket általában a Testnevelési és Sport Bizottság teszi.

Kiss elvtárs szavai szerint, annak idején Marosán elvtársnak néhányszor rámutattak helytelen viselkedésére, de nem vonta le ebből a szükséges következtetéseket. Ezzel kapcsolatban Kiss elvtárs megemlítette, hogy Marosán elvtárs jellemző vonása, hogy betegesen és teljesen helytelenül viszonyul bármilyen neki címzett bírálatra.

Marosán elvtárs gyengeségei közé tartozik állandó törekvése arra, hogy mindenütt előtérben legyen; ha ez nem sikerül, akkor nagyon betegesen, sőt időnként élesen reagál rá. Így volt ez például, hangsúlyozta Kiss elvtárs, a Budapesti Ipari Vásár megnyitóján, 1959. május 15-én, amikor Marosán elvtárs elégedetlenségének adott hangot amiatt,

hogy a vásár megnyitási ceremóniájának ideje alatt Apró, Fock, Kiss elvtársakkal és másokkal együtt a második sorban volt.

Kiss elvtárs olyan példákat is felhozott, amikor Marosán elvtárs nem vette figyelembe a Politikai Bizottság tagjainak és az MSZMP KB titkárainak véleményét. Így volt például Fock elvtárrsal, amikor egyszer elment Marosán elvtárhoz, és kétségének adott hangot az általa, Marosán elvtárs által elfogadott döntés helyességét illetően. Marosán elvtárs erre nagyon éles formában azt válaszolta neki, hogy őt ne oktassa, és ő maga az általa hozott döntések helyességét vagy helytelenségét illetően legalább olyan jól eligazodik, mint a többiek. Marosán elvtárs viselkedésének hasonló vonásai különösen élesen mutatkoztak meg abban az időszakban, amikor Kádár elvtársat helyettesítette.

Kiss elvtárs azt is elmondta, hogy 1956 végén – 1957 elején Marosán elvtárs nyíltan beszélt a Politikai Bizottság néhány tagjával – többek között vele, Kiss elvtárrsal és Apró elvtárrsal – szembeni ellenszenvéről. Kiss elvtárs szavai szerint Marosán elvtárs mindkettőjüket „sztálinistáknak” tartotta, és nyíltan kijelentette, hogy mindkettőjükkel nagyon nehéz dolgozni. Igaz, az utóbbi időben Marosán elvtárs a Politikai Bizottság szinte egyetlen ülésén sem mulasztotta el az alkalmat, hogy hangsúlyozza, kitűnően együtt dolgozik Kiss és Apró elvtárrsal, ragyogóan megértik egymást. Kiss elvtárs azonban megemlítette, hogy míg mások előtt a köztük lévő viszony valóban normálisnak tűnik, a valóságban egyáltalán nincs így.

Ezzel kapcsolatban Kiss elvtárs megemlítette, hogy amíg korábban csak ritkán esett szó Marosán elvtárs nem normális viselkedéséről, addig az utóbbi három hónapban ez a kérdés más megvilágításba került, végül vita tárgyává vált a Politikai Bizottság ülésén. A Politikai Bizottság zárt ülésének összehívását meggyorsította – Kiss elvtárs szavai szerint – „Marosán elvtárs egyik legutóbbi meggondolatlan tette”. A sorra kerülő pártkongresszus előkészítésével kapcsolatban a Politikai Bizottság legutóbbi ülésén felvetődött az MSZMP vezető szervei, az MNK Elnöki Tanácsa és a kormány összetétele lehetséges megváltoztatásának kérdése. Ennek kapcsán egyebek mellett szó volt Dobi, Münnich, Rónai, Somogyi elvtársak idős koráról, és az üléseken azt is megemlézték, hogy az utóbbi időben Kádár elvtárs is gyakran betegeskedik. A Politikai Bizottság egyik ilyen ülése után Marosán elvtárs pártaktívát tartott az egyik budapesti kerületben, ahol főként a középszintű pártmunkások és a Magyar Néphadsereg tisztjei voltak jelen. Marosán elvtárs felszólalva a pártaktíván, amikor a kongresszus előkészítéséről beszélt, nyíltan kijelentette, hogy több vezető poszton még olyan emberek vannak, akiknek már régen nyugdíjba kellett volna menni, és ennek kapcsán megnevezte Dobi, Münnich és Rónai elvtársat. Ugyanebben a felszólalásban – Kiss elvtárs szavai szerint – Marosán elvtárs említést tett Kádár elvtárs „betegességéről” is. Amint a későbbiekben Kiss elvtárs elmondta, Marosán elvtársnak ez a meggondolatlan cselekedete egész sor értetlenséget váltott ki sok pártmunkás körében, mivel az emberek elkezdték elemezni Marosán elvtárs szavait, és ebből a legkülönbözőbb és váratlan következtetéseket vonták le. Ennek kapcsán több elvtárs kérdéssel fordult a KB-hoz, a PB tagjaihoz, és nagy nyugtalanságának adott hangot „a mostani vezetés ilyen széles körű változtatása” kapcsán, amint azt Marosán elvtárs szavaiból értelmezték.

Ezzel összefüggésben Kiss elvtárs ugyancsak megemlítette, hogy Budapest számos kerületéből (többek között a IV. és XIII. kerületből) panaszok érkeztek Marosán elvtársra az MSZMP KB-ba. Az elvtársak elégedetlenségüknek adtak hangot amiatt, hogy Marosán elvtárs számos esetben felelőtlenül viszonyul a gyűléseken, pártaktíva-tanácskozáson stb. elhangzó fellépéseikhez, gyakran egyáltalán nem készül fel rájuk.

Mindez együtt – Kiss elvtárs szavai szerint – vitatémává vált a Politikai Bizottság fentebb említett ülésén, amely 1 órától este 10 óráig tartott. Az ülésen felszólalt a Politikai Bizottság valamennyi jelen lévő tagja és póttagja. Az összes felszólaló elvtárs – egyesek

élesebb, mások enyhébb formában, amint azt Kiss elvtárs elmondta – elítélték Marosán elvtárs viselkedését, és szavaik megerősítésére számos tény és példát soroltak fel arra vonatkozóan, hogy Marosán elvtárs helytelenül viszonyul néhány kérdés megoldásához. Az ülésen felszólaló Kádár elvtárs, aki miközben megvizsgálta Marosán elvtárs egyes tetteit és viselkedését, Kiss elvtárs szavai szerint „nyíltan, szívből jövő szavakkal, de ugyanakkor élesen és határozottan beszélt”. Az azt követően szót kapó Marosán elvtárs nem értett egyet egyetlen neki címzett bíráló megjegyzéssel sem. Befejezván felszólalását Marosán elvtárs kijelentette: „Várjuk meg a kongresszust, ott majd látható lesz, kinek volt igaza”, aztán pesti zsargont használt, jegyezte meg Kiss elvtárs, aminek a következő volt az értelme: a kongresszus után ő, Marosán lemehet a színpadról. Marosán elvtársnak erre a kijelentésére válaszolva Kiss elvtárs megjegyezte neki, hogy kommunista nem viselkedhet így, mivel ő nem kongresszustól kongresszusig dolgozik, és a kongresszus csupán a párt egy meghatározott időszak alatt végzett tevékenységének eredményeit vonja meg. Ezzel kapcsolatban Kiss elvtárs megjegyezte, Marosán elvtárs egyszer kijelentette, hogy neki, Marosánnak nyilván gondolkodnia kellett volna pártban lévő helyéről és szerepéről 1957. október végén.

A továbbiakban Kiss elvtárs elmagyarázta, hogy Marosán elvtárs, amikor erről beszélt, saját felszólalására gondolt az 1957. október 30-ai több tízezres nagygyűlésen, amelyet a budapesti pártbizottság épülete ostroma évfordulójának szenteltek,² amikor Marosán elvtársnak („saját véleménye szerint” jegyezte meg Kiss elvtárs) volt a legnagyobb tekintélye a pártban és a népben.

Mivel a Politikai Bizottság ülése elhúzódott, eredmény pedig nem látszott, Marosán elvtárs ugyanis nem értett egyet a felszólalók kritikai észrevételeivel, Kiss elvtárs azt javasolta, ne szakítsák félbe az ülést akár reggelig sem, de feltétlenül jussanak az ügy végére. Végül elfogadták Kádár elvtárs javaslatát, aki amellet szözlalt fel, hogy a kérdés megvitatását tegyék át a Politikai Bizottság egy közeli ülésére, amikor Marosán elvtárs már visszatért szabadságáról, hogy bizonyos időt adjanak Marosán elvtársnak, hogy elgondolkodjon viselkedése felett, és értékelje saját tetteit.

A továbbiakban Kiss elvtárs elmondta, hogy mindezek eredményeképpen a Politikai Bizottságban kialakult bizonyos vélemény Marosán elvtárs további munkahelyét illetően. Feltételezhető, hogy a kongresszus után Marosán elvtársat fel fogják menteni az MSZMP Budapesti Bizottsága első titkári kötelezettsége alól, de megmarad az MSZMP KB titkára, mivel itt, ahogy Kiss elvtárs kifejezte magát, könnyebb lesz ellenőrzést gyakorolni tevékenysége felett.

A Politikai Bizottság említett ülése után néhány nappal Marosán elvtárs elrepült szabadságra a Szovjetunióba. De még ekkor is, hangsúlyozta Kiss elvtárs, hű maradt magához. Marosán elvtárs minden nyomósabb ok nélkül úgy határozott, hogy mindenképpen Prágán keresztül repül a Szovjetunióba. Igaz, a kedvezőtlen időjárásra tekintettel, Marosán elvtársnak el kellett tekintenie a tervezett útvonaltól.

A továbbiakban Kiss elvtárs néhány olyan tényről beszélt, amikor Marosán elvtárs semmibe vette a Politikai Bizottság és az MSZMP KB Titkárságának véleményét. A magyar elvtársak körében a következő rend alakult ki: amikor a PB tagjai meghívást kapnak erre vagy arra a diplomáciai fogadásra, a Titkárságban döntenek el a kérdést, hogy a Politikai Bizottság tagjai közül konkrétan ki fog részt venni az adott fogadáson. Nemrégiben Csehszlovákia nagykövete, [Julius] Viktory elvtárs vacsorát rendezett, amelyre meghívták a Politikai Bizottság számos tagját, köztük Marosán elvtársat is. Kiss elvtárs elmondta, hogy amikor Kádár elvtárs felhívta Marosán elvtársat, és kérte, menjen be hozzá, hogy eldöntsék ezt a kérdést, Marosán elvtárs azt válaszolta: „Rendben. De függetlenül attól, milyen határozatot fogadnak el, én elmegyek a csehekhez.”

Marosán elvtárs viselkedéséről beszélve Kiss elvtárs megemlítette, hogy annak idején (1956 végén – 1957 elején) Marosán elvtárs nagyon szerette ismételgetni, hogy szociáldemokrataként ült a börtönben, és kommunistaként jött ki onnan. (Marosán elvtárs 1951-es elítéléséről van szó.³) Ezzel kapcsolatban Kiss elvtárs hangsúlyozta, hogy véleménye szerint Marosán elvtárs tevékenységére és viselkedésére erősen rányomják a bélyegüket a szociáldemokrácia még nem teljesen felszámolt elemei, amiről a fentebb felsorolt több tény is tanúskodik.

A beszélgetés végén Kiss elvtárs külön hangsúlyozta, hogy Kádár elvtárs nagyon-nagyon nyugtalan Marosán elvtárs viselkedése és az ennek eredményeképpen a Politikai Bizottságban kialakult helyzet miatt, annál is inkább, mert ez a pártkongresszus előestéjén történik.

A beszélgetésen részt vett a nagykövetség attaséja, Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövetségének tanácsosa

A. Sztarcev

RGANI f. 5. op. 49. gy. 198.

¹ A Politikai Bizottság 1959. június 2-ai üléséről készült jegyzőkönyv a zárt ülésen folyó vitát nem rögzítette.

² „Negyedmillió nagygyűlés a Köztársaság téren a pártház megrohanásának évfordulóján. Marosán György: Pártunk egységén, harckészségén megtörik minden ellenséges támadás.” *Népszabadság*, 1957. október 31.

³ KÁDÁR Zsuzsanna: A magyarországi szociáldemokrata perek története. *Múltunk*, 1996. 2. sz. és Uő.: Adalékok Marosán György koncepciójához. *Eszmélet*, 1993. 20. sz.

**39. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS
PÉTER JÁNOS KÜLÜGYMINISZTER-HELYETTES BESZÉLGETÉSÉRŐL
1959. július 10.**

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos
1959. július 22.

Feljegyzés a Magyarország külügyminiszterének első helyettesével,
Péter János elvtárral folytatott beszélgetésről

1959. július 10.

Ma protokoll-látogatást tettem Péter elvtársnál, aki ideiglenesen a Magyar Népköztársaság külügyminiszteri posztját tölti be. A vele folytatott beszélgetésből a következő kérdések tartanak számot érdeklődésre.

1. Ez év július 6-án az USA missziójának jegyzéket adtak át, amelyben az amerikai diplomaták Magyarország területén való mozgásszabadsága részleges korlátozásáról volt szó.¹ Elhatározván, hogy ellenőrzik a magyar fél határozottságát a bejelentett korlátozás gyakorlati végrehajtását illetően, az amerikai katonai attasé, Lemmon ezredes gyorsan bejelentést tett az MNK Külügyminisztériumának arról, hogy szándékában áll Magyarország nyugati részébe, onnan pedig Bécsbe utazni, de nem Hegyeshalmon keresztül, ahogyan ez általában szokásos, hanem másik ellenőrző határátlátsáson. Lemmon a magyar hatóságokat utazásáról az amerikaiaknak ez év július 6-án átadott fent említett jegyzék előtt érvényben lévő szabályoknak megfelelően értesítette.

Lemmon másnap valóban Budapestről nyugatra utazott saját autójával. Veszprém környékén az MNK Belügyminisztériumának munkatársai megpróbálták megállítani,

de sikertelenül. Az amerikai kocsiját csak a határtól nem messze sikerült megállítani. A magyar hatósági képviselők követelésére Lemmon visszatért Budapestre. Amint elérte a 40 kilométeres szabad mozgási zónát, leállította az autót, elhelyezkedett az út szélén, és demonstratív módon elkezdett falatozni.

Ez után az eset után Péter elvtársat azonnal felkereste az USA magyarországi ideiglenes ügyvivője, Pratt,² aki megkérdezte, hogyan kell érteni a magyar fél lépéseit. Péter elvtárs elmagyarázta, hogy ezt oly módon kell értelmezni, hogy az amerikaiak számára meg fognak állapítani néhány útvonalat, amelyeken keresztül kiutazhatnak az országból (egy útvonalat Ausztria irányába, egy útvonalat Csehszlovákiába, egy [vasúti] útvonalat a Szovjetunió felé, egy útvonalat Románia és egyet Jugoszlávia irányába).

Most már, jegyezte meg Péter elvtárs, az amerikaiak nem kételkednek határozottságunkban az elfogadott határozatok realizálását illetően.

2. Ez év július 8-án Péter elvtársat felkereste a magyarországi angol követ, Cheetham,³ aki azt mondta, hogy a következő nap elutazik Londonba, ahol találkozik miniszterével. Cheetham érdeklődött, milyen választ adhat [Selwyn] Lloydnek⁴ Nagy-Britannia azon javaslatára, hogy fejlesszék a gazdasági és kulturális kapcsolatokat a két ország között.

Péter elvtárs általánosságban kedvező választ adott, majd kifejezte reményét arra, hogy az angol kormány az ENSZ Közgyűlés XIV. ülészakán a múlt évinél kedvezőbb álláspontot foglal el Magyarországgal kapcsolatban.

Cheetham akkor aggodalmának adott hangot azzal összefüggésben, hogy ezt nem akadályozza-e az az éles hangú magyar jegyzék, amelyet az USA missziójának adtak át.

Válaszul Péter elvtárs azon közbeszólására, miszerint az adott jegyzéket az amerikai félnek adták át, és ezért semmi köze a magyar-angol kapcsolatok fejlesztéséhez, Cheetham hivatkozott az általános helyzet romlásának lehetőségére és annak valószínűségére, hogy az ilyen éles jegyzék átadása után az amerikaiak fokozzák magyarelles tevékenységüket.

Azután Cheetham megkérdezte, mit tervez Magyarország, ha az USA folytatja ellenséges politikáját. Mi – mondta Péter elvtárs – viszonyossági alapon szintén hozunk bizonyos intézkedéseket. Vagyis a Magyar Népköztársaság kész az USA-val való diplomáciai kapcsolatok megszakítására? – kérdezte Cheetham. Péter elvtárs azt válaszolta, hogy az angol követtel való találkozás nem alkalmas a kérdés ezen oldalának megvitatására. Jobb lenne, ha a brit kormány olyan intézkedéseket tenne, ami nem engedi a helyzet rosszabbodását, annál inkább, mivel Nagy-Britannia kormányától sok függ.

Cheetham megjegyezte, hogy beszélni fog erről a miniszterével.

A magyarországi angol diplomaták viselkedésén látható, hogy az a politika, amelyet Anglia nagy nemzetközi méretekben folytat, a magyar-angol kapcsolatokban szintén megmutatkozik.

3. A napokban a lengyel nagykövet, [Adam] Willman elvtárs elmondta, hogy Lengyelország ENSZ-beli képviselőjének közlése szerint az ENSZ főtitkára jelenleg nem hivatalosan körkérdest intéz néhány delegációhoz, hogy az ENSZ Közgyűlés küszöbönálló ülészakájának napirendjére fel akarják-e venni az ún. „magyar kérdést”. A főtitkárnak ezt a lépését nem lehet másképpen értékelni, mint nyomásgyakorlási szándékot, az ún. „magyar kérdésnek” az ENSZ Közgyűlés XIV. ülészakán való újbóli napirendre tűzése érdekében.⁵

Válaszként megemlítettem, hogy egyelőre nincs különösebb ok nyugtalanodni, ugyanakkor számításba kell venni azt a reális lehetőséget, hogy az imperialista országok forszírozni fogják az ún. „magyar kérdés” körüli vitát. Ezért valamennyiünknek jobban fel kell készülni az ENSZ Közgyűlés küszöbönálló ülészakára. Ami a Szovjetuniót illeti, mindig kész segítséget nyújtani barátainak, támogatni kezdeményező javaslataikat, mivel azok támogatják a Szovjetunió külpolitikai lépéseit.

Péter elvtárs hangsúlyozta, hogy már elkezdtek a felkészülést az ENSZ Közgyűlés XIV. ülészakára.

A beszélgetés további része protokolláris jellegű volt, és érdeklődésre nem tart számot.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség harmadik titkára, Baszkakov elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF f. 077. op. 40. papka 204. gy. 4.

¹ A jegyzéket közli: *Iratok a magyar-amerikai kapcsolatok történetéhez 1957–1967. Dokumentumgyűjtemény.* Szerk. BORHI László. Ister, Bp., 2002. 198–201.

² James W. Pratt (1918–?) 1958 és 1960 között az Egyesült Államok budapesti követségének első titkára.

³ N. J. Alexander Cheetham 1959. február 15-én adta át a megbízólevelét Dobi Istvánnak, az Elnöki Tanács elnökének.

⁴ Selwyn Lloyd (1904–1978) brit konzervatív párti politikus, 1955 és 1960 között Nagy-Britannia külügyminisztere.

⁵ 1959. november 16-án Leslie Munro, az ENSZ Közgyűlés magyar ügyekkel megbízott különképviselője levélben kérte, hogy a magyar kérdést vegyék fel az ENSZ Közgyűlés XIV. ülészakájának napirendjére. Az ENSZ Közgyűlésnek Általános Bizottsága az amerikai delegáció javaslatára elfogadta ezt a javaslatot, amelyet az ENSZ Közgyűlés XIV. ülészakája november 20-án 51 igen, tíz ellenszavazattal, 15 tartózkodás mellett határozatilag elfogadott. Az ENSZ Közgyűlés XIV. ülészakája 1959. december 8–10-én kezdte meg a magyar kérdés vitáját, de az általános vitában csak hét felszólaló érintette a magyarországi helyzetet. Az adatokat ezúton szeretném megköszönni Kecskés Gusztávnak.

40. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL

1959. július 11.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos

1959. július 22.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, Kádár János elvtárssal folytatott beszélgetésről

1959. július 11.

Ez év július 11-én, miután átadtam a megbízóleveletem, hivatalos látogatást tettem Kádár elvtársnál. A beszélgetés elején Kádár elvtárs hozzám fordult, és megkérdezte: „Nos, szívesen jött Magyarországra?” Én tréfálkozva megkérdeztem, hogyan válaszoljak. Ha őszintén – az SZKP KB határozata alapján, de kedv nélkül, mivel nem akaródzott ott hagyni a pártmunkát.¹

A beszélgetés további részében, amely körülbelül 40 percig tartott, Kádár elvtárs részletesen tájékoztattott az országban és a pártban lévő helyzetről. Az 1956-os eseményeket érintve, Kádár elvtárs rámutatott, hogy Magyarországon a néphatalmat nem a munkásosztály harcának eredményeképpen, hanem a Szovjetunió, a szovjet hadsereg segítségével teremtették meg, hogy az ellenséges elemeket nem semmisítették meg, többségük Magyarországon maradt. Természetesen elégedetlenek voltak az országban lévő helyzettel, kihasználták a régi vezetés hibáit és a tömegek elégedetlenségét, és az 1956-os eseményekben megpróbálták a néphatalom ellen fellépni. A Szovjetunió és hadserege segített nekünk szétverni az ellenforradalmat. Jelenleg a rend helyreállt, és sor került az ország demokratikus erőinek konszolidációjára. Természetesen vannak

elégedetlen és ellenséges elemek, de azok elrejtöztek és jelenleg nem veszélyesek. A munkásosztály most jól dolgozik, a néphatalom védelmére az üzemekben munkásőrséget szerveztek. Sikertelenül helyreállítanunk az ipart, jelenleg az ipar minden ágazata túlterjesíti a megállapított állami tervet. Az iparban fejlődik a szocialista [munka]verseny, új üzemek építése folyik. A helyzet most a falun is jó, a parasztok támogatják a néphatalmat. Az 1956-os ellenforradalmi események után vidéken a termelőszövetkezetek nagyobb része szétesett, most viszont kezdenek helyreállni. 1959 elején elkezdett fejlődni a szövetkezeti mozgalom, ennek során számos megyében a parasztok tömegesen léptek a termelőszövetkezetbe, miközben középparasztok is beléptek a szövetkezetbe. Jelenleg a szántóterület kb. 50%-a szövetkezeti és állami. Úgy véljük, hogy azért került sor ilyen belépési mozgalomra a szövetkezetbe, mert a magyar paraszt hisz a néphatalomban, és úgy véli, hogy a magyar mezőgazdaság további fejlődésének útja a szövetkezetesítés. Ebben az évben a mezőgazdaságban jól alakul a helyzet, a gabonafélék termése lényegesen magasabb lesz, mint az elmúlt években. Az előzetes adatok szerint a gabonafélék termésátlaga 8-9 métermázsa lesz holdanként. Jók a kukorica terméseredményei is. Szokatlanul [jó] a szőlőtermés ebben az évben. Igaz, Magyarországon nehézségek vannak a szőlő feldolgozásában és tárolásában. Nem elegendő a tárolókapacitás a borhoz. Jelenleg párt- és állami vonalon megteszik a szükséges intézkedéseket ebben az ügyben.

Az ellenforradalmi eseményeket követő évek alatt az MSZMP jelentősen megerősödött. Növekedett a tekintélye az országban a munkások és a parasztok körében. Jelenleg a pártnak kb. 420 ezer tagja van. Nem forszírozzuk a párt növekedését. Ebben a kérdésben az az irányvonal, hogy a pártba a legállhatatosabb és a szocialista építés ügyéhez leghűségesebb embereket vegyük fel. Az ipari üzemekben jó, erős pártszervezeteink vannak, falun a pártszervezetek gyengébbek, mert ott kis létszámúak, de a szövetkezeti mozgalom növekedésével összefüggésben a falusi pártszervezetek is növekedni fognak.

A továbbiakban Kádár elvtárs azt mondja, hogy ebben az évben összehívják a pártkongresszust. Ez az első kongresszus az ellenforradalmi események után. A kongresszusra körülbelül novemberben kerül sor. Már most elkezdtek a készülődést: dolgoznak a téziseken és készítik a kongresszushoz szükséges összes anyagot. Most folyik a magyar népgazdaság öt éves tervének kidolgozása, de néhány kérdés még nem világos. Ezek a kérdések csak akkor válnak világossá, ha a magyar pártküldöttség elutazott a Szovjetunióba a kereskedelmi kapcsolatok növeléséről folyó tárgyalásokra, mivel ettől függ majd néhány intézkedés, amelyeket Magyarországon meg kell valósítani.² Augusztusban tervezzük megtartani a KB ülését, ahol a pártkongresszus összehívásával kapcsolatos kérdéseket vitatjuk meg.³

Most a párt- és az állami apparátus sok vezető munkatársa szabadságon van. Hétfőn maga Kádár elvtárs is szabadságra utazik. Ez azért történik, hogy a párt valamennyi vezető funkcionáriusa pihenjen, és augusztusban-szeptemberben munkába álljon, hogy biztosítsák a pártkongresszus jó előkészítését. Kádár elvtárs azt mondta, hogy most három hétre megy szabadságra – ebből két hetet Csehszlovákiában tölt, egy hetet pedig otthon. A maradék szabadságát szeptemberben akarja kivenni. Kádár elvtárs elmondta, hogy szeptemberre meghívta Hruscsov elvtársat, hogy töltse szabadságának egy részét Magyarországon és vadásszon. Hruscsov elvtárs azt mondta Kádár elvtársnak, hogy ha lesz ilyen lehetősége, eljön pihenni.⁴

A továbbiakban Kádár elvtárs elmondta, hogy pénteken fogadta az SZKP pártküldöttségét, amellyel beszélgetést folytatott, tájékoztatta őket az országban lévő helyzetről. Most a pártdelegáció Budapest és néhány megye pártmunkájával ismerkedik. Az ismerkedés után beszélgetést akarnak szervezni a KB-ban, és meghallgatni a szovjet elvtársak

észrevételeit az MSZMP munkájáról.⁵ Hozzám fordulva Kádár elvtárs azt mondja, hogy a delegációban sok olyan elvtárs van, mint Ön (nyilván megyei titkárokra és KB-tagokra gondolt), de a küldöttség vezetője, Szemicsasztnij⁶ elvtárs túlságosan fiatal, és azonnal, mintha helyesbítene, hozzátette: „Sebaj, nagyon energikus.”

Befejezésül Kádár elvtárs elmondta, hogy az országban most jó a helyzet, nagy a fel lendülés mind az iparban, mind a mezőgazdaságban. Hozzám fordulva Kádár elvtárs azt mondja: „Sebaj, Magyarország és a magyar nép megtetszik majd Magának, megszereti és elégedett lesz a munkájával.”

Megköszöntem Kádár elvtársnak a beszélgetést.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

RGANI f. 5. op. 49. gy. 198.

¹ Ty. F. Stikov (1907–1964) mielőtt Magyarországra jött volna, 1954–1956-ban az SZKP Novgorod megyei bizottságának első titkára, majd az SZKP Tengermelléki (primorszkij) területi bizottságának első titkára volt.

² A magyar–szovjet gazdasági tárgyalások 1959. július 27. és augusztus 7. között folytak. A tárgyalásokról készített beszámolót lásd MOL M–KS 288. f. 5. cs. 144. ó. e.

³ Az MSZMP Központi Bizottságának említett ülésére 1959. augusztus 14-én került sor. Lefolyásáról lásd: *A Magyar Szocialista Munkáspárt 1959–1960. évi jegyzőkönyvei*. Szerk. S. Kosztricz Anna–NÉMETHNÉ VAGYI Károli–SIMON István–Soós László. Magyar Országos Levéltár, Bp., 1999. 92–162.

⁴ Erre Ny. Sz. Hruscsov amerikai látogatása miatt nem került sor. *Lásd az 51. sz. dokumentumot!*

⁵ Az 1959 júliusában Magyarországon tartózkodó szovjet pártmunkásküldöttséget V. J. Szemicsasztnij vezette. A delegáció magyarországi tapasztalatairól folytatott beszélgetésről készült feljegyzést lásd MOL M–KS 288. f. 47. cs. 725. ó. e.

⁶ Szemicsasztnij, Vlagyimir Jefimovics (1924–2001). 1950 és 1958 között a Komszomol KB titkára, majd 1958–1959-ben első titkára. Ezt követően 1961-ig az Azerbajdzsán SZSZK Kommunista Pártja Központi Bizottságának másodtitkára. 1961 és 1967 között a KGB elnöke.

41. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS MAROSÁN GYÖRGY BESZÉLGETÉSÉRŐL 1959. július 17.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos
1959. augusztus 4.

Feljegyzés az MSZMP KB titkárával, a Politikai Bizottság tagjával,
Marosán György elvtárssal folytatott beszélgetésről

1959. július 17.

Felkerestem Marosán elvtársat és beszélgettem vele. A beszélgetés elején Marosán elvtárs megosztotta velem benyomásait szovjetunióbeli utazásáról, ahol háromhetes szabadságát töltötte.

A továbbiakban Marosán elvtárs meglehetősen részletesen beszélt életének alapvető momentumairól. Ennek kapcsán nemegyszer hangsúlyozta, hogy csupán szovjet barátai segítségének köszönhetően maradt életben, és tölt be jelenleg fontos párt- és állami tisztségeket. Marosán elvtárs különösen hangsúlyozta azt a momentumot, hogy közvetlenül Magyarország felszabadulása után és jelen pillanatig is a legjobb és legbarátságosabb kapcsolatban volt és van a szovjet elvtársakkal, többek között a szovjet nagykövetség

munkatársaival. Ezzel kapcsolatban Marosán elvtárs néhányszor megemlítette, hogy dolgozószobájának ajtaja mindig nyitva van mind a Szovjetunió nagykövete, mind a nagykövetség bármely munkatársa számára, és hogy neki nincs, és nem lehet semmiféle titka a szovjet elvtársak előtt.

A beszélgetés során Marosán elvtárs kifejezésre juttatta azt a kívánságát is, hogy a közeljövőben találkozzunk némileg más, otthoni körülmények között, töltsük együtt az estét, és beszélgessünk néhány kérdésről, mivel, szavai szerint ez a dolgozószoba nem egészen megfelelő hely ehhez.

Marosán elvtárs azt is megemlítette, hogy ő egyenes és őszinte ember, hozzászólt, hogy mindig és mindenütt csak azt mondja, amit gondol. Példaképpen felhozta azt az ismert tényt, amikor a déli hadseregcsoporthoz parancsnok, Kazakov hadseregtábornok 1957-ben helytelenül viselkedett, s amit kénytelen volt a Szovjetunió magyarországi nagykövetével közölni.¹ Marosán elvtárs tréfásan azt is megjegyezte, hogy Kádár elvtárs és más elvtársak nemegyszer bírálták őt „partizán munkamódszerei” miatt.

A beszélgetés végén Marosán elvtárs beszélt az 1956-os magyarországi ellenforradalmi eseményekről, valamint saját tevékenységéről és szerepéről ebben az időszakban. Ezzel összefüggésben figyelemre méltó az a kijelentése, hogy az 1956-os ellenforradalom után és még most is Magyarországon két nagyon népszerű ember van – Kádár elvtárs és ő, Marosán.

A beszélgetés során érintett többi kérdés nem tart számot különösebb érdeklődésre.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség attaséja, Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF f. 077. op. 40. papka 204. gy. 4.

¹ Nem sikerült kideríteni, hogy Marosán György mire utalt.

42. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS SÍK ENDRE KÜLÜGYMINISZTER BESZÉLGETÉSÉRŐL 1959. július 17.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos
1959. július 21.

Feljegyzés Magyarország külügyminiszterével,
Sík Endre elvtárssal folytatott beszélgetésről

1959. július 17.

Július 17-én meglátogattam Sík elvtárs külügyminisztert. A beszélgetés alatt Sík elvtárs számos kérdést vetett fel, amelyből néhány figyelmet érdemel.

Sík elvtárs kitért a külügyminiszterek genfi értekezletének munkájára,¹ s annak a kívánságának adott hangot, hogy a népi demokratikus országok külügyminiszterei gyakrabban gyűljenek össze tanácskozássra és konzultációra. Ennek kapcsán Sík elvtárs hivatkozott arra, hogy 1958-ban Kádár elvtárs felvetette ezt a kérdést, és kifejezésre juttatta azt az óhaját, hogy a szocialista tábor országainak külügyminiszterei gyakrabban jöjjenek

össze, hivatkozva arra, hogy a nyugati országok külügyminiszterei nagyon gyakran – negyedévenként minimum egyszer – tanácskoznak. Sík elvtárs ez ügyben beszélt Gromiko² elvtárral is. 1958-ban, mutat rá Sík elvtárs, levelet küldött Gromiko elvtárnak azzal a javaslatlaltal, hogy hívják össze a szocialista tábor országainak külügyminisztereit nemzetközi kérdésekről szóló tanácskozásra. Ugyanakkor hivatalos választ erre a levélre Sík elvtárs mostanáig nem kapott. Ez alatt az idő alatt mindössze egy tanácskozást hívtak össze Varsóba, amelyen helyettese, Péter [János] elvtárs vett részt. Ugyanakkor ezen a tanácskozáson mindössze egyetlen kérdést vitattak meg, ami a genfi tanácskozással és a berlini kérdés megoldásával függött össze.³ Más kérdést nem érintettek, habár a külügyminisztereknek, többek között a magyaroknak voltak olyan kérdéseik, amelyek érdekelték őket, és meg kellett volna vizsgálni hasonló tanácskozáson.

A másik kérdés, amelyet Sík elvtárs felvetett, a magyarországi diplomata káderek ügye. Sík elvtárs rámutatott arra, hogy Magyarországon vannak bizonyos nehézségek a diplomata káderek kiválasztásával és elhelyezésével kapcsolatban, számos nagykövetség van a népi demokratikus és a kapitalista országokban, akiket le kellene cserélni, de ehhez nincsenek felkészült káderek. Így például a Szovjetunióban nagykövetként Boldoczki elvtárs dolgozik, aki annak idején külügyminiszter volt, és hogy a magyar elvtársak tervezik helyettesítését,⁴ ugyanakkor két év alatt nem tudnak neki helyettesítőt találni. Boldoczki elvtárs lényegi hiányossága, hogy úgy véli, ő mindent tud, ugyanakkor a diplomáciai gyakorlat sok kérdésével illetően nem tájékozott. Külügyminisztériumi munkája idején, amikor miniszter volt, Boldoczki elvtárs különböző indokkal eltávolított a minisztériumból egy nagy csomó tapasztalt munkatársat, többek között nőket, helyettük pedig fiúcskákat vett fel, akiket gépirókként és hivatalsegédeként ültetett le. Ugyanakkor ebből semmi nem jött ki, és le kellett őket cserélni. Vagy itt van például Keleti [Ferenc], aki Romániában dolgozik nagykövetként, s aki nem egészen jól viselkedik, élvezve ezzel a helyzetet a román elvtársakkal. Ugyanez a helyzet számos kapitalista országban lévő nagykövettel. Ő, Sík, nemegyszer fordult már a párt Központi Bizottságához, számos párt- vagy állami feladatot ellátó jelöltet megnevezett, ugyanakkor az MSZMP KB munkatársai nem támogatták. Most intézkedéseket tesznek, kiválogatják emberek egy csoportját, vettek egy csoport munkást a termelésből, de amint a tapasztalat mutatja, többségük rosszul boldogul a munkával még magában a Külügyminisztériumban is, miközben másodrangú diplomáciai posztokon dolgoznak.

A harmadik kérdés – Sík elvtárs a beszélgetés alatt elmondta, a szovjet elvtársak megkérték, írjon egy cikket a magyar kormány külpolitikájáról a *Mezsdunarodnaja zszny* [Nemzetközi élet] című folyóiratba, egy ilyen cikket dolgozik. Többek között írt egy cikket, amelyet Magyarország enciklopédiai zsebkönyvében közölnek majd, és ezt a cikket szeretné átdolgozni és elküldeni a *Mezsdunarodnaja zszny* folyóiratnak. Ugyanakkor számos kétsége van. Cikkében többek között szeretné széleskörűen bemutatni a magyar kormány külpolitikáját, szeretné megvilágítani a viszonyt a Szovjetunióval és a szomszédos országokkal, Csehszlovákiával, Romániával, Jugoszláviával stb. Cikkében szeretné értékelni a kapcsolatokat, és megbírálni a magyar elvtársak hiányosságait és hibáit, amelyek Magyarországnak a Szovjetunióval és a szomszédos országokkal való kapcsolatában előfordultak és előfordulnak. Ez azonban nehézségeket és kétségeket vált ki belőle. Elolvasta Csehszlovákia külügyminiszterének, David elvtárnak a *Mezsdunarodnaja Zszny* folyóiratban megjelent cikkét.⁵ Ebben a cikkben David elvtárs megvilágítja Csehszlovákia külpolitikájának kérdéseit, beszél egy keveset a Szovjetunióval való kapcsolatokról, de semmit nem mond a Magyarországgal és a szocialista tábor más országaival való kapcsolatokról. A cikkben azonban nagyon sok helyet foglal el a Jugoszláviával való kapcsolat, és bírálja Jugoszlávia külpolitikáját. Kitér általános kérdésekre is. A tovább-

biakban rámutatott arra, hogy alapvetően kész a cikke, de néhány kérdés nehézségeket és kétségeket vált ki.⁶

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF f. 077. op. 40. papka 204. gy. 4.

¹ A külügyminiszterek genfi értekezlete május 11-én kezdődött. („Hétfőn délután kezdődik a külügyminiszterek genfi értekezlete. Gromiko elvtárs nyilatkozata a genfi repülőtéren.” *Népszabadság*, 1959. május 10.; „Megkezdte tanácskozásait a genfi külügyminiszteri értekezlet.” *Népszabadság*, 1959. május 12.) A június 20-ig tartó tárgyalásokról a *Népszabadság* részletes beszámolókat közölt. A tanácskozást szünet után, 1959. július 13-tól augusztus 5-ig folytatták.

² Gromiko, Andrej Andrejevics (1909–1989). 1957-től 1985-ig a Szovjetunió külügyminisztere, 1983–1985-ben a Szovjetunió Minisztertanácsa első elnökhelyettese, majd 1988-ig a Legfelső Tanács Elnökségének elnöke. 1956 és 1989 között az SZKP KB tagja.

³ A Varsói Szerződés tagállamainak külügyminiszterei és Kína külügyminisztere 1959. április 27-én tartottak értekezletet Varsóban a genfi tárgyalásokon napirendre kerülő kérdésekről. („Hétfőn kezdődik a varsói külügyminiszteri értekezlet.” *Népszabadság*, 1959. április 26.; „Megkezdődött a varsói tanácskozás.” *Népszabadság*, 1959. április 28.; „A varsói külügyminiszteri értekezlet záróközleménye.” *Népszabadság*, 1959. április 29.)

⁴ Vö. a 11. és 22. dokumentumokkal!

⁵ V. David: Csehszlovackaja vnyesnyaja politika v borbe za mir. *Mezsdunarodnaja zszny*. 1959. 5. 13–24.

⁶ Sík Endre cikke a *Mezsdunarodnaja Zszny* 1960. 3. számában jelent meg a Magyar Népköztársaság külpolitikája címmel. (E. Sík: Vnyesnyaja polityika Vengerszkoj Narodnoj Reszpubliki. *Mezsdunarodnaja Zszny*, 1960. 3. 23–35.)

43. FELJEGYZÉS V. V. ASZTAFJEV KÖVETSÉGI TANÁCSOS ÉS

PÉTER JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL

1959. július 21.

V. V. Asztafjev naplójából

Szigorúan titkos

1959. július 22.

Feljegyzés Magyarország külügyminiszterének első helyettesével,
Péter János elvtárral folytatott beszélgetésről

1959. július 21.

Ma felkeresett Péter elvtárs, aki a beszélgetés során a következőket mondta el:

1. Magyarországon most folyik a bírósági per két olyan csoport tagjai ügyében, akiket az 1956-os események alatti ellenforradalmi bűncselekmények elkövetésével vádolnak. Minden csoport 25–30 vádlottból áll:

a) Az első csoport, az ún. „újpesti csoport” alapvetően az értelmiség képviselőit foglalja magában, akik Budapest újpesti kerületében aktívan részt vettek az 1956-os ellenforradalmi lázadásban. Ezek az emberek nem egyszerű végrehajtók voltak, hanem a puccs szellemi ihletői és szervezői. Aktívan részt vettek az ellenforradalom politikai megszervezésében, arra törekedtek, hogy Újpesten valamiféle „önálló államhoz” hasonlót hozzanak létre, azután fegyveres harcot szerveztek. A vádlottak bűne természetesen súlyosabb, mint az egyszerű végrehajtók ellenséges tevékenysége. Péter elvtárs szavai szerint ismertebb ember az adott csoportban nincs.¹

b) A második csoport köztörvényes bűnözőkből áll, börtönből kiengedett tolvajokból, rablókból és huligánokból, akik az 1956-os eseményekben aktívan részt vettek az ellenforradalom oldalán, és több mint 30 becsületes állampolgárt megöltek.²

A bírósági tárgyalás mindkét csoport ügyében hamarosan befejeződik, és 5-6 nap múlva ítéletet hoznak, amely végleges és megfellebbezhetetlen lesz. Az ítélet meglehetősen szigorú lesz: az első csoportban 7-10, a másodikban 11 halálos ítélet.³ Valamennyi vádlottat már régen letartóztatták, 1956. november 17-én. Ugyanakkor a nemzetközi helyzet és egyéb megfontolások nem tették lehetővé, hogy a megfelelő ítéleteket korábban meghozzák. Most az ügy közeledik a végéhez, amely különösebb bonyodalmak nélkül lefolyhatott volna a Magyar Népköztársaság nemzetközi helyzete szempontjából, ha nem lenne egy körülmény.

Arról van szó, hogy a per híre kiszivárgott Nyugatra. Ez a vádlottak rokonain, valamint a nagyszámú tanún keresztül történt, akiknek kapcsolataik vannak Magyarországon lévő nyugati újságírókkal. Azonkívül, a bíróság épületére, ahol a bírósági tárgyalás folyik, ki van függesztve egy közlemény, amely erről a perrel tájékoztat, annak ellenére, hogy az titkos és zárt ajtók mellett zajlik. Érthetetlen, jegyezte meg Péter elvtárs, miért volt szükség hírt adni a tárgyalásról, ami zárt jellegű. Ezért, folytatta, kénytelen voltam megváltoztatni azt az utasítást, amelyet az MNK Külügyminisztériuma Sajtó Osztályának adtam, hogy készüljenek fel a cáfolatra a perrel összefüggésben.

A magyarországi ítélethozatal egybeesik Glezozs perének befejezésével Görögországban,⁴ és habár jellegét tekintve a két per homlokegyenest ellenkező, a nyugati propaganda a magyarországi bűnözők elítélését felhasználhatja saját céljaira az antikommunista kampány kibontakoztatására. Ha elhúzzák az ítélethozatalról szóló bejelentést, akkor az egybeesik az ENSZ Közgyűlés XIV. ülésének előkészítésével, és meggyengítheti a szocialista országok pozícióját. Ezért, hangsúlyozta Péter elvtárs, most azon gondolkodunk, hogy a vádlottak mindkét csoportjának elítéléséről szóló közleményt az ENSZ Közgyűlés XIV. ülésének után, vagyis 1960. január-februárjában publikáljuk. Igaz, ennek a variációnak is vannak gyenge oldalai: először is a nyugatiaknak, tudván a perrel, de nem tudván az ítélethozatalról, lesz idejük arra, hogy akciókat szervezzenek a vádlottak védelmére, másodsorban nincs biztosíték arra, hogy az ítélet publikálásának megváltoztatott időpontja nem esik-e majd egybe valami más fontos nemzetközi eseménnyel.

Mi természetesen megértjük, jegyezte meg Péter elvtárs, hogy a szovjet elvtársaknak nehéz lenne bármit is tanácsolni nekünk, ugyanakkor hálásak lennénk, ha megismerhetnénk véleményüket az adott ügyben. Vezetésünk, mondta a továbbiakban, még komolyan meg fogja vitatni ezt az ügyet, mielőtt valamilyen döntést hozna.

Azt válaszoltam, hogy elvtársainknak valóban lenne bármit mondani az ilyen fontos és bonyolult kérdésben, amelynek megoldásában teljhatalommal és kompetenciával csak a magyar szervek rendelkeznek. Megígértem, hogy Péter elvtárs információját a Szovjetunió nagykövete tudomására hozom.

Megjegyzés: Nyilvánvaló, hogy az alapvető nehézség, amellyel a magyar elvtársak küszködnek a fentebb említett bírósági perrel összefüggésben, az ítéletről szóló közlemény idejének helyes és legcélszerűbb kiválasztásában rejlik, mivel ennek az időpontnak szerencsétlen megválasztása nemzetközi viszonylatban bizonyos nehézségeket okozhat nemcsak Magyarországnak, de a Szovjetunió és a többi szocialista országnak is. A magyar elvtársak, amint ez a Péter elvtárral folytatott beszélgetésből is nyilvánvaló, nincsenek meggyőződve arról, hogy az új időpont (megközelítőleg 1960. január-február, vagyis az ENSZ Közgyűlés XIV. ülésének után) nem esik-e egybe valamilyen más fontos nemzetközi eseménnyel. Feltételezve, hogy az utóbbi ügyben a szovjet fél tájékozottabb lehet, Péter elvtárs azt a kívánságát fejezte ki, hogy megismerhesse véleményünket ebben a kérdésben. Abban az esetben, ha ez le-

hetséges, közölni lehetne a magyar elvtársakkal véleményünket az ítélethozatal közlésének általuk javasolt időpontját illetően: nem esik-e egybe ez az időpont valamilyen fontos nemzetközi tanácskozás vagy konferencia előkészítésével vagy megtartásával, amelyről a magyar fél most még nem is tudhat. Az ügy lényegére vonatkozó döntést illetően azt lehetne mondani, hogy ez a magyar elvtársak hatáskörébe tartozik.

2. Ma tájékoztatást kaptak a stockholmi magyar követtől arról, hogy a skandináv országokban folytatódik az ellenséges szervezkedés Ny. Sz. Hruscsov elvtárs feltételezett skandináviai látogatásával összefüggésben. Az egyik magyar emigráns református pap például rendszeresen istentiszteletet szervez, ami után a hívőkkel szervezési munkát folytat az Ny. Sz. Hruscsov elleni fellépésekre annak látogatása idején. Ennek eredményeképpen a következő döntést hozták: a magyar menekültek egy része helyi munkásoknak öltözve a fogadó tömegben lesz Stockholm egyik hídjánál, és záptojásokkal dobálja meg a vendég kocsiját.

Később a Magyar Népköztársaság követe azt közölte Stockholmból, hogy a svéd távirati iroda közleményt adott ki, miszerint Ny. Sz. Hruscsov elvtárs skandináv országokbeli látogatására nem kerül sor.⁵

Elmondtam, hogy mi erről a nagykövetségen még nem rendelkezünk információval.

Megjegyzés: A megfelelő tájékoztatás a Központból később bejutott.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség harmadik titkára, Baszszakov elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövetségének tanácsosa

V. Asztafjev

RGANI f. 5. op. 49. gy. 208.

¹ A Kósa Pál és társai peréről van szó, amelyben az elsőfokú ítélet 1959. március 15-én, a másodfokú ítélet 1959. július 28-án született meg.

² Péter János feltehetően a Futó János és társai perre utal, amelyben az elsőfokú ítélet 1959. május 26-án, a másodfokú 1959. október 26-án született meg.

³ Az ún. újpesti perben 10, a másik perben 11 halálos ítélet született.

⁴ Manolis Glezost (1922-) 1958. december 5-én tartóztatták le és kémkedéssel vádolták meg. A nemzetközi tiltakozás hatására 1962 decemberében szabadon bocsátották. Részletes életrajzát lásd: http://en.wikipedia.org/wiki/Manolis_Glezos. (Letöltés ideje: 2011. augusztus 30.)

⁵ Lásd erre: „Bizonytalan időre elhalasztották Hruscsov skandináviai útját.” *Népszabadság*, 1959. július 22.

44. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS KÁLLAI GYULA BESZÉLGETÉSÉRŐL 1959. július 22.

Ty. F. Stikov naplójából

1959. július 22.

Feljegyzés a KB-titkárával, az MSZMP KB Politikai Bizottsága tagjával,
Kállai Gyula elvtárral folytatott beszélgetésről

1959. július 22.

Protokoll-látogatást tettem Kállai Gyula elvtársnál, aki a beszélgetés alatt a magyar értelmiség helyzetéről a következő értékelést adta.

A problémák, amelyek most a párt előtt állnak a kultúra és az értelmiséggel való munka területén, nem az ellenforradalom következményeinek leküzdésével és a múlt

hibáival függnek össze – ezek káros hatását felszámoltnak lehet tekinteni –, hanem a szocialista építés soron lévő feladataival. Már hosszú idő óta (az ellenforradalom utáni időszakról van szó) a magyar értelmiség alapvető része normálisan együttműködik a párttal és a népi demokratikus rendszerrel. Ugyanakkor ennek az értelmiségnek a világnézetében nagyon sok van a burzsoá ideológiából, sok zűrzavar és homály. A régi értelmiség átnevelésének, a burzsoá ideológia leküzdésének folyamata a tudatában még hosszú ideig fog tartani.

Magyarország elmaradt a többi testvér országtól a szocializmus építésében politikai, gazdasági és kulturális területen. A párt előtt most az a feladat áll, hogy meggyorsítsa a szocializmus magyarországi alapjai lerakásának ütemét. A bolgár elvtársak ezzel a feladattal már megbirkóztak, a csehszlovákok a hasonló munka befejező stádiumában vannak. Ezzel összefüggésben komoly figyelmet szentelnek most, többek között, az új, szocialista értelmiség létrehozásának.

Különösen nagy figyelem fordul a tanárokkal való munkára. Magyarországon kb. 75 ezer pedagógus van, egész hadsereg, az egész ország területén elhelyezkedve. Nagy hasznót hozhat, ha a párt oldalán áll, és nagy kárt okozhat, ha nem támogatja a párt politikáját. Azonkívül a tanárok kezében olyan komoly ügy van, mint a fiatalság nevelése. A tanárok jelentős része lényegi segítséget nyújt a pártnak a munkában. Ez különösen a mezőgazdasági szervezetekesítésének ez évi végrehajtásában, az egyháznak az iskolában lévő befolyása elleni harcban (ebben az évben az általános iskolában az „isteni törvény” [hittan] órára 10%-kal kevesebb tanuló járt, mint az elmúlt évben, ezeknek az óráknak a látogatói az összes középiskolai hallgatók 1,3%-át teszik ki) nyilvánult meg. Mindazonáltal nagyon sokat kell még dolgozni.

A felsőoktatási intézményekben a helyzet mind az oktatók, mind a hallgatók körében nyugodt, normális. Jelentős mértékben sikerült leküzdeni az ellenforradalom előtt elterjedt nézetet, aminek megfelelően a felsőoktatási intézményeknek csak szakmai felkészítést kell adni, és nem kell foglalkozni politikai neveléssel. Most már senki nem áll ellen annak, hogy a felsőoktatási intézmények neveltjeiknél lerakják a marxista-leninista világnézet alapjait.

Az a szándék, hogy a pártkongresszusig befejezik az ellenforradalom után feloszlott alkotói szövetségek helyreállítását.¹ Többek között azt tervezik, hogy szeptemberben újra létrehozzák az Írószövetséget, amely most már nem fog – jegyezte meg tréfa formájában Kállai elvtárs – igényt tartani az ország politikai vezetésére, hanem az irodalmi élet kérdéseivel, a magyar szocialista irodalom létrehozásának kérdéseivel foglalkozik.²

Kállai elvtárs megemlítette, hogy összességében az ellenforradalom után az értelmiség hangulatában és viselkedésében komoly változások mentek végbe, és ezzel kapcsolatban most a helyzetet és az elvégzett munkát kielégítőnek lehet tartani.

A beszélgetésen jelen volt a Szovjetunió magyarországi nagykövetségének II. titkára, V. Ny. Kelin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Stikov

AVP RF f. 077 op. 39. papka 59. gy. 7.

¹ Lásd a 34. dokumentumot, illetve 2. számú jegyzetét!

² Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1959. április 1-jei ülésén foglalkozott az Írószövetség újjáalakításának kérdésével. Az előterjesztett javaslatot a testület akkor nem fogadta el, létrehozott viszont egy előkészítő bizottságot, amelynek feladata az Írószövetség újjáalakításának irányítása volt. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 124. ó. e.) Az átszervezésről szóló jelentést a testület 1959. június 30-ai ülésén tárgyalta meg. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 137. ó. e.) Az Írószövetség 1959. szeptember 25-én alakult újjá. Erről bővebben lásd STANDEISKY Éva: *Az írók és a hatalom 1956–1963*. I. m. 191–200., 250., valamint 429–443.

45. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS KISS KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1959. július 22.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos
1959. augusztus 4.

Feljegyzés az MSZMP KB titkárával, a Politikai Bizottság tagjával,
Kiss Károllyal folytatott beszélgetésről

1959. július 22.

Felkerestem Kiss Károly elvtársat, s a látogatás alatt beszélgetést folytattam vele. Kiss elvtárs elmondta, hogy július 21-én tartották az MSZMP KB Politikai Bizottságának soros ülését, amelyen a korábban napirendre tűzött pontok mellett néhány más kérdést is megvitattak.¹ Többek között a Politikai Bizottság elhatározta, hogy teljesítik a német elvtársak azon kérését, hogy nyújtsanak segítséget zöldségekkel és gyümölcsökkel, mivel a kedvezőtlen időjárással összefüggésben az NDK-nak bizonyos nehézségei vannak e tekintetben. Határozatot hoztak, hogy a közeli napokban elindítanak az NDK-ba 200 vagon burgonyát, valamint néhány vagon más zöldséget és gyümölcsöt.² Ezzel kapcsolatban Kiss elvtárs megjegyezte, hogy ha a német elvtársak részéről ilyen kívánság vetődik fel, a magyar fél lényegesen több zöldséget és gyümölcsöt tud majd szállítani.

A Politikai Bizottság ugyancsak meghallgatta Kállai elvtárs beszámolóját romániai utazásáról, ahol két napot töltött, és tárgyalásokat folytatott vezető román elvtársakkal.³ Kállai elvtárs utazása, jegyezte meg Kiss elvtárs, még egyszer megerősítette, mennyire hasznosak a személyes találkozások és kontaktusok, ha két testvéri ország közötti viszonyban valamilyen, még ha egészen lényegtelen súrlódások vetődnek is fel. Ami a Magyarország és Románia közötti kapcsolatokat illeti, folytatta Kiss elvtárs, most teljesen világossá vált, hogy az országaink közötti viszonyban nincsenek olyan kérdések, amelyekről ne tudnánk megállapodni.

Azután Kiss elvtárs kitért a magyarországi belpolitikai helyzet néhány kérdésére, többek között az ország mezőgazdaságának szervezetesítésére és további fejlesztésére. Az év elején végbement ugrás a szervezetesítésben és a jó terméskilátások meglehetősen reménykeltőek magyar barátaink számára az ország mezőgazdaságának szocialista átalakítása útján elért eredmények és a további fejlődés tekintetében. Kiss elvtárs elmondta, hogy a néhány évvel korábban létrehozott mezőgazdasági termelőszövetkezetek már kellő tapasztalatra tettek szert, és döntő többségükben erős közös gazdaságok. Az ez év tavaszán létrehozott termelőszövetkezetekben az alapvető probléma az állattartáshoz szükséges építmények elégtelen volta vagy hiánya. Számos helyen jelenleg ideiglenes helyiségek építésével oldják meg ezt a problémát. De vannak még olyan szövetkezetek is, ahol a közös jószág továbbra is személyes használatban marad. Ugyanakkor a magyar elvtársak azt feltételezik, hogy ez év őszére alapvetően megoldódhat ez a probléma, mivel a szövetkezetek most jelentős segítséget kapnak az állam részéről anyagi eszközökben és építőanyagban. Ezzel összefüggésben felvetődik ezeknek az eszközöknek helyes és racionális felhasználása.

Az utóbbi időben a magyar elvtársaknak bizonyos nehézségeik adódtak az úgynevezett „őszi” szövetkezetekkel, amelyeknek ez év őszén kell munkához látniuk. Számos településen, ahol a parasztnak annak idején aláírták a belépési nyilatkozatot a szövetkezetbe, azt visszavonják, amely – hangsúlyozta Kiss elvtárs – egyfelől az ellenséges elemek te-

vékenységével, másrészt magának a parasztságnak a pszichológiájával magyarázható.⁴ Ezzel összefüggésben Kiss elvtárs megemlítette, hogy azoknak a parasztoknak az álláspontjára, akik nyilatkoztak az „őszi” szövetkezetekbe való belépésről, befolyással lehet az ebben az évben várható jó termés. Az egyénileg gazdálkodó paraszt, akinek jó a termése, elkezd gondolkodni, hogy megéri-e neki egyáltalán belépni a szövetkezetbe. Azoknak a parasztoknak a száma, akik nem akarnak ez év őszétől hozzálátni a közös munkához, Kiss elvtárs szavai szerint több mint 20%-át teszik ki azoknak a parasztoknak, akik a múlt tavasszal az „őszi” szövetkezetekbe való belépésről nyilatkoztak. Az „őszi” szövetkezetek általános értékelését adva Kiss elvtárs megjegyezte, hogy azokat alapvetően helyi (főként megyei pártbizottsági) kezdeményezésre és nem fentről hozták létre, és az elmúlt hónapok tapasztalata arról tanúskodik, hogy némileg elsiették e lépést.

A továbbiakban Kiss elvtárs kitért a falusi politikai munkára, hangsúlyozva, hogy a szövetkezetesítés mostani szakaszán a falusi pártmunka elsődleges jelentőségű. A jelenlegi helyzetben a magyar elvtársak a fő hangsúlyt a járási szervezetekre helyezik, mivel a falusi pártszervezetek kis létszámúak (Kiss elvtárs szavai szerint átlag 6–8 fősek), és egyáltalán nincsenek minden faluban. Ezzel összefüggésben Kiss elvtárs megemlítette, hogy a falusi pártszervezetek kis létszámának egyebek mellett történeti okai is vannak. A régi vezetés hibás politikájának eredményeképpen az 1950-ben végrehajtott tisztogatáskor az MDP soraiból több mint 50 ezer parasztot és paraszti származású személyt zártak ki. Ennek kapcsán a fő érvek – hangsúlyozta Kiss elvtárs – különböző „ideológiai” motívumok voltak, amelynek eredményeképpen sok paraszt igazságtalanul szenvedett. Mint ismeretes, jegyezte meg Kiss elvtárs, a parasztok pszichológiai beállítottságukat tekintve lényegesen különböznek a hivatalnokoktól vagy az értelmiségitől; amíg az utóbbiak valamilyen konjunkturális vagy más okból bizonyos idő után újra benyújthatják pártfelvételi kérésüket, a paraszt ezt soha nem teszi.

A beszélgetés végén Kiss elvtárs a párt közelgő kongresszusával összefüggésben kitért a káderpolitika néhány kérdésére. Van olyan döntés, hogy az MSZMP KB-t kibővítik 53 főről 69–71 főre, a KB kibővítése és összetételének megváltoztatása alapvetően a párt megyei, járási és kerületi titkárai, miniszterhelyettesek, nagyüzemi párttitkárok, a kulturális és társadalmi élet személyiségei javára történik.

Ezzel kapcsolatban Kiss elvtárs megemlítette, hogy miközben [a pártvezetés] jelenleg komolyan foglalkozik ezekkel a kérdésekkel, még egyszer meg kellett győződnie arról, hogy mennyire pusztító és helytelen volt az a káderpolitika, amelyet az országban 1949-től 1956-ig folytattak. Ennek eredményeképpen sok fiatal tehetséges káder teljesen elsovadt. A Politikai Bizottság fentebb említett ülésén megvitatták a Minisztertanács elnökhelyettesi posztjára lehetséges jelöltek kérdését is. Kiss elvtárs azt mondta, hogy Münnich elvtárs, tekintettel előrehaladott korára, nyilván nem maradhat hosszú ideig a kormány élén.⁵ Apró elvtárs szintén túl van terhelve munkával, mivel ő a Minisztertanács elnökének első és egyetlen helyettese. A Politikai Bizottság elhatározta, hogy felemeli a helyettesek számát négyre. Kiss elvtárs szavai szerint ez a kérdés már másodszor szerepelt a Politikai Bizottság ülésén, de továbbra is nyitott maradt.⁶

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség attaséja, Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF f. 077. op. 40. papka 204. gy. 4.

⁴ Az ülés napirendjén szerepelt Budapest építési és városrendezési tervének néhány kérdése, a párt öt éves beruházási terve, valamint az ENSZ XIV. Közgyűlésére történő felkészülés. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 141. ó. e.)

² Ezt a napirendi pontot és az erre vonatkozó döntést az ülésről készült jegyzőkönyv nem tartalmazza. (Lásd ehhez MOL M-KS 288. f. 5. cs. 141. ó. e.)

³ A Politikai Bizottság 1959. július 14-én döntött arról, hogy Kállai Gyula a Román Munkáspárt vezetőivel történő tárgyalás végett július 16-án Romániába utazik, és meghatározták azoknak a – főleg a kulturális együttműködés területét érintő – kérdéseknek a körét is, amelyekről megbeszéléseket kellett folytatnia. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 140. ó. e.) Kállai beszámolóját a tárgyalásokról az ülésről készített jegyzőkönyv nem rögzítette.

⁴ Az MSZMP KB Mezőgazdasági Osztályának a Politikai Bizottság számára készített 1959. május 21-ei jelentése szerint az 1959-ben alakult 1508 termelőszövetkezet közül 493 (a tsz-ek 32%-a) ősszel kezdte volna el a közös tevékenységet. Az ősszel kezdő tsz-ek kb. 25%-ában súlyos problémák, nehézségek mutatkoztak. Több helyen a belépési nyilatkozatot aláíró dolgozó parasztok nem tekintették magukat tsz-tagnak, és kijelentették, hogy a közös munkában nem hajlandók részt venni. A nyilvántartások szerint az ilyen tagok száma az országban 13 459 fő volt. Különösen súlyos volt a helyzet e téren Pest (4382), Tolna (1305), Zala (1102), Nógrád (931), Borsod (781) megyékben, de Heves (694), Vas (812) és Komárom (562) megyékben is. Egyes községekben a tsz tagjai visszakérték a belépési nyilatkozatot, illetve írásban benyújtották kilépési szándékukat. Jászkarajenőn 360, Nagyéren 90, Hernádkércsen 28, Váncsodon 15 dolgozó paraszt kérte vissza a belépési nyilatkozatát. Problémák adódtak a közös gazdasági tevékenység kialakítását illetően is. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 132. ó. e.)

⁵ Münnich Ferenc 1961. szeptember 13-ig töltötte be a miniszterelnöki posztot, őt Kádár János követte.

⁶ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1959. augusztus 11-ei ülésén tárgyalta meg az államhatalmi és államigazgatási szervek munkájának további javítására vonatkozó téziseket. A téma kidolgozására kiküldött bizottság előterjesztésében szerepelt, hogy négyre emeljék fel a Minisztertanács elnökhelyetteseinek számát. A PB azonban az ügyben nem hozott határozatot, és a bizottságot arra utasította, hogy az átdolgozott anyagot 1959. november 1-jéig terjesszék újra a testület elé. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 144. ó. e.)

46. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS BISZKU BÉLA BELÜGYMINISZTER BESZÉLGETÉSÉRŐL

1959. július 24.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos

1959. augusztus 4.

Feljegyzés az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagjával, a Magyar Népköztársaság belügyminiszterével, Biszku Béla elvtárral folytatott beszélgetésről

1959. július 24.

Felkerestem Biszku elvtársat és beszélgettem vele, amelynek során számos kérdést érintettünk. Az általános magyarországi politikai helyzetről beszélve Biszku elvtárs hangsúlyozta, hogy a párt- és állami szervek összességében és teljes egészében ellenőrzik az országban lévő helyzetet, irányítják, és kézben tartják az események menetét.

A továbbiakban Biszku elvtárs meglehetősen részletesen kitért a falun lévő helyzetre, többek között a mezőgazdaság szövetkezetesítésének kérdésére. Biszku elvtárs megemlítette, hogy a mezőgazdaság szocialista átalakítása terén a fő feladat az ez év tavaszán elért eredmények megerősítése. Ezt a feladatot alapvetően sikeresen teljesítik, habár néhány helyen még jelentős nehézségekkel kell számolni, amelyek főként a szarvasmarha és lovak tartására szolgáló közös építmények hiányában mutatkoznak meg. Például csak Veszprém megyében ebben az évben 400 tehénistálló, lóistálló és disznóól [építése] esedékes. Voltak bizonyos negatívumok is a szövetkezetesítésben. Az utóbbi időben számos megyében kezdtek gyakoribbá válni az olyan esetek, amikor a parasztok visszaveszik a beadott szövetkezeti belépési nyilatkozatot, miközben ez a jelenség nemcsak az „őszi”, de a „tavaszi” szövetkezeteknél is előfordul. Leggyakrabban ez az ipari központok közelében található falvak esetében fordul elő, ahol a parasztok, miután beadták a szövetkezetbe a lovakat és a tehenet, és ezért a szövetkezettől megfelelő anyagi kompenzációt kaptak, visszaveszik a nyilatkozatukat, és megpróbálnak munkát találni a városban.

Biszkú elvtárs elmondta, hogy nemrégiben egy ipari üzem meglátogatásakor érintette ezt a problémát az egyik munkással való beszélgetésében, aki azt javasolta, hogy a földjára dékót, valamint a szövetkezetnek átadott jószágért járó pénzt kis összegekben hosszú ideig fizessék ki. Ezzel kapcsolatban Biszkú elvtárs megemlítette, hogy nehéz nem egyetérteni ennek a munkásnak a véleményével.

Biszkú elvtárs szavai szerint az utóbbi hónapokban számos megyében előfordultak a meglévő szövetkezetek, valamint az újak létrehozása ellen irányuló ellenséges fellépések. Ezek a megnyilvánulások általában helyi jellegűek, és általában ellenséges röpiratok és különböző rémhírek terjesztését jelentik. Igaz, nemrégiben az egyik megyében szövetkezetellenes fellépésekre egyszerre 12 faluban került sor, de a megfelelő magyar szervek azoknak gyorsan véget vetettek.¹ Mint a későbbiekben kiderült, ezeket a fellépéseket egy központból irányították, fő résztvevői egykori kulákok, visszaeső bűnözők stb. voltak.

A továbbiakban Biszkú elvtárs megemlítette, hogy a párt közelgő kongresszusával, valamint a nemzetközi élet néhány eseményével (genfi tanácskozás, az ENSZ Közgyűlés küszöbönálló ülészaka) összefüggésben előfordulhatnak különböző provokációs fellépések. Ugyanakkor Biszkú elvtárs hangsúlyozta, hogy valamiféle többé-kevésbé nagyobb mértékű szervezett fellépés teljesen kizárt.

Azután Biszkú elvtárs beszélt a magyar értelmiség különböző rétegeinek helyzetéről. Szavai szerint a legkedvezőbb a helyzet a műszaki értelmiség körében. Az utóbbi években az értelmiségnek éppen ez a rétege kapcsolódott be aktívabban a szocialista építés munkájába. Biszkú elvtárs úgy véli, hogy ennek három alapvető oka van:

1. A műszaki értelmiség van legszorosabb kapcsolatban a munkásosztállyal.
2. A párt helyes gyakorlatának és a kormánynak köszönhetően a mérnökök-technikusok anyagi helyzete az utóbbi két évben jelentősen javult.
3. A műszaki értelmiség világnézetére és magatartására óriási befolyást gyakoroltak a Szovjetunió legutóbbi vívmányai a tudomány és technika területén.

Ugyanakkor az ipar ágazatainak többségében mind ez ideig a régi káderek játsszák a vezető szerepet. Biszkú elvtárs véleménye szerint gyökeres fordulat ezen a területen csak akkor következhet be, ha megteremtik a műszaki értelmiség új kvalifikált kádereit. Főben a tekintetben jellemző a magyar dízelgyártás helyzete. Mint ismeretes, a magyar gyártmányú dízelek jelentősen elmaradnak a modern színvonaltól. Éppen az iparnak ebben az ágazatában erősek a régi káderek, akik fellépnek minden új és haladó ellen. A magyar dízelgyártás helyzetének vizsgálata arra a következtetésre vezetett, hogy itt direkt, szándékos kártételre került sor. Ezzel kapcsolatban Biszkú elvtárs elmondta, hogy ennek a kérdésnek a vizsgálata a közeljövőben befejeződik, és a bűnösöket felelősségre vonják.

Az alkotó értelmiségről szólva Biszkú elvtárs megemlítette, hogy itt is van bizonyos fejlődés, amelyről a legutóbbi irodalmi alkotások, színházi darabok és filmek, valamint az alkotói szövetségek újbóli létrehozása tanúskodnak. Az utóbbiakat érintve Biszkú elvtárs hangsúlyozta, hogy jelenleg a művészeti szövetségek a párt- és állami szervek részéről szigorú ellenőrzés alatt vannak. Ugyanakkor az értelmiség ezen kategóriái (különösen az írók, újságírók és színészek) körében a helyzet több kívánnivalót hagy maga után. Akadnak olyan esetek, amikor egyes személyek (különösen az írók és újságírók közül) meglátogatják az ellenforradalmi tevékenységért elítélt kollégáik rokonait, és megfelelő munkát végeznek közöttük. Ezzel összefüggésben Biszkú elvtárs megjegyezte, hogy ezeket a személyeket nyilvántartásba vették, tevékenységüket állandóan ellenőrzik, és szükség esetén izolálhatják őket a társadalomtól. A magyar elvtársak úgy vélik, hogy az adott esetben kizárt valamiféle egységes földalatti központ létezése.

A beszélgetés végén Biszkú elvtárs néhány szóval kitért a budapesti kapitalista missziók tevékenységére. Ennek kapcsán hangsúlyozta, hogy a nyugati diplomaták többsége Magyarországon hírszerző tevékenységgel foglalkozik. A jugoszlávokról Biszkú elvtárs megemlítette, hogy mind a nagykövetség, mind a katonai attasé vonalán szorosan együttműködnek a nyugati missziókkal.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség attaséja, Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF f. 077. op. 40. papka 204. gy. 4.

¹ A Belügyminisztérium a Politikai Bizottság 1959. szeptember 15-ei ülésére terjesztette be jelentését a tsz-ek ellen irányuló tevékenységről. Az ellenséges megnyilvánulások között említette a jelentés a röpcédulázásokat, a fal-firkálásokat, a rémhírterjesztést, a tsz elleni izgatást, a közös munka megkezdésének akadályozását, a névtelen fenyegető leveleket, valamint egyes párt- és tanácsi funkcionáriusok tetteleges bántalmazását. A dokumentum szerint 1959. január 1. és augusztus közepe között 1462 személlyel szemben jártak el. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 149. ó. e.)

47. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS SZIRMAI ISTVÁN BESZÉLGETÉSÉRŐL

1959. július 29.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos
1959. július 31.

Feljegyzés az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának vezetőjével,
Szirmai Istvánnal folytatott beszélgetésről

1959. július 29.

Protokoll-látogatást tettem Szirmai elvtársnál.

Szirmai István, saját kezdeményezésére röviden beszélt magáról, többek között a munkásmozgalomban való részvételéről. Elmondta, hogy a kommunista párt ügyének régi harcosa, amelynek 1929-ben lépett a soraiba. Következésképpen idén lesz 30 éve, hogy a kommunista párt tagja. 1906-ban Erdélyben született. 1940-ig a Román Kommunista Párt tagja volt. 1940 augusztusában a bécsi döntés alapján Erdély északi része átkerült Magyarországhoz, és ettől kezdve Szirmai István a Magyar Kommunista Párt tagja lett. A második világháború időszakában Magyarországon dolgozott illegálisan. 1942-ben a magyar kommunista párt titkárságának tagja lett. A következő évben letartóztatták, de 1944-ben sikerült megszöknie a szegedi börtönből. Ugyanazon év októberében Szegedet felszabadították a Vörös Hadsereg csapatai, így szabadult ki maga Szirmai is. 1944-től mindvégig pártmunkát végzett. 1953-ban Szirmait letartóztatták.¹ Képzettségét tekintve jogász, de ebben a szakmájában soha nem dolgozott. A '30-as évek elején újságírói tevékenységgel kezdett el foglalkozni. Szirmai István sokkal inkább újságírónak tekinti magát, mint jogásznak. Szirmai István azt mondta, hogy szereti a szovjet embereket, a Szovjetunió Kommunista Pártját. „A Szovjetunió kétszer mentette meg az életemet.” Elmagyarázta, hogy 1944 októberében a szovjet csapatok szabadították fel Szegedet, ahol ő akkor tartózkodott, 1953-ban pedig „a szovjet elvtársak segítettek neki kiszabadulni a börtönből”.

Szirmai elvtárs elmondta, hogy néhányszor sikerült a Szovjetunióban tartózkodnia, igaz, rövid ideig. A magyarországi októberi események Moszkvában találták. Szirmai el-

mondta, hogy hálával emlékezik szovjet újságíró barátaira, akik 1956. október 24-én segítettek neki helyesen értelmezni a magyarországi események lényegét. Szirmai [István] elmondta, hogy számára a magyarországi események váratlanok voltak, és kezdetben nem tudott eligazodni abban, hogy mi megy végbe Magyarországon. Ugyanakkor a szovjet elvtársak – író kollégái – elejtettek egy frázist: „Dolgoznak az amerikaiak.” „Ez az egyszerű, de tökéletesen helyes elemzés, mondta Szirmai, segített nekem helyesen tájékozódni”.

Röviden beszéltem Szirmainak magamról, és érintve Koreában végzett munkámat,² megemlítettem, hogy rám nagy hatást gyakorolt a munkaszerető, szorgalmas koreai nép. Elmondtam, hogy sok jót hallottam a magyar népről, és most fő feladatommak tekintem, hogy mélyebben megismerjem életének különböző oldalait. Szirmai [István] erre megjegyezte, hogy a magyar nép különbözik a koreaitól. Szintén munkaszerető, de az életkörülményeket illetően összehasonlíthatatlanul igényesebb, időnként még a lehetőségekkel sem számol. A magyar nép kevésbé szívós és kemény, mint a koreai. A párt a dolgozó tömegek nevelésére irányuló munkájában tekintetbe veszi a nép edzésének szükségességét. Mindezekkel együtt a magyar népnek van egy sajátossága, sajnos nem a legszerencsésebb – a magyar nép nagyon sokat szenvedett. Nem annyira a magyar nép ezeréves történelméről van szó, mint inkább életének utolsó időszakáról. Elég azt mondani, folytatta Szirmai, hogy a kegyetlen horthysta rendszer alatt gazdasági okok miatt másfél millió magyar hagyta el hazáját, és telepedett le a földgolyó különböző szögletében. A viszonylag kevés lakossággal rendelkező ország számára ez egy hatalmas szám. Jelenleg a világ különböző részén hárommillió magyar él. A horthysta időszakban Magyarországot nem alaptalanul nevezték a „hárommillió koldus” országának. Ez azt jelentette, hogy hárommillió magyarnak nem volt sem lakóhelye, sem egy darabka földje. Erősen szenvedett a magyar nép a második világháború alatt, igaz, kisebb mértékben, mint a szovjet emberek.

A továbbiakban a beszélgetés Magyarország belpolitikai helyzetének egyes kérdéseit érintette, amelyek közül, nézetem szerint, a következők tartanak számot érdeklődésre.

A magyar értelmiség közötti helyzet. A magyar értelmiség a pártmunka legbonyolultabb területe. Ismeretes, hogy az értelmiség meglehetősen negatív szerepet játszott az ellenforradalmi események előkészítésében és menetében. A magyar értelmiség minőségi összetételére jellemző, hogy nagyszámú kispolgári elem van jelen közöttük. A magyar értelmiségnek ez a része eszmeileg ellene van a népi demokratikus rendszernek, világosabban szólva, a szocializmus számára ellenséges közeget jelent.

Szirmai elvtárs megemlítette, hogy a magyar értelmiség helyzetének jobb megértéséhez ki kell térni egyes rétegei hangulatára. A helyzet jelenleg a *tanárok* között a legjobb, aminek nagyon nagy jelentősége van, mivel az értelmiségnek ez a körülbelül 80 ezer általános, közép- és felsőfokú oktatási intézmény pedagógusát számláló része a legnagyobb számú, és meghatározó szerepet játszik a felnövekvő nemzedék nevelésében. Ennek kapcsán a legegészségesebb helyzet az általános iskolai tanárok között alakult ki. (A szovjet iskolarendszerre alkalmazva a magyar általános iskolák a mi nem teljes középiskoláinkkal egyenértékűek.) A tanárok 10%-a párttag. A párt rajtuk keresztül valósítja meg politikáját és gyakorol befolyást a pártonkívüli oktatókra. A magyar elvtársak véleménye szerint Magyarország professzori-tanári karának körülbelül tizede ellenséges beállítottságú a népi demokratikus rendszerrel szemben. A többi rész a szocializmushoz hű, vagy legrosszabb esetben a magyarországi szocialista építéshez „közömbösen” viszonyuló emberekből áll.

Meglehetősen örömdetes, reményt keltő volt a tanárok jelentős részének aktív részvétele a magyar falu szövetkezetesítésében 1959 telén. Ez a párt óriási sikere értelmiségi

munkájában. A párt nem szándékozik gyengíteni a tanárok között végzett munkáját, és a közeljövőben további sikerekre számít.

A legrosszabb a helyzet az *orvosokkal és általában az egészségügyi dolgozókkal*. A fő ok, hangsúlyozta Szirmai elvtárs, elsősorban a párt gyenge munkája az értelmiségnek ebben a rétegében. Az orvosok között nagyon kevés párttag van, a legutóbbi időkig az egészségügyi fizetések meglehetősen alacsonyak voltak. Nemrégiben valamennyire fel-emelték az egészségügyi dolgozók fizetését, a párt intézkedéseket tesz a pártréteg növekedésére az orvosok körében.

Szirmai elvtárs „meglehetősen bonyolultként” jellemezte a *művészeti dolgozók* körében, és különösen a színészek közötti helyzetet.

Sok gondot okozott a párt számára, és bizonyos mértékben még most is okoz az *újságírók* közötti helyzet. Az ellenforradalmi események előkészítése idején, alatta és utána nagyon nagy kárt okoztak a pártnak. Az újságírók „nagyobbik részét” az ellenforradalom után letartóztatták, bizonyos részük Nyugatra menekült, nem kevesen elvesztették azt a jogot, hogy újságírással foglalkozzanak. Az újságírók többsége, mind a státusban lévők, mind a státus nélküliek, végrehajtják a párt akaratát, ugyanakkor lelkesedés nélkül, nem szívből dolgoznak. Az átneveléshez és főként az újságírók új nemzedékének neveléséhez még sok évre van szükség. A párt a Magyar Újságírók Szövetségén keresztül, valamint a sajtószervek pártalapszervezetei nagy munkát végeznek az újságok és folyóiratok szerkesztőseinek munkatársaival. Intézkedéseket hoznak az újságírók sorainak további megtisztítására. Példaképpen Szirmai István Korolovszki Viktor újságírónak a Magyar Távirati Irodától való napokkal korábbi eltávolítását hozta fel, aki az ellenforradalmi események alatt az újságíró-szövetség ún. „forradalmi bizottságának” volt a tagja.³ Szirmai elmagyarázta, hogy Korolovszki az utóbbi időben szintén „teljesítette a párt akaratát”, úgy dolgozott, ahogyan elvárták tőle, de „tudjuk, hogy lélekben Korolovszki nem ért egyet a párt politikájával, az ilyen emberekre pedig nincs szükségünk”.

Ami a magyar *írókat* illeti, mint ismeretes, az ellenforradalmi események után tovább harcoltak a párt ellen, habár taktikájuk lényegesen megváltozott. Például úgy harcoltak a párttal, hogy hallgattak, vagyis semmit nem írtak. Az ellenforradalmat követő első időben a párt kereste a közeledés útját az írókkal, többek között az ún. „népi” írókkal. Ugyanakkor a párt már a múlt évben szükségesnek tartotta, hogy fellépjen a „népi” írók csoportjával szemben, és jelentős harcot folytatott leleplezésükre. Most a helyzet gyökeresen megváltozott, az írók, akik nem sokkal korábban még nem akartak együttműködni a párttal, egészében felléptek a politikájával szemben, most maguk keresik a párthoz való közeledés útját. Ez – jegyezte meg Szirmai – sok mindenről szól. Még a tekintélyes „népi” írók is elkezdtek a KB-hoz fordulni műveik kiadásának kérelmével és azzal a bejelentéssel, hogy készek néhány kérdésben önkritikát gyakorolni. Az ismert „népi” író, Illyés Gyula megkérte a KB-t, hogy engedélyezze egy 200 verset tartalmazó kötet kiadását, amelynek egy részét az utóbbi időben írta. „Ugyanakkor – mondta Szirmai – nem sietünk.”

A fentebb elmondottak, folytatta Szirmai, egyáltalán nem jelentik azt, hogy már valamennyi író teljesen egyetért a párt politikájával és lehet rájuk számítani. Mint ismeretes, 1958 decemberében az MSZMP KB határozatot hozott a falu szövetkezetesítésének kérdéséről, és többek között rámutatott arra, hogy megvannak a feltételek ahhoz, hogy a falu szocialista átalakításában bizonyos lépést tegyünk előre. Ez év márciusában az MSZMP KB, miután megvitatta Kádár elvtárs beszámolóját az SZKP XXI. kongresszusáról és a szocializmus építésének magyarországi feladatairól, arra a következtetésre jutott, hogy meg lehet gyorsítani a szocialista építés ütemét.⁴ Ily módon a párt világosan kinyilvánította a szocializmus építése meggyorsításának szükségességét. Néhány író viszont más véleményen van. Nemrégiben Kádár elvtárs beszélgetett az írók egy csoportjával.

Kijelentették, hogy a szocializmus hívei, elvben egyetértének a párt politikájával, de nem helyeslik a szocialista fejlődés ütemét. Véleményük szerint Magyarországnak „lassabban kell a szocializmus felé mennie”. Természetesen elsősorban a pártnak a mezőgazdaság szocialista átalakítása terén folytatott politikájára gondolnak. Szirmai elvtárs szavai szerint, az írók így módon megfogalmazták véleménykülönbségük lényegét a pártnak a szocialista építés terén folytatott politikájával szemben. Ennek kapcsán az írók azt akarják elhitetni, hogy azért vannak ezen a véleményen, mert „félnek a korábbi hibák megismétlődésétől”. Akár akarják az írók, akár nem, nézeteik megegyeznek a Magyarországgal kapcsolatos nyugati propagandával.

Szirmai elvtárs azt mondta, nem lehet nem figyelembe venni a kedvező változásokat, amelyek a magyar írók egy részének hangulatában, a párthoz és annak politikájához, a népi demokratikus rendszerhez, és nem utolsósorban a Szovjetunióhoz való viszonyukban végbementek. Az a tény tény marad, hogy alig két évvel az ellenforradalmi lázadás leverése után Magyarországon nem kevés jó művészeti alkotás jelent meg – filmforgatókönyvek, színdarabok, könyvek. Még öröndetesebb az írók sorainak bővülése új, fiatal prózaírókkal és költőkkel. A költők fiatal nemzedéke között nem kevés tehetséges ember van.

Szirmai elvtárs kijelentéseiből ítélve a magyar elvtársak nagy jelentőséget tulajdonítanak annak, hogy felhasználják a szovjet értelmiség befolyását a magyar alkotó értelmiség különböző rétegeire. Szirmai elvtárs említést tett a szovjet és a magyar értelmiség képviselői kölcsönös utazásainak nagy hatásáról. Hangsúlyozta a magyar dolgozók különböző rétegei és többek között az értelmiség növekvő érdeklődését a Szovjetunió tudományos és műszaki vívmányai, a szovjet nép életének fontos belpolitikai eseményei iránt. Magyarországon óriási az érdeklődés a szibériai nagy építkezések iránt, amelyekről lelkesedéssel beszélnek. Sajnos a magyar sajtó kevesebbet ír róluk, még a nyugati újságoknál és folyóiratoknál is kevesebbet. Nagyon kíváncsi lenné, folytatta Szirmai, megvitatni azt a kérdést, hogy küldjenek Szibériába néhány hónapnyi időtartamra két tehetséges magyar író-fotóst, hogy elkészítsenek egy könyvet a hétéves tervben megvalósuló grandiózus szibériai építkezésekről. Ezt meg lehetne csinálni kölcsönösségi alapon: Magyarország néhány hónapra fogadna két szovjet elvtársat a magyar nép élete különböző oldalait bemutató könyv elkészítésére. Ennek kapcsán Szirmai elvtárs hangsúlyozta, hogy mindez konkrétabb és könnyen érthető propagandát csinálna a Szovjetunió Magyarországon és fordítva.

Egyetértettem a Szirmai elvtárs által elmondott elképzelésekkel, köztük utolsó javaslatával. Megállapodtunk, hogy a közeljövőben konkrétan beszélünk ezekről az ügyekről.

A továbbiakban érdeklődtem a helyi pártszervezetek agitációs és propagandaszerveinek szerepéről a mezőgazdaság szövetkeztetését érintő munkában.

Szirmai elvtárs elmondta, hogy a párt járási szervezeteiben vannak agitációs és propagandaosztályok. Tekintettel a járási bizottságok apparátusának kis létszámára, a járási pártbizottságok munkatársai a legfontosabb feladatokat általában együtt oldják meg. Így volt a szövetkeztetési mozgalom idején is az országban az elmúlt év telén. A járási pártbizottságok apparátusának minden munkatársa azt a feladatot kapta, hogy végezzen politikai-szervező munkát egy faluban. Ez az elvtárs nem hagyja el a falut addig, amíg be nem fejezte az egész falu szövetkeztetését. Ha az elvtársak elmentek a faluból úgy, hogy nem érték el a teljes szövetkeztetését, akkor az egész munka kárba veszett. Ezzel együtt az agitációs és propagandaosztályok munkájának megvannak a maga sajátosságai. Például ők irányították a helyi sajtót. A szövetkeztetés sajtóban történő bemutatásának taktikája különböző volt. Így Győr-Sopron megyében az újság semmit nem közölt a szövetkeztetéséről addig, amíg a pártszervezetek nem szövetkeztetettek három falut, vagyis nem érték el „áttörést”. Az újság nagybetűs címmel csak ezt követően

adott hírt arról, hogy melyik falu vált szocialistává. A másik nap az újság hírt adott a második faluról, a harmadik nap a következőről. Erre az időre már sikerült szövetkeztetési még néhány falut, ami lehetővé tette az újságnak, hogy mindennap új és új szocialista faluról adjon hírt. Szolnok megyében az újság nem közölte a szövetkeztetés eredményeit addig, amíg 40 falu nem vált szocialistává. A 40 falu szövetkeztetéséről szóló hír meglehetősen nagy hatást gyakorolt. Szirmai István megjegyezte, hogy a magyar falu szövetkeztetése 1959 telén igazi „háborús kampányt” jelentett.

A helyi pártszervezetek agitációs és propagandaosztályai nagy munkát végeztek a szemléletes agitáció, brosrák biztosítása terén, termelőszövetkezetekről szóló dokumentumgyűjteményeket, rendeleteket terjesztettek stb.

Szirmai elvtárs elmondta, hogy jelenleg a magyar falun a helyzet alapvetően jó. Ugyanakkor az ellenség híresztelések terjesztése útján aktivizálta tevékenységét abból a célból, hogy pánikhangulatot, bizonytalanságot keltsen a holnapi napot illetően. Az ellenség például azt mondja: „A genfi [külügyminiszeri] találkozó kudarcot vallott, az amerikaiak nem értettek egyet az oroszokkal, úgyszólván háború lesz, ezért nem érdemes belépni a termelőszövetkezetbe.” Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak a falu szocialista átalakításáról szóló lengyelországi felszólalása után az ellenség olyan híreszteléseket kezdett terjesztani, hogy Hruscsov állítólag a szövetkeztetés ellen van. Ez az ellenséges propaganda lényege a falun. Ugyanakkor a magyar parasztság többsége bizalommal tekint a holnapi napra, hisz a szocialista tábor és természetesen mindenekelőtt a Szovjetunió álláspontjának és erejének szilárdságában. A mezőgazdaság szocialista átalakítása törvényszerű elkerülhetetlensége egyre több egyénileg gazdálkodó paraszt számára válik érthetővé. Számos eset van, amikor az egyénileg gazdálkodó parasztok maguk fordulnak a helyi párt- és tanácsi szervekhez azzal a kéréssel, hogy „kezdjék szövetkezteteni őket”. Szirmai elvtárs elmesélt egy ilyen esetet. Néhány nappal korábban az ország egyik járásában volt. A télen ott öt falut szövetkeztetettek. Közöttük maradt egy falu, amelynek parasztjai nem akartak szövetkeztetet szervezni. Most maguk a parasztok kérik a helyi tanácsot, hogy engedélyezze szövetkeztet létrehozását.

Szirmai elvtárs véleménye szerint az országban a szövetkezteti mozgalom további fejlődése szempontjából kivételesen nagy jelentősége van a nemzetközi helyzetnek. A nemzetközi feszültség csökkenése a legkedvezőbb hatást gyakorolja a magyar falu szocialista átalakításának folyamatára.

Megköszöntem Szirmai elvtársnak az érdekes beszélgetést. A maga részéről köszönetet mondott nekem a látogatásért, és azt a reményét fejezte ki, hogy szoros kapcsolatot fogunk tartani.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség harmadik titkára, Krjucskov elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF.f. 077. op. 40. papka 204. gy. 4.

¹ Szirmai Istvánt 1953 elején hamis vádak alapján, a készülő magyarországi cionistaperral összefüggésben tartóztatták el. 1955 végén rehabilitálták, majd a Begyűjtési Minisztériumban dolgozott. 1956 nyarán az *Esti Budapest* főszerkesztője lett.

² Tyerentyij Fomic Stikov 1948 és 1950 között a Szovjetunió nagykövete volt a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságban.

³ Helyesen: Korolovszki Lajos. Korolovszki Lajos (1915–1977) szerkesztő, újságíró 1945 és 1948 között a *Szabad Szó*nál, majd 1959-ig az MTI-nél dolgozott. 1959–1962-ben a Corvina Kiadó, majd haláláig a Magyar Televízió munkatársa.

⁴ A Központi Bizottság 1959. március 6-ai üléséről van szó.

**48. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS
DOBI ISTVÁN, AZ ELNÖKI TANÁCS ELNÖKE KÖZÖTTI BESZÉLGETÉSÉRŐL**
1959. július 31.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos
1959. augusztus 12.

Feljegyzés a Magyar Népköztársaság Elnöksége [Elnöki Tanácsa] elnökével,
Dobi István elvtárssal folytatott beszélgetésről

1959. július 31.

Hivatalos protokoll-látogatást tettem Dobi István elvtársnál, és hosszas beszélgetést folytattam vele. A beszélgetés elején Dobi elvtárs kitért az MNK mezőgazdasága szocialista átalakításában elért legutóbbi sikerekre. Ennek kapcsán hangsúlyozta, hogy az élet megcáfolta sok teoretikus nézetét, akik a saját magyar utat védelmezték és propagálták a mezőgazdaság szövetkezetesítésében. Dobi elvtárs hangsúlyozta, hogy a legutóbbi eredmények ismételtén arról tanúskodnak, hogy a mezőgazdaság fejlődésének egyetlen útja a szövetkezetesítés útja.

Áadtam Dobi elvtársnak Ny. Sz. Hruscsov elvtárs szívélyes üdvözlétét, és elmondtam, hogy Hruscsov elvtárs nagyon melegen beszélt nekem beszélgetésünk során szerepéről a magyarországi szocialista építésben, a magyar-szovjet barátság megerősítésében. Elmondtam neki, hogy „a szovjet nép ismeri, és nagyra értékeli az Ön tevékenységét Magyarországon és a Szovjetunió barátságának megerősítésében, azt, hogy 1956 legnehezebb napjaiban következetesen védelmezte Magyarországnak a Szovjetunióval való barátsága és kapcsolatai megőrzését”. Dobi elvtársat mélyen megérintették ezek a szavak, köszönetét fejezte ki az iránta való bizalomért. A beszélgetés során Dobi elvtárs a továbbiakban nemegyszer hangsúlyozta, hogy a magyar-szovjet barátság egyik legfontosabb tényezője és előfeltétele, hogy Magyarország sikeresen fejlődjön a szocializmus építése útján. Megemlítette, hogy ennek a barátságnak a gyökerei még az első világháborúig nyúlnak vissza, amikor az Oroszországban járt és onnan hazatért magyar hadifoglyok tízezrei a két nép közötti barátság edzett harcsoáivá és aktív propagandistáivá váltak. Ennek kapcsán Dobi elvtárs megosztotta velem személyes emlékeit, és számos példát sorolt fel a barátság fényes megnyilvánulására a Horthy-rendszer éveiben is. A továbbiakban elmondta, hogy a horthysta rendszer milyen politikai és ideológiai jellegű eszközökkel igyekezett a magyar népnek a szovjet nép iránti barátságát kiirtani; a szovjet emberek iránti gyűlöletet már gyermekkortól, az óvodától és az iskolapadtól kezdve belenevelték a magyar népbe. Ezzel a tényezővel számolni kellett már rögtön a felszabadulás után és most is. Az országban 1945 után végzett ideológiai munka és propaganda egyik hibájának Dobi elvtárs éppen azt tartja, hogy a párt nem tulajdonított mindig komoly jelentőséget ennek a tényezőnek. Egyfelől ezzel magyarázható a szovjetellenes hangulatok tombolása az 1956-os ellenforradalom időszakában. Most viszont, hangsúlyozta nemegyszer Dobi elvtárs, a népeink közötti barátság tartósabb, mint valaha. A magyar nép meggyőződött róla, hogy nem volt, nincs és nem lehet hűségesebb és önzetlenebb barátja és szövetségese, mint a Szovjetunió, amiről nagyszámú tény tanúskodik, hiszen éppen a szovjet nép sietett először Magyarország dolgozóinak segítségére. Ennek kapcsán Dobi elvtárs a legutóbbi példára hivatkozott, amikor Magyarországon a mezőgazdaság gyors szövetkezetesítése eredményeképpen nagy hiány volt traktorokban és más mező-

gazdasági gépekben. És ismét a Szovjetunió sietett segítségére, aminek eredményeképpen jelenleg az országban megvannak az előfeltételek az őszi mezőgazdasági kampány sikeres elvégzéséhez.

A beszélgetés végén Dobi elvtárs biztosított arról, hogy mint rendkívüli és meghatalmazott nagykövet a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa és személy szerint az ő részéről teljes és állandó segítségre számíthatok.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség attaséja, Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF f. 077. op. 40. papka 204. gy. 4.

**49. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS
KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL**
1959. augusztus 2.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos
1959. augusztus 8.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, Kádár Jánossal folytatott beszélgetésről

1959. augusztus 2.

A VCS-táviratnak megfelelően augusztus 2-án felkerestem Kádár elvtársat. A beszélgetés elején elnézést kértem, amiért szabadsága idején zavarom. (A beszélgetés Kádár elvtárs lakásán zajlott le.)

A továbbiakban közöltem Kádár elvtárssal, utasítást kaptam arra, hogy tájékoztassam a következő kérdésekről.

1. Hruscsov elvtárs küszöbönálló látogatásáról az USA-ban és Eisenhower látogatásáról a Szovjetunióban.¹

2. Szovjet delegáció Irakba utazásáról.

Megkérdeztem Kádár elvtársat, tájékoztathatom-e ma mindkét kérdésről vagy a másodikról tájékoztathatom szabadságról történt visszatérése után. (Kádár elvtárs augusztus 4-én tér vissza szabadságáról.) Kádár elvtárs azt mondta: „Adjon tájékoztatást ma az első ügyről, a másodikat illetően pedig megállapodunk a holnapban, vagyis augusztus 3-ban. Felhívom majd és megmondom az időpontot.”

Kifejtettem az általam VCS-táviratként kapott szöveget Hruscsov amerikai és Eisenhower szovjetunióbeli látogatásával kapcsolatban. Kádár elvtárs, miután meghallgatta tájékoztatásomat, kijelentette, hogy ez nagyon fontos intézkedés. Hruscsov elvtárs látogatása az USA-ban még jobban megerősíti a Szovjetunió pozícióját. Ezt a világ közvéleménye jól fogadja majd.

Azután Kádár elvtárs elmondta, hogy éppen most tért haza Csehszlovákiából, ahol szabadságából két hetet a Tátrában töltött, az utolsó héten pedig otthon pihen.

Kádár elvtárs azt mondta, hogy a kongresszus előkészítésével összefüggésben elhatározták, hogy a PB-tagok és más vezető funkcionáriusok szabadságát július–augusztusra szervezik, hogy augusztus 3-án a PB-tagok utolsó csoportja is szabadságra utazik, köz-

tük Kiss elvtárs és néhányan mások a Szovjetunióba. A Politikai Bizottság tagjainak szabadsága augusztusban telelik. Augusztusban KB-ülést terveznek, amelyen megvitatják a kongresszusi beszámoló téziseinek tervezetét.² A beszámoló téziseit publikálni akarják.³ A kongresszus előkészítésével összefüggésben nagy politikai munkát végeznek.

A továbbiakban Kádár elvtárs kitért az ország gazdasági helyzetére. Ebben az évben az ipar minden ágazata túlteljesíti a tervet. Jó a helyzet a mezőgazdaságban is, a termés lényegesen több a múlt évinél. A termés betakarítása szervezeten történik. A korábbiakhoz hasonlóan a legtöbb aggodalmat a szőlő szüretelése, valamint a bor tárolása és megőrzése váltja ki. Az országban erre a célra nincs elegendő kapacitás.

Azután Kádár elvtárs azt mondta, hogy az SZKP pártdelegációja járt itt, akik sokat utaztak, és megismerkedtek a megyei, üzemi pártszervezetek gyakorlati munkájával, beszélgetést folytattak a párt Budapesti Bizottságán és az MSZMP KB osztályain. A delegáció tagjai sok hasznos megjegyzést tettek és tanácsot adtak. Többek között a tömegek közötti politikai munka helyzetéről és a szocialista munkaverseny irányításáról.⁴ A delegáció azt is megjegyezte, hogy mi sokat beszélünk, és összehasonlítjuk a szocializmust a Magyarországon volt kapitalizmussal, és hogy többet kell beszélni a szocializmusról. Úgy véli, ez helytelen. Nem lehet megfelelni Magyarországot sajátosságairól, hiszen Magyarország mindössze 14 éve szabadult meg a kapitalizmustól, és akkor is a Szovjetunió segítségével. „Nálunk még mindig nagyon sok különféle ember van, akiknek türelmesen el kell magyarázni a szocializmus előnyeit, meg kell mutatni a kapitalizmus negatív oldalát. Ezért is hasonlítjuk össze mostani fejlődésünket a múlttal, vagyis a kapitalista Magyarországgal.”

Megjegyzés: Adataink szerint pártdelegációnk erről nem beszélt, a delegáció tagjai nem hivatalos formában fejtették ki véleményüket, hogy a magyar elvtársak nagyon sokszor hangsúlyozzák munkájuk során az 1956-os év eseményeinek jelentőségét, összehasonlítva azzal, hogy nálunk most lényegesen jobb lett, mint 1956-ban volt, vagyis mintha magasztalnák az 1956-os eseményeket.

Megkérdeztem Kádár elvtársat, tájékoztatták-e azokról a tárgyalásokról, amelyeket az áruforgalom növeléséről a magyar kormánydelegáció a Szovjetunióban folytat.⁵ Kádár elvtárs azt felelte, hogy nem, nem tájékoztatták. Akkor én röviden tájékoztattam a tárgyalások menetéről, rámutatva, hogy a tárgyalások jól haladnak, minden alapvető elvi kérdésben, úgymint a vegyi üzem, a villamos erőmű és más kérdésekben megegyezésre jutottak, hogy elvtársaink véleménye szerint a magyar delegáció vezetői elégedettek a tárgyalások menetével. A küldöttséget néhány alkalommal fogadta Mikoja elvtárs, aki a kormány megbízásából felügyeli a tárgyalásokat.⁶ Kádár elvtárs elégedett volt ezzel a tájékoztatással, és azt mondta, hogy ez nagyon fontos. „Most fejezzük be az ötéves terv összeállítását, mindezeket bele vesszük a tervünkbe. Amikor majd közöljük az ötévesterv-javaslat téziseit és kijelöljük az intézkedéseket, a magyar nép ezt nagy helyesléssel fogadja.”

A hivatalos beszélgetés után Kádár elvtárs megmutatta nekem a vadásztrófeáit. A beszélgetés meleg, baráti volt.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF.f. 077. op. 40. papka 204. gy. 4.

¹ Ny. Sz. Hruscsov 1959. szeptember 15. és 28. között tartózkodott az Egyesült Államokban. Utazásának egyes állomásairól a *Népszabadság* részletes beszámolókat közölt. Eisenhower szovjetunióbeli látogatására 1959-ben

nem került sor, csak 1960 júniusában látogatott a Szovjetunióba. („N. Sz. Hruscsov szeptemberben az Egyesült Államokban, Eisenhower ősszel a Szovjetunióba látogat. Eisenhower sajtóértekezleten jelentette be a kölcsönös látogatást.” *Népszabadság*, 1959. augusztus 4.)

² Erre 1959. augusztus 14-én került sor.

³ Vö. az 51. és 53. dokumentummal!

⁴ Mint említettük, a szovjet pártmunkás-delegáció Szemeczasznij vezetésével 1959 júliusában járt Magyarországon. A delegáció vezetőjének a küldöttség Magyarországon szerzett tapasztalatairól szóló beszámolóját lásd MOL M-KS 288. f. 47. cs. 725. ó. e.

⁵ Apró Antal vezetésével 1959. július 27. és augusztus 7. között tárgyalt magyar kormányküldöttség az áruforgalom növeléséről.

⁶ Az Apró Antal és Mikoja között 1959. augusztus 7-én lezajlott megbeszélésről készült feljegyzést lásd RGANI f. 5. op. 49. gy. 205.

50. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS MÜNNICH FERENC MINISZTERELNÖK BESZÉLGETÉSÉRŐL 1959. augusztus 7.

Ty. F. Stikov naplójából

Títkos
1959. augusztus 11.

Feljegyzés a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa elnökével,
Münnich Ferenc elvtárral folytatott beszélgetésről

1959. augusztus 7.

Augusztus 7-én hivatalos látogatást tettem Münnich elvtársnál és beszélgettem vele. A beszélgetés elején röviden beszéltem magamról és első magyarországi benyomásaimról. Münnich elvtárs elmondta, hogy éppen most tért vissza szabadságáról és látott munkához. A Szovjetunióban, a Krímben töltötte szabadságát. A nyaralás jól volt meg-
szervezve.

A továbbiakban Münnich elvtárs részletesen beszélt az országban lévő helyzetről, hangsúlyozva, hogy az országban most jó a helyzet, a magyarországi ügyekre nagy hatást gyakoroltak a XXI. kongresszus határozatai. Jelenleg az ipar gazdasági és pártmunkásai nagy szervezőmunkát végeznek, és szocialista versenyt szerveznek a termelési tervek túlteljesítésére. Ebben az évben az ipar egészében a fél év alatt túlteljesítette a tervet. Az ipar valamennyi ágazata ugyancsak túlteljesítette a tervet. A mezőgazdaságban az 1959-es év új sikereket hozott, az év elején a parasztok bementek a szövetkezetekbe. Ez tömeges jellegű mozgalom volt. Ebben az ügyben számos megyében bizonyos sikerek vannak. Az olyan megyék, mint Győr-Sopron, Szolnok és mások 80%-ban szövetkezetesített parasztokkal rendelkeznek. Ez annak a nagy munkának az eredménye, amelyet pártunk és kormányunk véghezvisz. A parasztok és a munkások között a párt most nagyon népszerű és nagy tekintéllyel rendelkezik.

Münnich elvtárs azt mondja, „átéltük az 1956-os év nehéz időszakát. A párt habár most számszerűleg kisebb, mint az [1956-os] események előtt volt, de erősebb, a párt tagjai szilárdabbak. A KB-ban a munka szintén összehangoltabban folyik, a KB Politikai Bizottsága egyetértésben és összhangban dolgozik, igaz, igyekszünk inkább az első titkár, Kádár elvtárs tekintélyét emelni, de a kérdéseket mégis kollektíven döntjük el.” Elmondtam, hogy nálunk a Szovjetunióban, amennyire a Tengeremlék¹ alapján meg tudom ítélni, ahol annak idején dolgoztam, nagyon átélték a Magyarországon végbemenő

eseményeket, és nagyon jól fogadták a Kádár elvtárs vezetésével megszervezett új kormányról való híradást, „amelynek tagja volt Ön és más elvtársak”.

Münnich elvtárs ezt nagyon izgatottan fogadta, és azt mondta, „megteszünk mindent, hogy igazoljuk a bizalmat, és hogy az országban lévő jelenlegi helyzet azt mutatja, hogy igazoltuk ezt a nagy bizalmat. Minket jól támogat Hruscsov elvtárs, az ő tekintélye országunkban nagyon nagy. Népünk megszerette őt azért, mert egyszerű és könnyen érthető nyelven tud beszélgetni a lakosság valamennyi rétegével, a munkásokkal, a parasztokkal, a fiatalsággal és az értelmiséggel. Nagyon jól lelkesítette országunkat és népünket, amikor Lengyelországban volt.

Nagy jelentősége lesz az USA-ba való utazásának. Ez a szovjet diplomácia és személy szerint Hruscsov elvtárs óriási győzelme.”

Elmondtam Münnich elvtársnak, hogy elutazás előtt beszélgettem Hruscsov elvtársal, és ő nagyon melegen emlékezett meg Münnich elvtársról, elmondta, hogy a '30-as években hogyan voltak katonai kiképzésen, és egy sátorban laktak. Münnich elvtárs elmondta, hogy jól emlékszik, és kellemes számára, hogy Nyikita Szergejevics emlékszik erre, és erről már beszélt neki Kiricsenko² elvtárs, aki vele utazott a Krimbe szabadsága alatt.

Münnich elvtárs beszélt arról, hogy 30 évet élt le a Szovjetunióban, hogy a Szovjetunió a második hazája, az orosz nyelv pedig a második anyanyelve, s hogy nem csupán beszél oroszul, de oroszul gondolkodik, ahogyan a szovjet emberek gondolkodnak.

A továbbiakban Münnich elvtárs elmondta, hogy éppen most telefonált neki Apró elvtárs Moszkvából, és tájékoztatta a tárgyalások eredményeiről. Megjegyezte, hogy a Szovjetunió, mint mindig, segített és segít Magyarországnak. A tárgyalások eredményei és a megállapodás aláírása nagy segítség Magyarországnak, különösen a vegyipar, elektromosenergia-ipar fejlesztésének kérdésében, s hogy a Szovjetunió segít hengerelt áruban, olajban és más ipari készítményekkel is. Ez lehetőséget ad Magyarország gazdaságának gyors fejlesztésére.

A beszélgetés végén Münnich elvtárs kérte, hogy tartsunk állandó kapcsolatot. Megköszöntem neki, és kértem, hogy nyújtson segítséget és támogatást munkámban.

Münnich elvtárs biztosított, hogy részéről állandó segítség és támogatás lesz, és kért, hogy a magam részéről szintén segítsek neki.

A beszélgetés meleg, baráti hangulatban zajlott le.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF f. 077. op. 40. papka 204. gy. 4.

¹ A *Tengermellék* az orosz Távol-Kelet közigazgatási egysége, amit 1938. október 20-án hoztak létre a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének határozatával. Északról a habarovszki határterülettel, keletről és délről a Japán-tengerrel, nyugatról Kínával, délnyugatról a Koreai Népi Demokratikus Köztársasággal határos. Közigazgatási központja Vlagyivosztok.

² Kiricsenko, Alekszej Illarionovics (1908–1975). 1952 és 1961 között az SZKP KB tagja, 1957–1960-ban a KB titkára, 1955-től 1960-ig az SZKP KB Elnökségének is tagja. 1960–1961-ben az SZKP Rosztov megyei bizottságának első titkára.

51. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL

1959. augusztus 10.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos
1959. augusztus 12.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, Kádár János elvtárssal folytatott beszélgetésről

1959. augusztus 10.

Augusztus 10-én az utasításnak megfelelően felkerestem Kádár elvtársat, és a KB megbízása alapján átadtam neki Hruscsov elvtárs levelét és az USA elnökével, Eisenhowerrel folytatott levelezése anyagait.¹ Kádár elvtárs megköszönte és azt mondta, hogy az anyag nyilván érdekes, és alaposan megismerkedik majd vele.

Kádár elvtárs hozzám fordulva azt mondta, hogy az SZKP KB Magyarországon járt delegációja nagy munkát végzett. Ez az SZKP első küldöttsége, amely Magyarországon járt. Megkérdezte, milyen a delegáció benyomása magyarországi tartózkodásukról. Azt mondtam, hogy a küldöttség nagyon jó benyomásokkal utazott el Magyarországról, a delegáció tagjai elégedettek voltak a KB-ban, a megyei pártszervezeteknél és az üzemekben történt fogadtatással, ahol jártak. Jó benyomásuk alakult ki arról a munkáról, amelyet az MSZMP végez.

Azután azt mondtam, hogy a követségen fogadást rendeztek a pártdelegáció tiszteletére, a fogadás jó, baráti légkörben zajlott le. Kádár elvtárs megkérdezte, kiket hívtak meg a fogadásra, jelen voltak-e a megyei titkárok. Elmagyaráztam, hogy a fogadáson a KB, a budapesti városi bizottság munkatársai, azoknak a megyéknek a titkárai voltak jelen, ahol a pártdelegáció képviselői jártak, valamint a Szovjetunióban járt magyar pártküldöttség tagjai. Mellesleg elmondtam, hogy a delegáció vezetője, Szemicsasztnij elvtárs már elutazott Bakuba, ahol az Azerbajdzsán Kommunista Párt KB másodtitkáráként fog dolgozni. Kádár elvtárs azt mondta, hogy erről már tud, és hozzátette, hogy náluk ebben a tekintetben a káderekkel stabilabb a helyzet. Ritkán cserélgetik a vezető kádereket. Az [1956-os] események után sem a KB-ban, sem a megyékben, sem a kormányzatban a kádereket nem cseréltük le. Az egész idő alatt egyedül csak a külügyminisztert cseréltük le, azt is azért, mert Horváth [Imre] elvtárs meghalt. „Korábban gyakori csere volt. Ez oda vezetett, hogy a munkatársak bizonytalanságot éreztek.”

A továbbiakban Kádár elvtárs arról beszélt, hogy Apró elvtárs Moszkvából történt hazatérése után tájékoztatta a tárgyalások eredményéről és az áruforgalmi egyezmény aláírásáról.² A tárgyalások eredményével nagyon elégedettek. A tárgyalások légköre jó és meleg volt. „Érezhető, hogy a szovjet elvtársak mindent meg akartak tenni, hogy teljesítsék kérésünket.” Nagyon jól oldódott meg a vegyi üzem és az elektromos energia kérdése. Ugyancsak jó döntés született az árucseré-forgalom más kérdéseiben is. „A hengerelt árut illetően alapvetően kielégítő a döntés, de az olaj egy kicsit kevés és a fa szintén, mi több mint 400 ezer köbmétert kértünk, de a megállapodás csak 225 ezer köbméterről szól. De ezt majd a soron következő [tárgyaláson] kijavítjuk.” Kádár elvtárs példának hozza fel, hogy 1959-ben a szállítások majdnem elérik azt a színvonalat, amit a megállapodásban 1965-re terveztek.

A továbbiakban Kádár elvtárs tréfából a delegáció 1957-es utazását hozta fel: „Megbíztuk a delegációt, hogy elutazásakor kérjen 1 milliárd rubel hitelt, amikor a delegáció megérkezett, közölték, hogy 350 millió rubelt adtak.³ És ugyanakkor azt mondják, hogy

ez nagyon jó. Akkor azt mondom nekik: »Miért emelik fel ennyire a kérést?« De nekik, a mi tervezőinknek és kereskedőinknek ez a vonala – kicsit többet kérni, a tárgyalások idején viszont meg lehet állapodni az igényelnél kevesebben.”

Kádár elvtárs azt mondta, hogy a megállapodás aláírása, valamint az, amit ebben a megállapodásban tervbe vettek, számukra nagy jelentőségű. Most már konkrétan ki tudják dolgozni az ötéves tervet, és össze tudják állítani az MSZMP küszöbönálló kongresszusára a beszámoló téziseit. Közölte, hogy pénteken, augusztus 14-én szándékoznak megtartani a KB ülést, ezen az ülésen előzetesen meg akarják vitatni a téziseket azért, hogy megbízzák a tervező és egyéb munkatársakat, hogy részletesebben dolgozzák ki azokat, szeptemberben pedig még egyszer összehívják a KB-ülést és jóváhagyják a téziseket a sajtóban való közlésre.⁴ Kádár elvtárs azt mondta, hogy a Szovjetunióban most széles körben kibontakozott a küzdelem a hétéves terv túlteljesítéséért, hogy a hétéves tervet kétségtelenül túlteljesítik, amit még Nixon is hangsúlyozott beszédében. „Következőképpen, reménykedünk, hogy a Szovjetunió és Magyarország közötti árucseréről aláírt megállapodást is túlteljesítik.”

Kádár elvtárs a továbbiakban azt mondja, hogy a Szovjetunióval nálunk nagyon jól megy a kereskedelem. Az árucseré-forgalom állandóan nő, és mindig megállapodunk az árucseré-forgalom minden fontos kérdésében. Ugyanakkor a szocialista tábor országaival a dolog ebben a vonatkozásban rosszabbul áll, a kereskedelemben és az árucserében sok a nehézség. Igaz, Csehszlovákiával a helyzet jobb, jók a kapcsolataink és az árucseré-forgalom nő. Ugyanakkor más országokkal (nem nevezte meg az országokat) rosszabb a helyzet. „Nyilván ebben az ügyben a mi kereskedelmi munkatársaink is hibásak, de azokban az országokban is olyan kereskedelmi dolgozók vannak, akik nem biztosítják az árucseré-forgalom fejlődését és növekedését.”

Kádár elvtárs azt mondja, hogy jelentős hiányosságok vannak a szocialista tábor országaival folytatott gazdasági kapcsolatokban. Így például a KGST ülése idején megállapodtak, hogy Magyarország nem fogja fejleszteni a tehervagonok termelését, hogy Magyarország számára Románia és az NDK fogja szállítani a tehervagonokat, és mi történt – Magyarország nagy hiányt szenved tehervagonokban, növekszik a teherszállítás, a vagonok száma nem elegendő, Románia és az NDK pedig elutasította a tehervagonok szállítását. „Most kénytelenek vagyunk Franciaországból vásárolni tehervagonokat. Valamennyi fontos kérdést a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsán keresztül hangolunk össze. De a mezőgazdasági termék értékesítésének kérdése, véleményünk szerint, nem megoldott és nem oldódik meg. Most, mint ismeretes, a mezőgazdaság mindenütt fejlődik. Csak a bolgár elvtársak kétszeresére akarják növelni a mezőgazdasági termelést a közeljövőben, mi szintén növelni akarjuk a mezőgazdasági termelést. De hová fogjuk eladni, nem tudjuk. Megkérdeztük barátainkat, hogyan szándékoznak értékesíteni a mezőgazdasági termékeket. Azt mondják: „Eladjuk a Szovjetuniónak.” Viszont a Szovjetunióban is gyorsan fejlődik a mezőgazdaság, valószínűleg nem lesz ilyen kereslet a mezőgazdasági termékekre. Tréfából hozzátette: „Apró elvtárs megkérdezte Mikojan elvtársától, át tudják-e venni tőlünk a friss zöldségeket.” Mikojan elvtárs azt válaszolta neki, hogy igen, át tudjuk venni a zöldségeket és a paradicsomot, de ne kérjenek a paradicsomért rezet. Mikojan hozzátette, hogy „a zöldségért motorkerékpárokat, fényképezőgépeket stb. tudunk adni”.

Kádár elvtárs úgy véli, hogy ez komoly kérdés, és azt nyilván meg kell beszélni, és közősen kell eldönteni, hogy mi legyen a mezőgazdaság fejlesztésével, mely országoknak kell nagyobb figyelmet fordítani a mezőgazdaságra és melyik ágazataira.

Érintettük Hruscsov elvtárs USA-ba történő utazását; Kádár elvtárs azt mondja, hogy ez nagyon fontos intézkedés, nagy jelentősége lesz a béke megőrzése szempontjából,

„mi egyetértünk ezzel”, de tréfálkozva azt mondja: „Meghiúsul Hruscsov elvtárs szeptemberi nem hivatalos magyarországi utazása vadászni, amire számítottunk.”⁵

A továbbiakban Kádár elvtárs rámutat arra, hogy Hruscsov elvtárs nagyon érdekes és hasznos utazást tett Lengyelországba. „Ott Hruscsov elvtárs nagyon jól beszélt országunkról, jó értékelését adta tevékenységünknek. Úgy véljük, hogy amikor Hruscsov elvtárs az országunkban lévő helyzetről beszélt, egy kicsit előlegezve beszélt, minket bátorított, ugyanakkor nyilván arra törekedett, hogy a lengyel elvtársakat biztassa. Azt mondta nekik, hogy a kapitalisták most nem számíthatnak, és nem táplálhatnak reményeket Magyarországot illetően.”⁶ Ezt nyilván tekintetbe veszik a lengyel elvtársak, és megteszik a szükséges intézkedéseket.”

A beszélgetés végén közöltem Kádár elvtárral, hogy telefonáltam az SZKP KB Mezőgazdasági Osztályáról, és kérték, adjam át, hogy a moszkvai magyar kereskedelmi képviselőlet kérésére az elvtársaknak lehetőségük van a 400 kombájnhoz pótlólag még 100 silókombájnt adni. De szükség van kérelemre kormányvonalon. Kádár elvtárs megköszönte, és azt mondta, hogy megcsinálják.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF.f. 077. op. 40 papka 204 gy. 4.

¹ A Hruscsov–Eisenhower-levelezést lásd MOL M-KS 288. f. 9. cs. 1959/30. ó. e.

² Az áruforgalom növeléséről 1957. július 27. és augusztus 7. között folytak tárgyalások Moszkvában. Apró Antalnak a tárgyalásokról szóló beszámolóját a Politikai Bizottság 1959. augusztus 11-én hallgatta meg. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 144. ó. e.)

³ A magyar és a szovjet kormány között 1957. november 25-től 1958. január 13-ig folytak – kisebb megszakításokkal – tárgyalások. A tárgyalásokról Apró Antal 1957. december 24-én tájékoztatta az MSZMP KB Politikai Bizottságát, az elért megállapodásokról pedig 1958. január 16-án a Minisztertanácsot. (*Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvei 1957. július 2.–december 28. I. m. 1017., 1023–1043., valamint Kádár János első kormányának jegyzőkönyvei. I. m. 1098–1109. és 1130–1133.*)

⁴ Erre 1959. szeptember 22-én került sor.

⁵ Az előzményekre lásd a 40. dokumentumot!

⁶ Ny. Sz. Hruscsov a felszabadulási ünnepségekre utazott Lengyelországba, ahol beszédében Magyarországról a következőket mondta: „A »felgöngyölítés« politikájának hívei a közelmúltban főként Magyarországra és Lengyelországra építették terveiket, mert ezt a két országot tartották a szocialista tábor leggyöngébb láncszemének. Később kénytelenek voltak Magyarországot kihagyni számításaikból, de úgy látszik, Lengyelországra vonatkozó reményeikről mind ez idáig nem mondtak le.

[...] Bizonyos időben Magyarországon a revizionistáknak, a marxizmus-leninizmus ellenségeinek sikerült zavart okozniuk és ellenforradalmi jelenségeket előidézniük, amelyek nem kis áldozatot követeltek a magyar kommunistáktól és a magyar néptől. De a Magyar Szocialista Munkáspárt, s Központi Bizottsága, amelynek vezetője Kádár János elvtárs, a magyar nép dicső fia, becsülettel leküzdötte a nehézségeket, a marxizmus-leninizmus zászlaja alatt egybeforrasztotta a kommunistákat, s ma biztos kézzel vezeti a munkásosztályt, a parasztságot, a dolgozó értelmiséget. A népi Magyarország ma gránitsziklaként áll a szocialista táborban, a békéért vívott harcban, a szocializmus felépítéséért és a kommunizmusért folyó küzdelemben.” (Felszabadulási ünnepség Varsóban. Gomułka és Hruscsov elvtárs beszéde. *Népszabadság*, 1959. július 22.)

**52. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS
CSERGŐ JÁNOS KOHÓ-ÉS GÉPIPARI MINISZTER BESZÉLGETÉSÉRŐL**

1959. augusztus 14.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos
1959. augusztus 18.

Feljegyzés az MNK kohó- és gépipari miniszterével,
Csergő János elvtárral folytatott beszélgetésről

1959. augusztus 14.

Ma protokoll-látogatást tettem Csergő elvtársnál. A kialakult beszélgetés során Csergő elvtárs beszélt arról, hogy most, a szovjet elvtársakkal folytatott tárgyalások befejezése után a magyar ipar előtt széles perspektívák nyílnak. Az iparcikkek termelési tervét ez év első hat hónapjában 4%-kal túlteljesítették. A közeljövőben a II. ötéves terv teljesítése során jelentős sikereket érnek majd el a vegyipar, gépipar, energetika és a népgazdaság számos más kivételosen fontos ágazata fejlesztésének terén. Az ellenforradalom után, hangsúlyozta Csergő elvtárs, az ország gazdasága helyes irányban fejlődik, az „A” és „B” csoportban¹ a termelés növekedésének szükséges aránya figyelhető meg, teljesen leszámoltak az 1953-as periódus után fellépett revizionista hibákkal, amikor egyes „teoretikusok” igyekeztek bizonyítani a szükségleti cikkek termelése elsődleges növelésének helyességét, miközben ennek kapcsán azzal takaróztak, hogy fejtegetésekbe kezdtek a különleges magyar feltételekről, sajátosságokról stb.

Az ország gazdasági helyzetének megszilárdulása, folytatta Csergő elvtárs, olyan stádiumot ért el most, amikor elérkezett az idő, hogy a Szovjetuniótól az ellenforradalom után kapott hitel visszafizetésének kérdését konkrétan eldöntsük.

Ugyanakkor, jegyezte meg Csergő elvtárs, nem lehet azt mondani, hogy a magyar iparban minden rendben van. Példásképpen azokat a nehézségeket hozta fel, amelyekkel a dízelesítés területén találkozunk. Amíg korábban az ismert Ganz-Jendrassik-féle magyar dízelmotor² rendszerre kereslet volt a nemzetközi piacon, addig az utóbbi években a világ dízelgyártása messze előrelépett, miközben Magyarországon szinte semmilyen változás nem történt ebben a tekintetben. A kísérleteket, hogy új, tökéletesebb és modernebb motort hozzanak létre, nem koronázta siker, ami jelentős károkat okoz az ország gazdaságának. Az ilyen helyzet egyik oka a megfelelő minőségű fém kiválasztásának nehézsége, amelyek az alkatrészek súlyának csökkentésekor megtartanak a növekvő terhelést. A fő ok ugyanakkor a káderekérdésekben van. Arról van szó, hogy a dízelesítés területén minden 4-5 kiemelkedő szakemberen múlik. Ezek a szakemberek a Ganz-gyárban dolgoztak még 1945 előtt. Nincsenek konkrét adataink arra, hogy részükről szabotázs vagy kártevés történt volna, de ezek a mérnökök a népi demokratikus Magyarországnak annyi kárt okoztak, hogy az állambiztonsági szervek törvényesen követelik letartóztatásukat, ugyanakkor ő, Csergő, tiltakozik ez ellen, mivel egyelőre nincs kivel helyettesíteni őket. A felszabadulás után, mondta Csergő elvtárs, intézkedéseket hoztak az új mérnökök felkészítésére, és az ipar több ágazatában ezt a problémát alapvetően megoldották, ugyanakkor a dízelesítés területén semmilyen intézkedést nem hoztak, és most kell fizetni az elkövetett hibáért. Nemrégiben ezeket a szakembereket behívták a minisztériumba. Megmondták nekik, hogy az általuk elkövetett sok hiba ellenére bíznak bennük, és reménykednek a segítségükben. Konkrét határidőt állapítottak meg, amed-

dig ki kell dolgozni az új dízelt. Most már el lehet mondani, hogy a legközelebbi egy-két évben az új dízelmotor létrehozásának problémája megoldódik.

Még egy példa arra, hogy miközben bíznak a régi szakemberekben, szükséges őket állandó ellenőrzés alatt tartani, egy rendkívül kellemetlen eset, ami nemrégiben történt a diósgyőri vaskombinátban. A kombinátnak átadták a magyar ipar által gyártandó 57 milliméteres gyorstüzelésű ágyú csöve öntésének részletes szovjet technológiai dokumentációját. A kombinát főkohásza ahelyett, hogy követte volna a gyakorlatban kipróbált szovjet technológiát, a vezetés tudta nélkül és a miniszter utasításának egyenes megsértéseként megszervezte az öntést egy másik, saját technológia szerint, aminek eredményeképpen a 230 ágyúcsőből csak 100 lett jó. Az államnak 12 millió forint kárt okozott. Ez a mérnök, jegyezte meg Csergő elvtárs, a felszabadulás előtt egy fasiszta büntetőosztágot vezetett Észak-Magyarországon, 1945 után bíróság elé állt, és 6 évet börtönben töltött. Azután kiszabadult és a gyárban dolgozott. Nem sokkal később kinevezték a diósgyőri kombinát főkohászána. Most – mondta Csergő elvtárs – le fogják tartóztatni, de a történetekért a főmérnök és a kombinát igazgatója, a miniszter és helyettese is bünyös, akik nem ellenőrizték idejében rendelkezésük végrehajtását. A felsorolt példák, mondta végezetül Csergő elvtárs, komoly hiányosságokról tanúskodnak a kádereknek az ipar számára történő felkészítésében, az ipar irányításának kérdésében. A nehézségek felszámolása lehetővé teszi, hogy új sikereket érjünk el az ország gazdaságának fejlesztésében, a II. ötéves terv feladatainak teljesítésében.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség attaséja, Jagodovszkij elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF.f. 077 op. 40 papka 204 gy. 4.

¹ Az „A” termelőeszközöket, a „B” fogyasztási javakat termelő szektor.

² A Ganz-Jendrassik-dízelmotorok gyártására az első kísérletek 1924. szeptember 9-én kezdődtek meg és két évig tartottak. A Jendrassik-motorok első példányai 1927-ben készültek el.

53. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL
1959. augusztus 15.

Ty. F. Stikov naplójából

Szigorúan titkos
1959. augusztus 18.

Feljegyzés a MSZMP KB első titkárával, Kádár Jánossal folytatott beszélgetésről

1959. augusztus 15.

Az utasításnak megfelelően ez év augusztus 15-én felkerestem Kádár elvtársat, és közöltem vele az ez év augusztus 13-ai távirat tartalmát.¹ Kádár elvtárs megköszönte a tájékoztatást, és azt mondta, hogy tanácskoznak és közlik véleményüket az érintett kérdésekben. Ennek kapcsán Kádár elvtárs hozzátette, már nemegyszer elmondta a véleményét, hogy ebben a kérdésben teljes az egység az SZKP KB-val. A kialakult beszélgetés során Kádár elvtárs elmondta, hogy az MSZMP KB-ban tanácskoztak arról, hogy határozottabb intézkedéseket kell hozni az USA-val való kapcsolatok rendezését illetően. Jegyzéket akarnak küldeni az amerikai kormánynak, amelyben kifejezésre juttatják követelé-

seiket, tényeket hoznak fel az USA-nak a Magyar Népköztársasághoz való nem normális viszonyáról. Kádár elvtárs többek között példának hozta fel, hogy a MOT [Nemzetközi Munkaügyi Szervezet] legutóbbi ülésén az amerikaiak ismét felvetették a kérdést, és a magyar delegáció ismét elveszítette a jogot, hogy részt vegyen a tanácskozásokon. Ezt a kérdést meglehetősen éles formában szeretnék felvetni, és egyenesen meg akarják mondani: „normalizáljuk a viszonyt és cseréljük követeket, ha pedig az amerikaiak ezt nem akarják, akkor figyelmeztetni akarjuk őket, hogy készek vagyunk megszakítani velük a kapcsolatokat.” De ezt csak valamivel később akarják megtenni.² Arra számítanak, hogy Hruscsov elvtárs USA-beli utazásával összefüggésben és bizonyos mértékig az ennek kapcsán az USA és a Szovjetunió közötti kapcsolatok javulásával összefüggésben, most nem célszerű ilyen éles formában felvetni ezt a kérdést.

Kádár elvtárs rámutatott, hogy Mindszenty bíboros ez idáig az amerikai követségen tartózkodik. „Számunkra kedvező, hogy Mindszenty éppen az amerikai követségen tartózkodik, igaz, hogy felszólalásainkban és az állampolgároknak adott kérdésekre határozatlanul feleljük, hogy az amerikai követségen van, inkább azt mondjuk »információink szerint az amerikai követségen tartózkodik«. Ha elfogjuk őt, és börtönbe ültetjük, akkor »mártírnak« fogják tekinteni. Tárgyalni akarunk a pápával, és megállapodást akarunk kötni, hogy elengedjük hozzájuk, hogy ne használják fel őt a Magyarországon fennálló rendszer és rend elleni támadásra. Ha csak egyszerűen elengedjük hozzájuk, akkor fel-lephet, és propagandát folytathat Magyarországon ellen. Ami az USA-beli magyar menekültek helyzetére és magatartására vonatkozó szükséges információkat és az egyéb adatokat illeti, különleges vonalon összegyűjtjük őket, és a megfelelő módon átadják a szovjet elvtársaknak.”

Kádár elvtárs tájékoztatott arról, hogy augusztus 14-én került sor a KB ülésre, amelyen részletesen megvitatták a pártkongresszus előkészítésével kapcsolatos kérdéseket. Ezzel összefüggésben a KB-ülésen megvitatták az MSZMP KB beszámolójának téziseit, véleményt cseréltek a népgazdaság fejlődése öt éves tervéről és a párt szervezeti szabályzatának változásairól. Határozatot fogadtak el a pártkongresszus 1959. november 30-ára történő összehívásáról.

A téziseket alapvetően jóváhagyták. A KB-ülés megbízta a bizottságot, hogy dolgozza át az ülésen elhangzott megjegyzéseknek megfelelően. A tézisek egy hét múlva készülnek el. „Azután átadjuk Önöknek megismerkedés végett.”³ Mindig ezt tesszük. Most csak az SZKP KB-nak és a kínai elvtársaknak adunk anyagokat. Szeptemberben pedig, amikor elkészülnek a sajtóban történő publikálásra, átadjuk valamennyi baráti pártnak, hogy megismerkedjenek vele.

A kongresszusi beszámoló téziseinek és magának a beszámolóknak az elkészítése bizonyos nehézséget jelent számunkra. A Magyar Dolgozók Pártjának utolsó, III. kongresszusára 1954-ben került sor. Ezt követően 1956-ban nagyon komoly események voltak az országban. 1957-ben pártkonferenciát tartottak. A küszöbönálló kongresszuson nekünk természetesen be kell számolnunk, értékelnünk kell minden eseményt, amely ez alatt az időszak alatt végbement. Természetesen meg fognak kérdezni bennünket, hogyan viselkedett ebben az időszakban a párt. De nem baj, ezeknek a nehézségeknek az ellenére a beszámolóban mindenről beszélünk és megfelelő értékelést adunk.”

Kádár elvtárs azt mondja, hogy „Már mondtam az elvtársaknak, hogy ebben a beszámolóban utoljára fogok beszélni Rákosiról.”⁴ Többet nem fogok beszélni róla.

Az a dokumentum, amit mi most elkészítettünk és az ülés jóváhagyott, még nem a kongresszusra készülő beszámoló. Ezek a mi politikai téziseink, amelyekben értékeljük a megtett időszakot, rámutatunk, hogy hol állunk jelenleg, és kijelöljük a párt és az ország jövőbeli feladatait. Ez az a dokumentum, amely kijelöli a párt irányvonalát, amelyet

eddig tett és tenni fog az ország fejlődésében. A népet érdekli, és meg kell mondani a népnek, hogyan fog fejlődni országunk, annak gazdasága és kultúrája. Ez a dokumentum fogja kijelölni a mi általános irányvonalunkat, ennek a dokumentumnak az alapján állítjuk majd össze a népgazdaság fejlődése öt éves tervének téziseit, valamint a párt szervezeti szabályzatának változásáról szóló beszámolót.

A gazdaság, az ipar és a mezőgazdaság fejlődésének ütemét alacsonyabbra terveztük, mint a Szovjetunió hét éves tervében. Habár nálunk emlékeznek Hruscsov elvtárs felszólalására a csepeli kombinátban, amikor azt mondta, hogy a szocialista tábor országainak egyidejűleg kell eljutni a kommunizmushoz.⁵ Ezt nálunk minden dolgozó jól, nagy érdeklődéssel fogadta. Most azt kérdezik, hogyan fogjuk mi megvalósítani ezeket az intézkedéseket nálunk.

Mindazonáltal ilyen nagy ütemben nem tudjuk fejleszteni országunk gazdaságát. E területen nem jók a tapasztalataink, amikor a terveket összeállították és az ipari növekedés nagy ütemét tervezték, de mindezt a nyersanyagkészletek és a késztermék értékesítési lehetőségeinek figyelembevétele nélkül tették. Ez olyan helyzetet teremtett, hogy számos iparágban nem volt elegendő a nyersanyag, leállások voltak, olyan termékeket gyártottak, amelyekre nem volt kereslet, és raktáron álltak. Mindez a maga részéről a nép anyagi életszínvonalának romlásához vezetett, a dolgozók nagy elégedetlenségét váltotta ki. Ezt nekünk figyelembe kell vennünk a terv összeállításánál.

Igaz, nálunk most más a helyzet. A tervező szervek dolgoznak, a tervet a nyersanyag-lehetőségek és a késztermék értékesítési lehetőségeinek figyelembe vételével állítják össze. Most a külkereskedelem a Szovjetunióval és a népi demokrácia többi országával a legjobban szervezett. Az, ami korábban az ipar fejlődésében volt, nem ismétlődhet meg.

A legutóbbi gazdasági tárgyalások a Szovjetunióval és a megállapodás aláírása számunkra nagyon nagy jelentőségű. Gazdaságunk most jól fejlődik. A Szovjetunió nagy segítséget nyújt nekünk. Mi nem csupán helyreállítottuk a gazdaságot az 1956-os események után, de számos ágazatban már 1959-ben többet termelünk, mint 1956-ban. Ez nem csupán arra ad lehetőséget, hogy biztosítsuk a folyó szállításokat, de meglévő adósságaink fedezését is biztosítja. 1958-ban több árut szállítottunk a Szovjetunióknak, mint az árucseretervben terveztük.

Az 1956-os események után kénytelenek voltunk a Szovjetuniótól és a népi demokrácia országaitól hitelbe venni nemcsak árukat, de valutahitelt is kértünk. A kínai elvtársak adtak nekünk 100 millió devizarubelt, amikor pedig pártdelegációval jártam ott,⁶ maguk a kínai elvtársak mondták el, hogy a kínaiaknak egy lakosra évente 7 kg zsír jut, nálunk Magyarországon pedig 35 kg. Mi ott semmit nem mondtunk a kínai elvtársaknak, de hazaérkeztünk, tanácskoztunk, és már beszámolóink alkalmával, itt a KB épületében, egyenesen felvettem a kérdést, hogy ez igazságtalan, s hogy nekünk haladéktalanul vissza kell adni a tartozást a kínai elvtársaknak. A tartozást vissza kell fizetni a Szovjetunióknak és a népi demokrácia országainak is. Más különben ez tisztességtelen lesz. A kapitalistáknak nekünk szintén időben vissza kell fizetni a tartozást, más különben »megkoptasztanak« minket. Ezt jól értjük. Gazdaságunk fejlődésének jelenlegi üteme lehetővé teszi, hogy hozzákezdjünk a felvett hitelek törlesztéséhez.”

Kádár elvtárs elmondta, „a Szovjetunióval lefolytatott legutóbbi gazdasági tárgyalások sikerének oka jelentős mértékben azzal a ténnyel magyarázható, hogy mi már nem csupán fedezzük a folyó kölcsönös szállításokat, de képesek vagyunk hozzákezdeni tartozásaink visszafizetéséhez. Megértjük, hogy a Szovjetunióknak is nehéz, mindenki kér, segítséget kell nyújtani, de ezzel el is kell számolni. Erre mi komoly figyelmet fordítunk.

A mezőgazdaság ügyében azt a feladatot szabtuk, hogy a közeli években befejezzük a mezőgazdaság kollektivizálását. Most lehetőségünk van erre, a faluban a hangulat ösz-

szességében jó.” Megjegyeztem, hogy a pártkongresszus előkészítő munkálataival összefüggésben nyilván az ellenséges elemek fokozzák tevékenységüket a városban és a falun. Kádár elvtárs azt mondja: „Nem, ez nem történhet meg. Ennek az országban most nincs alapja. A párt nagy munkát végez, nagy eredmények vannak a gazdasági építésben, az iparban és a népgazdaságban. Magas a nép anyagi életszínvonala. Természetesen felléphetnek a szövetkezetesítés ellen, kifejezhetik elégedetlenségüket, de valamiféle csoportba szervezni őket nehéz, sőt lehetetlen.”

Megjegyzés: Adataink vannak arra vonatkozóan, hogy az ellenséges elemek tevékenységének élénkítése tapasztalható, különösen vidéken, a mezőgazdaság kollektivizálása ellen.

A továbbiakban Kádár elvtárs azt mondta, hogy „politikai dokumentumuk téziseit szeptemberben fogják publikálni”.⁷ Ebben az időszakban fogják publikálni az öt éves terv téziseit is.⁸ Ezekről a kérdésekről szeptemberben még egy KB-ülést tartanak.⁹ A kongresszus előtt még egyszer összehívják a KB-ülést, ahol megvitatják a kongresszus határozattervezetét.¹⁰ A határozatot most fogják kidolgozni, de a kongresszus határozata nem lesz hosszú, 3-4 oldal. „Nem akarunk nagy határozatot írni és megismételni azt, ami le lesz írva a tézisekben és a beszámolóban. A határozatban jóváhagyjuk a beszámolót és az ötévesterv-javaslatot. Nagyobb változás a párt szervezeti szabályzatában nem lesz.”

Kádár elvtárs a beszélgetés során közölte, csak most olvasott a Magyar Távirati Iroda rádióhallgatásaiban arról, hogy a Reuters hírügynökség adásában rámutat arra, hogy Hruscsov USA-beli látogatása alkalmával beleegyezését adta a szovjet csapatok Magyarországról történő kivonására, és hogy erre az intézkedésre Kádár megerősítése és tekintélyének emelése érdekében kerül sor.¹¹ (Kádár elvtárs nem tett megjegyzést erre, én ebben a kérdésben nem folytattam beszélgetést.)

Információink szerint a magyar reakció Hruscsov elvtárs USA-beli útjával kapcsolatban Magyarországon azt híreszteli, hogy kivonják a szovjet csapatokat az országból.

Megköszöntem Kádár elvtársnak a beszélgetést.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF f. 077. op. 40. papka 204. gy. 4.

¹ A távirat tartalmát nem ismerjük.

² Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1959. augusztus 25-én tárgyalta a KB Külügyi Osztályának és a Külügyminisztériumnak az ENSZ Közgyűlés XIV. ülészakára való felkészülésről készített előterjesztését, ennek IV. fejezet 4. pontjában szerepelt a Kádár János által elmondott javaslat. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 146. ó. e.) A PB ezt követően 1959. november 3-ai ülésén a különfélék között tárgyalta a magyar-amerikai viszony rendezésének kérdését. Az ülésre Sík Endre által készített feljegyzést közli BORHI LÁSZLÓ: *Iratok a magyar-amerikai kapcsolatok történetéhez. 1957–1967*. I. m. 210–211.

³ Kádár János az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1959. augusztus 18-ai ülésén jelentette be, hogy a kongresszusi irányelveket – még publikálásuk előtt – megküldik az SZKP és a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága részére. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 145. ó. e.)

⁴ Kádár János az MSZMP VII. kongresszusán tartott előadói beszédében „A pártmunka kérdései, pártunk nemzetközi kapcsolatai” részben a következőket mondta Rákosirol: „Az utóbbi években súlyos károkat okozott a pártnak a Rákosi Mátyás körül kialakult személyi kultusz, s az ennek révén meghonosított dogmatizmus és szektás politika. A pártnak az ellenforradalommal vívott harc menetében meg kellett szabadulnia a múlt hibáitól is. Felelősséggel jelenthetjük a kongresszusnak, hogy a Központi Bizottság ma mentes, és a párttagság alapvető tömegei is megszabadultak a dogmatizmus és a szektarianizmus káros nézeteitől. A Központi Bizottság helyreállította az egész pártban a pártélet lenini szabályait, a demokratikus centralizmust, a kollektív vezetést, és helyreállította mindazok becsületét, akiket Rákosi és az őt támogató csoport alaptalanul megvádolt.

Van azonban még egy zavaró vonatkozása a kérdésnek, amelyet helyes érinteni és lezárni. Hazánkban sok százezer ember van, akik sok éven át bíztak Rákosiban, éltették és támogatták őt, ma pedig kemény szavakkal és súlyos kritikával szólnak káros tetteiről. Miről van lényegében szó? Rákosi Mátyás 1919-ben harcolt a Horthy-fasiz-

mus elleni küzdelemben, és vezető szerepe volt a felszabadulást követő politikai harcokban. A proletárdiktatúra győzelmét követő időkben azonban eleinte eltűrte, majd maga is ösztönözte a személyi kultuszt, és súlyos károkat okozott a szocializmus ügyének.

A lényeget tekintve az emberek helyesen tették, amikor a régebbi években támogatták Rákosit hasznos tetteiben, és helyesen cselekedtek akkor is, amikor – látva súlyos hibáit, az azokban való makacsságát – megvonták tőle, mint vezetőtől bizalmukat, és elítélték őt. A személyi kultuszért, az abból származó súlyos károkért, az árnyékért, amelyet ezek a pártra vetettek, nem a magyar kommunistáknak, nem a pártnak, nem a Rákosit korábban követő tömegeknek, hanem azoknak kell szégyenkezniük, akik ezeket felidéztek, magának Rákosi Mátyásnak, s annak a csoportnak, amely hibáiban támogatta őt.” (*A Magyar Szocialista Munkáspárt VII. kongresszusa 1959. november 30.–december 5.* Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1959. 62–63.)

⁵ Hruscsov ilyen kijelentést 1958. április 4-én tett a szovjet küldöttség tiszteletére adott ebéden: „Ha meglesznek a megfelelő feltételek, úgy gondoljuk, hogy engedményeket teszünk Apró elvtársnak, és keresünk hitelt, hogy felépíthesse a nitrogéngyárat, mert a kommunizmusba bennünket a magyarok nélkül nem engednek be, együtt kell oda mennünk. A kommunista társadalomba valamennyiünknek együtt kell eljutni.” (MOL M-KS 288. f. 9. cs. 1958/4. ó. e.)

⁶ Kádár János valószínűleg 1957. október eleji kínai látogatására utal.

⁷ A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának irányelveit a párt VII. kongresszusára a *Népszabadság* 1959. szeptember 27-ei számában adták közre.

⁸ A második öt éves terv irányelveit az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1959. június 30-án és szeptember 1-jei ülésén tárgyalta. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 137. ó. e. és 5. cs. 147. ó. e.) A sajtóban lásd: „A Magyar Szocialista Munkáspárt irányelvei gazdasági feladatainkról és a második öt éves terv elkészítéséről.” *Népszabadság*, 1959. szeptember 29.

⁹ Erre 1959. szeptember 22-én került sor.

¹⁰ A kongresszus előkészítésével kapcsolatos kérdéseket a KB 1959. november 20-ai, zárt ülésén tárgyalták meg.

¹¹ Erre Kádár János az MSZMP VII. kongresszusában tartott előadói beszédében is kitért: „Megint mások reakciós reményeiket ahhoz fűzik, hogy 'kivonulnak Magyarországról a szovjet csapatok'. Erről a kérdésről érdemes néhány komolyabb szót váltani. A szovjet csapatok Magyarországon ma nem belpolitikai okokból, hanem kizárólag a még rendezetlen nemzetközi kérdések miatt tartózkodnak. [...]

Világosan megmondtuk nemegyszer: a szovjet csapatok addig maradnak Magyarországon, ameddig a nemzetközi helyzet azt szükségessé teszi. Ami pedig azokat a képzelgéseket illeti, hogy mi lesz, ha a szovjet csapatok kivonulnak Magyarországról, megmondhatjuk, a reakción az sem fog segíteni.” (*A Magyar Szocialista Munkáspárt VII. kongresszusa 1959. november 30.–december 5.* I. m. 28.)

54. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS FOCK JENŐ KB-TITKÁR BESZÉLGETÉSÉRŐL

1959. augusztus 19.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos

1959. augusztus 22.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP KB titkárával,
Fock Jenő elvtárral folytatott beszélgetésről

1959. augusztus 19.

Meghívására felkerestem Fock Jenő elvtársat, és beszélgettem vele. Fock elvtárs elmondta, az MSZMP KB Politikai Bizottsága megbízta azzal, hogy tájékoztasson a következő kérdésekről.

A beszélgetés elején Fock elvtárs megjegyezte, hogy mint az valószínűleg a Kádár elvtárral folytatott beszélgetésből számomra ismeretes, az MSZMP KB küszöbönálló kongresszusának téziseit még a sajtóban történő megjelenésük előtt lefordítják oroszra, és átadják az SZKP KB-nak és a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának.¹ Az említett anyagok fordítási munkája már elkezdődött, és a következő héten a szöveg teljes fordítását orosz nyelven adják az SZKP KB-nak és a KKP KB-nak. A többi testvéri országok kommunista és munkáspártjának az említett anyagokat a sajtóban történt publikálás után adják át.

Kádár elvtársnak velem folytatott beszélgetésére hivatkozva Fock elvtárs közölte az MSZMP KB Politikai Bizottságának álláspontját Ny. Sz. Hruscsov és D. Eisenhower küszöbönálló találkozásával kapcsolatban. Augusztus 18-án az MSZMP KB Politikai Bizottságának ülésén Kádár elvtárs tájékoztatást adott az SZKP KB táviratáról.² Az MSZMP KB Politikai Bizottsága úgy véli, hogy a küszöbönálló látogatással összefüggésben nincs szükség a testvéri kommunista és munkáspártok képviselői különleges tanácskozásának összehívására az Ny. Sz. Hruscsov és Eisenhower tárgyalásain képviselendő közös álláspont kidolgozása céljából, mivel az MSZMP KB teljes egészében egyetért azokkal a kérdésekkel, amelyeket a szovjet fél fel szándékozik vetni a hamarosan sorra kerülő tárgyalásokon. Azután Fock elvtárs elmondta, hogy a Politikai Bizottság ülésén megtárgyaltak egy „szigorúan specifikus magyar kérdést”, amelynek felvetését szeretnék kérni a látogatás alkalmával sorra kerülő tárgyalásokon. A kérdés lényege az Egyesült Államok vezető köreinek beavatkozása a Magyar Népköztársaság belügyeibe. Ezzel kapcsolatban Fock elvtárs megjegyezte, a magyar elvtársak tökéletesen megértik, hogy Hruscsov elvtársnak az Eisenhowerrel folytatott tárgyalása alatt számos fontosabb, nemzetközi jelentőségű kérdést kell majd megvitatnia. Fock elvtárs hangsúlyozta, az MSZMP KB úgy véli, hogy az említett kérdésnek a tárgyalások napirendjére történő felvétele csak abban az esetben lenne kívánatos, ha megtárgyalása nem zavarja más alapvető, nemzetközi jelentőségű kérdés megvitatását. Jelenleg a magyar elvtársak elkezdtek speciális anyagok előkészítését a fent említett kérdést illetően, amelyeket a közeljövőben átadnak az SZKP KB-nak. Ezzel összefüggésben Fock elvtárs azt is megjegyezte, hogy a Magyar Népköztársaság kormánya hamarosan fel akarja vetni a kapcsolatok normalizálásának kérdését az USA-val, mivel a Magyarország és az USA között jelenleg létező diplomáciai kapcsolatok nem felelnek meg az általánosan elfogadott nemzetközi elveknek. A magyar fél nem tartja normálisnak azt a helyzetet, amikor két ország között a diplomáciai kapcsolatok megléte ellenére nincs megegyezés a követek cseréjéről. Ezért a magyar elvtársak határozatot hoztak arról, hogy Ny. Sz. Hruscsov és Eisenhower tárgyalásait követően javasolni fogják a diplomáciai képviselők cseréjét követi rangban az Egyesült Államok és a Magyar Népköztársaság között. Ha az amerikai fél elutasítja ezt a javaslatot, a magyar kormány kész akár a diplomáciai kapcsolatoknak az USA-val való teljes megszakításáig is elmenni.³ Ennek kapcsán Fock elvtárs az Egyesült Államok és Bulgária közötti kapcsolatokra hivatkozott, hangsúlyozva, hogy habár az említett két ország között a diplomáciai kapcsolatokat néhány évig megszakították, a bolgár fél ezt nem szenvedte meg. A Magyarország és az Egyesült Államok közötti kapcsolatokat érintve Fock elvtárs azt is megjegyezte, hogy a két ország gazdasági kapcsolatai gyakorlatilag a nullával egyenlők. Ami az amerikai misszió budapesti tevékenységét illeti, a magyar elvtársak azt a kémkedés és a Magyarország népi demokratikus rendje elleni ellenséges tevékenység irányító központjának tekintik. A nemzetközi jog általánosan elfogadott elveinek megsértését jelenti Mindszenty bíborosnak az Egyesült Államok missziója épületében való majdnem hároméves tartózkodása, akit mint ismeretes, a magyar államhatalmi szervek hosszú börtönbüntetésre ítélték. Fock elvtárs még egyszer megemlítette, hogy a magyar elvtársak nagyon hálásak lennének a szovjet félnek, ha az USA Magyarország belügyeibe történő beavatkozásával összefüggő egész kérdéskomplexumot felvetnék Ny. Sz. Hruscsov egyesült államokbeli látogatása idején.⁴

Fock elvtárs a beszélgetés folyamán kitért a magyar belpolitikai és gazdasági helyzet néhány kérdésére is. A magyar elvtársak nagyon optimisták az ipar és a mezőgazdaság ez évi fejlődési perspektíváit illetően. Fock elvtárs hangsúlyozta, hogy Magyarországon már régen nem voltak ilyen kedvező időjárási viszonyok, mint ebben az évben, amikor egyformán jó termés várható valamennyi mezőgazdasági kultúránál. A gabonabetakarítást érintő mezőgazdasági munkák alapvetően az egész országban befejeződtek. Az ezen a

területen meglévő, az utóbbi időszak esős időjárásával összefüggő lemaradásokat mostanra csaknem teljesen felszámolták. Fock elvtárs azt is megjegyezte, hogy a mezőgazdasági kultúrák ez évi jó termésével összefüggésben bizonyos nehézségek is fellépnek. Ez elsősorban a cukorrépa feldolgozására vonatkozik. Hosszú éveken keresztül olyan gyakorlat létezett Magyarországon, hogy a cukorrépát 90 nap alatt dolgozták fel cukorrá. Ebben az évben a jó cukorrépa-terméssel összefüggésben az említett időszak valószínűleg 120-130 napig elhúzódik. Beszéltem Fock elvtársnak a Szovjetunióban létező gyakorlatról, valamint a párt és a kormány legutóbbi, a cukorrépa cukorrá történő feldolgozása területén kialakult helyzet javítására vonatkozó intézkedéseiről. Fock elvtársat nagyon érdekelte az ezen a területen alkalmazott szovjet tapasztalat, amikor a cukorrépa cukorrá történő feldolgozása 5,5-6 hónapig tart. Ezzel kapcsolatban közöltem Fock elvtárrsal, hogy hamarosan kapcsolatba lépek a megfelelő szovjetunióbeli szakemberekkel, hogy a magyar elvtársaknak részletesebb adataik legyenek erről a módszerről.

A magyar ipar fejlődését érintően Fock elvtárs elmondta, hogy az nagyon jól alakul. Ennek megerősítésére a következő adatokat hozta fel: ez év első félévében az ipari termelés volumene 9%-kal nőtt a múlt év ugyanezen időszakához képest, hét hónap alatt pedig ez a szám 10%-ra növekedett. A magyar ipar további fejlődésének és az ötéves terv sikeres teljesítésének nagy segítséget nyújt – amint azt Fock elvtárs hangsúlyozta – a nemrégiben a Szovjetunió és Magyarország közötti árucere-forgalom kiszélesítéséről Moszkvában megkötött egyezmény.

A beszélgetés zárásaképpen érintette azt a kérdést, amelyet Mazurov⁵ elvtárs vetett fel magyarországi tartózkodása alkalmával. Ezzel kapcsolatban Fock elvtárs azt mondta, hogy a Mazurov elvtárs tiszteletére adott ebéd alatt, utóbbi félíg tréfás formában felvetette azt a kérdést, hogy a magyar vezető elvtársak az utóbbi időben egyetlenegyszer sem látogatták meg a Belorusz SZSZK-t. És habár – jegyezte meg Fock elvtárs – a beszélgetés az adott kérdésben némileg tréfás formában zajlott, érződött, hogy Mazurov elvtársnak minden alapja megvan a kérdés felvetésére. Fock elvtárs jelentést tett az MSZMP KB Politikai Bizottságának a Mazurov elvtárrsal folytatott beszélgetéséről, amely ezzel kapcsolatban a következőképpen nyilatkozott: ha a magyar elvtársak meghívást kapnának a Belorusz SZSZK meglátogatására, akkor a magyar pártvezetésből az MSZMP küszöbönálló kongresszusa munkájának befejeződése után valaki 5-7 napos látogatást tehetne Beloruszban. Azt mondtam Fock elvtársnak, hogy az MSZMP KB Politikai Bizottságának a kérdéssel kapcsolatos véleményét közlöm az SZKP KB-val.⁶

Egyidejűleg közöltem Fock elvtárrsal, hogy az OSZSZK Legfelső Tanácsának Elnöksége és az OSZSZK Minisztertanácsa kész fogadni a magyar helyi tanácsok munkatársainak 13-15 fős küldöttségét három hétre. Fock elvtárs köszönetet mondott a meghívásért, és a maga részéről megkérdezte, hogy küldenek-e hivatalos meghívást az említett delegációnak. Azt mondtam Fock elvtársnak, hogy közlésemet tekintheti hivatalos meghívásnak.

A beszélgetésen jelen volt a Szovjetunió magyarországi nagykövetségének attaséja, B. D. Sevikin.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF f. 077. op. 40. papka 204. gy. 4.

¹ Lásd az 53. dokumentumot!

² Az üléstől készített jegyzőkönyv Kádár tájékoztatóját nem, csupán az elfogadott határozatot rögzítette. A testület helyeselte az SZKP javaslatát, és Fock Jenőt bízta meg azzal, hogy a szükséges tájékoztatót, illetve javaslatokat legkésőbb 1959. augusztus 22-ig írásban készítse el. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 145. ó. e.)

³ Vö. az 53. dokumentummal!

⁴ A Fock Jenő által felvetett kérdéseket a szovjet külügyi vezetés szélesebb nemzetközi összefüggésekben vizsgálta, ezért a szovjet külügyminisztérium V. Európai Osztályának vezetője azon a véleményen volt, hogy az Eisenhowerrel folytatott megbeszélések során nem lenne célszerű kezdeményezni és megvitatásra beterjeszteni „az USA beavatkozását Magyarország belügyeibe”. Abban az esetben, ha az amerikai fél a beszélgetések során érintette volna a „magyar kérdést”, határozott szembeszállást, és azon tények felsorolását javasolta, amelyek leplezték volna az amerikaiak durva beavatkozását Magyarország belügyeibe, s egyúttal az amerikai fél értésére kellett volna adni azt is, hogy politikájuk csak a Magyarország és az USA közötti diplomáciai kapcsolatok megszakadásához vezet.

A magyar-amerikai kapcsolatok normalizálását illetően egyetértettek a magyar törekvésekkel, mert úgy vélték a kapcsolatok rendezése hatással lesz Magyarország nemzetközi tekintélyének megerősítésére, és végképpen leveszi majd az ENSZ napirendjéről a „magyar kérdést”. (AVP RF f. 077. op. 40. papka 208. gy. 30.)

⁵ Mazurov, Kirill Trofimovics (1914–1989). 1956 és 1965 között a Belorusz Kommunista Párt Központi Bizottságának első titkára, majd 1978-ig a Szovjetunió Minisztertanácsa elnökének első helyettese. 1956-tól 1981-ig az SZKP KB tagja, 1957 és 1965 között a KB Elnökségének póttagja, majd 1978-ig elnökségi tag.

⁶ Lásd a 72. dokumentumot!

55. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS MAROSÁN GYÖRGY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1959. augusztus 28.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos

1959. szeptember 1.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával és az MSZMP KB titkárával,
Marosán György elvtárral folytatott beszélgetésről

1959. augusztus 28.

Meghívására felkerestem Marosán elvtársat a KB épületében. Marosán elvtárs elmondta, hogy már régóta készül találkozni velem, de nagy munkaerőterheltsége akadályozta ennek megvalósítását. Azután megkérdezte, olvastam-e a KB téziseit, amelyet a pártkongresszusra készítettek, és van-e valamilyen nem világos kérdés számomra. Azt mondtam, sajnos csak nagyon futólag tudtam megismerkedni a tézisekkel, mivel gyorsan továbbítottam Moszkvába. Megkérdeztem, hogy megvitatás céljából mikor publikálják a második ötéves terv téziseit, és a népgazdasági beruházásokat ágazatonkénti csoportosításban adják-e meg.

Marosán elvtárs azt mondta, hogy a második ötéves terv téziseit külön publikálják. Részletesen csoportosítják benne a beruházásokat ágazatok szerint stb. Ami a kongresszusi téziseket illeti, abban csak az alapvető mutatókat sorolják fel: a beruházások összege (90 milliárd), valamint az „A” és „B” szektor szerinti csoportosítás. A beruházásokról és a lakosság életszínvonalának emelésének tervéről szólva Marosán elvtárs megjegyezte, hogy a növekedés üteme Magyarországon különbözik attól a növekedési ütemtől, amelyet a szovjet ötéves tervben irányoztak elő. Ez azzal magyarázható, hogy a magyar elvtársak figyelembe veszik a múltbeli tervezési hibákat, és reális terveket tűznek ki. Marosán elvtárs felidézte, hogy az első ötéves terv összeállításakor Rákosi azt követelte, hogy a lakosság életszínvonalának emelésének megemelt számait vegyék bele. Amikor rámutattak arra, hogy nem reális az életszínvonal 35%-os emelése, azt mondta, a nép nem veszi észre, mennyivel emelkedett az életszínvonal – 25%-kal vagy 35%-kal. Marosán elvtárs úgy véli, hogy az ilyen tervezési módszerek diszkreditálják a pártot, és ez volt az egyik ok, amely az országot az 1956-os ellenforradalomhoz vezette. Az ország mostani vezetése és maga Marosán elvtárs sem akarják megismételni a régi hibákat, és nem akarják be-

csapni a dolgozókat. Ha a tervben az életszínvonal 25–28%-os emelése van előirányozva, azt kell teljesíteni, és a kommunistáknak el kell ezt érni.

A magyar tervező szervek munkájáról beszélve Marosán elvtárs megjegyezte, hogy ez az egyetlen terület, ahol a párt még nincs uralkodó helyzetben. A tervező szervezetben még nem lelkiismeretes emberek ülnek, akik akadályozzák a párt irányvonalának életbeléptetését. Most folyik az intézkedések kidolgozása, hogy az ilyen munkatársakat a szocializmus ügyéhez hű emberekkel cseréljék le.

A továbbiakban Marosán elvtárs elmondta, hogy a tömegmunkában a párt következetesen folytatja a megmagyarázás és meggyőzés irányvonalát. Példaképpen felhozta a „Külvárosi legenda” c. mozifilmmel kapcsolatos esetet. A film nagyon rossznak bizonyult, a munkásosztály képviselőit úgy ábrázolták benne, mint részegeket, verekedőket, értéktelen embereket. Néhány elvtárs elhatározta, hogy nem engedik bemutatni a filmet. Ugyanakkor a KB-ban elhatározták, hogy olyan moziban mutatják be ezt a filmet, amelyek Budapest munkáskerületeiben találhatók. Ennek kapcsán megfelelő munkát végeztek a közeli üzemek pártszervezeteivel. Ennek eredményeképpen a filmet nem mentek el megnézni, és maguk a munkások követelték, hogy vegyék le műsorról. Azonkívül az értelmiség egyetlen képviselője sem mert panaszkodni arra, hogy Magyarországon nincs szólás- és sajtószabadság stb. A filmművészet néhány képviselője ezután megértette, hogy a párt most biztosan vezetni magával a tömegeket, és elkezdének átalakulni.¹ Vegyük akár a budapesti pártszervezetet. Körülbelül 130 ezer tagja van, szemben az MDP 350 ezer tagjával. Ugyanakkor 150 ezer igazi kommunistának a befolyása most összehasonlíthatatlanul nagyobb, mint korábban volt.

Azután Marosán elvtárs kitért a mezőgazdaság szövetkeztetésének kérdéseire. Ismeretes, hogy a KB decemberi üléséig (1958) a szövetkeztetésnek két irányvonala létezett. Az egyiket a KB Mezőgazdasági Osztálya képviselte, a másikat a Földművelésügyi Minisztérium. Az egyik azt javasolta, hogy húzzák el a kollektivizálást 1975-ig, mások azt követelték, hogy nyomás alkalmazásával fejezzék be a kollektivizálást 2-3 éven belül. A [KB]-ülés elítélte ezeket a káros irányvonalakat. Az ez év tavaszán kibontakozott szövetkezeti mozgalom igazolta a KB-ülés határozatainak helyességét. A magyar elvtársak ismét meg akarják vitatni ezeket a kérdéseket a gazdasági év végét követően.² Marosán elvtárs maga úgy véli, hogy a magyar parasztság kollektivizálását helyes munka esetén 3-4 év alatt be lehet fejezni.

Érdeklődtem, milyen kádern munkát folytatnak a kongresszus előtt. A KB téziseiben erről a kérdésről – amennyire észrevettem – szinte semmit sem mondanak.

Marosán elvtárs azt mondta, hogy a kongresszusi előkészületek folyamán mintegy 100 ezer embert vizsgálnak meg. Idetartoznak a pártalapszervezetek, a kerületi és a megyei szervezetek. A káderek kérdésnek külön fejezetet szentelnek a kongresszus határozatában. A káderek kiválasztásakor figyelembe veszik az ellenforradalmi események alatti magatartását. Ugyanakkor csak egy kis csoportot váltanak le. Jelenleg a magyar elvtársak elhatározták a kétéves pártiskola újbóli megnyitását. Oda a pártszervezetek képzettségével nem rendelkező legjobb titkárait küldik. A marxizmus-leninizmus tanulmányozásának újrakezdésével összefüggésben a felsőoktatási intézményekben a képzett oktatók hiánya érezhető. A káderek hiányát egyfelől úgy igyekeznek felszámolni, hogy néhány elvtársat a Szovjetunióba küldenek tanulni, másfelől úgy, hogy a felsőoktatási intézményekbe irányítják a KB-apparátus és más vezető szervezetek erre a munkára felkészült munkatársait.

A beszélgetés végén Marosán elvtárs elmondta, hogy kész segítséget és támogatást nyújtani nekem minden engem érdeklő kérdésben. Tréfaképpen megjegyezte, hogy ő ravasz ember, és ezért abban a reményben beszél nekem mindenről részletesen, hogy azután, amikor hozzám fordul, hasonló segítséget kapjon.

Azt mondtam, szívesen elfogadom a segítségét, és a magam részéről kész leszek segítséget nyújtani neki, ami csak tőlem telik, és tájékoztatom az őt érdeklő kérdésekről.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF.f. 077. op. 40. papka 204. gy. 4.

¹ Vö. a 25. dokumentummal!

² A kérdésre a Központi Bizottság 1960. február 2-ai ülésén tértek vissza.

56. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS KISS KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL
1959. szeptember 17.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos

1959. szeptember 21.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával és az MSZMP KB titkárával,
Kiss K[ároly] elvtárral folytatott beszélgetésről

1959. szeptember 17.

Ma felkerestem Kiss elvtársat. A központból kapott utasításnak megfelelően átadtam neki a tájékoztatást Guinea kormánydelegációjának szovjetunióbeli tartózkodásáról.¹

Beszéltem Kiss elvtársnak a budapesti angol követ, Cheetham nálam tett látogatásáról. Cheetham a beszélgetés során megkérdezte tőlem, hogyan értékelem a jelenlegi magyarországi helyzetet. Elmondtam neki, hogy amennyire munkám két hónapja alatt sikerült megismerkednem az országban lévő helyzettel, véleményem szerint az általános helyzet az országban jó. A magyar ipar sikeresen fejlődik, 1959-ben az ipar jelentősen túlteljesítette a tervet, jó eredmények vannak a mezőgazdaságban. Jól dolgoznak a mezőgazdasági termelőszövetkezetek, amelyeknek 1959-ben bő termésük volt. A helyzet az országban teljes egészében konszolidálódott. A dolgozó tömegek körében erősödik a tekintélye, és nő a bizalom az MSZMP és a kormány iránt. Az angol azt mondta, hogy osztja véleményemet az országban lévő helyzetről, és az ő megfigyelései szerint is vannak bizonyos sikerek a magyarországi gazdasági és politikai életben.

Kiss elvtárs kedvezően reagált az angol követnek adott válaszaimra, és a Cheetham által az országban lévő helyzetre tett kijelentésekre. A továbbiakban tájékoztattam Kiss elvtársat, hogy az angol követ a velem folytatott beszélgetés során a szovjet nagykövet segítségét kérte az Anglia és Magyarország közötti barátiabb kapcsolatok megteremtéséhez. Elmondtam Kiss elvtársnak, hogy az angolnak adott válaszütemben hangsúlyoztam, hogy ő tapasztalt ember, tudja, ez hogyan történik, és hogy a Magyarország és Anglia közötti kapcsolatok javítása mindenekelőtt a magyarok és az angolok ügye.

A magam részéről szükségesnek tartottam a magyar elvtársak tájékoztatását az angol kijelentéseiről, mivel ennek van bizonyos célja.

Kiss elvtárs háláját fejezte ki a tájékoztatásért és elmondtá, megvitatják ezt a kérdést a KB-ban, és utána megfelelő utasítást adnak külügyminisztériumuknak. Ennek kapcsán Kiss elvtárs megjegyezte, hogy a magyar elvtársak készek bármilyen lehetőséget felhasználni, hogy normális kapcsolatokat alakítsanak ki az összes országgal, köztük Angliával is.

Röviden beszélt Magyarország és Anglia viszonyáról az utóbbi időben. Az 1956-os ellenforradalmi események után a viszony erősen megromlott, az angolok az összes nemzetközi szervezetben felléptek Magyarország képviselői ellen, nem ismerték el felhatalmazásukat. Az angol sajtóban és rádióban gátlástalan propaganda folyt a magyarországi népi demokratikus rendszer és az ország vezetői ellen. Az országban lévő helyzet konszolidálódása, valamint a párt és a kormány tekintélyének a dolgozók körében történt növekedése után az angolok kezdtek elhatárolódni Magyarországgal kapcsolatos korábbi kemény vonaluktól, és törekednek a kapcsolatok javítására, mindenekelőtt kulturális vonalon.

Ezt követően Kiss elvtárs saját kezdeményezésére tájékoztattott az ország mezőgazdasági helyzetéről. Ebben az évben jó gabonatermésük volt. Az országban 50 ezer vagonnal több gabonát gyűjtenek majd össze, mint a múlt évben, annak ellenére, hogy a gabonafélék szántóterülete 164 ezer holddal csökkent. A búza átlagos terméshozama ebben az évben 9,8-10 métermázsa holdanként, a rozsé 7,5 mázsa. A gabonafélék betakarítása szervezeten történt, ugyanakkor lemaradás van a csépléssel, különösen az ország dunántúli területein. Az előzetes adatok szerint augusztus végére a gabonafélék 88,4%-át és a takarmányfélék 93,7%-át cséplték ki, a kukorica nélkül. A csépléssel különösen le van maradva Vas, Zala, Győr-Sopron és Somogy megye. Az elvtársak a KB-ból úgy vélik, hogy ezekben a megyékben a munkák elhúzódnak szeptember végéig, ami megnehezíti az őszi mezőgazdasági munkák elvégzését.

Kielégítően folyik a gabona beadása természetbeni adóban, a cséplési munkákért és a hiteltörlesztésekért. A gabonaátvételi tervet e tételeket illetően szeptember 5-éig több mint 85%-ra teljesítették. A fegyelem falun ebben a tekintetben jó. Több szövetkezet már ebben az évben fizetett a magokért, amit csak a következő évben kellett volna visszaadni. Jól megy a gabonabeszolgáltatás az állami gazdaságokban. Ezekkel a vívmányokkal egyidejűleg, mondta Kiss elvtárs, vannak bizonyos lemaradások a gabona szabad felvásárlási tervének teljesítésében. A folyó évben körülbelül 32 ezer vagon felvásárlását tervezik a szabadpiacon, többek között a III. negyedévben 17,7 ezer vagonét. Szeptember 5-ig mindössze 9265 vagon vásároltak fel, ami 52,3%-át teszi ki a negyedévi tervnek. A felvásárlás jelenlegi üteme nem teszi lehetővé a terv teljesítését.

A szabad felvásárlás lemaradásának okát a magyar elvtársak azzal magyarázzák, hogy az egyénileg gazdálkodó parasztok, számolva a falu további kollektivizálásával, tartózkodnak a gabona eladásától, és készleteket hoznak maguknak létre. Ez az országnak különösen azokban a megyékben érezhető, ahol sok az ún. őszi termelőszövetkezet. Érdekes megemlíteni, hogy az egyénileg gazdálkodó parasztok a cséplésért való fizetségképpen mindössze a kicséplés gabona 2,6%-át adták, míg a szövetkezetek 10,5%-át. Azonkívül az egyénileg gazdálkodók visszatartják a búzát, hogy utána drágábban adják el. Egy mázsa gabonát a szabadpiacon már most 270 forintért árulnak, számos megyében pedig, mint Fejér, Veszprém, Győr, Komárom, Vas 300-400 forintért, miközben az állami ár 208 forint. A gabona szabad felvásárlásával kapcsolatban kialakult helyzettel összefüggésben Kiss elvtárs elmondta, hogy nem szándékoznak semmilyen kiegészítő intézkedéseket tenni ebben az irányban és „alázattal járulni az egyénileg gazdálkodó parasztok elé”.

Érdeklődtem, nem tapasztalható-e a magyar parasztságnál olyan tendencia, hogy gabonáját feletesse a jószággal, hogy azután a húsárut a piacon jóval magasabb áron eladja. Kiss elvtárs elmondta, hogy a magyar parasztok csak kivételes esetekben (ha nincs takarmány) adják a jószágnak a gabonát. Ebben az évben jó a takarmánytermés, körülbelül 131 ezer vagon árpát és zabot gyűjtenek majd be, ami 35,8 ezer vagonnal meghaladja a múlt évi termést. Az árpa felvásárlási tervét kielégítően teljesítik, ez év szeptember 5-ig 8,3 ezer vagon vásároltak fel, ami a III. negyedévi terv 84,7%-át teszi ki. Igaz, az árpa felvásárlása összefüggésben van a söripar nyersanyag-ellátásáról szóló megállapodással. A zab felvá-

sárlásában az egyénileg gazdálkodó parasztok ugyanolyan tartózkodása figyelhető meg, mint a gabonafélék felvásárlásakor. A zab felvásárlási tervét csak 30%-ra teljesítették.

A szabadpiacon az árpa és a zab ára magas, a kínálat pedig nem elegendő. Augusztus végén az ország piacainak nagy részén az árpa mázsáját 240–300 forintért adták (200 forintos állami ár mellett). Fejér, Győr, Somogy, Vas és más megyékben az ár majdnem 400 forintig felment. Ezért az állami felvásárló szervek tartózkodnak a nagy vásárlásoktól. Azzal összefüggésben, hogy a takarmányfélék a parasztságnál maradnak, jelentősen nő az állatállomány. Például a sertésállomány egy év alatt 1 millió darabbal nőtt. Különösen megnőtt a sertések száma (50%-kal) a földdel nem rendelkező állattulajdonosoknál. A szükséges gabonamennyiséget a szabadpiacon vásárolják meg. Ez nagy nehézségeket okoz azokban a megyékben, ahol nagyarányú a kollektivizálás, mivel szűkíti a szabadpiacot. A szövetkezeti parasztoknak nincs elegendő mennyiségű takarmányuk eladásra, mivel a munkaegységre csak akkora mennyiséget kapnak, amennyi saját állatállományuknak szükséges.

Kiss elvtárs azt mondta, hogy a sertés felvásárlása az országban jól halad. A 100 ezer hízott sertés éves felvásárlási tervét valószínűleg túlteljesítik. Szerződést kötöttek 1736 ezer sertés hizlalására, miközben a tervezett 1770 [ezer]. Ugyanakkor ezen a területen vannak olyan jelenségek, amelyek nagy nehézségeket okozhatnak a lakosság húsellátásában, különösen 1960 második felében. Annak ellenére, hogy a sertésállomány egy év alatt 1 millióval növekedett, a tenyészkocák száma 7 ezerrel csökkent. Az anyakocák száma a dunántúli területeken 7,5%-kal csökkent, az alföldi területeken 3,6%-kal növekedett. A vemhes tenyészkocák mennyisége ebben az évben a legalacsonyabb (35,8%) 1954 óta. A dunántúli területeken, azokon a helyeken, ahol a szövetkezeti mozgalom megerősödött, a sertésállomány csupán 7,2%-os növekedése figyelhető meg, az alföldi területeken viszont 23,2%-os. A magyar elvtársak az ország hét megyéjében (Baranya, Fejér, Komárom, Somogy, Vas stb.) folytattak vizsgálatot, és megállapították, hogy a szövetkezetektől és az egyénileg gazdálkodó parasztoktól 8%-kal kevesebb hízott sertést kapnak majd, mint a múlt évben.

Ennek a kedvezőtlen helyzetnek az oka abban rejlik, hogy a szövetkezetekben nincs elegendő közös épület, és a sertéshizlalásra nem fordítanak szükséges figyelmet, habár a takarmányfélék jó termése ezt lehetővé teszi. Jelenleg a magyar elvtársak konkrét intézkedéseket dolgoznak ki az említett negatív jelenségek megszüntetésére.

Jól áll a szarvasmarha felvásárlásának ügye az országban, valamint az ország lakosságának zöldegekkel és gyümölcsösökkel való ellátása. A gyümölcs- és zöldegszárak jelentősen csökkentettek. Például Budapesten a gyümölcs most 11,2%-kal olcsóbb, mint a múlt évben, a zöldegség 12,8%-kal.

Az alapvető nehézség ezekkel a termékekkel az, hogy nem elegendő a raktárhelyiség és hűtőház. Így a téli almának 1200 vagon befogadására alkalmas hely kell, míg a rendelkezésre álló hely csak 400 vagon fogad be. A kiegészítő raktárhelyiségek építése mellett a magyar elvtársak növelni kívánják ennek a terméknek az exportját.

A beszélgetés végén beszéltem az élelmezésügyi miniszterrel, Kovács I[mrével]vel Kecskeméten tett utazásom alatt szerzett benyomásaimról.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF. f. 077. op. 40. papka 204. gy. 4.

¹ A Guineai Köztársaság kormányküldöttsége 1959. augusztus 14. és 25. között tett látogatást a Szovjetunióban. Az erről készült és a magyar félnek átadott tájékoztatást lásd MOI. M-KS 288. f. 9. cs. 1959/29. ó. e.

57. FELJEGYZÉS A. A. SZTARCEV KÖVETSÉGI TANÁCSOS ÉS
BISZKU BÉLA BESZÉLGETÉSÉRŐL
1959. szeptember 24.

A. A. Sztarcev naplójából

Titkos
1959. október 1.

Feljegyzés az MSZMP KB Politikai Bizottsága tagjával, az MNK belügyminiszterével,
Biszkú Béla elvtárral folytatott beszélgetésről

1959. szeptember 24.

Ma felkerestem Biszkú elvtársat azzal összefüggésben, hogy átadom neki a Szovjetunió Belügyminisztériuma által küldött anyagot.¹ A kialakult beszélgetés során érintettük az ország belpolitikai helyzetének néhány, bizonyos érdeklődésre számot tartó kérdését.

A legfontosabb, ami a mostani magyarországi belpolitikai helyzetet jellemzi, hangsúlyozta az elején Biszkú elvtárs, hogy nincs olyan politikai vagy társadalmi jellegű tényező, amely lehetőséget adna az ellenséges elemeknek arra, hogy aktivizálják tevékenységüket, hogy a lakosság szélesebb vagy kevésbé széles rétegeit a maguk oldalára állítsák, és valamiféle nyílt fellépést szervezzenek a népi demokratikus rendszer ellen. Ebben az általános helyzetben az egyetlen kivétel a mezőgazdaság szocialista átalakítása, ahol még vannak bizonyos lehetőségek az ellenséges elemek említett tevékenységére, ahol időnként sikerül még nekik ideiglenesen becsapni, és maguk után vezetni a falusi lakosság jelentéktelen részét. [Kiemelés az eredetiben. – B. M.] ²

Az ellenséges elemeket még nem számolták fel teljesen, annak ellenére, hogy az ellenforradalmi felkelés leverése időszakában és az azt követő időben jelentős vereséget szenvedtek. Ez vitathatatlan, de vitathatatlan az is, hogy izolálva vannak, hogy tevékenységük most meg van bénítva, és korlátozva van, hogy a BM szervei alapvetően jól birkóznak meg az előttük álló feladatokkal, tudnak az ellenséges csoportok létezéséről, leleplezik őket, és szükség esetén letartóztatásokat hajtanak végre. Természetesen nem megy minden jól és simán, de a párt által folytatott fő politikai irányvonal általában és többek között a BM-szervek tevékenysége területén helyes, és meghezozza a maga gyümölcsét.

Mi az ellenség taktikája a falun? Az ellenséges elemek a fő támadást a termelőszövetkezetek és mindenekelőtt az ún. „őszi” szövetkezetek ellen indítják. Eközben igyekeznek háttérben maradni, és a nőket, az elaggott parasztokat bujtogatják a nyílt fellépésre, arra számítva, hogy az államnak nehezebb ezekkel az emberekkel szemben adminisztratív jellegű intézkedéseket alkalmazni. Az országban összesen kb. 12-13 ezer paraszt van, akiknek ősszel gyakorlatilag részt kellett volna venni a szövetkezeti életben, s akik többé-kevésbé (leggyakrabban kevésbé) határozott formában bejelentették azt a szándékukat, hogy visszaveszik [belépési] nyilatkozatukat. 30-40 faluban nyílt demonstrációig és gyűlésekig fajult az ügy, amelyeken időnként 150–200 személy vett részt. A BM szerveinek – mondta Biszkú – alapvetően sikerült megtalálni ezeknek a zavargásoknak a felbujtóit és főkolompósaikat. Ezek főként egykori kulákok, csendőrök, horthysta tisztek és ehhez hasonló személyek. Általában letartóztatták őket. Az említett eseményekre – folytatta Biszkú elvtárs – alapvetően júliusban került sor, és most már el lehet mondani, hogy az „őszi” szövetkezetekkel kapcsolatos alapvető nehézségek már mögöttünk vannak: döntő többségüket átalakították működővé, és ezt a problémát alapvetően meg-

szüntették. Mellesleg, jegyezte meg Biszku elvtárs, a jövőben minden valószínűség szerint ilyen szövetkezeteket nem hoznak majd létre, mivel ez a gyakorlat nem vált be.

A BM-szervek taktikáját jellemezve Biszku elvtárs hangsúlyozta, hogy *az alapvető hangsúlyt a tudatos osztályellenség, a falun tevékenykedő bujtogatók felkutatására helyezik. Ami a szövetkezeti tagokat, a dolgozó parasztokat illeti, akiket megtévesztettek és nem osztályellenségek, velük kapcsolatban főként politikai, nevelő jellegű intézkedéseket hoznak és csak végső esetben enyhe adminisztratív intézkedéseket (figyelmeztetés stb.).* Ez az irányvonal Biszku elvtárs véleménye szerint helyes és kedvező eredményeket ad.

Jelenleg, folytatta Biszku elvtárs, vannak bizonyos nehézségek a gabonabegyűjtéssel (körülbelül 32 ezer vagonnal kell begyűjteni, viszont megközelítőleg 11 ezret gyűjtöttek be), de ennek a jelenségnek nem politikai, sokkal inkább gazdasági jellege van, mivel az egyénileg gazdálkodó parasztok, akik összességében jól viszonyulnak a népi demokratikus rendszerhez, konjunkturális megfontolásból visszatartják a gabonát. Minden valószínűség szerint hamarosan rendeződik a kérdés. Mindenesetre ezen a területen most politikai, felvilágosító munka folyik, de nem alkalmaznak adminisztratív jellegű intézkedéseket. Természetesen ott, ahol kiderül az ellenséges elemek beavatkozása, ilyen esetek pedig előfordulnak, a BM szervei megteszik a szükséges intézkedéseket.

Ami a városi lakosságot illeti, folytatta Biszku elvtárs, itt minden alapvetően kedvező. A munkásosztály hangulata jó. Habár az üzemekben előfordulnak szabotázsok és kártételek, de jelentéktelen méretekben, és nem okoznak komoly problémát. Most már jelentős elmozdulásról lehet beszélni az értelmiség körében. Az íróknak nincs meg az a befolyásuk az ország politikai életére, amellyel 1956-ban rendelkeztek, és nem tartanak igényt erre, amint ez 1957-ben, és talán még 1958-ban [tapasztalható] volt. Vannak még természetesen kis ellenséges csoportok az értelmiség körében, főként a diákok között, és Budapest két kerületében rendszeresen megjelennek primitív módon nyomtatott röplapok. A BM szervei foglalkoznak ezekkel az ügyekkel, és állandóan kihalásszák azokat, akik aknamunkát próbálnak folytatni. Mindezek a jelenségek teljesen normálisak, és nem kell eltúlozni a veszélyességüket.

Nem rossz a helyzet a köztörvényes bűnözés területén. A bűncselekmények száma csökkent, és nagyon kevés a fel nem tárt bűncselekmény. A vizsgálati szervek jól dolgoznak. Az utóbbi időben felderítettek néhány, alapvetően fiatalokból (diákok) álló huligán bandát. Két ilyen bandát (a Margitszigeten és Budapest V. kerületében) letartóztattak. Ezek a személyek nem politikai bűnözők.

Végezetül Biszku elvtárs megemlítette, hogy a BM nem rendelkezik adatokkal országos méretű szervezett illegális ellenforradalmi központ meglétéről. Néhány szál külföldre vezet, többek között a Szabad Európa rádióállomáshoz, de itt is arról van szó, hogy adásai agitációs érveket és gyakorlati ajánlásokat tartalmaznak az ellenséges elemek számára (különösen a falu kollektivizálása elleni harc kérdéseiben), de nem többet.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség attaséja, Jagodovszkij elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövetségének tanácsosa

A. Sztarcev

RGANI f. 5. op. 49. gy. 202.

¹ Nem tudjuk pontosan, hogy milyen anyag átadásáról van szó. A két ország belügyi-állambiztonsági szervei között ebben az időszakban már rendszeres volt az együttműködés és ezen belül az információcsere. A kérdésről részletesebben lásd BARÁTH Magdolna: Adalékok a magyar és a szovjet hírszerző szervek együttműködéséhez. *Megértő történelem. Tanulmányok a hatvanéves Gyarmati György tiszteletére.* Szerk. BARÁTH Magdolna–BÁNKUTI Gábor–RAINER M. János. L'Harmattan Kiadó, Bp., 2011. 29–41.

² A Belügyminisztérium II/7. (Mezőgazdasági) Osztálya 1959 folyamán több összefoglaló anyagot készített az 1959-ben alakult termelőszövetkezetek bomlasztásával, illetve az egyes tagok kilépésével kapcsolatos tapasztalatokról, a „mezőgazdaság szocialista átszervezésével kapcsolatos ellenséges tevékenységről”. A megyei politikai nyomozó osztályok vizsgálati alosztályai 1959. január 1-jétől augusztus 27-ig tsz-ellenes bűncselekmények miatt 172 fő ügyében folytattak eljárást, ezek többsége (108 fő) figyelmeztetésben részesült. (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára [ÁBTL] 1. 6. 12. d. 68-5002/59.)

58. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL

1959. október 12.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos
1959. október 16.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával,
Kádár János elvtárral folytatott beszélgetésről

1959. október 12.

Október 12-én felkerestem Kádár elvtársat, és bizalmasan átnyújtottam neki a Hruscsov elvtárs USA-beli látogatásáról szóló tájékoztató szövegét.¹

Kádár elvtárs megköszönte a tájékoztatást. A kialakuló beszélgetés során Kádár elvtárs elmondta, hogy most sok a dolguk a pártkongresszus előkészítésével összefüggésben. A pártalapszervezetekben most fejeződnek be a beszámoló-választói pártgyűlések, most zajlanak a nagyüzemekben és a minisztériumokban a pártkonferenciák. A pártalapszervezetekben a gyűlések magas színvonalon zajlottak le, a párttagok gyakorlatias módon vitatták meg a pártbizottság munkáját és a pártszervezetek előtt a közeli jövőben álló feladatokat. Nemsokára kezdődnek a kerületi és városi pártkonferenciák. A KB meg van győződve róla, hogy ezek a tanácskozások is magas színvonalon zajlanak majd le. A kommunisták az alapszervezetekben aktívan vitatták meg nemcsak a párt belső ügyeit, de az üzemek tevékenységének kérdéseit is. Sok kritikai megjegyzés volt a kommunista gazdasági szakemberek felé. A hónap végén zajlanak le a megyei pártkonferenciák, amelyeken részt vesznek a KB és a Politikai Bizottság tagjai. A Politikai Bizottságban megállapodtak, felmentik Kádár elvtársat a napi operatív munka alól, hogy a beszámolót véglegesítse.

A továbbiakban Kádár elvtárs megjegyezte, hogy a KB apparátusa nagy mennyiségű anyagot terjesztett be, amelyet elemezni kell abból a célból, hogy a beszámoló tartalmas legyen, de ugyanakkor ne legyen hosszú.

Elmondtam Kádár elvtársnak, hogy október 9-én kiránduláson voltam, amelyet a Külügyminisztérium I. Politikai Osztálya szervezett, az ehhez az osztályhoz tartozó országok diplomatái számára. A kirándulás alatt megnéztünk egy szövetkezetet és egy állami gazdaságot Bács-Kiskun megyében. Hangsúlyoztam, hogy a termelőszövetkezet, amelyben jártunk, már 10 éve létezik, a szövetkezetben a gazdaságot jól vezetik, a szövetkezet erős, a szövetkezeti tagok hangulata jó. Ebben az évben a szövetkezetben a mezőgazdasági termékekből magas volt a terméshozam. Kádár elvtárs megjegyezte, hogy szövetkezeiteik rosszabbak, mint a Szovjetunióban, nincs akkora tapasztalatuk, és viszonylag nemrég szervezték őket. Azt mondtam, hogy ennek a szövetkezetnek a tagjai jó egyetértésben dolgoznak, az egy holdra jutó jövedelmek magasak, nem alacsonyabbak, mint a mi szövetkezeteinknél. Kádár elvtárs megjegyezte, hogy „nem a jövedelem-

ről beszélek, hanem parasztságunk hangulatáról és pszichológiájáról. Még nem olyan, mint a maguk szovjet parasztjaié.”

Kádár elvtárs utalt az amerikai újságíróval, D. J. Olsonnal folytatott beszélgetésére. Az amerikai újságíró a Kádár elvtárral folytatott beszélgetés során azt mondta, hogy Magyarországon a Szovjetunióétól eltérő a helyzet. A Szovjetunióban a kormányt körülveszi a nép, amit a kormány mond, a nép úgy tesz. Ott már 40 éve létezik a szovjethatalom, és a nép tisztelettel viszonyul saját hatalmához. Maguknál viszont, Magyarországon más a helyzet: a nép még nem ilyen egységes a kormány körül, sőt a lakosság egy része nem is ért egyet egy sor kormány által bevezetett intézkedéssel. Kádár elvtárs elmagyarázta, hogy valóban van a lakoságnak ilyen része, többek között a parasztok között is. Szövetkezeteink tagjainak még nincs igazi szocialista gondolkodása. Ebben van munkánk nehézsége. A parasztság egy része, az egyéni gazdálkodók még mindig nem akarnak belépni a szövetkezetbe.

A továbbiakban Kádár elvtárs azt mondja, hogy ebben az évben Magyarországon járt az SZKP pártküldöttsége, amelyet Szemicsasznij elvtárs vezetett.² Sokat utaztak az országban, mindent megbeszéltek. A KB-ban tanácskozást tartottak az utazás eredményeiről. Szabadságom miatt nem tudtam jelen lenni ezen a tanácskozáson, de elolvastam az anyagokat az utazásukról. Azt mondták nekünk, hogy sok a hiányosság a politikai munka szervezésében, hogy az agitációs munkában nagy figyelmet szentelünk a szocializmus és a kapitalizmus összehasonlításának, sokat beszélünk a szocializmusnak a kapitalizmussal szembeni előnyéről. Úgy véljük, mondta Kádár elvtárs, hogy ezt meg kell tennünk, mert népünk rosszul ismeri a szocializmusnak a kapitalizmussal szembeni előnyeit, nálunk még a párttagoknak is kell erről beszélni. Ez nem úgy van, mint önkönnél, önkönnél a népnek nem is kell erről beszélni, a maguk emberei jól tudják, ők már a kommunizmust építik.

Megjegyzés: Az adott kérdést Kádár elvtárs a velem folytatott beszélgetés során már harmadszor veti fel.

A beszélgetést folytatva Kádár elvtárs azt mondja, hogy nálunk [értsd: Magyarországon] a múltban sok hiba volt: a szocializmus építésében, az iparban, a mezőgazdaságban és a politikai munkában. A gazdasági tevékenység során a terveket a reális lehetőségek figyelmen kívül hagyásával állították össze. Sok embert alaptalanul ültettek le. Például Rajkot kivégezték, és amikor egykori vezetőinket kérdezték, elmagyarázták, hogy ezt a szovjet elvtársak tanácsolták nekik. Többek között Sztálinra, Berijára³ és Abakumovra⁴ hivatkoztak. Természetesen Rákosi és Sztálin egymást tüzelték ezekben az ügyekben, de nem csak erről van szó és nem csak a tanácsaikról. Amikor ő, Kádár pártdelegáció élén Kínában járt és beszélgetett a vezető kínai elvtársakkal, azok azt mondták neki: „Egyes elvtársak alaptalanul vádolják Sztálint, hogy az ő bűnei miatt következtek el hibákat, hogy ő tanácsolta nekik. Nekünk, kínaiaknak Sztálin szintén sok tanácsot adott. Voltak hibás tanácsok is. Például 1934-ben, 1938-ban és 1946-ban. Meghallgattuk ezeket a tanácsokat, de úgy jártunk el, hogy tekintetbe vettük a helyzetünket és a feltételeinket. Akkor követtünk el hibákat, amikor éretlenek voltunk, amikor viszont megtanultunk dolgozni, az adott tanácsokhoz kritikusan viszonyultunk.” Ezért, mondja a továbbiakban Kádár elvtárs, tisztességtelennek tartom, amikor egykori vezetőink Sztálinra, Berijára és Abakumovra hivatkoznak, nem kellett volna elkövetni ezeket a hibákat.

Érdeklődtem Kádár elvtárról, és megkérdeztem, hogy a választások a pártalapsszervezetekben már befejeződnek, a központi sajtóban viszont kevés figyelmet szentelnek ezeknek a választásoknak. Ugyancsak kevés szó esik a központi sajtóban a KB publikált politikai téziseinek és az ötéves terv téziseinek visszhangjáról és megvitatásáról. Habár, amint azt Ön már elmondta, a beszámoló- [újja] választó taggyűlések jól zajlottak le, a népet is érdeklik az ország jövőbeli fejlődésének perspektívái.

Kádár elvtárs azt felelte, hogy a közeli időszakban megkezdődnek a kerületi és városi pártértekezletek, valamint sor kerül a megyei értekezletekre is. A központi sajtóban több figyelmet szentelnek a városi és megyei pártértekezletek lefolyásáról szóló anyagoknak. Ami a politikai tézisek és az ötéves terv tézisei visszhangjának és megvitatásának a sajtóban történő bemutatását érinti, adtak ilyen utasításokat, és rendszabályokat dolgoztak ki ezeknek a kérdéseknek növekvő mértékű bemutatására a sajtóban. Ha most széles körű munkát bontakoztatunk ki a kongresszusi tézisek bemutatására, akkor nem lesz elegendő anyagunk a sajtó számára, és a kongresszus előtt csak jelszavakat kell közölnünk, mi viszont azt akarjuk, hogy a tézisek visszhangját és a véleményeket főképpen a kongresszus előtt publikáljuk a sajtóban.

Megköszöntem Kádár elvtársnak a tájékoztatást.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

RGANI f. 5. op. 49. gy. 198.

¹ A tájékoztatást lásd MOL M-KS 288. f. 9. cs. 1959/30. ó. e.

² Ezzel kapcsolatban lásd a 40. és az 51. dokumentumot!

³ Berija, Lavrentij Pavlovics (1899–1953). 1917-től az SZK(b)P tagja. 1931-től a grúz kommunista párt, majd az SZKP Kaukázuson Tüli Területi Bizottsága első titkára. 1939-től az SZKP Politikai Irodájának, majd Elnökségének póttagja, illetve tagja. 1938-tól 1953-ig belügyi, majd állambiztonsági népbiztos, illetve miniszter. 1941-től a Népbiztosok Tanácsának elnökhelyettese. 1953-ban letartóztatták, s mint a törvénytelenések egyik irányítóját kivégezték.

⁴ Abakumov, Viktor Szemjonovics (1894–1954). 1932. januártól az állambiztonsági szervek (OGPU) munkatársa, 1938. decembertől az ukrán belügyi népbiztosság Rosztov megyei vezetője. 1941. februártól a Szovjetunió belügyi népbiztoshelyettese, emellett júliustól az NKVD különleges részlegeinek a vezetője. 1943. áprilistól a SZMERS vezetője, a honvédelmi népbiztos helyettese, 1946. márciustól állambiztonsági miniszterhelyettes, májustól 1951-ig miniszter volt. 1951. júniusban kizárták az SZKP-ból, majd július 14-én letartóztatták, 1954. december 19-én halálra ítélték, és kivégezték.

59. FELJEGYZÉS A. A. SZTARCEV KÖVETSÉGI TANÁCSOS ÉS SZILÁGYI DEZSŐ, AZ MSZMP KB NEMZETKÖZI OSZTÁLYÁNAK VEZETŐJE KÖZÖTTI BESZÉLGETÉSRŐL

1959. október 17.

A. A. Sztarcev naplójából

Titkos
1959. október 28.

Feljegyzés az MSZMP KB Nemzetközi Osztálya vezetőjével,
Szilágyi Dezső elvtárral folytatott beszélgetésről

1959. október 17.

Meghívására találkoztam Szilágyi elvtárral, és beszélgettem vele számos, komoly figyelmet érdemlő, általa felvetett kérdésről.

Szilágyi elvtárs közölte, hogy október 14-én az MSZMP KB-ban tanácskozást tartottak a megyei pártbizottságok titkárai, a megyei végrehajtó bizottságok elnökei, valamint a Mezőgazdasági és Földművelésügyi Minisztérium és a mezőgazdasági termékek felvásárlásának kérdéseivel kapcsolatban álló más szervezetek munkatársai. A tanácskozást Kádár elvtárs tartotta, jelen volt Marosán, Fock és Fehér elvtárs, valamint a KB osztályvezetői. A tanácskozáson „a mezőgazdasági termékek felvásárlásának menete és az őszi munkák elvégzése” kérdését vitatták meg.

Szilágyi elvtárs kijelentette, hogy az utóbbi időben a Politikai Bizottságnak kétszer is foglalkoznia kellett a falusi helyzettel. Annak ellenére, hogy ebben az évben a múlt évinél 30%-kal több volt a termés, a gabonafelvásárlás, különösen az egyénileg gazdálkodók szektorában rosszul megy. Az egyénileg gazdálkodó parasztok gyakorlatilag beszüntették a gabona eladását az államnak, és a gabonafelvásárlási terv lényegében meghiúsul. A gabonabetakarítás hevében a megyei mezőgazdasági szervek, valamint a megyei pártbizottságok és megyei végrehajtó bizottságok vezetői nem fordítottak erre a kérdésre kellő figyelmet, és elszalasztották az időt a terv időben való teljesítésére. Jelenleg ezért az a veszély fenyeget, hogy összességében az országban nem teljesítik a gabonafelvásárlási tervet. Amíg korábban az egyénileg gazdálkodó parasztokkal szemben nem alkalmaztak semmilyen adminisztratív befolyásolási intézkedést, jelentette ki Szilágyi elvtárs, addig most a KB vonalán utasítást adtak: a gabonát visszatartó egyénileg gazdálkodó parasztokra nyomást kell gyakorolni, lehet, hogy adminisztratív hatást is, de különösebben ne érezzék ki velük a viszonyt, tekintettel arra, hogy a mai egyénileg gazdálkodó paraszt – holnapi szövetkezeti tag.

Szilágyi elvtárs közölte, hogy a Politikai Bizottságot ugyancsak nyugtalanítja az őszi mezőgazdasági munkák nem kielégítő menete, különösen az egyéni szektorban. Az egyénileg gazdálkodó parasztok tudván azt, hogy hamarosan megkezdődik a szövetkezetesítés, nem végzik el sem a szántást, sem az őszi vetést. Ez a helyzet a mezőgazdaságban az országot nehéz helyzetbe hozhatja a jövő évben.

A továbbiakban Szilágyi elvtárs az MSZMP KB apparátusában lefolytatott vezetőségválasztó pártgyűlésről beszélt. A pártbizottság titkárnak beszámolójában pozitívan értékelték a Nemzetközi Osztály munkáját és személyesen Szilágyi elvtársat, ugyanakkor a KB felszólaló titkára, Kiss Károly elvtárs nem értett egyet ezzel az értékeléssel, azzal indokolva ezt, hogy amikor Moszkvában járt, az SZKP KB Nemzetközi Osztályán állítólag kifejezték neki az MSZMP KB Nemzetközi Osztályával és személy szerint Szilágyi elvtársal való elégedetlenségüket. (Azt az elvtársat, aki ezt az elégedetlenséget kifejezésre juttatta, nem nevezték meg.) Szilágyi elvtársat nagyon nyugtalanítja ez a megjegyzés, egyidejűleg kétségeinek adott hangot Kiss elvtárs kijelentésének helyességét illetően. Ennek kapcsán Szilágyi elvtárs beszélt arról, hogy Kiss elvtárral a munka során meglehetősen gyakran vannak összeütközései. Kiss elvtárs, mint a KB Nemzetközi Osztályát felügyelő KB-titkár, Szilágyi elvtárs közlése szerint helytelen álláspontot foglal el a káderek áthelyezését és előléptetését illetően, különösen a diplomáciai munkára. Nagyon gyakran nem munka vagy politikai megfontolásokból utasítja el a káderek előléptetését, hanem azzal az indokkal, hogy hosszú ideig volt a Szovjetunióban, vagy a Szovjetunió felsőoktatási intézményében tanult, és az ilyen munkatársak előléptetése felesleges ürgyet szolgáltat a kapitalista országoknak Magyarország bírálatára. Szilágyi elvtárs kijelentése szerint az ő jelenlétében Kiss elvtárs már nemegyszer kijelentette, hogy „ideje befejezni a moszkvai káderekre való támaszkodást, mivel a Moszkva-barát káderpolitika pártunkban már nemegyszer csődöt mondott”. Arra a kérdésemre, hogy ez Kiss elvtárs személyes véleménye-e vagy más elvtársak véleményét is tükrözi, Szilágyi elvtárs azt felelte: „Sajnos ez nem csak Kiss elvtárs véleménye, ő fogalmazza meg, de támogatásra talál számos elvtársnál”. (Más személyeket nem nevezett meg.)

Ezekkel a kijelentésekkel összefüggésben egyáltalán nem véletlen, hogy az utóbbi időben, jelentette ki Szilágyi elvtárs, a pártban helytelen viszony alakult ki a Szovjetunióból érkezett káderekkel kapcsolatban. Jelenleg makacs viták folynak Münnich, Révész, Sík és Szilágyi elvtárs helyettesítéséről, miközben a KB vezetéséből senki nem utasítja vissza kellően cseket a pletykákat. Általában, jelentette ki Szilágyi elvtárs, az azokhoz az emberekhez való viszony kérdését, akik korábban vagy most szoros kapcsolatban álltak

a Szovjetunióval, figyelmesen kell tanulmányozni; nem azért beszélek erről, mert a kérdés engem is érint,¹ hanem csupán azért, mert ez politikailag veszélyes áramlat, amely támogatásra talál pártunkban.

Szilágyi elvtárs kijelentette, hogy amikor A. B. Arisztov elvtárs a Balatonnál üdült, minden szükséges intézkedést megtettek ahhoz, hogy ne legyen lehetőségünk találkozni vele, vagyis lényegében különböző ürüggyel nem engedtek hozzá.

Kiss elvtársnak a Szovjetunióból érkezett emberekhez való viszonyáról beszélni, Szilágyi elvtárs kijelentette, hogy az ő [Kiss Károly] KEB-elnökként tett előterjesztése alapján 70 ezer kommunista lett a represszió áldozata. Egyebek között a kommunisták jelentős számát vádolták a Szovjetunióval való kapcsolattal. Ezért Kiss elvtársnak a Szovjetunióval kapcsolatban álló emberekhez való helytelen viszonya – jelentette ki Szilágyi elvtárs – nem csak az utolsó években alakult ki, az már korábban is, az ellenforradalmi események előtt is megvolt, de élesebb és nyíltabb formában nyilvánult meg.

Azután a beszélgetés végén Szilágyi elvtárs arról beszélt, hogy egy Olaszországban tartózkodó munkatárstól információkat kapott a NATO-országok október elején Párizsban megrendezett titkos tanácskozásáról. Ezen a tanácskozáson határozatot hoztak arról, hogy meggyorsítják a bázisok építését a sugárhajtású repülőgépek számára Olaszországban és Törökországban. Az USA köteles decemberig az összes szükséges berendezést és személyzetet átadni. A NATO határozatában utalnak arra, hogy ezek az intézkedések válaszlépések a Szovjetuniónak Albániában és a többi szocialista országban a katonai erő megerősítését illetően folytatott politikája ellen.

Anglia képviselőjének javaslatára a tanácskozáson megvitatták azt a kérdést, hogy a külügyminiszterek tanácskozása előtt összehívják a kormányfők tanácskozását. A javaslatot nem fogadták el, mivel Franciaország és az NSZK képviselői ellene voltak, azzal indokolva fellépésüket, hogy a miniszterek tanácskozásán a Szovjetunió ismét felveti majd Berlin és egész Németország kérdését.

A Szovjetunió magyarországi nagykövetségének tanácsosa

A. Sztarcev

RGANI f. 5. op. 49. gy. 208.

¹ Szilágyi Dezső 1923-ban a Szovjetunióba emigrált, és 1955-ig ott élt.

60. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS SÍK ENDRE BESZÉLGETÉSÉRŐL

1959. november 12.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos
1959. november 16.

Feljegyzés a külügyminiszterrel, Sík Endre elvtárral folytatott beszélgetésről

1959. november 12.

Felkerestem az MNK külügyminiszterét, Sík elvtársat, és kifejtettem neki a Szovjetunió külügyminisztériuma november 10-ei táviratának tartalmát, amelyben Ed Sullivannek¹ az amerikai televízióban való fellépéséről volt szó. Sík elvtárs közölte, hogy tud er-

ről és már megtettek bizonyos intézkedéseket. Az adott kérdésről Kádár elvtárs beszélt a budapesti városi pártkonferencián tartott felszólalásában, és közöltek két kisebb cikket a magyar sajtóban.

A kialakult beszélgetés során Sík elvtárs beszélt benyomásairól az ENSZ Közgyűlés munkáját illetően, Ny. Sz. Hruscsov felszólalásáról az ülésszakon. Ny. Sz. Hruscsov utazása az USA-ba és felszólalása – véleménye szerint – kivételesen nagy hatást gyakorolt az amerikaiakra. Az amerikaiaknak imponált Ny. Sz. Hruscsov elvtárs egyszerűsége és barátságossága, mozgékonyága, valamint ügyes és gyors reagálása környezetére, gyors, logikus és meggyőző válaszai az amerikaiak kérdéseire. Hruscsov elvtárs 10 napos amerikai utazásával nagyon sokat tett a szocialista építés propagálására, és kapitalizmussal szembeni előnyeinek elmagyarázására.

A továbbiakban Sík elvtárs elmondta, hogy hazafelé megállt Párizsban, Rómában és Bécsben. Párizsban nem sokáig tartózkodott és semmi érdekes nem volt számára. Rómában a repülőtéren fogadták őt a népi demokratikus országok nagykövetei. Az olaszok hírt adtak ott-tartózkodásáról a sajtóban és a televízióban is. Bécsben két napot volt. Ott-tartózkodása alatt találkozott a népi demokratikus országok nagyköveteivel, tájékoztatta őket az [ENSZ] Közgyűlés ülésszakának menetéről, találkozott és beszélgetett a Szovjetunió nagykövetével, Lapinnal. Bécsi tartózkodása alatt két találkozója volt Ausztria külügyminiszterével, Kreiskyvel. Kreisky részletesen elmesélte neki benyomásait az osztrák elnökkel, Schärffel együtt a Szovjetunióban tett utazásáról.² Kreiskyre nagy benyomást tett az az óriási építkezés, ami a Szovjetunióban folyik, egyebek között a Moszkvában folyó nagy lakásépítés. Kreiskyre nagy hatást gyakorolt a szovjetunióbeli technikai fejlődés.

A Sikkal folytatott beszélgetés során Kreisky nyíltan felvetette előtte az Ausztria és Magyarország közötti kapcsolatok javításának szükségességét, és kijelentette, hogy véleménye szerint a kereskedelmi tárgyalások befejeződnek, és alá fogják írni a megállapodást. Kreisky azt javasolta, hogy Sík ott-tartózkodásáról és a létrejött találkozóról írjanak alá közös közleményt. Sík kijelentette Kreiskynek, hogy egyetért a kommuniké aláírásával, azzal a feltétellel, ha a kommunikében szó esik arról, hogy Ausztria külügyminisztere, Kreisky a neki megfelelő időpontban felkeresi Magyarországot. Kreisky ettől elzárkózott, és a kommunikét nem írták alá.

Azután Kreisky kezdeményezésére sor került Sík második találkozására vele. A létrejött találkozó alkalmával Kreisky felvetette Mindszenty kérdését, rámutatva arra, hogy az nem állapot, hogy még mindig az amerikaiaknál ül. Sík azt mondta neki, döntse el a római pápa, hogy mi legyen Mindszentyvel, de bármiféle feltétel nélkül. Kreisky megígérte, hogy bizonyos intézkedéseket tesznek ebben az ügyben.³ Sík véleménye szerint, Kreisky, aki nemzetiségét tekintve zsidó [sic!], ezen az ügyön bizonyos tekintélyt akar szerezni a katolikusoknál.⁴

A beszélgetés további részében Kreisky felvetette annak szükségességét, hogy a magyarok részéről kedvezőbb feltételeket kellene teremteni a budapesti amerikai misszió működéséhez, ami Kreisky véleménye szerint fontos lenne a magyar-amerikai kapcsolatok javulása érdekében.

Kreisky ugyancsak felvetette az ENSZ képviselője, Munro Magyarországra történő beengedésének szükségességét. Ennek kapcsán hozzátette, hogy ha a magyar kormány a korábbiakhoz hasonlóan nem ért egyet Munro beengedésével, akkor mit szólna ahhoz, ha Kreisky az ENSZ képviselőjeként abból a célból utazna ide, hogy megismerkedjen a magyarországi helyzettel, és jelentse véleményét az ENSZ-nek. Sík azt válaszolta, hogy a magyar kormány nem engedte és nem engedi be Munrót, mint az ENSZ képviselőjét, ami pedig Kreiskyt illeti, Sík véleménye szerint abba sem egyezne bele, hogy

Kreisky az ENSZ képviselője minőségében érkezzen ide, de azzal egyetért, hogy Kreisky mint Ausztria külügyminisztere érkezzen Magyarországra.

A beszélgetés során Sík felvetette Kreisky előtt egy Ausztria és Magyarország közötti kulturális kapcsolatokra vonatkozó egyezmény megkötésének szükségességét. Kreisky nem értett egyet egy ilyen egyezmény megkötésével, arra hivatkozva, hogy náluk a kulturális miniszter katolikus, Magyarországon pedig a kormány részéről a katolikus egyházzal rossz a viszony. Ezért a kulturális miniszter ellenezni fogja ilyen egyezmény megkötését.

A beszélgetés során Sík közölte, hogy megkapta a koreai kormány kérését az új budapesti koreai nagykövet kinevezéséhez való hozzájárulásra a most dolgozó Hon Don-Cser helyett. Sík csodálkozásának adott kifejezést, hogy a koreaiak nem a meghatározott szokásos rendben kérték meg az agreementet, hanem a phenjani magyar nagyköveten keresztül. A magyarok hozzájárultak az új nagykövet kinevezéséhez.

A továbbiakban Sík beszélt a budapesti lengyel nagykövetségről, utalva arra, hogy az új nagykövet, [Henryk] Grochulski egyelőre hangsúlyozottan udvariasan viselkedik. A Külügyminisztérium rendelkezésére álló adatok szerint a lengyel nagykövetség átad a jugoszláv nagykövetségnek bizonyos tájékoztató anyagokat, amelyeket a lengyel kormány és a LEMP KB számára kap a magyar külügyminisztériumtól és az MSZMP KB-tól.

Kérdésemre, „hogyan alakul az amerikaiakkal való viszonyuk”, Sík azt felelte, hogy néhány nappal azelőtt Ackerson⁵ ideiglenes ügyvivő kérte, hogy fogadja, de azzal összefüggésben, hogy az amerikaiak az ő ügyvivőjüket csak osztályvezetői szinten fogadták, megállapodtak, hogy Ackersont Szarka elvtárs külügyminiszter-helyettes fogadja. Szarka elvtárs 4-5 percre fogadta Ackersont. Ackerson közölte, hogy az amerikaiak készek tárgyalásokat folytatni diplomáciai vonalon vagy Budapesten, vagy Washingtonban. Amikor Szarka bizonyos idő múlva felhívta, és beszélt Ackersonnal, hogy kijelentése miként valósul meg a gyakorlatban, Ackerson megemlítette, hogy nem jól értették őt, mert nem a tárgyalások megkezdését javasolta, hanem egyszerűen csak elmondta a magyaroknak, hogy van ilyen lehetőségük, ha tárgyalásokat akarnak kezdeni diplomáciai vonalon. Sík azt mondta, számára érthetetlen az amerikai kormány magatartása.

A továbbiakban Sík beszélt a külügyi káderek hiányáról, rámutatva ennek kapcsán arra, hogy számos nagykövet és követ kinevezését illetően nehéz a helyzetük, hogy nekik most le kell cserélni a nagykövetet Indiában, Kínában és a Szovjetunióban. Beszélt ebben az ügyben Kádár elvtárral. Kádár elvtárs azt javasolta neki, hogy tegyen előterjesztést, nevezzen meg akármilyen jelölteket, akiket a diplomáciai munkában való felhasználásra szükségesnek tart. Beterjesztett egy 18 fős listát. Ugyanakkor erről a listáról csak két ember kapott támogatást, a többiekre vonatkozóan viszont még nincs döntés. Kádár elvtárs néhányszor megkérdezte Síkot, hogy mikor terjeszti be a javaslatot Boldoczki leváltására. Sík véleménye szerint Boldoczki rákosista, nem csupán az SZKP XX. kongresszusának határozatával nem ért egyet, de a XXI. kongresszusával sem, nem ért egyet azzal a politikával, amit most Magyarországon folytatnak, s hogy a szovjetunióbeli nagykövet kiválasztását és kinevezését illetően bizonyos nehézségeik vannak, mivel oda olyan embert kell nagykövetnek küldeni, aki nagy tapasztalattal és az MSZMP-ben támogatással rendelkezik.

Megköszöntem Sík elvtársnak a beszélgetést.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

¹ Nem sikerült kideríteni, hogy az utalás pontosan mire vonatkozik. Edward Vincent „Ed” Sullivan (1901–1974) amerikai író és televíziós személyiség volt, „The Ed Sullivan Show” című műsorát 1948-tól 1971-ig közvetítette az egyik amerikai tévécsatorna.

² Bruno Kreisky és Adolf Schärf köztársasági elnök 1959. október 5. és 14. között tettek látogatást Moszkvában.

³ Sík Endre 1960. február 5-én látogatást tett a Szovjetunió külügyminisztériumában, és tárgyalt Firjubin külügyminiszter-helyetessel, akinek beszámolt Kreiskyvel folytatott beszélgetéséről. Firjubin annak a véleményének adott hangot, hogy Sík Endre helyesen járt el, és azt javasolta: a Mindszenty-ügyben olyan álláspontot kell a magyar félnek elfoglalni, ami nem sérti az országot – s ezzel a szocialista tábor – presztízsét. Ez az álláspont Firjubin szerint csak az lehet, hogy Mindszenty jöjjön ki a követségről, bocsássa magát a magyar hatóságok rendelkezésére, s ha ez megtörténik, szó lehet arról, hogy Mindszenty ügyében megfelelő feltételek mellett kedvező döntést hozzanak. A szovjet külügyminiszter-helyettes azt is elképzelhetőnek tartotta volna, hogy megfelelő amerikai engedmények fejében (a „magyar kérdés” végleges levétele a napirendről) kiengedjék Mindszentyt az országból. (MOL XIX-J-1-j-SZU-TÜK-IV-138/1-1960 [9. d.])

⁴ Sík Endre 1959. október 21-én és október 22-én találkozott Bruno Kreiskyvel. A megbeszélésekről készült feljegyzést közli: *Iratok Magyarország és Ausztria kapcsolatainak történetéhez. 1956–1964.* I. m. 151–157.

⁵ Ackerson, Gareet (1904–1992). 1951 és 1957 között Buenos Airesben volt nagykövét, majd 1957-től 1961-ig a budapesti amerikai követség ügyvivője.

61. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL

1959. november 14.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos

1959. november 16.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, Kádár Jánossal folytatott beszélgetésről

1959. november 14.

Meglátogattam Kádár elvtársat, és átadtam neki Ny. Sz. Hruscsov levelét az MSZMP VII. kongresszusára érkező SZKP-delegáció összetételéről. Kádár elvtárs szívből megköszönte az SZKP KB-nak azt a nagy figyelmet, amit az MSZMP-nek szentel. Eközben megjegyezte, megérti, hogy Hruscsov elvtárs nagyon túlterhelt, fáradt, de mégis azt várták és abban reménykedtek, hogy eljön hozzájuk a pártkongresszusra. Ezért nagyon hálásak Nyikita Szergejevicsnek és az SZKP KB-nak eljöveteleért és a delegáció összetételéért.

A beszélgetés során tájékoztattam Kádár elvtársat a Szovjetunió Legfelső Tanácsa ülészakánának eredményeiről, beszéltem az SZKP KB decemberi ülésének előkészítéséről. Tájékoztattam Hruscsov elvtársnak az ülészakon tartott beszámolójának tartalmáról, és arról a meleg légkorról, amely az ülészakon Hruscsov elvtárs beszámolójának vitájakor volt. Beszéltem Kádár elvtársnak a moszkvai utazásom alkalmával Hruscsov elvtárral folytatott beszélgetésemről, és többek között a mezőgazdaságban lévő helyzetről, az állattenyésztésről és a beszolgáltatási tervről.

Kádár elvtárs megköszönte a tájékoztatásom, és a maga részéről tájékoztatott a pártkongresszus előkészületeinek állásáról. Kádár elvtárs elmondta, hogy most nagyon komoly és bonyolult problémáik vannak, amelyeket a kongresszusig és magán a kongresszuson kell megoldani. Az általános politikai és gazdasági kérdések többé-kevésbé világosak. De vannak olyan kérdések, amelyek felett törni kell a fejüket. Elhatározták, hogy a következő héten megtartják az MSZMP KB ülést, amelyen megvitatják a kongresszusi beszámoló tervezetét, a kongresszus határozattervezetét, valamint bizonyos személyi kérdéseket.¹ Van egy olyan KB-tag – mondja Kádár elvtárs –, akivel régóta vitát folytat-

nak a mezőgazdaság kérdéseiről. Eddig csak vitatkoztak, most viszont el kell dönteni a kérdést. (Nevet Kádár elvtárs nem mondott. Feltételezésünk szerint a földművelésügyi miniszterről, Dögeiről van szó.) Meg akarják vitatni Dobi István pártba való felvételének kérdését. „Dobi nagyon becsületes ember, jól viselkedett az 1956-os ellenforradalmi események idején. Olyan posztan volt, hogy sok függött tőle abban az időszakban a kérdések megoldásában. Alá kellett írnia egy dokumentumot, ha más személy lett volna a helyén, sok kárt okozott volna. Dobi viszont jól viselkedett ebben az időszakban, szilárdan, mint egy patrióta.”² Meg akarnak vitatni személyi kérdéseket is, többek között a szociáldemokrata képviselőkről és a kisgazdapárt volt vezetőiről is. Pártfelvételi kérelmet nyújtott be a mostani munkaügyi miniszter, Kisházi Ödön, aki korábban a szociáldemokrata párt, utána az MDP tagja volt, dolgozott a magyar szakszervezetek KB-jának³ elnökeként, azután leváltották posztjáról és börtönbe zárták. 1955-ben engedték ki. Az 1956-os események után kineveztük munkaügyi miniszternek, nem taszítottuk el magunktól. Eddig nem jelentkezett a pártba, úgy vélte, azzal gyanúsíthatják, hogy karrierista. Úgy véltük és úgy véljük, hogy becsületes ember, és ezért vetjük fel párttagfelvételének kérdését. Vagy vegyük például Szakasitsot. Ő volt itt Magyarországon a szociáldemokraták vezetője, a két párt egyesülése után a KB-ülésen megválasztották a párt elnökének, Rákosit pedig a párt főtitkárának. A KB-ülésen hozzászólásában Szakasits akkor azt mondta, megérti, hogy a pártban nem lehet két vezető, ezért úgy véli, hogy a párt vezetőjének Rákosinak kell lenni. Ugyanakkor bizonyos idő múlva más egykori szociáldemokrata vezetőkkel együtt bebörtönözték és börtönben ült. 1954-ben rehabilitálták, és folytatta a munkát. Jelenleg Szakasits a Magyar Újságírók Szövetségének elnöke, jól viselkedik. Úgy gondoljuk, hogy nagyobb posztot kell adni neki a pártban és az államban.⁴

Vagy vegyük például Dinnyés Lajost, aki most a mezőgazdasági könyvtár igazgatójaként dolgozik, társadalmi vonalon az Országgyűlés alelnöke. Dinnyés Lajost 1947-ben Nagy Ferenc árulása⁵ után állították a Minisztertanács elnökének posztjára. Akkor is jól viselkedett. 1948-ban aláírta a Szovjetunióval a barátsági és együttműködési egyezményt, támogatta a párt valamennyi akkori intézkedését, maga akkoriban a Kisgazdapárt tagja volt. De miután körülbelül egy évig volt a miniszterelnöki posztan, felmentették, és munka nélkül volt. Járt az éttermeket és koldult. Az éttermek főpincérei adtak neki pénzt a létezésre. Ő, Kádár ebben az ügyben járt akkor Rákosinál, és mondta neki, hogy ez helytelen. A nép ezt nem érti. Tegnap az állami vezetés csúcsán volt, ma pedig a híd alatt alszik. Ugyanakkor nem hoztak intézkedéseket. Sok ilyen adatunk van. A korábbi vezetés és mindenekelőtt Rákosi (habár Rákosi nem buta ember) sok komoly hibát követtek el. Egyesítették a két pártot, a kommunistát és a szociáldemokratát. Ezt összességében jól fogadták. Ugyanakkor bizonyos idő múlva végrehajtották a volt szociáldemokrata vezetők letartóztatását, és ez a párt tagjai, a volt szociáldemokraták részéről bizonyos zavarodottságot és elégedetlenséget váltott ki. Még az egyesülés előtt maguk a szociáldemokraták kizárták a pártból azokat, akik zavarták az egyesülést. 1951–1952-ben nehéz helyzet alakult ki, senki senkinek nem hitt. A nép között azt beszélték, hogy a kommunisták szétzúzták a szociáldemokratákat, azután elkezdtek megsemmisíteni egymást. Rákosi volt a XX. kongresszuson, hallotta és tudta, hogyan vetették ott fel a korábbi vezetés hibáit. Ugyanakkor hazautazott, és a KV-ülésen az SZKP XX. kongresszusának eredményeiről tartott beszámolójában kijelentette, hogy a XX. kongresszus helyeselte az [általuk] folytatott politikát, és mindaz, amit korábban csináltak, helyes volt. Ez az ő hibája. Neki részletesen beszélni kellett volna a nálunk elkövetett hibákról, és kijavítani ezeket a hibákat. Én magam – mondja Kádár elvtárs – részt vettem a KV-ülésen, és számunkra teljesen érthetetlen volt az a kijelentés, hogy egy ilyen korábbi irányvonalat a XX. kongresszus helyeselt. Később viszont kiderült, hogy Rákosi helytele-

nül számolt be. Ezért a következő KV-ülésen nagy volt az elégedetlenség, és bírálta Rákosit.⁶ Egyenesen meg kell mondanom – mondja Kádár elvtárs –, hogy az 1956-os eseményeket az elmúlt évek egész sor hibája eredményezte. A vezetés 1956 nyarán végrehajtott cseréje már nem volt képes enyhíteni a kialakult helyzeten. Már későn történt. Mindezek között a körülmények között kell értékelnünk ezeket az eseményeket. A kongresszuson nem lehet nem beszélni erről, beszélni viszont szintén nem jó. Mindegy, a gyógyuló sebet újra fel kell tépni. Most azon gondolkodunk, hogyan jobb erről beszélni, mert beszélni kell. Hivatalosan meg kell határozni a viszonyunkat a korábbi vezetők-höz, többek között Rákosihoz. Megértjük, hogy a korábbi vezetőknek, mint Kisházinak és másoknak a pártba való felvétele a párttagok és a nép körében beszédtema, de ezek mégis csak becsületes emberek. Vegyük Marosán elvtársat. Hiszen ő ugyancsak egyike a volt szociáldemokrata vezetőknek, de becsületes ember, és jól dolgozik a pártban. Kádár elvtárs külön hangsúlyozta, hogy náluk a pártban most teljes az egység.

A továbbiakban Kádár elvtárs azt mondja: „Látja, ezek a nehézségeink. Maguknál is sok hiba volt 1937-ben. De maguknak könnyebb volt kijavítani, mivel a korábban bebörtönzött vezetők meghaltak, nálunk viszont élnek, és rehabilitálni kell őket.”

Zárásképpen Kádár elvtárs azt mondja, hogy jelenleg a beszámolón dolgozik, és hamarosan befejezi az írást.

Megköszöntem Kádár elvtársnak a beszélgetést.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. F. Stikov

AVP RF f. 077. op. 41. papka 204. gy. 4.

¹ Az MSZMP Központi Bizottsága 1959. november 20-ai ülésén a kongresszus előkészítésével kapcsolatos kérdések mellett jóváhagyta Gáspár Sándornak a Budapesti Pártbizottság első titkárává és Brutyó Jánosnak a SZOT főtitkárává történő megválasztását, megtárgyalta Dobi István levelét, amelyben felvételét kérte a pártba, Dögei Imrével és Rákosi Mátyással kapcsolatban pedig úgy döntött, hogy a PB a továbbiakban is foglalkozzon az ügyükkel. (A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1959–1960. évi jegyzőkönyve. I. m. 384–385.)

² Az MSZMP KB 1959. november 20-ai ülésén Dobit, „tekintettel a szocializmus ügye érdekében kifejtett jelentős és hosszú ideje végzett munkájára”, a tagjelöltségi idő mellőzésével felvették a pártba. (A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1959–1960. évi jegyzőkönyve. I. m. 385.) Erről a Népszabadság – Dobi István levelének publikálásával együtt – 1959. november 21-én közleményt jelentetett meg.

³ Így a szövegben. Helyesen: Szakszervezetek Országos Tanácsa.

⁴ Szakasits Árpád 1959-től haláláig az MSZMP KB tagja volt. 1959 és 1963 között a Magyarok Világszövetségének elnöki posztját töltötte be.

⁵ Kádár János arra utal, hogy 1947 májusában Nagy Ferenc szabadságáról nem tért vissza Magyarországra, hanem az Egyesült Államokba emigrált. Ennek előzménye az volt, hogy a kommunista párt vezetése az ún. „köztársaságellenes összeesküvést” kívánta felhasználni Nagy Ferenc miniszterelnök félreállítására. 1947. május 28-án – miközben Nagy Ferenc Svájcban töltötte szabadságát – Szviridov altábornagy, a SZEB elnökhelyettese olyan vallomásokot adott át róla a magyar kormánynak, amelyek az „összeesküvésben” őt kompromittálták. Különböző fenyegetésekkel elérték, hogy beleegyezzen: lemond, ha utánaküldik Pesten maradt fiát. A lemondólevelével átadására június 2-án került sor, miközben az új kormány Dinnyés Lajos elnöklétével már május 31-én megalakult.

⁶ A témával kapcsolatban lásd BARÁTH Magdolna: A XX. kongresszus után. 1956 okai, jelentősége és következményei. Szerk. Pál Lajos és ROMSICS Ignác. Magyar Történelmi Társulat, Bp., 2006. 57–80. és FERTI István: Szembe-szülés. Az MDP vezetői és a XX. Kongresszus. Múltunk, 2006. 2. sz.

62. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS SÍK ENDRE BESZÉLGETÉSÉRŐL

1959. november 20.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos
1959. december 2.

Feljegyzés Magyarország külügyminiszterével,
Sík Endre elvtárral folytatott beszélgetésről

1959. november 20.

Felkerestem Sík elvtársat (az ő kérésére) és beszélgettem vele. A beszélgetésből a következő kérdések figyelemre méltóak.

1. Sík elvtárs közölte, hogy Budapesten tárgyalások folynak az MNK és az NSZK kereskedelmi delegációi között az 1960-as kereskedelmi megállapodás megkötéséről.¹ A megkötendő egyezmény tervezetében van egy pont, amely a magyar elvtársak részéről kétségeket vált ki. Ez a pont arról szól, hogy „a jelen kereskedelmi egyezmény kiterjed Nyugat-Berlinre is”. Az MNK Külügyminisztériuma szeretné a megállapodásnak ezt a pontját kizárni, ugyanakkor az MNK Külkereskedelmi Minisztériuma ellenzi, azzal indokolva ezt, hogy ennek a pontnak a kiiktatása megnehezítheti a tárgyalásokat, mivel a nyugatnémetek ragaszkodni fognak az említett pontnak a bevételehez is. Sík elvtárs azt is közölte, hogy a szocialista tábor egyes országainak az NSZK-val kötött kereskedelmi megállapodásaiban van hasonló pont. Sík elvtárs kérte, hogy tájékoztassam erről a központot, és közöljem annak véleményét az említett kérdésben.

2. Sík elvtárs elmondta, hogy a MOT legutóbbi ülészakán nem ismerték el a magyar delegáció mandátumát. Ezzel összefüggésben az MSZMP KB Politikai Bizottságában megtárgyalták ezt a kérdést, amely úgy döntött, visszahívja küldöttségét a MOT-ból, nem fizeti a tagdíjat, és két évig nem mutat érdeklődést a szervezet iránt. Amikor az MNK Külügyminisztériuma utasítást adott küldöttségének az elutazás előkészítésére, a szovjet MOT-képviselő tanácsosa, Boriszov elvtárs nem ajánlotta a magyar elvtársaknak, hogy megszakítsák a kapcsolatot a MOT-tal. Ennek kapcsán Sík elvtárs hozzátette, hogy amikor az ENSZ Közgyűlés XIV. ülészakán volt, beszélgetett Kuznyecov² elvtárral vagy Szoboljevvel,³ most pontosan nem emlékszik, hogy melyikükkel, aki közölte, hogy most tárgyalják általánosságban azt a kérdést, hogy a Szovjetunió részt vegyen-e ebben a szervezetben. Ezzel összefüggésben Sík elvtárs kérte, közöljék a szovjet elvtársak véleményét az említett kérdésben.

3. Sík elvtárs tájékoztatott, hogy a román barátoktól kapott adatok szerint [Martin] Rusu elvtárs (Románia) jelölése a Duna Bizottság apparátusának igazgatói posztjára, amelyet a Duna Bizottságban részt vevő országok előzetes tanácskozásán egyeztettek, tárgyalanná válik. Sík elvtárs kifejezte a magyar fél kívánságát, hogy a Duna Bizottság 1960 januárjában sorra kerülő ülészakán javasolja az igazgatói posztra Magyarország jelöltjét. Jelöltként Bebrits⁴ elvtársat akarják javasolni, aki nagy tapasztalatokkal rendelkezik a gazdasági és diplomáciai munkában. Sík elvtárs kérte a szovjet elvtársak véleményének közlését az adott kérdésben.

4. Sík elvtárs elmondta, azon megkeresésünkre, hogy miért késlekednek átadni az Aeroflotnak azokat a címeket és számlaszámokat, amelyre át kell utalni a kártérítési összeget az 1958. október 17-ei szovjet repülőgép-katasztrófában meghalt családtagokért,

a Külügyminisztérium és személy szerint ő nem tud megfelelő választ adni, mivel nehéz helyzetben vannak. Nem jó, ha nem támogatja az MNK Pénzügyminisztériumát, viszont ha támogatja, az nem lesz jó a szovjet elvtársaknak. Ugyanakkor a döntés húzódik, a családok az MNK Külügyminisztériumához, és úgy tudja, a szovjet nagykövetséghez fordulnak. Ezért szeretné kérni a kérdés eldöntésének meggyorsítását.⁵ Azt feleltem Sík elvtársnak, tanulmányozom az ügyet, és tanácskozom a szovjet elvtársakkal, hogyan a legjobban eljáráni.

5. Sík elvtárs közölte, hogy vizsgálják az Anglia külügyminisztere, Lloyd parlamenti felszólalásával kapcsolatos kérdést, aki kirohanásokat intézett Magyarország ellen. A magyar elvtársak vissza akarják hívni a követüket Londonból, azt az utasítást adva neki, hogy előzetesen menjen be Anglia külügyminisztériumába, közölje, hogy kormánya visszahívja jelentését a külügyminiszternek, Lloydnak az angol parlamentben tett felszólalása kapcsán, és kéri a minisztériumot, tájékoztassa őt, hogyan kell érteni Lloyd Magyarországgal kapcsolatos felszólalását. Ennek kapcsán Sík elvtárs megjegyezte, mindegy, hogy hazahívják-e őt a pártkongresszusra, de az angolok gondolkozzanak csak el azon, hogy nem vagyunk közömbösek kijelentéseik iránt.

A beszélgetés további része protokolláris jellegű volt.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF f. 077. op. 40. papka 204. gy. 4.

¹ Az 1960. évi magyar–nyugatnémet kereskedelmi megállapodásról 1959. november 19. és december 7. között folytak a tárgyalások.

² Kuznyecov, Vaszilij Vasziljevics (1901–1990). 1955 és 1977 között a Szovjetunió külügyminiszterének első helyettese volt, majd a Legfelsőbb Tanács Elnöksége elnökének első helyettese 1986-ig.

³ Szoboljev, Arkegyij Alekszandrovics (1903–1964). 1955 és 1960 között a Szovjetunió állandó ENSZ képviselője és a Szovjetunió képviselője a Biztonsági Tanácsban, majd 1964-ig a Szovjetunió külügyminiszter-helyettese.

⁴ Bebrits Lajos (1891–1963). 1945. márciusban tért haza szovjet emigrációból, a Kereskedelem- és Közlekedésügyi Minisztérium osztályfőnöke lett, majd 1945. december 1-jétől a közlekedésügyi minisztérium politikai államtitkára. 1948. február 18-ától 1956. október 29-ig közlekedésügyi, majd közlekedésügyi és postaügyi miniszter, 1949-től 1952-ig a Nép gazdasági Tanács tagja. 1957. május 29-étől 1959. november 12-éig rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, stockholmi magyar követ, oslói és reykvíki magyar követ.

⁵ A TU–104-es repülőgép 1958. október 17-én történt katasztrófájának öt magyar áldozata volt. A repülőgép katasztrófa miatt az Aeroflotnak az 1929. október 12-ei varsói egyezmény szerint kártérítést kellett fizetnie, amire ígéretet is tett. Az egyezmény szerinti kártérítés összege 135 000, meghatározott aranytartalmú francia franknak megfelelő 7958,25 gramm színarany, amely akkor 35 820,86 aranyrubelt tett ki. Ez az összeg 105 049 arany- vagy 210 268,44 belföldi forinttal volt egyenlő.

A kártérítési ügy több mint egy évvel a katasztrófa után sem rendeződött, mivel a szovjet fél – pénzügyminisztériumának állásfoglalására hivatkozva – az egy-egy özvegynek járó 35 820,86 rubel összegeket a nem kereskedelmi fizetések számlájára kívánta átutalni úgy, hogy a magyar károsultak részére kifizetendő összeg 105 000 belföldi forintot tegyen ki. Az ügyben számos tárgyalásra került sor a magyar és a szovjet fél között, amelynek során mindkét fél fenntartotta az eredeti álláspontját, vagyis a magyar fél ragaszkodott a szóban forgó rubelösszeg kliringszámlára való befizetéséhez, míg a szovjet fél csak nem kereskedelmi elszámolással volt hajlandó az összeg kiegyenlítésére.

Az özvegyeknek 100 000 Ft előleget kifizettek, de a hozzátartozók már a budapesti szovjet nagykövetségen is sürgették a kérdés mielőbbi rendezését. Mind a Külügyminisztériumban, mind a nagykövetségen attól tartottak, hogy a rendezetlen ügynek politikai kihatásai is lehetnek. (MOL XIX-J-1-j-SZU-TÜK-34. t.-388/Né/1959. [9. d.]) Az ügy rendezésével kapcsolatban lásd a 70. dokumentum 1. jegyzetét!

63. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS FOCK JENŐ BESZÉLGETÉSÉRŐL

1959. november 23.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos
1959. december 2.

Feljegyzés az MSZMP KB titkárával, Fock Jenővel folytatott beszélgetésről

1959. november 23.

November 23-án meglátogattam Fock elvtársat (kéresemre), és beszélgettem vele.

1. A beszélgetés elején átadtam Fock elvtársnak Ny. Sz. Hruscsov elvtárs levelét Kádár elvtárs címére a mezőgazdaság kérdéseiről. Röviden tájékoztattam a levél tartalmáról, és kértem, közöljék az MSZMP KB véleményét a levélben érintett kérdéseket illetően. Fock elvtárs megköszönte a levelet, és azt mondta, hogy az SZKP KB helyesen és idejében vetette fel ezt a kérdést. A mezőgazdaság fejlesztésének kérdései, az értékesítés koordinációja és a mezőgazdasági termékek felvásárlása nagy jelentőségűek a szocialista tábor és különösen Magyarország számára. Tettek néhány kísérletet ennek a kérdésnek a KGST keretei közötti megtárgyalásának megszervezésére, de semmi sem sikerült. Beszélnek, beszélnek a tanácskozáson, amikor azonban az ügy eljut a mezőgazdasági termékek értékesítéséig vagy felvásárlásáig, nincs kivel megvitatni ezeket a kérdéseket: a KGST munkatársai azt felelik, hogy ebben az ügyben a külkereskedelmi szervezetek munkatársaival kell tárgyalásokat folytatni.

Fock elvtárs azt mondja, véleménye szerint az MSZMP Politikai Bizottsága kedvezően fog viszonyulni ehhez a javaslatához. Nagyon jó, hogy ezt a kérdést a pártszervezetek veszik kézbe. Úgy véli, hogy a kommunista és munkáspártok KB-titkárainak gazdasági kérdésekkel foglalkozó tanácskozása, amelyet 1958-ban hívtak össze Moszkvában, nagy hasznot hozott. Nagyon helyesnek tartja ennek a tanácskozásnak az összehívását a KB-titkárok és a minisztertanácsi elnökök szintjén. Fock elvtárs azt mondta, hogy a levelet legépelik, és szétosztják a KB Politikai Bizottsága tagjainak, megvitatják a Politikai Bizottságban, és választ adnak. Véleménye szerint a válasz kedvező lesz.¹

2. A beszélgetés további részében tájékoztattam Fock elvtársat a Magyarország és a Szovjetunió közötti 1959-es árucseré-forgalmi terv teljesítésének menetéről, adatokat közöltem, amelyek azt mutatják, hogy 10 hónap alatt összességében a kölcsönös áruszállítások normálisan folytak. Ugyanakkor jelenleg néhány kérdést meg kell vizsgálni, és meg kell hozni a szükséges intézkedéseket. Magyar részről az elmaradt termékszállítás 52 millió 500 ezer rubelt, vagyis 6,5%-ot tesz ki az 1959-ben tervezett áruszállítások értékéhez képest. Szovjet részről viszont az elmaradás 8 millió 714 ezer rubel, vagyis 0,9% az 1959-ben leszállítandó áruk értékéhez képest. A szovjet termékek szállítását illetően az eltérést novemberben és decemberben felszámolják. Ami a magyar áruk szállítását illeti, itt vannak bizonyos aggodalmak a terv és a kötelezettség teljesítését illetően. Meglehetősen nehéz helyzet alakult ki a hajók szállításában. Ebben az évben az egyezmény szerint 10 hajót kellett szállítani, közülük a III. negyedévben 3 folyami teher-utasszállító dízel-motoros hajót, egy vontató-toló hajót és a IV. negyedévben egy folyami teher-utasszállító dízel-motoros hajót, 3 vontató-toló hajót és 2 tengeri teherszállító dízel-motoros hajót. Ugyanakkor jelenleg az említett hajók közül a megrendelő egyetlen hajót sem vett át. A hajók átadására vonatkozó, a Szovjetunió külkereskedelmi képviselőivel, valamint az MNK Külkereskedelmi Minisztériumával egyeztetett ütemtervet így módon nem tartják be.

A másik kérdés, ahol nem kielégítően folynak a szállítások, ez a portáldaru. Összesen 30 portáldarut kellett volna a Szovjetunióba szállítani, ebből a II. negyedévben 16-ot és a IV.-ben 14-et. Ugyanakkor november 1-jei állapot szerint mindössze 4 darut szállítottak le. Ugyancsak lemaradás van a hűtőberendezések szállításában. 1959-ben összesen 500 db HE típusú hűtőberendezést kellett volna szállítani, ezek közül ez év október 1-jéig 200 berendezést. Az ez év november 1-jei adatok szerint mindössze 116 berendezést szállítottak le. Lemaradás van néhány más termékfajta szállításában is.

Közöltem Fock elvtárrsal, hogy ezeket a kérdéseket kereskedelmi képviselőtünk munkatársai megvitatták az MNK Külkereskedelmi Minisztériumának munkatársaival. Kijelöltek néhány intézkedést, még határidőket is megállapítottak az egyes termékfajták szállítására, de sajnos, amint november első felének tapasztalata mutatja, ismét nem tartották be a szállítási határidőket.

Megkértem Fock elvtársat, adja ki a szükséges utasításokat pártvonalon és az ipari minisztériumok vonalán annak érdekében, hogy javítsák meg ez év végéig a hajók, portáldaruk, hűtők és más termékek szállítását annak érdekében, hogy ne legyen nagy eltérés az országaink közötti kölcsönös szállításokban.

Fock elvtárs megkért, hagyjam nála a tájékoztatót, és megígérte, hogy megteszik a szükséges intézkedéseket.²

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF f. 077. op. 40. papka 204. gy. 4.

¹ Vö. a 66. dokumentummal!

² Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1959. december 8-ai ülésén kapott tájékoztatót a Szovjetunióba irányuló exportszállításoknál tapasztalható lemaradásokról. Az Apró Antal, Friss István és Szurdi István által aláírt tájékoztató szerint a magyar szállítási lemaradásokra vonatkozóan a külkereskedelmi szervek már 1959. november 10-én írásban felvilágosítást nyújtottak a szovjet szerveknek. A lefolytatott vizsgálat szerint az 1959. évi tételes lemaradást a Szovjetunió felé az 1959. december 5-ei állapot szerint 25-30 millió rubelre becsülték, amely az összes exportkötelezettség mintegy 3%-át jelentette. Ugyanakkor az 1960. évi szállítások egy részének előrehozatalával a magyar fél túlteljesítette teljes szállítási kötelezettségét. A Politikai Bizottság Fock Jenőt bízta meg azzal, hogy a tájékoztatóban szereplő adatokról a szovjet nagykövetet tájékoztassa. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 160. ó. e.)

64. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS KISS KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1959. december 9.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos

1959. december 15.

Feljegyzés az MSZMP KB titkárával, Kiss Károly elvtárrsal folytatott beszélgetésről

1959. december 9.

Felkerestem Kiss Károly elvtársat, és átadtam neki az SZKP KB levelét, amelyben arról van szó, hogy elfogadják a meghívást az SZKP KB mellett működő Pártfőiskola delegációjának magyarországi látogatására.

A beszélgetés során Kiss elvtárs elmondta véleményét az MSZMP VII. kongresszusának eredményeivel kapcsolatban. Mindenekelőtt említést tett arról az óriási támogatás-

ról, amelyet a magyar elvtársaknak Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak a kongresszuson való jelenléte nyújtott. Ennek köszönhetően, szavai szerint, a kongresszus nagy nemzetközi esemény jellegét kapta, és magára vonta a világ közvéleményének figyelmét, demonstrálva a szocialista tábor erejét, segítségét és testvéri barátságát, amely valamennyi ország kommunista és munkáspártjait összeköti. A burzsoá sajtó, miután nem képes kisebbsíteni a kongresszus jelentőségét és Ny. Sz. Hruscsov elvtárs tekintélyét az egész világon – Kiss elvtárs szavai szerint –, most azzal foglalkozik, hogy valamiféle „ellentmondásokat” keressen, amelyek állítólag Ny. Sz. Hruscsov elvtárs kongresszusi beszámolójában és a Ganz-MÁVAG-ban tartott felszólalásában, Ny. Sz. Hruscsov Amerikában és itt, Magyarországon elhangzott beszédeiben voltak stb. Mindez, mondta Kiss elvtárs, csak ellenfeleink gyengeségéről tanúskodik.

Nagyon lelkesítő volt, amint azt Kiss elvtárs említette, a barátságnak, az elvtársiasságnak és az egységnek az a meleg légköre, amely az egész kongresszust áthatotta az elsőtől az utolsó napig. Kiss elvtárs különösen hangsúlyozta, hogy az egység atmoszférája, amely a kongresszuson uralkodott, nagyon nagy hatást gyakorolt az egyszerű párttagokra.

A kongresszus sikeres lefolyása megsemmisítő csapást gyakorolt a Magyarországon belül még meglévő reakciók kis csoportjaira. A belső reakció, mondta Kiss elvtárs, most teljes zavarban és pánikban van.

Kiss elvtárs azt is elmondta, hogy már döntés született a magyar párt- és kormányküldöttség lengyelországi vizionlátogatásáról. (A lengyel párt- és kormánydelegáció több mint egy évvel ezelőtt járt Magyarországon.¹) Az utazásra a következő év január 20. és 30. között kerül sor.² A delegációt Kádár János vezeti, a küldöttség tagja lesz Apró [Antal], Fock [Jenő], Szirmai [István], Incze [Jenő³] és Katona János⁴ elvtárs.

Marosán és Sándor elvtársat jelölték ki az MSZMP képviselőjének az Olasz Kommunista Párt január 30-án megnyíló kongresszusára. Ugyancsak meghatározták a magyar delegáció összetételét a mezőgazdasági kérdésekről Moszkvában jövő év februárjában folyó tárgyalásokra. A küldöttség tagja lesz Kádár és Münnich elvtárs.⁵ A bizottság, amely erre a tanácskozásra előkészíti az anyagokat, megkezdte munkáját.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség tolmácsa, Darcsijev elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF f. 077. op. 40. papka 204. gy. 4.

¹ A látogatásról lásd a 26. dokumentumot!

² Az utazással kapcsolatban lásd a 80. és a 81. dokumentumot!

³ Incze Jenő (1901–1969). 1950-től a Külkereskedelmi Minisztériumban dolgozott, előbb főosztályvezető-helyettes, majd a gazdasági együttműködési főosztály vezetője volt; 1953. júliusban a Szovjetunió és a távol-keleti államok államközi főosztálya élére állították. 1953-tól 1954. július 6-ig külkereskedelmi miniszter-helyettes, majd 1957. május 9-ig a külkereskedelmi miniszter első helyettese volt. 1957. május 9. és 1963. december 7. között külkereskedelmi miniszter.

⁴ Katona János (1907–1987). 1949. márciustól dolgozott a Külügyminisztériumban. 1949. októbertől New York-i, 1952. szeptembertől stockholmi főkonzul. 1953. szeptembertől londoni, 1957 és 1960 között varsói követ, illetve nagykövet volt. 1960-tól Kenyában, Ugandában és Tanzániában diplomata, 1963-ban a Külügyminisztérium afrikai országokkal foglalkozó területi osztályának vezetője volt.

⁵ Ezekről az utazásokról az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1959. december 8-ai ülésén született döntés. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 160. ó. e.)

65. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS SZIRMAI ISTVÁN BESZÉLGETÉSÉRŐL
1960. január 6.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos
1960. január 16.

Feljegyzés a Politikai Bizottság póttagjával, az MSZMP KB titkárával,
Szirmai Istvánnal folytatott beszélgetésről

1960. január 6.

Felkerestem Szirmai elvtársat, és beszélgettem vele a Szovjetunió és az MNK közötti 1960. évi kulturális együttműködési terv küszöbönálló aláírását érintő kérdésekről.¹ Tájékoztattam Szirmai elvtársat az MNK kulturális és oktatási miniszterhelyettesével, Aczél elvtárral lezajlott mai találkozóról is.²

Megjegyzés: Aczél elvtárs azt a kívánságát fejezte ki, hogy a kulturális együttműködési tervbe vegyünk be számos rendezvényt a társadalmi szervezetek, alkotói szövetségek vonalán stb.

Szirmai elvtárs egyetértett véleményünkkel az adott kérdésben, megjegyezve, hogy „a kulturális együttműködési tervnek reprezentatív jellege van”, mivel aláírására állami vonalon kerül sor. Szirmai elvtárs azt is elmondta, hogy amennyire ő tudja, az MNK valamennyi társadalmi szervezete és alkotói szövetsége készített különálló munkaterv-tervezetet és javaslatokat az 1960. évi együttműködésre. Természetes, hogy azok a kérdések, amelyek nem kerülnek be a kulturális együttműködési munkatervbe, kifejezésre jutnak ezekben a tervekben. Megjegyeztem Szirmai elvtársnak, hogy nálunk jelenleg szintén készítenek hasonló terveket, és ezért nagyon kíváncsi lenné előre megismerni a magyar elvtársak javaslatait és kívánságait, hogy megfelelő módon tanulmányozzák azokat, és keressék a lehetőségeket megvalósításukra. Szirmai elvtárs megígérte, hogy a közeli hetekben elkészíti és átadja az összesített munkaterv-tervezetet, amely magában foglalja valamennyi társadalmi szervezet és alkotói szövetség javaslatát az MSZMP KB véleményével.

A beszélgetés folyamán érintettük az MNK kulturális életének kiemelkedő – az országban belül és annak határain kívül is nagy tekintélyű – személyiségeinek Szovjetunióba utazását, illetve utazásuk hasznosságának kérdését. Ezek a személyek nem mindig támogatják az MSZMP politikáját, bár figyelemmel kísérik a magyarországi szocialista építést, kitérnek a népi demokratikus rendszerrel való aktív együttműködés elől. Szirmai elvtárs Németh László, a „népi” írók egyik vezére példájára hivatkozott, akinek szovjetunióbeli utazása „rendkívül fontos volt, mind az ő számára, mind a vele egy nézetet valló írók számára”.³ Megjegyeztem Szirmai elvtársnak, hogy e példa alapján más nagy írókat is a Szovjetunióba kellene küldeni, aminek kapcsán rámutattam, hogy valószínűleg nem kisebb, sőt talán nagyobb jelentőségű lenne az ismert magyar zeneszerző, Kodály Zoltán látogatása a Szovjetunióban, miközben nagyon fontos lenne, hogy ilyen kívánság magától Kodálytól induljon ki. Szirmai elvtárs véleménye szerint ez az ötlet „egyszerűen remek és feltétlenül gondolkodni kell róla, ugyanakkor ennek kapcsán figyelembe kell venni az adott kérdés belpolitikai momentumait is”. Szirmai elvtárs úgy véli, hogy első sorban magát Kodályt kell „kifürkészni”, hogy tisztázzák álláspontját.⁴ Ennek kapcsán megemlítettem, hogy az utóbbi időszakban Kodály hangulatában, úgy látszik, bizonyos változás tapasztalható, mivel lehetne magyarázni például jelenlétét a Szovjetunió nagykövetsége 1959. november 7-ei fogadásán.

Megjegyzés: Annak ellenére, hogy korábban is állandóan küldtek meghívót, Kodály először vett részt a szovjet nagykövetség rendezvényén.

Közöltem Szirmai elvtárral, hogy Aczél elvtárs felvetette azt a kérdést, hogy filmstúdióink közösen készítsenek filmet a népeink közötti barátság történetéről, és kifejezte azt a kívánságát, hogy a filmet készítsék el a magyar elvtársak, mi pedig segítsünk. Szirmai elvtárs egyetértett az általam kifejezésre juttatott kívánsággal, hogy létre kellene hozni egy szovjet–magyar témájú magyar filmet, például a közös küzdelemről az októberi forradalom és a polgárháború éveiben stb. Hangsúlyoztam, hogy politikai szempontból a magyar elvtársak számára jóval kedvezőbb és célszerűbb lenne egy ilyen film saját erőből történő létrehozása, miközben a filmezést meg lehetne csinálni az MNK és a Szovjetunió területén. Maga Szirmai elvtárs nagy érdeklődéssel viszonyult ehhez a javaslathoz, megígérte, hogy felveti megvitatásra az MSZMP KB-ban, tanácskozik szakemberekkel és hamarosan választ ad. Az adott javaslat megvalósításában az egyik legbonyolultabb problémának Szirmai elvtárs a megfelelő író kiválasztását tartja, akit meg lehetne bízni a film forgatókönyvének megírásával. Jelenleg, Szirmai elvtárs szavai szerint, egyszerűen nem jut eszébe a megfelelő jelölt.⁵

A beszélgetés során nagy teret kapott a magyar–szovjet barátság további magyarországi propagandája, és többek között a szovjet kormány legutóbbi javaslata a teljes és általános leszerelésről.⁶ Ezeket a kérdéseket érintve hangsúlyoztam, hogy a magyar–szovjet barátság témája az ellenséges propaganda egyik kedvenc témája volt és marad abban a törekvésében, hogy befeketítse a népeink közötti viszonyt. Ebben a propagandában az egyik legelterjedtebb tézis az az állítás, hogy állítólag „az úgynevezett barátság csak felül létezik”. Ezért nagyon fontos lenne, ha a magyar irodalomban, a sajtóban és a propaganda más formáiban feldolgoznák a népeink közötti barátság megszületésének témáját az októberi forradalom és a polgárháború éveiben, ennek a barátságnak a fejlődését és megerősödését a következő időszakban. Ennek kapcsán ezeket a témákat nagyszámú történelmi ténnyel és a Szovjetunió különböző levéltáraiban található dokumentumokkal alá lehetne támasztani, és meg lehetne erősíteni. Szirmai elvtárs teljesen egyetértett ezzel a kívánsággal is, megjegyezve, hogy neki „már régóta fáj a szíve” amiatt, hogy Magyarországon mostanáig nagyon kevés nagy ívű, alapvető művet írnak és adnak ki a szovjet nép életéről, a magyar–szovjet barátságról. Például nemrégiben az MNK-ban kiadtak egy érdekes történelmi kutatást a magyar önkéntesek harcáról Spanyolországban 1936-ban.⁷ Szirmai elvtárs szavai szerint ennek a műnek a megjelenése után rögtön akaratlanul felvetődött benne az a gondolat: „Miért nem tudtunk eddig kiadni jó, kiegyensúlyozott könyvet a magyar internacionalisták harcáról Szovjet-Oroszországban, hiszen ez a harc mind jelentőségét, mind kronológiáját tekintve előtte áll a spanyol polgárháborúnak.” Szirmai elvtárs elmondta, hogy 2-3 évvel ezelőtt a Szovjetunióban járt a magyar történészek egy csoportja, akik kutatták és összegyűjtötték az anyagot a magyar internacionalisták részvételéről a szovjet népnek az októberi forradalom győzelméért folyó harcában. A csoportnak munkájában nagy segítséget nyújtottak a szovjet szakemberek, az archívumok munkatársai stb. A csoport gazdag történelmi és tényanyaggal tért haza. Szirmai elvtárs maga is látta az összegyűjtött anyagot, amit mikrofilmre vettek. Szirmai elvtárs véleménye szerint ezeknek az anyagoknak a feldolgozásához, rendszerezéséhez és publikálásához még bizonyos időre van szükség.

Szirmai elvtárs ugyancsak közölte, hogy ebben az évben az ország könyvkiadói kiadnak néhány új művet, amelyek a szovjet nép vívmányait népszerűsítik az élet különböző területein. Például a pártkiadó, a Kossuth tervezi két irodalmárnak a Szovjetunióba kiküldését abból a célból, hogy hazatérésük után írjanak könyvet a szovjet emberek életéről.

Elmondtam Szirmai elvtársnak, hogy jelenleg a szovjet kormány nagy jelentőséget tulajdonít a legutóbbi leszerelési javaslatok propagandájának, hogy tartalmát megismer- tessék az egyszerű emberekkel valamennyi országban, mivel a nyugati hatalmak a leg- különbözöbb intézkedéseket teszik ezen békeszerető és különösen fontos javaslatok je- lentőségének a kisebbsítésére. Szirmai elvtárs szavai szerint a magyar elvtársak ugyan- csak egyik legfontosabb feladatuknak tekintik a Szovjetunió békeszerető külpolitikájá- nak népszerűsítését. Ezt a célt kell szolgálnia az új angol nyelvű lapnak, amelynek kiadá- sa ez év március végén – április elején kezdődik, és amelyet alapvetően a külföldi ma- gyar emigráció között fognak terjeszteni.

Megjegyzés: A Szirmai elvtárral folytatott beszélgetésből arra lehet következtetni, hogy a magyar elvtársaknak nincs még semmilyen konkrét tervük a tel- jes és általános leszerelésre vonatkozó szovjet javaslatok propagandá- ját illetően.

A magyar-szovjet barátság jelentőségéről beszélve Szirmai elvtárs hangsúlyozta, hogy jelenleg soha nem tapasztalt hatalmas érdeklődés mutatkozik a magyar nép részé- ről a Szovjetunió élete és sikerei iránt. „Most nincs nálunk egyetlen olyan ember sem, je- gyezze meg, aki kinyitva a reggeli újságot, elsősorban ne azt nézné, hogy mit mondott Hruscsov elvtárs, hová utazik, milyen új javaslatai vannak a Szovjetunióknak stb. Az 1960- as éveknek a magyar-szovjet barátság óriási manifesztációjának kell lennie, folytatta Szir- mai elvtárs, éppen ennek jegyében fog lezajlani az MNK felszabadulása 15. évfordulója, V. I. Lenin születése 90. évfordulója stb., aminek eredményeképpen még jobban nő majd a Szovjetunió tekintélye Magyarországon, erősödik a népeink közötti barátság.”

Az SZKP és az MSZMP közötti pártközi kapcsolatokat érintve Szirmai elvtárs azt mondta, hogy az MSZMP KB valószínűleg olyan javaslatot tesz, hogy 1960-ban küldje- nek a Szovjetunióba két pártmunkásküldöttséget. A magyar elvtársak nagy jelentőséget tulajdonítanak a pártszervezetek tapasztalatainak a Szovjetunióban az ideológiai és kul- turális élet irányításában, és az a szándékuk, hogy külön delegációt küldjenek a Szovjet- unióba ezeknek a kérdéseknek a tanulmányozására. Céloztam Szirmai elvtársnak arra, hogy talán nem lenne rossz, ha az egyik delegáció az ideológiai terület munkatársaiból állna, és Szirmai elvtárs vezetné. Szirmai elvtárs közölte, hogy ennek a küldöttségnek az utazására vonatkozó javaslatot az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya a Politi- kai Bizottság elé terjesztette; a PB elvben helyeselte a javaslatot, de még nem hoztak ha- tározatot a delegáció személyi összetételéről.⁸

Szirmai elvtárs arról is beszélt, hogy a legközelebbi időben az egész országban, min- den pártalapszervezetben megkezdődik az MSZMP VIII. kongresszusa anyagainak és eredményeinek megvitatása. Az országban lévő bizonyos belpolitikai szélcsend után (amit részben a karácsonyi és újévi ünnepek váltottak ki), a magyar elvtársak újból szé- les körű kampányt szándékoznak kibontakoztatni, hogy mozgósítsák a dolgozókat a kongresszus által felvetett feladatok teljesítésére.

A beszélgetés folyamán Szirmai elvtárs tájékoztattott arról, hogy az MSZMP KB nem- régiben határozatot hozott a szovjet katona-hősök MNK területén található emlékműve- inek teljes rendbe hozásáról. Ennek a határozatnak megfelelően a Magyar Népköztársas- ság felszabadulásának 15. évfordulójára az emlékműveken található valamennyi orosz nyelvű feliratot kiegészítik magyar nyelvű felirattal is.

A beszélgetés végén Szirmai elvtárs kéréssel fordult hozzám, hogy nyújtsak segítsé- get a Sztanyiszlavszkij és a Nyemirovics-Dancsenko Színház balett-társulata ismételt ma- gyarországi vendégszereplésében a hagyományos szegedi színházi fesztiválon, amelyre 1960 nyarán kerül sor. A kérést indokolva Szirmai elvtárs elmondta, hogy az elvtársak az Oktatási és Kulturális Minisztériumból – miután Moszkvából elutasító választ kaptak –

kérték, hogy vessék fel ezt a kérdést pártvonalon. Elmagyaráztam Szirmai elvtársnak, hogy a válasz Moszkvából nem volt elutasító, és elvtársaink csak azt javasolták, hogy ezt a pontot ne vegyék be a kulturális együttműködési tervbe, hanem külön vizsgálják.⁹ A magam részéről megígértem Szirmai elvtársnak, hogy segíték a fentebb említett kérés teljesítésében.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség attaséja, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF f. 077. op. 42. papka 212. gy. 5.

¹ Az 1960. évre szóló kulturális és tudományos munkatervet 1960. január 11-én írták alá. („Aláírták a ma- gyar-szovjet kulturális és tudományos egyezmény 1960. évi munkatervét.” *Népszabadság*, 1960. január 12.)

² Erről a találkozóról nem rendelkezünk feljegyzéssel.

³ Németh László 1959 szeptemberében járt a Szovjetunióban. Utazásával kapcsolatban lásd BABUS Antal: Né- meth László szovjetunióbeli utazása. *Kortárs*, 2001. 5. sz.

⁴ Kodály meghívásával kapcsolatban lásd még a 72. és 79. dokumentumot!

⁵ Már az 1956. évi kétoldalú kulturális munkatervben is szerepelt, hogy a felek elő fogják segíteni közös mű- vész- és dokumentumfilmek gyártását. 1957–1958 folyamán több ízben szóba került két film terve is (Kárpáti rap- szódia, illetve egy film Zalka Mátéről), megbízást adtak a forgatókönyvek megírására, a munka azonban meglehe- tősen lassan haladt. Amikor a budapesti szovjet nagykövetség munkatársai 1960 októberében a Filmfőigazgatóság vezetőjével folytatott beszélgetésük alkalmával szóba hozták a kérdést, Révész Miklós arra hi- vatkozott, az elkészült forgatókönyvek nagyon gyengének bizonyultak, és nem volt garancia arra, hogy azokból valóban érdekes, magas művészi színvonalú filmet lehetett volna készíteni. A közös gyártású filmek ötlete azon- ban nem ezért került le a napirendről. A szovjet diplomaták érdeklődésére Révész azt válaszolta, hogy amíg 1957–1958-ban a közös magyar-szovjet film létrehozásának kérdése politikai szempontból nagyon fontos volt, mivel „közvetlenül az ellenforradalom után ezen a területen különösen hangsúlyozni kellett a két ország közötti barátság és együttműködés jelentőségét”, 1960-ra ez már elvesztette aktualitását. (GARF f. 9518 op. 1. gy. 86.)

⁶ A szovjet kormány leszerelési javaslatát az ENSZ-közügyűlés politikai bizottsága 1959. október 9-én kezdte meg tárgyalni. Hruscsov 1960. január 1-jén újévi pohárköszöntőjében kilátásba helyezte a szovjet fegyveres erők további egyoldalú csökkentését. („A szovjet kormány lehetségesnek tartja a Szovjetunió fegyveres erőinek továb- bi csökkentését.” *Népszabadság*, 1960. január 4.)

⁷ *Magyar önkéntesek a spanyol nép szabadságharcában*. Összeállította GYÖRKI Jenő, szerkesztette GYÁROS László. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1959.

⁸ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1959. december 29-ei ülésén csak arról született döntés, hogy 1960-ban a Szovjetunióba, Kínába, Romániába és Albániába küldjenek delegációkat a pártmunka tanulmányozására. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 163. ó. e.)

⁹ Ezt a kérdést Aczél György is felvetette. Lásd a 79. dokumentumot!

66. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL

1960. január 11.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos

1960. január 20.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, Kádár János elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. január 11.

Felkerestem Kádár elvtársat és beszélgettem vele. A beszélgetés elején a megbízatás alapján átadtam Kádár elvtársnak az SZKP KB tájékoztató levelét a Szovjetunió fegyve- res erőinek csökkentésére vonatkozó intézkedésekről.¹

Kádár elvtárs megköszönte az SZKP KB-nak a tájékoztatást, miközben hangsúlyozta, hogy ennek az intézkedésnek kivételesen nagy nemzetközi jelentősége lesz. A nyugati hatalmak nehezen tudják majd kisebbiteni a közvélemény előtt. Ez az intézkedés nagy hatást gyakorol a közvéleményre, nem csupán a szocialista országokban, de a nyugati országokban is, és még jobban megerősíti a Szovjetunió és békepolitikájának tekintélyét a közvélemény szemében.

A továbbiakban Kádár elvtárs megkérdezte, tudok-e valamit a Moszkvába összehívandó mezőgazdasági tanácskozás időpontjáról. Érdeklí az összehívás időpontja, a tanácskozás munkarendje, valamint az, hogy más pártoknak a tanácskozásra készített anyagát szétküldik-e.² Kádár elvtárs közölte: már pozitív választ adtak Hruscsov elvtársnak a tanácskozás összehívására vonatkozó javaslatára, és egyetértettek a február 9–12-ei időponttal. Jelenleg befejezés előtt áll a tanácskozásra készülő anyagok előkészítése. Január 13-án tervezik ezeknek az intézkedéseknek a megtárgyalását és végleges jóváhagyását. Kijelölték a tanácskozás magyar résztvevőit.

Azt feleltem Kádár elvtársnak, tudom, hogy a tanácskozásra február elején kerül sor, folynak az előkészületek a tanácskozásra, de a pontos időpontot még nem ismerem.³ Megígértem Kádár elvtársnak, hogy pontosítom a dátumot, és a közeli napokban közlöm vele.

A beszélgetés további részében elmondtam Kádár elvtársnak, hogy ma aláírták a Magyarország és Szovjetunió közötti 1960-ra szóló kulturális együttműködési tervet, és röviden ismertettem a tartalmát.

A továbbiakban részletesen tájékoztattam Kádár elvtársat az SZKP KB-nak 1959 decemberében lezajlott, a mezőgazdaság további fejlődésével foglalkozó üléséről.

Kádár elvtárs megköszönte a tájékoztatást, s közben elmondta, hogy nekik még nincsenek olyan lehetőségeik és feltételeik a mezőgazdaság felemelésére, amilyen ütemben ez a Szovjetunióban történik. Nálunk még mindig kevés a termelőszövetkezet és az állami gazdaság, a meglévő termelőszövetkezetek gazdasági értelemben még gyengék. Jelenleg sokat dolgoznak új termelőszövetkezetek létrehozásán, és folytatják a régi szövetkezetek megerősítését. Az MSZMP KB kielégítőnek értékeli a szövetkezetesítést. Az újságokban, igaz, keveset írunk a szövetkezetesítés menetéről, de közben a munka viszonylag jól megy, a parasztok belépnek a szövetkezetekbe, a parasztok alapvetően jól viszonyulnak a szövetkezetekhez.

Jelenleg a szocialista szektor (szövetkezetek és állami gazdaságok) az ország földterületének több mint 57%-ával rendelkezik, a tavaszi mezőgazdasági munkák idejére ez az arány lényegesen nagyobb lesz, a szövetkezetesítést tovább folytatjuk.

Megköszöntem Kádár elvtársnak a beszélgetést.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. F. Stikov

AVP RF.f. 07. op. 42. papka 212. gy. 5.

¹ Ny. Sz. Hruscsov 1960. január 8-ai levelét lásd MOL M–KS 288. f. 9. cs. 1960/29. 6. e.

² A szovjet, a bolgár és lengyel mezőgazdaság helyzetéről készült tájékoztató anyagot megkapta a magyar vezetés. (MOL M–KS 288. f. 9. cs. 1960/8–9. 6. e.)

³ Albánia, Bulgária, Magyarország, az NDK, Lengyelország, Románia, a Szovjetunió és Csehszlovákia kommunista és munkáspártjai képviselőinek tapasztalatcsere-értekezlete a mezőgazdaság fejlesztésének kérdéseiről 1960. február 2-án kezdődött Moszkvában. A tanácskozással kapcsolatban lásd még a 68. dokumentumot!

67. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS KISS KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1960. január 12.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos

1960. január 20.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP KB titkárával,
Kiss Károly elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. január 12.

Kérésére fogadtam Kiss elvtársat. A beszélgetés során Kiss elvtárs tájékoztattott az MSZMP KB mai üléséről. A plénum megtárgyalta néhány káderekérdést, és meghallgatta Kádár elvtárs tájékoztatását az MNK népgazdasága fejlődésének aktuális kérdéseiről, a munkaverseny további fellendítéséről, a szövetkezetesítés menetéről.¹ A plénum jóváhagyta az MSZMP KB osztályvezetőinek javasolt jelöltekét. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának vezetőjeként jóváhagyták Rappai² elvtársat (korábban ennek az osztálynak osztályvezető-helyettesét), a nemzetközi kapcsolatok osztálya vezetőjeként Hollai³ elvtársat (a legutóbbi időig az MNK ENSZ-képviselőjén dolgozott), a mezőgazdasági osztály vezetőjeként Németh [Károly]⁴ elvtársat (a párt Csongrád megyei bizottságának első titkára). Ugyancsak határozatot hoztak Dögeinek az MNK földművelésügyi miniszteri posztjáról történő leváltásáról és kinevezéséről kínai nagykövetté. Az MNK földművelésügyi miniszteri posztjára Losonczy Pált,⁵ a Somogy megyei Vörös Csillag Termelőszövetkezet elnökét javasolták. Valamennyi jelöltet egyhangúlag elfogadták. Az ülésen felszólaló Dögei elvtárs egyetértett az MNK földművelésügyi miniszteri posztjáról történő leváltására vonatkozó döntéssel és új kinevezését illetően.⁶ Az MSZMP KB Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának korábbi vezetője, Szilágyi elvtárs eredetileg egyetértett azzal a javaslattal, hogy kinevezzék a Párttörténeti Intézet igazgatójának. Ennek a kérdésnek az ülésen való vitájakor Szilágyi elvtárs annak a kívánságának adott hangot, hogy valamilyen másik intézetben dolgozna. Szilágyi elvtárs azt is kérte, hogy biztosítsanak számára egy hónapos szabadságot, hogy ez alatt az idő alatt gondolkodhasson további munkájáról. Kiss elvtárs megjegyezte, hogy amennyire ő tudja, Szilágyi elvtárs követként az egyik szocialista országba szeretne menni.⁷

Antos elvtárs halálával összefüggésben az MSZMP KB plénuma az MNK pénzügyminiszteri posztjára Nyers Rezső, az MSZMP KB tagja jelölését ajánlotta, aki jelenleg a Fogyasztási Szövetkezetek Országos Tanácsának elnöke. Kiss elvtárs megemlítette, hogy habár Nyers elvtárs nem olyan jól képzett és nagy tudású közgazdász, mint Antos elvtárs volt, de jelölése nagyon megfelelő, mivel nagy tapasztalattal rendelkezik az állami és pártmunkában.

Az MSZMP KB ülése meglehetősen emlékezett meg a szövetkezetesítés növekedéséről az országban. Jelenleg a 3200 településből 1821 teljes egészében szövetkezetesített, a szocialista szektor a szántóterület 57,5%-át teszi ki. Ezzel összefüggésben Kiss elvtárs hangsúlyozta, hogy a szövetkezetesítési folyamat újból gyors ütemben haladt, de még nagy és aprólékos munka van hátra mind a parasztoknak a szövetkezetekbe való bevonását, mind maguknak a szövetkezeti gazdaságoknak a megerősítését illetően. A plénumon mint nagyon örömdetes eseményt említették, hogy a mezőgazdaság szövetkezetesítésének új szakaszával összefüggésben vidéken nő a lelkesedés és kezdeményezés.

Kiss elvtárs tájékoztatott az ellenséges elemeknek (a korábbi fasiszta pártok képviselői, horthysta tisztok stb.) az utóbbi időben az ország különböző részein gyakoribbá váló provokációs fellépéseiről. Ezzel összefüggésben Kiss elvtárs hangsúlyozta, hogy a magyar sajtó valószínűleg túl nagy figyelmet szentel a fasiszta provokációknak Nyugat-Németországban és más országokban.⁸ Kiss elvtárs véleménye szerint éppen ez a körülmény adott sajátos lökést az ellenséges fellépések megindulásának Magyarországon is, mivel a tapasztalat azt mutatja, hogy az ellenséges kirohanások túlnyomó többsége elszigetelt jellegű, és nem valamilyen egységes központból indul ki. Van alap azt feltételezni, hogy a még Magyarországon maradt fasiszta elemek meggyőződésük és a népi demokratikus rendszer elleni gyűlöletük folytán, miután az újságokból tudomást szereztek a fasiszta szervezetek aktivizálódásáról Nyugaton és elsősorban az NSZK-ban, kezdtek el provokációs fellépéseiket. Kiss elvtárs közölte, hogy neki, mint az MSZMP KB titkárának, meg kell ismerkedni az MNK Belügyminisztériumának az országban lévő helyzetről szóló napi jelentéseivel. E kimutatásoknak megfelelően január 10-én fasiszta provokációs támadásokra az ország 40 lakott pontján került sor, január 11-én áttejedtek az ország más részeire is. Mint a nyugat-európai országokban is, az ellenséges elemek az épületek homlokzatára, kapukra, kerítésekre ragasztanak vagy rajzolnak, illetve az utcákon papírból kivágott fasiszta horogkeresztábrákat szórnak szét. Január 11-én Szeged és Nagykanizsa utcáin kézírásos rölapokat és papírból készült fasiszta kereszteteket találtak. A megfelelő magyar szervezeteknek sikerült őrizetbe venni néhány személyt, valamilyen vagy tagjai egykori fasiszta pártoknak, vagy a megdöntött uralkodó osztályok képviselői. Megállapították, hogy valamennyi személy a „saját felelősségére” cselekedett, nem kapott sehonnan semmilyen utasítást.⁹

Magyar barátaink olyan adatokkal is rendelkeznek, hogy Budapesten már harmadik hónapja működik egy illegális ellenséges szervezet, amely többek között gépelt provokációs rölapok terjesztésével foglalkozik a város különböző helyein. Most, hangsúlyozta Kiss elvtárs, az MNK állambiztonsági szervei, úgy tűnik, már rábukkantak ennek a szervezetnek a nyomára, és hamarosan ártalmatlanná teszik.

A többi, a beszélgetés során érintett kérdés nem érdemel figyelmet.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség attaséja, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF.f. 077. op. 42. papka 212 gy. 5.

¹ Az ülés jegyzőkönyvét közreadja: *A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1959–1960. évi jegyzőkönyvei*. I. m. 391–410. Lásd még: „A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1960. február 12-ei ülése.” *Népszabadság*, 1960. február 14.

² Rappai Gyula (1923–1991). 1957–1958-ban az MSZMP Tolna Megyei Bizottságának első titkára volt. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályát 1962-ig vezette, utána az MSZMP Baranya Megyei Bizottságának első titkára.

³ Hollai Imre (1925–). 1949 és 1955 között az MDP KV Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának helyettes vezetője. 1955 júliusától a Belügyminisztériumban dolgozott. 1956–1960-ban a magyar ENSZ-misszió tanácsadója. 1960-tól 1963-ig vezette az MSZMP KB Külügyi Osztályát.

⁴ Németh Károly (1922–2008). 1954-től az MDP Csongrád Megyei Bizottságának első titkára. Az MDP KV 1956. július 21-ei ülésén a KV póttagja lett. 1957. februártól az MSZMP KB tagja. 1959. december 5-étől a KB Mezőgazdasági Osztály vezetője, 1962-ben a KB mezőgazdasági kérdésekkel foglalkozó titkára.

⁵ Losonczy Pál (1919–2005). 1948–1949-ben a barcsi földműves-szövetkezet ügyvezetője, 1949-től a kezdeményezésére alapított barcsi Vörös Csillag Termelőszövetkezet elnöke. 1954. május 30-án az MDP Központi Vezetősége póttagja lett. 1957. június 29-étől volt tagja az MSZMP Központi Bizottságnak. 1960. január 15-étől 1967. április 14-ig földművelésügyi miniszter. 1967. április 14-én megválasztották az Elnöki Tanács elnökévé.

⁶ Dögei hozzászólását lásd: *A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1959–1960. évi jegyzőkönyvei*. I. m. 410.

⁷ Szilágyi Dezső Magyarország varsói nagykövete lett.

⁸ A magyar sajtóban valóban több cikkben foglalkoztak ezzel a témával. Lásd: „Tovább folytatódna a horogkereszt provokációk.” *Népszabadság*, 1960. január 5.; „A fasiszta provokációk kiterjedtek Nyugat-Európára és a világ több államára.” *Népszabadság*, 1960. január 6.; „Tovább folytatódik a „horogkereszt hadjárat”. *Népszabadság*, 1960. január 7.; „Nyugtalanág Bonnban a horogkereszt provokációk miatt.” *Magyar Nemzet*, 1960. január 5.; „Világszeret nyugtalanágot kelt a fasizmus újabb nyílt jelentkezése Nyugat-Németországban.” *Magyar Nemzet*, 1960. január 7.

⁹ Az említett információs jelentést nem sikerült fellelnünk.

68. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL

1960. január 14.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos
1960. január 20.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, Kádár János elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. január 14.

A megbízatás értelmében felkerestem Kádár elvtársat, és tájékoztattam a JKSZ Végrehajtó Bizottsága tagjának, Vukmanovićnak Moszkvába érkezéséről.¹

Kádár elvtárs megköszönte a tájékoztatást, és a maga részéről közölte, hogy Jugoszlávia magyarországi ideiglenes ügyvivője azzal a kéréssel fordult a Külügyminisztériumhoz, hogy támogassák Jugoszláviának azt a kérését, hogy megfigyelőként részt vehessen a KGST-ben. Az MSZMP KB Politikai Bizottsága megtárgyalta ezt a kérdést, és úgy döntött, hogy nem támogatja Jugoszlávia kérelmét, mert időszerűtlennek tartja.

A továbbiakban Kádár elvtárs elmondta, hogy a KB Politikai Bizottsága megtárgyalta az SZKP KB információját a moszkvai mezőgazdasági tanácskozás összehívásának időpontjáról, és határozatot fogadott el.² Egyetértene a tanácskozás összehívásának [tervezett] időpontjával. Az SZKP KB tervezett beszámolójával összefüggésben elhatározták, hogy a delegációba beválasztják Fehér elvtársat, a mezőgazdasággal foglalkozó KB-titkárt és öt szakértőt. Ezt a határozatot ma átadjuk Önnek, és kérjük, hogy tájékoztassa az SZKP KB-t. Kidolgoztunk hasonló anyagokat – mondta Kádár elvtárs –, most fordítják őket, január 20-án átadjuk Önnek az SZKP-nak történő továbbítás végett.

A beszélgetés további részében tájékoztattam Kádár elvtársat, hogy ma nyílt meg a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa ülészsaka, és Hruscsov elvtárs már megtartotta a beszámolóját „A leszerelés – út a béke megőrzéséhez és a népek közötti barátság megteremtéséhez” [címmel]. Röviden ismertettem Kádár elvtárral Hruscsov elvtárs beszámolójának tartalmát.³

Kádár elvtárs félíg tréfásan azt mondta, hogy ez Nyugaton nagyobb hatású, mint az atombomba, most nagy zajt csapnak, de már nem sikerül eltitkolniuk a közvélemény elől a Szovjetunió egyoldalú fegyverzetcsökkentési intézkedéseit. Kádár elvtárs azt mondta, hogy a kapott információra elküldik a válaszlevelét az SZKP KB-nak, és azt tervezik, hogy a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa felhívását megtárgyalják a parlament következő ülészakán.⁴

Megköszöntem Kádár elvtársnak a közlést.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF.f. 077. op. 42. papka 212 gy. 5.

¹ Szvetozar Vukmanović Tempo, a JKSZ KB tagja, a Jugoszláv Szakszervezetek Központi Tanácsának elnöke 1960. januárjában a Szovjet Szakszervezetek Központi Tanácsa meghívása alapján a szabadságát töltötte a Szovjetunióban. 1960. január 16-án Ny. Sz. Hruscsov is fogadta, és beszélgetést folytatott vele. (*Népszabadság*, 1960. január 17.) Az Ny. Sz. Hruscsov és Vukmanović közötti beszélgetésről készült feljegyzést lásd MOL M-KS 288. f. 9. cs. 1960/24. ó. e.

² Az európai szocialista országok kommunista és munkáspártjainak tanácskozását a mezőgazdaság fejlesztéséről 1960. február 2–3-án tartották meg Moszkvában. A tanácskozásról Kádár János az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1960. február 9-én számolt be. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 169. ó. e.), a Központi Bizottságnak pedig 1960. február 12-én adott tájékoztatást. (*A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1959–1960. évi jegyzőkönyvei*. I. m. 415–431.) Lásd még: „Ma kezd meg munkáját a moszkvai mezőgazdasági értekezlet.” *Népszabadság*, 1960. február 2.; „Megnyílt az európai szocialista országok mezőgazdaságfejlesztési tapasztalatcsere-értekezlete.” *Népszabadság*, 1960. február 3.; „Befejeződött a moszkvai mezőgazdasági tanácskozás.” *Népszabadság*, 1960. február 4., valamint „A szocialista országok együttműködése újabb távlatot nyit meg a mezőgazdaság fejlesztésében. Fehér Lajos elvtárs nyilatkozata a Népszabadságnak a moszkvai mezőgazdasági értekezletről.” *Népszabadság*, 1960. február 6.

³ A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának üléséről „További 1 200 000 fővel csökkentik a szovjet hadsereg létszámát. A szovjet kormány felszólította a tőkés nagyhatalmakat: kövessék a Szovjetunió békés kezdeményezését címmel jelent meg tájékoztató a *Népszabadság* 1960. január 15-ei számában.

⁴ Az országgyűlési ülészak harmadik napján, 1960. január 30-án tárgyalt erről a parlament; Kiss Károly, a külügyi bizottság elnökének bevezetője után Sík Endre külügyminiszter, Szakasits Árpád, Beresztóczy Miklós és Ortutay Gyula szólalt fel. Hozzászólásuk ismertetését lásd: „Befejeződött az országgyűlés ülészaka.” *Népszabadság*, 1960. január 31. Ezzel kapcsolatban ugyanitt lásd még: „A magyar országgyűlés és a forradalmi Munkás-Paraszt kormány válasza a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának felhívására.”

69. FELJEGYZÉS A. A. SZTARCEV KÖVETSÉGI TANÁCSOS ÉS KISS KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1960. február 5.

A. A. Sztarcev naplójából

Titkos
1961. február 13.

Feljegyzés az MSZMP KB titkárával, Kiss Károly elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. február 5.

Felkerestem ma Kiss elvtársat, hogy átadjam Ny. Sz. Hruscsov elvtárs levelének másolatát a leszerelés kérdéséről.

A kialakult beszélgetés során Kiss elvtárs kitért a falu szövetkeztetésének menetére. Január 31-re a szövetkezeti szektor már a szántóföld 68,8%-át ölelte fel. 1253 város és falu vált teljes egészében szövetkeztetetté. Ily módon a szövetkezeti szektornak az MSZMP KB (1959.) októberi ülése által 1959–60 telére tervezett növekedését némileg még túl is teljesítették. Ezzel összefüggésben az MSZMP KB Politikai Bizottsága a jövő hét végére összehívja a KB ülést abból a célból, hogy azon határozatot fogadjanak el a szövetkeztetés megállításáról 1960 végéig.¹ A küszöbönálló ülésen Fehér Lajos tart beszámolót az októberi határozat teljesítéséről és a szövetkeztetési mozgalom legközelebbi feladatairól. A beszámoló tervezetét már megvitatta a Politikai Bizottság;² most, az ülésig a szövetkeztetést csak ott folytatják, ahol a munkát alapvetően már elvégezték, a járások, városok és falvak parasztságának többsége már aláírta a belépési nyilatkozatot, és a szövetkeztetés teljes befejezéséig nem sok maradt. Az ülés után az összes figyelmet újra a már meglévő szövetkezetek megerősítésére fordítják. A szövetkeztetés megállításának alapvető oka az, jegyezte meg Kiss elvtárs, hogy az állam anyagi, pénzügyi és egyéb lehetőségei korlátozottak, és a gyenge szövetkezetek létrehozása csak

kompromittálná a szövetkeztetés gondolatát, és kárt okozna a szocialista építés ügyének falun.

Meg kell jegyezni, hangsúlyozta Kiss elvtárs, hogy a szövetkeztetés menetében alig fordult elő az önkéntesség elvének megsértése. Mindenesetre, lényegesen kevesebb, mint a múlt év elején.³ A vezető pártmunkások a központban és vidéken ügyelnek arra, hogy az összes hasonló esetben a leghatározottabb módon elejét vegyék. Magyarország számára, ahol a közelmúltban ezen a területen egyáltalán nem kevés komoly hibát követtek el, az önkéntesség elvének szigorú betartása a szövetkezeti mozgalom normális fejlődésének különösen fontos feltétele. Bizonyos mértékig ezzel magyarázható az a tény, hogy egyes elvtársak feleslegesen idegesen reagálnak, ha ezt az elvet egyes helyeken megsértik. Így a Politikai Bizottság legutóbbi ülésén, amikor a küszöbönálló plénum [KB-ülés] kérdését vitatták, érkeztek hírek néhány esetről, amikor a szövetkeztetbe való belépést megtagadó parasztokat megverték. Rögtön azután, amint ezeket a tényeket a jelenlévők tudomására hozták, Szirmai elvtárs javasolta a szövetkeztetés azonnali és mindenhol történő befejezését, mivel ellenkező esetben – Szirmai elvtárs véleménye szerint – a szövetkeztetés egész ügye tönkremehet.⁴ Az ülésen elnökölő Kiss elvtárs felszólalt Szirmai elvtárs ezen javaslata ellen, feleslegesen elsietettnek és átgondolatlannak nevezve azt, ami csak kárt okozhat, mivel nincs semmi alap a pánikra, és a Politikai Bizottság ilyen határozatát a szövetkeztetési munkát becsületesen és áldozatkészen végző kommunisták egyszerűen nem értenék és nem támogatnák.⁵ Az ülésen részt vevő Dobi elvtárs támogatta Kiss elvtárs véleményét, és Szirmai elvtárs javaslatát a Politikai Bizottság nem fogadta el.

A továbbiakban kitérve a szövetkezetek technikával való ellátásának kérdésére, Kiss elvtárs megemlítette, hogy az elvégzett számítások szerint az ország mezőgazdaságának legalább 12 ezer traktort és számos más gépet kellene biztosítani. 1960-ban a falu 10 ezer traktort és több más technikát kap, vagyis az igényeket teljesen nem elégítik ki, de a rendelkezésre álló gépek jó felhasználása, a technikai elmaradás felszámolása esetén többé-kevésbé sikeresen meg lehet oldani a helyzetet.

Folyik a szövetkezetek megerősítése káderekkel. Ennek kapcsán jellemző, hogy ezt a problémát alapvetően helyben oldják meg, a helyi kádérállomány felhasználásával. Budapestről főként azért küldenek a faluba szakembereket, hogy átmeneti segítséget nyújtsanak a munkaszervezésben, a könyvelésben, tervezésben stb.

Ami a vetőmagellátást illeti, ezt a problémát alapvetően kielégítően oldják meg. A gabona az országban most elegendő mind a lakosság ellátásának biztosítására, mind az őszi vetés elvégzésére, mind a szükséges tartalék létrehozására. Ugyanakkor, annak következtében, hogy a parasztság jelentős része, nem lévén biztos a szövetkezetek anyagi szilárdságában, visszatartja a gabonát, elhatározták, hogy vesznek bizonyos mennyiségű gabonát a Szovjetunióban abból a célból, hogy ne gyakoroljanak nyomást a parasztokra, ne hozzanak létre körükben ideges helyzetet, és ezzel ne rontsák a belpolitikai helyzetet. Előbb vagy utóbb a parasztok úgyis kénytelenek lesznek eladni készleteiket, és nagyon is lehetséges, hogy azokat alacsonyabb áron kell eladniuk, mint amennyiért most megtehetnék.

A beszélgetés további részében Kiss elvtárs kitért Dögei elvtárs kérdésére. Az ő, Kiss véleménye szerint, Dögeit teljesen igazságosan bírálták a szövetkeztetést illető balos nézeteiért. A Dögei, valamint a Fehér elvtársnak címzett kritika elősegítette az ország szövetkezeti mozgalmának helyes fejlődését. Az MSZMP KB külön intézkedéseket tett, hogy Dögei elvtárs tiszteletre méltó kinevezést kapjon, és hogy távozása a földművelésügyi miniszteri posztról ne úgy nézzen ki, mint valamiféle elűzés. Ugyanakkor Dögei helytelenül viselkedett. Már a miniszteri posztról való felmentése után Dögei felkereste

Dobi elvtársat és az utóbbival folytatott beszélgetésében arról beszélt, hogy a mostani vezetés helytelen politikát folytat, magyarországi „zsidó uralomról” beszélt, felszólította Dobi elvtársat, hogy fordítson erre figyelmet, mivel ő, mint az MNK Elnökségének⁶ vezetője, „szintén felelőséggel tartozik az események fejlődéséért az országban”. Természetes, hogy Dobi elvtárs tájékoztatta a Politikai Bizottság tagjait erről a beszélgetésről. Egy különbizottságot hoztak létre Fock elvtárs vezetésével, amelynek tagjai az MSZMP KB három tagja. A Dögei elvtárral folytatott beszélgetés után a bizottság jelentést terjeszt a Politikai Bizottság elé, és lehetséges – jegyezte meg Kiss elvtárs –, hogy Dögei elvtárs ügyét újra át kell adni megvitatásra a KB plenumának. Nem egészen kedvező helyzet van alakulóban. A kínai elvtársak már megkapták a kérést, hogy adjanak agreementet Dögei elvtárs részére, viszont kinevezése a kínai magyar nagyköveti posztra már kétséges.

Bizonyos nehézségek vetődtek fel Szilágyi elvtárs kinevezésével kapcsolatban is, aki elutasította a Párttörténeti Intézet igazgatói posztját, és azt akarja, hogy küldjék ki valahová nagykövetnek. Ezt a kérdést szintén nem döntötték meg el.

A munkában előforduló nehézségekről beszélve Kiss elvtárs kitért a Politikai Bizottság tagjai közötti kötelezettségek felosztására. Arról van szó, mondta Kiss elvtárs, hogy a Politikai Bizottság tagjai nyilvánvalóan nem egyenlő mértékben vannak leterhelve. Az olyan elvtársak, mint Kádár, Apró, Kállai és mások túlságosan sokat dolgoznak, ugyanakkor Münnich, Somogyi [Miklós], Rónai elvtársak szinte semmit nem csinálnak. Münnich elvtárs tapasztalt, jó vezető, de már öreg. A Politikai Bizottság és a Minisztertanács ülésein gyakran alszik, az anyagokat az ülésre nem olvassa el, és lényegében csak számít vezető pártmunkásnak, ám a valóságban szinte semmilyen hasznot nem hoz. Ami pedig Somogyi és Rónai elvtársat illeti, rájuk egyszerűen nem lehet semmilyen ügyet bízni, aminek következtében csak foglalják a helyet a Politikai Bizottságban. Ily módon úgy alakul, hogy a PB-tagok egyenlőtlen leterhelése ellenére, mostani összetétel mellett nem lehetséges tehermentesíteni egyeseket és növelni mások terhelését. Mindezek, jegyezte meg végezetül Kiss elvtárs, bizonyos nehézségeket okoznak a munkában.

A beszélgetést a nagykövetség III. titkára, L. Sz. Jagodovszkij elvtárs fordította.

A Szovjetunió magyarországi nagykövetségének tanácsosa

A. Sztarcev

RGANI f. 5. op. 49. gy. 300.

¹ Az MSZMP Központi Bizottsága 1960. február 12-ei ülésén tárgyalta meg a tsz-fejlesztésről és megszilárdításról hozott 1959. október 22-ei határozat végrehajtásáról szóló jelentést. A KB úgy határozott, hogy a termelőszövetkezetek tömeges számszerű fejlesztését 1960. február 15-ével leállítja. (MOL M-KS 288. f. 4. cs. 29. ó. e.) Fehér Lajos beszámolóját és a vitát közli: *Az MSZMP 1959–1960. évi jegyzőkönyvei*. I. m. 432–501. Az előterjesztés tartalmát összefoglalja a KB-ülésről kiadott közlemény a *Népszabadság* 1960. február 14-ei számában.

² Erre a Politikai Bizottság 1960. február 2-ai ülésén került sor. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 168. ó. e.)

³ Lásd az MSZMP KB PTO és a Mezőgazdasági Osztály 1960. február 6-ai jelentését a tsz-mozgalom szervezése során elővetett durva módszerekről. (MOL M-KS 288. f. 11. cs. 603. ó. e.)

⁴ Szirmai István a Politikai Bizottság 1960. február 2-ai ülésén ezzel kapcsolatban a következőket mondta: „Ha a durvaságok elszaporodnak, akkor le kell állni. Most állítsuk le. Nem szabad ezt tovább vinni. A tavalyi tapasztalatok bebizonyították, hogy minden további nap, amely növeli a durvaságot, károsan visszahat. Elértük az eredményeket, azt a területet, ami politikailag érett volt arra, hogy behozzuk a termelőszövetkezetekbe, most álljunk le.” (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 168. ó. e.)

⁵ Kiss Károly a következőket mondta: „Szirmai elvtárs által felvetett javaslat, hogy mondjuk ki: leállunk; ez nagy zavart keltene. Mi most semmit sem erőszakoltunk a megyékre. Egy héttel ezelőtt voltak itt a megyei titkárok, Fehér és Kádár elvtársak tartottak eligazítást. Elküldték őket azzal, hogy nem szabad eltérni a párt által elfogadott tervektől, kivéve azt az öt helyet, ahol kellő megindoklás alapján engedélyezték még 20 ezer holdat. Ezt elfogadtuk. Egyes helyeken a fejlesztés már leállt.” (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 168. ó. e.)

⁶ Így a szövegben. Helyesen Elnöki Tanácsának.

70. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS SÍK ENDRE BESZÉLGETÉSÉRŐL

1960. február 10.

Ty. F. Stikov naplójából

Szigorúan titkos

Feljegyzés a külügyminiszterrel,
Sík Endre elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. február 10.

Kérésemre meglátogattam Sík elvtárs külügyminisztert és beszélgettem vele. A beszélgetés elején tájékoztattam Sík elvtársat, hogy kormányunk kivételképpen határozatot hozott arról, hogy anyagi segítséget nyújt az 1958-as légi katasztrófában elhunytak családjának, és minden elhunyt családjának egyszeri 105 ezer forintnyi támogatást ad.¹ Elmondtam, milyen módot választottunk az említett összeg kifizetésére a családoknak, és megkérdeztem Sík elvtársat, lesz-e valamilyen óhaja ebben az ügyben.

Sík elvtárs megköszönte a tájékoztatást, és azt mondta, nincs megjegyzése, csupán szeretne köszönetet mondani a szovjet kormányynak az ilyen döntésért és az elhunytak családjáról való gondoskodás kinyilvánításáért. Ennek kapcsán hozzátette, nagyon elégedett, hogy ez a kérdés most teljes egészében rendeződött.

A továbbiakban, a kialakult beszélgetés során Sík elvtárs *bizalmas formában* [kiemelés az eredetiben – B. M.] elmondta, a moszkvai utazás alkalmával Kádár elvtárs közölte vele, hogy megszületett a KB döntése arról, hogy nem küldik a volt földművelésügyi minisztert, Dögei elvtársat az MNK nagyköveteiként Kínába. Sík elvtárs elmagyarázta, hogy ebben az ügyben bizonyos nehézségek lesznek, mivel már hivatalosan közzétették a sajtóban, a kínaiak pedig már megadták az agreementet. Ugyanakkor megfelelő magyarázatot adnak.

A továbbiakban Sík *másodszor hangsúlyozta*, hogy beszélni akar velem, *csak szigorúan bizalmas módon*, első helyettesének, Péter Jánosnak a viselkedéséről. Péter János nem egészen szerényen és nem elvtársiasan viselkedik, arra törekszik, hogy minél gyakrabban ő jelentsen a főnökségnek, nagyon gyakran siet a javaslatokkal és a különböző dokumentumok szétküldésével. Gyakran úgy küld ki dokumentumokat, hogy előtte nem tanácskoztak. Íme egy példa: Péter, tudva azt, hogy ő, Sík február 7-én érkezik meg Moszkvából, és tudva azt, hogy ő, Sík számos kérdésben tanácskozni akart Moszkvában a szovjet elvtársakkal, többek között az USA-val való viszony kérdésében is, Péter elvtárs a Külügyminisztérium feljegyzését, amely erre a kérdésre vonatkozóan tartalmazott javaslatokat, mégis február 6-án, vagyis megérkezése előestéjén küldte szét. Eközben ebben a feljegyzésben Péter olyan javaslatokat vet fel, amelyek teljesen ellentétesek Sík elvtárs szándékaival ebben az ügyben. Péter olyan javaslatot tett, hogy Magyarország kezdeményezésére kezdjenek tárgyalásokat az USA-val a viszony javításáról. De ez még csak a kisebbik baj. Mindszenty ügyét abban a formában, ahogyan Péter javasolja, nem lehet felvetni. Azt a javaslatot tette, hogy kezdjenek tárgyalásokat az amerikaiakkal a Mindszenty-kérdésről magyar kezdeményezésre, és javasolják az amerikaiaknak Mindszenty átadását azzal a feltétellel, ha leveszik a napirendről a „magyar kérdést” az ENSZ-ben.²

A továbbiakban Sík elvtárs azt mondja, hogy ő, Péter tudja, hogy Kreisky (Ausztria külügyminisztere) Sikkal folytatott beszélgetésében érintette ezt a kérdést, és a szondázást az amerikaiak feladata alapján végezte.³ Nyilván az amerikaiaknak szándékukban áll a megfelelő időpontban valamiféle intézkedéseket tenni ebben a kérdésben.

Nekünk – mondja Sík – ebben az ügyben nagy türelmet kell tanúsítanunk. Mindszenty a mi állampolgárunk, és a döntő szót Mindszentyről nekünk kell kimondani.

Ebben a feljegyzésben Péter felvetett számos más kérdést is, amelyek nem egészen átgondoltak. Habár ezt a feljegyzést első helyettese emberek nagy csoportjának küldte el, mégis az a szándéka, hogy visszavonja ezt a feljegyzést.

A továbbiakban Sík azt mondja, most nehéz dolgoznia. Korábban, amikor a KB-ban a Nemzetközi Osztály vezetője Szilágyi elvtárs volt, könnyebb volt dolgoznia: az megértette és támogatta őt, néha vitatkozott a KB titkáiraival a külpolitika elvi kérdéseiről, most viszont az osztályvezető új, fiatal, és a munkát még nem ismeri. Ez bizonyos nehézségeket okoz.

Ő, Sík úgy véli, Szilágyi elvtársat igazságtalanul mentették fel, becsületes ember, nagy tapasztalattal rendelkezett az életben és a pártmunkában. Neki, Szilágyinak van tapasztalata, és olyan iskolát járt végig, mint a pártmunka Moszkvában. Úgy véli, Szilágyit Kiss elvtárs kezdeményezésére mentették fel, mivel gyakran vitatkozott vele, és követelte a kérdések eldöntését.⁴ Kiss elvtárs viszont fél a döntésektől, és állandóan csak mondta és mondta: vagy oldják meg maguk ezt vagy azt a kérdést, vagy írjanak feljegyzést a Politikai Bizottságnak. Ennek kapcsán Sík elvtárs hangsúlyozta, hogy régóta ismeri Kiss elvtársat, de amikor külügyminiszter volt, akkor sem döntött el semmilyen kérdést, és nem is ismeri a nemzetközi kérdéseket.⁵

Sík elvtárs különös figyelmet fordított a beszélgetésben a diplomáciai kádereknek, arról beszélve, hogy ennek a fontos kérdésnek az MSZMP KB vonalán nem szentelnek kellő figyelmet. Néhanyszor felvetette ezt a kérdést, előterjesztette javaslatait, megnevezte a jelöltjeit, de nincs kedvező döntés.⁶

Megkérdeztem Sík elvtársat, hol fog Szilágyi elvtárs dolgozni. Azt válaszolta, hogy még nincs döntés, de Szilágyi nagykövetnek kéri magát Lengyelországba.⁷

A továbbiakban Sík elvtárs elmesélte, hogy afrikai utazása után kitartóan felvetette Kádár elvtárs előtt azt a kérdést, hogy hozzák létre saját diplomáciai misszióikat Afrikában. Úgy véli, Guineában magyar nagykövetséget kell létrehozni, a többi afrikai országban pedig 1-2 diplomáciai munkatárs kell. Ez nagy lehetőséget adna számukra, hogy állandó kapcsolatot alakítsanak ki az afrikai országokkal. Kádár elvtárs megígérte, hogy megvizsgálják ezt a kérdést.

Azután Sík elvtárs közölte, hogy éppen most fogadta a lengyel nagykövetet, [Henryk] Grochulskit, akivel közölte, hogy a magyar kormány és az MSZMP KB egyetért azzal, hogy ez év márciusában párt- és kormánydelegációt küldjenek Varsóba öt napra. A küldöttség összetételét még nem határozták meg.⁸

Sík elvtárs megkérdezte, tudom-e, hogy a kínai elvtársak közölték a Varsói Szerződés tagállamai tanácskozásán részt vett képviselőjük felszólalását, habár az értekezleten megállapodtak, hogy a beszámolókat és a beszédeket nem publikálják. Jelenleg a nyugati sajtó ebben az ügyben sok találgatást vet fel. Azt válaszoltam, erről semmit nem tudok, azonkívül, hogy megállapodás történt a tanácskozáson arról, hogy a beszédeket nem közlik.

Sík elvtárs nagyon melegen nyilatkozott a Moszkvában lezajlott tanácskozásról és a fogadásról, amelyet a delegációk tiszteletére rendeztek. Sík elvtárs elmondta, hogy mindenkinek nagyon tetszett Hruscsov elvtárs beszéde az ebéden, és megkérdezte, fogják-e publikálni. Azt feleltem, hogy erről nem esett szó, nem vagyok képben, hogy szándékában áll-e az SZKP KB-nak közölni ezt a beszédet.

Sík elvtárs közölte velem, hogy jelenleg mindenki, aki részt vett az ebéden, igyekszik felidézni emlékezetében ezt a felszólalást, feljegyzést akarnak készíteni abból a célból, hogy megismertessék az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagjaival.

Megköszöntem Sík elvtársnak a beszélgetést.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF f. 077. op. 42. papka 212. gy. 5.

¹ Az előzményekre lásd a 62. dokumentumot! A nagykövet által elmondottakról Sík Endre még aznap, 1960. február 10-én feljegyzést készített. Eszerint Stikov arról tájékoztatta, hogy a szovjet kormány még egyszer megvizsgálta a katasztrófa következtében elhunyt magyar állampolgárok családjainak ügyét, és bár felfogása szerint az elszámolás és a kártérítések megfizetése az érvényben lévő szabályok szerint teljesen rendben volt, tekintetbe véve a magyar állampolgárok hozzátartozóinak helyzetét, úgy határozott, hogy az érintett öt családot egyenként 105 000 Ft egyszeri segélyben részesíti, amelyeket a nagykövetség a közeljövőben ki fog osztani. (MOL XIX-J-1-j-SZU-TÜK-34. t.-7/SE/1960. [9. d.])

² Sík Endre valószínűleg a Külügyminisztérium III. osztályának a magyar-amerikai kapcsolatok rendezéséről szóló, 1960. február 5-én kelt feljegyzésére utalt. Az említett dokumentumban Péter János a Mindszenty-ügy rendezésével kapcsolatban azt javasolta, lépéseket kell tenni annak érdekében, hogy azt amerikai részről vessék fel. A dokumentumot közli: *Iratok a magyar-amerikai kapcsolatok történetéhez 1957–1967*. I. m. 222–226.

³ Lásd a 60. dokumentumot és annak 2. jegyzetét!

⁴ Vö. az 59. dokumentummal!

⁵ Kiss Károly 1951. május 12. és 1952. november 14. között töltötte be a külügyminiszteri posztot.

⁶ Vö. a 42. és a 60. dokumentummal!

⁷ Vö. a 67. és a 69. dokumentummal!

⁸ A Kádár János vezette párt- és kormányküldöttség 1960. március 15. és 22. között tartózkodott Lengyelországban.

71. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS KISS KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1960. február 17.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos
1960. február 20.

Feljegyzés az MSZMP KB titkárával, Kiss Károly elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. február 17.

Kérésére találkoztam Kiss elvtárral. Kiss elvtárs átnyújtotta nekem az SZKP KB-nak történő átadás céljából az MSZMP KB Dögei-ügyben hozott határozatának szövegét,¹ és tájékoztatásképpen szóban közölte a következőket.

Mint ismeretes, nemrégiben a Központi Bizottság határozatot hozott arról, hogy Dögei Imrének nem célszerű továbbra is betöltenie a földművelésügyi miniszteri posztot, aminek következtében felvetődött kinevezése az MNK kínai nagyköveti posztjára.² A KB, miközben bírálta Dögei Imre balos hibáit – Kiss elvtárs szavai szerint –, továbbra is bizalommal viszonyult hozzá. Erről tanúskodik többek között az, hogy először is Dögei a KB tagja maradt, másodsorban meglehetősen felelősségteljes posztot ajánlottak neki. Ugyanakkor nemrégiben olyan tények derültek ki, amelyek alapján megállapították, hogy Dögei számos, a párt egységének megbontására irányuló dolgot tett. Miután nem vont le semmilyen következtetést a neki címzett kritikából, és sértve érezte magát, Dögei egy csoportot gyűjtött maga köré, amely magát „sértettnek” érző emberekből állt. Ezek többségét balos hibák miatt 1958 végén leváltották a mezőgazdaság területén végzett felelős

munka alól, amikor a párt határozottan fellépett mind a jobboldali, mind a baloldali elhajlás ellen a mezőgazdasági politikában. Miközben bírálták a jobboldali elhajlást – mondta Kiss elvtárs –, ezek az emberek nem fogadták el a nekik címzett kritikát, magukat csálhatatlannak tekintették, és a saját, nyilvánvalóan balos nézeteiket makacsul, igazi marxista nézetekként adták elő.

Mint ismertté vált, Dögei Imre mostani környezete ellenzéki hangulatú a pártvezetéssel szemben, néhányan közülük pedig azt is megengedik maguknak, hogy nyilvánvaló pártellenes kijelentéseket tegyenek. Így például azt a véleményt terjesztették, hogy ha „Molotov újra visszatér a hatalomba, a teljes mostani magyar vezetést leváltják”.³ Kiss elvtárs azt is elmondta, hogy közvetlenül a KB ez év januári ülése után, amikor határozatot hoztak Dögeinek a földművelésügyi miniszteri posztról történő leváltásáról és a kínai nagyköveti posztra történő kinevezéséről, elment Dobi elvtárshoz, és élesen bíráltni kezdte a KB által folytatott politikát, azt mondván, hogy „a vezetést előbb vagy utóbb le kell váltani” stb.⁴ Kiss elvtárs Dögeinek a hibás nézetei melletti makacs kitartását és fegyelmezetlenségét paraszti származásával és paraszti gondolkodásmódjával magyarázza.

A Dögei-ügy vitája során a KB február 12-ei ülésén a KB 26 tagja szólalt fel, miközben néhány elvtárs, élesen elítélve Dögeit, követelte a pártból való kizárását. Elhatározták ugyanakkor, hogy tekintettel Dögei szegényparaszti származására és korábbi szolgálataira, lehetőséget adnak számára hibái belátására. Ezért csak a KB-ból zárták ki, pártbüntetést kapott, de tagja maradt a pártnak.⁵

Természetesen – mondta Kiss elvtárs – Dögei Kínába történő nagyköveti kinevezésének kérdése lekerül napirendről, amiről Magyarország kínai nagykövetségét már értesítették. Az elkövetkező 2-3 hónap folyamán új jelöltet keresnek a kínai nagyköveti posztra.⁶ Ami Dögeit illeti, nyilvánvalóan elküldik egy állami gazdaságba dolgozni.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség tolmácsa, Ny. I. Darcsijev elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF.f. 077. op. 42. papka 212. gy. 5.

¹ Dögei Imre ügyét az MSZMP KB 1960. február 12-ei zárt ülésén tárgyalták. Az ülés jegyzőkönyvét és a határozatot lásd: *A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1959–1960. évi jegyzőkönyvei*. I. m. 508–539. A Politikai Bizottság 1960. február 16-án úgy döntött, hogy Kiss Károly szóban tájékoztatja a szovjet és a kínai nagykövetet Dögei Imre ügyéről, pártjaik központi bizottsága tájékoztatása céljából pedig átadja nekik az MSZMP KB határozatát. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 170. ó. e.)

² Vö. a 67. dokumentummal!

³ Molotov az SZKP KB 1957. július 22–29-ei ülésén, a „Molotov–Malenkov–Kaganovics pártellenes csoport” ügyében hozott határozat után került ki a hatalomból. Az utalás arra vonatkozhat, hogy 1956. november elején Molotov opponálta Kádár miniszterelnöki kinevezését.

⁴ Vö. a 67. dokumentummal!

⁵ A Dögei-ügyről részletesebben lásd Feitl István írását a *Magyar Nemzet* 1990. február 16-ai számában.

⁶ Kínába Dögei Imre helyett Martin Ferenc ment. Az Elnöki Tanács 1960. június 11-én nevezte ki Martint pekingi nagykövetnek, megbízólevelét augusztus 10-én adta át. („Magyarország új pekingi nagykövete átnyújtotta megbízólevelét.” *Népszabadság*, 1960. augusztus 11.)

72. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL

1960. március 2.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos
1960. március 12.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával,
Kádár János elvtárssal folytatott beszélgetésről

1960. március 2.

Pelkerestem Kádár elvtársat, és beszélgettem vele. A beszélgetés elején közöltem vele, hogy a belorusz KB titkára, Mazurov felhívott, és megkért, hogy adjam át az MSZMP KB-nak a meghívást, hogy küldjenek 2-3 vezető pártfunkcionáriust 5-7 napra, hogy megismerkedjenek a belorusz nép életével.¹ Az utazásra bármikor sor kerülhet, márciusban, áprilisban, májusban, amikor az MSZMP KB számára megfelelő lesz.

Kádár elvtárs megkért, hogy adjam át köszönetét Mazurov elvtárssal a meghívásért, és azt mondta, hogy számukra ennek a meghívásnak nagy jelentősége van, mivel az MSZMP vezető funkcionáriusai közül még senki nem volt Belorussziában. Ebben az ügyben tanácskoznak a KB-ban, és közlik javaslatukat.²

A továbbiakban közöltem Kádár elvtárssal, hogy tegnap a Külügyminisztérium megbízásából átadtam Sik elvtárssal az olasz elnök, Gronchi úr moszkvai megbeszéléseire vonatkozó tájékoztatást.³ A tájékoztató tartalmát részletesen elmondtam Kádár elvtárssal. Kádár elvtárs megköszönte a tájékoztatást.

A továbbiakban Kádár elvtárs megkérdezte, mikor fogják szétküldeni a moszkvai mezőgazdasági tanácskozás⁴ jegyzőkönyvi anyagait, mivel ezek az anyagok szükségesek a munkához. Azt válaszoltam, hogy utánanézttem az ügynek, és az elvtársak az SZKP KB-ban közzölték, hogy az anyagok készen vannak, és a legközelebbi postával elküldik.⁵

Megkérdeztem Kádár elvtársat, sikerült-e megismerkednie Hruscsov elvtárs indonéziai látogatásának a sajtóban közzölt anyagával, többek között az indonézekkel aláírt megállapodásokkal és Hruscsov elvtárssal a sajtótájékoztatón az újságíróknak adott válaszaiával.⁶

Kádár elvtárs azt felelte, hogy a legutóbbi közleményekkel még nem sikerült teljes egészében megismerkednie, de figyelemmel kísérte Hruscsov elvtárs ázsiai útját. Úgy véli, hogy az Indiába, Burmába és különösen Indonéziába tett látogatás nagyon jó volt, és sok hasznot hozott. Nyikita Szergejevics részletesen megismerte az indonéz nép életét, több városban járt.

Kádár elvtárs megkérdezte, mikorra tervezik Nyikita Szergejevics visszatérését Moszkvába. Azt válaszoltam, hogy az elvtársak közlése szerint körülbelül március 4-5-re.

A beszélgetés végén Kádár elvtárshoz fordultam, előzetesen figyelmeztetve őt, hogy elvtársi módon szeretnék vele tanácskozni a következő kérdésről. Elmondtam, hogy már eltelt 8 hónapja, hogy Magyarországon vagyok, de még nem sikerült megismernem az országot. Mindössze négy megyében jártam. Korábban úgy véltem, hogy mindenekelőtt itt Budapesten kell megismerni a központi magyar szervezeteket és a diplomáciai testületet, most viszont úgy vélem, elérkezett az ideje, hogy Magyarország más városaival is megismerkedjek, elmenjek az üzemekbe, szövetkezetekbe és oktatási intézményekbe.

Korábban azért nem utaztam vidékre, mert a pártkongresszus előkészületei folytak, és kényelmetlen elvonni a vidéki munkatársak figyelmét.

Protokollvonalon, vagyis a Külügyminisztérium vonalán kevés utazást szerveznek, ráadásul szigorúan hivatalos jellegűk van. A találkozások alkalmával nincsenek olyan jó, elvtársi beszélgetések, mint például a Fejér megyei utazásom alkalmával volt, ahol a járási titkár meghívására Mór környékén és a bányában voltam. Sok jó emlékem maradt erről a találkozóról. Ezért szeretném Kádár elvtárs tanácsát kérni, hogy a legjobb eljárási annak érdekében, hogy ne csak protokollvonalon, vagyis a Külügyminisztérium vonalán utazzak a városokba és a megyébe, hanem a megyei titkárokkal vagy a megyei tanácsok elnökeivel kapcsolatba lépve utazzak a megyébe az üzemekkel, szövetkezetekkel és a néppel való ismerkedés végett.

Kádár elvtárs visszakérdezett: és miért nem [akar] protokollvonalon, a Külügyminisztérium vonalán utazni? Ezeknek az utazásoknak az ideje alatt, igaz, nem tud részletesen beszélgetni a pártbizottságok titkáraival vagy a vezető funkcionáriusokkal, ellenben az utazások alatt lehetősége lesz beszélgetni a diplomatákkal, csak némileg eltérő körülmények között, mint amilyenek között a fogadáson találkozunk velük.

Ekkor Kádár elvtárs, mintegy kijavítva magát, azt mondja, nincs ellenére a protokollon kívüli utazás, de jobb lenne, ha arra protokollvonalon kerülne sor. Ha protokollon kívül akar utazni, akkor Önnek nem kell magának a megyébe, a megyei pártbizottságra vagy a megyei végrehajtó bizottságra telefonálnia, a legjobb ezt a KB Párt- és Tömegszervezetek Osztályán keresztül csinálni, ők tudják, milyen rendezvények folynak a megyékben, és mikor érnek rá jobban a pártfunkcionáriusok.

Újra megkérdeztem, „Azt javasolja, hogy ezt Sándor elvtárson keresztül csináljam?” Kádár elvtárs azt felelte, „Igen, a Párt- és Tömegszervezetek Osztályán és Sándor elvtárson keresztül.”

A továbbiakban Kádár elvtárs azt mondja, hogy a felvetett kérdéssel összefüggésben általánosságban is el akarja mondani néhány megjegyzését. Úgy véli, hogy a szovjet nagykövetség, valamint a szocialista országok más nagykövetségei nem használnak ki minden lehetőséget munkájukhoz.

A szocialista országok valamennyi nagykövetsége az üzemekbe és szövetkezetekbe történő utazásokra, a munkásokkal és parasztokkal való találkozásokra fordítja a figyelmét. Ott most már jól mennek a dolgok, a nép az ügyünkért harcol, de az értelmiséggel, azzal a részével, amely elégedetlen a rendszerünkkel, keveset találkoznak. A nyugati missziók és a nyugati diplomaták fordítva járnak el. Ők a munkásokhoz és parasztokhoz nem mennek, de törekszenek arra, hogy az értelmiséggel találkozzanak, és ebben az irányban szervezik a munkájukat. Szeretném egy ilyen tényre felhívni a figyelmet: a szovjet követség és a szocialista országok más követségei is (elmagyarázza: a saját megfigyeléseimről beszélek) amikor a fogadásokra meghívják a magyar elvtársakat, arra törekednek, hogy leginkább az aktívát, a kommunistákat hívják meg, a pártönkívülieket, hát még azokat, akik nem egészen jól viszonyulnak rendszerünkhöz, ritkábban hívják meg, vagy egyáltalán nem hívják meg. Ráadásul a párt-, társadalmi és gazdasági szervezetek vezetői aktíváját a nagykövetség által tartott rendezvényekre évente több alkalommal meghívják. Nem vagyok ellene, hogy a vezető pártfunkcionáriusok, többek között a megyei pártbizottságok titkárai részt vegyenek a nagykövetség fogadásain, de ne olyan gyakran, elegendő egyszer egy évben, évfordulók alkalmával.

Kell, hogy a nagykövetség rendezvényeket szervezzen az értelmiség részére is, de ne úgy, mint most. Gyakran előfordul, hogy egy neves pártönkívüli személyiséget meghívunk a nagykövetségre, és elkezdnek beszélgetni vele. Mondják, íme a kommunizmus jó, a kapitalizmus rossz. Azután megkérdezik, mi az Ön véleménye? Azt sem tudja, mi legyen. Az ilyen elvtárs a követségen való tartózkodás után hazamegy, és arra gondol, miért is hívták meg, nem beszervezni akarják-e.

A nyugati missziók másképpen csinálják: meghívják például a színésznőinket, törődnek velük, és nem a kapitalizmusról és a szocializmusról beszélnek velük, hanem vendégül látják kávéval vagy teával, és azt mondják neki: Maga a legnagyobb szépség Európában, jól játszik vagy énekel, vagyis a kiválóságáról beszélnek, még ha ő a legegyszerűbb ember is és nem különösebben szép. Hiszen ő is ember. Hazamegy, és arra gondol, milyen nagyszerűen telt el az idő, és elkezd összehasonlítani, hogyan szokott lenni a szocialista országok nagykövetségein és a nyugati missziókon. És amikor megkérdezik tőle, hol, melyik követségen volt jobb, természetesen azt mondja, hogy jobb a nyugati missziók fogadásain.

Általában az ő, Kádár elvtárs véleménye szerint, a szocialista országok nagykövetségein a fogadásokat helytelenül rendezik, sok embert hívnak meg, elsősorban az aktívát, olyanokat, mint a városi és kerületi pártbizottságok titkárai, vagy például a csepeli kombinát titkárát és igazgatóját. Ezek az emberek elkötelezettek a rendszerünk iránt, és rájuk több figyelmet fordítanak, beszélgetnek velük, kérdezik az üzemekben lévő ügyekről, a meghívottaknak arra a részére viszont, akik pártönkívüliek, nem fordítanak figyelmet.

Az is azt gondolja, miért hívták meg, ha figyelemre sem méltatják. Vagy a másik példa: ez a mi gyakorlatunkból van. Ülünk, ülésezünk a Politikai Bizottságban, és hirtelen látjuk, este 6 óra van, 7 órakor pedig valamelyik követségen fogadás van, befejezzük az ülést, és sietünk haza, hogy átöltözzünk és idejében odaérjünk a fogadásra. Megérkeznek, fogadnak, üdvözlönek, és bevezetnek valamilyen előkészített szobába, ahol asztalok, fotelék vannak elhelyezve, és leültetnek. Leülök, és nézek, hogy kik vannak jelen, és kit látok, Münnich, Marosán, Kiss, Sík elvtársakat és a szocialista országok nagyköveteit. Vagyis valamennyien kommunisták, és ha valaki pártönkívüli érkezik, sandán néznek rá. A nyugati missziók követői jönnek, látják, hogy abban a szobában csak kommunisták gyűltek össze, és azonnal elmennek onnan. Vagy a másik példa: a fogadás idején elkezdődnek a táncok. Akkor a szocialista országok diplomatái, meg a mi magyar elvtársaink is csak a szocialista országok diplomatáinak feleségeit kérik fel táncolni, és sohasem kérik fel a nyugati diplomaták feleségeit. És miért? Hiszen ő is nő, ember, és neki, mint nőnek kellemes, ha felkéri táncolni. Vagy itt van még egy példa, amit gyakran észreveszek a fogadásokon. Ez a jugoszláv diplomatákkal kapcsolatos. Látod, hogy a jugoszláv nagykövet egyedül áll, áll 30 percet, áll egy órát, és a szocialista országok diplomatái közül senki nem megy hozzá. Mit csináljon? Akkor odamegy a nyugatiakhoz, Anglia, az USA, Franciaország követéhez, és velük beszélget. Nem szeretjük őt, ő sem szeret minket. Na és mi következik ebből? Hiszen ő is csak ember. Úgy tűnik nekem, mondja a továbbiakban Kádár elvtárs, hogy a fogadások tartásának rendjét felül kell vizsgálni, meg kell szüntetni a berendezett szobákat, vagy ha berendezik őket, akkor nem kell sokáig ott ülni, ülsz 15 percet és elég, azután elmész, és beszélgetsz a többiekkel, akiket meghívtak a fogadásra.

Íme ezek a megjegyzéseim, amelyeket el akartam mondani a megfigyeléseimből.

Azt válaszoltam Kádár elvtártnak, a szovjet nagykövetség elhatározta, hogy a fogadásokat a követség épületében tartja. A múlt év november 7-én, amint látta, semmilyen szoba nem volt, ahol a kormány tagjai és a követek ültek volna.

A továbbiakban elmondtam Kádár elvtártnak, tudjuk, hogy a nyugati missziók megállapodtak egymás között, hogy a magyar értelmiség melyik csoportjával ki végez meghatározott munkát. Így például az olaszok a zenész értelmiséggel foglalkoznak, a franciák az írókkal, az angolok és amerikaiak a műszaki értelmiséggel. Kádár elvtárs azt válaszolta: „Igen, ezt tudjuk. A mi zenei közéletünknek réges-régi kapcsolatai vannak az olasz zenei kultúrával, irodalmunknak és íróinknak is régi kapcsolataik vannak a francia irodalommal.”

Elmondtam Kádár elvtársnak, hogy az értelmiséggel végzendő munka ügyében beszélgettem Szirmai elvtárral, és kértem, hogy lehetőség szerint használjon fel bennünket az értelmiséggel való munkában. Kádár elvtárs némileg ingerült formában azt mondta: „És mit akarnak, hogy Szirmai elvtárs hívassa magukat, és mondja meg, hogy az értelmiség mely csoportjának milyen rendezvényeket szervezzenek. Hiszen nem ismeri az Önök lehetőségeit. Miért nem dolgoznak ki intézkedéseket és mennek Szirmai elvtárhoz, és mondják, hogy ilyen és ilyen rendezvényeket tervezünk, és elhatároztuk, hogy meghívjuk ezeket és ezeket a személyeket stb. Meg tudja Önöknek mondani, hogy kit kell meghívni, kit nem kell meghívni.”

Elmondtam Kádár elvtársnak, hogy amennyire tudom, a „népi” író Németh László szovjetunióbeli utazásának volt bizonyos haszna. A Szovjetunióban való tartózkodása után némileg megváltoztatta nézeteit a Magyarországon létező rendszerrel kapcsolatban.

Kádár elvtárs megerősítette, hogy „igen, jó irányba változott meg”. Elmondtam, hogy a Szirmai elvtárral folytatott beszélgetés során kértem őt, hogy a magyar elvtársak foglalkozzanak Kodály zeneszerzővel annak érdekében, hogy kérje utazását a Szovjetunióba, hozzátettem, ahhoz, hogy saját kezdeményezésünkre meghívjuk, még nem érett meg a helyzet. Ha viszont ő fejezné ki a kívánságát, akkor – véleményem szerint – ez az utazás hasznos lenne mind Kodály, mind magyar barátaink számára.⁷ Kádár elvtárs azt válaszolta, hogy erről beszélgettek Kodálllyal. Kodály Angliába szándékozik utazni a családjával. Engedélyeztük neki, hogy egyedül utazzon. A beszélgetés alkalmával, amely az angliai utazásról folyt, feltettük neki a kérdést, hogy miért akar Angliába utazni. Hiszen néhány alkalommal járt már ott, miért nem utazik a Szovjetunióba, ahol még egyszer sem volt. Kodály azt felelte, hogy egyetért a Szovjetunióba való utazással is. De most Angliába akar utazni.

Megköszöntem Kádár elvtársnak a beszélgetést, és azt mondtam, hogy a közeli időben szándékomban áll találkozni Szirmai elvtárral, és tanácskozni vele az értelmiséggel végzendő munkával kapcsolatos néhány intézkedésről.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

RGANI f. 5. op. 49. gy. 300.

¹ Az előzményekre lásd a 54. dokumentumot! Mazurov 1960. március 1-jén ez ügyben levelet írt Kádár Jánosnak. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 175. ó. e.)

² Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1960. március 22-ei ülésén úgy döntöttek, hogy a meghívást elfogadják, és 1960. májusában Kállai Gyula, Kiss Dezső és Benkei András utaznak őt napra Minszkbe. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 175. ó. e.) Ezt a határozatot a Politikai Bizottság 1960. április 5-én úgy módosította, hogy a delegáció április 25-én vagy 26-án utazzon el. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 177. ó. e.)

³ Giovanni Gronchi 1960. február 6-án érkezett Moszkvába. Szovjetunióbeli látogatásáról a Népszabadság részletes tudósításokat közölt. („Giovanni Gronchi olasz köztársasági elnök Moszkvában.” *Népszabadság*, 1960. február 7.; „Építjük úgy országaink kapcsolatát, hogy ne csak békében, hanem barátságban is éljünk.” *Népszabadság*, 1960. február 9.; „Szovjet–olasz közös közleményt írtak alá Moszkvában.” *Népszabadság*, 1960. február 10.)

⁴ A kommunista és munkáspártok februári tanácskozásáról van szó, amelyen Kádár is részt vett.

⁵ A mezőgazdasági tanácskozás anyagait lásd MOL M-KS 288. f. 9. cs. 1960/8. ó. e.

⁶ Ny. Sz. Hruscsov 1960. február 10-én indult ázsiai útjára, amelynek során felkereste Indiát, Indonéziát, Birmát és Afganisztánt. Az utazással kapcsolatban lásd: „Hruscsov elvtárs elindult délkelet-ázsiai útjára.” *Népszabadság*, 1960. február 11.; „Hruscsov elvtárs Indiában.” *Népszabadság*, 1960. február 12.; „Hruscsov elvtárs Birmába érkezett.” *Népszabadság*, 1960. február 17.; „Hruscsov elvtárs ma érkezik Indonéziába.” *Népszabadság*, 1960. február 18.; „Hruscsov elvtárs Afganisztánba érkezett.” *Népszabadság*, 1960. március 3.; valamint „Hruscsov elvtárs délkelet-ázsiai útjáról visszaérkezett Moszkvába.” *Népszabadság*, 1960. március 6.

⁷ Az előzményekre lásd a 65. dokumentumot!

73. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS
KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL
1960. március 5.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos
1960. március 12.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával,
Kádár János elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. március 5.

Felkerestem Kádár elvtársat, és beszélgetést folytattam vele. A beszélgetés elején a Központ utasításának megfelelően átnyújtottam Kádár elvtársnak az Ny. Sz. Hruscsov elvtárs és Nehru beszélgetéséről készült feljegyzést.¹

Kádár elvtárs köszönetet mondott az Ny. Sz. Hruscsov elvtárs és Nehru közötti beszélgetés átadott szövegéért.

A kialakult beszélgetés során Kádár elvtárs azt mondja: „Hálásak vagyunk a szovjet elvtársaknak és mindenekelőtt az SZKP KB-nak, a részletes, rendszeres tájékoztatásért, amelyet a nemzetközi kérdésekről kapunk. Az ilyen tájékoztatással összefüggésben képpen vagyunk a Szovjetunió által folytatott nemzetközi politikáról, ismerjük azokat a fontosabb megbeszéléseket, amelyeket a Szovjetunió és személyesen Ny. Sz. Hruscsov elvtárs folytat. Az ilyen operatív és rendszeres tájékoztatás, amelyet a szovjet elvtársaktól kapunk, lehetővé teszi, hogy könnyen tájékozódjunk a nemzetközi kérdésekben, és következőképpen az országunk külpolitikai kérdéseiben komoly hibák nélkül döntsünk.”

A továbbiakban Kádár elvtárs azt mondja, hogy *az utóbbi években a szovjet elvtársak a beszélgetések alatt kitérnek az elől, hogy párt és állami vonalon valamiféle tanácsokat adjanak.* Időnként a szovjet elvtársakkal folytatott beszélgetéskor megkérdezem, hogy lehetne jobban megoldani ezt a kérdést. Az adott esetben igyekeznek egyszerűen hallgatni, és ha másodszor is rákérdezel, akkor azt felelik: Maguk nyilván jobban ismerik az ottani helyzetet, döntsék el maguk ezeket a kérdéseket, ahogyan célszerűnek tartják. Kádár elvtárs azt mondja: „Ez persze talán helyes is, hogy nem akarnak tanácsot adni. Ezzel összefüggésben nekünk magunknak sokkal figyelmesebben kell hozzákezdni ennek vagy annak a kérdésnek a megoldásához, alaposabban és figyelmesebben kell előkészíteni a kérdéseket, gyakrabban és részletesebben kell magunk között megtanácskozni, és amikor valamilyen ügy nem világos, a kérdés megoldását el kell halasztani, hogy a döntés meghozatalával összefüggő valamennyi kérdést részletesen tisztázzunk és kidolgozzunk. Ez a körülmény minket természetesen arra kötelez, hogy nagy felelősséggel viszonyuljunk a problémák megoldásához. Régen nagyon gyakran az történt: megvizsgálász valamilyen kérdést és látod, hogy helytelen határozatot hoztak. Megkérdezed, miért hoztak ilyen határozatot, s azt felelik, hogy a szovjet elvtársak tanácsolták, hogy ilyen határozatot hozzanak. Aztán bizonyos idő múlva kiderül, hogy a szovjet elvtársak ebben az ügyben semmilyen tanácsot nem adtak.”

Azt feleltem Kádár elvtársnak, most más a helyzet a szocialista országokban, felnőttek a párt- és állami káderek, nagy tapasztalatra tettek szert a párt- és állami munka irányításában, nagy jelentőségűek a párt- és állami vezetők személyes kapcsolatai, a szocialista országok tapasztalatcseréje a különböző tanácskozásokon, valamint a párt és gazdasági funkcionáriusok küldöttségeinek utazásai.

A továbbiakban Kádár elvtárs azt mondja, hogy tetszett neki tegnap a szovjet hadseregcsoporthoz tartózkodás. „Kazakov elvtárs nyilván minden hadosztály képviselőit meghívta. Habár én az előadásomban semmi újat nem mondtam ahhoz képest, amit a helyi pártfunkcionáriusainktól tudnak, mégis hasznos lesz ez a tanácskozás. Előadásomban igyekeztem kitérni mindazokra a kérdésekre, amelyekre pártunk most dolgozik és arra, hogyan oldjuk meg őket.”

Azt feleltem Kádár elvtársnak, hogy „a tanácskozáson valóban részt vett minden hadosztály képviselője”. Ugyancsak hangsúlyoztam, hogy az aktív két és fél óra hosszan nagyon figyelmesen hallgatta Kádár elvtárs beszámolóját. Az előadásban véleményem szerint az MSZMP mostani életének és tevékenységének nagyon sok érdekes példája és ténye szerepelt. Véleményem szerint az előadás és a kérdésekre adott válaszok hasznosak lesznek a parancsnokok és politikai munkások számára munkájukban.

Megjegyzés: Március 4-én a déli hadseregcsoporthoz tartózkodás volt. A gyűlésen „A politikai helyzet az országban és a párt feladatai az MSZMP VII. kongresszusa határozataival összefüggésben” címmel Kádár elvtárs tartott előadást. Az előadás a párt és az ország életének tényleges anyagaira épült. A beszámolóban nemzetközi kérdéseket nem érintettek, az USA-val való viszonyt és különösen Mindszentynek az amerikai követésen való tartózkodását kivéve. Kádár elvtárs azt mondta, hogy a magyarok nem sietnek a Mindszenty-kérdés megoldásával. Őket nem zavarja, az amerikaiak viszont örömmel megszabadulnának tőle, de nem tudják hogyan.²

A belpolitikai helyzetet, a Belügyminisztérium szerveiben, a munkásörsegekben és a hadseregben lévő állapotokat jellemezve Kádár elvtárs azt mondta, „mindezeket a szerveket átalakítottuk, megerősítettük vezető káderekkel és jó állományt válogattunk össze.” Kádár elvtárs külön hangsúlyozta, hogy ezekben a szervezetekben jól mennek az ügyek, a hadsereg pedig már készül arra, hogy magára vállalja a felelősséget az ország belső és külső helyzetéért. Kádár elvtárs különös érdeklődést mutatott az aktív résztvevői által feltett kérdések iránt: Milyen intézkedéseket tervez a magyar kormány a néphadseregnek modern technikával történő felszerelésére. Kádár elvtárs tréfás hangon ezt úgy értékeli, mint a szovjet tisztek aggodalmát, hogy ha a magyar hadsereg modern fegyverzetet kap, akkor mit csinál majd Magyarországon a szovjet hadsereg.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF.f. 077. op. 42. papka 212. gy. 5.

¹ Ny. Sz. Hruscsovna és a Dzsavaharlál Nehruval folytatott 1960. február 12-ei beszélgetéséről készült feljegyzést lásd MOL M-KS 288. f. 9. cs. 1960/25. ó. e.

² Hasonló szellemben beszélt Kádár János az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1960. március 1-jei ülésén is. (MOL M-KS 5. cs. 172. ó. e.) Kádár ott elhangzott beszédéből részleteket közöl: *Mindszenty és a hatalom*. I. m. 70-73.

74. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS KISS KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1960. március 9.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos
1960. március 16.

Feljegyzés az MSZMP KB titkárával, Kiss Károly elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. március 9.

Felkerestem Kiss elvtársat, és átadtam neki az SZKP KB-tól érkezett meghívót, amelyben arról van szó, hogy lehetőséget biztosítanak az MNK meghatározott számú felelős munkatársának, hogy szabadságát a Szovjetunióban töltsen.

A kialakult beszélgetés során Kiss elvtárs közölte, hogy azok a kis zavargások, amelyek nemrégiben 3-4 faluban a szövetkezetbe belépett parasztok körében történtek, mostanra teljesen abbamaradtak, és a parasztság általános hangulata a korábbiakhoz hasonlóan kedvező. Kiss elvtárs megemlítette, hogy a falvak, ahol az említett háborgások történtek, a legvallásosabbak közé tartoznak, és eléggé megalapozott a gyanú, hogy az adott esetben a dolog a katolikus papok bujtotgatására történt.

A továbbiakban Kiss elvtárs közölte, hogy a magyar párt- és kormánydelegáció Kádár elvtárral az élen március 15-én utazik el Lengyelországba, és öt napot lesz ott, mialatt felkeresi Varsót és számos más várost és falut, többek között Gdańsk tengeri kikötőt is.¹

A magyar elvtársaknak – Kiss elvtárs szavai szerint – a párt- és kormánydelegáció külső önálló lengyelországi tartózkodásával összefüggésben kis nehézségei adódtak azt illetően, hogyan világítsák meg beszédeikben és felszólalásaikban a Magyarországon a mezőgazdaság szocialista átalakítása terén elért sikereket. Félelmüknek adtak hangot, hogy ez nem egészen kedvező reakciót válthat ki a lengyel elvtársak részéről, tekintettel arra, hogy Lengyelország jelentősen lemarad ebben a kérdésben a többi szocialista országtól. Ugyanakkor – Kiss elvtárs véleménye szerint – az említett félelmeknek nincs elég alapjuk, és a magyar elvtársaknak lengyelországi tartózkodásuk alatt érdemes megismertetni lengyel barátainkat a mezőgazdaság szocialista átalakításának menetével az MNK-ban.

Kiss elvtárs azt is közölte, hogy Münnich elvtárs betegsége után már hozzálátott kötelezettségei teljesítéséhez, ugyanakkor az orvosok csak napi maximum 3-4 óra munkát engedélyeznek számára. Ezen okból számos funkciót, amelyet korábban Münnich elvtárs töltött be, most felosztottak Kállai és Apró elvtárs között.

A beszélgetés további részében érdeklődtem, milyen programot állítottak össze a magyar elvtársak a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa küldöttsége számára, amely a felszabadulás napja megünneplésére érkezik Magyarországra, többek között, tervezik-e ebben a programban a delegáció tagjainak felszólalását. Kiss elvtárs megemlítette, hogy a teljes programot még nem állították össze, mivel a magyar elvtársak nem rendelkeznek adatokkal a delegáció összetételét illetően, és hogy ki fogja vezetni. Ugyanakkor az április 3-ai és 4-ei program már ismert: április 3-án este az Operaházban ünnepi ülés lesz, amelyen beszámoló hangzik el. Előadóként Kádár elvtársat erősítették meg. Az előadás után úgy tervezik, hogy rövid üdvözlőbeszédet mond a szovjet delegáció vezetője. Április 4-én a szovjet küldöttség jelen lesz a csapatok ünnepi díszszemléjén és a dolgozók felvonulásán. A Szovjetunióon kívül más országokból nem tervezik delegáció meghívását – mondta Kiss elvtárs.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség tolmácsa, Darcsijev elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF.f. 077 op. 42 papka 212 gy. 5.

¹ A látogatással kapcsolatban lásd a 80. és a 81. dokumentumot!

**75. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS
PUJA FRIGYES KÜLÜGYMINISZTER-HELYETTES BESZÉLGETÉSÉRŐL
1960. március 11.**

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos
1960. március 16.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Puja Frigyes elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. március 11.

Kérésére felkerestem Puja elvtársat. Puja elvtárs megkért, hogy tájékoztassam Moszkvát egy hibáról, amely az MNK Külügyminisztériuma szerkesztő-munkatársa hibájából csúszott bele a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének címzett hivatalos meghívásba, amelyet március 5-én adott át Firjubin¹ elvtársnak az MNK moszkvai nagykövete, Boldoczki elvtárs. A magyar elvtársak az április 4-ei ünnepségre szándékoznak meghívni a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének küldöttségét, de a meghívás szövegéből kimaradt az „Elnökség” szó, aminek eredményeképpen a meghívás értelme eltorzult. Megígértem Puja elvtársnak, hogy teljesítem a kérését.

Az ezt követően kialakult beszélgetés során Puja elvtárs beszélt nemrégiben Jugoszláviában tett látogatásáról, kitért a magyar–jugoszláv kapcsolatokra. Az utóbbi időben, Puja elvtárs szavai szerint, a jugoszlávoknál megfigyelhető bizonyos törekvés, hogy némileg fékezzék a két ország közötti kulturális kapcsolatok fejlődését, és lehetőség szerint korlátozzák a jugoszláv állampolgárok magyarországi utazását. Ennek oka Puja elvtárs véleménye szerint a meglehetősen lényeges életszínvonal-különbség Jugoszlávia és Magyarország között – az utóbbi javára. Így például a jugoszláv munkás átlagfizetése, mondta Puja elvtárs, körülbelül 60%-át teszi ki a magyar munkás fizetésének. A magyar lakosság más rétegeinek életszínvonala szintén magasabb, mint Jugoszláviában. Puja elvtárs ezért úgy véli, hogy a magyar elvtársaknak bátran szélesíteni kell a kulturális cserét, és fejleszteni a turistakapcsolatokat Jugoszláviával.

Puja elvtárs elmondta, hogy a jugoszláviai magyar nagykövet, Cséby Lajos elvtárs meglehetősen terhesnek érzi jugoszláviai tartózkodását, és nem szívesen aktivizálja tevékenységét ennek az országnak a közeleti személyiségeivel kapcsolatban. Cséby Lajos elvtárs valamikor a jugoszláv kommunista párt tagja volt, sőt még elég felelős posztokat is betöltött benne. Ezért jól ismeri a JKSZ valamennyi vezető politikusát, kezdve magával Titóval, akivel, ahogy Puja elvtárs kifejezte magát, Cséby tegeződik. Ez a jugoszláv vezetőkkel való személyes ismeretség segítette Cséby elvtársnak a munkában 1957 elején, a Jugoszláviába történt megérkezését követő első időszakban. Ugyanakkor a későbbiek-

ben, amikor publikálták a JKSZ revizionista programját, a jugoszlávok és Cséby elvtárs között a találkozások alkalmával kemény viták bontakoztak ki, amelyek meglehetősen éles formában zajlottak. Jelenleg Cséby elvtárs minden módon kerüli a találkozást a jugoszláv vezetőkkel, mivel utóbbiak, miközben külsőleg barátságosan viszonyulnak Csébyhez, állandóan provokálják őt. Így például a mostani budapesti jugoszláv nagykövet, [Mirko] Tepavac Magyarországra történt elutazása előtt² felkereste Cséby elvtársat, és a beszélgetés során egész idő alatt arra törekedett, hogy a beszélgetés témáját arra terelje, hogy a volt magyar vezetők Cséby elvtársat igazságtalanul ítélték meg. Puja elvtárs szavai szerint figyelemre méltó az a körülmény, hogy Cséby elvtársnál tett látogatása előtt Tepavac Titónál járt. A hasonló lépések Cséby elvtárs számára nehéz munkakörülményeket teremtenek, és idegesítik őt. Azonkívül, Puja elvtárs véleménye szerint Cséby arra törekszik, hogy tartózkodjon a jugoszlávokkal való túl széles körű érintkezéstől, nyilván attól tartva, hogy meggyanúsítják a jugoszláv revizionisták támogatásával. Puja elvtárs hozzátette, hogy Cséby elvtársat annak idején felelősségre vonták, és még egy ideig börtönben is ült a jugoszlávokkal való kapcsolata miatt. Mindenesetre, mondta Puja elvtárs, a közeljövőben meg kell vizsgálni az MNK belgrádi nagykövete cseréjének kérdését, annál inkább, mivel maga Cséby elvtárs is ragaszkodik ehhez.³

A beszélgetés során Puja elvtárs érintette Magyarország viszonyát Romániával. Az utóbbi időben a viszony öröndetes javulása figyelhető meg a két ország között, mondta Puja elvtárs, és megoldottak számos vitás kérdést a kereskedelem és a kulturális kapcsolatok terén, amit nagymértékben elősegített a legfelső szintű delegációcsere és a közvetlen személyes kapcsolatok a magyar és a román vezetők között. Ennek közvetlen eredménye a két ország közötti árucseré-forgalom majdnem 40%-os növekedése 1959-ben. A kereskedelmi és kulturális kapcsolatok normális fejlődését Puja elvtárs szavai szerint akadályozták a mind magyar, mind román oldalról megnyilvánuló egészségtelen tendenciák. Például a román elvtársak, ahogy Puja elvtárs kifejezte magát, nagyon érzékenyek mindenre, ami akár csak a legkisebb mértékben „románellenesnek” tűnik számukra. Voltak olyan esetek, mondta Puja elvtárs, amikor még Petőfi verseskötetéből is kivettek olyan műveket, amelyekben „nem kívánatos” eszméket láttak. A „39-es dandár” című filmet, amit az 1919-es magyar Tanácsköztársaságnak szentelnek, a román elvtársak nem vették át azzal az indokkal, hogy a filmben szó esik a román csapatokról, akik részt vettek a Tanácsköztársaság leverésében, de nem hangsúlyozzák, hogy a román nép rokonszenvvel viszonyult az 1919-es magyarországi proletárforradalomhoz.

Ami a magyar felet illeti, jegyezte meg Puja elvtárs, itt előfordultak olyan esetek, hogy lenézően viszonyultak a román kultúrához, a magyar külkereskedelmi szerveknél pedig olyan tendencia volt, hogy Romániából csak nyersanyagot és nyerstelekeket importálnak, annak ellenére, hogy Románia számos ipari terméket és gépet tud szállítani, amire Magyarországnak szüksége van. Jelenleg, mondta Puja elvtárs, a hasonló jelenségek jelentős részét leküzdötték. A két ország közötti árucseré-forgalom kiszélesítésében és javításában nagy hasznot hozott Románia kereskedelmi küldöttségének magyarországi tartózkodása az RNK Minisztertanácsa elnökhelyettesének, Birlădeanu elvtársnak vezetésével.⁴ A delegáció meglátogatott számos üzemet, megismerkedett a termelés folyamataival és különböző fajta Magyarország által gyártott termékekkel. Külön érdeklődést mutattak a precíziósműszer-gyártás iránt. A két ország közötti árucseré-forgalom rendezése, hangsúlyozta Puja elvtárs, lehetővé teszi, hogy csökkentsék számos ipari termék importját a kapitalista országokból annak számlájára, hogy ezeket a testvéri szocialista országban veszik meg.

A továbbiakban Puja elvtárs elmondta, hogy az utóbbi időben a budapesti nyugati missziók részéről megfigyelhető a propagandatevékenység bizonyos aktivizálódása. Er-

re a célra széleskörűen felhasználják a francia és olasz kulturális intézeteket, különböző kiállításokat és filmvetítéseket szerveznek, amelyek vonzzák a lakosság bizonyos részét, elsősorban az értelmiséget. Az olasz kulturális intézet, például olasz nyelvtanfolyamot szervezett, minek kapcsán a tanfolyamok legjobb tanulóit kéthetes olaszországi utazással jutalmazták. Az ilyen jutalmazás lényegében provokáció, mivel ezt az intézkedést nem egyeztetették a magyar szervekkel, és korántsem minden „legjobb tanuló” célszerű kiadni a vízumot az Olaszországba utazáshoz. Ami az olaszokat illeti, az említett körülményt arra használják fel, hogy a magyar szerveket azzal vádolják, akadályozza a kulturális kapcsolatok szélesítését. A magyar elvtársak olyan adatokkal rendelkeznek, hogy az olasz nyelvtanfolyamokat 1200 ember látogatja, akik között még amerikai tisztek is vannak.

Aktív tevékenységet bontakoztatott ki a Francia Kulturális Intézet is. A francia könyvek nemrégiben megrendezett kiállítását kb. 40 000 ember kereste fel. Érdekes, hogy ezen a kiállításon nagyszámú könyvet és folyóiratot úgy helyeztek el, hogy a látogatók könnyen magukkal vihessék. Arra is van adat, hogy a franciák a magyar hivatalos szervek engedélye nélkül rendeztek filmvetítéseket.

Az angolok is aktivitást mutatnak, akik el akarják érni Magyarországon a British Council szervezet képviselőjének újbóli létrehozását, amelyet annak idején a Magyarország területén végzett felforgató tevékenység miatt szüntettek meg. Abban az esetben, ha a magyar szervek elutasítják, az angolok – mondta Puja elvtárs – minden valószínűség szerint arra veszik az irányt, hogy a misszió szervezzen különféle propagandisztikus jellegű kulturális rendezvényeket a British Council pénzén.

Az angol misszió rendszeresen szervez a misszió épületében filmvetítéseket. A Külügyminisztérium rendelkezésére álló adatok szerint a múlt évben az angol misszió a filmeket körülbelül 40 000 ember nézte meg.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség tolmácsa, Darcsijev elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RFf. 077. op. 42. papka 212. gy. 5.

¹ Firjabin, Nyikolaj Pavlovics (1908–1983). 1954–1955-ben a Szovjetunió csehszlovákiai, 1955–1957-ben jugoszláviai nagykövete, majd 1957 és 1983 között külügyminiszter-helyettes.

² Mirko Tepavac 1960 márciusában érkezett Magyarországra.

³ Cséby Lajost 1961. október 20-án hívta vissza az Elnöki Tanács, az új belgrádi nagykövet Práth Károly lett.

⁴ A magyar–román gazdasági együttműködési kormánybizottság második ülészakára 1960. február 14-én érkezett Budapestre a román küldöttség Alexandru Bîrlădeanunak, a román Minisztertanács elnökhelyettesének vezetésével. A tárgyalásokról Apró Antal 1960. február 9-én tájékoztatta az MSZMP KB Politikai Bizottságát. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 169. ó. e.) Lásd még: „Magyar–román gazdasági tárgyalások Budapesten.” *Népszabadság*, 1960. február 16.; „A következő öt évben kétszeresére emelkedik a magyar–román árucsereforgalom.” *Népszabadság*, 1960. február 18.

76. FELJEGYZÉS B. V. GORBACSOV KÖVETSÉGI I. TITKÁR ÉS KIRÁLY ISTVÁN EGYETEMI TANÁR BESZÉLGETÉSÉRŐL

1960. március 11.

B. V. Gorbacsov naplójából

Feljegyzés a magyar irodalmárral,
a budapesti egyetem professzorával, a Magyar Írók Szövetsége
esztétikai szekciójának elnökével,
Király István elvtárssal folytatott beszélgetésről

1960. március 11.

Ma a lakásán találkoztam Király István elvtárssal. Beszél a magyar irodalmi életéről, az írói körökben lévő helyzetről, az értelmiség és a diákság hangulatáról. A vele folytatott beszélgetésből a következők érdemelnek figyelmet:

Az ország irodalmi élete összességében fellendülőben van. Sok új könyv jelent meg, verseskötetek, színdarabok, kritikák, amelyek bizonyos érdeklődésre tartanak számot mind a szakmai hozzáértés színvonalát, mind az eszmei tartalmat illetően. Az irodalomban meglehetősen nagy számban jelentek meg új nevek, a folyóiratok és újságok irodalmi tevékenysége némileg megélnéült és változatosabbá vált. A korábbiakhoz hasonlóan széles körű viták folynak az új darabokról, regényekről, versekről. Erősödik az Írószövetség, szekcióinak, külföldi bizottságának stb. munkája.

Az irodalmi életben jelentős esemény volt, amit írói körökben még most is széles körben vitatnak, az az interjú, amelyet Illyés Gyula író ez év március 9-én az Ország-Világ című folyóiratnak adott.¹ Illyés maradt az utolsó nagy író a „népiek” közül, aki ez idáig „őrizte a hallgatást”, és szinte egyáltalán nem vett részt a társadalmi és irodalmi életben. Az ő nevét, Németh László mellett, aki a múlt évben, szovjetunióbeli látogatása után megtörte ezt a „némasági fogadalmat”, a nyugati és az emigráns propaganda gyakran felhasználta, mint az „írói ellenzék” és a „hallgatási sztrájk” példáját. Ebben az interjúban Illyés kinyilvánította, hogy támogatja a szocializmust, megcáfolta a „hallgatásáról” szóló „legendát”, rámutatva arra, hogy ezek alatt az évek alatt szívósan dolgozott, megírt egy verseskötetet és egy színdarabot. Illyés elmondta: „Én szocialista vagyok, erről tanúskodnak az alkotásaim is. Minden törekvésem arra irányul, hogy elősegítsem a magyar nép felemelkedését, szoros egyetértésben és együttműködésben barátaimmal, a kommunista írókkal, akikkel, egyebek között, nekem nem volt és most sincs semmilyen félreértés” stb. Király megjegyezte, hogy ő „jól ismeri és szereti Illyést”, hogy az ő ingadozása és zárkózottsága inkább „rendkívüli személyes tisztességgel”, mint valamiféle „ellenséges szándékkal” magyarázható. Ennek a nyilatkozatnak a megjelenését hosszú kulisszák mögötti „Illyésért folyó harc” előzte meg. A nyaralójába elutazott hozzá Hidas Antal író (nálunk mint Anatol Hidas² ismert), akinek korábban személyes alapon meglehetősen feszült volt a viszonya Illyéssel. Hidas, aki jelenleg általában „viharos tevékenységet” fejt ki, rábeszélte Illyést, hogy utasítsa el a remeteséget, és kezdjen aktívan dolgozni. Ezt követően Illyés írt egy elég őszinte levelet Kádár János elvtársnak, kifejtette benne „kétségeit”, kérte, hogy segítsenek neki. Kádár elvtárs hosszú, hatoldalas levélben válaszolt Illyésnek, és azt tanácsolta Illyésnek, hogy szakítson a múlttal, és aktívan kapcsolódjon be az életbe.³ Kádár elvtársnak ez a levele szolgált ösztönzésül Illyés interjújához az Ország-Világ folyóirat számára, ami – Király véleménye szerint – befejezi a „népiesek önkritikájának” folyamatát. „Illyés egész életére Illyés marad, de mégis valami történt vele.”

A „népiekkel” (Veres, Szabó, Németh, Illyés, Tamási stb.) most végeztek, mind eszmei, mind szervezeti tekintetben. Király véleménye szerint a velük szemben folytatott kampány, „önkritikájuk”, a belső eszmei zűrzavar, az emigráns propaganda ellenük való támadása után már nem képesek a társadalomnak valamiféle új „eszmét” javasolni. Nacionálizmusukat meggyőződen leplezték a demokratikus közvélemény szemében, és elvesztette vonzerejét a régi, konzervatív értelmiség szemében. A fiatalság, mind az írói, mind az egyetemi, most már nem hallgat a „népiek” véleményére, aminek megvannak a maga okai. Irodalmi viszonylatban, Király szavai szerint, szintén nem képviselnek valamiféle jelentős erőt. Szétmorzsolódtak, elszakadtak az élettől, alapvetően „emlékeikkel” foglalkoznak stb. Az Írószövetségben habár számos „kiemelkedő” személlyel képviseltetik magukat, ugyanakkor nincs reális súlyuk, és nem képesek az „aktív ellenzék” szerepét játszani.

Ez kedvező jelenség. De az irodalmi élet normális és egészséges fejlődésében a fő akadályt nem a „népiesek” jelentik. Az – Király véleménye szerint – abban áll, hogy a „kommunistának tekintett” írók között nincs meg a szükséges eszmei egység, szakadatlan belső „marakodás” folyik, amely gyengíti a szocialista irányzatot az irodalomban. Az MSZMP-tag írók sehogyan nem tudnak megegyezni egymás között a burzsoá ideológia elleni egységes, összeforrott támadást illetően és a szocialista front létrehozásáról az irodalomban. „Közöttük annyi csoportosulás és vélemény van, ahányan maguk az írók vannak.” Az eszmei összeforrottság elérését Király véleménye szerint az a körülmény is akadályozza, hogy az Írószövetségben nincs (az apparátusán kívül) egységes pártszervezet. A kommunista írók a lakóhelyük, az újságok és folyóiratok szerkesztősége, a társadalmi szervezetek szerinti pártszervezetben vannak nyilvántartásba véve. Az MSZMP KB-nak van olyan határozata, hogy az Írószövetség pártszervezetét egyelőre ne hozzák létre „az összes irodalmár összeforrasztása” céljából, ugyanakkor Király véleménye szerint mindez mégis negatívan hat a Szövetség tevékenységére.

A továbbiakban a kommunista írók közötti egyes „csoportosulásokat” jellemezve Király megemlítette, hogy jelenleg az irodalmárok jelentős száma Darvas Józsefhez (a Szövetség elnöke) és Doboz Imréhez (főtitkár) zárkózik fel. Mindketten jól összehangolódtak, a „mérsékelt” vonal hívei, bizonyos tekintéllyel rendelkeznek mind a „népiek” körében, mind a kommunista írók egy részénél. Hidas Antal, aki természeténél fogva nagyon energikus és ambiciózus ember, szintén elkezdte maga körül szervezni „híveinek” csoportját. Hozzá most szorosan csatlakozik Illés Béla, aki nem tud megenni valamiféle „felsőbbtség” nélkül, és állandóan átmegegy egyik csoporttól a másikba. Hidas, habár most jó viszonyban van sok íróval, többek között Darvassal is, összességében nem rendelkezik különös tekintéllyel és tisztelettel. Ennek sok oka van.

Az első az, hogy Hidas – Király véleménye szerint – túlságosan szemérmetlen. Miközben lényegében közepes, egyszerű író, hajlamos túlértékelni és felfűjni saját szerepét a magyar forradalmi prózában és költészetben. Másodszor, itt ismeretes az az álláspontja is, amelyet a Szovjetunióban József Attila költészetével kapcsolatban elfoglalt, s ami egyik oka volt annak, hogy József Attila verseit alig terjesztették a Szovjetunióban, és hogy olyan vélemény gyökeresedett meg róla, hogy habár forradalmi költő, de mégis csak dekadens. Hidasnak József Attila iránti ellenszenv nyilvánvalóan személyes okokból alakult ki: első felesége, Szántó Judit Hidastól elment Józsefhez. Hidas jelenleg elkezdte energikusan ajánlani és népszerűsíteni apósát, Kun Bélát, eltúlozva szerepét az irodalomban és a forradalmi mozgalomban. Ennek kapcsán Hidas nem riad vissza meglehetősen kétes forrásoktól sem. A Kortárs legutolsó, márciusi számában elhelyezett egy cikket a legnagyobb magyar forradalmi költő, Ady Endre halálának évfordulójával kapcsolatban. Abban azt állította, hogy Ady néhány héttel halála előtt a magyarországi polgári forradalom után állítólag kijelentette: „Ez nem igazi forradalom. Eljön egy másik for-

radalom. Keletről érkezik, és elhozza Kun Bélát a vörösgárdistákkal.”⁴ Ismeretes ugyanakkor, többek között bátyjának, Ady Lajosnak a költőről szóló visszaemlékezéseket tartalmazó könyvéből, aki az utolsó években együtt volt vele, hogy Ady Endre semmi hasonlót nem mondott Kun Béláról. Hidasnak nincs tekintélye Gergely Sándor nem túl nagyszámú hívének körében sem. Ugyanakkor Hidas és Gergely között „teljesen vad ellenségeség és gyűlölet” van: soha nem köszönnek, hátat fordítanak egymásnak a fogadásokon stb. Hidas úgy véli, és ezt nyilvánosan is kijelenti, hogy Gergely „elárulta őt 1937-ben”, „jelentéseket” írt róla, aminek eredményeképpen Hidas bizonyos ideig börtönben ült. Hidas azt állítja, hogy Gergely a Szovjetunióban rágalmazta Kun Bélát és sok más magyar kommunista emigránst. „Utóbbinak – mondta ennek kapcsán Király – magam is hajlamos vagyok hinni: Gergely például 1954-ben »jelentést« írt rólam, hogy én »egykori fasiszta« vagyok. Erről nekem Gerő Ernő elvtárs felesége beszélt”.⁵

A kommunista írók között még egy „csoportosulást” alkot Gergely Sándor, akit „baloldali dogmatikusnak” és „rákosistának” tekintenek. Gergely most felélénkült: amíg korábban alig volt híve (néhány ritka kivételtől eltekintve – Madarász Emil, Barabás Tibor, Lukács Imre stb.), addig most, azzal összefüggésben, hogy új nevek özönlenek be az irodalomba, Gergelynek kezd kirajzolódni egy „saját csoportosulás”-félesége. Meglehetősen atyáskodóan viszonyul számos fiatal prózaíróhoz és költőhöz (Győre [Imre], Csepeli Szabó [Béla], Garai [Gábor], Ladányi [Mihály], Zalka [Miklós], Galabárdi [Zoltán] Maróti és mások), megvédi őket a kritikától, gyakorlatilag „szélsőbaloldali” hangulatot bátorít közöttük. Ezek a fiatal prózaírók és költők, habár számos jó alkotást hoztak létre, eszmei tekintetben még egyáltalán nem szilárdak. Nagyon sok zűrzavar van a fejükben, főként „szélsőbaloldali”, anarchista. Györét nemrégiben kellett eltávolítani az Élet és Irodalom szerkesztőségéből az ilyenfajta anarchista szokások miatt. Gergely és a fiatal irodalmárok az ilyen esetekben elkezdnek az irodalmi életben a „jobbaldaliak részéről” való „elnyomásról” beszélni stb. A fiatal irodalmárok egyik „nevelője” egy „irodalmi dáma”, Imre Katalin (volt színésznő, néha kritikákat ír). Ez a Katalin, lévén elég okos nő, alapvetően szintén „szélsőbaloldali”, anarchista szellemben hangolja a fiatal irodalmárokat. Kávéházakban gyűlnek össze, hangoskodnak, hangos frázisokat mondanak az irodalomról és saját „szerepükről”.

Most már egészen „baloldali” Gergely barátja, Sándor Kálmán, aki összességében nem rossz író, számos tehetséges alkotást írt. Ő pártonkívüli, az MSZMP-be azért nem lépett be, mert politikáját „túlságosan jobbaldalinak” tartja. Goda Gábor író, aki egy időben szintén Gergelyhez csatlakozott, a napokban kijelentette, hogy az olyan írók, mint Németh és Illyés újra bevonása az aktív tevékenységbe bizonyos veszélyekkel jár, és „jobb, ha egyáltalán nincs közünk hozzájuk”.

Számos, a múltban ismert irodalmárt (Benjámín László, Kuczka Péter stb.) nem vettek fel az Írószövetségbe, mivel meglehetősen negatívan viselkedtek az ellenforradalom idején. Benjámín közölte az egyik üzemi újságban „Lunnyik”⁶ című versét, ami bizonyos fordulatról tanúskodik a hangulatában. Kuczka a Kortársba elhozta a „Tékozló fiú” című bűnbánó verset, amely ezekkel a szavakkal végződik „Haza, fogadd tékozló fiadat”. Ugyanakkor az „irodalmi kávéházban” kispolgári irodalmárok körében kijelentette, hogy ezt a verset nem szívből írta, hanem hogy valamiképpen kitörjön az izoláltságból. A verset erre tekintettel nem közölték a Kortársban. A börtönből kijött Zelk Zoltán szintén bűnbánó verseket ír, amelyek eddig sehol nem jelentek meg.

A fentebb a magyar irodalmi körökben lévő helyzetéről kifejtettek bizonyos mérlegét megvonva Király elvtárs hangsúlyozta, hogy az irodalom normális fejlődése komoly akadályának tekinti ezeket a „csoportosulásokat” a kommunisták körében. Ennek ellenére a helyzet összességében javul.

A továbbiakban Király elvtárs elmondta, hogy beszélni szeretne nekem néhány magyarországi társadalmi jelenségről, amelyek „komoly veszélyt” jelentenek. Az 1956-os ellenforradalom egyik fő forrása nemcsak a nacionalizmus volt, hanem valami látszólag azzal ellentétes, nevezetesen a Nyugat előtti hódolás, ami a magyaroknál ragyogóan összefér a szélsőséges nacionalizmussal. Az utóbbi években és különösen az utóbbi időben, megfigyelése szerint a Nyugat befolyása az értelmiség, az egyetemisták és általában a városi rétegek körében észrevehetően erősödött. Több csatornán jön: a nyugati polgári irodalom itteni kiadásának jelentős kiszélesítése, nyugati filmek és színdarabok bemutatása, külföldi utazások, nyugati rádióadások stb. Amíg a nacionalizmust, legalábbis annak szélsőséges formáit az ellenforradalom leverése és a párt propagandamunkájának eredményeképpen jelentős mértékben leküzdötték, addig a nyugati polgári kultúra befolyása még mindig szilárdan megmarad, sőt bizonyos tekintetben erősödik. Amíg korábban az értelmiség alapvetően a nacionalizmussal mulattatta magát, addig most, tekintettel helyt nem álló voltára, ez a hézag megtelik misztikával, irracionálizmussal és általában mindenféle pokoli összevisszasággal. Király többek között a következőre mutatott rá.

Az egyetemi diákság körében megfigyelhető a nyugati burzsoá irodalom iránti nagy lelkesedés, főként a leginkább dekadens, rothadó művek iránt. Az ifjúság szétkapkodva veszi ki a könyvtárakból Huxley, Orwell, Elliot, Kaffka, Camus, Dürrenmatt és mások könyveit, több művéért sor alakul ki. [Siegmond] Freud (osztrák pszichológus, szélsőségesen szubjektivistá irányultságú – B. G.) magyar nyelven kiadott műveit néhány nap alatt szétkapkodták. Azokat a műveket, amelyeket – tekintettel nyílt reakciós és antikommunista tartalmukra – Magyarországon nem adnak ki, illegálisan behozzák külföldről, lefordítják magyar nyelvre, írógépen, sőt kézzel sokszorosítják. Király elvtárs a következő példát hozta fel. Ő maga látta és megnézte Jaspers, nyugatnémet egzisztencialista filozófus cikkének a hallgatóktól elvett kéziratát (politikai nézeteinek lényege a fasizmus és kommunizmus azonosítása, mint „totalitáriánus rendszerek”, amelyek egyformán veszélyesek „a szabad nyugati világra” – B. G.). Ő maga látta és megnézte Dürrenmatt „Romulus”⁷ és „Görög férfi görög nőt keres” regényeinek kéziratát, amelyeknek tartalma mind a kommunizmus, mind a kapitalizmus „szélsőségeinek” kritikájában foglalható össze; Arthur Koestler (nyugatnémet renegát író, volt kommunista párttag, aki most a buddhistákhoz jelentkezett, Magyarországon született – B. G.) „A jógi és a komisszár” című regényének kéziratát, amelyben bemutatja a komisszár (vagyis a kommunista) „kegyetlenségét” és „embertelenségét” és a jógi „nagyságát”; Aldous Huxley előszavának kéziratát a „Tibeti halottaskönyvhöz”, amely a tibetiek misztikus tanításának kifejtését tartalmazza; Camus „Lázadó és forradalmár” [Lázadó ember] című könyvének kéziratát, amelynek tartalma abban foglalható össze, hogy szembeállítja a „forradalmárt”, aki a forradalom megvalósulása után azonnal arra a meggyőződésre jut, hogy szükség van „szigorú rend” megteremtésére, és ily módon „konzervatív” válik, valamint a „lázaót”, a mindig elégedetlent és a cselekvésre felszólított, aki „a történelem igazi motorja”. „Az embereknek – mondja Király elvtárs – van idejük és türelmük lefordítani és sokszorosítani ezeket a meglehetősen terjedelmes műveket. Rongyosra olvassák őket.”

Sok hiányosság van a kiadói gyakorlatban. Kiadják például Erich Maria Remarque regényeit. A lelkesedés Remarque iránt a Szovjetunióban és ottani széles körű kiadása nem lehet olyan ideológiai hatású, mint Magyarországon. Itt mindent másképpen értelmezik. Remarque „Szeralem és halál órája” című regénye, amelynek a végén az orosz partizánok megölik a németet, aki megmentette az orosz hadifoglyokat, a magyaroknál mindenekelőtt az „oroszok álnokságának” képzetét idézi fel. Ugyanezt lehet elmondani [John] Osborne „Dühöngő ifjúság” című darabjával kapcsolatban is, amely a magyar fi-

atalság körében a „lázaadás”, a „tekintélynek való alá nem rendelődés” hangulatát váltotta ki.

Az egyetemi ifjúság és az értelmiség körében egészségtelen érdeklődés figyelhető meg mindenfajta irracionálizmus és különösen a keleti misztika, indiai és tibeti iránt, miközben ennek az érdeklődésnek a felszítása „nem keletről, hanem nyugatról jön”. Király elmondta, hogy az értelmiség és az egyetemi hallgatóság körében meglehetősen nagy számban jelentek meg a buddhista, jógi, vedda szekták. A lakásokon mindenféle misztikus összejöveteleket és gyertyás virrasztásokat tartanak, lényegében szabadkőműves jellegűeket. A rendelkezésünkre álló adatok szerint a buddhista szektának jelenleg több mint ötszáz valódi tagja van és még több szimpatizáns.⁸ Király jó ismerőse, az író és műfordító Weöres Sándor nemrégiben csatlakozott a buddhistákhoz, a szektába nem lépett be, de egészében osztja ideológiájukat.

Végezetül Király elvtárs elmondta, hogy véleménye szerint, a Nyugatról jövő burzsoá és dekadens hatás elleni széles körű támadásnak nyilvánvalóan a pártpropaganda egyik központi irányzatává kell válnia a következő években.

Megjegyzés: Király István, az MSZMP tagja, Kossuth-díjas, a budapesti egyetem professzora és az Írószövetség aktív személyisége, az egyik vezető magyar irodalmár, aki marxista állásponton áll. Nagyon pozitívan viselkedett az ellenforradalom és annak ideológiai előkészítésének időszakában. Az egyike volt azon kevés kommunista irodalmárnak, aki bátran felszólalt az Írószövetség pártellenes és szovjetellenes határozata ellen. Az általa közölt adatok véleményem szerint megbízhatóak.

A Szovjetunió magyarországi nagykövetségének I. titkára

B. Gorbacsov

RGANI f. 5. op. 36. gy. 123.

¹ Lásd GYÖNGYÖSI Nándor: Beszélgetés Illyés Gyulával. Ország-Világ, 1960. március 9. 7.

² Gorbacsov megjegyzése: „Hidas Antal magyar író (sz. 1899) 1925-ben emigrált a Szovjetunióba. Nálunk úgy ismert, mint számos regény és pamflet (Ficek úr stb.) és számos verseskötet szerzője, valamint a magyar irodalom népszerűsítője. 1959-ben tért vissza Magyarországra. Felesége Kun Ágnes (Krasznova), Kun Béla lánya, szintén író és fordító. Hidas Rákosi M[átyás] és az összes »rákosista«, különösen Gergely Sándor »személyes el-lenségének« tekintik.”

³ Illyés Gyula 1960. január 12-ei keltezésű levelét és Kádár János január 25-ei válaszát lásd MOL M-KS 288. f. 47. cs. 729. ó. e. A levél megszületésének körülményeiről lásd STANDEISKY Éva: Az írók és a hatalom. I. m. 444–448. Illyés levelét idézi MARÓTI István: Illyés és a magyar kultúrpolitika. „Költő, felelj!” Tanulmányok Illyés Gyuláról. Szerk. TASI József. Petőfi Irodalmi Múzeum. Bp., É. n. 34.

⁴ Az idézett szöveg pontosan így hangzott: „Tíz héttel halála előtt e vihart figyelő és támasztó Ady még oda-mondta: »Ez nem volt igazi forradalom. Jön az, keletről. Kun Béla hozza a magyar vörösgárdistákkal.«” Hidas An-tal: Átlapozzuk a telet. Kortárs, 1960. március 435–436.

⁵ Gorbacsov megjegyzése: „Király István a Horthy-korszakban »állami ösztöndíjas« volt az egyetemen és ál-lami költségen utazott külföldre. Ilyen »állami ösztöndíjakat« külföldi utazásra akkoriban a tehetséges és lojális diákoknak adták. Ez magától értetődően nem ad alapot arra, hogy Királyt a »fasiszták« közé sorolják. Életrajzá-nak erről a tényről mind maga Király, mind Gergely Sándor beszélt nekem. Utóbbi általánosságban kedvezően viszonyul Királyhoz. Nehéz eligazodni a magyar irodalmárook kapcsolataiban! (B. G.)”

⁶ Nem sikerült kideríteni, hogy Benjámin melyik versére utal Gorbacsov, illetve Király. Az orosz nyelvben a lunnyik egy növényt, a kerti holdvirág (latin nevén lunaria) jelöli.

⁷ Helyesen: A Nagy Romulus.

⁸ Gorbacsov megjegyzése: „1956-ban Horváth János elvtárs, az Egyháziügyi Hivatal akkori elnöke azt mond-ta nekem, hogy a buddhista szektának mindössze 15 tagja van. Egyebek között ez a szekta, amelynek helyisége nem messze a nagykövetségtől, a Lendvai utcában található, minden évben küld nekünk ünnepti üdvözléseket. (B. G.)”

77. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS MAROSÁN GYÖRGY BESZÉLGETÉSÉRŐL
1960. március 17.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos
1960. március 30.

Feljegyzés az MSZMP KB titkárával, Marosán György elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. március 17.

Felkerestem Marosán elvtársat és átadtam neki Mazurov elvtárs levelét a Belorusz KP KB meghívásával, hogy küldjék el a magyar pártmunkások delegációját,¹ valamint átadtam neki a testvéri országok képviselőinek moszkvai mezőgazdasági tanácskozása gyorsírási jelentését.²

A létrejött beszélgetés során Marosán elvtárs közölte, a pártkongresszus után és azt követően, hogy átkerült a KB-ba dolgozni, az ő hatáskörébe tartozik az MSZMP KB két nagy és felelős osztálya, nevezetesen az Adminisztratív Osztály, valamint a Párt- és Tömegszervezetek Osztálya.

Azonkívül neki, mint Kádár elvtárs első helyettesének, sokat kell foglalkoznia más kérdésekkel is, és sokat kell utaznia vidékre. A legközelebbi időben Marosán elvtársnak szándékában áll felkeresni Magyarországot mind a 19 megyéjét, és megismerkedni a megyei pártbizottságok munkájával. Járt már Győr-Sopron megyében. Jelenleg, Marosán elvtárs szavai szerint, előtérbe kerül a párt káderpolitikája a párt- és állami szervek és különösen a mezőgazdaság szocialista szektorának megerősítésében. Marosán elvtárs elmondta, hogy a pártkáderek elhelyezésében vidéken számos probléma van, amelynek megoldásával még foglalkozni kell neki. Megjegyezte, hogy többek között Prieszol [József],³ a borsodi pártbizottság első titkára, jelenleg súlyos beteg, és valószínűleg gondolkodni kell arról, hogy erre a posztra másik elvtársat nevezzenek ki. Marosán elvtárs megosztotta velem kádermunkájának tapasztalatait abból az időből, amikor a budapesti pártbizottság titkára volt. Az ellenforradalom után – mondta – Budapesten csak 2 kerületi párttitkár maradt a helyén, a többieket magával ragadta az események vihára, aminek következtében felvetődött a kérdés új elvtársak kinevezéséről. Marosán elvtárs abban az időszakban, amikor a pártszervezetek választása zajlott, személyesen beszélt 25 emberrel, akiket kerületi titkároknak és nagyobb pártbizottságok posztjára jelöltek, miközben a beszélgetés előtt az elvtársnak, akivel a beszélgetés folyt, megmutatták a személyzeti anyagát a jellemzéssel; utána néhány óráig beszélgettek vele, megvitatták a személyzeti anyagában lévő adatokat, meghallgatták elképzeléseit személyi anyaga egyik vagy másik pontját illetően. A felelős posztokra kinevezendő elvtársakkal való személyes megismerkedésnek ilyen gyakorlatát – Marosán elvtárs szavai szerint – helyeselte a Politikai Bizottság, és jelenleg Marosán elvtársnak szándékában áll ezt, a véleménye szerint bevált gyakorlatot, folytatni. A megyébe való utazások idején személyesen fog beszélni 40 emberrel, minden megye vezető aktívájával. Ez lehetőséget ad a KB-nak és személy szerint neki, hogy jobban megismerje a vezető kádereket és tevékenységüket. Tekintettel arra, hogy jelenleg a mezőgazdaság sikeres szocialista átalakításával összefüggésben nagy szükség mutatkozik képzett, a párt ügyéhez hű káderekre a mezőgazdaságban, Marosán elvtárs elhatározta, hogy a katonai szervezetekhez, többek között a honvédelmi miniszterhez fordul, mivel a rendelkezésére álló adatok szerint a fiatal tisztek között, akik jelenleg katonai szolgálatukat töltik, szavai szerint, kb. 200 ember van, akiknek mezőgazdasági képzettsége van. Marosán elvtárs azt

is elmondta, hogy a küszöbönálló (valószínűleg április 4. utáni) utazások során érdekelni fogja a mezőgazdasági szervezetekben történő új tagfelvételek lefolyása. Hangsúlyozta, hogy a legfontosabb feladat most a pártréteg megerősítése a nagyszámú újonnan létrehozott szervezetekben. Azonkívül nagy szükség mutatkozik képzett, a dolgukat tudó szövetkezeti vezetőkben, mivel a szervezetek vezetésének kérdése jelenleg az egyik döntő kérdés, annál inkább, mivel számos esetben az új tagok felvétele a szervezetekbe a már létező szervezetek kiszélesítéséhez vezetett, amely 3-5, sőt 10 ezer holdig terjedő területtel rendelkező nagygazdaságokká változtatta őket. A parasztok erősen érdekeltek abban, mondta Marosán elvtárs, hogy a szervezeteket jó gazdasági vezetők vezessék, és komolyan viszonyulnak a szervezeti elnökök választásához. A legfontosabb kérdés – hangsúlyozta Marosán elvtárs – a tavaszi mezőgazdasági munkákkal kapcsolatban az újonnan létrehozott szervezetekben a munka helyes szétosztásának és megszervezésének kérdése. Előfordulnak esetek, amikor a termelőszövetkezetekben azon a munkaterületen, ahol például 20 emberre lenne szükség, 100 ember van, mivel – ahogy Marosán elvtárs kifejezte magát – valamennyien érdekeltek a minél nagyobb mennyiségű munkaegység ledolgozásában. Az új szervezetek néhány vezetője még nem szerzett kellő vezetési tapasztalatot, és nehézségeket él át a munkaerő helyes és racionális elosztásával kapcsolatban. Azokon a területeken, mondta Marosán elvtárs, ahol az új szervezetek a nagy munkatapasztalatokkal rendelkező régi szervezetekkel szomszédosak, az ilyen nehézségek lényegesen ritkábban vetődnek fel. A másik probléma, amelynek megoldása ugyancsak szakértő hozzáállást igényel, az eddig egyénileg gazdálkodó parasztok kollektív munkájának megszervezése, akik még nem szoktak hozzá a közös munkához, s akik ráadásul nem azonos méretű földterületet visznek a szervezetbe. A 2-3 holddal rendelkező paraszt pszichológiája, jegyezte meg Marosán elvtárs, különbözik annak a parasztnak a pszichológiájától, amelyik például 5-10 holddal rendelkezik, és a kapcsolatuk elrendezése a szervezetben gyakran bonyolult és nehéz feladat.

Marosán elvtárs arról is beszélt, hogy amikor Győr-Sopron megyében járt, felkereste a határ egyes szakaszait.⁴ Véleménye szerint a katonák körében végzett munkában számos hiányosság van, ami a mindennapi élet és az ellátás nem kielégítő megszervezésével kapcsolatos, s amire Marosán elvtárs fel kívánja hívni a felelős elvtársak figyelmét.

A továbbiakban Marosán elvtárs kitért benyomásaira nemrégiben lezajlott olaszországi utazásáról, ahol jelen volt az Olasz Kommunista Párt kongresszusán.⁵ Nagy benyomást tett Marosán elvtársra – szavai szerint – Szuszlov elvtárs tartalmas beszéde a kongresszuson.⁶ Marosán elvtárs megemlítette, úgy adódott, hogy a magyar képviselőknek meg kellett tapasztalni magukon a reakciós és jobboldali sajtó támadásait, amelyek rágalmozó anyagokat közöltek Magyarországról. Többek között a jobboldali szocialisták vezére, [Giuseppe] Saragat levelet intézett a kongresszushoz, amelyben provokációs céllal felvette a magyar események és a magyarországi helyzet kongresszusi elítélésének kérdését.

Marosán elvtárs említést tett a kongresszuson uralkodó testvéri szolidaritásról és barátságról. Elmondta, hogy személyesen kivételesen kedvező benyomást szerzett arról az alapos munkáról, amelyet az olasz kommunisták végeznek a dolgozó tömegek körében.⁷ Az egyik alapvető probléma, ami most az olasz elvtársak előtt áll, Marosán elvtárs véleménye szerint a munkásosztály akcióegységének biztosítása, és ahogyan fogalmazott, kikerülés a politikai elszigeteltségből. A munkásosztály égetően szükséges egységéről szól többek között az a tény, hangsúlyozta Marosán elvtárs, hogy Olaszországban jelenleg három szakszervezet van. Az egyik élén kommunisták állnak, a másikén szocialisták, a harmadikén kereszténydemokraták. Marosán elvtárs elmondta, hogy kongresszusi beszédében érintette a munkásosztály egységének kérdését, amiért támadások érték a sajtóban a jobboldali szocialisták részéről.

Marosán elvtárs megosztott velem két tény az Olasz Kommunista Párt életéből, amelyek bizonyos értetlenséget váltottak ki nála. Ezekhez a tényekhez tartozik először az, hogy amint véletlenül megtudták a magyar elvtársak, csak a párttagok kb. 20%-a fizet rendszeresen tagdíjat, a párttagok többi része csupán járulékot fizet, általában egyszer egy évben, a párttagkönyvek cseréjekor. Marosán elvtárs szavai szerint nem teljesen normális az a körülmény sem, hogy az igazi munkások csak a párttagok 45%-át teszik ki. Nagyon nagy a párttagok között az értelmiség aránya, amely többséget alkot a párt vezetésében is.

Súlyos benyomást gyakorolt Marosán elvtársra – szavai szerint – az a nehéz helyzet, amelyek között Olaszország dolgozói vannak. Az életszínvonal az országban nagyon alacsony. Marosán elvtárs egész sor tényt sorolt fel, amely ezt illusztrálja.

Végezetül Marosán elvtárs elmondta, hogy az utazás számára nagyon hasznos volt, mivel, ahogy kifejezte magát, lehetőséget adott számára, hogy érdeme szerint értékelje az MSZMP által az utóbbi három évben elért eredményeket. Marosán elvtárs úgy véli, hogy havonta 20 munkást a nyugati országokba kellene küldeni turistaként, hogy saját szemükkel lássák a kapitalista világ „minden varázsát”, és hazatérésük után beszéljenek róla.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség tolmácsa, Darcsijev elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF f. 077. op. 42. papka 212. gy. 5.

¹ Lásd még a 72. dokumentumot!

² Az előzményekre lásd a 72. dokumentumot! Az értekezlet teljes jegyzőkönyvét lásd MOL M-KS 288. f. 11. cs. 649. ó. e.

³ Prieszol József (1906–1965). 1956 után az MSZMP Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bizottságának első titkárává választották. A megyei pártbizottság élén 1960. július 8-ig állt, utána fokozatosan romló egészségi állapota miatt orvosi tanácsára új munkakörbe került: 1962. január 1-jétől haláláig miniszterhelyettes a Közlekedési és Postaügyi Minisztériumban.

⁴ Erről „Marosán György elvtárs Sopronban” címmel rövid közlemény jelent meg a *Népszabadság* 1960. március 8-ai számában.

⁵ Marosán György a kongresszusról 1960. február 9-én adott tájékoztatást az MSZMP KB Politikai Bizottságának. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 169. ó. e.)

⁶ Szuszlov beszédét a *Népszabadság* is ismertette. „Az Olasz KP igen rövid idő alatt igazi tömegpárttá alakult.” *Népszabadság*, 1960. február 2.

⁷ A kongresszusról lásd MAROSÁN György: Az Olasz Kommunista Párt IX. kongresszusa. *Népszabadság*, 1960. február 14.

78. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS HOLLAI IMRE, A KB NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK OSZTÁLYÁNAK VEZETŐJE KÖZÖTTI BESZÉLGETÉSRŐL

1960. március 18.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos

1960. március 30.

Feljegyzés az MSZMP KB Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának vezetőjével,
Hollai Imre elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. március 18.

Felkerestem Hollai elvtársat és beszélgettem vele. A beszélgetés során Hollai elvtárs beszélt a magyar ENSZ-delegáció tagjaként végzett munkájáról, és megosztotta velem benyomásait azokról a körülményekről, amelyek között a munka az ENSZ-ben folyik.

Hollai elvtárs mindenekelőtt nagyon meleg hangon nyilatkozott a szovjet delegáció tagjairól, többek között Szoboljev elvtársról, és kifejezte háláját azért az óriási segítségért, amelyet a magyar elvtársaknak nyújtott a Közgyűlés legutóbbi ülészakain a „magyar kérdés” vitája alkalmával.

Hollai elvtárs ugyancsak megjegyezte, hogy az utóbbi időben az ENSZ-delegációk tagjainak többsége annak a történelmi beszédnek a hatása alatt áll, amelyet Ny. Sz. Hruscsov elvtárs mondott el a Közgyűlés ülésén, és ez óriási mértékben elősegíti a kedvező atmoszféra létrehozását számos nemzetközi probléma megoldására. Hollai elvtárs véleménye szerint az ENSZ-ben a helyzet egyre inkább a Szovjetunió által vezetett békeszerető országok javára alakul. Jelentősen növekszik a fiatal ázsiai és afrikai államok szerepe. Habár Hollai elvtárs szavai szerint az amerikaiak még mindig rendelkeznek szavazógéppel, amelyet a kis latin-amerikai államok képeznek, ugyanakkor az imperialisták már számos esetben vereséget szenvednek. Példaképpen Hollai elvtárs a laoszi kaland csődjét hozta fel, amely az amerikaiak kezdeményezésére húzódott el. Hollai elvtárs nézete szerint nagyon érdekes az a tény, hogy számos, az amerikai javaslatokat támogató állam képviselői a nem hivatalos beszélgetések alkalmával bírálják az amerikai politikát. Hollai elmesélte beszélgetését Honduras képviselőjével, aki elmondása szerint Amerika-ellenes beállítottságú. Ugyanakkor Hollai elvtársnak arra a kérdésére, hogy miért szavaz mégis az amerikaiak javára, azt válaszolta, hogy nem tehet másképpen, mert amint az amerikaiak beszűntetik a banán felvásárlását Hondurasból, az országban éhínség kezdődik. Hollai elvtárs szavai szerint hasonló helyzetben van az amerikai „többséget” alkotó több másik ország is.

Az ázsiai és afrikai fejlődő országokkal kapcsolatos amerikai politikát érintve Hollai elvtárs azt mondta, hogy azt rövidlátónak tartja. Az amerikaiak – véleménye szerint – gyakran nem képesek megérteni, hogy nem mindig a dollárpolitika a sikeres, különösen ha a gyarmatosítás ellen küzdő államokról van szó. Hollai elvtárs ezzel összefüggésben szólt a Sékou Touré¹ és Harriman² között az egyik fogadáson lezajlott beszélgetésről. Harrimannak arra a kérdésére, hogy mekkora összegű amerikai segítséget kell Sékou Touré szerint adni Guineának, Sékou Touré azt válaszolta, hogy a legjobb segítség, ami többet ér, mint a dollármilliók, az lenne a guineai népnek, ha minden módon segítenék a gyarmatosítás elleni harcát.

Hollai elvtárs ezzel együtt megjegyezte, hogy habár az ázsiai és afrikai országok igen gyakran támogatják a Szovjetunió által vezetett szocialista országok békeszerető lépéseit, magatartásuk nem mindig következetes. Ennek egyik oka véleménye szerint ezen országok egymás közötti versengése. Így például az afrikai országok csoportjában harc folyik a vezetésért az Egyesült Arab Köztársaság és Ghána között, az ázsiai országok körében pedig Japán tesz kísérleteket az első helyre kerülésre.

A továbbiakban Hollai elvtárs kitért arra, hogy az amerikai imperialisták minden olyan esetben felhasználják az ún. „magyar kérdést”, amikor arra van szükségük, hogy a világ közvéleményének figyelmét eltereljék saját agresszív tevékenységükről. Hollai elvtárs elmondta, hogy az amerikaiak a „magyar kérdés” napirenden tartását széles körben felhasználják annak érdekében, hogy diszkriminatív kampányt folytassanak Magyarország ellen az ENSZ-ben és valamennyi nemzetközi szervezetben. Hangsúlyozta, hogy a „magyar kérdés” nem csupán Magyarország, hanem az egész szocialista tábor ellen irányul, élén a Szovjetunióval. A „magyar kérdésnek” az [ENSZ] Közgyűlés legutóbbi, XIV. ülészakán történt megvitatásáról szólva Hollai elvtárs megjegyezte, hogy az amerikaiaknak ez alkalommal meglehetősen nehéz dolguk volt az ügynek a napirendre való felvételével és azt követő megvitatásával, mivel a „kérdés” jelenleg meglehetősen népszerűtlenné vált. A dolog odáig fajult, hogy az amerikaiak nem tudtak olyan delegációt

találni, amelyik fellépett volna a „magyar kérdés” határozattervezetével, és kénytelenek voltak maguk felszólalni.³

Hollai elvtárs véleménye szerint az utóbbi időben a magyar ENSZ-delegáció tevékenységének bizonyos aktivizálódásáról lehet beszélni. A magyar elvtársak, akik adatokkal rendelkeznek a „magyar kérdés” készülő határozattervezetének szövegét illetően, érték annak lényeges enyhítését. A határozatból kikerült például a szovjet csapatok Magyarországról történő kivonásának követelése. A határozat végleges fogalmazványa számos homályos megfogalmazást tartalmaz, az egyik ilyen előírja az ENSZ magyarországi különmegbízottjának, Leslie Munrónak, hogy „folytassa erőfeszítéseit ebben az irányban...” stb. Az amerikaiak annak érdekében, mondta Hollai elvtárs, hogy a „magyar kérdést” mint „ügyeletes” kérdést napirenden tartsák, olyan ember szolgálatára sietnek, mint Leslie Munro, aki hazájában mint politikus csődöt mondott, s aki a „hidegháború” egyik apológétájaként specializálódik.

Befejezésképpen Hollai elvtárs elmondta, hogy miután négyévi távollét után hazatért, világosan láthatja, hogy milyen messzire jutott az ország ez alatt az idő alatt. Miután meglátogatta azt a gyárat, ahol korábban dolgozott, és beszélgetett régi elvtársaival, saját szemével győződött meg arról, hogy mennyire jó irányban változott meg a munkások hangulata, mennyit nőtt bizalmuk a párt és a kormány iránt.

A beszélgetésen részt vett a nagykövetség tolmácsa, Darcsijev elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF.f. 077. op. 42. papka 212. gy. 5.

¹ Ahmed Sékou Touré (1922–1984). 1958-tól 1984-ig Guinea elnöke.

² Harriman, William Averell (1891–1986). 1955 és 1959 között New York állam kormányzója.

³ Az ENSZ Közgyűlés XIV. ülésszakáról – Péter János külügyminiszter és Szilágyi Dezső, az MSZMP KB Külügyi Osztálya vezetője által – készített jelentést az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1960. január 13-ai ülésén tárgyalta meg. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 165. ó. e.)

79. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS ACZÉL GYÖRGY BESZÉLGETÉSÉRŐL 1960. március 18.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos

1960. március 30.

Feljegyzés az MNK kulturálisminiszter-helyettesével,
Aczél György elvtárssal folytatott beszélgetésről

1960. március 18.

Ma a követségen fogadtam Aczél elvtársat, és beszélgettem vele, amelynek során számos figyelmet érdemlő kérdést érintettünk.

Aczél elvtárs elmondta, hogy a budapesti nyugati missziók az utóbbi időben erősen fokozták aktivitásukat az értelmiségi munkában. Különösen aktívak ebben a tekintetben Anglia, Franciaország és Olaszország missziói.¹ A nyugati diplomaták tevékenysége

ezen a területen nem korlátozódik az értelmiség képviselőinek meghívására a misszió rendezett hivatalos fogadásokra. A nyugati missziók diplomatái emellett a kultúra és tudomány egyes képviselőit gyakran személyesen meghívják magukhoz a lakásukra, valamint meglátogatják a művészeket (például a festőket) és irodalmárokat alkotói műhelyükben és otthon. Aczél elvtárs szavai szerint ennek kapcsán a fő figyelmet „nem az olyan emberekre fordítják, akik ismert ellenségeink (például Illyés Gyula), hanem az értelmiségnek azokra a képviselőire, akik semleges, ingadozó álláspontot foglalnak el”. Ezeknek a találkozásoknak az alkalmával a nyugati diplomaták nem annyira valamilyen „éles” kérdés nyílt tisztázására töreksenek, hanem ismeretség kötésére, személyes kapcsolatok kialakítására, Aczél elvtárs szavai szerint „kapcsolatok kialakítására a jövőre”.

Aczél elvtárs néhány konkrét példát hozott a nyugati missziók diplomatáinak tevékenységére. Az egyik festő műhelyét például elkezdte rendszeresen felkeresni az angol misszió egy diplomatája; először egyszerűen csak dicsérte a festő képeit, hízelgett neki, azután azt javasolta, hogy adja el a képeit magas áron. Fokozatosan annyira a bizalmába férközt a festőnek és házastársának (irodalmár), hogy egyszerűen elkezdett eljárni a családjukhoz, meghívni magához ebédre stb. Ez a példa Aczél elvtárs szavai szerint jellemző a többi nyugati misszió diplomatáira is.

Március 15-én, az 1848-as forradalom évfordulóján a francia követ meghívta a magyar írók nagy csoportját egy fogadásra a misszióra. A magyar értelmiség ezen képviselői számára a franciák nagyszámú ajándékot készítettek, amelyet a fogadáson szándékoztak átadni. A magyar elvtársaknak, Aczél elvtárs szavai szerint, intézkedéseket kellett tenni annak érdekében, hogy az írók ne menjenek el erre a találkozóra, annál inkább, mivel ezt a fogadást demonstratív módon az 1848-as forradalom évfordulóján tervezték megtartani, amelyet a nacionalista elemek mindig felmagasztalnak, azon az évfordulón, amelyet a magyar elvtársak jelenleg viszonylag szerényen ünnepelek.

Aczél elvtárs a továbbiakban elmondta, hogy amikor az egyik családban súlyosan megbetegedett egy kisgyerek, a francia misszió diplomatái megtudva ezt, azonnal elmentek a családhoz a lakásukra, és francia gyógyszert ajánlottak, amelyet Magyarországon nagyon nehéz megszerezni.

Aczél elvtárs elmondta, hogy tudná még folytatni a hasonló esetek felsorolását. Véleménye szerint nemcsak a nyugati missziók tevékenységének aktivizálódásáról van szó, hanem egy kitervelt támadásról az értelmiségre gyakorolt befolyás erősítése területén. Ezzel összefüggésben Aczél elvtárs felhívta a figyelmet arra, hogy a baráti képviselők (mindenekelőtt a szovjet nagykövetség) ebben a tekintetben passzivitást mutatnak, nem kellő mértékben ellensúlyozzák a nyugati befolyást az értelmiséggel való munkájukban.

A magam részéről megjegyeztem, hogy nem tudjuk mindenben másolni a nyugati missziókat és a magyar szervektől függetlenül tevékenykedni, a szovjet nagykövetség baráti országban működik, a nagykövetség minden tevékenysége a baráti kapcsolatok megerősítésére irányul, annak a politikának a támogatására, amelyet az MSZMP KB és a kormány folytat, és hogy nekünk ebben a kérdésben, véleményünk szerint, szorosan együtt kell működünk a magyar elvtársakkal. Aczél elvtárs egyetértett velem, és azt mondta, hogy a magyar fél szívesen nyújt segítséget ezen a területen, készek találkozni a nagykövetség munkatársaival, együtt tanácskozni és kidolgozni az intézkedéseket.

A beszélgetés során szó esett a magyar kulturális élet egyes képviselői Szovjetunióba történő utazásának nagy jelentőségéről mind saját, mind az értelmiség teljes rétege számára. Aczél elvtárs egyebek között megemlítette, hogy Németh László utazása a Szovjetunióba nagy hatást gyakorolt nemcsak az ő számára, de barátai számára is a „népi” mozgalomban. Erről tanúskodik többek között Tamási Áronnak a Magyar Nemzetben most megjelenő regénye a paraszti életéről, amelyben a szerző fellép a mezőgazdaság

szövetkezetesítése eszméjének támogatására,² valamint Illyés Gyulának az Ország-Világ számára nemrégiben tett kijelentése, amelyben ő – habár nem egészen következetesen – bizonyos lépést tesz előre, s amely a népi hatalommal való együttműködési törekvéséről tanúskodik.³ Aczél elvtárs szavai szerint Németh Lászlónak a Szovjetunióba tett utazása nélkül nem lenne sem Tamási Áron regénye, sem Illyés Gyula kijelentése.

Aczél elvtárs elmondta, hogy az ismert magyar zeneszerző, Kodály Zoltán engedélyt kért, hogy feleségével együtt utazást tegyen Angliába. Ennek a kérésnek az ügyét taglalták a Politikai Bizottságban. Tekintetbe véve azt, hogy Kodálynak nagyon nagy a népszerűsége és tekintélye Nyugaton, ő maga pedig a konzervatív, nacionalista nézetek híve, valamint figyelembe véve azt a körülményt, hogy őt magát és nevét az emigráns körök felhasználhatják az MNK ellen, a Politikai Bizottság elhatározta, hogy engedélyezi Kodály utazását Angliába, de a család nélkül. Ennek a kérdésnek az eldöntésénél azt is figyelembe vettük, hogy Kodálynak Nyugaton nagyon nagy szerzői jogai vannak (Aczél elvtárs szavai szerint kb. egymillió dollár), valamint azt a körülményt, hogy az Angliában található magyar emigráció megpróbálja felhasználni ellenünk. Elhangzottak aggodalmak, hogy ha házastársával utazik, Kodály leendő gyermekét (Kodály felesége terhes) abban az esetben, ha Angliában születik meg, angol állampolgárnak nyilváníthatják. Aczél elvtárs óvatos formában közölte Kodállal, hogy elutazhat Angliába, de felesége nélkül. A Kodállal való beszélgetés során Aczél elvtárs feltette neki a kérdést, hogy miért akar annyira éppen Angliába utazni, és mondjuk nem a Szovjetunióba. Kodály sértetten azt válaszolta, hogy szívesen utazna a Szovjetunióba is, de néhány éve oda senki nem hívja meg.⁴

Közöltem Aczél elvtárral, hogy megállapodásunknak megfelelően most van folyamatban a döntés arról, hogy a Szovjetunió zeneszerzőinek szövetsége küldjön Kodálynak meghívást, és érdeklődtem, mikor lenne legjobb megszervezni ezt az utazást. Aczél elvtárs azt válaszolta, hogy ezt minél előbb meg kell tenni, tekintettel elsősorban felesége állapotára (felesége körülbelül 3 hónapos terhes), és másodsorban annak szükségességére, hogy véget vessünk angliai utazási törekvésének. (Kodály továbbra is kérvényezi a kiutazási vízumot felesége számára is. Ebből a célból nemrégiben a külügyminiszterhez, Sík E[ndre] elvtárhoz fordult.)

Aczél elvtárs érintette a magyar elvtársak ideológiai és politikai munkáját is az értelmiség körében. Egyebek között elmondta, hogy a pártpropaganda hatása az értelmiség egyes rétegeire és csoportjaira (tudósok, művészek stb.) még nem nagyon jelentős. Az értelmiség bizonyos része a saját zárt világában él, alig érdeklik a világban zajló politikai folyamatok. Aczél elvtárs elmondta, hogy Kodálynak például a legkisebb fogalma sincs arról, hogy mit jelent a „szocialista patriotizmus” elmélete, egyáltalán nem hallott róla. Aczél elvtárs nemrégiben a Magyar Tudományos Akadémián előadást tartott ideológiai kérdésekről.⁵ A kérdések, amelyeket az előadás során feltettek neki, szavai szerint nagy zűrzavarról és összevisszaságról tanúskodnak a tudósok fejében a legelementárisabb politikai kérdésekben.

A beszélgetésben Aczél elvtárs számos kérdést és kívánságot mondott el, amely összefügg a Szovjetunió és Magyarország közötti kulturális együttműködés kérdéseivel.

1. Kíváncsú, hogy minél előbb Magyarországra utazzanak a Sztanyiszlavszkij és Nyemirovics-Dancsenko Színház képviselői a [nyári] szegedi fesztivál idején való vendégszerepléssel kapcsolatos kérdések eldöntésére.⁶

2. Aczél elvtárs annak a kívánságának adott hangot, hogy a Szovjetunió Kulturális Minisztériuma küldje el Magyarországra néhány új szovjet darab szövegét, valamint közölje véleményét ezeket a műveket illetően. Nyikolaj Pogogyin „Arisztokraták” című darabja tervezett színrevitelével összefüggésben kíváncsú volna minél előbb megkapni a Kul-

turális Minisztérium véleményét erről a darabról, valamint a szovjetunióbeli színrevitel-le kapcsolatos anyagokat.

3. A magyar fél lehetőség szerint minél előbb szeretne megvásárolni néhány jó szovjet filmet abból a célból, hogy azokat időben elő lehessen készíteni (szinkronizálni) az őszi szezonban történő bemutatásra.

Közöltem Aczél elvtárral, hogy most dolgozzuk ki a Szovjetunió és Magyarország közötti kétéves kulturális együttműködési terv vázlatát, és kértem, közölje kívánságait a kulturális együttműködést illetően a közeli évekre. Aczél elvtárs azt válaszolta, hogy nehéz bármi konkrétumot mondania ebben az ügyben, és megkért engem, amikor meglesznek a terv vázlatai, ismerhesse meg őket, és akkor elmondják a megjegyzéseiket és kívánságaikat.

A beszélgetés végén Aczél elvtárs meghívott, hogy családommal utazzak vele Pécsre abból a célból, hogy közelebbről megismerkedjek a várossal és kulturális intézményeivel. Az utazásra sort lehetne keríteni április második felében. Megköszöntem Aczél elvtársnak a meghívást.

Megjegyzés: A mostani beszélgetésre Aczél elvtárs kezdeményezésére került sor. A kérdések, amelyeket Aczél elvtárs a beszélgetésben felvetett, azok megfogalmazása, valamint az a kívánsága, hogy találkozzanak a Kulturális Minisztérium és a nagykövetség munkatársai a közös rendezvényterv megvitatására a magyar értelmiséggel, arra a következtetésre ad alapot, hogy Kádár elvtárs megbízatását teljesítette. Ezeket a kérdéseket Kádár elvtárs vetette fel az 1960. március 2-án velem folytatott beszélgetésben.⁷

A Kádár elvtárral és Aczél elvtárral folytatott beszélgetésben felvetett kérdések az értelmiségi munkáról figyelemre méltóak. Adataink szerint a nyugati missziók felosztották maguk között a magyar értelmiséget a velük való munka céljából.

Az angolok és az amerikaiak a műszaki értelmiséggel folytatnak munkát. A francia misszió az írókkal és újságírókkal dolgozik, az olasz misszió a zenei és színházi értelmiséggel. Az olasz misszió olasz nyelvtanfolyamokat szervezett, ahol több mint 2,5 ezer magyar tanul. A jó nyelvtanulást ösztönzik. Akik jól tanulnak a tanfolyamon, és leteszik a nyelvvizsgát, ingyen beutalót kapnak egy olaszországi utazásra.⁸

A nyugati missziók aktivizálódása az értelmiséggel való munkát illetően természetesen nyugtalanítja magyar barátainkat, és hozzánk fordultak segítségért.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség attaséja, Gricenko elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

RGANI f. 5. op. 49. gy. 299.

¹ Vö. a 72. és a 75. dokumentummal!

² TAMÁSI ÁRON: *Szirom és Boly (Magyar rege az 1958–59. esztendőkből)* című művéről van szó, amelynek első része a *Magyar Nemzet* 1960. február 21-ei számában jelent meg.

³ Vö. a 76. dokumentummal!

⁴ Vö. a 72. dokumentummal!

⁵ Aczél György 1960. február 22-én tartott előadást a Magyar Tudományos Akadémián „Kulturális életünk néhány kérdése” címmel. („Aczél György elvtárs előadása az Akadémián.” *Népszabadság*, 1960. február 23.)

⁶ Ezzel kapcsolatban lásd még a 65. dokumentumot! Az együttes 1960. augusztus 2-án érkezett Magyarországra. („A moszkvai balettegyüttes megérkezett Magyarországra.” *Népszabadság*, 1960. augusztus 3.)

⁷ Lásd a 72. dokumentumot!

⁸ Vö. a 75. dokumentummal!

1960. március 23.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos

1960. március 30.

Feljegyzés Magyarország külügyminiszter-helyettesével,
Puja Frigyes elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. március 23.

Felkerestem Puja elvtársat és tájékoztattam a Legfelsőbb Tanács Elnöksége tagja, Belorusszia Kommunista Pártja KB-titkára, Mazurov elvtárs által vezetett szovjet delegáció összetételéről, amely a felszabadulás 15. évfordulójával kapcsolatos ünnepekre érkezik Magyarországra. Tájékoztattam azokról az intézkedésekről is, amelyeket az ünnepséggel kapcsolatban a Szovjetunióban fognak megtenni. Átadtam Puja elvtársnak a szovjet szervezetek véleményét a magyar elvtársak javaslatát illetően, hogy szovjet szakembereket magyar kitüntetésekkel tüntessenek ki. Puja elvtárs megígérte, hogy átadja a megfelelő hatóságoknak.

A kialakult beszélgetés során Puja elvtárs megosztotta velem benyomásait a párt- és kormányküldöttség tagjaként nemrégiben Lengyelországban tett látogatásáról.¹

Varsóba érkezésüket követően a magyar delegációt melegen fogadták az állomáson a lengyel elvtársak. Puja elvtárs szavai szerint Kádár elvtárs elégedett volt a magyar elvtársaknak Varsó lakosai általi fogadtatásával is. Ugyanakkor, Puja elvtárs véleménye szerint, Varsó utcáin a küldöttséget meglehetősen passzívan fogadták. Csupán néhány helyen lehetett megfigyelni a baráti érzések őszinte kifejeződését. Ezt a jelenséget a nyugati lapok haladéktalanul felkapták, amelyek Lengyelországból a magyar küldöttség érkezéséről a következő címekkel helyezték el közleményeiket: „Fagyos fogadtatás”. A lengyel elvtársak az említett jelenséget azzal magyarázták, hogy a magyar delegáció érkezése semmilyen intézkedést nem szerveztek előre, és az utcán csak azok voltak, akik tudtak a küldöttség érkezéséről és jelen akartak lenni a fogadásukon. Azonkívül, a lengyel elvtársak szavai szerint, Varsó lakosainak körében, akik fogadták a küldöttséget, kevés munkás volt, többségükben hivatalnokok voltak. Melegen és barátságosan fogadták a küldöttséget Sziléziában. A munkások és bányászok óriási tömegei szívélyesen és testvérien üdvözölték a magyar munkásosztály és a dolgozó parasztság küldötteit.

Az ott-tartózkodás rövid ideje lehetetlenné tette a delegációnak, hogy Szilézián kívül meglátogassák az ország más területeit is, például Gdańsk kikötővárost, amelynek meglátogatását előzetesen tervezték.

A magyar párt- és kormányküldöttség tagjai csak három hivatalos látogatást tartottak a lengyel vezetőkkel. Az első találkozón, ahol jelen voltak a lengyel kormány tagjai Czyrankiewicz vezetésével, valamint a lengyel demokrata párt és az Egyesült Parasztpárt képviselője, megvitatták a Magyarország és Lengyelország közötti kérdéseket állami vonalon, és információcserére került sor a két ország belső helyzetéről. A második találkozót a gazdasági kérdéseknek, kultúrának, az egyház és az állam viszonyának, valamint a mezőgazdaság kérdéseinek szentelték. Ugyanakkor az utolsó kérdés esetében csak Kádár elvtárs tájékoztatására volt idő a magyarországi mezőgazdaság helyzetéről. A harmadik találkozón a lengyel elvtársak tájékoztattak a mezőgazdasági helyzetről Lengyelországban. Azonkívül érintették mindkét párt belső pártéletének kérdéseit. Az utolsó ta-

lálkozáson csak nagyon szűk kör vett részt. Puja elvtárs szavai szerint még a LEMP KB Politikai Bizottságának minden tagjai sem volt jelen. Így például nem volt jelen a PB-tag Kliszko² és Spychalski³. Maga Puja elvtárs csak az első két találkozón vett részt. A magyar elvtársak részletesen megismertették a lengyel elvtársakat az MNK belső helyzetével és minden eseménnyel, amely az utóbbi időben a pártéletben történt. Puja elvtárs véleménye szerint a lengyel elvtársak szintén teljesen őszinték voltak Lengyelország belpolitikai problémái és a párton belüli helyzet megvilágításában. A találkozón nem volt elegendő az idő a két ország külpolitikai kérdéseinek megvitatására, aminek eredményeképpen ezeket a kérdéseket csak érintőlegesen vitatták meg. Szintén csak általánosságban oldották meg a két ország közötti kapcsolatok kérdéseit külpolitikai vonalon, a turista-cserét stb.

A kommuniké összeállításakor felvetődött a kérdés a szöveg számos megfogalmazásának pontosításáról, amit a lengyel elvtársak javasoltak. Például a magyar elvtársak elneveztek a kommuniké szövegében a következő megfogalmazást, amely úgy szólt, hogy „a szocialista tábor országainak egysége a feltétele a szocializmus kapitalizmus feletti többségének”. A magyar küldöttség tagjai rámutattak arra, hogy a szocializmus elsőbbsége nyilvánvaló volt akkor is, amikor a Szovjetunió a szocializmus egyetlen országa volt, és még nem létezett a szocialista tábor. A kommunikében eredetileg túlságosan homályosan említették a „magyar kérdést”. Puja elvtárs szavai szerint Kádár elvtárs azt javasolta, hogy vagy pontosabban fogalmazza meg mindkét ország viszonyulását a „magyar kérdéshez”, vagy teljesen vegyék ki a kommuniké szövegéből. Végeredményben elfogadták a magyar megfogalmazást. A magyar elvtársak javaslatai szerint a kommuniké szövegében felvetették Lengyelország nyugati határainak kérdését az Odera-Neisse vonalán.

A párton belüli helyzetről való beszélgetés folyamán a legfontosabb kérdés az egység kérdése volt. Kádár elvtárs megismertette a lengyel elvtársakat az MSZMP-ben lévő helyzettel, és hangsúlyozta, hogy a magyar elvtársak teljes egészében leszámoltak mindenféle frakciózással a párton belül, amely jelenleg olyan összeforrott és monolit, mint még soha. Ami a LEMP-et illeti, Gomułka elvtárs véleménye szerint a frakciós csoportosulásokkal szemben a párt egységéért folyó harcot a lengyel elvtársak 1958 végére alapvetően befejezték. Abban az időszakban, Gomułka elvtárs szavai szerint, a párthan eléggé nyíltan kifejezésre jutott az egyet nem értés a szektás beállítottságú baloldali csoport fő irányvonalával, akiket azután eltávolítottak a vezető posztokról. Jelenleg ezek közül az elvtársak közül többen, amilyen mértékben elismerik hibáikat, és ezt tevékenységükkel bizonyítják, visszatérnek felelős állami és pártposztjaikra, így például nemrégiben nevezték ki a Lengyel Népköztársaság Minisztertanácsa elnökhelyettesévé Julian Tokarskit.⁴

A lengyel elvtársak azt is elmondták, hogy a párban tevékenykedik egy illegális revizionista csoport, amely a párt tagjai között a párt- és állami vezetőket, a Szovjetuniót és vezetőit, többek között Hruscsov elvtársat támadó röplapokat terjeszt. Ennek a csoportnak még a legutolsó LEMP-kongresszus delegáltjainak egy részében is sikerült röpiratot terjesztetni. A lengyel elvtársak még nem leplezték le ezt a csoportot, de azt feltételezik, hogy középszintű pártmunkásokból áll. Nemrégiben néhányukat, akik revizionista nézeteikről ismertek, behívták a központi ellenőrző bizottságba, hogy magyarázatot adjanak viselkedésükről. Ennek eredményeképpen sikerült leleplezni az illegális csoport egyik tagjának párt- és államellenes tevékenységét, akit letartóztattak. Mindazonáltal az egész csoportosulásnak a leleplezésére irányuló intézkedések még nem jártak sikerrel. Gomułka elvtárs a revizionisták ilyen csoportja létezésének és tevékenységének tényét nem tartja komolynak, mivel nincs támogatottsága a párttagok körében, és nincs befolyása a párttömegekre.

A továbbiakban Puja elvtárs kitért Lengyelország iparának helyzetére. Most a lengyel elvtársak elkezdtek mindenütt bevezetni az új teljesítmény szerinti „műszaki normákat” a korábban létező „statistikai” és más normák helyett, amelyek a fizetések növekedésével egyidejűleg nem biztosították a munka termelékenységének növekedését. Az új normák bevezetése bizonyos elégedetlenséget váltott ki a dolgozók széles körében, különösen a szakképzetlenek között, akik közül egyesek a műszaki normák bevezetésének eredményeképpen elvesztették fizetésük kb. 50%-át. Ezzel összefüggésben 16 gyárban sztrájkok voltak. A párt egyszerű tagjai és az öntudatos munkások megértéssel viszonyultak az új normák bevezetéséhez, ugyanakkor követelik az üzemek zavartalan munkájának biztosítását. Az ügyet bonyolítja az is, hogy a gyárak és üzemek nyersanyaghiány miatt gyakran kénytelenek abbahagyni a munkát. Különösen erősen érezteti hatását a nyersanyaghiány a nehézipari és gépgyártási üzemekben. Az ipar nyersanyag ellátásában törés megy végbe részben az előforduló sztrájkok, különösen a vasutasok sztrájkja miatt, részben pedig azért, mert néhány külföldi szállító nem teljesíti a nyersanyagszállításra vonatkozó megállapodásokat. Ennek a problémának a megoldása érdekében a lengyel elvtársak készek nyersanyagot venni akár magasabb áron is. Puja elvtárs véleménye szerint a lengyel elvtársaknak ebben az évben aligha sikerül teljes egészében megoldani az ipari nyersanyagellátás hiányait.

Még bonyolultabb a helyzet – Puja elvtárs szavai szerint – Lengyelország mezőgazdaságában. Annak idején néhány lengyel elvtárs kinyilvánította a mezőgazdaságban az ún. „lengyel út” tézisé. Ezt a tézist átvette a szervezetek széles köre az OKP-tól⁵ kezdve a katolikus egyházig. Most egyre inkább nyilvánvalóvá válik, hogy a „lengyel út” nem szocialista út. A „mezőgazdasági körök” létrehozása néhány faluban nem jelentheti a mezőgazdaság szocialista átalakítását. Ugyanakkor a lengyel elvtársak – Puja elvtárs véleménye szerint – minden valószínűség szerint még nem dolgozták ki a világos cselekvési programot ezen a területen, mivel sehol nem vetik fel komolyan a mezőgazdaság szövetkeztetésének szükségességét, a szövetkeztetésre irányuló agitációt majdhogynem a parasztokkal kapcsolatos kényszerítő intézkedésnek tekintik. Puja elvtárs azt mondta, hogy véleménye szerint a lengyel elvtársaknak valószínűleg nehéz lesz most visszalépni a „lengyel utat” illető kijelentéseiktől, de úgy véli, szükség van ennek leküzdésére.

Puja elvtárs megjegyezte, hogy megfigyelése szerint, a lengyel elvtársakra nagy benyomást gyakorolt Kádár elvtárs felszólalása, amelyben szó volt a magyar elvtársak által Magyarország mezőgazdasága szocialista átalakításában elért sikerekről. A sikerek, amelyeket az MSZMP ezen a területen elért – mondta Puja elvtárs –, a lengyel elvtársak számára annál érdekesebbek, mert mindkét ország, mind Magyarország, mind Lengyelország nehéz napokon ment keresztül 1956 októberében–novemberében.

A beszélgetés során a lengyel elvtársak beszéltek a magyar küldöttség tagjainak arról a harcról, amelyet a revizionista elemekkel folytatnak az ideológia és kultúra területén. Az utóbbi időben számos alapvető fontosságú intézkedést fogadtak el azoknak a szervezeteknek a megtisztítására, amelyek az oktatást, népművelést, rádiózást, televíziózást, filmgyártást stb. vezetnek. Revizionista tevékenység miatt leváltottak posztjukról és kizártak a pártból kb. 12 vezető munkatársat. Lényegesen javult a helyzet az egyetemeken és főiskolákon, ahonnan egész sor reakciós beállítottságú oktatót távolítottak el. A lengyel elvtársak elérték azoknak az oktatóknak a nyugdíjba menetelét is a régi professzorok közül, akik negatív befolyást gyakorolnak a hallgatókra. Egyre nagyobb számú felsőoktatási intézményben vezetnek be a marxizmus–leninizmus alapjainak rendszeres oktatását. A lengyel elvtársaknak ugyancsak sikerült jelentősen erősíteni a párt befolyását a lengyel írók szövetségében. A művészet egyik olyan területe, amely leginkább fogékony a burzsoá ideológiára, a korábbihoz hasonlóan továbbra is Lengyelország képzőművé-

szete. Itt egyelőre még az absztrakcionizmus, formalizmus stb. nyugati irányzatai dominálnak. A lengyel elvtársak elhatározták, hogy ezen a területen megszüntetik számos, a szocialista realizmustól idegen állásponton álló művészeti egyesület állami támogatását.

A lengyel elvtársak véleménye szerint a lengyel művészetben kialakult helyzetért nagy bűn terheli az egyik vezető személyiséget, Morawskit, akit nemrégiben saját kérésére felmentettek beosztása alól. Mostantól a kultúra kérdéseivel való foglalkozást Ochab elvtársra bízták. Ochab elvtárs foglalkozik ezenkívül a mezőgazdasági kérdésekkel is.

Külpolitikai jellegű kérdéseket érintve Puja elvtárs közölte, hogy lengyelországi tartózkodásuk alatt a magyar elvtársak a lengyel külügyminisztérium munkatársaival való beszélgetéskor érintették a Pen Club osztrák, nyugatnémet, angol és számos más képviselőinek azt a szándékát, hogy megfosztják a magyar Pen Klub mandátumát a Pen Klubok képviselőinek küszöbönálló londoni értekezletén. A magyar elvtársak azt kérték, hogy Lengyelország képviselői ezen az ülésen szólaljanak fel Magyarország küldöttségének védelmében. Puja elvtárs szavai szerint a magyar elvtársaknál értetlenséget váltott ki a lengyel külügyminisztérium munkatársainak az a törekvése, hogy kitérjenek a magyar delegációnak való segítségnyújtás elől.

Puja elvtárs a továbbiakban azt mondta, hogy megfigyelése szerint, egyes lengyel diplomata a Lengyel Népköztársaság nemzetközi téren elért sikereit nem a Szovjetunió és az egész szocialista tábor sikereinek következményeként magyarázzák, hanem a lengyel diplomácia „különös diplomáciai tulajdonságainak” és annak tulajdonítják, hogy állítólag számos nyugati ország különös érdeklődést mutat Lengyelország iránt. Puja elvtárs azután említést tett arról a beszélgetésről, amelyet a Lengyel Népköztársaság külügyminiszterével, Rapacki⁶ elvtárral folytatott. Rapacki elvtárs tájékoztatta Puja elvtársat Ausztria külügyminiszterének, Kreiskynek Lengyelországba érkezéséről.⁷ Lengyelországi tartózkodása alatt Kreisky előadást tartott a békés egymás mellett életről, amelyet Lengyelországban ki szándékoznak adni. Az előadás alapja Kreisky ismert tézise arról, hogy veszélyes lenne Nyugat és Kelet fegyveres erőit hátravonni attól a vonaltól, amely elválasztja őket. A Rapackival folytatott beszélgetésben Kreisky arra törekedett, hogy ne érintsen éles problémákat, és a beszélgetésnek meglehetősen általános jellege volt. Miután megkérdezték, hogyan viszonyul Kreisky a német kérdéshez és az Odera–Neisse vonalhoz, Kreisky kitérő választ adott, kijelentve, hogy Ausztria kis ország, és arra törekszik, hogy ne vegyen részt ilyen bonyolult problémák megoldásában. Kreisky lengyelországi tartózkodásának érdekes részlete volt Kreisky törekvése, hogy találkozzon a lengyel Szejm mellett működő katolikus klub tagjaival, és a Kreiskyt elkísérő, ateista nézetéről ismert Gschnitzer államtitkár⁸ próbálkozása, hogy találkozzon Visinszkij bíborossal. Egyik próbálkozás sem járt sikerrel. Puja elvtárs szavai szerint Rapacki általánosságban kedvezőnek ítélte a tényt, hogy Kreisky felkereste Lengyelországot, mivel ez az első alkalom, amikor Ausztria külügyminisztere szocialista országba (nem számítva a Szovjetuniót) látogatott.

Befejezésül Puja elvtárs említést tett az MNK növekvő tekintélyéről a nemzetközi porondon. Többek között említést tett arról, hogy a magyar nagykövetség fogadásán, amelyet az MNK lengyelországi nagykövete, Katona [János] elvtárs adott a magyar párt- és kormánydelegáció Lengyelországban tartózkodásának tiszteletére, jelen volt valamilyen nyugati diplomáciai misszió képviselője. „Ilyen – mondta Puja elvtárs – nem fordulhatott volna elő másfél-két évvel ezelőtt.”

Puja elvtárs szavai szerint kedvező hatása volt az osztrák újságírók Magyarországra érkezésének, akik közül többen kénytelenek voltak olyan tájékoztatást adni Magyarországról, ami nem teljesen kellemes bizonyos körök számára. Ausztria szocialista pártja-

nak lapja, az Arbeiter Zeitung, amely korábban az MNK elleni támadásairól volt ismert, kénytelen volt új tudósítót Magyarországra küldeni, amely elkezdett objektívabb tájékoztatást adni.

Más, a beszélgetés során érintett kérdések nem tartanak különösebb érdeklődésre számot.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF. f. 077. op. 42. papka 212. gy. 5.

¹ A magyar párt- és kormányküldöttség 1960. március 16-án érkezett Varsóba. A magyar küldöttség lengyelországi látogatásáról a *Népszabadság* folyamatosan tudósított. Lásd: „A szocializmus élteti ma és éltesse is örökké a magyar–lengyel barátságot». Nagy szeretettel fogadták Varsóban a magyar párt- és kormányküldöttséget.” *Népszabadság*, 1960. március 17.; „Megkezdődtek Varsóban a magyar–lengyel párt- és kormányközi tárgyalások.” *Népszabadság*, 1960. március 18. „Szilénia igaz munkásszeretettel fogadta a magyar párt- és kormányküldöttséget!” *Népszabadság*, 1960. március 19.; Nagygyűlés a varsói Kultúra és Tudomány Palotájában a magyar párt- és kormányküldöttség tiszteletére.” *Népszabadság*, 1960. március 20. A tárgyalásokról kiadott közös nyilatkozat a *Népszabadság* 1960. március 22-ei számában jelent meg. A látogatásról Kádár János az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1960. március 22-ei és a KB 1960. március 30-ai zárt ülésén adott tájékoztatást. (*A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1959–1960. évi jegyzőkönyvei*. I. m. 543–545.) A tárgyalásokról készített feljegyzést lásd MOL M–KS 288. f. 11. cs. 628. ó. e. A látogatás eredményeiről lásd APRÓ Antal: „Látogatóban lengyel barátainknál.” *Népszabadság*, 1960. március 27.

² Kliszko, Zenon (1908–1989). 1948–1949-ben a LEMP KB póttagja. 1949-ben kizárták a KB-ból, majd börtönbe került. 1956-ban tért vissza a politikai életbe: 1956 és 1971 között a LEMP KB, 1959-től 1970-ig a PB tagja, 1957 és 1970 között a KB titkára.

³ Psychalski, Marian (1906–1980). 1948–1949-ben a LEMP KB és PB tagja. 1950 és 1956 között börtönben ült, Gomulával tért vissza a hatalomba. 1956 és 1968 között nemzetvédelmi miniszter, 1956-tól 1971-ig a LEMP KB, 1959-től 1970-ig a PB tagja.

⁴ Tokarski, Julian (1903–1977). 1950–1952 között nehézipari miniszter, 1952–1955-ben gépipari miniszter, 1959-től 1965-ig miniszterelnök-helyettes, majd az Államtanács tagja. 1950 és 1968 között LEMP KB-tag.

⁵ Az Egyesült Néppárt (Objegyinyennaja Kresztjanszkaja Partija) orosz rövidítése.

⁶ Rapacki, Adam (1909–1970). 1956 és 1968 között Lengyelország külügyminisztere. 1948-tól 1968-ig a LEMP KB, 1948–1954-ben és 1956-tól 1968-ig a PB tagja.

⁷ Bruno Kreisky osztrák külügyminiszter 1960. március első napjaiban tett 48 órás látogatást Lengyelországban. („Kreisky osztrák külügyminiszter sajtóértekezlete Varsóban.” *Népszabadság*, 1960. március 4.; „Lengyel–osztrák közös közlemény Kreisky külügyminiszter varsói látogatásáról.” *Népszabadság*, 1960. március 5.)

⁸ Gschnitzer, Franz (1899–1968), jogtudós és politikus. 1945 és 1962 között az ÖVP képviselője, 1956-tól 1961-ig külügyi államtitkár.

81. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL

1960. március 24.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos

1960. március 30.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, Kádár János elvtárssal folytatott beszélgetésről

1960. március 24.

Március 24-én felkerestem Kádár elvtársat, és beszélgetést folytattam vele. A beszélgetés elején a Központ utasításával összefüggésben tájékoztattam Kádár elvtársat Hruscsov elvtársnak Eisenhowerrel folytatott levélváltásáról. Kádár elvtárs megköszönte a tájékoztatást.

Tájékoztattam Kádár elvtársat azokról a rendezvényekről, amelyeket Magyarországnak a fasizmus alóli felszabadulása 15. évfordulójával összefüggésben a Szovjetunióban tartanak majd. Miután figyelmesen végighallgatta információmat, Kádár elvtárs megbízta munkatársát, hogy mindent részletesen írjon fel, s ennek kapcsán azt mondta, hogy ezek nagyon nagy, érdekes rendezvények, „és mi nagyon hálásak vagyunk az ilyen széles körű rendezvényekért, amelyeket a Szovjetunióban terveznek Magyarország felszabadulása 15. évfordulójával összefüggésben”, s hogy ő erről tájékoztatja az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagjait. Kádár elvtársat külön meglegedettséggel töltötte el az, hogy 1960. április 1-jén a Kolonnij Zalban (Oszlopcsarnok) a felszabadulás 15. évfordulója tiszteletére ünnepi ülés lesz, amelyen részt vesznek a KB Elnökségének tagjai és póttagjai. Azt is közöltem Kádár elvtárssal, hogy határozat van delegáció küldéséről, amely részt vesz Magyarország felszabadulása 15. évfordulójának ünnepségein. Közöltem a küldöttség összetételét és azt, hogy a delegációt a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének tagja, az SZKP KB Elnökségének póttagja, Mazurov elvtárs vezeti. Kádár elvtárs köszönetét fejezte ki a delegáció küldéséért, és véleményem szerint elégedett volt a küldöttség összetételével.

A delegáció megérkezésének kíváncsi időpontjára vonatkozó kérdésemre Kádár elvtárs azt válaszolta, hogy jó lenne, ha a küldöttség április 2-án érkezne. Ha április 2-án megérkezik a küldöttség, részt tud venni április 3-án a koszorúzáson és az ünnepi ülésen. Április 3-án meg lehetne tanácskozni a küldöttséggel az ünnepi ülésen tartandó üdvözlőbeszédet. A felszólalás egyeztetésére szükség van, mivel „nem akarjuk az ünnepi ülést előadásokkal és beszédekkel túlságosan elhúzni. Ami a küldöttség itt-tartózkodásának programját illeti, utasítást adtunk a terv elkészítésére, a megérkezéskor pedig egyeztetjük Önnel és a küldöttséggel.” Úgy vélem, mondta Kádár elvtárs, hogy a programban szerepel majd a küldöttség tagjainak vidéki utazása és üzemlátogatása, ahol üdvözlőbeszédet kell mondaniuk.

A továbbiakban Kádár elvtárs azt mondja, tájékoztatni szeretne, mint nagykövetet, és mint az SZKP KB képviselőjét néhány kérdésről. Az első kérdés a magyar párt- és kormányküldöttség lengyelországi látogatása.¹ Személy szerint ő, a küldöttség tagjai és az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagjai a párt- és kormányküldöttség lengyelországi utazásainak eredményeit nagyon kedvezőnek ítélik, „azt mondanám, hogy az eredmények nagyobbak, mint számítottunk. A LEMP vezetőivel és a kormány tagjaival történt találkozók kivételesen meleg és baráti jellegűek voltak.” A párt belső ügyeiről, a mezőgazdaság helyzetéről, a gazdaság fejlődéséről, a kulturális építés kérdésében, a külpolitikai kérdésekben lezajlott eszmecsere nyílt volt. A pártügyekről lefolytatott véleménycsere megmutatta, hogy ha korábban voltak bizonyos véleménykülönbségek, most [már] nincsenek. Jelenleg teljes az egyetértés pártjaink között. A lengyel elvtársakkal nagyon jó gazdasági egyezményt írtunk alá.

Lengyelországi tartózkodásunk ideje alatt Kádár elvtárs két alkalommal beszélgetett a szovjet nagykövettel, Abraszimovval.² Abraszimov közölte vele, hogy Ny. Sz. Hruscsov elvtárs telefonált Moszkvából, és érdeklődött, hogyan zajlik lengyel barátainkkal a találkozó és a megbeszélések, és hogyan érezzük magunkat. Megkérte Abraszimovot, adja át Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak, hogy jól érzi magát, és az ügyek szintén jól haladnak. Kádár elvtárs hangsúlyozta, hogy Ny. Sz. Hruscsov elvtárs érdeklődése meghatotta.

A továbbiakban Kádár elvtárs hangsúlyozta, hogy tegnap tévéközvetítést szerveztek Ny. Sz. Hruscsov elvtárs párizsi látogatásáról.³ Ő maga személyesen elment a tévéközponthba megnézni ezt az adást. Véleménye szerint a párizsi találkozó jó volt, Franciaország népe melegen fogadta Ny. Sz. Hruscsov elvtársat. Kádár elvtárs közölte, hogy a Politikai Bizottság megbízta, április 3-án, a [felszabadulás] 15. évfordulójának szentelt ün-

nepi ülésen mondjon beszédet, s most erre a beszámolóra készül, és ha valamilyen kérdés lesz a delegáció érkezésével összefüggésben, akkor kéri, hogy azt Kiss [Károly] és Szirmai elvtársakkal döntsék el.

A beszélgetés végén közöltem Kádár elvtárrsal, hogy Budapesten tartózkodik két szovjet orvos-akadémikus, Visnyevszkij és Molcsanov, s elhatároztuk, hogy elvtársi találkozót szervezünk magyar egészségügyi dolgozókkal. Ezt a kérdést egyeztettem a magyar Egészségügyi Minisztériummal. A találkozón körülbelül 60 magyar egészségügyi dolgozó vesz részt. Kádár elvtárs tréfásan azt mondta: „Mi ez – [korábbi] beszélgetésünk realizálásának módja? Lesznek-e pártunkívüliek?” Azt feleltem, hogy pártunkívüliek is lesznek.

Megköszöntem Kádár elvtársnak a beszélgetést.

A beszélgetés során felvetett többi kérdés érdeklődésre nem tart számot.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

ÁVP RFf. 077. op. 42. papka 212. gy. 5.

¹ Vö. a 80. dokumentummal!

² Abraszimov, Pjotr Andrejevics (1912–2009). 1956–1957-ben követtanácsos a Kínai Népköztársaságban, majd 1957. október 3-tól 1961. február 14-ig a Szovjetunió nagykövete Lengyelországban. Ezt követően az SZKP Szmolenszk megyei bizottságának első titkára.

³ Ny. Sz. Hruscsov eredetileg 1960. március 15-én utazott volna Párizsba, utazását azonban betegsége miatt március 23-ra halasztották. Az utazással kapcsolatban lásd „Hruscsov elvtárs franciaországi látogatásának menetrendje.” *Népszabadság*, 1960. március 9.; „Párizs köszönti Hruscsovot.” *Népszabadság*, 1960. március 24.; „Szívélyes légkörben folynak Hruscsov és De Gaulle tárgyalásai.” *Népszabadság*, 1960. március 25. A témával kapcsolatban lásd A. A. FURSZENKO: *Rosszija i mezsdunarodnije kriziszi. Szeregyina XX. veke*. Nauka, Moszkva, 2006. 192–229.

82. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS KISS KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1960. március 31.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos

1960. április 12.

Feljegyzés az MSZMP KB titkárával, Kiss Károllyal folytatott beszélgetésről

1960. március 31.

Kérésére fogadtam Kiss elvtársat. Kiss elvtárs tájékoztatott arról, hogy a magyar elvtársak már összeállították a szovjet delegáció magyarországi tartózkodásának programját, s hogy Mazurov elvtárs kíséréssel őt bízták meg. Ezt a programot megérkezésük után megvitatják még a szovjet delegációval, és a küldöttség tagjai kívánságának megfelelően módosítják vagy kiegészítik.

Én a magam részéről átadtam Kiss elvtársnak az SZKP KB levelét, amelyben köszönetet fejeznek ki elvtársaink meghívásáért, hogy töltsék szabadságukat Magyarországon. Ezzel a magyarországi meghívással kapcsolatban megkértem Kiss elvtársat, tisztázza a kérdést, milyen javaslatok vannak a magyar elvtársaknak a delegáció létszámát illetően. Azonkívül kéréssel fordultam Kiss elvtárshoz, lehetséges-e mihamarabb közölni az MNK ideológiai és kulturális kérdésekkel foglalkozó pártmunkás-delegációjának összetételét,

akiknek hamarosan el kell utazniuk a Szovjetunióba. Kiss elvtárs megígérte, hogy haldéktalanul teljesíti ezt a kérést.

A beszélgetés során Kiss elvtárs elmondta, hogy az MSZMP KB Politikai Bizottsága már néhány hónapja foglalkozik az amnesztia végrehajtásának előkészítésével Magyarország felszabadulása 15. évfordulója megünneplésével összefüggésben. Jelenleg, miután részletesen megvizsgálták és megvitatták a KB-ülésen, a kérdés eldőlt.¹ Részleges amnesztiát fognak bevezetni a felszabadulás napjának 15. évfordulójára időzítve. Az amnesztia a következő kategóriákra terjed ki: amnesztia alá esnek a javító-nevelő munkára ítélték. A javító-nevelő munkára ítélték közül körülbelül 2800 személy szabadul.

Három hónap alatt folyamatosan fel fogják számolni az összes internálótábort, amelyekben jelenleg mintegy 900 személy tartózkodik. Ezek közül a politikai okokból internált kb. 80 fő, a többiek huliganizmus, csavargás, prostitúció stb. miatt vannak táborban. A súlyos bűncselekményt elkövető személyeket bíróság elé állítják, és börtönbüntetés letöltésére ítélik őket. Az Igazságügy-minisztériumnak javasolták, hogy dolgozza ki azon személyek büntetőjogi felelősségre vonásának rendjét, akik csavargással, kisebb huliganizmussal és a társadalmi rend hasonló megsértésével foglalkoznak. Tervezik, hogy az ilyen ügyeket a rendőrségi körzeteknél vizsgálják 30 napig terjedő börtönbüntetéssel.

Kiszabadulnak a börtönből azok a nők (kb. 100 fő), akiket 1 évnél rövidebb időre ítélték el és 10 év alatti gyermekük van.

Lerövidítik a börtönbüntetési idejét azoknak a személyeknek, akiket különböző bűncselekményért, többek között az ellenforradalomban való részvételért, 6 évig terjedő börtönbüntetésre ítélték. Az ilyen személyek száma kb. 300 fő.

Kiszabadulnak a háborús bűnösök, akiket 1945 után ítélték el, és letöltötték büntetésük több mint felét. Összesen kb. 50 személy.

Ezenkívül azt tervezik, hogy egyéni kegyelemben részesítenek egy 7 főből álló csoportot, akik nem esnek a fent felsorolt amnesztiafeltételek hatálya alá. Ezek közé tartozik Háy Gyula és Déry Tibor író, akik aktívan részt vettek az 1956-os ellenforradalomban, a volt KV-titkár, honvédelmi miniszter, Farkas Mihály és fia, Farkas Vladimir, akiket a szocialista törvényesség durva megsértéséért ítélték el, és két tábornok,² akik az ellenforradalom idején – Kiss elvtárs szavai szerint – nem voltak képesek helyesen eligazodni a körülmények között, és számos bűnt követtek el.

Az összes politikai ok miatt elítéltek közül a börtönből kb. 500 személy szabadul majd.

Kiss elvtárs elmondta, hogy a Politikai Bizottság részleges amnesztiára vonatkozó javaslatát a KB-tagok általában kedvezően fogadták, ugyanakkor nagy vitákat váltott ki Farkas Mihály és Farkas Vladimir idő előtti kiszabadulása. A KB több tagja, mondta Kiss elvtárs, akik tudták, ismerték a tényeket, hogyan sértették meg ezek az emberek a szocialista törvényességet, élesen elleneztek, hogy amnesztiában részesítsék őket. Többek között arról volt szó, hogy Farkasék amnesztiában részesítését nehéz lesz megmagyarázni az egyszerű párttagoknak. Ugyanakkor végeredményben az a vélemény győzedelmeskedett, hogy a szocialista törvényesség elleni ilyen bűnök elkövetéséért Farkas Mihályt és Vladimirt ugyanúgy amnesztiában lehet részesíteni, mint a súlyos ellenforradalmi bűnöket elkövető Háy Gyula és Déry Tibor írókat.

Kiss elvtárs elmagyarázta, hogy ha csak ellenforradalmárokat szabadítanak ki, azt az ellenséges propaganda kihasználná, amely az ilyen amnesztiát úgy értelmezné, mint bizonyos magyarországi és külföldi ellenzéki beállítottságú köröknek tett engedményt. Ami a KB néhány tagjának véleményét illeti arra vonatkozóan, hogy nehéz lesz megmagyarázni a párt egyszerű tagjainak Farkasék idő előtti szabadon bocsátását, Kiss elvtárs azt mondta, hogy véleménye szerint, amelyet Kádár elvtárs is támogat, sokkal nehezebb

lesz megmagyarázni Háy Gyula és Déry Tibor amnesztia alá helyezésének okát, mivel Farkas Mihály és Vladimir bűneiről csak az emberek viszonylag szűk köre tud, miközben ezeknek az íróknak ellenforradalmi bűneit a széles tömegek jól ismerik.

Kiss elvtárs közölte azt is, hogy az amnesztia bevezetésével együtt megfelelő utasításokat adtak a Belügyminisztériumnak és a rendőrségnek az éberség fokozására, azzal összefüggésben, hogy a belső reakció megpróbálhatja kihasználni az amnesztiát saját céljaira. Az idő előtt kiszabadítandó személyeket is komolyan figyelmeztették arra, hogy kifogástalanul viselkedjenek.

Kiss elvtárs hangsúlyozta, hogy a bevezetendő amnesztiának óriási politikai jelentősége lesz, mivel az saját szemével demonstrálja [sic!] a népi demokratikus rendszer erejét és szilárdságát. Azonkívül Kiss elvtárs megemléltette az amnesztia nemzetközi jelentőségét is. Azt mondta, hogy ez segít a többi ország kommunista pártjának is, például Olaszországnak és Franciaországnak a propaganda-tömegmunkájukban.

A beszélgetésben érintett többi kérdés nem volt különösebben érdekes.

A beszélgetésen részt vett a nagykövetség tolmácsa, Darcsijev elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

RGANI f. 5. op. 49. gy. 300.

Ty. Stikov

¹ Az MSZMP Központi Bizottsága 1960. március 29-én tárgyalta a felszabadulás 15. évfordulója alkalmából adandó részleges amnesztiáról. A közkegyelem azokra terjedt ki, akiket a bíróság 1960. április 1. előtt javító-nevelő munkára ítélt, illetve azokat az anyákat érintette, akiknek tíz év alatti gyermekük volt, és akiket 1960. április 1. előtt ítélték el egy évnél rövidebb büntetésre. Közkegyelemben kívánták részesíteni azokat is, akiket háborús és népellenes bűnök miatt 1952. december 31. előtt ítélték el, és büntetésük több mint felét már letöltötték. Az előterjesztők javasolták azon elítéltek büntetésének felfüggesztését, akiket a bíróság 1957. május 1. előtt ítélt el politikai bűncselekmény miatt hat évet meg nem haladó börtönbüntetésre. Emellett törölni kívánták az 1960. április 1. előtt kiszabott szabálysértési büntetéseket, és úgy döntöttek, megszüntetik a közbiztonsági őrizetbevételt, és 1960. június 30-ig felszámolják az internálótáborokat. A legnagyobb vitát az Igazságügy-minisztérium egyéni kegyelemre tett előterjesztése váltotta ki, amely Déry Tibor, Donáth Ferenc, Jánosi Ferenc, Váradi Gyula, valamint Farkas Mihály és Farkas Vladimir büntetésének felfüggesztését javasolta. (MOL M-KS 288. f. 4. cs. 31. ó. e.)

² A KB elé terjesztett javaslatban csak egy katoná, Váradi Gyula vezérőrnagy neve szerepelt. Váradi Gyula (1921–2003) 1952-ben elvégezte a Vorosilov Katonai Akadémiát. 1956-ban a forradalom kitörése után a Forradalmi Honvédelmi Bizottmány tagja lett, összekötő volt a kormány és a felkelők között, 1957-ben letartóztatták, majd 1958-ban Marián István alezredessel (1924–2004) és az FHB többi vezetőjével együtt elítélték, Váradi Gyulát hét évre.

83. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS PUJA FRIGYES BESZÉLGETÉSÉRŐL

1960. április 6.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos

1960. április 13.

Feljegyzés Magyarország külügyminiszter-helyettesével,
Puja Frigyes elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. április 6.

A felszabadulás 15. évfordulójának megünneplésére Magyarországra meghívott szovjet delegáció Pécsre utazása alkalmával beszélgettem a delegációt kísérő Puja elvtárral. A beszélgetésből a következő érdemel figyelmet.

Puja elvtárs közölte, hogy Ausztriában nemrégiben kibocsátottak egy bélyeget, amely egy magyar menekültcsaládot ábrázol. A Magyarország belügyeibe való beavatko-

zás e tényével összefüggésben az MNK Külügyminisztériumába behívták Ausztria budapesti nagykövétét, Peinsippet, akinek energikus tiltakozásukat fejezték ki.

Puja elvtárs elmondta azt is, hogy nem sokkal április 4. előtt Peinsipp egy vele folytatott beszélgetésben elmondta, hogy állítólag sürgősen el kell utaznia Bécsbe, és sajnos nem tud részt venni a Magyarország felszabadulása 15. évfordulójának megünneplésével kapcsolatos rendezvényeken. Peinsippnek rámutattak arra, hogy részvétele az ünnepségeken az ő személyes ügye. A későbbiekben Peinsipp nyilván megváltoztatta döntését, és április 4-én Budapesten maradt.

Puja elvtárs közölte azonkívül, hogy az osztrák belügyminiszter a napokban az osztrák-magyar határhoz utazott, és megtekintette a magyar oldalon végrehajtott határmegerősítéseket. A miniszter utazását a határ mentén, valamint ezeket a megerősítéseket filmre vették, és bemutatták a bécsi televízióban a „vasfüggönyről” szóló adásban.

Azután Puja elvtárs tájékoztatót az USA védelmi miniszterének Ausztriába érkezéséről. Ausztriai tartózkodásával egyidejűleg a magyar határ mentén hatalmas hadgyakorlatot rendeztek, amelynek során a csapatok azt a feladatot kapták, hogy semmisítsék meg az „ellenség” csoportosulását, amely állítólag Magyarországról hatolt be.

Puja elvtárs véleménye szerint mindezek a tények arról beszélnek, hogy Ausztria hivatalos köreinek az a szándéka, hogy újabb magyarellenés kampányt bontakoztassanak ki.

A továbbiakban Puja elvtárs elmondta, hogy Magyarország és Ausztria viszonyában nagyon hasznosak azoknak a delegációknak és turistacsoportoknak az utóbbi időben Magyarországra tett utazásai, amelyekben munkások, parasztok és az értelmiség képviselői vesznek részt. Hazatérve az esetek többségében elmondják az igazat arról, amit Magyarországon láttak. Puja elvtárs szavai szerint, „még ha némelyiküknél az utazás eredményeképpen negatív vélemény alakul is ki, az még mindig jobb, mint az ausztriai sajtó propagandája Magyarországgal kapcsolatban”. Ezzel összefüggésben Puja elvtárs úgy véli, hogy támogatni kellene az osztrák állampolgárok magyarországi látogatását.

A beszélgetés során érintett többi kérdés nem tart számot különösebb érdeklődésre.

A beszélgetésen részt vett a nagykövetség tolmácsa, Darcsijev elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF.f. 077. op. 42. papka 221. gy. 5.

84. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS

KISS KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1960. április 13.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos

1960. április 13.

Feljegyzés az MSZMP KB titkárával, Kiss Károly elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. április 13.

Felkerestem Kiss elvtársat, és a megbízatás szerint tájékoztattam arról, hogy a Görög Kommunista Párt azzal a kéréssel fordult az SZKP KB-hoz, hogy nyújtson segítséget széles körű kampány kibontakoztatásához görög demokraták egy csoportja védelmében,

akkal szemben a görögországi hatóságok politikai pert készítenek elő. Kiss elvtárs megígérte, hogy tájékoztatja erről az MSZMP KB Politikai Bizottságát.

Kiss elvtárs elmondta, hogy Sukarno elnök Magyarországra érkezésével összefüggésben elhatározták, hogy egy héttel későbbre teszik a KB ülést, amelyet ez év április 16-ra terveztek.¹ Az ülésen számos új kinevezési kérdést fognak megvitatni. Így, például, végre kiválasztották az új kínai nagykövetjelöltet. A nagyköveti posztra a Szakszervezetek Központi Tanácsa² egyik titkárát, az MSZMP KB póttagját, a múltban vasmunkás és a vasasszakszervezet korábbi vezetőségi tagját, Martin Ferencet³ tervezik kinevezni. Martin elvtársat póttagból az MSZMP KB tagjává minősítik át.

A plénum ezenkívül megtárgyalja Révész Géza elvtárs kinevezését a Magyar Népköztársaság moszkvai nagykövetségévé Boldoczki János helyett. A honvédelmi miniszteri posztra az MSZMP Szolnok Megyei Bizottsága titkárát, Czinege Lajost jelölik.

A beszélgetés további részében Kiss elvtárs tájékoztatást adott a jelenleg Genfben tartózkodó Leslie Munro által szervezett sajtótájékoztatóról. Ezen a sajtótájékoztatóon Munro ismét magyarellenes kijelentéseket tett. Kiss elvtárs azt is elmondta, hogy nemrégiben az USA kongresszusa az egyik szenátor javaslatára elfogadta azt a határozatot, hogy tekintsék október 23-át „a magyar függetlenség napjának”, és minden évben ünnepélyesen emlékezzenek meg erről a dátumról. Kiss elvtárs szavai szerint az említett tények a nyugati országoknak arról a szándékáról tanúskodnak, hogy a magyarellenes propaganda felszításával eltereljék a közvélemény figyelmét a Dél-Afrikában zajló véres eseményekről.⁴ Kiss elvtárs úgy véli, hogy a nyugati reakciós körök a „magyar kérdést” még elég hosszú ideig fel fogják használni a nemzetközi helyzet mérgezésére, mivel utóbbi nem az ő javukra alakul.

Kiss elvtárs elmondta azt is, hogy a Magyar Népköztársaságban bevezetett amnesztiával összefüggésben a nyugati sajtóban és rádióadásokban provokációs kísérletek történnek, hogy „nyomást” gyakoroljanak a magyar kormányra abból a célból, hogy bocsássa szabadon az összes olyan személyt, akiket az ellenforradalomban való részvételért ítélték el.

Végezetül Kiss elvtárs közölte, hogy Finnország Kommunista Pártja megnyíló kongresszusára Magyarországról delegáltak a PB-tag Gáspár elvtársat jelölik, Belgium Kommunista Pártja kongresszusára pedig a PB-tag Rónai elvtársat.⁵

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség tolmácsa, Darcsijev elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF f. 077. op. 42. papka 221. gy. 5.

¹ Sukarno, az Indonéz Köztársaság elnöke tervezett magyarországi látogatásáról az első híradás a *Népszabadság* 1960. február 4-ei számában jelent meg. A KB-ülésre 1960. április 23-án került sor.

² Így a szövegben. Helyesen: Szakszervezetek Országos Tanácsa.

³ Martin Ferenc (1912-?). 1951-től a SZOT titkára, majd a Kohászati Dolgozók Szakszervezetének elnöke. 1955-től az OTSB elnökhelyettese, 1957-ben az MSZSZOSZ titkára, illetve a Kohászati Dolgozók Szakszervezetének elnöke.

⁴ Az utalás vélhetően a belga gyarmat Kongóban zajló eseményekre történt, amelyek 1960. július 1-jén Kongó függetlenné válását eredményezték. Lásd: <http://www.afrikatanulmanyok.hu/htmls/cikkek.html?articleID=516>. (Letöltés ideje: 2012. január 6.)

⁵ Gáspár Sándor kiküldéséről a Finn Kommunista Párt kongresszusára a PB 1961. február 16-án hozott határozatot (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 170. ó. e.), a Belga KP kongresszusán való részvételről a Politikai Bizottság 1960. március 1-jei ülésén született döntés. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 172. ó. e.)

85. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS APRÓ ANTAL BESZÉLGETÉSÉRŐL

1960. május 18.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos
1960. május 30.

Feljegyzés a magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány első helyettesével,
Apró Antal elvtárral folytatott beszélgetésről

* 1960. május 18.

Búcsúlátogatást tettem Apró elvtársnál.

A kialakult beszélgetés során Apró elvtárs érintette a KGST működését. Apró elvtárs nagyra értékelte ezt a szervet a szocialista tábor országai koordinációját és gazdasági együttműködését illetően. Hangsúlyozta, hogy az utóbbi időben a KGST szerepe jelentősen megnőtt, és további tökéletesítésének és fejlődésének gyakorlatilag nincs határa. Kitérve a KGST tevékenységének szervezeti oldalára, Apró elvtárs megemlítette, hogy véleménye szerint lépéseket kellene tenni a szerv munkájának pontosabb megszervezésére. Apró elvtárs szólt egyebek között az ellen a gyakorlat ellen, hogy a KGST ülészakát átteszik egyik időpontról a másikra. Az ilyen jelenségek véleménye szerint zavarják a KGST normális munkáját.

Apró elvtárs azonkívül érintette a magyar ipar további fejlődésének kérdését is. Apró elvtárs véleménye szerint Magyarországon az ipar legperspektivikusabb ágazatai azok az ágazatok, amelyek nem igényelnek sok nyersanyagot. Ha figyelembe vesszük, hogy Magyarországon eléggé magasán képzett munkáskáderek és műszaki értelmiség van, akkor, ahogyan Apró elvtárs véli, az ilyen perspektivikus ágazatokhoz kell sorolni a precíziósműszer-gyártást, annál inkább, mert ezen a területen már vannak bizonyos sikerek.

Apró elvtárs beszélt a magyar elvtársak előkészületeiről a moszkvai kiállítás megszervezésére.¹ A kiállítás alapötletét Apró elvtárs szavai szerint a következőképpen lehetne megfogalmazni: „Az MNK fejlődése 15 év alatt a szocialista tábor országainak baráti együttműködésében”. A kiállításon főként a magyar ipar termékeit állítják ki, miközben, amint Apró elvtárs közölte, elhatározták, hogy kerülnek a parádét, és csak olyan berendezéseket mutatnak be, amelyek már működnek. A mezőgazdaságnak a kiállításon, amint Apró elvtárs elmondta, kevés helyet szentelnek, mivel a magyar elvtársak úgy vélik, hogy jelenleg nem tudnak ezen a területen különös érdeklődésre számot tartót bemutatni. A magam részéről megjegyeztem, hogy a magyar elvtársaknak mégis érdemes lenne megismertetni a szovjet embereket azokkal a nagy eredményekkel, amelyeket az MNK-ban a mezőgazdaság szocialista átalakítása területén értek, tekintetbe véve a szovjet emberek nagy érdeklődését Magyarország iránt. Apró elvtárs, egyetértve velem, azt mondta, meggondolják ezt a kérdést, és megfelelő helyet biztosítanak a mezőgazdaság számára a kiállításon.

A beszélgetés további részében Apró elvtárs közölte, hogy az iskolai oktatás készülő reformjával összefüggésben neki az utóbbi időben foglalkoznia kellett az oktatás kérdéseivel, egyebek között Magyarországon történelmének [oktatásával] a középiskolákban.² Apró elvtárs úgy véli, hogy ennek a tantárgynak az oktatásában komoly átalakításra van szükség abban az irányban, hogy csökkentsék azt az óraszámot, amit az ország

XVII–XVIII. századi történetére fordítanak, és jelentősen növeljék az órák számát a munkásmozgalom, az 1919-es forradalom története és Magyarország legújabb kori történelme részletesebb tanulmányozására. Az ilyen átalakítás, Apró elvtárs véleménye szerint, nagy politikai jelentőségű volna, mivel elősegítené a felnövekvő nemzedéknek a proletár internacionalizmus jegyében történő nevelését.

Apró elvtárs elmondta, hogy az utóbbi időben Magyarországon a legértékesebb történeti emlékek restaurálása folyik. Ezzel összefüggésben, mondta Apró elvtárs, gyakran kell hosszú vitákat folytatni egyes elvtársakkal, akik restaurálni akarnak majdnem minden régi házat, még akkor is, ha nincs különösebb történelmi értéke. Apró elvtárs a régi műemlékek restaurálása iránti lelkesedést helytelen, sőt káros dolognak tartja, különösen azokban az esetekben, amikor ezekre nagy összegeket kell kiadni, amelyeket jobban is fel lehetne használni, például új lakások építésére.

Végezetül Apró elvtárs nagy helyesléssel nyilatkozott azokról a lépésekről, amelyeket a szovjet delegáció tett a legfelső szintű tanácskozás megnyitásán Párizsban. Apró elvtárs elmondta, hogy véleménye szerint, a tanácskozás ilyen kimenetele sokkal eredményesebb a béke ügye számára, mint a vég nélküli deklarációk a tanácskozás folyamán és az újságírók által többé-kevésbé okosan megírt cikkek a tanácskozás befejezése után. Jelenleg, Apró elvtárs szavai szerint, az egész világ számára világos egy dolog, hogy a szocialista tábor katonái tekintetben erősebb a kapitalistánál, és hogy az idő a szocializmusnak dolgozik. Apró elvtárs ezeket a tényezőket sokkal hatalmasabb eszköznek tekinti a háború szítóinak megfékezésére.

Apró elvtárs közölte, hogy a magyar nép a maga általános tömegében nyugodtan fogadta a csúcstalálkozónak az amerikaiak hibájából történt meghíúsulásáról szóló hírt. Erről tanúskodik, Apró elvtárs szavai szerint az a tény, hogy az országban nem tapasztalható nagymértékben az élelmiszereknek a lakosság által történő intenzív felvásárlása, és többé-kevésbé kedvező a helyzet a takarékbetétekkel is.

Más, a beszélgetés során érintett kérdések különösebben érdeklődésre nem tartanak számot.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség tolmácsa, Darcsijev elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF f. 077. op. 42. papka 21. gy. 5.

¹ A magyar ipari kiállítás 1960. augusztus 12-én nyílt meg Moszkvában, amelyre Münnich Ferenc miniszterelnök vezetésével magyar kormánydelegáció utazott. „Megnyílt a moszkvai magyar ipari kiállítás.” *Népszabadság*, 1960. augusztus 13.; „Nagy sikere van a moszkvai magyar ipari kiállításnak.” *Népszabadság*, 1960. augusztus 14.; „Nyikita Hruscsov meglátogatta Kádár János kíséretében a moszkvai magyar kiállítást.” *Népszabadság*, 1960. augusztus 31.

² A közoktatási reform téziseit az MSZMP KB 1960. június 10-ei ülésén vitatták meg.

86. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS
FEHÉR LAJOS KB-TITKÁR KÖZÖTTI BESZÉLGETÉSRŐL
1960. május 20.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos
1960. május 27.

Feljegyzés az MSZMP KB titkárával, Fehér Lajos elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. május 20.

Búcsúlátogatásra kerestem fel Fehér elvtársat. A kialakult beszélgetés folyamán Fehér elvtárs kitért Magyarország mezőgazdasági fejlődésének néhány kérdésére.

Fehér elvtárs megemlítette azokat a sikereket, amelyeket a magyar elvtársak a mezőgazdaság szocialista átalakításában értek. Emellett, mondta Fehér elvtárs, általánosságban sikerült biztosítani a mezőgazdasági termelés bizonyos növekedését is. Ugyanakkor a szocialista átszervezés gyors tempójával összefüggésben számos nehézség is felvetődött.

Fehér elvtárs mindenekelőtt azokra a nehézségekre tért ki, amelyek a múlt év őszén fordultak elő az állami felvásárlással összefüggésben. Sok paraszt, akik beléptek a szövetkezetbe, magyarázta Fehér elvtárs, tartózkodott a gabona, kukorica és más mezőgazdasági termékek eladásától, nyilván nem lévén biztos a szövetkezetek jövőjében. Ez a nehézség átmeneti jellegű, mondta Fehér elvtárs, és ebben az évben valószínűleg nem kell többet szembetalálkozni vele.

Fehér elvtárs szavai szerint lényegesen komolyabb a helyzet a hústermeléssel, mivel érezhetően csökkent a tenyészkocák száma. Ennek oka, amint Fehér elvtárs elmondta, részben az állattenyésztési építményekkel kapcsolatos nehézségek az újonnan létrehozott szövetkezetekben, részben pedig azok az előforduló esetek, hogy az egyénileg gazdálkodó parasztok levágják a jószágot, mielőtt belépnek a szövetkezetbe. Nyugtalansgot kelt, Fehér elvtárs szavai szerint, a takarmánybázis helyzete a szövetkezetek erősen növekvő közös nyájállománya számára. Fehér elvtárs szavai szerint bizonyos mennyiségű hús külföldi importjához kell folyamodni, hogy elejét vegyék a lakossági húsellátás bizonyos zavarának, mivel ez nemkívánatos politikai következményekkel járna a mezőgazdaság szocialista átalakításának elvégzése után. Fehér elvtárs elmondta, hogy jelenleg számos intézkedést hoznak a tenyészkoça-helyzet javítására. Elmondtam Fehér elvtársnak az egyszeri alkalomra szánt anyakocákkal kapcsolatban rendelkezésre álló kedvező tapasztalatokat a sertésitenyésztés terén.

A szilárd takarmánybázis létrehozása érdekében a magyar elvtársak, mondta Fehér elvtárs, a korábbinál nagyobb figyelmet kezdtek fordítani az olyan, mezőgazdasági tekintetben nyereséges kultúrák iránt, mint a kukorica, annál inkább – hangsúlyozta –, mivel ebben a tekintetben már van bizonyos tapasztalat. Az utóbbi időben az országban megnőtt a kukorica vetésterülete, több műtrágyát alkalmaznak, és javult ennek a kultúrának a gondozása. A nehézség Fehér elvtárs szavai szerint abban áll, hogy munkaerőhiány tapasztalható az olyan, még nem gépesített munkáknál, mint a kukoricavetés gyomlálása. Elhatározták, hogy a gyomlálásba széles körben bevonják a szövetkezeti tagok családját. A szövetkezetekbe belépett parasztok családtagjainak bevonására tett intézkedésként bevezették a munkaegység felemelését a kukoricagyomlálásért. Fehér elvtárs elmagyarázta, hogy számos esetben a szövetkezetbe csupán a családfők léptek be, a család többi tagja a szövetkezeten kívül maradt a háztáji telkek művelésére. Jelenleg,

mondta Fehér elvtárs, intézkedéseket tesznek, hogy bevonják ezeket a családtagokat a szövetkezetek által elvégzendő mezőgazdasági munkákba, annál inkább, mivel az olyan munkákra, mint a gyomlálás, mindig alapvetően női munkaerő szükséges.

Fehér elvtárs véleménye szerint, az állattenyésztésben felvetődött nehézségeket le lehet küzdeni már ebben az évben.

Más, a beszélgetésben érintett kérdések nem tartanak számot különösebb érdeklődésre.

A beszélgetésen részt vett a nagykövetség tolmácsa, Darcsijev elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF f. 077. op. 42. papka 212. gy. 5.

87. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS DOBI ISTVÁN BESZÉLGETÉSÉRŐL

1960. május 22.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos

1960. május 27.

Feljegyzés az MNK Elnöki Tanácsának elnökével,
Dobi Istvánnal folytatott beszélgetésről

[1960.] május 22.

Búcsúlátogatást tettem az MNK Elnöki Tanácsának elnökénél, Dobi elvtársnál. A beszélgetés során Dobi elvtárs megkért, osszam meg vele benyomásaimat magyarországi tartózkodásomról.

Azután Dobi elvtárs elmondta, hogy az elmúlt másfél hét a nemzetközi életben érdekes és nyugtalanító volt. Ny. Sz. Hruscsov elvtárs felszólalása Párizsban – mondta Dobi elvtárs – minden tekintetben helyes volt. Széles körű támogatást kapott a magyar néptől. Dobi elvtárs érdeklődött, hogyan lőtték le az amerikai hírszerző repülőgépet első lövésre.¹

A beszélgetés során Dobi elvtárs elmondta, hogy jelenleg a párt és a kormány helyes politikai irányvonalat folytat. Az országban erős az egység egyrészt a párt és a kormány, másrészt a magyar nép széles tömegei között. Dobi elvtárs megemlítette, lehetséges, hogy az ország vezetésében vannak „apróságok”, de alapvetően, véleménye szerint, minden világos valamennyi vezető szerv tevékenységében. Dobi elvtárs hangsúlyozta, hogy a továbbiakban természetesen nemcsak a jobboldali elhajlással kell harcolni, hanem a baloldali kilengésekkel is.

A magyar ipar munkáját illetően Dobi elvtárs elmondta, hogy itt a helyzet nem rossz. A legfontosabb, hogy mindenki dolgozik. A mezőgazdaság területén nagy, fontos fordulópontot jelentett a szövetkezetesítés. Korábban valaki a kormányban azt mondta, hogy a szövetkezetesítést fokozatosan, 5-6 év alatt kell végrehajtani (Fehér és Dögei vitája). Ugyanakkor a szövetkezetesítést alapvetően 2 év alatt végrehajtották. Ez jobb, mert így gyorsabban lezajlik a fájdalmas folyamat, amely a mezőgazdaság kollektív alapokon történő átalakításával függ össze. Jelenleg nagy befektetések esedékesek a mezőgazdaságba. Több különböző mezőgazdasági gépre van szükség. Dobi elvtárs rámutatott a me-

zőgazdaság egyes exportágazatai további fejlődésének szükségességére, úgymint gyümölcs-, szőlő-, zöldség-, gabonatermesztés és borkészítés.

A beszélgetés során Dobi elvtárs beszélt Tildy Zoltánról. Elmondta, hogy Tildy Zoltán Magyarország felszabadulása után, 1945-ben megértette, hogy az ország egy úton halad – a szocializmus építésének útján –, ezért lojálisan viszonyult a párt és a kormány politikájához. Az ellenforradalmi puccs előtt 1956 októberében pap volt. Az események alatt elment Dobi elvtárhoz a Parlamentbe feleségével és közös újságíró ismerősükkel. Dobi elvtárs elmondta Tildy Zoltánnak, hogy ő most valószínűleg saját szemével meggyőződött róla, hogy az országban kibontakozott események nem mások, mint ellenforradalom. Erre Tildy Zoltán kijelentette Dobi elvtársnak, hogy a haza árulója. Dobi elvtárs ellentmondott neki, kijelentve, hogy az élet megmutatja, ki hazafi, és ki a haza árulója. Az újságíró, aki jelen volt a beszélgetés alatt, mindezt lejegyezte. Most ez az újságíró kerül a találkozást Dobi elvtárssal.

A magyar-szovjet viszonyt, a népeink közötti barátságot érintve, Dobi elvtárs megemlítette, hogy jelenleg ez a barátság sokkal erősebb, mint az 1956-os ellenforradalmi események előtt volt. Ugyanakkor ez még nem jelenti azt, hogy mindent megtettek Magyarország és a Szovjetunió népei közötti barátság és együttműködés megerősítése ügyében. Még sok tennivaló van az összes állami és társadalmi szervezet vonalán.

Végezetül Dobi elvtárs elmondta, hogy az MSZMP KB Politikai Bizottsága határozott, hogy a Szovjetunióba küldik üdülni. Kiszlovodszkba szándékozik utazni, ahol már volt korábban (1958).

A beszélgetésben érintett többi kérdés nem tart különösebb érdeklődésre számot.

A beszélgetésen részt vett a nagykövetség harmadik titkára, Prohorov elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF f. 077. op. 42. papka 212. gy. 5.

¹ 1960. május 1-jén a Szovjetunió légtérében lelőttek egy U-2 típusú, pilóta nélküli amerikai kémrepülőgépet. Az incidens ellenére a május 16-ra kitűzött csúcserkeztetle a nagyhatalmak kormányfői elutaztak, de miután a szovjet delegáció nyilvános elégtételt követelt az amerikai hatóságoktól, a csúcstalálkozó meghiúsult.

88. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS SZIRMAI ISTVÁN BESZÉLGETÉSÉRŐL

1960. május 25.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos

1960. május 30.

Feljegyzés az MSZMP KB titkárával, Szirmai István elvtárssal folytatott beszélgetésről

1960. május 25.

Búcsúlátogatást tettem Szirmai István elvtársnál. A beszélgetés során beszélt a magyarországi belpolitikai helyzetről. A munkások és a paraszti tömegek elégedettek a párt és a kormány politikájával, és minden módon támogatják. Növekszik a szocializmus híveinek és a Szovjetunió barátainak száma az értelmiség körében. A tanárok és a mérnöki-műszaki értelmiség túlnyomó többségében lojálisan viszonyul a népi demokratikus berendezkedéshez. Igen gyenge a párt befolyása az irodalmárok és művészek körében,

habár ott is állandóan növekszik. Ezt két tényező segíti elő: először is a kommunista építés sikerei a Szovjetunióban, másodsor az országban lévő általános helyzet. A magyar munkáosztály és a parasztság elmozdulása a szocializmus irányába magával ragadja az értelmiséget is, köztük az irodalmárokat és a művészeket is.

A továbbiakban Szirmai elvtárs érintette az MSZMP-nek a magyar-szovjet barátság megerősítését célzó néhány intézkedését. A közeli években tervezik magyar szerzők néhány könyvének kiadását a Szovjetunióról. Ezzel összefüggésben az MNK Kulturális Minisztériumának vezetése megállapodott a Szovjetunió volt kulturális miniszterével, Mihajlov¹ elvtárral, hogy két-három magyar író számára lehetőséget biztosítanak alkotói útra a Szovjetunióba. Azonkívül tervbe vették film készítését a magyar internacionalisták részvételéről a Szovjetunió dolgozóinak forradalmi harcaiban 1917-1919-ben. A forgatókönyvet ehhez a filmhez a magyar írók idősebb nemzedékének képviselője, Hidas Antal készíti valamely szovjet irodalmár közreműködése mellett. Ugyancsak kedvezően hat a szovjet és a magyar nép közötti baráti kapcsolatokra Kodály Zoltán zeneszerző utazása a Szovjetunióba.² Szirmai elvtárs véleménye szerint ez az utazás még hasznosabb lesz, mint az író Németh László utazása.

A beszélgetés végén Szirmai elvtárs kitért a nagyhatalmak kormányfői tanácskozása megszakadásának magyarországi visszhangjára. Az ipari dolgozók túlnyomó többsége és a dolgozó parasztság helyeselte a szovjet kormányfő, Ny. Sz. Hruscsov elvtárs határozott fellépését az Amerikai Egyesült Államok agresszív tetteivel szemben. Az értelmiség körében a legfelső szintű konferenciának az imperialisták által néhány napra történt félbeszakítása zavarodottságot, néhol pánikot váltott ki.

A beszélgetésben érintett egyéb kérdések nem tartanak számot érdeklődésre.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF f. 077 op. 42. papka 215 gy. 5.

¹ Mihajlov, Nyikolaj Alekszandrovics (1906-1982). 1952 októberétől az SZKP KB titkára és egyidejűleg a KB Agitációs és Propaganda Osztályának vezetője. 1953 márciusától az SZKP Moszkva városi bizottságának első titkára. 1954-ben a Szovjetunió lengyelországi nagykövete, majd 1955-1960-ban a Szovjetunió kulturális minisztere. 1960 és 1965 között nagykövet Indonéziában. 1965-től 1970-ig az Állami Sajtóbizottság elnöke.

² Az előzményekre lásd a 65., a 72. és a 79. dokumentumot! Kodály Zoltán szovjetunióbeli utazására csak 1963-ban került sor. Az utazással kapcsolatban lásd Péter Lóránt: Hány János Moszkvába érkezik. *Muzsika*, 2006. április, 49. évf., 4. szám. <http://epa.niif.hu/00800/00835/00100/2067.html> (Letöltés ideje: 2011. szeptember 18.)

89. FELJEGYZÉS TY. F. STIKOV NAGYKÖVET ÉS PÉTER JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL

1960. május 26.

Ty. F. Stikov naplójából

Titkos

1960. május 30.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Péter János elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. május 26.

Búcsúlatogatást tettem Péter J[ános] elvtársnál. A kialakult beszélgetésből a következők érdemelnek figyelmet.

Péter elvtárs közölte, hogy az MNK Külügyminisztériuma két, Magyarország számára fontos eseményre készül: a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet június 1-jén megnyíló ülésére, és az ENSZ Közgyűlés soron következő XV. ülészakára.

Péter elvtárs megköszönte azt a segítséget, amelyet az MNK Külügyminisztériuma a szovjet elvtársaktól kapott az NMSZ ülészakára való előkészületekkel kapcsolatban. „Ami az ENSZ Közgyűlés ülészakára való előkészületeket érinti, mondta Péter elvtárs, itt nyilvánvalóan szintén szükség van a szocialista országok képviselői konzultációs értekezletének megtartására abból a célból, hogy kidolgozzák az egyeztetett cselekvési programot. Amennyire én tudom – folytatta –, ilyen tanácskozás megtartását más szocialista országok is javasolják, ezért érdekel a szovjet elvtársak ezzel kapcsolatos véleménye.”

Megígértem Péter elvtársnak, hogy tájékoztatom megfelelő szerveinket a magyar elvtársak kívánságáról az ENSZ Közgyűlés előkészítését illetően.

Péter elvtárs azt is megemlítette, hogy az utóbbi hetekben bizonyos új jegyek jelentek meg az USA és Magyarország kapcsolataiban. „Információt kaptunk – mondta beszélgetőtársam – washingtoni diplomáciai képviselőktől, aki közölte, hogy a napokban találkozott a State Department két munkatársával. Az utóbbiak nagyon óvatos formában érdeklődést mutattak néhány vitás probléma lehetséges rendezésének kérdése iránt, aminek kapcsán különösen azzal törődtek, hogy a magyar képviselőnek ne alakuljon ki olyan benyomása, mintha az amerikai-magyar viszony javításának az ügyében a kezdeményezés az USA-tól indulna ki. Péter elvtárs szavai szerint a lefolytatott amerikai szondázásról szóló információ hasonló ahhoz, amit az MNK Külügyminisztériuma számos más forrásból is kapott.”¹

Amint beszélgetőtársam megjegyezte, az utóbbi időben az amerikai diplomaták a magyar képviselőkkel folytatott magánbeszélgetésekben már nem érintik Leslie Munro lehetséges magyarországi utazásának kérdését. Jelenleg erőteljesen puhatojják a talajt az ENSZ főtitkára, D[ag] Hammarskjöld MNK-ba való meghívását illetően.

„Az MNK Külügyminisztériuma – mondta a továbbiakban Péter elvtárs – adatokkal rendelkezik az Amerika-barát elemek aktivizálódásáról Vietnamban. Nem kizárt, hogy az USA újabb provokációra készül ezen a vidéken, hasonlóan ahhoz, ahogy azt Laoszban tette.”

A beszélgetés a továbbiakban protokolláris jellegű volt.

A beszélgetésen részt vett a nagykövetség ösztöndíjasa, V. Vasziljev.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

Ty. Stikov

AVP RF f. 077. op. 42. papka 212. gy. 5.

¹ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1960. május 17-ei ülésén vitatta meg a Külügyminisztérium és az MSZMP KB Külügyi Osztálya előterjesztését a magyar-amerikai viszony javítására, amelyben az előterjesztők tárgyalási témajavaslatokat tettek arra az esetre, ha a normalizálási szándék az amerikaiaktól indul ki, illetve, ha azt a magyar fél kezdeményezi. Határozat azonban nem született, a testület a kérdést levette napirendről. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 183. ó. e.) Az előterjesztést közli: *Iratok a magyar-amerikai kapcsolatok történetéhez 1957-1967* I. m. 247-252.

A PB 1960. május 31-ei ülésén a Cyrus Eatonnal folytatott megbeszélésekről adott tájékoztató kapcsán született határozat arról, hogy a Külügyminisztérium és a Külügyi Osztály terjesszen új javaslatokat a pártvezetés elé. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 185. ó. e.) Ezeket a javaslatokat a Politikai Bizottság 1960. június 14-ei ülésén vitatták meg, és fogadták el. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 187. ó. e.)

90. FELJEGYZÉS V. I. USZTYINOV NAGYKÖVET ÉS
MAROSÁN GYÖRGY BESZÉLGETÉSÉRŐL
1960. szeptember 19.

V. I. Usztyinov naplójából

Titkos
1960. szeptember 30.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP KB titkárával,
Marosán György elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. szeptember 19.

Hivatalos látogatást tettem Marosán elvtársnál. A kialakult beszélgetés során Marosán elvtárs tájékoztattott az MNK belpolitikai helyzetének alapvető kérdéseiről. Marosán elvtárs szavai szerint az MSZMP KB a politikai helyzetet az országban teljesen kedvezőnek ítéli, a legfontosabb belpolitikai kérdésekben a kezdeményezés teljes egészében a párt és az állam kezében van. A párt és a kormány valamennyi intézkedése a nép részéről teljes támogatásra talál. Sikereink többségének záloga, hangsúlyozta Marosán elvtárs, az MSZMP egysége, valamennyi párttag nézetének egybeesése. Jelentős sikereket értek el az MNK gazdasági fejlődésében. Sok esetben – hangsúlyozta Marosán elvtárs – az élet felülmúlja számításainkat és várakozásainkat. Példaképpen felhozta az ebben az évben befejeződő hároméves terv teljesítésének előzetes adatait. A terv szerint, többek között, az ipari termelés növekedését 22%-ban állapították meg, a várható valószínű növekedés viszont 39%. Marosán elvtárs azt is elmondta, hogy a hároméves terv összeállításakor a mezőgazdaság szocialista átalakításának kérdése még egyáltalán nem volt napirenden, ugyanakkor az élet megtette a maga korrekcióit: az adott időszakban a szocialista szektor a mezőgazdaságban az ország összes megművelt földterületének 47%-át teszi ki. Az MNK gazdasági fejlődésében elért sikerek ellenére – jegyezte meg Marosán elvtárs – megfigyelhetők bizonyos nehézségek és hiányosságok is: bizonyos aránytalanság a munka termelékenységére és a fizetés növekedése között, az ipar egyes ágazataiban kedvezőtlenül alakul a kibocsátandó termék önköltsége csökkentésének ügye stb. Marosán elvtárs szavai szerint jelenleg az MSZMP KB a fő figyelmet a gazdasági feladatok megoldásának szenteli. Magyar barátaink véleménye szerint maga az élet is ezt követeli; néhány gazdasági probléma megoldásának elhúzódása, hangsúlyozta Marosán elvtárs, a jövőben komoly veszélyekkel fenyeget. Az MSZMP KB úgy véli, hogy a politikai élet teljes mozgósítása az MNK-ban jelenleg lehetővé teszi, hogy komolyan foglalkozzanak a gazdasági feladatok megoldásával. A Politikai Bizottság legközelebbi ülésén két alapvető kérdést fognak megtárgyalni: feladatok az MNK mezőgazdasága fejlesztése terén a II. ötéves tervben és a mezőgazdaság szocialista átalakításának befejezése.¹ A magyar elvtársak úgy vélik, hogy a szükséges politikai és anyagi előfeltételek megléte lehetővé teszi, hogy a küszöbönálló téli-tavaszi időszakban alapvetően befejezzék a mezőgazdaság szövetkeztetését. Mindkét említett kérdést meg szeretnék vitatni az MSZMP KB ülésén ez év október végén.²

Marosán elvtárs azt is elmondta, hogy az ellenforradalom leverése után a néphatalom előtt álló új feladatok megoldása során a párt- és állami apparátus néhány munkatársát, akik hozzászóltak, hogy csak a régi módszerek szerint dolgozzanak, felmentették az általuk betöltött posztokról, és alacsonyabb munkakörbe helyezték át. Közülük néhány ember továbbra is „törvénytelenül sértettnek” érzi magát. Ezzel kapcsolatban Ma-

rosán elvtárs említést tett a volt földművelésügyi miniszter, Dögei tevékenységéről is, aki elkezdett maga köré gyűjteni több „sértett” személyiséget, vagyis a frakciózás útjára lépett. Ennek eredményeképpen Dögeit kitették az MSZMP KB-ból.³ Előfordulnak esetek – jegyezte meg Marosán elvtárs –, amikor néhányan a „sértettek” közül igyekeznek utat találni a testvéri diplomáciai képviselőkhez.

Az MDP volt vezetőinek óriási hibáiról beszélve Marosán elvtárs megemlítette, hogy közülük egyesek káros következményei mind a mai napig érződnek. A volt vezetés rövidlátásáról tanúskodik többek között – Marosán elvtárs szavai szerint – a káderek kiválasztásának és felkészítésének téves gyakorlata. Ennek eredménye, hogy hiányoznak a felkészült káderek a párt- és állami apparátus egyes ágaiban. Az egy- és kétéves pártiskolák nem tudják még kielégíteni az összes meglévő igényt. Részben ezzel magyarázható, jegyezte meg Marosán elvtárs, az MSZMP KB néhány titkárának jelentős túlterheltsége. Különösen éles hiány tapasztalható a szakemberekben az MNK népgazdasága különböző ágazataiban. Jelenleg a műszaki felsőoktatási intézmények évente 1200 mérnököt bocsátanak ki az ipar által igényelt 3 ezer helyett. Még rosszabb a helyzet a mezőgazdasági szakemberek felkészítésében. A magyar elvtársak úgy vélik, hogy az adott probléma megoldásához még néhány év szükséges.

A beszélgetés során Marosán elvtárs azt is megemlítette, hogy az MSZMP harcának egyik alapvető területe továbbra is az ideológiai terület marad, a régi értelmiség átnevelésének és az új létrehozásának feladatai. A magyar elvtársak éppen ebben az irányban szeretnének nagyobb segítséget kapni a testvéri országok nagykövetségeitől. Nagyon jó lenne, ha a testvéri diplomáciai képviselők létrehoznák a nyugati missziók ellensúlyát a magyar értelmiség körében.

A továbbiakban Marosán elvtárs érintette a testvéri országok diplomáciai képviselői viszonyát a magyarországi belpolitikai helyzet néhány problémájához, és többek között a mezőgazdaság szövetkeztetéséhez. 1957–58-ban – jegyezte meg – a szocialista országok több diplomatája Budapesten úgy vélte, hogy az MSZMP és az MNK állami szervei semmit nem tesznek a mezőgazdaság szövetkeztetése érdekében. Az ügy – Marosán elvtárs szavai szerint – néha az ország belügyeibe való egyenes beavatkozásig ment. A testvéri országok egyes diplomatáinak, jegyezte meg, értésére kellett adni, hogy ne Magyarországon foglalkozzanak a szövetkeztetéssel, hanem a hazájukban. Marosán elvtárs úgy véli, hogy ezek a momentumok arról tanúskodnak, hogy a testvéri országok egyes nagykövetségei nem eléggé mélyrehatóan tanulmányozták az MNK belpolitikai életének folyamatait és jelenségeit, és hogy egyes munkatársai hozzászóltak, hogy a régi kategóriákban gondolkodjanak. Éppen ezzel – szavai szerint – magyarázható a szocialista országok néhány nagykövetségének értetlensége a magyarországi konkrét helyzetet illetően az ellenforradalom utáni időszakban.

Marosán elvtárs tájékoztattott arról is, hogy a napokban az MSZMP KB tájékoztatás-képpen megkapta a K[inai] K[ommunista] P[árt] SZKP KB-nak címzett válaszelevelét két példányban: kínaiul és orosz nyelven, összesen 150 oldalnál nagyobb terjedelemben.⁴ A levél átadásakor a KNK budapesti nagykövete, Hao De-cin hangsúlyozta, hogy a levél szövege kínaiul eredeti, oroszul pedig csak tájékoztatásul adják át a testvérpártoknak. Erre tekintettel az MSZMP KB elhatározta mindkét szöveg magyarra fordítását. A teljes fordítás befejezéséig az orosz szöveget átadták előzetes megismerkedésre a Politikai Bizottság tagjának, Nemes Dezső elvtársnak, aki az MSZMP-t fogja képviselni a 24 testvérpárt szerkesztőbizottsági tanácskozásán ez év szeptember végén Moszkvában. Az anyaggal való megismerkedés után Nemes elvtárs írásos feljegyzést nyújtott be a Politikai Bizottságnak következtetésekkel és javaslatokkal.⁵ Nemes elvtárs többek között úgy véli, hogy a kínaiak álláspontjában semmilyen javulás irányába mutató változás nem követke-

zett be, és hogy a levél tartalmazza a korábbi hibás és káros következtetéseket és ítéleteket. A magyar elvtársakban különös meglepetés és nyugtalanság érzését váltotta ki a magyarországi 1956-os ellenforradalmi események kínai értelmezése. A kínaiak kijelentését arról, hogy a Szovjetunió az ellenforradalom alatt állítólag kivonta a csapatait az MNK-ból, és nem nyújtott szükséges segítséget a magyar dolgozóknak az ellenforradalom leverésében, barátaink nyíltan rágalmazónak tekintik. A kínaiak nyilván abból a szándékból indulnak ki, hogy összeveszítsék az SZKP-t és a többi testvérpártot. Ezzel kapcsolatban Nemes elvtárs azt javasolta, küldjenek a KKP-nak külön levelet az MSZMP határozott álláspontjának kifejtésével az említett kérdésben. Maga Marosán elvtárs úgyszintén osztja Nemes elvtárs javaslatát. Végleges döntést az adott kérdésben a Politikai Bizottság során következő ülésén fognak hozni.⁶

A beszélgetés során Marosán elvtárs néhányszor hangsúlyozta az SZKP KB részéről tapasztalt testvéri, bizalmas viszony óriási fontosságát a magyar elvtársak számára. Volt időszak, jegyezte meg, amikor számos országban kétségüknek adtak hangot az MSZMP jellegét illetően: marxista párt ez vagy sem? Az MSZMP KB számára, hangsúlyozta Marosán elvtárs, különleges jelentőségű, hogy Ny. Sz. Hruscsov személyében először éppen az SZKP KB jelentette ki, hogy az MSZMP-t őszinte marxista-leninista pártnak tekinti.

Marosán elvtárs azt is megemlítette, hogy az MSZMP KB-nak és személyesen neki mindig jó kapcsolata volt a Szovjetunió nagykövetségével, és meggyőződését fejezte ki, hogy ez a kapcsolat a továbbiakban is állandó és őszinte lesz.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség attaséja, Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

V. Usztyinov

AVP RF f. 077. op. 42. papka 212. gy. 5.

¹ E kérdések megtárgyalására az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1960. szeptember 20-ai ülésén került sor. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 201. ó. e.)

² Az MSZMP Központi Bizottsága 1960. október 28–29-én tartott ülésén az első napirendi pontként tárgyalták a mezőgazdaság szövetkeztetésének kérdését. Az ülés jegyzőkönyvét közli: *A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1959–1960. évi jegyzőkönyvei*. I. m. 747–886.

³ *A Dögei-üggyel kapcsolatban lásd még a 67., a 69., a 70. és a 71. dokumentumot!*

⁴ Valószínűleg az SZKP KB 1960. augusztus 13-ai levelére adott válaszcímre lehet szó. Az SZKP levelét lásd MOL M-KS 288. f. 9. cs. 1960/41. ó. e. A kínai válaszcímre nem sikerült megtalálnunk.

⁵ Nemes Dezső „Nézeteltéréseinkről a világhelyzet megítélésében, a nemzetközi kommunista mozgalom stratégiájának és taktikájának kérdésében” címmel 27 oldalas vitaanyagot nyújtott be a PB-nek, amelyet a testület 1960. szeptember 6-ai ülésén vitattak meg. A testület elfogadta Nemes Dezső javaslatát, hogy a nézeteltérések tényéről, illetve a legfontosabb elvi kérdésekről a pártaktivát megyei és kerületi politikai aktívák formájában tájékoztatni kell, ahol a KB tagjai legyenek az előadók. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 199. ó. e.)

⁶ A Politikai Bizottság 1960. szeptember 20-ai ülésén olyan döntés született, hogy a Kínai Kommunista Párt levelét valamennyi PB-tag ismerje meg. A testület ugyanakkor nem tartotta indokoltnak, hogy a magyar álláspontot válaszcímre fejtse ki. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 201. ó. e.)

91. FELJEGYZÉS V. I. USZTYINOV NAGYKÖVET ÉS MAROSÁN GYÖRGY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1960. szeptember 22.

V. I. Usztyinov naplójából

Titkos
1960. szeptember 30.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP KB titkárával,
Marosán György elvtárssal folytatott beszélgetésről

1960. szeptember 22.

A Központ megbízásából felkerestem Marosán elvtársat, és tájékoztattam számos kérdésről.

A beszélgetés során Marosán elvtárs elmondta, hogy az MSZMP KB befejezi a kínaiak legutóbbi levelének fordítását, és a legközelebbi napokban szövegét szétküldik a Politikai Bizottság minden tagjának.¹ A Politikai Bizottság legutóbbi ülésén megvitatták azt a kérdést, hogy a KKP KB-nak külön levelet küldenek azzal kapcsolatban, hogy a kínaiak elferdítették a Szovjetunió álláspontját a magyarországi ellenforradalom leverésében. Elhatározták, hogy ilyen levelet jelenleg nem célszerű küldeni, mivel a KKP KB levelét az SZKP-nak címezték és nem az MSZMP-nek. A Politikai Bizottság egyidejűleg határozatot hozott arról, hogy az MSZMP KB véleményét az adott kérdésben kifejti a kommunista és munkáspártok képviselőinek küszöbönálló moszkvai tanácskozásán.²

Marosán elvtárs azt is közölte, hogy jelen pillanatig az MSZMP KB tájékoztatás formájában megkapta a szocialista országok valamennyi testvérpártjának levelét, ami válasz volt a kínaiaknak a bukaresti tanácskozás³ után szétküldött levelére. Marosán elvtárs megemlítette, hogy határozottságával és következetességével az NSZEP KB levele gyakorolta rá a legnagyobb hatást. A német elvtársak, szavai szerint, nagyon ügyesen összeköttették a kínai koncepciót a belső német problémák megoldásával: az ország egyesítésével, a békeszerződés megkötésével, a berlini kérdés megoldásával; az egész levél jól argumentált.

A kapott levelek szövegét összevetve, jegyezte meg Marosán elvtárs, arra a következtetésre lehet jutni, hogy az összes testvérpárt, az Albán Munkapárt kivételével, egységes, határozott irányvonalat foglalt el a kínaiakkal folytatott vitában. A levelekben a leghatározottabb módon félresöprik a kínaiaknak az SZKP KB és személy szerint Ny. Sz. Hruscsov elvtárs elleni megalapozatlan támadásait.

Marosán elvtárs érdeklődött a Moszkvában zajló szovjet-kínai tárgyalások menete iránt, megjegyezve, hogy ez az MSZMP KB számára rendkívül fontos Nemes elvtárs küszöbönálló moszkvai utazásával összefüggésben. Megígértem, hogy tájékoztatom Marosán elvtársat, amint megkaptam a szükséges információkat Moszkvából.

A kínaiak álláspontját érintve az alapvető kérdésekben és magának a vitának a menetében, Marosán elvtárs megjegyezte, hogy sajnos az adott kérdésben ő pesszimista. Az utóbbi idő eseményei arról tanúskodnak, szavai szerint, hogy a kínaiak nem szándékoznak harc nélkül feladni pozíciójukat, és hogy a vita kez elhúzódní. Ugyanakkor – Marosán elvtárs véleménye szerint – a kínaiak előbb vagy utóbb kénytelenek lesznek megtagadni alapjában hibás álláspontjukat, mivel maga a történelem nem az ő javukra dolgozik. Valamennyi testvérpárt egysége – hangsúlyozta Marosán elvtárs – újból azt tanúsítja, hogy ha a kínaiak a továbbiakban is az általuk választott úton haladnak, a dolog tel-

jes izolációjukkal végződhet. Marosán elvtárs úgy tudja, a kínaiak külpolitikai nehézségeit mélyítik a belső nehézségek, főként a gazdasági jellegűek.

A továbbiakban Marosán elvtárs beszélt a Magyar Népköztársaság korábbi moszkvai nagyköveteinek, Boldoczkinak a tevékenységéről, egyidejűleg azt kérte, hogy tájékoztassam az adott kérdésről az SZKP KB-t. Amint Marosán elvtárs megjegyezte, az MSZMP KB már korábban is tudta, hogy Boldoczki nem teljesen ért egyet a párt és a kormány egyes intézkedéseivel, nincs bizalommal az MSZMP egyes vezetői iránt, továbbra is kapcsolatot tart Rákosival és eszmetársaival. Amikor Rákosi legutóbb Moszkvába érkezett, Boldoczki kétszer találkozott vele, miközben sem a KB, sem az MNK Külügyminisztériuma nem tudott a lezajlott beszélgetés tartalmáról. Végül a magyar vezetők erről magától Rákositól szereztek tudomást Aczél és Nógrádi elvtársakon keresztül, akik az MSZMP KB megbízásából elutaztak Krasznodarba, hogy tárgyaljanak Rákosival.⁴ Miután Boldoczki visszatért Moszkvából, magatartását megvizsgálta a párt ellenőrző bizottsága, amely javaslatot tett a KB-nak, hogy részesítse Boldoczkit szigorú megrovásban utolsó figyelemztetéssel. A KB nyilván – jegyezte meg Marosán elvtárs – egyetért majd a Központi Ellenőrző Bizottság javaslatával. Határozatot hoztak arról is, hogy a továbbiakban Boldoczkit alsóbb szintű tanácsi beosztásba helyezik majd. Marosán elvtárs megemlítette azt is, hogy más esetben, ha nem a volt szovjetunióbeli nagykövetről lett volna szó, Boldoczki a legszigorúbb büntetést, a pártból történő kizárást kapta volna.⁵

Rákosi tevékenységének aktivizálódását érintve, Marosán elvtárs azt az elképzelést mondta, hogy ezt nyilván a következő három tényező magyarázza: Farkas Mihály és Vladimir kiszabadulása, az engedély, hogy Gerő hazatérhet a következő év végén,⁶ valamint a kínaiakkal elkezdődött vita. Miután mindezekről a kérdésekről tájékozódott, Rákosi – Marosán elvtárs véleménye szerint – az adott pillanatot a legmegfelelőbbnek tartotta fellépéséhez. Marosán elvtárs ugyancsak úgy vélte, hogy Rákosi tevékenységét bizonyos mértékben személyes motívumok is magyarázzák, az a féltelme, hogy teljesen elfeledett marad a történelem számára.

A beszélgetésen részt vett a nagykövetség attaséja, Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

V. Usztyinov

AVP RF f. 077. op. 42. papka 212. gy. 5.

¹ Az előzményekre lásd a 90. dokumentumot!

² Az MSZMP KB állásfoglalását a testvérpártok között keletkezett elvi nézeteltérésekkel kapcsolatban lásd MOL M-KS 288. f. 9. cs. 1960/61. 6. e.

³ A szocialista országok kommunista- és munkáspártjainak képviselői 1960. június 24-én tartottak tanácskozást Bukarestben, amelyen megvitatták a nemzetközi élet időszerű kérdéseit. A tanácskozásról szóló közlemény 1960. június 28-án jelent meg.

⁴ Erről részletesebben lásd FERTI István: *A bukott Rákosi*. (Politikatörténeti Füzetek IV. Politikatörténeti Alapítvány, Bp., 1993.) „A moszkvai epizód” című fejezetét (47–52.)

⁵ Boldoczki későbbi pályájának alakulására lásd BARÁTH Magdolna: A Rákosi-korszak csúcsvezetői az 1960-as években. *Rubicon*, 2004. 8–9. sz. 43–48.

⁶ A Politikai Bizottság 1960. március 29-ei ülésén Kádár János indítványozta, hogy a testület javasolja a Központi Bizottságnak: április 4. után értesítsék Gerő Ernőt arról, nincs akadálya annak, hogy családjával együtt hazatérjen, és itthon közéleti tevékenységet nem folytatva, nyugdíjasként éljen. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 176. 6. e.) Lásd erre BARÁTH Magdolna: A hatalom sáncain kívül. Gerő Ernő életének utolsó évtizedei. *Évkönyv 2004. Magyarország a jelenkorban*. 1956-os Intézet, Bp., 2004. 269–290.

92. FELJEGYZÉS V. I. USZTYINOV NAGYKÖVET ÉS SZIRMAI ISTVÁN BESZÉLGETÉSÉRŐL 1960. szeptember 24.

V. I. Usztyinov naplójából

Titkos
1960. szeptember 30.

Feljegyzés a Politikai Bizottság póttagjával, az MSZMP KB titkárával,
Szirmai István elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. szeptember 24.

Protokoll-látogatást tettem Szirmai elvtársnál.

A kialakult beszélgetés során Szirmai elvtárs kitért Magyarország belpolitikai helyzetének néhány momentumára. Az MNK dolgozó – jegyezte meg – nagy figyelemmel kísérik az ENSZ Közgyűlés megkezdődött ülészakának munkáját. Az MSZMP KB nagyon kedvezőnek ítéli azt a tényt, hogy a magyar lakosság legkülönbözőbb rétegeiben Kádár János elvtársat nemcsak a párt képviselőjének tekintik, hanem az egész magyar nép küldöttének.¹ Az emberek túlnyomó többsége, még azok közül is, akik nem szimpatizálnak a népi rendszerrel, az amerikai kormány korlátozó intézkedéseit Kádár elvtárs és a küldöttség többi tagja irányában az egész magyar nép számára sértőnek tekintik.

Az MNK belpolitikai helyzetének stabilitásáról beszélve Szirmai elvtárs megemlítette, hogy jelenleg az MSZMP KB képes mozgósítani a tömegeket a legkomolyabb feladatok teljesítésére. Az egyik ilyen kérdés, többek között, a mezőgazdaság szövetkeztetésének befejezése. Szirmai elvtárs szavai szerint ennek a problémának a megoldásához az országban megvan minden szükséges előfeltétel. Ugyanakkor, tekintettel az anyagi lehetőségekre, a magyar elvtársak jelenleg nem tűzik napirendre a százszázalékos kollektivizálás kérdését. December–március folyamán szándékukban áll kollektivizálni 800 ezer hold földet, ami a szocialista szektorhoz nem tartozó összesen 2 millió holdból a legtermékenyebb. Az MSZMP KB úgy véli, hogy ennek a munkának az elvégzése után a szövetkeztetést az országban alapvetően befejezettnek lehet tekinteni. A többi föld, az említett 800 ezer hold mellett az állam számára jelenleg nem különösebben érdekes, mivel ez alapvetően kevésbé termékeny föld (homok és agyag), amit kertek és szőlő foglalt el. Ezek fenntartása Szirmai elvtárs szavai szerint jelentős anyagi ráfordítást igényelt volna, amit az állam jelen pillanatban nem tud vállalni.

A továbbiakban Szirmai elvtárs elmondta, hogy a múlt héten az egész országban lezajlottak a pártaktívagyűlések a bukaresti tanácskozás eredményeiről. A pártaktívagyűlések – jegyezte meg Szirmai elvtárs – újból megerősítették az MSZMP-tagok nézeteinek teljes egységét. Az MSZMP KB, amikor a pártaktívák elé vitte a kínaiaknak a többi testvérpárttal számos elvi kérdésben meglévő nézeteltérését, elsősorban arra törekedett, hogy elmagyarázza a testvérpártok álláspontját. A magyar elvtársak ennek kapcsán állandóan tekintettel voltak arra, hogy nem kívánatos, ha ez a kérdés a pártalapszervezetek életének egyik központi kérdésévé válik. Szirmai elvtárs szavai szerint ezt a célt sikerült elérni.

Maga Szirmai elvtárs a Politikai Bizottság megbízásából Pécsen tartott pártaktívát. Korábban erről a témáról a Politikai Akadémián kellett előadást tartania. Mivel úgy véli, hogy a kínaiak egyik alapvető hibája, hogy alábecsülik és lekicsinylik a békéért folyó harcot, Szirmai elvtárs – szavai szerint – mindkét előadásában ennek a kérdésnek szentelte az egyik fő helyet, felvetve azt a gondolatot, hogy a békéért folyó harc az osztályharc egyik formája. Ezzel kapcsolatban Szirmai elvtárs megjegyezte: „Nevezzenek en-

gem revizionistának, mint ahogyan ez nemrégiben történt, de úgy gondoltam és továbbra is úgy gondolom, hogy a békéért folyó harc a legfontosabb feladat a fejlődés jelenlegi szakaszában.” Szirmai elvtárs azt is megemlítette, hogy ebben a gondolatban számára személy szerint óriási támogatást jelentett Ponomarjov elvtárs legutóbbi cikke a Pravdában,² amelyben a békéért folyó harcot úgy fogalmazta meg, mint az osztályharc legfejlettebb, legmagasabb formáját.

A beszélgetés során tájékoztattam Szirmai elvtársat álláspontunkról azzal a korábban az MSZMP KB megbízásából tett javaslattal összefüggésben, hogy a nagykövetség adjon ki speciális periodikát a legfontosabb nemzetközi kérdésekről és a Szovjetunió belpolitikai életéről. Szirmai elvtárs nagy helyesléssel viszonyult ahhoz az ötlethez, hogy külön mellékletet adunk ki a Szovjet Híradó című laphoz, amely széleskörűen megvilágítja a fent említett kérdéseket. Ezt az igényt – jegyezte meg – az a körülmény diktálja, hogy az MSZMP központi lapjának, a Népszabadságnak és elméleti folyóiratának, a Társadalmi Szemlének, nincs lehetősége teljes terjedelemben rendszeresen közölni a szovjet vezetők felszólalásait (különösen a Szovjetunió belső életének kérdéseit illetően), a Szovjetunió párt- és állami szerveinek határozatait, szovjet szerzők legfontosabb cikkeit stb. A javasolt variáció, Szirmai elvtárs szavai szerint, jelentős mértékben kielégítené a meglévő igényeket.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség attaséja, Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

V. Usztyinov

AVP RF f. 077. op. 42. papka 212. gy. 5.

¹ Az ENSZ XV. Közgyűlése 1960. szeptember 20-án nyílt meg. Kádár János beszédét lásd: „Népünk gyűlöli a háborút, az imperializmust s békében akar élni minden más néppel. Kádár János elvtárs beszéde az ENSZ 15. közgyűlésén.” *Népszabadság*, 1960. október 4. – Kádár János 1960. október 15-én érkezett vissza Budapestre. („A béke és haladás erői előrenyomulóban vannak.” *Népszabadság*, 1960. október 16.)

² Ponomarjov, Borisz Nyikolajevics (1905–1995). 1955 és 1986 között az SZKP KB-nak a külföldi kommunista pártokkal való kapcsolattartásért felelős osztályát, illetve a Nemzetközi Kapcsolatok Osztályát vezette. 1961 és 1986 között az SZKP KB titkára. Az említett cikket lásd B. PONOMARJOV: Mirnoje szoszuszestvovanyije – zsziznyennaja nyeobhogyimoszty. *Pravda*, 1960. augusztus 12. – A cikk megjelent a Borisz Ponomarjov válogatott beszédeit és cikkeit tartalmazó kötetben is. (B. NY. PONOMARJOV: *Izbrannoje. Recsi i sztyati*. Izdatyelsztvo Polityicseszkoj Lityeraturi, Moszkva, 1977. 112–120.)

93. FELJEGYZÉS V. I. USZTYINOV NAGYKÖVET ÉS GÁSPÁR SÁNDOR KB-TITKÁR BESZÉLGETÉSÉRŐL 1960. szeptember 26.

V. I. Usztyinov naplójából

Titkos

1960. szeptember 30.

Feljegyzés a Politikai Bizottság póttagjával, az MSZMP KB titkárával,
[az MSZMP Budapesti Bizottsága első titkárával,]
Gáspár Sándor elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. szeptember 26.

Hivatalos látogatást tettem Gáspár elvtársnál, aki elmondta, hogy jelenleg a budapesti lakosság figyelmének középpontjában az ENSZ Közgyűlés XV. ülésszakának munkája áll. Különösen nagy az érdeklődés Ny. Sz. Hruscsov beszéde iránt. Ugyanakkor a városi

pártbizottságra számos helyről érkeznek olyan hírek, hogy egyes helyeken ettől a felszólalástól többet vártak. Budapest lakosságának többsége aggodalommal figyel Hruscsov, Kádár és a testvéri országok delegációvezetőinek biztonságvédelmére.

Gáspár elvtárs azt is elmondta, hogy a közeljövőben Budapesten és vidéken a dolgozók tömeggyűléseit fogják megtartani, amelyek arra irányulnak, hogy támogassák a Szovjetunió és a többi testvéri ország álláspontját az ENSZ Közgyűlés XV. ülésszakán. Az említett gyűlések szervezésének és megrendezési formáinak kérdését az MSZMP KB Politikai Bizottságának soron következő ülésén vitatják meg.¹

A párt budapesti bizottságának tevékenységét érintve Gáspár elvtárs elmondta, hogy jelenleg a városi pártbizottság különösen nagy jelentőséget tulajdonít a városi és kerületi tanácsok megerősítésének. Ebből a célból számos helyen a helyi hatalmi szervek részleges újrávalásztására kerül sor. A helyi tanácsok megerősítése alapvetően pártmunkás káderekkel történik majd. Így a városi tanács elnökhelyettesi posztjára az MSZMP X. kerületi bizottságának első titkárát javasolták, a városi tanács titkári posztjára a párt városi bizottságának egyik osztályvezetőjét. Budapest öt kerületében kerül sor a kerületi végrehajtó bizottság elnökének cseréjére. Gáspár elvtárs megemlítette azt is, hogy a párt kerületi bizottságaiban az utóbbi évek folyamán a pártmunkások jó stabil káderállománya alakult ki, akiknek többsége 4-5 éve dolgozik ugyanazon a helyen.

A továbbiakban Gáspár elvtárs megemlítette, hogy a párt városi bizottságának és a városi tanácsnak állandóan foglalkoznia kell a városi közlekedés és a lakáskérdés problémájának megoldásával. Ahhoz, hogy minden családnak külön lakást biztosítsanak Budapesten, még 60 ezer lakást kell felépíteni, jelenleg és a következő években évente 8-10 ezer lakást fognak építeni. Még bonyolultabb kérdés – Gáspár elvtárs szavai szerint – a városi közlekedés problémájának megoldása.

A beszélgetés végén Gáspár elvtárs bemutatta a városi pártbizottság titkárait: Kiss Dezsőt,² Cservenka Ferencné,³ Csikesz Józsefné⁴ és Kelen Bélát⁵. A rövid beszélgetésben az elvtársak többek között beszéltek a párt budapesti kerületi bizottságainak struktúrájáról. A 22 kerületből a hét legnagyobbban vannak első és másodtitkárok, a többi kerületben a másodtitkárok kötelezettségét az agitációs és propaganda vagy a párt és tömegszervezetek osztálya vezetői látják el. Öt kerületi pártbizottságon az első titkár nő.

Más, a beszélgetés során érintett kérdés, nem tart számot különös érdeklődésre.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség attaséja, Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

V. Usztyinov

AVP RF f. 077. op. 42. papka 212. gy. 5.

¹ A Politikai Bizottság 1960. szeptember 27-ei ülésén Szirmai István javaslatára olyan döntés született, hogy konzultálni kell a közgyűlésen kint tartózkodó Kádár Jánossal, milyen jellegű ithoni fellépésekkel tudják támogatni a delegáció munkáját, illetve a New York-i provokációkkal szemben milyen ellenintézkedéseket tartanak szükségesnek. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 202. ó. e.)

² Kiss Dezső (1920–?) 1956 áprilisától az MDP XXI. kerületi első titkára, 1957. áprilisban a Vasmű ideiglenes MSZMP Intézőbizottsága elnöke, később első titkára lett. 1959. novemberétől az MSZMP Budapesti Bizottsága másodtitkára, 1961. szeptember 13-ától 1962. október 30-ig első titkára, majd ismét másodtitkára volt.

³ Cservenka Ferencné (1918–?). 1956. decembertől az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya helyettes vezetője. 1957. decemberben kinevezték az MSZMP Budapesti Bizottsága titkárának. 1962. november 28-án lett az MSZMP Pest megyei első titkára. Ezt a funkciót 1985. március 2-ig töltötte be, ekkor nyugdíjazták.

⁴ Csikesz Józsefné (1918–1983). 1950-től az MDP Budapesti Bizottsága Agitációs és Propaganda Osztály vezetője. 1952 és 1964 között az MDP, majd az MSZMP Budapesti Bizottsága titkára, 1965-től 1975-es nyugdíjazásáig Budapest Fővárosi Tanács VB elnökhelyettese.

⁵ Kelen Béla (1920–1994). 1956-tól az MSZMP Budapesti Bizottsága agitációs és propagandatitkára. 1962. októberben kinevezték az *Esti Hírlap* főszerkesztőjévé, 1983-ban onnan vonult nyugdíjba.

**94. FELJEGYZÉS V. I. USZTYINOV NAGYKÖVET ÉS
MAROSÁN GYÖRGY BESZÉLGETÉSÉRŐL**
1960. szeptember 29.

V. I. Usztyinov naplójából

Titkos
1960. szeptember 30.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP KB titkárával,
Marosán György elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. szeptember 29.

A Központ megbízásából felkerestem Marosán elvtársat.

A testvérpártok képviselői moszkvai találkozója kezdetére javasolt időpontot illetően Marosán elvtárs előzetesen egyetértő választ adott, megjegyezve, hogy véglegesen az adott kérdést és a delegáció összetételét a Politikai Bizottság legközelebbi ülésén döntik el. Maga Marosán elvtárs úgy véli, hogy a küldöttség november 3–4-én tudna elutazni Moszkvába. Természetesen, jegyezte meg, a delegációt Kádár elvtárs fogja vezetni.

A beszélgetés során Marosán elvtárs tájékoztatót arról, hogy az MSZMP KB címére újabb levél érkezett a KKP-től, ami válasz a magyar elvtársak 1960. szeptember 8-ai levelére. A levél szövege arról tanúskodik, hogy a kínaiak nem szándékoznak lemondani nézeteikről. A levél azzal „vádolja” az MSZMP-t, hogy eltávolodott az „igazi marxizmus-leninizmustól”, támogatja „az SZKP hibás álláspontját és Ny. Sz. Hruscsov elvtársat”. Egyidejűleg a KNK nagykövete, Hao De-cin átnyújtotta az MSZMP KB titkárnak, Fock elvtársnak a KKP KB azon levelének másolatát, amelyet Lengyelország, NDK, Csehszlovákia, Románia és Bulgária testvérpártjainak címeztek. Minden dokumentumot orosz és kínai nyelven adtak át. Marosán elvtárs különös félelmének adott hangot annak kapcsán, hogy a vita a kínaiakkal kezd elhúzódní, és hogy [a kínaiak] részéről még nem érezhető a legkisebb készség sem arra, hogy megváltoztassák álláspontjukat.

Ugyanakkor Marosán elvtárs azt kérte, hogy lehetőség szerint minél gyorsabban tájékoztassam az MSZMP KB-t az SZKP és a KKP küldöttsége közötti tárgyalások menetéről. Megígértem Marosán elvtársnak, hogy haladéktalanul átadom kérését az SZKP KB-nak.

Marosán elvtárs tájékoztatót arról is, hogy október 15–20-ra várható a csehszlovák párt- és kormánydelegáció érkezése az MNK-ba [Antonín] Novotný¹ elvtárs vezetésével. Erre az időre Kádár elvtársnak vissza kell térni Budapestre. Október végén tervezik a KB ülésének megtartását, amelyen a mezőgazdaság szocialista átszervezése befejezésének kérdésén kívül a kínaiak álláspontjával és a novemberi moszkvai tanácskozással kapcsolatos kérdések megvitatását is tervezik.² Barátaink valamennyi, az adott kérdést érintő anyag befejezését Kádár elvtárs visszatérésének időpontjára tervezik.

Marosán elvtárs azt is elmondta, hogy a napokban beszélgetett a Moszkvában tartózkodó Nemes elvtárral. Lehetséges, jegyezte meg, hogy a közeli időben Nemes elvtárs kérésére néhány napra Moszkvába utazik az MSZMP KB titkára, Szirmai elvtárs, aki ugyancsak részt vesz a testvérpártok képviselői szerkesztőbizottságának munkájában.

A beszélgetés végén Marosán elvtárs közölte, hogy nem sokkal korábban a csehszlovák elvtársaktól tájékoztatást kapott [Liri] Belishova³ elvtársnak az Albán Munkapárt KB Politikai Bizottságából történt eltávolításának okairól. Ez az MNK belügyminiszterének, Biszku elvtársnak prágai üdülése alkalmával a CSSZSZK belügyminiszterével, [Rudolf]

Barak⁴ elvtárral való találkozásakor vált ismertté. A csehszlovák elvtársak úgy tudják, Belishova határozottan fellépett az Albán Munkapárt KB levelének szövege ellen, amelyet a KKP-nak címeztek, s ez volt a Politikai Bizottságból való eltávolításának fő oka.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség attaséja, Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

V. Usztyinov

AVP RF.f. 077. op. 42. papka 212. gy. 5.

¹ Novotný, Antonín (1904–1975). 1953-tól 1968-ig a CSKP főtitkára. 1957 és 1968 között Csehszlovákia elnöke.

² A KB ülésére 1960. október 28–29-én került sor.

³ Belishova, Liri (1923–). 1946-tól az Albán Munkapárt PB tagja, 1954 és 1960 között a KB titkára, 1958–1961-ben a parlament elnökségének titkára. 1960. szeptember 9-én minden párttisztviselőből felmentették. A Szovjetunióval történt szakítás után Hruscsov mellett foglalt állást. 1961-ben minden tisztségét elveszítette, bíróság elé állították, majd 30 évig házi őrizetben tartották.

⁴ Barak, Rudolf (1915–1995). 1953 és 1961 között belügyminiszter, 1959–1962-ben egyidejűleg miniszterelnök-helyettes is. Tevékenyen részt vett a koncepciók perck előkészítésében, így a Slansky-ügyben is. 1962 februárjában elvesztette valamennyi párt- és állami funkcióját és kizárták a pártból. Köztörvényes bűncselekmények vádjával 15 évre ítélték, az ítéletet 1968 júliusában megsemmisítették.

**95. FELJEGYZÉS V. I. USZTYINOV NAGYKÖVET ÉS
NYERS REZSŐ PÉNZÜGYMINISZTER BESZÉLGETÉSÉRŐL**
1960. október 3.

V. I. Usztyinov naplójából

Titkos
1960. október 14.

Feljegyzés az MNK pénzügyminiszterével,
Nyers Rezső elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. október 3.

Hivatalos látogatásra felkerestem Nyers elvtársat. A kialakult beszélgetés során alapvetően az MNK gazdasági helyzetének kérdéseit érintettük. Nyers elvtárs elmondta, hogy az MNK népgazdasága fejlődésének egyes kérdései komoly aggodalmat és nyugtalanságot váltanak ki. Az egyik legkomolyabb nehézség az árukészletek és a kibocsátott pénzmennyiség közötti arány megbomlása. Nyers elvtárs szavai szerint jelenleg 11 milliárd forint van forgalomban, körülbelül 5,5 milliárd forint van bankokban egyéni megtakarítás formájában és a lakosság kezében (főként a parasztságnál). Az árukészletek mennyisége az országban értékében kifejezve körülbelül 7 milliárd forint. Nyers elvtárs véleménye szerint a megszokott, nyugalmas időben a fizetési mérlegben lévő helyzet nem jelent komoly veszélyt. Ugyanakkor a nemzetközi helyzet bonyolódása vagy valamilyen más tényezőik esetén, Nyers elvtárs szavai szerint komoly nehézségek léphetnek fel: egyfelől a betétek kivétele a bankokból és a lakosság által nagy mennyiségű pénz kibocsátása a piacra, másfelől az árukészletek szükséges mennyiségének hiánya magában hordozhatja a forint elértéktelenedésének veszélyét. Részben ilyen jelenség volt megfigyelhető ez év májusában, közvetlenül a felső szintű tanácskozás megszakadása után, amikor Budapesten és az ország számos területén erős felvásárlási láz kezdődött.¹

Nyers elvtárs a jelentős mennyiségű pénz parasztság kezében való felhalmozódásának tényét az átmeneti időszak jelenségének tekinti, amelyet a magyar falun a mezőgazdaság szocialista átalakításával összefüggésben lezajlott nagy változások váltottak ki. Sok paraszt, jegyezte meg, aki a gazdálkodás kollektív útjára lépett, és nem lévén teljesen meggyőződve annak előnyeiről, személyes alapokat és tartalékokat hoz létre természetben és anyagi eszközökben. Ugyanezen időszakban a parasztgazdaságokban jelentősen megnőtt az állat- és baromfivágás. Ennek eredményeképpen ebben az évben, mondta Nyers elvtárs, bizonyos nehézségek vannak a városi lakosság hús- és tojásellátásában. Különösen kedvezőtlen a helyzet a vidéki városokban. Előzetes számítások szerint ebben az évben a kapott tojás mennyisége csökken. Erre tekintettel a magyar elvtársak elhatározták, hogy csökkentik az MNK-ból exportra kiszállítandó tojás mennyiségét.

Ebben az évben bizonyos nehézségek alakulnak ki a fűtőanyag-egyensúlyban. Nyilvánvaló, jegyezte meg Nyers elvtárs, hogy nem sikerül biztosítani a lakosság növekvő szénigényét. Előzetes számítások szerint a lakosság teljes tüzelőanyag-szükségletének kielégítéséhez további 20 ezer tonna szén szükséges. Ezt a problémát, Nyers elvtárs szavai szerint, csak a szénkitermelés országon belüli növelésével nem lehet megoldani.

A továbbiakban Nyers elvtárs kitért az új, modern technika alkalmazásának kérdésére, megjegyezve ennek kapcsán, hogy egy sor helyen az adott probléma komoly nehézségek forrása. Leggyakrabban, hangsúlyozta Nyers elvtárs, abba ütköznek, hogy a gazdasági vezetők nem akarnak a termelés technikai átállításának kérdéseivel foglalkozni, mivel hiányzik a felelősségérzet e téren.

Az MNK népgazdasága fejlődésével összefüggő komoly hiányosságok közé sorolja Nyers elvtárs, hogy több minisztérium és hivatal nem teljesíti a tervet a számukra kijelölt beruházások ráfordítását illetően. Ennek a helyzetnek egyik oka Nyers elvtárs véleménye szerint az, hogy hiányzik a szigorú, átgondolt rendszer, mivel a gyakorlatban a beruházások elosztásával néhány állami szerv (Minisztertanács, OT, egyes minisztériumok) foglalkozik. A közeljövőben azt tervezik, hogy megvizsgálják a meglévő helyzetet, és a beruházások kizárólagos elosztásának funkcióját átadják az MNK Országos Tervhivatalának.

A beszélgetésen részt vett a nagykövetség attaséja, Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

V. Usztyinov

AVP RF.f. 077. op. 42. papka 212. gy. 5.

¹ Vö. a 85. dokumentummall

**96. FELJEGYZÉS V. I. USZTYINOV NAGYKÖVET ÉS
ORBÁN LÁSZLÓ, AZ MSZMP KB TUDOMÁNYOS ÉS KULTURÁLIS OSZTÁLYÁNAK
VEZETŐJE, VALAMINT V. I. USZTYINOV ÉS SÁNDOR JÓZSEF,
A KB PÁRT- ÉS TÖMEGSZERVEZETEK VEZETŐJE KÖZÖTTI BESZÉLGETÉSEKRŐL
1960. október 3. és október 6.**

V. I. Usztyinov naplójából

Titkos
1960. október 13.

Feljegyzés az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztályának vezetőjével,
Orbán Lászlóval és az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezetek Osztályának vezetőjével,
Sándor Józseffel folytatott beszélgetésről

1960. október 3. és 6.

Protokoll-látogatást tettem Orbán és Sándor elvtársnál. A beszélgetés során érintett kérdések közül figyelmet érdemelnek a következők:

1. Tájékoztattam Orbán elvtársat az SZKP KB legutóbbi határozatáról a Szovjetunió és az MNK közötti kulturális és tudományos kapcsolatok kiszélesítéséről. Ezzel kapcsolatban érdeklődtem, milyen módon tervezik a magyar elvtársak a két ország közötti együttműködés konkrét megvalósítását a kultúra és tudomány területén. Orbán elvtárs közölte, hogy az MSZMP KB, valamint a megfelelő állami és társadalmi szervek már komolyan foglalkoznak az adott kérdéssel. Orbán elvtárs véleménye szerint egyes intézkedéseket meg lehetne valósítani még az 1961-es évre szóló kulturális együttműködési munkaterv aláírása előtt. A konkrét javaslatokat ebben a kérdésben valamivel később fogják kidolgozni és előterjeszteni.

A testvéri országok nagykövetségeinek a magyar értelmiség körében végzett tevékenysége fokozását érintve¹ Orbán elvtárs megjegyezte, hogy véleménye szerint az egyik legkényelmesebb és leghatékonyabb forma a fogadás és a filmvetítés nem nagyszámú meghívottal, amikor a házigazdák minden meghívottra figyelmet tudnak fordítani. Ennek kapcsán, jegyezte meg, figyelembe kell venni a magyar értelmiség túlzott becsvágyát, akik mindegyike inkább megtisztelve érzi magát, ha 20 vagy 30, nem pedig 100 vagy 200 meghívott egyike. Ezzel kapcsolatban Orbán elvtárs hangsúlyozta, hogy a nyugati diplomaták az értelmiség kis csoportjaival dolgoznak, néha 4-6 emberre korlátozzák a meghívást. A nagykövetségnek a magyar alkotó értelmiséggel való kapcsolataira megfelelő forma lehetne – Orbán elvtárs véleménye szerint – fogadások és koktélok szervezése olyan színházi csoportok részére, akik színházukban orosz vagy szovjet szerzők darabjait állítják színpadra.

A továbbiakban érdeklődtem Orbán elvtárstól, hogy naponta hány szovjet film megy a magyar mozikban. Orbán elvtárs úgy vélte, hogy az adott esetben a fő mutató nem annyira a filmek, mint a szovjet filmeket látogató nézők száma. Ezzel kapcsolatban, jegyezte meg, állandó növekedési tendencia figyelhető meg. A Magyarországon az utóbbi években bemutatott valamennyi film közül szavai szerint a legnagyobb sikere a [következő] szovjet filmeknek volt: Szállnak a darvak, Emberi sors, Negyvenegyedik. A magyar elvtársak úgy vélik, hogy a magyar nézőknél nagy érdeklődést vált majd ki a Ballada a katonáról c. film, amely hamarosan az ország képernyőjére kerül. Mennyiségileg a szovjet filmek az utóbbi évek folyamán változatlanul az első helyen állnak, és az MNK filmszínházaiiban futó összes film 27-30%-át teszik ki: 1959-ben a 124 bemutatott filmből 35 volt szovjet, ebben az évben pedig számuk 40-re nő (az összes 130-ból).

Az MNK-ban évente bemutatott filmek kb. 20%-a a nyugati filmstúdiók részesedése. Orbán elvtárs szavai szerint a magyar elvtársak igyekeznek kiválasztani a nyugati filmstúdiók legjobbait. A kedvező eredmények mellett az ilyen válogatásnak Orbán elvtárs véleménye szerint számos negatív oldala is van: azzal kapcsolatban, hogy Magyarország Nyugaton csak a legjobb filmeket veszi meg, a testvéri országokból viszont a jó filmekkel együtt közepeseket, néha pedig gyenge filmeket is átvesznek, a magyar mozinézőkben torz kép alakul ki a filmművészet fejlődéséről a szocialista országokban és Nyugaton. Maga Orbán elvtárs teljesen természetesnek tartja, hogy a Szovjetunióban és a többi testvéri országban az első osztályú filmek mellett vannak közepesek és gyenge filmek, mivel csupán filmremekművek létrehozása lehetetlen és nem reális. A nehézség abban áll, hangsúlyozta Orbán elvtárs, hogy a nyugati filmművészet negatív oldala bemutatásának érdekében az MNK megfelelő szervei nem egyezhetnek bele abba, hogy politikailag káros filmek kerüljenek a magyar képernyőre. Ugyanakkor a szovjet és a népi demokratikus országok filmjeit látogató nézők számának jelentős növekedése – szavai szerint – arról tanúskodik, hogy lényegi, kedvező elmozdulás van ebben az irányban.

2. A Sándor elvtárral folytatott beszélgetés során alapvetően a kínaiaknak a jelenlegi nemzetközi körülmények közötti álláspontját érintő kérdéseket, valamint a KNK belpolitikai helyzetét érintettük. Sándor elvtárs megosztotta egyes benyomásait az MSZMP pártmunkásküldöttség vezetőjeként KNK-ban tett látogatásról,² megemlítve ennek kapcsán, hogy a visszafelé úton, amikor megálltak Moszkvában, találkozott az SZKP KB apparátusának munkatársaival, aminek ideje alatt részletesen beszélt a delegáció látogatásának eredményeiről.

A továbbiakban Sándor elvtárs elmondta, hogy az MNK pekingi nagykövetségén keresztül továbbra is a KNK egyre rosszabbodó gazdasági helyzetéről szóló hírek érkeznek. A meglévő nehézségek leküzdésének alapvető formájául a kínai elvtársak a munkaidő jelentős növelését, a túlóra bevezetését stb. választották a népi kommunákban.

Az MNK pekingi ideiglenes ügyvivője, Szigeti elvtárs legutóbbi közlésében, amelyben a lengyel nagykövetség tanácsosától kapott információra hivatkozik, rámutatnak arra, hogy a KKP vezetése körében és a KNK kormányában számos elvi kérdésben ellentmondás van. Szigeti elvtárs tájékoztatójában többek között arról van szó, hogy Mao Ce-tungnak számos esetben mértéktartóbb az álláspontja. Az egyik ülésen Mao Ce-tung a kapott információ szerint azt javasolta, hogy ne siessenek a népi kommunák tevékenységének értékelésével, megjegyezve, hogy végleges értékelést ebben a kérdésben csak 15-20 év múlva lehet adni. Ugyanakkor a KKP vezetőinek többsége nem értett egyet ezzel a véleménynel, kijelentve, hogy már most látható, hogy a kommunák teljes egészében beváltak, és azok kétségtelenül a munka és termelés megszervezésének legjobb formái. Ugyanezen az ülésen, amint az Szigeti elvtárs információjából kitűnik, Mao Ce-tung kétségének adott kifejezést „Az utolérni és túlszárnyalni Angliát 10 év alatt” jelszó realitását illetően. Az utána felszólaló Csü En-laj körülbelül a következőket jelentette ki: „Biztosíthatjuk elnökünket, Mao Ce-tungot arról, hogy túlszárnyaljuk Angliát nem 10, hanem 5 év alatt”.

Ezzel kapcsolatban Sándor elvtárs megemlítette, hogy az egyes kínai vezetőknek a pusztán frázispuffogatásra való hajlama és realitásérzékének hiánya feltűnt neki és a delegáció többi tagjának is, amikor meglátogatták a KNK-t ez év nyarán.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség attaséja, Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

V. Usztyinov

¹ Az előzményekre lásd a 72. és a 79. dokumentumot!

² Sándor József 1960. június végén–július elején járt Kínában, a küldöttséget július 2-án fogadta Liu Sao-csi elnök is. Lásd a pekingi nagykövetség 1960. július 7-én kelt jelentését! (MOI. M-KS 288. f. 9. cs. 1960/9. ó. e.) Szigeti József ügyvivő Sík Endre külügyminiszternek címzett 1960. július 5-ei levelében részletesen beszámolt arról, mit mondott Liu Sao-csi a magyar pártmunkásküldöttségnek. (MOI. M-KS 288. f. 9. cs. 1960/32. ó. e.)

97. FELJEGYZÉS V. I. USZTYINOV NAGYKÖVET ÉS KISS KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1960. október 7.

V. I. Usztyinov naplójából

Titkos
1960. október 13.

Feljegyzés az MSZMP KB titkárával, Kiss Károly elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. október 7.

Az NDK kikiáltásának 11. évfordulója tiszteletére rendezett fogadáson találkoztam Kiss elvtárral és beszélgettem vele, amelyből a következők érdemelnek figyelmet.

Kiss elvtárs közölte, hogy a napokban kerül sor az MSZMP KB Politikai Bizottságának ülésére, amelyen meghallgatják Fock Jenő elvtárs előadását a gazdasági ellenőrzésről és a gazdasági elképzelésekről.¹ Az utóbbi időben, szavai szerint, a népgazdaságban egyre többször tapasztalhatók bizonyos negatív jelenségek, amelyek igen komoly következményekkel járhatnak. Az ilyen jelenségek közé tartozik, mondta Kiss elvtárs, mindekelőtt a munka termelékenységének elmaradása a fizetések növekedésétől, ami már hosszú ideje létezik, valamint a termeléshez képest túlságosan széles körű fogyasztás, amely Kiss elvtárs álláspontja szerint sok esetben annak következménye, hogy helytelen politikát folytatnak az állami eszközök elosztása terén. Kiss elvtárs hangsúlyozta, hogy mindezek eredménye az 1961. évi beruházások tervezetthez képest valószínű csökkenése 5 milliárd forinttal.

Megállapítása alátámasztására Kiss elvtárs számos példát hozott fel. Elmondta, hogy az ipar területén lévő helyzetet elemezve arra a következtetésre jutott, hogy szükséges az ipari üzemekben létező termelési normák felülvizsgálata, tekintettel arra, hogy nyilvánvalóan alacsonyak. Egy átlagos munkásnak elég 5-6 óra, mondta Kiss elvtárs, hogy teljes egészében teljesítse, a teljes munkanap alatt pedig túlteljesítse a megállapított normákat. Kiss elvtárs beszélgetése a munkásokkal és számos üzem vezetőjével megerősítették – szavai szerint – ezt a feltételezést. Az ezen a területen kialakult nyilvánvalóan nem normális helyzet ellenére a tervező szervek – Kiss elvtárs véleménye szerint – nem hoznak megfelelő intézkedéseket. Az állami eszközök megengedhetetlen felhasználásának másik példája – Kiss elvtárs véleménye szerint – az a jelenlegi nem teljesen igazságos rendszer, hogy a munkások és tisztviselők üzemi étkezdékben kapott ebédjének költségét jelentős részben az állam fedezi. Minden ilyen ebédből 5-6 forint az állam költségére megy, ami lényegében a munka termelékenységével összhangban nem lévő pótlék az e nélkül is magas fizetésükhöz. A kísérletek az állami eszközök ilyenfajta kiáramlásának megszüntetésére, mondta Kiss elvtárs, ellenállásra találnak számos elvtárs részéről, többek között a szakszervezeti szerveknél. Ezek az elvtársak – Kiss elvtárs szavai szerint – érvelésként gyakran felhozzák azt a tézist, hogy állítólag a magasabb termelési normák megállapítása és „keményebb” gazdaságpolitika folytatása „a dolgozók által kivívott jo-

gok csökkentését” jelentené. Az ügynek nagy kárt okoz az, hogy a párt – Kiss elvtárs véleménye szerint – nem gyakorol elég erős befolyást az ügyek helyzetére és menetére a tervezési szerveknél és a szakszervezetekben. Kiss elvtárs megemlítette, hogy a Politikai Bizottságnak a szakszervezetekkel foglalkozó tagjai – álláspontja szerint – nem kielégítően valószínűsítik meg a szakszervezetekben a párt irányvonalát.

A mezőgazdaságot érintve Kiss elvtárs elmondta, hogy ezen a területen óriási hiányosságok vannak. Például, egy métermázsza gabona ára, amit az állam az állami gazdaságok dolgozóinak ad, 93 forint, miközben az állam 210-230 forintért vásárolja meg a gabona métermázsáját. Ennek eredményeképpen ez a gabona, amit az állami gazdaságok dolgozói kapnak, megjelenik a piacon, ahol 250-270 forintot meghaladó áron, néha mázsánként 300 Ft áron árulják. A gabona természetbeni fizetési rendszere a fentebb említett áron a kötelező beszolgáltatás létezésének ideje óta maradt meg, mondta Kiss elvtárs, aminek akkor volt értelme, jelenleg azonban ugyanennek a métermázsánkénti árnak a fenntartása komoly károkat okoz a népgazdaságnak. A Politikai Bizottság – Kiss elvtárs szavai szerint – annak idején határozatot hozott ennek a helyzetnek a felülvizsgálatára, ugyanakkor, amint Kiss elvtárs elmondta, ebben az ügyben még nincs jelentős javulás.

Kiss elvtárs a továbbiakban megemlítette, hogy nem teljesen ért egyet a mezőgazdasági termékek állami felvásárlásának meglévő rendjével, többek között a gabona felvásárlásával a parasztoktól és a mezőgazdasági szövetkezetektől. Mindenféle „kötelezettség” megszüntetése oda vezetett, hogy – Kiss elvtárs szavai szerint – a felvásárolni tervezett gabona minimális mennyisége ellenére még ezt a kis mennyiséget is nagy munkával kapták meg, az eladó oldal számára nyújtott mindenféle kedvezmény és privilégium segítségével, ami a gabona mázsánkénti átlagárát 250 Ft-ig vitte fel. Kiss elvtárs élesen bírálta azt a helyzetet, amikor az állam kénytelen volt gabonát importálni, miközben az országban volt gabona, és sok esetben takarmánnyként használták fel. Kiss elvtárs a továbbiakban elmondta, hogy számos esetben nemcsak az egyénileg gazdálkodó parasztok, de a mezőgazdasági szövetkezetek is helytelen álláspontot foglaltak el az állami felvásárlással kapcsolatban.

Befejezésül Kiss elvtárs elmondta, hogy az állami eszközök pazarlását még nagyszámú tény igazolja, és a Politikai Bizottság feladata, hogy a legrövidebb időn belül meghezsozza a megfelelő intézkedéseket ennek a helyzetnek a megszüntetésére. Ezzel összefüggésben Kiss elvtárs számos bíráló megjegyzést tett néhány állami vezetőre, akik – szavai szerint – nem eléggé aktívan viszonyulnak az említett hiányosságok megszüntetéséhez.

Más, a beszélgetés során érintett kérdés nem tart számot különösebb érdeklődésre. A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség tolmácsa, Darcsijev elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

V. Usztyinov

AVP RF.f. 077. op. 42. papka 212. gy. 5.

¹ A PB legközelebbi ülése 1960. október 11-én volt, ott azonban a nyereségrészesedési rendszer továbbfejlesztéséről tárgyaltak, amelynek előadója Friss István volt.

98. FELJEGYZÉS V. I. USZTYINOV NAGYKÖVET ÉS KISS KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1960. október 8.

V. I. Usztyinov naplójából

Titkos
1961. október 14.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP KB titkárával,
Kiss Károly elvtárssal folytatott beszélgetésről

1960. október 8.

Protokoll-látogatást tettem Kiss elvtársnál.

Kiss elvtárs az ország belpolitikai helyzetét nagyon kedvezőnek ítélte. Azután Kiss elvtárs saját kezdeményezésére folytatta az előző nap az NDK nagykövetségének fogadásán elkezdett beszélgetést¹ az MNK népgazdasága fejlődésének néhány problémájáról. Kiss elvtárs többek között megemlítette, hogy a párt és a kormány által a mezőgazdaság szocialista átalakítására és a mezőgazdasági termelés növelésére megvalósított általános politikai irányvonal helyessége és az ebben az irányban elért nagy sikerek ellenére, számos helyen előfordul a párt irányvonalának elferdítése, amely kifejeződésre jut a fogyasztók hangulatában, a megalapozatlan előreszaladásban stb. Kiss elvtárs azt is hangsúlyozta, hogy a párt és a kormány által az utóbbi években megvalósított intézkedések következtében a parasztság életszínvonala jelentősen növekedett. A szövetkezetesítés viharos növekedése következtében az állam kiszélesítette a mezőgazdaság fejlesztésére és az újonnan létrehozott szövetkezetek megerősítésére irányuló beruházásokat. A hároméves terv időszaka alatt a mezőgazdaság kiegészítő beruházásainak összege 7 milliárd forint. Azonkívül, tekintettel arra, hogy a parasztság jelentős része belépett [a szövetkezetbe], az állam 600 millió forint adóbevétel-vesztéséget szenvedett el. Ehhez hozzá kell tenni – jegyezte meg Kiss elvtárs – a kormány határozatát a szövetkezetek megöregedett tagjainak nyugdíjbiztosításáról,² ami az államtól újabb 400 millió forintot követelt. Ily módon – hangsúlyozta – az állami költségvetésből három év alatt 8 milliárd forintot vontak ki, s helyeztek át a mezőgazdaságba, a szükséges megtérülés viszont nem megy végbe.

A felelőtlen fogyasztói magatartásra példaként Kiss elvtárs felhozott egy Zala megyei szövetkezetet, amely csak egy éve működik. A szövetkezet vezetésével folytatott beszélgetésből – mondta – ismertté vált, hogy a jövő évtől azt tervezik, hogy magas garantált munkaegységet biztosítanak (átszámítva 1200 forint havi jövedelem), valamint ingyenes kenyérellátást szerveznek a szövetkezet megöregedett tagjainak. Kiss elvtárs véleménye szerint mindezek az intézkedések és tervek idő előttiek, különösen amikor egy fiatal szövetkezetről van szó, amelynek nagy adósságai vannak az állam felé.

A felelőtlen fogyasztói magatartás – Kiss elvtárs szavai szerint – a gazdasági élet más területein is előfordul. Ennek a véleménynek az alátámasztására, Kiss elvtárs példaként hozta fel a bőr-cipő ipart, amelynek vezetői a termelés mennyiségét csak a Belkereskedelmi Minisztérium igényléseiből kiindulva határozzák meg, és nem célszerűségi és észszerű, takarékos gazdálkodási megfontolásokból. Ennek eredményeképpen számos bőripari üzemből a drága nyersanyag (a bőr jelentős részét az MNK Argentínából importálja) jelentős része, amely másod- és harmadosztályú termék, hulladéknak megy: átdolgozzák enyvvé és más másodrangú terméké. Kiss elvtárs ugyanakkor elégedetlenségét fejezte ki a Belkereskedelmi Minisztérium álláspontjával is, amely csak első osztályú termékekre ad megrendelést.

A beszélgetés során Kiss elvtárs bírálta a kiszolgáló egészségügyi személyzet meglévő étkeztetési rendjét a munkahelyeken (kórházakban stb.). Ez a rendszer kiterjed valamennyi gyógyító és kiszolgáló személyzetre, kezdve az orvosoktól egészen a takarítónőkig. Az állam minden egyes beteg napi étkeztetésére 13,5 forintot ad ki, az említett személyek, akik a beteggel azonos étkezést kapnak, csak napi 8 forintot fizetnek érte. Mára Kiss elvtárs az ilyen rendszert károsnak és erkölcstelennek tartja.

Kiss elvtárs szavai szerint a munka termelékenységével összehasonlítva nem kielégítően alakul a helyzet a fizetés növekedésével. Az átlagfizetések magas szintjére tekintettel (az iparban, amint azt Kiss elvtárs megemlítette, ez 1600 Ft) azt tervezték, hogy a hároméves terv teljesítése során a munkások és hivatalnokok fizetése 6%-kal emelkedik, valójában azonban 10%-os emelkedés várható, ami – Kiss elvtárs szavai szerint – nem felel meg a munkatermelékenység növekedési ütemének.

Kiss elvtárs úgy véli, hogy a fentebb említett nehézségek jelentős mértékben az egyes gazdasági szervezetek és vezetők által folytatott át nem gondolt politika eredményei, és hogy utóbbiaknál hiányzik a készség a politikai és a gazdasági tényezők és jelenségek komoly elemzésére és tanulmányozására.

A beszélgetésen részt vett a nagykövetség attaséja, Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

V. Usztyinov

AVP RF f. 077. op. 42. papka 212. gy. 5.

¹ Lásd a 97. dokumentumot!

² Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1960. február 9-ei ülésén foglalkozott a tsz-nyugdíjra nem jogosult, munkaképtelen tsz-tagok ellátásával (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 169. ó. e.), majd a Minisztertanács 1960. február 11-ei ülésén alkotott rendeletet a termelőszövetkezeti tagok öregségi és munkaképtelenségi járadékáról. Lásd a 6/1960/II. 14. és a 7/1960/II. 14. sz. kormányrendeleteket, illetve „Kormányrendelet a termelőszövetkezeti tagok öregségi és munkaképtelenségi járadékáról.” *Népszabadság*, 1960. február 14.

99. FELJEGYZÉS V. I. USZTYINOV NAGYKÖVET ÉS BISZKU BÉLA BESZÉLGETÉSÉRŐL 1960. október 21.

V. I. Usztyinov naplójából

Titkos
1960. október 24.

Feljegyzés az MSZMP KB Politikai Bizottsága tagjával, az MNK belügyminiszterével,
Biszkú Béla elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. október 21.

Hivatalos látogatást tettem Biszkú elvtársnál.

A beszélgetés folyamán az MNK belpolitikai helyzetének néhány problémáját érintettük. Biszkú elvtárs többek között elmondta, hogy jelenleg az MSZMP KB elsőrendű feladatként tekint a mezőgazdaság szövetkeztetésének teljes befejezésére. A következő héten ezt a kérdést meg fogják vitatni a KB plénumban. A magyar elvtársak úgy vélik, hogy a mezőgazdaság szocialista átalakításának befejezését maga az élet tűzte napirendre. Jelenleg az egyéni szektor részesedése az MNK mezőgazdaságában: az összes

megművelt földterület 22%-a, a gabonakultúrák vetésterülete 30%-a. Ugyanakkor a tapasztalat azt mutatja, amint azt Biszkú elvtárs megemlítette, hogy még a leggyengébb termelőszövetkezetek is sokkal jobban vezetik a gazdaságot, mint az egyéniileg gazdálkodó parasztok. Az adott időszakban – hangsúlyozta – az egyéni szektor gyakorlatilag kikapcsolódott az árugabona-termelésből; az egyéniileg gazdálkodók abszolút többsége csak kis területeket ültet be gabonával, amelynek termését saját igényeik kielégítésére fordítják.

Az utóbbi időben, mondta a továbbiakban Biszkú elvtárs, bizonyos feszültség figyelhető meg az ipari termelés fejlődésének területén. Ezzel összefüggésben érintette az MSZMP KB legutóbbi határozatait, amelyek a gazdasági feladatok megoldására irányultak, megemlítve többek között az MSZMP KB Politikai Bizottságának szeptemberi határozatát a munkanorma szabályozásáról az MNK ipari üzemeiben. Az említett határozat elfogadását, mondta Biszkú elvtárs, az váltotta ki, hogy lényegi aránytalanságok voltak a munkanorma megállapításában az ipar több ágazatában. Számos helyen az utóbbi időig nem vették figyelembe az olyan fontos tényezőket, mint a műszaki fejlesztés, a termelés gépesítése stb. Az elfogadott határozatnak megfelelően az ipar egyes ágazataiban a munkanorma megállapításának szabályozása bizonyos fizetéscsökkentést von maga után.

Biszkú elvtárs azt is megemlítette, hogy az utolsó időszakban, ez év szeptember-októbertől kezdve a magyar sajtó általános hangneme az alapvető gazdasági problémák megvilágításában jelentősen javult. Amíg korábban, jegyezte meg, nem voltak ritkák az olyan esetek, amikor sajtónkban olyan cikkek jelentek meg, amelyek gyakorlatilag a fogyasztói hangulatot propagálták, akkor most (különösen az októberi pártaktíva határozata után¹) ezen a területen megfigyelhető bizonyos fordulat a dolgozó tömegeknek a párt által kitűzött feladatok megoldására való mozgósításában.

A továbbiakban Biszkú elvtárs kitért az MNK belső biztonságának kérdésére, valamint a külső és belső reakció ellenséges tevékenysége néhány megnyilvánulására a népi demokratikus rendszerrel szemben. Az 1956. évi ellenforradalmi események kezdete évfordulójának közeledtével és az ellenséges elemek lehetséges fellépésével összefüggésben az MNK megfelelő szervei megerősítették az ellenőrzést és megfigyelést az ország egész területén. Ezt a kérdést érintve, Biszkú elvtárs megemlítette, hogy csak rejtett ellenséges megnyilvánulásokról lehet szó, és szó sem lehet valamiféle nyílt fellépésről.

Biszkú elvtárs elmondta, hogy számos helyen az ellenséges elemek tevékenységének szervezett jellege van. Nemrégiben lelepleztek egy kicsi illegális szervezetet, amelyet olyan személy vezet, akit ellenséges politikai tevékenységért korábban is felelősségre vontak már. A szervezet tagjainak többsége 16-18 éves kamasz.

Az MNK Belügyminisztériumának szervei ugyancsak ellenőrzés alatt tartják néhány vallásos szervezet tevékenységét. A közeljövőben szándékukban áll felszámolni a katolikus papok ellenséges szervezetét, akik – amint azt a magyar elvtársak tudják – a Vatikán egyenes utasítására végzik bomlasztó tevékenységüket. Az említett szervezet leleplezését fel kívánják használni a vallásellenes propaganda erősítésére és a lojális papok szélesebb körű bevonására a népi demokratikus rendszer oldalára. Ennek a célnak az elérése érdekében szándékukban áll nyilvánosságra hozni az említett szervezet tevékenységére vonatkozó alapvető adatokat.² Mindez – Biszkú elvtárs véleménye szerint – a papok többségét arra készíti, hogy elgondolkozzanak, annál is inkább, mert többüknek inkább megfelel az a helyzet, amikor – ahogy kifejezte magát – lojális és nyugodtan élhet, mintha nem lojálisan viselkedne és állandó rettegésben kellene élnie. Kétségtelen, hangsúlyozta Biszkú elvtárs, az említett szervezet tevékenységének tényei bizonyos befolyást gyakorolnak több hívőre is.

Valamiféle ellenzéki vagy ellenséges politikai tevékenység az értelmiségi körökben, Biszku elvtárs szavai szerint, az említett időszakban nem figyelhető meg.

A budapesti nyugati diplomáciai képviselők tevékenységét érintve Biszku elvtárs megemlíttette a magyar értelmiség körében végzett munkájuk különös veszélyességét, rámutatva ennek kapcsán annak fontosságára, hogy a testvérországok nagykövetségei valamiféle ellensúlyt hozzanak létre.³

Biszku elvtárs arról is tájékoztatott, hogy a rendelkezésre álló adatok szerint a legközelebbi időben Ausztria magyarországi követét, Peinsipet és a francia követet, Paul Boncourt visszahívják Budapestről.⁴

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség attaséja, Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

V. Usztyinov

AVP RF f. 077. op. 42. papka 212. gy. 5.

¹ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1960. szeptember 20-ai ülésén foglalkozott a népgazdaságban tapasztalható feszültségek okaival. Akkor született döntés arról, hogy a PB határozatának ismertetésére és a határozatból adódó feladatok megbeszélésére 1960. október 10-re aktívaülést kell összehívni a Központi Tiszti Házba. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 201. ó. e.) Az aktívaülésen elhangzott beszámolót és a hozzászólásokat is tartalmazó összefoglalót lásd MOL M-KS 288. f. 9. cs. 1960/3. ó. e.

² Valószínűleg a Regnum Marianum Katolikus Közösségi Egyesületről van szó. Lásd a 103. sz. dokumentumot!

³ Vö. a 79. dokumentummal!

⁴ Walter Peinsipp 1962 januárjában utazott vissza Bécsbe magyarországi állomáshelyéről. A francia követ visszahívására is csak 1962 márciusában került sor.

100. FELJEGYZÉS A. A. SZTARCEV KÖVETSÉGI TANÁCSOS ÉS KISS KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1960. december 16.

A. A. Sztarcev naplójából

Titkos

1960. december 21.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP KB titkárával,
Kiss Károly elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. december 16.

A nagykövetség által az MNK Külügyminisztériuma munkatársai számára szervezett baráti találkozón beszélgettem Kiss elvtárral, aki saját kezdeményezésére tájékoztatott az MSZMP KB Politikai Bizottsága ez év december 13-ai üléséről. A PB-ben megvitatták az ország gazdasági helyzetének kérdéseit, nevezetesen a fizetési mérleg kiegyenlítését és a II. ötéves terv kidolgozását. A korábban elfogadott határozatnak megfelelően újból megvitatták a lakossági vásárlóerő korlátozását célzó intézkedésekről szóló határozattervezetet. Kiss elvtárs elmondta, hogy hosszas vita eredményeképpen mégis elhatározták, hogy felemelik a lakbéreket, az óvodák és bölcsődék díját.¹ Az említett határozatok elfogadása ellen újra felszólalt Szirmai elvtárs, aki ez alkalommal egyedül maradt. Szirmai elvtárs felszólalásának legfőbb érve az a tézis volt, mondta Kiss elvtárs, hogy állítólag a

beterjesztett javaslatok elfogadása eltérés lenne attól a politikától, amit az MSZMP 1956-ban hirdetett meg, aminek lényege az – ahogy Szirmai elvtárs kifejezte magát –, hogy az államnak állandóan adni kell valamit a népnek, és nem elvenni tőle.² Gáspár elvtárs az adott ülésen tartózkodott a felszólalástól. Kádár elvtárs és a Politikai Bizottság összes többi tagja egyetértettek a beterjesztett határozattervezettel. Az adott határozat elfogadása, amelyet 1961 márciusára valósítanak meg, az államnak évente kb. 750 millió forint megtakarítást ad, és lehetővé teszi, hogy bizonyos mértékig csökkentsék a lakosság vásárlóerejét. Ugyanakkor megvitatták a sör és dohánytermékek ára felemelésének kérdését. Úgy határoztak, ennek a kérdésnek a megvitatására szükség esetén a közeljövőben visszatérnek. Konkrét határozatot nem hoztak.

A PB-ülés napirendjének alapvető pontja a II. ötéves terv és az 1961. évi népgazdasági terv összeállításának befejezése volt. A II. ötéves terv összeállítása, jegyezte meg Kiss elvtárs, kezd nyilvánvalóan elhúzódni. Minden valószínűség szerint – mondta – 1961 márciusára, ahogyan azt Kádár elvtárs az Országgyűlés legutóbbi ülésén elhangzott beszédében ígérte, a terv mégsem lesz kész. Számos ellenőrző szám, valamint a tervezett változtatások Kiss elvtárs szerint kevésbé elfogadhatók: azok megvitatása a Politikai Bizottság ülésén bizonyos véleménykülönbségeket eredményezett. Nehéz egyetérteni például, mondta Kiss elvtárs, a beterjesztett javaslattal, hogy a népgazdasági beruházási összegeket a II. ötéves terv során 30 milliárd forinttal csökkentsék. Az ilyen javaslat elfogadása szavai szerint bizonyos elégedetlenséget váltana ki a minisztériumok vezetői és a gazdasági vezetők egy részénél, mivel az adott kérdés a népgazdaság több ágazatát érinti.

A Politikai Bizottságban a legnagyobb vita a lakosság életszínvonalának a II. ötéves tervben történő emelkedésének kérdéséről bontakozott ki. Az MSZMP VII. kongresszusán elfogadott direktívák a lakosság életszínvonalának emelését az említett időszakban 26–29%-kal tervezték. Ugyanakkor az életszínvonal megalapozatlanul magas növekedése az utóbbi években lehetővé teszi – Kiss elvtárs véleménye szerint – a tervezett számok csökkentését néhány százalékkal anélkül, hogy valamiféle kárt okoznánk az ország lakosságának. Kiss elvtárs ezt az álláspontját kifejtette a Politikai Bizottság ülésén, számos példát hozva fel ennek az álláspontnak az alátámasztására, amely arról tanúskodik, hogy a magyar lakosság több rétege már jelenleg is jómódú. Ezzel kapcsolatban Kiss elvtárs elmondta, hogy javaslata éles ellenállásra talált Szirmai elvtárs részéről, aki újra kijelentette, hogy ez a párt irányvonalától való eltérést jelentené. Maga Kiss elvtárs úgy véli, hogy az adott gazdasági feltételek mellett a lakosság életszínvonala növekedési ütemének bizonyos csökkentése helyes, valóban állami megközelítése lenne az ügynek. A meglévő belső gazdasági nehézségek mellett, mondta, jelenleg feltétlenül számolni kell azzal a körülménnyel is, hogy a következő években Magyarország ki fogja fizetni tartozásának jelentős részét a külföldi államoknak. 1961-ben negyedévenként 700-700 millió devizaforintot fognak kifizetni.

Kiss elvtárs azt is közölte, elhatározták, hogy az 1961. évi népgazdasági terv összeállítását a közeljövőben befejezik azért, hogy az ipari üzemeknek már az év elejére rendelkezésükre álljon ez a terv. Ezt a kérdést az MSZMP KB ülésén vitatják majd meg, ami december 21-én kezdődik.³

A továbbiakban Kiss elvtárs beszélt egy – ahogy kifejezte magát – nagyon kellemetlen tényről, Kádár elvtársnak az Országgyűlés ez év október 9-ei ülésén elhangzott felszólalásával kapcsolatban. A felszólalás egyik részét a különböző rágalmak cáfolatának és leleplezésének szentelte, amelyek forrása az ellenséges propaganda. Szirmai elvtárs nyomására, mondta Kiss elvtárs, Kádár elvtárs az ilyenfajta hazug híresztelések egyik példájaként említette, mint ami nem felel meg a valóságnak, az arról szóló pletykákat,

hogy Magyarországon állítólag fel akarják emelni a városi közlekedés díját.⁴ Ennek eredményeképpen meglehetősen furcsa és nehéz helyzet alakult ki, mivel a PB külön határozata alapján Fock, Friss és a szakértők egész csoportja már hosszú ideje a városi közlekedés használati díja szabályozási lehetőségének tanulmányozásán dolgozik. Többek között, azt tervezik, hogy megszüntetik az átszálló jegyeket, ami Kiss elvtárs szavai szerint, alaptalanul nagy kedvezményeket biztosít az utasoknak. Lehetséges, hogy ez a menetjegyek árának bizonyos növekedéséhez vezet. Kádár elvtárs parlamentben tett kijelentésének eredményeképpen, mondta Kiss elvtárs, az ezen a kérdésen dolgozó emberek meglehetősen nehéz helyzetbe kerültek, egyesekre pedig demoralizálólag hatott.

Ezzel kapcsolatban Kiss elvtárs, csakúgy, mint számos korábbi beszélgetés alkalmával, újra kitért arra, hogy a Politikai Bizottság tagjai nem foglalkoznak a gazdasági problémák mélyreható tanulmányozásával, amelyek jelenleg elsődleges jelentőségre tesznek szert az MSZMP egész belpolitikai tevékenységét illetően. Ezeknek a kérdéseknek a megvitatásakor a PB ülésein egyes elvtársak inkább hallgatásba burkolóznak. Ennek kapcsán Kiss elvtárs többek között Marosán elvtársat nevezte meg.

A beszélgetés végén Kiss elvtárs beszélt a magyar mezőgazdaság szövetkeztetésének befejező szakaszának menetéről. Valamennyi megyei és járási pártszervezet aktívan bekapcsolódott a falu szövetkeztetését célzó szervezési munkába. Egyes megyékben, mondta, a szövetkeztetés már gyors tempóban folyik. Jelenleg ebben a tekintetben különösen Zala megye tűnik ki. Kiss elvtárs, aki ennek a megyének országgyűlési képviselője, állandó kapcsolatot tart a helyi vezetőkkel és aktivistákkal. A legutóbbi hírekből ítélve, mondta, Zala megye falvai teljesen szövetkeztetivé válnak. Kiss elvtárs megemlítette, hogy habár jelenleg nem rendelkezik konkrét számokkal, de már most el lehet mondani, hogy a szövetkeztetés sikeresen zajlott le.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség attaséja, Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövetségének tanácsosa

A. Sztarcev

RGANIf. 5. op. 49. gy. 300.

¹ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1960. december 13-ai ülésén tárgyalta meg a KB Államgazdasági Osztályának a lakosság vásárlóerejét érintő javaslatait. Ezek között szerepelt a bölcsődék, óvodák és iskolai napközi otthonok térítési díjának rendezése is. Az egyes jóléti intézményekben a fenntartó a térítési díjakat eltérően állapította meg, ezért a rendezésnél egységes díjakat kívántak bevezetni úgy, hogy annak megállapításánál tekintetbe kellett venni a szülők jövedelme mellett az eltartott gyermekek számát is. A PB úgy határozott, hogy a rendezésből adódó 100-130 millió Ft bevételi többletből 40-50 milliót vissza kell adni - elsősorban új iskolai napközi otthoni csoportok szervezésére. (MOI M-KS 288. f. 5. cs. 213. ó. e.)

² Szirmai István nem pontosan ezt mondta, hanem azt javasolta, hogy az óvodák és napközi otthonok díjának emelésére vonatkozó javaslatot a beterjesztett formában ne fogadják el. Az intézkedést azért nem tartotta helyesnek, mert véleménye szerint nagyon sok embert érintett volna, „de még ennél is inkább azért, mert kis kapkodásra mutat a párt politikájában. Arra szeretném emlékeztetni az elvtársakat, hogy ezelőtt másfél évvel a párt bejelentette, emeli a többgyermekes családoknál a családi pótlékot. És ez nagy vívmány volt, igazságos és helyes volt. Ezt csináltuk. És most lényegében - ha nem is teljes összegben - de visszavesszük.” (Uo.)

³ A Központi Bizottság ülésére 1960. december 21-22-én került sor. Az 1961. évi népgazdasági tervre vonatkozó javaslatot, amelynek előadója Friss István volt, a 2. napirendi pontként tárgyalták meg. (A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1959-1960. évi jegyzőkönyvei. I. m. 948-988.)

⁴ Kádár János a következőket mondta: „Agitálnak is, rádiókat tartanak fenn. És természetesen nem riadnak vissza rémhírek terjesztésétől sem. Ezzel is szeretnék hátráltatni szocialista fejlődésünket. Ilyesmivel foglalkoznak: Baj van - mondják - a magyar gazdasági helyzettel. Aztán hozzátesszik: nem bírják gazdaságilag a szocialista át szervezést. Olyasmit is fecsegnek, hogy: lebélyegzik nálunk a százforintost, meg lefoglalják majd a disznókat. Kitalálták azt is, hogy emelik majd a közlekedési díjakat. [...] Ami a rémhíreket illeti, bejelentettem, hogy a százforintost nem bélyegzik le, a disznókat nem foglalják le; gazdasági helyzetünk egészséges, a rémhírterjesztők összes okoskodása ellenére még egészségesebb lesz, még nagyobb lendülettel fejlődik tovább.”

101. FELJEGYZÉS V. I. USZTYINOV NAGYKÖVET ÉS FOCK JENŐ BESZÉLGETÉSÉRŐL

1960. december 28.

V. I. Usztyinov naplójából

Titkos
1961. január 7.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP KB titkárával,
Fock Jenő elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. december 28.

A Szovjetunió kereskedelmi képviselője által szervezett koktélon beszélgettem Fock elvtárral. A beszélgetésből a következő kérdések tartanak számot érdeklődésre.

A hároméves terv előzetes eredményeit érintve Fock elvtárs megemlítette, hogy az ország ipara egyes ágazatai fejlődésében bizonyos nehézségek vannak. Különösen kedvezőtlen a helyzet az új technika bevezetésével és a gépesítéssel az egyes termelési folyamatokban. A gépipar egyes termékfajtáinak kis szériája miatt gyártásuk indokolatlanul drága. Ez a probléma, mondta, elsősorban az ország egyik legnagyobb ipari üzemét, a Ganz-MÁVAG-ot érinti. Fock elvtárs a modern technika bevezetését és a gépipari termékek nagyszériás gyártásának elsajátítását akadályozó leglényegesebb körülmények közé sorolja az egyes helyeken néhány gazdasági vezető és a mérnökök részéről megnyilvánuló maradíságot és konzervativizmust. Ezzel összefüggésben Fock elvtársnak elmondtam, milyen alapvető utakon halad az adott probléma megoldása a Szovjetunióban. Fock elvtárs megemlítette, hogy a magyar elvtársak véleménye szerint is a kvalifikált műszaki káderek felkészítésének egyik leghatékonyabb eszköze az esti és levelező oktatás rendszerének fejlesztése az ország műszaki főiskoláin és technikumaiban.

A kisszériás termelés egyik következménye, hangsúlyozta Fock elvtárs, hogy a gépgyártás egyes ágazatainak (például a traktorgyártás) meglete előnytelen. Magyarországon - említette meg - évente kb. 8 ezer traktort gyártanak, közülük csak kb. 50% megy az ország belső szükségleteinek kielégítésére, a többit az MNK főként Ázsia és Afrika gyengén fejlett országaiba szállítja. Magyarország ugyanakkor, tekintettel a szövetkeztetés gyors tempójára, jelentős mennyiségben hoz be traktorokat a többi testvéri országból. Ezzel összefüggésben Fock elvtárs érintette az ipar specializálásának és kooperációjának kérdését a KGST keretein belül. Az adott kérdés megoldásának feltételei között, mondta, Magyarország összességében lemondhatna a traktorok gyártásáról, és nagyobb figyelmet fordíthatna az ipar olyan ágazatainak fejlesztésére, mint a híradástechnikai eszközök, finommechanika, műszerek gyártása stb. Ugyanakkor jelenleg, jegyezte meg Fock elvtárs, biztosak vagyunk abban, hogy Magyarország teljes egészében ki tudja elégiteni traktorszükségletét a szocialista piacon.

Fock elvtárs úgy véli, annak ellenére, hogy a szocialista országok ipara specializációjának és kooperációjának kérdése már 1958 óta a KGST napirendjén szerepel, megoldásában nem vehető észre semmiféle lényegi elmozdulás. Fock elvtárs véleménye szerint célszerű lenne a legközelebbi időben magasabb szinten megvitatni az adott kérdést.

A beszélgetésen részt vett a nagykövetség attaséja, B. A. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

V. Usztyinov

AVP RF f. 077. op. 42. papka 221. gy. 5.

102. FELJEGYZÉS V. I. USZTYINOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL
1960. december 29.

V. I. Usztyinov naplójából

Titkos
1961. január 7.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával,
Kádár János elvtárral folytatott beszélgetésről

1960. december 29.

Az ebéden, amit a nagykövetségen Kádár János elvtárs tiszteletére rendeztek, beszélgettem vele, amelynek során alapvetően a baráti országok nagykövetségeinek a magyar értelmiséggel való kapcsolatait, valamint a budapesti diplomáciai testületen belüli kapcsolatok javítását érintettük.

A magyar értelmiségen belüli helyzetről beszélve, Kádár elvtárs hangsúlyozta, hogy 80-85%-uk az idősebb nemzedék képviselője, akiknek nézetei még a Horthy-korszakban formálódtak. Az adott kategória több személye – mondta – olyan ember, akik alkalmazkodnak bármilyen állami és társadalmi rendhez. Az idősebb nemzedék képviselőinek többségére, folytatta Kádár elvtárs, a nacionalista és más reakciós nézetek jellemzőek, habár ezeknek a nézeteknek a képviselői Magyarország igazi patriótáinak és egyáltalán nem nacionalistáknak tartják magukat. Ebben van a magyar értelmiség idősebb nemzedékének egyik sajátossága.

Példaképpen Kádár elvtárs hivatkozott az ismert magyar zeneszerző, Kodály Zoltán tevékenységére. A Horthy-korszakban Kodály nézetei haladóak voltak, amiért mint antifasiszta még üldözésnek is kitette magát. Jelenleg Kodály a világosan kifejezésre jutó nacionalista nézetek hordozóinak egyike, habár nézete, jegyezte meg Kádár elvtárs, régi és változatlan maradt. A Kodályhoz hasonló személyek – hangsúlyozta – nem képesek a hazaárulásra, mivel Magyarországon kívül el sem tudják képzelni a létezésüket. Éppen ezért a magyar szervek az utóbbi időben kétszer engedélyezték Kodálynak, hogy Angliába utazzon, tudva, hogy bármilyen körülmények között visszatér a hazájába. Kádár elvtárs meggyőződését fejezte ki, hogy Kodály feltétlenül élni fog a Szovjetunióba szóló meghívással.¹ A továbbiakban Kádár elmondta, hogy jelenleg Kodály komolyan beteg és hogy ő, (Kádár elvtárs) kétszer meglátogatta a kórházban. Az egyik Kodállal folytatott beszélgetésekor Kádár elvtárs a következő javaslatot tette: „Mi a politikával fogunk foglalkozni, mivel egy kicsit eligazodunk benne, Ön pedig foglalkozzon zenével, mivel Ön ahhoz ért.” A Kádár elvtárs által kifejtett gondolat Kodálynak rendkívül tetszett. Ennek kapcsán köszönetét fejezte ki a népi demokratikus rendszernek, amiért gondosan viszonyul a múlt örökségéhez, és minden lehetséges módon elősegíti a zenei kultúra fejlődését és népszerűsítését az országban.

A diplomáciai képviselőknek a magyar értelmiségiekkel kapcsolatos munkáját érintve Kádár elvtárs, csakúgy, mint a korábbi beszélgetésekben,² újra kitért a nyugati missziók és a baráti országok nagykövetségei által ebben a munkában alkalmazott különböző fogadásokra. Ennek kapcsán hangsúlyozta, hogy ha a nyugati diplomaták meghívának például egy magyar hegedűművészt, akkor az egész este folyamán megpróbálják neki azt sugalmazni, hogy ő a legjobb hegedűs Európában stb. Körülbelül ugyanígy viselkednek a nyugatiak a magyar értelmiség más köreinek képviselőivel kapcsolatban is. Kádár elvtárs azt is megemlítette, hogy az ilyen találkozások alkalmával, különösen amikor

először kerül rájuk sor, a politikáról általában nem esik szó; a hasonló fogadások után a vendégekben a legjobb benyomások maradnak meg a házigazdákról. A baráti nagykövetségeken viszont, Kádár elvtárs szavai szerint, néha ellentétes képet lehet megfigyelni: először megy a nagykövetségre a tudós vagy művész, és a nagykövetség munkatársai azonnal elkezdik tisztázni politikai arcukat – a kommunizmus vagy a szocializmus mellett van-e. Az ilyen esetekben – jegyezte meg Kádár – a vendég kezd egyszerűen megijedni.

Azzal összefüggésben, hogy a diplomáciai képviselők vezetői a közelgő új év alkalmából hagyományosan köszöntik az MNK Elnöki Tanácsát, Kádár elvtárs érintette a budapesti diplomáciai testületen belüli kapcsolatok kérdését. Kádár elvtárs úgy véli, hogy az ilyen esetekben aligha éri meg fölöslegesen élezni a viszonyt a szocialista országok nagykövetségei és a nyugati missziók képviselői között. Semmi szükség, mondta, hogy az adott ceremónián a diplomáciai testület doyenje terjedelmes beszédet tartson, különösen ha abban elkezd ostromozni a nemzetközi imperializmust, amint erre a múlt évben sor került a Kínai Népköztársaság nagykövetének, Hao De-cinnek a felszólalásában. Kádár elvtárs véleménye szerint az adott esetben sokkal elfogadottabb forma a diplomáciai képviselők vezetői részéről az egyéni üdvözlés.

A beszélgetésen részt vett a nagykövetség attaséja, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

V. Usztyinov

AVP RF f. 077. op. 42. papka 212. gy. 5.

¹ Az előzményekre lásd a 88. dokumentumot!

² Lásd a 72. dokumentumot!

103. FELJEGYZÉS V. I. USZTYINOV NAGYKÖVET ÉS PUJA FRIGYES BESZÉLGETÉSÉRŐL
1961. március 15.

V. I. Usztyinov naplójából

Titkos
1961. március 23.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Puja Frigyesrel folytatott beszélgetésről

1961. március 15.

A Miskolcra és Borsod megyébe történő utazás alatt, amelyet az MNK Külügyminisztériuma szervezett, beszélgettem Puja elvtárral, aki szintén részt vett az utazáson. A beszélgetés során Puja elvtárs érintette az MNK belpolitikai és nemzetközi helyzetének néhány kérdését.

A vallásnak a lakosságra gyakorolt befolyását, valamint az állam és az egyház viszonyának kérdését érintve Puja elvtárs megemlítette, hogy az Egyházügyi Hivatal adatai szerint az országban mintegy 1,5 millió aktív katolikus található, vagyis olyan ember, aki rendszeresen látogatja a templomot, és teljesíti az összes egyházi előírást. A katolikus vallású személyek összlétszáma körülbelül 6 millió, ugyanakkor az említett szám tisztán feltételezett.

Az utóbbi időszakban a katolikus egyház jelentősen aktivizálódott és erősen törekszik befolyásának elterjesztésére, különösen az ifjúságra. Puja elvtárs ugyancsak el-

mondta, hogy a katolikus papok körében az utóbbi időben történt letartóztatásokról szóló hírek már nyilvánossá váltak Nyugaton, ami kifejezésre jut néhány burzsoá újság lapjain. Ami a katolikus ellenforradalmi szervezet letartóztatott vezetői lehetséges perének nagy sajtónyilvánosság melletti lefolytatását illeti, ez, Puja elvtárs véleménye szerint, szinte teljesen kizárt, mivel az MNK jelenlegi körülményei között aligha kedvező az a magyarellenes propagandakampány, ami ennek kapcsán Nyugaton valószínűleg fokozódik majd. A magyar elvtársak a rendelkezésre álló tapasztalatból kiindulva úgy vélik, hogy az egyes papok bűnös tevékenységének és amorális életmódjának leleplezésében a leghatékonyabbak a helyi lakosság részvételével lefolytatott lokális bírósági perek. Az ilyen perek az összes egyéb előny mellett – Puja elvtárs szavai szerint – nagy nevelő szerepet játszanak, és segítenek a hívőknek felnyitni a szemét „az Isten földi képviselőit” illetően.

Puja elvtárs érintette a magyar alkotó értelmiség helyzetének kérdését és az ideológiai kulturális front állapotát. Az ellenforradalom leverése óta ebben az irányban elért jelentős sikerek ellenére – Puja elvtárs szavai szerint – még komoly nehézségek és hiányosságok vannak. Puja elvtárs úgy véli, hogy most már megérett a helyzet a színházi repertoár lényeges orvoslására. Ezzel összefüggésben különösen hangsúlyozta, hogy szükség van modern témájú alkotások létrehozására és felvételükre a színházak repertoárjába, amelyek művészi és eszmei színvonalukat tekintve megfelelnek a közönség egészséges igényeinek és az élet követelményeinek. Puja elvtárs nagyon kedvezően értékelte az egyes színházi kollektívák törekvését, hogy repertoárjukat az orosz klasszikusok és szovjet szerzők műveivel gazdagítsák. Ugyanakkor e téren – Puja elvtárs véleménye szerint – magyar részről még nagyon kevés történik. Puja elvtárs úgy véli, hogy az adott probléma különösen életbevágó a könnyű műfaj számra, ahol még többségben vannak az ízléstelen, apolitikus, tisztán szórakoztató jellegű művek, amelyeket főként a kispolgároknak szánunk. Számos esetben megfigyelhető a törekvés az erős túlzásra, a meglévő hibákon való csámcsogásra. Puja elvtárs szavai szerint mindez főként az esztrádműfajra vonatkozik, de részben az operettre is.

Puja elvtárs elmondta, hogy a színészek jelenleg a magyar értelmiség legjobban fizetett részéhez tartoznak. Az ellenforradalom idején felvetett követelések eredményeképpen az országban bizonyos ideig a szerződések rendszere működött, ugyanakkor meggyőződve ennek előnytelenességéről (egyes színészek hosszú ideig nem kaptak ajánlatot a színházi kollektíváktól), a felvetett követelés szerzői kérték visszavonását. Jelenleg a színészek többsége meghatározott fizetést kap. Az ország szinte minden színházi és művészeti kollektívája állami támogatást kap. Puja elvtárs elmondta, hogy az alapvető munkahely után kapott fizetésen kívül a művészvilág több képviselője kihasználja a legkülönbözőbb lehetőségeket, hogy mellékjövedelmeket szerezzen. A megfelelő törvénykezés, valamint az állami és társadalmi szervek részéről szükséges ellenőrzés hiányát kihasználva közülük a legtalálékonyabbak szabad idejükben kollektív és egyéni utazásokat tesznek vidékre, ahol szolid díjazásért szívesen ajánlják szolgálataikat a helyi kultúrházaknak, kluboknak stb.² Egyes színészek és zenészek, különösen a hírességek, egy-két este alatt néhány ezer forint jövedelemre tesznek szert. Maga Puja elvtárs ezt a meggyökeresedett és széles körben elterjedt gyakorlatot alapvetően helytelennek és károsnak tartja. Véleménye szerint az adott körülmények között az egyetlen helyes kiút néhány adminisztratív intézkedés alkalmazása lenne, annak ellenére, hogy ez a színészek jelentős részénél elégethetlenséget vált ki. Puja elvtárs álláspontját az adott kérdésben, szavai szerint, nemegyszer kifejtette az MNK kulturális és oktatási minisztere első helyettesének, Aczél elvtársnak.

A tavaszi mezeti munkák megkezdésével kapcsolatban Puja elvtárs megemlíttette, hogy számos helyen, különösen az újonnan létrehozott szervezetekben, a munkafegyelem

még nagyon alacsony. Egyes parasztok, tegnapi egyéni gazdálkodók, akiknek jelentős tartalékaik és megtakarításaik vannak (néha 1,5-2 évre), egyszerűen nem mennek dolgozni.

Az utazás alatt Puja elvtárs beszélt a magyar–brazil kapcsolatok fejlesztésének perspektíváiról. Nemrégiben Brazília elnöke, Quadros³ követi rangban diplomáciai képviselőt nevezett ki Magyarországra, Romániába és Bulgáriába. Amint a Rio de Janeiró-i lengyel misszió kereszttől ismertté vált, a kinevezett követ alapvető feladata kereskedelmi tárgyalások folytatása és a kereskedelmi együttműködés kiszélesítésének tanulmányozása lesz a nevezett országokkal. A magyar elvtársak rendelkezésére álló adatok szerint a brazilok állandó képviselőt akarnak Budapesten kisszámú munkatárssal. Kis idővel az után a hír után, hogy hivatalos diplomáciai képviselőt neveztek ki az említett három országba, Lengyelország misszióját Rio de Janeiróban felkereste egy brazil állampolgár, aki Quadros megbízottjaként mutatkozott be. A lengyel misszió képviselőivel folytatott beszélgetés során azt is kijelentette, hogy személyesen Quadrostól van megbízása, hogy folytasson tárgyalásokat Magyarország, Románia és Bulgária kormányaival. Az elmondottak alátámasztására bemutatta a megfelelő dokumentumokat Brazília új elnökének aláírásával. A lengyelek az adott körülményt Quadros országon belüli nehéz helyzetével magyarázzák, és feltételezik, hogy utóbbi, akinek erős és befolyásos ellenzéke van, nyilván nem bízik Brazília külügyminisztériuma hivatalos képviselőiben, és a népi demokrácia kelet-európai államaival való kapcsolatok fejlesztésére kénytelen másikat, nem hivatalos utat felhasználni.

Puja elvtárs ugyancsak kitért a jugoszlávok budapesti viselkedésére és a két ország közötti viszonyban történt legutóbbi eseményekre. A magyar elvtársakkal folytatott beszélgetések során a jugoszlávok nem titkolták, nemrégiben valóban sor került néhány magyar állampolgár letartóztatására, akik magánügyekben keresték fel Jugoszláviát. Az ügyet olyan módon próbálták tálalni, hogy az említett személyek az MNK javára kémkedtek. A magyar elvtársak a hasonló cselekményeket és kijelentéseket tisztán provokációnak tartják és visszautasítják. Az utóbbi időben a jugoszlávok propagandájukban újra elkezdtek felhasználni azt a régi érvet, hogy állítólag Magyarországon üldözik a délszláv nemzeti kisebbséget. Puja elvtársnak nemrégiben Békés megyébe tett utazása alkalmával – többek között – beszélt erről [a jugoszláv propagandáról] a magyarországi délszlávok szövetségének főtitkára. Ezt a kérdést érintette a budapesti jugoszláv nagykövetség tanácsosa, Dimitrievics az MNK Külügyminisztériuma III. Területi Osztályának vezetőjével, Zágor elvtárral folytatott beszélgetésében.

A továbbiakban Puja elvtárs beszélt Tito elvtársnak az afrikai országokban tett utazásáról, megjegyezve, hogy habár a magyar elvtársaknak nincsenek részletes információik erről az utazásról, ugyanakkor a nyugati sajtóban megjelenő hírek alapot adnak arra a feltételezésre, hogy csakúgy, mint az ázsiai útjain, Tito nagyon csúnya szerepet játszik, különösen az afrikai országoknak a Szovjetunióval és a szocialista tábor más országaival való viszonyának kérdésében.

A jugoszlávoknak a moszkvai tanácskozásokkal⁴ kapcsolatos reakciójával kapcsolatban Puja elvtárs megemlíttette a JKSZ KB Végrehajtó Bizottsága tagjának, V. Vlahović felszólalását a JKSZ KB februári ülésén. Habár Puja elvtársnak még nem volt lehetősége részletesen tanulmányozni az említett felszólalást, ugyanakkor az elolvasottak lehetőséget adnak arra a következtetésre, hogy a jugoszlávok álláspontja meglehetősen ingatag és kevésbé meggyőző.

A beszélgetés során Puja elvtárs érintette Albánia belpolitikai helyzetének kérdését és az albán vezetők álláspontját. Amennyire tudja, az AMP nemrégiben befejeződött kongresszusa a személyi kultusz világosan kifejeződő szellemében zajlott le. Puja elvtárs véleménye szerint éppen a személyi kultusszal magyarázható több, Albánia belpolitikai életében, valamint az AMP és más testvérpártok kapcsolatában tapasztalható jelenség.

Különösen kellemetlenek, Puja elvtárs szavai szerint, azok a módszerek, amelyekhez az albán vezetők folyamodnak saját irányvonaluk megvalósítása céljából. Puja elvtárs úgy véli, hogy az AMP egyszerű tagjai és Albánia dolgozói nem ismerik az ügyek valós helyzetét. Amennyire Puja elvtárs tudja, az albán vezetés politikája nem mindig talál támogatásra a párt- és állami apparátus munkatársai egy részének körében sem.

A beszélgetésen tolmácként részt vett a nagykövetség attaséja, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

V. Usztyinov

AVP RF f. 077. op. 43. papka 217. gy. 6.

¹ Az előzményekre lásd a 99. dokumentumot! 1961. február 6-án éjszaka mintegy 400 fővárosi lakásban tartottak házkutatást, és mintegy 85 személyt vettek őrizetbe. Budapesten kívül letartóztatások voltak Pécsen, Egerben, Székesfehérváron és Baján is. (BALOGH Margit: Egyházak és politikai visszarendeződés. *História* 1995. 9–10. sz. 36–38.)

² Ez jellemző volt az 1956 előtti időszakra is. Lásd KERESZTES Csaba: Latabár Árpád „szocialista művészerkölcsöt sértő” eljárása. *ArchivNet*, 9. évf. (2009) 5. sz. http://www.archivnet.hu/hetkoznapiok/latabar_arpad_szocialista_muveszerkolcsot_serto_eljarasa.html (Letöltés időpontja: 2012. január 14.)

³ Quadros Jânio da Silva (1917–1992). 1961. január 31. és augusztus között Brazília elnöke.

⁴ Puja Frigyes valószínűleg a kommunista és munkáspártok 1957. végi és 1960. november 10. és december 1. között tartott moszkvai értekezletére utal. A tanácskozásról Kádár János a KB 1960. november 21–22. ülésén adott tájékoztatást. *A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1959–1960. évi jegyzőkönyvei*. I. m. 906–932.

104. FELJEGYZÉS V. I. USZTYINOV NAGYKÖVET ÉS KÁLLAI GYULA BESZÉLGETÉSÉRŐL

1961. június 13.

V. I. Usztyinov naplójából

Titkos

1961. június 20.

Feljegyzés az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagjával,
az MNK Minisztertanácsa elnökének első helyettesével,
Kállai Gyula elvtárral folytatott beszélgetésről

1961. június 13.

Meghívására felkerestem Kállai elvtársat. Kállai elvtárs az MNK kormányának és a Hazafias Népfront Országos Tanácsának megbízásából átadott egy levelet Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak címezve, amely meghívást tartalmaz Ju. A. Gagarin számára magyarországi látogatásra. A Ju. A. Gagarin meghívására vonatkozó határozatot egyhangúan fogadták el a Politikai Bizottság legutóbbi ülésén, és jóváhagyta az MSZMP KB ez év június 10-én összeült plénuma.¹ Kállai elvtárs elmondta, hogy az utóbbi hónapokban a központi magyar szervekhez nagy mennyiségű levél és kérés érkezik azzal a javaslattal, hogy hívják meg az MNK-ba Ju. A. Gagarint. Ezeknek a kéréseknek a száma különösen megnőtt Ju. A. Gagarin csehszlovákiai és bulgáriai látogatása után. Ily módon az adott kérdésben, csakúgy, mint minden ügyben, jegyezte meg Kállai elvtárs, a párt véleményének és a magyar dolgozók kívánságainak teljes egysége mutatkozik meg.

Magyar barátaink azt kérik, nyújtunk segítséget, hogy Ju. A. Gagarin látogatása egybeessen az Alkotmány ünnepével, augusztus 20-ával, amikor az egész országban nagy tömegrendezvények lesznek: a dolgozók gyűlései és tömeggyűlései. Mivel az Alkot-

mány Napjával összefüggő rendezvények szervezésével a Hazafias Népfront foglalkozik, a magyar elvtársak úgy döntöttek, hogy a meghívást az MNK-kormány és a HNF Országos Tanácsa nevében küldik el. Az említett döntést – amint azt Kállai elvtárs megjegyezte – azért is hozták, hogy Ju. A. Gagarin meghívásának és magyarországi utazásának ne tisztán párt, hanem összennemzeti jelleget adjanak. Kállai elvtárs reményét fejezte ki, hogy az adott meghívást a szovjet fél kedvezően bírálja el.²

A beszélgetés folyamán érdeklődtem Kállai elvtársnál a terméskilátásokról a folyó mezőgazdasági évben. Kállai elvtárs elmondta, hogy a kilátások alapvetően örövendeteseek, habár az ország egyes helyein jelentős nehézségek is akadnak, amelyeket az utóbbi időszak kiadós esői váltottak ki. Szerencsére, jegyezte meg, az esők csak az ország területének viszonylag nem nagy területét (Tolna megyét és néhány más dunántúli megyét) érték el. Június utolsó napjaiban, ha a kedvezőtlen időjárás ezt nem akadályozza meg, az ország legtöbb megyéjében tervezik az őszi gabona betakarításának megkezdését. Abból kiindulva, hogy a tavasz ebben az évben korai és meleg volt, barátaink úgy számítottak, hogy a szokásosnál körülbelül két héttel korábban kezdik a betakarítást, ugyanakkor ezt a május második felében elkezdődött esőzések megakadályozták. A géppark, Kállai elvtárs szavai szerint, alapjában elő van készítve a betakarítási munkák megkezdéséhez. Ugyanakkor hiány mutatkozik gépszerelőkből, ami nem teszi lehetővé, hogy számos helyen három műszakban szervezzék meg a betakarítási munkákat. Bizonyos hiány érződik a mezőgazdasági gépekben is. Átlagosan az országban az őszi gabonának csupán 53–54%-át takarítják be gépekkel, ezért úgy tervezik, maximálisan kihasználják a „tradicionális technikát” – a kaszát, sőt a sarlót is. Az állami gazdaságokban a betakarítási munkák gépesítése jelentősen magasabb az átlagnál, és a különböző gazdaságokban 80–90%-ot tesz ki.

A továbbiakban Kállai elvtárs beszélt az illegális ellenforradalmi szervezet vezetőinek nemrégiben kezdődött peréről, amely alapvetően katolikus papokat tömörített, és az adott per reakciójáról a katolikus egyház vezetői részéről. Amint az említett szervezet vezetőinek letartóztatása megtörtént, Kállai elvtárs magához hívatta Grósz, Hamvast és a püspöki kar más tagjait, és tájékoztatta őket a megtett lépésről,³ megemlítve azt is, hogy a rendelkezésre álló adatok szerint a letartóztatottak tevékenységéről tudott a katolikus egyház egyik hivatalos vezetője is, a székesfehérvári egyházmegye püspöke.⁴ Grósz és a beszélgetés többi résztvevője rögtön kijelentették, hogy semmit nem tudtak ennek az ellenséges szervezetnek az illegális tevékenységéről, és határozottan elítélik tagjait. A vizsgálat folyamán megállapították, hogy habár a székesfehérvári püspök közvetlenül nem vett részt a szervezet tevékenységében, létezését jól ismerte, amivel összefüggésben a püspöki kar vezetőit, ahogy Kállai elvtárs kifejezte magát, figyelmeztetés formájában újra tájékoztatták. Barátaink rendelkeznek olyan adatokkal, hogy a magát kompromittált székesfehérvári püspököt le fogják váltani az általa viselt tisztségekből.⁵

Kállai elvtárs közölte azt is, hogy azok a híresztelések, amelyeket több nyugati újság terjeszt arról, hogy a zajló perrel összefüggésben Grósz levéllel fordult Münnich elvtárs-hoz, nem felelnek meg a valóságnak. Nem sokkal ezután Grósz hivatalosan, habár nem nyilvánosan cáfolta ezeket a híreszteléseket: ennek kapcsán ismét elítélte az illegális szervezet tagjainak tevékenységét, s kijelentette, hogy a katolikus püspöki karnak semmi köze hozzá.⁶ Nem érdekeltlen az sem, hogy Grósz nyilatkozatában elítélte a Vatikán tevékenységét, azon törekvéseit, hogy beavatkozzon az MNK belügyeibe, megemlítve ennek kapcsán, hogy aki Magyarországon él, az lényegesen jobban meg tudja ítélni az országban lévő helyzetet, mint ahogyan azt a Vatikánból tehetik.

Azután Kállai elvtárs megemlítette, hogy a közeljövőben az említett csoport ügyében a bírósági tárgyalást befejezik. Hogy ne keltsenek felesleges figyelmet a per iránt, különösen külföldön, a sajtóban nem adnak hírt a menetéről. Csak a meghozott ítéletet közlik.⁷

A katolikus egyház és vezetőinek álláspontjáról szólva Kállai elvtárs megemlítette, hogy az utóbbi időszakban a püspöki kar tagjai az MSZMP és az MNK kormányának vezetőivel való valamennyi találkozás alkalmával kifejezik elégedettségüket az ország belpolitikai helyzetével, hangsúlyozzák az ipar és a mezőgazdaság fejlődésében, a nép jólétének emelésében elért haladást. Néhány katolikus püspök érdeklődést kezdett mutatni a mezőgazdasági termelőszövetkezetek iránt. Ugyanakkor Kállai elvtárs a katolikus egyház vezetőinek látszólagos átalakulását tisztán külsőségesnek tekinti, mivel a mostani körülmények között nincs más választásuk a kormánnyal való együttműködésen kívül. Ami az emberek valódi átnevelését, erről való gondolkodásuk megváltoztatását illeti, arról Kállai elvtárs szavai szerint általában szó sincs.

Sokkal egyszerűbb és könnyebb a helyzet, hangsúlyozta Kállai elvtárs, az állam és a református egyház viszonyában, amelynek vezetői őszintébben támogatják a kormány politikáját, aktívabban részt vesznek az ország társadalmi életében, valamint a béke híveinek magyar és nemzetközi mozgalmában.

A beszélgetésen részt vett a nagykövetség attaséja, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

V. Usztyinov

AVP RF.f. 077. op. 43. papka 217. gy. 6.

¹ Jurij Gagarin meghívásáról az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1961. június 6-ai ülésén született döntés. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 232. 6. e.)

² Jurij Gagarin magyarországi látogatására 1961. augusztus 19. és 21. között került sor.

³ Erre a találkozóra a letartóztatást követő napon került sor.

⁴ Shvoy Lajosról van szó.

⁵ Shvoy Lajost nem váltották le.

⁶ Kállai Gyula valószínűleg a püspöki karnak 1961. március 15-én, a papság részére kiadott tájékoztatójára utal.

⁷ A vizsgálat során szétválasztották a csoportokat, és a vezetőket nem egy időben vonták felelősségre. Az első pert 1961. június 7-től 14-ig, a másodikat 1961. július 26. és augusztus 1. között tárgyalták. Az első perben a papokra átlagban hat-hét év, a világi résztvevőkre négy év börtönbüntetést szabtak ki, a második perben a legsúlyosabb ítélet hat, a legenyhébb másfél év volt. (WIRTHNÉ DIÉRA Bernadett: „Fekete Hollók” a budapesti Szentimre-városban. Hitoktatás vagy államellenes szervezkedés? *Visszatekintés a 19–20. századra. Tanulmányok*. Szerk. CÜTHNÉ GYÖNYI Eszter–WIRTHNÉ DIÉRA Bernadett. ELTE Történelemtudományok Doktori Iskola Új- és Jelenkori Magyar Történeti Program, Bp., 2011. 223–233.)

105. FELJEGYZÉS V. I. USZTYINOV NAGYKÖVET ÉS PUJA FRIGYES BESZÉLGETÉSÉRŐL 1961. szeptember 30.

V. I. Usztyinov naplójából

Titkos

1961. október 2.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Puja Frigyesrel folytatott beszélgetésről

1961. szeptember 30.

Meghívására felkerestem Puja elvtársat. Puja elvtárs átadta annak a jegyzéknek a másolatát, amelyet ugyanaznap nyújtott át Albánia budapesti ideiglenes ügyvivőjének. Hasonló másolatot adtak át a Varsói Szerződés tagállamai diplomáciai képviselői vezetőinek.

Megjegyzés: Az említett jegyzék másolatát ez év október 2-án továbbítottam a Központnak.

Albánia ideiglenes ügyvivője a jegyzék átnyújtása után Puja elvtársnak – szavai szerint – „számos sértést” mondott a szocialista tábor más országai részéről Albániának címzett „igazságtalan” vádak miatt. Többek között kijelentette, hogy Albániát a Varsói Szerződés tagországai mellőzik a legfontosabb nemzetközi kérdések eldöntésénél. A beszélgetés során az albán azt is megemlítette, hogy az utóbbi időszak eredményei semmilyen módon nem ingatták meg az albán nép nagy baráti érzéseit a szovjet nép iránt. Erre Puja elvtárs megjegyezte neki, hogy az adott kijelentés ellentétes a valósággal, és ennek alátámasztására számos konkrét tény hozott fel, amelyek arról tanúskodnak, hogy az albán vezetés tevékenysége szembeállította Albániát a szocialista tábor többi országával. Maga Puja elvtárs úgy véli, hogy az albán vezetés helytelen, káros tevékenységének egyik elsődleges oka a burzsoá nacionalizmus maradványai.

Puja elvtárs tájékoztatót arról a táviratról is, amelyet az MNK Külügyminisztériuma ez év október 30-án kapott szófiai nagykövetségétől.¹ A táviratban közlik, hogy a MNK szófiai nagykövete találkozott Jugoszlávia (JSZSZK) szófiai nagykövetével, aki a beszélgetés alatt a szocialista tábor országait azzal próbálta vádolni, hogy igyekeznek ráerőszakolni az albán vezetőkre, többek között Enver Hodzsára, saját nézeteiket. Korábban az MNK Külügyminisztériuma olyan híreket kapott Tiranából, hogy Albánia egyes politikusai próbálták védelmükbe venni a jugoszláv vezetőket.

Puja elvtárs közölte azt is, hogy adataik szerint, amelyet az MNK tiranai nagykövetségétől kaptak, Albániát a közeljövőben felkeresi egy jugoszláv delegáció, hogy tárgyalásokat folytassanak a határkérdésekről. Ugyanakkor, Puja elvtárs szavai szerint, ez az információ ellenőrzésre szorul.

A beszélgetés folyamán Puja elvtárs kitért az MNK és az NSZK viszonyának néhány kérdésére is, különösen a két ország közötti gazdasági kapcsolatokra. Nemrégiben az NSZK részéről annak a kívánságnak adtak hangot, hogy a mostani „Németországi utazási irodát”,² amely a budapesti francia misszió keretében található, alakítsák át önálló képviselői konzuli funkciókkal. A magyar félnek szándékában állt ezt az alkalmat felhasználni arra, hogy felvesse az NSZK hivatalos körei előtt a saját, Frankfurt am Mainban található, csak egyes külkereskedelmi cégeket képviselő kereskedelmi ügynöksége állami jellegű kereskedelmi képviselői történő átalakításának kérdését. Az MNK Külkereskedelmi Minisztériumának véleménye szerint Nyugat-Németország megfelelő szervei belemennének ebbe. Végleges döntést magyar barátaink még nem hoztak az ügyben. Puja elvtárs úgy véli, hogy a mostani körülmények között az adott terv realizálása nem célszerű. Véleménye szerint egy ilyen lépés szembemenne a többi szocialista ország (többek között Csehszlovákia és Lengyelország) álláspontjával az adott kérdésben, mivel az utóbbiak csupán a teljes, vagyis a diplomáciai kapcsolatok létesítéséért lépnek fel az NSZK-val.³

Megjegyzés: A nagykövetség kíváncsi tartaná megismerni álláspontunkat az adott kérdésben, és aztán elfogadható formában kifejezhetnénk azt barátainknak.

A beszélgetésen részt vett a nagykövetség harmadik titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

V. Usztyinov

AVP RF.f. 077. op. 43. papka 217. gy. 6.

¹ A távirat tartalmát nem ismerjük.

² Helyesen: „Francia Követség-Németországi Utazási Iroda”. Ez a szerv intézte a Magyarország és az NSZK közötti személyi forgalommal kapcsolatos ügyeket.

³ A kérdésről tapogatózó tárgyalásokat folytattak az NSZK külügyminisztériumának osztályvezetőjével, aki tárgyalásokat javasolt a két ország képviselői között. Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1962. augusztus 21-ei ülésén vitatta meg a tárgyalásokkal kapcsolatos javaslattervezetet, de azt akkor átdolgozásra visszaadta. Tárgyalási szándékukról értesítették a testvérpártokat is. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 276. ó. e.) A magyar-NSZK kapcsolatok alakulásáról részletesebben lásd Ruff Mihály: A magyar-NSZK kapcsolatok (1960–1963). Útkeresés a doktrínák útvesztőjében. *Múltunk*, 1999. 3. sz.

106. FELJEGYZÉS V. I. USZTYINOV NAGYKÖVET ÉS SZIRMAI ISTVÁN BESZÉLGETÉSÉRŐL

1961. november 7.

V. I. Usztyinov naplójából

Titkos
1961. november 10.

Feljegyzés az MSZMP KB Politikai Bizottsága póttagjával,
Szirmai István elvtárral folytatott beszélgetésről

1961. november 7.

A nagy októberi szocialista forradalom 44. évfordulója alkalmából a nagykövetségen tartott fogadáson beszélgettem Szirmai elvtárral. A beszélgetés alapvetően az SZKP XXII. kongresszusát érintette. Szirmai elvtárs közölte, hogy a közeljövőben a Kossuth Kiadó kiad egy könyvet, amely tartalmazza Hruscsov elvtársnak a kongresszuson elmondott két beszámolóját, a zárszót, a kongresszuson elhangzott beszédek rövid tartalmát és a kongresszus határozatait. Ezt a könyvet, amely összesen 600-700 oldalból áll, nagy példányszámban fogják kiadni annak érdekében, hogy az – Szirmai elvtárs szavai szerint – az SZKP legújabb kori történetének egyfajta tankönyvévé váljon. Azt tervezik, hogy a XXII. kongresszus határozatainak fényében az összes pártiskolában és a pártoktatás hálózatában felülvizsgálják a folyó oktatási év programját, és bevezetik, hogy két vagy két és fél hónapig kizárólag a XXII. kongresszus anyagát tanulmányozzák, mivel – ahogyan Szirmai elvtárs kifejezte magát – „ez az élő marxizmus-leninizmus, ami működik”.¹

Ez év november második felében szándékoznak összehívni az MSZMP KB kibővített ülését, amelyet a XXII. kongresszus eredményei megvitatásának szentelnek.² Az ülés után vagy megyei aktívákat tartanak, vagy a pártfunkcionáriusok országos aktíváját.³

Szirmai elvtárs szavai szerint a kongresszus eredményei magyar barátaink számára különösen örömdetesek nem csupán azért, mert az SZKP eddig megtett útja és a még előtte álló út közös mindkét testvérpárt számára, de különösen azért, mert a XXII. kongresszus teljes egészében megerősítette az MSZMP politikájának helyességét az ellenforradalom utáni időszakról kezdve mostanáig. Éppen ezért az MSZMP – mondta Szirmai elvtárs – teljes egészében és mindenben támogatja a XXII. kongresszus irányvonalát, ami az SZKP XX. kongresszusa által választott irányvonal továbbfejlesztése.

A továbbiakban Szirmai elvtárs elmondta, hogy ellentétben a korábbi évekkel, amikor az SZKP kongresszusainak beszámolóit a magyar újságokban csak a következő nap

közölték, ebben az évben Ny. Sz. Hruscsov elvtárs beszámolóját a XXII. kongresszuson a magyar újságokban aznap este közölték, miközben az érdeklődés a kongresszus iránt olyan nagy volt, hogy az újságokat az első órákban azonnal szétkapkodták.

A kongresszus nagy jelentősége, jegyezte meg befejezésül Szirmai elvtárs, abban áll, hogy elejétől a végéig lenini szellemben zajlott le, és kinyilvánította a pártélet lenini normáinak megingathatatlanságát.

„Állítom – mondta Szirmai elvtárs –, hogy az igazságtalanság, az embertelenség, a kegyetlenség és a torzulás összeegyeztethetetlen a marxizmus-leninizmus értelmezésével.”

A beszélgetésen részt vett a nagykövetség gyakornoka, Darcsijev elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

V. Usztyinov

AVP RF f. 077. op. 43. papka 217. gy. 6.

¹ Az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1961. november 8-ai ülésén Szirmai Istvánt bízták meg azzal, hogy az SZKP XXII. kongresszusa anyagainak propagandájára terjesszen javaslatot a testület elé. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 249. ó. e.) Ezeket a javaslatokat, amelyek tartalmazták a kongresszusi anyagoknak a pártoktatásban történő feldolgozására vonatkozó elképzeléseket is, a PB 1961. november 21-ei ülésén tárgyalták meg és fogadták el. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 251. ó. e.)

² Az SZKP XXII. kongresszusáról a Politikai Bizottság 1961. november 8-ei ülésén hangzott el tájékoztató. Ekkor döntöttek arról is, hogy kibővített KB-ülést hívnak össze. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 249. ó. e.) A Központi Bizottság említett ülésére 1961. november 17-én került sor. (MOL M-KS 288. f. 4. cs. 44. ó. e.)

³ Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának a XXII. kongresszus feldolgozásának tapasztalatairól készített 1962. július 14-ei összefoglalója szerint a kongresszus jegyzőkönyvét és más dokumentumait 544 000 példányban adták ki. A pártoktatásban és előadásos propagandában kb. 600 000 emberrel ismertették meg a kongresszus anyagait, és kb. 6000 pártnapot tartottak. (MOL M-KS 288. f. 11. cs. 991. ó. e.)

107. FELJEGYZÉS V. I. USZTYINOV NAGYKÖVET ÉS MAROSÁN GYÖRGY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1962. január 6.

V. I. Usztyinov naplójából

Titkos
1962. január 15.

Feljegyzés Marosán György elvtárral, a Politikai Bizottság tagjával,
az MSZMP KB titkárával folytatott beszélgetésről

1962. január 6.

Felkerestem Marosán elvtársat, és a Központ utasítására tájékoztattam a Szovjetunió kormányának döntéséről, hogy teljesíti a magyar kormány a gyapotszállításra vonatkozó kérését. Hálas köszönetét kifejezve, Marosán elvtárs megemlítette, hogy ez a döntés a Szovjetunió testvéri segítségének újabb megnyilvánulása. Tudván, hogy a Szovjetunió is nagy a gyapotigénye – mondta –, különösen nagyra értékeljük a szovjet kormány készségét, hogy teljes egészében teljesítették kérésünket. Ez a segítség – jegyezte meg Marosán elvtárs – nagy jelentőségű abból a szempontból is, hogy ennek eredményeképpen csökken az MNK függősége a kapitalista piactól; ha a szovjet fél nem tudta volna teljesíteni kérésünket, magyarázta, kénytelenek lettünk volna valutáért gyapotot keresni Nyugaton.

Marosán elvtárs elmondta, hogy jelenleg a magyar ipar több ágazata átáll a szovjet piacra. Ez mindenekelőtt a könnyű- és élelmiszeriparra vonatkozik.

A továbbiakban Marosán elvtárs tájékoztatót az SZKP XXII. kongresszusának visszhangjáról a magyar lakosság körében, a kongresszus határozatainak és anyagainak propagandájáról az országban.¹ Az MSZMP tagjainak és a pártönkíüliek döntő többsége – mondta – helyesen értelmezi a kongresszus határozatait, az SZKP programjában a közeli jövőt látják. Marosán elvtársnak, mint a kongresszus résztvevőjének, az utóbbi időben gyakran kellett a pártaktíva és különböző hallgatóság előtt előadásokat és beszédeket tartania a kongresszus történelmi határozatainak jelentőségéről. Ezek az intézkedések – jegyezte meg – a magyar lakosságnak a kongresszus iránti óriási érdeklődéséről, növekvő szimpátiájáról és a szovjet nép iránti testvéri érzéseiről tanúskodnak. Ennek megerősítéseként Marosán elvtárs beszélt legutóbbi felszólalásáról, amit Bonyhád (Tolna megye) lakosainak tartott. Az ország felszabadulásáig ez a helység, ahol a lakosság jelentős részét az 1945 után kitelepített németek tették ki, kitűnt éles szovjetellenes hangulatával. Bizonyos tartózkodás a Szovjetunió viszonylatában még az utóbbi időben is érezhető volt. Ugyanakkor az utóbbi években, Marosán elvtárs szavai szerint, a kép gyökeresen megváltozott. Marosán elvtárs fent említett felszólalásának idején, amikor a Szovjetunió önzetlen testvéri segítségéről beszélt a szocializmus magyarországi építésének ügyében, említést tett többek között az MNK kukoricaszállításra vonatkozó kérésének teljesítéséről. Ezt a hírt a jelenlévők viharos tapsal fogadták, miközben érződött, jegyezte meg Marosán elvtárs, hogy mindez tiszta szívből jön.

Ugyanakkor, jegyezte meg Marosán elvtárs, néha szembesülnünk kell egyes, a kongresszus munkájával kapcsolatos momentumok bizonyos meg nem értésével, mind a párttagok, mind a pártönkíüliek részéről. Ez főként a kongresszusnak a személyi kultusz leküzdésére irányuló határozatára vonatkozik. Néha megkérdezik például: „Szükség volt-e újra nagy figyelmet szentelni a múlt hibáinak?” vagy „Hol van a garanciája annak, hogy ezek a hibák és jelenségek nem ismétlődhetnek meg a jövőben?” stb. Marosán elvtárs számos példát sorolt fel arra, hogy általában mit válaszol a hasonló kérdésekre.

Az Albán Munkapárt álláspontjáról beszélve Marosán elvtárs hangsúlyozta, hogy az utóbbi időszak eseményei szemléletesen bizonyították annak helyességét és szükségességét, hogy ezt a kérdést nyíltan felvessék az SZKP XXII. kongresszusán.

A kongresszus határozatainak és anyagainak a magyar lakosság körében való megmagyarázását érintve Marosán elvtárs megemlítette, hogy az ideológiával és propagandával foglalkozó magyar szervek munkája nem kellően operatív és precíz. Még alig folyik a kongresszus által felvetett elméleti problémák és kérdések kidolgozása. Az ideológiai terület egyes vezető munkatársainak sincs teljesen világos elképzelésük a marxizmus-leninizmus legfontosabb téziseiről, többek között a pártvezetés stílusáról és módszerei kérdéseiről, a pártélet normáiról stb. Jelenleg az MSZMP KB nagy figyelmet fordít ezeknek a nehézségeknek a leküzdésére.

Marosán elvtárs tájékoztatót arról is, hogy jelenleg az MSZMP KB különbizottsága foglalkozik az SZKP új szervezeti szabályzata szövegének alapos tanulmányozásával. A bizottság feladata, hogy előkészítő munkát végezzen az MSZMP jelenlegi szervezeti szabályzatának megváltoztatására és tökéletesítésére. Ennek kapcsán a fő figyelmet – Marosán elvtárs szavai szerint – a pártön belüli demokrácia kiszélesítésének problémáira fordítják majd.

A beszélgetés végén Marosán elvtárs közölte, hogy a közeljövőben megvizsgálják az MSZMP soron következő kongresszusa összehívásának kérdését, amely minden valószínűség szerint 1962 végén ül össze.² Feltételezhető, hogy a kongresszuson bejelentik a

szocializmus alapjai lerakásának befejezését Magyarországon, és elfogadják a párt új alapszabályát.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség harmadik titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

V. Usztyinov

AVP RF.f. 077. op. 44. papka 221. gy. 6.

¹ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1961. november 21-ei ülésén hozott határozatot a XXII. kongresszus propagandájáról. A javaslatban szerepelt, hogy a kongresszus anyagát elméleti konferenciákon dolgozzák fel, a legfontosabb határozatokat taggyűléseken beszéljék meg, a pártiskolai oktatás keretében dolgozzák fel. Emellett a Politikai Akadémián, különböző pártnapokon előadások tartását, a *Társadalmi Szemlében* és más folyóiratokban cikkek megjelentetését is feladatul tűzték ki. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 251. ó. e.)

² Az MSZMP VIII. kongresszusa 1962. november 20–24-én ülésezett.

**108. FELJEGYZÉS V. I. USZTYINOV NAGYKÖVET ÉS KRISTÓF ISTVÁN,
A MAGYAR-SZOVJET BARÁTI TÁRSASÁG FŐTTKÁRA KÖZÖTTI BESZÉLGETÉSÉRŐL
1962. január 25.**

V. I. Usztyinov naplójából

1962. február 12.

Feljegyzés a Magyar-Szovjet Baráti Társaság főttkárával,
Kristóf István elvtárssal folytatott beszélgetésről

1962. január 25.

Előzetes megállapodás alapján felkerestem Kristóf [István] elvtársat.

A kialakult beszélgetés során Kristóf elvtárs közölte, hogy a Magyar-Szovjet Baráti Társaságnak az a szándéka, hogy 1962-ben nem rendezi meg a szovjet-magyar mezőgazdasági napokat, a technika napját stb. Beszélgetőtársam szavai szerint a Szovjetunió vívmányainak kampányszerű propagandája nem vált be. A Szovjetunió élenjáró tapasztalataira a gazdaság, tudomány és a technika területén a magyar munkásoknak mindennap szükségük van. Ezért a szovjet eredmények propagálását nem lehet néhány napos, hetes vagy egy hónapig tartó tömegrendezvények megtartására korlátozni, aztán egy évig nem foglalkozni ezzel. „A szovjet-magyar mezőgazdasági és egyéb napoknak minden év január 1-jén kell kezdődnie és december 31-én kell befejeződnie” – mondta Kristóf elvtárs.

A szovjet-magyar mezőgazdasági napok ellen szóló másik érv – Kristóf elvtárs szavai szerint – az, hogy azokat általában formális módon rendezik meg. Például ebben az évben a szovjet-magyar mezőgazdasági napok alatt azt tervezték, hogy megvitatják „A növénytermesztés fejlődése a nagy kollektív gazdaságokban a Szovjetunióban” kérdést. Beszélgetőtársam szavai szerint az erről a témáról szóló előadások jelenleg nem lettek volna érdekesek a magyar falu számára, mivel most az országot sújtó szárazság és a takarmányhiány miatt a parasztság legnagyobb problémája a szarvasmarha-állomány megőrzése. A növénytermesztés kérdéseinek megvitatása ilyen körülmények között elkerülhetetlenül akadémikus, formális jellegű lett volna.

A korábban megrendezett mezőgazdasági napok legnagyobb hiányossága az volt, mondta a továbbiakban Kristóf elvtárs, hogy a szovjet mezőgazdaságról az esetek többségében olyan emberek tartottak előadásokat és beszámolókat, akik nem jártak a Szov-

jetunióban, és nem látták a kolhozok és szovhozok gyakorlati tevékenységét, és a szovjet mezőgazdaságot csak a közölt anyagokból ismerték. Ezért ezeknek az előadásoknak és beszámolóknak a hallgatói elégedetlenek maradtak. Erre tekintettel a beszámolók megvitatásakor hozzászólásaiknak nem volt gyakorlati értékük.

Kristóf elvtársnak – szavai szerint – a fentebb elmondottak hatására az a véleménye alakult ki, hogy nem célszerű a továbbiakban rövid ideig tartó tömegkampányokat tartani, olyanokat, mint a szovjet–magyar mezőgazdasági napok, hanem valamennyi erőfeszítést a Szovjetunió vívmányainak mindennapos propagálására kell fordítani, el kell érni, hogy fő propagandistaként olyan személyek lépjenek fel, akik jártak a Szovjetunióban, és saját szemükkel látták erőfeszítéseiket a mezőgazdaság területén stb.

Egyetértvén azzal, hogy a Szovjetunió eredményeinek formális propagálása kevés hasznot hoz, óvatos formában kétségemnek adtam kifejezést, hogy aligha lesz helyes a tömegkampányt szembeállítani a mindennapos munkával, mivel a gyakorlatban azok egymás kiegészítői. Azok a személyek, akik jártak a Szovjetunióban, Magyarország összes mezőgazdasági lakosságához képest kevesen vannak, és aligha tudják átadni a Szovjetunióban megszerzett tapasztalatokat a parasztság széles körének, ha egyéni erőfeszítéseiket nem erősítik meg tömegrendezvényekkel.

Kristóf elvtárs nem mondott ellent megjegyzéseimnek, és más témára terelte a beszélgetést. A gazdasági és kulturális építés élenjáró tapasztalatainak a két ország közötti átadásában nem kis szerepet játszhatnak – mondta – a turistakapcsolatok. Az a feladat, hogy a dolgozók a testvéri országokból annak a kultúra és gazdaság területén elért eredményei aktív propagandistáiként térjenek haza. Ehhez arra van szükség, hogy a turisták ne „általában”, hanem konkrétan ismerkedjenek meg a testvéri ország eredményeivel; a munkások a népgazdaságnak az üzemükkel rokon ágazatai élenjáró tapasztalataival, a termelőségüket tagjai pedig ennek megfelelően a szovjet kolhozok élenjáró tapasztalatával stb.

A turistaszervezeteknek a turisták fogadásában nagy segítséget tudnának nyújtani – mondta Kristóf elvtárs – a baráti társaságok. Sajnos a Magyar–Szovjet Baráti Társaság a szovjet turisták Magyarországra érkezéséről csak nagy késéssel szerez tudomást, nemritkán már csak a turistacsoport Budapestre érkezése után vagy annak hazatérése előtt, aminek eredményeképpen gyakorlatilag már nincs lehetőség a szovjet turisták IBUSZ által tervezett programjának megváltoztatására. Kíváncsi lenné, hogy a szovjet turistaszervezetek több specializált turistacsoportot küldjenek Magyarországra, és rendszeresen időben tájékoztassák az MSZBT-t annak összetételéről.

Turistavonalon, mondta a továbbiakban Kristóf elvtárs, sokat lehetne tenni a két ország testvérvárosai közötti kapcsolat megvalósításának ügyében is. Az utazást, ellátást és szállodát a delegáció számára a turistaszervezetek biztosítanák, míg a testvérvárosban való tartózkodás megszervezését a baráti társaság vállalná magára.

Beszélgetőtársam – függetlenül utazásaik jellegétől – különösen hangsúlyozta a kiemelkedő kulturális személyiségek jó fogadásának jelentőségét egy másik testvéri országban. A kulturális együttműködés keretében nemrégiben a budapesti Operaház szimfonikus zenekarának élén a Szovjetunióban járt vezető karmester, Ferencsik János példájára hivatkozott. A Szovjet–Magyar Baráti Társaság Ferencsik János számára jó moszkvai programot szervezett, aminek eredményeképpen nagyon elégedetten tért haza, kivételesen kedvezően nyilatkozott a Szovjetunióról, kultúrájáról és művészetéről. Ennek kapcsán figyelembe kell venni, hogy a kultúra képviselőinek Szovjetunióról szóló elbeszéléseit az értelmiség jobban fogadja, mint a hivatásos propagandisták vagy a Kulturális Minisztérium és más szervezetek hivatalos személyeinek fellépéseit. Ezzel összefüggésben az MSZBT-nek – Kristóf elvtárs szavai szerint – a továbbiakban is szán-

dékában áll tájékoztatni a szovjet felet a magyar kultúra kimagasló személyiségeinek különbözőállású szovjetunióbeli utazásáról.

A beszélgetés végén Kristóf I[stván] elvtárs kitért az MSZBT-nek a szovjet mozi népszerűsítő munkájára. Az érdeklődés a szovjet dokumentum- és tudományos filmek iránt a dolgozók körében, különösen a parasztság körében nagy. Sajnos az MSZBT filmtékájában nagyon kevés aktuális film van. A társaság rendelkezésére álló mozifilmek egy része régen elavult. Ha a szovjet fél segítséget tudna nyújtani az MSZBT-nek filmekkel, akkor nagyon hálásak lennének. Az MSZBT a maga részéről a közeljövőben néhány Magyarországról szóló tájképfilm szándékozik küldeni Moszkvába az SZMBT-nek, többek között a régi és a mai Budapestről.

A beszélgetésen jelen volt az MSZBT Elnökségének tagja, Hidvégi István, a nagykövetség titkárai, G. I. Turjanyica és M. A. Kukanov elvtársak.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

V. Usztyinov

GARF f. 9518. op. 1. gy. 88.

109. FELJEGYZÉS V. I. USZTYINOV NAGYKÖVET ÉS MAROSÁN GYÖRGY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1962. március 1.

V. I. Usztyinov naplójából

Titkos
1962. március 2.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP KB titkárával,
Marosán György elvtárral folytatott beszélgetésről

1962. március 1.

Felkerestem Marosán elvtársat, és átadtam neki az SZKP KB levelét az MNK párt- és állami funkcionáriusainak 1962. évi szovjetunióbeli üdülésre szóló meghívásáról.

A kialakult beszélgetés idején Marosán elvtárs elmondta, hogy jelenleg az MSZMP KB figyelmének és tevékenységének középpontjában a párt VIII. kongresszusának előkészítő munkája áll. Áprilisban tervezik, hogy megvitatják és megerősítik a kongresszusi felkészülés konkrét tervét.¹ A kongresszusi előkészülettel összefüggésben barátaink közelebbről meg szeretnék ismeri az SZKP munkájának tapasztalatait a XXII. kongresszus után. Ennek kapcsán a magyar elvtársak a fő figyelmet annak tanulmányozására szándékoznak fordítani, hogyan lehet felhasználni a szovjet tapasztalatot a pártéletben saját országukban, figyelembe véve ennek kapcsán az MNK politikai, gazdasági és kulturális fejlődésének színvonalát, valamint a nemzeti sajátosságokat. Nagy reményeket fektetnek ezzel kapcsolatban a magyar elvtársak az MSZMP KB küldöttségének küzbőnálló utazásába, amelyet – mint Marosán elvtárs mondta – minden valószínűség szerint a KB egyik titkára vezet majd.² Azt tervezik, hogy a delegációba bevonják a KB néhány vezetőjét és más felelős pártfunkcionáriusokat.

Marosán elvtárs azt is közölte, hogy a KB általa vezetett bizottsága, amelyet a kongresszusi előkészületekkel összefüggésben hoztak létre a szervezeti kérdések kidolgozására, többek között azzal a kérdéssel foglalkozik, célszerű-e az MSZMP elnevezésének megváltoztatása és Magyarország Kommunista Pártjára való átkeresztelése. Maga Maro-

sán elvtárs úgy véli, hogy az MSZMP-nek az elmúlt időszakban végzett egész tevékenysége és a vezetése alatt elért sikerek alapot adnak ilyen névváltoztatás végrehajtására. Az említett bizottság ugyancsak tanulmányozza az MSZMP meglévő szervezeti szabályzatában való változtatások kérdését. Barátainknak szándékában áll többek között átvenni az SZKP tapasztalatait a választott pártszervezetek időszaki megújítását illetően.

A beszélgetés végén Marosán elvtárs elmondta, hogy azok az intézkedések, amelyeket az MSZMP KB hozott az államapparátus megerősítésére, már most kedvező eredményeket adnak. Kádár elvtárs kinevezésével az MNK Minisztertanácsa elnöki posztjára a kormány munkája szervezettebbé és célirányosabbá vált.³ Példaképpen Marosán elvtárs hivatkozott az adminisztratív kérdések megoldására. Korábban ezekkel a kérdésekkel szinte kizárólag a KB foglalkozott, ami bizonyos túlterhelést teremtett a pártapparátus munkatársai számára. Most az MSZMP KB csupán elvi kérdéseket dönt el, és megvizsgálja a javaslatot, amit a Minisztertanács terjeszt be.

A beszélgetésen jelen volt a nagykövetség harmadik titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

V. Usztyinov

AVP RF f. 077. op. 44. papka 221. gy. 6.

¹ Az MSZMP Központi Bizottsága 1962. június 28–29-ei ülésén tárgyalta a kongresszussal kapcsolatos kérdéseket. (MOL M–KS 288. f. 4. cs. 48–49. ó. e.)

² Az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1962. május 3-ai ülésén született döntés arról, hogy Fehér Lajos vezetésével 1962 júniusában pártmunkásküldöttség utazik a Szovjetunióba, amelynek tagjai Sándor József, Cservenka Ferencé, Csáki József, Soczó József, Barinkai Oszkár, Baló István, Ambrus Jenő, Uzsoki István és Csontos József. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 264. ó. e.)

³ Kádár János 1961. szeptember 13-án lett ismét a Minisztertanács elnöke.

110. FELJEGYZÉS V. I. USZTYINOV NAGYKÖVET ÉS PÉTER JÁNOS KÜLÜGYMINISZTER BESZÉLGETÉSÉRŐL 1962. május 18.

V. I. Usztyinov naplójából

Titkos
1960. május 23.

Feljegyzés az MNK külügyminiszterével,
Péter János elvtárssal folytatott beszélgetésről

1962. május 18.

A Budapesti Nemzetközi Vásár megtekintése idején beszélgetést folytattam Péter elvtárssal.

Péter elvtárs tájékoztatott arról, hogy az ENSZ megbízott főtítkára, U Thant úgy döntött, hogy elhalasztja magyarországi utazását az ENSZ Közgyűlés során lévő ülőszakát követő időszakra. Az előzetes megállapodásnak megfelelően az említett látogatásnak ez év augusztusában kellett volna sorra kerülnie.¹ A magyar elvtársak rendelkezésére álló információk szerint U Thantnak szándékában áll elhalasztania finnországi és norvégiai látogatását is. A Magyar Népköztársaság állandó ENSZ-képviselőjével folytatott beszélgetése során U Thant közölte, hogy az utóbbi időben sok küldöttség kereste fel, amelyeknek tagjai azt a kívánságukat fejezték ki, hogy magyarországi látogatása alkalmával egész sor kérdést vessen fel. U Thant – szavai szerint – negatívan viszonyul az ilyen misszió teljesí-

téséhez, ugyanakkor elmondta, hogy kész lenne felkeresni Magyarországot nem sokkal az ENSZ Közgyűlés ülőszakájának befejezését követően (körülbelül 1963 februárjában), és egyetért egy külön közlemény publikálásával magyarországi látogatását illetően.

Péter elvtárs elmondta, hogy az ennek következtében kialakult helyzettel összefüggésben az MNK Külügyminisztériuma megvitattott számos további lépést. Felvetődött többek között egy olyan gondolat, hogy kéréssel forduljanak azokhoz a szocialista országokhoz, amelyek meghívták U Thantot, hogy tegyék át meghívásaikat egy későbbi időpontra, vagyis az ENSZ Közgyűlés során következő ülőszakát követő időszakra. Ugyanakkor ezt a variációt barátaink rögtön elvetették, mivel ilyen esetben – Péter elvtárs szavai szerint – mindenki számára nyilvánvalóvá válna, hogy a szocialista országok ezt a lépést azzal összefüggésben tették meg, mert U Thant áttette magyarországi látogatásának időpontját.

Tekintettel U Thant kívánságára, az MNK Külügyminisztériuma utasítást szándékozik adni ENSZ-képviselőjének, hogy találkozzon U Thanttal, és közölje, a magyar fél egyetért a közlemény publikálásával arról, hogy U Thant elfogadja a magyar kormány meghívását, és 1963 februárjában felkeresi a Magyar Népköztársaságot. Az ilyen közleménynek – Péter elvtárs szavai szerint – nagy a politikai jelentősége, mert abból látható lesz, hogy U Thant, mint az ENSZ megbízott főtítkára, elismeri az MNK kormányát. Másodszor, a magyar elvtársak véleménye szerint U Thant nyilatkozata megnehezíti az amerikaiaknak, hogy a „magyar kérdést” napirendre tűzzék az ENSZ Közgyűlés során következő ülőszakán, mivel az bizonyos mértékig összefügg U Thant magyarországi utazásával.

Végezetül Péter elvtárs közölte, hogy a legközelebbi időben az MNK Külügyminisztériuma utasítást ad ENSZ-beli képviselőjének, Csatorday [Károly] elvtársnak, hogy találkozzon a Szovjetunió ENSZ-képviselőjével, és konzultáljon U Thant magyarországi meghívásának kérdésében. Ha a magyar elvtársak tervét a szovjet fél helyeselni fogja, akkor Csatorday elvtárs találkozik U Thanttal és kifejti neki a magyar kormány véleményét.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

V. Usztyinov

AVP RF f. 077. op. 44. papka 221. gy. 6.

¹ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1961. december 5-én tartott ülésén felhatalmazta Mód Pétert, Magyarország ENSZ-képviselőjét, hogy hívja meg U Thantot, az ENSZ új ügyvezető főtítkárát magyarországi látogatásra egy számára alkalmas időpontban. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 252. ó. e.) A meghívás célja az volt, hogy azzal az ún. magyar kérdést és az azzal összefüggő mandátumvitát lezárják az ENSZ-ben és a nemzetközi szervezetekben. U Thant magyarországi látogatását eredetileg 1962 augusztusára tervezte.

111. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS KÁLLAI GYULA MINISZTERELNÖK-HELYETTES BESZÉLGETÉSÉRŐL 1963. február 11.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. február 14.

Feljegyzés az MSZMP KB Politikai Bizottsága tagjával, az MNK Minisztertanácsa elnökhelyettesével, Kállai Gyula elvtárssal folytatott beszélgetésről

1963. február 11.

Protokoll-látogatást tettem Kállai elvtársnál.

A beszélgetés alatt Kállai elvtárs tájékoztatott az MNK belpolitikai életének és az MSZMP tevékenységének néhány kérdéséről. Hangsúlyozta többek között, hogy az

MSZMP-t politikai tevékenységében állandóan a marxizmus-leninizmus elvei vezérik, amelyek kötelezőek minden szocialista ország és testvérpárt számára. Ennek kapcsán barátaink, amint azt Kállai elvtárs megjegyezte, alkotó módon igyekeznek közelíteni a marxista-leninista tanításhoz, mindenekelőtt az MNK fejlődésének sajátosságából kiindulva. Kállai elvtárs azt is megemlítette, hogy az utóbbi évek folyamán az MSZMP szakadatlanul ezt az elvet követi. Szavai szerint ezzel magyarázhatók elsősorban azok a sikerek, amelyeket a párt az 1956-os ellenforradalom leverése óta eltelt időszakban elért. Ezzel kapcsolatban Kállai elvtárs megemlítette, hogy az utóbbi időszakban a nyugati sajtó megpróbálja valamiképpen „magyarázni és elemezni” az MNK sikereit és fejlődését, ugyanakkor képviselői általában ellentmondásba kerülnek saját nézeteikkel és állításaikkal, közülük többen az MNK sikereit az MSZMP „liberális irányvonalával” igyekeznek magyarázni. Az ilyen állítások – Kállai elvtárs szavai szerint – csak arról tanúskodnak, hogy a nyugati újságírók nem képesek és nem kívánnak mélyen eligazodni az MSZMP és az MNK kormányának politikájában.

Kállai elvtárs nagyra értékelte a szovjet–magyar kapcsolatok állapotát. Megemlítette, hogy ezeket a kapcsolatokat, különösen pártvonalon, a teljes nyíltság és a kölcsönös bizalom jellemzi.

Kállai elvtárs elmondta, hogy jelenleg a politikai helyzetet Magyarországon az MSZMP tekintélyének állandó növekedése jellemzi az ország lakossága valamennyi rétegének körében. Jelentősen növekedett a dolgozók politikai aktivitása és öntudata. Ez különösen szemléletesen nyilvánult meg – jegyezte meg – az MSZMP VIII. kongresszusa előkészítésének időszakában, amely gyakorlatias és alkotó légkörben zajlott le. Az országban most folyó választási kampány arról tanúskodik – Kállai elvtárs szavai szerint –, hogy a kongresszus határozatait a lakosság minden rétege szenvedélyes helyesléssel fogadta. Jellemző, hogy a választói kampánygyűléseken a fő hangsúly olyan jelöltek kiválasztására és kiemelésére tevődik, akik képesek következetesebben és hatékonyabban életbe léptetni a kongresszus határozatait. A kezdeményezés ezekben a kérdésekben általában maguktól a választóktól indul ki. Az adott választási kampány, hangsúlyozta Kállai elvtárs, azt is megmutatja, hogy mind a választók, mind a képviselőjelöltek nagyobb felelősséggel viszonyulnak a választáshoz, mint néhány évvel korábban. Kállai elvtárs szavai szerint a párttagok és pártönkívüliek növekvő öntudatáról tanúskodnak az olyan tények, amikor egyes elvtársak, akiket országgyűlési képviselő-jelöltnek javasoltak a nagy bizalomnak köszönhetően, visszaléptek a jelöléstől, amit azzal indokoltak, hogy alapvető munkájukban nagyon elfoglaltak, és nem tudják a szükséges mértékben a képviselői feladataikat ellátni. Ilyen kérése volt például a kétszeres Kossuth-díjas akadémikusnak, Bognár Rezsőnek és a martonvásári helyi mezőgazdasági tudományos-kutató intézet igazgatójának, Rajki Sándornak. Saját területükön mindketten magasan képzett szakemberek, és a továbbiakban is a tudományos munkának szándékoznak szentelni a fő figyelmet. Az is jellemző, hogy jelenleg a választók másképpen viszonyulnak azokhoz az elvtársakhoz, akik korábban képviselők voltak, de most nem választják újra őket. Ezeket az embereket már nem tekintik úgy, mint akik kompromittálták magukat, és irántuk a korábbiakhoz hasonlóan bizalommal és tisztelettel viszonyulnak. A választási kampány egész menete megmutatta – hangsúlyozta Kállai elvtárs –, hogy az MSZMP KB helyesen járt el, amikor nem állapított meg számokat az országgyűlési képviselők és a helyi tanácsok összetételének megújítására. Ez a megújítás – szavai szerint – természetes úton, maguknak a választóknak az akaratából zajlott le.

Kállai elvtárs ugyancsak említette az állam és az egyház viszonyát az MNK-ban. Közben az egyháznak a lakosságra gyakorolt befolyása csökkentésének politikáját folytatják, a magyar elvtársak arra törekkenek, hogy az egyház vezetői együttműködjenek

az állami és társadalmi szervekkel; ennek kapcsán különös jelentősége van a papok bevonásának a békemozgalomba. Sokak számára, különösen Nyugaton – mondta Kállai elvtárs – váratlan volt Hamvas püspök aktív részvétele a moszkvai béke- és leszerelési kongresszus munkájában.¹ Néhányan ezt a tényt úgy magyarázták, hogy az MNK kormányja speciálisan „kiengedte” Hamvaszt Moszkvába, és kétségüknek adtak kifejezést annak lehetőségét illetően, hogy kiutazznak az ökumenikus zsinatra a Vatikánba.² Ugyanakkor – mint ismeretes – a „jóslatok” nem igazolódtak. Mielőtt Hamvas és a magyar katolikus egyház többi vezetője elutazott volna a Vatikánba, Kállai elvtárs a kormány megbízásából hosszú beszélgetést folytatott velük. Egyebek mellett elmondta nekik azt a kérést, hogy tájékoztassák a Vatikán képviselőit a valós magyarországi helyzetről, többek között az egyház helyzetéről az MNK-ban. Kállai elvtárs azt is közölte velük, hogy ha a Vatikán képviselői felvetik Mindszenty kiszabadításának kérdését, akkor Hamvas elmagyarázhatja nekik a magyar kormány álláspontját, és azokat a feltételeket, amelyek mellett az MNK kormányának véleménye szerint Mindszenty kiszabadulhat. Hamvas és az egyház más, a beszélgetésen részt vevő vezetői hálás köszönetüket fejezték ki az ilyen nagy bizalomért a kormány részéről.³ Kállai elvtárs szavai szerint a zsinat ideje alatt Hamvas az összes megvitatott kérdésben nagyon pozitív álláspontot foglalt el. Többek között elsőként lépett fel annak a dokumentumnak az elfogadása ellen, amely elítélte a szocialista országok kormányait az „egyház elnyomásáért”.

Én a magam részéről tájékoztattam Kállai elvtársat a Szovjetunió belpolitikai helyzetéről és a jelenleg az SZKP KB és a Szovjetunió kormánya előtt álló legfontosabb feladatokról. Megköszönve a tájékoztatást, Kállai elvtárs készségét fejezte ki, hogy a jövőben is időnként cseréljünk véleményt.

A beszélgetésen tolmácként jelen volt a nagykövetség harmadik titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 226. gy. 9.

¹ A moszkvai leszerelési és béke-világkongresszus 1962. július 9. és 14. között ülésezett, 121 országból 2469 fő (1966 delegátus, a többi vendég és megfigyelő) részvételével. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya által készített jelentés szerint „A magyar delegáció jó munkát végzett a moszkvai leszerelési és béke világkongresszuson. Hamvas püspök felszólalása rendkívül nagy meglepetés volt. [...] Hamvas püspök beszédének két következménye volt: az egyik az, hogy az ún. keresztény országok delegátusai között bizonytalanságot keltett, a másik pedig az, hogy alaposan kompromittálta magát a Vatikán előtt.” (MOL M-KS 288. f. 11. cs. 1000. ó. e.)

² Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1962. június 12-ei ülésén foglalkozott a magyar katolikus egyház képviselőinek részvételével a II. Vatikáni Zsinaton. A részvételről konzultálni kívántak a testvérpártokkal, de elvben hozzájárultak ahhoz, hogy Hamvas Endre csanádi püspök és kísérete részt vegyen a zsinaton. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 267. ó. e.)

³ A Politikai Bizottság 1962. június 12-ei ülésén döntött úgy, hogy Kállai Gyula fogadja Hamvas Endre püspököt. (Uo.) A találkozó pontos időpontját nem ismerjük, arról az *Új Ember* 1962. szeptember 30-ai számának címlapján rövid hír számolt be. A beszélgetés tartalmáról némi tájékoztatást ad az MSZMP KB APO-nak a PB számára a magyar katolikus egyházi vezetőknek a II. Vatikáni Zsinaton való részvételéről készített előterjesztése. A dokumentumot közli: *A Szentsek és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években*. Szerk. SZABÓ Csaba. Szent István Társulat–Magyar Országos Levéltár, Bp., 2005. 67.

112. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL
1963. február 14.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. február 14.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, Magyarország Minisztertanácsa elnökével,
Kádár János elvtárssal folytatott beszélgetésről

[dátum nélkül]

Protokoll-látogatást tettem Kádár elvtársnál. A fogadószobában fogadott, és bevezetett dolgozószobájába. A kölcsönös protokolláris üdvözlések után átadtam Kádár elvtársnak Ny. Sz. Hruscsov elvtárs, valamint F. R. Kozlov¹ és L. I. Brezsnyev² elvtársak üdvözlését és jókívánságait. Kádár elvtárs szívből megköszönte az üdvözlőszavakat és a jókívánságokat. Kérte, adjam át Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak a legszívélyesebb üdvözléseket, és sikereket kívánt fáradhatatlan munkájához a kommunizmus építésében a hatalmas Szovjetunióban, a béke megőrzésében az egész világon. Kádár elvtárs ugyancsak kérte, hogy adjam át viszontüdvözlését F. R. Kozlov és L. I. Brezsnyev elvtársaknak. Megköszönvén Kádár elvtársnak, megígértem neki, hogy haladéktalanul átadom ezeket Ny. Sz. Hruscsov, F. R. Kozlov és L. I. Brezsnyev elvtársaknak.

Azután Kádár elvtárs áttért az ország belső helyzetének taglalására. Ennek kapcsán hangsúlyozta, hogy jelenleg Magyarország politikai és gazdasági helyzete jó, de vannak nehézségek is, amelyeket a mezőgazdaságban a kétéves szárazság, az iparban pedig a Magyarország számára szokatlanul hosszú és havas tél váltott ki. Ez többletfűtőanyagot igényelt, zavarokat okozott a nyersanyagok az üzemekbe szállításában. Kétségtelen, hogy az ezeknek a nehézségeknek a leküzdésére hozott intézkedések eredményeképpen sem a városokban, sem a falvakban nem borul fel a normális élet. A kereskedelmi hálózat fennakadás nélkül dolgozik, a nép hangulata egészséges. Erről tanúskodik a választók magas politikai aktivitása az 1963. február 24-én sorra kerülő helyi tanácsi és országgyűlési választások képviselői gyűlésein. Meg kell jegyezni, hogy fejlődésünk ütemén, mondja Kádár elvtárs, erősen megmutatkozik az 1956-os ellenforradalmi események hatása. Majdnem két évre volt szükségünk csak ahhoz, hogy stabilizáljuk a helyzetet az országban. Helyre kellett állítani pártunkat, a népi hatalom szerveit, normalizálni a helyzetet az ipari üzemekben, a mezőgazdaságban, a kereskedelemben és különösen az ország pénzügyi állapotát. Hiszen ebben az ország számára szomorú időszakban mindenki kapott fizetést, és senki nem dolgozott. Mi kétszeresen hálásak vagyunk a Szovjetunióknak a Magyarországnak nyújtott segítségért. Annak eredményeképpen, hogy a szovjet hadsereg leverte a fasiszta Németországot, a magyar nép felszabadult a fasiszmus igája alól, másodszor pedig a szovjet hadsereg segítette leverni az ellenforradalmat Magyarországon 1956-ban. Ezt soha nem felejtí el a hálás magyar nép. Ily módon, mondta Kádár elvtárs, csak 1957 végétől voltunk képesek hozzáfogni a népgazdaság hároméves tervének kidolgozásához és sikeresen végrehajtani azt, azután pedig hozzálatni a hosszabb időre szóló terv kidolgozásához és elfogadásához.

Most jól mennek a dolgok az országban. Az iparcikkek termelése az 1949-től tartó időszak alatt majdnem négyszeresére növekedett. Két évvel ezelőtt befejeztük a parasztgazdaságok kollektivizálását. Az állami gazdaságok és termelőszövetkezetek többsége nem dolgozik rosszul, de mezőgazdaságunk kulturális szintjét tekintve még alacso-

nyabb, mint például Bulgáriában, különösen az öntözéses gazdálkodást és a zöldségtermesztést illetően. Mi még alacsony gabonatermést kapunk. Most a szocializmus építésében új szintre emelkedtünk. Az MSZMP VIII. kongresszusa rögzítette a szocialista elvek győzelmét országunkban, és elfogadta a határozatot a szocializmus építésének befejezéséről és a fokozatos áttérésről a kommunizmus anyagi-műszaki bázisa megerősítésére.

Figyelmesen tanulmányozzuk és támogatjuk a Szovjetunió, az SZKP óriási tapasztalatát. Természetesen – folytatja Kádár elvtárs – nemzeti sajátosságaink figyelembevételével. Mindazonáltal társadalmunk fejlődésében még jelentősen elmaradtunk a többi szocialista országtól, nem beszélve a Szovjetunióról. Kelet-Európa testvéri szocialista országai, szinte valamennyi, nyomom követve a Szovjetuniót, átalakítja gazdaságirányítását, mi viszont csak most értük el azt a szintet, amelyek mellett hozzákezdhetünk irányításunk tökéletesítésének fontos intézkedéseivel. Most zajlik a kisüzemek egyesítése, felszámoljuk a vállalatok irányításában a közbenső gazdasági láncszemeket stb. Ugyanakkor nálunk még nem értek meg a feltételek a mezőgazdaság irányításának átalakítására, mivel termelőszövetkezeteink mindössze két éve léteznek, és szervezeti-gazdálkodási szempontból még nem erősödtek meg. Emiatt nem értek meg a feltételek a pártszervek munkájának átalakítására sem.

Ezt azért mondom el Önnek, hogy tisztában legyen sajátosságainkkal, és ne hozzuk Önt zavarba.

Abban a mértékben, ahogy az újfajta munka tapasztalatai felhalmozódnak a Szovjetunióban, és ahogy az SZKP KB végrehajtja az átalakításokat, fejlődésünk érdekében mi is megteesszük azokat.

Erről megint csak azért beszélek, hogy Önnek, aki először érkezik Magyarországra, ne alakuljon ki olyan véleménye, hogy mi a régi munkaformák mellett vagyunk.

Ebből kiindulva – folytatja Kádár elvtárs – a küszöbönálló országgyűlési választások után, az első ülészakon, mi szintén változtatásokat tervezünk az Alkotmányban. Nem lesz változás az államigazgatás szerkezetében, nem változtatjuk meg a Magyar Népköztársaság elnevezést „szocialistára”, sem a zászlót és a címet sem. Minderre akkor kerül majd sor, amikor országunk valóban felnő addig a szintig.

Néhány szót akarok szólni az értelmiségről. Kétségtelen, hogy a lakosságnak ez a része – mondja Kádár elvtárs – másképpen viszonyul a Szovjetunióhoz és a magyarországi néphatalomhoz. Az értelmiség jelentős része lojális a néphatalomhoz, ugyanakkor a másik, nem nagy része mind ez ideig ellenségesen viszonyul mind hozzánk, mind a Szovjetunióhoz. Az ilyen ember egyre kevesebb.

Nagy figyelmet fordítunk az értelmiség nevelésére, és pártunk ezzel kapcsolatban ért el bizonyos sikereket. Most bátran ki lehet jelenteni, hogy az értelmiség helyes állásponton áll, és támogatja a párt és a kormány irányvonalát. Ezzel együtt nem hunyhatunk szemet az ideológiai munkában meglévő óriási hiányosságaink felett. A nyugati burzsoá ideológia befolyása és behatolása az országban jelen van, ami bizonyos károkat okoz nevelőmunkáinknak.

Ha a magyar népnek a szovjet nép iránti barátságának megnyilvánulásairól beszélünk, az jelentősen megerősödött. Pártunk fáradhatatlan munkát folytat a magyar nép testvéri, baráti szellemű nevelése érdekében.

Így áll nálunk a helyzet. Meg fog erről győződni, ha megismerkedik az országgal. Itt teljes támogatásra fog találni munkájában, mondta végezetül Kádár elvtárs. Az MSZMP KB és a kormány megfelelő körülményeket teremt az Ön tevékenysége számára.

Őszinte köszönetemet fejeztem ki Kádár elvtársnak az ilyen széles körű tájékoztatásért az ország belső helyzetéről és a munkában ígért támogatásért, egyidejűleg tájékoztattam őt a párizsi szovjet nagykövet, Vinogradov elvtárs beszélgetéséről De Gaulle el-

nőkkel a francia-nyugatnémet katonai megállapodásról,³ valamint Kádár elvtárs kérésének megfelelően a szovjet kormány döntéséről a Magyarországgal folytatott kereskedelem kiszélesítéséről 1963-ban.

Kádár elvtárs nagy megelégedettségének adott hangot a tájékoztatást illetően mindkét kérdésben, és még egyszer kérte, hogy adjam át Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak szívélyes köszönetét a Szovjetunió által a népi Magyarországnak nyújtott segítségért.

A beszélgetés egy óra 20 percig tartott, és nagyon barátságos és meleg hangulatú volt.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 9.

¹ Kozlov, Frol Romanovics (1908–1965). 1944-től 1947-ig az SZK(b)P KB apparátusában dolgozott, majd különböző pártszervezeteknél titkári, illetve másodtitkári funkciót töltött be. 1952-től az SZK(b)P leningrádi városi szervezetének másod-, majd 1953 novemberétől első titkára. 1957 decemberétől 1958 márciusáig az OSZSZK Minisztertanácsának elnöke, majd 1960 májusáig a Szovjetunió Minisztertanácsa első elnökhelyettese. Ezt követően 1964-ig az SZKP KB honvédelmi ügyekért felelős titkára. Az SZKP KB-nak 1952-től, az Elnökségnek 1957 és 1964 között tagja.

² Brezsnyev, Leonid Iljics (1907–1982) 1960 és 1964, illetve 1977 és 1982 között a Legfelsőbb Tanács Elnökségének elnöke, 1964. október 14-től haláláig az SZKP főtitkára.

³ Vinogradovnak, a Szovjetunió franciaországi nagykövetének De Gaulle francia elnökkel 1963. január 29-én folytatott beszélgetéséről készült tájékoztatót lásd MOL M–KS 288. f. 9. cs. 1963/13. ó. e.

113. FELJEGYZÉS G. A. GYENYSZOV NAGYKÖVET ÉS NEMES DEZSŐ KB-TITKÁR BESZÉLGETÉSÉRŐL

1963. február 12.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. február 16.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP KB titkárával,
Nemes Dezső¹ elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. február 12.

Protokoll-látogatást tettem Nemes elvtársnál. A beszélgetés alatt Nemes elvtárs részletesen kitért Magyarország belpolitikai helyzetére. Utalt arra, hogy Kádár elvtárs a velem folytatott találkozás alkalmával jelentős figyelmet szentelt a magyarországi belpolitikai helyzet magyarázásának,² de ő még egyszer szükségesnek tartotta e kérdés áttekintését, hogy néhány eseményt részletesebben megismerjek. Azt a kérdést – folytatta beszélgetőtársam –, hogy miként engedhették meg az ellenforradalmat Magyarországon, nem minden ide érkező diplomata képzelel el helyesen. Például az afrikai diplomaták helytelenül értelmezik, és vonnak le következtetést ezekből az eseményekből. Ezért kötelességünknek tartjuk, hogy minden újonnan Magyarországra érkező baráti ország misszióvezetőjét és nagykövetét tájékoztassuk az 1956-os ellenforradalom létrejöttének okairól.

Ezeknek a Magyarország számára szomorú eseményeknek a legfőbb oka az önkény és a forradalmi törvényesség megsértése volt, amit Rákosi követett el a párt- és állami ka-

derekkel szemben. Az elégedetlenség ezzel az önkénnyel szemben annyira megnövekedett, hogy 1956-ra elérte határát, amellyel visszaéltek a jobboldali opportunisták revizionista elemek. A párt KV Politikai Bizottságában nem volt egység, két csoport létezett: az egyik csoport Rákosival az élen, a másik a miniszterelnökkel, Nagy Imrével az élen. Ezt a frakcióharcot a párt KV-n belül ugyancsak kihasználta az ellenforradalom. A párt KV-n belüli harc izzásának legfelső pontját az SZKP XX. kongresszusa után érte el, amelynek határozatait az MNK kommunista pártjában nagy lelkesedéssel fogadták. Az SZKP XX. kongresszusának határozatai rávilágítottak az önkény tényeinek és a forradalmi törvényesség Rákosi vezetésével végrehajtott megsértésének okaira.

Csak maga Rákosi viszonyult az SZKP XX. kongresszusának tényeihez bizalmasan, mivel ha elismerte volna a XX. kongresszus határozatainak helyességét, az Rákosit saját pártellenes cselekedetei leleplezésének ténye elé állította volna, amelyet a korlátlan személyi hatalom eredményeképpen követett el. Rákosinak nem volt bátorsága, hogy feltárja saját hibáit, és elítélje azokat. Erre az időre Nagy Imrét frakciózásért már leváltották a Minisztertanács elnöki posztjáról, kikerült a Politikai Bizottságból, és kizárták a pártból.³ Ugyanakkor Nagy Imre egyesült a különböző frakciós csoportosulásokkal – a burzsoá pártok szilánkjával a Rákosi elleni harcban, kihasználta a kommunista párt tagjai körében [Rákosi] személyi kultuszával szemben meglévő, az SZKP XX. kongresszusa határozatai által felerősödött hangulatot.

1956-ban pártunk KV-ja számára – mondja Nemes elvtárs – teljesen világos volt, hogy a vezetésben az elkövetett durva hibák és önkény eredményeképpen Rákosi nem maradhat; leváltották a párt KV első titkári posztjáról, kikerült a Politikai Bizottságból.⁴ Akkor a KV első titkárának Gerőt választották, és ugyancsak megválasztották a KV titkárainak a rehabilitált Kádár és Kállai elvtársakat, akik Rákosi személyi kultuszának áldozatai voltak.

Gerő úgy utazott el gyógykezelésre a Krimbe, hogy nem tett intézkedéseket arra, hogy a néhány pártszervezetben meglévő szervezeti zűrzavart, valamint a frakciós csoportosulásokat, a kispolgári pártok maradványait felszámolják, amelyek ebben a pillanatban erős befolyást gyakoroltak az értelmiség ingadozó elemeire. Kádár elvtárs ebben az időben a magyar küldöttség élén Kínában tartózkodott.⁵ A párt vezető személyiségeinek távollétét kihasználva a frakciósok egyesültek, és az ellenforradalmi emigrációra, valamint az értelmiség ellenforradalmi érzelmű részére támaszkodva, kirobbantották a lázadást. Ebben az időben a politikai tevékenység színpadán újra felbukkant Nagy Imre, aki az ellenforradalom elleni harc frázisába burkolózva valójában az ellenforradalmat támogatta, szabotálta Magyarország fegyveres erőinek felhasználását az ellenforradalom ellen, valamint a párt KV határozatának teljesítését a párttagok felfegyverzéséről az ellenforradalommal szembeni harc céljából. Ebben a helyzetben a pártnak minden erejét az ellenforradalom elleni harcra kellett koncentrálnia. A KV Kádár elvtárral az élen, már Gerő leváltása után,⁶ kezébe veszi a kezdeményezést, elszigeteli az ellenforradalom bűnségeit, a szovjet hadsereg segítségével lefegyverzi a magyar hadsereget, és leveri az ellenforradalmat.

Falun – folytatja Nemes elvtárs – az ellenforradalmi elemek és a revizionisták nem kaptak támogatást. A jól megszervezett termelőszövetkezetek alapvetően megmaradtak, és a parasztok bizonyos kilépése már később, az ellenforradalom leverése után történt. Ugyanakkor a parasztság szövetkezetesítésének irányításában hibákat követtek el: a szövetkezeteknek hitelek formájában nyújtott segítség a szövetkezeteknél elősdi tendenciákat és a termelés visszafogását váltotta ki.

A párt és a kormány az ellenforradalmi lázadás felszámolása után felülvizsgálta a szövetkezetek segítségének politikáját; a segítség a termelés színvonalának emelése érdekében főként a szövetkezetek gépekkel és trágyával való ellátására irányult. Ez lehetővé tet-

te, hogy emeljék a termelékenységet, és növeljék a mezőgazdasági szövetkezetek tekintélyét a paraszti tömegek szemében. Ezért a szövetkezetek nemcsak megmaradtak, de gyorsan növekedett a parasztgazdaságok szövetkezetesítésének üteme.

Így állt a dolog, a többit – folytatta Nemes elvtárs – részletesen elmondta Önnek Kádár elvtárs.

Kádár elvtárs politikailag és szervezőileg [sic!] megerősödött és felnőtt, a párt és a magyar nép érett vezetőjévé vált. Bár az ellenforradalmi események időszakában ő szintén követett el hibákat, azokat elismerte és kijavította. Ma Kádár elvtárs megérdemelt tekintéllyel és a dolgozók szeretetével rendelkezik. Vezetése alatt országunk eredményesen oldja meg a szocialista építés feladatait.

Ami az Ön magyarországi munkáját illeti, biztosíthatom Önt, hangsúlyozta Nemes elvtárs, minden segítséget megkap az MSZMP KB részéről az Önre bízott feladatok teljesítésében.

Köszönetemet fejeztem ki Nemes elvtársnak az érdekes és számomra hasznos tájékoztatásért, valamint az ígéretért, hogy segítséget nyújtanak munkámban.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 226. gy. 9

¹ 1961 szeptemberétől 1965 júniusáig Nemes Dezső volt a külügyi KB-titkár.

² Lásd a 112. sz. dokumentumot!

³ Nagy Imrét 1955 áprilisában váltották le a miniszterelnöki posztról, és 1955. december 3-án zárták ki a pártból.

⁴ Rákosit az MDP KV 1956. július 18–21-ei ülésén váltották le.

⁵ Kádár János a Kínai Kommunista Párt VIII. kongresszusára utazott küldöttség élén 1956. szeptember 15. és 27. között tartózkodott Kínában.

⁶ Gerő Ernőt 1956. október 25-én váltották le az első titkári posztról, utódja Kádár János lett.

114. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL

1963. február 20.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos

1963. február 22.

Feljegyzés a KB első titkárával és Magyarország Minisztertanácsa elnökével,
Kádár János elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. február 20.

Felkerestem Kádár elvtársat, és átnyújtottam neki Ny. Sz. Hruscsov elvtárs válaszlevelét az MSZMP KB Politikai Bizottsága és az MNK Minisztertanácsa javaslatára az országaink közötti párt- és kormánydelegációk cseréjéről 1963-ban.¹ Kádár elvtárs nagy megelégedettségének adott hangot az SZKP KB Elnöksége és a Szovjetunió Minisztertanácsa döntését illetően, amelyek elfogadták a magyar fél javaslatait az említett delegációk cseréjéről, és kéri, hogy adjam át háláját Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak ennek a kérdésnek kedvező eldöntéséért. A párt- és kormányküldöttségek cseréje a két ország között –

mondja Kádár elvtárs – elő fogja segíteni a népeink közötti barátság további megerősödését, az együttműködés fejlődését, valamint a szocialista építés és az SZKP, illetve az MSZMP tapasztalatainak kicserélését. Az MSZMP KB és a magyar kormány nagy reményeket fűz ehhez a párt- és kormánydelegáció-cseréhez.

Azután Kádár elvtárs közölte, hogy az SZKP KB-nak és a szovjet kormánynak az MSZMP KB-nak és a magyar kormánynak az országaink közötti 1963. évi árucseréje kiszélesítésére vonatkozó javaslatára adott válaszában megfelelően, a magyar kormány megbízásából az MNK Külkereskedelmi Minisztériuma tárgyalásokat folytatott a Szovjetunió külkereskedelmi minisztériumával, és megfelelő módon formába öntötték a külkereskedelmi forgalom növekedésének volumenét a két ország kormányai által egyeztetett összegek határain belül. Ez lehetővé teszi Magyarországnak, hogy 1963-ban határidő előtt törlessze a hiteleket a Szovjetunióknak olyan mértékben, ahogyan meghatároztuk, és ahogyan a szovjet féllel közöltük. Az SZKP KB és a szovjet kormány válaszolt ezekre a javaslatainkra, ami igazolja az SZKP KB és a szovjet kormány, és személy szerint Ny. Sz. Hruscsov elvtárs gondoskodásának és segítségének megnyilvánulását a Magyar Népköztársaság felé. Mi nagyra értékeljük ezt a nagylelkűséget, s a magunk részéről intézkedést hozunk arra, hogy a népgazdaság normálisan fejlődjön, és kielégítse a magyar nép igényeit. Az MSZMP KB és az MNK kormánya azt a feladatot állította maguk elé, hogy Magyarország gazdasági kapcsolatait a Szovjetunióval úgy fejlődjenek, hogy a Magyar Népköztársaság erejéhez mérten támogatást tudjon nyújtani a Szovjetunióknak is. Kétségtelen, megértjük az SZKP és a szovjet kormány internacionalista politikáját, de a szocialista országoknak is, amelyek most élvezik a Szovjetunió óriási gazdasági támogatását, ugyanúgy meg kell érteniük saját internacionalista kötelezettségüket. A szovjet nép – mondja Kádár elvtárs – hősiességgel és harccal rászolgált arra, hogy anyagilag ne rosszabbul, hanem jobban éljen, mint a többi szocialista ország népe. Ugyanakkor ma a szovjet nép életszínvonala alacsonyabb, mint néhány szocialista országé. A magyar nép ezt megérti, és igyekszik erejéhez mérten segítséget nyújtani a testvéri szovjet népnek a Szovjetuniótól kapott hitelek időben történő megfizetésével és a kereskedelem kölcsönösen kedvező feltételek mellett történő fejlesztésével.

Megköszöntem Kádár elvtársnak a szovjet népnek címzett meleg szavakat, és hangsúlyoztam neki, hogy a szovjet nép megérti ezt, ezért lelkiismeretesen teljesíti internacionalista kötelezettségét a szocialista országok népei előtt.

Magyarország és a többi szocialista ország közötti kapcsolatokat érintve, Kádár elvtárs megjegyezte, hogy Csehszlovákiával, az NDK-val, Lengyelországgal, Bulgáriával kapcsolataink jók és tovább fejlődnek. Külkapcsolataink jók a Román Népköztársasággal is. Ugyanakkor ezekben a kapcsolatokban vannak momentumok, amelyek bizonyos nehézségeket okoznak. Románia jelentős természeti kincsekkel rendelkezik, amelyeket a román elvtársak csak a szűk nemzeti érdekekből kiindulva akarnak kihasználni, nem hajlandók a széles körű kooperációra a szomszédos szocialista országokkal. Romániának ez az álláspontja nem új, ismert. Szintén nem új jelenség az, hogy Románia a hiánycikkek számító árucikkeket – faáru, olaj, olajszármazékok és egyes építőanyagok – a nyugati államoknak igyekszik eladni, és bizonyos mértékig tartózkodóan viszonyul a kereskedelem fejlesztéséhez a szomszédos szocialista országokkal, köztük Magyarországgal. Vannak másfajta kérdések is, amelyek Magyarország lakosságának egy részénél, különösen az értelmiségnél negatív véleményt váltanak ki. Ismeretes, hogy a múltban Magyarország viszonylag nagy állam volt, viszont a második világháború után a békeszerződés alapján területének egy része Csehszlovákiához, a Szovjetunióhoz és nagyobb része Romániához került. Az átkerült területeken élnek magyarok, akik kétségtelenül jogosan követelik nemzeti hagyományaik tiszteltetését. Ezt jól tiszteltetésben tartják a

Csehszlovák Szocialista Köztársaságban, ahol a magyar nemzeti mezőgazdasági szövetkezetek támogatást és segítséget kapnak a kormány részéről, és sikeresen fejlődnek; ezt még jobban megoldják a Szovjetunió területén, Kárpátalján, ahol a magyar nemzeti termelőszövetkezetek a Szovjet-Ukrajna kormányától kapott segítség következtében a gazdasági fejlődés olyan szintjén vannak, hogy a Magyar Népköztársaság termelőszövetkezetei róluk vesznek példát. De teljesen más a helyzet a magyar lakosság kérdéseinek megoldásában a Román Népköztársaságban. Bizonyos nehézségek vannak a Romániában lakó magyar lakosság és az MNK-ban lakó rokonok közötti érintkezésben. A kísérlet, hogy szabályozzák ezeket a kérdéseket, még semmire nem vezetett.

A magyar nép történelme során – folytatja Kádár elvtárs – nagyon sok nehéz eseményt élt át, ezért a mostani nemzedék, különösen az idősebbek az értelmiség köréből érzékenyek a nemzeti tradícióikra. Vegyék a magyarok viszonyulását a Szovjetunióhoz. Nem kétséges, hogy a magyarok túlnyomó többsége a szovjet nép iránt őszinte baráti érzelmeket táplál, de vannak másféle érzelmű emberek is. Mivel magyarázható ez? Ez az az almagyarázható, hogy a magyar–oroszk kapcsolatok történetében, legnagyobb sajnálatunkra, vannak kellemetlen momentumok. Például, a jó testvéri szovjet–bolgár kapcsolatoknak mély történelmi gyökereik van. Amikor a bolgárok a török iga ellen harcolnak, az orosz cár segítségükre sietett, és az orosz hadsereg, miután szétverte a török hadsereget, felszabadította Bulgáriát a török iga alól. A második világháború eredményeképpen a szovjet hadsereg másodszor szabadította fel a bolgár népet, ezúttal a monarchofasiszta rabság alól. Ily módon a szovjet–bolgár barátságot az egységes harc kötötte össze, és a bolgárok szentül őrzik ezt a barátságot. Másképpen alakult a magyar–oroszk kapcsolatok története. Amikor a felszabadító mozgalom kifejlődött (1848) Magyarországon, az orosz cár az osztrák imperátor segítségére sietett, és segítette leverni a felszabadító mozgalmat Magyarországon. Ez – kétségtelenül – mostanáig nyomokat hagyott a magyar emberek bizonyos részénél. A második világháború eredményeképpen a szovjet hadsereg felszabadította a magyar népet a fasiszta rabság alól. Ez a magyar népet századokra egyesítette a nagy szovjet néppel. A Szovjetunióknak ez a felbecsülhetetlen segítség, amely felszabadította a magyar népet a fasiszta iga alól, valamint az MSZMP erőfeszítései, amelyeket a magyar népnek a barátság és a szovjet nép iránti szeretet nevelésére fordított, gyökeres módon megváltoztatta a helyzetet a magyar nép és a szovjet nép viszonyában is. Most barátságunk kötelékei minden évben erősödnek.

A beszélgetés nagyon barátságos és meleg légkörben zajlott le.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 9.

¹ Ny. Sz. Hruscsov 1963. február 18-án kelt levelében egyetértéssel fogadta a párt- és kormányküldöttségek cseréjére vonatkozó magyar javaslatot, és késznek mutatkozott 1963. június végén–július elején 10-15 napi időtartamra fogadni a Kádár János vezette magyar delegációt. Kádár János 1963. február 27-ei levelében köszönte meg a meghívást, és 1964 tavaszára vizionlátogatásra hívta meg Ny. Sz. Hruscsovot. (MOL M–KS 288. f. 9. cs. 1963/32. ó. e.)

115. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS SÁNDOR JÓZSEF KÖZÖTTI BESZÉLGETÉS RÖL

1963. február 22.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. február 25.

Feljegyzés az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezetek Osztálya vezetőjével,
Sándor József elvtárrsal folytatott beszélgetésről

1963. február 22.

Protokoll-látogatást tettem az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezetek Osztálya vezetőjénél, Sándor elvtársnál.

A kialakult beszélgetés során Sándor elvtárs, érintve a Népszabadság ez év február 17-ei számában a magyar párt- és állami vezetőkről megjelent karikatúrákat, közölte, hogy az kedvező visszhangot váltott ki az országban.¹ Ezzel kapcsolatban semmilyen ellenséges nyilatkozat nem volt. Amint azt beszélgetőtársam megemlítette, szerencsés volt a földművelésügyi miniszter, Losonczy elvtárs karikatúrája, ahol parasztként ábrázolják, aki határozatokat vet. Sándor elvtárs szavai szerint, az MNK földművelésügyi minisztere valóban nagyszámú különböző határozatokat ad ki.

A továbbiakban Sándor elvtárs elmondta, hogy már hosszú ideje dolgozik a párt KB-ban Kádár J[ános] elvtárrsal együtt. 1951 áprilisáig mindketten az MDP KV Szervezési Osztályán dolgoztak, ahol Kádár J[ános] elvtárs volt az osztályvezető, Sándor elvtárs pedig az alosztályvezető, és már akkor is az MDP KV póttagja volt. Kádár J[ános] elvtárs 1951-es törvénytelen letartóztatása után Sándor elvtársat áthelyezték a Szervezési Osztály politikai munkatársi beosztásából az MDP KV Irodájára. Az MDP kongresszusán 1954-ben Sándor elvtársat nem választották be a KV-ba csupán azon ok miatt, hogy az előző pártkongresszuson 1951-ben Kádár J[ános] elvtárs javaslatára jelölték az MDP KV póttagjának. Beszélgetőtársam – szavai szerint – már abban az időben bátran kiállt Kádár J[ános] elvtárs védelmében. Többek között az MDP KV Politikai Bizottsága egyik tagjának egyenesen kijelentette, hogy hisz a Rajk-ügyben, de sehogyan nem tud hinni a vádakban, amelyekkel Kádár J[ános] elvtársat vádolják, abban, hogy állítólag 1931-től a Nyugat beszerzett ügynöke. Amint azt Sándor elvtárs megemlítette, amíg Kádár J[ános] elvtárs a börtönben volt, ő segített a családjának és rokonainak. Kádár elvtárs életrajzi adatait érintve beszélgetőtársam elmondta, hogy Kádár elvtárs életkörülményei a felszabadulás előtt nagyon nehezek voltak. Kora gyermekkorában családjukat elhagyta az apja. Édesanyja két gyermekkel átköltözött Budapestre, ahol nagy szegénységben éltek. Kádár J[ános] elvtárs szülőatyja jelenleg egy kis faluban él Somogy megyében. Amikor két évvel azelőtt ebben a faluban járt a szövetkezet zárszámadó közgyűlésén, Kádár elvtárs találkozott szülőapjával. Apai rokonairól Kádár elvtárs csak letartóztatása után szerezhetett tudomást, mivel az állambiztonsági szervek abban az időben felkutat-ták a letartóztatottak minden rokonát abból a célból, hogy represszió alá vessék őket. Ily módon kiderült, hogy Kádár elvtárs szülőapja él, és hogy apai vonalon vannak fivérei. Az egyik mostohabátyját, aki a Somogy megyei pártbizottságon dolgozott, 1951-ben el-távolították a munkahelyéről, mert Kádár J[ános] rokona volt. Ő 1957-ben találkozott Kádár J[ános] elvtárrsal, és beszélt neki az apjáról és a többi apai ági rokonáról. A beszél-

getés során Sándor elvtárs hangsúlyozta, hogy Kádár J[ános] elvtársat nagyon szereti a nép, ismeri az életét, gyakran találkozik a dolgozókkal.

Az 1949–1956 közötti időszakokkal összehasonlítva jelentős fejlődés figyelhető meg az ország társadalmi és gazdasági életének valamennyi területén. Teljesen helyreállt a nép bizalma a párt iránt. Rehabilitálták azokat az elvtársakat, akiket törvénytelenül elítéltek, és tragikusan meghaltak a személyi kultusz idején, többek között a magyar katonák csoportját². Sándor elvtárs az MSZMP KB megbízásából személyesen foglalkozott a katonák rehabilitációjának kérdéseivel. Ezen katonák valamennyi hozzátartozójának teljesen helyreállították a jogait és anyagilag ellátták őket.

Az országban küszöbönálló választásokat érintve, tárgyalópartnerem elmondta, hogy a párt- és társadalmi szervezetek nagy munkát végeztek a választási kampány során. Ennek a munkának a hatékonysága meghatározza a választások eredményét.

A beszélgetés végén Sándor elvtárs sikereket kívánt nekem a munkában, és készséget fejezte ki, hogy mindig megadja a szükséges segítséget, többek között különböző utazások szervezésében abból a célból, hogy megismerkedjek az országgal.

A beszélgetésen tolmácként jelen volt a nagykövetség harmadik titkára, Ju. P. Prohorov.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 9.

¹ A *Népszabadság* 1963. február 17-ei számában a 13. oldalon „Politikai ki mit tud?” címmel jelentek meg karikatúrák Szakasits Árpádról, Ortutay Gyuláról, Kállai Gyuláról, Aczél Györgyről, Apró Antaltól, Kádár Jánosról, Losonczy Pálról, Kisházi Ödönről, Ilku Pálról, Biszku Béláról, Fehér Lajosról, Benke Valériáról, Fock Jenőről és Németh Károlyról.

² Az utalás Sólyom László és társai perére történt. Részletesebben lásd OROSZI Antal: A Sólyom-per. *Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945–1958. Tanulmányok a fegyveres testületek tagjai elleni megtorlásokról a hidegháború kezdeti időszakában.* Szerk.: OKVÁTH Imre. Történeti Hivatal, Bp., 2001. 141–162.

116. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS NEZVÁL FERENC IGAZSÁGÜGY-MINISZTER BESZÉLGETÉSÉRŐL

1963. február 25.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos

1963. március 2.

Feljegyzés az MNK igazságügy-miniszterével,
Nezvál Ferenc elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. február 25.

Protokoll-látogatást tettem Nezvál elvtársnál.

A kialakult beszélgetés során Nezvál elvtárs az országban lévő helyzetet szilárdként jellemezte. Az utóbbi években jelentősen megerősödött a dolgozók hite az MSZMP és a magyar kormány politikájában. Ennek tanúbizonysága a lakosság által kinyilvánított politikai aktivitás a február 24-ei választásokon. Az előzetes adatokból ítélve, amelyek szá-

mos választási körzetből érkeztek, a választók részvétele legalább 98%-os volt. A választások szervezeten, incidensek nélkül zajlottak le. Nezvál elvtárs személyes benyomásai alapján a lakosság a választások ügyét ünnepnek tekintette. Sokan családjukkal mentek szavazni, a gyerekekkel együtt. Nógrád megyében a szavazást egy órákor befejezték. A választások végleges eredményeit még nem összegezték, de Nezvál elvtárs véleménye szerint teljes sikerükre lehet számítani. Példaképpen hivatkozott a szavazások eredményeire Budapest XI. kerületének abban a választói körzetében, ahol ő is szavazott. Ebben a választókerületben 128 ezer választó mind a Hazafias Népfront jelöltjeire szavazott 10–12 személy kivételével, akiknek szavazólapját a választási szabályok szerint érvénytelennek nyilvánították.

Az országban lévő egészséges légkört, Nezvál elvtárs véleménye szerint, jelentős mértékben elősegítette az MSZMP-nek a személyi kultusz következményeinek felszámolására irányuló munkája, többek között az abban az időszakban elítélt emberek ügyének felülvizsgálata. Szinte valamennyien kiszabadultak a börtönből még az 1956-os események előtt. Azok, akiket az események alatti ellenforradalmi tevékenységért ítélték el, az utóbbi években szintén kiszabadultak. Ily módon, múlt év augusztus 18-ra, amikor az MSZMP KB ülése határozatot hozott a törvényellenes ügyek lezárásáról, amelyeket a személyi kultusz időszakában a munkásmozgalom személyei ellen indítottak, már valamennyi ügyet felülvizsgálták.¹ Minden rehabilitált számára olyan feltételeket teremtettek, amely megfelel elítélés előtti helyzetüknek. Ami azokat az embereket illeti, akik aktívan részt vettek a törvénytelenésekben, őket felelősségre vonták még az ellenforradalom leverését követő első években.² Jelentősen megújították a párt- és állami apparátust, különösen a bírósági és állambiztonsági szerveket stb. Ily módon az MSZMP KB ülése 1962. augusztus 18-án nem a személyi kultusz időszakában elkövetett törvénytelenések következményei felszámolására irányuló munka kezdete volt, hanem az eredmények összegzéséé. Most ezt a kérdést a párt lezártak tekinti. Csak a törvénytisértésekben passzívan részt vett emberek fokozatos áthelyezése zajlik az igazságügyi és állambiztonsági szervektől más munkára.³ Ennek végérvényesen fel kell frissítenie a szocialista törvényességen örökődő szervezetek kádereit.

A beszélgetés folyamán érintettük a nyugati sajtó híradásait arról, hogy állítólag a magyar kormánynak szándékában áll megengedni Mindszenty bíborosnak, hogy kiutazzon az országból, ha lemond a magyarországi katolikus egyház primási méltóságáról, Nezvál elvtárs elmondta, hogy ha a kardinális elhagyná az amerikai misszió épületét, a magyar hatóságoknak le kellene őt tartóztatni, mivel vele kapcsolatban érvényben van a magyar bíróság 1949-es ítélete. Azonkívül őt újra el kellene ítélni a néphatalom ellen 1956-ban elkövetett bűnök miatt. Ugyanakkor most a magyar kormány nem vonná Mindszentyt felelősségre, és megengedné neki, hogy elhagyja az országot. Ez azzal magyarázható, hogy az utóbbi években az országban lévő politikai helyzet jelentősen javult, és ezzel összefüggésben Magyarország nemzetközi tekintélye növekedett, aminek következtében Mindszenty mint politikai személyiség teljes egészében kompromittálódott. Nezvál elvtárs szavai szerint, amikor a magyar katolikus papok elutaztak a zsinatra a Vatikánba, javasolták, hogy vigyék magukkal a bíborost. A pápa azonban megtagadta, hogy fogadja, úgy vélvén, hogy Mindszenty fellépéseivel most csak aláásná az egyház tekintélyét. Az amerikaiak ugyancsak nem tudják Mindszentyt felhasználni a szocializmus elleni propagandára, különösen miután a „magyar kérdést” gyakorlatilag levették az ENSZ Közgyűlés napirendjéről. Ily módon, mint politikai személyiség, Mindszenty most senkinek nem kell. Azonkívül, az USA budapesti missziójának épületében való tartózkodása akadályozza a magyar–amerikai kapcsolatok végleges normalizálását, amelyben érdekelt mind a magyar, mind az amerikai fél. Ezzel összefüggésben Mindszenty figurá-

ja most csak a nyugati sajtó számára érdekes. Nezvál elvtárs szavai szerint a magyar kormány továbbra is tanulmányozza azt a lehetőséget, hogy Mindszenty ügyét az USA-val való kapcsolatok helyreállításával lezárja.

A beszélgetésen tolmásként részt vett a nagykövetség ösztöndíjasa, V. Sz. Kiporenko.

A Szovjetunió budapesti nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 9.

¹ A témával kapcsolatban lásd SIPOS Levente: Hiányos leltár (I.) MSZMP-dokumentumok a „személyi kultusz idején elkövetett törvénytörésekről”. *Társadalmi Szemle*, 1994. 11. sz. és Uő. Hiányos leltár. (II.) Válogatás az MSZMP Központi Bizottsága 1962. augusztus 14–16-ai ülésének hozzászólásaiból. *Társadalmi Szemle*, 1994. 12. sz.

² A témával kapcsolatban lásd BARÁTH Magdolna: Az MDP vezetése és a rehabilitáció (1953–1956). *Múltunk*, 1999. 4. sz. 40–97.

³ Az elbocsátásokról, illetve áthelyezésekről lásd BARÁTH Magdolna: A Belügyminisztérium „megtisztítása” a volt ÁVH-soktól, 1956–1962. *Évkönyv 1999. Magyarország a jelenkorban*. 1956-os Intézet, 2000. 95–108.

117. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL 1963. február 26.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos

1963. február 28.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, az MNK Minisztertanácsa elnökével,
Kádár János elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. február 26.

Felkerestem Kádár elvtársat, és átadtam neki az SZKP KB levelét, amely az SZKP KB javaslatát tartalmazza az SZKP és a KKP képviselőinek találkozására a kapcsolatok rendezése céljából, valamint átadtam az SZKP KB ebben az ügyben a KKP KB-nak írt levele másolatát.¹ Kádár elvtárs megköszönte a tájékoztatást, és elmondta, hogy ezeket a dokumentumokat megvitatják az MSZMP KB Politikai Bizottságában, és megfelelő választ adnak majd arra az SZKP KB-nak.

Azután közölte, hogy az MSZMP KB még nem adott választ Ny. Sz. Hruscsov elvtárs levelére a párt- és kormánydelegációk közötti cseréről 1963-ban, mert ez alatt az időszak alatt az országgyűlési és helyi tanácsi választásokkal összefüggésben nem volt politikai bizottsági ülés.² A napokban ezt a kérdést megvitatja az MSZMP KB, és részletes választ adunk.³ Nyilván ebben a válaszban – hangsúlyozta – közlik majd, hogy az MSZMP KB nagyon nagyra értékeli a gyors és kedvező reagálást arra a javaslatra, hogy cseréljenek párt- és kormánydelegációt az MNK és a Szovjetunió között. Abban szívélyes köszönetüket fejezik majd ki az SZKP KB-nak és a Szovjetunió Minisztertanácsának a magyar párt- és kormánydelegáció meghívásáért a Szovjetunióba. Az időpont, amelyet a levélben megjelöltek, megfelel az MSZMP KB-nak és Magyarország Minisztertanácsának, de nyilván össze kell hangolni a KGST-tagországok kommunista és munkáspártjai első titkári tanácskozásnak időpontjával.

A Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak szóló levél Politikai Bizottságban egyeztetett szövegét az MSZMP KB a szovjet nagykövetségnek valószínűleg a jövő héten nyújtja át.

Azután Kádár elvtárs röviden beszélt a lezajlott országgyűlési és helyi tanácsi választások eredményéről.

A választások a választók magas politikai aktivitása mellett zajlottak le. A választók a párt irányvonala mellett szavaztak, és egyhangú szavazással kifejezték bizalmukat a Hazafias Népfront jelöltjeire.

Még soha nem volt ilyen magas a magyar nép politikai aktivitása a hatalom választásánál, amilyen most a választási kampányban ebben az évben. A választók több mint 97%-a vett részt a választáson, és több mint 98%-uk szavazott a Hazafias Népfront jelöltjeire.

Öröndetes az, hogy az ez évi választási kampányban nemcsak nem volt megfigyelhető ellenforradalmi jellegű jelenség, de a szavazólapon lévő feliratok is csak hazafiasak voltak. A választások a magyar nép össznépi ünnepségébe torkollottak. A választások eredményei hangsúlyozzák az MSZMP tekintélyének növekedését a nép körében és összeforrottságukat körülötte.⁴

Most a KB és a kormány az Országgyűlés első ülészakának előkészítésén dolgozik. Ezen az ülészakon a szervezeti kérdéseken kívül beszámolót készítenek a kormány tevékenységéről.⁵ Az új kormányban nem lesz politikai változás, de bizonyos cserék lesznek a miniszterek között. Ezt gyakorlatias elképzelések váltották ki. Például, néhányan megöregedtek, másokat más posztra kell áthelyezni. Mindezeket a kérdéseket az MSZMP KB 1963. március 8-ai ülésén fogják megvitatni.⁶ Az Országgyűlés ülészaka után a KB és kormányunk komolyan foglalkozni kezd a belső gazdasági ügyekkel és a külpolitikával.

Megköszöntem Kádár elvtársnak a beszélgetést.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 9.

¹ A levelek tartalmát ismerteti: „Levélváltás a Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága és a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága között”. *Népszabadság*, 1963. március 12. A leveleket teljes terjedelmükben a *Népszabadság* 1963. március 14-ei számában közölte.

² Az országgyűlési választások előtti utolsó PB-ülésre 1963. február 19-én került sor, azt követően február 28-án ült ismét össze a testület.

³ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1963. február 28-ai ülésén adott tájékoztatást Nemes Dezső Hruscsovnak a párt- és kormányküldöttségek cseréjével kapcsolatos leveléről. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 292/1. 6. e.)

⁴ *Vö. a 116. és a 118. dokumentummal!*

⁵ Az új országgyűlés 1963. március 21-én ült össze, ekkor hangzott el a kormány beszámolója is. Lásd: „Összeült az új országgyűlés”. *Népszabadság*, 1963. március 22.

⁶ A Központi Bizottság említett, 1963. március 8-ai ülésén született döntés arról, hogy Kádár János lesz a kormány elnöke, helyettesei pedig Apró Antal, Fehér Lajos és Kállai Gyula. Ekkor döntöttek a kormány tagjairól is. (MOL M-KS 288. f. 4. cs. 61. 6. e.)

**118. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
BISZKU BÉLA KB-TITKÁR BESZÉLGETÉSÉRŐL**

1963. február 27.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. március 4.

Feljegyzés Biszku Bélával, a PB tagjával,
az MSZMP KB titkárával folytatott beszélgetésről

1963. február 27.

Protokoll-látogatást tettem Biszku elvtársnál.

A beszélgetés elején olyan értékelést adott az országgyűlési és helyi tanácsi választásokról, hogy ezek a választások a választók magas fokú politikai aktivitása mellett zajlottak le. A választók egyhangúlag a Hazafias Népfront jelöltjeire adták a szavazatukat, és ezzel az MSZMP-nek a VIII. kongresszuson kidolgozott irányvonalára is szavaztak. Az országgyűlési és helyi tanácsi választási kampány aktivizálta valamennyi párt- és társadalmi szervezet munkáját, valamint emelte a dolgozók termelési aktivitását mind a városban, mind falun. Ezen következtetésének alátámasztására Biszku elvtárs példának hozta fel az üzemek, építkezések, termelőszövetkezetek és állami gazdaságok termelési terveinek sikeres teljesítését, és ennek kapcsán hivatkozott annak a megyének a példájára, ahonnan tegnap érkezett meg, és ahol országgyűlési képviselőnek jelöltette magát. Ezen megye termelőszövetkezeti tagjaival folytatott beszélgetésekből – mondja Biszku elvtárs – látható, hogy szervezeti és gazdaságilag jelentősen megerősödtek az elmúlt év alatt, emelkedett a termelőszövetkezeti tagok termelékenységé, növekedett a munkaegység értéke és a szövetkezetek bevétele. Beszélgetőtársam hangsúlyozta, hogy az országban lévő 4000 termelőszövetkezetből 1962 közepéig 700-at tartottak lemaradónak. A párt és a kormány által megtett intézkedések eredményeképpen, amelyek az említett termelőszövetkezetek lemaradásának felszámolására irányultak, mostanra többen közepes szintre emelkedtek. Ezt elősegítette a termelők anyagi érdekeltsége, amelyet széles körűen alkalmaznak az ország termelőszövetkezeteiben, valamint az állam által nyújtott segítség. Az elmúlt két év szárazsága ellenére a mezőgazdasági termelőszövetkezetek száma az országban nem csökkent, hanem növekedett, a szövetkezetek anyagi színvonal pedig emelkedett.

A külpolitikát érintve Biszku elvtárs részletesen kitért egyfelől a kommunista és marxista-leninista pártok, másfelől a Kínai Kommunista Párt közötti nézeteltérésekre. Biszku elvtárs megemlítette, hogy az utóbbi időben a Kínai Kommunista Párt KB-ja teljes terjedelemben közölte a Pravda január 7-ei és február 10-ei szerkesztőségi cikkeit,¹ Ny. Sz. Hruscsov elvtárs beszédét a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa ülésén és az NSZEP VI. kongresszusán,² valamint Togliatti és Thorez elvtársak cikkeit.³ Számunkra egyelőre érthetetlen, hangsúlyozta beszélgetőtársam, mi értelme ilyen nagy késéssel publikálni ezeket a dokumentumokat: vagy azért közlik ezeket, hogy azután választ adjanak az említett dokumentumokra a Kínai Kommunista Párt mai nézetei szerint, vagy mindezekkel a KKP KB elkezdi fordulatot venni a meglévő nézeteltérések rendezésének irányába Hruscsov elvtárs felhívásának megfelelően, amelyet az NSZEP VI. kongresszusának szónoki emelvényéről tett Berlinben.⁴ Mi, az MSZMP KB – folytatja Biszku elvtárs – úgy véljük, hogy minél tovább folyik a kínai elvtársak vitája a többi kommunista párttal,

annál nagyobb zűrzavart okoznak vele. Cikkeikben és leveleikben nem adják nézeteiknek valamennyire is meggyőző érveit, dogmatikusan, a „mundér becstülete” védelmében pozíciójából tartanak ki irányvonaluk mellett. Véleményünk szerint – mondja Biszku elvtárs – a kínai elvtársak erősen lejáratták presztízstüket a nemzetközi kommunista mozgalom szemében, és csak ők nem értik meg ezt a helyzetet. Természetesen, ha az általuk kidolgozott elméleti megállapítások mélyen kidolgozottak lennének, amelyek fejlesztenék a marxizmus-leninizmust, akkor valamiképpen véleményüket lehetne cserélni a kínai elvtársakkal ezekről a megállapításokról. Ugyanakkor a valóságban ez nincs így, és Mao Ce-tung munkáiban csak a sztálini beszédek egyszerű ismertetése szerepel, ezért a Kínai KP KB, amikor pajzsára emeli Sztálin személyi kultuszát, Mao Ce-tung személyi kultuszát védelmezi.

Teljesen egyetértünk az SZKP KB véleményével a Kínai KP-val való viszonyt illetően, és egyetértünk Ny. Sz. Hruscsov elvtárs véleményével arról, hogy türelmesen segíteni kell a kínai elvtársaknak kijavítani az általuk elkövetett hibákat. De sajnos két kommunista párt egyes vezetőinél szintén megjelennek a nacionalizmus bizonyos tendenciái. Én itt már nem beszélek – hangsúlyozza Biszku elvtárs – az Albán Munkapárt vezetőségének helytelen viselkedéséről, amely egyenesen a bűn útjára süllyedt saját népe előtt, de érthetetlen a viselkedése a Koreai Dolgozók Pártja, a Vietnami Dolgozók Pártja vezetőinek is, akik támogatják a kínai elvtársakat. Véleményünk szerint, mondja Biszku elvtárs, érthetetlenek a román elvtársak egyes megnyilvánulásai is. Például Románia képviselői a KGST legutóbbi ülésén kijelentették, hogy nem értenek egyet a KGST-tagországok távlati terveinek egyeztetésével, mivel úgy mond, „ez a koordináció sérti a nemzeti érdekeket”. A román elvtársak a KGST ülésén nem egy alkalommal tettek ilyen célzásokat. Nekünk, úgy látszik, sokat kell dolgozni azon, hogy leküzdjük az autarchia ezen szűk nacionalista tendenciáit.

A beszélgetés végén Biszku elvtárs sikereket kívánt munkámban, és kijelentette, hogy az MSZMP KB minden támogatást megad a rám ruházott feladatok teljesítéséhez, amelyet szívélyesen megköszöntem.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 9.

¹ A Pravda 1963. január 7-ei szerkesztőségi cikkét „Erősítsük a kommunista mozgalom egységét a béke és a szocializmus diadaláért” címmel a Népszabadság 1963. január 8-án közölte. Az 1963. február 10-ei szerkesztőségi cikk „A kommunista mozgalom marxista-leninista egységéért, a szocializmus országainak összefogásáért” címmel a magyar pártlap 1963. február 12-ei számában jelent meg.

² Hruscsov az NSZEP VI. kongresszusán elmondott beszéde „A békeharc a szocializmusért vívott harc legfontosabb feltétele lett” címmel a Népszabadság 1963. január 17-ei számában jelent meg.

³ Togliatti cikke a nemzetközi kommunista mozgalom legfontosabb kérdéseiről a l'Unità 1963. január 10-ei számában jelent meg.

⁴ Hruscsov az NSZEP kongresszusán tartott beszédében külön fejezetet szentelt a kommunista pártok közötti viták megszüntetésének. Ezzel kapcsolatban a következőket mondta: „Pártunk központi bizottsága hasznosnak tartaná, ha megszüntetnénk a kommunista pártok között jelenleg folyó vitát, egymás pártjainak bírálatát, és bizonyos időt adnánk arra, hogy – mint mondani szokták – a szenvedélyek elüljenek.” Népszabadság, 1963. január 17.

119. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS PUJA FRIGYES BESZÉLGETÉSÉRŐL
1963. március 1.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. március 2.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Puja elvtárssal folytatott beszélgetésről

1963. március 1.

Az NDK nagykövetségén a Hadsereg Napja alkalmából rendezett fogadáson beszélgettem Puja elvtárssal.

Elmondta, hogy a nyugat-németországi magyar kereskedelmi képviselő közlése szerint [Berthold] Beitz Romániából visszafelé az NSZK külügyminisztériumának utasítására nem állt meg Budapesten, mivel a nyugatnémet kormány nem ért egyet azzal, hogy Magyarországgal konzuli funkciókkal rendelkező hivatalos kereskedelmi képviselőt létesítsenek, mint átmeneti lépést a teljes diplomáciai kapcsolatok megteremtése felé.¹ Ugyanakkor a magyar képviselő közölte, hogy az NSZK külügyminisztériuma levelet szándékozik küldeni a magyar külügyminisztériumnak azzal a javaslattal, hogy újítsák fel a tárgyalásokat Magyarországgal a hivatalos kereskedelmi képviselő létrehozásáról, de megmaradnak korábbi álláspontjukon, amibe a magyar fél – mondta Puja elvtárs – sehogyan nem mehet bele.

Azután a beszélgetés a Pravda szerkesztőségi cikkei, Ny. Sz. Hruscsov elvtárs beszéde, Thorez és Togliatti cikkeinek a kínai sajtóban történt közléséről folyt.² Először nem volt világos számunkra a kínai elvtársak ezen lépésének oka, mondta Puja elvtárs, de február 28-án megkaptuk a Zsenmin Zsipao szerkesztőségi cikkét [válaszul] Thorez elvtárs cikkére, ma pedig megkaptuk ugyanennek az újságnak a szerkesztőségi cikkét [válaszul] Togliatti elvtárs cikkére. Az első cikkben a kínai elvtársak – folytatja Puja elvtárs – éles kirohanást intéznek a Szovjetunió ellen. Ebben a cikkben a kirohanást a Szovjetunió ellen már állami vonalon teszik, ami korábban nem volt észrevehető a kínai sajtóban. Többek között azzal vádolják a Szovjetuniót, hogy több száz Kínával aláírt egyezményt sértett meg. Röviden szólva, fejezi be beszélgetőtársam, ezek a cikkek egyenesen a Szovjetunió ellen irányulnak. Kétségtelen, hogy éles reakciót váltanak majd ki a kommunista pártokban, különösen a szocialista országokban. A KKP KB közlésre bocsátva ezeket a cikkeket, növeli a nézeteltérések számát, és nem segíti elő azok leküzdését. Az NSZEP VI. kongresszusán Ny. Sz. Hruscsov elvtárs kezét nyújtott a kínai elvtársaknak, és felhívott a polémia abbahagyására. Ők nem válaszolnak őszinte kölcsönösséggel, hanem folytatják a káros makacsságot. A kínai elvtársak ilyen magatartása, folytatja Puja elvtárs, szomorúságot kelt. Feltartóztathatatlannul lezüllesztik presztízsüket. Valamilyen határozott célt követnek, amelynek elérése érdekében nem undorodnak semmitől. Végezetül Puja elvtárs kijelentette, hogy a magyar vezető elvtársak (az MSZMP KB-ra gondolva) lelük mélyéig elítélik a kínai elvtársak magatartását.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 226. gy. 9.

¹ Vö. a 105. dokumentummal! A magyar-NSZK tárgyalások 1962 szeptemberében főként a magyar fél merev álláspontja miatt maradtak félbe. 1963. március 7-én az NSZK és Lengyelország között aláírták a Nyugat-Berlinre is kiterjedő három évre szóló kereskedelmi megállapodást, ami megnehezítette a magyar fél tárgyalási pozícióját, és megmerevítette a nyugatnémet álláspontot. RUFF Mihály: A magyar-NSZK kapcsolatok i. m.

² Vö. a 118. dokumentummal!

120. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL
1963. március 6.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. március 8.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, Kádár János elvtárssal folytatott beszélgetésről

1963. március 6.

Felkerestem Kádár elvtársat, és a Központ megbízásának megfelelően tájékoztattam a Szovjetunió és az USA képviselői között létrejött kontaktusról a német probléma és ezen az alapon a nyugat-berlini kérdés békés rendezéséről szóló tárgyalások folytatását illetően.

Kádár elvtárs megkért, hogy adjam át az SZKP KB-nak köszönetét a tájékoztatásért, és hogy az MSZMP KB teljesen osztja az SZKP KB véleményét ebben a kérdésben.

A jelenlegi helyzetet érintve, Kádár elvtárs a beszélgetésben kitért a Pravda szerkesztőségi cikkének és Ny. Sz. Hruscsov felszólalásának kínai sajtóközlésére, valamint a Zsenmin Zsipao-ban [megjelent] cikkekre, hangsúlyozva, hogy a hasonló publikáció provokációs ügy, amely arra irányul, hogy kiszélesítse a polémia egyrészt a KKP, másrészt az SZKP és a többi kommunista párt között. A kínai elvtársak ilyen magatartása nehéz feltételeket teremt a kommunista világmozgalom számára, és arról szól, hogy a KKP KB nyilván messzire vezető célokat követ.¹

Az MSZMP KB – folytatta Kádár elvtárs – teljesen az SZKP álláspontján áll, és határozottan elítéli a KKP KB magatartását, amely nincs tudatában annak, milyen következményekre vezethet magatartásuk helytelen, provokációs irányvonala. Csak a vakok nem látják – hangsúlyozta Kádár elvtárs –, hogy egyrészt a KKP, másrészt az SZKP és a többi kommunista párt közötti nézeteltérések kedvező feltételeket teremtenek az imperializmus számára a szocializmus elleni harcban. A szocializmusnak a kapitalizmussal való harcának pillanatában a kommunista világmozgalom egységének meghatározó szerepe van.

Azután Kádár elvtárs hangsúlyozta, hogy Magyarországon a belügyek normálisan alakulnak. Az MSZMP KB jelenleg a soron lévő plénumra készül, amelyen az újonnan megválasztott Országgyűlés ez év március 21-ei első ülészakájának szervezeti kérdéseit fogják megvitatni.²

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 226. gy. 9.

¹ Vö. a 118. és a 121. dokumentummal!

² Az MSZMP Központi Bizottsága 1963. március 8-án tartott kibővített ülést, amelyen egyebek mellett megtárgyalták az Országgyűlés összehívásával kapcsolatos kérdéseket. (MOL M-KS 288. f. 4. cs. 61. ó. e.)

121. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS SZIRMAI ISTVÁN BESZÉLGETÉSÉRŐL
1963. március 7.

G. A. Gyeniszov naplójából

Titkos
1963. március 16.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP KB titkárával,
Szirmai Jenő [sic!] elvtárssal folytatott beszélgetésről

1963. március 7.

Protokoll-látogatást tettem Szirmai elvtársnál.

A kialakult beszélgetés során Szirmai elvtárs a következő kérdéseket érintette.

Szirmai elvtárs, mint az MSZMP KB-nak az agitáció és a propaganda kérdéseivel, a Magyar-Szovjet Baráti Társasággal foglalkozó titkára, megjegyezte, hogy a népeink közötti barátság jelenleg egészséges alapon fejlődik. Most az 1956 előtti időszakhoz képest, amikor azt egyes személyek monopolizálták,¹ és gyakran a magyar dolgozók széles tömegei közvetlen érdekeiktől idegen volt, ez a barátság valóban össznépi ügygévált. A magyar nép legkülönbözőbb rétegeire jellemző a szovjet emberek iránti nagyon baráti viszony, tisztelet, és a szovjetunióbeli kommunista építés tapasztalatának nagyra értékelése. Ily módon, az elmúlt évektől eltérően, jelentősen megerősödött a népeink közötti barátság belső alapja, ami szilárdabb, mint bármikor. Ugyanakkor – Szirmai elvtárs véleménye szerint – a népek közötti barátság nagyon sokoldalú és bonyolult jelenség. Sikeresen fejlődni csak abban az esetben tud, ha azt – beszélgetőtársam metaforikus kifejezése szerint – gondosan ápolják, mint a virágot. Ellenkező esetben elsorvadhat. Erre tekintettel, az MSZMP KB nagy figyelmet fordít a magyar-szovjet barátság fejlesztésére.

Az MSZMP ideológiai munkájáról szólva Szirmai elvtárs megemlítette, hogy annak legfényesebb és legérezhetőbb eredménye az ország sikeres gazdasági és belpolitikai fejlődése az utóbbi öt évben. Többek között a párt nagy vívmánya volt a mezőgazdaság kollektivizálásának sikeres befejezése. Az önkéntesség lenini elvének következetes végigvitele azt eredményezte, hogy a mezőgazdasági termelés volumene a kollektivizálás időszakában nem esett vissza, hanem növekedett. Többek között a kollektivizálás folyamatában sikerült teljes egészében megőrizni, sőt növelni a marhaállományt. A szövetkezetesítés sikeres véghajtását az országban jelentős mértékben elősegítette a szovjetunióbeli tapasztalatok mélyreható tanulmányozása.

Szirmai elvtárs kedvezően nyilatkozott a Magyarországon magyar nyelven kiadott szovjet folyóiratról, a Szovjet Híradóról. Véleménye szerint ez a lap, amelyet több mint 100 ezer példányban adnak ki, segít a magyar elvtársaknak a lakosság körében végzett ideológiai munkában. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya és a folyóirat szerkesztősége között elvtársi munkakapcsolat alakult ki. A magyar elvtársak rendszeresen tájékoztatják a szerkesztőség munkatársait az ország belpolitikai életének különböző eseményeiről abból a célból, hogy a folyóirat jó előre megszervezhesse a megfelelő anyagok közlését. Jelenleg az elvtársak tanulmányozzák a lap jobb minőségű nyomtatásának lehetőségét, többek között azt is, hogy át lehet-e állítani kb. fél év múlva a lapot színes nyomásra. A Szovjet Híradó mellett a lakosság körében nagy népszerűségnek örvendőnek a magyar nyelven megjelentetett Szovjetunió és a Szovjet nő című folyóiratok. Ami az utóbbit illeti, Szirmai elvtárs szavai szerint, a magyar fél annak idején nem számított nagy keresletre, a Szovjetuniótól nagyon kevés példányszámot kért. Jelenleg a lapra

olyan nagy a kereslet, hogy lehetséges volna a példányszám jelentős növelése. Mivel a példányszámot már nemegyszer növelték, a magyar félnek – Szirmai elvtárs szavai szerint – némileg kényelmetlen újra kérni a Szovjetuniótól a papírkeret felemelését.

A beszélgetés során, érintve a Kínai Kommunista Párttal meglévő ideológiai nézetkülönbségek kérdését, Szirmai elvtárs megemlítette, hogy Magyarországon nincs bázis a dogmatikus nézetek terjesztésére és széles körű helyeslésére. A magyar kommunisták szilárdan támogatják az SZKP és a többi testvérpárt álláspontját ebben a kérdésben. Nagy felháborodást váltott ki a kínai elvtársak legutóbbi válasza Togliatti és Thorez elvtársaknak. Az elvtársakat, akik ismerik ezek tartalmát, annyira felháborította a Kínai KP makacs álláspontja, hogy felvetődött annak szükségessége, hogy megvitassák az MSZMP reakciójának kérdését ezekre a fellépésekre. Számos elvtárs azt javasolta, hogy vitassák meg a kérdést, célszerű-e publikálni erről anyagokat a sajtóban. Az MSZMP KB lehetségesnek tartaná a publikálást. Ugyanakkor ez a lépés ellentmondana Ny. Sz. Hruscsov elvtárs által a vita lezárására tett javaslatnak.² Szirmai elvtárs véleménye szerint a nézeteltérések olyan messzire mentek, hogy az ideológiai harc körülöttük – szavai szerint – harc nem az életért, hanem a halálért jelleget öltött. Az MSZMP KB komolyan nyugtalan a kialakult helyzet miatt, és szükségesnek tartja konzultálni az SZKP KB-val és a szocialista országok pártjaival a kínai elvtársak legutóbbi fellépéseire adandó egységes reakcióról. Az MSZMP álláspontjának kérdését ezekkel a fellépésekkel kapcsolatban az MSZMP KB holnap megnyíló ülésén fogják megvitatni. Szirmai elvtárs szavai szerint, a plénum újból hangsúlyozza az MSZMP nézeteinek egységét a testvérpártokkal, és élesen elítéli a kínai KB álláspontját.³

A beszélgetésen tolmácsként jelen volt a nagykövetség gyakornoka, V. Sz. Kiporenko.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyeniszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 9.

¹ Sztálin haláláig a szovjet vezetőkkel való kapcsolattartás Rákosi Mátyás monopóliuma volt. A témával kapcsolatban lásd Hajdu Tibor: A szovjet és a magyar vezetés kapcsolata, 1945–1953. *Évkönyv V. 1996–1997.* Szerk. Bak János. 1956-os Intézet, Bp., 1997. 37–42.

² Lásd a 118. dokumentum 4. jegyzetét!

³ 1963. március 8-án az MSZMP Központi Bizottsága, Központi Revíziós Bizottsága és Központi Bizottsága együttes ülést tartott. A tanácskozáson a nemzetközi kérdések között szó volt a nemzetközi kommunista mozgalomban kialakult helyzetről is. Az ülés jegyzőkönyvét lásd MOL M-KS 288. f. 288. f. 4. cs. 61. ó. e.

**122. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS AJTAI MIKLÓS,
AZ ORSZÁGOS TERVHIVATAL ELNÖKE KÖZÖTTI BESZÉLGETÉSÉRŐL**

1963. március 11.

G. A. Gyeniszov naplójából

Titkos
1963. március 13.

Feljegyzés az MSZMP KB Politikai Bizottságának póttagjával, az MNK OT elnökével,
Ajtai Miklós elvtárssal folytatott beszélgetésről

1963. március 11.

Protokoll-látogatást tettem és beszélgettem Ajtai elvtárssal. A beszélgetésben szintén részt vett az OT elnökének első helyettese, Vályi elvtárs és a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Titkársága vezetője, Szita elvtárs.

Ajtai elvtárs röviden beszélt Magyarország gazdasági helyzetéről. 1962-ben az ipar teljesítette a kijelölt tervet. Ugyanakkor megfigyelhető volt a műszaki fejlődés alacsony üteme. A zord és hosszú tél negatív hatást gyakorolt az ipar munkájára. Csökkent az építkezés és az építőanyag-gyártás. Ajtai elvtárs véleménye szerint ez az elmaradás behozható lesz az év folyamán. A hideg ellenére zavartalan volt a lakosság és az ipari üzemek ellátása elektromos energiával, gázzal és vízzel.

Az ország mezőgazdasági fejlődéséről szólva beszélgetőtársam megemlítette, hogy a gazdaság ezen ágazatának tervét 1962-ben nem teljesítették. A terv nem teljesítésének legfőbb oka az utóbbi két év erős szárazsága volt. Ugyanakkor mind 1961-ben, mind 1962-ben [negatív] rekord gabonatermést kaptak, alig több mint 17 mázsát egy hektárról, ami soha nem volt megfigyelhető Magyarország történelmében. Amint azt Ajtai elvtárs hangsúlyozta, országuk körülményei között állandóan 20 métermázsa vagy annál több gabonát lehet betakarítani egy hektárról. A rossz terméssel összefüggésben három probléma vetődött fel: a kenyérgabona és takarmány hiánya, nehézségek a marhaállomány megőrzésének ügyében. A hiányzó takarmány egy részét megkapták a Szovjetunióból, valamint iparcikkért cserébe, másik részét kénytelenek voltak valutáért megvásárolni a kapitalista piacon. Ez természetesen rontott a valutahelyezeten, az MNK fizetési mérlegén. Jelentős gondokat okozott a mezőgazdaságnak a korán kezdődött tél. A hideg nem tette lehetővé, hogy időben befejezzék az összes őszi mezőgazdasági munkát. Ez különösen a mélyszántást érintette, amelynek csak kb. felét fejezték be. A késői tavasz szintén bizonyos feszültséget hozt létre az ország mezőgazdasági termelése számára.

A beszélgetés során Ajtai elvtárs közölte, hogy az MNK OT már több éve távlati tervezéssel foglalkozik, nevezetesen 20 éves fejlesztési tervének összeállításával.¹ Ez a munka – szavai szerint – még néhány évig folytatódni fog. Két évvel azelőtt a Szovjetunió Állami Gazdasági Tanácsában konzultációra került sor ennek a tervnek az előzetes változatairól.² A magyar elvtársak kérése teljes megértésre talált a szovjet fél részéről. A magyar fél kéri a Szovjetuniót, hogy 1980-ra emelje fel az olaj évi szállítását 15 millió tonnára. A szovjet szakértők ezt a mennyiséget túlzottan megemeltnek tekintik, és azt javasolták, hogy korlátozzák évi 8 millió tonnára. Nemrégiben az MNK-ban konzultációt tartottak a szovjet szakértőkkel az olajkitermelés országban belüli növelését célzó intézkedésekről. A szovjet szakemberek úgy vélik, hogy 1980-ra az olajkitermelést fel lehet emelni 3,5 millió tonnára, valamint jelentősen növelni lehet a földgázkitermelést. Beszélgetőtársam véleménye szerint jó lenne hosszú távú magyar-szovjet megállapodást kötni ennek vagy annak az ágazatnak a fejlesztéséről, amint azt az alumíniumot illetően tették. Szeretnének egyezményt kötni a Szovjetunióval a vaskohászat és az energetika fejlesztését illetően. Ezeknek a megállapodásoknak a megkötése megoldaná az olajszállítások kérdését is.

A magyar elvtársak a Szovjetunió Állami Tervhivatalához fordultak azzal a kéréssel, hogy tartsanak még egy konzultációt a távlati tervről. A mi oldalunk beleegyezett ilyen konzultáció megtartásába, csak valamivel később. A közeljövőben Moszkvában megszervezik a szovjet és magyar szakértők találkoztóját a terv egyes kérdéseinek egyeztetését illetően.

A szocialista tábor más országaival fennálló kapcsolatokat érintve Ajtai elvtárs megemlítette, hogy itt két nehézség van: a mezőgazdaság fejlődése és a kölcsönös ellátás bizonyos nyersanyagfajtákkal. Ha megállapodásra jutnak ebben a két kérdésben, akkor országaink fejlődése még gyorsabban halad.

Amint azt Ajtai elvtárs hangsúlyozta, a termelés kooperációja és specializációja a KGST keretei között még a legkezdetibb stádiumban van. A magyar fél elhatározta például, hogy eláll több traktortípus gyártásától, és csak egyféle traktort gyárt két vezető

híddal, amely képes dolgozni nehéz homokos talajon. Ugyanakkor itt is felvetődik egy fontos probléma – a pótalkatrészek gyártása. Gondolni kell arra, hogy az alkatrészgyártást több országnak osszák el (egyik országban motorokat gyártanak, a másikon elektromos berendezéseket stb.).

A beszélgetésen tolmács minőségben jelen volt a nagykövetség harmadik titkára, Ju. P. Prohorov elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 9.

¹ A KGST XIII., 1960. július 26–29-én Budapesten tartott ülésén született döntés arról, hogy a tagállamok 20 éves gazdasági terveket dolgoznak ki, és azokat egymás között egyeztetik. E határozat alapján az Országos Tervhivatal 1960 elején kezdte meg a magyar gazdaság 20 éves fejlesztési tervével kapcsolatos elképzelések kidolgozását, amelyben mintegy 1500 fő működött közre. (MOL, M-KS 288. f. 5. cs. 251. ó. e.) A témáról lásd még „AJTAI Miklós: Húszéves távlati tervünk kidolgozásáról.” *Népszabadság*, 1963. június 30.

² A Szovjetunió Állami Gazdasági Tanácsa és az Országos Tervhivatal között Moszkvában 1961. február 10. és 22. között folytak egyeztetések a Szovjetunió és Magyarország hosszú távú népgazdaság-fejlesztési elgondolásairól. Az erről készült jelentést lásd MOL XIX-A-2-gg. (161. d.)

123. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS APRÓ ANTAL BESZÉLGETÉSÉRŐL 1963. március 12.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. március 18.

Feljegyzés az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagjával,
az MNK Minisztertanácsa elnökhelyettesével,
Apró Antal elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. március 12.

Felkerestem Apró elvtársat, és átadtam neki Ny. Sz. Hruscsov elvtárs Kádár J[ános] elvtársnak címzett levelének szövegét, amely javaslatot tartalmaz vízierőmű-rendszerek építésére a Dunán.¹

Megjegyzés: Kádár J[ános] elvtársat jelenleg az Országgyűlés küszöbönálló, ez év március 21-ei ülésén előadói beszédének készítése foglalta le, amivel összefüggésben kérte, hogy bocsássak meg azért, amiért nem tud találkozni velem, és azt kérte, adjam át az említett levél szövegét Apró elvtársnak.

Apró elvtárs megköszönte Ny. Sz. Hruscsov elvtárs levelét, elmondta, hogy tanulmányozni fogják és megvitatják az MSZMP KB Politikai Bizottságának ülésén, ami után válaszlevelet készítenek Kádár J[ános] elvtárs nevében.² Azt is megemlítette, hogy a magyar fél nagy helyesléssel viszonyul az Ny. Sz. Hruscsov elvtárs levelében található javaslatokhoz. Apró elvtárs megemlítette, hogy erről a kérdésről részben már tájékoztatták az Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak a KGST Végrehajtó Bizottsága legutóbbi ülésének résztvevőivel folytatott beszélgetése alkalmával Moszkvában. Apró elvtárs véleménye szerint a szovjet javaslat realizálása egy vízi erőmű építését illetően a Dunán nagy népgazdasági

jelentőségű lesz valamennyi Duna menti ország, többek között Magyarország számára is. Ugyanakkor ezeknek a kérdéseknek a megoldásakor valószínűleg számos gyakorlati jellegű nehézséggel kell majd szembenézniük. Szükséges, hogy a Duna-medence valamennyi szocialista országa meggyőződjön a Duna vízi ereje közös hasznosításának előnyeiről és hasznáról. Példaképpen beszélgetőtársam hivatkozott az MNK és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság többéves vitájára a nagyvárasi vízi erőmű közös építését illetően. A probléma lényege az volt, hogy kinek a területén (magyar vagy csehszlovák) kell felállítani a vízi erőmű üzemét. Nemrégiben a magyar fél beleegyezett, hogy az építkezés Csehszlovákia területén történjen.

Apró elvtárs elmondta, hogy a gazdasági együttműködés kérdéseit többek között a Duna vízi erőforrásainak felhasználását illetően az MNK-nak bizonyos problémái adódnak Bulgáriával és a Jugoszláv Szövetségi Népköztársasággal is. Úgy véli, hogy az ez évben sorra kerülő magyar-jugoszláv és magyar-bolgár gazdasági tárgyalások elő fogják segíteni ezeknek a kérdéseknek a megoldását. Apró elvtárs közölte, hogy március végén az MNK-ba várják a jugoszláv gazdasági kormányküldöttség érkezését M[ijalko] Todorovics vezetésével.³

Valamivel bonyolultabb a helyzet – jegyezte meg Apró elvtárs – a magyar-román gazdasági kapcsolatokkal. Szavai szerint számos nehézség a KGST-országok közötti gazdasági együttműködés fejlesztésének kérdésében a román elvtársak által elfoglalt külön állásponttal magyarázható. Ilyen problémák vetődtek fel többek között a KGST VB legutóbbi moszkvai ülésén. Apró elvtárs megemlíttette, hogy ezzel összefüggésben számára teljesen érthetetlen volt a román elvtársak szuverenitásuk miatti aggodalma. Nem lehet egyetérteni – jegyezte meg – a román képviselő által a KGST VB moszkvai ülésén tett azon megállapítással sem, hogy a KGST elkezd államok feletti szervezetté átalakulni, és a Végrehajtó Bizottság túllépi azt a felhatalmazást, amelyet a KGST-tagországok kommunista és munkáspártjai első titkárainak múlt évi tanácskozásán meghatároztak. A magyar elvtársak rendelkezésére álló információk szerint hasonló kérdések vetődtek fel az RMP KB legutóbbi plénümán is, amiről a román sajtóban az említett plénümáról közölt kommuniké tanúskodik. Az RMP KB és az MSZMP KB üléséről szóló közleményt a magyar sajtóban ugyanazon a napon (ez év március 10.) közzétették.⁴ Tekintettel arra, hogy az említett kommunikékban az MSZMP és az RMP álláspontja a szocialista országoknak a KGST keretében való együttműködése kérdéseiről némileg eltér egymástól, a magyar elvtársak elhatározták, hogy az RMP KB üléséről szóló közleményt nem közlik teljes egészében. Kihagyták belőle azt a részt, ahol arról van szó, hogy a szocialista országok közötti együttműködésnek a szuverenitás és a nemzeti függetlenség elveinek szigorú tiszteletben tartása mellett kell fejlődnie. Apró elvtárs szavai szerint az említett elvek magától értetődőek és a KGST alapszabályában rögzítettek. Ezért úgy véli, hogy semmi szükség arra, hogy külön figyelmet fordítsanak rá. Azonkívül – jegyezte meg beszélgetőtársam – ha az RMP KB üléséről szóló kommunikét a magyar sajtóban teljes egészében közzétették volna, többeknél ezzel kapcsolatban homályos kérdések vetődhetek volna fel. A közlemény gyakorlatilag arról tanúskodik, hogy a román elvtársak tartják magukat a KGST VB legutóbbi ülésén elfoglalt hibás álláspontjukhoz. Apró elvtárs reményének adott kifejezést, hogy az RMP és az RNK kormányának vezetői a KGST-tagországok kommunista és munkáspártjai KB első titkárainak küszöbönálló tanácskozásán megbizonyosodhatnak a testvérpártok többségének álláspontja helyességében, és ennek eredményeképpen megváltoztatják nézetüket a szocialista országoknak a KGST keretei közötti együttműködését illetően.

Apró elvtárs tájékoztatott arról, hogy az MSZMP KB egyetért azzal, hogy a KGST-tagországok kommunista és munkáspártjai KB első titkárai és minisztertanácsa elnökei ta-

nácskozását ez év júniusában Moszkvában tartsák meg, amiről szándékában áll tájékoztatni az összes érdekelt testvérpártot.

Az MSZMP KB ez év március 8-án megtartott ülésének munkáját érintve Apró elvtárs megemlíttette, hogy a plénüm határozottan szövegezte a KGST-tagországok közötti gazdasági kapcsolatok kiszélesítése és elmélyítése szükségességéről, és kijelölte az MSZMP előtt álló feladatokat ezen a területen. Külön figyelmet fordítottak az együttműködés új formáinak tanulmányozására és felhasználására.

Az ülésen ugyancsak megvitatták a nemzetközi kommunista mozgalom egységének kérdését. Erről a kérdéssel az MSZMP KB külön levélben szándékozik tájékoztatni a párt valamennyi tagját.

A beszélgetés során Apró elvtárs érintette az ország gazdasági helyzetét is. Megjegyezte, hogy az ez évi elhúzódó és zord tél számos nehézséget okozott az MNK népgazdasága számára. Tekintettel a fűtőanyag hiányára, a magyar elvtársak kénytelenek voltak csökkenteni a vasúti szállítást, számos helyen pedig ideiglenesen bezárni az ipari üzemeket. Ugyanezen okokból kedvezőtlen helyzet alakul ki a tavaszi mezőgazdasági munkák megkezdésével is, amelyeket ebben az évben körülbelül egy hónapos késéssel tudnak elkezdni. Apró elvtárs elmondta azt is, hogy a téli hidegek eredményeképpen az őszi gabonavetések egy része kifagyott. Ez főként az olasz gabonafajtával bevetett területeket érinti. Beszélgetőtársam szerint a magas terméshozamú szovjet „Bezosztaja-1” és „Bezosztaja-4” gabonafajták beváltak a mostani tél kedvezőtlen időjárási viszonyai között is. Apró elvtárs úgy véli, hogy a szokatlanul hideg tél által okozott kárt sikerül megtéríteni alapvetően már ebben az évben. Erre, többek között, figyelmet fordítottak az MSZMP KB legutóbbi ülésén. A feltételek ehhez – mondta Apró elvtárs – megvannak nálunk. A lakosság politikai hangulata, amint ezt többek között a lezajlott országgyűlési és helyi tanácsi választások megmutatták, kedvező, és arról tanúskodik, hogy a munkások helyeslik az MSZMP politikáját. Jelenleg, mondta Apró elvtárs, az a feladat, hogy bátran felhasználjuk a lakosság politikai és munkalendületét, amelyet az MSZMP VIII. kongresszusa, az országgyűlési és helyi tanácsi választási kampány teremtett meg.

A beszélgetés alatt Apró elvtárs nagy figyelmet szentelt az MNK és a Szovjetunió közötti gazdasági együttműködés helyzetének és perspektíváinak. Az együttműködés további fejlesztésének szükségességét hangsúlyozva Apró elvtárs megemlíttette, hogy ez most főként a külkereskedelem területén keresztül valósul meg. Az elmúlt évek tapasztalata mutatja – jegyezte meg –, hogy emiatt a két ország közötti áruforgalom lassabban növekszik, mint az kívánatos lenne. Beszélgetőtársam véleménye szerint ez a helyzet számos objektív oknak köszönhetően alakult ki, többek között amiatt, hogy az MNK és a Szovjetunió külkereskedelmi minisztériumai az árukontingenseket csupán a tervhivatalok által jóváhagyott összeg keretei között határozhatják meg.

Apró elvtárs megemlíttette, hogy már megérett az idő arra, hogy felülvizsgálják az MNK és a Szovjetunió közötti gazdasági együttműködés jelenlegi formáit. Véleménye szerint a továbbiakban célszerű lenne szélesebb körűen fejleszteni a két ország közötti együttműködést a termelés területén (kooperáció, specializáció stb.). Ezt mind a gépgyártásban, mind az ipar más ágazataiban meg lehetne valósítani. Apró elvtárs elmondta, hogy a Szovjetunió lemondhatna néhány termékfajta gyártásáról abból a célból, hogy szükségleteit a magyar piacon szerezze be. Az MNK a maga részéről szintén lemondhatna bizonyos termékek gyártásáról, és a szovjet piacon szerezne be azt. Ez – Apró elvtárs véleménye szerint – jó alap lenne az MNK és a Szovjetunió közötti gazdasági kapcsolatok további kiszélesítéséhez és elmélyítéséhez. Azt gondolja még, hogy a két ország közötti megállapodásokat a gazdasági együttműködésről a továbbiakban hosszabb időre (például 10-15 évre) kellene megkötönni.

A beszélgetésen részt vett tolmács minőségben a nagykövetség harmadik titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 226. gy. 9.

¹ A levelet nem sikerült fellelnünk.

² Apró Antal a Politikai Bizottság 1963. március 19-ei ülésén a „Különfélék” között tájékoztatta a testület tagjait Hruscsov leveléről. A testület megbízta Kádár Jánost, hogy Hruscsov levelére azt a választ adja, egyetértenek, hogy a javaslatot a KGST felső szintű tanácskozásán megvitassák. (MOL M-KS 5. cs. 295. 6. e.)

³ A jugoszláv küldöttség 1963. március 21-én érkezett Budapestre. „Jugoszláv állami küldöttség érkezett Budapestre.” *Népszabadság*, 1963. március 22.; „Kádár János fogadta Mijalko Todorovicsot.” *Népszabadság*, 1963. március 26.; „Folytatódta a magyar–jugoszláv tárgyalások és tovább kívánjuk fejleszteni Jugoszlávia és Magyarország gazdasági kapcsolatait.” *Népszabadság*, 1963. március 27.; „Aláírták a magyar–jugoszláv gazdasági tárgyalások záróokmányait.” *Népszabadság*, 1963. március 28.

⁴ A „Közlemény a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának, Központi Revíziós Bizottságának és Központi Ellenőrző Bizottságának együttes üléséről” a *Népszabadság* 1963. március 10-ei számának első oldalán jelent meg. A Román Munkáspárt Központi Bizottságának plenáris üléséről csak egy rövid híradás jelent meg a lap 2. oldalán.

124. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS KÁLLAI GYULA BESZÉLGETÉSÉRŐL 1963. március 13.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos

1963. március 18.

Feljegyzés az MSZMP KB Politikai Bizottsága tagjával, az MNK Minisztertanácsa elnökhelyettesével, Kállai Gyula elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. március 13.

Felkerestem Kállai elvtársat, és a Központ megbízásából megismerttettem a Szovjetunió kormányának az USA kormánya számára küldött Emlékeztetője szövegével, valamint tájékoztattam a Szovjetunió álláspontjáról a német probléma rendezését illetően a küszöbönálló kétoldalú szovjet–amerikai tárgyalásokon.

Megjegyzés: Kádár elvtárs elnézést kért, amiért nem tud fogadni, tekintettel arra, hogy az Országgyűlés küszöbönálló ülészakán tartandó beszéde foglalja le, megkért, hogy Kállai elvtársat keressem fel, és tájékoztassam a fent említett kérdésről.

Megköszönve az információt, Kállai elvtárs említést tett a szovjet–amerikai tárgyalások során megvitadni kívánt kérdések nagy fontosságáról. Ugyancsak köszönetét fejezte ki azért, hogy az SZKP KB rendszeresen tájékoztatja a magyar elvtársakat valamennyi fontosabb külpolitikai kérdésről. Kállai elvtárs megígérte, hogy a kapott információ tartalmát átadja az MSZMP KB Politikai Bizottsága tagjainak. Meggyőződését fejezte ki, hogy az MSZMP KB Politikai Bizottsága összességében és teljes egészében támogatja a szovjet fél álláspontját a küszöbönálló tárgyalásokon.

A továbbiakban Kállai elvtárs nagyra értékelte a dunai vízi erőmű építésére vonatkozó javaslatokat, amelyet Ny. Sz. Hruscsov elvtárs Kádár J[ános] elvtársnak címzett levele tar-

talmaz, s amiről magyar barátainkat előző nap tájékoztatták.¹ Ezzel összefüggésben érintett néhány, a KGST tevékenységével kapcsolatos kérdést. Kállai elvtárs megjegyezte, hogy ezt a kérdést megvitatták az MSZMP KB legutóbbi ülésén. Habár a kérdés megtárgyalása viszonylag kis időt vett igénybe – hangsúlyozta beszélgetőtársam –, ugyanakkor az ülés résztvevői határozottan és egyhangúlag szoltak a KGST-tagországok közötti gazdasági együttműködés további fejlesztése és elmélyítése mellett, a fejlődés jelenlegi ütemének megfelelő alapon (közös vállalatok, beruházások a tervezésben). Ezzel kapcsolatban megjegyezte, hogy néhányan még nem értik a KGST keretein belüli együttműködés további fejlesztésének szükségességét. Reményét fejezte ki, hogy idővel az ilyen együttműködés szükségességét mégiscsak meg fogja érteni, és helyeselni fogja valamennyi KGST-tagország. Ezt a kérdést érintve beszélgetőtársam olyan összehasonlítást tett, hogy a mezőgazdaság kollektivizálása időszakában szintén nem mindenki ment azonnal a szövetkezetbe.

A beszélgetés végén Kállai elvtárs közölte, hogy március 21-én lesz az új összetételű Országgyűlés első ülészakája, amely lezár egy fontos időszakot az MNK politikai és társadalmi életében. Az elkövetkező időszakban a fő figyelmet az MSZMP tevékenységében – beszélgetőtársam szavai szerint – a párt VIII. kongresszusa által felvetett gyakorlati kérdések megoldására fordítják.

A beszélgetésen részt vett a nagykövetség harmadik titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 226. gy. 9.

¹ Lásd a 123. dokumentumot!

125. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS KÁLLAI GYULA BESZÉLGETÉSÉRŐL 1963. március 20.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos

1963. március 21.

Feljegyzés az MSZMP KB Politikai Bizottsága tagjával, az MNK Minisztertanácsa elnökhelyettesével, Kállai Gyula elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. március 20.

Kérésére felkerestem Kállai elvtársat.

Kállai elvtárs az MSZMP KB Politikai Bizottsága és Kádár J[ános] elvtárs megbízásából közölte, hogy tájékoztatásunkat a küszöbönálló szovjet–amerikai tárgyalásokról a német probléma rendezését illetően¹ megvitatták a Politikai Bizottság ülésén. Elmondta, hogy az MSZMP KB Politikai Bizottsága egyhangúlag támogatta a Szovjetunió álláspontját a sorra kerülő tárgyalásokon, s ennek kapcsán említést tett ezeknek a tárgyalásoknak nagy nemzetközi jelentőségéről.² Kállai elvtárs hangsúlyozta azt is, hogy a magyar fél, ha erre lehetőség adódik, kész teljes határozottsággal támogatni a Szovjetunió álláspontját a német probléma békés rendezését illetően. Az MSZMP KB Politikai Bizottsága nevében Kállai elvtárs köszönetét fejezte ki az SZKP KB-nak és a Szovjetunió kor-

mányának a magyar fél rendszeres tájékoztatásáért a Szovjetunió külpolitikájának minden kérdéséről.

Kállai elvtárs közölte, megbízták azzal is, hogy tájékoztasson bennünket azokról az alapvető feladatokról, amelyeket az MSZMP az előttük álló időszakban meg fog oldani. Megemlítette, hogy az Országgyűlés ülészsaka, amelyre ez év március 21-én kerül sor, fontos időszakot zár le az ország politikai fejlődésében. Az ülészsakon megválasztják az MNK államhatalmi szerveit, és megerősítik a magyar kormány összetételét. Ezt követően barátaink a fő figyelmet a szocialista építés gyakorlati kérdései megoldásának kívánják szentelni. Mint ismeretes – jegyezte meg Kállai elvtárs – az MSZMP VIII. kongresszusa ki nyilvánította a szocializmus alapjai lerakásának befejezését Magyarországon. Most hozzákezdünk a szocializmus teljes körű felépítéséhez. Ebben az időszakban a párt fő feladata az ipari és mezőgazdasági termelés további fellendítése, a kultúra és a tudomány fejlesztése, valamint a lakosság életszínvonalának emelése lesz. Ezeknek a feladatoknak a teljesítésére irányul majd az MSZMP egész gyakorlati tevékenysége. Ezeknek a feladatoknak a teljesítése után – jegyezte meg Kállai elvtárs – már hozzákezdhetünk a kommunista társadalom építéséhez.

A beszélgetésben Kállai elvtárs érintette a magyar alkotó értelmiség hangulatában és gondolkodásában végbemenő változások kérdését is. Ennek kapcsán hivatkozott az annak idején 1956-os ellenforradalmi tevékenysége miatt elítélt és később amnesztiával szabadult Déry Tibor példájára. Déry jelenleg Bécsben van. Kállai elvtárs elmondta, hogy a nyugati sajtó megpróbált Déry Ausztriába utazásából szenzációt csinálni. Az osztrák és más nyugati újságírók részéről Dérynek számos provokációs kérdést tettek fel, azzal a céllal, hogy utóbbi nyilatkozzon az MNK-ban lévő politikai berendezkedés ellen. De ezek a kísérletek kudarcot vallottak. Déry, aki megtagadta, hogy válaszoljon az ilyen kérdésekre, kijelentette, hogy szocialistának tartja magát, és támogatja a Magyarországon meglévő politikai rendszert. Kállai elvtárs véleménye szerint Déry ezen kijelentésének nagy politikai jelentősége van, mivel Déry, habár nem minden kérdésben ért egyet az MSZMP politikájával, de amikor a magyarországi politikai rendszer értékeléséről volt szó, annak védelmére kelt.

Kállai beszélt a másik ismert magyar íróról, Illyés Gyuláról is, aki amikor hazájában van, állandóan elégedetlenségének ad hangot az MSZMP politikájának egyik-másik rész-kérdésével kapcsolatban. Ugyanakkor, amikor külföldön tartózkodik (például a múlt évben Olaszországban), a leghatározottabban visszaver minden kísérletet, hogy ellenséges kijelentésekre provokálják őt az MNK-val kapcsolatban. Kállai elvtárs megemlítette, hogy a magyar értelmiség Déry és Illyés típusú, Nyugaton jól ismert kiemelkedő képviselőinek fellépései a szocialista berendezkedés védelmében nagy politikai jelentőségűek a népi Magyarország tekintélyének növekedése szempontjából.

A beszélgetésen tolmács minőségben jelen volt a nagykövetség harmadik titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 226. gy. 9.

¹ Az előzményekre lásd a 124. dokumentumot!

² Kádár János a Politikai Bizottság 1963. március 19-ei ülésén adott tájékoztatást a Gyenyiszov nagykövettel folytatott megbeszéléséről. A testület tudomásul vette a beszámolót, és Kállai Gyulát bízta meg azzal, hogy közölje a szovjet nagykövettel, egyetértenek a szovjet fél álláspontjával. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 295. ó. e.)

126. FELJEGYZÉS G. A. GYENYSZOV NAGYKÖVET ÉS APRÓ ANTAL BESZÉLGETÉSÉRŐL

1963. április 9.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. április 13.

Feljegyzés az MSZMP KB Politikai Bizottsága tagjával,
az MNK Minisztertanácsa elnökhelyettesével, Apró Antal elvtárral folytatott
beszélgetésről

1963. április 9.

A Központ utasításával összefüggésben felkerestem Apró elvtársat, és közöltem, hogy Moszkvában egyetértenek a velem folytatott, ez év március 12-ei beszélgetése alkalmával elmondott véleményével a Szovjetunió és az MNK közötti gazdasági kapcsolatok javításának célszerűségét illetően, valamint azzal, hogy a gazdasági együttműködésről hosszabb időre kell megállapodást kötni.¹ Azt is elmondtam, hogy a megfelelő szovjet szerveket megbízták az adott kérdés tanulmányozásával.

Apró elvtárs nagy elégedettségének adott hangot azzal kapcsolatban, hogy a szovjet fél kedvezően viszonyult az általa elmondott javaslatokhoz. Közölte azt is, hogy jelenleg az MNK megfelelő szervei a Szovjetunió és az MNK közötti gazdasági kapcsolatok szélesítésének lehetőségeit tanulmányozzák, és dolgoznak a konkrét javaslatokon. Apró elvtárs megemlítette, hogy ennek a munkának az eredményéről előzetes formában tájékoztatni fogják a nagykövetséget.

A továbbiakban Apró elvtárs elmondta, hogy április 15-én a magyar delegáció néhány tagjával Moszkvába kíván repülni a KGST Végrehajtó Bizottsága április 17-én kezdődő soros ülésére. Az ülés kezdete előtt szeretne találkozni a Szovjetunió Minisztertanácsa elnökhelyettesével, M. A. Leszecsko² elvtárral, és megvitatni vele számos, a szovjet-magyar gazdasági kapcsolatok fejlesztését és a KGST soron következő ülésének munkáját érintő kérdést. Ezzel kapcsolatban Apró elvtárs kifejezte azt a kérését, hogy szervezzük meg neki a találkozót M. A. Leszecsko elvtárral.

Megjegyzés: Apró elvtárs kérését telefonon közöltük M. A. Leszecsko elvtárral. Apró elvtársat tájékoztattuk M. A. Leszecsko elvtárs készségéről, hogy találkozzon vele április 15-én.

Apró elvtárs azt is közölte, jelenleg intenzív munka folyik, hogy előkészítsék a magyar delegáció számára az anyagokat a KGST-tagországok kommunista és munkáspártjai első titkárai küszöbönálló moszkvai tanácskozására.

Beszélgetőtársam elmondta számos elképzelését a mezőgazdaság fejlődése területén a szocialista országokban tapasztalható nehézségek leküzdését illetően. Véleménye szerint a mezőgazdaság lemaradásának egyik alapvető oka a termelők anyagi érdekeltiségi rendszerének tökéletlensége. Apró elvtárs úgy véli, hogy valamennyi testvéri országnak nagy figyelmet kell fordítania a parasztság anyagi ösztönzésének tökéletesítésére. Ebből a szempontból – Apró elvtárs véleménye szerint – nagy gyakorlati jelentősége van a testvéri országok tapasztalata kölcsönös tanulmányozásának. Elmondta, hogy az MNK-ban az utóbbi időben nagy figyelmet szentelnek a kérdésnek, és hogy az ország mezőgazdasági termelőszövetkezeteiben a konkrét helyi viszonyoktól függően az anyagi ösztönzésnek különböző formáit alkalmazzák a gyakorlatban. Apró elvtárs azt javasol-

ta, hogy a szovjet fél figyelmesebben tanulmányozza a magyar tapasztalatot ezen a területen. Habár szavai szerint a szövetkezeti tagok anyagi érdekeltségének az MNK-ban alkalmazott formája közül nem mind tökéletes, és nem mind vált be, közülük néhány érdekes lehet a Szovjetunió mezőgazdasági szakemberei számára.

A beszélgetésben Apró elvtárs említette az MSZMP ideológiai munkájának néhány kérdését és az említett területen kialakult helyzetet is. Megemlítette, hogy a magyar alkotó értelmiség jelentős rétegei még mindig a Nyugat erős befolyása alatt állnak. A polgári és kispolgári ideológia hatása megmutatkozik a fiatal nemzedék képviselőinek művészetén és nézetein is. Különösen érzéketlenül nyilvánult meg ez a fiatal költők nemrégiben Pécsen megtartott országos tanácskozásán, amelynek több résztvevője javasolta az alapjában téves „nemzedékek elvét”.³ Ezzel kapcsolatban Apró elvtárs megjegyezte, hogy az MSZMP egyik legfontosabb feladata a polgári és kispolgári ideológia befolyása elleni harc legelfogadhatóbb eszközeinek megkeresése. Apró elvtárs elmondta azt is, hogy nagy hatást gyakorolt rá Ny. Sz. Hruscsov elvtárs beszéde a szovjet művészet és irodalom képviselőivel való találkozón.⁴ Ez a beszéd – szavai szerint – nagy jelentőségű lesz az MSZMP gyakorlati munkájához is az ideológiai fronton.

A beszélgetésen tolmács minőségben részt vett a nagykövetség harmadik titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 9.

¹ Lásd a 123. dokumentumot!

² Leszcscsko, Mihail Akszentyevics (1909–1984). 1957–1958-ban az Ukrán SZSZK Tervhivatalának elnökhelyettese, 1958 és 1962 között a Szovjetunió Tervhivatalának első elnökhelyettese, ezzel egyidejűleg 1960–1962-ben a Szovjetunió Minisztertanácsának Elnöksége mellett működő külkereskedelmi bizottság elnöke. 1962-től 1980-ig a Szovjetunió Minisztertanácsának elnökhelyettese.

³ Kádár János a Politikai Bizottság 1963. február 5-ei ülésén jelentést kért a fiatal írók találkozójáról, és a testület úgy határozott, hogy azt előzetesen az Agitációs és Propaganda Bizottság tárgyalja meg. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 291. ó. e.) Az Agitációs és Propaganda Bizottság 1963. február 21-ei ülésén vitatta meg az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztályának és Darvas Józsefnek a fiatal költők pécsi tanácskozásáról készített jelentését. A testület úgy foglalt állást, hogy a pécsi találkozó hibái ellenére is pozitívan értékelhető. „A vitában a fiatalok tapasztalatlanságán, olykor elméleti bizonytalanságán is átsütöttek a tehetséges fiatalok egészséges, pártos indulatai, érezhető volt a párt politikájának őszinte vállalása és támogatása, a szocialista irodalom ügyéért érzett felelősség, a korszerű szocialista közéleti líra megfelelő kifejezési módszereinek és eszközeinek a keresése. Ez a pozitív alaphang volt jellemző a vitára. De a vita hevében elhangzottak igazságtalan megállapítások, sőt disszonáns hangok, helyet kaptak helytelen, egyoldalú állásfoglalások is. (Az ellenforradalom utáni költészetünk negatív értékelése, az ún. »vákuum elmélet«, ezen belül a Tűztáncosok csoportjának helytelen értékelése; a nemzedéki szerveződés elve; a szocialista irodalom és költészet folytonosságának tagadása, az »újrakezdés«, a »tiszt lap« jelszava).” A jelentés szerint a helytelen nézetekkel, disszonáns hangokkal a hozzászólók többsége még a vita során felvetett harcot, s a vitatott kérdésekkel kapcsolatosan egészségesen foglaltak állást a pécsi találkozó után az irodalmi és napilapokban megjelent cikkek. Úgy vélték, a találkozón elhangzott helytelen nézetek mögött nem húzódik meg semmiféle bal- vagy jobboldali politikai koncepció. (MOL M-KS 288. f. 11. cs. 1090. ó. e.)

⁴ Hruscsov és a szovjet vezetés más tagjai 1963. március 7-én és 8-án találkoztak az irodalom és művészeti élet képviselőivel, és folytatták az 1962. december 17-ei találkozón megkezdett véleménycserét az irodalom és művészet problémáiról. („Szovjet vezetők találkozója az irodalom és művészet képviselőivel.” *Népszabadság*, 1963. március 8.) Ny. Sz. Hruscsovnak a találkozón elmondott beszédét a *Népszabadság* 1963. március 12-ei számában részletesen ismertették.

127. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS PÉTER JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL

1963. április 17.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. április 24.

Feljegyzés az MNK külügyminiszterével,
Péter János elvtárral folytatott beszélgetésről

• 1963. április 17.

Meghívására felkerestem Péter elvtársat. Közölte, hogy az MSZMP KB Politikai Bizottságának határozata alapján megbízása van Kádár János elvtárral, hogy tájékoztasson számos kérdésről.

Péter elvtárs közölte, hogy Kádár János nevére személyes levél érkezett a Balzan Alapítvány¹ alelnökétől. A levélben arról van szó, hogy ez év május 10-én kerül sor az ezen alapítvány által alapított kitüntetés átadására XXIII. János pápának az általános béke megerősítése ügyében tett szolgálataiért. A levélben azt is közlik, hogy a kitüntetés-átadási ceremónia szintjét emelné, ha azon részt tudna venni Mindszenty bíboros. Ezzel összefüggésben a levél szerzője azt javasolja, hogy ha az MNK kormánya kész megvitatni Mindszenty kiutazásának kérdését a XXIII. János pápának adandó kitüntetés átadási ünnepségére, akkor a tárgyalások lefolytatására Budapestre fognak küldeni egy magas rangú képviselőt.

Az említett kérdést megvitták ma az MSZMP KB Politikai Bizottságának ülésén.² A tényeket összevetve a magyar elvtársak arra a következtetésre jutottak, hogy a Vatikán akciójáról van szó, amelynek az a célja, hogy elérjék Mindszenty kiszabadítását. Erről tanúskodnak – jegyezte meg Péter elvtárs – a következő tények. Április 5-én Kádár János elvtárs nevére meghívót küldtek, hogy vegyen részt a János pápa kitüntetés átadásának ceremóniáján. Ilyen meghívást a szocialista országok vezetői közül csak Ny. Sz. Hruscsov és L. I. Brezsnyev elvtársak kaptak. Április 6-án hasonló meghívást kapott az MNK ideiglenes ügyvivője Bernben (mivel a Balzan Alapítvány Svájcban található). Április 9-én meghívást kapott az MNK római követe is. A Balzan Alapítvány alelnökének korábban említett levele április 10-re datálódik. Április 12-én a bécsi magyar misszió beutazási vízumot kért az MNK-ba König³ bécsi püspök. (Másnap kiadták neki a vízumot.) A felsorolt tényekből kiindulva barátaink azt a következtetést vonták le, hogy a Vatikán elhatározta, közvetett úton folytat tárgyalásokat a magyar kormánnyal Mindszenty ügyében, felhasználva többek között a Balzan Alapítványt is.

Péter elvtárs megemlítette, hogy a tárgyalások folytatásának ilyen módja a magyar fél számára elfogadhatatlan. A magyar elvtársak, amint az Péter elvtárs szavaiból kitűnik, hajlandók belemenni Mindszenty kiszabadításába, és megengedni neki, hogy elutazzon Magyarországról, de csak azzal a feltétellel, ha megbízható garanciát kapnak arra, hogy nem fogják felhasználni magyarellenes tevékenységre. Ha a Vatikán ad ilyen hivatalos garanciát, akkor Mindszentynek megadják a lehetőséget, hogy elutazzon a Vatikánba.⁴ Az adott kérdésben a Balzan Alapítvány képviselőivel való tárgyalások folytatásának – hangsúlyozta Péter elvtárs – nincs semmilyen gyakorlati értelme, mivel az adott esetben szó sem lehet valamiféle megbízható garanciáról Mindszenty Magyarországon kívüli tartózkodásával kapcsolatban.

A Vatikán és a Balzan Alapítvány említett akciójával kapcsolatban a magyar elvtársak a következő lépéseket szándékozzák tenni. Ha április 19–20-ig König püspök⁵ nem tesz semmilyen kezdeményezést, akkor Kádár J[ános] elvtárs nevében választ küldenek a Balzan Alapítvány elnökének, amelyben köszönetüket fejezik ki a meghívásért és a legjobb kívánságokat XXIII. János pápának, valamint közölni fogják, hogy Kádár J[ános] elvtársnak nincs lehetősége élni a meghívással, és hogy a magyar fél képviseltetve lesz a május 10-ei ceremónián Rómában. Ha König részéről a továbbiakban sem lesz kezdeményező lépés, akkor április 23–24-én válaszeletet küldenek a Balzan Alapítvány alelnökének. Mivel a magyar elvtársak nem tartják célszerűnek, hogy a Mindszenty ügyében folyó tárgyalásokon szerepeljen Kádár J[ános] elvtárs neve, az említett levelet az MNK római követe nevében fogják elküldeni. A levélben szándékukban áll közölni, hogy Mindszenty ügyének megoldása meglehetősen bonyolult probléma, amelyet nyilván megértenek a Balzan Alapítvány vezetői is. Ugyanakkor, ha az adott problémához teljes komolysággal viszonyulnak, akkor elküldhetik képviselőjüket Magyarországra, ahol lehetőséget biztosítanak számára, hogy találkozzon hivatalos magyar személyekkel. Péter elvtárs elmagyarázta, hogy ha az események ilyen módon fognak alakulni, és a Balzan Alapítvány képviselője megérkezik az MNK-ba, akkor itt megmondják neki, hogy a magyar fél kész tárgyalásokat folytatni Mindszenty ügyében a Vatikán hivatalos képviselőjével. Péter elvtárs azt is elmondta, hogy abban az esetben, ha Magyarországra érkezik König, neki szintén lehetősége lesz találkozni az Egyházügyi Hivatal vezetőjével, akik kifejtik az MNK kormányának álláspontját Mindszenty kiszabadulásával kapcsolatban.

Az MSZMP KB megbízásából Péter elvtárs megkért, hogy tájékoztassam a megfelelő szovjet hatóságokat az MNK tervezett lépéseiről azokkal az akciókkal kapcsolatban, amelyeket az utóbbi időben Mindszenty kiszabadításának és a Vatikánba való kiutazásának céljából kezdeményeztek. Ugyancsak az MSZMP KB megbízásából azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy a szovjet fél fejtsse ki véleményét a magyar elvtársak tervezett intézkedései kapcsán.

Megígértem Péter elvtársnak, hogy tájékoztatom a Központot az elmondott kérésekről.

A beszélgetésen tolmács minőségben részt vett a nagykövetség harmadik titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 226. gy. 9.

¹ Az Eugenio Balzan olasz újságíróról elnevezett, zürichi és milánói székhelyű nemzetközi Balzan Alapítványt a névadó lánya hívta életre 1957-ben Luganóban apai örökségéből. Az Alapítvány minden évben díjakat adományozott azoknak a személyeknek, akik kiemelkedő eredményeket értek el a humán tárgyak, a természettudományok, a kultúra területén, illetve erőfeszítéseket tettek a békéért és testvériségért.

² A Politikai Bizottság 1963. április 17-ei ülésének jegyzőkönyvét lásd MOL M-KS 288. f. 5. cs. 298. ó. e.

³ König, Franz (1905–2004). 1956 és 1985 között bécsi érsek, 1958-tól bíboros.

⁴ Az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1963. április 2-ai ülésén foglalkoztak a Vatikán és a magyar állam közötti viszony rendezését szolgáló tárgyalások kérdésével, akkor született a Péter János által említett állásfoglalás. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 296. ó. e.)

⁵ Így a szövegben. Helyesen: érsek.

128. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS FOCK JENŐ MINISZTERELNÖK-HELYETTES BESZÉLGETÉSÉRŐL

1963. április 20.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. május 4.

Feljegyzés az MSZMP KB Politikai Bizottsága tagjával,
az MNK Minisztertanácsa elnökhelyettesével,
Fock Jenő elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. április 20.

Protokoll-látogatást tettem Fock elvtársnál.

A beszélgetés alatt Fock elvtárs érintett számos, a szocialista országok közötti gazdasági együttműködést érintő kérdést. Teljes mértékben megértjük – jegyezte meg –, hogy a Szovjetunió internacionalista kötelezettségénél fogva óriási gazdasági segítséget nyújt egész sor országnak, és ezzel összefüggésben nagy anyagi ráfordításokat tesz a szovjet nép igényei kielégítésének rovására. Ezért, hangsúlyozta beszélgetőtársam, az MSZMP KB olyan módon törekszik a magyar-szovjet gazdasági kapcsolatok fejlesztésére, hogy azok kedvezőek legyenek ne csupán a magyar fél, de a Szovjetunió számára is.

Fock elvtárs a továbbiakban kitért a Duna vízi erőforrásainak felhasználására a Duna menti államok népgazdasága további fejlesztése céljából. Hangsúlyozta, hogy az MSZMP KB összességében és teljes egészében helyesli és támogatja a Szovjetunió javaslatát, amelyet ebben a kérdésben Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak a Duna menti országok testvérpártjai vezetőinek küldött levelében fejtettek ki.¹ A javasolt terv realizálása – beszélgetőtársam szavai szerint – nagy gazdasági hasznót adna minden egyes Duna menti országnak és összességében az egész szocialista tábornak, valamint lehetővé tenné a Szovjetunió számára, hogy kevesebb kiadása legyen az elektromos energia exportját illetően. Természetes, jegyezte meg Fock elvtárs, hogy ezeket a terveket sikeresen csak a szoros együttműködés és a Duna-medence testvéri országai közötti kölcsönös segítségnyújtás feltételei mellett lehet életbe léptetni. Ennek kapcsán külön hangsúlyozta a Szovjetunió segítségének és tapasztalatának óriási jelentőségét a Duna vízi erőforrásainak kisajátításához.

Fock elvtárs egyidejűleg értetlenségének adott kifejezést a román elvtársaknak az adott kérdésben elfoglalt álláspontját illetően, és reményét fejezte ki, hogy idővel mégiscsak megértik nézeteik hibás voltát. Ezzel kapcsolatban többek között megjegyezte, hogy a románok és a jugoszlávok szándéka, hogy a vízi erőmű építésének befejezése után a Vaskapu térségében külön díjat szedjenek az átmenő hajók használatáért, számos nehézséget válthat ki a hajózásban az egész Dunán. Beszélgetőtársam szerint ennek egyik negatív következménye, hogy hasonló illetéket megállapíthatnak az NSZK és Ausztria részéről is, annál inkább, mert utóbbi már korábban kifejezésre juttatott ilyen szándékot. Fock elvtárs azt is megemlítette, hogy ha a románok és a jugoszlávok realizálják szándékukat, akkor ez közvetlenül érinti a Szovjetunió és az MNK érdekeit is, és lényegesen megdrágítja a teherszállításokat a két ország között, amelyek jelentős mértékben a Dunán keresztül valósulnak meg.

A beszélgetésen tolmács minőségében részt vett a nagykövetség harmadik titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 26. gy. 9.

¹ Az előzményekre lásd a 123. dokumentumot!

**129. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL**
1963. április 22.

G. A. Gyenyiszov naplójából

G. Gyenyiszov

Titkos
1963. április 27.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával és a magyar kormány elnökével,
Kádár János elvtárssal folytatott beszélgetésről

1963. április 22.

Felkerestem Kádár elvtársat, és a megbízatásnak megfelelően átnyújtottam neki a szovjet kormány válaszában másolatát a KNK-kormány 1962. október 20-ai emlékeztetőjére. Köszönését fejezte ki az SZKP KB-nak ezért a tájékoztatásért, és azt mondta, hogy erről a kérdésről tájékoztatja az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagjait, ami pedig személyes véleményét illeti, teljes egészében osztja az SZKP KB álláspontját.

A beszélgetés során Kádár elvtárs érintette a magyar párt- és kormánydelegáció utazását a Szovjetunióba. Hangsúlyozta, azzal összefüggésben, hogy az ENSZ főtitkára, U Thant ez év július első napjaiban felkeresi Magyarországot,¹ az MSZMP KB és a magyar kormány kérné az SZKP KB-t és a szovjet kormányt, hogy a magyar delegációt ez év július 12–13-tól fogadja, nem pedig július első napjaiban, ahogyan erről korábban megállapodtak. Szeretnénk – folytatta Kádár elvtárs – a Szovjetunióba való utazás előtt 15–20 nappal megkapni delegációnk szovjetunióbeli tartózkodásának programját, amelyet a szovjet fél dolgozott ki, hogy a magyar küldöttségnek lehetősége legyen elmondani az az kapcsolatos kívánságait. Ha mi magunk, folytatja Kádár elvtárs, előre elmondanánk kívánságainkat, az nem lenne helyes, és lehet, hogy nem esne egybe a szovjet fél terveivel.² És általában is az az elfogadott, hogy a házigazdáknak kell meghatározni a vendégek tartózkodási programját. Ha a szovjet fél – folytatja beszélgetőtársam – elküldené nekünk, például május 15-re a magyar párt- és kormányküldöttség szovjetunióbeli tartózkodásának programját, mi megismerkedvén azzal, kifejezésre juttathatnánk kívánságainkat, és még májusban visszaküldenénk Moszkvába. Azután, mint a párt- és kormányküldöttségek cseréjének gyakorlatából ismert, ezt a programot hivatalosan megvitatják és megerősítik a párt- és kormánydelegáció első találkozásán a küldöttséget fogadó ország vezetőivel. Egyetértve Kádár elvtárssal, megígértem neki, hogy ezt a kérést a Szovjetunió külügyminisztériuma és az SZKP KB tudomására hozom.

Azután Kádár elvtárs érdeklődött, a szovjet hatóságok megvizsgálták-e már kormánydelegáció küldésének kérdését a magyar nemzetközi vásárra, amely ez év május 15-én

kezdődik. Azt válaszoltam, hogy Hruscsov elvtársnak küldött levelére a napokban küldik a választ Moszkvából.³

Ő újra megköszönte az SZKP KB-nak és a szovjet kormánynak Magyarország iránti figyelmét.

A beszélgetés nagyon baráti és meleg légkörben folyt le.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 226. gy. 9.

¹ Az előzményekre lásd a 110. dokumentumot! U Thant 1963. április 2-án közölte Magyarország állandó ENSZ-képviselőjével, Csatorday Károllyal, hogy 1963. június végén – július elején tudná felkeresni hazánkat. Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1963. április 11-ei ülésén foglalkozott a kérdéssel, és az utazás időpontját megfelelőnek tartotta. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 297. 6. e.)

² Gyenyiszov szovjet nagykövet a Külügyminisztériumban tett bemutatkozó látogatása alkalmával 1963. március 21-én a magyar féltől kérte az utazással kapcsolatos javaslatokat, de egyúttal fel is ajánlotta, hogy – amennyiben arra az MSZMP részéről igényt tartanak – segít a program összeállításában. (MOL XIX-J-1-j-SZU-TÜK-36. t.-1945-63 [9. d.] Gyenyiszov szovjet nagykövet bemutatkozó látogatása, 1963. március 21.)

³ A Budapesti Nemzetközi Vásárra K. Ny. Rudnyev, a Szovjetunió Minisztertanácsának elnökhelyettese vezetésével kormánydelegáció érkezett. A küldöttség tagjait 1963. május 23-án Kádár János is fogadta.

**130. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
NEMES DEZSŐ BESZÉLGETÉSÉRŐL**

1963. április 24.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. április 27.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP KB titkárával,
Nemes Dezső elvtárssal folytatott beszélgetésről

1963. április 24.

Felkerestem Nemes elvtársat, és Moszkva utasításának megfelelően átadtam neki, hogy az SZKP KB egyetért az MSZMP KB kérésével a magyar párt- és kormánydelegáció Moszkvába érkezése időpontjának áthelyezését illetően július első napjairól ez év július 12–15-re.¹ Nemes elvtárs nagyon elégedett volt az SZKP KB döntésével, és ennek kapcsán hangsúlyozta, hogy ez lehetővé teszi számukra, hogy fogadják U Thantot, és bizonyos idő múlva elküldjék a párt- és kormánydelegációt a Szovjetunióba.

Azután Nemes elvtárs tájékoztatott azon intézkedések végrehajtásának menetéről, amelyet az MSZMP KB Politikai Bizottsága Mindszentyt illetően jóváhagyott. Elmondta, hogy a Balzan Alapítvány elnökének, Gronchinak 19-én ment el a válasz Kádár elvtárs meghívásáról, hogy vegyen részt a Balzan Alapítvány által alapított kitüntetés átadási ünnepségén, amit XXIII. János pápának nyújtanak át. A levélben köszönetüket fejezik ki a meghívásért, és közlik, hogy ezen a ceremónián Magyarországot a római magyar követ fogja képviselni.

A Vatikán nem akar tárgyalásokba bocsátkozni a magyar kormánnyal Mindszenty kiszabadulásáról, hanem ezt a kérdést kerülő úton próbálja megoldani. Ilyen misszióval König osztrák püspök nemrégiben meglátogatta a budapesti amerikai követségen tar-

tózkodó Mindszentyt. A magyar kormány nem akar semmit Königgel, ha nem lesz hivatalos megbízása a Vatikántól, és mint magánszemélynek adott vízumot Könignek magyarországi látogatásra.²

König felkereste Mindszentyt, hosszan beszélgetett vele, és visszatért Ausztriába. König nem találkozott a magyar püspöki kar elnökével, Hamvas püspökkel. A magyar püspökség ennek kapcsán sértettségét fejezte ki, amit a magyar kormány támogat. Hamvas püspöknek szándékában áll felvetni a kérdést a Vatikán előtt azzal, hogy helytelenül járnak el azok a katolikus egyházat képviselő személyek, akik a magyar püspökséget megkerülve próbálják megoldani Mindszenty sorsát.

Az ilyen helyzet – folytatja Nemes elvtárs – kedvező számunkra, és kihasználjuk, mivel Hamvas püspök Mindszenty ügyében a magyar kormány álláspontján áll.

Április 24-én, vagyis ma, a római magyar követen keresztül választ küldenek a Balzan Alapítvány alelnökének Mindszenty kapcsán írt levelére. Ebben közölni fogják, hogy Magyarország nem tartja célszerűnek a Balzan Alapítvány képviselőjének Budapestre utazását Mindszenty ügyében, és ha a Vatikán garantálja, hogy nem használja fel Mindszentyt magyarellenese célokra, akkor a magyar kormány egyetért Mindszenty kiszabadulásával, azzal a feltétellel, ha utóbbi lemond Magyarország bíborosi méltóságáról.³

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Lásd a 129. dokumentumot!

² Vö. a 127. dokumentummal!

³ Vö. a 127. dokumentummal!

**131. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
PÉTER JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL
1963. április 25.**

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. április 27.

Feljegyzés az MNK külügyminiszterével, Péter János elvtárssal folytatott beszélgetésről

1963. április 25.

Felkerestem Péter elvtársat, és átadtam neki, hogy az SZKP KB háláját fejezi ki Kádár elvtársnak a magyar kormány Mindszenty ügyében tett intézkedéseiről adott tájékoztatásért, és teljesen osztja az MSZMP KB véleményét.¹

Miután megköszönte az információt és megígérte, hogy átadja Kádár elvtársnak, Péter elvtárs közölte, hogy tegnap vált számukra ismertté, hogy a Vatikán részéről új, Mindszenty kiszabadítására irányuló lépéseket tesznek. A bécsi magyar követet ez év április 24-én felkereste a pápai nuncius, és közölte, hogy Ausztriába érkezett a Vatikán államtitkár-helyettese, Casaroli, aki találkozni szándékozik Bécsben a magyar katolikus

püspöki kar vezetőjével, Hamvassal, és megvitatni vele a Mindszenty kiszabadulásával kapcsolatos problémákat. Azt követően Casaroli szeretne találkozni az MNK hivatalos képviselőivel.

Péter elvtárs közölte, hogy a kérdésben még nem hoztak végleges döntést, de minden valószínűség szerint Hamvas meghívja Casarolit, hogy látogasson el Magyarországra, és vitassák meg itt a Vatikánt érdeklő kérdéseket.² Péter elvtárs megemlítette, hogy Hamvasban nagy sértettségi érzés van, amiért König bécsi püspök, aki néhány nappal ezelőtt Budapesten volt és találkozott Mindszentyvel, nem kereste fel őt. Ezzel összefüggésben lehetséges, hogy a Casarolival folytatott beszélgetés alkalmával Hamvas elmondja véleményét König budapesti látogatásáról.

Péter tájékoztatott arról is, hogy a római magyar követnek utasítást adtak, küldje el a választ a Kádár elvtárs nevére szóló meghívásra a Balzan Alapítvány alelnökének. A [meghívó] levél tartalmazta azt a kérést, hogy engedélyezzék Mindszenty kiutazását a Vatikánba a Balzan Alapítvány által XXIII. János pápának megítélt kitüntetés átadási ceremóniájára. Ebben a levélben rámutatnak, hogy a magyar fél nem tartja célszerűnek a Balzan Alapítvány képviselőjének Budapestre küldését, hogy tárgyalásokat folytasson Mindszenty ügyében.³

A továbbiakban Péter elvtárs közölte, hogy a Kádár elvtársnál tegnap lezajlott megbeszélésen előzetesen megvitatták az MNK párt- és kormányküldöttsége Szovjetunióba érkezésének időpontját. Célszerűnek tartották, hogy a küldöttség ez év július 15-én érkezzen Moszkvába. A közeli időben végleges döntés születik a kérdésben.⁴

A beszélgetés végén Péter elvtárs kitért Ny. Sz. Hruscsov elvtárs olasz újságírónak adott interjújának tartalmára.⁵ Elmondta, hogy Hruscsov elvtársnak a jelenlegi nemzetközi helyzetről elmondott következtetései nagyon mélyen feltárják a feszültséget kiváltó okokat, és rámutatnak a feszültség leküzdésének útjára. Ez az interjú kivételesen széles körű visszhangot váltott ki a világban, valamint a magyarországi közvélemény különböző rétegeiben. A vezető körökben, az értelmiség és Magyarország dolgozóinak körében, akik olvasták Ny. Sz. Hruscsov elvtárs interjúját, kijelentése teljes helyeslésre talál a szovjet kormány külpolitikájának valamennyi kérdésében.

A beszélgetésen tolmács minőségben jelen volt a nagykövetség harmadik titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Az előzményekre lásd a 127. és a 130. dokumentumot!

² Hamvas Endre és Brezanóczy Pál 1963. április 29-én utaztak Bécsbe, ahol tárgyaltak Casarolival. A megbeszélésekről készült feljegyzést lásd MOL M-KS 288. f. 5. cs. 299. ó. e. – Agostino Casaroli 1963. május 7–9-én folytatott megbeszéléseket Budapesten.

³ Vö. a 130. dokumentummal!

⁴ Lásd a 141. dokumentum 2. jegyzetét!

⁵ Ny. Sz. Hruscsov I. Pietrának, az *Il Giorno* című olasz lap igazgatójának adott interjút, amelynek rövidített változatát a *Népszabadság* is közölte. („Minden állam külpolitikájának a béke érdekeiből kell kiindulnia. N. Sz. Hruscsov nyilatkozata az *Il Giorno* igazgatójának.” *Népszabadság*, 1963. április 24.)

**132. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
GÁSPÁR SÁNDOR, A BUDAPESTI PÁRTBIZOTTSÁG ELSŐ TITKÁRA KÖZÖTTI
BESZÉLGETÉSRŐL
1963. április 26.**

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. május 8.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP budapesti városi bizottsága első titkárával, Gáspár Sándor elvtárssal folytatott beszélgetésről

1963. április 26.

Protokoll-látogatást tettem Gáspár elvtársnál.

A beszélgetés során Gáspár elvtárs elmondta, hogy jelenleg Budapesten több mint négyezer pártalapszervezet van, és a városi pártszervezetnek több mint 150 ezer MSZMP-tagja és 20 ezer tagjelöltje van. Ez az összes MSZMP-tag mintegy 1/3-át teszi ki. Beszélgetőtársam szavai szerint, azoknak a száma, akik be akarnak lépni az MSZMP-be, állandóan nő. Legnagyobb mértékben, különösen az utolsó hónapokban, ez az alkotó értelmiség képviselőire vonatkozik. Ugyanakkor a párt fővárosi bizottsága – amint Gáspár elvtárs megemlítette – az MSZMP általános irányvonalából kiindulva, amely a párttagok alaposabb kiválogatására irányul, arra törekszik, hogy némileg visszatartsa a hasonló törekvéseket, különösen, amikor az alkotó értelmiségről esik szó. Úgy vélem – jegyezte meg – hogy sokan az értelmiség fent említett képviselői közül jelentős hasznot hozhatnak társadalmunknak a párt sorain kívül is, oly módon, hogy részt vesznek a társadalmi és tömegszervezetek munkájában.

A továbbiakban Gáspár elvtárs elmondta, hogy az utóbbi időben az MSZMP KB határozatának megfelelően Budapesten és az ország többi városában és megyéjében pártaktívákra és alapszervezeti párttaggyűlésekre került sor, amelyeken a párttagokat tájékoztatták a nemzetközi kommunista mozgalom egységének megerősítéséből adódó feladatokról és az ügyben előforduló problémákról. Az MSZMP KB célszerűnek és szükségesnek tartotta a párttagok tájékoztatását a KKP KB vezetése külön álláspontjáról a jelenlegi nemzetközi helyzet aktuális problémáit illetően. Az adott határozat meghozatalakor – amint azt Gáspárt elvtárs megjegyezte – a párt KB-t az vezérelte, hogy az MSZMP minden tagjának legyen pontos elképzelése a kínai álláspont lényegéről, amelyet alapvetően már ismertek az MSZMP VIII. kongresszusa és más testvérpártok utóbbi időben lezajlott kongresszusainak anyagai alapján. Az említett kérdésekben a megyei és a budapesti kerületi pártaktívák az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagjai és póttagjai tartottak előadásokat. A megtartott tanácskozások és gyűlések tapasztalata azt mutatja – hangsúlyozta Gáspár elvtárs –, hogy a párttagok helyesen értelmezik, és egészében helyeslik az MSZMP KB álláspontját a nemzetközi kommunista mozgalom egységének kérdésében és értékelését a KKP KB álláspontját illetően.

A rendelkezésre álló tények alapján Gáspár elvtárs elmondta, hogy az említett pártaktívák és gyűlések megtartása minden valószínűség szerint tudomására jutott a Budapesten tartózkodó kínai és koreai diplomatáknak. Jellemző, hogy rögtön másnap Kádár elvtárs felszólalása után a Csepel Művek pártaktívagyűlésén odakéredzkedett két napos „kirándulásra” a KNDK budapesti nagykövete. A magyar elvtársak úgy vélik, hogy a KNDK nagykövete ezt a kérést minden valószínűség szerint egyeztetette a KNK budapes-

ti nagykövetével, és hogy a tervezett „kirándulás” célja a csepeli párttagok véleményének megismerése a lezajlott pártaktíváról.

Gáspár elvtárs azt is elmondta, hogy Budapest lakossága meglelégedéssel fogadta az Elnöki Tanács amnesztiarendeleetének elfogadásáról és végrehajtásáról szóló közleményt.¹ A gyakorlat megmutatta – jegyezte meg –, hogy az amnesztia kihirdetése helyes lépés volt. Az amnesztiarendelet alapján, mondta Gáspár elvtárs, 600-nál több köztörvényes bűnöző, budapesti lakos szabadult. Az április 24-ei adatok alapján közülük csak 5 követett el kiszabadulása után újabb bűncselekményt. Mindnyájukat letartóztatták, és hamarosan bíróság elé kerülnek.

A beszélgetés végén Gáspár elvtárs közölte, hogy az MSZMP KB Politikai Bizottsága teljesítette az ő és Komócsin elvtárs kérését arra vonatkozóan, hogy adjanak lehetőséget számukra, hogy befejezzék tanulmányaikat az SZKP KB mellett működő pártfőiskolán. Gáspár és Komócsin elvtárs Moszkvába szándékoznak utazni ez év telén, hogy letegyék az államvizsgákat.

Megjegyzés: A Gáspár elvtárs által kifejezett kérésnek megfelelően, miután konzultáltam az SZKP KB-val, közöltem vele az államvizsgák letételének feltételeit a pártfőiskolán.

A beszélgetésen tolmács minőségben jelen volt a nagykövetség harmadik titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF. f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Az 1963. évi 4. tvr.-t 1963. március 22-én hirdették ki. Lásd még: „Az amnesztiáról. Beszélgetés dr. Nezvál Ferenc igazságügy-miniszterrel.” *Népszabadság*, 1963. március 23.

**133. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
ERDÉLYI KÁROLY KÜLÜGYMINISZTER-HELYETTES BESZÉLGETÉSÉRŐL
1963. április 29.**

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. május 8.

-
Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Erdélyi elvtárssal folytatott beszélgetésről

1963. április 29.

A japán misszió a nemzeti ünnep alkalmával rendezett fogadáson beszélgettem Erdélyi elvtárssal. Közölte, hogy Kádár János elvtárs május 2-től május 8-ig rövid szabadságon (vadászaton) tartózkodik.

Azután beszélgetőtársam elmondta, hogy Finnország elnöke, Kekkonen 12 napos jugoszláviai tartózkodása után, májusban 5 napra nem hivatalos látogatásra Magyarországra érkezik Dobi elvtárs vendégeként.¹ Kekkonen 1924-ben járt Magyarországon, és azt a kívánságát fejezte ki, hogy ebben az évben éppen ugyanazokat a helyeket látogassa meg, ahol első látogatásakor 39 évvel ezelőtt járt.

Ez a látogatás kétségtelenül elő fogja segíteni Magyarország kapcsolatainak megerősítését Finnországgal, hangsúlyozta Erdélyi elvtárs.

A Vatikán Mindszenty bíboros kiszabadítására irányuló erőfeszítéseit érintve, a miniszterhelyettes tájékoztatót arról, hogy az MSZMP KB Politikai Bizottsága április 28-án újra megvizsgálta ezt a kérdést, és megengedte a magyar püspöki kar elnökének, Hamvas püspöknek, hogy kiutazzon Bécsbe, és találkozzon a Vatikán államtitkár-helyettesével Mindszenty ügyében.² A Vatikán azt kérte a magyar kormánytól, hogy erre a találkozóra nagy felhajtás nélkül kerüljön sor, amibe a magyar fél beleegyezett. Hamvas püspök április 30-án tér vissza Bécsből a Vatikán államtitkár-helyettesével való tárgyalások eredményeivel, azután véglegesen eldöntik Mindszenty kérdését. Erdélyi elvtárs ennek kapcsán hangsúlyozta, hogy nyilván kb. két hét múlva Mindszenty elhagyja Magyarországot, és ezzel el fog hárulni az utolsó akadály is Magyarország és az USA közötti kapcsolatok rendezése előtt.

Azután Erdélyi elvtárs áttért a XIX–XX. századi csehszlovák képzőművészeti kiállítás budapesti megnyitásának kérdésére. Elmondta, hogy mindkét fél számára váratlanul a következő kellemetlenség adódott. Ismeretes, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia idején Szlovákia ehhez a birodalomhoz tartozott, területén éltek és most is élnek magyarok. Ott született két híres művész, Markó Károly (idősebb) és Mednyánszky László, akik a modern Magyarország képzőművészetének klasszikusai, és munkáik 90%-át budapesti múzeumokban őrzik. A csehek az említett kiállításra elhozták ezeknek a művészeknek két munkáját, és szerzőiket csehszlovák művészeknek nevezik. A napokban az MNK Külügyminisztériumának javaslatára az adott kérdést megvitatták az MSZMP KB Politikai Bizottságának ülésén.³ Kádár elvtárs, aki felszólalt ebben a kérdésben, azt mondta, hogy Markó Károly (idősebb) és Mednyánszky László művészek munkássága közös tulajdon (Csehszlovákiáé és Magyarorszáé), mivel mindkét ország szocialista, de a magyaroknál még teljesen nem számolták fel a nacionalizmust. Ezért Kádár elvtárs véleménye szerint az adott művészek képeit a budapesti csehszlovák kiállításon nem kell kiállítani.⁴

Ezzel a döntéssel kapcsolatban az MSZMP KB Politikai Bizottsága és az MNK Külügyminisztériuma meghívta a csehszlovák nagykövetet, de az utóbbi közölte, hogy ő maga nem tud dönteni az említett képeknek a kiállításról való levétele kérdésében, és közli ezt Prágával. Hogy miként tekintenek erre a csehszlovák elvtársak – mondja Erdélyi elvtárs – nehéz megítélni, ugyanakkor egy csomó kellemetlenség keletkezett.

Végezetül Erdélyi elvtárs közölte, hogy az MNK Külügyminisztériumának ismert jegyzéke után, amelyet a budapesti kínai nagykövetnek nyújtottak át a diplomaták helytelen viselkedésével összefüggésben (akik a kínai nézetek propagandájával foglalkoznak), ők most szinte megszakították a kapcsolatot az MNK Külügyminisztériumával.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Urho Kekkonen magyarországi meghívásáról az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1963. április 30-ai ülésén született döntés. (MOI. M–KS 288. f. 5. cs. 299. ó. e.) Urho Kekkonen 1963. május 12-én érkezett Magyarországra. („Üdvözljük hazánkban Kekkonen elnököt!” *Népszabadság*, 1963. május 12.; „Kekkonen elnök Magyarországon.” *Népszabadság*, 1963. május 14.)

² A Politikai Bizottság 1963. április 28-án nem tartott ülést. Hamvas Endre és Brezanóczy Pál 1963. április 29-én Casarolival folytatott tárgyalásairól készült feljegyzést közli: *A Szentsek és a Magyar Népköztársaság kapcsolata az 1960-as években*. I. m. 94–96.

³ A Politikai Bizottság a beszélgetést megelőzően 1963. április 17-én tartott ülést, április 23-án pedig kötetlen eszmecsere kerület sor a PB-tagok között a kongresszusi határozatok végrehajtásával kapcsolatos kérdésekről. Az ezekről készült jegyzőkönyvek a téma megvitatásáról nem tesznek említést.

⁴ A kiállításról lásd: „Kiállítás a XIX. és XX. századi csehszlovák művészetéről.” *Népszabadság*, 1963. május 11.

134. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS PÉTER JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL

1963. május 8.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. május 14.

Feljegyzés az MNK külügyminiszterével,
Péter János elvtárral folytatott beszélgetésről

* 1963. május 8.

Felkerestem Péter elvtársat, és köszönetemet fejeztem ki neki az utazás megszervezéséért Hajdú-Bihar megyébe (ez év május 5–7.). A beszélgetésen jelen volt az MNK külügyminiszter-helyettese, Erdélyi elvtárs is.

Megjegyzés: Az említett utazásról a Központba külön tájékoztatást küldünk.

Miközben megosztottam vele benyomásaimat Hajdú-Bihar megyei tartózkodásomról, megjegyeztem, hogy a megye dolgozói nagy sikereket értek el a szocialista építésben. Péter elvtárs nagy meglepettségének adott hangot benyomásaim kapcsán, és megjegyezte, hogy az MNK Külügyminisztériumának szándékában áll a jövőben is ilyen utazásokat szervezni.

A továbbiakban Péter elvtárs tájékoztatót a Vatikán jelenleg Budapesten tartózkodó államtitkár-helyettesével, Casarolival folyó tárgyalások menetéről. Casaroli inkognitóban érkezett Budapestre. Ezzel kapcsolatban a magyar elvtársak minden szükséges intézkedést megtettek missziójának biztosítására. A tárgyalásokat magyar részről az Egyházügyi Hivatal vezetője, Prantner [József]¹ elvtárs és Puja elvtárs külügyminiszter-helyettes vezeti. A tárgyalások menete azt mutatja, jegyezte meg Péter elvtárs, hogy a Vatikán nem siet a Mindszenty-kérdés megoldásával, hogy ne alakuljon ki az a benyomás, hogy nagyon érdekelt ebben a kérdésben. Casaroli érkezésének célja személyes, közvetlen kapcsolatok kialakítása a hivatalos magyar képviselőkkel. Ugyanakkor a magyar elvtársaknak szándékukban áll kifejezni a Vatikán képviselőjének az MNK kormányának álláspontját és a feltételeket, amelyekkel Mindszenty kiutazhat az országból. Ugyanakkor Casarolinak javasolni fogják az összes, Mindszenty kiszabadításával kapcsolatos kérdés konkrét megvitatását.²

Péter elvtárs elmondta, hogy a nyugati sajtó képviselői számára valamilyen módon ismertté vált, hogy az MNK-ban tartózkodik a Vatikán képviselője. Ezért az utóbbi időben különféle kísérleteket tesznek személyének és Budapestre érkezése céljának kiderítésére, de ezek a kísérletek egyelőre sikertelenek.

A beszélgetés végén Péter elvtárs közölte, hogy a Casarolival folyó tárgyalások eredményeiről az MNK Külügyminisztériuma a közeli időben részletesen tájékoztatja a Szovjetunió, az LNK és a CSSZSZK nagyköveteit.

A beszélgetésen tolmács minőségben jelen volt a nagykövetség III. titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Prantner József (1911–1975). 1951. július 10-étől az Állami Egyházügyi Hivatal osztályvezetője, 1955. szeptemberben lett az Országos Béketanács papi békemozgalommal foglalkozó titkára. 1956. november 12-étől az MSZMP Tolna Megyei Bizottság Agitációs és Propaganda Osztályának vezetője és titkárhelyettese, 1958. májustól az MSZMP Tolna megyei első titkára volt, funkciójából 1960. június 8-án mentették fel. 1961. november 1-jén nevezték ki az Állami Egyházügyi Hivatal elnökévé.

² A tárgyalásokról készített feljegyzést közli: *A Szenszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években*. I. m. 101–103. és 105–108. – Ezzel kapcsolatban lásd még Agostino CASAROLI: *A türelem vértanúsága. A Szenszék és a kommunista államok (1963–1989)*. Bp., 2001. 95.

**135. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
ERDÉLYI KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL**
1963. május 8.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. május 14.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Erdélyi K[ároly] elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. május 8.

Meghívására felkerestem Erdélyi elvtársat.

Erdélyi elvtárs közölte, hogy az MSZMP KB Politikai Bizottsága határozatának megfelelően május 17-től 20-ig nem hivatalos találkozóra kerül sor Kádár és Gomułka elvtárs között. A találkozó helyét még nem jelölték ki.¹ A közeli jövőben Gomułka elvtárs gyógykezelésen fog tartózkodni Szlovákiában, és lehetséges, hogy ezt fogják kihasználni a találkozásra. Az adott találkozóról a tárgyalások a lengyel elvtársakkal az MSZMP KB titkáran, Nemes elvtárron keresztül történnek. A küszöbönálló találkozón konkrét kérdések megvitatását nem tervezik. Erdélyi elvtárs elmondta, hogy a kezdeményezés ilyenfajta nem hivatalos találkozó tartására Gomułka elvtárrtól indult ki, akinek szándékában áll részletesebben megismerkedni az MSZMP munkatapasztalataival a mezőgazdaság szövetkeztetésén terén.

Az LNK Államtanácsának elnöke, Zawadowsky² elvtárs, aki a múlt évben az MNK-ban üdült, nagy érdeklődést mutatott az MSZMP tapasztalatai iránt a mezőgazdaság szövetkeztetését illetően, és nagyon nagyra értékelte a magyar elvtársak által ezen a területen végzett munkát. Varsóba történt visszatérése után Zawadowsky elvtárs tájékoztatta Gomułka elvtársat, aki ez iránt ugyancsak nagy érdeklődést mutatott. Bizonyos idővel később Gomułka elvtárs az MNK varsói nagykövetén, Szilágyi elvtárron keresztül azt a javaslatot tette, hogy találkozzanak, és folytassanak véleménycserét Kádár elvtárral nem hivatalos körülmények között. Az MSZMP KB Politikai Bizottsága kedvezően viszonyult Gomułka elvtárs javaslatához, úgy vélvén, hogy az ilyen találkozó hasznosnak bizonyul mind a magyar, mind a lengyel elvtársak számára.

A továbbiakban Erdélyi elvtárs tájékoztattott néhány személyi változásról, amelyeket a közeli időben meg kívánnak valósítani az MNK Külügyminisztériumában. Rózsa Irén elvtársnőt, aki az MNK Külügyminisztériuma I. Területi Osztályának vezetője, ideiglenes ügyvivői minőségben Oslóba fogják küldeni. Az MNK Külügyminisztériuma IV. Területi Osztályának vezetőjét, Katona János elvtársat az EAK-ba szándékoznak küldeni nagykövetnek. Ezzel összefüggésben Erdélyi elvtárs elmondta, hogy amint az utóbbi időben beigazoló-

dott, a hírek egy része, többek között a tervezett személyi változásokról, az MNK Külügyminisztériumból kiszivárgott a diplomáciai testületbe. Így például Katona elvtárs új kinevezése ismertté vált Izrael ideiglenes ügyvivője, Sahar számára, habár azt csak az MNK Külügyminisztériuma néhány felelős munkatársa tudta. Van alap azt feltételezni, jegyezte meg beszélgetőtársam, hogy ez a minisztérium apparátusa néhány munkatársának felesleges fecsegése eredményeképpen történik. Ezért a közeljövőben a minisztérium vezetése számos intézkedést tervez abból a célból, hogy a jövőben ne történjenek hasonló esetek.

Ami Sahart illeti, jegyezte meg beszélgetőtársam, ismeretes, hogy ő az egyik legjobban tájékozott nyugati diplomata Budapesten. Az utóbbi időben Saharnak sikerült kapcsolatot teremteni különböző magyar hatóságok több zsidó nemzetiségű munkatársával. Nem kétséges – hangsúlyozta Erdélyi elvtárs –, hogy Sahar minden információt rajtuk keresztül kap meg.

Azután Erdélyi elvtárs arról beszélt, hogy az MNK Külügyminisztériumában elkezdődött az apparátus átszervezése. Jelenleg az MNK Külügyminisztériumában a területi osztályok a világ régi politikai térképe alapján jöttek létre, még a gyarmati befolyás figyelembevételével. Az új struktúrában az osztályok szervezését az országok mostani politikai csoportosulása alapján tervezik. Például a szocializmus országai, NATO-országok, semleges országok stb. Ennek megfelelően osztják fel a kötelezettségeket a miniszterhelyettesek között. Ő, Erdélyi elvtárs, a szocialista országokkal fog foglalkozni. A szocialista országokat illetően a [következő] osztályok létrehozását tervezik: Szovjetunió, balkáni szocialista országok, kelet-európai szocialista országok, ázsiai szocialista országok. A Szovjetunió-osztályra Némety [Béla³] elvtársat, a volt romániai nagykövetet nevezik ki. Ezt a sémát az MSZMP KB Titkársága már jóváhagyta.⁴

Megjegyzés: Némety Béla elvtárs a Szovjetunióban szerzett felsőfokú végzettséget. Amióta hazatért állandóan az MNK Külügyminisztériumában dolgozik. 1958-ig az MNK nagykövete volt Szófiában, azután az MNK Külügyminisztériuma I. Területi Osztályát vezette, vagyis a magyar–szovjet kapcsolatok kérdéseivel foglalkozott. 1960 elején kinevezték az MNK bukaresti nagykövetévé. 1962-től az MNK Külügyminisztériuma Diplomáciai Testületet Ellátó Irodájának vezetője. Némety elvtárs nagy szimpátiát táplál a Szovjetunió iránt.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ A találkozóra 1963. május 16–18-án Lengyelországban, a Mazuri-tavaknál került sor. A megbeszélésekről készült feljegyzést lásd MOL M-KS 288. f. 11. cs. 1126. ó. e., továbbá „Kádár János elvtárs találkozott Wladyslaw Gomułka elvtárral.” *Népszabadság*, 1963. május 19.

² Helyesen: Zawadzki, Aleksander (1899–1964). 1948-tól a LEMP Központi Bizottságának és Politikai Bizottságának tagja, 1948 és 1954 között a KB titkára. 1949–1950-ben a Szakszervezetek Központi Tanácsának vezetője és az Államtanács tagja. 1950 és 1952 között miniszterelnök-helyettes, 1952-től az Államtanács elnöke.

³ Némety Béla (1922–?) 1954-től dolgozott a Külügyminisztériumban. 1954–1956-ban Magyarország berni, 1956 és 1958 között szófiai külképviseletét vezette. 1959-től 1962-ig bukaresti követ, majd a Diplomáciai Testületet Ellátó Iroda vezetője.

⁴ A miniszterhelyettesek közötti munkamegosztásról a Politikai Bizottság 1963. május 14-ei ülésén döntöttek. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 300. ó. e.)

136. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL
1963. május 10.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. május 14.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, a Minisztertanács elnökével,
Kádár János elvtárssal folytatott beszélgetésről

1963. május 10.

Meglátogattam Kádár elvtársat, és átadtam neki Ny. Sz. Hruscsov elvtárs levelét a Kubában vásárolandó cukor árának felemeléséről.¹

Kádár elvtárs szívélyes köszönetét fejezte ki Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak az információért. A beszélgetés során Kádár elvtárs érdeklődött az iránt, mikor hívják össze a KGST-tagországok kommunista és munkáspártjai első titkárainak és kormányfőinek értekezletét. Ha erre a tanácskozásra ez év június első napjaiban kerül sor, az a magyar fél számára teljesen elfogadható, de ha az említett tanácskozás ez év június végén lesz, ő (Kádár) nem tud részt venni rajta, mivel június végén július elején Magyarországra látogat az ENSZ főtáitkára, U Thant, akivel a magyar kormány megállapodott. Mi – mondja Kádár elvtárs – régóta próbáljuk elérni az ún. „magyar kérdés” rendezését az ENSZ-ben, és erre lehetőség kínálkozik U Thant magyarországi látogatásával összefüggésben, ami elől az MSZMP KB és a magyar kormány nem térhet ki. Ezért a magyar fél számára nagyon kíváncsatos lenne, ha a KGST-tagországok kommunista pártjai KB-titkárainak és kormányfőinek tanácskozása június első napjaiban lenne.

Ezzel összefüggésben Kádár elvtárs megkért, hogy előzetes formában tisztázzam az SZKP KB-nál a fentebb említett tanácskozás összehívásának időpontját és az eredményről tájékoztassam.

Megígértem, hogy teljesítem ezt a kérést (a táviratot ebben az ügyben május 10-én elküldtük). A továbbiakban Kádár elvtárs közölte, hogy tegnap, vagyis május 9-én megnyílt a magyar szakszervezetek rendes kongresszusa, amelynek az ülésén jelen volt.² A kongresszus jól zajlik. Mint mindig – mondja Kádár elvtárs –, a kongresszus küldöttei várták a kínai képviselő felszólalását, mert az utóbbi időben a kínaiak általában Albánia védelmében szólaltak fel, és a többi szocialista országot az internacionalizmus megsértésével vádolták. De ez alkalommal korrektül viselkednek. A kínai delegáció vezetője május 9-én üdvözlőbeszédet mondott a magyar szakszervezetek kongresszusa küldötteinek, amely Kádár elvtárs véleménye szerint teljesen kielégítő volt. Nem esett benne szó az albánokról és a kínai vonal más oldalairól. Ugyanakkor ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy a kínaiak megbékéltek azzal, hogy nem támogatják őket, és megváltoztatták irányvonalukat. A kínai szakszervezeti küldöttség vezetője beszédében a korábbiakhoz hasonlóan rámutatott arra, hogy Kínában győzött a három zászló irányvonala,³ ami lehetővé tette, hogy sikeresen megbirkózzanak a népi Kína fejlesztésének feladataival.

A többi ország képviselői felszólalásaikban a szocialista országok szakszervezeti mozgalmának egysége, a dolgozók harca a békéért az egész világon, az országok békés egymás mellett élése és a szocialista tábor egysége gondolatát fogalmazták meg.⁴

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Erről a levélváltásról Kádár János 1963. május 14-én tájékoztatta az MSZMP KB Politikai Bizottságát. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 300. ó. e.)

² A szakszervezetek XX. kongresszusa 1963. május 9-én kezdte meg négynapos tanácskozását az Építők Róza Ferenc Művelődési Házában. Kádár Jánoson kívül Biszku Béla, Gáspár Sándor, Rónai Sándor, Münnich Ferenc és Nyers Rezső is jelen voltak. Kádár János felszólalását a *Népszabadság* 1963. május 12-ei száma közölte. Lásd: „Megkezdődött a magyar szakszervezetek XX. kongresszusa.” *Népszabadság*, 1963. május 10.; „Tanácskozik a szakszervezetek kongresszusa.” *Népszabadság*, 1963. május 11.; „Kádár János: Társadalmunk a munka társadalma. Tanácskozik a szakszervezetek XX. kongresszusa.” *Népszabadság*, 1963. május 12.

³ A három vörös zászló (a szocialista építés általános irányvonala, a „nagy ugrás” és „népi kommunák” létesítése) jelszavát Mao Ce-tung 1958-ban hirdette meg, és célja az volt, hogy Kína előbb jusson el a kommunizmus-hoz, mint a Szovjetunió.

⁴ A külföldi szakszervezetek képviselőinek – köztük a kínai szakszervezeti szövetség képviselőjének – kongresszusi felszólalását a *Népszabadság* 1963. május 11-ei számában ismertették. Lásd: „Tanácskozik a szakszervezetek kongresszusa.”

137. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS PÉTER JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL
1963. május 13.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. május 16.

Feljegyzés az MNK külügyminiszterével,
Péter János elvtárssal folytatott beszélgetésről

1963. május 13.

Felkerestem Péter elvtársat, és a Központ megbízásával összefüggésben tájékoztattam a Szovjetunió küldöttségének álláspontjáról az ENSZ Közgyűlés rendkívüli ülészakán. Egyidejűleg közöltem vele Dahomey elnöke, Maga elnök¹ szovjetunióbeli látogatásának időpontját, valamint átadtam a Szovjetunió külügyminisztériumának köszönetét a szovjet fél rendelkezésére bocsátott részletes információért a Kállai elvtárs vezette magyar kormánydelegációnak az afrikai országokban tett 1962. decemberi jószolgálati utazásának eredményeiről.

Péter elvtárs megköszönte a kapott tájékoztatást, és közölte, hogy az MNK álláspontja teljesen egybeesik a szovjet állásponttal az ENSZ Közgyűlés rendkívüli ülészakának napirendjén szereplő valamennyi kérdésben. Azt is elmondta, hogy az MNK ENSZ-beli állandó képviselőjének, Csatorday elvtársnak, aki a magyar delegációt fogja vezetni a küszöbönálló ülészakon, utasítást adtak, hogy az ülészak valamennyi napirenden szereplő kérdésében igazodjon a Szovjetunió álláspontjához.

A továbbiakban Péter elvtárs elmondta, hogy ez év május 14-én az MSZMP KB Politikai Bizottságának ülésén megvizsgálták Dahomey elnöke, Maga Magyarországra történő meghívásának kérdését.² Minden valószínűség szerint – jegyezte meg beszélgetőtársam – az adott kérdésben kedvező döntés születik, mivel a magyarországi látogatásra szóló meghívást Maga elnöknek még a Kállai elvtárs vezette magyar kormányküldöttség dahomey-i tartózkodása alatt átadták. A magyar félnek szándékában áll javasolni, hogy Maga elnök ez év június 15–17-én érkezzen az MNK-ba. Ugyanakkor a magyar elvtársak nem zárják ki azt, hogy Maga később keresi fel az MNK-t, a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal egyidejűleg.

Péter elvtárs arról is tájékoztattott, hogy az MSZMP KB említett ülésén meg fogják vitatni a Vatikánnal Mindszenty ügyében folytatott megbeszélések eredményét, valamint

az MNK további lépéseit ennek a problémának a megoldására.³ Ennek kapcsán közölte, hogy az MSZMP KB ezekben a kérdésekben írásos tájékoztatást küld az SZKP KB-nak.

A miniszter elmondta, hogy a rendelkezésre álló információ szerint az USA küldött-ségének az ENSZ Közgyűlés rendkívüli ülésszakán szándékában áll javaslatot tenni a magyar delegáció mandátumának elismeréséről. Ilyen jellegű közlések az utóbbi napokban megjelentek az amerikai sajtóban. Hasonló véleményt mondott az USA külügy-minisztériumának osztályvezetője, Vedeler is az MNK washingtoni ideiglenes ügyvivő-jének. Miközben, amint azt Vedeler értésre adta, az amerikaiak nem szeretnék, ha állás-pontjukat a magyar delegáció mandátumát illetően összekapcsolnák Mindszenty ügyé-vel.

Péter elvtárs azt is közölte, hogy Budapesten zajlanak a tárgyalások az MNK és az NSZK küldöttségei között a kereskedelmi képviseletek cseréjének kérdésében.⁴ A tárgyalások – amint azt beszélgetőtársam megjegyezte – kedvezőbben zajlanak, mint azt a magyar fél várta. A tárgyalások befejezése után a magyar elvtársak az eredményekről tá-jékoztatni szándékoznak a szovjet felet.

Az ENSZ főtítkára, U Thant küszbönálló magyarországi látogatását illetően Péter elvtárs elmondta, hogy U Thant érkezését illetően nincs semmilyen változás, és hogy ér-kezése ez év július 1. és 5. közötti időszakban várható. U Thant a magyar kormány ven-dége lesz, és két és fél napot szándékozik az MNK-ban eltölteni. A magyar elvtársak úgy tudják, U Thantnak nincsenek különleges kérdései, amelyeket meg szeretne vitatni a magyar kormánnyal.

Érintve Finnország elnökének, Kekkonennek MNK-ba érkezését, Péter elvtárs meg-említette, hogy látogatása kedvezően zajlik.⁵ Habár a látogatás nem hivatalos jellegű, ma-ga Kekkonen is nagy politikai jelentőséget tulajdonít neki. Erről tanúskodik – Péter elv-társ szavai szerint – az a tény, hogy Kekkonent magyarországi utazására négy hivatalos személy mellett elkísérte 22 finn újságíró. Finnország elnökének beszélgetései az MNK állami személyiségeivel arról tanúskodnak, jegyezte meg Péter elvtárs, hogy Kekkonen nagyon komoly állami személyiség, valójában látja a dolgok mostani állását a világban, és helyesen értelmezi és támogatja Finnország békés egymás mellett élésének politikáját a szocialista országokkal. Kekkonen saját kezdeményezésére azt a kívánságát fejezte ki, hogy találkozhasson Kádár elvtárral, de hogy ne nehezítsék meg Kekkonen helyzetét hazájában, és ne tegyék ki felesleges támadásoknak a jobboldali erők részéről, a magyar elvtársak elhatározták, hogy nem adnak közre kommunikét Kekkonen és Kádár János elvtárs találkozásáról.⁶ Az újságokban csak a Dobi elvtársnál Kekkonen tiszteletére adott vacsoráról adnak hírt, amelyen részt fog venni Kádár János elvtárs is.⁷ Kekkonen ma-gyarországi látogatása május 15-én a nap végéig tart.⁸

A beszélgetésen tolmács minőségben jelen volt a nagykövetség harmadik titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Maga, Coutoucou Hubert (1916–2000), Dahomey-ből (ma Benin) származó politikus. 1947-ben megválasz-tották a Dahomey területi parlamentbe, majd 1951-ben a francia nemzetgyűlésbe. Amikor Dahomey 1960. augusz-tus 11-én függetlenné vált Franciaországtól, kinevezték annak elnökévé, majd december 11-én hivatalosan is meg-választották erre a posztra.

² Ezt az ülésről készített jegyzőkönyv nem rögzítette.

³ A Központi Bizottság 1963. május 23-ai ülésén az időszertű politikai kérdésekről adott tájékoztatóban esett szó a Vatikán megbízottjával Mindszenty ügyében folytatott tárgyalásokról. (MOL M-KS 288. f. 4. cs. 62. ó. e.)

⁴ 1963. május 10. és 15. között Szóke György külügyminisztériumi főosztályvezető-helyettes tárgyalta a Lüdde-Neurath vezette német delegációval. A kereskedelmi megállapodás előkészítése jól haladt, de nem jutottak el a megállapodásig. A fő problémát az okozta, hogy a németek nem fogadták el a diplomáciai kapcsolatokra utaló klauzulát, a magyar fél viszont elutasította a Nyugat-Berlinnel kapcsolatos igényeket. A témával részletesen foglal-kozik RUFF Mihály: i. m. A tárgyalásokkal kapcsolatban lásd a 138. dokumentumot!

⁵ Az előzményekre lásd a 133. dokumentumot!

⁶ Kekkonen 1963. május 12-én érkezett Magyarországra, Kádár János 1963. május 14-én fogadta. Kekkonen szűk környezetének kedvezően nyilatkozott magyarországi látogatásáról, az „értékesebb és hasznosabb volt, mint a jugoszláviai”. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 299. ó. e.)

⁷ A *Népszabadság* 1963. május 15-ei számában „Kekkonen elnök látogatása a nádudvari Vörös Csillag Tsz-ben” címmel megjelent cikkben olvasható híradás az Elnöki Tanács elnökének Kekkonen tiszteletére adott vacso-rájáról.

⁸ „Kekkonen elnök elutazott hazánkba.” *Népszabadság*, 1963. május 16.

138. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS PUJA FRIGYES BESZÉLGETÉSÉRŐL 1963. június 4.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. június 5.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Puja Frigyes elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. június 4.

Meghívására felkerestem Puja elvtársat. A beszélgetés során Puja elvtárs tájékoztatót néhány nagyon fontos eseményről, amely az utóbbi időben az MNK külpolitikai életé-ben történt.

1. Beszélgetőtársam elmondta, hogy május hónapban Budapesten tárgyalások zajlot-tak le az MNK és az NSZK küldöttsége között.¹ A tárgyalások alatt megvitatták a kereske-delmi képviseletek cseréjének kérdését a két ország között, valamint ezeknek a képvisele-teknek jellegét és funkcióit. A tárgyalások menete megmutatta – jegyezte meg Puja elvtárs –, hogy az NSZK kormánya, a Hallstein politikai doktrínából kiindulva,² a korábbiakhoz hasonlóan nem akar a szocialista országokkal, köztük Magyarországgal, teljes diplomáciai kapcsolatokat létesíteni. Az NSZK küldöttsége számos kikötést javasolt a kereskedelmi képviseletek konzuli funkcióval való felruházásával kapcsolatban is. Többek között azt ja-vasolta, hogy az erről szóló megállapodást ne a kommunikében rögzítsék, ami publikálás-ra kerül, hanem titkos levélváltás útján. Ebből következik – jegyezte meg Puja elvtárs –, hogy az NSZK nem akar hasonló precedenst teremteni a többi szocialista ország viszony-latában. Az NSZK küldöttsége különös kitartással elérte, hogy a kereskedelmi képviseletek cseréjéről szóló megállapodás hatálya kiterjedjen Nyugat-Berlinre is. A tárgyalások alapjá-ul, mondta Puja elvtárs, a magyar fél elfogadta azt a javaslatot, amelyet a múlt évben az NSZK küldöttsége vetett fel a tárgyalások kezdeti szakaszában. Ugyanakkor a legutóbbi tár-gyalásokon az NSZK delegációja visszalépett a korábban általa tett javaslattól. Ez többek között megnyilvánult a magyar kereskedelmi képviselet munkatársai privilégiumának biz-tosítása kérdésében. Amíg korábban a nyugatnémetek elvben egyetértettek abban, hogy a kereskedelmi képviselet munkatársainak maximális, a diplomáttal azonos kedvezmény-eket biztosítanak, most kijelentették, hogy az adott kérdést csak az NSZK belső törvény-kezelésének megfelelően lehet megoldani. Ez pedig – Puja elvtárs szavai szerint – azt jelen-ti, hogy az NSZK-ban a magyar képviselők a diplomáciai és a konzuli kedvezmények kö-

zötti kedvezményekkel fognak rendelkezni. A kérdés ilyen megoldása, jegyezte meg beszélgetőtársam, nem felel meg a magyar fél érdekeinek, amit az NSZK delegációjával közöltek is. A lezajlott tárgyalások, hangsúlyozta Puja elvtárs, szemléletesen megmutatták, hogy az NSZK, építve kapcsolatait az európai szocialista országokkal, arra törekszik, hogy ezeket az országokat szembeállítsa egymással, és így módon hasznot húzzon az egyes országokkal való kapcsolatokból a többiek rovására. Ebből a célból – amint azt beszélgetőtársam elmondta – a nyugatnémetek nagyon finom formában törekedtek kihasználni azt az általuk minden bizonnyal ismert tény, hogy hiányzik a kölcsönös tájékoztatás a szocialista országok között az NSZK-val való kapcsolatok fejlesztésének kérdésében. Erről tanúskodik az a tény, hogy az említett tárgyalások alatt az NSZK küldöttsége nemegyszer próbált nyomást gyakorolni a magyar félre, az LNK-val való képviselcseréről korábban megkötött egyezmény precedensére hivatkozva. Az ilyen esetekben – jegyezte meg beszélgetőtársam – az MNK küldöttségének bizonyos nehézségekbe kellett ütköznie, amikor saját álláspontját kialakította, mivel a magyar fél a legutóbbi ideig semmit nem tudott az NSZK és az LNK között megkötött megállapodás tartalmáról. Az MNK varsói nagykövétének csak nemrégiben sikerült bizalmas formában tájékoztatást kapni az adott kérdésben az NDK ottani nagykövetétől, aki – amennyire magyar elvtársaink tudják – a szocialista országok varsói nagykövetei közül az egyetlen, aki szigorúan bizalmas formában megkapta ezt az információt az LNK külügyminisztériumától.

Ezzel kapcsolatban Puja elvtárs hangsúlyozta, hogy a szocialista országok közötti kölcsönös tájékoztatás problémája jelenleg annál inkább aktuálissá válik, mivel, amint az MNK Külügyminisztériuma számára ismert, az utóbbi időben az LNK és az MNK mellett Románia és Bulgária is tárgyalásokat folytat az NSZK-val. Puja elvtárs úgy véli, hogy az ilyen információk rendszeres cseréje elősegítené a testvérországok közös álláspontjának kidolgozását az NSZK-val kapcsolatban, és minden egyes országnak jelentős mértékben megkönnyítené a tárgyalások folytatását a nyugat-európai képviselőkkel.

A lezajlott tárgyalások eredményét érintve Puja elvtárs megemlítette, hogy azok során semmiféle konkrét eredményt nem értek el. Az NSZK-delegáció kijelentette, hogy hazatérése után a tárgyalásokról tájékoztatja a megfelelő állami szerveket. Arról is megállapodásra jutottak, hogy ha a nyugatnémet fél fel szeretné újítani a tárgyalásokat, a magyar felet Frankfurt am Main-i kereskedelmi ügynökségén keresztül értesíti. Eddig – jegyezte meg Puja elvtárs – a nyugatnémet fél nem mutatott semmilyen kezdeményezést ebben az irányban.³

2. A továbbiakban Puja elvtárs elmondta, hogy Budapesten tartózkodott néhány napig az NDK külügyminisztériumának küldöttsége a külügyminiszter-helyettes, König⁴ elvtárs vezetésével. Az adott delegáció érkezésének az volt a célja, hogy kölcsönös konzultációt folytassanak a két ország külügyminisztériumai között a korábbi megállapodás alapján. Budapesti tartózkodásuk alatt a német elvtársak részletesen megismerkedtek az MNK Külügyminisztériumának struktúrájával és osztályainak funkcióival. Véleménycserére, írásbeli és szóbeli tájékoztatásra került sor számos, mindkét felet érdeklő kérdésben. Ennek kapcsán az NDK küldöttsége különösen nagy jelentőséget tulajdonított a német problémának. A német elvtársak részletesen tájékoztatták az MNK Külügyminisztériumát a német probléma megoldásával kapcsolatos legutóbbi eseményekről, és kifejezték az NDK álláspontját ezekben a kérdésekben.

Az információcsere során érintették a szocialista országok, többek között Magyarország és az NSZK közötti kapcsolatok helyzetét és fejlesztésének kérdéseit is. Jellemző – jegyezte meg Puja elvtárs –, hogy amint az az NDK küldöttsége tagjaival folytatott beszélgetésekből kitűnik, a német elvtársak álláspontja az adott kérdésben az utóbbi időben lényeges változáson ment keresztül. Amíg korábban NDK-beli barátaink nem osztották az MNK

álláspontját az NSZK-val a kereskedelmi képviselők cseréjéről folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban (például a tárgyalások első szakasza után, 1962 szeptemberében), addig most megemlézték, hogy az ilyen kapcsolatok fejlesztése a szocialista országok és az NSZK között segíti az NDK helyzetét is. Ezzel kapcsolatban a két ország külügyminisztériumi küldöttsége megállapította, hogy az NSZK a szocialista országokkal folytatott politikájában saját önös érdekeiből kiindulva igyekszik szembeállítani egymással ezeket az országokat, és ezért mind fontosabb, hogy a szocialista országok egyeztessék lépéseiket az NSZK-val kapcsolatban. Az MNK Külügyminisztériuma – jegyezte meg Puja elvtárs – úgy véli, hogy a létrejött kölcsönös konzultáció nagyon hasznos volt mindkét fél számára.

3. Beszélgetőtársam részletesen tájékoztatót a május hónapban Budapesten lezajlott tárgyalásokról a Vatikán államtitkár-helyettesével, Casarolival. Magyar részről a tárgyalásokat az Állami Egyházügyi Hivatal vezetője, Prantner elvtárs és Puja elvtárs vezették. A magyar küldöttség tárgyalási direktíváját az MSZMP KB Politikai Bizottságának ülésén erősítették meg.⁵ Ezekben a direktívákban megemlézték, hogy Mindszenty ügyében a delegáció tartsa magát a korábban meghatározott feltételekhez, amelyek alapján Mindszenty kiszabadulhat, és elhagyhatja az országot. A küldöttséget azzal is megbízták, hogy a Vatikán képviselői előtt vessék fel a következő kérdéseket: 1) az MNK kormánya jogának elismerése, hogy a magyar katolikus egyház főelöljárójának kinevezése az ország területén tevékenykedő püspököket; 2) a magyar korona hazatérése, amely – amint barátaink számára ismeretes – jelenleg a Vatikánban van.⁶ Ezzel kapcsolatban Puja elvtárs elmagyarázta, hogy a magyar korona nagy nemzeti és anyagi értéket képvisel, ezzel koronázták meg már az első magyar királyokat is. Magyarország felszabadítása előtt 1945-ben a koronát a németek kivitték az országból. Azután az – a magyar elvtársak adatai szerint – Svájcban és az USA-ban volt, most pedig a Vatikánban. Mivel a korona értékes nemzeti relikvia, barátainknak szándékukban áll elérni hazatérését és elhelyezését egy múzeumban.

A Vatikán képviselőivel folytatott tárgyalások eredményeit érintve Puja elvtárs elmondta, hogy a magyar fél meglepetésére Casaroli egyáltalán nem érintette Mindszenty kérdését. Budapesti tartózkodásának az volt a célja – amint azt a tárgyalások mutatták –, hogy széles körű kapcsolatokat teremtsen a magyar kormány képviselőivel, és tisztázza álláspontjukat számos, a Vatikánt érdeklő kérdésben, ami az MNK-ban az egyház helyzetével és az MNK és a Vatikán közötti viszonyról függ össze. Ennek kapcsán Casaroli a legelején közölte a magyar féllel, hogy nincs hivatalos meghatalmazása tárgyalások folytatására valamilyen konkrét kérdéssel. A tárgyalások alatt a Vatikán képviselője – Puja elvtárs szavai szerint – nagyon tapasztalt és ügyes diplomatának mutatta magát. Amikor ezt vagy azt a nézetét kifejtette, állandóan elmondta, hogy saját személyes véleményét fejezi ki, habár, jegyezte meg Puja elvtárs, teljesen világos volt, hogy a Vatikán politikájáról és álláspontjáról, és nem Casaroli személyes akciójáról van szó.

A tárgyalások során Casaroli eléggé világosan értésre adta, hogy a Vatikán bizonyos kompromisszumra törekszik „a kommunista ideológia országaival” való kapcsolatokban. Többek között megemlézték, hogy megvannak az előfeltételek és a lehetőségek, hogy javulást érjenek el a Vatikán és a magyar kormány közötti kapcsolatokban, és hogy ezek a kapcsolatok példák lehetnek a többi ország számára.

A továbbiakban Puja elvtárs tájékoztatót azokról a konkrét kérdésekről, amelyeket a Casarolival való tárgyalás idején megvitattak.

A püspökök kinevezése kérdésében Casaroli állandóan kitért amellett, hogy ez a jog kizárólag a Vatikáné. Kijelentette, számos példára hivatkozva, hogy a Vatikán nem ismeri el egyetlen ország főpapi kinevezésének jogát sem. Erre kijelentették neki, hogy Magyarországon a püspökök kinevezési gyakorlatának már hagyományos és többéves története van, és ez a rendszer létezett már Horthy alatt.⁷ Miután megemlézték, hogy ép-

pen erre tekintettel a Vatikán annak idején állítólag harcolt Horthy ellen, Casaroli egyidejűleg kompromisszumos variánst javasolt, amelynek lényege, hogy a kinevezendő püspökjelöltek, a Vatikán általi végleges megerősítésük előtt jóváhagyandók a magyar kormány által. Casaroli azt is javasolta, hogy a kinevezendő püspökök jelölését a Vatikánnak ne a magyar katolikus egyház feje nevében, hanem a püspökség nevében javasolják, mivel ezzel, magyarázta Puja elvtárs, a Vatikán meg akarta fosztani Hamvas püspököt egyik legfontosabb funkciójától. Puja elvtárs megemlítette, hogy az adott kérdés, amely elvi jelentőségű minden fél számára, a legnehezebben megoldható a Vatikánnal folytatandó tárgyalásokon, mivel az MNK-kormány számos meggondolásból nem mondhat le a püspökök kinevezésének most létező gyakorlatáról.

A tárgyalások alatt érintették a püspökök leváltásának módjára vonatkozó kérdést is. A magyarországi gyakorlat szerint ezt a kérdést a kormány dönti el. Casaroli ugyanakkor kijelentette, hogy a Vatikán törvényeinek megfelelően senki, még a pápa sem mentheti fel a püspököt, és erre csak abban az esetben kerülhet sor, ha a püspök önként vissza akar vonulni, vagy ha pszichikai állapota nem teszi lehetővé a püspöki funkciói teljesítését. Ezzel kapcsolatban Casaroli felvetette néhány magyar püspök kérdését, akiket az MNK-kormány az utóbbi években mentett fel betöltött tisztségük alól, de erre neki megfelelő magyarázatot adtak.

Ezzel összefüggésben Casaroli felvetette azt az MNK-ban meglévő gyakorlatot, miszerint a papoknak tisztségükre való kinevezésük után esküt kell tenni a magyar állam iránti hűsége. Szavai szerint az ilyen rend sérti a papok lelkiismereti szabadságát.⁸ Egyidejűleg azt javasolta, hogy a későbbiekben az eskütelre önkéntes alapon kerüljön sor. Az adott kérdésben – Puja elvtárs szavai szerint – különösebb nehézség nélkül megállapodásra lehet jutni a Vatikánnal, mert a magyar papok bizonyos mértékben anyagilag érdekeltek az ilyen eskütelben, mivel ellenkező esetben nem kaphatnak fizetést az államtól. Ezért a magyar elvtársak úgy vélik, hogy még ha az eskütelnek önkéntes jellege is lesz, kevésbé valószínű, hogy valaki a papok közül megtagadja azt.

A püspökök melletti állami megbízottak kérdésével kapcsolatban Casaroli elismerte a magyar kormány jogát ilyenek kinevezésére, de ezzel kapcsolatban az volt a kérése, hogy – ha ez lehetséges – ne tartózkodjanak állandóan a püspökök rezidenciáin. Puja elvtárs elmagyarázta, hogy néhány évvel ezelőtt, és különösen 1956 előtt, az a gyakorlat, hogy a püspök tevékenységét az állami meghatalmazottak ellenőrizték, nagyon elterjedt volt és túlságosan közvetlen, sőt néha némileg durva formában valósult meg. Általában az állandó ellenőrzést ellátó állami megbízottaknak közös rezidenciájuk volt a püspökkel. Jelenleg ilyen állandó kontrollt az állam csak két püspök tevékenysége felett gyakorol. Puja elvtárs úgy véli, hogy a hasonló gyakorlatról fájdalommentesen le lehet mondani, anélkül, hogy az egyház tevékenysége feletti ellenőrzés az állam részéről kárt szenvedne.

Casaroli annak a véleményének adott hangot, hogy nem célszerű a magyar katolikus egyházon belül a békemozgalom létezése, mivel – amint azt kijelentette – a Vatikán és a katolikus vallás egyik alapvető feladata általában a békéért folytatott harc. Erre azt válaszolták neki, hogy a katolikus békepapi mozgalom önkéntes egyesülés, amelynek a magyar papok túlnyomó többsége tagja.

Casaroli azt a kívánságát fejezte ki, hogy az MNK-t a Vatikáni Zsinat második felén több püspök képviselje, mint az első felén. A magyar fél megígérte, hogy támogatja az adott kérdést, és később elmondja erről a véleményét.

A tárgyalások során Casaroli ugyancsak felvetette a hittanoktatás kérdését Magyarországon középiskoláiban és felsőfokú oktatási intézményeiben. Érdeklődött többek között, lehetséges-e az egyetemeken úgynevezett vallási konferenciák tartása, amelyeket – mint azt Puja elvtárs elmagyarázta – az ország felszabadulása előtt tartottak. Erre a Vatikán

képviselőinek negatív választ adtak. A magyar elvtársak elmagyarázták Casarolinak az iskolai tanulók fakultatív hittanórákra való jelentkezésének rendjét. Ennek a rendnek megfelelően a tanulók beíratását személyesen szülei végzik az iskola igazgatójánál. Az ilyen gyakorlat bevezetése után – jegyezte meg beszélgetőtársam – a hittanórát látogató tanulók száma állandóan csökken (jelenleg kb. az összes tanuló 15%-a), mivel sok szülő különböző meggondolásból nem bátorodik, ahogy Puja elvtárs kifejezte magát, ezzel a céllal felkeresni az iskola igazgatóját.⁹ Casaroli tapintatos formában javasolta ezt a rendet olyan módon megváltoztatni, hogy a továbbiakban az iskolaigazgatónak csak azoknak a szülőknek kelljen nyilatkozatot beadni, akiknek a gyereke nem akarja látogatni a hittanórát. A magyar elvtársak az adott kérdés ilyen megoldásába nem mehetnek bele, mivel ez, amint azt Puja elvtárs hangsúlyozta, valószínűleg a hittanórát látogató tanulók létszámának emelkedéséhez vezetne.

Casaroli gyakorlatilag kitért a válasz elől a magyar kormánynak a korona hazatérését illető kérésére. Kijelentette, hogy nem ismeri a kérdést.

A tárgyalások során Prantner elvtárs kezdeményezésére felvetették Mindszenty ügyének kérdését. Ezzel kapcsolatban Puja elvtárs elmondta, hogy Prantner elvtársat az MSZMP KB részéről komoly kritika érte, mivel Mindszenty kérdésének magyar részről történt felvetése olyan benyomást alakíthatott ki a Vatikán képviselőjében, hogy az MNK rendkívül érdekelt az adott probléma megoldásában. Prantner elvtárs kifejtette Casarolinak azokat a feltételeket, amelyek mellett a magyar kormány véleménye szerint Mindszenty kiszabadulhatna és elhagyhatná az országot. Casaroli – hivatkozva saját személyes véleményére – elvben egyetértését fejezte ki a magyar fél feltételeivel. Azt is megemlítette, hogy a Mindszenty-kérdés megoldása elősegíthetné a Vatikán és az MNK-kormány közötti kapcsolatok javulását.

Puja elvtárs elmondta, hogy Casaroli az MNK-ban való tartózkodása idején találkozott és beszélgetést folytatott a magyar katolikus egyház fejével, Hamvas püspökkel és a katolikus békemozgalom vezetőjével, Beresztóczyval. Ezt követően Casaroli olyan kívánságának adott hangot, hogy szervezzenek számára találkozót Hamvastól és Beresztóczytól eltérő nézetet valló magyar püspökökkel. Ezek közé a püspökök közé tartozik számos olyan személy is, akiket annak idején a magyar kormány felmentett az általuk betöltött tisztségekből. Ugyanakkor Prantner és Puja elvtárs lebeszéltek az ilyen találkozóról, amivel Casaroli egyetértett.

A lezajlott tárgyalások eredményeiről beszélve Puja elvtárs megemlítette, hogy habár nem értek el konkrét eredményeket, ugyanakkor a tárgyalások és a véleménycsere elősegítették a Vatikán álláspontjának tisztázását számos aktuális, kölcsönösen érdeklődésre számot tartó kérdésben. Megállapodásra jutottak, hogy ha a Vatikán képviselői folytatni kívánják a megkezdett tárgyalásokat, akkor ebben a kérdésben kapcsolatba lépnek a római magyar misszióval. Puja elvtárs azt is elmondta, hogy a napokban a római magyar misszió keresztyül közlést kaptak Casarolitól, amelyben azt a kérést juttatta kifejezésre, hogy a magyar fél türelemmel viszonyuljon a Vatikán válaszához azokra a kérdésekre, amelyeket a budapesti tárgyalások során megvitattak. Az említett közlésben arról is szó van, hogy ezeknek a kérdéseknek az eldöntése elhúzódhat, tekintettel XXIII. János pápa súlyos állapotára.

Megjegyzés: Az említett közlést a magyar félnek néhány nappal XXIII. János pápa halála előtt adták át.¹⁰

Puja elvtárs megjegyezte, hogy a jövőben a Vatikánnal való tárgyalások menete nagymértékben attól függ majd, milyen politikai kurzust folytat a pápa utódja.¹¹

4. A magyar iskolákban folyó hittanoktatás kérdésével összefüggésben Puja elvtárs érintette a felnövekvő nemzedék felkészítésének és nevelésének problémáját az MNK-

ban. Megjegyezte, hogy ebben az ügyben még számos meg nem oldott kérdés és nehézség van. Az okok egyike – beszélgetőtársam szavai szerint – az, hogy több pedagógus káder nem felel meg a velük szemben támasztott követelményeknek. Jelentős részük még nem áll szilárdan a marxista-leninista világnézet álláspontján. Egy részük vallásos érzelmű. Teljesen természetes, hogy mindez tükröződik az általuk végzett nevelőmunka minőségén, valamint a tanulók tudásán és bizonyos mértékben világnézetükön. Meg nem oldott probléma – Puja elvtárs szavai szerint – ugyancsak a munkabér kérdése és a pedagógusok anyagi érdekeltsége. Többségük – mondta beszélgetőtársam – a nem szakképzett munkásokéval azonos fizetést kap. Ennek eredményeképpen a pedagógusok nem érdekeltek szakmai képzettségük emelésében. Puja elvtárs úgy véli, hogy az MNK párt- és állami szervei nem fordítanak még elég figyelmet a pedagógusok eszmei-politikai színvonalának emelésére. Ezeknek a kérdéseknek a megoldása – beszélgetőtársam véleménye szerint – a közeli években nagy erőfeszítéseket, valamint jelentős anyagi ráfordítást követel a párt- és állami szervek részéről.

5. A beszélgetés zárásaként Puja elvtárs tájékoztatott az MNK Külügyminisztériuma átszervezését illetően megkezdődött munkáról.

Elmondta, hogy ennek a munkának a lényege a politikai területi osztályok átszervezése, amelyek a jövőben nem földrajzi, hanem politikai elven fognak felépülni. A korábban létezett hat területi osztály helyett most 10 osztály jön létre, közülük mindegyik az országok meghatározott politikai csoportjával való kapcsolatokkal fog foglalkozni. Ezzel összefüggésben újra elosztják a kötelezettségeket a miniszterhelyettesek között is. A miniszter első helyettese, Mód elvtárs a korábbiaknak megfelelően a nemzetközi szervezetek osztályait és az időszaki sajtóosztály munkáját irányítja. Szarka elvtárs fog foglalkozni az MNK-nak a gyengén fejlett országokkal való kapcsolatai kérdéseivel. Erdélyi elvtárs a szocialista országokkal, Puja elvtárs az USA-val, Kanadával és Európa kapitalista országaival. Az újonnan kinevezett miniszterhelyettes, Bojti János elvtárs fogja irányítani a minisztérium adminisztratív-gazdasági igazgatóságainak és osztályainak tevékenységét.¹²

A végrehajtandó átszervezésnek megfelelően a minisztériumban a következő osztályok jönnek létre:

1. A Szovjetunióval való kapcsolatok osztálya (osztályvezetőnek Némety Béla elvtársat szándékoznak kinevezni, aki jelenleg az UPDK¹³ vezetője)
2. Az NDK-val, a CSSZSZK-val és az LNK-val való kapcsolatok osztálya (osztályvezetőnek Marjai József elvtársat nevezik ki, aki jelenleg az MNK prágai nagykövete)
3. Balkán-országok osztálya (mb. osztályvezető Jakus Jenő)
4. Ázsia szocialista országainak osztálya (mb. osztályvezető Szigeti Károly)
5. Az USA-val, az európai NATO-országokkal és Izraellel való kapcsolatok osztálya (osztályvezető Szilágyi Béla, aki jelenleg az MNK londoni követe)
6. A latin-amerikai országokkal való kapcsolatok osztálya (mb. osztályvezető Vass Miklós)
7. A skandináv országokkal, az NSZK-val, Ausztriával és Svájjal való kapcsolatok osztálya (osztályvezető Beck István)
8. Arab országok osztálya (osztályvezető Katona János)
9. Fekete-Afrika országainak osztálya (mb. osztályvezető Veres János)
10. Ázsia gyengén fejlett országainak osztálya; idetartozik Japán is (mb. osztályvezető Turi Ferenc)

Egyelőre még nincs eldöntve az a kérdés, hogy melyik osztály fog foglalkozni a kubai kapcsolatokkal. Ugyanakkor, jegyezte meg Puja elvtárs, minden valószínűség szerint ezekkel a kérdésekkel a szocialista országok egyik osztálya fog foglalkozni.

Beszélgetőtársam reményét fejezte ki, hogy a végrehajtandó reorganizáció lehetővé teszi az MNK Külügyminisztériumának, hogy célirányosabb munkát végezzen az egyes országokkal fennálló kapcsolatok fejlesztésében.

A beszélgetésen tolmács minőségben részt vett a nagykövetség III. titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Az előzményekre lásd a 137. dokumentumot!

² Hallstein Walter (1901–1982). A nyugatnémet külügyminiszter nevéhez köthető külpolitikai alapelv az 1950–1960-as években, amelynek lényege, hogy az NSZK nem ismeri el sem az NDK önálló állami létét, sem azokat az államokat, amelyek diplomáciai kapcsolatot tartanak fenn az NDK-val. (Az első kivételt 1955-ben a Szovjetunióval tették.)

³ A két ország közötti tárgyalások a kereskedelmi képviselők felállításáról és a hosszú lejáratú kereskedelmi megállapodás megkötéséről 1963. szeptember 2-án Budapesten folytatódottak. Lásd a 145. dokumentumot!

⁴ König, Johannes (1903–1966). 1950-től az NDK külügyminisztériumának munkatársa. 1950 és 1955 között az NDK nagykövete Kínában, majd 1959-ig a Szovjetunióban. 1959-től 1965-ig külügyminiszter-helyettes.

⁵ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1963. július 30-ai ülésén foglalkozott Agostino Casaroli magyarországi tárgyalásaival. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 299. ó. e.)

⁶ A magyar fél információja téves volt, a magyar koronát az Egyesült Államokban őrizték.

⁷ A Vatikán és Magyarország 1927-ben kötött egyszerű megállapodást arról, hogy a főpapi székek üresedése esetén a magyar kormány két hónapon belül közölheti jelöltjei nevét. Amennyiben a Vatikán a kormány jelöltjei közül választott, nem volt szükség további egyeztetésre. Ha viszont mást akartak főpappá szentelni, a jelölt nevét közölni kellett a magyar kormánnyal, és meg kellett tudakolni, hogy vele szemben a kormánynak van-e ellenvetése. (A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években. I. m. 28.)

⁸ A Minisztertanács 4288/1958. számú, 1949. október 22-én kihirdetett rendelete eskütelési kötelezettséget írt elő a Magyar Népköztársaság Alkotmányára a közalkalmazottak és a közszolgálat körén kívül eső minden olyan személy számára, akik az állam terhére rendszeres jövedelemkiegészítésben részesültek.

⁹ Erre lásd még a 44. dokumentumot!

¹⁰ Roncalli, Angelo Giuseppe (1881–1963) – a későbbi XXIII. János pápa – 1963. június 3-án hunyt el.

¹¹ A tárgyalások folytatásával kapcsolatban lásd a 148. dokumentumot!

¹² Vö. a 135. dokumentummal! A külügyminiszter-helyettesek munkakörének átszervezéséről a Politikai Bizottság 1963. május 14-ei ülésén tárgyaltak, akkor döntöttek Bojti János kinevezéséről is. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 300. ó. e.)

¹³ Upravlenyije po obszluzsivanyiju diplomatyicseszko korpusza – Diplomáciai Testületet Ellátó Iroda.

139. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS PÉTER JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL 1963. június 8.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos

1963. június 14.

Feljegyzés az MNK külügyminiszterével, Péter János elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. június 8.

Felkerestem Péter elvtársat, és a Központ megbízásából átadtam neki a Szovjetunió külügyminisztere, A. A. Gromiko elvtárs meghívását, hogy ebben az évben töltsen feleségével szabadságát a Szovjetunióban. Péter elvtárs hálás köszönetét fejezte ki A. A. Gromiko elvtársnak, és kérte átadni neki legjobb kívánságait. Péter elvtárs megígérte, hogy a meghívásról tájékoztatja az MSZMP KB Politikai Bizottságát.

Beszélgetőtársam azt is megemlítette, hogy feltétlenül törekszik arra, hogy ebben az évben éljen a meghívás lehetőségével. Ugyanakkor a legközelebbi hónapokban, mondta Péter elvtárs, minden valószínűség szerint ezt nem sikerül megtenni, tekintettel, hogy nagyon sok munkája van. Az MSZMP KB Politikai Bizottsága határozatának megfelelően a legközelebbi napokban Péter elvtárs elrepül rövid üdülésre Mongóliába a mongol külügyminiszter meghívására.¹ Péter elvtárs elmagyarázta, hogy ezt a meghívást még a múlt évben adták át neki, és akkor nem tudott élni vele. Ebben az évben a mongol elvtársak nemegyszer megismételték a múlt évi kérést. Ezért az MSZMP KB Politikai Bizottsága Péter elvtárs nagy elfoglaltsága ellenére a következő hónapokban célszerűnek tartotta utazását a Mongol Népköztársaságba, hogy ezzel ne idézze elő a sértettség érzését a mongol elvtársaknál. Péter elvtárs úgy tervezi, hogy június 24-én már visszatér Budapestre, mivel július első napjaiban kerül sor az ENSZ főtitkára, U Thant magyarországi látogatására. Péter elvtárs közölte azt is, hogy habár az MNK párt- és kormánydelegációjának összetételét, amely júliusban felkeresi a Szovjetuniót, véglegesen még nem hagyták jóvá, de ő, minden valószínűség szerint, tagja lesz.² Augusztus folyamán az MNK Külügyminisztériumának munkájában a fő figyelmet az ENSZ Közgyűlés küszöbönálló ülészakának előkészítésére fordítják.

Azután Péter elvtárs a magyar delegáció élén 3-4 hétre elutazik az ENSZ Közgyűlés ülészakára New Yorkba. Ily módon, mondta, A. A. Gromiko meghívását leghamarabb New York-i útja után sikerül realizálni.

A továbbiakban Péter elvtárs beszélt arról, hogy június 8-án az MNK Külügyminisztériuma kollégiuma és pártbizottsága együttes ülésén megvitatták a minisztérium reorganizációjának kérdését. A végrehajtandó átszervezés lényege a területi osztályok tevékenységének átalakítása az országok bizonyos politikai csoportjai szerint (szocialista, gyengén fejlettek, kapitalista). Ennek megfelelően sor kerül majd – ahogy Péter kifejezte magát – a miniszterhelyettesek specializációjára is, mivel a továbbiakban mindegyikük csak az országok egy politikai csoportjának kapcsolataival fog foglalkozni.³ Beszélgetőtársam hangsúlyozta, hogy ez lehetővé teszi mindegyik miniszterhelyettesnek, hogy elmélyültebben foglalkozzon a tevékenységi területéhez tartozó kérdésekkel és problémákkal. Péter elvtárs megemlítette azt is, hogy az említett átszervezés végrehajtásakor az MNK Külügyminisztériumának vezetése figyelembe vette a Szovjetunió külügyminisztériuma és a többi testvéri ország külügyminisztériumainak munkatapasztalatait és struktúráját.

A beszélgetésen tolmácként részt vett a nagykövetség III. titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RFf. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Péter János a mongol külügyminiszter meghívására egy hetet töltött Mongóliában, ahonnan 1963. június 22-én tért vissza Budapestre. („Péter János külügyminiszter hazaérkezett Mongóliából.” *Népszabadság*, 1963. június 22.)

² Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1963. június 11-ei ülésén foglalkozott a Szovjetunióba utazó párt- és kormányküldöttség útjának előkészítésével, és egyidejűleg meghatározta a delegáció összetételét is. Abban Kádár János, Biszku Béla, Fehér Lajos, Fock Jenő, Gáspár Sándor, Szipka József mellett helyet kapott Péter János is. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 304. ó. e.)

³ Vö. a 135. és a 138. dokumentummal!

140. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL 1963. június 27.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. július 5.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, a Minisztertanács elnökével,
Kádár János elvtárssal folytatott beszélgetésről

1963. június 27.

Kérésére felkerestem Kádár elvtársat. A beszélgetésben részt vett a Politikai Bizottság tagja, az MSZMP KB titkára, Nemes elvtárs.

Kádár elvtárs közölte, hogy június 28-án elutazik Ulbricht elvtárs 70. születésnapjának megünneplésére, és az MSZMP KB-ban Nemes elvtárs helyettesíti.¹

Berlinből Kádár elvtárs július 1-jén a nap első felében szándékozik visszatérni, mivel a nap második felében Magyarországra érkezik az ENSZ főtitkára, U Thant.²

Azután Kádár elvtárs érdeklődött az SZKP KB júniusi plénümának eredményei iránt.³

Részletesen tájékoztattam minden kérdésről, amelyet az SZKP KB ülésén megvitattak. Kádár elvtársat különösen azok a kérdések érdekelték, amelyek az SZKP és a KKP képviselőinek küszöbönálló találkozásával voltak összefüggésben.⁴ Miután elmondtam Ny. Sz. Hruscsov, M. A. Szuszlov, B. Ny. Ponomarjov, Ju. V. Andropov elvtársak az SZKP KB ülésén elhangzott felszólalásainak tartalmát, Kádár elvtárs kijelentette, hogy az MSZMP KB egészében és teljes mértékben támogatja az SZKP KB irányvonalát a kínai kérdésben. Ennek kapcsán felháborodással szólt a koreai vezetés álláspontjáról, amely teljesen áttért a KKP KB álláspontjára, valamint rálepett arra a vonalra, hogy tagadja azt a nagy gazdasági segítséget, amelyet a Szovjetunió és a többi szocialista ország Koreának nyújtott.

Legnagyobb sajnálatunkra, hangsúlyozta Kádár elvtárs, a román elvtársak is kisebbsíteti próbálják a Szovjetunió által nekik nyújtott gazdasági segítség jelentőségét. Beszédekben és cikkeikben próbálják meggyőzni a román népet, hogy Románia a saját erejéből fejleszti a gazdaságát. Ez hallatlan butaság. Mi lett volna Romániával és Koreával, ha a Szovjetunió 1945-ben azt mondta volna nekik, hogy gazdaságukat saját erejükkel és saját alapon kell fejleszteniük.

Kádár elvtárs egyidejűleg közölte, hogy Kína budapesti követsége a KKP KB ez év június 14-ei levelének⁵ a magyar lakosság körében való terjesztésével foglalkozik. Ezért elhatároztuk – mondja Kádár elvtárs –, hogy behívjuk a Külügyminisztériumba a kínai követet, és határozottan tiltakozunk a kínai diplomatáknak a diplomáciai gyakorlattal összeegyeztethetetlen magatartása ellen.⁶

Azután Kádár elvtárs közölte, hogy – úgy tűnik – októberig az országtól távol lesz, mivel U Thant elutazása után delegációval a Szovjetunióba utazik, azután pedig szabadúton lesz.

A beszélgetés végén Kádár elvtárs meghívott, hogy utazzam a Szovjetunióba a magyar párt- és kormányküldöttséggel, amiért köszönetemet fejeztem ki, és közöltem, a külügyminisztérium megbízott engem, hogy a magyar párt- és kormánydelegációt kísérem a Szovjetunióban.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RFf. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ „Ünnepségek Berlinben Ulbricht elvtárs 70. születésnapján.” *Népszabadság*, 1963. július 2. (A lap közli Kádár János beszédét is.) – Kádár János a Politikai Bizottság 1963. július 5-ei ülésén számolt be berlini útjáról. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 306. ó. e.)

² „U Thant, az ENSZ főtitkára Budapestre érkezett.” *Népszabadság*, 1963. július 2.

³ Az SZKP Központi Bizottságának plénuma 1963. június 9-én ült össze a Kremlben, és június 21-én ért véget. Az ülés napirendjén a párt ideológiai munkájának soron következő feladatai szerepeltek, a beszámolót Leonid Iljicsov KB-titkár tartotta. („Az SZKP a marxizmus-leninizmustól vezérelve irányítja a szovjet ideológiai életet.” *Népszabadság*, 1963. június 10., illetve „Befejeződött az SZKP Központi Bizottságának ülése.” *Népszabadság*, 1963. június 22.)

⁴ A két párt képviselői 1963. július 5-én találkoztak Moszkvában. A megbeszélések július 20-án értek véget. „Július 5-én Moszkvában találkoznak a Szovjetunió Kommunista Pártja és a Kínai Kommunista Párt képviselői.” *Népszabadság*, 1963. május 16., illetve „Az SZKP Központi Bizottságának nyilatkozata az SZKP és a Kínai Kommunista Párt képviselőinek találkozásáról.” *Népszabadság*, 1963. július 5.; „Közlemény az SZKP és a KKP tanácskozáisairól.” *Népszabadság*, 1963. július 23.

⁵ A *Pravda* 1963. július 14-ei száma teljes terjedelemben közölte az SZKP Központi Bizottságának nyílt levelét a Kínai KP 1963. június 14-ei levelével együtt. A *Népszabadság* 1963. július 14-ei száma az SZKP levele rövidített változatának első részét hozta le, majd a *Népszabadság* 1963. július 16-ai számának mellékletében mindkét levelet teljes terjedelemben közreadták.

⁶ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1963. július 30-ai ülésén foglalkozott a Magyarországon tartózkodó kínai állampolgárok tevékenységével. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 308. ó. e.)

141. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS NEMES DEZSŐ BESZÉLGETÉSÉRŐL 1963. június 28.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. július 5.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP KB titkárával,
Nemes Dezsővel folytatott beszélgetésről

1963. június 28.

Felkerestem Nemes elvtársat. A beszélgetésen jelen volt az MNK külügyminiszter-helyettese, Erdélyi Károly elvtárs.

Az MSZMP KB Politikai Bizottsága határozatának megfelelően Nemes elvtársra hárult az a kötelezettség, hogy távolléte idején helyettesítse Kádár János elvtársat az MSZMP KB-ban.¹ A beszélgetés során közöltem Nemes elvtárral azt a szándékomat, hogy vacsorát adok a Szovjetunióba utazó párt- és kormányküldöttség tagjainak.

Nemes elvtárs elmondta, hogy erről a kérdésről már véleményt cserélt Kádár János elvtárral, és úgy vélték, meg lehetne kérni a szovjet nagykövetet, hogy ezt a vacsorát szűkebb körben rendezzék meg, és arra Kádár János elvtársat feleségével, Biszku elvtársat, a Politikai Bizottság tagját, az MSZMP KB titkárát, Fehér elvtársat, a Politikai Bizottság tagját, az MNK Minisztertanácsa elnökhelyettesét, Fock elvtársat, a Politikai Bizottság tagját, az MNK Minisztertanácsa elnökhelyettesét, Gáspár elvtársat, a Politikai Bizottság tagját, az MSZMP Budapesti Bizottsága első titkárát, Benkei [András] elvtársat, az MSZMP KB tagját, Péter elvtársat, az MNK külügyminiszterét, Nemes elvtársat, a Politikai Bizottság tagját, az MSZMP KB titkárát, Kállai elvtársat, a Politikai Bizottság tagját, az MNK Minisztertanácsa elnökhelyettesét és Erdélyi elvtársat, az MNK külügyminiszter-helyettesét hívják meg.

A szovjet nagykövetségi vacsora résztvevőinek ilyen körét, folytatja Nemes elvtárs, Kádár elvtárs elegendőnek tartja, amely lehetővé teszi, hogy a vacsorán intimebb módon véleményt cseréljenek a Szovjetunióba történő utazásról.

Nemes elvtársnak megköszöntem a küszöbönálló vacsora megszervezésével kapcsolatos elképzelésekről elmondottakat.

Azután Nemes elvtárs közölte, hogy a szovjet kormánnyal és az SZKP KB-val való tárgyalásokon a magyar párt- és kormányküldöttség a [következő] kérdéseket érinti: az MNK belső helyzete, az MNK külpolitikája, valamint az MNK és a Szovjetunió közötti gazdasági kapcsolatok kérdései.²

A gazdasági kapcsolatok részleteit a tárgyalásokon nyilván nem fogják megvitatni, csak az országaink közötti gazdasági kapcsolatok fejlődési irányának elvi irányvonalát. A gazdasági kapcsolatok részleteit nyilván az MNK és a Szovjetunió tervhivatalainak képviselői, valamint a megfelelő minisztériumok és hivatalok dolgozzák ki.

A gazdasági kapcsolatok fő kérdéseinek tekinti az MSZMP KB Politikai Bizottsága a magyar ipar kooperációját a szovjet iparral, a távlati tervek koordinálását, főként a gépgyártásban, a színesfémiparban, a vegyiparban és a mezőgazdasági termelésben.

Nekünk nincsenek nehézségeink – mondja Nemes elvtárs – a Szovjetunióval folytatott gazdasági kapcsolatok fejlesztésében, valamennyi, a magyar felet érdeklő kérdés teljes támogatást kap az SZKP KB és a szovjet kormány részéről. Ezért nyilván nem lesznek nehézségek a magyar párt- és kormányküldöttség, valamint az SZKP KB és a szovjet kormány közötti küszöbönálló találkozón, mivel az alapvető távlati kérdéseket már egyeztetettük a megfelelő vonalakon az MNK népgazdasága harmadik öt éves és 20 éves távlati tervének egyeztetése alkalmával.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Vö. a 140. dokumentummal!

² Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1963. június 11-ei ülésén határozta meg a delegáció összetételét, foglalkozott az előzetes tárgyalási tematikával, és az ott felvetett kérdések közül néhány részletesebb kidolgozására adott utasítást. Utóbbiakat a Politikai Bizottság 1963. június 25-ei ülésén vitatták meg. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 305. ó. e.)

142. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL 1963. július 2.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. július 5.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, a Minisztertanács elnökével,
Kádár János elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. július 2.

A Parlamentben U Thant ENSZ-főtitkár magyarországi látogatása tiszteletére rendezett fogadáson az ő kezdeményezésére beszélgettem Kádár János elvtárral.

Kádár elvtárs közölte, hogy U Thant érkezése miatt kénytelen volt Berlinből valamivel korábban hazautazni. Elmagyarázta, hogy az ENSZ főtitkárával már két hónappal korábban megállapodtak,¹ ezért úgy alakult – jegyezte meg tréfásan Kádár elvtárs –, hogy valahogyan két dolgot kellett egyidejűleg megcsinálni.

Miután megjegyezte, hogy a magyar elvtársak nagyon elégedettek U Thant magyarországi tartózkodásának menetével, Kádár elvtárs elmondta, hogy a parlamenti fogadás előtt U Thanttal együtt részt vett a csepeli dolgozók nagygyűlésén.² Ez a nagygyűlés, mondta beszélgetőpartnerem, nagyon nagy hatást gyakorolt U Thant-ra. Az ENSZ főtitkárát meglepte, hogy a munkások remekül eligazodnak a nemzetközi helyzet bonyolult problémáiban. A munkások egyenes és egyértelmű választ követelő kérdései, Kádár elvtárs szavai szerint, számos esetben meglehetősen nehéz helyzetbe hozták. Amint Kádár elvtárs elmondta, U Thantot meglepte az a nyíltság is, amely a Magyar Népköztársaságban a munkások és a kormány tagjai között van.

A beszélgetésen tolmácsként részt vett a követség ösztöndíjasa, Ny. I. Darcsijev.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Lásd a 129. dokumentum 1. jegyzetét!

² U Thant, az ENSZ főtitkára 1963. július 1-jén érkezett kétnapos magyarországi látogatásra. A látogatásról a Külügyminisztérium által az MSZMP KB Politikai Bizottsága számára készített beszámolót közli: *Íratok a magyar-amerikai kapcsolatok történetéhez 1957–1967*. I. m. 364–368. A csepeli nagygyűlésről lásd: „U Thant második napja Budapesten.” *Népszabadság*, 1963. július 3. A cikkben közlik Kádár János és U Thant beszédét is.

143. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS ERDÉLYI KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL. 1963. július 31.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. augusztus 2.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Erdélyi Károly elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. július 31.

A lengyel nagykövetségen rendezett koktélon kezdeményezésére beszélgettem Erdélyi elvtárral.

Elmondta, hogy Anglia követe, Ivor Pink meglátogatta az MNK Külügyminisztériumát, és jegyzéket nyújtott át, amelyben Anglia kormánya felhívja a magyar kormányt, hogy csatlakozzon az atomfegyver-kísérletek megtiltásáról szóló egyezményhez, amelyet Anglia, a Szovjetunió és az USA között kötöttek meg, és Moszkvában parafáltak.¹

Az MNK Külügyminisztériuma úgy tudja – folytatta Erdélyi elvtárs –, az angol kormány misszióin és nagykövetségein keresztül hasonló felhívásokat küld több országba, amellyel próbálja növelni saját presztízsét az atomfegyver-kísérletek részleges megtiltásáról szóló megállapodás elérésében. Amint a más országokban lévő magyar nagykövetségek és missziók közlik, hasonló jegyzékek küldésével foglalkozik az USA kormánya is, szintén annak érdekében, hogy hangsúlyozza különleges szerepét a sikeres moszkvai megállapodás elérésében.

Erdélyi elvtárs elmondta, hogy a vezető magyar munkatársak megbízták őt, hogy informálja a magyarországi szovjet nagykövetet a fentebb kifejtett tényekről abból a cél-

ból, hogy utóbbi tájékoztassa arról Moszkvát. A szovjet kormány, folytatja Erdélyi elvtárs, és személy szerint Ny. Sz. Hruscsov elvtárs meghatározó szerepet játszottak abban, hogy megállapodásra jussanak Moszkvában az USA-val és Angliával az atomfegyver-kísérletek részleges megtiltásáról és a megállapodás parafálásáról, és tudjuk, hogy a szovjet kormány a továbbiakban is határozott intézkedéseket tesz a feszültség enyhítésére és a hidegháború beszüntetésére. Ugyanakkor attól a kívánságtól vezettetve, hogy a kezdeményezés ebben az ügyben szilárdan a szovjet kormány kezében legyen, vezető elvtársaink – folytatja Erdélyi elvtárs – szükségesnek tartották, hogy tájékoztatást adjanak az amerikai és angol kormánynak a Moszkvában parafált megállapodás kapcsán folytatott tevékenységéről. Remélhetőleg a szovjet kormány hasonló intézkedéseket tesz.

Végezetül Erdélyi elvtárs közölte, hogy az MSZMP KB plenumán, amelyre ez év augusztus 2-án kerül sor, meg fogják vitatni a magyar párt- és kormányküldöttség szovjetunióbeli látogatásának eredményeit, a kommunista és munkáspártok központi bizottságai első titkárai és a KGST-tagországok kormányfői tanácskozásainak eredményeit; tájékoztatást hallgatnak meg a kínai kérdéssről, határozatot hoznak, amelyben kifejtik az MSZMP KB és a magyar kormány álláspontját a szovjet kormány irányvonalának támogatásáról az atomfegyverek részleges tilalmáról szóló megállapodás moszkvai parafálásával kapcsolatban.²

Megköszöntem Erdélyi elvtársnak a tájékoztatást.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ A Szovjetunió, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia külügyminiszterei 1963. augusztus 5-én Moszkvában írták alá a részleges „atomcsend”-egyezményt, amelyben a felek vállalták, hogy az ún. zárt, föld alatti robbantásokon kívül mindenfajta nukleáris robbantásról lemondanak. Az egyezményhez Magyarország is csatlakozott. („A Magyar Népköztársaság is csatlakozott a moszkvai atomcsendegyezményhez.” *Népszabadság*, 1963. augusztus 9.)

² A Központi Bizottság 1963. augusztus 2-ai kibővített ülésének jegyzőkönyvét lásd MOL M-KS 288. f. 4. cs. 63. ó. e. A Központi Bizottság határozatát a *Népszabadság* 1963. augusztus 4-ei számában teljes terjedelemben közreadták.

144. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS APRÓ ANTAL BESZÉLGETÉSÉRŐL 1963. augusztus 15.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. augusztus 17.

Feljegyzés az MSZMP KB Politikai Bizottság tagjával, az MNK Minisztertanácsa elnökhelyettesével, Apró Antal elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. augusztus 15.

Miközben Apró elvtársat nyaralásra kísértem a Szovjetunióba, beszélgettem vele, amelynek során számos, a KGST tevékenységével, a Szovjetunió és Magyarország közötti gazdasági együttműködéssel összefüggő kérdést érintett.

Apró elvtárs nagyra értékelte a Kádár elvtárs vezette magyar párt- és kormányküldöttség szovjetunióbeli látogatásának eredményeit.¹ Elmondta, hogy az említett látoga-

tásnak és a tárgyalásoknak óriási jelentőségük lesz az országaink közötti együttműködés további fejlődésében, különösen a gazdaság területén. Apró elvtárs megelégedéssel hangsúlyozta, hogy a tárgyalások alatt a szovjet vezetők teljes megértést tanúsítottak a magyar fél által felvetett kéréseket és kívánságokat illetően.²

Apró elvtárs közölte, hogy a megfelelő magyar szervek, amint erről a tárgyalások alatt megállapodtak, már elküldték javaslataikat Moszkvába a Szovjetunió és Magyarország közötti 1964–65. évi gazdasági együttműködésről, valamint a szovjet–magyar gazdasági vegyes bizottság létrehozásáról.

Ezzel kapcsolatban Apró elvtárs említést tett a kétoldalú szovjet–magyar kapcsolatok további fejlődésének kedvező perspektíváiról. Hangsúlyozta, hogy ez az irányvonal teljes mértékben megfelel a KGST-tagországok kommunista és munkáspártjai első titkárai és kormányfői által a legutóbbi tanácskozáson elfogadott határozatok szellemének.³ Apró elvtárs azt is megemlítette, hogy jelenleg még nem minden KGST-hez tartozó ország érti meg a mielőbbi specializáció és kooperáció szükségességét, de néhány év múlva feltétlenül megértik.

Beszélgetőtársam ugyancsak említést tett a javaslatokról, amelyet Románia és Jugoszlávia kormányai vetettek fel a Vaskapu körzetben tervezett közösen építendő vízi erőművel kapcsolatban. Ezeknek a javaslatoknak az elfogadása, jegyezte meg Apró elvtárs, előnytelen helyzetbe hozza a többi országot, többek között a Szovjetuniót és az MNK-t, mivel jelenleg a szállítások jelentős része vízi úton bonyolódik közöttük. Apró elvtárs véleménye szerint, ez precedenst teremthet néhány Duna menti ország, például Ausztria számára. A magyar fél – beszélgetőtársam szavai szerint – nem szándékozik sietni a válasszal Románia és Jugoszlávia javaslatára.

Apró elvtárs elmondta, hogy jelenleg az MSZMP KB és az MNK kormánya nagy jelentőséget tulajdonít az ipari – különösen az exportra szánt – termékek minőségi javításának. Ennek a kérdésnek szentelték a budapesti pártaktíva utolsó ülését, amelyen ő tartott előadást.

Apró elvtárs közölte, hogy az MSZMP KB Politikai Bizottsága határozatának megfelelően ő fogja elkísérni Kádár elvtársat küszöbönálló jugoszláviai utazására, ezért nem tudja teljesen kihasználni szabadságát szovjetunióbeli üdülésre.⁴

A beszélgetésen tolmács minőségben jelen volt a nagykövetség harmadik titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Kádár János vezetésével 1963. július 10. és 22. között járt magyar párt- és kormányküldöttség a Szovjetunióban. Az utazásról Kádár az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1963. július 23-ai ülésén adott tájékoztatást. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 307. ó. e.) A *Népszabadság* a látogatásról rendszeresen hosszú tudósításokban számolt be: „Moszkva népe forró szeretettel köszöntötte a magyar párt- és kormányküldöttséget.” *Népszabadság*, 1963. július 11.; „Megkezdődtek a magyar küldöttség tárgyalásai a szovjet vezetőkkel.” *Népszabadság*, 1963. július 12.; „Magyar–szovjet közös nyilatkozatot írtak alá Moszkvában.” *Népszabadság*, 1963. július 21.; „Magyar–szovjet közös közlemény a két párt- és kormányküldöttség tárgyalásairól.” *Népszabadság*, 1963. július 23. Lásd még Kádár János beszámolóját a tárgyalásokról: „Még szorosabbra fűztük barátságunkat.” *Népszabadság*, 1963. augusztus 7.

² A szovjet fél egyetértett azzal, hogy kétoldalú gazdasági és műszaki-tudományos együttműködési kormánybizottságot hozzanak létre; az ezzel kapcsolatos kérdések kidolgozására szovjet részről Leszensko miniszterelnök-helyettes kapott megbízást. A szovjet kormány kész volt 20 tonna aranyat a magyar fél rendelkezésére bocsátani „biztonsági alap” létrehozása céljából, és ígéretet tett arra, hogy 1963 második felében az előirányzott szállításon felül 100 000 tonna kokszolható és 150 000 tonna energetikai szenet szállítanak Magyarországnak. A szovjet fél egyetértett azzal is, hogy különböző konkrét kérdések megvitatása céljából a két fél megbízottai tárgyalásokat folytassanak egymással. (MOL M-KS 288. f. 47. cs. 734. ó. e. Emlékeztető. 1963. július 22.)

³ A KGST-országok kommunista és munkáspártjai első titkárainak és kormányfőinek tanácskozását 1963. július 24-re hívták össze Moszkvában. A tanácskozás július 26-án ért véget. („Közlemény a KGST-országok kommunista és munkáspártjai központi bizottságai első titkárainak és kormányfőinek tanácskozásáról. *Népszabadság*, 1963. július 28.)

⁴ Kádár János 1963 szeptemberében utazott Jugoszláviába. A Politikai Bizottság 1963. augusztus 27-ei döntése értelmében útjára Apró Antal, Kállai Gyula és Gáspár Sándor kísérte el. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 311. ó. e.)

145. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS PUJA FRIGYES BESZÉLGETÉSÉRŐL

1963. augusztus 17.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. augusztus 17.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Puja elvtárssal folytatott beszélgetésről

[d. n.]

Kezdeményezésére találkoztam Puja elvtárssal. A kialakult beszélgetés során elmondta:

1. Az NSZK külügyminisztériuma közölte az MNK Külügyminisztériumával, hogy szándékában áll folytatni a tárgyalásokat hosszú távú kereskedelmi megállapodás kérdéseiről a két ország között és a kereskedelmi képviselők létesítéséről.¹ Ebből a célból az NSZK külügyminisztériumának szándékában áll elküldeni képviselőit Budapestre ez év szeptember 2-án. Az MNK Külügyminisztériuma kedvező választ adott. Ugyanakkor, mondta Puja elvtárs, a németek ezeken a tárgyalásokon azt akarják elérni, hogy a hosszú távú kereskedelmi megállapodás, amelyet Magyarország és az NSZK között fognak megkötni, terjedjen ki Nyugat-Berlinre is. A németek azzal fogják ezt indokolni, hogy az NSZK-nak hasonló megállapodása van Romániával és Lengyelországgal. Emiatt nyilván feszülten fognak zajlani a tárgyalások, Magyarország küldöttsége nehéz helyzetben lesz a román és a lengyel álláspont miatt. Magyarország és az NSZK kapcsolatában más megítélési való kérdések is vannak, többek között a pénzügyi követelés azokért a javakért, amelyeket Magyarországról a német csapatok vittek ki a háború 1941–1945 közötti szakaszában, több mint 1 milliárd 800 millió Schilling [sic!] összegben. De az MNK Külügyminisztériuma nem tartja célszerűnek a Magyarország és NSZK között küszöbönálló tárgyalásokon felvetni ezeknek a követeléseknek a kérdését. Úgy véljük – mondja Puja elvtárs – mindenekelőtt a kereskedelmi képviselők alapítását kell megoldani és hosszú lejáratú kereskedelmi egyezményt kötni Nyugat-Németországgal, és csak ezután, kapcsolataink későbbi stádiumában megvizsgálni a pénzügyi követelések kérdését.

2. Az utóbbi időben folytatódottak Magyarország és Ausztria között a határrendről és a határc incidensek kivizsgálására létrehozandó vegyes bizottságról szóló egyezmény előkészítő munkálatai. Jelenleg e két megállapodásra vonatkozóan az összes kérdést tisztázták Ausztriával, és csak egy kérdés maradt: ki fogja aláírni ezeket a megállapodásokat osztrák részről?² Amint azt velünk az ausztriai magyar követ közölte – folytatta Puja elvtárs –, Ausztria külügyminisztere, Kreisky állítólag kijelentette, hogy ezeket a megállapodásokat csak azzal a feltétellel írja alá, ha Magyarország fizet a Magyarországon államosított osztrák vállalatokért, ha a napirendről végérvényesen lekerül az ún. „magyar kérdés”, ha az osztrák állampolgárok részére megváltoztatják a határ-ellenőrzési rendszabá-

lyokat. Magyarország nem egyezhet ebbe bele, mondta Puja elvtárs. Az MNK Külügyminisztériuma úgy véli, hogy a kölcsönös vagyonjogi követelések kérdését külön kell megvizsgálni. Osztrák állampolgárok magánhasználatban 4 ezer hold földdel rendelkeznek Magyarországon, magyar állampolgároknak magánhasználatban 3 ezer hold földjük van Ausztriában. A magyar kormány államosította a Magyarország területén található osztrák tulajdont 280 millió Schilling összegben, ugyanakkor az osztrák kormány „vétót” emelt a Magyarország tulajdonában lévő ausztriai javakra 180 millió Schilling összegben. Azonkívül, a Magyarországról a német csapatok által 1 milliárd 800 millió Schilling összegben kivitt javakat jelentős mértékben Ausztriában árusították ki. Ily módon a kölcsönös követelések szabályozása fontos kérdés nemcsak Ausztria, de Magyarország számára is. Ezért mi – mondja Puja elvtárs – egyetértünk, hogy vizsgáljuk meg ezt a kérdést az osztrákokkal.³

3. Amint azt a kubai magyar nagykövet közölte a Külügyminisztériummal, Castro elvtárs hosszas beszélgetést folytatott Indonézia kommunista pártja főtitkárával, [Dipa Nusantara] Aidit elvtárral, aki felkereste Kubát. Ebben a beszélgetésben Castro elvtárs a leghatározottabban elítélte a kínai vezetőket, akik támadják az SZKP KB-t. Ennek kapcsán hangsúlyozta, hogy a kínaiak [sic!] lebecsülik a latin-amerikai országokban lévő forradalmat. Ez nem felel meg a valóságnak, mondta Castro elvtárs. A szovjet vezetők nagyon ésszerűen és a marxista-leninista tanítás alapján viszonyulnak ehhez a forradalomhoz. Semmit nem tesznek a körülmények figyelembevétele nélkül, határozott intézkedéseket tesznek arra, hogy a forradalom győzzön, amikor megérett a helyzet. A Szovjetunió óriási ország. Ezért vezetőinek nem kell mindig nyíltan beszélni a forradalom fejlődésével kapcsolatban a latin-amerikai országokban. Az, ami megengedhető számunkra, hogy nyíltan elmondjuk – mondta Castro elvtárs –, nem mindig ésszerű a Szovjetunió számára. Ő ugyancsak élesen elítélte a kínai elvtársakat, akik bírálják az SZKP-t a karib-tengeri térség válságának felszámolása ügyében. Ön előtt ismeretes, hogy a szovjet kormány és személyesen Ny. Sz. Hruscsov elvtárs rugalmas, békeszerető politikája a karibi válság felszámolásában biztosította a békét az egész világon, és megmentette a kubai forradalmat.⁴ Castro elvtárs nagyra értékelte a Szovjetunió Kubának nyújtott segítségét, valamint azt, hogy a szovjet kormány garantálta ezt a segítséget a jövőre vonatkozóan is. Amint a továbbiakban a magyar követ közölte, Aidit elvtárs a Castro elvtárral folytatott beszélgetésben nem fejtette ki véleményét ezekben a kérdésekben.

4. Puja elvtárs azt is közölte, hogy Kádár elvtárs és Tito elvtárs találkozóját ez év szeptember 9–12-re tervezik. Ezen a találkozón a magyar fél a következő kérdéseket javasolja megvitatni: a) a két ország kapcsolatai, amibe beletartoznak a kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok, és fejlesztésük perspektívái; b) véleménycsere a nemzetközi kérdésekben; c) mindkét felet érdeklő aktuális kérdések.

Kádár elvtársat az MSZMP KB Politikai Bizottságának két tagja, Nemes elvtárs, a KB titkára és Apró elvtárs, az MNK Minisztertanácsa elnökhelyettese fogja elkísérni. Végleges döntést ezekről az elvtársokról az MSZMP KB azonban még nem hozott.⁵

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Az előzményekre lásd a 138. dokumentumot!

² Lásd a 150. dokumentumot!

³ Ezzel kapcsolatban lásd Sebes István bécsi követ jelentését Sulyok Béla pénzügyminiszter-helyettesnek a magyar-osztrák vagyonjogi kérdések rendezése ügyében Bruno Kreisky külügyminiszterrel folytatott 1963. ok-

tóber 22-ei megbeszéléséről. *Iratok Magyarország és Ausztria kapcsolatainak történetéhez 1956–1964.* I. m. 239–241.

⁴ A karibi válság 1962. október 14-én robbant ki, amikor egy amerikai felderítőgép San Cristobal körzetében felfedezte az R-12 típusú szovjet közép-hatótávolságú rakétákat. Kennedy elnök utasítására egy titkos bizottság jött létre, amely vizsgálta a probléma megoldásának módjait. Október 22-én Kennedy amerikai elnök nyilvánosan is bejelentette, hogy a Szovjetunió rakétabázist létesít Kubában, és elrendelte Kuba blokádját, hogy megakadályozza a szovjet fegyverszállításokat. Szovjet részről kezdetben tagadták, hogy atomfegyver lenne Kubában, de október 25-én a rakétákról készült fényképeket bemutatták az ENSZ Biztonsági Tanácsában. A válság megoldására Kennedy azzal a javaslattal fordult Hruscsovhoz, hogy szereljék le a rakétákat, és fordítsák vissza a Kuba felé tartó hajókat, amiért cserébe garantálta, hogy az Egyesült Államok nem támad Kubára. Hruscsov elfogadta az ajánlatot, és október 28-án megkezdődött a rakéták leszerelése; az utolsó szovjet rakéta 1963. november 20-án hagyta el Kubát. Részletesebben lásd: http://www.coldwar.ru/conflicts/cuba/rocket_crisis.php (Letöltés ideje: 2011. november 20.) és A. A. FURSZENKO: *Rosszija i mezsdunarodnije kriziszi. Szeregyina XX veka.* Nauka, Moszkva, 2006. 260–366., 414–520.

⁵ Lásd a 148. dokumentumot!

146. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS PÉTER JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL. 1963. augusztus 21.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. augusztus 27.

Feljegyzés az MNK külügyminiszterével, Péter János elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. augusztus 21.

A Szovjetunió külügyminisztere, A. A. Gromiko elvtárs megbízásából felkerestem Péter elvtársat, és tájékoztattam a szovjet kormány álláspontjáról az afroázsiai államok követelésével kapcsolatban, hogy biztosítsanak számukra póthelyet a Biztonsági Tanácsban és az ENSZ többi fő szervezetében. Azt is közöltem vele, hogy a szovjet kormánynak szándékában áll az említett kérdésekben véleménycsere folytatni egyes ázsiai és afrikai országokkal.

Péter elvtárs megköszönte a tájékoztatást, hangsúlyozta, hogy az MNK kormánya összességében és teljes egészében helyesli a Szovjetunió álláspontját ezekben a kérdésekben, és minden lehetséges eszközzel támogatni fogja. Azt is közölte, hogy Csatorday elvtárs, az MNK képviselője az ENSZ-ben már részt vett az afroázsiai országok képviselőivel való tanácskozáson New Yorkban, ezeknek az államoknak a Biztonsági Tanács és az ENSZ más fő szervei munkájában való részvételét illetően, és ennek kapcsán teljes egészében támogatta a Szovjetunió álláspontját.¹

A beszélgetés során Péter elvtárs érintette a szocialista országok külügyminisztériumai képviselőinek hagyományos, az ENSZ Közgyűlés során következő ülésszakát megelőző konzultatív találkozójának kérdését. Véleménye szerint ebben az évben ilyen találkozóra minden valószínűség szerint nem lesz szükség, mivel megállapodás van a kétoldalú véleménycsereről minden olyan alapvető kérdésben, ami az ENSZ Közgyűlés során lévő XVIII. ülésszakának munkájával kapcsolatos, valamint ennek a véleménycsere-nek a folytatásáról New Yorkban. Ha mégis szükség lenne ilyenfajta találkozóra – Péter elvtárs véleménye szerint –, célszerűbb megszervezni csak a Varsói Szerződés tagországi külügyminisztériumi képviselőinek részvételével. Péter elvtárs elmagyarázta, hogy korábban az ilyen találkozókra meghívták a KNK, a KNDK, Vietnam és Albánia képviselőit is. A jelenlegi körülmények között – jegyezte meg beszélgetőtársam – ezen országok képviselőinek részvétele egy ilyen találkozón egész sor nehézséget vetne fel. Másrészt,

számos probléma vetődne fel abban az esetben is, ha ezeknek az országoknak a képviselőit nem hívják meg egy ilyen tanácskozásra.

A beszélgetés végén Péter elvtárs azt kérte, tájékoztassák az MNK Külügyminisztériumát a szovjet delegáció összetételéről az ENSZ Közgyűlés XVIII. ülészakán. Megígértem Péter elvtársnak, hogy tájékoztatom az adott kérdésben hozott határozatról, amint az ismeretes lesz a nagykövetség előtt.

A beszélgetésen tolmács minőségben részt vett a nagykövetség harmadik titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Ezzel kapcsolatban lásd még: „A Szovjetunió követeli a Biztonsági Tanács helyeinek igazságosabb elosztását.” *Népszabadság*, 1963. szeptember 13.

147. FELJEGYZÉS G. A. GYENYSZOV NAGYKÖVET ÉS HOLLAI IMRE, AZ MSZMP KB KÜLÜGYI OSZTÁLYA VEZETŐJE KÖZÖTTI BESZÉLGETÉSRŐL
1963. augusztus 22.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos

1963. augusztus 31.

Feljegyzés az MSZMP KB Külügyi Osztálya vezetőjével,
Hollai Imre elvtárssal folytatott beszélgetésről

1963. augusztus 22.

Felkerestem Hollai elvtársat, és közöltem vele, hogy magyar barátaink meghívásának és az SZKP KB ez év augusztus 24-ei határozatának megfelelően Magyarországra érkezik üdülni az SZKP KB titkára, A. P. Rudakov¹ elvtárs. Hollai elvtárs kérte, adják át A. P. Rudakov elvtársnak a köszönetet azért, mert elfogadta az MSZMP KB meghívását, és ők megtesznek mindent annak érdekében, hogy kellemesen töltsé szabadságát.

A beszélgetésben Hollai elvtárs nagyra értékelte a szovjet kormány nyilatkozatának tartalmát, ami válasz Kína kormányának úgynevezett nyilatkozatára,² amelyet ez év augusztus 15-én publikáltak. Beszélgetőtársam hangsúlyozta, hogy a szovjet kormány teljesen méltó választ adott a Kínai Kommunista Párt vezetőinek és a kínai kormánynak. A kínai vezetők a Szovjetunió elleni rágalmaikban olyan messzire mentek, hogy túltettek az imperialista körök képviselői – a Szovjetunió nyílt ellenségei – legaljasabb rágalmozó kirohanásain. Nyilatkozatában a szovjet kormány bizonyítékokkal alátámasztva leplezi le a kínai vezetők embergyűlölő és kalandor politikáját az atomfegyver-kísérletek betiltásáról szóló moszkvai egyezményrel kapcsolatosan. Nekünk még nincs részletes információnk – folytatja Hollai elvtárs – vidékről a párt- és társadalmi szervezetek reagálásáról a szovjet kormány nyilatkozatára, mivel azt csak ma közölték a magyar sajtóban. De azok, akik már elolvasták vagy hallották a rádióban, teljes egyetértésüket fejezik ki a szovjet kormány nyilatkozatával, és élesen elítélik a kínai vezetők kalandor politikáját. Az MSZMP KB reményét fejezi ki, hogy az egész magyar nép és az MSZMP valamennyi tagja egyhangúan helyesli majd a szovjet kormány nyilatkozatát. A kínai vezetők kalandor politikája elleni harc nehéz és hosszú lesz. A jelenlegi kínai vezetők életében aligha lehet megszüntetni a nézetkülönbségeket velük. A kínai vezetők politikájának szellemében viselkednek a kínai diplomaták is országunkban. Nem mulasztanak el egyetlen kedvező alkalmat sem – mondja Hollai elvtárs –, hogy kihasználják a szovjet állam és az SZKP elleni rágalmozó támadásokra. Nagyon sajnáljuk, hogy Korea pártjának és kormányának vezetése azonosul a kínai vezetők kalandor politikájával. A magyar nagykövet közlése szerint a koreai vezető szervek ettől az évtől kezdve nemzeti ünnepként fogják megünnepelni a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság kikiáltásának napját, Koreának a Vörös Hadsereg által történt felszabadítása napja helyett. Ebben az évben a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság létrejöttének 15. évfordulója megünneplésére állítólag az afrikai és latin-amerikai országok több mint kétezer képviselőjét hívták meg, és azután ezeket az embereket meghívják a KNK kikiáltásának ünnepségére október 1-jére.

Amint a magyar nagykövet közölte, folytatta Hollai elvtárs, Ho Si Minh elvtárs és Vietnam többi vezető személyisége nyíltan a kínai politika oldalára álltak. Többek között állást foglaltak a kínai kormány álláspontjának védelmére, amely fellépett az atomfegyver-kísérletek betiltásáról szóló moszkvai egyezmény ellen. A magyar nagykövet azt is közölte, hogy Vietnamban sor került a párt KB plenumára, de határozatait nem publikálták a sajtóban. Ismeretes, hogy a plenum megerősítette a Kína-barát politikát a kínai vezetés és az SZKP, valamint a többi kommunista és munkáspárt közötti nézeteltérések minden kérdésében. Hollai elvtárs azt is elmondta, hogy a vietnamiak állítólag felmentették a munka alól számos külpolitikai munkatársat, és Kína-barát emberekkel váltották fel őket.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Rudakov, Alekszandr Petrovics (1910–1966). 1954 és 1962 között az SZKP KB nehézipari osztályának vezetője, 1962–1966-ban az SZKP KB titkára.

² Hollai feltehetően a kínai kormány 1963. július 31-ei, a háromhatalmi megállapodásról kiadott nyilatkozatára utalt. Ezt a *Népszabadság* 1963. augusztus 4-ei számában „A kínai kormány felháborító nyilatkozata” címmel ismertette. A szovjet kormány válaszáat lásd: „A szovjet kormány nyilatkozata a kínai vezetőknek az atomcsend egyezmény ellen indított támadásairól.” *Népszabadság*, 1963. augusztus 22.

148. FELJEGYZÉS G. A. GYENYSZOV NAGYKÖVET ÉS PUJA FRIGYES BESZÉLGETÉSÉRŐL

1963. augusztus 29.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos

1963. augusztus 31.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Puja Frigyes elvtárssal folytatott beszélgetésről

1963. augusztus 29.

Az előzetes megállapodás szerint felkerestem Puja elvtársat, aki tájékoztatott az MNK külkapcsolatainak alakulásának számos aktuális kérdéséről.

1. Ez év szeptember 9-én kerül sor Kádár elvtárs találkozójára a JSZSZK elnökével, Tito elvtárral. Jugoszláviai utazására Kádár elvtársat az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagjai, Apró és Gáspár elvtársak kísérik el.¹ Abban az esetben, ha a jugoszláv fél javasolja, hogy a tárgyalásokon vegyen részt Jugoszlávia budapesti nagykövete, akkor magyar részről a tárgyalásokon részt fog venni az MNK belgrádi nagykövete, Zágor elvtárs.

Az MSZMP KB Politikai Bizottsága kijelölte azoknak a kérdéseknek a körét, amelyeket Kádár elvtárs fel fog vetni a Tito elvtárral való tárgyalások idején. A tárgyalásokon a tervek szerint 3 alapvető kérdés szerepelne: kölcsönös információcsere a két ország belpolitikai helyzetéről, a magyar–jugoszláv kapcsolatok helyzete és fejlesztésük perspektívái, véleménycsere a nemzetközi helyzet és a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom aktuális kérdéseiről. Úgy tervezik, hogy az MNK belpolitikai helyzetéről adott tájékoztatásban Kádár elvtárs a fő figyelmet a mezőgazdasági szövetkezetesítés magyar tapasztalatainak, az országgyűlési és helyi tanácsi választások eredményeinek, valamint az ez évben Magyarországon kihirdetett amnesztia jelentőségének szenteli. A jugoszlávok tájékoztatást kapnak az MNK népgazdasági tervének teljesítéséről és az annak kapcsán felmerült feladatokról is.

A külpolitikai kérdések közül a magyar elvtársak tájékoztatni kívánják a jugoszláv felet a magyar párt- és kormányküldöttség szovjetunióbeli látogatásának eredményeiről, az ENSZ főtitkára, U Thant magyarországi látogatásáról, az MNK külkapcsolatainak helyzetéről az NSZK-val, Franciaországgal, Ausztriával, Görögországgal, Olaszországgal, valamint Ázsia, Afrika és Latin-Amerika országaival.

A magyar–jugoszláv kapcsolatok fejlődésének kérdését illetően Kádár elvtárs a fő hangsúlyt a két ország közötti gazdasági együttműködés helyzetére és perspektíváira helyezi majd. Érintik majd egyebek között a koordináció és kooperáció kérdéseit az ipar területén, amelyet az utóbbi időben az MNK és a JSZSZK képviselői megtárgyaltak. Kádár elvtárs felveti a külkereskedelmi kapcsolatok problémájának kérdését is, mivel az utóbbi években a két ország közötti áruforgalom nem emelkedik. Puja elvtárs megemlítette, hogy a jugoszláv külkereskedelmi szervezetek nem teljesítik kötelezettségeiket az MNK-val megkötött kereskedelmi megállapodásnak megfelelően. Így például, a megállapodás szerint 1963. évre a magyar exportnak Jugoszláviába 27 millió dollárt kell kitennie. Ugyanakkor az első fél év alatt az csak 6 millió dollárt tett ki. Az adott körülmények, Puja elvtárs szavai szerint, azzal magyarázhatók, hogy a jugoszláv fél nem teszi meg időben a rendeléseket az áruszállításokra, néha pedig ugyanazokat az árukat ajánlja fel a magyar félnek, amelyek az MNK exportjának hagyományos cikkei.

A konkrét intézkedések közül a magyar elvtársaknak szándékukban áll, hogy javasolják kulturális megállapodás kötését a két ország között, és annak aláírását ez év októberében, az MNK kulturális minisztere, Ilku elvtárs erre az időszakra tervezett jugoszláviai utazása idején.

Érintik majd az MNK és JSZSZK közötti politikai kapcsolatok néhány kérdését is. Többek között meg fogják vitatni a delegációcsere kérdését az állami szervek és a társadalmi szervezetek vonalán. Jelenleg – jegyezte meg Puja elvtárs – ez a csere jelentéktelen mértékben valósul meg.

2. A továbbiakban Puja elvtárs közölte, hogy ez év szeptember 2-án Budapesten újra kezdik a tárgyalásokat az MNK és az NSZK között a kereskedelmi képviselők cseréjéről és a hosszú távú kereskedelmi megállapodás kötéséről.² Az NSZK küldöttsége 14 személyből áll majd, az NSZK külügyminisztériumának képviselője, Mirbach fogja vezetni, aki – mint az magyar elvtársaink előtt ismert – 1933-tól tagja volt a náci pártnak, és számos felelős diplomáciai posztot töltött be a hitleri Németországban.³

Puja elvtárs azt mondta, hogy a magyar félnek szándékában állt ezeket a tárgyalásokat későbbi időpontban lefolytatni. Ugyanakkor a nyugatnémetek határozottan ragaszkodtak a fent említett dátumhoz, azzal indokolva ezt, hogy a közeljövőben hasonló tárgyalásokat kell folytatniuk a Szovjetunióval és az RNK-val. A magyar elvtársak elfogadták az NSZK képviselői által javasolt időpontot. Az MNK küldöttségét a tárgyalásokon a Külügyminisztérium területi osztályának vezetője, Beck István elvtárs vezeti majd. A plenáris ülések mellett a tárgyalások két albizottságban folynak majd, közülük az egyik a kereskedelmi képviselők cseréjével kapcsolatos kérdéseket, a másik a hosszú távú kereskedelmi megállapodás kérdéseit tárgyalja majd.

A korábbi tárgyalásokon a magyar fél ragaszkodott ahhoz, hogy a megállapodásban a kereskedelmi képviselők konzuli funkciókkal való felruházása kapcsán mutassanak rá arra, hogy az adott lépés átmeneti a teljes diplomáciai kapcsolatok megteremtéséhez.⁴ Jelenleg az MNK képviselőinek az MSZMP KB Politikai Bizottságától olyan utasításuk van, hogy abban az esetben, ha a nyugatnémet fél a korábbiakhoz hasonlóan ragaszkodik álláspontjához, engedjenek neki az adott kérdésben. A megállapodás szövegében elégedjenek meg a kereskedelmi képviselők konzuli funkcióival, ne ragaszkodjanak ahhoz a kitételhez, hogy ez átmenet a teljes diplomáciai viszonyhoz.⁵

A magyar elvtársak taktikája a tárgyalásokon az, hogy válaszul erre az engedményre elérjék a nyugatnémet képviselők beleegyezését a húsexporthoz az NSZK-ba. Puja elvtárs elmagyarázta, hogy a hús szállítása (alapvetően marhahús) Nyugat-Németországba a magyar export hagyományos cikke, ugyanakkor azt az utóbbi időben az NSZK jelentősen csökkenteni szándékozik a Közös Piac alapján magára vállalt kötelezettségekkel összefüggésben.

A magyar elvtársak abból indulnak ki, hogy az NSZK képviselői a tárgyalásokon hivatkozva az LNK-val között megállapodás precedensére, a korábbiakhoz hasonlóan ragaszkodni fognak ahhoz, hogy a tárgyalandó megállapodás hatálya terjedjen ki Nyugat-Berlinre is. Az MNK álláspontja az adott kérdésben elvben változatlan marad – barátainknak szándékukban áll minden erőfeszítést megtenni, hogy visszautasítsák ezt az igényt. A lehetséges maximális engedmény magyar részről csak az lesz, hogy a megállapodásban rámutatnak arra, hogy a kölcsönös elszámolás szabadon konvertálható nyugatnémet márkában történik majd, ahol az forgalomban van. Ily módon, az adott esetben konkrétan nem lesz szó Nyugat-Berlinről. Tekintettel arra, hogy az NSZK ezt a formulát a maga módján értelmezheti, tudniillik, hogy a nyugatnémet márka érvényes Nyugat-Berlinben, a magyar elvtársaknak szándékukban áll ezzel kapcsolatban javasolni, hogy a megállapodásnak ezt a részét titkos levélváltással rögzítsék.⁶ Ezzel – jegyezte meg Puja elvtárs – bizonyos garanciánk lesz az ellen, hogy a nyugatnémet fél nem fecsegi ki a megállapodás tartalmát ebben a kérdésben.

A továbbiakban Puja elvtárs közölte, hogy az MSZMP KB megbízásának megfelelően tájékoztat az MNK álláspontjáról az RNK budapesti nagykövetével küszöbönálló megbeszélésekről. A magyar elvtársak azért határozták el, hogy ezt teszik, mert a közeljövőben Románia ugyancsak tárgyalni fog az NSZK képviselőivel, és hogy az RNK, csakúgy, mint az LNK érvényes megállapodással rendelkezik a fizetésekről, amely kiterjed Nyugat-Berlinre is. Ennek kapcsán barátaink abból indultak ki, hogy szükséges az NSZK-val kapcsolatos lépések koordinációja. Egyidejűleg Puja elvtárs az MSZMP KB megbízásából arra kérte az RNK nagykövetét, tájékoztassa az MNK külügyminisztériumát a román állásponttól az NSZK képviselőivel küszöbönálló tárgyalásokat illetően. Ugyanakkor ilyen tájékoztatást eddig nem kaptak, és ez – jegyezte meg Puja elvtárs – bizonyos mértékig megnehezíti az MNK helyzetét, hogy a szocialista országokkal azonos irányvonalat követessen az NSZK képviselőivel való tárgyalásokon.

3. Azután Puja elvtárs elmondta, hogy a közeljövőben felújítják az MNK tárgyalásait a Vatikánnal. Bizonyos idővel ezelőtt a Vatikán képviselője, Casaroli közölte az MNK római követével, Száll elvtárral, hogy szeretné felújítani a tárgyalásokat a hivatalos magyar képviselőkkel.⁷ A KB határozatának megfelelően az MNK római követének utasítást adtak, tisztázza a Vatikán javaslatát az időpontot, a helyszínt és ezen tárgyalások jellegét illetően.⁸ Ha a Vatikán újra csak szondázni szeretné a magyar kormány álláspontját az öt érdeklő kérdésekben, akkor az adott esetben az MNK részéről a tárgyalásokat az Állami Egyházügyi Hivatal elnökhelyettese fogja lefolytatni. Ha Casarolinak meghatalmazása lesz hivatalos tárgyalások folytatására, akkor azon a magyar felet az említett Hivatal elnöke, Prantner elvtárs és Puja elvtárs fogja képviselni. A Vatikán kívánságától függően, a magyar elvtársak készek kiutazni Rómába.

Barátaink úgy vélik, hogy a küszöbönálló tárgyalásokon a Vatikán képviselői minden valószínűség szerint felvetik majd a következő kérdéseket: a magyar püspökök ki nevezésének rendje, a püspökök eskütétele a magyar kormánynak, ellenőrzés az állam részéről a püspökök tevékenysége felett, a Vatikán képviselőjének létrehozása Magyarországon konzuli funkciókkal, hittanoktatás az iskolákban és iskolán kívül. Minden említett kérdésben a magyar elvtársak álláspontja a korábbi marad, amiről annak idején a nagykövetség tájékoztatta a Központot.⁹ Ha a Vatikán képviselője ragaszkodik fog budapesti konzulátusuk megnyitásához, a magyar fél kész ebbe belemenni, mint meghatározott lépésbe az MNK és a Vatikán közötti kapcsolatok normalizálása ügyében.

Abban az esetben, ha a Vatikán képviselői felvetik Mindszenty kérdését, a magyar fél újra ki fogja fejteni azokat a feltételeket, amelyek alapján megoldható kiszabadulásának kérdése. Maguknak a magyar elvtársaknak nem áll szándékukban kezdeményezést tannusítani ebben a kérdésben.

4. A magyar-amerikai kapcsolatokat érintve Puja elvtárs kitért az amerikai diplomaták magyarországi mozgását korlátozó intézkedések megszüntetésére,¹⁰ valamint az USA hivatalos szerveinek az adott kérdésben elfoglalt álláspontjára. Közölte, hogy annak ellenére, hogy az MNK Külügyminisztériuma jegyzékét az adott kérdésben az USA képviselőinek ez év július 1-jén átadták, arra amerikai részről ez ideig nem érkezett válasz. Puja elvtárs elmondta azt is, hogy nem sokkal az amerikai diplomaták mozgáskorlátozásának megszüntetése után az USA külügyminisztériuma számos korlátozó intézkedést tett az MNK washingtoni katonai attaséjának az országon belüli utazását illetően, akit a Pentagon azzal vádol, hogy kémtevékenységet folytat a Szovjetunió javára. A magyar elvtársaknak információjuk van arról is, hogy jelenleg a külügyminisztérium a Pentagonnal együtt korlátozó intézkedéseket dolgoz ki a Varsói Szerződéshez tartozó országok diplomáciai képviselői tagjainak az USA területén való mozgását illetően. Lehetséges, hogy ezeket az intézkedéseket kiterjesztik az említett országok valamennyi diplomatájára, vagy csak a katonai attaséokra. Barátaink úgy vélik, hogy az USA külügyminisztériuma éppen ezért nem válaszolt eddig az MNK Külügyminisztériumának említett jegyzékére. Az is jellemző, hogy az USA külügyminisztere, Harriman az MNK washingtoni ügyvivőjével folytatott beszélgetésében többször kifejezte kérését, hogy a magyar fél türelemmel viszonyuljon a jegyzékre adandó válaszhoz.¹¹

Ezzel kapcsolatban Puja elvtárs elmondta, hogy az MNK Külügyminisztériumának vezetésében eltérő vélemények vannak az adott kérdéssel. A külügyminiszter, Péter elvtárs úgy véli, hogy második jegyzéket kell küldeni az USA külügyminisztériumának, amelyben rámutatnak, hogy ha az amerikai fél bizonyos ideig nem ad választ az MNK Külügyminisztériuma július 1-jei jegyzékére, akkor a magyar szervek kénytelenek lesznek korlátozásokat bevezetni a magyarországi amerikai diplomaták mozgására. Puja elvtárs az MNK washingtoni ideiglenes ügyvivőjével, Radványi elvtárral együtt úgy véli,

hogy ilyen jegyzék küldése idő előtti lépés lenne, mivel ez lehetőséget adna az amerikaiaknak, hogy a magyar fél tetteire hivatkozva hasonló intézkedéseket tegyenek a magyar diplomatákkal szemben. Puja elvtárs úgy véli, hogy az MNK várakozó álláspontja az említett kérdésben bizonyos politikai előnyt biztosít számára. Egyelőre – jegyezte meg – a vezető szervek ezt az álláspontot támogatják.¹²

A beszélgetésen tolmács minőségben jelen volt a nagykövetség harmadik titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Vö. a 145. dokumentummal! Kádár János és kísérete 1963. szeptember 9-én érkezett Jugoszláviába. Tárgyalásaival kapcsolatban lásd: „Kádár János és Joszip Broz Tito tárgyalásai Karagyorgyevóban.” *Népszabadság*, 1963. szeptember 11.; „Folytatódnak a magyar-jugoszláv tárgyalások Karagyorgyevóban.” *Népszabadság*, 1963. szeptember 12.; „Közös közlemény a magyar-jugoszláv megbeszélésekről.” *Népszabadság*, 1963. szeptember 13.

² Az előzményekre lásd a 145. dokumentumot! A tárgyalások 1963. szeptember 5-én kezdődtek.

³ Dietrich Freiherr von Mirbach (1907–1977) jogi tanulmányai után 1934-ben lépett külügyi szolgálatba. 1934–1937-ben Ankarában, 1937–1938-ban Danzigban (Gdańsk), 1938–1939-ben Ribbentrop mellett dolgozott. 1939 és 1943 között Bukarestben teljesített diplomáciai szolgálatot, majd 1943–1945-ben Berlinben a külügyminisztériumban dolgozott. 1933. május 1-jén lépett be a náci pártba, 1933 és 1935 között SA-tag. 1949–1951-ben az Ipari és Kereskedelmi Kamara referense. 1952-ben lépett ismét külügyi szolgálatba, 1956-tól a Kelet-Európa referatúra vezetője. 1963-ban részese volt a Magyarországgal történő feldiplomáciai kapcsolatfelvételnek. 1967-től nagykövet Indiában, 1970-től Kanadában. 1972-ben nyugdíjba vonult.

⁴ Vö. a 119. dokumentummal!

⁵ Az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1963. augusztus 27-ei ülésére készített – a testület által elfogadott – előterjesztés a következőképpen fogalmazott: „A megváltozott körülményekre való tekintettel elképzelhetőnek tartjuk, hogy a tárgyaló magyar delegáció – a számunkra fontos hosszulejáratú kereskedelmi szerződés megkötése érdekében – külön levélváltásban a jelenlegi gyakorlatot megerősítse, vagyis: »A Magyar Népköztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság között az áruszállítások és különböző szolgáltatások kifizetése mint eddig is, szabadon konvertálható DM-ben történik, annak mindenkorai alkalmazási (felhasználási) területén.«” (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 311. ó. e.)

⁶ Ez a javaslat szerepelt a Politikai Bizottság 1963. augusztus 27-ei ülésére beterjesztett előterjesztésben. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 311. ó. e.)

⁷ Az előzményekre lásd a 138. dokumentumot!

⁸ Lásd az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1963. augusztus 27-ei ülésére beterjesztett előterjesztést és az elfogadott határozatot. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 311. ó. e.) A magyar kormány és a Vatikán közötti tárgyalásokról lásd még a PB 1963. október 29-ei ülésének jegyzőkönyvét. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 318. ó. e.)

⁹ Vö. a 138. dokumentummal!

¹⁰ A magyar kormány az Egyesült Államoknak Magyarországgal szemben az ENSZ-ben és más nemzetközi szervezetekben folytatott politikájára és a budapesti amerikai követség egyes tagjainak meg nem engedett tevékenységére hivatkozva, a követség diplomata, adminisztratív és műszaki személyzeti állományára 1959. július 6-án mozgáskorlátozást vezetett be. Ezt a korlátozást már 1961. július 1-jén enyhítették, majd az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1963. június 11-ei ülésén olyan határozatot hozott, hogy a Külügyminisztérium megszüntetheti a budapesti amerikai követség személyzetének az országon belüli utazásaira vonatkozó bejelentési kötelezettséget. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 304. ó. e.) A határozatot közli: *Iratok a magyar-amerikai kapcsolatok történetéhez 1957–1967*. I. m. 360–361.

¹¹ Radványi János ügyvivő feljegyzését Averell Harrimannal 1963. augusztus 17-én folytatott beszélgetéséről közli: *Iratok a magyar-amerikai kapcsolatok történetéhez 1957–1967*. I. m. 369–374.

¹² A Külügyminisztérium 1963. augusztus 28-án újabb jegyzéket intézett a budapesti amerikai követséghez, amelyben közölték, hogy újabb intézkedésig 1963. szeptember 10-ei hatállyal a követség tagjai utazásával kapcsolatban újra érvénybe léptetik az 1963. június 29-ei jegyzékkel megszüntetett bejelentési kötelezettséget. (*Iratok a magyar-amerikai kapcsolatok történetéhez 1957–1967*. I. m. 375.)

149. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS BISZKU BÉLA BESZÉLGETÉSÉRŐL
1963. szeptember 2.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. szeptember 6.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP KB titkárával,
Biszkú Béla elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. szeptember 2.

A DRV [Vietnam] nagykövetségének fogadásán beszélgettem a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP KB titkárával, Biszkú Béla elvtárral.

Biszkú elvtárs felháborodással nyilatkozott a legutolsó kínai nyilatkozatról, annak szovjetellenes és rágalmazó jellegéről. Ez a nyilatkozat, amelyet közöltek a Zsenmin Zsipaóban, kirohanásokat tartalmaz a Szovjetunió és azon testvérpártok ellen, amelyek nem osztják a kínai kormány véleményét a nukleáris kísérletek részleges betiltásáról szóló moszkvai megállapodást illetően. Biszkú elvtárs szavai szerint ez a fellépés annak a tudatos irányvonalnak a kifejeződése, amelyet a kínai vezetők követnek a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom szakadása, soraiban a dogmatizmus alapján bomlasztó ellenzéki frakció létrehozása, a kommunista és munkáspártok által elfogadott egyeztetett határozatok megtagadása céljából.

Ebből a célból a kínai diplomáciai képviselők kapcsolatokat alakítanak ki a kommunista és munkáspártokon belüli elmaradott, ingadozó és ellenzéki elemekkel, arra törekedve, hogy biztosítsák körükben a kínai álláspont támogatását, és ezen az alapon ellenzéki csoportosulásokat hozzanak létre.

A kínai vezetők ezeket a módszereket, amelyeket a nemzetközi kommunista és munkáspártok szétverésére alkalmaznak, mondta Biszkú elvtárs, nyilvánvalóan a trockizmus arzenáljából kölcsönözték.

A továbbiakban Biszkú elvtárs megemlítette, hogy Ny. Sz. Hruscsov elvtárs látogatása Jugoszláviában kedvező hatású lesz majd a jugoszláv kommunisták álláspontjára számos ideológiai kérdésben.¹ Az utóbbi időben megfigyelhető bizonyos elmozdulás ezen a területen, ami már látható a JKSZ-vezetés összetételének megváltoztatásán is: E. Kardelj² leváltása, akiről Biszkú elvtárs úgy nyilatkozott, hogy olyan személyiség, aki ideológiailag rabja a legelmaradottabb szociáldemokrata nézeteknek, és arra törekszik, hogy elmélyítse a vitákat a JKSZ és a többi kommunista párt között; másfelől A. Ranković kiemelése.

A DRV-ben lévő helyzet kérdését érintve Biszkú elvtárs azt mondta, hogy nehéz helyzet alakul ki az országban. A rendelkezésre álló adatok alapján Ho Si Minh szerepe a vezetésben állandóan csökken, a hatalom pedig átkerül a fiatal vezetők kezébe, akik Kínábarát politikát folytatnak, s függenek a kínai vezetőktől.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. A. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Ny. Sz. Hruscsov 1963. augusztus 20-án érkezett Jugoszláviába, és kététes körutazás, valamint Titóval folytatott tárgyalás után, szeptember 3-án utazott vissza a Szovjetunióba. („Hruscsov elvtárs Belgrádban.” *Népszabadság*, 1963. augusztus 22., „Hruscsov elvtárs Belgrádból visszaérkezett Moszkvába.” *Népszabadság*, 1963. szeptember 4.) A látogatásról lásd: „Tájékoztató Andropov elvtárral folytatott beszélgetésről a szovjet delegáció jugoszláviai útjával kapcsolatban.” (MOL M-KS 288. f. 47. 734. ó. e.)

² Kardelj, Edvard (1910–1979). 1948 és 1953 között a JSZSZK külügyminisztere, majd a szövetségi kormány alelnöke. 1952-től a JKSZ KB és VB, majd 1964-től haláláig a pártelnökség tagja. 1956-ban miniszterelnök-helyettes. 1963-tól 1967-ig a szövetségi parlament elnöke.

150. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS PUJA FRIGYES BESZÉLGETÉSÉRŐL
1963. október 5.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. október 8.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Puja Frigyes elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. október 5.

Meghívására felkerestem Puja elvtársat. Puja elvtárs érdeklődött a Szovjetunió álláspontjáról a Duna Bizottság soron következő rendkívüli ülését illetően. Ennek kapcsán megemlítette, az adott kérdés nagyon érdekli a magyar kormányt, hogy kialakítsa saját véleményét a Duna Bizottság ülésén. A Szovjetunió az adott kérdésben elfoglalt álláspontja iránt már nemegyszer érdeklődött az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagja, Apró és Fock elvtárs, valamint a Politikai Bizottság póttagja, az MNK Országos Tervhivatalának elnöke, Ajtai elvtárs is.

Puja elvtárs elmondta, hogy a magyar szakértők véleménye szerint a tarifák bevezetése a hajók zsilipeléséért a Vaskapu körzetben a vízi erőmű építésének befejezése után jelentősen (kb. kétszeresére) megdrágítja a teherszállításokat a Dunán. A magyar fél ezért, habár a végleges döntést az adott kérdésben még nem hozták meg, negatívan viszonyul az ilyenfajta tarifák bevezetéséhez. Az adott kérdés – Puja elvtárs szavai szerint – a legbonyolultabb a román–jugoszláv javaslat megvitatásakor a Duna Bizottság ülésén. A magyar félnek az összes kérdésben, amelyet a Duna Bizottság ülésén megvitatni terveznek, szándékában áll a legszorosabb kapcsolatot tartani a Szovjetunió küldöttségével. Puja elvtárs javasolta, hogy az ülésszak előtt egyeztessék a közös álláspontot a Szovjetunió, az MNK, Csehszlovákia és Bulgária képviselői között, és utána tárgyaljanak Ausztria képviselőjével. Beszélgetőtársam kitartóan kérte a magyar fél tájékoztatását a Szovjetunió álláspontjáról a rendkívüli ülésszakon. Megígértem Puja elvtársnak, hogy teljesítem a kérését, amint az adott kérdésben végleges döntés születik.

Azután Puja elvtárs tájékoztattott az MNK külkapcsolatainak számos aktuális kérdéséről.

1. Rómában tárgyalások folynak az MNK és a Vatikán képviselői között. Az MNK részéről a tárgyalásokat az Állami Egyházügyi Hivatal vezetője, Prantner elvtárs vezeti, a Vatikán részéről Casaroli államtitkár-helyettes.¹ A tárgyalások napirendjén 13 kérdés szerepel, többek között: a magyar püspökök kinevezésének és leváltásának rendje, a püspökök hűség esküjének letétele a magyar kormánynak, a püspökök tevékenységének ellenőrzése a kormány részéről, az egyház és a papság helyzete az MNK megyéiben, a hit-tan oktatása, a politikai bűnökért börtönben lévő magyar papok kiszabadítása, a magyar

korona sorsa, amely a magyar elvtársak adatai szerint a Vatikánban található, Mindszenty kiszabadítása és az MNK-ból való kiutazásának feltételei. Puja elvtárs megemlítette, hogy a megvitatandó kérdések közül a legnagyobb politikai jelentősége a magyar papok kinevezési rendjének és Mindszenty sorsának van. A Vatikán azt javasolja, hogy az újonnan kinevezendő püspököket mutassa be neki a magyar püspöki tanács feje, de előzetesen minden jelöltnek meg kell kapnia az MNK kormányának jóváhagyását, és csak ezután hozza meg a végleges döntést a Vatikán. Ily módon az említett kérdésben a Vatikán képviselői elhatározták, hogy kompromisszumra jutnak. A Mindszenty-ügyben folytatott tárgyalások alkalmával a Vatikán megpróbálta úgy beállítani a kérdést, mintha ez a magyar felet különösen érdekelné, és az ő kezdeményezésére tárgyalják. Ugyanakkor a továbbiakban megállapodásra jutottak, hogy az adott probléma megoldásában mindkét fél érdekelt. A beszélgetések során Casaroli kijelentette, hogy jelenleg a Vatikán nem parancsolhatja meg Mindszentynek, hogy hagyja el az amerikai missziót, és utazzon el Magyarországról. Ugyanakkor értésre adta, hogy a helyzet megváltozhat attól függően, ha javul a viszony az állam és az egyház között az MNK-ban. Ebből az következik, hogy a Vatikán arra törekszik, hogy a Mindszenty-kérdés megoldását az MNK és a Vatikán közötti viszony normalizálásától tegye függővé, a magyar részről tett engedményekkel. Figyelemre méltó az a tény, hogy a folyamatban lévő tárgyalásokon a konzuli képviseletek cseréjének kérdése az MNK és a Vatikán között nem szerepel a napirendben. Korábban ez a kérdés a Vatikán kezdeményezésére vetődött fel. Puja elvtárs megjegyezte, hogy a közeljövőben a tárgyalások befejeződnek, és azok aligha vezetnek valamiféle konkrét eredményre.²

2. A magyar-amerikai viszonyt érintve a beszélgetőpartner megemlítette, hogy az USA kormánya ez idáig még választ sem adott az MNK ez év július 1-jei jegyzékére, amelyben közölték az amerikai diplomaták magyarországi mozgása korlátozásának megszüntetését.³ A magyar elvtársak rendelkezésére álló adatok szerint az USA külügyminisztériuma és védelmi minisztériuma hajlik a magyar diplomaták hasonló korlátozásának megszüntetésére. Ugyanakkor az ilyen döntés végleges meghozatalára erősen hat az amerikai rakéta és légvédelmi parancsnokság, amely ragaszkodik ahhoz, hogy az MNK és a többi szocialista ország képviselői számára az USA-ban vezessenek be zónákat. Puja elvtárs közölte, hogy ha a közeljövőben az amerikaiak nem adnak választ az MNK Külügyminisztériumának jegyzékére, akkor a magyar fél valamiféle konkrét lépéseket tesz. Lehetséges, hogy nyilvánosságra hozzák az USA kormányának az adott kérdésben elfoglalt halogató és huzavona politikáját.

Jelenleg Budapesten tárgyalások folynak az USA ideiglenes ügyvivője és az MNK Külkereskedelmi Minisztériuma képviselői között magyar hús szállításának lehetőségéről az USA-ba. Bizonyos idővel ezelőtt az USA ideiglenes ügyvivőjét fogadta az MNK külkereskedelmi minisztère, Incze elvtárs. A tárgyalások az amerikai fél kezdeményezésére folynak. Semmi konkrét eredményt nem értek el. Puja elvtárs megemlítette, hogy annak idején a konzervsonka (bacon) szállítása az USA-ba a magyar export hagyományos cikke volt. Miután az USA elutasította ezeknek az áruknak a szállítását az MNK-ból, a magyar félnek jelentős valutanehezőségeket okozott. Ezért a magyar elvtársak érdekeltek az adott kérdés kedvező megoldásában.

Puja elvtárs arról is tájékoztatott, hogy a magyar fél nemrégiben érdeklődött gabona lehetséges vásárlásáról az USA-ban. Az amerikaiak azt válaszolták, hogy ezt a kérést a következő feltételek mellett teljesíthetik: vagy készpénz dollár kifizetésével vagy forintfizetéssel, de azzal a feltétellel, hogy az így kapott eszközöket az MNK-ban konzerválják mint az USA állandó alapját, amelyet saját belátásuk szerint használhatnak fel. Puja elvtárs hangsúlyozta, hogy a magyar fél ezek közül egyik feltételt sem tudja teljesíteni.

3. A közeljövőben kerül sor a magyar-osztrák szerződés aláírására határügyekben.⁴ Megállapodásra jutottak, hogy a megállapodást Budapesten írják alá külügyminiszteri szinten. Ezt követően az osztrákok megváltoztatták álláspontjukat. Kreisky közölte, hogy a megállapodás aláírására Bécsbe szándékozik meghívni Péter elvtársat, s hogy az adott ajánlatnak hivatalos jellege van. Kreisky azt is közölte, hogy ha Péter elvtárs egyetért azzal, hogy Bécsbe menjen, fogadni fogja őt Ausztria elnöke és a kancellár is. Amint a magyar elvtársaknak sikerült megállapítani, a Péter elvtársnak tett meghívásról csak Ausztria azon állami személyiségei tudnak, akik a szocialista párt képviselői. Jellemző, hogy még Ausztria budapesti követét sem tájékoztatták. A magyar elvtársak így arra a következtetésre jutnak, hogy egyelőre csak Ausztria szocialista pártjának akciójáról van szó, ezért Péter elvtárs bécsi utazását illetően nem hoztak végleges döntést.⁵

4. Puja elvtárs közölte, hogy az MNK és az NSZK között folyó kereskedelmi tárgyalásokon megállapodásra jutottak a két ország árucseré-forgalmának 25%-os növeléséről. A korábbiakhoz hasonlóan nehézségek vetődnek fel a mezőgazdasági termékeknek az MNK-ból az NSZK-ba való szállításával kapcsolatban. Ez a kérdés továbbra is szabályozatlan.

A magyar fél kezdeményező lépést tett a két ország közötti pénzügyi elszámolás elvégzésére. Az NSZK képviselőinek elküldtek egy javaslatot titkos levélváltásra, amelyben kikötik, hogy a további számítások csakúgy, mint korábban, nyugatnémet márkában folynak ott, ahol az forgalomban van. Ilyenfajta utalást a magyar elvtársak csak a fizetésekről szóló megállapodással kapcsolatban javasolnak tenni. Az NSZK részéről még nem kaptak választ erre a javaslatra. Puja elvtárs úgy véli, hogy a nyugatnémetek a korábbiakhoz hasonlóan arra törekcsenek, hogy ráerőszakolják az MNK-ra a kereskedelmi megállapodás és a kereskedelmi képviseletek cseréjére vonatkozó megállapodás hatályának kiterjesztését Nyugat-Berlinre. Ugyanakkor a magyar elvtársak nem szándékoznak semmiféle engedményt tenni az adott kérdésben.⁶

5. Az utóbbi időben a görög fél elkezdett nagy aktivitást tanúsítani a kapcsolatok fejlesztése érdekében az MNK-val. Az MNK nemrégiben Görögországban tartózkodott külkereskedelmi minisztere, Incze elvtárs és a közlekedési és postaügyi miniszterhelyettes, Rónai elvtárs hangsúlyozottan jó fogadtatásban részesült. A görög kormány vezetői a magyar elvtársakkal folytatott beszélgetéseikben készségüket fejezték ki a két ország közötti kapcsolatok fejlesztésére. Bizonyos idővel korábban a görögök azt javasolták, hogy küldjenek az MNK-ba jószolgálati küldöttséget az egyik miniszter vezetésével. A magyar elvtársak azt javasolták, hogy az adott küldöttségnek legyen hivatalos jellege. A görögök elutasították ennek a javaslatnak az elfogadását, és elhatározták, hogy az országban a közeljövőben küszöbönálló választásokig egyáltalán nem küldenek küldöttséget Magyarországra.

6. Bizonyos idővel korábban incidens történt két magyar diplomatával Rómában. Az olasz rendőrségnek sikerült megállapítania a római magyar misszió katonai attaséja munkatársának és a sajtóattaséjának ügynöki kapcsolatait. Kísérletet tettek a magyar diplomaták feltartóztatására az ügynöki jelentések átadásának helyén. Amikor a magyar diplomaták megérkeztek az egyezményes rejtékhelyre, a rendőrök nagy csoportja várta őket, akik demonstratív módon felmutatták a magyar misszió munkatársainak az átadásra szánt csomagot. Nem sokkal ezután az említett diplomatákat kémkedéssel vádolták, és javasolták, hogy haladéktalanul hagyják el Olaszország területét. A magyar elvtársak elhatározták, hogy felhasználják az olasz rendőrség által elkövetett tévedést, amelynek képviselői még a magyar diplomaták odaérkezése előtt kiszedték az ügynöki adatokat a rejtékhelyről, ily módon nem kaptak tárgyi bizonyítékokat a magyar misszió munkatársainak kémkedéssel vádolásához.⁷ Ezért az MNK Külügyminisztériuma az olasz ható-

ságok tevékenységét provokációnak minősítette, és válaszingédként javasolta a budapesti olasz misszió két munkatársának, hogy hagyják el Magyarország területét. Puja elvtárs azt is elmondta, hogy az incidensről szóló hír kiszivárgott az olasz sajtóba, valamint más nyugati országok sajtójába, habár az MNK és Olaszország hivatalos szervei között megállapodás történt arról, hogy nem hozzák nyilvánosságra ezt az ügyet. Puja elvtárs megemlítette, hogy ha hasonló típusú közlemény megjelenik a hivatalos olasz sajtóban, a magyar fél hivatalosan tiltakozik az olasz kormánytól.

A beszélgetésen tolmásként részt vett a nagykövetség III. titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Az előzményekre lásd a 148. dokumentumot!

² A vatikáni tárgyalások eredményét a Politikai Bizottság 1963. október 29-ei ülésén vitatták meg. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 318. ó. e.) Az ülés jegyzőkönyvéből részleteket közöl: *Iratok a magyar-amerikai kapcsolatok történetéhez 1957–1967.* I. m. 376–379.

³ Vö. a 148. dokumentummal!

⁴ Az előzményekre lásd a 145. dokumentumot!

⁵ Ezeket a kérdéseket a bécsi magyar követség tanácsosa, Bíró Gerd és Bruno Kreisky külügyminiszter 1963. szeptember 24-ei megbeszélésekor érintették. Sebes István bécsi követ erről készített feljegyzését közli: *Iratok Magyarország és Ausztria kapcsolatainak történetéhez 1956–1964.* I. m. 233–238. Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1963. október 29-ei ülésén tárgyalta Péter János bécsi látogatásáról, de a javaslatot elutasította, és úgy döntött, Péter János ragaszkodjon Kreisky budapesti látogatásához. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 318. ó. e.)

⁶ Vö. a 148. dokumentummal!

⁷ Az ügy részleteit illetően nem rendelkezünk adatokkal.

151. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS FEHÉR LAJOS MINISZTERELNÖK-HELYETTES BESZÉLGETÉSÉRŐL

1963. október 7.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. október 8.

Feljegyzés az MSZMP KB Politikai Bizottsága tagjával, az MNK Minisztertanácsa elnökhelyettesével, Fehér Lajos elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. október 7.

Felkerestem Fehér elvtársat, és a Központ megbízásából átnyújtottam neki A. Ny. Koszigin elvtárs válaszlevelét arra vonatkozóan, hogy a Szovjetunió kormánya nyújtson műszaki segítséget négy mélybánya építésében a Mecsek uránlelőhelyén. Fehér elvtárs mély hálóját fejezte ki a Szovjetunió kormányának a nyújtandó segítségért, amely szavai szerint, óriási jelentőségű lesz a magyarországi urántermelés növelésében és a kitermelés műszaki javításában.

A beszélgetés során Fehér elvtárs érintette az MNK-ból a Szovjetunióba szállítandó uránkoncentrátum árszabályozásának kérdését. Ennek kapcsán előre bocsátotta, hogy csak személyes véleményét mondja el. Fehér elvtárs megjegyezte, hogy az uránkoncentrátum előállításának önköltsége a magyarországi feltételek között rendkívül magas, mi-

vel az urántartalom az érben nagyon alacsony, a rétegek vastagsága gyakran nem haladja meg az 50-80 centimétert. Ugyanakkor, ennek ellenére a magyar elvtársak – amint Fehér elvtárs hangsúlyozta – megtesznek minden szükséges erőfeszítést az uránkoncentrátumok termelésének növelésére, hogy teljesítsék kötelezettségeiket a szocialista tábor védelmi képességének megerősítésében. A magyar szakértők számításai szerint egy kg uránkoncentrátum önköltségi ára 39 rubel körül van. A szovjet fél viszont, jegyezte meg Fehér elvtárs, egy kg uránkoncentrátumért csupán 37 rubelt ajánl. Ily módon, hangsúlyozta beszélgetőtársam, az urán Magyarországról a Szovjetunióba szállítása, a szovjet fél által javasolt áron, veszteséget fog okozni Magyarország népgazdaságának. A múlt héten az adott kérdést megvitatták az MSZMP KB gazdasági bizottságának ülésén. A bizottság határozatot hozott, hogy Moszkvába küldik az MNK külkereskedelmi miniszterét, Incze elvtársat, hogy tárgyalásokat folytasson az urán árának rendezéséről.¹

Ezzel kapcsolatban Fehér elvtárs megemlítette, hogy jelenleg a szocialista táboron belül sok, a deficit nyersanyagfajták (urán, alumínium, réz stb.) termelésével összefüggő kérdés továbbra sincs rendezve. Fehér elvtárs véleménye szerint a KGST keretein belül azoknak az országoknak, amelyekben a nyersanyagfajtáknak az előállítása túlságosan sokba kerül, megállapodást kellene kötni dotációs rendszer létesítéséről.

A beszélgetésen tolmásként jelen volt a nagykövetség harmadik titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Az uránérczel kapcsolatos tárgyalásokról Nyers Rezső adott tájékoztatást a Politikai Bizottság 1963. december 21-ei ülésén. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 323. ó. e.)

152. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS ERDÉLYI KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1963. október 12.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Szigorúan titkos
1963. október 19.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Erdélyi Károly elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. október 12.

Kérésére felkerestem Erdélyi elvtársat. Erdélyi elvtárs bizalmasan beszélt az MSZMP KB első titkára, az MNK Minisztertanácsa elnöke, Kádár János elvtárs ez év október 2–3-án sorra került csehszlovákiai utazásának eredményeiről, amelynek során találkozott Csehszlovákia Kommunista Pártja KB-jának első titkárával és köztársasági elnökkel, Novotný elvtárral.¹ A találkozó alatt kölcsönös információcserére került sor a két ország belpolitikai helyzetének aktuális kérdéseiről és külpolitikai kapcsolataikról.

Novotný elvtárs kérésére Kádár elvtárs részletesen tájékoztatta a csehszlovák elvtársakat jugoszláviai útja eredményeiről.

A Novotný elvtárs által adott tájékoztatásból figyelemre méltóak a következő kérdések:

A CSKP tevékenységében a fő figyelmet a párt legutóbbi, 1962 decemberében megtartott kongresszusa által felvetett feladatok megoldásának szentelik. Ezen feladatok közé tartoznak a következők: 1. a mezőgazdaság és az ipar fejlődése közötti aránytalanságok felszámolása, 2. a gépgyártás és a vegyipar fejlődésének megerősítése, az ország nyersanyag- és energetikai bázisának kiszélesítése, 4. a beruházások koncentrálása, valamint a párt-, állami és gazdasági szervek munkájának megjavítása.

A múlt év szokatlanul zord tele komoly gazdasági nehézségeket okozott az ország népgazdaságának, amelyek hatása még jelenleg is érezhető. A korábban meglévő kedvező tényezők (kedvező árak az uránércre, a katonai termékek jelentős exportja) jelenleg hiányoznak. Annak idején a csehszlovák elvtársak nem vették figyelembe a fent említett tényezők ideiglenes jellegét – számos gyengén fejlett országnak nyújtottak hitelt, amelyek meghaladták a lehetőségeket. Ezekből a hitelek közül sokat nem fizettek vissza. Jelentős nehézségek jelentkeztek azzal összefüggésben is, hogy a kínai fél megsértette a két ország közötti kereskedelmi megállapodás alapján magára vállalt kötelezettségeket. A helyzetet elmélyítette a vezető szervek határozatlansága. Nem volt kielégítő a Minisztertanács és annak volt elnöke, Široký² elvtárs munkája, aki helytelen álláspontot foglalt el, és úgy vélte, hogy a kormánynak „csak elvi kérdésekkel” kell foglalkoznia. Ennek eredményeképpen az operatív kérdések megoldását a KB Elnöksége és a Tervhivatal kénytelen volt magára vállalni.

A csehszlovák elvtársak célszerűnek tartották, hogy elutasítsák a CSSZSZK Tervhivatala által kidolgozott javaslatot a népgazdaság 1963. évi fejlődésére, mivel az előterjesztett terv nem bizonyult reálisan csökkentettnek. Jelenleg a fő hangsúlyt a népgazdaságban meglévő aránytalanságok felszámolására helyezik. Az ipari termelés növekedése a folyó évben 4-4,5%-ra várható.

Novotný elvtárs megemlítette, hogy nehézségek vannak az ország építőiparában, amely a munkaerőhiány miatt sokat áll. Ezzel összefüggésben a csehszlovák elvtársaknak szándékukban áll intézkedéseket tenni 20 ezer szakképzett munkás visszatérésére az építőiparba, akik korábban a helytelen fizetéspolitika eredményeképpen az ipar más ágazataiba mentek át. Tervezik, hogy felemelik az építőiparban foglalkoztatott munkások fizetését. A csehszlovák elvtársak különös figyelmet kívánnak fordítani a munkafejlesztés megerősítésére az ipar minden ágazatában.

A CSSZSZK mezőgazdaságában lévő helyzetet érintve Novotný elvtárs elmondta, hogy a mezőgazdasági termelés növekedése a folyó évben 6%-os (9,5%-ot terveztek). A burgonya termésátlaga 135-140 métermázsra hektáronként. A cukorrépa a folyó évben az utóbbi 10 év legjobb termését érte el. A gabonatermést a csehszlovák elvtársak kielégítőnek tartják, a felvásárlási tervet 108%-ra teljesítették. Ugyanakkor ennek ellenére a folyó évben kénytelenek 2 millió 100 ezer tonna gabonát venni, főként a kapitalista piacra. Megállapodtak 650 ezer tonna gabona megvásárlásáról Kanadában. A mezőgazdaság fejlődésének távlati terveiről beszélve Novotný elvtárs elmondta, hogy a gabona-termésátlagot hektáronként 32 métermázsra tervezik emelni, a kukoricát 50 q-ra, a cukorrépát 351 q-ra és a burgonyát 180 q-ra. Ehhez lényegesen ki akarják szélesíteni az öntözéses rendszert, és 200 kg-ra növelni az 1 hektár szántóföldön felhasznált műtrágya mennyiségét. Azt is tervezik, hogy számos konkrét intézkedést valósítanak meg a szövetséges szervezetek önállóságának kiszélesítésére.

Novotný elvtárs részletesen tájékoztatta Kádár elvtársat a *pártépítés* kérdéseiről és a CSKP tevékenységének alapvető irányairól. Megjegyezte, hogy 1963. július 1-jei adatok alapján a párttagok és tagjelöltek zömét olyan személyek teszik ki, akik 35 évnél fiatal-

labbak. A csehszlovák elvtársak úgy vélik, hogy a párttagok számának növekedése a paraszti körökben nem kielégítő.

Novotný elvtárs elmondta, hogy a CSKP KB áprilisi plénuma véglegesen lezárta a személyi kultusz időszakával kapcsolatos kérdéseket. Megemlítette, hogy ezt még a párt XII. kongresszusán meg kellett volna tenni, ugyanakkor a kongresszus előestéjén számos olyan új momentum vetődött fel, amelyek széles körű vizsgálatot igényeltek. Novotný elvtárs hangsúlyozta, hogy a fő felelősséget a törvénytársak megsértéséért a személyi kultusz időszakában Gottwald,³ Zápotocký⁴ és Čepicka⁵ elvtársak viselik. Jelentős bűn terheli ebben az ügyben Široký elvtársat is, aki abban az időszakban az ún. „belső vezetés” tagja volt, amelybe rajta kívül Gottwald, Slánský,⁶ Zápotocký és Čepicka elvtárs tartozott. Novotný elvtárs megemlítette, hogy az utóbbi időben a kormány vezetésében végrehajtott változásokat a párttagok többsége meglelégedéssel fogadja.

Novotný elvtárs kitért az ország politikai és ideológiai élete néhány negatív momentumára is. Ezek közé tartozik többek között 1) a Nyugat-barát érzelmű alkotó értelmiség tevékenységének aktivizálódása, amelynek képviselői fellépnek az ideológiai munka feletti pártellenőrzés megszüntetéséért. 2) Aktivizálódott a szlovák nacionalisták tevékenysége is, különösen a pozsonyi értelmiség körében, akik a CSSZSZK-n belül önálló szlovák gazdasági rendszer létrehozásáért, valamint a magyar nemzeti kisebbség „asszimilációjának” végrehajtásáért lépnek fel. Az ingadozás ideológiai kérdésekben megfigyelhető a központi pártapparátusban is. A CSKP KB határozatot hozott a szlovák nacionalizmus elleni harc erősítéséről. Ebből a célból Novotný elvtárs nemrégiben Kassára utazott, ahol nagy beszédet tartott. Nemrégiben találkozót tartottak az újságírókkal, amelynek eredményét a csehszlovák elvtársak kedvezőnek tekintik.

A CSKP négy állandó bizottsága (gazdasági, mezőgazdasági, ideológiai és életszínvonal kérdései) létrehozásáról beszélve Novotný elvtárs hangsúlyozta, hogy azok célja a KB-tagok bevonása az operatív munkába.

Široký elvtárs leváltásával kapcsolatban Novotný elvtárs elmondta, hogy az egyik alapvető feladat a kormány szerepének és tekintélyének növelése. A CSSZSZK kormányának tevékenységét éles kritika alá vonták még 1961 novemberében, azóta az nemcsak nem javult, de még romlott is. Novotný elvtárs bevallotta, hogy ugyancsak hibát követett el, amikor a múlt évben elhalasztotta ennek a kérdésnek a megoldását, abban reménykedve, hogy a kormány vezetői megjavítják munkájukat.

Ez év októberében a KB-ülésen a csehszlovák elvtársaknak szándékukban áll megvitatni az életszínvonalal kapcsolatos kérdéseket, novemberben pedig az ideológiai kérdéseket. 1964 nyarán a CSSZSZK-ban nemzetgyűlési és helyi tanácsi választások lesznek. Ugyanabban az évben kerül sor a köztársaságielnök-választásra is.

Novotný elvtárs közölte, hogy Beran püspök⁷ kiszabadult a börtönből azzal a feltétellel, hogy nem tölthet be semmilyen egyházi funkciót, és az egyik egyházi intézményben fog lakni. Havi 1560 korona nyugdíjat állapítottak meg számára.⁸

A találkozó alatt számos, a két ország közötti kapcsolatok fejlesztését érintő kérdést vitattak meg.

1. Megállapodtak a magyar–csehszlovák gazdasági vegyes bizottság megerősítéséről. Célszerűnek tartották megerősíteni ezen bizottság vezetését mind magyar, mind csehszlovák részről. Részletesen tanulmányozni fogják a bizottság munkatervét abból a célból, hogy abban az MNK és a CSSZSZK közötti gazdasági együttműködés fejlesztésének konkrét kérdései szerepeljenek.

2. Ugyancsak megállapodtak a két ország közötti árucsera-volumen lényeges növeléséről, amely a jövőben egyre inkább a kooperáció és specializáció elvein alapul majd. A gazdasági vegyes bizottságot megbízták, hogy dolgozzon ki javaslatokat a közszükség-

leti cikkek cseréjének kiszélesítésére. Célszerűnek tartották, hogy az operatív árucseré a rendelkezésükre álló készletek számlájára a belkereskedelmi minisztériumok között valósuljon meg.

3. Megállapodásra jutottak az együttműködés kiszélesítéséről az energetika területén, többek között a vízi erőmű közös építésének meggyorsításáról a Dunán. Az ehhez szükséges dokumentációnak 1964-ben el kell készülnie. Későbbi időpontban az MNK és a CSSZSZK kormányai nyilatkozatot tesznek a vízi erőmű első blokkjának ünnepélyes üzembe helyezéséről Magyarország és Csehszlovákia felszabadulásának 25. évfordulója alkalmából.

4. Számos intézkedést jelöltek ki ugyancsak az együttműködés kiszélesítésére az ipari termelés területén. a) A csehszlovák fél kész tanulmányozni azt a kérdést, hogy tőkebefektetéseket irányozzon elő az MNK területén található mangánérc bányászására. b) A vaskohászat területén közös termelési egyesülések létrehozását és közös konstrukciós munkák elvégzését tervezik. c) Megállapodásra jutottak az együttműködés kiszélesítéséről a gépgyártás területén. d) A csehszlovák fél készségeit fejezte ki, hogy lemond egyes termékfajták gyártásáról, ha a magyar fél ki tudja elégíteni igényeit ezekből a termékekből. e) A magyar fél kötelezte magát, hogy közli a csehszlovák féllel elképzeléseit a kétoldali együttműködés lehetőségéről az alumíniumgyártás területén. A két ország megfelelő szerveit megbízták, hogy dolgozzák ki f) javaslatukat a specializáció erősítésére a mezőgazdasági gépek gyártásában. g) Célszerűnek tartják a specializáció megjavítását a közszükségleti cikkek gyártásának területén. h) A csehszlovák fél készségeit fejezte ki, hogy specializálódik bizonyos cipőfajták gyártására, és a Magyarországnak szükséges mennyiségben szállít televízió-képernyőket, valamint bútort. i) Mindkét fél tanulmányozza egyes vállalatok létrehozásának lehetőségét a csehszlovák érc nélküli telér feldolgozására.

5. Kádár és Novotný elvtárs szükségesnek tartották az együttműködés jelentős kiszélesítését a mezőgazdaság területén. A magyar fél javasolta, hogy magára vállalja a baromfitermékek előállítását a CSSZSZK részére, a tenyésztésszarvasmarha és tenyésztéssertés szaporítását, valamint kukorica, dohány és olajos növények vetőmagjának előállítását. A csehszlovák fél kérte a hibridkukorica-vetőmag szállításának növelését Magyarországról. Csehszlovák részről készségeiket fejezték ki a műszaki segítségnyújtásra az MNK-nak a tejtermékek feldolgozásában. Novotný elvtárs azt is megígérte, hogy megbízza a megfelelő csehszlovák szervezetet, hogy segítsenek az MNK-nak gabonát vásárolni kapitalista piacon a számára elfogadható feltételekkel.

Az elért megállapodásnak megfelelően a közeljövőben sor kerül a gazdasági vegyes bizottság ülésére, amelyen határozatot hoznak munkabizottságok létrehozásáról a konkrét speciális kérdések eldöntésére.

6. 1964. január 1-jétől jelentős könnyítéseket vezetnek be a két ország állampolgárai mozgásában az MNK és a CSSZSZK között.⁹ Az ezzel összefüggő pénzügyi kérdések megoldására utasítást adtak a megfelelő szervezeteknek.

7. A csehszlovák fél javasolta a levéltári anyagok és kulturális értékek cseréjének végleges megoldását.

8. Célszerűnek tartják a vagyoni jogi kérdések végleges szabályozását. A két ország megfelelő szerveinek megerősítés végett elő kell majd terjeszteniük kormányaiknak javaslatukat a vagyoni jogi kérdésekről szóló egyezmény megkötésére vonatkozóan.

9. Mindkét fél célszerűnek tartja a kulturális kapcsolatok további szélesítését, mindelelőtt a televízió- és rádióműsorok cseréjének növelése tekintetében, valamint közös filmek létrehozásával és a tudományos kapcsolatok szélesítésével.

10. A tárgyalások alatt szükségesnek tartották a két ország álláspontjának egyeztetését a Duna Bizottságban az ott előterjesztett román-jugoszláv javaslatlall összefüggésben. A felek egyetértettek abban, hogy ennek a javaslatnak az elfogadása káros precedenst teremtené, mivel hasonló igénnyel léphetnek fel az NSZK és Ausztria képviselői is, mivel a területükön található vízi létesítmények ugyancsak elősegítik a hajózás javítását a Dunán. Azt is megemlíttették, hogy a közös magyar-csehszlovák vízi erőmű a Dunán legalább olyan mértékben javítja a hajózást, mint a vízi erőmű a Vaskapu körzetében.

11. Megállapodtak az MSZMP KB és a CSKP közötti kapcsolatok szélesítéséről.

Kádár és Novotný elvtárs megállapodtak abban, hogy csehszlovák párt- és kormányküldöttség látogat Magyarországra, amelyre 1964 második felében kerül sor.¹⁰ Később az MNK párt- és kormánydelegációja keresi fel a CSSZSZK-t.

Azután Erdélyi elvtárs közölte, hogy az MSZMP KB Politikai Bizottsága határozatot hozott a KB soron következő ülésének összehívásáról ez év október 18-ra. Ezen az ülésen fogják megvitatni az ipar munkájának helyzetét és a mezőgazdasági év eredményeit. Az előadói beszédet ebben a kérdésben az MSZMP KB titkára, Nyers elvtárs tartja. Ez év október 24-re az MSZMP KB Politikai Bizottsága elhatározta az Országgyűlés összehívását, ahol meghallgatják a kormány beszámolóját az ország gazdasági helyzetéről.¹¹

Ezenkívül Erdélyi elvtárs elmondta, hogy az MSZMP KB megbízta az MNK Külügyminisztériumát, hogy készítsen összefoglalót az MNK és az RNK közötti kapcsolatokról. Arról van szó – hangsúlyozta beszélgetőtársam –, hogy az utóbbi időben gyakoribbá váltak azok az esetek, amikor a román hatóságok nem normálisan viszonyulnak a magyar állampolgárokhoz, ami abban nyilvánul meg, hogy erősen korlátozzák a magyar állampolgárok mozgását az MNK [sic!]¹² területén. Megnehezült a vízumrendszer. Előfordulnak nem normális jelenségek az RNK területén élő magyar lakossággal kapcsolatban. Amikor a Külügyminisztérium feladatát meghatározták, hogy írjon részletes elemzést – mondja Erdélyi elvtárs –, Kádár elvtárs megemlítette, hogy a kérdést megvitatják a Politikai Bizottság ülésén, ahol megfelelő rugalmas irányvonalat dolgoznak majd ki ezeknek a félreértéseknek a kiküszöbölésére.¹³

Megjegyzés: Az a kérés, hogy a beszélgetésről készült feljegyzés megismertetésekor a szerzőt ne árulják el.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF. f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ A megbeszélésekről lásd: „Közlemény Kádár János és Antonín Novotný tanácskozásról.” *Népszabadság*, 1963. október 5.

² Široký, Viliam (1902–1971). 1945-ben Csehszlovákia miniszterelnök-helyettese, 1950 és 1953 között külügyminiszter is, 1953-tól 1963-ig miniszterelnök. 1945 és 1963 között a Csehszlovák Kommunista Párt Elnökségének tagja. 1963-ban minden párt- és állami tisztségéből leváltották.

³ Gottwald, Klement (1896–1953). Megalakulásától tagja volt a Csehszlovák Kommunista Pártnak, 1929-től a párt központi titkára. 1929 és 1943 között a Komintern Végrehajtó Bizottságának, 1935-től Elnökségének tagja és a KI egyik titkára. 1939-től Moszkvában élt. 1945-ös hazatérése után az ideiglenes kormány miniszterelnök-helyettese, a Nemzeti Front elnöke. 1948-tól haláláig a köztársaság elnöke.

⁴ Zápotocký, Antonín (1884–1957). 1948 és 1953 között Csehszlovákia miniszterelnöke, majd 1957-ig köztársasági elnök.

⁵ Čepicka, Alexej (1910–1990). 1948–1950-ben Csehszlovákia igazságügy-minisztere, majd 1956-ig honvédelmi miniszter. 1956-ban valamennyi pozíciójából leváltották, és 1963-ban kizárták a pártból.

⁶ Slánský, Rudolf (1901–1952). 1929-től a Csehszlovák Kommunista Párt PB tagja, a második világháború alatt a külföldi ellenállási mozgalomban dolgozott. 1944-ben az Ukrán Partizán Vezérkar tagja, a Szlovák Nemzeti Felkelés egyik irányítója. 1945-től a CSKP főtitkára. 1951-ben hamis vádak alapján leváltották, 1952-ben halálra ítélték és kivégezték.

⁷ Így a szövegben. Helyesen érsek.

⁸ Josef Beran (1888–1969) bíborost, prágai érseket 1949 júniusában előbb házi őrizetbe helyezték, majd bebörtönözték. 1963-as szabadulása után megtiltották, hogy gyakorolja főpásztori szolgálatát. 1965 februárjában elhagyta Prágát, és Rómában telepedett le, VI. Pál pápa 1965. február 22-én kreálta bíborossá.

⁹ A két ország közötti utazások megkönnyítésére vonatkozó irányelveket az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1963. november 26-ai ülésén tárgyalták meg, és hagyták jóvá. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 320. ó. e.) A Minisztertanács 1963. november 26-ai ülésén az egyezmény megkötésére irányuló tárgyalások vezetésével Erdélyi Károly külügyminiszter-helyettest és Marjai József nagykövetet bízták meg. (MOL XIX–A–83–a–275/10–1963.)

¹⁰ František Pišek, Csehszlovákia magyarországi nagykövete Kállai Gyulával folytatott 1964. március 2-ai beszélgetése alkalmával közölte, hogy a csehszlovák párt- és kormánydelegáció magyarországi látogatására az 1964. június vége – július eleje lenne a legalkalmasabb. A Politikai Bizottság 1964. március 17-ei ülésén úgy foglalt állást, hogy elfogadja Novotný javaslatát, és a látogatás kezdő időpontjának 1964. július 7. a magyar fél számára megfelelő. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 329. ó. e.) A látogatásra végül 1964 szeptemberében került sor.

¹¹ Ezekről a Politikai Bizottság 1963. október 15-ei ülésén született döntés. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 317. ó. e.)

¹² Helyesen: RNK.

¹³ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1964. február 18-ai ülésén foglalkozott a magyar–román kapcsolatok alakulásával. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 327. ó. e.)

153. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS FEHÉR LAJOS BESZÉLGETÉSÉRŐL 1963. október 19.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. október 29.

Feljegyzés az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagjával, az MNK Minisztertanácsa elnökhelyettesével, Fehér Lajos elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. október 19.

A Szovjetunióban baráti látogatáson tartózkodott magyar katonai küldöttség repülőtéren fogadásán beszélgettem Fehér elvtárral.¹

A Duna Bizottság soron kívüli ülésszaka munkájának eredményeit érintve Fehér elvtárs elítélte az RNK és a JSZSZK képviselőinek álláspontját. Különös értetlenséget vált ki – beszélgetőtársam szavai szerint – az a körülmény, hogy a románok és a jugoszlávok a Vaskapu körzetében [építendő] vízi létesítmény építésével kapcsolatos kiadásokat a hajózásra kivetett külön illeték bevezetésével a többi dunai állam rovására próbálják kompenzálni. Miközben az erőmű és más vízi létesítmények Vaskapu körzetében történő építésének a románok és jugoszlávok által előterjesztett tervezetéről beszélt, Fehér elvtárs megemlítette, hogy ez a tervezet nem tökéletes és nem gazdaságos, mivel két zsilipet és két erőművet tervez a folyó partjai mentén. Románia és Jugoszlávia javaslatának elfogadása esetén – Fehér elvtárs véleménye szerint – jelentős mértékben megrágulnak a szállítások a Dunán. Ezért a magyar fél nem tud egyetérteni ezzel a javaslattal.

Ezzel kapcsolatban Fehér elvtárs érintette a közös magyar–csehszlovák vízi erőmű építésének kérdését a Dunán Nagymaros körzetében. Megjegyezte, hogy a megállapodásnak megfelelően az építéshez szükséges valamennyi műszaki dokumentáció elkészítése befejeződik 1964-ben.² A román–jugoszláv tervezettől eltérően, a vízi erőmű Nagymaros körzetében vízi létesítmények egységes komplexuma lesz. E vízi erőmű építésének költségeit egyenlő mértékben viseli majd a csehszlovák és a magyar fél.

A továbbiakban Fehér elvtárs elmondta, hogy a románokkal az utóbbi időben egyre nehezebb lett az együttműködés. Például az MNK már több éve nem tud megállapodni Romániával a két ország területén átfolyó folyók vízkészletének felhasználásáról. Ennek a kérdésnek a megoldása szükséges az öntözési rendszer javításához és a mezőgazda-

ság fejlesztését érintő más munkák elvégzéséhez az MNK és az RNK határ menti megyéiben. Ugyanakkor a román fél nem fogadja el a magyar javaslatokat a közös folyók vízkészletének egyenlő alapú felhasználásáról.

A beszélgetésen tolmács minőségben részt vett a nagykövetség harmadik titkára, Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ A magyar katonai küldöttség Czinege Lajos vezetésével 1963. október 7-én utazott el a Szovjetunióba. A delegáció összetételéről a PB 1963. szeptember 10-én döntött. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 312. ó. e.) Czinege Lajos a küldöttség tárgyalásairól 1963. október 29-én tájékoztatta a Politikai Bizottságot. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 318. ó. e.)

² Vö. a 152. dokumentummal!

154. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS ERDÉLYI KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL 1963. október 19.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. október 23.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Erdélyi Károly elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. október 19.

A repülőtéren a Szovjetunióból visszatérő magyar katonai küldöttség fogadásakor beszélgettem az MNK külügyminiszter-helyettesével, Erdélyi Károly elvtárral.

Közölte, hogy ez év október 18-án tartották az MSZMP KB soros ülését. Az ülésen a jelenlegi nemzetközi helyzetről az MSZMP KB első titkára és az MNK Minisztertanácsának elnöke, Kádár János elvtárs tartott előadói beszédet. Beszédében Kádár elvtárs megvilágította a jelenkor alapvető nemzetközi problémáit és az MSZMP KB és az MNK kormánya viszonyát azokhoz. Hangsúlyozta, hogy az MSZMP KB és a magyar kormány külpolitikája teljes egészében megfelel az SZKP KB és a szovjet kormány külpolitikai irányvonalának, hogy az MSZMP KB és a magyar kormány egységesen támogatja a szovjet kormány külpolitikai lépéseit az általános és teljes leszerelés, az atomfegyver-kísérletek megtiltása, a német probléma békés rendezése és annak alapján Nyugat-Berlin kérdésének megoldása kérdésében, valamint a Kínai Kommunista Párt vezetésének kalandor, antileninista, dogmatikus, szakadár tevékenysége elleni harcban. A békés külpolitika, a két különböző társadalmi-gazdasági rendszer – szocialista és kapitalista – együttélésének politikája és békés versenye a gazdasági fejlődésben, az MSZMP és a magyar kormány fő irányvonala, hangsúlyozta Kádár elvtárs.

Azután Kádár elvtárs előadásában – Erdélyi elvtárs közlése szerint – kitért a Tito és Novotný elvtársakkal való találkozájának eredményeire.¹ (Ezeknek a találkozóknak az eredményeiről annak idején tájékoztatónkban hírt adtunk.) Azonkívül Kádár elvtárs megvilágította az MNK és az USA kapcsolatai fejlődésének kérdését, valamint a Vatikánnal folyó tárgyalások eredményét, amiről korábban szintén tájékoztattuk a Központot.

Kádár elvtárs előadói beszéde kapcsán határozatot fogadtak el, amely helyeselte az MSZMP KB és a magyar kormány külpolitikai irányvonalát.

Az MSZMP KB ülésének második kérdése az MSZMP KB titkárának, Nyers elvtársnak a beszámolója volt az MNK gazdasági helyzetéről. Nyers elvtárs külön figyelmet szentelt a mezőgazdasági termelés lemaradásának és a gabonaprobléma nem kielégítő megoldásának, a közlekedés és az építőipar nem megfelelő állapotának, valamint bírálta a gépgyártó és kohászati ipar irányításának egyes hiányosságait, amelyek az állami terv teljesítésének lemaradásában mutatkoznak. Ebben a kérdésben – amint Erdélyi elvtárs elmondta – szintén nem voltak nyílt viták. A vitában csak az ülés egyik résztvevője szólalt fel. Az MSZMP KB által a közlekedés, az építőipar munkájának megjavítására és a gabonaprobléma sikeres megoldására kidolgozott intézkedéseket az MSZMP KB ülése helyeselte.²

Erdélyi elvtárs beszélt a jugoszláv parlamenti delegáció magyarországi tartózkodásáról.³ E delegáció látogatási programjában tervezik élenjáró mezőgazdasági termelőszövetkezet és magyarországi állami gazdaságok bemutatását abból a célból, hogy hassanak a jugoszláv küldöttségre a parasztgazdaságok kollektivizálása területén. A jugoszláv delegáció viselkedése lojális. Felszólalásaikban a jugoszláv képviselők kitérnek a két nép közötti barátság és együttműködés fejlesztésének kérdéseire, hivatkoznak Ny. Sz. Hruscsov elvtárs jugoszláviai látogatásának a szocialista országok és Jugoszlávia kapcsolataira gyakorolt pozitív hatására. A küldöttség ez év október 24-ig tartózkodik Magyarországon. Lehetőséget biztosítanak számukra, hogy részt vegyenek az MNK országgyűlése ez év október 23-án megnyíló ülésén, de nem tervezik, hogy a jugoszláv parlamenti delegáció felszólaljon az ülésen.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ A Novotnyval lezajlott találkozóra lásd a 152. dokumetumot!

² A KB-ülés jegyzőkönyvét lásd MOL M-KS 288. f. 4. cs. 64. ó. e.

³ A jugoszláv parlamenti küldöttség, amelyet Zvonko Brkics, a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság országgyűlésének (szkupstinájának) alelnöke vezetett, 1963. október 16-án érkezett Magyarországra, és október 25-én utazott haza. A delegációt fogadta Kádár János és Kállai Gyula is.

155. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL 1963. október 22.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos

1963. október 25.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, a Minisztertanács elnökével,
Kádár János elvtárssal folytatott beszélgetésről

1963. október 22.

Felkerestem Kádár elvtársat, és a Központ 2505/2507 sz. direktívájának megfelelően tájékoztattam.¹ Kádár elvtárs megköszönte a tájékoztatást, és azt mondta, hogy az SZKP KB-nak és a szovjet kormánynak ez a határozata teljesen ésszerű, és az MSZMP KB és a magyar kormány osztja ezt az álláspontot.

A beszélgetés során érintette az ország gabonahelyzetét, és közölte, hogy Magyarország képviselői már az USA-ban vannak, és gabonát vásárolnak. Munkájuk során kapcsolatban állnak a Szovjetunió képviselőivel, akik ugyanebben az ügyben érkeztek az

USA-ba. A magyarországi gabonahiányt nemcsak az ez évi alacsony termés magyarázza, hanem a termelőszövetkezetek és az állami gazdaságok múlt őszi nem kielégítő munkája is. Az őszi gabonák [vetés]tervét a múlt évben nem teljesítették. A gabonát későn vették el, és sok esetben alacsony agrotechnikai színvonalon, ami kétségtelenül meglátsozott az ez évi termésen. Most – folytatta Kádár elvtárs – tanultunk a múlt évi leckéből, és megvitattuk a helyzet kijavításához szükséges intézkedéseket. A helyi pártszervezetek nagy munkát végeztek, és az őszi gabonát ebben az évben magasabb színvonalon és szervezettebben vetik el, és a tervet túl fogják teljesíteni. Ily módon biztosak vagyunk benne, hogy jövőre lényegesen több gabonát takarítunk be, mint ebben az évben, és biztosítjuk a saját szükségletet. Az idei évben begyűjtött termés csak 1964 márciusáig elegendő. Ezért az USA-ban megvásárolt gabonát haladéktalanul el kell szállítani, hogy ne fokozzuk a nehézségeket az ország gabonahelyzetében. A gabona elszállítása az USA-ból Magyarországra nehéz lesz, mivel eladáskor az amerikaiak azt a feltételt szabták, hogy a szállítást amerikai hajókkal kell megvalósítani. Ugyanakkor a gabonaszállítás amerikai hajókon sokkal többbe kerül, mint más országok hajóival. A Szovjetunió ebben a tekintetben nem tud segítséget nyújtani, mivel neki magának is más országoktól kell hajókat bérelnie az USA-ban megvásárolt gabona elszállítására. Az amerikaiak – mondja Kádár elvtárs – hajlandók Magyarországnak gabonát eladni hitelre is 1,5 éves törlesztésre. Ez úgy tűnik, legalább 45 millió dollárunkba fog kerülni. A többi szocialista országgal szemben az amerikaiak más feltételeket támaszthatnak.

Azután Kádár elvtárs érdeklődött a Duna Bizottság rendkívüli ülésének eredményeiről, amire kimerítő választ adtam. Kádár elvtárs nagyon elégedett volt közlésemmel ennek az ülésnek az eredményeiről. Hangsúlyozta, hogy az adott pillanatban az ülésnek nem tudott konkrétabb határozatokat hozni. A románok és a jugoszlávok javaslatát a Vaskapu speciális Folyami Adminisztrációja számára elkülönítendő hitelek visszafizetésének módjáról a Duna Bizottság tagországai nem tárgyaltak. A kérdést a Duna menti országok szakértői tovább tanulmányozzák.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Nem tudjuk, hogy Gyenyiszov nagykövet miről tájékoztatta Kádár Jánost.

156. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS DARABOS IVÁN, **AZ MSZMP KB TUDOMÁNYOS ÉS KULTURÁLIS OSZTÁLYÁNAK VEZETŐJE KÖZÖTTI** **BESZÉLGETÉSÉRŐL** 1963. október 25.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos

1963. október 29.

Feljegyzés az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztálya vezetőjével,
az MSZMP KB tagjával, Darabos I[ván] elvtárssal folytatott beszélgetésről

1963. október 25.

A koncerten, amelyet nagykövetségünk rendezett Budapest értelmisége számára, beszélgettem Darabos¹ elvtárssal. Közölte velem, az MSZMP KB Politikai Bizottsága határo-

zatot hozott arról, hogy 1964 első felében konferenciát tartanak az ideológiai kérdésekről. Ezen a konferencián részt vesznek a magyar értelmiség valamennyi rétegének képviselői, valamint a párt, a KISZ, a szakszervezetek ideológiai életének és az állami kulturális intézeteknek a munkatársai. Az MSZMP KB Politikai Bizottságában a konferencia munkájának irányáról lezajlott eszmecsere alkalmával – folytatta Darabos elvtárs – Kádár elvtárs olyan véleményének adott hangot, hogy nem kell mindent átfogó formulákat kidolgozni az ideológiai munkát illetően. Ezen kérdés konferencián való megvitatásának és megoldásának is konkrétan és nem deklarativnak kell lennie. A konferencia munkájában az legyen a lényeg – Darabos elvtárs szavai szerint –, hangsúlyozta Kádár elvtárs, hogy megvizsgálja az MSZMP VIII. kongresszusa határozatának teljesítését az ideológiai kérdések tekintetében, valamint feltárja a kongresszusi határozatok teljesítését fékező okokat. Ebből a szemszögből – mondja Darabos elvtárs – folyik jelenleg az ideológiai konferencia összes szükséges előkészítő munkája. Ezzel kapcsolatban az MSZMP KB pártküldöttséget szándékozik a Szovjetunióba küldeni az ideológiai munka tapasztalatainak tanulmányozására, hogy konferenciánk határozataiban és az MSZMP KB intézkedéseiben figyelembe vegyék az SZKP KB munkatapasztalatait.² Jelenleg, folytatja Darabos elvtárs, a párt-, tanácsi, ifjúsági, szakszervezeti és művészeti szervezetek ideológiai munkájában óriási hiányosságok vannak, amelyek lényege, hogy az ideológiai munkát nem kapcsolják össze társadalmilag hasznos munkával. Úgy véljük, hogy nincs magas öntudata annak az embernek, aki rosszul dolgozik a termelésben. Aki jól dolgozik a termelésben, annak az öntudata is magas. Nem lehet erkölcsi tekintetben egészséges alapelv a családban, ha valaki rosszul dolgozik a termelésben, és mindig jó erkölcsi alapelvek vannak annak a munkásnak a családjában, aki jól dolgozik a termelésben. Nemcsak szervezeteink propaganda- és nevelőmunkája biztosítja az ember szocialista öntudatának fejlődését, hangsúlyozza Darabos elvtárs, de a munka is nemesíti az embert. A társadalmilag hasznos munka, a munka jó megszervezése a termelésben és a munkára nevelés elősegíti az ember szocialista öntudatának növekedését. Ezzel kapcsolatban nálunk sok probléma van. Helyi pártszervezeteink gyengén dolgoznak a dolgozóknak a szocialista munkáért folyó mozgalomba való bevonását illetően, és rosszul szervezik a szocialista munkaversenyt az üzemekben, gyárakban, mezőgazdasági termelőszövetkezetekben. Az új ember nevelésében nagy helyet foglal el az iskola. Mi megvalósítottuk az iskola tevékenységének átalakítását, és megpróbáljuk összekapcsolni az oktatást a tanulók társadalmilag hasznos munkájával, beléjük oltani a munka szeretetét. Számos iskolában ebben a tekintetben mi – folytatja Darabos elvtárs – kedvező eredményeket kaptunk. De összességében ez a probléma országunkban még nem megoldott. Az ideológiai munkában az ifjúság nevelését illetően óriási hiányosságok vannak a KISZ-, a szakszervezeti és a művészeti szervezetekben. A Nyugat burzsoá ideológiájának behatolása és hatása az ifjúságra széleskörűen elterjedt Magyarországon, ami erősen fékezi ifjúságunk szocialista öntudatának fejlődését. A párt széles körű ideológiai támadást folytat a Nyugat befolyása ellen. Nálunk nagy nehézségek vannak e tekintetben, amelyeket aktívabban kell leküzdeni. Mindezeknek a kérdéseknek tükröződniük kell a küszöbönálló ideológiai konferencia munkájában is.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Darabos Iván (1911–1983). 1956 után pártszervező Zala megyében, majd 1962. február 8-ig az MSZMP Zala megyei első titkára. Megbízatása mellett 1959. december 5. (más forrás szerint 1962. márciustól) és 1963. december 5. között az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztályát is irányította, a KB mellett működő Agitációs és Propagandabizottság tagja volt.

² Az ideológiai munkát tanulmányozó pártküldöttség utazásával kapcsolatban lásd a 162. dokumentumot!

157. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS ERDÉLYI KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1963. november 1.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. november 14.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Erdélyi elvtárssal folytatott beszélgetésről

1963. november 1.

Kérésére felkerestem Erdélyi elvtársat. Elmondta, hogy a napokban beszélgetett Kádár elvtárssal, aki egyetértett azzal, hogy tájékoztasson engem a következő kérdésekről.

1. A napokban a BKP KB titkára, M. Grigorov elvtárs telefonon közölte az MSZMP KB-val, hogy Zsivkov elvtárs számos körülmény miatt nem tud 1963. november 11-én Magyarországra látogatni, és kéri, hogy ezt a látogatást tegyék át 1964 tavaszára. Az MSZMP KB megtárgyalta Zsivkov elvtárs kérését, és egyetértett azzal.

2. W. Ulbricht elvtárs kérésére annak idején az MSZMP KB határozatot hozott arról, hogy Kádár elvtárs 1963 októberében látogasson az NDK-ba, de Kádár elvtárs elfoglaltsága következtében a német elvtársakkal való kölcsönös megállapodás alapján az utazást áttették 1964 májusára.¹

3. Most – mondja a továbbiakban Erdélyi elvtárs – már véglegesen eldőlt, hogy Lengyelország párt- és kormányküldöttsége Gomułka elvtárs vezetésével 1963. november 18-án érkezik Magyarországra, összesen öt napra.² A látogatás alatt minimális időt akarnak vesztegetni a protokolláris intézkedésekre, és többet a gazdasági együttműködést illető kétoldalú véleménycserére. Ezt az diktálja – mondja Erdélyi elvtárs –, hogy a románok nem teljesen helyes viselkedése következtében a KGST-ben az ügyek lefékeződtek. Ahhoz, hogy a KGST-ben előmozdítsuk a többoldalú együttműködést, nyilván szükséges, hogy ezt a kétoldalú együttműködéssel kezdjük. Ilyen Magyarországon a vezető szervek álláspontja – hangsúlyozta Erdélyi elvtárs. Ebből a nézőpontból kiindulva Kádár elvtárs javasolta, hogy tegyenek meg minden szükséges előkészületet a lengyel párt- és kormányküldöttség fogadására. Ezen a találkozón nem terveznek széles körű véleménycserét Lengyelország és Magyarország bel- és külpolitikájáról, mivel ezek a tájékoztatók megtörténtek 1963 májusában, amikor Kádár elvtárs felkereste Lengyelországot.³ Ezért a fő figyelmet a kétoldalú együttműködést illető konkrét intézkedések kidolgozására összpontosítják a KGST feladataiból kiinduló keretek között. Ehhez ez év november 4-én szakértők csoportjával Budapestre érkezik Lengyelország Tervhivatalának elnöke, [Stefan] Jedrychowski, aki az MNK Minisztertanácsa elnökhelyettesével, Apró elvtárssal együtt megvizsgálja a két ország kétoldalú gazdasági együttműködésének minden lehetőségét, és kidolgozza a javaslatokat a legfelső szintű megvitatásra.⁴

A delegáció programjában olyan új üzemek megtekintését tervezik, amelyeket a Szovjetunió segítségével építettek, többek között a vaskohászati gyárat Dunaújvárosban, a székesfehérvári alumíniumüzemet, és megmutatják majd az ország egyik legjobb mezőgazdasági termelőszövetkezetét, a Rákóczi Hajdú-Bihar megyében.

4. A továbbiakban Erdélyi elvtárs emlékeztetett arra, hogy megállapodás jött létre Csehszlovákia és Magyarország között párt- és kormánydelegációk cseréjéről, és 1964 tavaszát nevezték meg időpontként, amikor a CSSZSZK küldöttsége Magyarországra látogat. Mindkét fél elfoglaltságára tekintettel megállapodtak, hogy az időpontot 1964 második felére teszik át.⁵

5. A kínai diplomaták magatartását érintve Erdélyi elvtárs közölte, hogy október 31-én az MNK Külügyminisztériumát felkereste a kínai nagykövetség tanácsosa abból a célból, hogy tisztázzák, milyen intézkedések lesznek Magyarországon és Budapesten az októberi forradalom 46. évfordulójával kapcsolatban. Az MNK Külügyminisztériuma Protokoll Osztályán tájékoztatták erről. Akkor a kínai nagykövetség tanácsosa különösen érdeklődött az iránt, ki fog részt venni a koszorúzási ceremónián a Magyarország felszabadításáért elesett szovjet katona emlékművénél, ki tartja a beszédet az ünnepi ülésen Budapesten november 6-án, és az elnökségben ott lesznek-e az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagjai. Miután kimerítő válaszokat kapott, a tanácsos meghívójegyeket kért az ünnepi ülésre a nagykövet és tolmácsa számára, két tanácsos és tolmácsaik, a katonai attasé és tolmácsa számára, összesen 8 jegyet. Az MSZMP KB úgy döntött, hogy teljesítik a kínai nagykövetség kérését.

6. Erdélyi elvtárs azt is közölte, hogy a NATO-országok magyarországi követei a napokban tanácskozást tartottak arról, részt vegyenek-e a magyar Külügyminisztérium rendezvényein az októberi forradalom 46. évfordulója alkalmából. Ebben az ügyben csak Hollandia ideiglenes ügyvivője nyilatkozott pozitívan, a többi diplomata ellene volt a részvételnek a nagy októberi szocialista forradalom 46. évfordulójával kapcsolatban Budapesten tartott valamennyi rendezvényen.

7. A beszélgetés végén Erdélyi elvtárs azt kérte a szovjet nagykövetségtől, hogy biztosítsanak a Magyar Országgyűlés Elnöksége [sic!] elnöke, Dobi István menyje, a szovjet állampolgár L. Ny. Mohnatkina számára lakást Moszkvában. Ezzel a kéréssel Dobi elvtárs hivatalosan az MNK Külügyminisztériumához fordult. L. Ny. Mohnatkina orosz, hivatalnok, földbirtokrendező családból származik, amely a Szovjetunió Tengeremelléki (Primorszkij) területén él. Dobi elvtárs fiához ment feleségül több mint 8 évvel ezelőtt. A férjétől elvált. Dobinak nagyon jó a viszonya Mohnatkinával, és a fiát okolja a házasság felbomlásáért. Arra törekedvén, hogy Mohnatkinát és lányát ellássa, Dobi elvtárs kéri, hogy biztosítsanak számára lakást és munkát Moszkvában. Kérését egyeztetette az MSZMP KB-val. Megígértem Erdélyi elvtársnak, hogy haladéktalanul továbbítom Dobi elvtárs kérését a Szovjetunió külügyminisztériumának.

Megjegyzés: A kérvényt és L. Ny. Mohnatkinára vonatkozó összes dokumentációt, amely a Magyarországról Moszkvába utazáshoz szükséges, a nagykövetség elkészítette, és ez év szeptember elején elküldte a Szovjetunió Külügyminisztériuma Konzuli Igazgatóságának.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ 1964 májusában nem Kádár János utazott az NDK-ba, hanem Walter Ulbricht vezetésével NDK-küldöttség érkezett Magyarországra. A látogatással kapcsolatban lásd a 187. dokumentumot!

² A lengyel párt- és kormányküldöttséggel folytatott megbeszélésekről a Politikai Bizottság 1963. november 26-ai zárt ülésén tárgyaltak. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 320. ó. e.) A tárgyalásokkal kapcsolatban lásd a 159. dokumentumot!

tumot! Lásd még: „Megérkezett hazánkba a lengyel párt- és kormányküldöttség.” *Népszabadság*, 1963. november 19.; „Lengyel vendégeink látogatása Csepelen.”; *Népszabadság*, 1963. november 20.; „Lengyel vendégeink a polgári Vörös Csillag Termelőszövetkezetben.” *Népszabadság*, 1963. november 22.; „Magyar-lengyel barátsági nagygyűlés a Sportsarnokban.” *Népszabadság*, 1963. november 23.; „Közös nyilatkozat a Lengyel Népköztársaság párt- és kormányküldöttségének a Magyar Népköztársaságban tett látogatásáról.” *Népszabadság*, 1963. november 24.

³ Kádár János 1963. május 16-18-án Nyers Rezső társaságában tett nem hivatalos látogatást Lengyelországban. Erről a május 21-ei ülésen tájékoztatta a Politikai Bizottságot. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 301. ó. e.)

⁴ „Budapestre érkezett a Lengyel Állami Tervhivatal elnöke.” *Népszabadság*, 1963. november 5.

⁵ A PB 1964. május 17-ei ülésén a csehszlovák delegáció érkezését illetően a július 7-ei időpontot fogadták el. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 329. ó. e.) Ezt az időpontot 1964. július 7-én szeptember 27-re módosították. (MOL M-KS288. f. 5. cs. 338. ó. e.)

158. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS SZIRMAI ISTVÁN BESZÉLGETÉSÉRŐL 1963. november 1.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. november 2.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP KB titkárával,
Szirmai elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. november 1.

Kádár J[ános] kérésére, aki elfoglalt volt a Minisztertanács ülésén, meglátogattam a Politikai Bizottság tagját, az MSZMP KB titkárát, Szirmai elvtársat, és részletesen tájékoztattam A. A. Gromiko elvtársnak az USA elnökével, Kennedyvel,¹ Ruskkal² és Home-mal³ folytatott beszélgetésének eredményeiről. Miután meghallgatta a tájékoztatást, Szirmai elvtárs az MSZMP KB Politikai Bizottsága nevében köszönetét fejezte ki az SZKP KB-nak ezért a tájékoztatásért, amely teljes tájékozódást nyújt nekik a jelenlegi nemzetközi helyzetről. Ugyancsak megjegyezte, hogy az MSZMP KB Politikai Bizottsága kétségtelenül helyesli, és csatlakozik azokhoz az értékelésekhez, amelyeket a szovjet kormány és az SZKP KB a jelenlegi nemzetközi problémákról adott. Szirmai elvtárs kijelentette, hogy az MSZMP KB Politikai Bizottságának haladéktalanul tudomására hozza ezt az információt, amint azzal Kádár J[ános] elvtárs megbízta.

Azután Szirmai elvtárs közölte, hogy néhányakat érdekel az, hogyan szándékoznak megünnepelni az MSZMP 45. születésnapját. Megvitattuk ezt a kérdést a KB Politikai Bizottságában, és arra a következtetésre jutottunk, hogy tudatosan hallgatunk erről a dátumról, és széleskörűen az 50. évfordulót ünnepeljük meg 1968-ban.

A beszélgetés végén Szirmai elvtárs átnyújtotta nekem Kádár J[ános] elvtárs levelét az SZKP KB címére (XI. 3-án a diplomáciai postával elküldtük Moszkvába), amelyben arról van szó, hogy az MSZMP KB 1964 első felében tervezi, hogy ideológiai konferenciát rendez, és ezzel kapcsolatban kéri az SZKP KB-t, hogy 1963. november végén vagy december elején fogadjon az MSZMP KB titkára, Szirmai elvtárs vezetésével egy ideológiai kérdésekkel, és 1964. január elején egy tudományos és kulturális kérdésekkel foglalkozó küldöttséget a Minisztertanács elnökhelyettese, az MSZMP KB Politikai Bizottsága tagja, Kállai elvtárs vezetésével.⁴

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 218. gy. 10.

¹ Andrej Gromiko 1963. október 10-én Washingtonban tárgyalt Kennedyyel. („Eredményes volt a Kennedy-Gromiko találkozó.” *Népszabadság*, 1963. október 12.)

² Rusk, Dean (1909–1994). 1946-tól az amerikai külügyminisztérium munkatársa, 1952 és 1961 között a Rockefeller Alapítvány elnöke, majd 1961-től 1969-ig az Egyesült Államok külügyminisztere.

³ Douglas-Home, Alexander Frederick (1903–1995). 1963. október és 1964. október között Anglia miniszterelnöke.

⁴ Az előzményekre lásd a 156. dokumentumot! Az ideológiai delegáció látogatásával kapcsolatban lásd a 162. dokumentumot! A Kállai Gyula vezette küldöttség, amelynek Cseterki Lajos, Aczél György és Óvári Miklós volt a tagja, 1964. február 19-én este érkezett Moszkvába, és február 27-én tért vissza Budapestre.

**159. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
ERDÉLYI KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL**
1963. november 20.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. november 28.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Erdélyi Károly elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. november 20.

A lengyel párt- és kormányküldöttség magyarországi tartózkodásának tiszteletére rendezett fogadáson a Parlamentben beszélgettem Erdélyi elvtárral.¹ A beszélgetés során, amely a lengyel és a magyar párt- és kormányküldöttségek közötti tárgyalásokat érintette, Erdélyi elvtárs elmondta, hogy a megbeszélések szívélyes és a kölcsönös megértés légkörében folynak. Mindkét fél – beszélgetőtársam szavai szerint – megértéssel viszonyul azokhoz a nehézségekhez, amelyek a sokoldalú gazdasági együttműködés útjában állnak, és törekednek megtalálni a kétoldalú együttműködés leghatékonyabb formáit. Nehézségek lépnek fel néhány konkrét gazdasági kérdés megoldásánál, különösen a mezőgazdaság területén. Amint ismertté vált, Lengyelországnak szándékában áll ebben az évben 2 millió 600 ezer tonna gabonát importálni. Előfordul, hogy nem teljesítik a tervet az ipar számos ágazatában, többek között a szénbányászati tervet.

A továbbiakban Erdélyi elvtárs közölte, a konkrét kérdések kidolgozására négy bizottságot hoztak létre: a külpolitikai kérdéseket, a gazdaságot, a kereskedelmet és a pártok közötti kapcsolatokat illetően.

A külpolitikai bizottság – beszélgetőtársam szavai szerint – már arra a következtetésre jutott, hogy a két ország pártjai és kormányai között teljes egység és nézetazonosság van a nemzetközi helyzet legfontosabb kérdéseit illetően. Ennek kapcsán a felek megállapították, hogy teljes egészében támogatják a Szovjetunió külpolitikáját.

Ugyanilyen nézetazonosság figyelhető meg – Erdélyi elvtárs szavai szerint – a pártközi kapcsolatok bizottságában. Mindkét fél hangsúlyozta, hogy az MSZMP és a LEMP teljesen egységes állásponton van a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom minden kérdésében. Mindkét párt feltétel nélkül a marxizmus-leninizmus és a proletár internacionalizmus, valamint az 1957-es és 1960-as moszkvai tanácskozások által elfogadott dokumentumok alapján áll.

A tárgyalások a gazdasági és kereskedelmi bizottságban még nem fejeződtek be. A gazdasági bizottságban vizsgálják az együttműködés kérdéseit a traktorgyártás, az au-

tógyártás és a vegyipar területén; a kereskedelmi bizottságban a két ország közötti kereskedelem további szélesítésének kérdéseiről tárgyalnak.

Összességében Erdélyi elvtárs a tárgyalások menetét nagyon kedvezőnek ítélte.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ A látogatás előzményeire lásd a 157. dokumentumot!

**160. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
ERDÉLYI KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL**
1963. november 26.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. november 30.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Erdélyi elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. november 26.

Kérésére felkerestem Erdélyi elvtársat. A beszélgetés során közölte, hogy tájékoztatni szeretett volna a Gomulka elvtárs vezette lengyel párt- és kormányküldöttség magyarországi tartózkodásának eredményeiről.¹ Erdélyi elmondta, hogy az MSZMP KB megbízta azzal, készítsen írásos feljegyzést erről a Politikai Bizottságnak, amely csütörtökön lesz kész, ugyanakkor ma megpróbálja megvilágítani a tárgyalások alkalmával érintett alapvető kérdéseket.

Kormányunk tárgyalásai a lengyel párt- és kormánydelegációval nagyon őszinte és baráti légkörben zajlottak. A fő figyelmet – hangsúlyozta Erdélyi elvtárs – mindkét fél az országaink közötti gazdasági kapcsolatok szélesítésének kérdésére fordította. A tárgyalások elején Gomulka és Kádár elvtárs kölcsönös tájékoztatást adtak Lengyelország és Magyarország belpolitikai helyzetéről. Ezek az információk rövidek voltak, mivel Kádár elvtárs lengyelországi utazása idején, 1963 májusában részletesebb tájékoztatók voltak, az eltelt időszak alatt kevés változás történt mindkét ország belpolitikai helyzetében. Erdélyi elvtárs szavai szerint Kádár elvtárs közölte a lengyel delegációval, hogy Magyarországon a belpolitikai helyzet jó. Az ipar a hideg tél által kiváltott ismert nehézségek ellenére teljesíti az ez évi tervet. Rosszabb a helyzet a mezőgazdaságban. Az ez évi szárazság miatt az összes gabonaféle betakarítása csökkent. Magyarország kénytelen volt 400 ezer tonna étkezési és 400 ezer tonna takarmánygabonát vásárolni, amire 60 millió dollár valutát fizetett ki. Ez nagy nehézségeket váltott ki a valutaegyenlegben. Ugyanakkor az MSZMP és a kormány semmilyen reformot nem vezetett be a gabonakereskedelemben, és az országban biztosított az ellátás. Az említett nehézségek ellenére Magyarország mezőgazdasága 1963 folyamán több mint 5%-os növekedést ér el a termelésben. A politikai helyzetről beszélve Kádár elvtárs – Erdélyi elvtárs szavai szerint – hangsúlyozta, hogy az jó. Az MSZMP-ben szilárd egység van, és nincsenek ellenzéki csoportok. Megingathatatlan a néphatalom szilárdsága, és soha nem volt még ilyen erős a párt, a kormány és a nép egysége.

Gomułka elvtárs tájékoztatójában, mondja Erdélyi elvtárs, vázolta az országban, valamint az ipar és a mezőgazdaság tervének teljesítésében előforduló gazdasági nehézségeket. Nem teljesül a terv a szénbányaszatban, a vaskohászati üzemekben, néhány gépgyártó üzemben és az építőiparban. Utalt a gyenge nyersanyagbázisra és a kereskedelemben lévő nehézségekre. Az ország belpolitikai helyzetének értékelésében Gomułka elvtárs szintén hangsúlyozta, hogy a párton belül teljes az egység, nincsenek ellenzéki csoportok, de ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy nincsenek ellenzéki érzelmi személyek. A LEMP-ben vannak revizionista nézetű elemek. Lengyelországban nagyon éles harc folyik a katolikus egyháznak a tömegekre gyakorolt befolyása és a nyugati burzsoá ideológia behatolása ellen.

A két ország pártjai és kormányai politikájáról beszélve a felek megállapították, hogy külpolitikájuk teljesen azonos, mindkét párt és mindkét kormány egyhangúlag támogatja az SZKP és a szovjet kormány külpolitikai irányvonalát a jelen időszak valamennyi kérdésében. A világ kommunista mozgalma egységének megerősítését, és többek között a dogmatizmus és baloldali opportunizmus elleni harcot, a Kínai Kommunista Párt vezetését érintve, Kádár és Gomułka elvtárs konstataálták teljes nézetazonosságukat az SZKP KB-val. Azt is megállapították, hogy szükség van arra, hogy mindkét ország népei tovább fejlesszék a barátságot a Szovjetunió népeivel, és fejlesszék a pártjaink közötti kapcsolatokat.

Magyarország és Lengyelország gazdasági együttműködésének tárgyalásakor mindkét fél – Erdélyi elvtárs szavai szerint – arra a következtetésre jutott, hogy a többoldalú együttműködés a KGST keretei között némileg zsákutcába jutott, és nem tud kimozdulni a helyéről. Ahhoz, hogy kijussanak a zsákutcaból, a felek hangsúlyozták a két- és háromoldalú együttműködés fejlesztésének szükségességét a KGST keretein belül azért, hogy a későbbiekben eljussanak a többoldalú gazdasági együttműködéshez.

Ezzel kapcsolatban a tárgyalásokon konkrét kérdésként vetődött fel az együttműködés az acéllemezeken, a traktor- és autógyártásban, hajóépítésben, vagongyártásban, valamint a vegyipar fejlesztésében.

A felek megállapodtak diszpécserszolgálat létrehozásában háromoldalú alapon az acéllemez-hengerlést illetően. Magyarország fogja gyártani az egyik méretű acéllemezt, Lengyelország a másikat, Csehszlovákia a harmadikat, és ki fogják elégíteni mindhárom ország igényeit.

Ugyancsak megállapodtak a dízelmozdonyok gyártásának specializációjában: Magyarország 600 lóerős, Lengyelország pedig 1800 lóerős [mozdonyokat gyárt], és kielégítik egymás igényeit. Ezzel együtt a lengyel fél kötelezte magát, hogy Magyarország számára tehervagonokat gyárt, Magyarország pedig Lengyelország számára utasszállítókat. Lengyelország vállalta, hogy Magyarország számára tengeri hajókat épít, Magyarország pedig folyami hajókat és úszó darukat.

A vegyipar fejlesztésében mindkét fél arra a következtetésre jutott, hogy azt is specializálni kell. E célból a vegyipari fejlesztési terveket egyeztetni fogják, és meghatározzák, hogy melyik országban milyen vegyipari termékeket fognak gyártani, és kölcsönösen kielégítik az ország igényeit.

Azzal összefüggésben, hogy eddig a mezőgazdaság traktor- és mezőgazdasáigépi igényét gyengén elégítették ki, a felek megállapodtak a traktor és mezőgazdasági gépek gyártásának háromoldalú kooperációjában (Magyarország, Lengyelország, Csehszlovákia), hogy kielégítsék a megállapodásban szereplő országok igényeit. Ennek kapcsán a felek hangsúlyozták – jegyezte meg Erdélyi elvtárs –, hogy jelenleg a szövetkezeti traktorparkot különböző európai országokból szerezték be, aminek eredményeképpen nincs semmilyen lehetőség arra, hogy pótalkatrészekkel biztonságát javítsák.

Végezetül megállapodásra jutottak arról, hogy 1964 első felében egyeztetik a két ország 1966–1970 közötti időszakra szóló hosszú távú népgazdasági fejlesztési terveit. Ennek kapcsán megemlézték, hogy ezeken a tárgyalásokon a beruházások egyeztetésével törekedni kell a szabad termelési kapacitások felhasználására, és gazdasági viszonylatban el kell kerülni a megalapozatlan párhuzamos kapacitásokat. Ugyancsak megállapodásra jutottak, hogy jelentősen szélesítik a kereskedelmet Magyarország és Lengyelország között 1964-ben és 1965-ben. A két ország külkereskedelmi minisztereinek utasítást adtak, hogy dolgozzák ki az ehhez szükséges intézkedéseket.

A lengyel–magyar gazdasági együttműködési állandó bizottságot megbízták, hogy az elért megállapodásnak megfelelően dolgozzák ki a gyakorlati intézkedéseket.

A tárgyalások alatt a felek célszerűnek tartották a tudományos-műszaki együttműködés további szélesítését, többek között közös tudományos kutató- és tervezőmunkák végzését a félvezetők gyártásával kapcsolatos technikában.

Arról is megállapodtak, hogy 1964. január 1-jétől kölcsönösségi alapon egyszerűsítik a két ország állampolgárai egyéni és csoportos magáncélú utazását.

A beszélgetés végén Erdélyi elvtárs közölte, a magyar fél javasolta, hogy a lengyel párt- és kormánydelegáció magyarországi tartózkodásáról szóló kommunikébe szűrjanak be egy pontot, amely határozottan visszautasítja a nyugatnémet sajtót, amely azt híreszteli, hogy Lengyelország és Magyarország állítólag egyetértettek az 1964–1965. évre aláírt kereskedelmi megállapodások hatályának Nyugat-Berlinre való kiterjesztéséről, és hogy Lengyelország és Magyarország a német problémát és Nyugat-Berlint illetően szilárdan áll azon a korábbi állásponton, amelyek a Szovjetunió javaslataiban fogalmazódtak meg. Ugyanakkor Gomułka elvtárs ezzel nem értett egyet, kijelentve, hogy még nem ismeretes, milyen politikát folytat [Ludwig] Erhard kancellár, és nem fog-e ez a megfogalmazás nehézségeket okozni. A német problémát illetően Lengyelország álláspontja nem változott.

A jelenlegi nemzetközi helyzet valamennyi aktuális kérdésének megvitatása megerősítette a két küldöttség teljes nézetazonosságát.

A tárgyalások során megállapodtak arról, hogy a közeljövőben magyar párt- és kormányküldöttség hivatalos látogatást tesz az LNK-ban.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Vö. a 159. dokumentummal

161. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS FOCK JENŐ BESZÉLGETÉSÉRŐL 1963. november 29.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. november 30.

Feljegyzés az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagjával, az MNK Minisztertanácsa elnökhelyettesével, Fock Jenő elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. november 29.

A Szovjetunió Minisztertanácsa elnökhelyettese, M. A. Leszecsco elvtárs megbízásából felkerestem Fock elvtársat, és átadtam azt a kérést, hogy 1964-ben 60 ezer tonna tim-

földet pótlólag szállítsanak az MNK-ból a Szovjetunióba. Fock elvtárs közölte, hogy az MNK kormánya tanulmányozni fogja a kérést, és közeli időpontban választ ad rá.¹ Ugyanakkor ennek kapcsán megemlítette, hogy a magyar fél aligha tudja teljes egészében teljesíteni a kérést, mert az MNK már több szocialista országgal megállapodást kötött a timföldszállításról, a timföldgyártás bővítésére pedig Magyarországon jelenleg nincs lehetőség. Az összes timföldgyártó vállalat három műszakban dolgozik, és teljes terheléssel működik, ugyanakkor az MNK kormánya minden lehetőséget megtesz, hogy valamilyen mértékben kielégítse a Szovjetunió kérését. A választ a magyar fél igyekszik a legközelebbi időben megadni, lehetséges, hogy a Szovjetunió külkereskedelmi minisztere, Ny. Sz. Patolicsev elvtárs magyarországi tartózkodása idején.²

Azután Fock elvtárs érintette a Szovjetunió és Magyarország között 1964-re szóló, küszöbönálló áruforgalmi tárgyalásokat. Elmondta, hogy a tárgyalásokra érkező Ny. Sz. Patolicsev elvtársat december 2-án fogadja Kádár elvtárs. A találkozón jelen lesz Fock és Incze elvtárs. Incze elvtárs előzetesen átnyújt Patolicsev elvtársnak egy hivatalos emlékeztetőt, amelyben a magyar fél elképzeléseit kifejti a kölcsönös szállítások 1964. évi bővítését illetően egyes nyersanyagfajtákból és ipari termékekből. Ezt a témát Kádár elvtárs is fel szándékozik vetni Patolicsev elvtársnak. Amint Fock elvtárs közölte, az MNK javaslatára szó lesz majd arról, hogy 1964-ben növeljék a nyersolaj, szén, vékony lemez hengereltáru szállításokat a Szovjetunióból. A magyar félnek jelenleg nagy igénye van az említett nyersanyagfélékre. Kádár elvtársnak szándékában áll érinteni az ipari hűtőberendezések, gyógyszer- és konzervszállítások növelésének kérdését Magyarországról a Szovjetunióba. E kérdés felvetésének szükségességét – Fock elvtárs szavai szerint – az magyarázza, hogy 1964-ben a szovjet fél 1963-hoz képest lényegesen kisebb mennyiséget akar vásárolni az említett termékekből, ami bizonyos nehézségeket okoz az MNK gazdasága számára. Fock elvtárs elmagyarázta, hogy az MNK ipari üzemei, amelyek hűtőberendezéseket gyártanak, kizárólag a szovjet piacra specializálódtak. Azt is megemlítette, hogy amennyire ő tudja, a Szovjetunióban és más szocialista országokban hiány mutatkozik ipari hűtőberendezésekben, és ez a hiány még nagyobb lesz, tekintettel a Szovjetunió mezőgazdaságának nagy fejlesztési terveire. A későbbiekben – mondta Fock elvtárs – Kádár elvtárs az összes említett kérdést egy, az SZKP KB-nak és a Szovjetunió kormánynak címzett külön levélben szándékozik kifejteni.

Fock elvtárs kitért néhány nehézségre is, amelyeket az váltott ki, hogy a szovjet fél lemondott korábbi rendelkezéséről a csirkefeldolgozó berendezés Szovjetunióba szállítását illetően. Elmondta, hogy rögtön azt követően, hogy ez a kérés a szovjet fél részéről elhangzott a párt- és kormányküldöttségek ez év nyári tárgyalásai idején,³ Magyarországon megtették a szükséges intézkedéseket a csirkefeldolgozó szalag mielőbbi tömeggyártásának megszervezésére. Már elkészítették a szükséges prototípust, és megteremtették a lehetőséget a tömeggyártásra. Ugyanakkor az utóbbi időben a szovjet fél elutasította ennek a szalagnak a beszerzését, ami – Fock elvtárs szavai szerint – a gazdasági nehézségeken kívül, bizonyos politikai jellegű problémákat is okoz, különösen a szakértők és munkások körében, akik nagy erőfeszítéseket tettek a Szovjetunió kérésének mielőbbi teljesítésére. Fock elvtárs véleménye szerint ilyenfajta értetlenségeket a külkereskedelmi szervek helyes munkája esetén el lehet kerülni.

A beszélgetés végén Fock elvtárs közölte, hogy a szovjet fél kérésével összefüggésben az MSZMP KB Politikai Bizottsága utasítást adott, hogy dolgozzák ki a szükséges intézkedéseket a magyarországi vegyiparigép-gyártás fejlesztéséhez abból a célból, hogy növeljék az iparág termékeinek szállítását a Szovjetunióba. A Politikai Bizottság határozatának megfelelően a vegyiparigép-gyártás fejlesztésére 1 milliárd forintot szándékoznak beruházni. A vegyiparigép-gyártás új ágazatait fogják létrehozni. A Szovjetunióba

történő szállítások volumene évente több mint 7 millió rubelt tesz majd ki. Ezekről az intézkedésekről az MSZMP KB Politikai Bizottsága a közeli időben hivatalosan tájékoztatni szándékozik a szovjet felet.

A beszélgetésen tolmács minőségben jelen volt a nagykövetség harmadik titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Lásd a 163. dokumentumot!

² Ny. Sz. Patolicsev külkereskedelmi miniszter 1963. november 29-én érkezett Budapestre az 1964–1965. évi magyar–szovjet árucseré-forgalmi egyezmény aláírására. („Aláírták az 1964–65-re szóló magyar–szovjet árucseré-forgalmi megállapodást.” *Népszabadság*, 1963. december 1.)

³ A Kádár János vezette párt- és kormányküldöttség 1963. július 10. és 22. között folytatott tárgyalásokat a Szovjetunióban. A tárgyalásokról Fehér Lajos és Fock Jenő az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1963. július 23-ai ülésén adott tájékoztatást, majd Kádár János hazaérkezése után a testület 1963. július 31-én kiegészítő beszámolót kapott a látogatásról. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 307. és 309. ó. e.; „Moszkva népe forró szeretettel köszöntötte a magyar párt- és kormányküldöttséget.” *Népszabadság*, 1963. július 11.; „Megkezdődtek a magyar küldöttség tárgyalásai a szovjet vezetőkkel.” *Népszabadság*, 1963. július 12.) A két párt- és kormányküldöttség tárgyalásairól szóló közös közlemény a *Népszabadság* 1963. július 23-ai számában jelent meg.

**162. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET,
SZIRMAI ISTVÁN ÉS ORBÁN LÁSZLÓ, AZ MSZMP KB AGITÁCIÓS- ÉS
PROPAGANDA OSZTÁLYÁNAK VEZETŐJE KÖZÖTTI BESZÉLGETÉSRŐL
1963. december 2.**

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. december 5.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával,
az MSZMP KB titkárával, Szirmai István elvtárral és
az MSZMP KB Agitációs- és Propaganda Osztálya vezetőjével,
Orbán László elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. december 2.

A Moszkvában tartózkodott MSZMP-küldöttség repülőtéri fogadásakor beszélgettem Szirmai és Orbán elvtárral.¹

Szirmai elvtárs nagyon magasra értékelte a delegáció szovjetunióbeli tartózkodásának eredményeit. Ennek kapcsán megemlítette a meleg fogadtatást, amelyet a küldöttségnek Kirilenko,² Andropov, Iljicsov,³ Ponomarjov és az SZKP KB apparátusának más vezetői nyújtottak. Szavai szerint a delegáció tagjai számára ugyancsak nagyon hasznosak voltak a találkozók a Pravda szerkesztőségében, az Állami Rádió és TV Bizottságban és az SZKP KB Társadalomtudományi Akadémiáján. A lezajlott találkozók, jegyezte meg Szirmai elvtárs, nagy jelentőségűek voltak a kommunista építés jelenlegi szakaszában az SZKP előtt álló ideológiai feladatok tanulmányozása szempontjából. A küldöttség szovjetunióbeli tartózkodásának célja – folytatta – az volt, hogy figyelmesen tanulmányozzák az SZKP ideológiai munkájának sokféle formáját abból a szempontból, hogy alkalmaz-

zák az MNK speciális viszonyai között. A küldöttség minden tagjára – Szirmai elvtárs szavai szerint – különösen nagy hatást gyakorolt a szovjet elvtársak őszinte beszédmódja, készsége, hogy az ideológiai terület valamennyi vívmányát és problémáját megosszák. A delegáció a közeljövőben részletes beszámolót készít szovjetunióbeli tartózkodásáról az MSZMP KB számára. A beszámolóban a delegációnak konkrét javaslatai is lesznek az SZKP tapasztalatának felhasználására az MSZMP ideológiai munkájában.⁴ Mindez, hangsúlyozta Szirmai elvtárs, nagy segítséget jelent nekünk az ideológiai kérdésekről szóló soron lévő konferencia előkészítésében, amelyen megvitatják az MSZMP feladatait az ideológia területén a magyarországi szocialista építés jelenlegi szakaszában.

Orbán elvtárs egészében és teljességgel osztotta Szirmai elvtárs véleményét, hogy az utazás nagy jelentőségű volt az MSZMP ideológiai munkája számára. Különösen értékes volt az, hogy szinte kizárólag az SZKP vezető munkatársaival beszélgethettünk. Ez lehetőséget adott arra, hogy a legkoncentráltabb formában ismerkedjünk meg az SZKP ideológiai munkájának minden kérdésével. Orbán elvtárs szavai szerint a delegáció valamennyi tagjára mély benyomást gyakorolt az a nagy tisztelet, amellyel az MSZMP rendelkezik az SZKP vezető munkatársai és az összes szovjet ember körében. Az SZKP munkájának, tapasztalatainak tanulmányozása és a beszélgetések a szovjet elvtársakkal – hangsúlyozta Orbán elvtárs – még egyszer meggyőzték minket az MSZMP által folytatott politikai irányvonal helyességéről, többek között az ideológia területén. Ugyanakkor, mondta, sok hasznos dologra tettünk szert, amit a delegáció tagjai szerint sikerrel alkalmazhatunk a magyarországi körülmények között.

Szirmai és Orbán elvtársak mély köszönetet fejeztek ki az SZKP KB-nak a meleg fogadtatásért, amit a delegációnak nyújtottak szovjetunióbeli tartózkodásuk idején.

A beszélgetésen tolmácként részt vett a nagykövetség III. titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Az előzményekre lásd a 156. és a 158. dokumentumot! Az SZKP KB meghívására Szirmai István vezetésével 1963. november 25. és december 2. között tartózkodott magyar pártmunkásküldöttség a Szovjetunióban, amely az ideológiai pártmunkában szerzett tapasztalatokkal ismerkedett. A megbeszélések fő témái a következők voltak: a szocialista tábor országai és a szocialista országok kommunista pártjai közötti viszony kérdései, a Kínai KP-t támogató szocialista országok, kommunista pártok néhány problémája, a kapitalista országokban működő kommunista pártok problémái, az ideológiai munka fő problémái, az SZKP ideológiai-kulturális plenumának tapasztalatai, az ideológiai munka pártirányításának rendszere, az ideológiai munka néhány szervezeti problémája.

² Kirilenko, Andrej Pavlovics (1906–1990). 1950 és 1955 között az Ukrán KP dnyepropetrovski megyei bizottságának, majd 1962-ig a szverdlovski megyei pártbizottság első titkára. Ezt követően 1966-ig az SZKP KB Bűrójának elnöke. 1956 és 1986 között az SZKP KB tagja.

³ Iljicsov, Leonyid Fjodorovics (1906–1990). 1953 és 1958 között a Szovjetunió Külügyminisztériuma Sajtó Osztályának vezetője, majd 1961-ig az SZKP KB Agitációs és Propaganda Osztályát vezette. 1961 és 1965 között az SZKP KB titkára és a testület Ideológiai Bizottságának elnöke.

⁴ A küldöttség tárgyalásairól Szirmai István készített beszámolót. (MOL M-KS 288. f. 11. cs. 1220. ó. e.)

163. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL

1963. december 3.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. december 5.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, a Minisztertanács elnökével,
Kádár János elvtárssal folytatott beszélgetésről

1963. december 3.

A követségen rendezett filmvetítésen beszélgettem Kádár János elvtárssal. Kádár elvtárs kifejezte köszönetét a filmvetítés megszervezéséért, és azt mondta, hogy a film nagy hatást gyakorolt az MSZMP KB Politikai Bizottságának valamennyi tagjára.

A beszélgetés során Kádár elvtárs érintette a KKP vezetése álláspontjának kérdését. Megjegyezte, hogy az SZKP KB információját, amelyet a magyar elvtársak Szirmai elvtárson keresztül kaptak meg arról, hogy a KKP vezetése megváltoztatta az SZKP KB-val és a többi baráti párttal folytatott küzdelme taktikáját, egy sor más tény is megerősíti. Kádár elvtárs véleménye szerint a kínai vezetők nyilván megértették, hogy több, az SZKP ellen általuk végrehajtott ellenséges akció kudarcha fulladt. Éppen ezért a kínaiak kénytelenek új taktikai fogásokat alkalmazni, habár stratégiai irányvonaluk – hangsúlyozta Kádár elvtárs – változatlan marad. Kádár elvtárs megjegyezte, hogy az említett információ nagy segítséget jelent az MSZMP gyakorlati tevékenységében.

Kádár elvtárs elmondta, hogy az MSZMP KB Politikai Bizottsága meghallgatta Szirmai elvtárs tájékoztatóját az MSZMP delegációja szovjetunióbeli tartózkodásának eredményeiről.¹ A PB megállapította, hogy a delegáció útja nagyon sikeres volt, és a küldöttség teljes egészében teljesítette a rájuk bízott feladatokat.

Kádár elvtárs azt is elmondta, hogy a magyar fél elégedett a Szovjetunió és Magyarország közötti 1961–1965-ös árucseré-forgalmi tárgyalások eredményeivel. Az Ny. Sz. Patoлицsev elvtárssal folytatott beszélgetését érintve Kádár elvtárs ismételt megjegyezte, hogy a felek közül mindegyiknek lehetősége van a kereskedelem további szélesítésére, kölcsönösen előnyös feltételekkel. Egyidejűleg közölte, hogy a megfelelő magyar szervek jelenleg tanulmányozzák azon kérdés teljesítésének a lehetőségét, amelyet M. A. Leszecsco elvtárs juttatott kifejezésre a Szovjetunióknak történő pótlólagos timföldszállítást illetően.² Teljes egészében ezt a kérést – mondta Kádár elvtárs – valószínűleg nem tudjuk kielégíteni, mivel a Magyar Népköztársaságnak nagy szállítási kötelezettségei vannak timföldből Lengyelország, Csehszlovákia és a többi ország felé. Ugyanakkor, folytatta Kádár elvtárs, amennyiben ez lehetséges lesz, igyekezünk teljesíteni a Szovjetunió kérését.

A beszélgetés végén Kádár elvtárs közölte, hogy december 5-én kezd munkáját az MSZMP KB rendes ülése, amellyel összefüggésben a PB-nek még nagy előkészítő munkát kell végeznie.

A beszélgetésben tolmácként részt vett a követség másodtitkára, B. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Vö. a 162. dokumentummal!

² Az előzményekre lásd a 161. dokumentumot!

164. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL
1963. december 20.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. december 24.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, a Minisztertanács elnökével,
Kádár János elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. december 20.

Meghívására meglátogattam Kádár elvtársat. A beszélgetés során, amely több mint másfél óráig tartott, mindenekelőtt átadtam Kádár elvtársnak az SZKP KB Elnöksége tagjainak, az SZKP KB titkárának és a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnöksége elnökének, L. I. Brezsnyev elvtársnak és az SZKP KB titkárának, Ju. V. Andropov elvtársnak szívélyes üdvözlését, azután részletesen tájékoztattam az SZKP KB decemberi ülésének eredményeiről, többek között az SZKP KB titkára, B. Ny. Ponomarjov, Ju. V. Andropov és L. F. Iljicsov elvtársak tájékoztatójáról a nemzetközi kommunista mozgalom helyzetéről. Kádár elvtárs miután figyelmesen végighallgatott, köszönetét fejezte ki L. I. Brezsnyev és Ju. V. Andropov elvtárs üdvözlésének meleg szavaiért, valamint az SZKP KB decemberi ülésének eredményeiről adott tájékoztatásért. Ennek kapcsán hangsúlyozta, hogy az SZKP KB ülése kiemelkedő szerepet játszik a nemzetközi kommunista mozgalom fejlődésének és a kommunizmus szovjetunióbeli építésének történetében. Az SZKP KB decemberi ülése horderejét és a megvitatott kérdések jelentőségét tekintve egyenértékű a pártkongresszussal.¹ A továbbiakban azt mondta, hogy a beszámolót és Ny. Sz. Hruscsov elvtárs zárszavát, amelyet a sajtóban közöltek, már elolvasta, és hogy az MSZMP KB a közeli napokban azt külön brosúra formájában kiadja.²

A KKP KB vezetésével meglévő nézeteltéréseket érintve Kádár elvtárs elmondta, hogy nagyon köszöni azt a kimerítő tájékoztatást, amit ma kapott. Ennek kapcsán kijelentette, hogy az MSZMP KB és személy szerint ő teljes egészében osztják az SZKP KB, annak Elnöksége és személy szerint Ny. Sz. Hruscsov elvtárs politikáját a KKP KB vezetése antileninista, oportunista tevékenységének értékelésében. Kádár elvtárs közölte, hogy az MSZMP KB Politikai Bizottságának valamennyi tagját tájékoztatja az SZKP KB decemberi ülése eredményeiről, és gyakorlati tevékenységükben minden eszközzel támogatni fogják az SZKP KB-t és személy szerint Ny. Sz. Hruscsov elvtársat a KKP KB vezetői szakadár, revizionista tevékenységével szemben, a kommunista világmozgalom egységéért és összeforrottságáért vívott harcban.

Egyidejűleg Kádár elvtárs nagyon nagyra értékelte azt az SZKP KB által folytatott gyakorlatot, hogy kölcsönös tájékoztatást adnak a jelen legfontosabb kérdéseiről. Ugyanakkor annak a véleményének adott hangot, hogy ezeknek az információknak azonosnak kell lenniük a szocialista országok valamennyi kommunista és munkáspártja számára, hogy ne alakulhasson ki olyan érzésük: az SZKP KB egyikőjüket nagyobb, a másikat kisebb mértékben tájékoztatja. Ennek megerősítésére a lengyel párt- és kormánydelegáció magyarországi látogatása alkalmával Gomulka elvtárral folytatott beszélgetésére hivatkozott. Gomulka kifejtette neki (Kádárnak) azt a gondolatot, hogy állítólag nem volt kellőképpen tájékoztatva az atomfegyver-kísérletek részleges betiltásáról szóló moszkvai egyezmény megkötésének előkészületeiről, és ebben a kijelentésben érződött a sértettség. Ilyen esetben – folytatja Kádár elvtárs – részletesen tájékoztatom az SZKP KB vezető elvtársait. Nekünk – mondja Kádár elvtárs – el kell kerülnünk a hasonló jelenségeket.

Zárásképpen közölte, hogy három hétre szabadságra utazik, és hogy a KB-ban Nemes elvtárs, a Minisztertanácsban Kállai elvtárs fogja helyettesíteni.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Az SZKP Központi Bizottsága 1963. december 9-én ült össze, napirendjén a vegyipar fejlesztése szerepelt. („A kommunizmus egyenlő szovjethatalom, plusz az egész ország villamosítása és a népgazdaság kemizálása.” *Népszabadság*, 1963. december 10.; „A szovjet népgazdaság nagy fellendülésének távlatai bontakoznak ki az SZKP Központi Bizottságának ülésén.” *Népszabadság*, 1963. december 11.)

² Az SZKP KB plénuma 1963. december 13-án ért véget. Hruscsov zárszavát a *Népszabadság* 1963. december 15-ei száma ismertette.

165. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
ILKU PÁL OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS MINISZTER BESZÉLGETÉSÉRŐL
1963. december 22.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. december 28.

Feljegyzés az oktatási és kulturális miniszterrel, az MSZMP KB Politikai Bizottsága
póttagjával, Ilku elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. december 22.

A Szovjetunió és az MNK közötti tudományos és kulturális együttműködési egyezmény aláírása idején beszélgettem Ilku elvtárral. Az aláírt egyezményt érintve beszélgetőtársam nagyon nagyra értékelte a Romanovszkij elvtárs vezette szovjet delegációt, amely a tudományos és kulturális együttműködési tárgyalásokra érkezett.¹ A tárgyalások alatt nem volt semmilyen probléma, a munka teljes egyetértésben folyt. Ezért a tárgyalások csak egyetlen napot vettek igénybe, és azt is főként az egyezmény szerkesztésére és nyomtatására. Ez az országaink közötti nagy barátságról és arról szólt, hogy a közös feladatok megvitatásához testvéri módon viszonyulunk.

Azután Ilku elvtárs elmondta, hogy ez év december 21-én az MSZMP KB Politikai Bizottsága ülésezett, amelyen Kádár elvtárs 40 perces tájékoztatást adott a velem – a szovjet nagykövettel – folytatott beszélgetésről az SZKP KB decemberi plénuma eredményeiről, ahol a fő figyelmet az SZKP KB titkárai, Ponomarjov, Andropov és Iljicsov elvtárs felhívásainak és Ny. Sz. Hruscsov elvtárs zárszavának szentelték a nemzetközi kommunista mozgalom helyzetéről.² Az MSZMP KB Politikai Bizottsága elítélte a KKP vezetése szakadár tevékenységét, összességében és teljes egészében helyeselte az SZKP KB és Elnökségének – élén Ny. Sz. Hruscsov elvtárral – irányvonalát, amelyet a KKP KB vezetése antileninista szakadár tevékenysége ellen folytat, a nemzetközi kommunista mozgalom egységének megerősítéséért, valamint a szocialista országok együttműködése és összeforrottsága megerősítéséért.

Ilku elvtárs hangsúlyozta, hogy az MSZMP KB Politikai Bizottságában teljes az egység ebben a kérdésben. Annál inkább biztosítjuk most ezt az egységet, mert a kínai szakadárak a fő csapást az SZKP KB-ra akarják mérni, gyengítve vagy inkább egészen megszüntetve a többi kommunista párt elleni kirohanásokat. Ezzel arra törekszenek, hogy

éket verjenek az SZKP és a többi kommunista párt, különösen a szocialista országok pártjai közé. Az MSZMP KB Politikai Bizottsága tegnap kijelentette – folytatja Ilku elvtárs –, akárhogy is változtatták meg taktikájukat a kínai opportunisták, az MSZMP-t nem téríti le a lenini útról, az együtt volt és lesz az SZKP-val, hű a marxizmus-leninizmushoz és a proletár internacionalizmushoz. Hadd tudják a kínai szakadárok, hogy akár támadják az MSZMP-t, akár nem, az MSZMP KB mindig fellépett és fel fog lépni az SZKP KB oldalán a marxizmus-leninizmus tisztaságának védelmében.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Az Sz. K. Romanovszkij, a szovjet Minisztertanács mellett működő Külföldi Kulturális Kapcsolatok Állami Bizottsága elnöke által vezetett delegáció 1963. december 20-án érkezett Budapestre az 1964. évi magyar-szovjet tudományos és kulturális munkaterv megtárgyalására és aláírására. Az egyezmény aláírására december 22-én került sor. („Aláírták a jövő évi magyar-szovjet kulturális és tudományos tervet.” *Népszabadság*, 1963. december 23.)

² *Lásd a 193. dokumentumot!* Kádár János tájékoztatója a „Különfélék” napirendi pont keretében hangzott el, annak szövegét az ülésről készült jegyzőkönyv nem rögzítette. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 323. ó. e.)

166. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS ERDÉLYI KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL 1963. december 22.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Szigorúan titkos
1963. december 28.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Erdélyi elvtárssal folytatott beszélgetésről

1963. december 22.

A Szovjetunió és Magyarország közötti 1964. évi tudományos és kulturális együttműködési egyezmény aláírása idején beszélgettem Erdélyi elvtárssal. A megállapodás aláírását illetően elmondta, hogy ez az együttműködés országaink között nagyon kedvezően fejlődik. A magyar művészeti és tudományos szervezetek nagyon törekednek a szoros együttműködésre a szovjet szervezetekkel, és ez érthető – hangsúlyozta beszélgetőtársam –, a Szovjetunió gazdag tapasztalata nemcsak a szocialista országok figyelmét vonzza, de a kapitalista országok közvéleményét is, mivel a Szovjetunió élenjáró ország minden tekintetben. Az országaink közötti tudományos és kulturális együttműködési megállapodás – hangsúlyozta Erdélyi elvtárs – elősegíti a népeink közötti barátság fejlődését, egységünk és összeforrottságunk megerősítését.

Azután a beszélgetés áterelődött az MSZMP KB decemberi ülése eredményeire, amely megvitatta az MNK 1964. évi népgazdasági tervét és szervezeti kérdéseket.¹ Erdélyi elvtárs bizalmasan elmondta, nyilván észrevehető, hogy az utóbbi időben Magyarországon sok fiatal embert emelnek a párt és az állam vezető posztjaira. Ez nem véletlen jelenség, hanem irányvonal, amelyet Kádár elvtárs következetesen visz, a Politikai Bizottság valamennyi tagjának támogatásával. Arról van szó, folytatta Erdélyi elvtárs, hogy pártunkban és az állami szervezetben az 1956-os események után csupa új ember került a vezetésbe, és mint minden nagy dologban, egy részük alkalmatlan, nem képes megoldani a Rákosi személyi kul-

tusza következményeinek felszámolásával összefüggő új feladatokat. Másrészt, ezeknek a kádereknek bizonyos része a szociáldemokrata párt, a parasztpárt volt tagjai nyomására jött, akik a pártok egyesülése idején beléptek az MSZMP-be [sic!]. Eltelt bizonyos idő, azóta az MSZMP megerősödött. Megerősödött a népi hatalom, emelkedett a párt és a kormány tekintélye. Felnöttek új, tehetségesebb káderek, bonyolultabbá váltak a párt és állam előtt álló feladatok. Ezen a területen az MSZMP KB Politikai Bizottsága előtt az a feladat állt, hogy az ország vezetésének további demokratizálásával egyidejűleg erősítse a centralizációt. Ezt a feladatot csak akkor lehet megoldani, ha a párt- és az állami szervek vezetését kvalifikált emberekkel, hazafiakkal erősítik meg, akik hűek a párthoz, és akik *megértik a Szovjetunióval való barátság jelentőségét*. [Kiemelés az eredetiben.] A Szovjetunió támogatása nélkül elképzelhetetlen a népi Magyarország létezése. Ezt Kádár elvtárs nemegyszer kijelentette pártunknak és népünknek, hangsúlyozta Erdélyi elvtárs. Íme ezért nem véletlen Cseterki [Lajos]² elvtárs KB politikai bizottsági póttagja és kiemelése az MSZMP KB tudományos és oktatási titkárának. Cseterki elvtárs elvégezte az SZKP KB mellett működő pártfőiskolát, tud oroszul, a Szovjetunió igaz barátja; az MSZMP KB adminisztratív szervekért felelős titkárává Korom [Mihály]³ elvtársat nevezték ki, aki ugyancsak az SZKP KB pártfőiskoláját végezte el, tud oroszul és a Szovjetunió jó barátja; az MSZMP KB lapjának, a Népszabadságnak a [fő]szerkesztője, Komócsin [Zoltán]⁴ elvtárs, a KB Politikai Bizottságának tagja, az SZKP KB pártfőiskoláját fejezi be, a Szovjetunió jó barátja; a nemrégiben kohó- és gépipari miniszternek kinevezett Horgos [Gyula]⁵ elvtárs aspirantúrát végzett a Szovjetunióban, tud oroszul, a Szovjetunió jó barátja. Az MSZMP KB újonnan kinevezett osztályvezetője, Puja elvtárs tud oroszul, a Szovjetunió igaz barátja. A pártszervezetek osztálya [helyesen Párt- és Tömegszervezetek Osztálya] újonnan kinevezett vezetője, Pullai [Árpád]⁶ elvtárs szintén őszintén törekszik a Szovjetunióval való kapcsolatok megerősítésére. Az MSZMP KB tudományos osztálya vezetőjévé kinevezett Gosztonyi [János]⁷ elvtárs a Komszomol KB mellett működő központi iskolát végezte el, szintén jól tud oroszul. Ez a Kádár elvtárs által kiemelt új káderek korántsem teljes listája – folytatja Erdélyi elvtárs –, valamennyien megfelelnek azoknak a követelményeknek, amelyekről fentebb szó volt. De néhányan azt mondhatják, hogy az MSZMP KB titkárává kiemelt Szurdi [István]⁸ elvtárs nem felel meg ezeknek a követelményeknek. Múltját illetően Szurdi elvtárs nem ébreszt bizalmat, de tekintettel a volt szociáldemokraták hangulatára az országon belül és lármájukra Nyugaton a Marosán-ügy körül,⁹ ma bele kellett menni Szurdi elvtárs kiemelésébe. Annál inkább, mert Marosán elvtárs vádja Kádár elvtárssal szemben az volt, hogy a szociáldemokrata párt egykori tagjait kiszórta Magyarország vezető posztjairól. Mivel a volt szociáldemokraták ma az MSZMP tagjai – hangsúlyozta Erdélyi elvtárs –, a KB Politikai Bizottsága lehetségesnek tartotta Szurdi elvtárs kiemelését a KB-titkári posztra. Ez kétségtelenül ideiglenes és csak taktikai dolog, nem pedig tendencia.

A Szovjetunó magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ Az említett KB-ülésre 1963. december 5-én került sor. Jegyzőkönyvét lásd MOL M-KS 288. f. 4. cs. 65. ó. e.

² Cseterki Lajos (1921–1983). 1953. márciustól 1956. október végéig a SZOT titkára. 1956 novemberében Fejér megyében pártösszekötő. 1957 és 1961. október 6. között az MSZMP Fejér Megyei, majd 1963. december 27-ig a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bizottsága első titkára. 1963 decemberében az MSZMP KB kulturális területtel foglalkozó KB-titkárának választották. 1967. áprilistól 1978. áprilisi nyugdíjazásáig az Elnöki Tanács titkára.

³ Korom Mihály (1927–1993). 1956. november–decemberben a Kádár-kormány védelmét ellátó kormányőrség helyettes parancsnoka, majd az SZKP moszkvai pártfőiskoláját elvégezve 1958. júliustól az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezet Osztályának munkatársa. Ezt követően, ezredesi rangban a Belügyminisztérium vizsgálati osztályát vezette. 1960. augusztus 9-én kinevezték a BM Határőrség országos parancsnokává. Az MSZMP Központi Bi-

zottságának 1962. november 24-től póttagja, 1963. december 5-től rendes tagja, 1963. december és 1966. november között a KB adminisztratív titkára. 1966. december 7. és 1978. április 22. között igazságügy-miniszter, majd 1985. márciusi nyugdíjazásáig ismét KB-titkár.

⁴ Komócsin Zoltán (1923–1974). 1953. januártól 1954. elejéig az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztály osztályvezető-helyettese, majd 1954. eleje és 1955. december között vezetője. Azt követően a Hajdú-Bihar megyei pártbizottság első titkára. 1957. márciusában a KISZ szervezőbizottságának elnökévé nevezték ki, majd 1957. októberében megválasztották a KISZ KB első titkárává. 1961. szeptemberétől 1965. júniusig a *Népszabadság* főszerkesztője, azt követően haláláig az MSZMP KB külügyi titkára.

⁵ Horgos Gyula (1920–1994). 1949-től a moszkvai Szerszámgépipari Intézet aspiránsa volt. Hazajövele után egy évig a BME Gépészmérnöki Kar Szerszámgép Tanszék egyetemi docense. 1954-ben kinevezték a Rákosi Mátyás Vas- és Fémművek Szerszámgépgyárba a szerszámrészleg főmérnökévé. 1955. júliustól a Csepel Tröszt Gépészeti Részlegének főmérnöke. 1955. december 1-jén kinevezték az Országos Tervhivatal elnökhelyettesévé, beosztásából 1957. április 16-án mentették fel, a Csepel Vas- és Fémművek műszaki igazgatója lett. 1960. április 14-től kohó- és gépipariminiszter-helyettes, 1962. február 10-én a kohó- és gépipari miniszter első helyettese lett, majd 1963. március 20. és 1975. július 4. között kohó- és gépipari miniszter.

⁶ Pullai Árpád (1925–). 1957-től a *Pártélet* főszerkesztője, majd 1961-ig a KISZ KB titkára, 1961. szeptember 14. és 1964. január 6. között a KISZ KB első titkára. 1963. december 5. és 1966. december 3. között az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezetek Osztályát vezette, 1966. december 3-tól 1976. október 26-ig a KB titkára.

⁷ Gosztonyi János (1925–1985). 1950 és 1956 között a Dolgozó Ifjúság Szövetsége Központi Vezetősége és a Magyar–Szovjet Társaság titkára volt. 1956. novembere és 1957. októbere között az újjáalakult EPOSZ központi titkárá, majd 1959-ig a Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi Bizottsága titkára volt. 1959. január 14. és 1963. december 27. között az MSZMP Vas Megyei Bizottságának első titkára, de már 1963. december 5-én kinevezték az MSZMP KB Tudományos és Közoktatási Osztály vezetőjévé. 1962. november 24-étől az MSZMP KB póttagja, 1966. december 3-tól 1980. március 27-ig rendes tagja volt. 1965. júniusától a *Népszabadság* szerkesztő bizottságának elnöke.

⁸ Szurdi István (1911–1987). 1936-ban belépett a Magyarországi Szociáldemokrata Párt VI. kerületi szervezetebe. 1945-ben ő szervezte újjá a Szociáldemokrata Pártot Gyöngyösön, előbb az SZDP gyöngyösi, majd Heves megyei titkárságát vezette. 1945. után az SZDP központjában dolgozott, előbb a vidéki titkárság helyettes vezetője, majd 1946. márciusban átvette a titkárság vezetését. 1948. márciusban bekerült az SZDP vezetőségébe, a párt-egyesítés után, 1951. március 1-jéig az MDP Központi Vezetősége tagja és a KV Szervezési Osztályának helyettese vezetője, később a Heves megyei pártbizottság titkára. 1950-től a Könnyűipari Minisztériumban osztályvezető, majd főosztályvezető-helyettes. 1957-től 1963. december 5-ig az MSZMP KB Ipari és Közlekedési Osztályának a vezetője. 1963. december 5-től 1966. december 5-ig az MSZMP KB titkára, majd belkereskedelmi miniszter.

⁹ Marosán György 1962. folyamán az MSZMP politikai irányvonalával szemben többször is (többek között a törvénytörő perek lezárását illetően) különvéleményt fogalmazott meg. A pártvezetéssel való konfliktusa következményeként 1962. szeptember 1-jén levélben mondott le addig betöltött funkcióiról; az MSZMP Központi Bizottsága 1962. október 12-én felmentette KB-titkári posztjáról, kizárta a KB-ból és a Politikai Bizottságból. 1965-ben kilépett az MSZMP-ből, majd 1972-ben újra párttag lett. Ezzel kapcsolatban lásd Vágyi Karola–Sáros Levente: A Marosán-ügy 1962-ben. *Műlünk*, 1994. 1–2. sz. és Sáros Levente: Szakítás. Marosán György és Kádár János. *Rubicon*, 2004. 8–9. sz. 49–55.

167. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS NEMES DEZSŐ BESZÉLGETÉSÉRŐL 1963. december 23.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1963. december 27.

Feljegyzés az MSZMP KB titkárával, a Politikai Bizottság tagjával,
Nemes Dezső elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. december 23.

Felkerestem Nemes elvtársat, és az SZKP KB utasításának megfelelően átadtam neki az SZKP KB választ az MSZMP KB levelére – a nyilvánvalóan ellenséges rádióállomások kivételével – a nyugati rádióállomások adásai zavarásának megszüntetését érintő intézkedésekről. Nemes elvtárs köszönetét fejezte ki az SZKP KB-nak ezért a válaszáért, és közölte, hogy ma tájékoztatják az MSZMP KB Titkárságát erről a kérdésről, és a maguk ré-

szeről azonos intézkedéseket fogadnak el.¹ Azután Nemes elvtárs közölte, hogy tegnap a Politikai Bizottságban Kádár elvtárs részletesen tájékoztatta a Politikai Bizottság valamennyi tagját az SZKP KB decemberi ülésének eredményeiről. Ennek kapcsán a fő figyelmet Ny. Sz. Hruscsov elvtárs zárszavának, valamint B. Ny. Ponomarjov, Ju. V. Andropov és L. F. Iljicsov SZKP KB-titkárok tájékoztató előadásainak szentelte a világ kommunista mozgalmában lévő helyzetről. Nemes elvtárs azt mondta, hogy a Politikai Bizottság egyhangúan támogatja az SZKP KB és Ny. Sz. Hruscsov elvtárs politikáját a KKP KB vezetésének antileninista, szakadár tevékenysége elleni harcban, a kommunista világmozgalom egységének és összeforrottságának megerősítéséért.²

Azonkívül, mondta Nemes elvtárs, Norvégia Kommunista Pártja vezetésének felhívására, hogy fejezzék be a nyílt polémiát a KKP KB és a többi kommunista párt között, amely a norvég elvtársak véleménye szerint túlmegy a normális elvtársi vita minden keretén, és komoly kárt okoz a kommunista világmozgalom egységének, az MSZMP KB-nak szándékában áll határozatot hozni és választ adni arról, hogy egyetértenek a norvég elvtársak javaslatával, és hogy az MSZMP KB már határozatot hozott arról, hogy egy hónapra abbahagyja a nyílt vitát a KKP KB-val. És ha ez alatt a hónap alatt a KKP KB nem hagy fel a nyílt polémiával, a folytatásért az egész felelősség a KKP KB vezetését fogja terhelni.

Végezetül Nemes elvtárs elmondta, hogy a kínai vezetők taktikát változtattak. Most a támadást főként az SZKP KB-ra és vezetőire mérik, abbahagyva a többi kommunista párt szidalmazását, arra számítva, hogy azok nem fogják folytatni a KKP KB elleni harcot. Ebben azonban mélyen tévednek. Az MSZMP és Központi Bizottsága szilárdan áll a marxizmus-leninizmus, az SZKP és az Ny. Sz. Hruscsov elvtárs vezette KB mellett.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ A tájékoztatásra a Titkárság 1963. december 22-ei ülésén került sor. (MOI. M–KS 288. f. 7. cs. 183. ó. e.) Az MSZMP KB 1963. október 14-ei levelében tájékoztatta az SZKP KB-t arról, hogy kísérletképpen beszüntetik az ellenséges rádióállomások Magyarország ellen irányuló adásainak zavarását. Az SZKP KB válaszeleveléből kiderült, hogy a Szovjetunióban 1963. augusztusában szintén megszüntették ezen adások zavarását, de „kiegészítő intézkedéseket” hoztak abból a célból, hogy az országon belül fokozzák a „burzsoá rádiópropaganda ideológiai ellenőrzését”, és kiszélesítsék a külföld felé irányuló ellenpropagandát. Az „ellenforradalmi rádióállomások” adásait továbbra is zavarták, de a zavarás módszereit megváltoztatták úgy, hogy pl. az ellenséges rádiók hullámhosszán zenei műsorokat közvetítettek.

² Vö. a 164. és a 165. dokumentummal!

168. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS NEMES DEZSŐ BESZÉLGETÉSÉRŐL 1963. december 30.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. január 6.

Feljegyzés az MSZMP KB titkárával, Nemes D[ezső] elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. december 30.

Meghívására felkerestem Nemes elvtársat, aki átadott nekem egy értékes küldeményt az SZKP KB részére. (Ezt a küldeményt 1963. december 31-én, a soron lévő diplomáciai

postával elküldtük Moszkvába.) A lezajlott beszélgetés során Nemes elvtárs közölte, hogy a KB válaszáat a norvég kommunista párt vezetésének javaslatával kapcsolatban – hogy hagyják abba a nyilvános polémiát a Kínai Kommunista Párt és a többi kommunista párt között – az MSZMP KB elküldi tájékoztatásul az osztrák kommunista pártnak. Azután azt is közölte, hogy a NSZEP KB-tól kapott hírek szerint az NDK párt- és kormánydelegációja W. Ulbricht vezetésével 1964. május 6-án érkezik az MNK-ba az MSZMP KB meghívásának megfelelően.¹ Az MNK párt- és kormánydelegációjának vizontlátogatását a Lengyel Népköztársaságba 1964. május végére tervezik.² Jelenleg pontosítják a párt- és kormánydelegáció-csere időpontját a Csehszlovák Szocialista Köztársasággal.³ Befejezésül Nemes elvtárs elmondta, hogy az új év után szándékában áll levéllel fordulni az SZKP KB titkárához, L. F. Iljicsov elvtárhoz azzal a kéréssel, hogy nyújtson segítséget Jánossy akadémikus könyvének kiadásához Einstein relativitáselméletének kritikájáról. Arról van szó, hangsúlyozta beszélgetőtársam, hogy Jánossy elvtárs munkáiban bírálja az Einstein [által felvetett] kérdés értelmezését, Jánossy akadémikust viszont a Szovjetunió néhány tudósa (Leontyjejev) bírálja. Kádár elvtárral véleményt cseréltünk erről – folytatta Nemes elvtárs – és egyetértünk azzal, hogy Jánossy akadémikus könyvét kívánatos lenne kiadni a Szovjetunióban, mivel munkáit sok országban kiadták, de a Szovjetunióban egyetlen könyvét sem jelentették meg. Jánossy akadémikus nézőpontunk szerint – mondta a beszélgetőtárs – tehetséges tudós és hű a néphatalomhoz, annak ellenére, hogy hosszú ideig Angliában élt. Véleményünk szerint a vita néhány tudóssal Jánossy akadémikus nézeteit illetően – folytatta Nemes elvtárs – nem jelent veszélyt az ügyre. Íme ezért akartuk megkérni L. F. Iljicsov elvtársat, hogy fordítsa figyelmet erre a kérdésre, és támogassa Jánossy akadémikus könyvének kiadását legalább kis példányszámban.⁴

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ A látogatásra lásd a 187. és a 191. dokumentumot!

² A látogatásra csak 1964. október 12. és 17. között került sor.

³ A csehszlovák párt- és kormányküldöttség 1964. szeptember 28-án érkezett Magyarországra. Lásd a 211. dokumentum 1. jegyzetét!

⁴ Jánossy Lajos maga vetette fel Kádár Jánosnak könyve orosz nyelvű kiadását. Kádár támogatta az ötletet, ezért 1964. január elején Nemes Dezsőnek írt feljegyzésében azt javasolta, Nemes Dezső forduljon Iljicsovhoz, és hívja fel a figyelmét erre a kérdésre. Iljicsov válaszáat nem ismerjük, de szovjet részről valószínűleg kedvezően reagáltak a javaslatra, mert 1964. május 5-én Iljicsov már Jánossy Lajos orosz és angol nyelvű cikkét továbbítja a *Voproszi Filozofii* című folyóirat számára. (MOL M-KS 288. f. 9. cs. 1964/4. ó. e.)

169. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS PÉTER JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL 1963. december 31.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. január 7.

Feljegyzés az MNK külügyminiszterével, Péter János elvtárral folytatott beszélgetésről

1963. december 31.

Felkerestem Péter elvtársat, és a Szovjetunió külügyminisztériuma megbízásának megfelelően közöltem vele, hogy a Szovjetunió kormánya célszerűnek tartaná 1964. janu-

ár 7-8-án megtartani a 18-as bizottság szocialista országbeli tagjai képviselőinek tanácskozását, és erre meghívni az NDK és Magyarország képviselőit, mivel ők ugyancsak érdekeltek az európai probléma sikeres megoldásában. A szovjet kormány szükségesnek tartja, hogy ezen a tanácskozáson megvitassanak minden kérdést, amit a 18-as bizottság meg fog tárgyalni 1964. január 21-ei ülésén.¹ Az említett tanácskozást külügyminiszter-helyettesi szinten meg lehetne tartani Moszkvában vagy bármilyen más helyen. Péter elvtárs köszönetét fejezte ki a Szovjetunió külügyminisztériumának az információért, nagyra értékelte a szovjet kormány kezdeményezését, és kérte, hogy adják át külön köszönetét a szovjet kormánynak Magyarország képviselőjének a tanácskozásra történt meghívásáért. Péter elvtárs ugyanakkor teljes egyetértését fejezte ki a szovjet kormány javaslatával, hogy a 18-as bizottság szocialista tagországai képviselőinek tanácskozását az NDK és Magyarország részvételével tartsák meg, és hangsúlyozta, hogy azt Moszkvában kell megtartani. Magyarország erre a tanácskozásra a külügyminiszter első helyettesét, Mód elvtársat delegálja. A végleges döntés közlését Péter elvtárs későbbre ígérte, mivel szeretne ebben a kérdésben tanácskozni az MSZMP KB-val és az MNK Minisztertanácsával.

Megjegyzés: Egy óra múlva Péter elvtárs közölte, hogy a KB titkára, Nemes elvtárs és a Minisztertanács elnökhelyettese, Kállai elvtárs üdvözlök a szovjet kormány kezdeményezését a tanácskozás összehívására, és köszönik Magyarországot meghívását erre a tanácskozásra. Az MSZMP KB és a kormány felhatalmazták az MNK külügyminiszter-helyettesét, Mód elvtársat, hogy részt vegyen a tanácskozáson Moszkvában.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 46. papka 226. gy. 10.

¹ A genfi tizennyolchatalmi leszerelési értekezletről van szó, amely öt hónapos szünet után nyílt meg újra 1964. január végén. („Megnyílt a leszerelési értekeztet.” *Népszabadság*, 1964. január 28.)

170. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS ERDÉLYI KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. január 4.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. január 11.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Erdélyi Károly elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. január 4.

Felkerestem Erdélyi elvtársat abból a célból, hogy tisztázzam a magyar kormány álláspontját azon román és jugoszláv javaslatokat illetően, hogy külön illetéket állapítsanak meg a Duna folyó Vaskapu zsilipein áthaladó hajókra abból a célból, hogy fedezzék azokat a hiteket, amelyeket a román és a jugoszláv kormány folyósított a Vaskapu Folyami Igazgatóságának a vízierőmű-csomópont építésére.

A beszélgetésben Erdélyi elvtárs közölte, hogy Jugoszlávia nagykövete, Calić¹ volt nála (Erdélyinél) fogadáson, és közreműködését kérte az MNK Minisztertanácsa elnökhelyettesével, Apró elvtárrsal való találkozásához, akinek Calić el kívánta magyarázni Jugoszlávia véleményét a Dunán a Vaskapu térségében építendő vízierőmű-csomópontot illetően és tisztázni a magyar kormány álláspontját. Erre a találkozóra egyelőre még nem került sor, mivel Apró elvtárs szabadságon volt. Most Apró elvtárs hozzálátott kötelezett-ségeihez, és én (Erdélyi) találkozni szándékozom vele ebben az ügyben. A magyar kormány, hangsúlyozta a továbbiakban Erdélyi elvtárs, még nem alakította ki végleges álláspontját Jugoszlávia és Románia javaslatával kapcsolatban. De az MNK Külügyminisztériuma – és ez Apró elvtárs nézete is – a következő javaslatot teszi ebben a kérdésben:

Nem fogjuk támogatni a román-jugoszláv javaslatot külön illeték megállapítására a vízierőmű-csomóponton áthaladó hajókra, nem áll szándékunkban pénzügyi hitelt elkülöníteni sem. Ha belemegyünk Jugoszlávia és Románia javaslatába, hogy külön illetékeket állapítsanak meg, akkor ez precedensül fog szolgálni a többi Duna menti állam számára, akik vízierőmű-csomópontot építenek a Dunán, hogy ugyanilyen illetékeket állapítsanak meg a hajók átszilipeléséért, és akkor a hajózás teljesen gazdaságtalan lesz. Mi most olyan javaslaton gondolkodunk, hogyan lehetne segíteni a vízierőmű-csomópont építésében, amelyet Románia és Jugoszlávia a Dunán a Vaskapu térségben tervez. A mi segítségünk – folytatja Erdélyi elvtárs – nyilván csak a tervezésre, bizonyos berendezések és építési mechanizmusok átadásának kérdésére korlátozódik. E segítségnyújtás feltételeinek nem kell érinteniük a Duna Bizottságot, csak kétoldalú megállapodásban kell megszabni. Puja elvtárs, mint ismeretes, az MSZMP KB határozatával átkerült az MNK Külügyminisztériumból a KB apparátusába, így felmentették a Duna Bizottság állandó MNK képviselőjének posztjáról. Puja elvtárs helyére, a Duna Bizottság állandó MNK képviselőjének a posztjára az én (Erdélyi) megerősítésemet javasolták.² Most mi Önökkel együtt fogjuk eldönteni mindezeket a kérdéseket.

A továbbiakban Erdélyi elvtárs közölte, hogy Jugoszlávia nagykövete, Csálics nyomást gyakorol az MNK Külügyminisztériumára, hogy támogassuk Jugoszlávia javaslatát, és a vízierőmű-csomópont kérdésének megoldását összekapcsolja az országaink közötti viszonytal. Jugoszlávia nagykövetének eljárását helytelennek és durvának tartjuk. A magyar kormány nem ellenzi a vízierőmű-csomópont építését, csak az ellen van, hogy külön illetéket állapítsanak meg a vízierőmű-csomóponton áthaladó hajókra, a román és a jugoszláv kormány által az említett létesítmény építésére elkülönített hitel törlesztésére.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Dusan Csálics 1963 szeptemberétől töltötte be Jugoszlávia budapesti nagykövetének posztját.

² Erről az MSZMP KB 1963. december 5-ei ülésén döntöttek. (MOL M-KS 288. f. 4. cs. 65. 6. e.)

171. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL

1964. január 8.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. január 11.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, a Minisztertanács elnökével,
Kádár János elvtárrsal folytatott beszélgetésről

* 1964. január 8.

Felkerestem Kádár elvtársat, és a Központ utasításának megfelelően átadtam neki Ny. Sz. Hruscsov elvtárs levelét a szocialista országok konzultációs gyakorlatának kiszélesítéséről az őket érdeklő külpolitikai kérdésekben.¹ Kádár elvtárs figyelmesen végighallgatta Ny. Sz. Hruscsov elvtárs levelének tartalmát, [és] teljes egyetértését fejezte ki az Ny. Sz. Hruscsov elvtárs levelében kifejtett javaslatokkal. Hangsúlyozta, hogy a Varsói Szerződés országai kommunista és munkáspártjainak több központi bizottsági titkára felveti ezt a kérdést, és az SZKP KB javaslatát minden bizonnyal támogatni fogják. De tekintettel arra, hogy nálunk kollektív vezetés van – folytatta Kádár elvtárs –, tanácskoznak kell az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagjaival, ami után hivatalos választ adunk Ny. Sz. Hruscsov elvtárs levelére.²

A továbbiakban Kádár elvtárs hangsúlyozta a Varsói Szerződés országai kommunista és munkáspártjai közötti konzultáció erősítését azért is, mert néhány vezető a KKP KB vezetésének opportunizmusával szemben vívott harcban velünk együtt elvi marxista-leninista álláspontot foglal el, de nézeteltéréseink vannak taktikai kérdésekben. Ezért nekünk feltétlenül szükségünk van nemcsak a nézetek egységére, de a taktika egységére is a marxizmus-leninizmus tisztaságának megvédésében a KKP KB opportunista, antileninista vezetésének támadásaival szemben. Ebben a tekintetben hivatkozni lehet – folytatja Kádár elvtárs – a lengyel vezető elvtársakra, többek között Gomułka elvtársra. A lengyel elvtársak marxista-leninista álláspontot foglalnak el. Ebben nincs kétség, de abban, hogy a marxizmus-leninizmus tisztaságát milyen taktikával védjük meg a KKP KB vezetésének opportunizmusától, bizonyos eltérések vannak köztük. Úgy vélem, hangsúlyozta Kádár elvtárs, hogy Ny. Sz. Hruscsov elvtárs nemrégiben lezajlott lengyelországi látogatása idején valószínűleg beszélgetett Gomułka elvtárrsal ezekről a kérdésekről.³ Íme ezért támogatom teljes egészében Ny. Sz. Hruscsov elvtárs javaslatát, amelyet az Ön által nekem ma átnyújtott levélben fejtett ki.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Hruscsov levelét, illetve Kádár János 1964. január 22-ei választ lásd MOL M-KS 288. f. 5. cs. 325. 6. e.

² A levél megvitatása az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1964. január 21-ei ülésének napirendjén szerepelt. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 325. 6. e.)

³ Ny. Sz. Hruscsov 1964. január 2. és 5. között nem hivatalos látogatáson tartózkodott Lengyelországban. Útjára elkísérte Kirill Mazurov, a Belorusz KP első titkára.

**172. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL**

1964. január 10.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Szigorúan titkos
1964. január 22.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, a Minisztertanács elnökével,
Kádár János elvtárssal folytatott beszélgetésről

1964. január 10.

Meghívására felkerestem Kádár elvtársat. A beszélgetés során közölte, hogy a Politikai Bizottságban véleményt cseréltek arról, milyen választ adjanak Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak a világ kormányfőinek küldött újról. ¹ Ny. Sz. Hruscsov elvtárs üzenete nagy, fontos jelenkori problémákat érint. Olyan kérdéseket vet fel, mondja Kádár elvtárs, hogy az állam- és kormányfők nem egy napig fogják törni a fejüket, mielőtt választ adnak rá, mivel a vitatott területi és határkérdések békés rendezése nagyon bonyolult kérdés, és sokan a saját céljaikra akarják majd kihasználni. Minden országnak megvan a saját történelmi sajátosságai a határkijelölésben, ezért mi nagyon helyesnek tartjuk, hangsúlyozta Kádár elvtárs, hogy Hruscsov elvtárs üzenetében nagy figyelmet szentelt a vitás területi és határkérdések békés megoldásának. Ennek a kérdésnek – mondta – három oldala van. Egyrészt az imperialisták a területi és határkonfliktusokat arra használják ki, hogy háborúkat provokáljanak abból a célból, hogy azok eredményeképpen megszerezzék az uralmat a nyersanyagban gazdag területeken, és piacot szerezzenek az áruiknak. Másrészt a második világháború eredményeképpen néhány államot (Németország, Korea, Vietnam) két államra osztottak. Ezeknek az államoknak a népei békés egyesülést szeretnének, ugyanakkor az imperialisták mindenféleképpen akadályozzák ezt. Ilyen esetben – mondta Kádár elvtárs – egyes emberek kitarthatnak az imperializmussal szembeni fegyveres harc szükségessége mellett, hazájuk egyesítéséért. Harmadszor – s ez többek között Magyarországra vonatkozik – országunk olyan államokkal határos, amelyekhez a második világháború után Magyarország területének egy része átkerült. Ennek kapcsán minden [szomszédos] ország másként oldja meg a magyar nemzeti kisebbség problémáit. Például a Szovjetunió a Kárpátalján élő magyar nemzetséghöz való viszonyát a lenini nemzetségi politikának megfelelőnek tekintik. Itt nincs kérdés, hangsúlyozta Kádár elvtárs. Csehszlovákiában hibákat követtek el ebben a kérdésben, de ezeket mostanra kijavították, és a magyar nemzetséghöz való viszony szintén megfelel a lenini nemzetségi politikának. Jugoszláviában annak ellenére, hogy a szocialista építés számos gyakorlati kérdésében helytelenül értelmezik a marxizmus-leninizmust, teljesen helyesen oldják meg a nemzetségi politika kérdéseit. Teljesen más a helyzet Romániában. Itt a Magyarországgal határos többi országnál – folytatja Kádár elvtárs – több magyar él, ugyanakkor az utóbbi időben Romániában bezárták a magyar iskolákat. Bezárták a magyar egyetemet is, megszüntették a magyar nyelvű irodalom és újságok kiadását. Még az RMP magyar tagjainak sem engedik meg, hogy a pártiskolákban magyar nyelven tartsák a politikai foglalkozásokat. Hol van itt a lenini nemzetségi politika – vetette fel a kérdést Kádár elvtárs. A magyar nép – folytatta – miután elolvasta az üzenetet, azt mondja, valamennyi kérdés helyesen van felvetve benne, és érdeklődik Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak a vitás területi és határkérdések békés megoldására tett javasla-

ta iránt. Ugyanakkor néhány ember azt mondja, hogy akkor most üljetek le a románokkal egy kerekasztalhoz, és döntsék el, mi legyen Erdéllyel.

Kádár elvtárs hangsúlyozta, hogy ez bonyolult probléma, és politikánkban nem csak és nem annyira a nemzeti érzés vezéreljen bennünket, hanem mindenekelőtt ennek a problémának az internacionalista lenini megközelítése, és nem kell sietséget tanúsítani megoldásukban. Mi összességében és teljes egészében csak támogatni tudjuk Ny. Sz. Hruscsov elvtárs javaslatát.

Kádár elvtárs a továbbiakban közölte, az MSZMP KB Politikai Bizottsága elhatározta, hogy februárban az építőipari szervezetek munkája és a mezőgazdasági termelés helyzetének megvitatása céljából összehívják a KB ülést. ² Az MSZMP KB ülése után összehívják az Országgyűlés ülősszakát, amely megvitatja és elfogadja az 1964. évi költségvetést. Az ülősszakon beszámoló hangzik majd el Ny. Sz. Hruscsov elvtárs újról. ³

Ezzel összefüggésben, mondja Kádár elvtárs, kíváncsi lenne, hogy az SZKP delegációja január végén vagy február első napjaiban érkezzen Magyarországra, hogy munkatapasztalatokat cseréljen az MSZMP-vel, s ennek kapcsán nagyon jó lenne, ha a küldöttséget az SZKP KB titkára, Ju. V. Andropov elvtárs vezetné, akivel véleményt kellene cserélni néhány külpolitikai kérdésről. ⁴

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Erre a Politikai Bizottság 1964. január 7-ei ülésén került sor. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 324. ó. e.) Hruscsov üzenetének magyar fordítását lásd MOL M-KS 288. f. 9. cs. 1963/12. ó. e., továbbá „Hruscsov üzenete az állam- és kormányfőkhöz.” *Népszabadság*, 1964. január 4.

² A KB említett ülőssére 1964. február 20–22-én került sor. A Kádár János által említett két téma mellett tájékoztató hangzott el időszerű politikai kérdésekről és személyi, szervezeti kérdések is napirenden szerepeltek. (MOL M-KS 288. f. 4. cs. 66–68. ó. e.)

³ „Megkezdődött az országgyűlés ülősszaka.” *Népszabadság*, 1964. január 31.

⁴ A látogatással kapcsolatban lásd a 173. és a 174. dokumentumot!

**173. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
NEMES DEZSŐ BESZÉLGETÉSÉRŐL**

1964. január 24.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Szigorúan titkos
1964. január 27.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP KB titkárával,
Nemes Dezső elvtárssal folytatott beszélgetésről

1964. január 24.

Meghívására felkerestem Nemes elvtársat.

Nemes elvtárs átadta nekem Kádár elvtárs válaszlevelét Ny. Sz. Hruscsov elvtárs 1964. január 2-i levelére, és kérte a szovjet nagykövetséget, hogy távirattal küldje el ezt a választ a címzettnek, az eredetit pedig a soros postával. ¹ Megígértem Nemes elvtársnak, hogy haladéktalanul teljesítem ezt a kérést.

A beszélgetés során Nemes elvtárs közölte velem, hogy 1964. január 31-én nem hivatalos látogatásra Magyarországra érkezik a JK SZ KB titkára, Ranković² elvtárs, aki február 3-ig fog itt tartózkodni. A látogatás célja a kapcsolatok szélesítése és véleménycseré az országaink közötti kapcsolatok néhány kérdésében, valamint hogy részt vegyen a téli vadászaton. Ranković elvtárs látogatásáról nem lesz közlemény.³ Ezzel kapcsolatban, folytatja Nemes elvtárs, az SZKP Ju. V. Andropov elvtárs SZKP KB-titkár vezette delegációja Magyarországra érkezése legmegfelelőbb időpontjának ez év február 4-ét tartjuk, ha Andropov elvtársnak nincs szándéka Ranković elvtárral találkozni. Ha viszont Andropov elvtársnak az a kívánsága, hogy találkozzon Ranković elvtárral, akkor nyilván az SZKP delegációjának lényegesen korábban kell Magyarországra érkeznie.

Azután, érintve a Duna Bizottság tagországi szakértőinek küszöbönálló tanácskozá- sát Románia és Jugoszlávia javaslatát illetően a hajózható rendszerű vízierőmű-csomó- pont építéséről a Vaskapu körzetében a Dunán – Nemes elvtárs kijelentette –, hogy az MSZMP KB-ban véleményt cseréltek erről a kérdéssel. Arra a következtetésre jutottak, hogy Magyarország nem fogja támogatni a román és a jugoszláv kormány javaslatát kü- lön illeték megállapítására a hajók áthaladásáért az általuk építendő hajózási rendszeren abból a célból, hogy fedezzék a hiteleket, amelyeket a román és a jugoszláv kormány kapni szeretne a Duna Bizottság tagállamaitól a hajózható rendszer építésére.⁴ Magyar- ország részt vesz ennek a vízierőmű-csomópontnak az építésében, folytatja Nemes elv- társ, de nem fog pénzügyi hiteleket elkülöníteni, hanem közreműködik a tervezésben, az építési és ipari mechanizmusokra vonatkozó kérések teljesítésében még hitelre is, amit később Magyarországnak erről a vízi erőműről történő elektromosenergia-szolgál- tatás útján törlesztenek.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Az előzményekre lásd a 172. dokumentumot!

² Ranković, Aleksandar-Leka (1909–1983). 1953-tól 1963-ig miniszterelnök-helyettes, majd 1966-ig köztársasá- gi alelnök. 1952 és 1966 között a JK SZ KB VB tagja.

³ A látogatásról mégis adtak ki közleményt. Lásd: „Közlemény Alekszandar Ranković magyarországi látogatá- sáról.” *Népszabadság*, 1964. február 4. A *Népszabadság* 1964. január 31-ei számában hírt adtak arról is, hogy Ranković Magyarországra látogat, a február 1-jei számban pedig híradás jelent meg Ranković érkezéséről.

⁴ Vö. a 170. dokumentummal!

174. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. január 28.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Szigorúan titkos
1964. január 31.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, a Minisztertanács elnökével,
Kádár János elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. január 28.

Kádár elvtárs meghívott a Minisztertanácsba, és egyidejűleg figyelmeztetett, hogy fontos dokumentumot fog átadni. Valóban átadta a magyar kormány válaszá- nak szöve-

gét Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak a világ valamennyi államfőjéhez intézett 1963. december 31-ei üzenetére.¹ A dokumentum magyar nyelvű volt, és mellékeltek hozzá az orosz nyelvű fordítást. Miután megköszöntem Kádár elvtársnak az Ny. Sz. Hruscsov elvtárs üzene- tére adott választ, azt mondtam, hogy ezt a dokumentumot a Szovjetunió nagykövetsé- ge haladéktalanul eljuttatja Moszkvába. Azután Kádár elvtárs átnyújtotta nekem a sajtó- közlemény szövegét arról, hogy a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke fogadta a szovjet nagykövetet, és átnyújtotta neki a magyar kormány válaszát a Szovjet- unió Minisztertanácsa elnökének, Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak a világ valamennyi állam- főjéhez küldött 1963. december 31-ei üzenetére.

Ezzel párhuzamosan Kádár elvtárs közölte, hogy ez év január 28-án este 6 órakor ezt a közleményt közvetíti a magyar rádió, ez év január 29-én pedig a magyar kormány vála- szának szövegét közli a magyar sajtó.² Egyetértvén a szöveggel, Kádár elvtárs engedélyét kértem, hogy átadjam Moszkvának az említett közlemény szövegét is, amibe szintén be- leegyezett.

A fent említett válasszal kapcsolatos beszélgetést befejezve átadtam Kádár elvtársnak Ny. Sz. Hruscsov elvtárs levelét, amelyben azt válaszolta, elfogadta a meghívást, hogy szovjet párt- és kormánydelegáció látogasson Magyarországra ez év március 28-án 10 napra.³ Kádár elvtárs nagy örömmel fogadta Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak ezt a választ. Kérte, adjam át köszönetét az SZKP KB-nak, a szovjet kormánynak és személyesen Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak az MSZMP KB és a magyar kormány meghívásának elfogadásá- ért (közölve a Központtal az ez év január 28-ai táviratunkban).

A beszélgetés folyamán Kádár elvtárs elmondta, hogy január 29-én a magyar kor- mány ebédet ad a törzsvezetési gyakorlaton Magyarországon tartózkodó A. A. Grecsko,⁴ a Szovjetunió marsallja tiszteletére, amelyre meghívják majd a kárpátaljai magyar körzet egységei és a déli hadseregcsoport, a harmadik román hadsereg parancsnokságának képviselőit és a magyar hadsereg parancsnokságát. A fogadás előtt Kádár elvtárs találko- zik A. A. Grecskóval [és beszélgetést folytatnak] a törzsvezetési gyakorlat eredményei- ről.⁵

Január 30-án – mondta – megnyílik a magyar Országgyűlés ülásszaka, amely megvi- tatja az 1964. évi költségvetést, valamint meghallgatja a PB tagjának, a Magyar Népkö- ztársaság Minisztertanácsa elnökhelyettesének, Kállai elvtársnak a felszólalását az idősze- rű nemzetközi helyzetről és Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak a világ valamennyi államfőjéhez küldött 1963. december 31-ei üzenetéről.⁶

Ez év január 31-én – közölte Kádár elvtárs – Magyarországra érkezik a Jugoszláv Kommunista Szövetsége KB-titkára, Ranković elvtárs. Elkísérik őt a JK SZ Végrehajtó Bi- zottságának tagjai, Veselinov,⁷ Gošnjak,⁸ valamint Vidić⁹ elvtárs, Jugoszlávia korábbi ENSZ-képviselője. Fogadja majd őket Kádár, Biszku és Nemes elvtárs. A megbeszélé- seken érintik majd többek között a két ország közötti kapcsolatok további fejlesztésének kérdéseit, valamint az aktuális nemzetközi problémákat. A sajtóban Ranković elvtárs lá- togatásáról nem jelenik meg közlemény.¹⁰

Ez év február 2-án – folytatja Kádár elvtárs – várjuk a Szovjetunió Minisztertanácsa elnökhelyettesét, M. A. Leszcisko elvtársat és a többi szovjet elvtársat, akik részt vesznek a Magyar–Szovjet Gazdasági és Tudományos–Műszaki Együttműködési Vegyesbizottság alakuló ülésén.¹¹ Az ülásszak alatt Kádár elvtárs találkozni szándékozik Leszcisko elv- tárral, és véleményt akar cserélni vele az országaink közötti gazdasági együttműködés további fejlesztéséről.¹²

Azután Kádár elvtárs közölte, hogy február 6-án vidékre akar utazni, ahol 3 napig tar- tózkodik, február 5-én pedig, mint ismeretes, megérkezik az SZKP delegációja az SZKP KB titkárának, Ju. V. Andropov elvtársnak a vezetésével, hogy tapasztalatot cseréljenek

az MSZMP-vel az ideológiai munkáról.¹³ Munkájuk során Kádár elvtárs találkozni szándékozik Andropov elvtárral, és véleményt akar cserélni vele – mint kijelentette – Magyarországon belső életének néhány aktuális kérdéséről és a nemzetközi politikáról.¹⁴

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Az előzményekre lásd a 171. dokumentumot!

² Kádár János 1964. január 24-ei válaszában lelehelte: MOL M–KS 288. f. 5. cs. 324. ó. e. A választ a *Népszabadság* 1964. január 29-ei száma „A magyar kormány válasza N. Sz. Hruscsov üzenetére” címmel címlapon közölte.

³ Kádár János 1963. december 23-án kelt levelében hívta meg Hruscsovot magyarországi látogatásra. A látogatást 1964. március 25. körüli időpontra javasolta, hogy a szovjet küldöttség részt tudjon venni az április 4-ei ünnepségeken. (MOL M–KS 288. f. 9. cs. 1963/32. ó. e.) A szovjet delegáció 1964. március 31-én érkezett és április 10-ig tartózkodott Magyarországon. A látogatásról a *Népszabadság* részletes ismertetéseket közölt. A tárgyalásokról kiadott közös nyilatkozatot a *Népszabadság* 1964. április 12-ei száma adta közre.

⁴ Grecsko, Andrej Antonovics (1903–1976). 1957 és 1967 között a Szovjetunió honvédelmi miniszterének első helyettese, majd 1976-ig honvédelmi miniszter. 1960-tól 1967-ig a Varsói Szerződés tagállamai egyesített fegyveres erőinek főparancsnoka.

⁵ Az Egyesített Fegyveres Erők évi kiképzési terve alapján 1964. január 24. és 28. között „Citadella” fedőnév alatt törzsvezetési gyakorlatot tartottak, amelyen a magyar 5. hadseregtörzs, a román 3. hadseregtörzs és a szovjet 28. hadtesttörzs (csökkentett állománnyal) vett részt. A gyakorlatot megtekintette Grecsko marsall is. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 325. ó. e.)

⁶ Vö. a 172. dokumentummal!

⁷ Veselinov, Jovan (1906–1982). 1953-tól a szövetségi kormány tagja, szerb miniszterelnök. 1957-től a szerbiai parlament elnöke. 1948-tól a JKP, illetve JKSZ KB tagja. 1966 és 1969 között a JKSZ Elnökségének is tagja.

⁸ Gošnjak, Ivan (1909–1980). 1946 és 1953 között honvédelminiszter-helyettes, majd 1967-ig miniszter volt. 1948-tól a JKP, illetve JKSZ PB, majd az Elnökség tagja.

⁹ Vidić, Dobrovoje (1918–?). 1953–1956-ban Jugoszlávia moszkvai nagykövete. 1956 tavaszától külügyminiszter-helyettes, majd Jugoszlávia állandó ENSZ-képviselője.

¹⁰ Lásd a 173. dokumentum 3. jegyzetét! A látogatásról lásd a 175. dokumentumot!

¹¹ A bizottság létrehozását a magyar fél javasolta 1963 júniusában. (MOL M–KS 288. f. 23. cs. 1963/114. ó. e.) A szovjet fél egyetértett a javaslattal, és Leszecsót bízta meg az előkészítő munkálatok irányításával. (MOL M–KS 288. f. 23. cs. 1963/45. ó. e.; „Megtartotta alakuló ülését a Magyar–Szovjet Gazdasági és Műszaki Tudományos Együttműködési Bizottság.” *Népszabadság*, 1964. február 4.; „Aláírták a Magyar–Szovjet Gazdasági és Műszaki Tudományos Együttműködési Bizottság létrehozásáról szóló egyezményt.” *Népszabadság*, 1964. február 6.; „Közlemény a magyar–szovjet gazdasági és műszaki-tudományos együttműködési kormányközi bizottság üléséről.” *Népszabadság*, 1964. február 7.)

¹² Kádár János 1964. február 5-én a Parlamentben fogadta M. A. Leszecsót. Lásd a 176. dokumentumot!

¹³ Az előzményekre lásd a 172. és a 173. dokumentumot! A Jurij Andropov vezette pártmunkásküldöttség csak 1964. március 2-án érkezett Budapestre, és március 11-én utazott vissza.

¹⁴ A delegációt Kádár János 1963. március 5-én fogadta. A találkozóról készült feljegyzést lásd MOL M–KS 288. f. 9. cs. 1963/12. ó. e. Kádár János 1964. március 4-én és 7-én külön megbeszélést is folytatott Jurij Andropovval, amelynek során szóba került a szocialista országok pártjai közötti előzetes konzultáció kérdése, a nemzetközi kommunista mozgalom helyzete, Ny. Sz. Hruscsov 70. születésnapjának megünneplése, a kínaiak magyarországi tevékenysége és Rákosi Máttyás viselkedése is. (MOL–KS 288. f. 47. cs. 735. ó. e.)

175. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS ERDÉLYI KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1964. február 4.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. február 5.

Feljegyzés a külügyminiszter-helyetessel,
Erdélyi Károllyal folytatott beszélgetésről

1964. február 4.

A nagykövetségünkön a Magyar–Szovjet Gazdasági és Tudományos–Műszaki Együttműködési Vegyesbizottság szovjet része tiszteletére rendezett fogadáson beszélgettem Erdélyi elvtárral. Elmondta, hogy ez év január 30-tól február 3-ig nem hivatalos látogatáson Magyarországon tartózkodott a JKSZ KB titkára, Ranković elvtárs, a JKSZ KB végrehajtó bizottságának tagjai, Veselinov, Pucar,¹ Gošnjak elvtársak, és a JKSZ KB tagja, Vidić elvtárs. A jugoszláv elvtársak találkoztak az MSZMP KB első titkárával, Kádár elvtárral és az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagjaival, Kállai, Nemes, Biszku, Gáspár elvtársakkal. A tárgyalásokon a jugoszláv elvtársak nem vetettek fel semmiféle konkrét kérdést Magyarországgal. Kádár elvtárs és az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagjai úgy értelmezték – hangsúlyozta Erdélyi elvtárs –, hogy Ranković elvtárs és a többi jugoszláv képviselő magyarországi látogatásának fő célja az volt: tisztázzák az MSZMP KB vezető magyar elvtársainak álláspontját a JKSZ és az MSZMP közötti kapcsolatok megteremtését illetően. A Kádár elvtárral lezajlott találkozás alkalmával Ranković elvtárs felvetette ezt a kérdést. Kádár elvtárs azonban megjegyezte, hogy a két párt közötti együttműködéshez még nem értek meg teljes mértékben a feltételek, és hogy a kapcsolatok megteremtése a pártok között attól függ majd, milyen határozatokat hoz a JKSZ küszöbönálló kongresszusa, hoz-e valamilyen változást a JKSZ programjában, és kijelöl-e valamilyen konkrét lépéseket a kommunista és marxista–leninista munkáspártok közötti ideológiai nézeteltérések kiküszöbölésére. Ranković elvtárs kitért a válasz elől erre a kérdésre. Ezért Kádár elvtárs kijelentette, hogy a JKSZ és az MSZMP közötti kapcsolatok megteremtésének folyamata nyilván fokozatosan fog végbemenni. A továbbiakban, folytatta Erdélyi elvtárs, a beszélgetés az el nem kötelezett országok küszöbönálló II. konferenciájáról folyt. Ranković elvtárs azt mondta, hogy az el nem kötelezett országok Belgrádban tartott I. konferenciáján 21 ország vett részt.² Most az el nem kötelezett országok II. konferenciáján, amelyre Delhiben kerül sor, 28 ország fejezte ki részvételi szándékát, köztük néhány latin-amerikai és afrikai állam.³ Az el nem kötelezett országok II. konferenciájának előkészítésével párhuzamosan KNR [Kína] és Indonézia kezdeményezésére folyik az ázsiai országok II. bandungi konferenciájának az előkészítése.⁴ Ranković elvtárs aggodalmának adott hangot, hogy ha a Szovjetunió jóindulatúan viszonyul az ázsiai országok II. bandungi konferenciájának összehívásához, akkor ez némileg csökkenti az el nem kötelezett országok II. konferenciájának jelentőségét. A magyar elvtársak nem nyilvánítottak határozott véleményt ezekben a kérdésekben.

A Jugoszlávia és Magyarország közötti kapcsolatok állami vonalon történő kiszélesítését illetően a beszélgetés abban az irányban folyt, amelyet Kádár elvtárs Tito elvtárral való találkozása alkalmával fejtek ki. Ennek kapcsán semmilyen új kérdést nem vetettek fel.

A beszélgetés végén Ranković elvtárs meghívta Kádár elvtársat jugoszláviai látogatásra. Kádár elvtárs elvben elfogadta ezt a meghívást, de nem állapodtak meg e meghívás konkrét időpontjában.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RFf. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Pucar, Đuro (1899–1979). 1948-tól 1953-ig boszniai miniszterelnök, majd 1963-ig a boszniai parlament elnöke. 1952-től a JKSZ VB, 1966-tól a pártelnökség tagja.

² Az első konferenciát 1961. szeptember 1–6. között rendezték meg. Az el nem kötelezett országok szervezését 1961-ben Belgrádban alakították meg Indonézia elnöke, Sukarno, India miniszterelnöke, Dzsaváharlal Nehru, Egyiptom elnöke, Gamal Abden-Nasszer, valamint Jugoszlávia elnöke, Josip Broz Tito elképzelései alapján.

³ A konferenciát 1964. október 5. és 10. között Kairóban tartották.

⁴ Az első bandungi konferenciára 1955. április 18. és 24. között került sor 29 ázsiai és afrikai ország vezetőinek részvételével.

176. FELJEGYZÉS G. A. GYENYSZOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL

1964. február 5.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Szigorúan titkos
1964. február 5.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, a Minisztertanács elnökével,
Kádár János elvtárssal folytatott beszélgetésről

1964. február 5.

A Szovjetunió Minisztertanácsa elnökhelyettesét, M. A. Leszecsco elvtársat fogadta Kádár János elvtárs, és beszélgetést folytatott vele a Magyar–Szovjet Gazdasági és Tudományos–Műszaki Vegyesbizottság alakuló ülésének eredményeiről.¹ A beszélgetésen részt vett a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnökhelyettese, az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagja, Apró Antal elvtárs és a Szovjetunió magyarországi nagykövete, G. A. Gyenyiszov.

Kádár elvtárs, miután szólt a bizottság munkájának eredményes befejezéséről, arra kérte M. A. Leszecsco elvtársat, adja át az SZKP KB-nak, a Szovjetunió Minisztertanácsának és személyesen Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak szívélyes köszönetét azért, mert pozitívan viszonyult a Magyar–Szovjet Gazdasági és Tudományos–Műszaki Vegyesbizottság létrehozásához. Ennek a bizottságnak, amelyet a magyar kormány kezdeményezésére hoztak létre – folytatja Kádár elvtárs – sokat kell tennie az országaink közötti gazdasági együttműködés fejlesztésében. Kézben kell tartania az együttműködés folyó ügyeit és a fejlődés perspektíváit. A magyar kormány nagy reményeket fűz a bizottsághoz. Kádár elvtárs azt a kérését fejezte ki M. A. Leszecsco elvtársnak, hogy ez a bizottság nyújtson segítséget Magyarországnak a gazdasági problémák sikeres megoldásában. Ennek kapcsán hangsúlyozta, hogy a szovjet kormány és a KGST Végrehajtó Bizottsága jól ismeri ezeket a problémákat. Véleményünk szerint jelenleg – mondja Kádár elvtárs – a távlati népgazdasági tervek egyeztetésével és a termelési kooperációval kedvező feltételek jöt-

tek létre a Szovjetunió és Magyarország közötti gazdasági együttműködés fejlesztéséhez. Ezt az együttműködést sikeresen meg lehet valósítani például az autóbuszoknál, traktoroknál, a vegyészeti gép-gyártásban és műszergyártásban, a nyersanyag-kitermelésben és az elektromosenergia-termelésben. Azonkívül – mondja Kádár elvtárs –, fel kell számolnunk a bizonyos áru-fajták esetében mostanáig meglévő függőségünket a Nyugattól. Erről már szó volt két évvel ezelőtt a KGST-országok kommunista és munkáspártjai első titkárainak tanácskozásán. De akkor sokkal bonyolultabb volt a nemzetközi helyzet, most viszont lényegesen jobb lett. Habár, őszintén szólva – hangsúlyozta Kádár elvtárs –, a gyakorlati javulás még nem következett be, de a helyzet a Szovjetunió és a szocialista államok által tett hatalmas külpolitikai lépéseknek köszönhetően mégsem rossz. Mindenekelőtt az atomfegyver-kísérletek részleges tilalmáról megkötött moszkvai megállapodásra² gondolok.

A szocialista országoknak ez a függősége kétségtelenül időleges. Például a múlt évben a gabonaprobléma majdnem az összes kelet-európai szocialista országban és a Szovjetunióban fellépett. Eredményesen megoldották a kapitalista piacon történt gabonavásárlással. De tovább nem lehet tűrni a függőséget a kapitalista piactól. Íme, ezért kell fejlesztenünk a szocialista országok ipari kooperációját, amelynek alapján a termelést jelentősen növelni lehet.

Gazdasági együttműködésünk, mondja Kádár elvtárs, a Szovjetunió számára egyelőre nyűgöt jelent. A Szovjetunió az együttműködés nevében bizonyos áldozatokat hoz. Ma ez így van. De nem akarunk paraziták lenni, nem akarunk mindig a Szovjetunió nyakán ülni, hanem korrekt partnerei szeretnénk lenni a Szovjetunióknak és a többi szocialista országnak. Kétségtelen, hogy együttműködésünkben előfordulnak veszekedések és viták is, de ezek baráti jellegű veszekedések, nem rontják el kapcsolatainkat, hanem ellenkezőleg, fejlesztik azokat. És ha megállapodtunk, akkor szilárdan teljesíteni fogjuk az elért megállapodást. Az a törekvésünk, hogy elnyerjük a velünk együttműködő valamennyi ország bizalmát. Ezzel azt akarjuk bizonyítani, hogy lehet velünk dolgozni. De egyelőre, amint azt fentebb említettem – hangsúlyozta Kádár elvtárs –, a Szovjetunió tízenhatszszor segít nekünk, mi pedig csak kétszer segítünk a Szovjetunióknak.

A KGST-ről szólva Kádár elvtárs hangsúlyozta, hogy Magyarország, az MSZMP KB és a magyar kormány többoldalú együttműködést akar. De az ismert okok miatt ennek a feladatnak a megoldása erős idegeket és nagy türelmet kíván. Bármely országgal össze lehet veszni 5 perc alatt, a kibéküléshez viszont 5-7 év kell. Nekünk még alig sikerült – folytatja Kádár elvtárs – kihevernünk azokat a nehézségeket, amelyeket a KGST vonalán való többoldalú együttműködésnek a román elvtársak által történt helytelen értelmezése váltott ki, amikor újabbak alakulnak ki a tarifák és árak kérdésében más országoknál, amelyeket nem fogok megnevezni.³

Szeretném biztosítani a KGST Végrehajtó Bizottságát arról, hogy Magyarország nem távolodik el a KGST korábbi álláspontjától, továbbra is a sokoldalú együttműködésért fog kiállni. Jelenleg nem minden KGST-tagország halad a sokoldalú gazdasági együttműködés útján. Nem szabad vesztegetni az időt. Ha valaki nem halad a gazdasági együttműködés útján, nekünk a két- és háromoldalú együttműködésre kell irányt venni. Biztosítottam a KGST Végrehajtó Bizottságát, hogy lehet ránk számítani. Mindig emellett leszünk. Amikor a szocialista országok hosszú távú népgazdasági tervei koordinációjának kérdését megvizsgáltuk, mint ismeretes, néhányan nyugtalankodtak a szuverenitás miatt. Ugyanakkor néhányan szavakban helyesen értelmezik ezt a kérdést, de másképpen cselekszenek. Íme egy példa. Bulgáriával mi mindig azonos állásponton voltunk a szuverenitás értelmezésében, a románokkal viszont bizonyos nézeteltéréseink vannak. Ugyanakkor az 1964. évi kereskedelmi tárgyalásokon a Magyarország és Románia közöt-

ti árucseré-forgalmat több mint 20%-kal fogjuk növelni, Bulgáriával viszont 10%-kal csökken. Ebből a példából az következik, hogy nemcsak szavakban kell egy véleményen lenni, de konkrét tettekkel is támogatni kell az azonos gondolkodást.

M. A. Leszecsco elvtárs megköszönte Kádár elvtársnak érdekes gondolatait a szocialista országaink közötti gazdasági együttműködés fejlesztésének perspektíváiról, és tájékoztatta Kádár elvtársat azokról az intézkedésekről, amelyeket a KGST és a szovjet kormány vezet majd be a KGST-tagországok közötti gazdasági együttműködés fejlesztésére az ipari ágazatok terveinek kooperációja és a kooperáció fejlesztése alapján.

A beszélgetésnek nagyon barátságos jellege volt.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Az előzményekre lásd a 174. dokumentumot!

² Lásd a 143. dokumentum 1. jegyzetét!

³ Az utóbbi utalás valószínűleg a románokra és a jugoszlávokra vonatkozott, akik tarifát akartak bevezetni a Vaskapu körzetben építendő vízierőmű-rendszeren történő áthaladásért.

177. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. február 21.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. február 28.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, a Minisztertanács elnökével,
Kádár János elvtárssal folytatott beszélgetésről

1964. február 21.

Meghívására felkerestem Kádár elvtársat. Amint elmondta, a látogatásnak a célja az a kívánsága volt, hogy megismerkedjen az SZKP KB februári ülésének eredményeivel,¹ azaz összefüggésben, hogy jelenleg ülésezik az MSZMP KB, amelyen az építőipari szervezetekben lévő helyzetet és a mezőgazdaság további felemelése érdekében teendő intézkedéseket érintő kérdésben elhangzik az MSZMP KB titkára, Nemes elvtárs informális tájékoztatója a külpolitika aktuális kérdéseiről.² Ezzel összefüggésben – hangsúlyozta – szeretném megismerni az SZKP KB februári ülésén a kommunista világmozgalomban lévő helyzetről szóló kérdés vitájának eredményeit, és fel szeretném használni a határozatot az MSZMP KB ülésünkön. Beszéltem Kádár elvtársnak az SZKP KB ülésének munkájáról, többek között Szuszlov elvtárs beszámolójáról, valamint az SZKP KB-nak erről a beszámolóról hozott határozatáról.³

Miután elégedettségét fejezte ki azzal a tájékoztatással, amelyet az SZKP KB februári üléséről adtam, Kádár elvtárs megjegyezte, hogy az SZKP KB kétségtelenül helyesen járt el, amikor egyetértett néhány testvérpárt azon javaslatával, hogy egyelőre nem kell közölni a februári [KB]-ülésnek a nemzetközi kommunista mozgalom helyzetére vonatkozó anyagait, amíg nem tisztázzák a KKP KB vezetésének viszonyát ezeknek a testvérpártnak ahhoz a javaslatához, hogy vessenek véget a nyílt vitának. Ha az SZKP KB más-

ként járt volna el, folytatja Kádár elvtárs, akkor ez további szükségtelen ingerültséget váltott volna ki, különösen a román elvtársak részéről.

M. A. Szuszlov elvtárs beszámolójáról és az SZKP KB-nak a nemzetközi kommunista mozgalom helyzetéről szóló határozatáról beszélve Kádár elvtárs igen nagyra értékelte ezeket a dokumentumokat, az elemzés mélységét és az SZKP KB-nak a kínai kérdésben vallott elvi álláspontját. Ennek kapcsán hangsúlyozta, hogy az MSZMP KB kétségtelenül teljes egészében támogatja az SZKP KB ülésének határozatát a nemzetközi kommunista mozgalom egységéről és összeforrottságáról, valamint a kínai vezetés antileninista szakadár politikájának elítéléséről.

Azután Kádár elvtárs közölte, hogy az MSZMP KB jelenleg folyó ülése ugyancsak elfogad egy határozatot, amely elítéli a kínai vezetés antileninista szakadár politikáját.⁴ Mi – mondta a továbbiakban – nyilván tájékoztatjuk a pártot erről a kérdésről, de egyelőre csak zárt körben. Álláspontunk a kínai vezetés szakadár tevékenységét illetően semmi-
ben nem tér el az SZKP KB álláspontjától.

Zárásképpen Kádár elvtárs kérte, hogy találkozzam vele február 25-én, és folytassuk a beszélgetést, ahol megígérte, hogy tájékoztat az MSZMP KB februári ülése eredménye-
iről, amely február 22-én fejezi be munkáját.⁵

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Az SZKP KB plénuma 1964. február 11-én kezdte meg tanácskozását, napirendjén a mezőgazdasági termelés fejlesztésével kapcsolatos kérdések szerepeltek.

² A Központi Bizottság 1964. február 20–22-én ülésezett. Nemes Dezső külpolitikai tájékoztatójában egyebek mellett szó esett a nemzetközi munkásmozgalom helyzetéről, a Kínai Kommunista Párttal folyó vitáról is. Az ülés jegyzőkönyvét lásd MOL M–KS 288. f. 4. cs. 66–68. ó. e. A KB-ülés határozatát a *Népszabadság* 1964. február 23-ai száma közölte.

³ „Az SZKP Központi Bizottságának plénuma határozatot hozott a mezőgazdaság belterjes fejlesztéséről.” *Népszabadság*, 1964. február 16. – Szuszlovnak a KB-ülésen elhangzott, „Az SZKP harca a nemzetközi kommunista mozgalom egységéért” című beszámolóját a *Pravda* 1964. április 3-ai száma közölte. Szuszlov beszámolóját a *Népszabadság* 1964. április 7-ei számának mellékletében jelentették meg magyarul.

⁴ A Központi Bizottságnak a kínai kérdésben hozott határozatát teljes egészében a *Népszabadság* 1964. április 3-ai száma adta közre. „A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának határozata a Kínai Kommunista Párt vezetőinek újabb szakadár lépéseiről” címmel.

⁵ Lásd a 179. dokumentumot!

178. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS APRÓ ANTAL BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. február 22.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. február 28.

Feljegyzés az MNK Minisztertanácsa elnökhelyettesével, az MSZMP KB Politikai
Bizottsága tagjával, Apró Antal elvtárssal folytatott beszélgetésről

1964. február 22.

Apró elvtárs Moszkvába kísérése idején, aki a KGST Végrehajtó Bizottsága [ülésére]¹ utazott, beszélgettem vele, amelynek során elégedetlenségét juttatta kifejezésre a magyar-bolgár viszonyt illetően. Bulgáriával ebben az évben nagyon nehezen mennek a

kereskedelmi megállapodásról szóló tárgyalások. Bulgária képviselői több mint egy hónapig tartózkodtak Budapesten, és ezek a tárgyalások azzal fejeződtek be, hogy a Magyarország és Bulgária közötti árucseré 1964-ben 10%-kal csökken.² Nézetünk szerint a bolgárok helytelen álláspontot foglalnak el. Országuk túlzott iparosítására törekszenek, amire nincs sem nyersanyag, sem pénzügyi alapjuk.

A Magyar–Szovjet Gazdasági és Tudományos-Műszaki Együttműködési Vegyesbizottság első ülészakájának munkáját érintve Apró elvtárs megemlítette, hogy az magas színvonalon zajlott le, és nagy perspektívákat nyitott a Magyarország és Szovjetunió közötti gazdasági együttműködés fejlesztésében. Az MSZMP KB és a magyar kormány teljesen elégedett a magyar–szovjet vegyes bizottság első ülészakájának eredményeivel.

Azután a beszélgetésben a kínai vezetés antileninista szakadár politikáját érintettük. Apró elvtárs hangsúlyozta, hogy a román elvtársak leveleket küldtek az MSZMP KB-nak, amelyekben kifejtik a kínai vezetésnek tett javaslatukat a nyílt polémia abbahagyásáról és arról a szándékról, hogy a Román Munkáspárt küldöttsége Kínába utazik, hogy a KKP KB vezetésével tárgyaljon ezekről a kérdésekről. Apró elvtárs megemlítette, hogy az MSZMP KB nem hisz a román küldöttség sikerében, a román elvtársak kínai utazása aligha adhat kedvező eredményeket. Az MSZMP KB véleménye szerint – hangsúlyozta Apró elvtárs – a legfontosabb most a kelet-európai szocialista országok kommunista és munkáspártjai egységének megerősítése, egység a kínai kérdésben, a kínai vezetés antileninista szakadár álláspontjának elítélésében.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077 op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ A KGST Végrehajtó Bizottságának ülészakája 1964. február 25-én kezdődött Moszkvában. Az Apró Antal vezette magyar küldöttség február 23-án este érkezett a szovjet fővárosba. Az ülészak 1964. február 28-án ért véget.

² Vö. a 177. dokumentummal!

179. FELJEGYZÉS G. A. GYENYSZOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. február 25.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos

1964. február 28.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, a Minisztertanács elnökével,
Kádár János elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. február 25.

Ma Kádár elvtárs meghívott és tájékoztatót az MSZMP KB ülésének eredményeiről, amely ez év február 22-én fejezte be munkáját.¹ Kádár elvtárs elmondta, hogy az MSZMP KB ülésén a következő kérdéseket vitatták meg:

Az építőipar helyzete és feladatai

A mezőgazdasági termelés helyzete és további feladatai

Tájékoztató időszaki politikai kérdésekről

Személyi és szervezeti kérdések

Az első két kérdés megvitatását nem az építőipar és a mezőgazdasági termelés rendkívüli helyzete indokolta. Arról volt szó, hogy felhívják az építőipari szervezetek vezetőinek, a mezőgazdasági miniszternek, a párt- és tanácsi szervezeteknek a figyelmét a népgazdaság ezen ágazata irányításának erősítésére. Az ülést tájékoztatták az SZKP KB leveléről, amelyben arról van szó, hogy a Szovjetunió a közeli években nem tud gabonát szállítani Magyarországnak, amíg nem hozzák létre a megfelelő állami készleteket.² Ez arra késztetett bennünket – folytatja Kádár elvtárs –, hogy kidolgozzunk néhány konkrét intézkedést a mezőgazdasági termelés további növelésére, és hogy a következő két-három évben megoldjuk az országban a gabonaproblémát. Mind az építőipar, mind a mezőgazdasági termelés kapcsán az ülésen gyakorlatias felszólalások voltak. Ezekben az ügyekben az ülés mindenre kiterjedő határozatokat hozott, amelyeket a központi magyar lapok publikáltak.³

A személyi és szervezeti kérdéseket illetően szintén nem volt semmi rendkívüli. Az ülés csak megerősítette az MSZMP KB Politikai Bizottsága által elfogadott határozatokat, megerősítette az MSZMP KB titkárát, Cséteri elvtársat a KB ideológiai bizottsága tagjaként, és Méhes [Lajos]⁴ elvtársat a KISZ KB első titkáráként.

Ami a személyi ügyeket illeti, az MSZMP KB ülése jóváhagyta a KB Politikai Bizottságának döntését a Heves megyei pártbizottság első titkárának, az MSZMP KB póttagjának felmentéséről az általa okozott autóbaleset miatt, amelynek következtében egy ember meghalt.⁵

Az MSZMP KB ülésén nagy helyet foglalt el az MSZMP KB Politikai Bizottsága tagjának, a KB titkárának, Nemes elvtársnak a tájékoztatója az időszaki politikai kérdésekről. Felszólalásában Nemes elvtárs beszélt a plénumnak az Ny. Sz. Hruscsov elvtárs vezette szovjet párt- és kormánydelegáció közelgő magyarországi látogatásáról, valamint a W. Ulbricht vezette NDK párt- és kormánydelegáció küszöbönálló magyarországi látogatásáról.⁶ Ezeket a közléseket az ülés nagy meglepedettséggel fogadta.

Azután Nemes elvtárs tájékoztatást adott a JKSZ KB titkárával, Ranković elvtárral folytatott megbeszélések eredményeiről, aki ez év február elején tett látogatást Magyarországon. A jugoszláv elvtársak látogatásának az volt a célja, hogy tisztázzák magyar barátaik véleményét a JKSZ és az MSZMP közötti kapcsolat megteremtését illetően. Ugyanakkor az MSZMP KB azt válaszolta a jugoszláv elvtársaknak, hogy a két párt közötti kapcsolat létesítése attól a döntéstől függ majd, amit a JKSZ küszöbönálló kongresszusán fognak hozni, hogy lesznek-e valamilyen változások a JKSZ programjában, és terveznek-e konkrét intézkedéseket a kommunista és munkáspártokkal meglévő ideológiai nézeteltérések felszámolására. Mindezekkel együtt megemlézték, hogy a JKSZ és az MSZMP közötti kapcsolatok fokozatosan fognak fejlődni, a megfelelő feltételek létrejöttének mértékében.⁷

Nemes elvtárs tájékoztatójában, hangsúlyozta Kádár elvtárs, ugyancsak szó esett a Varsói Szerződés Politikai Tanácsadó Testülete ülésének Ulbricht elvtárs kezdeményezésére történő összehívásának időpontjáról. Az ülés pozitívan lépett fel ebben az ügyben.

Nemes elvtárs beszámolójának nagyobb részét a kommunista mozgalom helyzetének szentelte. Arról van szó – hangsúlyozta Kádár elvtárs –, hogy az ez év február 4-én a kínai sajtóban közzétett cikk, amely nyílt támadást tartalmaz az SZKP vezetése és a többi kommunista és munkáspárt ellen, egészen új körülmény a KKP-val való viszonyunkban. Az MSZMP KB Politikai Bizottsága az ülés előtt megismertette a KB tagjait és az MSZMP KB póttagjait ezzel a cikkel.

A kínai elvtársak szakadár tevékenységükben olyan messzire mentek, hogy az MSZMP KB most már nem viszonyulhat magatartásukhoz a korábbi módon. Határozottan el kell utasítanunk a kínai szakadókat, és meg kell védenünk a marxizmus–leniniz-

must a kínai vezetők trockista támadásaitól. Ezért az MSZMP KB – mondta Kádár elvtárs – az MSZMP KB plénuma elé terjesztett egy határozatot, amely határozottan elítéli a kínai vezetők antileninista, szakadár tevékenységét. A határozatban jellemzik a mai trockizmust, amelynek útjára a kínai vezetők léptek, valamint egyhangúlag támogatják az SZKP KB álláspontját és Ny. Sz. Hruscsov elvtárs harcát a kínai opportunizmussal. Ebben a határozatban kifejtik az MSZMP KB véleményét a világ országai kommunista és munkáspártjai tanácskozása összehívásának szükségességéről. De ennek kapcsán Központi Bizottságunk úgy véli – folytatta Kádár elvtárs –, hogy a tanácskozásra csak azoknak a kommunista és munkáspártoknak a képviselőit kell meghívni, akik részt vettek az 1960-as moszkvai tanácskozáson, a többi marxista-leninista párt képviselőit pedig csak a tanácskozásnak az engedélyével lehet meghívni. Ezt kell tenni annak érdekében, hogy a tanácskozáson kidolgozzák az új, egyeztetett programot a nemzetközi kommunista mozgalom egységének megerősítésére, amely biztosítja a marxizmus-leninizmus tisztaságát. Erre azért is szükség van – mondta Kádár elvtárs –, mert vitáinkban a kínaiak és mi is az 1957-es és 1960-as moszkvai tanácskozások dokumentumaira hivatkozunk. Ahhoz pedig, hogy véget vessünk a kínai vezetők hivatkozásainak, akik eltávolodtak a kommunista és munkáspártok 1957-es és 1960-as moszkvai tanácskozásán elfogadott elvektől, arra van szükség, hogy megőrizve ezeknek a dokumentumoknak elvi oldalát, új programot dolgozzunk ki, amely egyesíti erőfeszítéseinket a nemzetközi kommunista mozgalom egységének megerősítésére, s amely biztosítja a marxizmus-leninizmus védelmét, és határozottan elutasítja a kínai opportunizmust. Ezt a határozatot a [KB]-ülés egyhangúlag elfogadta. Nézeteink a kínai kérdésről azonosak az SZKP KB véleményével. Véleményt cseréltünk az ülésen [arról] – folytatta Kádár elvtárs –, hogyan tájékoztassuk a pártot az MSZMP KB-nak a kínai kérdésben kialakított álláspontjáról. Egyhangúlag azt a határozatot hoztuk, hogy a KB határozatát egyelőre nem publikáljuk, mivel a román és lengyel elvtársak az SZKP KB-hoz fordultak azzal a kéréssel, hogy vessenek véget a nemzetközi kommunista mozgalomban [kialakult] nyílt vitának. Habár én – hangsúlyozta Kádár elvtárs – nem hiszek a román elvtársak sikerében, de egyetértek az SZKP KB álláspontjával, hogy lehetőséget kell adni a román elvtársaknak, hogy találkozzanak a KKP vezetésével. Ha a román elvtársak nem érnek el sikert, akkor a [KB]-ülés megbízta a Politikai Bizottságot, hogy az SZKP KB-val történt egyeztetés után közölje a februári [KB]-ülésnek az ügyben hozott határozatát.⁸ De előtte pártaktívaüléseket fognak tartani, lehet, hogy párttaggyűléseket is, amelyen felszólálnak vezető pártfunkcionáriusaink, és tájékoztatják a kommunistákat a KKP vezetése szakadár tevékenységéről annak érdekében, hogy a kommunisták ezzel a kérdéssel ne a sajtón keresztül, hanem a [tag]gyűléseken ismerkedjenek meg, anyagaink publikálása előtt.

Miután köszönetemet fejeztem ki Kádár elvtársnak a tájékoztatásért, a Központ megbízásának megfelelően átadtam neki a KKP KB ez év február 20-ai, az SZKP KB-nak címzett levele másolatát és az SZKP KB választát erre a levélre.⁹ Kádár elvtárs nagy nyugalanságának adott kifejezést a kínai levél durva hangnemét illetően, és nagyon helyeslően szólt levelünk tartalmáról. Egyidejűleg átadtam Kádár elvtársnak az SZKP KB levele másolatát az RMP KB-nak, utóbbinak azon kezdeményezésével kapcsolatban, hogy találkozzanak a KKP KB vezetésével. Erre Kádár elvtárs közölte, hogy az MSZMP KB szintén készít a román elvtársaknak válaszlevelet, amelynek körülbelül ugyanaz lesz a tartalma, mint az SZKP KB levelének.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Az előzményekre lásd a 177. dokumentumot!

² Az SZKP KB 1964. február 5-ei levelét, valamint az MSZMP KB válaszlevelét lásd MOL M-KS 288. f. 23. cs. 1964/2. 6. e.

³ Lásd a 177. dokumentum 2. jegyzetét!

⁴ Méhes Lajos (1927–2002). 1956. decembertől az MSZMP Budapesti Bizottsága Párt- és Tömegszervezetek Osztálya osztályvezetője, 1961–1962-ben az MSZMP XIV. kerületi titkára, majd 1963–1964-ben a Budapesti Pártbizottság titkára. 1964 januárja és 1970 februárja között a KISZ KB első titkára.

⁵ Putnoki Lászlóról van szó. A baleset körülményeiről lásd TISCHLER János: „Pártos” történetek a közelmúltból. *Élet és Irodalom*. XLIX. évf. 14. sz. 2005. április 8.

⁶ A látogatásokkal kapcsolatban lásd a 183., illetve a 187. és a 191. dokumentumot!

⁷ Vö. a 175. dokumentummal!

⁸ Az MSZMP KB 1964. február 20–22-ei ülésén elfogadott határozatát „A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának határozata a Kínai Kommunista Párt vezetőinek újabb szakadár lépéseiről” címmel a *Népszabadság* 1964. április 3-ai számában közzétette. Az SZKP KB 1964. február 15-ei hasonló tárgyú határozatát a *Népszabadság* 1964. április 4-ei számában adták közre.

⁹ A leveleket lásd MOL M-KS 288. f. 9. cs. 1964/22. 6. e.

180. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. február 28.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. március 4.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, a Minisztertanács elnökével,
Kádár János elvtárssal folytatott beszélgetésről

1964. február 28.

A Központ megbízásának megfelelően felkerestem Kádár elvtársat, és átnyújtottam neki Ny. Sz. Hruscsov elvtárs válaszlevelét a szovjet kormány azon döntésére vonatkozóan, hogy ez év májusában a második nemzetközi vásárra kormánydelegációt küld Budapestre a Szovjetunió Minisztertanácsa első elnökhelyettesének, D. F. Usztyinov¹ elvtársnak a vezetésével.² Kádár elvtárs szívélyesen megköszönte a szovjet kormánynak és személyesen Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak a döntést, hogy kormánydelegációt küld Magyarországra a második Budapesti Nemzetközi Vásár megnyitására, és a beszélgetés során némi keserűségnek adott hangot azzal kapcsolatban, hogy az MSZMP KB már két hónapja várja az SZKP ideológiai küldöttségének érkezését, amely egyre halasztódik.³ Komolyan kérte a szovjet nagykövetet, hogy beszéljen az SZKP megfelelő vezető személyiségeivel arról, hogy a küldöttség ne érkezzen ez év március 3-ánál később, mivel az MSZMP KB arra számít, hogy az SZKP delegációja segít az MSZMP KB-nak az SZKP és az MSZMP közötti, az ideológiai kérdéseket érintő tapasztalatcsere útján jobban felkészülni a küszöbönálló országos ideológiai konferenciára, amelyet ez év májusára terveznek.⁴ Később – hangsúlyozta Kádár elvtárs – az SZKP küldöttségének érkezése elveszítheti jelentőségét, mivel március végén a Szovjetunió párt- és kormányküldöttségének kell jönnie.

Megígértem Kádár elvtársnak, hogy haladéktalanul teljesítem kérését.

Megjegyzés: Ugyanaznap telefonon beszéltem I. I. Brezsnyev elvtárssal ebben az ügyben, aki megígérte, hogy egyezteti az SZKP delegációjának utazását az Elnökséggel.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Usztyinov, Dmitrij Fjodorovics (1908–1984). 1946 márciusától 1953 márciusáig honvédelmi miniszter, majd 1957 decemberéig hadiipari miniszter. Azt követően 1965 márciusáig a Szovjetunió Minisztertanácsa elnökhelyettese, illetve első elnökhelyettese. *A látogatással kapcsolatban lásd a 187. dokumentumot!*

² Ny. Sz. Hruscsov 1964. február 25-ei keltezésű, Kádár Jánosnak címzett levelét lásd MOL M-KS 288. f. 9. cs. 1964/5. ó. e.

³ A Jurij Andropov vezette pártmunkásküldöttségről van szó. *Az előzményekre lásd a 172., a 173. és a 174. dokumentumot!*

⁴ Az országos ideológiai konferenciát az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottsága eredetileg 1964. június 4–6-ra hívta össze, a konferencia időpontját azonban a Politikai Bizottság 1964. május 13-ai ülésén 1964. szeptember 15–20-ra módosították. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 331. ó. e. és 334. ó. e.) A konferencia végül 1964. szeptember 24-én kezdődött és 26-án fejezte be munkáját.

181. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS PÉTER JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. március 18.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. március 21.

Feljegyzés az MNK külügyminiszterével, Péter elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. március 18.

Meghívására felkerestem Péter elvtársat. Péter elvtárs az MSZMP KB Politikai Bizottságának megbízásából átadta a magyar fél által javasolt kommuniké szövegét a szovjet párt- és kormánydelegáció küszöbönálló magyarországi látogatásáról. Közölte, hogy a magyar fél javasolja az említett kommuniké közlését a szovjet és magyar rádió ez év március 21-ei esti legutolsó híradásában, március 22-én pedig a sajtóban.¹ Ezzel kapcsolatban Péter elvtárs kérte, hogy a szovjet fél lehetőleg minél előbb fejtse ki véleményét a javasolt kommuniké tartalmát és közlésének időpontját illetően.

Megjegyzés: Az említett kommuniké szövegét Péter elvtárs kérésére ez év március 18-án továbbítottam a központnak.

Péter elvtárs tájékoztatott arról, hogy ez év március 18-án az MNK Külügyminisztériuma közölte Albánia budapesti ügyvivőjével, hogy 48 órán belül kiutasítják Magyarországról területéről az albán nagykövetség kereskedelmi attaséját, Gaszelarit. Az említett albán diplomata különféle gyanús kapcsolatokat alakított ki magyar állampolgárokkal, részt vett elismert propagandaanyagok elkészítésében és a magyar lakosság körében való terjesztésében. Albánia ideiglenes ügyvivője tudomásul vette a magyar fél követelését, és magyarázatot kért a Gaszelarival szemben felhozott vádakait illetően. Erre közölték vele, hogy a magyar fél fenntartja magának a jogot, hogy a neki megfelelő időpontban közölje az albánokkal azokat az adatokat, amelyekkel Gaszelari budapesti tevékenységéről rendelkezik.

Péter elvtárs közölte azt is, hogy a magyar fél hivatalos választ adott az USA ideiglenes ügyvivője, Jones² kérésére, hogy engedélyezzék amerikai katonai repülőgépek magyarországi leszállását abból a célból, hogy Wiesbadenbe szállítsa a budapesti amerikai misszió diplomatáit. Nem sokkal ezelőtt Jones az MNK Külügyminisztériumába jegyzéket küldött, amelyben megadtak néhány műszaki adatot az amerikai repülőgép Magyarországra repülésével összefüggésben, valamint a személyzet személyi adatait. Ez év március 17-én az MNK Külügyminisztériuma Protokollosztályának vezetője átnyújtotta Jonesnak a válaszijegyzéket, amelyben közölték, hogy a magyar fél nem tud lehetőséget biztosítani az amerikai repülőgép leszállására Magyarországon.³ Jones meglepetésének adott hangot az ilyen válasz kapcsán, és kijelentette, hogy a többi szocialista országban

állítólag van ilyen gyakorlat. Erre közölték vele, hogy lépéseket kell tenni a magyar–amerikai kapcsolatokat általános javítására.

A beszélgetésen részt vett tolmácként a nagykövetség III. titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ A *Népszabadság* 1964. március 22-ei száma címlapon hozta a közleményt.

² Jones, Owen T. 1956 és 1960 között az amerikai külügyminisztérium Kelet-Európa Irodájának vezetője. 1960–1962-ben az USA belgrádi nagykövetségének első beosztottja, majd 1962-től 1964-ig a budapesti követség ügyvivője.

³ A kérdés a Politikai Bizottság 1964. március 17-ei ülésének napirendjén szerepelt. Az előterjesztő Külügyminisztérium azt javasolta, hogy mivel a magyar–amerikai kapcsolatokat normalizálása elmaradt a többi szocialista országtól, ne engedélyezzék a leszállást. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 329. ó. e.)

182. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS SZIRMAI ISTVÁN BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. március 20.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. március 26.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP KB titkárával,
Szirmai I[stván] elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. március 20.

Felkerestem Szirmai elvtársat, és átadtam neki az SZKP KB titkára, L. F. Iljicsov elvtárs válaszelevelét a magyar elvtársak kérését illetően, hogy keressenek filmkockákat a magyar internacionalisták részvételéről a nagy októberi szocialista forradalomban. Szirmai elvtárs megköszönte a választ és elvtársaink erőfeszítéseit abból a célból, hogy megkeressék az említett dokumentumokat.

Szirmai elvtárs tájékoztatott arról, hogy az MSZMP KB Politikai Bizottsága határozatának megfelelően az elkövetkező napokban meg fogják tartani a megyei, városi és kerületi pártszervezetek aktívaüléseit. Ezeken a gyűléseken meg fogják vitatni a KKP vezetése szakadár tevékenységének kérdését és az MSZMP KB februári ülésének határozatát, amelyet ebben a kérdésben fogadtak el. Azt is elmondta, hogy az MSZMP KB Politikai Bizottsága célszerűnek tartotta a párt valamennyi tagját tájékoztatni az említett kérdésről, és ezzel felkészíteni őket az SZKP KB és az MSZMP KB ülése anyagainak lehetséges publikálására a kínai vezetők trockista tevékenységéről.¹ A pártaktívgyűlések előkészítése céljából ez év március 21-én az MSZMP KB-ban instruktori ülést tartanak az MSZMP megyei és Budapest kerületei első titkárai számára. A pártaktívgyűlésekre a következő hét folyamán kerül sor, utána az említett kérdést a pártalapszervezetekben vitatják majd meg.

Szirmai elvtárs azt is közölte, hogy ma befejezi munkáját a Hazafias Népfront III. kongresszusa.² Ezt követően a Politikai Bizottság és az MSZMP KB minden tevékenységét kizárólag a Szovjetunió párt- és kormányküldöttségével való tárgyalások anyagainak előkészítésére összpontosítja. Ennek kapcsán a magyar elvtársak a fő figyelmet azoknak a politikai és gazdasági kérdések kidolgozásának kívánják szentelni, amelyeket meg szándékoznak vitatni küldöttségünkkel.

A beszélgetésen tolmácként jelen volt a nagykövetség III. titkára, B. D. Sevikin elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077 op. 47 papka 230 gy. 8.

¹ Vö. a 179. dokumentummal!

² A Hazafias Népfront III. kongresszusa 1964. március 19-én ült össze. („800 küldött és 14 külföldi delegáció részvételével megkezdte tanácskozásait a Hazafias Népfront III. kongresszusa.” *Népszabadság*, 1964. március 20.) Kádár János beszédét a *Népszabadság* 1964. március 21-ei száma közölte.

183. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. április 14.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. április 18.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, a Minisztertanács elnökével,
Kádár János elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. április 14.

Elkísértem Kádár elvtársat, aki Rónai Sándor PB-taggal együtt Moszkvába utazott Ny. Sz. Hruscsov elvtárs 70. születésnapjának megünneplésére.¹

Az állomáson beszélgettem Kádár elvtárral. Elmondta, hogy az Ny. Sz. Hruscsov elvtárs vezette szovjet párt- és állami delegáció [magyarországi] tartózkodásának programját teljes egészében teljesítették.² Ez azt mutatja, hogy átgondoltan állították össze, a másik fél kéréseit is figyelembe véve. Mi – folytatja Kádár elvtárs – nagyon elégedettek vagyunk a szovjet párt- és állami küldöttség látogatásának eredményeivel. Nagyra értékeljük Ny. Sz. Hruscsov elvtárs beszédét, találkozását a munkásokkal, parasztokkal és az értelmiséggel. Népünk és pártunk sokáig fog emlékezni Ny. Sz. Hruscsov elvtárs magyarországi látogatására. Nemcsak mi vezetők vagyunk elégedettek, de elégedettek a dolgozók széles rétegei is.

Miután teljes egyetértésemet fejeztem ki a Kádár elvtárs által elmondottakkal, megjegyeztem neki, hogy Ny. Sz. Hruscsov elvtárs és az egész szovjet párt- és kormánydelegáció szintén nagyon elégedett a magyarországi dolgozókkal való találkozókkal és a párt- és állami vezetőkkel folytatott tárgyalásokkal. Azonkívül, a sajtóviasszhangból ítélve, a szovjet közvélemény nagyon nagyra értékeli Ny. Sz. Hruscsov elvtárs magyarországi látogatásának eredményeit.³ Kádár elvtárs ezt megerősítve elmondta, hogy az összes nyugati országban a lapokban központi helyet szenteltek Hruscsov elvtárs magyarországi tartózkodásának. Ennek kapcsán a nyugati országok lapjainak többsége pozitívan mutatta be Hruscsov elvtárs magyarországi látogatását.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077 op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Kádár János és Rónai Sándor 1964. április 15-én érkeztek Moszkvába. Az ünnepségről lásd: „Bensőséges ünnepség a Kremlben Hruscsov elvtárs 70. születésnapján.” *Népszabadság*, 1964. április 18.; „Világszerte megünneptették Hruscsov elvtárs 70. születésnapját.” *Népszabadság*, 1964. április 19.

² A Hruscsov vezette párt- és kormányküldöttség 1964. március 31. és április 10. között tartózkodott Magyarországon. A *Népszabadság* Hruscsov magyarországi látogatásának minden állomásáról hírt adott. A tárgyalásokról a Külügyminisztérium I. Területi Osztálya által készített feljegyzést lásd MOL XIX-J-1-j-SZU-TÜK-IV-100/2-1964. (5. d.)

³ „Hruscsov elvtárs beszámolója a szovjet küldöttség magyarországi látogatásáról.” *Népszabadság*, 1964. április 14.

184. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS PÉTER JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. április 18.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. április 24.

Feljegyzés az MNK külügyminiszterével,
Péter János elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. április 18.

1. A Központ utasításának megfelelően felkerestem Péter elvtársat, és tájékoztattam a szovjet kormány álláspontjáról az afroázsiai és latin-amerikai országok követelését illetően, hogy változtassák meg az ENSZ alapokmányát, és szélesítsék ezen országok képviselési jogát a Biztonsági Tanácsban és a gazdasági tanácsban,¹ valamint a kínai kormány új felfogásáról ebben a kérdésben.

Péter elvtárs meglepődéssel vette tudomásul a közlést arról, hogy Kína kormányának megváltozott a viszonya ehhez a kérdéshez. Megszűnt az alapvető akadály annak, hogy a szocialista országok az ENSZ-ben az afroázsiai és latin-amerikai országok követelésének teljesítése érdekében lépjenek fel. Azt mondta, ezt a közlést az MNK kormányának tudomására hozza, és a közeljövőben a nagykövetségen keresztül átadja a magyar kormány hivatalos válaszát. A maga részéről Péter elvtárs egyetért a szovjet kormány álláspontjával, de megjegyezte, hogy bizonyos nehézség adódhat azzal összefüggésben, hogy az ENSZ Alapokmányának megváltoztatásához mind az öt nagyhatalom feltétlen hozzájárulására van szükség, amelyek között jelenleg van egy csangkajsekista.² Ha a csangkajsekista szavazatának érvényességét elismernék – mondta Péter elvtárs –, ezzel a szocialista országok egyidejűleg közvetve elismernék a Kína nevében való fellépésének jogosságát. Ezért, Péter elvtárs úgy véli, hogy nagyon kíváncsian lenne megpróbálni meggyőzni Kína kormányát arról, hogy ennek a kérdésnek ENSZ-beli megvitatása alkalomával tegyen külön nyilatkozatot, amelyben támogatná az ENSZ Alapokmányának megváltoztatására irányuló javaslatot. Így az ENSZ szocialista tagországai azután hivatkozhatnak a Kínai Népköztársaság véleményére.

2. A továbbiakban Péter elvtárs a Vaskapu körzetében építendő vízierőmű-csomópont kapcsán áttért a Duna menti országok szakértőinek küszöbönálló tanácskozására. Hivatkozva az MNK Külügyminisztériuma által a nagykövetségnek adott emlékeztetőre a magyar szakértők véleményéről, Péter elvtárs közölte, hogy a Magyarország és a Duna Bizottság néhány más tagja között meglévő bizonyos véleménykülönbségek ellenére a magyar szakértőknek utasítást adtak, hogy a tanácskozás alatt különös korrektséggel viselkedjenek, és a kérdés megvitatásához maximális konstruktivitással viszonyuljanak.

Elmondtam Péter elvtársnak, hogy a Szovjetunió nagykövetsége megkapta az emlékeztetőt az MNK Külügyminisztériumától, és megismerkedett annak tartalmával. Minden valószínűség szerint a magyar szakértők véleménye egybeesik a többi ország szakértőjének véleményével abban, hogy a román–jugoszláv javaslatokban a hajózható létesítmények költségeit illetően megemelt összeg szerepel. Azután, hogy a szakértők tanácskozása pontosítja ezt az összeget, a szovjet fél egyet fog érteni azzal, hogy teljesítsék Románia és Jugoszlávia kérését ennek az összegnek illeték útján való fedezésére, de a Vaskapun történő áthaladásért most beszédett összegnél nem magasabb összegben.³ Miután fedezték a hajózható létesítmények építési költségeit, a beszédést ezen a területen általában is be kell szüntetni, mivel a hajózási feltételek normálisak lesznek.

Péter elvtárs nagy megelégedettséggel fogadta ezt a közlést, és meggyőződésének adott hangot, hogy a magyar fél támogatni fogja a szovjet álláspontot ebben a kérdésben. Ezzel együtt elmondta, hogy a megfelelő utasításokat megadják a magyar szakértőknek a Duna menti államok szakértőinek küszöbönálló tanácskozására.

3. A továbbiakban Péter elvtárs közölte, hogy az MNK kormánya már megvizsgálta a Duna Bizottság immunitásáról és privilégiumairól szóló konvenció megkötésének kérdését, és meghatalmazta őt megállapodás aláírására a Duna Bizottsággal. Beszélgetőtársam megígérte, hogy megvitatják a megállapodás aláírásának időpontját, amint a következő hét közepén visszaérkezett Csehszlovákiából.

A beszélgetésen tolmácként részt vett a nagykövetség attaséja, Ny. I. Darcsijev elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyeniszov

AVP RF.f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Az előzményekre lásd a 146. dokumentumot!

² Az utalás arra vonatkozik, hogy a Csang Kaj-sek vezette Kínai Köztársaság 1945-ben az ENSZ alapító tagja és a Biztonsági Tanács öt állandó tagjának egyike lett. Ezen az sem változtatott, hogy a Kínai Köztársaság 1949-ben vereséget szenvedett és Tajvanra vonult vissza. A Kínai Népköztársaság 1971-ben foglalta csak el a helyét, miután előbbi az ENSZ Közgyűlésének 2758-as számú határozatával eltávolították a világszervezetből.

³ Péter János a Gyeniszov által közölt szovjet álláspontról 1964. április 28-án tájékoztatta a Politikai Bizottságot. A testület úgy foglalt állást, hogy a Szovjetunió kompromisszumos javaslatát abban az esetben támogatja, ha úgy realizálható, hogy nem teremt precedenst, és a már meglévőnél nem nagyobb mértékben terheli az áthaladó hajókat. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 333. ó. e.)

185. FELJEGYZÉS G. A. GYENYSZOV NAGYKÖVET ÉS MÓD PÉTER KÜLÜGYMINISZTER-HELYETTES BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. április 20.

G. A. Gyeniszov naplójából

Titkos
1964. április 24.

Feljegyzés az MNK külügyminisztere első helyettesével,
Mód Péter elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. április 20.

A Központ utasítására felkerestem az MNK külügyminiszterének első helyettesét, Mód Péter elvtársat (a külügyminiszter, Péter János elvtárs jelenleg nincs jelen), és tájékoztat-

tam a szovjet kormány álláspontjáról¹ az ENSZ békefenntartó műveleteinek finanszírozásáról Kongóban és a Közép-Keleten,² valamint átadtam Mód elvtársnak szigorúan bizalmas módon a szovjet kormány memorandumtervezetét az ENSZ hatékonyságának növelését célzó intézkedésekről a nemzetközi béke és biztonság biztosítása terén. Megköszönve a tájékoztatást, beszélgetőtársam a maga részéről kedvezően nyilatkozott a Szovjetunió kormányának ebben a kérdésben elfoglalt álláspontjáról, és elmondta, hogy a magyar kormány és az MSZMP KB minden valószínűség szerint szerdán, ez év április 22-én ad majd hivatalos választ, mivel Kádár elvtárs Moszkvából Budapestre, illetve Nemes elvtárs KB-titkár vidékről történő visszaérkezése csak holnap, ez év április 21-én várható.

Mód elvtárs pozitív értékelést adott a szovjet fél álláspontjáról a Románia és Jugoszlávia által a Vaskapu övezetében, a Dunán építendő vizierőmű-csomópontról, megemlítve azt a tényt, hogy a szovjet álláspont helyesen veszi figyelembe a politikai momentumokat, amelyek ennek a kérdésnek a megoldásával függenek össze. Elmondta, hogy a magyar szakértők delegációja a most zajló tanácskozáson támogatni fogja a szovjet álláspontot.³

A beszélgetés további részében Mód elvtárs érintette Kína budapesti nagykövetségének tevékenységét. Megemlítette, hogy az utóbbi időben a nagykövetség lojális viselkedik, és egyelőre nem terjeszt semmilyen propagandaanyagot. Nem volt – beszélgetőtársam szavai szerint – semmilyen a kínai nagykövetséggel összefüggő komoly incidens, ha nem számítjuk Kína nagykövetének közelmúltbeli beszélgetését Erdélyi Károly külügyminiszter-helyetessel az egyik diplomáciai fogadáson, ahol a nagykövet célzásokat tett Erdélyi elvtársnak Kádár elvtárs április 3-ai felszólalásának tartalma kapcsán. Kína nagykövetének véleménye szerint Kádár elvtárs beszédében helytelenül beszélt a Kínai Kommunista Párt vezetésének barátságtalan viselkedéséről.⁴ Megemlítve, hogy a fogadás nem megfelelő hely a hasonló típusú beszélgetések lefolytatására, Erdélyi elvtárs – Mód elvtárs szavai szerint – elmondta Kína nagykövetének, hogy Kádár elvtárs csupán konstataulta a valójában létező és nem tőle függő tényt.

A beszélgetés zárásaként Mód elvtárs közölte, hogy az MNK Külügyminisztériumban rendelkezésre álló adatok szerint ez év április 17-én kezdődött a Kínai KP Központi Bizottsága Politikai Bizottságának ülése, amelyen megvitatják a Kínában lévő belső helyzetet és a nemzetközi helyzet néhány kérdését. Ezeknek az üléseknek az eredményeképpen, a beszélgetőpartner véleménye szerint, nyilván valamiféle új utasítások lesznek Kína külföldi diplomáciai képviselteinek.

A beszélgetésen tolmácként részt vett a nagykövetség attaséja, Ny. I. Darcsijev elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyeniszov

AVP RF.f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1964. április 28-ai ülésén tárgyalta meg a Szovjetunióhoz az ENSZ békefenntartó tevékenységével kapcsolatos memorandumát, és egyetértését fejezte ki a szovjet elképzelésekkel. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 333. ó. e.)

² Az ENSZ békefenntartó műveletei 1948-ban kezdődtek, amikor a Biztonsági Tanács engedélyezte az ENSZ katonai megfigyelőinek a felvonultatását a Közel-Keleten. A kongói ENSZ békefenntartó művelet 1960 júliusában kezdődött azzal a céllal, hogy biztosítsa a belga csapatok kivonulását, és nyújtson segítséget a kormánynak a törvényesség és a rend fenntartásában.

³ Vö. a 184. dokumentummal!

⁴ Kádár János ünnepi beszédében a béke megőrzéséért folytatott harc kapcsán a következőket mondta: „Ezt a politikát támadják a kínai vezetők. Dogmatikus torzításokkal és szakadár tevékenységükkel szemben Központi Bizottságunk február 20–22-i ülésén ismételtelen teljes egységben, határozottan állást foglalt, elítélte és elutasította azokat.” („Díszünnepek az Operaházban hazánk felszabadulásának 19. évfordulóján.” *Népszabadság*, 1964. április 4.)

**186. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
PÉTER JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL**
1964. április 27.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. január 30.

Feljegyzés az MNK külügyminiszterével, Péter Jánossal folytatott beszélgetésről

1964. április 27.

A vacsorán, amelyet az MNK kormánya rendezett A. Nyikolajev elvtárs szovjet úrhajós¹ tiszteletére, beszélgettem Péter János elvtárral. Péter elvtárs, hivatkozva a budapesti szállodai helyekkel kapcsolatos nehézségekre, amelyeket a nagyszámú külföldi vendég – mind a szocialista, mind a kapitalista országokból – igénye váltott ki, hogy meglátogassák az ez év május 15-én megnyíló második Budapesti Nemzetközi Vásárt, hozzám fordult, mint a Duna Bizottság elnökéhez, hogy halasszam el a Duna Bizottság XXII. ülészakának összehívását május 20-ról számukra kedvezőbb időpontra ez év júniusában. Péter elvtárs sajnálatát fejezte ki, hogy a budapesti városi hatóságok nem tudják kielégíteni a Duna Bizottság kérését a XXII. ülészak delegátusainak szállodai elhelyezését illetően.

Azt válaszoltam Péter elvtársnak, hogy a Duna Bizottság XXII. ülészakának összehívását ez év május 20-ra a Duna Bizottság XX. ülészakának döntése határozta el, és ahhoz, hogy áthelyezzék, kérni kell a Duna Bizottság tagországai állandó képviselőinek egyetértését. Megígértem Péter elvtársnak, hogy megvitatom ezt a kérdést helyetteseimmel és a Duna Bizottság munkaapparátusának igazgatójával, és amennyiben lehetséges, kedvező döntés születik.

A továbbiakban Péter elvtárs az iránt érdeklődött, hogy meddig jutott a szakértők tanácskozásának munkája a Vaskapu térségében, a Dunán építendő vízierőmű-csomópontról. Azt válaszoltam, hogy a szakértők még nem mondtak véleményt a hajózható létesítmény költségeiről, valamint a Romániának és Jugoszláviának nyújtandó segítség módjáról. Erre beszélgetőtársam közölte, hogy Magyarország szakértői nem támogatják Románia és Jugoszlávia javaslatát, ellene vannak mindenféle illetéknek a leendő hajózható rendszeren, és ezen építmény költségeit csupán 15 millió dollár határon belül nevezik meg, a 95 millió dollár helyett, amit a románok és jugoszlávok mondanak. Minden valószínűség szerint a szakértők ezen a tanácskozásán nem fognak elérni egyeztetett eredményt, és nyilván a kérdést át kell tenni a Duna Bizottság XXII. ülészakára. Azt válaszoltam Péter elvtársnak, hogy ez lehetetlen, mivel a Duna Bizottság megbízta a szakértők tanácskozását, hogy tanulmányozza, és dolgozzon ki ajánlásokat a hajózható létesítmény építését illetően, többek között technikai, gazdasági (pénzügyi) és jogi szempontból. Ha az adott szakértői tanácskozás nem jut végleges következtetésre, akkor a Duna Bizottság XXII. ülészakán új megbízatást kell adni másik szakértői tanácskozásnak, hogy dolgozzák ki ezt a kérdést, mivel a küszöbönálló ülészakon aligha célszerű általános tanácskozást tartani ebben a kérdésben. Péter elvtárs egyetértett ezzel a véleményemmel.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Nyikolajev, Andrijan Grigorjevics (1929–2004). 1962 augusztusában hajtott végre repülést a Vosztok–3 űrhajón. Nyikolajev a magyar kormány és a Hazafias Népfront Országos Tanácsa Elnökségének meghívására 1964. április 27-től május 4-ig tartózkodott Magyarországon. A látogatásról lásd: „Hazánkba érkezett Andrijan Nyikolajev.” *Népszabadság*, 1964. április 28.; „Nagygyűlésen találkozott Nyikolajev a budapesti fiatalokkal.” *Népszabadság*, 1964. május 4.

**187. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
APRÓ ANTAL BESZÉLGETÉSÉRŐL**
1964. május 11.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. május 23.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MNK Minisztertanácsa elnökhelyettesével,
Apró Antal elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. május 11.

Az NDK párt- és kormányküldöttsége tiszteletére adott fogadáson¹ beszélgettem Apró elvtárral. Beszélgetőtársam elmondta, hogy az MNK gazdasági szervei jelenleg készítik a javaslatokat azokról a kérdésekről, amelyeket a Szovjetunió és az MNK párt- és kormánydelegációi között nemrégiben lezajlott tárgyalások során vetettek fel. Apró elvtárs küszöbönálló moszkvai utazásához 10 kérdést illetően elkészültek a javaslatok, amelyek közül – Apró elvtárs szavai szerint – a legfontosabbak az autóbuszgyártás, a zöldség- és gyümölcskonzervgyárak számára berendezések gyártása és az alumíniumgyártás. Apró elvtárs azt mondta, hogy ezeket a kérdéseket meg szándékozik tárgyalni Leszecsko elvtárral, ezt követően megvitatják a kétoldalú szovjet–magyar tárgyalásokon, amelyeket a KGST VB ülése előtt terveznek lefolytatni.

Apró elvtárs nagyra értékelte a Szovjetunió kezdeményezését a KGST-tagországok közötti kétoldalú együttműködés szélesítéséről a KGST keretein belül. Az utóbbi években a fejlődő kétoldalú együttműködés jó szelleme – mondta beszélgetőtársam – lépés a sokoldalú kapcsolatokhoz. Apró elvtárs szavai szerint a kétoldalú együttműködés sikerei kedvező hatást gyakorolhatnak a KGST azon tagjaira, amelyekkel az utóbbi időben bizonyos nehézségek adódnak. Ennek kapcsán beszélgetőtársam a román elvtársakra utalt.

A német párt- és kormányküldöttséggel folytatott tárgyalások kérdését érintve Apró elvtárs elmondta, hogy összességében a tárgyalások valamennyi vonalon, többek között a gazdasági kérdésekről, sikeresen zajlottak le, megmutatva a nézetazonosságot valamennyi alapvető kérdésben. A két ország közötti gazdasági együttműködésben meglévő nehézségek között említette beszélgetőtársam a magyar félnek azt a törekvését, hogy növelje a mezőgazdasági termékek exportját az NDK-ba a jelenlegi 40 millió rubelről 70 millió rubelre 1970-ig és a vegyipari termékek behozatalának, többek között a műtrágyának ennek megfelelő emelését az NDK-ból. A német elvtársak – Apró Antal szavai szerint – eddig nem szívesen mentek elébe a magyar javaslatoknak, ugyanakkor a tárgyalások az NDK párt- és kormányküldöttségével reménykeltőek voltak.

A beszélgetés végén Apró elvtárs elmondta, hogy személyesen részt vett az Usztyinov elvtárs vezette szovjet kormánydelegáció magyarországi tartózkodási programjának összeállításában.² Elmondta, hogy nagyon szeretné megismertetni Usztyinov elvtársat különösen azokkal az üzemekkel, amelyek részt vesznek a szovjet–magyar gazdasági

együttműködésben, és szeretné meghallgatni Usztyinov elvtárs véleményét ezekről az üzemekről.

A beszélgetésen tolmács minőségben részt vett a nagykövetség attaséja, Ny. I. Darcsijev elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ A Walter Ulbricht vezette német párt- és kormányküldöttség 1964. május 6-án érkezett Magyarországra. („Hazánkba érkezett a Német Szocialista Egységpárt Központi Bizottságának és az NDK kormányának küldöttsége.” *Népszabadság*, 1964. május 7.; „Német vendégeink látogatása a Csepel Vas- és Fémművekben.” *Népszabadság*, 1964. május 8.; „Német barátaink találkozója Győr dolgozóival.” *Népszabadság*, 1964. május 9.; „Az NDK küldöttsége a Hajdúságban.” *Népszabadság*, 1964. május 10.; „Forró hangulatú német-magyar barátsági nagygyűlés a Sportszarnokban.” *Népszabadság*, 1964. május 12.; „Közös nyilatkozat az NDK párt- és kormányküldöttségének a Magyar Népköztársaságban tett látogatásáról.” *Népszabadság*, 1964. május 13.)

² Az előzményekre lásd a 180. dokumentumot!

188. FELJEGYZÉS G. A. GYENYSZOV NAGYKÖVET ÉS APRÓ ANTAL BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. május 22.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Szigorúan titkos
1964. május 23.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MNK Minisztertanácsa
elnökhelyettesével, Apró Antal elvtárssal folytatott beszélgetésről

1964. május 22.

Találkoztam Apró elvtárssal, aki Magyarország belső kérdései mellett, amelyek főként a Budapesti Nemzetközi Vásárt érintették, szóba hozta a Romániában most zajló pártaktívák kérdését. Apró elvtárs többek között elmondta, hogy jelenleg egész Romániában pártaktívákat tartanak az RMP KB áprilisi ülésének eredményeiről.¹ Erről a kérdésről az eligazító előadást – amint azt beszélgetőtársam hangsúlyozta – a bukaresti városi pártaktívagyűlésen az RMP KB titkára, a PB tagja, Ceaușescu² elvtárs tartotta. Ebben az előadásban kirohanások voltak az SZKP KB és a szovjet kormány kül- és belpolitikája ellen, szerepeltek benne – Apró elvtárs szavai szerint – nyilvánvaló szovjetellenes kijelentések. Többek között Ceaușescu elvtárs azt állította, hogy a Szovjetunió az utóbbi 15 évben kizsákmányolta Romániát és a többi szocialista országot. Azt közölte az aktívával, hogy állítólag az utóbbi időben az RNK hadügyminisztériumában és belügyminisztériumában szovjet kém hírszerző szervezetet lepleztek le. Apró elvtárs szavai szerint Ceaușescu elvtárs azt állította, hogy a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság nemzetközi méretekben a hegemoniáért harcolnak, és ezért nem szabad a többi országnak és pártnak befolyásuk alá kerülni, és hogy a közeljövőben az RMP KB-nak a kínai vezetőkkel kapcsolatos különutas politikájával összefüggésben Ceaușescu elvtárs szavai szerint várhatóak az RMP elleni támadások, amelyeket a Román Munkáspártnak minden eszközzel határozottan vissza kell vernie. Ceaușescu állítólag kijelentette, hogy a Varsói Szerződés országainak Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa azt a célt szolgálja, hogy fejlessze egyes országok mások általi kizsákmányolását, és hogy a Magyarország, az

NDK és a többi ország sikeres gazdasági fejlődéséről szóló propaganda nem felel meg a valóságnak, és csak az a célja, hogy összezavarja a közvéleményt.

Amint Apró elvtárs elmondta, Románia több kommunisztájában törvényszerű értetlenség alakul ki, minek és kinek van szüksége hasonló rágalomra az SZKP KB és a többi szocialista ország ellen. Apró elvtárs ezzel együtt azt hangsúlyozta, hogy az RMP-nek ez a nacionalista politikája negatívan hathat a magyar értelmiség bizonyos részére is, különösen a nacionalista érzelműekre.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ A szovjet nagykövet beszélgetőpartnerei információikat az „Összeállítás az 1964. május 7-től megtartott romániai aktívák, párttaggyűlések és egyéb értekezletek keretében elhangzott felszólalásokkal kapcsolatos értesülésekről” című anyagból szerezték, amelyet a Politikai Bizottság tagjai tájékoztatásul megkaptak. Az összeállítást lásd MOL M-KS 288. f. 9. cs. 1964/4. ó. e.

² Ceaușescu, Nicolae (1918–1989). 1945-től az RMP KB és PB tagja, 1954 és 1965 között a KB titkára. 1969-től az RKP főtitkára.

189. FELJEGYZÉS G. A. GYENYSZOV NAGYKÖVET ÉS NEMES DEZSÓ BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. május 25.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. május 30.

Feljegyzés az MSZMP KB Politikai Bizottsága tagjával, a KB titkárával,
Nemes Dezsó elvtárssal folytatott beszélgetésről

1964. május 25.

Moszkva megbízásának megfelelően felkerestem Nemes elvtársat, és átadtam neki az SZKP KB MSZMP KB-nak címzett levelét a pártküldöttségek cseréjéről, valamint Ny. Sz. Hruscsov elvtárs üdvözlését Kádár elvtársnak születésnapja alkalmából. Nemes elvtárs mély háláját fejezte ki az SZKP KB válaszleveléért a pártjaink közötti 1964. évi pártküldöttségek cseréjét illetően, és ennek kapcsán hangsúlyozta, hogy a pártdelegációk cseréjének formája a munkatapasztalatok tanulmányozását illetően jótékonyan hat a pártjaink közötti kapcsolatok megerősödésére és a munka megjavítására. Nemes elvtárs az MSZMP KB nevében kérte, hogy adjam át Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak a köszönetet Kádár elvtárs születésnapi köszöntéséért. Ezt a köszöntést ma eljuttatják Kádár elvtársnak, aki jelenleg szabadságon van.

A beszélgetésben Nemes elvtárs nyugtalanságát juttatta kifejezésre, amely hatalmába kerítette az MSZMP KB-t a Román Munkáspárt KB-nak a kínai kérdésben és a KGST kérdésében elfoglalt álláspontja miatt. Jelenleg – folytatja beszélgetőtársam – Romániában pártaktívák zajlanak az RMP KB áprilisi ülésének eredményeiről. Ilyen gyűlést tartottak Bukarestben is, ahol eligazító előadást az RMP KB titkára, Ceaușescu elvtárs tartott.¹ Az a hangnem, amelyet Ceaușescu elvtárs az említett gyűlésen megadott, nagy értetlenséget vált ki, mivel nyilvánvalóan szovjetellenes tendenciát hordoz. A kínai vezetők oppor-tunizmusa – mondja Nemes elvtárs – nyilván kedvező talajt hozott létre az antileninista

és ingadozó elemek nyílt fellépéséhez néhány kommunista és marxista-leninista munkáspártban. Ez a körülmény megfelelő a nacionalista megnyilvánulások számára. Ezért a román elvtársak mostani magatartása – Nemes elvtárs szavai szerint – a nacionalizmus nyílt megnyilvánulása, amely bizonyos nehézségeket okoz a nemzetközi kommunista és munkásmozgalomban az egység megerősítéséért folyó harcban a kínai vezetők antileninista szakadár tevékenységével szemben. A román elvtársak nacionalista megnyilvánulása kétségtelenül kiváltja azt, hogy Magyarországon is megerősödik a nacionalizmus. Ezért az MSZMP KB most megteszi a megfelelő intézkedéseket ennek megszüntetésére.

A továbbiakban Nemes elvtárs hangsúlyozta, hogy a román elvtársak álláspontja bizonyos nehézségeket teremt a KGST-országok gazdasági együttműködésében, ezért az MNK és a Szovjetunió közötti fejlődő gazdasági együttműködésnek példaként kell szolgálnia a többi ország számára is, és elő kell segítenie ezeknek a nehézségeknek a leküzdését. A tapasztalat megmutatja – folytatta Nemes elvtárs –, hogy a Szovjetuniónak a többi ország számára specializált [szakosított] gazdasági segítséget kell nyújtania, és a nagyszériás termelésre kell irányulnia, ami hatékonyabb, mintha minden vonalon segítséget nyújtana. Az ilyen segítségnyújtás előnye látható a magyar-szovjet gazdasági együttműködés példáján.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Vö. a 188. dokumentummal!

190. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS PÉTER JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. május 25.

G. A. Gyenyiszov naplójából

1964. május 30.

Feljegyzés az MNK külügyminiszterével,
Péter János elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. május 25.

A Központ utasításának megfelelően felkerestem Péter elvtársat, és tájékoztattam a Szovjetunió Külügyminisztériuma által a szovjet nagyköveteknek szétküldött instrukciókról a nyugati országok diplomáciai képviselőivel való munkát illetően.

Péter elvtárs megköszönte a tájékoztatást, és ennek kapcsán közölte, hogy csütörtökön, ez év május 28-án az Egyesült Arab Köztársaság külügyminiszterének meghívására Kairóba szándékozik utazni. Péter elvtárs szavai szerint egy hetet tölt majd az EAK-ban. A programnak megfelelően fogadnia kell őt Nasszer elnöknek, Ali Sabrinak,¹ Fawzinak² és a külügyminiszternek. Azonkívül tervezik az Asszuáni-gát és üzem meglátogatását, amelyet szovjet segítséggel építettek.³ Ezzel az utazással kapcsolatban Péter elvtárs elmondta, hogy nagyon hálás lenne, ha lehetősége lenne, valamilyen tanácsot kapni Gromiko elvtáristól. Azt válaszoltam Péter elvtársnak, hogy a magam részéről igyekszem a lehetőségekhez mérten elősegíteni kívánságának teljesítését.

Megjegyzés: Telefonon tisztáztam a Szovjetunió Külügyminisztériumában a Péter elvtárs által felvetett kérdést, és kimerítő választ adtam neki.

A Vaskapu körzetében történő vízierőmű-építést érintve Péter elvtárs közölte, hogy a magyar delegáció álláspontját a Duna Bizottság küszöbönálló ülészakára újra tárgyalja az MSZMP KB Politikai Bizottsága, és a döntésnek ebben a kérdésben a jövő héten kell megszületni.⁴ Péter elvtárs megemlítette, hogy a magyar vezető hatóságokat érdekli a szovjet fél álláspontja, mivel szeretnék jobban koordinálni küldöttségük lépéseit a szovjet delegációval a Duna Bizottság ülészakán. Az ilyen koordináció fontosságát hangsúlyozva beszélgetőtársam elmondta, hogy az utóbbi időben nyugtalanságot vált ki a szocialista országok, többek között a román elvtársak helytelen felfogása a Duna Bizottság keretein belüli együttműködés problémáihoz. A román delegáció magatartása – Péter elvtárs szavai szerint – megnehezítheti azoknak a problémáknak a megoldását, amelyeket a Duna Bizottság küszöbönálló ülészakán terveznek megvitatni.

A beszélgetés végén kitérvén a Szovjetunió és Magyarország közötti gazdasági együttműködésre, Péter elvtárs hangsúlyozta, hogy ennek az együttműködésnek a sikeres kibontakoztatása az utóbbi időben, különösen országaink párt- és kormányküldöttségeinek tárgyalása után, a kétoldalú együttműködés jó példájául kell, hogy bizonyuljon valamennyi szocialista ország számára.

A beszélgetésen tolmácsként jelen volt a nagykövetség attaséja, Ny. I. Darcsijev elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Sabri, Ali (1920–1991). 1962 és 1965 októbere között Egyiptom miniszterelnöke.

² Fawzi, Mahmoud (1900–1981). 1958 és 1964 között az Egyesült Arab Köztársaság, illetve Egyiptom külügyminisztere. Ezt követően Nasszer külpolitikai tanácsadója

³ Péter János 1964. május 29-én érkezett Kairóba. Programjára és tárgyalásaira vonatkozóan lásd: „Péter János külügyminiszter Kairóban.” *Népszabadság*, 1964. június 2.; „Péter János külügyminiszter látogatása az EAK miniszterelnökénél.” *Népszabadság*, 1964. június 5.; „Közös nyilatkozat Péter János külügyminiszter EAK-beli tárgyalásairól.” *Népszabadság*, 1964. június 6.

⁴ Az előzményekre lásd a 184. és a 185. dokumentumot! Az al-dunai vízlépcsővel kapcsolatban a Duna Bizottság ülésén képviselendő magyar álláspontról az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1964. június 2-ai ülésén született döntés. A kompenzációs javaslatot illetően a magyar fél a szakértői értekezleten megállapított 15 millió dolláros összegből kívánt kiindulni, és a Magyarországra eső 2,2 millió dolláros részt 11 év alatt kívánta törleszteni. (MOL-M-KS 288. f. 5. cs. 335. ó. e.)

191. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS ERDÉLYI KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. május 27.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos

1964. május 30.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Erdélyi Károly elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. május 27.

Meghívására felkerestem Erdélyi elvtársat. A beszélgetés során beszélt az NDK W[alter] Ulbricht vezette párt- és kormányküldöttsége magyarországi tartózkodásának eredményeiről. Ezeket az eredményeket megvitatták az MSZMP KB Politikai Bizottságában, ahol hangsúlyozták, hogy a párt és az MNK kormánya nagyra értékeli az NDK és az

MNK közötti kapcsolatokat.¹ A német elvtársak nagy érdeklődést mutattak az MSZMP tevékenysége iránt a magyarországi tömegszervezetekben, valamint a gazdasági építés kérdéseit illetően. A maguk részéről pedig a NDK-ban lévő helyzetet mutatták be magyar elvtársaiknak. Ennek kapcsán W[alter] Ulbricht elvtárs tájékoztatójában külön figyelmet fordított az 1953-as válságra.² Ulbricht elvtárs többek között megemlítette, hogy az nem volt véletlen, mivel megoldatlan volt a háború utáni időszak számos problémája, tisztázatlan a szovjet fegyveres erők szerepe az új feltételek között, az NSZEP nem dolgozott ki megfelelő álláspontot a mezőgazdaság szocialista átalakításának kérdéseit illetően a sajátos feltételek között, az értelmiségnek és a kisiparosoknak a szocializmushoz való közelítése kérdésében. Az 1953-as krízis tanulságainak levonása után az NDK fejlődése – a nyugatnémet imperializmus bomlasztó tevékenysége ellenére – folyamatos. Az NSZEP VI. kongresszusa óta, amelyre 1962-ben került sor, új szakasz kezdődött az NDK fejlődésében, a szocializmus általános építésében. Ennek a feladatnak megfelelően kidolgozták a gazdasági építés távlati tervét 1970-ig, és elvégezték az ipari és mezőgazdasági irányítás állami apparátusának átalakítását. A minisztériumokat megszüntették, és 72 ágazati trösztöt hoztak létre vertikális struktúrával, ezeket az NDK Népgazdasági Tanácsa alá rendelték. A Politikai Bizottságban négy bizottság van: ipari, mezőgazdasági, ideológiai, adminisztratív és belső párt ügyek. Az NDK társadalmi életében bevált, és szélesíti a demokráciát az Elnöki Tanács helyett létrehozott Államtanács, amely tagjain keresztül hatást gyakorol a népgazdasági tervek kidolgozására és teljesítésére, az államapparátus tevékenységére.

Az NDK kulturális élete egészséges irányba fejlődik, a művészek többsége a szocialista realizmus módszereivel a mai kor problémáit ábrázolja. Ugyanakkor vannak egyes személyek, akik nem tudtak megszabadulni a kispolgári befolyástól. Az NDK-ban összességében, ahogy Ulbricht elvtárs értékeli, gazdasági és ideológiai stabilizáció megy végbe, amit el kell ismerni Nyugaton is.

A KGST kérdéseit illetően Erdélyi elvtárs elmondta, hogy Ulbricht és Kádár elvtárs egyetértettek azzal, hogy a mostani helyzet nem kielégítő. Ulbricht elvtárs nyers kifejezésekkel jellemezte a szakadár román álláspontot, ami akadályozza az országaink közötti gazdasági kapcsolatok fejlődését, amivel Kádár elvtárs is egyetértett. Ugyanakkor Kádár és Ulbricht elvtárs is szükségesnek tartják határozottan fellépni a románoknak ezzel a szakadár irányvonalával szemben úgy, hogy ugyanakkor ne távolítsuk el magunktól jobban őket. A KGST munkájáról szólva Ulbricht elvtárs kijelentette, hogy az azokra a problémákra koncentrál, amelyek elősegítik a technikai világszínvonal elérését. Annak az óhajának adott kifejezést, hogy júniusban rendezzék meg az első titkárok tanácskozását, amelyen megvitatják azt a kérdést, hogy a KGST-tagországok milyen módon szándékoznak együttesen fellépni a közös piac és Nyugat-Németország ellen.

A külpolitikai kérdéseket illetően Erdélyi elvtárs kijelentette, hogy mindkét párt álláspontja teljesen megegyezik. Ugyanakkor a német fél megemlítette, hogy országaink között nincs megfelelő koordináció a nemzetközi problémákat illetően úgy, ahogy erre sor kerül például a Szovjetunió részéről, amely naponta tanácskozik valamennyi, az NDK-t érintő problémáról.

A nemzetközi kommunista mozgalom vitás kérdéseit illetően Ulbricht és Kádár elvtárs a nézetek teljes azonosságát állapították meg, mind a kínai vezetők magatartásának értékelésében, mind az SZKP politikájának támogatását illetően.

Az MSZMP KB Politikai Bizottsága – mondta Erdélyi elvtárs – az NDK párt- és kormányküldöttségének magyarországi látogatását hasznosnak és eredményesnek tartja. A tárgyalások elvtársi, baráti légkörben zajlottak. A magyar közvélemény a német delegációt várakozáson felüli érdeklődéssel és szimpátiával fogadta.

Azután Erdélyi elvtárs elmondta, hogy körülbelül két hónappal ezelőtt Kádár elvtárs nem hivatalos találkozára tett javaslatot Gheorghiu-Dej elvtársnak. E szándékkal az MSZMP KB-nak a következők voltak a céljai: elősegíteni a nézetkülönbségek leküzdését a kínai vezetők szakadár tevékenységének értékelését és az azok ellen irányuló intézkedéseket illetően; elősegíteni, hogy megállítsák Románia eltávolodását a Varsói Szerződés és a KGST tagországaival való együttműködéstől; megjavítani a magyar–román viszonyt. Jelenleg a magyar–román árucseré-forgalom csökkenő tendenciát mutat. Amíg 1962-ben a magyar export 32,8 millió klíring-rubelt tett ki, addig 1963-ban 30,4 millió klíring-rubelt, a magyar import pedig 30,9 millió, illetve 29,8 millió klíring-rubelt. Ugyanakkor az RMP KB erre a kezdeményezésre magyar párt- és kormányküldöttséget hívott meg romániai látogatásra ez év júniusában.³

Természetes, hogy az MSZMP KB és a magyar kormány nem fogadhatja el a magyar párt- és kormánydelegáció romániai látogatásának román dátumát, mivel a román elvtársak nagyon rövid határidőt jelöltek ki ennek az intézkedésnek az előkészítésére. Másrészt az MSZMP KB Politikai Bizottsága, és többek között Kádár elvtárs kételkedik egy ilyen intézkedés helyességében, mivel a tárgyalásokon, természetesen, vita alakulhat ki a két párt küldöttsége között. A szocialista országok együttműködésének hasznos lesz-e a magyar párt- és kormányküldöttség romániai látogatása, vagy kárt okoz a közös érdekeknek – ezt a kérdést most vitatják az MSZMP KB Politikai Bizottságában. Ezzel kapcsolatban Erdélyi elvtárs elmondta személyes kérését, hogy az SZKP KB foglaljon állást az MNK és az RNK párt- és kormányküldöttségei javasolt találkozásával kapcsolatban. Erdélyi elvtársnak megígértem, hogy megtárgyalom ezt a kérdést az SZKP KB-val.

Megjegyzés: VCS-n keresztül ugyanezen a napon kapcsolatba léptem Ju. V. Andropov elvtárral, és tájékoztattam Erdélyi elvtárs fenti kéréséről.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 49. papka 230. gy. 8.

¹ Az NDK párt- és kormányküldöttsége magyarországi látogatásáról szóló tájékoztatót a PB 1964. május 13-ai ülésén vitatták meg. A testület úgy döntött, hogy a tárgyalásokról írásos jelentést kell készíteni, amelynek tartalmával a Minisztertanács tagjait is meg kell ismertetni. (MOI. M-KS 288. f. 5. cs. 334. ó. e.)

² Ulbricht az 1953 júniusában Kelet-Berlinben kezdődött, majd az ország több városára áterjedt sztrájkokra és a létfeltételek romlása miatti tüntetésekre, zavargásokra utalt.

³ Vö. a 193. dokumentummal

192. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS ERDÉLYI KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1964. június 3.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Szigorúan titkos
1964. június 11.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Erdélyi Károly elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. június 3.

Meghívására felkerestem Erdélyi elvtársat, aki szigorúan bizalmasan tájékoztattott azokról az anyagokról, amelyekkel a Külügyminisztérium rendelkezik a Romániában lezajlott pártaktívagyűlésekről.

Erdélyi elvtárs elmondta, hogy ez év május 12-én a Vegyipari Minisztériumban az aktívát a Román Munkáspárt Politikai Bizottságának tagja, a Minisztertanács elnökhelyettese, Al Drăghici¹ tartotta. Felszólalásában elmondta, hogy a KGST teljes tevékenysége a románok számkivetésére irányul. A KGST-tagállamok között nincs egyenlőség. Azt kell tenni, amit a Szovjetunió diktál. A KGST többi tagállamai szintén arra töreksznek, hogy becsapják Romániát, amely a szocialista internacionalizmus szellemének megfelelően méltó módon részt vesz a KGST munkájában. A Csehszlovák Köztársasággal való kapcsolatokat érintve Drăghici elvtárs elmondta, hogy Csehszlovákia hibájából komoly hiányosságok vannak a bicazi [békási] vízi erőmű munkájában.² A gyűlésen erősen kritizálták az NDK-t. A román-szovjet kapcsolatokat illetően a Szovjetunió kizsákmányoló magatartása volt jellemző (az előadó megpróbálta ezt számadatokkal, megállapodásokkal stb. bizonyítani). A gyűlésen azt is állították, hogy a szocialista országokban, Románia, Kína és Albánia kivételével, nincs önálló vezetés, az irányítást a politikában és a gazdaságban a Szovjetunió marionettbábui valósítják meg Moszkva utasítása alapján. „Ezek a vezetők Hruscsov dudájára táncolnak.” Ezek az országok nem rendelkeznek önálló sajtóval, a híreket csak Moszkva jóváhagyásával közlik. A tanácskozáson sok szó esett az orosz nagyhatalmi sovinizmusról. A Szovjetunió megsérti Románia nemzeti méltóságát, hibásak és elöregedettek a szovjet könyvek anyagai Románia földrajzát és történelmét illetően. A Szovjetunió fölényesen beszél Romániával, úgy tekint a Román Munkáspártra, mint egy kis szervezetre. A zajló szovjet-kínai vitával kapcsolatban az előadók a Szovjetuniót vádolták, tényekkel próbálták bizonyítani az SZKP felelősségét.

A gyűléseken szó volt arról, hogy az elmúlt hónapokban a hadseregben és a belső karhatalomnál „szovjet kémeket” lepleztek le.

Drăghici kijelentette, hogy a korábbi aktívákról egyes személyek tájékoztatták a szovjet nagykövetséget. Megjegyezte, hogy „nyilván ezen a gyűlésen is vannak ilyen emberek; felhívom őket, hogy mutakozzanak meg, szabadon elmehetnek a gyűlésről. Ha nem mutatják magukat, rossz végük lesz.” Természetesen senki nem ment el.

Azután Drăghici azt állította, hogy a Szovjetunió régi fegyvereket adott el Romániának, amely a maga részéről gabonával segített neki. Az SZKP nem a lenini úton halad, amelyet Románia követ. A gazdasági kapcsolatokban Románia elérte a függetlenséget mindazok törekvése ellenére, akik az elmaradottság állapotában akarják tartani.

Drăghici rosszindulatúan rágalmazta az SZKP vezetését, rámutatott arra, hogy Hruscsov elvtárs beavatkozik más pártok és országok belügyeibe, nemegyszer megsértette szuverenitásukat. Romániában rakétabázist akartak létrehozni, amire a román vezetők elutasítással válaszoltak, mivel Románia területével senki nem rendelkezhet. Hruscsov elvtárs megpróbálta eltakarítani Kim Ir Szent, a szovjet vezetők arra törekedtek, hogy saját embereiket állítsák más pártok és szocialista országok élére. Beavatkoztak a galaci vasipari kombinát építésébe is, megkérdezték, miért van arra szükség. Azt a választ kapták: ez elvi kérdés, senkinek nincs joga beavatkozni belügyeinkbe, ez megengedhetetlen beavatkozás. Románia függetlenségének alapjaként szükséges a gyors iparosítás.³

A továbbiakban Drăghici arról beszélt, hogy Hruscsov és Kádár elvtársak Hruscsov elvtárs közelmúltbeli magyarországi látogatása alkalmával megvitatták Erdély kérdését is. „Hruscsov Magyarországnak ígérte Erdélyt.” Fenyegető hangnemben felszólalva hozzátette: „Mi szintén felvethetjük Besszarábia kérdését.”

Erdélyi elvtárs a továbbiakban elmondta, hogy a gyűlés résztvevőit felkérték, szólaljanak fel, és mondják el véleményüket ezekről a kérdésekről, de előzetesen instruáltak néhány embert, hogy utasítsák vissza a lehetséges ellenzéki megnyilvánulásokat.

A Könnyűipari Minisztériumban a gyűlést, amely visszafogottabb hangnemben zajlott le, Borilă⁴ elvtárs vezette. A Közlekedési Minisztériumban a gyűlésen Mihălache⁵ elnököt, itt – folytatta Erdélyi elvtárs – nagyon éles kirohanások hangzottak el a Szovjetunióra. Beszéltek például arról, hogy Hruscsov elvtárs tudatlan, műveletlen ember, Mao Ce-tung éppen ellenkezőleg, kiemelkedő személyiség, Angliában tanult, nagyon művelt stb.

A Külkereskedelmi Minisztériumban, mutatott rá a továbbiakban Erdélyi elvtárs, a Szovjetunióból szállított selejtes termékek és anyagok kiállítását rendezték meg. A gyűlésen arról beszéltek, hogy az NDK, Lengyelország és mások ellenvetésüknek adnak hangot azzal összefüggésben, hogy Románia a Nyugattal kereskedik. Talán ők nem ugyanezt teszik? Az NDK és az NSZK közötti árucseré-forgalom meghaladja Románia kereskedelmét; Lengyelországnak szélesebb kereskedelmi kapcsolatai vannak az USA-val. Románia szintén erősíteni akarja kereskedelmi kapcsolatait a Nyugattal, ott fog vásárolni, ahol jó árut lehet kapni.

A Külkereskedelmi Minisztérium utasítására az üzemek egy tájékoztatón dolgoznak, amelyben felsorolják a gyenge minőségű termékeket, amelyeket a KGST-országok Romániának szállítanak.

A „Scînteia” házban ez év május 20-án – mondta a továbbiakban Erdélyi elvtárs – reggeltől késő estig zajlott a párttag és pártion kívüli újságírók és írók gyűlése. Ezen a gyűlésen az elnök Voicu⁶ elvtárs volt, a „Lupta de clasă” újság főszerkesztője. A rövid bevezető szavak után kezdődtek a felszólalások. Aurel Baranta író arról beszélt, hogy a volt szovjetunióbeli tanácsadók sok esetben nem igazodtak el a szakmai kérdésekben, nem vették figyelembe a román sajátosságokat stb. Így például 1949-ben, amikor dramaturg volt a nemzeti színházban, az egyik szovjet tanácsadó ellene volt annak, hogy Gogol „Revizorának” egyik szereplője részegen jelenjen meg a színpadon. Amikor azt mondták neki, hogy ezt a személyiséget Gogol részegnek képzelte el, kijelentette, hogy még ebben az esetben sem lehet az orosz színpadon ilyen állapotban bemutatni. Ugyanez a tanácsadó Karadzäle⁷ darabjának próbáján ellenvetését fejezte ki, habár a színrevitelt ugyanaz a Sică Alexandrescu⁸ készítette, aki az anyatejjel szívta magába Karadzälét, akit Karadzäle a saját térdén ringatott stb. Azzal az állítással összefüggésben, hogy Romániát a KGST többi országa elmaradottságban akarja tartani, azt mondta, hogy ugyanaz a helyzet az irodalom területén. A prágai találkozáson a magyar, román és csehszlovák írók elérték, hogy Romániában főként mezőgazdasági témájú irodalmi alkotások jelenjenek meg, Csehszlovákiában az iparról, Magyarországon az értelmiségről.

A „Scînteia” főszerkesztője, Marinescu⁹ ironikus szellemben arról beszélt, hogy Magyarország meg akarja tanítani Romániát a proletár internacionalizmusra, ugyanaz az ország, amelyik a történelem menetében mindig hódításokra törekedett, nacionalista volt stb. Szilágyi Dezső, az Előre lap főszerkesztője ellene volt annak, hogy Magyarországon kiadják „Horthy emlékiratait”, miért kell terjeszteni ezeket a szennyes dokumentumokat a mostani nemzedék emberei körében, akik igazából még nem tudtak Horthy létezéséről? Azt is mondta, hogy az egyik magyar újságban látta az 1944. augusztus 23-ai események olyan értelmezését, amely szerint a „románok lerakták a fegyvert”.

Ivaşcu¹⁰ elvtárs, a „Lumea” főszerkesztője arról beszélt, mennyire helytelen volt az ifjúság oktatásának gyakorlata a szovjet tankönyvek szó szerinti fordítása alapján, mivel ezek a tankönyvek nem a román valóságot tükrözték stb. Több felszólaló kijelentette, hogy Hruscsov elvtárs ellentmondásos, helytelen lépéseket tesz, beavatkozik a belügyekbe stb. Az Asszuáni-gát megnyitások tartott beszédében beavatkozott az EAK belügyeibe, amikor arra törekedett, hogy sürgessék az arab egység kizárásából az arab kapitalistákat és földbirtokosokat.¹¹ Hruscsov elvtárs meg akarta tiltani Romániának,

hogyan kizárja kereskedelmi kapcsolatait a Nyugattal, maga viszont azt mondta a nyugati újságíróknak, hogy a Szovjetunió bárkitől elfogadja a hitelt, akár magától az ördögtől is, ha ajánlatukat nem kötik politikai feltételekhez. „Mi nem fordulunk sem az ördöghöz, sem másához!” Hruscsov elvtárs annak idején a testvérpártokkal való előzetes konzultáció nélkül küldte a rakétákat Kubába.¹² Hruscsov elvtárs személyi kultuszára jellemző az a tény, mondta a továbbiakban a felszólaló, hogy a Lenin születésnapja alkalmából elhangzott beszédekben az ő nevét gyakrabban emlegették, mint Leninét.

A továbbiakban a gyűlés résztvevői állították, hogy a Román Kommunista Párt megalkotása óta több kísérlet volt, hogy kívülről beleavatkozzanak a tevékenységébe; a Kominintern számos kérdésben helytelen álláspontot foglalt el, megkísérelték Dej elvtárs eltolítását is, az NKVD ügynökei arra akarták kényszeríteni, hogy adja át a román elvtársak káderanyagait. Lehallgatták a telefonját is. Arról is szó esett, hogy Besszarábia régi román terület, helytelenül tartozik a Szovjetunióhoz.

Az egyik felszólaló arról beszélt, milyen vulgárisan viselkedett Hruscsov elvtárs, amikor az ENSZ-ben levette a cipőjét, és verte vele az asztalt.¹³

A Szovjetunió, Csehszlovákia és az NDK kizsákmányolták Romániát; rosszabb gyarmatosítók voltak, mint az imperialisták. Saját befolyási övezetükbe akarják vonni egész Afrikát. A KGST kényszerítő intézkedéseket akar hozni stb. Arról is szó esett, hogy a Szovjetunió az 1963-as rossz termést a kedvezőtlen időjárási feltételekkel magyarázta. „A termés csökkenésének oka nem az isten vagy a klíma, hanem a rossz vezetés.”

Az egyik orátor kijelentette, hogy a román pártküldöttséget Pekingben kezdetben meglepte a kínaiak hajthatatlansága. Ugyanakkor, miután meghallgatták a kínai vezetőket, és megismerkedtek a dokumentumokkal, látták, hogy a kínaiaknak lényegében igazuk van. Ezt követően – különösen Koreában – a román pártküldöttség azt látta, milyen nehéz helyzetbe hozta az országot a szovjet segítség megszüntetése. Az RMP Politikai Bizottsága az egység érdekében nem beszélt ezekről a kérdésekről; de világossá vált számára, hogy nem lehet tovább várni.

Az egyik felszólaló (Chivu Stoica¹⁴ korábbi felesége) kijelentette, hogy addig jó véleménye volt a Szovjetunióról. Hitt abban, hogy az SZKP az élvonalban halad, de az, amit hallott, kinyitotta a szemét. Habár ez szomorú, de köszönet a román pártnak, hogy ilyen bátran megvilágítja a valóságot.

Egyes személyek a gyűlés során ironikus szovjetellenes megjegyzéseket tettek az Államtanács jelen lévő tagja, Breitenhoffer¹⁵ címére.

A rendelkezésre álló adatok szerint – mondta Erdélyi elvtárs – ezen a gyűlésen sor került egy másfajta epizódra is: amikor az egyik felszólaló Hruscsov nevét elvtárs szó nélkül és éles jelzőkkel említette, Voicu elvtárs megállította, és megkérte, hogy maradjon az elvi vonalnál.

A gyűlés több résztvevője elítélte a nyílt polémiát, és egyetértését fejezte ki az RMP megfelelő álláspontjával. Az egyik felszólaló elmondta, hogy a nemrégiben lezajlott szakszervezeti konferencián a perui küldött szomorúsággal beszélt arról, hogy illegálisan érkezett Romániába a szegények pénzén abból a célból, hogy tanuljon, és benyomásaival lelkesítse honfitársait. Mit látott? Mit mond majd otthon? Talán arról a marakodásról kell beszélnie, aminek szemtanúja volt? A másik orátor arról beszélt, hogy az algéri tanácskozáson a házigazdák megkérték a szovjet és a kínai küldötteket, hagyják abba a vitákat, mivel ellenkező esetben mindkettőjüket kiutasítják az országból.

A Scinteia házban május 14-én a pártlapok szerkesztői és politikai munkatársai számára szervezett gyűlésen több mint 40 ember szólalt fel; a gyűlés 17 óra hosszat tartott. A felszólalók kivétel nélkül bírálták Hruscsov elvtársat és – Jugoszlávia kivételével – az összes szocialista ország politikáját. A gazdasági kérdésekben éles és kritikus kijelen-

tések leginkább Csehszlovákia címére hangzottak el. Bíráló megjegyzéseket tettek Kínára is.

Szó esett arról is, hogy a KGST által alkalmazott gazdasági irányvonal elkerülhetetlenül magával vonja a területi kérdések felvetését. Az erről beszélő felszólaló Magyarországot említette, nacionalistának nevezve a magyar politikát. Az egyik hozzászóló jólértesültségére hivatkozva kijelentette, hogy Magyarországon az Előret, az NDK-ban a Neuer Weg című lapot felvásárolták és „titokban” olvasták, mivel ezeknek az országoknak a lapjai az RMP nyilatkozatának csak néhány sort szenteltek. Azt is kijelentette, hogy tájékozottságának köszönhetően ismeretes számára, hogy Hruscsov elvtárs magyarországi látogatása alatt a magyar-szovjet barátságról szóló kijelentéseit a gyűléseken a publikum fütytyezővel kísérte.

A másik felszólaló Hruscsov elvtársról és a Szovjetunió politikájáról beszélve idézte az egyik svájci újságíró, aminek megfelelően „Sztálin személyiség volt és így volt kultusza, most pedig csak kultusz van személyiség nélkül.”

Erdélyi elvtárs a továbbiakban azt közölte, hogy informátoruk elmondása szerint a gyűlésről az emberek nagy része fáradtan és apatikus hangulatban ment el. A felszólalásokat nem kommentálták, azonkívül olyan típusú megjegyzések hangzottak el, hogy „Jobb erről nem tudni.”

A [romániai] pártfőiskola ez év május 9-ei aktíváján elhangzott felszólalásokról Erdélyi elvtárs a következőket tudta elmondani: Várható, hogy a vitában részt vevő egyes pártok részéről támadások következnek a Román Munkáspárt helyes politikája ellen. Mindenkinek fel kell készülni erre, és mindenféle eszközökkel visszaverni a támadásokat.

Mao Ce-tung és Hruscsov a hegemonia megteremtésére törekszenek, a nemzetközi munkásmozgalom központjának megteremtésére. Ha ősszel sor kerül a kommunista és munkáspártok tanácskozására, az RMP nem vesz rajta részt. Az SZKP sok esetben megsértette a testvérpártok szuverenitását, a karib-tengeri válság idején nem konzultált a többi párttal a rakétafegyverek kivonásáról. Amikor pedig Malinovszkij marsall próbált utasítást adni a román fegyveres erők miniszterének a mozgósításra, szintén nem konzultált ebben a kérdésben a román párt és kormány vezetésével.

Kim Ir Szent távollétében a koreai párt KB-jának Kína-barát és szovjetbarát csoportjai megpróbálták megdönteni. Amikor ez nem sikerült a Kína-barátok menedéket kaptak Pekingben, a szovjetbarát elemek pedig Moszkvában. Ez szintén beavatkozás az egyik testvérpárt belügyeibe.

Nem szabad túlértékelni a szocializmus győzelméhez vezető békés út jelentőségét, mivel ez elaltatja az éberséget, és lefegyverzi a forradalmi erőket. Ennek kapcsán a felszólaló példaként Braziliát és Irakot említette.

A KGST-ről beszélve a felszólalók rámutattak arra, hogy a fejlettebb szocialista országok (például az NDK és Magyarország) erős fejlődése elsősorban nem a szocialista országok közös érdekeit szolgálja, hanem ezeknek az országoknak saját nemzeti érdekeit.

Arról is szó esett, hogy a szomszédos szocialista államok vezetői megpróbálják félelemben tartani Romániát a határ felülvizsgálatának lehetőségével vagy a területi kérdések felvetésével.

Arról is beszéltek, hogy a történészek nemrégiben Budapesten megtartott konferenciáján ötfős román küldöttség vett részt. (Miron Constantinescu,¹⁶ Bánya László¹⁷ stb.) Az egyik napirendi pont kérdésében vita alakult ki Erdély őslakosságáról. A magyar történészek és a többi szocialista ország delegátusai, köztük a szovjetek, azt állították, hogy a magyarok korábban voltak Erdélyben. A román küldöttség felszólalt ez ellen. A követ-

kező ülésen a szervezők úgy ültették le a román delegációt, hogy a három történész ne tarthasson kapcsolatot a „két politikussal”.

A felszólalók felháborodással nyilatkoztak ezekről az incidensekről. Azt mondták, hogy Hruscsov elvtárs Kína vonatkozásában most olyan súlyos hibát akar elkövetni, amelyet Sztálin követett el Jugoszlávia vonatkozásában.

Arról is beszéltek, hogy a szovjet nagykövetség a román dolgozók szovjet állampolgárságú feleségeiből egy szervezetet hozott létre abból a célból, hogy megfigyeljék a szovjetellenes megnyilvánulásokat és informálják a nagykövetséget. A nagykövetségen összehívták a Romániában tartózkodó szovjet turistákat, akiknek a figyelmét felhívták arra, hogy „ne barátkozzanak” a románokkal.

A felszólalók azt is állították, hogy a KB apparátusában szintén tisztogatást kellett végrehajtani, mert ott is voltak szovjet kémek.

Május 15-én került sor az erdőipari minisztérium gyűlésére, ahol részt vett Mihai Suder¹⁸ miniszter és Mogyorós Sándor¹⁹ PB-tag. Mogyorós elvtárs felszólalásában aláhúzta, hogy a Román Népköztársaság dolgozói saját erejükkel építik a szocializmust, és nem engedik meg, hogy – mint korábban – kizsákmányolják őket. Romániát kényszerítették, hogy belépjen a KGST-be, s mivel már a tagja, nem tagadja meg a rá bízott feladatokat. Ugyanakkor ügyel arra, hogy minden eszközzel megvédje szuverenitását. Az előadás után meghallgattak 3 előre előkészített felszólalást. A jelenlévők ezt a közlést bizonyos zavarral és határozatlansággal fogadták. A hallgatók közötti beszélgetések nyugtalanság és izgalom érzését fejezték ki.

A Gépipari Minisztériumban tartott aktívagyűlés után a résztvevők egymás közötti beszélgetéseiben megállapították, hogy a Szovjetunió igazságtalanul tartotta meg Besszarábiát, amelynek előbb vagy utóbb újra vissza kell térnie Romániához.

A bukaresti egyetemen május 25-én tartottak gyűlést. A hallgatókat megismertették a Nyilatkozattal; a támadások középpontjában a Szovjetunió, Csehszlovákia és Magyarország voltak. Magyarországgal kapcsolatban Románia belügyeibe való beavatkozást emlegettek: a magyarok magukra akarták vállalni az iskolai tankönyvek kiadását, de a román fél ebbe nem egyezett bele. A felszólalók között volt egy magyar nemzetiségű hallgató, aki ellenvetést tett az MNK politikája ellen, amely állítólag beavatkozik a többi szocialista ország belügyébe. Az MNK tervei a dunai föderáció létrehozására csak egy célt szolgálnak – területek elszakítását Romániától Magyarországra.

Nagyon nyugodt hangnemben szólt fel az oktatásminiszter-helyettes, Jean Livescu.²⁰ Azokkal a Szovjetunió elleni vádakkal összefüggésben, hogy az Romániára próbálja kényszeríteni irányvonalát az iskolai oktatásban, kijelentette, hogy „ez nem igaz. Legyünk őszinték: nem volt bátorságunk azt mondani, hogy számunkra mi a jó, és mi nem felel meg.”

A bukaresti városi bizottság titkára, Dănăilache²¹ felszólalásában megemlítette, hogy a hallgatók körében, „többek között közöttünk”, szovjet kémek vannak.

Az Állami Kulturális Bizottság gyűlésén az elnöklő Constanța Craiul²² arról beszélt, hogy felül kell vizsgálni minden tudományos, történelmi, irodalmi művet vagy tankönyvet, és ki kell venni belőlük a torzításokat, pontosabban kiemelni a nemzeti elemeket stb.

Az iskolákban szintén propagandakampány folyik, amelynek során hangsúlyozzák Románia történelmi szerepét. Ennek az irányelvnek megfelelően rámutatnak, hogy Románia a második világháborúban viszonylag nagyobb áldozatokat hozott, mint a többi ország, ugyanakkor a Szovjetunió meghamisította a történelemnek ezt a részét.

A gyűléseken újra regisztrálják a jelenlévőket. A résztvevőket előre figyelmeztetik, hogy felszólalásuk szövegét a gyűlés előtt 3 nappal be kell mutatniuk. Megmondják ne-

kik, hogy a szövegekben lehetnek bizonyos változtatások az ideológiai tisztaság biztosítása érdekében.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Drăghici, Alexandru (1907–1993). 1950-től belügyminiszter-helyettes, majd 1955 és 1965 között belügyminiszter. 1952–1955-ben a Securitate vezetője. 1961-től 1965-ig, illetve 1967–1968-ban a Minisztertanács elnökhelyettese.

² A Békási-víztároló vagy Békás-tó víztároló Románia legnagyobb víztározója. A gáttal elzárt völgyet 1960 nyarán töltötték fel vízzel, előbb azonban a lakosságot a folyó partjáról el kellett költöztetni magasabb helyre.

³ A kombinát megépítését 1958-ban Gheorghe Gheorghiu-Dej utasítására vették tervbe, de az építkezés csak 1965-ben kezdődött meg, és 1967-ben indult meg az acélgyártás 70 000 dolgozóval.

⁴ Borilă, Petre (1906–1973). 1948-tól a Román Munkáspárt (Kommunista Párt) Központi Bizottságának, 1952-től Politikai Bizottságának tagja. 1953 és 1968 között miniszterelnökhelyettes.

⁵ Személyét nem sikerült pontosan azonosítani. Feltételezésünk szerint Nicolae Michalace-ról van szó.

⁶ Voicu, Ștefan (1906–1992). 1948-tól a Román Munkáspárt hivatalos lapjának, a „Scinteia” főszerkesztő-helyettese, 1955. december 28. és 1960. június 25. között az RMP KB póttagja, 1960. június 25-től 1984. november 23-ig az RKP KB tagja.

⁷ Karadzăle (Caragiale) Ion Luca (1852–1912) író, dramaturg. 1871-től a Bukaresti Nemzeti Színháznál sűgőként és írnokként dolgozott. A színpadon *Viharos éjszaka* c. művével debütált 1879-ben. 1903-ban Berlinbe költözött, ott élt 1912. június 9-ei haláláig.

⁸ Alexandrescu, Sică (1896–1973) színházi rendező. A Dej-korszakban komoly sikereket ért el Gogol és Goldoni műveinek színrevitelével.

⁹ Marinescu, Theodor 1960 és 1965 között volt a Scinteia főszerkesztője.

¹⁰ Ivașcu, George (1911–1988) 1955 és 1971 között a *Contemporanul*, 1963-tól 1966-ig a *Lumea* című lap főszerkesztője.

¹¹ Hruscsov 1964. május 9-én érkezett Egyiptomba Nasszer elnök meghívására. Hruscsovnak az Asszuáni-gát megnyitásakor mondott beszédét a *Népszabadság* 1964. május 15-ei számában ismertették.

¹² Utalás a karibi válságra. *Lásd a 145. dokumentum 4. jegyzetét!*

¹³ Ny. Sz. Hruscsov az ENSZ Közgyűlés XV. ülészakán, 1960. október 13-án levette a cipőjét, és azzal verte az asztalt, amiért javaslatát nem tűzte napirendre a közgyűlés.

¹⁴ Stoica Chivu (1908–1975). 1955 és 1961 között a Minisztertanács elnökhelyettese, 1965–1967-ben Románia államfője.

¹⁵ Breitenhoffer, Anton (1912–?). 1954 és 1975 között a romániai németek lapjának, a *Neuer Weg*nek a főszerkesztője. 1964-től az Államtanács tagja. 1955-től 1979-ig az RMP, illetve az RKP KB tagja.

¹⁶ Constantinescu, Miron (1917–1974). 1945–1955 között az RMP KB tagja. 1955-ben, a Gheorghiu-Dej eltávolítására tett sikertelen próbálkozása után kizárták a pártvezetéséből, de 1960-ban újra KB-tag lett. 1969–1970-ben oktatási miniszter.

¹⁷ Bányai László (1907–1981). 1946-tól a Bolyai Tudományegyetem tanára, 1952 és 1956 között az egyetem rektora. 1956–1958-ban művelődésügyi miniszter-helyettes, majd 1959-től a bukaresti Nicolae Iorga Történettudományi Intézet igazgatója.

¹⁸ Suder, Mihai (1914–1984), a deji korszakban fafeldolgozó-ipari miniszter.

¹⁹ Mogyorós Sándor [Moghioroș, Alexandru] (1911–1969). 1948-tól a Román Munkáspárt Politikai Bizottságának tagja, 1948–1954 és 1965–1969 között az RMP, illetve az RKP KB titkára. 1954-től 1965-ig miniszterelnökhelyettes.

²⁰ Livescu, Jean (1906–1996). A Jászvásári Egyetemen végzett német szakon, majd Marburgban és Berlinben posztgraduális képzésben vett részt. 1949 és 1955 között a Jászvásári, 1960–1963-ban, valamint 1968-tól 1972-ig a Bukaresti Egyetem rektora.

²¹ Dănăilache, Florian (1915–1984). 1952. december 1-jétől 1954. augusztus 8-ig a román határőrség parancsnoka, az RMP Központi Bizottságának tagja. Egy ideig közlekedési miniszter, majd az RMP bukaresti városi bizottságának első titkára.

²² Helyesen: Crăciun, Constanța (1914–2002). 1948 és 1953 között a román Nagy Nemzetgyűlés elnökségének tagja. 1953-tól 1957-ig kultuszminiszter, majd 1962–1965-ben a Kultúra és Művészet Állami Bizottságának elnöke.

193. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS ERDÉLYI KÁROLY
BESZÉLGETÉSÉRŐL

1964. június 4.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Szigorúan titkos
1964. június 11.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Erdélyi Károly elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. június 4.

Erdélyi elvtárs közölte, hogy ez év június 3-án az MSZMP KB Politikai Bizottsága megtárgyalta a Magyarország és Románia közötti jelenlegi kapcsolatok kérdését.¹ E vita fő célja az volt, hogy meghatározza az MSZMP KB álláspontját az RMP KB meghívásával kapcsolatban, azaz hogy a magyar párt- és kormányküldöttség ellátogasson-e Romániába ez év júniusában.² Az MSZMP KB Politikai Bizottsága arra a következtetésre jutott, hogy jelenleg a magyar párt- és kormánydelegáció látogatásának megvalósítására nincs lehetőség azért, mert az RMP KB a kínai vezetők szakadár, antileninista tevékenységével és a KGST keretein belüli gazdasági együttműködéssel kapcsolatban hibás álláspontot foglalt el. Ezért az MSZMP KB Politikai Bizottsága, jelentette ki Erdélyi elvtárs, határozatot hozott, hogy két levéllel fordul az RMP KB-hoz. Az MSZMP KB-nak az RMP KB-hoz intézett első levelében kifejezik a magyar párt- és állami vezetők köszönetét a román elvtársaknak a magyar párt- és kormányküldöttség romániai látogatásra szóló meghívásáért. Ezzel együtt elmondják, hogy az idő hiányára tekintettel, a magyar fél jelenleg nem élhet ezzel a meghívással. Ugyanakkor a levélben rámutatnak arra, hogy az MSZMP KB szükségesnek tartaná az MSZMP KB Politikai Bizottsága 2-3 tagjának nem hivatalos találkozóját az RMP KB Politikai Bizottsága 2-3 tagjával a két párt közötti kapcsolatok valamennyi kérdésének megvitatására. A második, Kádár elvtárs nevében írt levélben, amit személyesen Georghiu-Dej elvtársnak küldenek, ki fogják fejteni azokat a kérdéseket, amelyekben véleménykülönbségek vannak az MSZMP és az RMP között, különösen a kínai vezetők szakadár tevékenységével és a KGST működésével kapcsolatban, s amelyekben a román elvtársak olyan álláspontot foglaltak el, amely elvi ellentétben áll a magyar állásponttal.³ Mivel az utóbbi időben az RMP KB egyre többet támadja az SZKP-t és a Szovjetuniót, az RMP KB Politikai Bizottságának tagjai az RMP KB áprilisi ülése eredményeiről tartott pártaktívagyűléseken felszólalásaikban nyilvánvaló szovjetellenes kirohanásokat tesznek, a levélben rámutatnak majd arra, hogy a román elvtársaknak nincs igazuk tetteikben, el fogják ítélni viselkedésüket, és kifejtik az MSZMP KB véleményét az SZKP és a Szovjetunió védelmében. Ezzel együtt javasolni fogják Kádár elvtárs és Georghiu-Dej elvtárs nem hivatalos találkozóját.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ A Politikai Bizottság ülésére 1964. június 2-án került sor. Az ülés anyagát lásd MOL M-KS 5. cs. 335. ó. e.

² Az előzményekre lásd a 191. dokumentumot!

³ Kádár János Gheorgiu-Dejnek címzett levelében a kommunista mozgalom egységéről, a KGST megítélésében mutatkozó nézeteltérésekről, a magyar-román viszonyról, valamint az Erdélyben élő magyarok politikai és kulturális jogainak csorbulásáról javasolt kötetlen beszélgetést. (MOL M-KS 288. f. 9. cs. 1964/4. ó. e.)

194. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL

1964. június 8.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. június 11.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, a Miniszttertanács elnökével,
Kádár János elvtárral folytatott beszélgetésről

* 1964. június 8.

A Központ utasításának megfelelően felkerestem Kádár elvtársat, és tájékoztattam arról, hogy német barátaink (Walter Ulbricht elvtárs) azzal a kezdeményezéssel léptek fel: kössön az NDK és a Szovjetunió barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezményt, és hogy a szovjet kormány elfogadta ezt a javaslatot.¹

Részletesen elmondtam Kádár elvtársnak a Központ ebben az ügyben adott direktívájának tartalmát. Kádár elvtárs azt mondta, hogy ez az intézkedés újabb hatalmas lépés a német probléma megoldásában képviselt álláspontunk megerősítésének útján, és hogy ő személy szerint teljesen egyetért az SZKP KB véleményével, és támogatja azt. Azzal összefüggésben, hogy a következő napokban nem tervezik az MSZMP KB Politikai Bizottságának ülését, Kádár elvtárs tájékoztatja az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagjait,² mindenkit külön, és ha kb. 48 órán belül az MSZMP KB-ból nem telefonálnak a követségre, akkor tekintsék úgy, hogy az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagjai teljes egészében támogatják ezt a javaslatot.

Azt követően Kádár elvtárs részletesen beszélt azokról az intézkedésekről, amelyeket az MSZMP KB Politikai Bizottsága szándékozik tenni a román elvtársak helytelen irányzatával kapcsolatban. Kádár elvtárs elmonda, hogy a román elvtársak nacionalista tendenciái egyre gyakrabban jelentkeznek. Most folynak náluk a zárt pártaktívaülések, ahol nyíltan fellépnek az SZKP KB, a szovjet kormány és más szocialista országok álláspontjával szemben. Nyíltan támogatják a kínai vezetők szakadár irányvonalát, és élesen fellépnek a KGST-vel szemben. Azonkívül a kínai kérdésben és a KGST-vel kapcsolatban vallott nézeteiket átvitték a más szocialista országokkal való kapcsolatokra is, és felvetették a határkérdéseket. Bár nekünk sem a Szovjetunióval, sem Csehszlovákiával, de még Jugoszláviával sincs határvitánk – folytatta Kádár elvtárs –, addig Romániával, az utóbbiak hibájából, felvetődik. A románok Magyarországot azzal a feltételezett törekvéssel vádolják, hogy magához akarja csatolni Erdélyt. Beszélnek Dobrudzsáról és Besszarábiáról. Ily módon a román elvtársak nacionalista tendenciái meglehetősen messze mennek. Magyarországnak Romániával való viszonyában számos vitás kérdés van. Magyarország a KGST kérdésében az SZKP KB álláspontján van, és nem ért egyet a román elvtársak álláspontjával, de nem ért egyet – folytatja Kádár elvtárs – a román nézetekkel a kínai kérdésben sem. Mindezeket a momentumokat megvittatták az MSZMP KB Politikai Bizottságának ülésén. Az MSZMP KB Politikai Bizottsága arra a következtetésre jutott, hogy Magyarország és Románia vezető személyiségeinek nem hivatalosan találkozni kell, és meg kell vitatni ezeket a kérdéseket. Ezzel a céllal ez év március 4-én az MSZMP KB levelet küldött az RMP KB-nak, amelyben kifejtették a nem hivatalos találkozóra vonatkozó javaslatot.³ Csak két hónap múlva, vagyis ez év májusában a románok a levélre adott válaszban közölték, hogy meghívják a magyar párt- és kormánydelegáci-

ót romániai látogatásra ez év júniusában, és nem adtak választ arra a javaslatunkra, hogy vitassuk meg a mindkét felet érdeklő kérdéseket.⁴ Kétségtelen, hogy a kialakult helyzetben – mondja Kádár elvtárs – nem tudtuk elfogadni a románok javaslatát, hogy küldjünk párt- és kormánydelegációt. Ezért június 8-án az MSZMP KB új levelet adott át az RMP KB-nak, amelyben köszönetet fejeznek ki a magyar párt- és kormánydelegáció romániai látogatásra történő meghívásáért. A levélben ismét felvetették az MSZMP KB Politikai Bizottsága 2-3 tagjának az RMP PB 2-3 tagjával való nem hivatalos találkozására vonatkozó javaslatot, hogy a románok számára bármely alkalmas időpontban vitassuk meg nézeteltéréseinket. Kétségtelen, hogy a magyar fél erre a levélre sem vár pozitív választ. Ezért három hét múlva az MSZMP KB Politikai Bizottsága levelet szándékozik küldeni az MSZMP KB első titkára, Kádár elvtárs nevében az RMP KB első titkárának, Gheorghiu-Dej elvtársnak, amelyben kifejtjük nézeteinket mindazokban a kérdésekben, amelyekben nézeteltéréseink vannak az RMP KB-val, és javaslatot teszünk, hogy nem hivatalosan találkozzunk a legmagasabb szinten. Erről – mondja Kádár elvtárs – kérem a szovjet nagykövetet, tájékoztassa az SZKP KB-t.

Ezeket az intézkedéseket saját álláspontunk védelmében hozzuk meg és [azért], hogy megvédjük az SZKP-t azoktól a rágalmaktól, amelyeket az RMP vezető személyiségei az SZKP-ra szórnak. Kétségtelen, lépéseinknek olyanoknak kell lenniük, hogy ne váltsák ki a többi szocialista ország és a Románia közötti kapcsolatok további bonyolódását. Ezért mi lelkiismeretesen törekedtünk lépéseinknek a többi testvéri kommunista és munkaspárttal és mindenekelőtt az SZKP KB-val való egyeztetésére.

Azután, Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak a skandináviai országokba történő, küszöbönálló utazását érintve Kádár elvtárs hangsúlyozta, hogy az nagy jelentőségű lesz, mert ezeknek az országoknak a kormányai is kifejezték elvi viszonyukat ehhez az eseményhez.⁵ Másrészt, ezen országok kormányfőinek véleménycseréje Ny. Sz. Hruscsov elvtárral, kedvező hatást gyakorol rájuk. Nemrégiben – mondja Kádár elvtárs – beszélgettem egy svédországi újság szerkesztőjével. A napokban ezt az interjút nyilván közlik. Ezt azért tettem, hogy kifejezésre juttassam véleményemet Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak a skandináv országokba történő küszöbönálló látogatásáról, és erőnkhez mérten támogassam a közvéleményt ebben a kérdésben.

Mi nagy reményeket fűzünk ehhez az utazáshoz a béke és biztonság megerősítése ügyében.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ A Szovjetunió és az NDK közötti barátsági, kölcsönös segélynyújtási egyezményt 1964. június 13-án írták alá Moszkvában. („A Szovjetunió és az NDK barátsági, kölcsönös segélynyújtási és együttműködési szerződést kötött.” *Népszabadság*, 1964. június 13.)

² Kádár János és a szovjet nagykövet találkozásáról a PB-tagok számára készített emlékeztetőt lásd MOL M–KS 288. f. 11. cs. 1305. ó. e.

³ *Vö. a 193. dokumentummal!*

⁴ Gheorghiu-Dej 1964. május 4-ei válaszelevelét lásd MOL M–KS 288. f. 9. cs. 1964/4. ó. e.

⁵ Ny. Sz. Hruscsov skandináviai látogatására 1964. június végén – július elején került sor. Körútja egyes állomásairól és tárgyalásairól a *Népszabadság* rendszeresen tudósított.

195. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS APRÓ ANTAL BESZÉLGETÉSÉRŐL

1964. június 17.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. június 18.

Feljegyzés az MNK Minisztertanácsa elnökhelyettesével,
Apró Antal elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. június 17.

A. G. Krilov elvtárral, a Szovjetunió KGST-beli állandó képviselőjével együtt felkerestem Apró elvtársat, és átadtam neki M. A. Leszecsco elvtárs levelét számos gépipari termék termelésének koordinációjáról és specializációjáról a KGST-tagországokban. Apró elvtárs elégedettségének adott hangot azért, hogy a közte és M. A. Leszecsco elvtárs között létrejött megállapodás olyan gyorsan realizálódott.¹ Megemlítette, hogy az M. A. Leszecscoval folytatott beszélgetése után tájékoztatta az MSZMP KB Politikai Bizottságát, és minden kérdés, amiről előzetes megállapodás született, magyar részről teljes támogatásra talált. Az MSZMP KB Politikai Bizottságának véleményét kifejezésre juttatva, Apró elvtárs hangsúlyozta, hogy a megteendő feladatok az elektromotorok, forgácsoló szerszámgépek és a gépipar más termékei termelésének koordinációjára és specializációjára, az első lépések, amelyet nyilván hasonló jellegű további lépéseknek kell követniük. A jelenlegi időszak Apró elvtárs véleménye szerint rendkívül kedvező az ilyen kérdések megvitatására, mivel az összes KGST-tagországban folyik az 1966–1970-re szóló ötéves tervek kidolgozása, s az elért megállapodás kifejezésre juthat ezekben a tervekben. Ha e kérdéseket nem döntenek el most, akkor gyakorlatilag nagy idővesztést fog jelenteni, és a nemzetközi szocialista munkamegosztás aktuális kérdéseinek megoldása halasztódik. Mi – mondta Apró elvtárs – már így is sok időt veszítettünk a Román Népköztársaság KGST-beli képviselőinek obstrukciós álláspontja miatt.

A továbbiakban Apró elvtárs hozzátette, hogy véleménye szerint az említett kérdések megoldása bizonyos politikai előkészítést igényel, amiről már beszélt M. A. Leszecsco elvtárral. Ezzel kapcsolatban Apró elvtárs megemlítette, hogy a KGST Végrehajtó Bizottsága küszöbönálló ülésén² az RNK képviselőitől Románia elvi álláspontjának kifejtését várja a gazdasági együttműködés kérdéseiről. Most, az RMP KB plénuma után, a románoknak végre világosan ki kell fejteniük álláspontjukat ezekben a kérdésekben.

Az utóbbi időben lezajlott magyar–román gazdasági tárgyalásokat érintve Apró elvtárs megjegyezte, hogy a román fél meglehetősen kemény álláspontot foglal el, amelynek lényege a törekvés a gazdasági kapcsolatok szűkítésére Magyarországgal és a többi testvéri szocialista országgal és az ilyen kapcsolatok bővítése a kapitalista világgal. Az előzetes tárgyalások a két ország ötéves terveinek egyeztetésére, amelyeket Budapesten Ajtai elvtárs vezetett, jelentéktelen eredményeket hoztak. Csak kisszámú másodrendű kérdésben sikerült megállapodásra jutni. Amikor a múlt héten Ajtai elvtárs a magyar gazdasági delegáció élén Bukarestben volt, a román fél elutasította saját [korábbi] kedvező álláspontját abban a kevés kérdésben is, amelyben az előzetes tárgyalások eredményeképpen megállapodtak. Lényegében a magyar gazdasági küldöttség „semmivel” tért vissza Bukarestből. A jövő héten a román félnek kell írásos formában előterjeszteni elképzeléseit a két ország 1966–1970 közötti együttműködéséről, ami után a tárgyalásokat fel fogják újítani.

Az RNK vezetésének véleménye, mondta Apró elvtárs, még meggyőzőbben tanúskodik azon szocialista országok közötti szorosabb gazdasági együttműködés szükségességéről, amelyeknek álláspontja ebben a kérdésben megegyezik. Éppen ezért, hangsúlyozta Apró elvtárs, a magyar fél teljes egészében támogatja a Szovjetunió kezdeményezését a kooperációra és specializációra a gépgyártás területén.

Érintve azokat a kereteket, amelyeket meg kell tölteni a Szovjetunió említett javaslatával összefüggésben, Apró elvtárs megemlítette, hogy a magyar fél kész megadni a szükséges adatokat. Az MNK ötévesterv-javaslatának hiánya miatt bizonyos nehézségek vetődnek fel, de Apró elvtárs véleménye szerint egyelőre meg kell elégedni előzetes vázlatos tervvel, amely az előző évek fejlődési üteméből indul ki, azután megtenni a szükséges korrekciókat.

A beszélgetés végén Apró elvtárs azt mondta, hogy a szovjet-magyar kormányközi gazdasági vegyes bizottságot össze lehetne hívni Moszkvában ez év júliusának legelső napjaiban, ha ez az időpont megfelelő M. A. Leszecsko számára. Tekintettel arra, hogy M. A. Leszecsko még ezután tárgyal a csehszlovák elvtársakkal, július 14-én pedig kezdődik a KGST Végrehajtó Bizottságának ülészsaka, Apró elvtárs az általa javasolt időpontot ítéli a legkedvezőbbnek a szovjet-magyar bizottság ülésének megtartására.

Búcsúzáskor Apró elvtárs A. G. Krilov elvtársnak és a szovjet szakemberek általa vezetett csoportjának sikereket kívánt a munkában, és biztosította őket, hogy magyar részről megkapják az összes szükséges segítséget.

A beszélgetésen tolmácként részt vett a nagykövetség másodtitkára, L. Sz. Jagodovszkij elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Az előzményekre lásd a 187. dokumentumot!

² A KGST VB ülésére 1964. július 14-én került sor.

**196. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL**
1964. június 25.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Szigorúan titkos
1964. június 27.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, a Minisztertanács elnökével,
Kádár János elvtárssal folytatott beszélgetésről

1964. június 25.

Moszkva megbízásából felkerestem Kádár elvtársat, és átadtam neki az SZKP KB válaszlevelét a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának 1964. május 4-ei levelére. Kádár elvtárs miután megismerkedett az SZKP KB levelének szövegével, teljes egyetértését juttatta kifejezésre annak tartalmával. Eközben hangsúlyozta, hogy az SZKP KB teljesen helyesen veti fel a testvérpártok nemzetközi tanácskozása összehívásának kérdését abból

a célból, hogy megakadályozzák a kínai vezetők további bomlasztó tevékenységét. Érintve az afrikai országok újonnan alakult kommunista és munkáspártjainak meghívását a tanácskozásra, Kádár elvtárs azt mondta, hogy ebben a tekintetben egyetért az SZKP KB álláspontjával. Ezeknek a képviselőknek a meghívása a tanácskozás azon résztvevői körének engedélyével kell történnie, akik 1960-ban jelen voltak. Azokat a kommunista pártokat, amelyek kínai kezdeményezésre jöttek létre, nem kell meghívni – hangsúlyozta Kádár elvtárs. Az MSZMP KB – mondta – továbbra is határozottan támogatni fogja az SZKP KB lenini álláspontját a jelen kor valamennyi fontos problémájában, a kínai szakadárokkal folytatott harc kérdésében. Az MSZMP KB a szocialista együttműködés és a nemzetközi kommunista mozgalom egységéért és összeforrottságáért fog harcolni.

Kádár elvtárs a továbbiakban nagyon nagyra értékelte Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak a skandináv országokban tett látogatását, és ennek kapcsán kijelentette, hogy ennek a látogatásnak nagy jelentősége van a béke és a népek biztonságának megerősítése szempontjából.

A beszélgetés végén Kádár elvtárs jellemezte a mezőgazdaság jelenlegi állapotát. Elmondta, hogy a terméskilátások egyelőre minden mezőgazdasági kultúránál jók, a termelők szövetkezetek és az állami gazdaságok remélik, hogy a gabonafélékből és az ipari növényekből jó termést takaríthatnak be. Ugyanakkor – mondta Kádár elvtárs – a korábbiakhoz hasonlóan szükségesnek tartjuk a mezőgazdasági termelés egyes ágazatai fejlesztését a KGST-országokkal és annak specializálását. Többek között – mutatott rá Kádár elvtárs – Magyarország specializálódhatna a nagy hozamú baromfi, ipari kultúrnövények és fűmagok előállítására, zöldségek, gyümölcsök és szőlő termelésére. Jelenleg Magyarországon a mezőgazdaság előtt álló legfontosabb feladat – beszélgetőtársam szavai szerint – a gabonaprobléma megoldása és szilárd takarmánybázis létrehozása. Pártunk ezen dolgozik.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

**197. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
ERDÉLYI KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL**
1964. június 26.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Szigorúan titkos
1964. június 29.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Erdélyi Károllyal folytatott beszélgetésről

1964. június 26.

Kölcsönös megállapodás alapján felkerestem Erdélyi elvtársat. A beszélgetésben Erdélyi elvtárs érintette Magyarország és Románia, valamint Magyarország és Jugoszlávia kapcsolatainak számos kérdését.

1. Erdélyi elvtárs közölte, hogy a Román Munkáspárt KB-ja elfogadta az MSZMP KB javaslatát a két párt vezetőinek nem hivatalos találkozájára.¹ Erre a találkozóra ez év július 1-jén kerül sor Budapesten. Román részről a következő elvtársak vesz-

nek majd részt: Ceaușescu, a PB tagja, az RMP KB titkára, Mogyorós, a PB tagja, a Minisztertanács elnökhelyettese, [Leonte] Răutu,² a PB póttagja, az RMP KB osztályvezetője, Bîrlădeanu, a PB póttagja, a Minisztertanács elnökhelyettese, [Pompiliu] Macovei,³ az RNK külügyminiszter-helyettese és Rosianu, Románia magyarországi nagykövete.

Magyar részről a találkozón a következő elvtársak vesznek majd részt: Kállai Gyula, az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagja, a Minisztertanács elnökhelyettese, Biszku Béla, a PB tagja, az MSZMP KB titkára, Apró Antal, az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagja, a Minisztertanács elnökhelyettese, Szirmai István, a PB tagja, az MSZMP KB titkára, Komócsin Zoltán, a PB tagja, a Népszabadság [fő]szerkesztője, Erdélyi Károly külügyminiszter-helyettes.

Az MSZMP KB Politikai Bizottsága – mondta Erdélyi elvtárs – megvizsgálta a kérdések körét, amelyeket magyar részről meg akarnak vitatni a Románia képviselőivel való találkozón. Közük lesznek olyan kérdések, amelyekben nézeteltérések vannak az MSZMP és az RMP között. A magyar fél a találkozó megtartásának olyan módját kívánja javasolni a román félnek, amelynek során nyíltan fel lehetne vetni az összes rendezést igénylő kérdést. Erre a magyar képviselők két napot szeretnének fordítani, ha ebbe a román képviselők beleegyeznek. A találkozó harmadik napján mindkét félnek ki kell fejeznie viszonyulását az első két nap felvetett kérdésekhez, zárásképpen Kádár elvtárs fogadni szándékozik a román delegációt és véleményt mondani a román elvtársak álláspontjáról, úgy a kínai vezetés opportunizmusával való harc, mint a KGST munkáját illető nézeteltérések kérdésében, belpolitikai kérdésekben, amelyek Magyarországnak Romániával kapcsolatos viszonyát érintik. Ha román részről másféle módot javasolnak a találkozó lefolytatására, akkor – mondta Erdélyi elvtárs – a magyar fél kész megvizsgálni javaslataikat. Kétségtelenül lehetséges, hogy ezen a találkozón nem lehet, és nem fogják elérni a nézetek egységét azokban a kérdésekben, amelyekben eltéréseink vannak a románokkal. De Kádár elvtárs – mondja Erdélyi elvtárs – célszerűnek tartja ezt a találkozót, mivel azon tisztázni lehet nézeteltéréseink okát, ami lehetővé teszi, hogy mélyrehatóbban gondolkodjunk ezen véleménykülönbségek leküzdéséről. Ugyanakkor – hangsúlyozta Erdélyi elvtárs – az MSZMP KB Politikai Bizottsága arra törekszik, hogy következetesen megvédje, és kitartson álláspontja mellett a kínai kérdésben és a KGST kérdésében, amely teljes egészében megegyezik az SZKP KB álláspontjával.

Erdélyi elvtárs megígérte, hogy a találkozó eredményeiről részletesen tájékoztatja a nagykövetséget.⁴

2. Romániában most zajlanak a középszintű pártaktívák. Ezek az aktívák, folytatja Erdélyi elvtárs, ugyanazokat a kérdéseket vitatják meg, amelyeket a megyei aktívák, csak még erősebb szovjetellenesség volt megfigyelhető a gyűléseken felszólalók részéről. A bukaresti magyar nagykövetség diplomatáinak közlése szerint a kerületi pártaktívákon bírálták az SZKP KB politikáját és személyesen Ny. Sz. Hruscsov elvtársat a KGST-országok gazdasági együttműködésének kérdésében. A Szovjetuniót azzal vádolták, hogy megpróbálja visszatartani Románia iparosításának ütemét; hogy a Szovjetunió képviselői beavatkoznak Románia belügyeibe, hogy az SZKP KB és a KKP KB ugyanolyan mértékben hibásak azért, amit most a nemzetközi kommunista mozgalom átél. A bukaresti szovjet nagykövetséget illetően, mondja Erdélyi elvtárs, a gyűléseken arról beszélnek, hogy állítólag a szovjet nagykövetség munkatársai összegyűjtik a szovjet származású feleségeket, és rajtuk keresztül igyekeznek felderítő tevékenységgel foglalkozni Romániában. A nagykövetség munkatársai felhasználják kémtevékenységre a szovjet turistákat, akiknek kémfeladatokat adnak.⁵ A gyűléseken sok más rágalmat is mondtak a Szovjetunióra.

Erdélyi elvtárs a továbbiakban közölte, hogy a magyarországi jugoszláv nagykövet szavai szerint, a Tito elnök és Gh.-Dej elvtárs között nemrégiben lezajlott találkozóra az

előbbi kezdeményezésére került sor.⁶ Dej elvtárs előtt azonban nem voltak ismertek a kérdések, amelyek miatt Tito elnök találkozni akart. Dej elvtárs azt feltételezte, hogy a találkozón a Románia és Jugoszlávia közötti gazdasági együttműködés további fejlesztésének kérdéseit érintik majd. Gyakorlatilag, a jugoszláv nagykövet, Csalić szavai szerint, csak egyetlen kérdést érintettek, Románia viszonyát a Szovjetunióval. Tito elnök azt mondta Dej elvtársnak, hogy a románoknak, csakúgy mint a kínaiaknak, nincs alapjuk a Szovjetunió elleni támadásra. Jelenleg, hangsúlyozta Tito elvtárs, a legkonstruktívabb kommunista Ny. Sz. Hruscsov elvtárs, és nézetei a külpolitikáról, a kommunista világmozgalomról megérdemlik az aktív támogatást. Ugyanakkor Tito elvtárs állítólag megjegyezte, hogy a Jugoszláv Kommunista Szövetsége számos kérdésben nem ért egyet Ny. Sz. Hruscsov elvtárral, de a jelenlegi nemzetközi politika fő kérdéseiben és a kínai dogmatizmussal való harcban a [Jugoszláv] Kommunista Szövetségének vezetése támogatja Ny. Sz. Hruscsov elvtársat.

A jugoszláv és román sajtóból és a jugoszláv diplomaták hangulatából ítélve, folytatja Erdélyi elvtárs, Tito és Dej elvtárs találkozóját siker koronázta. Meglehetősen rövid és nyilvánvalóan puhatolózó jellegű volt.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RFf. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Az előzményekre lásd a 191. és a 193. dokumentumot!

² Răutu, Leonte (1910–1993). 1931-től tagja a Romániai Kommunista Pártjának. 1943–1945-ben a Moszkvai Rádióbizottságnak felelős szerkesztője. 1945 után az RKP egyik főideológusa lesz. 1948-tól az RMP KB tagja, 1955 és 1981 között VB-tag, 1965-től 1969-ig az RKP KB titkára, 1972–1982 között a Ștefan Gheorghiu Pártakadémia rektora.

³ Macovei, Pompiliu (1911–2008). 1945 után a román főváros főépítész. 1960–1962-ben attasé Rómában, majd 1962 és 1964 között külügyminiszter-helyettes.

⁴ Lásd a 198. dokumentumot!

⁵ Vö. a 192. dokumentummal!

⁶ Tito és Gheorghiu-Dej 1964. június 22-én Temesvár közelében találkozott. A találkozóról megjelent rövid sajtóhír szerint a két ország viszonyának áttekintése mellett megvizsgálták a nemzetközi munkásmozgalom és a nemzetközi helyzet időszerű kérdéseit. („Tito és Gheorghiu-Dej találkozója.” *Népszabadság*, 1964. június 23.)

198. FELJEGYZÉS G. A. GYENYSZOV NAGYKÖVET ÉS ERDÉLYI KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1964. július 4.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Szigorúan titkos
1964. július 8.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Erdélyi Károly elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. július 4.

A beszélgetés során Erdélyi elvtárs az MSZMP KB képviselőinek az RMP KB képviselőivel történt nem hivatalos találkozásának tárgyalási eredményeiről beszélt.¹ Ezek a tárgyalások a román fél hibájából nagyon élesek voltak. A fő kérdések – mondja beszélge-

tótársam – a magyar-román kapcsolatok kérdései, a román elvtársak álláspontja a nemzetközi kommunista mozgalom kérdéseiben, a KGST kérdései és Románia viszonya a Szovjetunióhoz voltak. A magyar elvtársak – Erdélyi elvtárs szavai szerint – taktikus formában megpróbálták elmagyarázni a román félnek az MSZMP KB aggodalmait a magyar-román viszonyt illetően. Ezek a kapcsolatok az utóbbi időben lassan fejlődnek, Romániában átszervezik a magyar autonóm területet stb. Hangsúlyozták a román félnek, hogy ez nem felel meg a két szocializmust építő szomszéd ország [kapcsolata] internacionalista szellemének. Románia képviselői ingerülten azt válaszolták, hogy ez az ő belügyük, és azzal vádolták Magyarországot, hogy románellenes irodalmat visz be és terjeszti az erdélyi magyarok körében, többek között Horthy visszaemlékezését.² De ennek ellenére, a románok véleménye szerint, a két ország közötti gazdasági és kulturális kapcsolatok jól fejlődnek.

A románoknak azt is elmondták, hogy a magyar felet nyugtalanítja a román elvtársak helytelen álláspontja a KGST kérdéseit illetően. Az utóbbi időben a román képviselők a KGST-ben minden találkozón csak Románia szuverenitásáról beszélnek, nem hajlandók a sokoldalú együttműködésre, a termelési kooperációra és a nemzetközi munkamegosztásra. A magyar elvtársak ennek kapcsán hangsúlyozták, hogy ha a román fél valamilyen kérdésben nem ért egyet a többi KGST-tagországgal, akkor miért akadályozza a többi KGST-tagországot ennek az együttműködésnek a fejlesztésében. Többek között Magyarország nagy tapasztalatra tett szert a gazdasági együttműködésben a KGST-országokkal, azt fejleszt, és ennek kapcsán az SZKP vezető tapasztalatára támaszkodik. Erre a román képviselők durva formában azt válaszolták magyar barátainknak, hogy Romániának nincs szüksége erre a tapasztalatra, nem kell őt agitálni, az SZKP tapasztalatára való hivatkozás a személyi kultusz időszakának folytatása.

A románok kijelentették, hogy még 1962-ben szót emeltek az egyesített tervezés és kooperáció ellen, de Románia ezen véleménye ellenére Ny. Sz. Hruscsov elvtárs mégis cikket írt a Béke és szocializmus című folyóiratba, és rákényszerítette nézeteit ebben a kérdésben [a románokra]. Sőt, mi több – mondta Ceaușescu elvtárs – Valev professzor az MGU³ tudományos értesítőjében cikket közölt a gazdasági régiókról, ahol a romániai Al-Dunát lényegében a Szovjetunióhoz csatolta. Ceaușescut megrendítette [sic!] ez a cikk, ökölrel verte az asztalt, és ingerült formában arról beszélt, hogy Románia élesen bírálta ezt a cikket, amelyben csorbítják szuverenitását.

A nemzetközi kommunista mozgalom helyzetét érintve magyar barátaink – Erdélyi elvtárs szavai szerint – ugyancsak nyugtalanságuknak adtak hangot a miatt az álláspont miatt, amelyet a román elvtársak elfoglaltak. Barátaink ennek kapcsán hangsúlyozták, hogy az RMP KB egyenlőségi jelet tesz az SZKP és a KKP közé a nemzetközi kommunista mozgalomban kialakult helyzet miatti felelősség kérdésében, és elmagyarázták a román elvtársaknak, hogy ebben nagy hibát követnek el. Magyar barátaink ugyanakkor azzal vádolták a román elvtársakat, hogy ebben a kérdésben helytelen munkamódszereket alkalmaznak, hogy a vitába belerángatják az egész pártot és a népet, hogy a pártszervezetekben és a munkásgyűléseken vitára bocsátották a KKP és az SZKP, valamint a többi kommunista párt közötti véleményeltéréseket. Helytelenül léptek fel abban, hogy nyílt nyilatkozatot publikáltak ebben a kérdésben, és lényegében a sajtó nyugati ügynökei előtt fellebbeztek.

Erre válaszul a román képviselők azt mondták, hogy az RMP ereje a tömegekkel való egységében van, ezért hozzák a széles munkásrétegek tudomására azokat a nézetkülönbségeket, amelyek a nemzetközi kommunista mozgalomban előfordulnak.

Július 3-án a nap második felében a román küldöttséget fogadta Kádár elvtárs.

Először üdvözölte a román delegációt, majd elmondta elképzeléseit a magyar-román viszonyról.

Kádár elvtárs hangsúlyozta, hogy azoknak meg kell felelniük a szocialista országok között kialakult kapcsolatoknak. A nemzetközi kommunista mozgalomban a kapcsolatok nemcsak a KKP és az SZKP közötti viszonytól függenek majd, hanem attól is, hogyan alakul a viszony országaink pártjai és más pártok között. Sajnos, hangsúlyozta Kádár elvtárs, a Magyarország és Románia közötti kapcsolatok a román fél hibájából nem fejlődnek eléggé, és többek között, nincs közöttünk megállapodás az együttműködés kérdéseiről a KGST keretében, nincs egységes értékelés a kínai kérdésben. Úgy véljük, helytelen az, hogy a román elvtársak egyenlőségi jelet tesznek az SZKP és a KKP közé a nemzetközi kommunista mozgalomban kialakult helyzetért való felelősséget illetően.

Kádár elvtárs megemlítette a román elvtársaknak, hogy az RMP KB helytelen módszert választott a kommunista mozgalomban meglévő nézeteltérések megvitatására, amikor elhatározta, hogy bevonja abba a dolgozók széles rétegeit. Külön hangsúlyozta, hogy könnyű a népben szovjetellenes érzéseket kiváltani, de ez egyenesen a nacionalizmushoz vezet, amelyről a magyarországi 1956-os események tanúskodtak.

A román küldöttség vezetője, Ceaușescu elvtárs próbált ellentmondani Kádár elvtársnak, és igazolni az RMP KB tettét. Azt mondta, hogy a KGST-vel kapcsolatos véleménykülönbségekben nem a románok a hibásak. Gomulka elvtárs, majd Hruscsov elvtárs erőszakolták ránk a közös tervezést. Ami pedig a kommunista pártok képviselői tanácskozásának összehívását illeti – mondta Ceaușescu elvtárs –, az RMP KB úgy véli, hogy ha még nem jött el az ideje annak, hogy a KKP részt vegyen benne, akkor ez szakadást fog jelenteni és megismétlődik az, ami Jugoszláviával volt. Azonkívül Ceaușescu elvtárs hangsúlyozta, hogy Kína kommunista pártja nincs egyedül, az ő álláspontját osztja néhány másik kommunista párt.

Barátainkban az a benyomás alakult ki, hogy a románok ellene vannak a kommunista pártok képviselői tanácskozásának.

Végezetül Erdélyi elvtárs azt mondja, hogy ez a találkozó kétségtelenül gyengítette a román elvtársak álláspontját. Ugyanakkor folytatják a makacskodást. Az a benyomás alakult ki, hogy a románok ürügyet kerestek arra, hogy megsértődjenek, ezért idegesen viselkedtek, kiabáltak, verték az asztalt, és meg nem engedett magatartást tanúsítottak.

A találkozón csak a két párt álláspontja tisztázódott, nem dolgozták ki a nézetkülönbségek leküzdésének módját. Nyilván hosszas és makacs harc következik a román elvtársak helytelen irányvonalával.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Az előzményekre lásd a 191., a 193. és a 197. dokumentumot! A két párt képviselőinek 1964. július 1–3-ai megbeszéléséről a KB-tagok és a Minisztertanács részére készített összefoglalót lásd MOL M-KS 288. f. 11. cs. 1336. ó. e. A megbeszélésekről a *Népszabadság* 1964. július 4-ei számában közlemény jelent meg.

² Horthy Miklós 1953-ban Buenos Airesben kiadott emlékiratát 1963-ban a Kossuth Kiadó fotótechnikai utánnyomással adta ki, zárt terjesztéssel.

³ MGU – Moszkovszkij Goszudarsztvennij Unyiverszitet (Moszkvai Állami Egyetem).

199. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
ERDÉLYI KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1964. július 7.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. július 9.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Erdélyi K[ároly] elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. július 7.

Találkoztam Erdélyi elvtárral és beszélgettem vele. A miniszterhelyettes részletesen tájékoztattott a magyar-jugoszláv kapcsolatokról. Többek között elmondta, hogy az MSZMP KB értékelése szerint a magyar-jugoszláv kapcsolatok normálisan fejlődnek. Ugyanakkor a magyar-jugoszláv kapcsolatok fejlesztésében a jugoszláv fél nem mindig tartja be a fokozatosság elvét, amelyet a karagyorgyevói találkozon¹ fogadtak el, s azt a kívánságát fejezte ki, hogy haladéktalanul és összességében rendezzenek néhány kérdést (pártközi kapcsolatok, vízumrendszer megszüntetése).

Az idei év 9 hónapja [sic!] alatt a kapcsolatok az egyes területeken a következőképpen alakultak:

A gazdasági együttműködés területén:

Az 1964-re megkötött árucseré-forgalmi jegyzőkönyv az előzetes 58 millió dolláros tervvel lehetőséget ad az áruforgalomnak az előző évihez képest 15%-os emelésére.

A magyar-jugoszláv árucseré-forgalmi vegyes bizottság a soros évi ülésszakán, amelyre ez év júniusában Belgrádban került sor, tervbe vette az áruforgalom további 14%-os növelését. Az új jugoszláv hétéves terv elfogadásának elhúzódása miatt ez idáig nem kötötték meg az 1964–1970-re szóló hosszú távú kereskedelmi megállapodást.

Az 1964. évre szóló árucseré-forgalmi jegyzőkönyvben mindkét fél részéről 250 ezer dollárt terveznek a fogyasztási cikkek cseréjére a SZÖVOSZ közvetítésével.

Ugyanakkor hiányzik a megfelelő fejlődés a villamos energetika területén való együttműködésben.

A mi elképzeléseink szerint – mondta a továbbiakban Erdélyi elvtárs – a magyar fél szeretne berendezéseket szállítani villamos erőművek számára (generátorok, kazánok, aknavájár gépek) hitelbe, kb. 130 millió dollár összegben, amelyet majd villamosenergia-szállítás útján törlesztene. A jugoszláv fél eredeti álláspontját megváltoztatva jelenleg nem elektromos energetikai berendezéseket és bányaberendezéseket kér hitelbe, hanem nyersanyagot, közszükségleti cikkeket és gépi berendezéseket. Megállapodásra jutottak, hogy a jugoszláv félnek augusztus 15-ig átadják azoknak a termékek a listáját, amelyeket véleményünk szerint a 130 millió dollár hitel keretei között kaphatnának. A jugoszláv fél erre szeptember 15-ig ad választ.

Elkezdődött és helyes irányban fejlődnek a termelési kapcsolatok. A létrehozott 15 ágazati bizottság folytatja az együttműködési lehetőségek keresését. Arra a következtetésre jutottak, hogy mindkét fél érdekeinek a legnagyobb mértékben a vaskohászat, a gépgyártás, a vegyipar és az energetika területén való együttműködés felel meg.

A tervezési módszerek kérdéseiről folytatott konzultációt megelőzően Belgrádba utazott a Tervhivatal küldöttsége az MNK OT elnökhelyettesének, Lázár Györgynek a vezetésével.

A magyar-jugoszláv gazdasági együttműködési bizottság ez év májusi soros ülésének előkészítésére Belgrádba utazott az MNK OT első elnökhelyettese, Vályi Péter.

A napokban magyar szakértők utaznak Belgrádba az ipari kooperáció feltételeiről folyó tárgyalásokra (a finanszírozás és banki technikák egyeztetésére).

Júniusban Budapestre érkezik a jugoszláv küldöttség, amely a magyar partnerekkel együtt kijelöli a gépgyártás 5-6 fő területét, amelyben meg lehet szervezni az együttműködést.

Annak érdekében, hogy a gazdasági együttműködés területén megkönnyítsék a kapcsolatok megvalósítását, a magyar fél lehetőséget adott több magyar vállalatnak (a megfelelő egyesülésekkel együtt), hogy közvetlenül folytassanak tárgyalásokat a jugoszláv gyárak képviselőivel.

A két ország lakossága közötti kapcsolatok megkönnyítése kérdésében a Minisztertanács helyeselte a kishatárforgalom megnyitását. A megállapodástervezetet a napokban fogják átnyújtani a budapesti jugoszláv nagykövetségnek (a tervezet szerint a 610 km-es teljes határszakaszból a magyar-jugoszláv határ két oldalán 110 km-es szakaszon kísérletképpen tervezik a határ menti közlekedést).

A vízumproblémák megoldásának első lépéseként a magyar fél javasolta a vízumrendszer megszüntetését a diplomata és a szolgálati útlevelekre.² A jugoszláv fél még nem közölte ezzel kapcsolatos véleményét.

Az MSZMP KB Politikai Bizottsága utasításának megfelelően belső egyeztetés formájában zajlik a teljes vízumkényszer megszüntetésének előkészítése.³

A jugoszláv féllel már közölték, hogy a Szegedi Nyári Játékok idejére jelentős könnyítéseket vezetnek be az utazásokat illetően, amit a jugoszlávok pozitívan értékeltek.

A magyar fél javaslatot tett közös határátkelők létesítésére, de a tárgyalások félbeszakadtak, mert a jugoszláv fél nem mutatott hajlandóságot, hogy írásbeli kötelezettséget fogadjon el az ország területét törvénytelenül elhagyó személyek kiadásáról.

Zsákcúba jutottak a tárgyalások a turistakérdésekről szóló egyezményről, mivel a magyar fél által javasolt forintban és dinárban történő elszámolás helyett a jugoszláv fél csak az utazások dolláralapú megvalósításával ért egyet, míg azonban a Magyarországra látogató turistának mindössze 30 dollárt adnak, addig minden magyar turista 70 dollárt kap.

A napokban – mondja a továbbiakban Erdélyi elvtárs – befejeződött a magyar-jugoszláv vegyes bizottság tanácskozása a határkérdésekről. Azzal összefüggésben, hogy nincsenek határincidensek, a jugoszláv képviselő javasolta új megállapodás kötését. Ezt a javaslatot a magyar fél elfogadta.

A *politikai és társadalmi kapcsolatokat* érintve Erdélyi elvtárs elmondta, hogy pártvonalon sor került az A. Ranković elvtárs vezette ötfős jugoszláv delegáció magyarországi látogatására,⁴ valamint V. Vlahović és D. Stamenković érkezésére.

Magyar részről Jugoszláviában üdül Gáspár Sándor és Sándor József elvtárs. Megállapodásra jutottak mindkét részről 5 család kölcsönös üdülésében.

Most készítik elő az MNK országgyűlési delegációja jugoszláviai utazását, amelynek időpontja Tito elvtárs magyarországi utazásától függ.

A Hazafias Népfront kongresszusán J. Veselinov elvtárs vezetésével jelen volt egy jugoszláv küldöttség.

A jugoszláv szakszervezetek V. kongresszusának munkájában Beckl Sándor⁵ vezetésével részt vett egy magyar küldöttség.

Jugoszláviát felkereste egy KISZ-küldöttség Pataki László⁶ vezetésével.

A leszerelési hónappal kapcsolatban a magyar fél fogadta a jugoszláv békeliga küldöttségét. Viszontlátogatásként Jugoszláviát júniusban felkereste a Béketanács kétfős magyar delegációja Dezséry László⁷ vezetésével.

A múlt év őszén a Jugoszláviát Ilku Pál vezetésével felkereső delegáció megállapodást kötött a kulturális kérdésekről. A megállapodás teljesítése normálisan halad. Januárban aláírták a 2 évre szóló kulturális munkatervet.

A jugoszláv küldöttség az oktatási és művelődésügyi miniszter vezetésével ez év májusában vizontlátogatást tett Magyarországon.

Azonkívül – mondta Erdélyi elvtárs – ez év májusában meghívtuk Magyarországra Miroslav Krleža horvát író.⁸

Az MNK mezőgazdasági minisztere, Losonczy Pál megismertette Jugoszláviát az élenjáró állami gazdaságokban alkalmazott termelési módszerekkel.

Egy küldöttség az Árhivatal elnökének, Csikós Nagy Bélának a vezetésével Jugoszláviában tanulmányozta az árképzési mechanizmust.

Kölcsönösségi alapon elkezdődött az időszaki sajtókiadványok eladása. Realizálódik a magyar lapok 50%-a és a jugoszlávok 70%-a.

Folyó év első felében Jugoszláviát felkereste 21 magyar újságíró, Magyarországot 16 jugoszláv újságíró.

A Magyar Tudományos Akadémia és a Jugoszláv Szövetségi Tanács között összességében normális viszony alakult ki. Az utóbbi időben az ennek ellentmondó megjegyzések, a jugoszláv elvtársak részéről elhangzott magánkijelentések mindenekelőtt azzal magyarázhatók, hogy Ranković elvtárs és az őket kísérő személyek februári magyarországi utazása a jugoszláv fél számára nem hozta meg a várt eredményeket (a pártkapcsolatok fejlesztését), valamint azzal, hogy a magyar vezetőkkel folytatott tárgyalások után, amelyre ez év márciusban került sor, J. Veselinov azzal a megalapozatlan benyomással tért vissza Budapestről, hogy a magyar fél tartózkodóan viszonyul a Jugoszláviával való kapcsolatok szélesítésének kérdéséhez.

Az utóbbi időben a magyar–jugoszláv kapcsolatokban meglévő haladás megfelelő alapot képez annak a meghívásnak a realizálásához, amelyet Karagyorgyevóban adtak át Tito elvtársnak, hogy látogasson Magyarországra, s amelyet később megerősítettek az MSZMP KB és a magyar kormány nevében.⁹

Az MSZMP KB Politikai Bizottsága lehetségesnek tartja, hogy a Tito elnök látogatását megelőző időszakban számos lépést tegyen, amelyek elősegítik a két ország közötti kapcsolatok további fejlődését.

Kállai Gyula elvtársat megbízták, hogy az MSZMP KB nevében közölje a budapesti jugoszláv nagykövettel, hogy a két ország közötti kapcsolatok további fejlesztése érdekében a magyar fél kiemelkedő jelentőséget tulajdonít Tito elvtárs magyarországi látogatásának, és megelégedettséggel fogadná, ha a JSZSZK elnöke, a JKSZ főtitkára, J. B. Tito elfogadná az MSZMP KB és a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány meghívását magyarországi látogatásra neki megfelelő időpontban.

J. B. Tito elvtárs magyarországi látogatásának megfelelő előkészítése céljából az MNK Külügyminisztériumát megbízták, hogy biztosítsa Apró Antal elvtárs találkozását Milos Minić-tyel.¹⁰

Lazar Kolusevskij, a JKSZ KB Végrehajtó Bizottsága tagja, a Szocialista Szövetség Szövetségi Bizottságának [sic!] elnöke magyarországi üdülése alatt Kállai Gyula elvtársat bízták meg, hogy fogadja, és vitassa meg vele a két párt közötti együttműködés kérdéseit.

Meg kell valósítani a két ország pártfőiskolai tanárküldöttségének cseréjét.

Gondolkodni kell a pártkiadványok cseréjének kérdéséről és közvetlen kapcsolatok megeremtéséről a történettudományi intézetek között.

Megbízták Benkei Andrást,¹¹ hogy hívja meg a jugoszláv belügyminisztérium titkársága küldöttségét, hogy tanulmányozza a rendőrség és a rendőrség közlekedésrendé-

szeti osztálya munkáját, valamint vizsgálja meg a magyar–jugoszláv határ belső sávjában (10 km) a határsávrendszer megszüntetésének lehetőségét.

Megbízták a külügyminisztert és a belügyminisztert, hogy készítse el és terjessze az MSZMP KB Politikai Bizottsága elé a Magyarország és Jugoszlávia közötti határrend valamennyi kérdésével kapcsolatos új megállapodás tervezetét.

Célszerűnek tartanak, hogy Tito elnök magyarországi látogatása idején írják alá a magyar–jugoszláv megállapodást a vízumrendszer teljes felszámolásáról.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ A találkozóval kapcsolatban lásd a 148. dokumentum 1. jegyzetét!

² Az MSZMP KB 1964. április 14-ei ülésén született döntés arról, hogy a Magyarország és Jugoszlávia között fennálló vízumrendszer fokozatos egyszerűsítésének első lépéseként javasolják a vízumkényszer megszüntetését a diplomata-útlevelekre. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 332. ó. e.)

³ A Politikai Bizottság 1964. április 14-ei ülésén megbízta a Külügyminisztériumot, hogy 1964. június 30-ig dolgozza ki a teljes vízumkényszer megszüntetésére vonatkozó javaslatot. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 332. ó. e.)

⁴ Ezzel kapcsolatban lásd a 173., a 174., a 175. és a 179. dokumentumot!

⁵ Beckl Sándor (1924–2006). 1959-től a SZOT titkára. 1970-től a Magyar Testnevelési és Sportszövetség Országos Tanácsa, majd 1973 áprilisától 1978. szeptember 30-ai felmentéséig államtitkári rangban az Országos Testnevelési és Spórhivatal elnöke.

⁶ Pataki László (1929–). 1957. március 21-étől a KISZ Borsod megyei titkára, majd 1959. júliustól a KISZ KB titkára. 1966. szeptember 9-étől 1974. június 10-ig az MSZMP Győr-Sopron Megye Bizottsága első titkára; ugyanekkor be-
választották az MSZMP Központi Bizottságába, amelynek 1966. december 3. és 1975. március 22. között volt tagja.

⁷ Dezséry László (1914–1977). A pécsi Erzsébet Tudományegyetem soproni Evangélikus Hittudományi Karán 1936-ban szerzett teológiai doktori oklevelet. 1938-ban lelkészi vizsgát tett, a főváros egyetemi lelkésze lett. 1952. július 18-tól 1956. október 28-ig a Déli Evangélikus Egyházkerület püspöke, akkor lemondott. 1958. június 24-én visszahelyezték hivatalába, de tisztségéről azonnal lemondott. 1957-ben a Magyar Rádió alkalmazottja, a Belpolitikai Adások Szerkesztőségének munkatársa, majd főmunkatársa; szociálpolitikai, pedagógiai és közművelődési kérdésekkel foglalkozott. 1962 és 1966 között az Országos Béketanács főtitkára.

⁸ Miroslav Krleža (1893–1981) horvát író, költő, drámaszerző és esszéíró.

⁹ Tito magyarországi látogatásával kapcsolatban lásd a 206. és a 207. dokumentumot!

¹⁰ Milos Minić (1914–2003). 1957. márciusától Szerbia Végrehajtó Tanácsa (kormány) elnöke, 1962-től a Szövetségi Végrehajtó Tanács (kormány) tagja, majd 1963 júliusától 1965 májusáig elnökhelyettese.

¹¹ Benkei András (1923–1991). 1956. novembertől 1963. december 7-ig az MSZMP Szabolcs-Szatmár megyei első titkára. Ezt követően 1980. június 27-ig belügyminiszter.

200. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. július 15.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Szigorúan titkos
1964. július 17.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, a Minisztertanács elnökével,
Kádár János elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. július 15.

Meghívására felkerestem Kádár János elvtársat az MSZMP KB-ban.

Amint elmonda, ennek a találkozásnak a célja kettős: tájékoztatást kapni az SZKP KB lezajlott üléséről és a Legfelsőbb Tanács ülészakáról, és véleményt cserélni az MSZMP

KB ülésének eredményeiről. Erre a találkozóra azért is szükség van – hangsúlyozta Kádár elvtárs –, mert július 17-én kora reggel elutazom a Szovjetunióba pihenni, és fontos, hogy az elutazás előtt beszéljünk. Vártam az Ön visszaérkezését Moszkvából. Megköszönve a figyelmességét, röviden szóltam beszélgetőtársamnak az SZKP KB ülésének eredményeiről, különösen Ny. Sz. Hruscsov elvtárs felszólalásáról, amelyben megindokolta, miért volt szükség arra, hogy a Legfelsőbb Tanács elfogadjon a kolhoztagok nyugdíjáról és segélyéről szóló törvényt, hogy felemeljék a kulturális, egészségügyi, kereskedelmi területen dolgozók és az őket közvetlenül kiszolgáló dolgozók fizetését, valamint a terméshozzáértékelést érintő intézkedésekről tartott tájékoztatást. A [KB-]ülés szervezeti kérdéseket is megvitattak, többek között L. I. Brezsnyev elvtárs felmentését a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének elnöki tisztje alól, hogy munkáját az SZKP KB-ra összpontosítsa, valamint A. I. Mikojan elvtárs megválasztását a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének elnökévé.

Kádár elvtárs nagyra értékelte az SZKP KB ülésének és a Legfelsőbb Tanács ülésének eredményeit, a kommunizmus építése legégetőbb feladatai példaértékű megoldásának nevezve őket.

Azután Kádár elvtárs közölte, hogy a napokban sor került az MSZMP KB ülésére.¹ Az ülés meghallgatta az MSZMP KB titkárnak, Nemes elvtársnak a beszámolóját a kommunista mozgalomról, az RMP képviselőivel tartott nem hivatalos találkozó eredményeiről, a magyar–jugoszláv kapcsolatokról és más aktuális problémákról. Az ülés jóváhagyta az MSZMP irányvonalát, amely teljesen egybeesik az SZKP KB irányvonalával a kínai szakadár elleni harc kérdéseiben, a kommunista mozgalom egységéért vívott harcban és a szocialista országok együttműködésében, továbbá állást foglalt a kommunista és marxista-leninista munkáspártok képviselői tanácskozásának mielőbbi összehívása mellett. A román elvtársak álláspontjáról szólva Kádár elvtárs hangsúlyozta, hogy az MSZMP KB és a RMP KB képviselőinek, valamint az SZKP KB és az RMP KB képviselőinek találkozóit azt sugallják, hogy néhány hónap múlva szükség lesz megismétlésükre, tekintettel arra, hogy a román elvtársak talán elgondolkodnak a velük folytatott őszinte beszélgetésen, és lehet, hogy elutasítják korábbi helytelen nézeteiket.

A továbbiakban – folytatja Kádár elvtárs – [KB-]ülésünk megvitatta Magyarország és a Nyugat kapcsolatát, erről Kállai elvtárs tartott tájékoztatót. Itt olyan kérdések vetődtek fel, hogy a NATO-országok Magyarországgal kapcsolatos politikája kudarcot vallott, ezért most változtatnak rajta: Magyarországon végbement a stabilizáció, a nép többsége támogatja a magyar kormányt. A nyugati országok kénytelenek ezzel számolni. De bomlasztó tevékenységük folytatása érdekében tovább folytatják a behatolást Magyarországra. Ugyancsak megvitatták az USA-val, Kanadával, a Vatikánnal fennálló kapcsolatok kérdéseit.

Meghallgatták Nyers elvtárs tájékoztatását a népgazdasági terv teljesítésének állásáról. Itt a figyelmet a terméshozzáértékelés munkájának erősítésére és az építőipari szervezetek beruházási ráfordítására összpontosították, valamint bírálták számos gépipari üzem munkáját.

Az ülésen nem volt nyílt vita, csak a tájékoztató beszámolókat hallgatták meg. Általánosságban a népgazdasági terv teljesítése jó, de ezzel együtt néhány üzemnek össze kell szednie magát.

A mezőgazdasági termés ebben az évben lényegesen jobb, mint a múlt évben, ezért a figyelmet az időbeni és minőségi betakarításra kell összpontosítani.

A beszélgetés végén a személyes kéréseknek megfelelően átadtam Kádár elvtársnak L. I. Brezsnyev, Ny. V. Podgornij², M. A. Szuszlov, A. P. Kirilenko, Ju. V. Andropov elvtársak üdvözlését és szívélyes jókívánságait. Kádár elvtárs szívélyes köszönetét fejezte ki az

üdvözlésekért és jókívánságokért, és kérte, hogy az első adandó alkalommal adjam át Brezsnyev, Podgornij, Szuszlov, Kirilenko és Andropov elvtársaknak őszinte üdvözlését, és azt a kívánságát, hogy érjenek el sikereket óriási párt- és állami munkájukban.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Az MSZMP KB kibővített ülését 1964. július 10-én tartották meg. Az ülésről készült jegyzőkönyvet lásd MOL M-KS 288. f. 4. cs. 69. ó. e.

² Podgornij, Nyikolaj Viktorovics (1903–1983). 1957 és 1963 között Ukrajna Kommunista Pártjának első titkára, majd 1965-ig az SZKP KB titkára. 1965-től 1977-ig a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének elnöke.

201. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS NEMES DEZSÓ BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. július 17.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. július 17.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP KB titkárával,
Nemes Dezsóval folytatott beszélgetésről

1964. július 17.

A repülőtéren, amikor Kádár János elvtársat kísértem, aki a Szovjetunióba indult nyaralásra, beszélgettem Nemes elvtárral.

Nemes elvtárs közölte, hogy Kádár elvtárs szabadsága alatt ő, Nemes elvtárs lesz a helyettese az MSZMP KB-ban.

A román elvtársak álláspontját érintve, ami az utóbbi időben különösen az RMP KB képviselőinek az MSZMP KB képviselőivel, az RMP KB képviselőinek az SZKP KB képviselőivel való találkozásán nyilvánult meg és jutott kifejezésre, Nemes elvtárs megemlítette, hogy a román elvtársak pozíciójának nincs szilárd alapja, hanem az általuk kigondolt érvekre támaszkodnak, amelyeket a tények nem erősítenek meg. A velünk, és különösen az SZKP KB képviselőivel folytatott tárgyalások eredményeképpen, a román álláspontot megalapozó érveiket könnyen visszaverték, és bebizonyították teljes alaptalanságukat.

Az MSZMP KB rendelkezésére álló ismeretek szerint – folytatta Nemes elvtárs – a román elvtársak már kezdenek ingadozni, és elhatárolódnak nézeteiktől egyes általuk felvetett kérdésekben. Így például, mint megalapozatlant, már napirendről levettnek tekintik az úgynevezett Besszarábia-kérdést, a szovjet kémkedést és néhány másikat.¹ A román elvtársak úgy vélik, továbbra is vitájuk marad az SZKP-val, az MSZMP-vel és a KGST-tagországok többi kommunista pártjával a KGST-ről és az ún. román állásponttól a kínai kérdésben. Nemes elvtárs hangsúlyozta, hogy a románok velük és az SZKP KB képviselőivel lezajlott találkozóit nagy jelentőségűek a román elvtársak helytelen álláspontjának

leleplezésében. Az MSZMP KB szükségesnek tartja bizonyos idő múlva hasonló találkozók megismétlését a románokkal annak érdekében, hogy végérvényesen leküzdjék a velük való nézeteltéréseket.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Vö. a 188., a 192. és a 197. dokumentummal!

**202. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
KÁLLAI GYULA BESZÉLGETÉSÉRŐL**
1964. július 20.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. július 23.

Feljegyzés az MSZMP KB Politikai Bizottsága tagjával, az MNK
miniszterelnök-helyettesével, Kállai Gyula elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. július 20.

A DRV [Vietnam] nagykövetségén rendezett fogadáson beszélgettem Kállai elvtárral, amelynek során többek között érintettük a Népszabadság ez év július 19-ei számában közölt vezércikket, amely kifejti az MSZMP álláspontját a kommunista és munkáspártok képviselői tanácskozásának összehívása kapcsán.¹ Ezzel kapcsolatban Kállai elvtárs hangsúlyozta, hogy az MSZMP az adott kérdésben teljesen azonos véleményen van az SZKP-val és a többi testvérpárral, amelyek szükségesnek tartják ilyen tanácskozás megtartását, és javasolják, hogy haladéktalanul kezdjenek hozzá annak konkrét és alapos előkészítéséhez. Pártunk álláspontja, mondta Kállai elvtárs, világos és határozott, ismert volt már korábban is, de a mostani körülmények között az MSZMP KB célszerűnek tartotta újra kifejtetni azt a Népszabadság hasábjain.

Érintve az RMP vezetésének azt álláspontját, amelyet ebben és számos más kérdésben elfoglalt, Kállai elvtárs hangsúlyozta, hogy az számára sokban zavaros és érthetetlen. Az MSZMP és az RMP küldöttségének legutóbbi találkozása alkalmával a román elvtársak – mondta Kállai elvtárs – a nekik mondott érvek nyomása alatt kénytelenek voltak számos részletkérdésben visszalépni. Tekintettel erre, az MSZMP KB hasznosnak tartja, hogy a közeli jövőben folytassák a véleménycserét a román elvtársakkal, amiről elvi megállapodásra is jutottak a legutóbbi találkozó alkalmával.

A beszélgetés végén Kállai elvtárs közölte, hogy szabadságát ebben az évben a Krímben tervezi tölteni, és szeretne oda vízi úton, a Dunán és a Fekete-tengeren utazni. Elutazását Budapestről ez év augusztus 3-án tervezi. A magam részéről azt mondtam Kállai elvtársnak, hogy a Szovjetunió nagykövetsége minden segítséget megad neki hajóutazásának megszervezéséhez.²

A beszélgetésen tolmácként jelen volt a nagykövetség III. titkára, L. Sz. Jagodovszkij elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹A vezércikk „A Kommunista pártok tanácskozásáért” címmel jelent meg.

² Az utazással kapcsolatban lásd a 206. dokumentumot!

**203. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
NEMES DEZSŐ BESZÉLGETÉSÉRŐL**
1964. július 22.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. július 26.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP KB titkárával,
Nemes Dezső elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. július 22.

Az LNK magyarországi nagykövetségén rendezett fogadáson találkoztam Nemes elvtárral és beszélgettem vele. Elmondta, hogy az MSZMP KB találkozott a nyugati országok kommunista pártjainak számos vezetőjével a kommunista és marxista-leninista munkáspártok tanácskozására való előkészület ügyében. Ilyen találkozó volt többek között a Norvég Kommunista Párt politikai titkárával, [Jorge] Vogt elvtárral, akinek elmagyarázták az MSZMP viszonyát a kínai vezetők antileninista nézeteihez és szakadár tevékenységükhöz. Nézetünk szerint – mondta Nemes elvtárs – Norvégiában az izolacionizmus felszámolásának folyamata zajlik, és Ny. Sz. Hruscsov elvtárs látogatása a skandináv országokban felgyorsította ezt a folyamatot. A norvég kommunista párt politikai titkára látogatása végén Vogt elvtársat fogadta Kádár elvtárs. Az MSZMP KB ezt a találkozót hasznosnak értékeli, és az kétségtelenül bizonyos hatást gyakorolt Vogt elvtárs nézeteire.

Azután az MSZMP KB tárgyalásokat folytatott Ausztria kommunista pártja KB-jával. Mint ismeretes, Ausztria kommunista pártjában széles körben elterjedtek az olasz és a francia elvtársak nézetei a kommunista és marxista-leninista munkáspártok képviselői tanácskozása összehívásának kérdésében. De az olasz és francia befolyás ellenére Ausztria kommunista pártja KB-ja ebben a kérdésben jó határozatot fogadott el, amelyet közöltek a sajtóban. Úgy véljük – mondta a továbbiakban Nemes elvtárs –, hogy erre a határozatra kétségtelenül hatottak tárgyalásaink Ausztria Kommunista Pártja KB-jának képviselőivel.

A közeli időpontban tervezik a találkozást Olaszország kommunista pártja KB-jának képviselőivel. Azt gondoljuk, hangsúlyozza beszélgetőtársam, hogy foglalkoznunk kell velük azzal kapcsolatban, hogy közös irányvonalat dolgozzunk ki a kommunista és marxista-leninista munkáspártok képviselői tanácskozásának összehívása mellett.

A Norvég Kommunista Párt, az osztrák kommunista párt vezetőivel és a Nyugat néhány más kommunista pártjának képviselőivel folytatott találkozásokkor sikerült megállapítanunk azt, hogy a kommunista és marxista-leninista munkáspártok tanácskozásá-

nak összehívásához való óvatos viszonyuknak az alapvető oka az a félelem, hogy ha a kínaiak elutasítják a részvételt, szakadás lesz a kommunista világmozgalmakban. Nem értik meg azt, hogy ez a szakadás gyakorlatilag már létezik.

A román elvtársaknak a KGST kérdésében és a kínai kérdésben elfoglalt hibás álláspontját, valamint a Szovjetunióhoz való viszonyt érintve Nemes elvtárs hangsúlyozta, hogy a román elvtársak kezdenek elgondolkodni azon, mit tettek, és segíteni kell nekik megjavulni és nem ösztönözni őket a kapcsolatok további bonyolítására.

Ami a lengyel elvtársak magatartását illeti, ők az utóbbi időben nyugodtabban viselkednek, mint amikor nálunk voltak a párt- és kormánydelegáció látogatása idején.¹ Most Lengyelországban tartózkodik a kommunista világmozgalmak három vezető alakja, Ny. Sz. Hruscsov, A. Novotný és W. Ulbricht elvtárs, akik kétségtelenül bonyolult körülmények között cserélnek véleményt a nemzetközi kommunista mozgalomban lévő helyzet legfontosabb kérdéseiről, valamint a kommunista és marxista-leninista munkáspártok képviselői tanácskozásának összehívásáról.²

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Lásd a 159. és a 160. dokumentumot!

² Ny. Sz. Hruscsov, A. Novotný és W. Ulbricht 1964. július 21-én érkezett Varsóba, hogy részt vegyenek a lengyel felszabadulási ünnepségeken. („A lengyel nép felszabadulásának 20. évfordulóját ünnepli.” *Népszabadság*, 1964. július 22.)

**204. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
PUJA FRIGYES, AZ MSZMP KB KÜLÜGYI OSZTÁLYÁNAK VEZETŐJE KÖZÖTTI
BESZÉLGETÉSÉRŐL
1964. július 22.**

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. július 23.

Feljegyzés az MSZMP KB Külügyi Osztályának vezetőjével,
Puja elvtárssal folytatott beszélgetésről

1964. július 22.

A lengyel nagykövetségen a nemzeti ünnep alkalmából rendezett fogadáson találkoztam és beszélgettem Puja elvtárssal. Más, érdeklődésre számot nem tartó kérdések mellett érintettük a KGST polgári légiügyi bizottsága ülésének eredményeit, amely Budapesten végezte munkáját. Puja elvtárs elmondta, hogy a rendelkezésére álló adatok szerint, ez a bizottság eredményesen fejezte be munkáját, és egyhangúlag fogadták el a határozatokat a KGST-tagországok légi közlekedése munkájának koordinálását illetően. Puja elvtárs megemlítette, hogy a bizottságban a munka barátságosan folyt, és egyeztetett határozatot értek el, ugyanakkor, amint engem a szovjet delegáció vezetője, V. V. Ribalkin elvtárs (a Szovjetunió légügyi igazgatóságának vezetőhelyettese) tájékoztattott, a magyar küldöttség vezetője, Rónai [Rudolf]¹ elvtárs (az MNK közlekedésügyminiszter-helyettese) a bizottság záró ülésén javasolta, hogy a jegyzőkönyvbe írják bele a ma-

gyar fél különvéleményét a MALEV azon jogát illetően, hogy jegyeket adhasson el ügynökségének Londonban, Párizsban és más nyugati országokban a Szovjetunió belső légi járataira. A szovjet küldöttség ellenezte ezt a javaslatot, azzal motiválva, hogy a belső légi járatokra való jegyeladás a szovjet szervezetek szuverén joga. A szovjet delegáció álláspontját támogatta a KGST-tagországok összes többi képviselője, többek között Románia, Lengyelország és Csehszlovákia. Ugyanakkor Rónai elvtárs javaslatát azzal próbálta alátámasztani, hogy a Szovjetunió gazdag ország, kibírja azt a veszteséget, amelyet ez az intézkedés fog neki okozni.

Puja elvtárs felháborodását fejezte ki a magyar küldöttség vezetőjének, Rónai elvtársnak ilyen viselkedése miatt, és elmondta, hogy behívja az MSZMP KB-ba, ahol rámutat helytelen magatartására. Puja elvtárs ennek kapcsán hangsúlyozta, hogy ez nem az MNK kormányának irányvonala, még kevésbé az MSZMP KB-é, hanem csupán Rónai elvtárs magánvéleménye.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Rónai Rudolf (1921–). 1956 végén repüléügyi kormánybiztos, 1957. április 20-án kinevezték a KPM Légügyi Főigazgatóság vezetőjévé. 1963. áprilistól 1967 júliusáig a közlekedési és postaügyi miniszter helyettese.

**205. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
NEMES DEZSŐ BESZÉLGETÉSÉRŐL
1964. július 30.**

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. július 30.

Feljegyzés a Politikai Bizottság tagjával, az MSZMP KB titkárával,
Nemes Dezső elvtárssal folytatott beszélgetésről

1964. július 30.

Szabadsága előtt találkoztam Nemes elvtárssal. A beszélgetés során közölte, hogy ma tér vissza Jugoszláviából a PB tagja, az MSZMP KB titkára, Biszku elvtárs, aki a Jugoszláv Kommunista Szövetsége KB vezetésének meghívására ott üdült. Nemes elvtárs ennek kapcsán hangsúlyozta, hogy Biszku elvtárs találkozott Ranković elvtárssal, és ma tájékoztatnia kell az MSZMP KB Politikai Bizottságát ennek a találkozóknak az eredményeiről.¹ A jugoszláviai nagykövetségünkötől kapott előzetes adatok szerint, mondta Nemes elvtárs, ez a találkozó hasznos volt. A jugoszláv fél elégedettségének adott hangot az országaink közötti fejlődő kapcsolatokat illetően. Ugyanakkor a részleteket magától Biszku elvtárstól tudjuk meg.

Azután Nemes elvtárs közölte, hogy holnap megérkezik Moszkvából az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagja, Komócsin elvtárs, aki a Szovjetunióban üdült. Komócsin elvtárs Moszkvából telefonon közölte, hogy neki szintén érdekes információja van az SZKP KB-nak az RMP KB delegációjával folytatott tárgyalásairól. Véleményem szerint – folytatja Nemes elvtárs – Románia vezető elvtársai és különösen Gheorghiu-Dej elvtárs

nagyon szeretnék, ha Ny. Sz. Hruscsov elvtárs jelen lenne nemzeti ünnepükön augusztus 20-án. [sic!]² Ezzel összefüggésben Dej elvtárs nyilván nincs ellene annak, hogy Moszkvába látogasson, és személyesen hívja meg Ny. Sz. Hruscsov elvtársat romániai látogatásra a Román Népköztársaság 20. születésnapjára. De ezek – hangsúlyozta Nemes elvtárs – csak a mi találgatásaink egyes Romániából kapott elszórt információk alapján, amelyek kétségtelenül ellenőrzést igényelnek.

A magyar–indiai kapcsolatokat érintve Nemes elvtárs elmondta, hogy India miniszterelnöke, Shastri³ újból megismételte azt a meghívást, amelyet még Nehru tett Kádár elvtársnak, hogy látogassa meg Indiát. Az MSZMP KB véleményt cserélt ebben a kérdésben, és arra a következtetésre jutott, hogy Kádár elvtárs ez év végén vagy 1965 elején látogat Indiába, amint az időjárási körülmények engedik.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1964. július 28-ai ülése után a következő PB-ülést augusztus 11-én tartották. A jegyzőkönyv tanúsága szerint Biszku Béla akkor a jugoszláv nagykövettel folytatott megbeszéléseiről adott tájékoztatást. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 341. ó. e.)

² Elírás. Augusztus 23-áról, az 1944-es román átállás évfordulójáról van szó.

³ Shastri, Lal Bahadur (1904–1966). 1964 júniusától 1966-ig India miniszterelnöke.

206. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS KÁLLAI GYULA BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. szeptember 9.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos

1964. szeptember 12.

Feljegyzés az MSZMP KB Politikai Bizottsága tagjával, az MNK Minisztertanácsa elnökhelyettesével, Kállai Gyulával folytatott beszélgetésről

1964. szeptember 9.

A fogadáson, amelyet a bolgár nagykövetség rendezett Bulgária felszabadulásának 20. évfordulója alkalmából, beszélgettem Kállai elvtárral. A beszélgetés során Kállai elvtárs érintette Togliatti halála előtt írt memorandumának az olasz elvtársak általi publikálásának kérdését. Beszélgetőtársam elmondta, hogy ennek a visszaemlékezésnek részletes ismertetése a Népszabadság holnapi számában fog megjelenni.¹ A dokumentum, amelyet Togliatti elvtárs írt – Kállai elvtárs véleménye szerint – bizonyos érdeklődésre tart számot, mivel a nemzetközi kommunista mozgalom fontos kérdéseit érinti. Ahhoz az állásponthoz képest, amit az olasz elvtársak korábban kifejtettek a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom egységéért folyó harc kérdésében, a memorandum – beszélgetőtársam véleménye szerint – nem tartalmaz újat. Kállai elvtárs úgy gondolja, Togliatti elvtárs csupán általánosította, összefoglalta az olasz elvtársak nézeteit ebben a kérdésben. Kállai elvtárs megemlítette, hogy a nyugati sajtó megpróbálja kihasználni az egyes kérdésekben az olasz elvtársak és más testvérpártok között meglévő nézetkülönb-

ségeket, és amikor a memorandum önkényesen kiválasztott részeit publikálja, arra törekszik, hogy e kérdés körül egészségtelen szenzációt keltsen.

A beszélgetés további részében Kállai elvtárs elmondta, hogy a magyar elvtársak most Tito elvtárs Magyarországra érkezésére készülnek.² Ennek a látogatásnak nagy jelentőséget tulajdonítanak, mivel – amint azt Kállai elvtárs megemlítette – a helyzet a nemzetközi kommunista és munkásmozgalomban most olyan, hogy erőfeszítéseket kell tenni Jugoszlávia és a többi szocialista ország közelítésére. A jugoszláv elvtársak szívesen közelednek, ráadásul, gyakran még – amint beszélgetőpartnerem kifejezte magát – bizonyos sietséget is mutatnak ebben a kérdésben. A magyar elvtársak véleménye – beszélgetőtársaim szerint – , hogy nincs szükség felesleges sietségre, mivel elvi kérdésekről van szó, és nem gyakorolva nyomást a jugoszláv elvtársakra, fokozatosan, lépésről lépésre kell bevonni őket a szocialista országok közösségébe.

A beszélgetés záraképpen Kállai elvtárs elmondta, hogy nagyon elégedett krími nyaralásával és azzal az utazással, amit szovjet hajóval a Dunán tett.³ Beszélgetőtársam elmondta, hogy a Szovjetunióba tartó hajón nagyon sok turista volt a nyugati országokból, és nagyon tetszett neki, hogy a hajó személyzete és a kiszolgáló személyzet bizonyos propagandamunkát folytatott ezek között a turisták között. Többek között kiválóan volt megszervezve a kulturális tömegrendezvények programja. Az utazás végére, jegezte meg viccesen Kállai elvtárs, „az volt a benyomásom, hogy a nyugati turisták egyszer csak eléneklik az Internacionálét”.

A beszélgetésen tolmácként jelen volt a nagykövetség attaséja, Ny. I. Darcsijev elvtárs.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Togliatti politikai feljegyzéseinek megjelentetéséről a Politikai Bizottság 1964. szeptember 8-ai ülésén döntöttek. A testület jóváhagyta, hogy a feljegyzésekből a *Népszabadság* 1964. szeptember 10-ei száma kivonatokat közöljön, a *Nemzetközi Szemle* pedig teljes egészében lehozza. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 343. ó. e.) Lásd „Togliatti feljegyzése a nemzetközi munkásmozgalom kérdéseiről.” *Népszabadság* 1964. szeptember 10.

² Az előzményekre lásd a 199. dokumentumot!

³ Az előzményekre lásd a 202. dokumentumot!

207. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS SÁNDOR JÓZSEF, AZ MSZMP KB IRODA VEZETŐJE KÖZÖTTI BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. szeptember 14.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos

1964. szeptember 18.

Feljegyzés az MSZMP KB tagjával, az MSZMP KB Irodájának vezetőjével,
Sándor József elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. szeptember 14.

A Parlamentben a Tito elvtárs tiszteletére rendezett fogadáson beszélgettem Sándor elvtárral. A beszélgetés során Sándor elvtárs közölte, hogy a jugoszláv és a magyar párt- és kormányküldöttség közötti tárgyalások sikeresen zajlottak le.¹ Mindkét ország veze-

tőinek nézetei a nemzetközi helyzet kérdéseit illetően egybeesnek. Nézetazonosság van a nemzetközi kommunista mozgalmat illetően is. A jugoszlávok – Sándor elvtárs szavai szerint – elégedettek a Magyarországon nekik nyújtott fogadással. A tárgyalások alatt a jugoszlávok felvetették a Magyarország és Jugoszlávia közötti útlevél-vízum rendszer megszüntetésének kérdését. Amint azt beszélgetőtársam megemlítette, a jugoszlávok már régóta szorgalmazzák ezt a kérdést, sőt bizonyos mértékig siettetik a magyar felet a döntéssel. Jelenleg az adott kérdést a legmagasabb szinten újra felvetették. De ezt a problémát a tárgyalásokon nem oldották meg. A közös kommuniké aláírására – közölte beszélgetőtársam – szeptember 15-én kerül sor.²

A továbbiakban Sándor elvtárs elmondta, hogy az utóbbi időben a Románia és Magyarország közötti viszonyban újból furcsa jelenségek fordulnak elő. Így például, az utóbbi napokban Romániából elkezdtek visszajönni azok a magyar előfizetési kiadványok, amelyeket az előfizetőknek küldtek. A visszaküldött újságokon és folyóiratokon, amelyek között egyebek mellett a bélyeggyűjtők lapja is szerepel, egy bélyegző található, amely szerint az említett kiadványt állítólag azért küldik vissza Magyarországra, mert az előfizető megtagadta az átvételét. A Közlekedésügyi Minisztérium Postaigazgatóságának közlése szerint az utóbbi időben erősen csökkent a Romániából Magyarországra érkező levelek száma. Ezzel a jelenséggel kapcsolatban az MNK Külügyminisztériuma kénytelen volt behívni az RNK budapesti nagykövetét abból a célból, hogy tisztázza, mi az oka az említett jelenségeknek. A nagykövet értetlenségének adott hangot, és azt mondta, hogy nem tud ezekről a tényekről, s megígérte, hogy ezt haladéktalanul kormányának tudomására hozza. A hivatalos magyar szervek ugyancsak magyarázatért fordultak a megfelelő román szervekhez, ugyanakkor – Sándor elvtárs szavai szerint – ezekre a kérdésekre nem adtak valamennyire is meggyőző magyarázatot. A hasonló jellegű tények, jegyezte meg Sándor elvtárs, az MSZMP vezetését nagyon nehéz helyzetbe hozzák, mivel az ország lakosságának széles rétegeiben komoly elégedetlenséget szülnek a román hatóságok tettei. Amint azt Sándor elvtárs elmondta, „nehéz elmagyarázni népünknek, mi az oka ezeknek a cselekményeknek”.

A továbbiakban Sándor elvtárs elmondta, hogy nemrégiben beszélgetett a szabadságáról visszatért kulturálisminiszter-helyettesével, Aczél elvtárral, aki Bulgáriából Magyarországra visszaérkezve néhány napot Romániában töltött. Aczél elvtársat – beszélgetőtársam szavai szerint – meghökkentette az a román vezetők által folytatott kampány, hogy a nép körében szovjetellenes érzéseket terjesszenek el. Sándor elvtárs elmondta, hogy valami hasonlót figyelt meg ő is, amikor az elmúlt években felkereste Romániát. Ugyanakkor a román vezetők szovjetellenes tevékenysége láthatóan most éri el a tetőfokát. Amennyire Sándor elvtárs tudja, mindebben meglehetősen negatív szerepet játszik az egyik román vezető, Ceaușescu. A beszélgetés végén Sándor elvtárs megemlítette, hogy a román elvtársakkal való nézeteltérések kialakulásának kezdetétől fogva pesszimista volt az események további menetét illetően. Beszélgetőtársam azt mondta, sajnos igaza lett.

A beszélgetésen tolmács minőségben jelen volt a nagykövetség attaséja, Ny. I. Darcsijev.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Vö. a 208. dokumentummal! A Tito-látogatás programját és a tárgyalás tematikáját a Politikai Bizottság 1964. szeptember 8-ai ülésén hagyta jóvá. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 343. 6. e.) A látogatásra 1964. szeptember 11. és 16. között került sor, a tárgyalásokról a Politikai Bizottság és a kormány tagjai számára készített jelentést lásd MOL

M-KS 288. f. 11. cs. 1373. 6. e. – A jugoszláv küldöttség magyarországi programjáról a *Népszabadság* rendszeresen tudósított. („Szívélyesen köszöntjük Joszif Broz Tito elvtársat és kedves jugoszláv vendégeinket!” *Népszabadság*, 1964. szeptember 11.; „Hazánkba érkezett Tito elvtárs.” *Népszabadság*, 1964. szeptember 12.; „Tito és Kádár elvtárs a Ganz-MÁVAG-ban.” *Népszabadság*, 1964. szeptember 13.; „Jugoszláv vendégeink Dunaujvárosban és a besnyői termelőszövetkezetben.” *Népszabadság*, 1964. szeptember 15.; „Barátsági nagygyűlés a Sportesernök-ban.” *Népszabadság*, 1964. szeptember 16.)

² A kommuniké szövegét a *Népszabadság* 1964. szeptember 17-ei száma „Magyar–jugoszláv közös nyilatkozat” címmel címlapon közölte.

208. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS ERDÉLYI KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. szeptember 15.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Títkos
1964. szeptember 18.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Erdélyi Károly elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. szeptember 15.

A Központ megbízásának megfelelően felkerestem Erdélyi elvtársat.

1. Tájékoztattam arról, hogy a Szovjetunió nem fogja ellenezni az ENSZ főtítkárának, U Thantnak a kérését, hogy három hónappal hosszabbítsák meg az ENSZ-csapatok ciprusi tartózkodását. Erdélyi elvtárs megköszönte a tájékoztatást az adott kérdésben elfoglalt szovjet álláspontról, és biztosított, hogy az MNK Külügyminisztériuma teljes egészében egyetért a szovjet állásponttal ebben a kérdésben, és megfelelő utasítást fog adni a magyar képviselőnek az ENSZ-ben.

2. Erdélyi elvtárs részletesen tájékoztattott a JSZSZK elnöke, Tito elvtárs magyarországi tartózkodásának eredményeiről.¹ Kádár elvtárs Tito elvtárral folytatott tárgyalásai a külpolitikai kérdések széles körét érintették, a nemzetközi kommunista mozgalomban lévő helyzetet, a Magyarország és Jugoszlávia közötti viszonyt és azok további fejlődését. Mindkét kormány álláspontja a külpolitikában teljesen egybeesik. Ami a kínai dogmatizmussal és a KKP vezetése szakadár tevékenységével való harcot illeti, Tito elvtárs élesen elítélte a kínai vezetőket, és egyetértett a kommunista és marxista-leninista munkáspártok képviselői tanácskozásának megtartásával. De tekintettel arra, hogy a JKSZ képviselői az ismert okokból nem vettek részt az 1957-es és 1960-as tanácskozáson, és annak érdekében, hogy ne bonyolítsák a küszöbönálló tanácskozás munkáját, Tito elvtárs nem tartja célszerűnek a JKSZ részvételét abban. Ugyanakkor a határozatokhoz, amelyeket a tanácskozás el fog fogadni, a JKSZ csatlakozni fog. Az RMP KB helytelen magatartását illetően Kádár elvtárs által felvetett kérdésre Tito elvtárs megjegyezte, hogy ő szintén úgy véli, hogy a román elvtársaknak nincs igazuk, de hozzátette, hogy az RMP-ben nincs nacionalista jelenség, a nacionalizmus csak egyes személyeknél jelenik meg Romániában. Tito elvtárs az Ny. Sz. Hruscsov elvtárral való találkozás idején Leningrádban részletesen véleményt cserélt az RMP KB álláspontjáról.² Tito arra a következtetésre jutott, hogy Ny. Sz. Hruscsov elvtárs nagyon nyugtalan a romániai helyzet miatt, és azonkívül Ny. Sz. Hruscsov elvtársat nyugtalanítja az a körülmény, hogy állítólag Románia vezető munkatársai körében megjelent az az elképzelés, hogy felülvizsgálják a román–szovjet határt és

Moldávia (Besszarábia) Romániához való visszatérését, valamint az, hogy Romániában erősen fejlődik a szovjetellenes propaganda. Tito elvtárs azt mondta, sokáig gondolkodott azon, hogyan segítsen leküzdeni a Románia és Szovjetunió közötti kapcsolatokban előforduló nehézségeket. Erre az időre Gh[eorghiu]-Dej elvtárstól javaslat érkezett, hogy találkozzanak a jugoszláv fél számára alkalmas időpontban, és folytassak véleménycserét az aktuális kérdésekről. Tito elvtárs élt ezzel a meghívással, és találkozott Gh[eorghiu]-Dej elvtárssal,³ részletesen tájékoztatta beszélgetéséről Ny. Sz. Hruscsov elvtársat Leningrádban. Tito elvtárs közölte Kádár elvtárssal, hogy Gh[eorghiu]-Dej elvtárs állítólag biztosította őt (Títót) arról, hogy Romániában nincs szovjetellenes propaganda, hogy ő (Dej) szeretne találkozni Ny. Sz. Hruscsov elvtárssal, és véleményt cserélni vele minden kérdésben, amely ma mindkét felet érdekli. Tito elvtárs a maga részéről azt mondta, hogy ilyen találkozó nagyon kíváncsú lenne. Dej elvtárs azonban közölte Tito elvtárssal, hogy nem tud találkozni Ny. Sz. Hruscsov elvtárssal utóbbi elfoglaltsága miatt. Gh[eorghiu]-Dej elvtárs biztosította Tito elvtársat arról, hogy Romániában nincs és nem lehetséges úgynevezett besszarábiai kérdés, az egyszer és mindenkorra megoldódott, és ezért Hruscsov elvtárs feleslegesen aggódik.

A Jugoszlávia és Magyarország közötti kapcsolatokról beszélve Tito elvtárs és Kádár elvtárs arra a következtetésre jutottak, hogy az minden vonalon normálisan fejlődik. Ami a gazdasági kapcsolatok szélesítését illeti, Tito elvtárs nem ellenezte azokat a javaslatokat, amelyeket Kádár elvtárs mondott a kereskedelem kiszélesítéséről. Jugoszlávia számára hőerőmű építésére 130 millió dollár hitelt különítettek el, amiért berendezéseket szállítanak. Az elnök hangsúlyozta, hogy ezt és a kérdéseket konkrétan a két ország szakértőinek kell megvizsgálni.⁴ Nekünk csak az általános politikai kérdéseket kell eldöntenünk. A határ megnyitásával és a vízummentes rendszerrel kapcsolatban hangsúlyozta, hogy ha a magyar fél még nem áll készen azok megvitatására, akkor nem kell erőltetni.

Tito elvtárs tájékoztatójában részletesen kitért az el nem kötelezett országok szerepére a küszöbönálló kairói konferencián.⁵ Hangsúlyozta, hogy Jugoszlávia nagy szerepet játszik ebben az országcsoportban, hogy a konferencia meg fogja vitatni azokat a kérdéseket, amelyek teljesen egybeesnek a szocialista országok és különösen a Szovjetunió külpolitikájával. Az olyan problémákat illetően, mint a különböző társadalmi rendszerű országok egymás mellett élése, harc a leszerelésért és az atomfegyver betiltásáért és az atomenergia békés célokra történő felhasználásáért, a szovjet kormány politikáját nyíltan támogatni fogják. Ugyanakkor a kairói konferencia közvetetten támogatni fogja az SZKP politikáját a kínai vezetők szakadár tevékenysége elleni harcban.

Összességében, mondja Erdélyi elvtárs, az MSZMP KB és személy szerint Kádár elvtárs ezt a látogatást pozitívan értékeli. Elő fogja segíteni az országaink közötti kapcsolatok további fejlődését.

3. Erdélyi elvtárs azt is közölte, hogy Magyarország és Románia viszonyában egyre több nem normális jelenség fordul elő. Az utóbbi időben a román főposta alaposan megvizsgál minden újságot és folyóiratot, ami Magyarországról a magyar származású román állampolgárok előfizetése alapján vagy a kiskereskedelmi forgalomba kerül Romániába, és keresi bennük azokat az anyagokat, amelyek elítélik a kínai vezetés álláspontját, bírálják a KKP vezetésének szakadár tevékenységét, és visszaküldik Magyarországra azokat az újságokat és folyóiratokat, amelyekben ilyen anyagokat fedeznek fel. Az MSZMP utasításának megfelelően az MNK Külügyminisztériuma szeptember 14-én behívta a budapesti román nagykövetet, Rosianu elvtársat, és magyarázatot kért tőle, milyen okból nem engedik a magyar sajtó kiskereskedelmi árusítását, és miért nem küldik szét az előfizetőknek Románia területén. A nagykövet azt mondta, erről semmit nem tud, és megígérte, hogy megkérdezi az RNK külügyminisztériumát. Miután megkapta a

megfelelő utasításokat a román hatóságoktól, választ ad majd az MNK Külügyminisztériumának.⁶

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ A látogatással kapcsolatban lásd még a 207. dokumentumot!

² Tito egyhetes finnországi látogatás után 1964. június 9-én érkezett Leningrádba. („Tito és Hruscsov találkozója Leningrádban.” *Népszabadság*, 1964. június 9.)

³ Vö. a 197. dokumentummal!

⁴ Vö. a 199. dokumentummal!

⁵ Az el nem kötelezett országok konferenciájára 1964. október 5. és 10. között került sor Kairóban.

⁶ Vö. a 207. dokumentummal! A román válasza lásd a 210. dokumentumot!

209. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL

1964. szeptember 19.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Szigorúan titkos
1964. szeptember 30.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, a Minisztertanács elnökével,
Kádár János elvtárssal folytatott beszélgetésről

1964. szeptember 19.

Meghívására felkerestem Kádár elvtársat. Mindenekelőtt kifejezte azt a kérését, hogy tájékoztassam az SZKP KB-t Tito magyarországi látogatásának eredményeiről¹ és a magyar kormánynak a Vatikánnal folytatott tanácskozásáról.

A közte (Kádár) és Tito elnök között lezajlott megbeszéléseket az MSZMP KB Politikai Bizottsága pozitívnak értékeli.² Ugyancsak pozitívan értékeli a tárgyalások eredményeit a jugoszláv fél. Tito elvtárs magyarországi látogatása kétségtelenül kedvező hatást gyakorol a magyar-jugoszláv kapcsolatok alakulására. Mint ismeretes, a jugoszlávok sürögősen szeretnék elérni a kapcsolatok normalizálását pártvonalon. De ezek a kapcsolatok lényegesen lassabban fejlődnek, mint a JKSZ kapcsolatai egy sor más kommunista párttal, például az Olasz Kommunista Párttal, az SZKP-val és néhány másik párttal. Az utóbbi két évben – hangsúlyozta Kádár elvtárs – a helyzet lényegesen megváltozott, és Tito elvtárs újból felvetette a pártjaink közötti kapcsolatok normalizálásának kérdését. Kádár elvtárs erre azt felelte, hogy ma már létezik kapcsolat az MSZMP és a JKSZ között, az aktuális kérdésekben van véleménycsere. Ebből a célból Budapestre érkeztek a JKSZ KB képviselői, az MSZMP KB Politikai Bizottságának egyes tagjai pedig Jugoszláviában jártak. Egy évvel ezelőtt, amikor a Vlahović által vezetett jugoszláv delegációval véleményt cseréltek erről a kérdésről, az MSZMP KB álláspontja a JKSZ és az MSZMP közötti kapcsolatok lassú fejlődéséről bizonyos elégedetlenséget váltott ki a részükről. Az eltelt időszak alatt megváltozott körülmények lehetővé tették ezeknek a kapcsolatoknak a kiszélesítését. Ezért a megbeszéléseken Tito elvtárs elégedettségét fejezte ki azokat az intézkedéseket illetően, amelyeket jelenleg vezetnek be és a jövőben terveznek. Ugyan-

akkor Kádár elvtárs hangsúlyozta Tito elvtársnak, hogy a két párt közötti kapcsolatok fejlődése nagyban függ majd attól, hogyan zajlik le a JKSZ küszöbönálló kongresszusa. Ugyanakkor azt mondták neki, hogy ha a JKSZ KB részéről meghívás érkezik erre a kongresszusra, akkor az MSZMP KB elküldi delegációját. Közöltük Titóval – folytatja Kádár elvtárs –, hogy 1965 első felében szándékunkban áll Jugoszláviába küldeni a Hazafias Népfront küldöttségét az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagja, Kállai elvtárs vezetésével és egy parlamenti delegációt, valamint végre akarjuk hajtani a társadalmi és kulturális szervezetek delegációcseréjét. Ezek az intézkedések kétségtelenül meg fognak felelni annak a törekvésnek, hogy fejlesszük az országaink és pártjaink közötti kapcsolatokat.

Kádár elvtárs szavai szerint a kommunista és marxista-leninista munkáspártok képviselői küszöbönálló tanácskozásának kérdését érintve Tito elvtárs kijelentette, hogy teljes mértékben támogatja az SZKP KB politikáját. Ennek kapcsán Kádár elvtárs megjegyezte, hogy Tito elnök bizonyos óvatosságot mutat a kínai vezetőkkel szembeni intézkedésekkel kapcsolatban, azzal az óhajjal magyarázva ezt, hogy ne siessenek, mert az hibákat eredményez. Tito elvtárs kijelentette, hogy a JKSZ nem fog részt venni a kommunista és marxista-leninista munkáspártok küszöbönálló tanácskozásán két ok miatt. Egyrészt, a JKSZ részvétele ezen a tanácskozáson bonyolítja munkáját, mivel a KKP vezetése ezt a tényt kihasználhatja, mint súlyos érvet az SZKP-val folytatott küzdelemben, amit a JKSZ KB nem akar megengedni. Másfelől, a JKSZ KB miközben nagy jelentőséget tulajdonít Jugoszlávia szerepének az el nem kötelezett országokkal kapcsolatos politika megvalósításában, attól tart, hogy a JKSZ részvétele ezen a tanácskozáson kihasználható lenne az imperialista államok és az el nem kötelezett országok imperialistabarát elemei által Jugoszlávia nemzetközi tekintélyének lerombolására. Ami a határozatokat illeti, amelyeket majd ez a tanácskozás elfogad, azok publikálása után a JKSZ KB elmondja viszonyulását hozzájuk.³

Tito elvtárs tájékoztatta Kádár elvtársat az Ny. Sz. Hruscsov elvtárrsal Leningrádban folytatott beszélgetéséről a román elvtársak helytelen nézeteivel kapcsolatban, többek között a Románia és Szovjetunió közötti viszony kérdéseiről, a kínai dogmatizmus és a kínai vezetők szakadár tevékenységével szembeni harc módszereiről. Tito elvtárs kijelentette, hogy ezekről a kérdésekről a beszélgetett Gheorghiu-Dej-ssel, és próbált hatni rá. Dej elvtárs biztosította arról, hogy Romániában nincs szovjetellenes propaganda, és beszélt arról az óhajáról, hogy találkozzon Ny. Sz. Hruscsov elvtárrsal, hogy véleményt cseréljenek mindazokról a kérdésekről, amelyek mindkét felet nyugtalanítják.⁴

Válaszolva Kádár elvtársnak az egyes román elvtársak részéről megnyilvánuló nacionalista tendenciákat illetően tett megjegyzésére, Tito elvtárs kijelentette, hogy megfelelő alkalommal beszél Gheorghiu-Dej elvtárrsal ezekről a kérdésekről. Mindazonáltal Tito elvtárs hangsúlyozta, hogy a Dej elvtárrsal folytatott beszélgetésekben türelmet és tapintatot kell tanúsítani. Példát hozott fel arra, hogy annak idején Románia Jugoszláviával határos megyéiből kitelepítették a jugoszláv állampolgárokat. Nemrégiben, Dej elvtárrsal való találkozásakor Tito elvtárs érintette ezeknek az állampolgároknak visszatérését falvaikba. Dej elvtárs azt felelte neki, hogy ezt lehetetlen megtenni, mert ezekből a falvakból a reakciós elemeket telepítették ki, többek között jugoszláv állampolgárokat is. Ebből a válaszból Tito elvtárs megértette, hogy az ebben a témában folytatott további beszélgetés személyes kapcsolataik romlásához vezethet, ami jelenleg megengedhetetlen.

Kádár elvtárs szavai szerint, Tito elítéli a román elvtársak helytelen magatartását, de óv a sietségtől a következtetések levonásában.

A megbeszéléseken magyar részről három kérdést vetettek fel, amelyek a gazdasági kapcsolatokat érintik.

Két évvel ezelőtt kezdődtek a magyar-jugoszláv tárgyalások a közös határállomásokról, mindkét állam állampolgárai utazásának és a teherszállításnak a megkönnyítésére. Akkor a jugoszláv fél azt javasolta, hogy a jugoszláv állomáson minden kérdést a helyi közigazgatás intézzon, beleértve a szökevények kérdését is. A magyar fél ezt helytelennek tartva azt javasolta, hogy az ilyen kérdéseket a két ország közötti megállapodásban kössék ki. Ezzel akkor a tárgyalások megszakadtak. Most a magyar fél újból felvetette ezt a kérdést. Gyakorlatilag a közös vasúti határállomások megszerzése különböző időpontban történik majd meg. Előbb a jugoszláv oldalon hozzák létre az állomást, mivel anyagi-technikai bázisa felkészültebb erre. A magyar állomás a megfelelő anyagi-technikai bázis létrehozásának függvényében körülbelül két év múlva nyílik meg.

A második kérdés Magyarország részvételét érintette egy hőerőmű felépítésében Jugoszlávia területén. A magyar fél korábban 130 millió dollár hitelt ajánlott Jugoszláviának berendezések formájában.⁵ Ugyanakkor a jugoszláv fél a hitelt pénz formájában szerte volna megkapni, és annak egy részét felhasználni műutak és továbbító berendezések építésére. Amint Kádár elvtárs hangsúlyozta, Magyarország nem tudott ebbe belegegyezni, mivel nem voltak eszközei. Ezért a tárgyalások megszakadtak. Jelenleg a magyar fél ismét felvetette ezt a kérdést, mivel érdekelt abban, hogy elektromos energiát kapjon, mert az országban hiány van a fűtőanyag-készletekben. Tudomásunkra jutott – folytatta Kádár elvtárs –, hogy a jugoszláv fél a Szovjetunióhoz fordult azzal a kéréssel, hogy különítsen el berendezéseket ezen állomás számára, és állítólag belegegyezést kapott erre. Augusztusban, amikor Leszecske Magyarországon nyaralt, beszélt vele erről, és megígérte, hogy támogat bennünket abban, hogy a Szovjetunió ne szállítsa le ezeket a berendezéseket Jugoszláviának, hanem adjon lehetőséget Magyarországnak, hogy ő szállítson.

Tito elvtárs érintette a vízummentes rendszert és a magyar-jugoszláv határ megnyitásának kérdését. Augusztusban, amikor a Krímben voltam, mondta Kádár elvtárs, véleményt cseréltem Ny. Sz. Hruscsov elvtárrsal ebben az ügyben. Tekintettel erre a véleménycserére, nem utasítottuk el élesen a jugoszláv felet az adott kérdés megoldásában, hanem megvitatásának előkészítetlenségére hivatkoztunk. Gyakorlatilag a dolog a következőképpen néz ki. Nem egyezhetünk bele a határ megnyitásába és a turistacsere kiszélesítésébe, mivel mi a turistáinknak 70 dollárt adunk, a jugoszláv fél pedig 30 dollárt, gyakorlatilag azonban 20 dollárt ad. Ilyen esetben a valuta kiáramolhat Magyarországról. Azonkívül nálunk nincs eléggé felkészült anyagi-technikai bázis a turizmus fejlesztésére (szállodák, kempingek és a turistákat kiszolgáló más helyek). Kádár elvtárs szavai szerint a magyarárat után Tito elvtárs nem ragaszkodott ennek a kérdésnek haladéktalan megoldásához.

A magyar-jugoszláv megbeszéléseken érintették a kereskedelem kiszélesítésének, a gazdasági együttműködésnek a kérdését, és véleményt cseréltek az aktuális külpolitikai kérdésekben, ahol az álláspontok teljesen egybeestek.

Ami a magyar kormánynak a Vatikánnal folytatott tárgyalásait illeti, folytatta Kádár elvtárs, a Mindszenty-kérdést és a Vatikán által az egyházból kiközösített haladó papok kérdését levették napirendről a Vatikán képviselőinek helytelen álláspontja miatt. A tárgyalásokon megállapodásra jutottak a püspökök kinevezésének a magyar kormánnyal történő előzetes egyeztetése kérdésében, a püspökök eskütételéről az alkotmányra, a hittantanításról a magyar iskolákban, valamint más, nem nagy jelentőségű kérdésekben.

Úgy véljük, hogy a megbeszélések eredményeinek nagy jelentősége lesz nemcsak Magyarországnak, hanem Lengyelországnak és Csehszlovákiának számára is. Arról van szó – mondja Kádár elvtárs –, hogy a magyar kormány és a Vatikán között aláírt kommuniké hat majd a katolikus közvéleményre, amely hatást fog gyakorolni vezető hatóságaira abban

az értelemben, hogy meg lehet állapodni egyes, az egyház és a népi kormányok között kialakult megoldatlan problémákban.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ A látogatással kapcsolatban lásd még a 207. és a 208. dokumentumokat!

² Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1964. szeptember 22-ei ülésén értékelte a magyar-jugoszláv tárgyalásokat. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 344. ó. e.)

³ Vö. a 208. dokumentummal!

⁴ Vö. a 208. dokumentummal!

⁵ Az előzményekre lásd a 199. és a 208. dokumentumot!

210. FELJEGYZÉS G. A. GYENYSZOV NAGYKÖVET ÉS BISZKU BÉLA BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. szeptember 25.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos

1964. szeptember 30.

Feljegyzés az MSZMP KB Politikai Bizottsága tagjával,
Biszkú Béla elvtárssal folytatott beszélgetésről

1964. szeptember 25.

Az SZKP KB apparátusának delegációját, amelyet az SZKP KB pártszervezetek osztályának vezetője, Pigaljov¹ elvtárs vezetett, fogadta Biszkú elvtárs.² A beszélgetésen jelen volt a szovjet nagykövete is.

Az SZKP küldöttsége részletesen tájékoztatta Biszkú elvtársat az MSZMP szervezési munkájának tapasztalatairól szerzett benyomásairól, valamint hangsúlyozta az érdeklődésre számot tartó kedvező momentumokat.

A beszélgetés során Biszkú elvtárs szólt arról, hogy jelenleg az MSZMP KB azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy a párt VIII. kongresszusa határozatainak és az ország társadalmi-politikai életében az utóbbi időben végbement változásoknak megfelelően hogyan lehet még inkább aktivizálni és emelni a párt vezető szerepét. Különös figyelmet fordítunk arra, mondta Biszkú elvtárs, hogy egyszerűsítsük a pártirányítást, tegyük szorosabbá és egyszerűbbé a kapcsolatokat egyfelől a párt, másrészt a társadalmi és állami szervekkel. Nemrégiben megvizsgáltuk az MSZMP KB osztályainak funkcióit, és részletesen megvitattuk ezt a kérdést az MSZMP KB Politikai Bizottsága és Titkársága ülésén.³ A fő gondunk – mondta Biszkú elvtárs –, hogy úgy csináljuk, hogy a KB osztályai döntsék el az általános nagy kérdéseket az állami és társadalmi szervezetek számára, ellenőrizzék a pártszervek határozatait. Ennek kapcsán mi minden módon igyekszünk figyelembe venni az SZKP és a többi testvérpárt tapasztalatait. A mi gyakorlatunk nem elviekben, hanem gyakorlati kérdésekben némileg különbözik az SZKP gyakorlatától. Az SZKP-ban mindent az SZKP KB Elnökségében és a KB-ban összpontosítanak. Magyarországon a gyakorlati kérdések megoldásában nagy szerepet játszik a Minisztertanács, amely rendszeresen, legalább hetente egyszer összeül ezeknek a kérdéseknek a megvi-

tatására. Összességében, mondta Biszkú elvtárs, amikor a pártszerveknek a társadalmi szervezetekkel és az állami vezetéssel való kapcsolatát vizsgáljuk, arra törekszünk, hogy ezek a kapcsolatok konkrétan megtestesítsék a párt vezető szerepét. Arra törekszünk, hogy egyre jobban emeljük ezt a szerepet, ügyelve arra, hogy elkerüljük a szükségtelen párhuzamosságot az állami, társadalmi szervek és pártszervezetek munkájában, mivel jelenleg nemritkán előfordul, hogy a pártszervezetek ugyanarról a kérdéstről több szervtől kapnak határozatot. Ezekben a szervezetekben többnyire ugyanazok az emberek ülnek és ugyanazokról a kérdésekről döntenek. Íme, ezért van szó arról, hogy egyszerűsítsük, közvetlenebbé tegyük a vezetést. Ennek kapcsán úgy szeretnénk vinni az ügyeket, hogy a párthatározatok a társadalmi szervezeteken keresztül valósuljanak meg, és hogy a pártszervek ellenőrizzék ezen határozatok végrehajtásának menetét. Két nappal ezelőtt a Titkárságban megvitattuk a Győr-Sopron megyei pártbizottság kezdeményezését, ahol exportbizottságot hoztak létre társadalmi alapokon.⁴ Ez a bizottság foglalkozott az ipari üzemek exporttervei teljesítése menetének ellenőrzésével. Közben ebben a megyében van ipari bizottság is. És habár az exportbizottság szűkebb körű feladatokat old meg, mégis ebben a bizottságban nemritkán ugyanazok az emberek vannak. Ezért itt is felvetődik bizonyos egyszerűsítési kérdés.

Véleményünk szerint 1956 után a helyi pártszervezetek elkezdtek nagyobb kezdeményezőkézséget és önállóságot tanúsítani. Ugyanakkor ebben az ügyben elhajlások is megfigyelhetők, amivel összefüggésben a múlt év végén felvetődött a pártszervezetek tevékenységében a centralizmus megerősítésének szükségessége. Törekszünk a választott szervek szerepének növelésére, mondta Biszkú elvtárs, ugyanakkor még nem tudtuk megszüntetni a bürokratizmust és a huzavonát a pártmunkában. Összességében – mondta Biszkú elvtárs – pártunk szervezeti és ideológiai tekintetben egységes. Megértjük, hogy szükség van ennek az egységnek további megerősítésére, mert időnként felvetődnek az egység ellen irányuló különböző tendenciák, és ha ezeket a kérdéseket nem oldjuk meg időben, akkor egységünk bizonyos kárt szenved. Országunk közvéleménye – mondta Biszkú elvtárs – meglehetősen érzékenyen viszonyul a gazdasági életben lévő hiányosságokhoz, és eléggé idegesen reagál a mezőgazdasági termékek előforduló hiányára, habár meg kell mondani, hogy ebben az évben országunk földjein elegendő volt a termés ahhoz, hogy ellássuk magunkat saját gabonával. Ez ugyancsak a pártunk által végzett óriási szervezeti-politikai munka eredménye. Megértjük, mondta Biszkú elvtárs, hogy a mezőgazdaságban a további fejlődéshez még koránt sincs kiaknázva az összes lehetőség. Nemrégiben megfigyeltem a szekszárdi állami gazdaság munkáját, ahol 12 ember több mint 2 ezer hold szántóföldet művel meg. Ez a gondolat az állami gazdaság igazgatójában azután vetődött fel, amikor megismerkedett a szovjet mezőgazdasági szakemberek egy csoportjának USA-beli utazásának eredményeivel. Az állami gazdaságban komplex gép-szakértő brigádokat hoztak létre, amelynek tagjai meglehetősen magas fizetést (több mint 1700 Ft havonta) kapnak. Azonkívül az állami gazdaságok megkapják a terven felül begyűjtött termés 10%-át. Ennek az állami gazdaságnak a munkája – mondta Biszkú elvtárs – mindenképpen figyelemre méltó. A lakosság túlnyomó többsége, mondta Biszkú elvtárs, aktívan támogatja a párt politikáját. Ugyanakkor az országban előfordulnak egyrészt szektás nézetek, másrészt jobboldali revizionista nézetek megnyilvánulásai, ami arra késztet minket, hogy aktív munkát végezzünk két fronton. Jelenleg a magyarok jelentős száma lehetőséget kapott, hogy szabadon utazzon Nyugatra, ami bizonyos mértékig elősegíti a Nyugat-barát befolyás erősödését a lakosság bizonyos rétegeiben. Ugyanakkor összességében a párt és a nép egységfrontot képez, és aktívan támogatja az SZKP és a Szovjetunió által folytatott politikát. A baráti testvérkapcsolatok az SZKP-val – hangsúlyozta ennek kapcsán Biszkú elvtárs – teljesen természetes dolog számunkra, habár ezért

„szemrehányásokat” kell kapnunk a kínai vezetés részéről, amely revizionizmussal vádol minket. Nyilván a testvérpártok szerkesztőbizottságának ülésén ez év decemberben komoly harc alakul majd ki. Éppen tegnap beszélgettem a Francia Kommunista Párt Politikai Bizottságának tagjával, Raymond Guyot⁵ elvtárral és a LEMP PB-tagjával, Lengyelország nemzetszolgálati miniszterével, [Marian] Spychalski elvtárral. A Guyot elvtárral folytatott beszélgetésből az a benyomásom alakult ki, hogy a franciák a nemzetközi kommunista mozgalom egységének kérdésében ugyanazt az álláspontot támogatják, amit mi is osztunk. Guyot elvtárs hangsúlyozta, hogy az a néhány párt által hangoztatott vélemény, miszerint tartózkodni kell néhány párt „kizárásától” stb., gyakorlatilag a kínai vezetők malmára hajtja a vizet. A Spychalski elvtárral lezajlott beszélgetésből ítélve a lengyel elvtársak azon a véleményen vannak, hogy mindent meg kell tenni a kínai vezetés nézeteinek leleplezésére és izolálására a többi párt előtt. Arra számítottunk, hogy a szerkesztőbizottság ülésének idején valószínűleg elhangzanak majd különböző árnyalatok, nüanszok, habár nekünk úgy tűnik, hogy a taktikai kérdések eldöntésében felvetődő véleményeltérések bizonyos mértékben a kínai vezetés malmára fogják hajtani a vizet. Biszku elvtárs külön kitért a kapcsolatokra Romániával, rámutatva arra, hogy az utóbbi időben megfigyelhető néhány eset, amikor a román fél különböző indokokkal megtagadta a magyar újságok és folyóiratok átvételét, és visszaküldte azokat. A magyar nagykövetség az RNK külügyminisztériumában, valamint a budapesti román nagykövetség a többszöri előterjesztésére válaszul a román elvtársak – „technikai hibára” hivatkozva – csak a legutóbbi napokban ígérték meg, hogy visszaállítják a korábbi rendet.⁶

Jelenleg sokat kell foglalkoznunk a nemzetközi kapcsolatok kérdésével. Nemrégiben – mondta Biszku elvtárs – az elvtársaktól bíráló megjegyzéseket kaptunk arra vonatkozóan, hogy aktivizálni kellene kapcsolatainkat a többi testvérpárral. Most tessék, felelte Biszku elvtárs, annyit kezdtünk foglalkozni ezzel a kérdéssel, hogy szükségessé vált, hogy több figyelmet szenteljünk a belpolitikai kérdéseknek. Mindazonáltal úgy tűnik, hogy tevékenységünk nemzetközi téren bizonyos hasznot hoz.

A beszélgetés végén Biszku elvtárs még egyszer hangsúlyozta, hogy az MSZMP KB-nak szándékában áll minden erőfeszítést megtenni a szovjet–magyar kapcsolatok megerősítésére és kiszélesítésére minden vonalon. Véleményem szerint – hangsúlyozta Biszku elvtárs – „az nem kommunista, akinek bármiféle fenntartása van a Szovjetunióval, mivel a Szovjetunióhoz fűződő viszony a marxizmus–leninizmus, a proletár internacionalizmus próbaköve”. Biszku elvtárs megkért, hogy adjam át az MSZMP KB Politikai Bizottsága tagjainak forró üdvözlét és legjobb kívánságait az SZKP KB Elnöksége tagjainak és személy szerint Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ P. F. Pigaljev az SZKP KB pártszervezetek osztálya vezetőjének első helyettese volt.

² Az SZKP pártmunkásküldöttsége 1964. szeptember 16-án érkezett Magyarországra.

³ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1964. május 13-ai ülésén tekintette át a KB apparátusa feladatkörével, munkamódszerével kapcsolatos kérdéseket, és olyan határozatot hozott, hogy a Központi Bizottság osztályai a munka hatékonyságának növelése érdekében készítsék el javaslataikat osztályuk feladatkörének és felépítésének esetleges módosítására, s azokat a Titkárság folyamatosan tárgyalja meg. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 334. ó. e.) A Titkárság elé 1964. június 18-án került az első javaslat (a Tudományos és Közoktatási Osztály feladatai és szervezete).

⁴ Az MSZMP KB Titkárság 1964. szeptember 23-ai ülésének jegyzőkönyvét lásd MOL M-KS 288. f. 7. cs. 216. ó. e.
⁵ Guyot, Raymond (1903–1986). 1945 és 1972 között a Francia Kommunista Párt Politikai Irodájának, 1985-ig Központi Bizottságának tagja.

⁶ Az előzményekre lásd a 207. és a 208. dokumentumot!

211. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS ERDÉLYI KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1964. szeptember 26.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. szeptember 30.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Erdélyi K[ároly] elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. szeptember 26.

Találkoztam Erdélyi elvtárral, és beszélgettem vele. A beszélgetés során Erdélyi elvtárs elmondta, hogy hétfőn, szeptember 28-án Magyarországra érkezik Csehszlovákia párt- és kormányküldöttsége, amelyet A. Novotný elvtárs vezet. A cseh elvtársak öt napot töltenek Magyarországon. Erdélyi elvtárs szavai szerint a párt- és kormánydelegációk közötti tárgyalások viszonylag rövidnek lesznek, mivel Magyarország és Csehszlovákia között jelenleg nincsenek komoly megoldatlan problémák.¹ A megvitatandó kérdések csak a két ország közötti gazdasági kapcsolatokat érintik. Ezen kérdések közül a legnagyobb – mondta beszélgetőtársam – Magyarország eladósodása Csehszlovákiának 50 millió rubel nagyságban és a vízi erőmű közös építése a Dunán. Az eladósodás annak következtében jött létre, hogy a csehszlovák fél gyenge minőségük miatt elutasította a Magyarország által gyártott mezőgazdasági gépek, köztük kombájnok átvételét, amelyeket a magyar félnek kellett volna szállítani a CSSZSZK-nak. Amint azt Erdélyi elvtárs megemlítette, a magyar vezető hatóságok a magyar felet tartják hibásnak, és szándékukban áll ebben a kérdésben messzemenő lépéseket tenni a csehszlovák elvtársak kívánsága szerint. A rendelkezésre álló adatok szerint a cseh elvtársak ugyancsak jóindulatot tanúsítanak ebben az ügyben, és az előzetes tárgyalások során néhányszor javasolták a magyar elvtársaknak, hogy tartozásuk számlájára belátásuk szerint szállítsanak bármilyen más terméket.

Ami a vízi erőmű közös építését illeti, itt a nehézségek a két fél tervezői által elkövetett számítási hibák miatt léptek fel. Ez kb. két évvel eltolja az építkezés kezdetét. Nem kizárt, hogy új zsilipnyílást javasolnak. A tárgyalásokon a fő helyet a külpolitika és a nemzetközi kommunista mozgalom helyzete foglalják majd el. Itt nincs nézetkülönbség. Ezért a csehszlovák párt- és kormányküldöttség ittlétének alapvető értelme – amint beszélgetőtársam hangsúlyozta – a két testvéri ország közötti teljes kölcsönös megértés, egység és barátság demonstrálása lesz. Az idő jelentős részét a csehszlovák elvtársak az országon belüli utazásnak és a magyar dolgozókkal való találkozásoknak szándékoznak szentelni.

Beszélgetőtársam a továbbiakban elmondta, hogy már ismert az ez év október 12-én Varsóba utazó párt- és kormányküldöttség összetétele. A delegációt Kádár elvtárs fogja vezetni, azonkívül tagjai: Kállai elvtárs, Nemes elvtárs az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagjai, Lázár elvtárs, az MNK Országos Tervhivatala elnökhelyettese, valamint az MNK lengyelországi nagykövete.² Az MNK és Lengyelország közötti kapcsolatokról beszélve Erdélyi elvtárs elmondta, hogy összességében a kapcsolatok normálisan fejlődnek, de a gazdasági kapcsolatokban előfordulnak bizonyos – ahogy kifejezte magát – furcsa momentumok. Arról van szó, magyarázta beszélgetőtársam, hogy amíg a tárgyalások a legfelső szinten folynak, minden kérdésben könnyen megállapodásra jutnak, de amint az ügy eléri ennek a megállapodásnak a gyakorlati megvalósításáig, különböző akadályok vetődnek fel. A lengyel gazdasági és kereskedelmi szervek nagyon nehezen

fogadnak el engedményeket és kompromisszumokat, amelyek a gazdasági és kereskedelmi együttműködés megvalósítása során elkerülhetetlenül fellépő különböző vitás kérdések megoldásához szükségesek. Előfordulnak bizonyos homályos dolgok azokban a kérdésekben is, amelyek a lengyel elvtársaknak a nemzetközi kommunista mozgalom egységét érintő véleményükkel kapcsolatosak. Amint Erdélyi elvtárs megemlégette, a lengyel elvtársak például nem tájékoztatták az MSZMP vezetőit arról a beszélgetésről, amire Gomulka és Tito között került sor. Beszélgetőtársam közölte, hogy az MNK varsói nagykövétől a napokban rejteltávirat érkezett, amelyben arról van szó, hogy a lengyel elvtársak állítólag valamennyi szocialista ország, köztük az MNK testvérpártjai vezetőinek levelet szándékoznak küldeni, amiben javasolni akarják a „békekötést” és a nyílt polémia abbahagyását, legalább az ez év decemberi moszkvai előzetes tanácskozás összehívásáig. Erdélyi elvtárs azt is elmondta, hogy ez a közlés bizonyos érdeklődésre tart számot, ugyanakkor hitelességét még nem erősítették meg.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077 op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ A csehszlovák párt- és kormányküldöttséggel folytatott tárgyalásokról a Politikai Bizottság és a kormány tagjai számára készített jelentést lásd MOL M-KS 288. f. 11. cs. 1386. ó. e. A látogatásról lásd „Novotny elvtárs vezetésevel Budapestre érkezett a csehszlovák párt- és kormányküldöttség.” *Népszabadság*, 1964. szeptember 29.; „Folytatódnak a magyar-csehszlovák tárgyalások.” *Népszabadság*, 1964. szeptember 30.

² Erről a Politikai Bizottság 1964. szeptember 8-ai ülésén született döntés. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 343. ó. e.)

212. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS ERDÉLYI KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. október 2.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. október 2.

Feljegyzés az MNK külügyminiszter-helyettesével,
Erdélyi K[ároly] elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. október 2.

A korábban a nagykövetségnek adott tájékoztatás kiegészítéseképpen Erdélyi elvtárs közölte, hogy a CSSZSZK A. Novotny elvtárs vezette párt- és kormányküldöttségének látogatása sikeresen befejeződik.¹ [A delegáció] találkozásai a magyar üzemek és a mezőgazdasági szövetkezetek dolgozóival, valamint a barátsági nagygyűlés Budapesten, a két ország dolgozói, valamint a CSKP és az MSZMP közötti testvéri és szívélyes kapcsolatok fejlődését demonstrálták. A CSSZSZK párt- és kormányküldöttségének az MSZMP KB-val és az MNK kormányával folytatott tárgyalásain hangsúlyozták a nézetek teljes azonosságát a jelenkori nemzetközi eseményeket és a nemzetközi kommunista mozgalom helyzetét illetően. Mindkét fél élesen elítélte a kínai vezetők szakadár tevékenységét, egyetértését és beleegyezését fejezte ki mind a kommunista és marxista-leninista munkáspártok nemzetközi tanácskozását előkészítő szervezőbizottságban, mind magán a tanácskozáson való részvételt illetően. Mindkét fél hangsúlyozta, hogy teljesen

egyetértenek, és minden intézkedéssel támogatni fogják az SZKP lenini álláspontját a nemzetközi kommunista mozgalom egységének és összeforrottságának megerősítéséért folytatott harcban. Mindkét fél határozottan elítélte a román elvtársak helytelen nézeteit a kínai kérdésben, valamint a szocialista országok gazdasági kapcsolatainak a KGST keretében történő fejlesztése kérdésében. Ezt a nézetazonosságot Kádár és Novotny elvtárs is kifejezésre juttatta a barátsági nagygyűlésen elmondott beszédében. Kádár elvtárs, érintve a román elvtársak helytelen nézeteit a KGST keretében való gazdasági együttműködésről, megemlégette, hogy egyesek aggódnak saját szuverenitások megerősítése miatt (célozva a románok álláspontjára ebben a kérdésben), de az MSZMP a szocialista országok szuverenitása fő ellenségének az imperializmust tartja, másféle támadót nem ismer. Ami a gazdasági együttműködést illeti, az MSZMP KB és a magyar kormány azon az állásponton áll, hogy a gazdasági együttműködést a KGST keretében minden eszközzel szélesíteni kell mind kétoldalú, mind sokoldalú alapon. Ezt az együttműködést azonban nem lehet felhasználni arra, hogy minél többet kapjanak a Szovjetuniótól. Annak kölcsönösen előnyös alapon kell végbemennie. Aki arra gondol, hogy a gazdasági együttműködést egyoldalú haszonra használja fel, tudnia kell, hogy ebből semmi nem jön ki (ezt a kifejezést Kádár elvtárs a román vezetőknek címezte).

Az MNK párt- és kormányküldöttsége lengyelországi utazását érintve Erdélyi elvtárs közölte, hogy az MSZMP KB Politikai Bizottsága megváltoztatta a delegáció összetételét.² Azzal összefüggésben, hogy az MSZMP KB titkárát, Nemes elvtársat jelenleg a kommunista és marxista-leninista munkáspártok képviselői nemzetközi tanácskozását összehívó szerkesztőbizottság soron következő munkájának előkészítése foglalja le, az MSZMP KB Politikai Bizottsága elhatározta, hogy Nemes elvtársat kihagyja a küldöttségből, és helyette elfogadta az MSZMP KB Politikai Bizottsága póttagját, Nyers elvtársat. Egyidejűleg a delegációba bevonták az MNK külügyminiszterét, Péter elvtársat. Ily módon az MNK párt- és kormányküldöttségének tagja Kádár, Kállai, Nyers, Péter elvtárs és az MNK lengyelországi nagykövete. A küldöttség tanácsadójaként megerősítették Erdélyi elvtársat.³

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Az előzményekre lásd a 211. dokumentumot!

² Vö. a 211. dokumentummal!

³ Erről a Politikai Bizottság 1964. szeptember 12-én röpszavazással döntött. (MOL M-KS 288. f. 8. cs. 356. ó. e.)

213. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS PÉTER JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. október 6.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos!
1964. október 12.

Feljegyzés az MNK külügyminiszterével, Péter János elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. október 6.

A Központ megbízásának megfelelően felkerestem Péter elvtársat, és tájékoztattam arról, hogy a szovjet kormány milyen kérdéseket javasol az ENSZ Közgyűlés XIX. ülés-

szaka előzetes napirendjére felvenni. Arról is tájékoztattam, hogy a Szovjetunió álláspontja az ENSZ ún. békefenntartó műveleteinek finanszírozása kérdésében a korábbi marad, a szovjet delegáció az ENSZ Közgyűlésen felhívással fog fellépni, hogy 1965 válasszon a gyarmati rendszerek végleges felszámolásának évévé, valamint az ENSZ Közgyűlés küszöbönálló ülésszakán más kérdéseket is meg fognak vitatni. A miniszternek kifejtetem azt a véleményt, hogy az ENSZ Közgyűlés küszöbönálló ülésszakának valamennyi kérdését szeretném megvitatni az MNK Külügyminisztériumával kétoldali alapon, azzal összefüggésben, hogy a szocialista országok képviselőinek előzetes tanácskozására nem kerül sor.

Péter elvtárs köszönetét fejezte ki a Szovjetunió Külügyminisztériumának a tájékoztatásért, és azt mondta, hogy miután az MSZMP KB-ban és az MNK kormányában megvitatják a Szovjetunió Külügyminisztériumának tájékoztatójában felvetett összes kérdést, az MNK Külügyminisztériuma kimerítő választ ad rájuk.¹ Az MNK Külügyminisztériuma egyetért a Szovjetunió külügyminisztériumának javaslatával, hogy kétoldali alapon konzultáljanak valamennyi, az ENSZ Közgyűlés soron lévő ülésszakával kapcsolatos kérdésben. Mi – mondja Péter elvtárs – már véleményt cseréltünk ebben a kérdésben az MNK vezető szerveivel, és szándékunkban áll a legközelebbi időben Moszkvába küldeni az egyik külügyminiszter-helyettesét. Kétségtelen, mondta Péter elvtárs, jobb lenne a kialakult hagyományoknak megfelelően megtartani a szocialista országok előzetes megbeszélését, amelyen egyeztetnénk az álláspontokat az ENSZ Közgyűlés soron következő ülésszakán. De legnagyobb sajnálatunkra, az ismert okok miatt, ezt nem sikerül megtenni. Ebből kiindulva, kétoldali véleménycsere szükséges.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1964. október 21-ei ülésén tárgyaltak erről a kérdéstről. (MOI M-KS 288. f. 5. cs. 347. ó. e.)

**214. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL
1964. október 20.**

G. A. Gyenyiszov naplójából

Szigorúan titkos
1964. október 26.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával,
Kádár János elvtárral folytatott beszélgetésről¹

1964. október 20.

Meghívására felkerestem Kádár elvtársat. A beszélgetés elején azt mondta, azért hívtam, hogy részletes tájékoztatást kapjon az SZKP KB októberi ülésének eredményeiről. Arról van szó – folytatja Kádár elvtárs –, hogy L. I. Brezsnyev elvtárs röviden tájékoztattott Ny. Sz. Hruscsov elvtárs felmentésének okairól az általa betöltött funkciók alól. Ebben az időpontban én a Lengyel Népköztársaságban vidéken tartózkodtam.² Természe-

tes, hogy ez a tájékoztatás rövid és előzetes volt. Azután a varsói magyar nagykövetség fogadásán a szovjet nagykövethez, Arisztov³ elvtárhoz fordultam azzal a kéréssel, hogy beszéljen részletesebben a moszkvai eseményekről. Arisztov elvtárs mondott valamit Hruscsov elvtárs felmentésének okairól, de szintén csak röviden, és nem mondta el azokat a fő kérdéseket, amelyek bennünket érdekelnek, mivel ehhez nem voltak meg a feltételek és az idő. Varsóból telefonon megbízta Nemes és Biszku elvtársakat, hogy tisztázzák a moszkvai eseményeket, mivel váratlanok voltak számunkra. Ön addig az időpontig, mondja Kádár elvtárs, még nem tért vissza Moszkvából, ezért Nemes elvtársnak telefonon kellett beszélnie Andropov elvtárral. De ez a beszélgetés is rövid volt. Akkor Nemes és Biszku elvtárs a Budapestre érkező Grisin⁴ elvtárhoz fordultak azzal a kéréssel, hogy adjon tájékoztatást az SZKP KB októberi ülésének eredményeiről. Grisin elvtárs elmondta Nemes, Biszku, Gáspár és Brutó elvtársnak Hruscsov elvtárs tisztségeiből történt felmentésének okait, de ugyancsak röviden.⁵ Nem volt számunkra világos, hogy az SZKP-nak az SZKP XX. és XXII. kongresszusán kidolgozott irányvonala érvényben marad-e, a korábbi marad-e az SZKP irányvonala a kínai szakadárokkal és dogmatikusokkal folytatott harcban, a korábbi marad-e a szovjet kormány külpolitikai irányvonala. Ez – hangsúlyozza Kádár elvtárs – különösen nyugtalanít minket. Ezért ma elküldtük Biszku és Nemes elvtársat Moszkvába, hogy beszéljenek az SZKP KB-ban és tisztázzák az említett kérdéseket.⁶ Amint látja, mondja a továbbiakban Kádár elvtárs, a Szovjetunióban zajló események nem abból a szempontból nyugtalanítanak minket, hogy kit és hogyan mentettek fel, habár ez is bizonyos érdeklődésre tart számot részünkről, hanem, hogy milyen lesz a jövőben az SZKP fő irányvonala. Az, hogy mi élteti az SZKP-t, nem csupán az SZKP belügye, hanem, amint mi gondoljuk, az egész kommunista világmozgalom ügye. Az SZKP lenini párt és óriási a tekintélye, bizonyos hatást gyakorol a kommunista pártokra különösen a szocialista országokban. Ez a mi szerencsénk. Íme, ezért akarjuk megismerni az SZKP KB októberi ülésének minden részletét. Ezért kérem Önt – mondja Kádár elvtárs –, mondjon el nekem minél részletesebben mindent, akár mennyi időt vesz is igénybe, az SZKP KB októberi plenumáról.

Azt válaszoltam Kádár elvtársnak, hogy az SZKP KB számára az ilyenfajta nyugtalanítás teljesen érthető, és hogy az SZKP KB szükségesnek tartotta a baráti országok kommunista pártjai vezetőinek tájékoztatását az októberi [KB-]ülés eredményeiről, amivel a szovjet nagyköveteket bízta meg. De mindenekelőtt engedje meg, hogy átadjam Önnek Brezsnyev, Koszigin, Mikojan, Podgornij és Szuszlov elvtárs szívélyes üdvözlését és jókívánságait, akik azzal is megbíztak, hogy biztosítsam Önt, hogy az SZKP irányvonala Hruscsov elvtársnak tisztségei alóli felmentésével összefüggésben nem változik meg. Az SZKP fő irányvonala az SZKP XX., XXI. és XXII. kongresszusának határozatai és az SZKP új programja marad. Ami a külpolitikát és a nemzetközi kommunista mozgalmat érinti, az SZKP irányvonala ugyancsak szilárd és változatlan marad, ami kongresszusaink határozataiból, valamint az 1957-es és 1960-as moszkvai tanácskozások határozataiból következik. Nem lesz semmilyen változás a kínai kérdésben sem. Mindezt ismertetik a Pravda 1964. október 17-ei vezércikkében, amelyben az SZKP KB októberi határozata jut kifejezésre.⁷

Azután az SZKP KB-ban kapott instrukció szellemében kifejtettem Kádár elvtársnak az SZKP KB ülésének határozatát Ny. Sz. Hruscsov elvtársnak tisztségei alóli felmentéséről és az SZKP KB Elnökségéből való kizárásáról az általa elkövetett hibák miatt. Kádár elvtárs miután figyelmesen meghallgatta tájékoztatómat, köszönetet mondott érte. Ennek kapcsán elmondta, hogy most már minden világossá vált számára, és az MSZMP KB-nak sem lesz más a véleménye, mint az SZKP KB-nak. Elmondta, hogy ez év október 21-re tervezik az MSZMP KB Politikai Bizottságának ülését, október 23-ra pedig az MSZMP KB összehívását, ahol kidolgozzák véleményüket az SZKP KB októberi ülésének határo-

zatával kapcsolatban. Meg fogják vitatni azt, amit én október 18-án, a magyar delegációnak Lengyelországból történt hazatérése után a nagygyűlésen beszédemben elmondtam.⁸ Nagyon örülünk, hogy az SZKP XX., XXI. és XXII. kongresszusának irányvonala és a kínai kérdésben folytatott politikája nem változik. Egyetértünk az SZKP KB határozatával Ny. Sz. Hruscsov elvtárs felmentéséről, de ez az SZKP belső ügye. A legfontosabb az, hogy a Szovjetunióban, az SZKP-ban és következésképpen az MSZMP-ben is alapvetőek maradnak az SZKP XX. és XXII. kongresszusának eszméi és az 1957-es és 1960-as moszkvai tanácskozások határozatai. Ny. Sz. Hruscsovnak funkciói alóli felmentéséről szólva azt mondta, szeretnék volna, ha említés történik a békéért folytatott harcban szerzett érdemeiről. Hruscsovot a magyar emberek 1956-os tevékenységének és a Magyar Népköztársaságnak az ellenforradalom következményei felszámolásában nyújtott segítségének pozitív oldaláról ismerik. De – mondta Kádár elvtárs – nem ez a fő kérdés.

A továbbiakban – folytatja Kádár elvtárs – szeretném tájékoztatni Önt a magyar párt- és kormánydelegáció lengyelországi utazásának eredményeiről.⁹ Pozitívnak értékeljük ezt az utazást. Kapcsolataink Lengyelországgal normálisan fejlődnek. Sem gazdasági, sem politikai kapcsolatainkban nem voltak súrlódások, habár egyes kérdésekben vannak viták.

Mindezekkel együtt szerettem volna egyszerűen az SZKP KB tudomására hozni a lengyel elvtársak, többek között Gomulka elvtárs véleményét egyes kérdésekben. A velem folytatott beszélgetésben – mondta Kádár elvtárs – sajnálkozását fejezte ki annak kapcsán, hogy az SZKP KB nem mindig konzultál a LEMP-pel a Szovjetunió fontos külpolitikai akciói és a szocialista országok közötti viszony, valamint a kommunista mozgalom kérdéseiben. Ezt Önön keresztül már közöltem az SZKP KB-val a lengyel párt- és kormánydelegáció magyarországi látogatását követően,¹⁰ és szükségesnek tartom, hogy újra felhívjam az SZKP KB figyelmét a lengyel elvtársaknak erre az érzésére. Úgy értelmeztem a Gomulkával folytatott beszélgetésből – hangsúlyozta Kádár elvtárs –, hogy a szovjet kormánynak és az SZKP KB-nak gyakrabban kell konzultálnia a Lengyel Népköztársaság és az NDK vezető politikaival a német problémáról.

A lengyel elvtársakat nyugtalanítja az is, hogy a NATO-országok sokoldalú atomerőt hoztak létre. Arra panaszkodnak, hogy nem kaptak tájékoztatást az SZKP KB és a szovjet kormány álláspontjáról ebben az ügyben. Úgy vélik, hogy a Szovjetunió határozottabban szembe tud szállni a sokoldalú atomerő létrehozásával, és ezért az ő (a Szovjetunió) álláspontjának ebben a kérdésben meghatározónak kell lenni.

A lengyel elvtársaknak ezekről a hangulatáról szólva Kádár elvtárs annak a véleménynek adott hangot, hogy beszélni kell velük, lehet, hogy konzultációt kell folytatni a Varsói Szerződés keretei között a sokoldalú atomerő létrehozását illető közös álláspont-ról.¹¹

Érdekes az a körülmény is, hangsúlyozta Kádár elvtárs, hogy a lengyelek ez év október 15-én átadták nekik a kommuniké egyeztetett tervezetét a magyar párt- és kormánydelegáció lengyelországi tartózkodásáról, ez év október 16-án reggel viszont közölték, hogy kihúzták azokat a pontokat, amelyek elítélik a kínai dogmatikusokat és a kommunista pártok decemberi tanácskozásának előkészítéséről szólnak. Kérdéseket tettünk fel ezekre vonatkozóan, de nem jutottunk egyetértésre. Gomulka ezt azzal magyarázta, hogy nem szükséges ilyen pontokról írni, mert [habár] még ellenségeink, a NATO-országok is vitatkoznak egymás között, de nem volt olyan eset, amikor a NATO két tagországa dokumentumaiban tevékenysége miatt elítélt volna egy harmadikat.

Ezen érdemes elgondolkodni, mondta Kádár elvtárs.

Zárásképpen Kádár elvtárs kérte, adjam át Brezsnyev, Koszigin, Mikojan, Podgornij és Szuszlov elvtársnak köszönetét az üdvözléért valamint a jókívánságokért, és a maga

részéről kérte, hogy adjam át szívélyes üdvözlését, és azt a jókívánságát, hogy legyenek nagy sikereik óriási és felelősségteljes munkájukban.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8. – Kádár, Hruscsov, Brezsnyev. Szovjet külügyi dokumentumok a magyar pártvezetés reakciójáról Ny. Sz. Hruscsov leváltására. Közreadja BARÁTH Magdolna. *Történelmi Szemle*, 2003. 3–4. sz. 336–339.

¹ A beszélgetésről Kádár János megbízásából Erdélyi Károly is készített egy feljegyzést. Lásd MOL M–KS 288. f. 4. cs. 70. ó. e.

² Kádár János a magyar párt- és kormánydelegáció élén 1964. október 12-én utazott el Lengyelországba, ahonnan október 17-én érkezett vissza. Hruscsov leváltásának időpontjában, 1964. október 14-én a delegációval Nowa Hután tartózkodott.

³ Arisztoz, Averkin Boriszovics 1961-től volt a Szovjetunió nagykövete a Lengyel Népköztársaságban.

⁴ Grisin, V. V. (1914–1992). 1952-től 1986-ig az SZKP KB tagja, 1956 és 1967 között a szakszervezetek központi tanácsának elnöke.

⁵ Biszku Béla a Grissinnel folytatott beszélgetésről a Politikai Bizottság 1964. október 16-ai ülésén adott tájékoztatást (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 346. ó. e.)

⁶ Biszku Béla és Nemes Dezső Moszkvában az SZKP KB nemzetközi osztályának munkatársaival találkozott, és fogadta őket Mihail Szuszlov is. A látogatásról és a megbeszélések eredményéről 1964. október 21-én számoltak be a Politikai Bizottságnak. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 347. ó. e.) A megbeszélésekről készített írásos anyagot közli BARÁTH Magdolna: Kis októberi forradalom. Hruscsov leváltása és a magyar pártvezetés. *Múltunk*, 2007. 4. sz. 199–209. – A magyarokkal folytatott beszélgetésről Mihail Szuszlov 1964. október 22-én röviden tájékoztatta az SZKP KB Elnökséget. Lásd: Prezídium CK KPSZSZ 1956–1964. Tom I. Csernovije protokólnije zapiszi zaszedanyij. Sztienogrami. Glav. red. A. A. FURSZENKO. ROSSZPEN, Moszkva, 2004. 872.

⁷ „Nyeziblemaja lenyinszkaja genyeralnaja linyija KPSZSZ.” *Pravda*, 1964. október 17. A *Népszabadság* 1964. október 20-ai számában „Az SZKP megingathatatlan lenini fő irányvonala” címmel részletesen ismertette a *Pravda* szerkesztőségi cikkét, de kihagytak belőle bizonyos, Hruscsovot bíráló részeket.

⁸ Kádár János beszédének nagyobbik részében a magyar párt- és kormányküldöttség lengyelországi látogatásával foglalkozott, s csak a beszéd végén tért ki Hruscsov leváltására. Ezzel kapcsolatban a következőket mondta: „A héten sok különböző esemény történt. Voltak olyan hírek, amelyeknek nagyon örülünk, és volt olyan hír, ami meglepett bennünket. Ezt őszintén és becsületesen meg akarom mondani. Ismeretes, hogy a Szovjetunióban a legfelsőbb vezetésben személycseréket követezett be. Hruscsov elvtársat, aki életkorára, nem kielégítő egészségi állapotára hivatkozva felmentését kérte, felmentették és Brezsnyev, illetve Koszigin elvtársat választották meg helyére. Az ilyesmi minden pártban és minden országban az illető párt és az illető ország döntésétől, elhatározásától függ. Én a magam részéről úgy gondolom, hogy Hruscsov elvtársnak nagyon nagy érdemei vannak a száltni személyi kultusz elleni harcban, és abban, hogy a béke fennmaradhatott. Ő a békéért dolgozott. [Kiemelések az eredetiben. B. M.]

Én azt hiszem, hogy azok a százazrek, akik a közelmúltban és az idén is itt, a mi hazánkban üdvözölhetők és szívjból üdvözölték Hruscsov elvtársat, mint a nagy Szovjetunió Kommunista Pártjának, államának, népének reprezentánsát és a béke fáradhatatlan harcosát, jól tették, és utólag sincs semmi gondolkodnivalójuk ezen. Számunkra pedig lényeges és döntő, hogy a *Magyar Szocialista Munkáspárt, a Magyar Népköztársaság kormányának politikai álláspontja az ismert kérdésekben, a béke, a békés egymás mellett élés kérdésében, a szocialista országok egységére való törekvésben, a nemzetközi munkásmozgalom ismert kérdéseiben egy hajszálnyit sem változott, és nem fog változni ezután sem.* („Hazaérkezett Lengyelországból a magyar párt- és kormányküldöttség. A delegáció fogadása a Nyugati pályaudvaron.” *Népszabadság*, 1964. október 20.)

⁹ A Politikai Bizottságot a lengyelországi útról Kádár a testület 1964. október 21-ei ülésén tájékoztatta. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 347. ó. e.)

¹⁰ Lásd a 164. dokumentumot!

¹¹ Ebben az ügyben a keletnémet párt volt a kezdeményező. Az MSZMP KB Külügyi Osztályának előterjesztése szerint a Német Szocialista Egységpárt Központi Bizottsága levelet intézett az MSZMP KB-hoz, amelyben javaslatot tettek a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete ülésének összehívására Varsóba. Az 1964. november 27–28-ra javasolt tanácskozáson a NATO sokoldalú atomhaderejének megteremtése elleni összehangolt lépések megtárgyalása, valamint a Politikai Tanácsadó Testület által a világ összes államához intézendő felhívás szerepelt volna napirenden. A Külügyi Osztály az NSZEP javaslatának elfogadását ajánlotta a testületnek. A Politikai Bizottság, egyetértve az NDK kezdeményezéssel, Puja Frigyeszt bízta meg, hogy készítse el a válaszlévlé-tervezetet, a módosító javaslatokat, és dolgozza ki a magyar álláspontot. A testület arról is döntött, hogy az álláspontok előzetes egyeztetése, valamint a magyar javaslatok továbbítása végett levéllel fordulnak az SZKP KB-hoz. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 351. ó. e.)

**215. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS
ERDÉLYI KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL**
1964. október 20.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. október 26.

Feljegyzés Magyarország külügyminiszter-helyettesével,
Erdélyi Károly elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. október 20.

Találkoztam Erdélyi elvtárral, és beszélgetést folytattam vele, amelyben közölte, hogy Kádár elvtárs teljesen elégedett azzal az információval, amelyet az SZKP KB októberi plenumának eredményeiről tőlem kapott Ny. Sz. Hruscsov tisztségei alóli felmentéséről és az SZKP KB Elnökségéből történt kizárásáról. Erdélyi elvtárs ennek kapcsán hangsúlyozta, hogy a Kádár elvtárs által ezt megelőzően kapott információk nem adtak választ azokra a kérdésekre, amelyek az MSZMP KB vezetését nyugtalanították. Így az MSZMP KB Politikai Bizottságát meglehetősen nyugtalanította az a kérdés: Hruscsov leváltása után nem lesz-e balos, vagyis a sztálini időszak irányába való fordulat az SZKP KB politikájában. Másodszor, nem lesz-e változás az SZKP KB politikájában a kínai szakadárokkal és dogmatikusokkal való harcban, és harmadszor: nem lesz-e változás az SZKP KB-ban a kommunista pártok képviselőinek küszöbönálló tanácskozását illetően. Miután Kádár elvtárs részletes tájékoztatást kapott Öntől, hangsúlyozta Erdélyi elvtárs, felélenkült és megváltozott, miután kijelentették neki, hogy az SZKP fő irányvonalát az SZKP XX., XXI. és XXII. kongresszusának határozatai és az SZKP új programja jelentik, és az SZKP politikája a kínai szakadárokkal való harcot és a világ munkásmozgalma egységéért folyó harcot illetően változatlan. Az SZKP-nak ez az irányvonala teljes egészében megfelel az MSZMP irányvonalának. Végül – mondta Erdélyi elvtárs – Kádár elvtárs szeretné folytatni azokat a közvetlen elvtársi kapcsolatokat, amelyek Ny. Sz. Hruscsovval, Brezsnyev és Koszigin elvtárral megvoltak, s ami elősegítené a pártjaink és népeink közötti kapcsolatok megerősítését és az országaink közötti kapcsolatok fejlesztését. Azt válaszoltam Erdélyi elvtársnak, hogy Kádár elvtárs álláspontja ebben a kérdésben teljesen egybeesik Brezsnyev és Koszigin elvtársak álláspontjával, és hogy a vezetőink, valamint a pártjaink és országaink közötti barátság és együttműködés fejlődni és erősödni fog.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8. – Kádár, Hruscsov, Brezsnyev. Szovjet külügyi dokumentumok a magyar pártvezetés reakciójáról Ny. Sz. Hruscsov leváltására. Közreadja BARÁTH Magdolna. *Történelmi Szemle*, 2003. 3–4. sz. 340.

216. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL
1964. október 24.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Titkos
1964. október 28.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával, a Minisztertanács elnökével,
Kádár János elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. október 24.

Meghívására felkerestem Kádár elvtársat. A beszélgetés során elmondta, hogy 1964. október 23-án az MSZMP KB ülést tartott, amelyen megvitatták az SZKP KB 1964. október 14-ei plenumának határozatát. Ebben a kérdésben Kádár elvtárs tartotta az előadói beszédet. Zárt ülés volt. Az ülésen csak a KB tagjai, az MSZMP KB póttagjai és a [Központi] Ellenőrző Bizottság tagjai voltak jelen.

Kádár elvtárs a továbbiakban elmondta, hogy az ülésen teljes és pontos tájékoztatást adott az SZKP KB október 14-ei üléséről, amelyen felmentették tisztségei és az SZKP KB Elnökségében viselt tagsága alól Ny. Sz. Hruscsovot. Közöltük a plenummal, hogy a kép teljesen világos, és köszönjük az SZKP KB-nak a tőlük kapott alapos tájékoztatást. Az MSZMP KB-ban vitára bocsátották a Politikai Bizottságnak az üggyel kapcsolatos értékelését. Az ülésen az előadót nem számítva 17 felszólaló volt. Az ülés résztvevői egyhangúlag hozták meg a határozatot. Az MSZMP KB ülése megállapította, hogy Ny. Sz. Hruscsov-nak az SZKP KB októberi ülésén tisztségei és az SZKP KB Elnökségében viselt tagsága alól történt felmentése helyes volt, de a felmentés módját és az anyagok publikálását illetően az MSZMP KB-nak észrevételei vannak. Arról van szó – hangsúlyozta Kádár elvtárs –, hogy az SZKP-nak nagy tekintélye és befolyása van a nemzetközi kommunista mozgalomban, ezért az, hogy az SZKP KB publikált határozatából hiányzik Ny. Sz. Hruscsov felmentésének részletes indoklása, valamint az, hogy nem tettek említést érdemeiről, bizonyos reakciókat váltott ki a baráti kommunista pártokban, és ezt helyesen kell értelmezniük a mi kedves elvtársainknak az SZKP KB-ban. Az SZKP KB októberi ülése határozatára adott élénk reagálás – folytatta Kádár elvtárs – az SZKP igazi barátai részéről történik, akik viszont nem barátai, azok nyugodtan viszonyultak ezekhez az eseményhez. Ezeket a momentumokat kifejtettük az MSZMP KB határozatában, amelyet a magyar lapok vasárnapi számukban közölni fognak.¹ A mi elvtársi észrevételeink, amelyek barátok [észrevételei] barátainknak, az SZKP KB Elnökségének, ki vannak fejtve az MSZMP KB zárt levelében, amelyet átdok Önnek, hogy haladéktalanul küldje el Brezsnyev elvtársnak.² Ezt a levelet Magyarországon sehol nem fogják megvitatni és publikálni.

Miután tisztáztuk az SZKP KB vezetésében és a szovjet kormányban végbement változások okait, a baráti pártoknak a kialakult helyzetben azokra adott reakcióit, az MSZMP KB kénytelen volt meghozni ezt a határozatot, és kérjük az SZKP KB-t, hogy elvtársiasan értelmezze ezt. Az MSZMP KB ülése azt is elhatározta, folytatta Kádár elvtárs, hogy szélesebb körű tájékoztatást ad a párttagoknak, amelyben nem lesz kifejtve az ebben az ügyben az SZKP KB Elnökségében, az októberi plenumon tartott vita minden részlete, de tartalmaznak majd olyan elemeket, amelyeket feltétlenül ismerniük kell párttagjainknak. Bemutatják benne az Ny. Sz. Hruscsov által elkövetett hibákat, valamint hogy azok milyen eredményre vezettek, az ő pozitív szolgálatait, valamint az MSZMP KB viszonyát az SZKP KB októberi ülésének határozatához. A párttagok tájékoztatásának

rendjét a következőképpen állapították meg: először az MSZMP KB tagjainak segítségével instruáljuk a megyei és kerületi pártbizottságok titkárait, a megyei és kerületi titkárok pedig a maguk részéről instruálják az alapszervezeti titkárokat, akik a taggyűléseken adnak tájékoztatást. Ez az egész munka ez év novemberig le is zajlik. Mindezt úgy végezzük, hogy a pártjaink és népeink közötti őszinte és szívélyes barátságot ne tegyük tönkre. Az MSZMP és az SZKP, a magyar és a szovjet nép közötti barátság a Magyar Népköztársaság létezése alapjainak alapja. Ezért határoztuk el, hogy az MSZMP KB ülésének határozatában az SZKP KB októberi plénumának Ny. Sz. Hruscsov tisztségei alóli felmentéséről hozott teljesen helyes határozatával együtt említést teszünk Hruscsov pozitív és negatív oldalairól is. Ezt azért tesszük, hogy a magyar nép helyesen értelmezzen minket, hogy kizárjuk ennek a kérdésnek helytelen értelmezését. Népünk Ny. Sz. Hruscsovban csak a pozitívumokat látta, az SZKP viszont ismerte negatívumait is, amelyek az MSZMP KB tagjai és a magyar nép számára ismeretlenek voltak. Ebben látjuk a különbséget a Hruscsov-kérdés elbírálásában az SZKP KB-ban és az MSZMP KB-ban.

Éppen tegnap – folytatja Kádár elvtárs – beszélgettem az Indiai Kommunista Párt főtitkárával, Dange³ elvtárral, és beszélgetésünkben természetesen érintettük a Hruscsov-kérdést is. Dange elvtárs azt mondta, hogy náluk nem érzékelték Sztálin személyi kultuszát, nálunk Magyarországon – mondta Kádár elvtárs – tapasztaltuk, viszont nem érzékeltük Hruscsov személyi kultuszát. Ez azzal magyarázható, hogy nem ismerjük Hruscsov negatív oldalait. Meg kell hoznunk a határozatokat, hogy megnyugtassuk a közvéleményt, és kétségtelenül bizonyosak vagyunk abban, hogy minden elmúlik, minden a helyére kerül a legrövidebb időn belül.

Október 23-án – mondja Kádár elvtárs – felhívott Brezsnyev elvtárs, és kifejezésre jutatta azt a kívánságát, hogy szeretne találkozni velem. Örömmel fogadtam ezt a javaslatot, és jelentést tettem róla az MSZMP KB ülésének. A KB őszinte helyesléssel fogadta. Úgy tervezzük, hogy novemberben az SZKP KB számára alkalmas bármely időpontban Moszkvába utazom. Ezt megírtam Brezsnyev elvtársnak egy személyes levélben, amit átnyújtok Önnek.⁴ A sajtóban szeretnénk hírt adni moszkvai utazásomról – ha ezzel az SZKP KB egyetért –, ami barátságunk demonstrálása lesz.⁵

Zárásképpen szerettem volna még egyszer hangsúlyozni – mondta Kádár elvtárs –, adja át az SZKP KB Elnökségének, hogy megjegyzéseink elvtársi észrevételek barátainknak, szívből jövők, és nincsenek bennük hátsó gondolatok. Mi teljes egészében támogatjuk az SZKP KB októberi ülésének Ny. Sz. Hruscsov felmentéséről hozott határozatát. De mindazt, ami nálunk történt, nagyon sajnálom, mert nem voltam Budapesten, ezért is vetődtek fel bizonyos nehézségek. Most mindez elmúlt, és kétségeink eloszlottak. Az SZKP KB-tól jó, alapos tájékoztatást kaptunk, amely kielégíti az MSZMP KB valamennyi tagját. Szubjektív szempontból a moszkvai események hátráltatják nálunk egy fontos kérdés megoldását, amelyre készültem. Az MSZMP KB első titkári és a Minisztertanács elnöke tisztségének szétválasztására készültem. Több lett a munka, és nehezebb lett nekem. Ezért már beszéltem a Politikai Bizottság tagjaival, hogy vessük fel az MSZMP KB előtt azt a kérdést, hogy az általam viselt két tisztség közül az egyikből mentsenek fel. Ennek kapcsán az MSZMP KB ülésén több elvtárs felszólalt, és azt javasolta, hogy a moszkvai eseményekkel összefüggésben halasszuk el ennek a kérdésnek a vitáját. Ha nem lettek volna a moszkvai események, ez számunkra gyakorlati kérdés lett volna, de a moszkvai események után a párt- és államhatalmi posztok szétválasztásának felvetése már politikai kérdés. Ily módon (mondta tréfálkozva Kádár elvtárs) én is „megszenvettem”, de közös hasznunkra szenvedtem.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF. f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8. – Kádár, Hruscsov, Brezsnyev. Szovjet külügyi dokumentumok a magyar pártvezetés reakciójáról Ny. Sz. Hruscsov leváltására. Közreadja BARÁTH Magdolna. *Történelmi Szemle*, 2003. 3–4. sz. 341–343.

¹ „Ülést tartott a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága.” *Népszabadság*, 1964. október 25.

² A levél tervezetét a Politikai Bizottság 1964. október 21-ei ülésén tárgyalta meg. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 348. ó. e.) A levelet közreadja BARÁTH Magdolna: Kis októberi forradalom. I. m. 209–212.

³ Dange, Sripad Amrit, az Indiai Kommunista Párt egyik alapító tagja, 1943 és 1948 között a párt titkára, 1949-től 1976-ig főtitkára.

⁴ A levelet lásd MOL M-KS 288. f. 4. cs. 70. ó. e.

⁵ A párt hivatalos lapja a magyar párt- és kormánydelegáció utazásának és moszkvai tartózkodásának minden fontosabb eseményéről hírt adott. („Magyar párt- és kormányküldöttség utazik Moszkvába.” *Népszabadság*, 1964. november 4.; „Elutazott a magyar párt- és kormányküldöttség Moszkvába.” *Népszabadság*, 1964. november 5.; „A magyar párt- és kormányküldöttség megérkezett Moszkvába.” *Népszabadság*, 1964. november 7.; „A moszkvai ünnepségeken részt vett küldöttségek látogatása a szovjet vezetőknel. A magyar párt- és kormánydelegáció Brezsnyev elvtársnál.” *Népszabadság*, 1964. november 11.; „Kádár János látogatása Koszigin szovjet miniszterelnöknél.” *Népszabadság*, 1964. november 12.; Hazaindult Moszkvából a magyar párt- és kormányküldöttség. *Népszabadság*, 1964. november 12.; „Hazaérkezett Moszkvából a magyar párt- és kormányküldöttség.” *Népszabadság*, 1964. november 14.)

217. FELJEGYZÉS G. A. GYENYISZOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. október 30.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Szigorúan titkos
1964. október 31.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával,
Kádár János elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. október 30.

Az SZKP KB titkára, Ny. V. Podgornij elvtárs megbízásának megfelelően kifejeztem Biszku elvtársnak, az MSZMP KB titkárának azt a kívánságom, hogy találkozzam vele abból a célból, hogy átadjam neki az Ny. V. Podgornij elvtárs és Biszku elvtárs között ez év október 29-én lefolytatott telefonbeszélgetésről készített feljegyzést. Azzal összefüggésben, hogy Kádár elvtárs rövid szabadságáról visszatért Budapestre, Biszku elvtárs tájékoztatta a Podgornij elvtárral folytatott fent említett beszélgetésről. Ezért Kádár elvtárs kifejezte azt az óhaját, hogy szeretne velem találkozni ez év október 30-án.

Meglátogattam Kádár elvtársat, és átadtam neki a Podgornij elvtárs és Biszku elvtárs 1964. október 29-én lefolytatott telefonbeszélgetéséről készített feljegyzést. Miután megismerkedett ennek a feljegyzésnek a tartalmával, Kádár elvtárs köszönetét fejezte ki Podgornij elvtársnak, amiért rendelkezésre bocsátotta ezt a feljegyzést, és azt mondta, hogy a beszélgetések írásos megerősítésére mindig szükség van, mert időnként előfordul, hogy pontatlanul fordítanak azok a tolmácsok, akik segítenek nekünk a telefonbeszélgetések alkalmával. Az adott esetben Biszku elvtárs tájékoztatása szerint Kádár elvtárs úgy értelmezte, hogy a szovjet félnek kell a szocialista országok baráti pártjait tájékoztatni a kínaiak javaslatáról, a feljegyzésből viszont az következik, hogy ezt maguk a kínaiak teszik meg. Ez a példa – hangsúlyozta Kádár elvtárs – arról szól, hogy a fontosabb kérdésekről folytatott telefonbeszélgetések után mindig szükséges, hogy átadják ezeknek a beszélgetéseknek az írásos szövegét.

Kádár elvtárs egyidejűleg elmondta, hogy október 30-án 2 órára összehívták az MSZMP KB Politikai Bizottságának ülését, amelyen megvitatják a kínai javaslatokat, ame-

lyeket Podgornij elvtárs közölt velünk,¹ este 5 órakor pedig az MSZMP KB választ ad ebben az kérdésben a szovjet nagykövetnek azzal, hogy adja át az SZKP KB-nak.²

A továbbiakban Kádár elvtárs újból érintette az SZKP KB határozatának kérdését. Azt szeretnénk – mondta –, ha szovjet barátaink helyesen értetnének bennünket azokat a kérdéseket illetően, amelyekről zárt levelünkben írtunk. Úgy véljük, nem csak bennünket nyugtalanít a személyi kultusz kialakulása okainak, helyes értelmezésének és megmagyarázásának kérdése. Az SZKP XX. kongresszusa teljesen igazságosan és világosan megfogalmazta Sztálin személyi kultuszának ártalmasságát, amely durván megsértette nemcsak a párt vezetésének lenini normáit, de a forradalmi törvényességet is. A demokrácia és a forradalmi törvényesség lenini normái a személyi kultusz meghatározásánál elválaszthatatlanok. Teljesen más a helyzet Hruscsovval. Itt a párt- és állami vezetés kollektivitásának megsértéséről van szó, de nincs szó a forradalmi törvényesség megsértéséről. Ezért ha újra kampányt indítunk Hruscsov személyi kultuszáról, a nemzetközi kommunista mozgalom számára érthetetlen lesz az a bázis, amelyen a személyi kultusz kinőtt. Már sokat vitatkoztunk erről a kérdésről Togliatti elvtárral, aki azt állította, hogy a szocialista rendszer elősegíti a személyi kultusz kialakulását. Íme, ezért tűnik úgy nekünk – mondta Kádár elvtárs –, hogy óvatosabbnak kell lenni, amikor magyarázatot adunk Hruscsovnek az általa betöltött tisztségek alóli felmentésének okairól, különösen a személyi kultusz kérdéséről.

Zárásképpen Kádár elvtárs azt mondta, szeretné megkérni Koszigin elvtársat, hogy fogadja Apró elvtársat, aki a nagy októberi szocialista forradalom 47. évfordulójára Moszkvába utazó magyar delegációt vezeti, azoknak a kérdéseknek [a megbeszélésére], amelyeket a magyar Minisztertanács A. Ny. Koszigin elvtársnak küldött levelében fejtettek ki.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF.f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8.

¹ Podgornij azzal a kínai javaslatlalt kapcsolatban kérte a magyar vezetés véleményét, hogy a nagy októberi szocialista forradalom 47. évfordulójára minden szocialista országból – kivéve Albániát és Jugoszláviát – küldjenek miniszterelnök-helyettes vezetésével delegációt. A Politikai Bizottság támogatta a javaslatot, és úgy döntött, ha az megvalósul, a magyar küldöttség Kállai Gyulából, Nemes Dezsőből és Szipka Józsefből, Magyarország moszkvai nagyköveteiből áll majd. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 348. ó. e.)

² A Podgornij és Biszku Béla közötti beszélgetésről készült feljegyzést, a PB-határozatát, illetve az SZKP KB-nak küldött választ lásd MOL M-KS 288. f. 5. cs. 348. ó. e.

218. FELJEGYZÉS G. A. GYENYSZOV NAGYKÖVET ÉS ERDÉLYI KÁROLY BESZÉLGETÉSÉRŐL

1964. november 27.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Szigorúan titkos
1964. december 1.

Feljegyzés a Magyar Népköztársaság külügyminiszter-helyettesével,
Erdélyi Károly elvtárral folytatott beszélgetésről

1964. november 27.

Meghívására felkerestem Erdélyi elvtársat, és hosszas beszélgetést folytattam vele. Először szigorúan bizalmas formában elmondta, hogy az MSZMP KB első titkára, Kádár nagyra nagy benyomást tett a találkozó az SZKP és a szovjet kormány új vezetői

vel, amelyre a nagy októberi szocialista forradalom 47. évfordulójára utazó magyar delegáció moszkvai tartózkodása alkalmával került sor.¹ Kádár elvtárs Brezsnyev, Koszigin és Podgornij elvtárral folytatott beszélgetései szívélyesek és őszinték voltak. Delegációnk, folytatja Erdélyi elvtárs, emlékeztetőt nyújtott át a szovjet vezetőknek, amelyben az összes kérdést kifejtették, amelyről véleményt kívántak velük cserélni. A feljegyzésben ezek a kérdések voltak: az MSZMP KB álláspontja Hruscsov elvtárs tisztségei alóli felmentéséről; az MSZMP KB viszonya a kommunista és munkáspártok képviselői tanácskozásának küszöbönálló összehívásához; az MSZMP KB viszonya a KKP KB álláspontját illetően; az országaink közötti gazdasági együttműködés kérdései, a barátság és a személyes kapcsolatok fejlődése, valamint [szó volt] Rákosiról.² Mindezekben a kérdésekben teljes egyetértés volt az MSZMP küldöttsége és az SZKP vezetői között, és a két KB nézetei azonosak. Kádár elvtárs elégedett a tárgyalásokkal és lelkes tőlük. Arról van szó – mondta Erdélyi elvtárs –, hogy a Hruscsovval kapcsolatos események Kádár elvtárs lengyelországi látogatása alatt zajlottak le. Nem ismerte részletesen az SZKP KB októberi plénuma határozatának indítékait. Az MSZMP KB Politikai Bizottságának tagjai, Biszku, Nemes, Gáspár és Szirmai elvtársak kidolgozták saját véleményüket ehhez a határozathoz. A Politikai Bizottság zárt ülésén az SZKP KB októberi ülése határozatának elítélésével léptek fel, és erős nyomást gyakoroltak Kádár elvtársra, mind a vele folytatott telefonbeszélgetés alkalmával, amikor Lengyelországban volt, mind akkor, amikor fogadták Magyarországra történt visszatérésekor. Ezzel a nyomással „megszorongatták” Kádár elvtársat, és rákényszerítették, hogy felszólaljon a nagygyűlésen a lengyelországi utazás eredményeinek értékelésével, ahol az ismert sajnálatát fejezte ki Hruscsov leváltását illetően. Azonkívül, mondja Erdélyi elvtárs, megszerezték Kádár elvtárs egyetértését az MSZMP KB ülésének összehívásához, ahol szintén sürgősségi felszólalások voltak, és elküldték a pártszervezeteket helytelenül orientáló levelet a pártszervezeteknek. Miután Kádár elvtárs eligazodott Hruscsov leváltásának okaiban, sajnálja a történeteket. Ezért a Brezsnyev elvtárral folytatott beszélgetésének bocsánatkérés jellege volt azért, amit az MSZMP KB elkövetett.

Hogy mi képezi alapját Biszku, Nemes, Gáspár és Szirmai elvtársak ilyen viselkedésének, nehéz most megmondani – hangsúlyozta Erdélyi elvtárs –, ugyanakkor most mindenki számára világos, helytelen volt eljárásuk, ráadásul Gáspár elvtárs nyíltan jogszlávbarát.

Most készítik elő az MSZMP KB ülést, amelyre ez év december 10-én kerül sor, s ahol ismét megvitatják a nemzetközi kommunista mozgalom helyzetének kérdését. Nem kizárt, hogy az ülésen módosítják a Hruscsov-kérdéshez való viszonyt is.³ Kádár elvtársat most erősen nyugtalanítja ez a tény, ezért – mondta Erdélyi elvtárs – nagyon jó lenne, ha Brezsnyev és Podgornij elvtárs kedvezően viszonyulnának Kádár elvtárs meghívásához, hogy jöjjenek Magyarországra vadászni. Ez nagyon megerősítené őt.

Nem véletlenül vetődött fel emlékeztetőnkben Rákosi ügye. A Magyar Népköztársaság oktatási és kulturális miniszterhelyettese, Aczél elvtárs valamikor azt mondta Kádár elvtársnak, hogy az értelmiség körében Rákosi Magyarországra történő visszatéréséről beszélnek, és hogy „Kádár fölé fog nyúlni”.⁴ Ez erősen lehangolta Kádár elvtársat. Ráadásul valamikor nyáron volt egy hívás az SZKP KB osztályáról arról, ellene lesz-e az MSZMP KB annak, ha Rákosi gyógykezelésre Kiszlovodszkba utazik. Kádár elvtárs akkor azt mondta, hogy adják át az SZKP KB-nak, hogy ehhez orvosi beutaló kell, s ezzel azt akarta értesre adni, hogy nem kell Rákosit Kiszlovodszkba engedni. Az SZKP KB osztályáról ezután újabb hívás érkezett az MSZMP KB-ba, hogy Rákosi rendelkezik ilyen orvosi beutalóval, ami Kádár elvtársat kihozta a sodrából.⁵ Idegesen reagált, és arra a következtetésre jutott, hogy mindez szándékosan történik, és még azt is tanácsolta Dobi elvtársnak,

hogyan ne utazzon Kiszlovodszkba gyógykezelésre, nehogy Rákossal találkozzon.⁶ Íme, zárta le Erdélyi elvtárs, ez volt az alapja a Rákosi-kérdés emlékeztetőbe történő felvételének. Amikor pedig Brezsnyev elvtárs azt mondta Kádár elvtársnak, hogy az SZKP KB-nál nincs Rákosi-ügy, hogy ő az SZKP KB számára politikai hullá, akkor Kádár elvtárs megkönnyebbült, megnyugodott, és azonnal vidámabb lett.

Miután a magyar elvtársak gazdasági ügyekre vonatkozó kéréseit a szovjet elvtársak támogatták, az végleg fellelkesítette Kádár elvtársat, és amikor a küldöttség visszatért Moszkvából, a Politikai Bizottságban azt mondta, hogy „tévedtünk a moszkvai események megítélését illetően, az SZKP KB-nak igaza volt Hruscsov leváltásában”.⁷

A továbbiakban Erdélyi elvtárs az ország gazdaságában jelentkező néhány nehézségről beszélt. 1956-ban Magyarországnak a kapitalista országokkal szembeni eladósodása mindössze 60 millió dollár volt, ma pedig ez az eladósodás több mint 600 millió dollárra nőtt, miközben növekszenek a szocialista országokkal szembeni adósságok is. Az MSZMP KB-t most nyugtalanítja ez a körülmény, és intézkedéseket dolgoz ki a helyzet kijavítására. Fokozni fogják az ellenőrzést a külkereskedelem felett, növelik a hivatalok felelősségét a terv teljesítéséért, takarékossgot vezetnek be a valutakiadásban, és dolgoznak majd iparuk és a szovjet ipar nagyobb kooperációján. Az MSZMP KB reménykedik, hogy ezeknek az intézkedéseknek az eredményeképpen javul az ország gazdaságának helyzete.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8. – Kádár, Hruscsov, Brezsnyev. Szovjet külügyi dokumentumok a magyar pártvezetés reakciójáról Ny. Sz. Hruscsov leváltására. Közreadja BARÁTH Magdolna. *Történelmi Szemle*, 2003. 3–4. sz. 344–346.

¹ A Politikai Bizottság 1964. október 30-án még úgy határozott, hogy a november 7-ei moszkvai ünnepségen Magyarországot Kállai Gyula, Nemes Dezső és Szipka József követ képviselje. Ezt a határozatot a PB november 3-án úgy módosította, hogy a küldöttség vezetője Kádár János legyen. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 349. ó. e.) A találkozóról készített feljegyzést lásd Békés Csaba: Magyar-szovjet csúcstalálkozók, 1957–1965. *Évkönyv VI.* 1956-os Intézet, Bp., 1998. 166–178.

² A magyar fél által javasolt tárgyalási témákról szóló feljegyzést lásd uo. 163–166.

³ Az MSZMP KB ülésére 1964. december 8–9–10-én került sor. A nemzetközi kérdésekről szóló napirendi pont előadója Nemes Dezső volt. A Hruscsov-kérdés magyar megítélését illetően nem történt változás. Az eseményekre visszatekintve az előadó a következőket mondta: „Hruscsov elvtárs felmentésével kapcsolatban bennünket foglalkoztató kérdések nyílt felvetésének és megtárgyalásának célja az volt, hogy az SZKP-hoz való viszonyunkban ne legyen, ne maradjon semmi, ami kapcsolatainkat zavarhatja. Ezt teljes mértékben sikerült elérni.” (MOL M-KS 288. f. 4. cs. 71. ó. e.)

⁴ Kádár félelme nem volt teljesen alaptalan, hiszen Rákosi valóban aktivizálódott. Az SZKP KB 1964. október 14-ei határozatára azzal reagált, hogy levéllel fordult a magyar vezetéshez, amelyben sürgette „száműzetése” megszüntetését. A levélben azt is közölte, hogy az SZKP KB-nak is írt, mert most már az SZKP KB-val mindenben egyetért. (MOL M-KS 288. 4. cs. 70. ó. e.)

⁵ Az ügyvel kapcsolatban Barta Istvánné 1964. augusztus 3-án készített feljegyzést Nemes Dezső részére. Eszerint Vlagyimir Krjucskov augusztus 1-jén telefonált, s Rákosiék kiszlovodszki beutalását illetően elmondta, hogy a kirgiz orvosok valóban Kiszlovodszkot ajánlották Rákosinak. Emiatt megkapta a beutalót, és augusztus 8-án el is utazott. Azt Krjucskov is elismerte, hogy Rákosi az utóbbi időben nagyon aktív volt, és olyan félelmek is voltak, hogy tudtuk nélkül esetleg egy másik ország követségéhez fordul átköltözése ügyében. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 341. ó. e.)

⁶ Kádár a Politikai Bizottságot 1964. augusztus 25-én tájékoztatta Dobi Istvánnal folytatott beszélgetéséről, ennek tartalmát azonban nem ismerjük. A testület ugyanezen az ülésen Kádár javaslatára úgy határozott, hogy Nemes Dezső adandó alkalommal közölje az SZKP KB illetékes munkatársával, hogy magyar részről helytelenítik a Dobi István kiszlovodszki üdülésével kapcsolatos át nem gondolt intézkedést. (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 342. ó. e.)

⁷ Kádár János a Politikai Bizottságnak 1964. november 17-én adott tájékoztatást moszkvai megbeszéléseiről. A testület ülésén a Hruscsov-kérdéssel kapcsolatban az írásos beszámolót idézve a következőket mondta: „Moszkvai tartózkodásunk idején különféle helyről szerzett értesülés alapján megerősödött küldöttségünkben az a meggyőződés, hogy Hruscsov leváltása szükséges volt.” (MOL M-KS 288. f. 5. cs. 351. ó. e.)

219. FELJEGYZÉS G. A. GYENYSZOV NAGYKÖVET ÉS KÁDÁR JÁNOS BESZÉLGETÉSÉRŐL 1964. november 28.

G. A. Gyenyiszov naplójából

Szigorúan titkos
1964. december 1.

Feljegyzés az MSZMP KB első titkárával,
Kádár János elvtárssal folytatott beszélgetésről

1964. november 28.

A Központ megbízásából felkerestem Kádár elvtársat, és átnyújtottam neki az SZKP KB levelét, amelyben a kommunista és marxista-leninista munkáspártok szerkesztőségi tanácskozásának összehívására vonatkozó elképzeléseket fejtik ki.¹ Miután megismerkedett a levél tartalmával, Kádár elvtárs azt mondta, hogy az SZKP KB ismeri az MSZMP KB véleményét úgy a szerkesztőségi tanácskozásról, mint a kommunista és marxista-leninista munkáspártok általános tanácskozásának összehívásáról. Az nem változik. Mi a tanácskozások összehívása mellett vagyunk. Aktívan részt is fogunk venni rajtuk. Itt csak a szerkesztőségi tanácskozás összehívásának időpontjáról és taktikai kérdésekről van szó. Hogyan hívjuk ezt a tanácskozást – vagy a 26 kommunista párt szerkesztőségi tanácskozásának, vagy azon pártok tanácskozásának, amelyek részt vesznek rajta, de akkor ez már nem a 26 kommunista párt képviselőinek szerkesztőségi tanácskozása lesz, hanem valami más. Ezért mielőtt választ adnának az SZKP KB-nak, tanácskozni kell az MSZMP KB Politikai Bizottságában ezekről a taktikai kérdésekről. Másrészt ez év december 1-jén lesz az MSZMP KB Politikai Bizottságának ülése, ahol véleményt cserélünk [erről], és csütörtökön, ez év december 3-án választ adunk az SZKP KB-nak.² Ez a válasz természetesen, remélem – mondta Kádár elvtárs –, pozitív lesz.

A továbbiakban Kádár elvtárs kérésére tájékoztattam az SZKP KB novemberi ülésének eredményeiről, amiért köszönetét fejezte ki.

Érintve a magyar párt- és állami delegációnak a nagy októberi szocialista forradalom 47. évfordulóján való moszkvai részvételét, valamint megbeszéléseit az SZKP és a szovjet kormány vezetőivel, Kádár elvtárs nagyra értékelte ezeket a megbeszéléseket. A Brezsnyev elvtárssal és Podgornij elvtárssal az SZKP KB-ban és Koszigin elvtárssal a Szovjetunió Minisztertanácsában folytatott beszélgetések szívéllyessége és meghittsége barátságunk erejéről és a kölcsönös megértésről szól. Egyetlen olyan apró kérdés sincs, amely megvitatót igényelne. Csupán Hruscsov leváltása kapcsán jelentettük szovjet barátainknak elképzeléseinket, de azok is elvtársiak. A szovjet elvtársak elmagyarázták nekünk azokat az indítékokat, amelyek az SZKP KB októberi ülésén Hruscsovnak az általa betöltött tisztségek alól felmentéséről hozott határozatának okául szolgáltak. Mi teljes egészében osztottuk ezeket az indítékokat, és ma már az MSZMP KB számára a Hruscsov-kérdés nem létezik. Moszkvából történt hazatérésem után – mondta Kádár elvtárs – jelentést tettem az MSZMP KB Politikai Bizottságának az SZKP és a szovjet kormány vezető elvtársaival folytatott megbeszéléseink eredményéről. Az MSZMP KB Politikai Bizottsága nagyra értékelte ezeknek a megbeszéléseknek az eredményét. Ugyancsak kiemeltnek tekinti a Hruscsov-kérdést, és köszöni az SZKP KB-nak a pártjaink és országaink közötti kölcsönös megértést.

Közöltem Kádár elvtárrsal, hogy Brezsnyev és Podgornij elvtársak elfogadták meghívását egy-két napos magyarországi vadászatra, hogy megerősítsék a személyes kapcsolatokat az MSZMP KB és a magyar kormány vezetőivel, és ez év decemberében alkalmas időpontban realizálják a meghívást.³ Kádár elvtárs szívélyes köszönetét fejezte ki azért a figyelemért, amelyet Brezsnyev és Podgornij elvtárs az MSZMP KB iránt tanúsítanak.

A Szovjetunió magyarországi nagykövete

G. Gyenyiszov

AVP RF. f. 077. op. 47. papka 230. gy. 8. – Kádár, Hruscsov, Brezsnyev. Szovjet külügyi dokumentumok a magyar pártvezetés reakciójáról Ny. Sz. Hruscsov leváltására. Közreadja BARÁTH Magdolna: *Történelmi Szemle*, 2003/3–4. sz. 347–348.

¹ A levelet lásd MOL M–KS 288. f. 5. cs. 353. ó. e.

² A Politikai Bizottság 1964. december 1-jei ülésén egyetértett a kommunista és munkáspártok nemzetközi értekezlete szerkesztőbizottsága ülésének 1965. március 1-jei összehívására vonatkozó szovjet javaslattal, de késznek mutatkozott arra is, hogy amennyiben több oldalról olyan óhaj fogalmazódik meg, hogy a bizottság korábbi időpontban ülésezzen, képviselőiket akkor is készek elküldeni. (MOL M–KS 288. f. 5. cs. 353. ó. e.)

³ Brezsnyev és Podgornij látogatására végül csak 1965 februárjában került sor. Vlagyimir Krjucskov, a budapesti szovjet nagykövetség egykori titkára, akkor már az SZKP KB nemzetközi osztálya magyar szektorának vezetője, aki maga is elkísérte a szovjet vezetőket, elég részletes leírást ad a találkozóról. Vlagyimir Krjucskov: *Licsnoje gyelo*. Ekszmo-Algoritm knyiga. Moszkva, 2003. 76–78.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AMP	Albán Munkapárt
APO	Agitációs és Propaganda Osztály
AP RF	Arhiv Prezidenta Rosszijszkoj Federacii
AVP RF	Arhiv Vnyesnyej Polityiki Rosszijszkoj Federacii
ÁBTL	Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára
BKP	Bolgár Kommunista Párt
BME	Budapesti Műszaki Egyetem
CK	Centralnij Komitet
CSKP	Csehszlovák Kommunista Párt
CSSZSZK	Csehszlovák Szocialista Szövetségi Köztársaság
d.	doboz
dFt	devizaforint
d. n.	dátum nélkül
DM	Deutsche Mark
DRV	Demokratyicseszka Reszpublika Vjetnama [Vietnami Demokratikus Köztársaság]
EAK	Egyesült Arab Köztársaság
ELTE	Eötvös Loránd Tudományegyetem
ENSZ	Egyesült Nemzetek Szervezete
É. n.	Évszám nélkül
EPOSZ	Egységes Parasztifjúsági Szervezetek Országos Szövetsége
FHB	Forradalmi Honvédelmi Bizottmány
FM	Földművelésügyi Minisztérium
FNRJ	Federalnaja Narodnaja Reszpublika Jugoszlavii [Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság]
GARF	Goszudarsztvennij Arhiv Rosszijszkoj Federacii
GB	Gazdasági Bizottság
HNF	Hazafias Népfrent
IIB	Ideiglenes Intézőbizottság
IKB	Ideiglenes Központi Bizottság
JKP	Jugoszláv Kommunista Párt
JKSZ	Jugoszláv Kommunisták Szövetsége
JSZSZK	Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság
KEB	Központi Ellenőrző Bizottság
KI	Kommunista Internacionálé
KB	Központi Bizottság

KGST	Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa
KISZ	Kommunista Ifjúsági Szövetség
KKP	Kínai Kommunista Párt
KMP	Kommunisták Magyarországi Pártja
KNK	Kínai Népköztársaság
KNR	Kitajszkaja Narodnaja Reszpublika [Kínai Népköztársaság]
KPM	Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium
KPSZSZ	Kommunisztikus Pártja Szovjetszkogo Szojuz [Szovjetunió Kommunista Pártja]
KV	Központi Vezetőség
LEMP	Lengyel Egyesült Munkáspárt
LNK	Lengyel Népköztársaság
MADISZ	Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség
MALEV	Magyar Légitársaság Vállalat
mb.	megbízott
MDP	Magyar Dolgozók Pártja
MGU	Moszkovszkij Goszudarsztvennij Unyiverszitet [Moszkvai Állami Egyetem]
MID	Minisztjerstvo Inosztrannih Gyel [Külgyminisztérium]
MKP	Magyar Kommunista Párt
MNK	Magyar Népköztársaság
MOL	Magyar Országos Levéltár
MOT	Mezsdunarodnaja Organizacija Truda [Nemzetközi Munkaügyi Szervezet]
MSZBT	Magyar-Szovjet Baráti Társaság
MSZMP	Magyar Szocialista Munkáspárt
MSZOSZ	Magyar Szakszervezetek Országos Szövetsége
MSZSZOSZ	Magyar Szabad Szakszervezetek Országos Szövetsége
MT	Minisztertanács
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
NATO	North Atlantic Treaty Organization [Észak-Atlanti Szerződés Szervezete]
NDK	Német Demokratikus Köztársaság
NKVD	Narodnij Komisszariat Vnutrennih Gyel [Belügyi Népbiztosság]
NMSZ	Nemzetközi Munkaügyi Szervezet
NSZEP	Német Szocialista Egységpárt
NSZK	Német Szövetségi Köztársaság
OGPU	Objegyinyennoje Goszudarsztvennoje Polityicseszkije Upravlenyje
OKP	Objegyinyennaja Kresztjanszakaja Partyija [Egyesült Néppárt]
OSZSZK	Oroszországi Szovjet Szocialista Köztársaság
OT	Országos Tervhivatal
OTSB	Országos Testnevelési és Sportbizottság
ő. e.	őrzési egység
ÖVP	Österreichische Volkspartei [Osztrák Néppárt]
PB	Politikai Bizottság
RGANI	Rosszijszkij Goszudarsztvennij Arhiv Novejsej Isztorii
rk. és megh.	rendkívüli és meghatalmazott
RKP	Román Kommunista Párt
RMP	Román Munkáspárt

RNK	Román Népköztársaság
SA	Sturmabteilung
SZEB	Szövetséges Ellenőrző Bizottság
SZKP	Szovjetunió Kommunista Pártja
SZMBT	Szovjet-Magyar Baráti Társaság
SZMERS	Szmerty spionam [Halál a kémekre]
SZOT	Szakszervezetek Országos Tanácsa
SZÖVOSZ	Szövetkezetek Országos Szövetsége
SZU	Szovjetunió
TIT	Tudományos Ismeretterjesztő Társulat
TTTT	Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat
UPDK	Glavnoje Upravlenyje po Obszluzsivanyiju Diplomatyicseszkogo Korpusza [Diplomáciai Testületet Ellátó Iroda]
USA	United States of America [Amerikai Egyesült Államok]
VB	Végrehajtó Bizottság
VCS-távirat	volna csrezvicsajna [rendkívüli hullámhossz]
VIT	Világifjúsági Találkozó

NÉVMUTATÓ

A

Abakumov, Viktor Szemjonovics 188, 189
 Ábel Péter 89-91
 Abraszimov, Pjotr Andrejevics 245, 246
 Ackerson, Gareet 193, 194
 Aczél György 30, 41, 128-131, 202-203, 205, 236-239, 262, 282, 306, 382, 456, 477
 Ady Endre 228, 229, 231
 Ady Lajos 229
 Aidit, Dipa Nusantara 356
 Ajtai Miklós 315-317, 365, 437
 Alexandrescu, Sică 428, 432
 Aljosina, L. 131
 Altomáre Iván 26, 59-60
 Ambrus Jenő 294
 Andropov, Jurij Vlagyimirovics 17-19, 26-27, 36, 43-44, 57, 61, 64-67, 69, 71-73, 349, 365, 387, 390-391, 395, 401-404, 414, 427, 448-449, 469
 Antos István 47-49, 207
 Apró Antal 22, 25-27, 29, 31-32, 36, 38-39, 44, 48, 61-64, 71-73, 78-79, 85, 88, 92, 95-99, 103, 121, 124-126, 142, 156, 167-171, 177, 200-201, 207, 212, 223, 226, 244, 251-252, 254, 306, 309, 317-320, 323-324, 353-356, 360, 365, 376, 379, 398, 406-407, 409-411, 421-423, 437-438, 440, 446, 476, 478
 Arisztov, Averkij Boriszovics 63, 65, 191, 469, 471
 Asztafjev, Vlagyimir Vasziljevics 26, 33, 57-60, 77, 79, 81, 89, 92, 114, 117, 151, 153
 Ács Lajos 22

B

Babus Antal 205
 Bajbakov, Nyikolaj Konsztantyinovics 64
 Bajkov, Vlagyimir Szergejevics 21, 95, 123, 124
Bak János 315
Balogh Margit 284
 Baló István 294
 Balzan, Eugenio 325-326, 329-331
 Barabás Tibor 229
Baráth Magdolna 39, 44, 49, 80, 87, 91, 186, 196, 262, 308, 471-472, 475, 478, 480
 Barak, Rudolf 267
 Baranta, Aurel 429
 Barinkai Oszkár 294
 Barta Istvánné 41, 478
 Barta Lajos 77
 Baszkakov, V. M. 47, 73, 76, 117, 126, 146, 153
Bánkuti Gábor 186
 Bányai László 431, 433
 Bebrits Lajos 197, 198
 Beck István 346, 361
 Beckl Sándor 445, 447
 Beitz, Berthold 312
 Belishova, Liri 266, 267
 Benjámin László 229, 231
 Benke Valéria 306
 Benkei András 220, 350, 446-447
 Beran, Josef 371, 374
 Beresztóczy Miklós 210, 345
 Berija, Lavrentyij Pavlovics 188, 189
 Betlen Oszkár 127
Békés Csaba 41, 478

Bîrlădeanu, Alexandru 225-226, 440
Biszkú Béla 21, 40, 137, 157-159, 185-186,
266, 274-276, 306, 310-311, 339, 348,
350, 364, 403, 405, 440, 453-454,
461-463, 468, 470, 474-476

Bíró Gerd 368
Bognár József 77
Bognár Rezső 296
Bojti János 346, 347
Boldoczki János 18, 66-67, 92, 150, 193,
224, 250, 262
Borhi László 146, 176
Borilă, Petre 429, 433
Bölöni György 129
Breitenhoffer, Anton 430, 433
Brezanóczy Pál 331, 334
Brezsnyev, Leonid Iljics 40-42, 298, 300,
325, 390, 413, 448-449, 468-475,
477-480
Brkics, Zvonko 376
Brutyó János 196, 469
Bulganyin, Nyikolaj Alekszandrovics 33,
72, 92-93

C, Cs

Camus, Albert 230
Casaroli, Agostino 330-331, 334-336,
343-345, 347, 362, 365-366
Castro, Fidel 356
Čepicka, Alcxej 371, 373,
Ceașescu, Nicolae 422-423, 440,
442-443, 456
Cheetham, N. J. Alexander 145-146,
182
Chivu, Stoica 430, 433,
Constantinescu, Miron 431, 433,
Crăciun (Craiu), Constanța 432-433
Cúthné Gyónyi Eszter 286
Czinege Lajos 134, 250, 375
Cyrankiewicz, József 104, 107
Calić, Dusan 398, 441
Csang Kaj-sek 417, 418
Csatorday Károly 19, 295, 329, 339, 357
Csáki József 294
Csepeli Szabó Béla 229
Csergő János 31, 172-173
Csernyakov, Ju. Ny. 30, 108, 111, 128, 132,
139-140

Cservenka Ferencné 265, 294
Cseterki Lajos 382, 393, 411
Cséby Lajos 60-61, 224-226
Csikész Józsefné 265
Csikós Nagy Béla 446
Csontos József 294

D

Dange, Sripad Amrit 474, 475
Darabos Iván 377-379
Darcsijev Ny. I. 201, 216, 224, 226, 234,
236, 248-250, 252, 254, 272, 289, 352,
418-419, 422, 425, 455-456
Darvas József 75, 228, 324
David, V. 150-151
Dănilache, Florian 432-433
Dej, Gheorghiu Gheorghe 37, 64, 73, 138,
427, 430, 433-434, 436, 440-441,
453-454, 458, 460
Dezséry László 445, 447
Déry Tibor 34, 75, 94, 247-248, 322
Dimitrievics 283
Dinnyés Lajos 195, 196
Dobi István 22, 28-29, 41, 85, 89, 91, 119,
121-122, 142, 146, 164-165, 195-196,
211-212, 216, 254-255, 333, 340, 340,
477-478
Dobozy Imre 77, 110, 228
Donáth Ferenc 248
Douglas-Home, Alexander Frederick 381,
382
Dögei Imre 28-29, 119-122, 126-127,
195-196, 207-208, 211-212-213,
215-216, 254, 259-260
Drăghici, Alexandru 428, 433
Dulles, John Foster 93
Dürrenmatt, Friedrich 230

E

Eaton, Cyrus 257
Egri Gyula 78, 80
Einstein, Albert 396
Eisenhower, Dwight David 34, 165-167,
169, 171, 178, 180, 244,
Elliot 230
Erdei Ferenc 26-27
Erdey-Grúz Tibor 74, 76

Erdélyi Károly 22, 24, 38-41, 124,
333-337, 346, 350, 352-353, 369,
373-376, 379-380, 382-385, 392-393,
397-398, 405, 419, 425-431, 434,
439-446, 457-458, 465-467, 471-472,
476-478
Erhard, Ludwig 385
Estók János 46

F

Farkas Mihály 22, 247-248, 262
Farkas Vladimir 247-248, 262
Fawzi, Mahmoud 424-425
Fedoszejev, P. Ny. 73, 76
Fehér Klára 110
Fehér Lajos 25, 28-29, 31, 50-51, 119-122,
126-128, 134, 136, 189, 209-212,
253-254, 294, 306, 309, 348, 350,
368-369, 374, 387
Feil István 49, 87, 196, 216, 262,
Ferencsik János 292
Féja Géza 109
Firjubin, Nyikolaj Pavlovics 194, 224, 226
Fock Jenő 22, 31, 34, 121, 142, 177-180,
189, 199-201, 212, 266, 271, 278-279,
306, 327, 348, 350, 365, 385-387
Fogarasi Béla 74, 76
Földes György 42, 139
Földes Pál 117, 118, 128
Freud, Siegmund 230
Frey 71
Friss István 48, 200, 272, 278
Furszenko, A. A. 20, 246, 357, 471
Futó János 153

G, Gy

Gagarin, Jurij Alekszejevics 284-286
Galabárdi Zoltán 229
Ganz [Ábrahám] 107, 172-173, 201, 279,
457
Garai Gábor 229
Gaszelari 414
Gaulle, Charles de 246, 299-300
Gál Éva 49
Gáspár Sándor 40-41, 196, 250, 264-265,
277, 332-333, 339, 348, 350, 355, 360,
405, 445, 469, 477

Gecsényi Lajos 36, 56
Gelléri Andor 110
Gergely Sándor 77, 129, 229, 231
Gerő Ernő 22, 70, 113, 229, 262, 301-302
Gerő László 128
Gheorghiu, Ștefan 441
Glatz Ferenc 77
Glezosz (Glezos), Manolis 152-153
Goda Gábor 229
Gogol, Nyikolaj Vasziljevics 429, 433
Goldoni, Carlo 433
Gomułka, Władysław 32, 104-107, 113,
171, 241, 244, 336-337, 379, 383-385,
390, 399, 443, 466, 478,
Gorbacsov, Borisz V. 9, 140, 227, 231
Gošnjak, Ivan 403-405
Gosztonyi János 393, 394
Gottwald, Klement 371, 373
Gódor Ferenc 5, 53-57
Grecsko, Andrej Antonovics 403, 404
Gricenko 239
Grigorov, M. 379
Grisin, Viktor Vasziljevics 469, 471
Grochulski, Henryk 193, 214
Gromiko, Andrej Andrejevics 24, 33,
150-151, 347-348, 357, 381, 424
Gromov, Jevgenyij Ivanovics 18, 20-22,
24-25, 27-28, 36, 85-89, 92-93, 95, 98,
103-104, 107, 111, 114, 118, 120-121,
124, 126, 132, 137-138
Gronchi, Giovanni 217, 220, 329
Grósz József 110, 139, 285,
Gulevskij, V. K. 44, 46, 50-51
Guyot, Raymond 464
Gyarmati György 186
Gyáros László 205
Gyeduskin, P. Sz. 23, 34
Gyenyiszov, Georgij Apollinarjevics 19,
21-22, 31-32, 38, 40-41, 295, 297-298,
300, 302, 304-306, 308-315, 317,
320-341, 347-359, 363, 365, 368-369,
373-383, 385, 387-402, 404-406,
408-410, 412-425, 427, 433-439, 441,
443-444, 447, 449-457, 459-462,
464-468, 471-476, 478-480
Gyöngyösi Nándor 231
Györe Imre 229
Györkei Jenő 205
Győri Gábor 62

H

Hajdu Tibor 315
Hallstein, Walter 341, 347
Hammarsskjöld, Dag 61, 64, 257
Hamvas Endre 110, 139, 285, 297,
330-331, 334, 344-345
Harrimann, William Averell 235-236,
362-363
Hao De-cin 113-114, 259, 266, 281
Harsányi György, lásd Ábel Péter
Hazai Jenő 78, 80
Háry János 256
Háy Gyula 34, 75, 77, 82, 247-248
Hegedüs András 22
Hegedüs B. András 49
Herskó János 111
Hidas Antal 227-229, 231, 256
Hidvégi István, 293
Hlobusztov, Oleg 18
Hodzsza, Enver 287
Hollai Imre 207-208, 234-236, 357-358
Home, lásd Douglas-Home
Horgos Gyula 392
Ho Si Minh 358, 363
Hon Don-Cser 193
Horthy Miklós 59, 75, 160, 164, 176, 185,
208, 231, 279-280, 342, 428, 441-442
Horváth Imre 25, 33, 61-64, 66-67, 79,
139-140, 169, 231
Horváth János 139-140, 231
Hruscsov, Nyikita Szergejevics 17, 19, 24,
32, 34, 38-42, 125, 137, 147-148, 153,
163-171, 174-178, 187, 192, 194, 199,
201, 204-206, 209-210, 214, 217,
220-222, 235, 241, 244-246, 252, 254,
256, 260-261, 264-267, 284, 288-289,
298, 300, 302-304, 308-313, 315, 317,
320, 324-325, 329, 331, 338, 349, 353,
356-357, 364-365, 376, 390-391,
399-401, 403-404, 406, 411-414, 416-
417, 423, 428-433, 436, 439-443, 448,
451-452, 454, 457-461, 464, 468-480
Huxley, Aldous 230

I

Iljicsov, Leonyid Fjodorovics 350,
387-388, 390-391, 395-396, 415

Ilku Pál 306, 360, 391-392, 446
Illés Béla 77, 129-130, 228
Illyés Gyula 161, 227-229, 231, 237-238,
322
Imre Katalin 229
Incze Jenő 201, 366-367, 369, 386
Iorga, Nicolae 433
Ivanov, A. I. 29
Ivaşcu, George 429, 433

J

Jagodovszkij, L. Sz. 120, 173, 186, 212, 438,
451
Jakab Sándor 7, 126-127
Jakus Jenő 346
Jaroszewicz, Piotr 96, 98
Jaspers, Karl Theodor 230
János, XXIII. 325-326, 329, 331, 345, 347
Jánosi Ferenc 248
Jánossy Lajos 396
Jedrychowski, Stefan 379
Jelcin, Borisz Nyikolajevics 49
Jendrassik György 172, 173
Jones, Owen T. 414, 415
József Attila 228

K

Kafka, Franz 230
Kaganovics, Lazar Moisejevics 216
Kapicić, Jovo 112, 114
Karadzale (Caragiale) Ion Luca 429, 433
Kardelj, Edvard 92, 93, 364-365
Katona János 201, 243, 336-337, 346
Kazakov, Mihail Iljics 63-64, 149, 222
Kazimirov, V. Ny. 64, 126-127
Kádár János 17, 19-30, 32-34, 37-44, 47,
49-51, 53-56, 58-61, 63-64, 72-73,
77-80, 83, 85-89, 91-92, 98, 102-107,
112-115, 117-124, 127, 130, 133,
137-139, 142-144, 146-149, 157, 161,
165-171, 173-179, 187-189, 192-196,
199, 201, 205-207, 209-210, 212-223,
227, 231-232, 239-242, 244-247, 252,
262-266, 277-281, 284, 294, 298-306,
308-309, 313, 317, 320-322, 324-326,
328-334, 336-341, 348-356, 360, 363,
369-370, 373, 375-381, 383-384,

386-387, 389-396, 399-407, 409-414,
416-417, 419, 423-428, 434-436,
438-443, 447-451, 450, 454, 457-461,
465, 467-479

Kádár Zsuzsanna 144

Kállai Gyula 22, 25, 37, 39-40, 78-80, 82,
98-104, 108-111, 139, 153-155, 157,
212, 220, 223, 284-286, 295-297, 301,
306, 309, 320-322, 339, 350, 355, 374,
376, 381-382, 391, 397, 403, 405, 440,
446, 448, 450, 454-455, 460, 465, 467,
476, 478

Kecskés Gusztáv 146

Kekkonen, Urho 333-334, 340-341

Kelen Béla 265

Keleti Ferenc 37, 150

Kelin, V. Ny. 7, 138, 154

Kennedy, John Fitzgerald 357, 381-382

Keresztes Csaba 284

Keresztes Mihály 121

Kerényi Jenő 131

Keserű János 121

Keszei Károly 54, 56

Kéri József 54, 56

Kéthly Anna 32

Kim Ir Szen 428, 431

Kiporenko, V. Sz. 308, 315

Király Béla 32,

Király István 227-231

Kiricsenko, Alekszej Illarionovics 168

Kirilenko, Andrej Pavlovics 387-388,
448-449

Kisházi Ödön 195-196, 306

Kiss Árpád 5, 48, 51-53, 67-68

Kiss Dezső 220, 265

Kiss József 44, 114

Kiss Károly 22, 25, 28-29, 31, 44, 56,
73-76, 78-80, 93-95, 108, 118-120,
141-144, 155-156, 166, 182-184,
190-191, 200-201, 207-208, 210-212,
214-216, 219, 223, 246-250, 265,
271-273, 276-278

Kiszeljov, Jevgenyij Dmitrijevics 17

Kliszko, Zenon 241, 244

K. Nagy Sándor 121

Koch, Hans 111

Kodály Zoltán 202-203, 205, 220, 238,
256, 280

Koestler, Artur 230

Kolusevskij, Lazar 446

Komócsin Zoltán 333, 393-394, 440, 453

Korionov, B. G. 6, 73, 76

Korolovszki Lajos 161, 163

Korolovszki Viktor, lásd Korolovszki
Lajos

Korom Mihály 393

Kósa Pál 153

Koszigin, Alekszej Nyikolajevics 368,
469-472, 475-477, 479

Kosztricz Anna 148

Kovaljov, A. P. 46-47, 49, 51, 53

Kovács Béla 122, 124,

Kovács György 128

Kovács Imre 184

Kovács István 22, 29

Kozlov, Frol Romanovics 298, 300

Köllő Miklós 111

König, Franz 325-326, 329-331

König, Johannes 342, 347

Kővágó József 32

Krahulcsán Zsolt 60

Kreisky, Bruno 123, 192-194, 213,
243-244, 355-356, 367-368

Krilov, A. G. 437-438

Kristóf István 291-293

Krjucskov, Vlagyimir Alekszandrovics 41,
79, 81, 83-84, 89, 91, 137, 163, 478, 480

Krleža, Miroslav 446-447

Kuczka Péter 229

Kukanov, M. A. 293

Kun Ágnes (Krasznova) 231

Kun Béla 228-229, 231

Kuznyecov, Vaszilij Vasziljevics 23,
197-198

L

Ladányi Mihály 229

La Pira, Giorgio 123

Lapin, Szergej G. 91, 192

Lascsenko, Pjotr Nyikolajevics 43-44

Latabár Árpád 284

Lázár György 444, 465

Lemmon ezredes 144-145

Lengyel Balázs 34

Lenin, Vlamigyr Iljics 38, 40, 91, 176, 204,
289, 314, 392, 400-401, 428, 430, 439,
467, 469, 471, 476

Leontyjejev 396
 Leszecsko, Mihail Akszentyevics 323–324,
 354, 385, 389, 403–404, 406, 408, 421,
 437–438, 461
 Litván György 49
 Liu Sao-csi 271
 Livescu, Jean 432–433
 Lloyd, Selwyn 145–146, 198
 Lombos Ferenc 134, 137
 Losonczi Pál 207–208, 305–306, 446
 Losonczy Géza 50–51
 Lukács György 78, 80, 83, 109–111, 123
 Lukács Imre 229
 Lüdde-Neurath 341

M

Macovei, Pompiliu 440–441
 Madarász Emil 129, 229
 Maga, Coutoucou Hubert 339–340
 Magyarai András 25, 44–46, 50–51
 Makarenko, Anton Szemjonovics 87
 Malahov, M. I. 31
 Malenkov, Georgij Makszimilianovics 216
 Malinovszkij, Rogyon Jakovlevics 431
 Mao Ce Tung 270, 311, 339, 429, 431
 Maráz László 66
 Marián István 248
 Marinescu, Theodor 429, 433
 Marjai József 346, 374
 Markó Károly 334
 Marosán György 17, 21–22, 25, 30, 39,
 56–59, 77–80, 114–117, 124, 127,
 136–137, 141–144, 148–149, 180–181,
 189, 196, 201, 219, 232–234, 258–262,
 266, 278, 289–290, 293–294, 393–394
Maróti István 229, 231
 Marschall László 61
 Martin Ferenc 216, 250
 Martin György 128
 Marx Károly 64, 76
 Mazurov, Kirill Trofimovics 179–180, 217,
 220, 232, 240, 245–246, 399
 Mátyik Pál 22–23, 67
 Márczis Antal 121
 Márton János 50–51
 Mátyás László 60–61
 Mednyánszky László 334
 Meitner Tamás 73

Mekis József 115
 Mesterházi Lajos 77
 Méhes Lajos 411, 413
 Michalace (Mihalache), Nicolae 429, 433,
 Micsurin, Ivan Vlagyimirovics 45
 Mihajlov, Nyikolaj Alekszandrovics 256
 Mijatović, Božidar 58–59, 79
 Mikojan, Anasztasz Ivanovics 23, 91, 93,
 166–167, 170, 448, 469, 470
 Mindszenty József 69, 71, 123, 174, 178,
 192, 194, 213–215, 222, 297, 307–308,
 325–326, 329–331, 334, 335, 339–340,
 343, 345, 362, 366, 461
 Minić, Milos 446–447
 Mirbach, Dietrich Freiherr von 360, 363
Mitrovits Miklós 107
 Mityin, Mark Boriszovics 110–111
 Mogyorós Sándor [Moghioros,
 Alexandru] 432–433, 440
 Mohnatkina, L. Ny. 380
 Molcsanov, Nyikolaj Nyikolajevics 246
 Molotov, Vjacseszlav Mihajlovics 23–24,
 216
 Morawski, Jerzy 112, 114, 243
 Mód Aladár 74, 76,
 Mód Péter 295, 346, 397, 418–419
 Munro, Leslie Sir 35, 146, 192, 236, 250,
 257
 Musztó 50
 Münnich Ferenc 22, 25, 26, 29, 60–61, 77,
 79, 81–82, 88–89, 124, 141–142,
 156–157, 167–168, 190, 201, 212, 219,
 223, 252, 285, 337

N, Ny

Nagy Ferenc 195–197
 Nagy Gyula 50–51
 Nagy Imre 22, 27, 43, 50–51, 54, 56, 75,
 78, 83, 90, 93, 116–118, 301–302
 Nagy István 130
 Nagy Sándor 77
 Nagy Tamás 74, 76–77
 Nasszer, Gamal Abden 91, 406, 424–425,
 433
 Nehru, Dzsavaharlal 221–222, 406, 454
 Nemes Dezső 22, 44–41, 83–84, 89, 91,
 259–261, 266, 300–302, 309, 329–330,
 336, 349–351, 356, 378, 391, 394–397,

401–403, 405, 408–409, 411, 419,
 423–424, 448–449, 451–454, 465, 467,
 469, 471, 476–478
 Nezával Ferenc 306–308, 333
 Németh Károly 207–208
 Németh László 109, 202, 205, 220,
 227–229, 237–238, 256, 306
Némethné Vágyi Karola 49, 56, 77, 103,
 148
 Némety Béla 337, 346
 Nixon, Richard 170
 Novotný, Antonín 266–267, 369–376, 452,
 465–467
 Nyemirovics-Dancsenko, Vlagyimir
 Ivanovics 204, 238
 Nyers Rezső 121, 207, 267–268, 339, 369,
 373, 376, 381, 448, 467
 Nyikolajev, Andrijan Grigorjevics
 420–421

O, Ó

Ochab, Edward 104–105, 107, 243
Okváth Imre 306
 Olson, D. J. 188
 Olt Károly 139, 141,
 Orbán László 269–270, 387–388
Orehova, Je. D. 44
Orlik, I. I. 20
 Orosz Nándor 57–58
Oroszi Antal 306
 Ortutay Gyula 115, 210, 306
 Orwell, George 230
 Osborne, John 230
 Oszipov, Ny. Sz. 7, 126–127
Ólmosi Zoltán 71
 Óvári Miklós 382

P

Pahomov, V. I. 131
 Pataki László 445–447
 Patolicsev, Nyikolaj Szemjonovics
 386–387, 389
 Paul-Boncour 94, 276
 Pautyin, Nyikolaj Alekszandrovics 50–51,
 53, 64
Pál Lajos 196
 Peinsipp, Walter 93–95, 249, 276

Petőfi Sándor 56, 75, 225, 231
 Petrov, Nyikita 91
 Petunjin, M. I. 53, 56
 Péter János 19, 22, 25, 33, 144–146,
 150–153, 213–215, 236, 256–257,
 294–295, 325–326, 330–331, 335,
 339–340, 347–348, 350, 357–358, 362,
 367–368, 396–397, 414, 417–418, 420,
 424–425, 445, 467–468
Péteri Lóránt 256
 Pietra, I. 331
 Pigaljev, P. F. 462, 464
 Pink, Ivor 352
 Pišek, František 374
 Podgornij, Nyikolaj Viktorovics 41,
 448–449, 469–470, 475–477, 479–480
 Pogonyin, Nyikolaj 238
 Pomelov 73, 76
 Ponomarjev, Borisz Nyikolajevics 264,
 349, 387, 390, 391, 395
 Popov 23
 Popov, Georgij Mihajlovics 20
 Popovics 92, 93
 Putnoki László 413
 Prantner József 335–336, 343, 345, 362,
 365
 Pratt, James 145–146
 Práth Károly 226
 Prieszol József 232, 234
 Prohorov, Ju. P. 255, 306, 317
 Pucar, Đuro 405–406
 Puja Frigyes 22, 39, 91, 224–226, 240–243,
 248–249, 281–284, 286–287, 312, 335,
 341–346, 355–356, 359–363, 365–368,
 393, 398, 452–453, 471
 Pullai Árpád 393–394

Q

Quadros, Jânio da Silva 283–284

R

Raab, Julius 93
 Radványi János 362–363
 Rapacki, Adam 243–244
Rainer M. János 49, 186
 Rajk László 60–61, 90–91, 188, 305
 Rajki Sándor 296

Ranković, Aleksandar-Leka 364, 402–403, 405–406, 411, 445–446, 453
 Rapacki, Adam 243–244
 Rappai Gyula 207–208
 Rákos Ferenc 81–84,
 113, 174, 176–177, 180, 188, 193,
 195–196, 231, 262, 300–302, 315, 392,
 394, 404, 477–478
 Răutu, Leonte 440
 Remarque, (Kramer) Erich Maria 230
 Rényi Péter 77
 Réti László 127
 Révai József 82, 85–86, 89, 130
 Révész Géza 66, 190, 250
 Révész Miklós 205
 Ribalkin, V. V. 452
 Ripp Zoltán 44, 49, 80, 114
 Romsics Ignác 196
 Romanovszkij, Sz. K. 391–392
 Romulus 230, 231
 Roncalli, Angelo Giuseppe, lásd
 XXIII. János
 Rosianu 440, 458
 Rozvány Jenő 81, 84
 Rónai Rudolf 452–453
 Rónai Sándor 48, 86–87, 89, 142, 212, 250,
 339, 367, 416–417
 Rózsa Ferenc 339
 Rózsa Irén 336
 Rubin Péter 66
 Rudakov, Alekszandr Petrovics 358, 359
 Rudnyev, Konsztantyin Nyikolajevics
 329
 Ruff Mihály 288, 313, 341
 Rusk, Dean 381–382
 Rusu, Martin 197

S, Sz

Sabri, Ali 424–425
 Sahar 337
 Saragat, Giuseppe 233
 Sándor József 22, 28, 37, 118–119, 121,
 132–138, 201, 218, 269–271, 294,
 305–306, 445–456
 Sándor Kálmán 229
 Sebes Imre 127–128
 Sebes István 33, 356, 368

Sevikin B. D. 144, 149, 156, 159, 165, 179,
 205, 208, 260, 262, 264–265, 267–268,
 270, 274, 276, 278–279, 281, 284,
 286–287, 291, 294, 297, 320–322, 324,
 326, 328, 331, 333, 335, 340, 347–348,
 354, 358, 363, 368–369, 375, 387–389,
 415–416
 Sékou Touré, Ahmed 235–236
 Shastri (Sasztri), Lal Bahadur 454
 Shvoy Lajos 286
 Siklós János 77
 Široký, Viliam 370–371, 373
 Sík Endre 22, 25, 33, 62, 64, 92, 125,
 149–151, 176, 190–194, 197–198, 210,
 213–215, 217, 219, 238, 271
Simon István 148
Sipos Levente 56, 308, 394,
 Slanský, Rudolf 267
 Soczó József 294
 Soldatić, Dalibor 44, 79
 Somogyi Miklós 142, 212
 Soós Gábor 50, 51
Soós László 103, 148
 Sólyom László 306
 Sós György 60–61
 Speidel, Hans 91
 Spsychalski, Marian 241, 244, 464
 Stamenković, D. 445
Standeisky Éva 34, 111, 154, 231
 Stikov, Tyerentyij Fomics 18–21, 25,
 28–32, 144, 146, 148–149, 151, 153–157,
 159, 163–169, 171–173, 176–177,
 179–180, 182, 184, 187, 189, 191,
 193–194, 196–202, 205–209, 213–217,
 220–224, 226, 232, 234, 236, 239, 240,
 244, 246, 248–257
 Stoica, Chivu 430, 433
 Suder, Mihai 432, 433
 Sukarno 406, 250
 Sullivan, Edward Vincent, „Ed” 191, 194
 Sulyok Béla 356
 Szabados József 128
Szabó Csaba 297
 Szabó Mihály 128
 Szabó Pál 99, 109, 228
 Szakasits Árpád 195–196, 210, 306
 Szarka Károly 25, 33, 65–66, 193, 346
 Szántó Judit 228
 Szántó Zoltán 78, 80, 132,

Szemicsasznij, Vlagyimir Jefimovics 25,
 30, 148, 167, 169, 188
 Szemicsasznov, Ivan Fjodorovics
 86–87
Szereda, Vjacseszlav Tyimofejevics 44
 Szigethy Attila 54, 56
 Szigeti József 111, 270–271,
 Szigeti Károly 346
 Szilágyi Béla 346
 Szilágyi Dezső 25, 111–113, 189–191, 201,
 207–208, 212, 214, 236, 336, 429
 Szipka József 348, 476, 478
 Szirmai István 22, 25, 40, 82, 84, 135,
 139–140, 159–163, 201–205, 211–212,
 220, 246, 255–256, 263–266, 276–278,
 288–289, 314–315, 381, 387–389, 415,
 440, 477
 Szirmai Jenő 137
 Szita János 315
 Szkladán Ágoston 66, 67
 Szoboljev, Arkegyij Alekszandrovics
 197–198, 235,
 Szőke György 341
 Sztarcev, A. A. 141, 144, 185–189, 191, 210,
 212, 276, 278
 Sztanyiszlavszkij, Konsztantyin
 Szergejevics 204, 238,
 Sztálin, Ioszif Visszarionovics Dzsugasvili
 19, 24, 57, 68, 89–91, 188, 311, 315,
 431–432, 472, 474, 476
Sztikalín, Alekszandr Szergejevics 44, 111
 Szurdi István 200, 393–394
 Szuszlov, Mihail Andrejevics 26, 233–234,
 349, 408–409, 448–449, 469–471
 Szviridov, Vlagyimir Petrovics 196

T

T. Varga György 103
 Tamási Áron 228, 237–239
Tasi József 231
 Tausz János 46–47
 Tepavac, Mirko 225–226
 Thorez, Maurice 310, 312, 315
 Tildy Zoltán 255
Tischler János 39, 413
 Tito, Josip Broz 39–40, 60, 106, 112, 114,
 224–225, 283, 356, 360, 363–364, 375,
 405–406, 440–441, 447, 455–461, 466

Todorovics, Mijalko 318, 320
 Togliatti, Palmiro 310–312, 315, 454–455,
 476
 Tokarski, Julian 241, 244
 Tömpe István 120–121
 Turi Ferenc 346
 Turjanyica, G. I. 293

U

Ujváry Gábor 103
 Ulbricht, Walter 349–350, 379–380, 396,
 411, 422, 425–427, 435, 452
 U Thant, Sithu 294–295, 328–329, 338,
 340, 348–352, 360, 457
 Urbán Ernő 77
Urbán Károly 77, 80
 Usztyinov, Vlagyimir Ivanovics 19, 21,
 258, 260–274, 276, 279–281, 284,
 286–289, 291, 293–295
 Usztyinov, Dmitrij Fjodorovics 413–414,
 421–422
 Uzsoki István 294

V

Vadász Elemér 124
 Vajda Imre 61–62, 64
 Valev 442
 Varga Domokos 34
 Varga Jenő 84
Varga Zsuzsanna 46
 Vas Zoltán 78, 80
 Vass Istvánné 87
 Vass Miklós 346
 Vályi Péter 67–68, 315, 445
 Vándor László 128
 Váradi Gyula 248
 Vedeler 340
 Veres János 346
 Veres Péter 99, 109, 115, 122, 124, 131,
 228,
 Veselinov, Jovan 403–405, 445–446
 Vető Lajos 69–71
Vida István 44, 114
 Vidić, Dobrivoje 403–405
 Viktory, Julius 143
 Vinogradov 94, 299–300
 Visnyevszkij 246

Vlahović, Veljko 112, 114, 283, 445,
459

Voger 59

Vogt, Jorge 451

Voicu, Ștefan 429-430, 433

Vorosiľov, Kliment Jefremovics 106,
248

Vukmanović Tempo, Szvetozar 209-210

W

Wan Waithayakon 33

Weöres Sándor 231

Willmann, Adam 98, 145

Wirthné Diera Bernadett 286

Z

Z. Nagy Ferenc 99

Zalka Máté 205

Zalka Miklós 229

Zamcsevszkij, I. K. 26, 67, 92

Zápotocký, Antonín 371, 373

Zawadzki (Zawadovsky), Aleksander 336,
337

Zágor 283, 360

Zelk Zoltán 34, 229

Zs

Zsivkov, Todor 379

Zsukov, Georgij Konsztantyinovics 90, 91

X

253719

A kötetet összeállító Baráth Magdolna hosszú évek óta a szocialista időszak, ezen belül pedig a magyar–szovjet kapcsolatok történelmének ismert kutatója. E témakörben számos tanulmányt publikált. 2002-ben megjelent, *Szovjet nagyköveti iratok Magyarországról, 1953–1956* című kötetét folytatva sokéves munkája eredményeként ezúttal a budapesti szovjet nagykövetség Orosz Külügyi Levéltárban őrzött, 1956 és 1964 között íródott jelentéseit tárja az olvasó elé. Az iratok zömmel a nagykövetek, kisebb részben a nagykövetség beosztott diplomatáinak feljegyzései a magyar politikusokkal, párt- és állami vezetőkkel, a kulturális élet irányítóival folytatott beszélgetéseiről, amelyek jól tükrözik a magyar vezetők bel- és külpolitikai nézeteit, és beszédesen tanúskodnak egymáshoz fűződő kapcsolataikról.

A kötet jól dokumentálja, hogy 1956 a magyar–szovjet kapcsolatokban egyfajta választóvonalat jelentett. Míg korábban a népi demokratikus országokban szolgáló szovjet nagykövetek szinte totális ellenőrzést gyakoroltak a fogadó ország politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális élete felett, a magyar forradalom után – legalábbis Magyarországon – a belpolitikai helyzet alakításában játszott szerepük elhanyagolhatóvá vált. A szovjet vezetés számára viszont továbbra is fontos információs forrást jelentettek a magyar funkcionáriusokkal folytatott beszélgetések, sőt a hazai politikusok egy része változatlanul iránymutatást várt a mindenkor „helytartótól”. E válogatás bízást hozzásegíti olvasóját az 1956–1964 közötti időszak magyarországi eseményeinek jobb megértéséhez és feldolgozásához.

Szovjet diplomáciai jelentések Magyarországról
a Hruscsov-korszakban

X 253719

943.9-19

SZ90

Szovjet
a Hruscsov

Napvilág Kiadó
Politikatörténeti Intézet

4400 Ft

ISBN 978 963 338 075 8

9 789633 380758

PTi

Napvilág Kiadó • Politikatörténeti Intézet